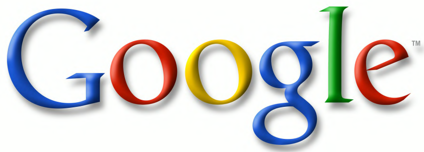
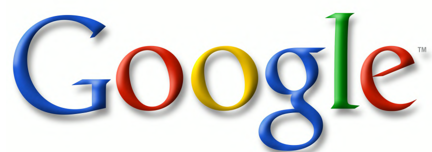

TILSKUEREN.

MAANEDSSKRIFT

FOR

LITTERATUR, SAMFUNDSSPØRGSMAAL OG ALMENFATTELIGE VIDENSKABELIGE SKILDRINGER.

UDGIVET AF

M. GALSCHIØT.

TOLVTE AARGANG.

KØBENHAVN 1895.

P. G. PHILIPSENS FORLAG.

THIELES BOGTRYKKERI.

TIL HYRDEFLØJTENS TONER.

MELODRAMA

AF

HOLGER DRACHMANN.

FORSPILLET.

DEN GAMLE KVINDE.
DEN UNGE VANDRER.
PRÆSTEN.
MENIGHEDEN.

DA SLOTTET HÆVED SIG.

KONGE.
DRONNING.
ENKEDRONNING.
MINISTER.
KABINETSSEKRETÆR.
KAMMERJUNKER.
DEN GAMLE GREVE.
DEN UNGE BARON.
OBERST.
FÆNDRIK.
OVERHOFMESTERINDE.
FØRSTE } HOFDAME.
ANDEN } HOFDAME.
TREDJE } HOFDAME.
FJERDE } HOFDAME.
KONGENS NEGERDRENG.
KONGENS KAMMERPAGE.
EN SINDIG BORGERMAND.
MADAM.
EN UNG PIGE.
EN KOLERISK BORGER.
MATROS.
RIDEKNÆGT.
LIVGARDIST.
SLUPROERE.
EN HOLMENSMADAM.

HOFKAVALERER. HOFDAMER. HOLMENSMÆND. LIVGARDISTER. KVINDER AF FOLKET. BORGERE. LÆREDRENGE. PAGER. STALDKARLE. HAJDUKKER. TJENERE. SLOTSVAGT. SPILLEMÆND O. S. V.

EFTERSPILLET.

DEN GAMLE KVINDE.
DEN UNGE VANDRER.

FORSPILLET.

Sjællandsk Landskab. Baggrunden: kratbevoksede Skrænter med enkelte højstammede Bøge. Mellemgrunden: en af en bred Aa i Bugtninger omflydt Holm — „Slots-Holmen". Resterne af en gammel, forhugget Linde-Allé; for Enden af Alléen, midt paa Holmen, et lavt, uanseligt Bedehus, med et sort Trækors over Gavlen.

Forgrunden: Ellekrat paa hver Side ned mod Aaen, saaledes at Udsigten i Midten er fri. Til venstre en lille Kilde med en Græsbænk under en lav Høj.

Paa den modsatte Side af Aaen, ved Holmens stærkt-grønne, græsbevoksede Bred, har Den gamle Kvinde lagt til med sin fladbundede Færge-Pram. Hun sidder paa Rælingen af Færgen, klædt i almindelig Almuedragt, af ubestemt Snit og Farve; over Hovedet et broget Klæde med knudebundne Snipper, som falder frem over Panden og de dybtliggende, rolige, agtpaagivende Øjne. Hun ryger af en kort Træpibe og spytter langsomt — i tænksomme Pavser — ud i det svagt rindende Vand, hvorfra Aakander og Sværdliljer hæver sig.

Fra Bedehuset høres en dæmpet Mumlen; af og til skærer en anstrengt, høj, hæs Barytonstemme igennem med Ord som: „Deres Ild skal ikke udslukkes — deres Orm ikke dø"; — „Helved" — „Guds Straffedom" — „Fortabelse" — — „Udslettelse" — — „men de Hellige skulle gaa fri" — — Amen!"

Hvorefter en Salme, af en mørk Karakter, utydeligt mumles og brummes gennem den stille, varme Midsommer-Eftermiddag.

Fra Forgrunden (til højre) kommer Den unge Vandrer ind, støvet, Rejsetaske over Skuldren, bredskygget Hat, Stok i Haand. Han gaar over mod Kilden, tager et Bæger ud af sin Taske, drikker — lytter efter Sangen — opdager Den gamle Kvinde og vinker.

Den unge Vandrer.

Hej, Morlil — er hun Færgekone? ...

Den gamle Kvinde
nynner med dyb, tydelig Stemme.

— — — De fanged de Fugle i Net og i Done;
eja, saa gaar det en Midsommerkvæld.
I Jorden skal Pjalter og Krykker og Krone;
sligt sang jo den Kilde — forstod du dens Væld!

Den unge Vandrer.

Til Slotsholmen vil jeg; — kom over med Færgen! — —

Den gamle Kvinde
som før.

— — — Først snupped de Kæmpen, saa snapper de Dværgen;
i Jorden med stor og med liden!
Der nytter ej Krumspring, der frugter ej Spræl:
det kommer, det kommer med Tiden!

DEN UNGE VANDRER
utaalmodig.

Saa vader jeg over . . .

DEN GAMLE KVINDE
rejser sig og banker Piben ud.

For dybt er det Vand.
At vente — er alt, hvad fornuftigst man kan!

Sangen i Bedehuset forstummer; en lille, skarp Klokke ringer. Døren aabnes. Ud træder MÆND, KVINDER, BØRN; de staar opmarscherte, ventende, ligesom Soldater – med bøjede Hoveder, foldede Hænder. Ud kommer PRÆSTEN; en blegfed, skægget, skallet Mand, i langskødet sort Frakke, en lille Snip Hvidt i Halsen. Han sætter hurtigt den høje Hat paa Hovedet — efter at have tørt Sveden af Issen — stiller sig i Spidsen for Toget, istemmende en Sang, som Følget gentager:

Før os, Herre, hjem til Naaden,
før os over Syndens Vand;
drukne — hvo ej svømme kan,
vi — kun vi blir frelst i Baaden!

Derpaa færges hele Flokken over af den gamle Kvinde.

Saasnart Følget er samlet paa Bredden i Forgrunden, marscheres der ud til højre — Præsten i Spidsen. Sangen høres endnu en liden Stund; Verset gentages atter og atter, til det dør hen.

DEN UNGE VANDRER
har sat sig ved Kilden.

Det var som — (slaar sig for Munden).

DEN GAMLE KVINDE
stadig rolig og afmaalt.

Pokker, vilde du sagt!

DEN UNGE VANDRER.

Sig mig, hvad faar du for saadan en Fragt?

DEN GAMLE KVINDE.

Herrens Velsignelse — Lov til at høre
paa Sangen . . .

DEN UNGE VANDRER
ler.

men ikke en eneste Øre?
Det var de Hellige — kan jeg tro.

DEN GAMLE KVINDE.

Tro, hvad du vil. Kom, nu skal jeg ro!

Han stiger i Færgen. Hun ror over med sindige Tag.

DEN UNGE VANDRER.

Aftnen er smuk. Det er Slotsholmen — hvad?

DEN GAMLE KVINDE
talende, idet hun hviler paa Aarene.

— — — Kunde du ikke snakke — uden at skulle tale paa Vers? Jeg faar nok af det!

DEN UNGE VANDRER
ler.

Jeg er født dermed!

DEN GAMLE KVINDE.

Saa siger hver Fugl, som kvidrer. — Kan du forstaa, hvad den Bogfinke dér kvinkelerer i Ellekrattet?

DEN UNGE VANDRER
tager et Pengestykke frem.

Kan forsøge derpaa. — Værsgod! — Det synger den!

DEN GAMLE KVINDE
ryster paa Hovedet.

Forkert! —

DEN UNGE VANDRER.

Skal du have mere?

DEN GAMLE KVINDE.

Jeg skal ikke have noget. — Men du skal have Tak!

DEN UNGE VANDRER
smiler.

Ej ej; hvorfor? —

DEN GAMLE KVINDE
tager Piben frem igen, stopper den af en Skindpose.

Fordi du ser saa frisk og forhaabningsfuld ud! — Kan du give en Fyrstikke? — —

DEN UNGE VANDRER.

Værsgod! — Er du ikke vant til, at man ser „frisk og forhaabningsfuld ud?“

DEN GAMLE KVINDE
tænder.

Det er ikke værd at svare paa sligt. — Men ellers kommer her ikke mange af din Slags.

DEN UNGE VANDRER.

Færger du kun de Hellige over? —

DEN GAMLE KVINDE.

Jeg færger alle over. Men ikke ret mange gider set paa den Slotsholm mere — siden de fik det Bedehus bygget.

DEN UNGE VANDRER
ser derover.

Jeg havde tænkt mig, at her stod en Ruin! —

DEN GAMLE KVINDE
smaaleende, idet hun peger med Piben.

Man kan jo gerne kalde det en Ruin ... (rygende) paa Livsglædens Grav!

DEN UNGE VANDRER.

Er der ikke Spor tilbage af det gamle Slot?

DEN GAMLE KVINDE.

Det sank i Mosehullet — ved du. Saa bygged de en pæn Kirke paa Tomten. Og Præsten deri var ogsaa en pæn Mand. Men Kaldet var for lidet — og Kirken for stor. Den rummede bare en Snes halvdøve Koner — og en lam Mand. Resten blev borte. Og saa spillede Præsten fallit.

DEN UNGE VANDRER
ler.

Hvad gjorde han?

DEN GAMLE KVINDE.

Han spillede Kort — og gik fallit. Hans Eftermand gjorde noget andet.

DEN UNGE VANDRER.

Hvad gjorde han?

DEN GAMLE KVINDE.

Han suttede paa Flasken — og løb efter Kvindfolk. Det var ligesom det laa i Luften der.

DEN UNGE VANDRER.

Den gamle Slotsluft — Galanteriet? De har nok moret sig der.

DEN GAMLE KVINDE.

Hver Tid har sin Morskab! Saa rev Sognet Kirken ned. Man sagde, at den stod for fugtigt. (ler.) Saa bygged de en Kro i Stedet.

DEN UNGE VANDRER.

Og den stod sig?

DEN GAMLE KVINDE.

Den kom til at staa for tørt. Folk havde ingen Penge mere. Kromanden drak selv sin Kælder læns — og saa hængte han sig.

DEN UNGE VANDRER
ler.

Og saa byggede de Bedehuset! Den Forretning gaar jo?

DEN GAMLE KVINDE
tager atter Aarerne, ror over.

Tiderne forandres!

DEN UNGE VANDRER
springer i Land.

Og vi forandres med dem!

DEN GAMLE KVINDE
følger efter ham op.

Jeg forandres ikke.

DEN UNGE VANDRER.

Hvor gammel er du?

DEN GAMLE KVINDE.

Aa jeg har ingen Alder. —

DEN UNGE VANDRER.

Nu skal du have Tak. Maa jeg byde dig en Rest af min Flaske? —

DEN GAMLE KVINDE
smager, ryster paa Hovedet.

Har du spædt den op ved Kilden?

DEN UNGE VANDRER
ler.

Nej da.

DEN GAMLE KVINDE
giver ham Rejseflasken tilbage.

Den er mig ikke stærk nok. — Men Tak skal du have for lidt Tobak. Min er sluppen op. Og de Hellige ryger ikke.

DEN UNGE VANDRER.

Jeg har — (søgende i Tasken) — jeg har kun noget Tobak — som er bleven fugtig af Natteduggen.

DEN GAMLE KVINDE.

Af Natteduggen? — Giv hid!

DEN UNGE VANDRER
smiler.

Det er smaat med Skillingerne. Jeg er paa Fodtur — ind til Byen — for at søge Arbejde. Saa sprang jeg Kroerne over undervejs — og tog Nattekvarter hos Mor Grønsvær — hvor jeg kunde finde det. Jeg tog ingen Skade — men min Tobak!

DEN GAMLE KVINDE
har kradset sin Pibe ud, stoppet og tændt.

Udmærket! — Den bider ordentlig i Gummerne. — Og den lugter — ah! — som nyslaaet Hø — som Elvertaage — som den lyse Nats Fabler og Sagn og Hekseri og Troldtøj . . .

Tak skal du ha' — og Godt skal du faa:
det er en Knaster — som jeg kan forstaa!

Den unge Vandrer
ser sig om.

Men Slottet? — er der da ikke tilbage
En eneste Rest af de glade Dage?

Den gamle Kvinde.

Nej Tomten er ryddet og strøet med Salt:
Bedehuset har slugt det alt.

Den unge Vandrer
trækker paa Skuldrene.

Saa maa vi tilbage igen med din Skøjte —

Den gamle Kvinde

Bi lidt! jeg kan skære dig en Fløjte.

Den unge Vandrer
ler.

Aa, mig skal du ingen Fløjte skære —
jeg er ikke „grøn“ — lad du bare være!

Den gamle Kvinde
drager en Kniv op af Lommen, skærer en Gren af en Busk og tildanner en Fløjte, alt imedens hun siger:

Jo vist er du grøn — og vær glad derfor;
i denne Tid, som vi kalder „vor“
— fordi ingen anden Tid gider haft den —
i den staar Livstræet tappet for Saften,
frønnet i Marven, sprukket i Stammen,
— mens Bedehus-Flokken synger sit Amen.
Dog, Bedehus-Flokken er ikke den slemmeste —
de har dog noget, hvorpaa de tror,
og medens de banlyser Glæden paa Jord
og sukker af Angest for Svovel-Pølen,
saa holder de Livs-Baaden ret paa Kølen
og taaler ej Slinger i Salighedsvalsen —
nej, der er Folk, i Rækken de fremmeste,
dem har vi faaet for Tiden paa Halsen,
de stræber efter det borgerligt-nemmeste,
stræber mod Magten af yderste Evne —
uden en Bid for de andre at levne:
afpasset har de et Livs-Ideal
efter en halv-fin Spisehussal,
hvor Kristus rangerer med Odin og Thor —
mens hverken paa Krist eller Odin de tror;

de svøber sig ind i flommede Ord,
paa Snakken-i-Vind deres Magt beror,
de lister sig om i Gummi-Galoscher
og ager til Hove i hyrede Droscher,
taaler taalmodigt den beskeste Skose —
indtil de har Hof og Folk i én Pose:
saa binder de til, og slaar Knude paa,
og sidder helt trygt og regerer Landet . . .
og Folket, som vented lidt Frihed, blandt andet,
det kan af de Godtfolks Eksempel belæres
om, hvordan en Madpose rigtig skal skæres!

Se, dem har vi faaet paa Halsen for Tiden,
og de holder Folket i Livsmodet nede,
for de har et Valgsprog: til Døde at kede
hver Modstander, være sig stor eller liden!
Den batter i Længden, den fromme Taktik,
at sætte paa Lidenskabsbølgerne Skik
ved altid at snakke om Odin og Thor
og Krist og Apostler om Spisehus-Bord,
at røre det rundt i en eneste Vælling
— dyb nok til deri at drukne en Kælling —
Oldtid og Nutid og Fremskridtsreformer
— hvor Fremskridtet ligger i Navnet alene;
det matter den stejleste Himmelstormer,
det lammer hver Muskel og slapper hver Sene;
og Lamhed og Slaphed, en Slægt, som er svag,
det er jo netop de styrendes Sag!

Saa har da „vor“ Tid intet Fysiognomi,
den savner fuldstændig hver Prik over i;
ved Hove man keder sig, ærligt, til Døde,
og det bliver Mode for hele Landet:
man stævner for Ærbarheden til Møde
og sværger — officielt — til Vandet,
mens man i Smug la'r Mosten sig smage;
man ønsker Censur og Fængsel tilbage,
man gi'r, hvad man kan, for at ofre hver Rest
af Frihed og Frisind — man gør sig til Præst,
Profos, Politi og Kammer-Lakaj,
for selv at komme til Vejrs og i Vej . . .

og dersom en Djævel til Jord steg ned,
at søge sig Sjæle, som lod sig besnære:
da blev han vist ej af den Razzia fed;
han lod dem i Fred for sin Argelist være
som ganske „ubrugbar“ for Svovlets Sfære; —
af kedeligt Selskab usigelig ked,
belært af den u-personligste Lære,
fortvivlet en Krølle paa Halen han slog,
og hurtigst muligt til Bens han tog.

Lægger Fløjten for Munden, gør nogle Løb henad den. Det mørknes lidt efter lidt og i Baggrunden hæver Slottet sig langsomt.

Pegende mod Slottet.

Nej, det var en Tid — hvor til Skaglen man slog,
saa Lygterne rasled paa Galla-Kareten!
en Tid, hvor man ikke saa nøje det tog —
naar blot der var Galgen-Humor i Fêten!
Og, vel at mærke, man greb ej paa Slump
med Haanden, plebejisk, Fortuna i Posen
og krammed, som Bøller, paa Liljen og Rosen —
nej, Gudbevares, man nød som en Nyder
af Livet til *maître-de-danse*-Attituder —
nød, til man enten blev kongelig-gal,
for hver en Sans, hver en Nerve blottet —
eller nød, til man spilled *va-banque* paa Skafottet,
fordi man af Kronens Regalier stjal!

„Forrykt“ var den Tid! — aa ja, man kan sige,
den ligned en Malstrøm, saa noget lige;
men munter var Dansen, saa kort den vared,
sig selv saa lidt som sin Nabo man spared;
forrykt var Fester, forrykt Reformer,
forrykt den frivole Himmelstormer:
siger jeg dig, hvor forrykt — saa ler du . . .

holder inde, svinger Fløjten over Hovedet.

men der var Metode i Galskaben, ser du!

Det bliver ganske mørkt. Den gamle Kvinde og Den unge Vandrer er forsvundne. Begyndende Musik, som gaar over i en Hyrdedans. Saa falder der Lys ind — en stille, varm Sommereftermiddag ...

Slottet hæver sig.

SLOTTET HÆVER SIG.

I Baggrunden ser man et Rococco-Slot. En Allé af sirligt tilstudsede Lindetræer fører fra Midten af Slots-Façaden lige ned igennem Haven, der er holdt i stiv Versailles-Stil, med klippede Taks- og Buksbomhækker, Løv-Buegange, snoede Bede, Bosketter, smaa Springvand, Terrasser med Marmorvaser og hvide Sandstensfigurer. Alléen hører op ved Aaen, som deler Mellemgrunden og hvorover en buet Bro med hvidt Gelænder. For Enden af Broen to Marmorfigurer, stærkt stiliserede i „Attituder". Diana, opkiltret og væbnet til Jagt; og Venus med en Amor, der holder et Spejl op for hende.

Til venstre, nærmest ved Aaen, en lukket Trianon-Pavillon med høje Vinduer. Foran denne er Bænke i en Halvbue; bag Bænkene højstammede Roser og Laurbærtræer i Baljer.

Til højre en kunstig Ruin med mørke Grantræer og en Stendysse i „norsk" Stil. Forbi Ruinen fører Vejen over Broen og til højre ud igennem Forgrunden.

Foran Pavillonen — balletmæssig placeret i Grupper — et Selskab af Herrer og Damer, kostymerede som Hyrder og Hyrdinder. De er maskerede.

Det er: Dronningen, Ministeren, Kabinetssekretæren, Kammerjunkeren, de Fire Hofdamer, den Unge Baron og Overhofmesterinden.

Et Spillemands-Kor — opstillet foran den „norske" Stendysse — blæser paa Fløjter en smægtende Hyrdedans.

Dronning
tæt bøjet op imod Ministeren, med hvem hun hviskende samtaler, — lader sin Hyrdestav falde.

Minister
tager den op — med lidt Besvær — rækker hende den; deres Hænder mødes i et dvælende Tryk.

Hofdamer
skotter til hinanden og hvisker smilende.

Overhofmesterinde
kommer gaaende hen til Dronningen, retter ved hendes Kjolenederdel, der er gleden lidt højt op over den yppige Ankel.

Majestæt! — *attention!* . . . (fjerner sig — paa Udkig.)

Dronning
lidt forvirret.

Hvad er Klokken vel paa Dagen? —

Den unge Baron.

For Guder og Gudinder er Stunden aldrig slagen!

Kammerjunker.

For Hyrder og Hyrdinder er Tiden idel Lykke —

Dronning
løfter sin Hyrdestav — Musiken tier.

Hr. Kammerjunker — giv os et artigt lidet Stykke!

KAMMERJUNKER
tager sin Guitar frem, som han bærer i et lyserødt Silkebaand over Skuldren; knæler for DRONNINGEN, kysser hendes Fingerspidser — stiller sig i „Attitude" — spiller og synger:

Plaisir d'amour ne dure pas longtemps;
Chagrin d'amour dure toute la vie ...

FØRSTE HOFDAME.
O Gud, Hr. Kammerjunker! hvor drøveligt I synger —

DRONNING.
De mørke Fløjelsmasker den lyse Middag tynger —
demaskerer sig, de andre ligesaa.
Al Tyngsel være banlyst . . . syng os en munter Vise!

KAMMERJUNKER
sukker.
Ak, høje Dronning! Glæden jeg maatte brat forlise,
da jeg mit Hjerte misted —

ANDEN HOFDAME
bøjer sig leende over mod Tredje.
til Kammerpigen Lise!

DRONNING
spøgende.
Hvorledes? atter fangen . . . og ikke af en Dame?

FØRSTE HOFDAME.
Horribelt! —

TREDJE
med en Skuldertrækning.
Meinetwegen: det blir ham selv til Blame!

OVERHOFMESTERINDE
kommer tilbage.
Komtesse, moderér Dem! . . . (til Dronningen)
Min Naade — demaskeret!
til Trods for, hvad De loved? Tænk, om man kom og saa os
— og kendte os — saaledes i Haugen kostymeret!

DRONNING
munter.
Hvem skulde her vel komme? . . .

OVERHOFMESTERINDE
Nu, Folket! (med et bittert Blik mod Ministeren)
Excellencen
har selv jo resolveret den Kørebane aaben
her lige ind i Parken — for hele Folkets Maaben.

DRONNING
leende.
Grevinde, moderér Dem! . . .

MINISTER
bukker ironisk for Overhofmesterinde.

Min Naadige, jo mere
man holder Døren aaben for Plebsens Spejderøjne,
jo mindre vil den have gedulgt at kritisere!

KABINETSSEKRETÆR.

Det gælder Festens Dage — Monfrêr' — men knap de søgne ...

OVERHOFMESTERINDE
skarpt til Minister.

Det gælder ret til Wandsbeck — (retter sig) Pardon, min Excellence!...

MINISTER
halvhøjt til Overhofmesterinde.

Grevinde! Wandsbeck ligger helt tæt ved Landets Grænse:
se, at De passer Grænsen — hvis ikke ...

DRONNING
gaar spøgefuld imellem.

Ingen Tvisten!
Fordragelighed sømmer sig for en ægte Kristen.

KABINETSSEKRETÆR
slaar Ministeren leende paa Skuldren.

Da sømmer det sig ikke for ham ...

MINISTER
stryger med en uvillig Bevægelse Haanden bort.

Monfrêr', med Maade! ...

KAMMERJUNKER
træder med sin Guitar frem for Dronningen.

En munter Vise ønsked Eders kongelige Naade!
spiller og synger:

Hvem rider hist — hop hop, hej hej —
hvem rider forrest — en Jockey,
med Barmen spændt
paa Æventyr,
med Blikket vendt
mod Skovens Dyr,
og Munden kruset til et Smil
saa skælmsk som Amors Bue? —
Det er — *la reine* —
toujours *la reine,*
som ikke kender til Migræn' —
hvis Aandedræt,
saa frit og let,
med Ungdomsblodets raske Sæt
fast sprænger Brystets Sølv-Corset —

det er Madame Diana selv,
utvungen under Himlens Hvælv,
som tvinger Dyr og Mennesker
bardous igennem Krat og Kær
at lystre sit Gudinde-Bud —,
det er vor høje Frue!

bukker for Dronningen — og for Diana-Figuren — samlende begge i ét Blik.

DRONNING
leende, peger mod Venus-Figuren.

Nu videre! ...

OVERHOFMESTERINDE.

Hold inde! —

MINISTER
bestemt.

Naar Landets Dronning byder? ...

KABINETSSEKRETÆR
med et Sideblik.

Og Kongens Hus-Minister —

OVERHOFMESTERINDE

For hendes Naades Dyder
har jeg at holde Skjoldet ...

KAMMERJUNKER
peger leende op mod Venus-Figuren.

— mens Amor holder Spejlet!

FØRSTE HOFDAME

O, Amor er den rette! ...

ANDEN HOFDAME.

Hans Pil, som aldrig fejled,
er byttet med det Vaaben, som Kvinden sjelden slipper ...
nejende for Overhofmesterinde
Et Vaaben, Fru Grevinde, hvis Virkning da kun glipper,
hvor Staalets blanke Flade af Ælde blir anløbet.

OVERHOFMESTERINDE
vender sig fortørnet.

Frivole Talemaader!

KABINETSSEKRETÆR.

og sande — med i Købet.
Jer Vise, Kammerjunker! (bøjer sig for Dronningen)
Fru Venus selv til Ære!

KAMMERJUNKER.

For Rosernes Gudinde min Sang vil Farver bære!

Han plukker af Rosentræerne og nedlægger for DRONNINGEN. De andre Herrer ligeledes. DRONNINGEN sætter sig — modtager Herrernes Hyldest smilende. Den Rose, som MINISTEREN rækker hende, kysser hun hastigt og fæster paa sit Bryst. Derpaa uddeler hun af Blomsterne til Hofdamerne.

DRONNING

Saa rigeligt beskænket, man bør sin Rigdom dele.

inderligt til MINISTEREN, idet han sætter sig ved hendes Side.

Den, som mig gav den *ene* — jeg gerne gav det *hele*!

MINISTER

bøjer sig, kysser DRONNINGENS Haand, siger galant:

Af *denne* Haand jeg gerne tog Livet som en Naade,
om og al Livsens Naade jeg skulde brat forlise . . .

sagte, kort

Vær ej saa uforsigtig! (højt, til KAMMERJUNKER:)
Naa, Junker! — Eders Vise!

KAMMERJUNKER

spiller og synger, leende henvendt til DRONNINGEN og Venus-Figuren.

Hvem bøjer hist — hop hop, hej hej —
med Smil sig mod en sød Jockey,
med Barmen spændt
paa Æventyr,
med Blikket vendt
mod denne Fyr,
der synes *postillon d'amour*
for hver aimable Frue? —
det er — *la reine* —
toujours *la reine*,
som ikke kender til . . .

OVERHOFMESTERINDE

afbryder hurtigt.

Le roi! . . .

KONGEN kommer løbende frem fra Buskadset bag Trianon-Pavillonen. Han lader sig „køre Hest" af en NEGERDRENG og har sin KAMMERPAGE til Forrider. Negerdreng og Page er klædte i skinnende Guld- og Sølvmors Liberier.

DRONNING, MINISTER osv. — alle gør Plads og lader med slet dulgt Ærgrelse, men med ærbødig Holdning, KONGEN „køre" et Par Gange frem og tilbage foran Rækken.

KONGE.

Hyp, holla, alle mine Heste! (nikkende huldsalig og fiffig-spottende til hver i Kresen.) Ey, hvor du farer, Johnny! Du skal bruge Knaldepisken — skal du! (peger mod MINISTER) Det kan du lære af *ham* der! (standser.)

MINISTER

bukker.

Sire! . . .

KONGE
kaster Tømmen af sig.

Du! warte mal! (stiller sig foran MINISTER og KABINETSSEKRETÆR med Hænderne i Siden, giver sig til at le.) I er jo ingenting . . . I maa højere op i Rangforordningen — at I passende kan omgaas min Kone! (trækker en lille Galanterikaarde.) Træd frem, Minister!

MINISTER
træder frem; lidt utaalmodig.

Sire! I behager at spøge —

KONGE.

Paa Knæ!

KABINETSSEKRETÆR
frem.

Eders Majestæt! Det var maaske bedst, om I kørte videre ... Kusken bliver utaalmodig! —

KONGE
svinger heftig Kaarden.

Paa Knæ, din Lump! ved Siden af ham der! (MINISTER og KABINETSSEKRETÆR bøjer Knæ.) Nu slaar jeg dig til Greve... (svipper MINISTER let paa Skuldren) og dig til Baron (ligeledes ved KABINETSSEKRETÆR) — at du ikke skal blive jaloux!

DRONNING
træder frem.

Jeg haaber, at dette er min kongelige Gemals Alvor og ikke noget Plaisanteri, hvorover man paa visse Steder kunde moquere sig. Thi i saa Fald vil Jeg fuldbyrde Acten . . . da denne Udmærkelse er vel fortjent for Eders Majestæts tro Tjener og Støtte i Landets Styrelse! (rækker ud efter KONGENS Kaarde.)

KONGE
ser stift stirrende paa DRONNINGEN — brister derpaa i Latter.

Hvad vil Du fuldbyrde? . . . Er jeg mon ikke Herre og Konge i mit Hus? ... (farer sig pludselig med Haanden til Hovedet, siger nedslaaet:) Lad det blive, som det er! Lad ham styre ... jeg kan dog ikke! Jeg kan bare gøre ham til Greve . . . til Tak for, hvad han har gjort mig til! (puffer MINISTEREN leende over imod DRONNINGEN) Dér har du ham — nybagt som Hvedebrød! . . . (lystig.) spis nu — spis nu — begge to! ... (nynner:)

Komm, Caro, komm! — gieb her die Pfoten;
schmeckt doppel süss, was ist verboten!

Medens Hoffolkene ser paa hinanden, og DRONNING og MINISTER veksler Blikke og begynder at fjerne sig med en Skuldertrækning, træder KABINETSSEKRETÆR tæt hen til KONGEN, tager ham høflig men bestemt ved Armen og peger op mod Slottet.

KONGE
river sig løs, svinger Kaarden.

Vover din Hund at lægge Haand paa? ...

KABINETSSEKRETÆR
afbryder gemytlig.

Naa naa — lad det nu være godt! Tak for Baronen! — Det er vist paa Tide, at stikke det lille Stegespid ind...

KONGE
forsonlig.

Du sætter ikke dine Ord paa Skruer — som de andre. Dig tror jeg bedst! Men vid du ... (prikker sig lidt i Laaret med Kaardespidsen) ... jeg har gjort mig „fast". Jeg skal nok kunne tage det op med dem alle sammen (slaar sig med Haanden for sit smalle Bryst, siger knejsende:) ... for jeg er Konge, ser du ... Friedrich der Grosse!

KABINETSSEKRETÆR
bøjer sig leende ned imod ham, tager Kaarden lempelig fra ham, og siger:

Jeg troede, I var Hest — Sire!

KONGE
pludselig.

Ja! — hyp alle mine Heste! (river NEGERDRENGEN og KAMMERPAGEN med sig, styrter ind i Trianon-Pavillonen, hvis Dør han lukker og stænger efter sig indvendig).

MINISTER
kommer tilbage fra DRONNINGEN.

Nun? ...

KABINETSSEKRETÆR
leende.

Vi har i hvert Fald Fuglen i Buret — lukket og stænget. Quod erat demonstrandum.

Man ser DRONNINGEN og de andre bevæge sig igennem Baggrunden, op imod Slottet.

MINISTER
hilsende op imod DRONNINGEN, der har vendt sig og sender ham et langt, stumt Nik — utaalmodig.

Vi kommer om en Hals til sidst —

KABINETSSEKRETÆR
smilende.

— — Aa ja, kanske!

MINISTER.

Haardt maa han tages —

KABINETSSEKRETÆR.

Bah! —

MINISTER.

Du kan bestandig le?

KABINETSSEKRETÆR.

Den bedste Medicin mod Livets Sorg og Plager! —

MINISTER

gaar frem og tilbage.

Og Dronningen ... for let hun Spillet stedse tager; —
O disse Kvinder ...

KABINETSSEKRETÆR.

Nu?

MINISTER.

— forelsket ...

KABINETSSEKRETÆR.

Ja! —

MINISTER.

— og trygge; —
de blev i Solskin fødte — vi avledes i Skygge;
naar vi om Kampen taler — saa tænker de paa ...

KABINETSSEKRETÆR.

Kys!

MINISTER

grundende, med Haanden over Panden.

Nej, der maa handles — handles ...

KABINETSSEKRETÆR

bestemt.

Monfrêr, slaa til! ...

MINISTER.

Hvad? — tys! ...

standser, skotter over mod Ruinen.

KABINETSSEKRETÆR.

Blot ved en Lyd du ængstes ... Hvad gør du da den Dag,
hvor Lykken siger: grib mig! ... hvor der maa slaas et Slag?

MINISTER

filosoferende, frem og tilbage, standsende med Mellemrum — bryder en Rose — kaster den — saa en Laurbærgren.

Naar Lykken siger: grib mig? — Jeg har jo Lykken grebet —
har krystet den i Haanden ... (kroller Rosen sammen, lugter til den, lader den falde.)
... beruset blev jeg ikke.
Jeg ser ud over Livet med kolde, klare Blikke,
stærk ved de Hjerners Arbejd, som rejser Tidens Bølger.
Jeg er om Bord — ved Roret — beredt paa alle Følger;
Statsskibet maa jeg styre — at ikke det skal strande —
at der kan aabnes Udsigt til lyse, frie Lande,

hvor Retfærds Tempel rejses paa Despotiets Rester,
hvor Overtroen jages af Gaarde med dens Præster.
Det vil — det kan — det skal jeg ... (plukker Laurbærgrenen, hæfter den i Brystet.) ... min Hjerne virker sikkert,
og Statens Vel — og Folkets — har stedse jeg i Kikkert,
hvad Modstand jeg saa møder — fra oven og fra neden,
da Raahed har med Dumhed sig sammen mod mig rottet.
O jeg er stærk — ved hende — men stærkest ved min egen
fri, suveræne Vilje; vi følges ...

Kabinetssekretær
leende, idet han stikker sin Arm ind under Ministerens.

— til Skafottet!
Det — kære Greve — bliver dog Enden nok paa Legen:
Velan, jeg dyrker Evan, som alle Glæders Fader,
og falder som hans Søn — uden svulstige Tirader!

drager Minister med sig, stedse leende — trods hans Modstand. De ses op igennem Haven, ivrigt samtalende og gestikulerende.

Eftermiddagen er skreden frem, Skyggerne bliver lange, Solens Skær gyldenrødt.

Og i det gyldenrøde Skær af den dalende Sol træder Enkedronningen, fulgt af Den gamle Greve, Oberst og Fændrik frem fra Ruinen, hvor de har staaet skjult.

Langsomt, med stiv, ubøjelig Holdning, skrider Enkedronningen frem, gusten i sin stramme Stads, vendende Øjnene opefter mod Haven, hvor Minister og Kabinetssekretær forsvinder. Hun bliver staaende — Solens Skær lige i Ansigtet — sammendragne Bryn — truende Øjne — som en Medusa.

Den gamle Greve nærmer sig bukkende.

Enkedronning.

Empørend! ...

Den gamle Greve.

Eders Majestæt! det turde snarligen blive paa Tide ...

Oberst
med Haanden til Kaarden, som han blotter halvt.

Hau' ihn! ...

Fændrik
drager sin Kaarde helt.

Enkedronning
med en afværgende Haandbevægelse.

Noch nicht! —

Den gamle Greve
tager sin Tabatière frem, snuser.

Vi er i Kirsebærtiden, Eders høje Naade! Frugten maa vel ... (bevæger Haanden, som naar man ryster et Træ).

ENKEDRONNING
med et stramt Smil.

Noch nicht! — muss reif werden!
opdager Folk, som kommer frem ude paa Vejen.
Ah! das Volk ... (fører sit Lommetørklæde mod Næsen).

DEN GAMLE GREVE
snuser.

Folket kan altid bruges ...

DEN GAMLE GREVE, OBERST, FÆNDRIK følger efter ENKEDRONNING op til Slottet — en efter en.

Frem paa Vejen kommer en JÆVN, SINDIG BORGERMAND, en KOLERISK BORGER, en MADAM, en UNG PIGE, en MATROS. De standser ved Broen.

MATROS
pegende efter de gaaende.

Se til den Gaasegang dér! ...

KOLERISK BORGER.

Tal med sømmelig Respekt om vore høje, naadige Herskaber.

MATROS.

Død og Kridte! (gør et Skrabud). Man blir til et dumt Asen paa Landjorden — naar man immervæk er paa de lange Rejser. Men ellers havde jeg ikke tænkt mig, at Dronningen justement saa saadan ud! —

KOLERISK BORGER
ærgerlig.

Det var Enkedronningen.

MATROS.

Det er en anden Sag! I den Alder blir alle Skuder ens — om man saa fikser nok saa meget op med Malerpøsen.

DEN UNGE PIGE
som har løftet sig i Skoene, for at kigge efter den unge Fændrik.

Og det var altsaa Kongen? Aa Gud, saa fik jeg ham dog engang at se! ...

MADAM.

Naa, styr dig, Therese ... (gør selv lang Hals).

SINDIG BORGERMAND
ganske jævnt.

Det var slets ikke Kongen ... han gaar da aldrig sidst!

KOLERISK BORGER.

Aa! ham holder jo de Stratenrøvere fangen og indespærret! (halvhøjt, forbitret). De tænker ikke paa noget andet end paa at gøre Statskup! —

MATROS.

Stats-hva'forno'et? ...

KOLERISK BORGER
arrig.

Kup!

MATROS
smøger Ærmet op.

Svup! Dér blir vi flere om Buddet ... for mine Kammerater inde paa Holmen de si'er ...

KOLERISK BORGER
forbitret.

Ja og Livgardisterne ...

MATROS.

Troligt nok! For Lønningerne ... dem solder de op her ude paa Slottet ...

MADAM.

Gud, hvad si'er De? ...

UNGE PIGE.

Fa'r, kan vi ikke gaa nærmere og se lidt paa det? ...

SINDIG BORGERMAND.

Jo vi kan, min Pige. Det har vi faaet Lov til ... og vi har faaet Trykkefrihed ... og vi har Lov til at smøge Tobak paa Volden! ...

MATROS.

Det kan bram-stage mig være ligemeget — naar man skraar!

SINDIG BORGERMAND.

Vi skulde skønne lidt paa de Goder, som vi har denne „Stratenrøver“ at takke for.

KOLERISK BORGER.

Den forløbne Barber!

MADAM.

Gud bevare Deres Mund, Hr. Nabo ... det kunde De komme i en svær Ulejlighed for!

SINDIG BORGER
tørt.

Ikke engang, om han lod det trykke ... og det gør han!

MATROS.

Er De Bogtrykker, min go'e Mand?

KOLERISK BORGER

Jo — akkurat. Jeg tør sige Sandheden baade til vores Minister og til hans høje „Protektrice“ — Dronningen!

MATROS.

Nej, stop nu! Man skamfiler hende baade for og agter — men at kalde hende for saadan no'et ...!

UNGE PIGE.

Aa, hun ser saa sød og glad ud, Dronningen. Bare hun kom ridende! ...

SINDIG BORGERMAND

peger op mod Slottet, hvor HAJDUKKER og TJENERE kommer frem.

Det gør hun kanske! Saa vil vi ikke være paatrængende. Kom Mutter! Kom, min lille Pige! Der blir Stunder nok til at se Dronningen — en anden Gang! (gaar tilbage med Mor og Datter).

KOLERISK BORGER

ser efter ham.

Vær ikke for sikker paa det! (fortrolig til MATROS). I Aften gaar det løs! ...

MATROS.

Hvad gaar løs? ... Jeg er med!

KOLERISK BORGER

dragende ham med sig tilbage, dæmpet:

I Aften ... Holmens Matroser ... og Livgardisterne ... der staar store Folk bag! ... (ud).

KAMMERJUNKER, DEN UNGE BARON, DE FIRE HOFDAMER og en hel SVÆRM HOFFOLK, Kavalerer og Damer i Hyrdekostymer og maskerede, Herrerne med aabenstaaende sorte Silkekapper, Damerne med lette Mantiller over de blottede Skuldre — kommer ud fra Slottet og bevæger sig gennem Haven ned imod Broen. Ud fra Broen — i en Række langs Aaens Bred — kommer hvidmalede og forgyldte Baade til Syne, bemandede med Sluproere og dekorerede med Blomsterguirlander og orientalske Lamper, dragne paa Snore mellem treforkdannede Opstandere. Hajdukker og Tjenere tænder Lamperne i Baadene og Blus langs Aaen.

Spillemænd musicerer.

Skumringen er begyndt.

Borte i Haven kommer DRONNINGEN, fulgt af MINISTER og KABINETSSEKRETÆR, hvem hun underholder sig med, idet hun lader Sværmen af Hoffolkene placere sig i Baadene.

Hoffet spøger, ler, konverserer og kurtiserer. Man sporer Vinens Indflydelse fra det endte Taffel.

Naar Hoffet er kommet til Sæde i Baadene, træder KAMMERJUNKER frem ved Aaens Bred, stemmer sin Guitar, spiller og synger — med dæmpet Ledsagelse af Spillemands-Koret.

KAMMERJUNKER
synger.

Glide — glide — langs de Strømme,
hvor Undinen staar paa Lur!
blide — blide — disse Drømme
i den skumrende Natur:
Se, hvor Barmen
over Silken
vugger sig, den kælne Skalk!
som en Lilje,
klejn i Stilken,
men med yppig Blomsterkalk!
O ma 'mie, o Hyrdinde,
spørger du, hvor Farten gaar:
i Arcadien vil du finde
hvide, blide Lam og Faar.

SLUPROERNE
Refrain.

De hvide, blide Lam, og de søde, bløde Faar:
ro bare væk — saa klarer det sig nok, hvorhen det gaar.

DEN UNGE BARON
til Kammerjunker.

Ah! I har faaet indstuderet Koret, kære Bro'r ...

KAMMERJUNKER
leende.

En „raffineret“ sørger for Naivetet om Bord!

synger:

Nippe — nippe — se hvor yndigt,
Faar og Lam i Græsset gaar!
Klippe — klippe — det var syndigt —
dette silke-uldne Haar.
Nej, med Armen
presse Silken,
favne Barmen, mild og rund!
selv om Liljen,
skør i Stilken,
knækked i den Hyrdestund!
O ma 'mie, o Hyrdinde,
spørg kun ej, hvor Farten gaar:
du vil i Arcadien finde
knap ét lille uskadt Faar!

SLUPROERNE.

De hvide, blide Lam, og de søde, bløde Faar:
ro bare væk — saa klarer det sig nok, hvor Farten gaar!

HOFFET ler; hele Selskabet ror bort.

KABINETSSEKRETÆR træder frem med Hajdukker, der bærer Kurve med Vinflasker, Frugt og Konfekt. Han lader dem lægge det ned i DRONNINGENS Baad.

KABINETSSEKRETÆR.

Tokaier og Muskateller og Sekt!
det rimer sig lystigt paa Frugt og Konfekt!

bukker, med en opfordrende Haandbevægelse for DRONNING og MINISTER.

DRONNING.

Vi venter endnu en liden Stund —
har at forhandle om vigtige Sager ...

KABINETSSEKRETÆR

stiger hilsende ned i Baaden.

Altsaa, paa Forhaand jeg Frihed mig tager —
vil ildne de glade og styrke de svage,
besejre de stærke, bekranse de kække,
vil Halsen paa trodsige Flasker knække,
og vende til Ariadne
bacchantisk som Bacchus tilbage!

raaber leende:

Evoë! stød fra Land!

ror bort med Baaden.

DRONNING alene med MINISTER.

Hun river Masken af sig, lader sig ved hans Arm føre hen til Bænken, læner sig siddende tæt op til ham, belyst af Skæret fra de orientalske Lamper. Hendes fyldige Kinder blusser, hendes meget lyse Øjne straaler; hendes røde, svulmende Mund — med et let Underbid — søger hans ... han ser sig først forsigtig om, saa besvarer han hendes Kys.

DRONNING.

Nej, du skal kysse mig — saaledes — saaledes ...

hendes Barm bølger; hun er i heftigste Bevægelse.

MINISTER.

Mathilde! —

DRONNING.

O nævn kun det Navn — o sig det igen:
da fældes de Skranker, Ven mellem Ven.
Koldsindige du! som bestandig skal spejde ...
vor Kærlighed giver os sikkert Lejde;
ved den er vi trygge — og om saa var:
Skændsel og Skam med dig jeg bar!

MINISTER.

Du taler som Kvinde —

DRONNING
bebrejdende.

— og du som Mand!

griber hans Haand, og kysser ham.

Tilgiv, du dejlige, bydende Mund!
tilgiv du Pande, saa klog og rund —
Brystet, det brede, Haanden, den hvide —
tilgiv, og husk, hvad jeg maatte lide:
Skændsel og Skam i Fornedrelsens Stund!

Husk, at de lagde mig ren ved hans Side,
Oldinge-Drengen, husvant i Laster,
Bold for en ryggesløs Bande Hans-Kvaster,
syg paa sit Legem og sløv paa sin Sjæl —
et kongeligt Kryb for en Tøjtes Hæl!
Husk det! og tilgiv min Kærligheds Glød —
den frelste min Sjæl af den bitreste Nød!

MINISTER
drager hende kærtegnende til sig.

Du Sværmerske! Barn, som man stedse maa ave ...

DRONNING
bort fra ham, krænket.

Ave? ...

MINISTER
smiler, drager hende til sig.

— ved Kærlighed! Klogskab os byder
Vagtsomhed, Snildhed ...

DRONNING
ler.

Bor'mesterens Dyder!
Dejlig du er — just dér, som du sidder —
Skæret af Lamper i Øjnenes Skær:
de Øjne, hvis Glans er en sejrende Hær!

MINISTER.

Smigrerske!

DRONNING

Se, du er vorden min Helt:
Ridder af alle de mandige Dyder;
straalende blankt er dit Skjold, uden Lyder;

rent, som mit Hjertes Metal er ublandet!
men — jeg er angst ...

MINISTER
hurtig.

Du er angst? ...

DRONNING.

— for vor Fremtid!
ej for mig selv, men for os to tilsammen.
Kom, før mig bort — lad os drage af Landet

MINISTER.

Vanvid — forlade det halvskabte Værk?

DRONNING.

Om jeg saa gik i min blottede Særk,
var du kun med — o da glemte jeg Skammen!

MINISTER
heftig.

Skammen — hvem taler om den? Nej, om Værket!
det, som skal nedtrykke Pøblen i Skarnet,
der, hvor de føler saa vel sig — og hæve
os to tilsammen ...

DRONNING
klynger sig til ham, hvisker

ja, os to — og Barnet!

MINISTER
fortrædelig.

Stedse du minder mig om den Fadaise! —

DRONNING
stirrer paa ham.

Grusomme du! — jeg synes at læse
Træk i dit Ansigt ... i Dybder jeg skuer ...
Afgrunde aabnes, hvorover jeg gruer
frysende under din selviske Kulde —
ak, jeg som elsker al Ungdommens Ild!

Men, om min Kærlighed førte mig vild:
aldrig min Læbe skal fremføre Klager,
aldrig jeg angrer, og aldrig jeg tager
Hjertet tilbage fra den, hvem jeg gav det!
Blir det min Skæbne at ende i Nød:
hvad var min Lod da, dengang jeg blev taget
frækt af en Dreng som en Skøge paa Skød,

— havde jeg blot i hans Ansigt ham slaget!
Var jeg blot løbet min Vej fra hans Seng,
havde jeg skjult i den usleste Vraa mig:
da kunde Kongen fornærme og slaa mig —
Liv gav jeg ej til en prinselig Dreng!

Dog, det er glemt, hvad af Kronen jeg led:
du, som er værdig en Krone at bære,
dig har jeg givet med Stolthed min Ære,
du er min Helt — ak, var jeg i Stand
at give dig Krone og Spir som min Mand!

MINISTER
griber hendes Haand — revet med af hendes Ord — slipper atter.

Konge! — Nej, nej ... det gaar ikke an ...

DRONNING
heftig, lidenskabelig, peger bagud mod Pavillonen, hvor KONGEN har lukket sig inde.

Han maa dog dø — med det Liv, som han fører!
Pladsen er din — saa sandt den tilhører
Gudernes udvalgte, Tidens Geni!

MINISTER
smigret, men dog med let Spot.

Sværmerske!

DRONNING
med lysende Øjne.

Ja! Hvem er Skyld vel deri?
Du, som har revet fra Øjet mig Bindet,
at jeg kan se over Fremtiden ud —
jeg, som umyndigen vandred forblindet
om mellem Dukker i prangende Skrud!
Skued til Hælvten du kun med mit Øje,
sværmed du blot, som du selv har mig lært:
intet, ved Gud, skulde vorde os svært,
Viljer og Nakker vi skulde vel bøje,
vi to, som Viljer i selvsamme Værk:
sejre vi skulde — thi Elskov gør stærk!

MINISTER.

Elskov gør blind! ...

DRONNING

Vær en Mand!

MINISTER.
kaster med Hovedet, deklamerer svulstig.

Jeg er Mand!

Ingen i dette forkludrede Land
kommer mig nær, hvad Forstand anbelanger:
lad dem kun hvisle som broddede Slanger,
lad dem forhaane mig, lad dem kun smæde —
her er en skabende Hjerne til Stede,
her er en Haand over Taabernes Nakke,
her er de skarpe, de rammende Ord —
hvor de andre kun kender at „snakke“.

DRONNING
beundrende, men dog utaalmodig.

Tal da, hvad vil du? ...

MINISTER.

Mit vil, det beror —
ja det beror paa et kan fra din Side ...

DRONNING
hurtig.

Elskov kan alting — det maa du vel vide;
alt kan jeg gøre — naar du fører an.
med et selsomt Blik, pegende mod Pavillonen.
Hvad vil du gøre — med ham dér ... min Mand?

MINISTER
trækkende paa det.

Formynderskab — saa vinder vi Tid ...

DRONNING.

Husk, vi har Fjender! ...

MINISTER.

Reformer — Reformer —
Folket skal vindes — men Folket er trægt ...

DRONNING.

Ak, jeg har tænkt dig som Himmelstormer!
rejser sig.
Se mig, min elskte! du selv har mig indblæst
Stormen, som raser igennem mit Blod:
frem vil jeg træde paa Dronninge-Fod,
frem for det Folk, som har hilset mit Komme
dengang med Jubel ...
og Ord vil jeg raabe
ind dem i Hjerterne, ind i de tomme,
fylde dem, som jeg af Elskov er fyldt —
pege paa dig, paa den Mand, jeg har skyldt

mere end Livet — og raabe det ud:
han bærer Kronen — og jeg er hans Brud!

MINISTER

dækker sit Øje, som svimlede det for ham; retter sig atter, siger hovedrystende.

Kronprinsen glemmer du ... fremmede Magter! ...

DRONNING.

Kronprinsen! ... (presser Haanden mod Brystet, stamper med Foden)
o, hvor jeg hader, foragter —
hader og elsker dig — sammen i et!

paa Knæ, griber hans Haand, bedække den med Taarer. I det fjerne høres Larm fra Hoffet, som vender tilbage med Baadene.

MINISTER.

Tys dog, Mathilde! ...

DRONNING

hulkende.

Du holder mig fangen —
bruger mig — støtter din Magt ved min Lyst —
nærer mit Hjerte og lukker mig Munden:
brug dog dit Øje — den vakler jo, Grunden —
et er kun sikkert — din Plads i mit Bryst!

kryster hans Hænder.

Jeg er fortvivlet — vor Sag er fortvivlet;
Spiller, saa spil dog — sæt alt paa et Kort;
eller stød Dronningen fra dig i Skændsel,
mens i Landflygtighed selv du gaar bort!

MINISTER

patetisk.

Vid og Forstand har Mathilde forladt —

bydende, idet Hoffets Larm og Lystighed nærmer sig.

Dronning, staa op! (bøjer, sig, hviskende).
— og bønhør mig i Nat!

Baadene glider ind mod Broen. DRONNINGEN er sprunget op ... hun ser forvildet og med synlig Uvilje paa Sværmen af disse „Hyrder“ og „Hyrdinder“, som anført af KABINETSSEKRETÆR stiger i Land og tumler hen mod Parret.

Der er ingen „Attituder“ mere: Masker, Mantiller og Kapper er kastede eller slæber efter det bacchantiske Tog; mangen lille Hofdame vakler i de højhælede Sko; Kavalererne sluger deres Damer med glinsende Øjne; man pludrer i Munden paa hverandre, nogle Par kysses, nogle skændes.

KABINETSSEKRETÆR, kranset med Blomsterguirlander og med en mere end overgiven Skønhed hængende ved Armen, styrer lige imod DRONNING og MINISTER.

KAMMERJUNKER, med en Dame under hver Arm, indhenter ham, slipper Damerne og svinger sin Guitar, hvis Lydkasse er knust, og hvis Strænge hænger dinglende. — Den ene Dame snubler og falder lige hen mod MINISTER.

KAMMERJUNKER
under Lattersalver.

Guitarren er itu — og vi har alle Rus.
Højt signe Himlen Hymen — og vort kongelige Hus!

MINISTER tilkaster den liggende Hyrdinde et lystent Blik. DRONNING opfanger Blikket, blegner — og vil træde frem for at give en bydende Ordre...

I det samme høres fjernt en besynderlig Larm, en Brusen som af mange Folk i Løb — og ude fra Vejen (Forgrunden til højre) kommer en RIDEKNÆGT styrtende hen imod Broen — straks derpaa tre, fire forskræmte Staldkarle.

RIDEKNÆGT
løbende frem over Broen, aandeløs.

Mytteri... hele Hovedstaden... en Million — en hel Million Mennesker er efter mig...! Aa!

Almindelig Bestyrtelse. KABINETSSEKRETÆR slipper sin Dame, som giver sig til at skrige, gaar rask frem mod RIDEKNÆGTEN, griber ham i Kraven.

KABINETSSEKRETÆR.

Er du fra Samling, Ka'l? — hvor har du den Million? — ser du Syner?...

RIDEKNÆTG
søger at gøre sig fri.

Hør!... hør blot!...

Larmen vokser — den brusende Lyd tiltager i Styrke — en Folkesværm er tydeligt nok i Anmarsch. Raab høres: Til Slottet — til Slottet:

RIDEKNÆGT.

Slip mig!

KABINETSSEKRETÆR.

Er du drukken? Giv Forklaring...

RIDEKNÆGT
studs.

Jeg er ikke drukken! (river sig løs.) Jeg vil op til Vagten — og vare den ad. (løber op gennem Haven.)

DRONNING.

Men hvad er der dog? Vover man virkelig?... (ser paa MINISTER, hvis Øjne er urolige, og som krammer sine udfaldende Kniplingsmanchetter.) Hr. Greve!...

MINISTER.

Eders Majestæt!... (febrilsk, til KABINETSSEKRETÆR.) Hvem har Slotsvagt i Aften?

KABINETSSEKRETÆR
med et talende Sideblik.

Oberst... og Fændrik...

MINISTER
halvhøjt.

Der Deufel! (højt.) Man besætte Broen her!... hvorfor er her ikke Vagt?...

KABINETSSEKRETÆR
med et Smil.

Ifølge egen Kabinetsordre!

MINISTER.

Verflucht!...

KABINETSSEKRETÆR
peger.

Der har vi dem... Reform-Vennerne!

En STOR SVÆRM MENNESKER kommer i fuldt Løb fra Vejen ind over Broen. De fylder hele Parken foran Pavillonen, saaledes at DRONNING og hendes Omgivelser trænges tilbage.

LIVGARDISTER, med og uden Sidegevær; HOLMENSMÆND og deres Koner og Kærester; Borgere; Læredrenge; Vagabonder osv. De anføres af en kæmpemæssig LIVGARDIST og af MATROSEN (fra før).

I MUNDEN PAA HVERANDRE.

Vore Lønninger!... vi vil ha' vore Lønninger!... vi vil tale med Kongen!... vi vil ha' Penge!...

EN HOFDAME
vender sig, gysende.

Gud! Disse raa Stemmer...

MATROS.

Vi har dem ikke bedre til den Pris, lille Jomfru!

DRONNING
frem.

Hvad er jere Fordringer, mine gode Folk? Jeg er Dronningen!

EN HOLMENSMADAM
med Hænderne i Siden.

Er hun Dronningen? (omfatter DRONNING og MINISTER med ét Blik.) Da er hun saamænd ikke bedre end en af vos andre... (til KVINDERNE omkring hende) er hun vel?...

Knyttede Hænder rystes i Luften; man hører Ukvemsord.

DRONNING
vigende tilbage; til MINISTER.

Man krænker Dronningen!...

MINISTER
blegner og tier.

DRONNING
stærkt.

Man krænker Dronningen — Hr. Greve!

KABINETSSEKRETÆR.

Træk, for Satan, Mand! — træk! (drager Kaarden, kaster sig frem foran DRONNING.

MINISTER
gaar med knyttede Hænder ind paa Mængden; dirrende.

Bort med jer!...

MÆNGDEN.

Bort med det forløbne Pak!... Vi vil tale med Kongen... Kongen leve!...

Hofdamerne besvimer; nogle af Kavalererne drager Kaarderne; KABINETSSEKRETÆR iler hen imod Pavillonen.

MÆNGDEN
brølende.

Væk med jer ... eller vi brænder hele Reden a'!... Vi vil se Kongen... den elskede Konge!...

KABINETSSEKRETÆR
peger.

Saa se ham! —

KONGEN smækker de øverste Vinduer op i Pavillonen og viser sig ved Siden af NEGERDRENGEN og LIVPAGEN; alle tre holder de en Flaske for Munden.

KONGEN.

Skaal, Børn!

MÆNGDEN
brøler.

Hurra!...

MATROS.

En gemytlig Konge!... han leve!

KONGEN.

Bare gemytlig! Her har I baade til at bide og brænde!
kaster — med Hjælp af Negerdreng og Page — Flasker, Kager, Stole, Bord, Spejl, hele det forgyldte Møblement ud af Vinduet.

MÆNGDEN
hujer i vild Begejstring.

Op til ham!... ind til den elskede Landsfar!... Hurra — hurra!

Døren sprænges. Sværmen ind. Den store Livgardist kommer ud, bærende KONGEN paa Armen.

KONGEN
kryber op paa Gardistens Skulder, slynger de tynde Ben om den svære Hals og saaledes „ridende" skriger han leende:

Hyp, alle mine Heste!

Og med KONGEN i Spidsen stormer hele Skaren op gennem Haven imod Slottet, idet Hoffolkene enten flygter eller rives med.

DRONNING og MINISTER bliver ene tilbage.

Men oppe paa Terrassen ses ENKEDRONNING, belyst af en Fakkels Skær, med DEN GAMLE GREVE og OBERST — lorgnetterende hele Optrinet og de to dernede foran Pavillonen.

DRONNING stirrer ned for sig, og dernæst op mod MINISTER, der staar maalløs, søgende at tilkæmpe sig en Holdning. Hendes Blik fæster sig tungt, spørgende — med en usigelig Ømheds haabløse Smerte paa ham.

MINISTER
bider sig i Læben.

Slaget er tabt...

DRONNING
presser Haanden mod sit Bryst; tonløst.

— ja tabt herinde...
Min stærke Tro!...

MINISTER
kaster med Hovedet.

— et nyt kan vi vinde!

DRONNING
ryster paa Hovedet.

Aldrig!

MINISTER

Jeg trænger mig frem til Kongen —
Jeg er hans Minister — jeg vil... jeg...
Ah!

har vendt sig og gaar op mod Terrassen i Baggrunden — da han opdager ENKEDRONNING. Hun stirrer paa ham gennem Lorgnetten — og frem bag Terrassen træder FÆNDRIK med Slotsvagten, som spærrer hele Alléen.

FÆNDRIK.

Jeg arresterer Dem, Hr. Greve — i Kongens Navn!

DRONNING
ilsomt frem.

Før mig til Kongen!...

FÆNDRIK
bøjer sig dybt, med sænket Kaarde.

Eders Majestæt! Jeg har Ordre at føre Dem til Deres Værelser — med Vagt for Døren!

DRONNING
vakler — bønfaldende:

Giv os det samme Fængsel! ... De er ung — De har maaske En, hvem De elsker...?

FÆNDRIK
skuldrer Kaarden.

Jeg har mine Ordrer!

DRONNING

Skilt — for evigt!

Det bliver mørkt. Slot og Have forsvinder.

EFTERSPILLET.

Landskabet fra Forspillet. Lys Sommeraften.

I Forgrunden til venstre paa Græsbænken under den lille, svagt rislende Kilde Den unge Vandrer, som lige vaagner.

Den gamle Kvinde

staar foran ham — peger med sin Fløjte paa den Plads, hvor Slottet forsvandt.

Det dued ikke stort — i sine indre Dele.
Et Kvindehjerte — det var det bedste ved det hele!

Den unge Vandrer.

Jeg har nok blundet — tror jeg...

Den gamle Kvinde.

Og drømt?...

Den unge Vandrer.

Ja helt forvirret!
Det har omkring mig summet og sukket, kvinkeleret,
og man har raabt og skreget — og Vaaben har der klirret —
og Hjerter gik i Stykker...

Den gamle Kvinde.

— og man blev arresteret!...

Den unge Vandrer.

Jeg synes endnu dunkelt at se en lys Gestalt,
som fælded bitre Taarer...

Den gamle Kvinde

kaster Fløjten.

— og Daarskab var det alt!

udstrækker sin Haand og lader den langsomt glide gennem Luften i bølgende Bevægelse.

Det kommer, det forsvinder — det stiger, og det daler,
den ene Slægt forkætrer den andens Idealer,
indtil det Punkt er naaet i den evigt runde Ring,
at ingen gider rejst sig for nogen Verdens Ting.

Den unge Vandrer

rejser sig, samler sine Sager sammen.

Ja nu maa jeg til Byen...

Den gamle Kvinde.

Aa tøv et lille Korn!
Snart tænder Sommer-Nyet sit slanke, gyldne Horn,
og det blir skønt at vandre langs Landevejens Krat,
hvor Nattergalen synger Visselulle for sin Skat.

Der er i dette Landskab — ved Dag ret tørt og fladt,
kun med en Kornblomst prydet som Smykke for din Hat —
der er i disse Agres dyb-violette Grønhed
en mandig Vemod parret med en jomfrufrodig Skønhed;
en elver-disig Kyskhed hen over Engen gaar,
hvor Bøgen helt forsoren som Soldat paa Vagtpost staar;
og fra den træge Jordbund, som inddrak Bondens Sved,
slaar skære Melodier op som Sagn om Kærlighed:
en duftig Røg fra Ilden, som under Tørven ulmer,
en Gnist fra Folkebunden, hvori Vaaren evigt svulmer!

Se dér, i dette Landskab, hvor Slottet fordum stod,
dér burde staa en Bygning med sin Grund i Folkets Rod:
et Centrum burde rejses, med Arnested og Hygge
for hver fribaaren Sangfugl, som i Landets Luft vil bygge;
et Slot der burde stande, hvor Aand og Vid og Skønhed
brød Lanserne i Haugen over Engens Sommergrønhed;
et Taarn der burde rage over Dum- og Lavhed op
med Frihed paa sit Banner højt fra Tindens gyldne Top;
en Fyrste, som var Første-Mand i Landet, burde bo der,
og ingen Øjentjener-Suite burde gaa og glo der;
for Hvermand Porten aaben — og „Hvermand" var enhver,
som havde Landets Trivsel som sin egen Ære kær,
som aldrig trak i nogen Art af Herskabs-Liberi,
som elsked Landets Fyrste, fordi Fyrsten selv var fri!

Da vilde dér opføres et Fremtids Hyrdespil...
slaar den unge Vandrer paa Skuldren:
Ja gaa du nu til Byen — og gør du dit dertil!

Goethe og Marianne von Willemer.

Fra sine ganske unge Aar af havde Goethe følt sig tiltrukken af Østerlandets Digtning. Det gamle Testamente læste han atter og atter med dyb og selvstændig Forstaaelse. Han forstod Hebraisk, skrev historisk-teologiske Afhandlinger, oversatte Sangenes Sang, sysselsatte sig med Koranen, begyndte at lære Arabisk til det Hebraisk, han kunde, allerede i Begyndelsen af Halvfjerdserne i det 18de Aarhundrede.

Og da han var naaet op i Tresindstyveaars-Alderen, søgte han med sin stadigt lige levende Evne til Selvfornyelse paany til Orienten, især til Arabien og Persien, som Oversættelser havde aabnet for ham. Han fordybede sig fortrinsvis i persisk, dog ogsaa i arabisk Poesi og genskabte dens Aand i sit Indre.

Kun enkelte Digte af hans Alderdoms Mesterværk „West-östlicher Diwan“ var dog nedskrevne, da han i 1814 ved Bekendtskabet med Marianne von Willemer fik det afgørende Stød til Udarbejdelsen.

Willemer, den virksomme og velhavende Frankfurter-Borger, havde allerede i mange Aar staaet i venskabeligt Forhold til Goethe. Han havde som ung Banquier i 1788 paa Goethes Opfordring forstrakt Vennen Merck, for hvem det var gaaet tilbage, med Penge. Han var en ivrig Oplysningsskribent og Populærfilosof; blev siden hen Börnes Medarbejder i Tidsskriftet „Die Wage“.

Marianne Jung var født 1784 i Linz i Østerrig. Fjorten Aar gammel allerede optraadte hun, medbragt af en fremmed Trup, i Balletten paa Teatret i Frankfurt am Main. I en Rolle som en lille Harlekin, der krøb ud af et Æg, hvilken hun ofte maatte spille, henrev hun den Gang Clemens Brentano, der har mindedes

hende ved sin Skildring af den unge Danserinde Biondinetta i Romancerne om Rosenkransen.

Som Medlem af Teaterbestyrelsen lærte Willemer hende at kende, og af Interesse for det smukke Barn tog han hende til sig, da hun var 16 Aar gammel, og lod hende opdrage med sine Døtre. Netop i de Dage, da Goethe gjorde sin Rejse til Frankfurt for efter sytten Aars Forløb at gense sin Fødeby, giftede Willemer, der for anden Gang var bleven Enkemand, sig med den da 29-aarige Marianne; man gav som Grund, at hun med sin sjældne Skønhed ikke godt paa andre Vilkaar kunde blive boende i hans Hus. Han var da 54 Aar gammel, Goethe 65.

I September 1814 tog Goethe ind hos Willemer paa hans Villa „die Gerbermühle"; han vandt alle Døtrenes Hjerter ved sin Elskværdighed og Modtagelighed for Indtryk; vi har den ældste Datters, Rosa Städel's, begejstrede Beskrivelse deraf.

Intet skete i Frankfurt til hans Ære. Willemer indrykkede da for paa en skemtsom Maade at straffe Teaterdirektionen for dens Ligegyldighed i et udenbys Blad en Beskrivelse af en stor Goethefest i Teatret med smykket Loge, Prolog, „Tasso", Bekransning af Digteren paa Scenen med Kransene fra Vergils og Ariostos Byster — en Beskrivelse, der gik over i talrige tyske Blade og derfra i næsten alle Goethe-Biografier indtil den nyeste Tid.

Goethes Forhold til de nygifte var straks hjerteligt. Men hans Stilling til Marianne fik en anden og inderligere Karakter, da han i Aaret 1815 gensaa hende. Dette Aar blev det sangrigeste Aar i hans Liv næst efter Ynglingeaarene. Han begyndte i Maj en Rhinrejse, og allerede i de første Digte, han paa denne skriver, hedder den talende Digter Hatem, hans Elskede Suleika. Fra 12. August til 8. September og senere paany fra 15.—19. September boede Goethe hos Willemers paa Landstedet „Garvermøllen". (Det er under dette Ophold, at Rahel saa Goethe køre med Willemers og modtog hans Besøg, se Hovedstrømninger VI, 398).

Det fineste og rigeste Forhold udspandt sig nu her mellem den 66aarige Mand og den 30aarige unge Kvinde. Hun havde tidligere skrevet Rimerier, alle Slags Lejlighedsvers; nu modnedes hun i faa Uger til virkelig Digterinde; ja de faa Digte, hun i dette Aar har rettet til Goethe, er af det Værd, at man vistnok

maa kalde hende den største Digterinde, Tyskland og Østerrig nogen Sinde har frembragt.

Hver Aften læste Goethe i Regelen højt af sine Digte, eller hun sang hans Sange, som de i hin Tid var satte i Musik: „Kennst du das Land“ og „Der Gott und die Bajadere“. Hun sang det sidste Digt efter Goethes Udsagn „saa inderligt og skønt som kun tænkeligt,“ men Goethe holdt alligevel ikke af at høre det fra hendes Læber; han mente, som han sagde til Sulpiz Boisserée, at denne Historie om en Danserinde, der vel gennem Kærlighed, men paa smertelig Maade bliver løftet til en renere Tilværelse, maatte angribe hende for stærkt og minde hende om hendes egen Lod — en Ytring, der røber, at Mariannes Ungdomsliv ved Teatret efter den almindelige Opfattelse da har været udsat for Farer.

Medens Goethe en Aften læste en Række ny Kærlighedsdigte højt, og Willemer faldt i Søvn derved, lagde den unge Frue, som lyttede til, et gult, turbanlignende Skærf om sit Hoved. Saaledes gik hun da ind i Rollen som Hatems østerlandske Veninde. Og nu følger en Sværm af halvt moderne, halvt orientalske Digte af højeste Rang fra ham til hende og fra hende til ham. Allerede paa Aarets længste Dag havde han til hende rettet det Digt, der begynder „Süsses Kind, die Perlenreihen“, som først blev trykt efter hans Død i Aaret 1837. Det Had til Korset, som det er Vidnesbyrd om, bragte ham til at udsætte dets Trykning. Hun har baaret et Krucifiks i Perlebaandet om sin Hals, og som Muhamedaner forarges han lidenskabeligt derover:

Diese ganz moderne Narrheit
Magst du mir nach Schiras bringen!
Soll ich wol, in seiner Starrheit,
Hölzchen quer auf Hölzchen singen?

Han sammenligner hende med Kong Salomos mange Hustruer, der forsøgte at omvende ham hver til sin Afgud:

Isis' Horn. Anubis' Rachen
Boten sie dem Judenstolze —
Mir willst du zum Gotte machen
Solch ein Jammerbild am Holze!

Og han slutter med den Erklæring, at han ikke vil vise sig stridigere end Salomo. Selv den meksikanske Afgud Vitzliputzli vilde blive ham en Talisman, hvis den bares ved hendes Hjerte.

Det første Digt, Goethe nu retter til Marianne, er det, som begynder: „Ikke Lejlighed gør Tyve, den er selv den største Tyv“, og som slutter med den Vending, at han skimter Forbarmelse i hendes tindrende Blik, og i hendes Arme glæder sig ved fornyet Ungdoms Lykke.

Han har i dette Digt kaldt sig forarmet. Hun svarer med Digtet „Hochbeglückt in deiner Liebe“, i hvilket det hedder: „Spøg ikke saadan! Tal dog ikke om Fattigdom. Gør ikke Kærligheden os rige! Holder jeg dig i mine Arme, saa er ingens Lykke større end min“.

Det Digt, der indeholder Suleikas Spørgsmaal og Hatems Svar med Hensyn til Ringen, der var en Gave fra ham, men i Drømme fra hendes Finger gled ned i Eufrat, er det næste, som Goethe frembringer under Opholdet hos Marianne, og drejer sig efter al Sandsynlighed om et virkelig af hende stillet Spørgsmaal. Digtet slutter nemlig med Strofen;

Also träumt' ich. Morgenröthe
Blitzt ins Auge durch den Baum.
Sag' Poete, sag' Prophete!
Was bedeutet dieser Traum?

i hvilken *sag' Prophete* øjensynligt er indskudt for *sage Goethe*. Svaret minder Suleika om, hvorledes Dogen i Venedig formælede sig med Havet, og slutter med Forsikringen om, at Suleika har formælet Hatem med sin Flod, sin Terrasse, sin Lund, og at her skal hans Aand indtil det sidste Kys være helliget hende.

Samme Dag som Goethe efter at have forladt Mariannes Hjem ankom til Heidelberg, digtede han til hende det skønne, rimfri, dithyrambiske Digt, „Die schön umschriebenen“ osv. Hun tilgiver, siger han her, at han roser sig af hendes Kærlighed og af den Lykke, han skylder hende, thi denne Selvros er kun for Misundelsen en Stank, for Vennerne Vellugt. Hun overvælder ham med Lykke, naar hun tilkaster ham sin Lidenskab som en Bold, for at han kan fange den og kaste hende sit Jeg tilbage. Her sender han hende digteriske Perler, som hendes Lidenskabs vældige Brænding kastede i Land til ham, der stod paa Livets øde Strand. Hun smykke med dem sin Hals, sin Barm!

Faa Dage derefter, under Goethes Ophold i Heidelberg, hvor Marianne og Willemer skulde træffe sammen med ham, digtede hun den dejlige Længselssang: Was bedeutet die Bewegung? som Goethe med et Par smaa, ubetydelige og til Dels endda ikke

heldige Tekstforandringer har optaget i sit Diwan: Hvad betyder Bevægelsen i Luften? Bringer Østenvinden mig et glad Budskab? Dens Vingers friske Bevægelse køler Hjertets dybe Saar. Kælende leger den med Støvet, hvirvler det op i lette Skyer osv., men mig hilser dens sagte Hvisken lifligt fra Vennen; endnu før disse Høje formørkes, sidder jeg stille ved hans Fødder. — Østenvinden drage da videre, tjene glade og sørgmodige Mennesker; hist, hvor høje Mure gløde, finder hun den megetelskede:

Ach, die wahre Herzenskunde,
Liebeshauch, erfrischtes Leben
Wird mir nur aus seinem Munde,
Kann mir nur sein Athem geben.

Goethes Ændringer er saare faa. Han har indført Forbedringen: „Bringt der *Ost mir* frohe Kunde?“ istedenfor „Bringt der Ostwind“, i øvrigt to Rettelser, som kun forringer: Diene *Freunden* und Betrübten i Steden for *Frohen* og denne Omskrivning af en Strofe:

Marianne:	Goethe:
Und mich soll sein leises Flüstern	Und mir bringt sein leises Flüstern
Von dem Freunde lieblich grüssen;	Von dem Freunde tausend Grüsse;
Eh' noch diese Hügel düstern,	Eh noch diese Hügel düstern,
Sitz ich still zu seinen Füssen.	Grüssen mich wohl tausend Küsse.

Mariannes Rim er her bedre, ligesom Billedet, hun udmaler, er smukkere. Sangen som Helhed er et uforgængeligt Mesterværk.

Næste Morgen og Aften skrev Goethe i Heidelberg til Marianne to af sine ypperste Digte. Det første er det med ædel Simpelhed om et enkelt Billede formede Kastaniedigt. De indledende Strofer skildrer Kastanietræets løvrige Grene med de piggede grønne Frugter, der vugges paa de gyngende Grene. De sidste udfører, hvorledes den brune Kerne modnes i Skallen, til den brister:

Doch immer reift von innen
Und schwillt der braune Kern.
Er möchte Luft gewinnen
Und säh die Sonne gern.

Die Schale platzt, und nieder
Macht er sich freudig los;
So fallen meine Lieder
Gehäuft in deinen Schoos.

Diktionen her har paa en Gang Folkevisens Letfattelighed og Kunstdigtningens forfinede Ordknaphed og Enkelthed.

Endnu samme Dag nedskrev han det i Stil og Indhold fuldstændigt forskellige Digt:

Ist es möglich! Stern der Sterne,
Drück ich wieder Dich ans Herz!
Ach was ist die Nacht der Ferne
Für ein Abgrund, für ein Schmerz!

Digtet udfolder sig, stort i sine Former, med mægtig Pragt fra denne Grundfølelse af Adskillelsens unaturlige Kval. Og for at forklare den fremsættes en hel Verdensskabelses-Teori; vi ser Adskillelse, Sondring og Afstande opstaa ved Guds Forføjning, og erfarer Kærlighedens Betydning i Altet. Der er en underfuld Michel Angelosk Storhed i denne Strofe:

Als die Welt im tiefsten Grunde
Lag an Gottes ew'ger Brust,
Ordnet er die erste Stunde
Mit erhabner Schöpfungslust.
Und er sprach das Wort: Es werde!
Da erklang ein schmerzlich Ach!
Als das All mit Machtgeberde
In die Wirklichkeiten brach.

Det klinger som Fortolkning af et Verdensskabelsesmaleri i det Sixtinske Kapel.

Alt var stumt, alt var graat i graat; da skabte Gud Morgenrøden, den udfoldede af Mørket et klingende Farvespil, og alt, hvad der først faldt ud fra hinanden, søgte nu sammen i indbyrdes Tiltrækning:

Sei's Ergreifen, sei es Raffen,
Wenn es nur sich fasst und hält!
Allah braucht nicht mehr zu schaffen,
Wir erschaffen seine Welt.

Der er i disse Linier en sand skabende Brunst, Alfavntagets Vælde.

Fra disse Heidelberger-Dage er endnu fremdeles Vekselsangen mellem Hatem og Suleika, der begynder:

Locken, haltet mich gefangen!

og som er henvendt til de skønne, brune Slanger, der lokker sig om hendes Hoved. Heri hævder han sit Hjertes glødende Ungdom trods de hvide Haar. Det hedder:

Nur dies Herz, es ist vom Dauer,
Schwillt in jugendlichstem Flor;
Unter Schnee und Nebelschauer
Rast ein Aetna Dir hervor.

At Digtet er ganske europæisk og trods den østerlandske Iklædning ganske personligt følt og oplevet, røbes, hvor Ordet Hatem øjensynligt er indskudt for, i øvrigt ret ufuldkomment, at erstatte Rimet Goethe; i denne Strofe nemlig:

Du beschämst wie Morgenröthe
Jener Gipfel ernste Wand.
Und noch einmal fühlet *Hatem*
Frühlingshauch und Sonnenbrand.

Af Marianne, ikke af Goethe, er det skønne Svardigt, der nu følger:

Nimmer will ich Dich verlieren!
Liebe giebt der Liebe Kraft.
Magst Du meine Jugend zieren
Mit gewalt'ger Leidenschaft!
Ach, wie schmeichelt's meinem Triebe,
Wenn man meinen Dichter preist!
Denn das Leben ist die Liebe,
Und des Lebens Leben Geist.

Rent ud forbavsende er det, at en ung Kvinde, som indtil disse Uger kun havde frembragt spøgende eller drillende Smaavers til Morskab for Slægt og Venner, med saadant Mesterskab slaar ind i Goethes Stil og holder sig i Jævnhøjde med ham.

Hun vandrede i hine Dage med Goethe om i Heidelberger Slotsruin og uden om Slottet. I Støvet paa Slotsbrøndens Rand skrev Goethe med sin Finger hendes Navn med arabiske Bogstaver. Herom hedder det i hans Digt, at han ikke mere paa silkeglatte Blade skriver symmetriske Rim, ikke længer indfatter dem i gyldne Ranker, nej han skriver dem i bevægeligt Støv, men dog bestaar den Kraft, hvormed de skrives, og trænger helt ned til Jordens Midtpunkt:

Den Staub, den beweglichen, eingezeichnet,
Ueberweht sie der Wind; aber die Kraft besteht,
Bis zum Mittelpunkt der Erde
Dem Boden angebannt.

Det var den 24. September under en Spadseretur ved Slottet, at Goethe saaledes indskrev Mariannes Navn i Menneske-

hedens Erindring. Faa Timer efter kørte Willemers til Frankfurt. Goethe og Marianne saa aldrig mere hinanden.

I et Digt fra den 26. September lagde han hende de dybe Ord i Munden:

Volk und Knecht und Ueberwinder,
Sie gestehn zu jeder Zeit:
Höchstes Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit.

Den 28. September skrev saa hun i sit Hjem sit andet udødelige Mesterdigt, det Længsels- og Savn-Digt, hun retter til Vestenvinden, og som, skønt det visselig ikke er at stille ved Siden af Shelleys storstilede Ode til samme Magt, hører til de Vers, det germanske Folk i Aarhundreder ikke vil ophøre at synge. Det begynder som bekendt:

Ach, um deine feuchten Schwingen
West, wie sehr ich dich beneide!
Denn du kannst ihm Kunde bringen
Was ich durch die Trennung leide.

Der er en Ømhed deri som i intet andet af Mariannes Digte, en Savnets og Længslens Pine, en Angest for at volde den Elskede Smerte ved at tale om egne Lidelser. Vestenvinden køler hendes forgrædte Øjne:

Doch dein mildes, sanftes Wehen
Kühlt die wunden Augenlieder,
Ach, für Leid müsst' ich vergehen,
Hofft ich nicht, wir seh'n uns wieder.

I begge de anførte Strofer har Goethe forandret Teksten lidt. Digtets sidste Strofe klinger bedst med den lille Ændring, Goethe har foretaget:

Sag ihm, aber sag's bescheiden:
Seine Liebe sei mein Leben;
Freudiges Gefühl von beiden
Wird mir seine Nähe geben.

I Oktober sender Marianne Goethe et Brev i Cifre, som de havde aftalt at bruge. Af dette danner saa Goethe det skønne og stærkt lidenskabelige Digt, som begynder:

Dir zu eröffnen
Mein Herz verlangt mich.

Med brændende kvindelig Erotik hedder det i dets Slutning:

Mein Leben will ich
Nur zum Geschäfte
Von seiner Liebe
Von heut an machen,
Ich denke seiner,
Mir blutet's Herz.

Kraft hab ich keine
Als ihn zu lieben
So recht im Stillen,
Was soll das werden!
Will ihn umarmen
Und kann es nicht.

Dog Parrets digteriske Mellemværende naar sit fyldigste, uforgængelige Udtryk i det Vidunderdigt, hvormed Goethe slutter „Buch Suleika", Sangen, i hvilken han tillægger den Elskede Egenskaber, der minder om de hundred Navne, den troende giver Allah. Ikke i sin fyrigste Ungdom har han skrevet noget dejligere end dette Elskovsdigt, som begynder:

In tausend Formen magst Du Dich verstecken,
Doch, Allerliebste, gleich erkenn' ich Dich;
Du magst mit Zauberschleiern Dich bedecken,
Allgegenwärt'ge, gleich erkenn ich Dich.

og hvis to sidste Strofer lyder:

Wenn am Gebirg der Morgen sich entzündet,
Gleich, Allerheiternde, begrüss' ich Dich,
Dann über mir der Himmel rein sich ründet,
Allherzerweiternde, dann athm' ich Dich.

Was ich mit äussern Sinn, mit innerm kenne,
Du Allbelehrende, kenn ich durch Dich;
Und wenn ich Allahs Namenhundert nenne,
Mit jedem klingt ein Name mit für Dich.

Goethe og Marianne von Willemer vedblev at staa i Brevveksling med hinanden hele Resten af hans Liv, altsaa i 17 Aar endnu. I Marts 1831 besluttede Goethe at sende Marianne alle hendes Breve tilbage. Han lagde ved dem et lille Digt og en Seddel, i hvilken han bad hende lade Pakken forblive uaabnet „bis zu unbestimmter Stunde", det vil sige, indtil hans Død. Men han lod derpaa Pakke og Brev ligge fulde 11 Maaneder og afsendte den først en Maaned før sin Død, 10. Februar 1832. Han modtog Mariannes Løfte om samvittighedsfuld Opbevaring af Pakken en Uge senere. Saa skrev han endnu en Gang til hende den 23. Februar. Den 22. Marts udaandede han.

Det lille Digt, som ledsagede Brevene, lyder:

Vor die Augen meiner Lieben,
Zu den Fingern die's geschrieben, —

Einst, mit heissestem Verlangen
So erwartet, wie empfangen —
Zu der Brust der sie entquollen
Diese Blätter wandern sollen;
Immer liebevoll bereit,
Zeugen allerschönster Zeit.

Den 81aarige Mand genføler her endnu den Spænding og Længsel, hvormed han har ventet disse Breve og den Glæde, hvormed han modtog dem.

Man sammenligne et Øjeblik i sine Tanker Marianne von Willemer med hendes nære Bekendt, den ganske jævnaldrende Bettina von Arnim, i hvis Liv som i hendes Goethe gør Epoke. Overfor dem begge staar han som den aldrende Mand overfor den ganske unge Kvinde. Bettina føler sig dragen til ham stærkt og fantastisk, som han føler sig dragen til Marianne. De bliver begge Digterinder ved Forholdet til ham, og Digterinder af Rang. Men medens Bettina søger at give sig selv en usand Glorie ved at tilrane sig Æren for nogle af Goethes skønneste Sonetter, der ikke blot ikke var undfangne af hende, men end ikke var rettede til hende, skænker Marianne ham uden et Sekunds Betænkning til Ejendom det skønneste, hun har frembragt, og han udgiver det under sit Navn, gør hende den Ære at anerkende hendes Vers som jævnbyrdige med sine, rig og stor nok som han var til ikke at beskæmmes, men tværtimod vise Hæder ved at tage. Først flere Aar efter hendes Død blev Hemmeligheden røbet. Men hun har i et af sine Digte det skønne og rørende Ord til Goethe om disse hendes Vers:

Wohl, dass sie Dir nicht fremde scheinen:
Sie sind Suleika's, sind die deinen.

Bettina var som den straalende Fugl, der kommer susende, kommer brusende; Mariannes Væsen var Beskedenhed, men den Beskedenhed, som Hamlet kalder *the modesty of nature.* Derfor hedder det saa betegnende i hendes Digt til Vestenvinden: „Sig ham, men sig ham beskedent, at hans Kærlighed er mit Liv.“ Hele hendes Væsen er i det Ord.

Georg Brandes.

Landbruget og Toldreformen.

Betænkning, afgiven af det kgl. Landhusholdningsselskabs Toldudvalg.

Det var i Foraaret 1893, at Holbæk Amts landøkonomiske Selskab, der har Kammerherre, Amtmand Bille til Formand, holdt et betydningsfuldt Møde. Saa vidt vi erindrer, var det Kontorchef Schovelin, der var Foredragsholder ved Mødet, og hans Foredrag var et med stor Omhu udarbejdet Indlæg for Landbrugsbeskyttelse. Det var Foredragets Hensigt endelig en Gang at faa aabnet den ny Æra for agrarisk Toldpolitik, som havde været saa meget paa Tale, men som aldrig ret havde kunnet komme i Skub. Der var ingen Diskussion efter Foredraget, men man sluttede med en Resolution, der opfordrede det kgl. Landhusholdningsselskab til „at tage Spørgsmaalet om Landbrugets Forhold til en eventuel Toldreform under fornyet Overvejelse“, specielt til „paa ny at undersøge, hvorvidt og i hvilket Omfang en Toldbeskyttelse for Landbrugets forskellige Produkter maatte antages at være til Gavn for Landbruget i dets Helhed“. Endelig haabede man i Holbæk, at Landhusholdningsselskabet vilde „søge Tilslutning for Resultatet af en saadan fornyet Undersøgelse hos Landets forskellige Landboforeninger“. Det var ikke tvivlsomt, at Hensigten med denne Henvendelse var at faa ryddet den Hindring for agrariske Toldpaalæg til Side, der laa i, at Landhusholdningsselskabet saa sent som i 1887 havde udtalt sig frihandelsvenligt helt igennem. Foreløbig havde man Held med sig. Landhusholdningsselskabet sagde Ja til Opfordringen, og der nedsattes paa ny en Toldkomite med det Hverv at revidere Betænkningen af 1887. Komiteen kom til at bestaa af: Proprietær Andersen, Rosendal, Kaptajn J. C. la Cour, Professor, Dr. jur. Falbe-Hansen, Godsinspektør Tilemann, Mosager, Lensgreve Danneskjold-Samsøe og Forpagter

Ulrich, Sophiendal. Af disse har Proprietær Andersen Tilbøjelighed til Frihandel; de øvrige kalder sig Opportunister, men man gaar dem dog vist ikke for nær ved at sige, at deres Tilbøjeligheder gaar i Retning af Beskyttelse. — Komiteen valgte Redaktør H. Hertel til sin Sekretær; Hr. Hertel havde kort forud skrevet en Piece, hvori han forlangte Told paa næsten alle Landbrugsprodukter. Hans Valg til Sekretær var da et Vidnesbyrd om, ad hvad Kant Vinden blæste, da Arbejdet begyndte.

Nu er det endt.

Vi har imødeset dets Resultat med megen Interesse. Spørgsmaalet om Landbrugstold berørte vi ifjor i et Par Artikler i „Tilskueren". Det blev i dem hævdet: 1) at det første afgørende agrariske Slag her i Landet vilde komme til at staa for og imod Landbrugsbeskyttelse; 2) at Kampen paa dette Felt vilde blive indledet med Kravet om Told paa Hvede, Heste og Majs til Brænderibrug. Ved at gennemgaa den fremkomne Toldbetænkning skal vi se, i hvilken Grad disse Spaadomme er gaaede i Opfyldelse.

Vi gaar lige løs paa Afsnittet om Landbrugstolden. Naar man læser denne Del af Betænkningen, frigør man sig ikke for Indtrykket af en mærkelig Energiløshed i den. Udvalget eller dets Flertal stiller ikke bestemte Forslag. Man vejer Betænkeligheder paa den ene Side op mod Betænkeligheder paa den anden, man kører én Argumentrække op for Beskyttelse, en anden Argumentrække op mod den; og ikke sjælden lader man Læseren i fuldkommen Uvidenhed om, hvilken af Rækkerne Udvalget anser for den stærkeste.

Det første, der undersøges, er Spørgsmaalet om Tolden paa Hveden. Vi har Overskudsindførsel af Hvede i Danmark, og hermed er Betingelsen opfyldt for, at Told overhovedet kan have nogen Indflydelse paa Hvedens Pris. Hveden er falden forholdsvis mere i Værdi end de andre Kornsorter, og en moderat Told paa Hvede bør — i Følge Udvalget — kun have til Formaal at hæve dette Misforhold i Prisfaldet, men heller ikke mere. Gaar man videre, vil Hvededyrkningen blive saa fordelagtig, at Hvedearealet vil tiltage betydeligt, Overskudsindførselen vil ophøre og med den Toldens Virkning. Udvalget argumenterer helt igennem til Fordel for en saadan moderat Hvedetold; først til allersidst kommer denne Sætning: „Paa den anden Side bør det heller ikke glemmes, at Hvede er Brødkornet for en Del af Befolkningen". Trods denne

Ytring tør det dog nok fastslaas, at Landhusholdningsselskabets Udvalg tager Standpunkt for Hvedetolden. Der er ført for mange Grunde i Marken for Tolden til, at dette ene „paa den anden Side“ kan have til Hensigt hos Læseren fuldstændig at afkræfte dem.

Hvad Rugen angaar, kommer Udvalget temmelig afgjort til det Resultat, at der skal ikke Told paa den. Men Udvalget ønsker at fastslaa, at dette Standpunkt er et Offer, som Landbruget bringer Konsumenterne i Almindelighed og Byboerne i Særdeleshed.

Med Hensyn til Byggen er der meget baade for og imod. I Byghandelen er 1893 et Vendingens Aar. Indtil da havde vi Overskudsudførsel af Byg. Men 1893 begyndte den vældige Indførsel af det billige russiske Foderbyg. Den blev saa stor, at Indførsel oversteg Udførsel, og den har gjort Spørgsmaalet om Told paa Byg aktuelt. Da det er Landbruget selv, der indfører det russiske Byg og forbruger det til Foder, skulde man ikke tro, der kunde være nogen Fristelse til Told. Og dette er da ogsaa Udvalgets Enderesultat for Øjeblikket; men Resultatet kommer frem under mange Tvivl, og i en Note bemærkes det, at „skulde Sortehavsbygget i forøget Maal finde Vej til vore Bryggerier, og der fortrænge vort eget Byg, vilde der komme en Situation, under hvilken det vilde gavne Bygpriserne her hjemme at værne om vor Hjemmeafsætning ved en Told paa Byg“. Det er ikke usandsynligt, at denne Indtrængen af det fremmede Byg i vore Bryggerier vil finde Sted i en nær Fremtid, men „da Forholdene endnu ikke ere af en saadan Art, finder Udvalget ingen Anledning til at udtale sig nærmere herom“. Resultatet er altsaa, at man vil ikke have Told paa Byggen lige i Øjeblikket. Under en Forudsætning, der maaske indtræder i den allernærmeste Fremtid, anser man mulig Tolden for hensigtsmæssig.

Overfor Havren er Standpunktet endnu mere ubestemt. For Tolden taler, at den virkelig vil forhøje Havreprisen, samt at højere Havrepriser særlig vil gavne saadanne Egne f. Eks. Nordjylland, der ikke vil faa Gavn af en Hvedetold. Mod Tolden taler navnlig, at de forholdsvis gode Havrepriser i de senere Aar ikke kendelig har forøget Dyrkningen af Havre. Vi ser os ikke i Stand til at afgøre, om Argumenterne for Tolden eller de mod den vejer mest for Udvalget. Der er i hvert Fald ikke stor Overvægt til nogen af Siderne.

For Told paa Majs til Brænderibrug tager Udvalget nogenlunde bestemt Stade.

Paa Markfrø vil man ikke have Told i Øjeblikket. Dog fremhæver man, hvorledes den toldfri Indførsel af Markfrø hemmer vor hjemlige Frøavl, hvis Udvikling vilde være til Held for Landbruget.

Paa Hø og Halm fordrer man heller ikke Told i Øjeblikket. Men Komiteen gør opmærksom paa, at der siden Dampfærgens Aabning fra Helsingborg til Helsingør er begyndt en stærk Overførsel af Hø og Halm fra Sverig til København. Denne Indførsel vil formentlig tiltage, naar Dampfærgen fra Malmø til København aabnes, og „da bør man have sin Opmærksomhed henvendt paa den Skade, der eventuelt kan foranlediges de danske Producenter“.

Udvalget anbefaler Told paa tidlige Havesager og paa Kartoffelmel og Stivelse; men da dette ikke hører under den egentlige Landbrugstold, lader vi det her ligge.

Det næste Afsnit handler om Kreaturtolden.

Her tager Udvalget først Standpunkt for at bevare den nuværende toldfri Indførsel af Hornkvæg. Dog, som paa saa mange andre Punkter, kun betingelsesvis og kun i Øjeblikket. Hvis det tyske og det engelske Forbud skulde blive opretholdt, og hvis det ikke i en nær Fremtid skulde lykkes at oparbejde et stort Eksportmarked for slagtede Kreaturer i København, saa anser Udvalget det ikke for usandsynligt, at en Told, der bevarede Københavns Kvægmarked for den hjemlige Produktion, vilde kunne gavne Landbruget noget. Paa den anden Side vilde Toldens Virkninger dog aldrig kunne blive længe vedvarende.

Om Tolden paa Heste anføres ogsaa meget for og imod. Dog mest for Tolden. I Frankrig mener man, at Hestetold har gavnet Hesteavlen meget. Og man faar det Indtryk, at Komiteen tilraader Told paa Hesteindførsel.

Paa Faar og Lam ønskes ingen Told i Øjeblikket. Men der anføres en Del Grunde til Fordel for denne Told, hvis vort nuværende Forbud mod Indførsel fra Sverig skulde blive hævet.

Temmelig bestemt tages der Standpunkt mod Told paa Geder, Svin, Kød, Æg, Smør og Mælk. Paa Ost har man nu en Told af 10 Øre pr. Pd. Udvalget forlanger denne Told forhøjet til 30 Øre pr. Pd. Den nuværende Ostetold gavner ikke Landbruget det allerfjerneste. Naar Landhusholdningsselskabets

Udvalg nu forlanger mere Told, er det et karakteristisk Vidnesbyrd om, at naar en en Gang givet Toldsats viser sig unyttig som Beskyttelse, bliver den derfor ikke hævet. Der bliver blot raabt paa en højere. Historien om Fanden og Fingeren.

Sammenfatter man nu alt dette, saa samler det sig i Indtrykket af en utallig Mængde Tilløb og nogle ganske faa og ganske smaa Spring. Det viser sig, at være rigtigt nok, at skal vi en Gang have en agrarisk Toldkamp, saa vil de første Stridens Genstande blive Tolden paa Hvede, Majs og Heste. Den Spaadom, vi udsendte herom for et Aars Tid siden, har faaet sin Bekræftelse ved Landhusholdningsselskabets Udvalgs Betænkning. Her har man taget bestemtest Standpunkt; her har man ikke stoppet sig selv midt i Tilløbet; her har man — om end forsigtigt — aabnet de 3 Døre, ad hvilke Protektionisterne lettest slipper ind mellem Landboerne. Og her er de Pladser, hvor Frihandlerne maa værge deres Helligdom, hvis det nogen Sinde bliver til Alvor med Arbejdet for den agrariske Beskyttelse.

Men den anden Spaadom synes at skulle i høj Grad afkræftes ved Udvalgsbetænkningen. Denne gør Indtrykket af alt andet end dette: at indlede en stor agrarisk Kamp.

Nedsættelsen af Udvalget var godt nok ment. Der var en god Vilje til, at det, som Udvalget lavede, skulde blive som en Fane, hvorunder man kaldte de store og de middelstore Landmænd sammen til Arbejde for det samme, der har samlet disse Landmænd i Tyskland og Sverig. Tilløb er der jo — som bemærket — ogsaa nok af. Næsten ved hver af Udvalgets Undersøgelser finder man en redelig Stræben efter at faa en Beskyttelse ud af det, og naar det alligevel bliver til ingen Ting eller til saa overmaade lidt, saa er det, fordi Kræfterne ligesom har svigtet. Stenen har været for tung. Den har ligget for længe. Ude paa Landet kunde man vel med lange Mellemrum høre en enlig Godsejerrøst hæve sig svagt for en Korntold, men der var ikke Spor af Tegn til almindelig Sangbund blandt Landboerne for de ny Beskyttelsestanker. Det har naturlig trykket Udvalgets Flertals Medlemmer, og berøvet dem den lidenskabelige Energi i Arbejde og Argumentation, der skulde til for at faa taget det Tag, som virkelig bragte Stenen til at rulle. *C'est le commencement qui coûte.* Der skal nogen Fanatisme med for at faa Kræfter til dette Tag. Men er det gjort, saa gaar ogsaa Resten af sig selv. Saa ruller Beskyttelsens Sten ved sin egen Vægt.

Men Stenen har ligget for længe. Det vil paa andet Dansk sige, at hvis Landhusholdningsselskabets Betænkning overhovedet er Bevis paa noget, saa er det paa dette, at Landbrugets Udvikling i Danmark nu er ført saa vidt, at Korn- og Kreaturtold er umulige. Saaledes vil rimeligvis efterhaanden det almindelige Indtryk af denne Betænkning forme sig. Der er ikke Saft eller Kraft i den til at indvarsle noget nyt. Den er snarere at ligne med de mange smaa Suk, hvormed et stort Haab udslukkes. Selv for Tolden paa Hveden, Majsen og Hestene tror vi ikke, der vil blive gjort stort efter denne Betænkning. Endog Forsvaret for disse Toldsatser er saa mat, at det ingen Bevægelse skaber for dem.

Det er muligt, at Betænkningen havde faaet en kraftigere Farve, hvis den var bleven skrevet for godt og vel 1 Aar siden. Men Halvaaret Oktober 1893—April 1894 var et haardt Aar for den agrariske Protektionisme. Vi havde haft den daarlige Høst, og Landmændene havde ikke avlet Foder nok til deres forholdsvis store Besætninger. Da tilbød sig det billige udenlandske Korn. Russerne sendte os deres Overproduktion til fabelagtig smaa Priser. Det kom Landmændene tilpas. De beholdt deres Besætninger købte Kornet, lavede Flæsk og Smør deraf og solgte det til forholdsvis gode Priser. Det var i Virkeligheden en ganske god Forretning. De holdt Balance i Regnskabet med den; og Landet undgik det store Tab, det vilde have været, hvis høje Foderpriser havde tvunget Landmændene til at realisere store Dele af deres Besætninger. Det billige Korn blev Landmændenes Redning. Ved Hjælp af det slap de meget bedre over det daarlige Aar, end nogen af dem havde turdet haabe. I hvert Fald gjaldt dette de ikke alt for store Landmænd. Men dette var dem et Argument lige ind paa Livet. Havde der været Korntold, vilde de have været ganske anderledes uheldig stillede.

Hvis det slaar til, at denne Betænkning er et Opgivelsens Suk fra den agrariske Protektionisme, saa betyder det yderligere, at den mindre Landbedrift har tilarbejdet sig den økonomiske Førerstilling indenfor Danmarks Agerbrug. Tolden vilde være bleven det store Landbrugs Allierede her i Landet, som den er det i alle beskyttede Lande. Told er altid Storproduktionens Ven. I det Landbrug, hvor Kornavlen er det herskende, har de store Gaarde et Fortrin. Thi de avler Kornet med de færreste Driftsomkostninger. Paa den anden Side har

de mindre Besiddere den lange Hammel i Trækket, naar der ikke sælges Korn, men Kreaturerne er det, hvorpaa det hele hviler. Det har bekræftet sig under de nedadgaaende Kornkonjunkturer i de senere Aar.

Dette — det mindre Landbrugs økonomiske Førerstilling — er et interessant Fænomen netop i disse Dage, hvor det er utvivlsomt, at i politisk Henseende har de store Bønder vundet i hvert Fald en foreløbig Sejr over de smaa, og hvor Agrarforeningen ogsaa former sig saaledes, at de store fører an, og en Del af de smaa følger efter. Men det stemmer i øvrigt godt med alle Jagttagelser paa nært Hold. Thi medens de store Landmænd stadig repræsenterer i Landboforeningerne og har det bestemmende Ord i Politiken, er det Bønderne, der har ført an i alle betydeligere økonomiske Fremskridt for Landbruget i en Række Aar. Herved har de flyttet Tyngdepunktet ned mellem sig, og hvis der ingen Revolution sker i vor Landbolovgivning, vil de beholde det der.

Der findes endnu to Afsnit i Betænkningen, et om „Andre Midler, der staar i nært Forhold til Toldlovgivningen“, og et om „Lettelse i Landbrugets Forbrug“. Under det førstnævnte behandles Spørgsmaalet om Udførselspræmier. Her optrykker Udvalget den tidligere Betænkning, hvori det, ret afgørende, godtgøres, at Udførselspræmier for Landbrugsprodukter her i Landet ikke lader sig indføre. Dernæst vender Udvalget sig til Alkoholbeskatningen, og her finder det endelig noget, det er udelt begejstret for. Her er alle de kendte, hjemmefødte Argumenter for Brændevinsskatten, og her er hele Udlandet opmarscheret til Fordel for den. Naar det blot gælder paa en bekvem Maade at skaffe de flest mulige Penge, saa er denne Skat jo ogsaa fortræffelig. Den vil her, som andre Steder, give lidt af Ædruelighed og meget af Skillinger. Men i et Land som Danmark, der, gennem Forbrugsafgifterne opkræver langt den største Del af sine Statsindtægter hos den mindre bemidlede Del af Befolkningen, burde det ligge nærmere at søge inddraget Kapital og Indtægt under en direkte Beskatning end at tænke paa yderligere at forhøje de indirekte Afgifter.

Under „Lettelse af Landbrugets Forbrug“ behandles „Industritolden og Arbejdskraften“. Her undersøger Udvalget nærmere den Vandring fra Land til By, som i de senere Aar finder Sted

her i Landet. Udvalget offentliggør som Bilag i Oversættelse et Foredrag af C. B. Longstaff: „Om Landdistrikternes Affolkning“. Dette Foredrag viser statistisk, at denne Vandring fra Land til By ikke er noget for os særligt. Den synes at finde Sted i alle civiliserede Lande. Udvalget gør særlig opmærksom paa, at ifølge Longstaffs Statistik er Landbefolkningens forholdsmæssige Aftagen lige saa stærk i Frihandelslande som i Lande med Industribeskyttelse, og bruger dette som Argument mod den Fløj af Agrarerne, der vil have Industribeskyttelsen sløjfet, for at ikke de beskyttede Erhverv skal trække Arbejdskraften fra Landet til sig. Men her kommer Udvalgets Flertal i Strid med sin egen Indledning til Betænkningen. Her hævdes det nemlig, at Beskyttelse — i alt væsentligt — maa opretholdes for Byerhvervene, for at disse kan aftage den Befolkningstilvækst paa Landet, som Landbruget ikke selv har Arbejde til. Men naar Statistiken viser, at Byerne i Frihandelslande godt nok aftager denne Tilvækst, ja endog mere end Tilvæksten, saa er denne Betragtning ikke mere noget Argument for Byernes Beskyttelse. — Denne Arbejdskraftens Vandring til Byerne spiller en meget stor Rolle i Udvalgets Betænkning. Naar hverken Frihandel eller Beskyttelse for Byerhvervene er nogen Hjælp imod den, saa maa man søge Hjælpen ude paa Landet. Udvalget angiver selv som Middel: „at støtte Dannelsen og Udnyttelsen af intensivt drevne mindre Landbrug“; men det tilføjer straks efter: „Men da dette Middel maa benyttes med en vis Varsomhed, saa vil der o. s. v.“. Hvorfor saa megen Varsomhed? Det er ikke let at se de Farer, man løber ved at forøge de „intensivt drevne mindre Jordbrug“, selv om det ikke gik alt for langsomt. Tyngdepunktet vilde glide endnu et lille Stykke nedad i det mindre Landbrug; men var det nogen Ulykke? Ved de smaa Jordbrug gør man Jorden mere værd i Handel og Vandel; man forøger dens Udbytte; og selv den mest konservative Betragtning af Samfundsforholdene synes at maatte kunne dvæle med Velbehag ved disse smaa Besiddere, der grunder deres Eksistens paa selvstændig Drift af Jorden. Den Slags Folk plejer ikke at slaa de store Spræl. Landbruget bør kunne aftage sin egen Tilvækst. Det kan det. Og Midlet er en fortsat Overgang fra det store til det mindre Landbrug. Den vil give Arbejde og Udbytte til Befolkningsforøgelsen og dermed standse den fortsatte stærke Vækst af Byerne, der nu foruroliger saa mange.

Udvalget har anstillet meget interessante Undersøgelser angaaende *Toldbyrden paa Landbrugets Forbrug.* Man har hidtil vidst overmaade lidt om denne Sag; for at skaffe noget Materiale har Udvalget udsendt et Forespørgsels-Skema, ved hvilket Landmændene anmodedes om at opgive Størrelsen af de fleste og vigtigste toldpligtige Artikler. Der indkom 170 Besvarelser; paa Grundlag af dem er udregnet, hvor meget enhver af de paagældende Landmænd har faaet sit Forbrug fordyret ved Forbrugsafgifterne og den dermed i Forbindelse staaende industrielle Toldbeskyttelse. Beregningen medfølger Betænkningen som Bilag. Byrden ved Beskyttelsen er beregnet saaledes, som den vilde være, hvis samtlige beskyttede Varer var indførte fra Udlandet, og ved Indførslen altsaa belagte med den hele Told. — I Bilaget findes 8 Tabeller over disse Beregninger; vi tager 3 af dem for os. Paa Tabel I findes Oplysninger fra Gaarde over 30 Tdr. Hartkorn. Her findes 23 Optegnelser. Ved Sammentælling faar man ud, at Gennemsnittet af de 23 Gaardes Hartkorn er 55,8 Tdr., og at der er erlagt gennemsnitlig i Finanstold 224,93 Kr., og som Maksimum af Beskyttelse 295,43. Det vil sige ca. 4 Kr. pr. Td. Hartkorn af det første, ca. 5 Kr. af det andet. — Tabel V omhandler Gaarde med 1—4 Tdr. Hartkorn. Her findes 25 Optegnelser. Gennemsnittet af Ejendommenes Hartkorn er $2^{52}/_{96}$ Tdr. Der er erlagt i Finanstold gennemsnitlig 35,70 Kr. og som Maksimum af Beskyttelse 65,81. Det vil sige ca. 14 Kr. pr. Td. Hartkorn i Finanstold og ca. 25 Kr. pr. Td. som Maksimum af Beskyttelse. — Tabel VI omhandler Bolssteder med fra 2 Skp. til 1 Td. Hartkorn. Her findes 24 Optegnelser; men de enkelte Ejendommes Hartkorn er her ikke opgivet. Gennemsnitlig er betalt i Finanstold 20,28 Kr. og som Maksimum af Beskyttelse 22,52. Tager vi Middeltallet mellem Grænserne for denne Klasses Hartkorn — altsaa 5 Skp. — saa bliver det ca. 32 Kr. pr. Td. Hartkorn i Finanstold og ca. 36 Kr. i Beskyttelse. Besidderne af disse 3 Klasser af Ejendomme lever alle, eller saa godt som alle, af deres Jord. Bolsmændene paa Ejendomme, som de i sidste Klasse anførte, vil kun undtagelsesvis arbejde for andre; men gør de det, saa faar de ogsaa Kosten hos de større Jordbrugere, og dette *forøger* da disses Toldforbrug, men *formindsker* Bolsmændenes. — Vi kan da gaa ud fra for disse 3 Klasser, at det er Jorden, der skal bære deres Told.

Udvalget undersøger nu, om Landbruget kunde være tjent med at faa den hele Toldbyrde hævet og lagt over paa en direkte Skat. Man gaar ud fra, at Halvdelen af en saadan direkte Skat vilde falde paa Landbruget. Da den hele Told udgør ca. 28 Mill. Kroner aarlig, vilde Landbruget faa 14 Millioner at udrede, hvilket svarer til 35 à 36 Kr. pr. Td. Hartkorn. Uden at gaa nærmere ind herpaa bemærker Betænkningen, at denne Sums Størrelse viser, at Landbruget ingenlunde vilde være tjent med en saadan Omlægning.

Dette gælder nu ganske vist i høj Grad de større Gaarde. De slipper nu med ca. 9 Kr. pr. Td. Hartkorn, og de vilde altsaa faa deres Byrder flere Gange fordoblet. Gaardene fra 1—4 Td. Hartkorn vilde derimod tjene ved det, idet de nu erlægge ca. 39 Kr. Bolsmændene endelig vilde have udmærket Fordel deraf, idet de nu betaler det dobbelte. Fordelen vil rimeligvis endda være større, end Tallene her viser. Thi man kan være vis paa, at ved en Opgivelse som den paa de udsendte Skemaer vil meget blive glemt, og Forbrugsafgifterne derfor blive opgjorte til mindre, end de i Virkeligheden er.

Nu vil jo en saadan direkte Skat, hvis den tænkes realiseret, ikke blive paalignet efter Hartkorn. Men den uhyre Forskel i Toldbyrden, der forholdsmæssig findes mellem Brugerne af Herregaardene og Indehaverne af de smaa Gaarde og Bolsstederne, viser paa ny, at „Landbruget“ er alt for stort et Ord til én Mundfuld. Landbrug paa 30 Td. Hartkorn er noget andet end Landbrug paa 1 Td. Hartkorn, og hvad der kan være billigt for det ene, kan meget hyppigt være Uret mod det andet. Naar det Ord „Landbruget“ i den offentlige Diskussion i saa høj Grad samler alt det i én Favn, der dyrker Jord, saa er det et Vidnesbyrd om den fremtrædende Plads, det store Landbrugs Mænd endnu har som Ordførere. Det er dem, der sætter Ordet ud, og i den almindelige Bevidsthed kalder det nærmest Forestillingen om Bedriften ved Herregaarde og større Bøndergaarde frem. Det øvrige opsluges af Ordet; det kommer ikke til at eksistere i Diskussionen. Det Ord bør brydes itu. Vi har forskellige Slags Landbrug; hvert har sine Krav, og hvert bør have sit Ord i Diskussionen. Begrebet „Landbruget“ har været en Lammelse for al frugtbringende Forhandling om praktiske Foranstaltninger. Det spændte saa vidt, at der aldrig var noget bestemt Sted, man vidste, man kunde finde det. Det har været Agrarforeningen en

Klods om Benet. Den har hverken kunnet gaa til den ene eller den anden Side. Nu har den eksisteret og gjort Alarm i 7 Fjerdingaar, og den eneste Gang, den har udrettet noget, var da den gik helt udenfor „Landbruget“ og lavede noget, der ikke kom den ved, nemlig det storpolitiske Forlig. Hver Gang, man hørte en Taler bruge det klingende Ord „Landbruget“, burde man plante det Spørgsmaal: Hvilket Slags Landbrug?“ i Synet paa ham, og han burde ikke have Lov at gaa videre, førend han havde klaret det. Thi det er det Spørgsmaal, der i de allerfleste Tilfælde vil være det afgørende. Naar vi faar det bestemt, vil det være temmelig let at finde Midler, der fører til de agrariske Fremskridt. Engang vil Udviklingen afgøre, hvilket Slags Landbrug vi økonomisk skal bygge paa, og Landhusholdningsselskabets Udvalgs Toldbetænkning betyder én Hindring ryddet for denne Udvikling. Men de, der haster fremad, maa være med at bane Udviklingen Vejen ved selv at splitte de Ord, der lægger Taager for Rejsen. Naar de Foranstaltninger, der kan være Tale om, ikke kan gavne alle de Former for Landbruget, vi nu har, saa maa vi have Redelighed paa, hvilken Slags der er den nationaløkonomisk bedste. Det er deres Interesser, der maa fremmes, og idet de faar Forspringet, omformes efterhaanden de andre Landbrug, saa de nærmer sig deres Art. Naturligvis er det ikke Meningen, at saa og saa mange □ Alen geometrisk Maal skal være den nøjagtige Størrelse for Fremtidens rette Landbrug. Men et Sted vil der være et Mærke, hvorhenimod Bevægelsen skrider fremad. Staar Mærket ved den store Ejendom, saa bliver Løsenet: Sammenlægning af de smaa Besiddelser; staar det ved den mindre, bliver det: Udstykning af de store. Til hver af disse Retninger vilde svare en særskilt agrarisk Lovgivning, der vilde kunne føre hurtigere mod Maalet. Der er vel i Virkeligheden ingen Tvivl om, i hvilken af disse Retninger Udviklingen nu gaar og bør gaa.

Vilh. Lassen.

Digte.

Saa skær en Jomfru.

Saa skær en Jomfru sad i Løn
og sukkede og græd.
„Men Herregud, du er jo skøn.
Hvem gjorde dig Fortræd?“

Men liden Jomfru tier ej,
hun græder Tiden hen.
Hun mødte engang paa sin Vej
saa sær en Ungersvend.

Han kyssed Haarets gyldne Strøm
og Pandens hvide Bog,
han kyssed Mundens Rosendrøm,
de dunkle Øjnes Laag.

Saa sagde han et trist Farvel
og bad: „Vær ikke vred!
Naar Sol gaar ned den gyldne Kvæld,
da faar jeg ikke Fred.

Naar Sol staar op i Østerled
ved Sølvermorgens Gry,
da faar jeg ikke længer Fred,
da længes jeg at fly.“

Saa nikked han et tungt Farvel
til Jomfru skær og bly.
Hun græd fra Morgen og til Kvæld,
fra Kvæld til Morgengry.

Og der gik trende lange Aar,
saa mødtes disse to.
„Aa kære — sig mig, hvor det gaar?
Du er vel karsk og fro?“

Hun smiled svagt og hvisked blot:
„Nej jeg er ikke fro.“
Hun løfted Øjet ømt og vaadt:
„Hvor kunde du dog tro.

Naar Sol staar op ved Morgengry,
da gaar mit Hjerte ned.
Naar Sol ved Aftenstund maa fly,
da faar jeg ikke Fred.

Men du kan gaa paa Jorden fri,
du tænker og du ser.
Jeg kender kun et Ord: forbi,
jeg husker ikke fler.“

Han bad saa saart: „Aa græd dog ej!
Vi har det ens, vi to.
Jeg gaar, til Døden kalder mig,
paa Jorden — uden Ro.

Aa græd dog ej! Aa græd dog ej!
Engang er alt forbi.
Men den har ej saa let en Vej,
der gaar paa Jorden fri.

Sommernat.

Natten er hvid! Aa Natten er hvid!
Smertelig skælvende, bævende blid.
Sommernat, Julinat, Midienatstid!

De glider de hvide Taager
over den lyse Sø,
blidt snakker de hvide Maager
fjernt paa den hvide Ø.

Himlen er hvid! Aa Himlen er hvid!
En enkelt Stjerne
klar og blid
i det dybe Fjerne,
blomstrende hvid.
— O Sommer!

Giv Tid! Giv Tid!
Jeg kommer. —

Hardanger.

Purpur.

Skærsommerens Nat er urolig,
Skærsommerens Nat er varm,
Lyset vaager og drømmer
ved Jordens drømmende Barm.

Hvad er det? — Forvandles mit Væsen?
Blir jeg en anden nu?
Der vaagner —! Hvad er det der vaagner
dybt i min blege Hu?

Det er Purpur — løndomsfuldt Purpur,
en mørk og dejlig Glød,
der brændte og brød sig igennem
dybt fra mit Væsens Skød.

Der vælder frem fra mit Hjerte
en hemmelig Vellystflod.
De lukkede Øjne svælger
i Himle som Purpurblod.

O hellige Purpur! Forraad mig
din Løndoms dybttonende Pragt.
Forvandlet! — Nu aner — nu ved jeg,
O Purpur, din grufulde Magt.

Tidlig Morgen.

Rolig stander de store Træ'r,
løfter de fyldige, grønne Kroner
tavst mod Morgenens lyse Skær, —
rose-sitrende Toner.
Ingen Raslen i Løvet lyder.
Klar er Morgenen, fuld og stor.
Tavst staar Træet og nyder
Luften og Lys og Jord.

Vinternat.

Ikke længer drømmer
Aftensolens Rødme.
Himmeldybet strømmer
med violblaa Sødme.
Tusind gyldne Stjernebaal
i den dybe Æterskaal.

Og fra Sjælens Sødmehu
strækker Længslen Flammehænder
ud i Nattens dybe Gru, —
did, hvor Ætersødmen brænder.

Og det er, som Orgelbrus
fra det sagte Nattesus
stiger, strømmer, vælder ud.

Evigt evigt Dybets Bud!
O — forfærdelige Gud!

Gule og hvide Baade.

Gule og hvide Baade
i Aftensol sig soler.
Dér drømmer unge Piger
i blaa og røde Kjoler,
ser saa langt over Fjordens Spejl.
Fjernt gaar Brisen med hvide Sejl.

Gyldne og Sølverbaade
i blide Dønninger gynger.
Toner dirrer fra Kysten,
Klaveret klager og synger.

I Aftenens gyldne Glorie
med Sang over Sø og Skær
er Hjerternes Længsel sær.

Det er den gamle Historie:
Vi længes mod En, vi har kær.

Aasgaardstrand.

Paa Gaden.

I Vest staar Himlen rosenrød
bag Buelampers hvide Glød.
Frostluftens Slør — en blaalig Sky
er svøbt omkring vor By.

Der mylrer mørke Skikkelser
i Lyst og Kamp og Kiv.
Det er de blege Mennesker,
der lever deres Liv.

Men Solgangsbrand i Ruderne
med rød og gylden Glød
og magisk Glans til Gadens Smuds
gør al vor Smerte sød.

Jeg drømte, at Alverden brast
— et Suk af salig Gru. —
Allivets store Sødmehav,
det leved dog endnu.

Men end staar Himlen rosenrød
med Glans til Verdens Lyst og Nød.
I Taageslør, i Solgangsglød
jeg gaar — endnu ej død.

Stille.

Her er saa uhyggeligt stille i Aften.
Ingen Røst, — intet Vindpust.
Ingen Lyd fra Jorden.
Ingen Lyd fra Havets glatte, sorte Flade.
Ingen Lyd fra Himlens forfærdelige Dyb.
Jeg er bange, jeg er bange!

Hvorfor skriger ingen Fugl!
Hvorfor dirrer intet Blad!
Hvorfor skvulper ingen Bølge!
Intet — intet!
Det er ganske stille.

Se, hvor Dampskibslanternen lyser sygt.
Den lille gule Lanterne
lister sig frygtsomt gennem Natten
hen over Havets glatte, forfærdelige Flade.

Ser du da ikke? — Ser du ikke,
hvor det skælver af Angst?
Det store Skib er saa svagt og lille,
de gule Pupiller er syge af Frygt,
tør ikke se ud i Natten.
Aa, blot det ikke synker!
Ganske sagte kunde det lægge sig paa Siden
og synke lydløst ned til Dybets Bund.
Med Mand og Mus.

Nej nej nej! — Bøj dig ikke ud over Balkonen.
Gelænderet kunde briste,
og vi faldt udenfor.
Udenfor!
ned i det forfærdelige Dyb.

Min Ven, men min Ven berolige dig!
Haa haa! — Vi er jo i Verden min Ven.
Og selv om vi falder,
vi falder dog ikke udenfor den.

Det nye Foraar.

Det nye Foraar — det kom til mit Sind
og bad halvt i Graad: Jeg vil ind, jeg vil ind.
Jeg trænger mig gennem hver Pore.
— Vil dybt i dit Hjerte mig bore.

For nu har du været saa længe træt,
en Vinterdag lang — uden Skønheds Ret.
Jeg kommer med nye Sange.
Du skal ikke blive bange.

For nu skal du blive helt ung og kaad,
og Hjertet skal vide sig ud i Graad.
Hvad gør det, hvad gør det, du lider.
Det følger de rige Tider.

Paa Frydens Bund sitrer Smertens Lyd.
Paa Smertens Bund ligger gemt en Fryd.
Jeg kommer med Elskov og Tanker.
Aa Gud, hvor det Hjerte dog banker.

Morgenen.

Natten var baade tung og haard,
aabnede alle de gamle Saar.
Blege Skikkelser træde
frem i Mørket og græde.

Morgenen aabned sit Øje blidt,
huskede knapt, hvad ved Nat var lidt.
Saa sig omkring lidt forvirret, —
smilte fornøjet og plirred.

Natten endte en slidsom Dag,
vidste, at Haabet er kun Bedrag.
Alle Længsler begravet
stiger som Angst af Havet.

Morgenen smilte. Nej se dog — tys!
Søen rødmer ved Solens Kys.
Sol, over Jorden oprunden,
kyssed den midt paa Munden.

Natten sagde: Fortræd, Fortræd
gjorde du dig og de andre med.
Lykkestjernerne røde
flygted i Mørket og døde.

Morgenen smilte: Det har ej Nød,
Livet fører det i sit Skød,
Fremtiden er ikke bristet.
Nu — vi faar se, hvad jeg misted.

Natten græd over Grav og Død.
Morgenen sang i sin Skønheds Glød.
Livet og Lykken oprinder:
Stjerner og Roser og Kvinder.

I Sol.

Stille staar jeg i Solens Skin,
just som jeg fik mig et Plantesind,
glemmer hver Sorg og Skade.
Legemet strækker jeg op paa Taa,
Hovedet lægger jeg lidt paa Skraa,
lader Straalerne bade.

Planterne gør jo ligesaa,
Stænglen og Blomsternes Blade.

Varmt det risler til Foden ned.
Er, som jeg folder mig ud derved, —
just som jeg før var mindre.
Stilk og Blomst bliver fyldt med Saft,
føler en sagte og sikker Kraft
vaagne til Liv i sit Indre.

Den har vi ikke i Vinter haft.
Den kan vi knapt nok erindre.

Mellem Planter, der bundet gror,
er jeg en vandrende Vækst paa Jord,
søger, hvor Solglans flyder.
Se! — jeg standser min rappe Fod.
Sol! giv mig Sol af din Overflod.
Mere o mer! — Jeg nyder!

Kærlige Sol! — I din Strøm slaar jeg Rod,
knoppes og blomstrer og skyder.

Lykken.

Der er ej saa stor en Lykke,
den ønsked dog helst sig død,
den ønsked at gemme sin Sitren
dybt i vor Moders Skød.

Men findes paa Jord en Hvile,
en Stund som i salig Død —
saa er det at gemme sin Sitren
dybt i en Kvindes Skød.

O Liv! — Du skænked mig Rigdom
i Fryd og sitrende Savn.
Saa bærer jeg da min Lykke
frem til vor Moders Favn.

Sang.

O lad min mørke Jubels Pragt
til Himlens Dybder stige
og slutte der med Stjerner Pagt
og bøje dem ind i min Magt
— mit mørke Skønhedsrige.

O lad mit rige Purpurbryst
i evig Vellyst svulme
Alverdens Lys — Alverdens Lyst
dens Stjernedyb, dens Purpurkyst
skal Sorgens Smerte dulme.

HELGE RODE.

Historisk Kunst.

R. Browning: Granatæbler ved Niels Møller (Philipsen). — *K. Larsen:* Søster Marianna (Gyldendal). — *Woldemar:* Varulven (Smstds). — En Roman om Første Konsuln (E. Bojesen). — *V. Andersen:* Poul Møller (Gad).

Vous êtes orfèvre Mr. Josse.
MOLIÈRE.

Atter har til Jul vore bestalter Digtere blæst deres Sæbebobler ud, hvori Verden og Livet siges at være afspejlede, og endnu en Gang har unge Mennesker, der kender Verden ud til Præstens Mark, holdt os à jour med deres Forliebelser. Vilde der være æstetisk Hungersnød i Landet, fordi Produktionen en Stund stoppede op? Den gode Læser af god Poesi kan jo dog leve et lige saa rigt digterisk Liv som den Poet, der kun gaar og opdrætter sit eget kummerlige Kuld? Og turde det ikke til Tider være mere frugtbringende for vort Folks Liv alvorligt at optage og tilegne sig den Skat af Digtning, der foreligger i vor egen og i andre Landes Litteratur, end selv uafbrudt at ville frembringe ny?

Imidlertid, overfor Bøger som dem, hvis Titler staar over denne Artikel, faar man færre Anfægtelser, men fornemmer temmelig trygt, at der i alt Fald her er noget, vor Tid formaar, og som den henvises til af sin egen Genius. Det er ingenlunde alt det betydeligste, jeg har bragt sammen her af Efteraarets Høst, men det er alt — fra en Side set — af samme Familie, udgaar fra den samme Krysning af digterisk, kritisk og historisk Virksomhed og er derfor Udtryk for samme Evneblanding og Interesseblanding, der forekommer mig at udgøre Tidens maaske mest selvegne Oprindelighed.

I et af de Browningske Digte, som Niels Møller har fordansket under Fællestitlen „Granatæbler“, gør en Eftertidsgræker med rolig og resigneret Visdom op, hvad hans egen sidstfødte

Slægt ejer, og hvad den maa staa tilbage i, sammenlignet med dens store Forgangsmænd fra Hellenismens Blomstring. I skabende Kraft — siger han — maa vi „Brøkdelsmænd“ vige for de store Gamle baade i Kunst og Viden; de har — hver paa sit Sted — naaet „den Yderrand, der drages om vor Evne“, de kom først og udgør en Gang for alle Kulturens store „Enere“; men vi — vi har til Gengæld sammenarbejdet disse Enere til en langt rigere og mangfoldigere Sjæl end deres; vi har „tvundet deres Sjæle til én“, og derved har vi vundet en fuld og kærlig Sans for dem, der indbyrdes næppe forstod hverandre. „Er det da lidt, at jeg forstaar dem alle?“

Som denne Forfaldstidens Græker var vel nogle af de bedste nu til Dags fristede at tale. Thi de fleste føler det dog, som om der fra alle de lange, svundne Tider lægger sig noget af en Skygge for Blikket, noget af et Tryk over Armen. Efter den uoverskuelige Række Opførelser af det samme Stykke kan unægtelig Kulisserne synes lidt gustne og falmede, og ved det meste af, hvad vi føler og handler, ledsages vi af denne underlige Fornemmelse af, at vi har følt og gjort netop det samme én Gang eller mange Gange før. Derfor har vi ikke den frembringende Kraft og Evne som de, der kom før os; vi kan ikke saa frisk og glad gaa ud og tage Verden i Besiddelse eller fuske Skaberen i Haandværket som de lykkeligere ældrefødte, der endnu formaaede at gøre sig Livet nyt og overraskende og at leve det paa første Haand, „uset af sig selv.“ Imidlertid, hvad vore Forfædre har forskærtset os heri, har de kanhænde givet os igen paa en anden Bov. Det Liv, de har præsteret, og de Tanker og Følelser, de har haft overfor Tilværelsen, og som de paa Prent, paa Lærred og paa utallige Maader har efterladt os Mindesmærker om, det har selv føjet sit Plus til Tilværelsen — ubrugt Stof, umøntet Rigdom, som Efterkommerne bliver de første til at tage i Besiddelse og udforme. Skyder altsaa Fortiden sig skyggende ind mellem os og selve Livet, saa yder den os til Gengæld selv et Liv i anden Potens, som vi kan tilegne os og befrugtes af, og man tør vel ogsaa sige, at Fortiden lever i os som i ingen Slægt før og overskygger os med alle de Former af menneskeligt, som har været. I Evnen og Trangen til at genvække døde Sjæleliv i os, genskabe fremmede Tiders og Folks Tanker og Følelser i os — deri kan vi, de „sidstfødte“, med Stolthed se vort Væsens uomtvistelige Selveje, Selverhverv.

„Évocateur des âmes évanouies“ — et eller andet Steds fra er det Udtryk blevet hængende og klinger mig i Øret. Jeg synes, det maatte være saa smukt at kunne kaldes saaledes — at være et Sind, der ligesom ikke kan sove for Koret af alle deres Stemmer, som har været og ikke længer er — at være en Sjæl, der ligesom ikke selv kan faa levet sit eget Liv, fordi dens Blod bliver drukket af de Skygger, der ikke vil dø, men maa gaa igen, leve i det mindste et Skinliv, i andres Hjerner. Der er jo altid nok af simple og kraftige Naturer, der selv vil have et Ord med i Laget og sin Part af Livets Brød, saa der er ingen Fare for, at Livet skal gaa i Staa af lutter „historisk“ Interesse; men jo mere højrøstet og forpustet Kampen arter sig ude paa Arenaen, des mere trænges der til, at der findes stille Tilflugtssteder ved Siden af Vejen, hvor Minderne om alle dem, der er segnede og bukkede under derude, kan faa Lov til at dvæle endnu, og hvor der altid brænder Lys under Forfædrenes Billeder.

Fra saadanne Tilflugtssteder „ved Siden af Vejen“ bærer — hver paa sin Vis — de Bøger Bud, jeg denne Gang skal opholde mig ved.

„Udenfor Linien“ staar det Udvalg, *Niels Møller* har givet af *Brownings* monodramatiske Digte, thi de er intet mindre end en tung Essens, som en overlegen Digtergenius har udkrystet af moderne, historisk og kritisk Kultur. Disse Sjælelivsbilleder fra Historiens forskellige Udviklingstrin fortætter i deres sammentrængte Form saa at sige al Nutidssjælens Trang til at krybe ind i Forfædrenes Skind og — en efter en — prøve deres Liv. Carlyle og Macaulay, Beyle og Merimée, Renan og Taine synes her forvandlede til Digt. Et af Nutidens rigest udstyrede og begunstigede Børn, en privatiserende Englænder, der har nydt en liberal, kunstnerisk Opdragelse og har tilbragt sit Liv paa Rejser, med at studere Folkeslag og omgaas Mennesker, granske gamle, mærkelige Bøger og dyrke Museers og Kirkers Kunstskatte, har udviklet i sig al den moderne Sjæls Forvandlelighed og Forvandlelyst overfor fremmede Tider og Kulturer. Hans Fantasi tages under Beslag snart af en Kaliban i sin Hule, snart af en nidsk og arrig spansk Munk i sin Celle, snart af Filippo Lippi paa Nattesjov i Florens' Smøger, snart af Napoleon III drømmende over sin Cigar. Han ser dem, hver i sin fremmede Særegenhed, omgiven af Tidsduft og Lokalfarve, men dog er han ikke en Kunstner, der blot søger det pittoreske og eksotiske; han er en

Naturforsker, der tror paa Mennesketypens Enshed, og interesserer sig for at se den under de forskellige Forhold snart udfolde en, snart en anden Side af sin Natur, og han er en Moralist, hvem de forskellige Former og Faser tjener til Belysning af, hvilke Muligheder og Retninger der overhovedet slumrer i vor Natur. Deraf ogsaa det universelle, encyclopædiske i Brownings kulturhistoriske Interesse. Som paa alle kritiske Naturer virker paa ham Historien frigørende; han bliver ikke hæftende ved nogen enkelt Form af menneskelig Væren, men den ene Kulturform virker blot som et Springbræt for hans kritiske Sans til derfra at svinge sig over til en helt forskelligartet anden, og de talløse Former, Historien opviser, virker opløsende paa alle Fastgroninger og Indsnævringer i Hjernen. Det er jo kun paa dem, der stirrer sig blinde paa en enkelt Side i den store Bog, at denne virker hildende og lammende.

En helt egen Digtform har den engelske Digter skabt sig for energisk og helt og holdent at kunne gaa ind i de fremmede Sjæleliv. Hans „Monodramer“ forsætter Poesien til det rent Indres Forum; skønt han af en naturalistisk Svaghed, der straffer sig, ofte søger at give disse Sjælens Enetaler en ydre Motivering og en Vending udadtil (hvad der kun faar Uvirkeligheden til at springe i Øjnene), er det indenfor Tændernes Gærde og i Sjælens tyste Ensomhed, at Andrea del Sarto holder det sørgmodige Opgør over sit Liv, der smuldrer hen i hans Hænder, eller den romerske Bisp ligger paa sit Sygeleje og fantaserer om sit Gravmæle; og med lydhør Omhu er hver lille Stemmeskiften eller Stemmedirren lyttet frem, hvert lille Tankespring eller Tankeindskud, og med taalmodig Nøjagtighed er hver lille Parentes, hvert lille Svinkeærende, hver Gentagelse eller Rettelse gengiven. Af alt dette summerer der sig et meget solidt udført og sælsomt gennemtrængende Indtryk op — af Tankernes Spørgen og Svaren, deres planløse Flakken og Søgen og af Motivernes tyste Brydetag og Forskydning.

Naar *Niels Møller* nu med fin Forstaaelse og energisk Liv har omklædt de Browningske Digte i dansk Sprog, har han — som før ved Overførelsen af „Agamemnon“ og „Antigone“ — givet vort Kulturliv en Tilførsel, der burde kunne blive fuldt saa frugtbar som hans jævnaldrendes Noveller og Vers. Medens disse ved Hjælp af deres Venner i Pressen daglig laver Staahej om deres Navne, har han for en Stund sat sine Kræfter ind paa det

fine, intellektuelle Arbejde, som Omplantningen af fjerne og store Digterværker kræver. Han er en af de faa her hjemme, som virkelig lever af, hvad de gamle Stormænd rækker os gennem Aarhundrederne. Han nærer sig ved Brødet fra Platons Gæstebud og varmer sig ved Luen fra Dantes Ildaand, og snart er Æskylos' „Ørnevers“ og snart Miltons Republikanerprosa ham en medicina mentis. Den Ejendommelighed, man kender fra hans Fortællinger og Vers, røber sig ogsaa i hans Forkærligheder. En djærv Friskhed og en streng, renlig Simpelhed i ham gør ham beslægtet med græsk Antik, og der er noget praktisk reelt og loyalt haandfast ved ham, som maa elske det engelske. I det mindre maatte Niels Møller i sin Digtning kunne gaa paa samme Veje som Browning, han har nogle af de samme Betingelser som det store Forbillede.

En Mand, der hos os ogsaa paa sin — ganske anden — Maade gaar og morer sig med at føle sig ind i fremmedes Skind og eftergøre deres Tale, er *Karl Larsen.* Han er ikke uden Opfindsomhed, men han er saa temmelig blottet for selvskabende Evne, fordi han slet intet har selv at skulle have sagt. Men des bedre Lejlighed har han til at øve sit kvindelige Efterfølings- og Eftergøringstalent. Dyb, sammenhængende Indarbejdelse i et Sjæleliv savner han Energi til. Og hans Originalitet er egentlig hans fuldkomne Mangel paa Organ for Værdiforskelle. Smaat er stort for ham og stort er smaat — som for den, hvis Syn er forvendt af de underjordiske. Hans Blik bliver hængende ved Folks Klæder, og hans Øre bliver navnlig hængende ved Folks Udtale og Udtryksmaade, ved Stemmefald og Sprogvalg; han faar slet ikke hørt, hvad de har at sige, for at lytte efter, hvordan de siger det, men med virtuosmæssig Sikkerhed og Behændighed véd han ogsaa igennem den ydre Habitus at bestemme og illustrere en Persons Fag og Stand, Civilisationsgrad og Temperament, hele Tonelejet og den formelle Turnus af hans Aand. Alt er dette ikke, thi Sprog og Manerer er mere Aftryk af det sociale Milieu, af Opdragelse osv., end de egentlig nøje svarer til det oprindeligst selvegne i en Person, og i alt Fald kan kun Aandsformen og Aandslejet bestemmes paa denne Vis, ikke Aandslivets konkrete Indhold. Han faar fat paa Livets Former, men dets Indhold interesserer ham lidet. Imidlertid paa sine Enemærker er Forf. en ufortrøden Jæger, og det er egentlig stadig samme Art Vildt, han forfølger under alle Haande Forklædninger. Det er laverestaaende, uudviklede Naturer, enten naive eller udannede, som

han overalt studerer. Hvad enten han giver Ordet til en middelalderlig Kronist eller til Hans Peter Egskov, er det den rudimentære og ubearbejdede Intelligens, der morer ham ved dens ubehjælpsomme Forfangenhed og indfiltrede Kejtethed, dens vilde Skud og uafladelige og uanede Blottelser. Og det er den særlig kvindelige eller — om man vil — fruentimmeragtige Tankegang med dens Afstikkere og Krogveje, dens Lakuner og Spring, som det morer ham at følge i en københavnsk Grossererfrues Samtale med sin Elsker eller — som nu i den sidste Bog „Søster Marianna“ — i en portugisisk Nonnes Kærlighedsbreve fra det 17de Aarhundrede.

Denne portugisiske Nonnes Breve maa have været en Lækkerbidsken for Hr. L. De litterære Farvepletter, der enten fra Nonnens Læsning eller af den franske Oversætters Haand er paasatte, har for ham blot været en pikant Tilsætning mere og kan ikke dølge de uforfalskede og henrivende Fruentimmertræk, der skinner gennem Brevene. Blot man kender lidt til de talrige, lavede Kærlighedsepistler i den Tids Litteratur, der længst ude har Ovids Heroider til Mønster, overbevises man let om, at der ikke her som paastaaet foreligger en litterær Opdigtelse, men at virkelig en Søster i Undfangelsens Kloster i Beja engang har siddet og sat disse naive og oprigtige Ord sammen, for at de kunde bringe Bud i det fjerne til den franske Kavaleriofficer, der var løben af med hendes Hjerte. Et ligefremt Fund for en Kvindepsykolog er det sidste Brev, hvor Stoltheden overfor den franske Kvindejæger er kommen op i Ætlingen af de Alcoforadoer, og hun behersket gør sin Kærligheds Bo op. Saaledes som her den paaholdne Pen snart stivt og afmaalt drager sine Skrifttræk, snart gør uvilkaarlige Krumspring under den indre Bevægelse, og den halvvejs Selverkendelse kun dækker over Faldgruber af finere Selvbedrag — det er et af de nydeligste Eksempler, baade til at le og græde over, paa Menneskehjertets Vilje til at narres og Evne til at narre sig.

Hr. L.'s Oversættelse har behændig bevaret Brevenes kvindelige Haandskrift, enkelte Steder maaske selv trukket den lidt tydeligere op igen gennem den litterære Paastrygning. Men alt for højtidelig og fordringsfuldt har han pakket sin lille Raritet ind i Noter baade for og bag, som om det mindst var et nyt „Jammersminde“, han bød sit Publikum. Men — som sagt — „stort er smaat og smaat er stort.“

Af en anden Art end Hr. Larsens er *Woldemars* historiske Kunst. Han er ingen omstrejfende Raritetssamler; men det synes som om Leonora Christinas eller Holbergs Gammeldansk en Gang for alle har fortryllet hans Sprogøre, og Troels Lunds og andre danske Historikeres Arbejder over det 16de og 17de Aarhundrede har fanget og runebundet hans Fantasi. Han er en Kender, hvis Gane kan goutere Smagen af et Ord, der bærer Aarsmærket 1670, og hvis Indbildning straks sættes i Rørelse ved Duften af et „moksen“, et „Lider I vel, Jomfru?“ eller en Stump Gefreidertysk. Efter en lidt smaatskaaren Fremgangsmaade gaar han og laver Mosaik af tidsfarvede Ord og bygger Kulturbilleder af sin Yndlingstid op ved at sammenføje Notitser fra „Historisk Tidsskrift“ eller fra Datidens Memoirer. Han overrasker og underholder vor Fantasi ved det fremmedartede og pittoreske i Sprogtonen og de skildrede Sæder; men straks ved det Sprog, han giver sine Personer at tale, rykker han dem os saaledes paa Afstand, at vi næppe genkender dem som Kød af vort Kød, og helt igennem er Vægten lagt paa at fjerne Tiden fra vor, lægge Farverne saa grelt paa som muligt, fremstille Naiveteten, Overtroen, Raaheden og Plumpheden i saa besynderligt og stødende Lys som muligt. Det er ogsaa i Virkeligheden med Modsætningens Energi, Forf. har forelsket sig i sin Tid; han er aabenbart en moderne, aandsfri og human Mand, som ikke kan faa Fred for det triste og oprørende Billede, der har sat sig fast i ham, af hine Tider, da Dumhed og Raahed — i endnu langt vildere Former end nu til Dags — gjorde Menneskene pøbelagtige og hjerteløse. Det er Hadets Skarpsyn, der stedse — og nu sidst i det lille Skuespil „Varulven“ — trækker Linierne op i Tidsbilledet, og den kunstneriske Selvbeherskelse, der vogter sig for selv at fortrække en Mine eller røbe en Sindsbevægelse, borer Indtrykket ind i os, pinligt og oprørende. En Tyngsel fra al Historiens øvede Uret og Vold lægger sig over os fra det lille Skuespil, og de indeklemte Følelser overfor Stoffet giver Indtrykket en særlig Brod.

Ved en helt anden Art Ild end i Woldemars Kunst er Stoffet blevet smeltet og formet i den mysteriøse „Roman om Første Konsuln“, der er udkommen her i København, men paa Svensk og uigennemtrængelig anonymt. Det er Forelskelsens og Beundringens Kunst, om noget er det. „*Alors tout marchait au son des trompettes victorieuses, alors tout était gloire et honneur, alors on parlait une autre langue*“ staar som Motto paa

Bogen, og den er helt igennem som et døende, længselsfuldt Ekko af svundne Trompetfanfarer. Bogens Tone er smittende, fordi Forf.'s Hjerte svulmer i samme ungdommelig stolte „Gloire"-Rus, som var Konsulatdagenes, og den Nimbus af Betydelighed og Uimodstaaelighed, som for Samtiden maa have ligget om Helten, har Bogen forstaaet at meddele Indtryk af, fordi Forf. selv øjensynlig saa ganske ligger under for Forhekselsen. Med samme straalende Hengivelsestrang som den stolte Edmée de la Feuillade af Frankrigs gamle Adel, ser Forf. paa sin udkaarne Sejrherre, og den haarde Betvingervilje, der udgaar fra ham, hos hvem hver Tanke straks, fra den fødes, er Attraa, og som ingen Modstand taaler, tager ogsaa et sikkert Tag i Læserens Hjerte. Med Forelskelsens Utrættelighed har Forf. samlet alle Relikvier sammen fra den forgudede Tid, og han præsenterer den noget forskønnede og romantiserede Historie i en meget autentisk og farverig Indramning af Malmaisons Sommerhof og Mdme Bonapartes Aftencirkler — af Rococoens forgyldte Basunengle paa Edmées Sengehimmel, af Mdme Leclercs à la grecque-Frisure og vinløvbroderede Tunica og af Incroyablernes flaskegrønne Frakker og enorme Halsbind. Men det Aktiv, der bærer Bogen, er dog i første Linie selve det store Navn og den store Tid, paa hvis Magt over Fantasien den snildt har bygget. — Og dette Aktiv, Plusset af det historisk sande og betydelige, hvorfor forsøger man sig ikke hyppigere i at benytte det?

Det historiske Sandheds-Plus, forringer det i det hele nødvendig den æstetiske Værdi? Eller er der ikke væsentlige Elementer, som er fælles i vor Nydelse af Historikernes og af Digternes Kunst? Her, som saa ofte, er det vel snarest lidet passende Etiketter og Rubriker, der staar i Vejen for at føre sammen, hvad der hører sammen. En Historiker tegner os — for at blive ved, hvad sidste Aar har frembragt her hjemme — en københavnsk Købmandssøn fra det 17de Aarhundrede, der ved sin vidunderlige Opfattelses- og Tilegnelsesevne, sin smidige Beherskelse og Benyttelse af Situationerne, sin ærgerrige Tro paa sin Stjerne stiger op gennem en nyskabt Samfundsordens rørte Vande, griber Øjeblikkets Tøjler og bliver den enevældige Monarks højre Haand; eller en anden Historiker skildrer os den lige forudgaaende Tid, hele den gamle Adel i Opløsning og Frafald, uden moralsk Kraft og uden Samfundsaand, Riget stedet i yderste Vaade, efter en beskæmmende Krig lige ved at indlemmes i et mægtigt, erobre-

lystent Naborige, men med Fortvivlelsens Kraft rejsende sig til Modstand, groende sammen igen under det ydre Tryk og under en indre social Lagskydning, og til sidst efter Redningen og Aareladningen synkende ind under et fast og forholdsvis demokratisk Enevældes Spir. Tror man nu ikke, at saadanne Skildringer kan sætte Hjertet lige saa meget i Sindsbevægelse og Fantasien lige saa meget i Rørelse og lære os lige saa meget af Menneskets indre og ydre Liv at kende som hvilken som helst Roman? Og tror man ikke, at hvis netop i denne Henseende vore sidste ti-tyve Aars Ballance blev opgjort, vilde Vægtskaalen synke paa den Side, hvor „Hovedstrømningerne“ eller Arbejder over dansk Historie ligger?

Paa det sidste Aars Vægt vil saaledes ogsaa *Vilh. Andersens* store Bog om Poul Møller veje tungt til denne Side. Allerede Emnets centrale Plads i vor Aandshistorie maa samle Interessen. Ingen af vore gamle „Nytids“digtere er saa populær for vor Slægt som Poul Martin. Det er os en Fryd, hver Gang vi tænker paa ham; vi retter os formelig i Selvfølelse, hver Gang vi husker paa, at vor Stamme dog har frembragt ham; og naar én iblandt os særlig føler noget af hans rødmussede og jævnmodige Drøjhed i sin Natur, noget af hans solide Hjemmegjorthed og Vederhæftighed i sin Aand, saa er det som en Maade at jublende hilse sit eget Selv paa og tage det i Besiddelse, naar han fejrer sit Mønsterbillede, saaledes som det sker i denne Bog.

Det er det nøje Blods- og Valgslægtskab mellem Forfatteren og Emnet, som gør denne Bog saa varmblodig og spillevende. Det er en pikant Bog, en elegant Bog, og det er det mindst gode ved den. Stilen er altid oplagt, kvik, vittig, kaad, men jager noget for urolig efter at brillere og blænde, vender og drejer noget for sirlig og velbehagelig paa sine Udtryk; der er ikke altid den selvfornægtende og selvforglemmende Opgaaen i selve Sagen, som i Længden klæder bedst. Poul Møller selv vilde nok undertiden have haft et drøjt Ord for alt dette pretiose Pikanteri. Der er ogsaa i Bogens litterære Metode noget af denne samme Søgen efter det pikante. Det tager sig ud og underholder, at der paapeges Model og Fortegning i Mandens virkelige Oplevelser og Bekendtskabskres for hvert lille Træk, hver lille Figurskitse i hans Digtning; men det er dog at tage lidt vel haandfast paa Digtfrembringelsens Psykologi udenvidere at oversætte „Eyvind Skaldaspillers Krønnike“ tilbage til den Grete Blochske Forelskelses-

historie, og det er desuden dog ikke det, der fortrinsvis burde interessere: at finde ydre Paraleller og Korrelater til Digtningen i det virkelige Liv — „Nøglen“ er jo sjælden mer end et Kuriosum — men at se Digtningens indre Undfangelse og Fremvækst ud af den aandelige Organisme. Dette er der ogsaa i Bogen, men i mine Øjne burde hele Vægten været lagt derpaa og meget af det andet ofret.

Men det er en sjælden gediegen og beaandet Bog. Den har sit Sæde solidt befæstet i det hjemlige, medfødte, tilvante; dens hele Syn og Tone bæres af et bredt, nationalt Kulturgrundlag; man føler, hvordan den Aand, Bogen er fremgaaet af, er groet i vor Muld, er dyrket af vor Kultur, er modnet af Hjemlandets Sol og Regn. Derfor en saadan organisk Styrke og Sammenhæng, en saadan Sikkerhed og gennemført Stil i Bogens Smag og Meninger, Opfattelser og Forkærligheder; det hele er vævet af ét Stykke, og ingen Sammensyninger er at spore. Hvilken varm og fortrolig Hjemlighedsfølelse gaar ikke igennem hele Skildringen! Bagest ude ligger de danske Præstegaardshavers Idyl: Glasdørene fra Havestuen, Kastanjetræerne ud over Havebænken — Ingemanns, Grundtvigs, Paludan-Müllers, Poul Møllers Sommerferiehjem, som aldrig gaar dem af Minde som Mænd. Saa kommer Studenterlivet, og Forf. føler sig ogsaa her hjemme med sin Helt: de tobaksindhyllede Hybler, hvori Selskabet er lejret med Piber og Glas paa Seng, i Vindueskarm, tvers over Stole, eller Regensens larmende Punchesold; de staar i samme hyggelige og poetiske Mindeglans for Fortælleren som for hans Helt. Og i Rosenborg Have, i Ølsebymagle Lægdsgaard, paa Herregaarden Ravnshøj, overalt bevæger Forfatteren sig med et hjemmekendt Velvære, der smitter af paa Læseren, og som overalt virker inspirerende og befrugtende paa Forfatterens Forstaaelse af Poul Møller og hans Digtning.

Han er stedse saa fuldkomment inde i Stemningen og Situationen, at hele Poul Møllers Poesi aabner sig til den klareste og mageligste Forstaaelse for ham selv og hans Læsere. Han reproducerer Digtene og Novellen indefra, og med alt det ny Materiale, som de utrykte Aktstykker giver ham til Hjælp, og dertil sin egen Efterfølingsevne faar han det hele til at gaa som Fod i Hose. Undertiden gaar det vistnok lidt for glat og nydeligt. Forf.'s sindrige Opfindsomhed faar nu og da Leddene alt for nemt til at passe ind i hinanden; det er i Grunden at gøre den Proces, at

frembringe en levende Digtning, til en lidt for flad og ligefrem Sag, saaledes at ville gøre den efter med et Regnestykke. Men navnlig enkelte, smaa Digte kan Forf. paa en Maade, hvori han i alt Fald i vor Litteratur er ganske enestaaende, læse om og om igen, gennemsmage Ord efter Ord, efterføle Linie efter Linie, indtil Digtenes Genesis ligger klar og aaben, særlig i den sidste Fase, nemlig den sproglige Iklædning. Saaledes som han tolker os „den gamle Elsker“ eller „Scener i Rosenborg Have“ eller „Revuen“, kan kun en sjælden fin, digterisk Begavelse i Forening med et sjælden uddannet, filologisk Øre gøre det.

Vilh. Andersens Skrift om Poul Møller er en festlig glad og overdaadigt rig Bog. Kunde han ved flere saadanne Bøger om danske Digtere meddele den unge Slægt sin „Glæde over Danmark“ og sin inderlige Forstaaelse af Stammens Natur og lære den, hvad det er for en Art Poesi, der synger inde i det danske Sprog, saa vilde han kunne bidrage meget til at bringe vor unge danske Digtning paa ret Køl igen.

— Den historiske Kunst ser jo mod Fortiden, men taler ud mod Fremtiden. Og ligesom den, ved at gøre os fremmede Aander til Landsmænd og længst svundne Tider til Samtid, smidiggør vor Aand for Fremtiden og forøger dens Udviklingsmuligheder, saaledes giver historisk Forskning, naar den bøjer sig ind mod Landets egen Fortid, et Folks Selvegenhed fornyet Sikkerhed og Kraft til at leve videre sit eget Liv.

VALD. VEDEL.

Breve fra C. N. Rosenkilde

til konst. Direktør for det kgl. Teater H. C. Christensen.

Fordi man bedre taler sig ud hjemme hos sig selv, var det, at jeg tillod mig at bede Dem om, ved Hr. Schwartzen, hvis De NB skulde komme forbi min Bolig, da at træde indenfor. Jeg maae nødvendigt udtale mig reent ud for Dem. Hvad kan det egentlig nytte Theatret at jeg forbliver i dets Tjeneste, naar jeg ikke mere kan udføre Partier af nogen virkelig Betydenhed? Det er vist, at den indvortes Tillid til mine Kræfter, den er borte tildeels, og formindskes mere og mere. De kan meget godt tænke Dem ind i, hvad den er for et vigtigt Værktøi til Skuespiller-Værkets rette Udførelse. Jeg er idelig, hver Dag af og til ilde tilmode, uden egentlig at vide, hvorfor. Jeg befinder mig altfor ofte hele Timer slet. Jeg har næsten hver Dag Leilighed til at giøre den Erfaring at jeg husker daarligere. Tænker jeg paa mine betydeligere Partier, da er det altid kun for at melde Bestyrelsen, at jeg i det mindste aldeles ikke før hen i Vinteren vil kunne udføre noget af dem. Paa Hoftheatret, at spille M. Perrin, det stiller sig for mig som en latterlig Modbydelighed. Jeronimus i Abracadabra maatte jeg efter flere Forsøg frasige mig. Jeg vilde ikke kunne have lært den. Forresten vil De ogsaa nok erindre at jeg indstændig bad om at være frie for den, da Talen var førstegang til mig om Abracadabra.

Paa den anden Rolle har jeg hver Dag fat, den lader til kun med Besværlighed at ville ind i Hukommelsen igien.

For mig stiller det sig som det retteste: at jeg nu lader det være nok.

Naar jeg tænker mig: De sætter Repertoiret, og jeg saa maae hver Ugedag eller oftere komme med Indvendinger, saa føier man sig en Gang togange o. s. v. efter dem men man fortrædiges dog omsider, og bliver utilfreds med mig tilsidst; — at gaae der som et gammelt Appendix, det er da heller ikke videre rart.

Og hvad er saa dog det Hele? Nogle faa Partier have ved mig nogen særegen Interesse, som M. Perrin den Ældste, Trop. Resten er Roller som min Søn og Mantzius jo meget godt kunne erstatte mig i.

Det værste af hele Sagen er som sagt: jeg har hverken Lyst til det Væsen mere eller fornøden Tillid til mine Evner.

Jeg veed ikke hvad jeg skal giøre. Kunde De, vilde De udrette det for mig, at jeg erholdt min Afsked i al Godhed og Fredelighed uden at jeg behøver at søge den, saa kan og tør jeg kræve Gud til Vidne paa, at jeg vil deri see det sandeste Beviis for at De er en oprigtig Ven af

Mandag 31 August 1857.

Deres altid hengivne
ROSENKILDE.

Velbyrdige Hr. Secretair *Christensen*
p. t. Directeur for den kongelige danske Skueplads.[1])

Det er og bliver ved Theatret en Umuelighed, det mærker jeg endelig efter 42 Aars Bekiendtskab med samme, at tale og handle overeensstemmende med reen skiær Sandhed.

Jeg vil ønske at den Steenkuls Røg som i dette Øieblik mærkes her, maae tage saaledes til, at man kan begrave mig i Aften istedet for at lade mig hænge paa Phister, hvis jeg har yttret noget mindste Smule Ønske om at beholde Langhalm, eller Fortrydelse over at den er givet til en Anden. Naar Phister altsaa paa Grund af saadant Ønske eller Fortrydelse giver Rollen tilbage, og kun derfor, saa maa han være fejl underrettet.

Jeg har ikke sagt et Ord om den Sag, andet end, da Rollen var hentet, og jeg blev spurgt om hvorfor jeg afgav den, saa har jeg svaret: jeg har yttret Frygt for at den vilde anstrænge mig for meget, og — da Directeuren meente at naar dette var uvist; naar dette skulde først vises ved, at jeg prøvede Rollen, saa gik derved Tid bort, saa erklærede jeg at der ikke var mindste Modvillie fra min Side mod at afgive Rollen strax. — Dette veed De ogsaa er Sandhed. Mit Ønske som aldeles ikke existerer, thi jeg vil helst være frie, men jeg skal gierne giøre min Skyldighed alligevel, naar jeg kan, men som sagt: et ikke yttret Ønske, og et Ønske som ikke kunde yttres, fordi det ikke existerer, bør ikke være Hr. Phisters Grund til at give Rollen tilbage.

Altsaa: naar jeg kan!; men det er dog høist forunderligt, at man kan finde det forunderligt, at jeg er uvis om jeg endnu — snart

---

[1]) Efter Prof. Dorphs Afgang var H. C. Christensen den 27. August 1857 bleven konstitueret som Direktør for det kgl. Teater; han havde under Dorphs Direktion været ham sideordnet som „Kommitteret". Fra 1. Januar 1858 blev Prof. Hauch 1ste Direktør og Christensen 2den Direktør for Teatret; de afskedigedes af Monrad den 17. Juni 1859, hvorefter Tillisch blev Chef for det kgl. Teater og Kapel.

Rosenkilde forblev endnu fire Aar ved Teatret. Han optraadte sidste Gang den 7. Sept. 1861 og døde to Maaneder efter, den 12. November.

72 Aar gammel, om jeg kan endnu synge og dandse paa eengang, og at jeg først maa forsøge det.

Kort at fortælle; Ønske at beholde Rollen, Fortrydelse over at man gav den til en anden er ikke til. Phister kan ikke paa den Grund give Rollen tilbage.

Om end venligt, saa bebreider De mig dog at jeg ikke ligefrem udtalte til Dem mit Ønske — jeg havde ikke noget Ønske. Det var skiær Sandhed da jeg sagde: jeg har ikke det allermindste imod at en Anden faaer Rollen. Nu faaer De troe hvem af Os De vil.

Endnu engang, naar jeg kan, saa er jeg villig til at spille Rollen, men — mere villig til at være frie for den. Mere aabent kan jeg ikke udtrykke mig.

Jeg kan ikke begribe forresten, hvorfor Phister ikke kan sige reent ud, „jeg kan ikke spille Rollen; den passer ikke for mig, derfor giver jeg den tilbage.“ Saadan omtrent har han sagt til mig.

Men hvorom Alting er saa er jeg

Onsdag 16de Dec. 1857.

Deres beredvillige og altid hengivne

Rosenkilde.

Det har bestandig, lige siden Slutningen af forrige Saison, staaet mig for Tanken, at det jo dog umueligt kan være rigtigt fat mellem min Directeur og mig, førend den Ting, det med de 400 Rdl., om hvilke Løvtet gaves i den bestemteste Form, er aldeles klaret; jeg har derfor søgt, for henved et Par Maaneder siden, at faae Hs. Excellence, Ministerens Mening derom at vide. Hs. Excellence mener at Løvtet er en Gield. Han erindrer sig samme Løvte meget godt, siger Ministeren, de 400 Rdl. skulle ogsaa blive mig udbetalte, men jeg kunde, meente Hs. Excellence, jo gierne bie lidt. Jeg har ogsaa biet lidt: fra Mai Maaneds Slutning af indtil nu 14 December. Hs. Exellences Menings-Overeensstemmelse med min giør nu at jeg herved tillader mig at spørge: Kan jeg faae de 400 Rdl. eller ikke? Kan jeg faae dem nu? — eller f. Ex. de Halve nu, og i Mai de andre Halve? — Det er nu spurgt saa ligefrem glat ud, men ikke destomindre giøres her Spørgsmaalet i største Venlighed. Opfyldes Løvtet ikke, saa er det ikke videre, blot: at det er første Gang i mine 43 Tjeneste-Aar at min Directeur lover noget som ikke holdes. De 300 Rdl. personligt Tillæg kommer slet ikke den Sag ved. For det Første, maatte jeg jo faaet dem, naar Andre fik saadant Tillæg. 2det: 25 Rdl. maanedlig i personligt Tillæg, er ikke 400 Rdl. paa eengang udbetalte. Det personlige Tillæg er ikke til, naar jeg døde; men de 400 Rdl. — udbetalte efter Løvtet —, de vilde saa ligget her i min Pult. Er dette ikke klart, saa veed jeg ikke hvad klart er.

Seer De gode Hr. Justitsraad! Det er her med mig som med Engellænderne og Amerikanerne, De har ingen Roe paa dem, førend de har Vished om Franklins Skiebne. De ville saa nødig give sig hen i den Troe at han er og bliver aldeles borte. De 400 Rdl. de ere nu min Franklin, troer De jeg finder ham?

Min Mening er den, at det burde lykkes.

D. 14 Dec. 1858.

Deres forresten ganske hengivne
gamle
ROSENKILDE.

NB. faaer jeg dem, saa lad mig faae dem inden 22de. —

S. T.

Hr. Justitsraad *Christensen*
Directeur for det kongelige Theater.

Teatrene.

Opera-Sæsonens første Halvdel.

Den 16. i denne Maaned — Sæsonens femte — naaede det kgl. Teater endelig at faa en større Operanyhed frem, idet Verdis sidste Værk *Falstaff* opførtes. Der havde paa Forhaand været talt meget og længe om denne Begivenhed, saa længe, at man næsten frygtede, at det atter skulde blive ved Talen. Der havde været holdt et saadant Utal af Prøver, at man begyndte at tænke: Nu gaar det nok som sædvanlig: der prøves saa længe, at man bliver led og ked af det hele og lægger Operaen til Side igen. Det var derfor helt løjerligt en skønne Dag at se annonceret, at i den kommende Uge skulde „Falstaff“ op, og da Dagen oprandt og Gadeplakaterne virkelig lød paa det berømte Navn og ikke paa „Elverhøj“ eller „Recensenten og Dyret“ ell. lign. altid parate Varer, saa fyldtes man i første Øjeblik af en vis Beundring for Teatrets Energi, og man greb sig i den Tanke: det er sandelig gaaet i en Fart; forunderligt, at „Falstaff“ virkelig bliver til noget. Det blev som sagt til noget — i Dagens Løb kom ingen „rød Plakat“ — men Beundringen svandt, efterhaanden som man kom sig af den første Overraskelse og mindedes, hvor usigelig lidt den hidtil forløbne Del af Opera-Sæsonen havde budt, hvor sjældent man lokkedes til at tage sin Plads i Teatret, og hvor saare utilfredsstillende et Indtryk man bevarede fra disse enkelte Aftener.

Saa utroligt det end lyder, maa man nemlig erkende, at den ny Teaterstyrelse ikke har gjort noget som helst Forsøg paa at bedre den Opera-Misère, som vi led under i den afdøde Teaterchefs sidste Aaringer. Kammerherre Fallesen kunde trøstig opstaa af sin Grav. Med et triumferende Smil vilde han kunne pege paa denne første Sæson efter hans Bortgang og sige til alle os, der har rejst Klage mod hans Styrelse: „Der ser De, mine Herrer, ikke et Gran Forbedring, fordi De er bleven af med mig. Vil De ikke indrømme mig, at det tegner til snarere at blive værre? Den forløbne Del af Sæsonen tyder derpaa, og det er aldeles ikke til at undre sig over. Jeg havde dog en Slags Kærlighed til Operaen — lad være, at den ikke støttede sig til nogen dybere Kendskab til og Forstaaelse af denne Kunstart (man tør vel gaa ud fra, at de døde er ærlige og selverkendende) — indrømmet ogsaa, at den ikke dikteredes ene af „kunstneriske Hensyn“ — men Interesse for Operaen kan De i alt Fald ikke nægte mig, snarere kunde De sige, jeg til Tider havde for megen Interesse for den. Men se, hvorledes De nu sidder i det. De har det samme — med ganske faa Undtagelser — maadelige Personale, den samme Kapelmester, hvis begrænsede Arbejdslyst og Mangel paa Initiativ og Evner til at fylde den Post, han indtager, ingen kender bedre end jeg (forudsat stadig, at Kammerherrens Aand vilde være ganske

ærlig). Men bag denne Kapelmester har De nu en Styrelse, der næppe har Interesse for endsige Kærlighed til Operaen, og som er udkaaret til en ganske anden Mission end den at opføre kostbare og ikke altid rentable Operaer. En Styrelse, der paa en taabelig Maade er kompliceret, og som af den og andre Grunde er bunden paa Hænder og Fødder, mens jeg dog fra Tid til anden gjorde mig en Spas af at gøre just, hvad jeg selv vilde. Hvem bærer Operaen i dette Øjeblik: et Par unge Sangere og Sangerinder, der maaske for Kunstens, mulig dog mest for deres egen Skyld har Lyst til at tage fat og udrette noget, og saa en livfuld, ivrig og arbejdsdygtig Instruktør, der imidlertid desværre er saa nervøs og usikker i sin Arbejdsmaade, at han spilder Tiden for dem, han skal arbejde med, og trætter dem, længe før Maalet er naat. Og denne Instruktør har — saa vidt jeg kan se — den kedelige Egenskab, at han forstaar sig saa grumme lidt paa en vigtig Side af det, han har med at gøre: den musikalske."

Naar Kammerherrens Aand atter trak sig tilbage efter denne Monolog med en forbindtlig Hilsen og et halvt vemodigt, halvt spydigt Smil, maatte man vel — gengældende Ærligheden — følge ham til Dørs med et: De har desværre ganske Ret Hr. Kammerherre. Det ser næsten sortere ud end i Deres Dage.

Saaledes sidder vi altsaa virkelig i det, og hvorledes vi end tager Situationen, maa vi tilstaa for os selv, at der ingen som helst Udsigt er til nogen Bedring. Der er da heller ingen Grund til at gentage de samme Ord og Klager, som har lydt saa ofte her i „Tilskueren" og jævnlig ogsaa kommer til Orde i Dagspressen. Saaledes som det for Tiden staar, er der faktisk ingen, som hører efter de Stemmer, der fører Klager og kalder til Regnskab og Forandring; Fremskridt vilde først komme, naar en hel Revolte blev sat i Scene paa Operaens Omraade. Det skulde være et Systemskifte, men et saadant betinges af et Personskifte. Hvilke Udsigter er der til et saadant?

Der er kun det at gøre i en kortfattet Artikel som denne, ganske objektivt at notere, hvad Teatret har udrettet, og hvorledes det har udrettet dette, hvis Lidenhed taler for sig selv uden Kommentar.

Man har da gjort et — uheldigvis totalt mislykket — Forsøg paa at føre *Tannhäuser* frem med en yngre norsk Dame, Frk. Schelderup i Elisabeths Rolle. Denne Sangerindes Umulighed (det er formentlig et mere træffende Udtryk end Talentløshed) var saa øjensynlig, at man skulde troet, at de „sagkyndige" havde opdaget den paa Prøverne og skaanet Frøkenen for en Fiasko. Nu afvistes hun saa energisk af Publikum og Pressen, at Teatret ikke mægtede at føre hendes Kandidatur igennem, hvis det da har haft nogen Plan i Retning af Engagement bag dette forunderlige Gæstespil.

At samtidig andre udmærkede udenlandske og lovende danske Sangerinder forgæves bejlede til Teatrets Gunst, fortjener kun en passant at bemærkes. For slige Afslag har Teatret haft det bedste Præcedens hos den tidligere Styrelse. Kun stiller den norske Sangerindes Optræden og Fald Afslagene i et grellere Lys.

Teatret har saa gjort et Forsøg med Verdis *Trubaduren*. For-

søget mislykkedes, og Teatret fortjener ingen Slags Tak, fordi det gjordes. „Trubaduren“ har i Virkeligheden ikke det Værd, som man nu til Dags til Dels af kunstpolitiske Grunde vil tillægge denne gamle Opera, og i hvert Fald, selv indrømmet, at der findes prægtige Partier i den, saa har den som Helhed ikke mere Nyhedens Interesse, og den indeholder ikke meget af den musikalske Skat, som ikke Møl og Rust fordærver. I alt Fald: skal „Trubaduren“ nu til Dags lykkes, saa maa den fremføres i en vokalt pragtfuld og storstilet Skikkelse: store Stemmer, megen lidenskabelig og bred Ageren. Men denne Opførelse med Hr. Nordal Brun, Fru Keller og Frk. Menzel i Hovedrollerne var saa langt fra at være storstilet, at den snarere kunde kaldes middelmaadig. Følgen blev, at Folk kedede sig og kun friskedes lidt op under den livfulde Ballet i Lejren med den aldeles brillante Dansemusik. „Trubaduren“ levede intet langt Liv og opstaar næppe for det første.

Saa fulgte nok — en Nyhed. Desværre en ganske lille og ubetydelig, en komisk Opera: *Den trekantede Hat.* (Tekst af Hr. Einar Christiansen, Musik af Hr. Fred. Rung). Sandelig, den morede heller ikke Folk. Naar man tænker tilbage paa den, har man knap noget Minde om denne Opera-Aften ud over et og andet Indtryk af den letskrevne og fikse Tekst og af Fru Oda Nielsens elegante Skikkelse og fint formede Sangforedrag. Musiken var i sig god nok, om end paa intet Punkt selvstændig, men som Musik til denne Tekst (noget nær en Farces) næsten ubegribelig mislykket. Ingen Gnist af Humør, ingen Udnytten af de komiske Situationer, ingen Fantasi, ingen Opfindsomhed — kort sagt intet Talent, i alt Fald ikke for den „komiske Opera“.

Endelig kommer vi til Sæsonens første gode Gerning — eller rettere den, der burde blevet en god Gerning — Genoptagelsen af Mozarts *Tryllefløjten.* Mozarts Navn har i lange Tider været vor Operascenes onde Samvittighed. Godt da, at man begynder at indfri en Smule af sin Skyldighed og herligt paa ny efter mange Aars Forløb at høre denne yndefulde, i sin Skæmt og Alvor lige henrivende Musik! Men hvor fjernt fra den rette Stil var ikke denne Opførelse? Det er den nuværende Kapelmesters mærkelige Fejl, at han slet ikke forstaar at give de Værker, han fremfører, den Tone, den Duft, den Kolorit, som de kræver. „Tryllefløjten“ skal klinge fjernt og douce, stille og sart som et gammelt Eventyr, elskelig og deltagende fortalt. Her har store Virkninger, flotte Orkesterklange, forcerede Tempi og sligt intet at gøre. Heller ikke paa Scenen mærkede man nogen styrende Haand; her var heller ingen Forstaaelse, ingen Enhed, hver spillede og sang, som ham lystede. Der var alle Genrer lige fra stor Opera til Kasinos fordums Operette-Farcer. Og hvor lidet slog ikke de unge Mennesker til, som man havde betroet vigtige Roller i „Tryllefløjten“? Det er virkelig ikke „let“ at synge i Mozarts Operaer, tværtimod, det kræver trods de simple Noder en betydelig Modenhed og Overlegenhed. Naar man mindes de sidste Opførelser med Fru Erhard-Hansen, Fru Lütken, Hr. Schram og Hr. Jastrau, hvor travrig tog saa denne sig ud med en ung, begyndende, spædstemmet Sangerinde Frk. Ida Møller i Bravurpartiet: Nattens Dronning, der kræver en højt udviklet

Kunst, en pragtfuld Stemme og ikke mindst en stor Autoritet, med Frk. Boserup, en flink, lidt borgerlig Sangerinde med en solid, i Højden noget skarp Stemme, der synes uddannet i Fru Kellers Lignelse, en Façon, der desværre alt for meget præger de unge Damers Sang, som i de sidste Tider har udgjort Teatrets Tilgang. Endelig med Hr. Liebmann som Papageno, der spillede paa en højst ubehagelig, paagaaende og selvtilfreds Maade, og som næsten ikke har Spor af Stemme — og Hr. Nordal Brun, der ikke rigtig har fundet sig til Rette i Mozarts Musik. Er der saaledes ikke meget at rose ved Opførelsen af „Tryllefløjten“, og har Teatret end begaaet grove Forsyndelser ved Besættelsen af Rollerne, saa er det dog en Glæde, selve dette, at en af Mozarts Operaer nu kan høres i det kgl. Teater, og man maa haabe, at den vil møde saa megen Interesse hos Publikum, at den kan holde sig paa Repertoiret.

* * *

Sæsonens første egentlige Nyhed: *Falstaff* er i dette Øjeblik for frisk til, at det kan siges, om Teatret vil faa Glæde af den. Desværre er der meget, der tyder paa, at de mange Prøver og de brave Kunstneres aarelange Slid vil vise sig ikke at sætte nogen rigtig Frugt. Ved Første-Opførelsen mødte Folk aabenbart med de bedste Hensigter, beredt til at more sig, parat til at anerkende. Verdis Navn stod jo paa Plakaten. Operaen havde gaaet Europa rundt, der var da intet at ængste sig for. Man risikerede intet ved sit Bifald. Dette faldt ogsaa jævnt, om end ikke med synderlig stærkt Udbrud i Begyndelsen af Aftenen, men alt som den skred, mindskedes Bifaldet og Latteren lød kun sjældent. Ved Tæppets Fald efter den sidste, svageste Akt klappede man uden Begejstring, men høfligt og uden Mislyd. — Teatret kunde endda have været tilfreds med denne Sukces, hvis Dagbladene ikke var komne næste Dag og havde givet Publikums Reservation Ret. Nogle rosende Anmeldelser kunde maaske have hjulpet. Nu faldt næsten alle fra, selv Verdis solide Støtter fra gamle Dage — og Fremtiden staar usikker for „Falstaff“.

Desværre, man maa indrømme det: Verdis sidste Opera er ikke morsom — og det er det — og det alene, den tilstræber at være. Den gamle Mester har villet gøre et nyt Forsøg, hans Alderdom har jo som bekendt været helliget Forsøgene. Han kalder sin Opera „comedia lirica“. Hvis han dermed har ment at skabe en ny Genre, saa er det ikke lykkedes ham, hvis det har været hans Hensigt at forene det komiske med det lyriske i sin Musik, da er hans Evner blevne en Del bag hans Intentioner. Det lyriske er saare underordnet i „Falstaff“ og det savnes just saa meget mere; og det komiske virker, som alt nævnt, ikke morsomt, ikke frejdigt, lystigt, bredt gemytligt eller hvad man vil, men spinkelt, anstrengt, ofte forceret. Øjensynlig er Verdi i denne Opera paavirket to Steder fra, dels fra Wagner i „Meistersänger“, dels fra den franske Opera-comique. Men lige saa lidt, som han har magtet at forene disse to Modsætninger — i Sandhed ogsaa en næsten uløselig Opgave — lige saa lidt har han kunnet naa noget af sine Forbilleder. Ja man fristes til at sige: blot en Scene i Wagners dejlige, melodirige,

stemningsfulde, begejstrede Partitur vejer op mod Verdis hele Opera, trods alt dens musikalske Filigranarbejde, al Opfindsomheden i Orkesterpartiet, al dens aandfulde Skæmt. Og fra den franske Opera-comique har Verdi ret vel kunnet tilegne sig de prikkende pikante Rytmer, det hastig pulserende Liv, men ikke den Yndefuldhed, den lette Naturlighed, hvormed der glides fra den ene Ide til den anden? Kun enkelte Scener tilfredsstiller fuldt ud, fordi det lyriske melodiøse har Overtaget, eller fordi Komiken ikke der kræver Bredde og derfor ikke falder saa besværlig. Jeg skal nævne Scenerne mellem Anna og Fenton og Mdm. Quicklys henrivende Scene med Falstaff (vel Operaens bedste). Men bortset fra disse, mærker man gennem hele Værket, at det er skrevet af en Mand, der af Naturen ikke besidder komisk Aare saa meget som fint Vid, og en Mand, der er for meget til Aars til ret at være med til Lyst og Løjer, hvad just Falstaff-Motivet kræver.

Selvfølgelig findes rundt om i dette Partitur Vidnesbyrd om den Mesterhaand, der har skrevet det. Uden nærmere at have studeret det, opdager man alt ved Første-Opførelsen talrige nydelige Motiver — der blot alt for snart forsvinder igen uden at udnyttes — en Mængde pudsige Paafund i den rytmiske og harmoniske Udarbejdelse og en aldeles fortrinlig melodisk Frasering. Men i en Opera har sligt ikke meget selvstændigt Værd, naar den store Stemning mangler, her altsaa den djærve Lystighed, den sprudlende Kaadhed, som skal rive det store Publikum med.

Sikkert er det nu, at den Udførelse, som det kgl. Teater lod „Falstaff“ blive til Del, ikke var Operaen særlig tjenlig. Hverken Rollebesætningen, Iscenesættelsen eller den musikalske Ledelse navnlig af Orkestret tilfredsstillede helt. Jeg kan hævde dette saa meget bestemtere, som jeg tilfældig for faa Maaneder siden har overværet en Opførelse af „Falstaff“ i Berlins Operahus, der var saa langt bedre end den paa Kongens Nytorv. Heller ikke dernede morede man sig rigtig over Verdis komiske Opera — skønt den efter Sigende stadig „trak godt“ — men den gjorde dog et langt fyldigere, vittigere og elskværdigere Indtryk end her. For det første var navnlig Damerollerne bedre besatte. Af de fire unge Damer, der her havde dem inde, har kun Frk. Regine Nielsen en stor og om ikke skønt, saa dog fuldt klingende Stemme. Men den passede ikke sammen med de andre Damers, der i sig var lidet betydelige, og Ensemblenumrene gjorde næsten ingen vokal Virkning. Nydelig saa Frk. Valborg Andersen ud, og nogen Skuespillerevne røbede hun som Mdm. Quickly, men baade Stemme og Person var for spinkle. I Berlin sang Fru Goetze Rollen med en dejlig stor Røst og en overordentlig komisk Grandezza i Scenen med Falstaff. Med Herrerollerne gik det bedre. Ja, Hr. Simonsen som Falstaff kan fuldt vel maale sig med den berømte Betz. Hans Maske og, kun lidt for forsigtige, Antydning af Gammelmandslyster var nok saa virkningsfulde — men han formaar ikke at synge de bundne Strofer i Begyndelsen af sidste Akt, saaledes som den udmærkede tyske Sangkunstner DHrr. Brødrene Brun, Cornelius Petersen og Lincke slog alle godt til, den sidste aabenbarede endog et ikke ueffent Talent som Komiker.

Iscenesættelsen var konfus og urolig, uden Bredde eller Pointering. Det skal indrømmes, at Verdis Musik indbyder til at iscenesætte „Falstaff“ saaledes, men den kloge og kyndige Instruktør vilde netop have bødet ved sit Arrangement paa det stumpede og forcerede i Partituret. Af Enkeltheder skal nævnes, at Arrangementet i 1. Akts 2. Afdeling var saaledes, at den i Forvejen fra Tekstforfatterens Haand uheldige Scenegang, hvorefter de to Grupper (Mænd og Kvinder) skiftevis dukker op paa Scenen, som kørte de i Karusel, blev endnu mere forvirret ved de store Afstande og ved et overflødigt, hæsligt Rækværk, som uden Paabud i Tekstbogen var anbragt midt gennem Scenen. Slutningsscenen af 2. Akt virkede i Berlin overordentlig morsomt; her faldt den næsten til Jorden, og Skylden var i væsentlig Grad Iscenesættelsens. Her var en syndig Pisken om med Larm og Gebærden, men ingen ægte Lystighed, ingen humorfyldte Paafund. Det lille, morsomme Motiv, at Ford, den skinsyge Ægtemand, roder op i Kurven med Skidentøjet for at finde Falstaff, blev udtraadt derved, at Ford i alle Stuens Møbler fandt Linned og andre Beklædningsgenstande (hvor taabeligt et Indfald i og for sig), som han saa med Raseri slyngede midt ud paa Gulvet uden Spor af Grund, saaledes at de agerende til sidst vadede deri. Det unge elskende Pars Entré var alt for ubemærket, og Skærmbrættet, bag hvilket de skjuler sig, var anbragt i en Krog af Scenen, saaledes at Slutningsarrangementet intet rigtigt Midtpunkt fik og følgelig mistede en Del af sin Virkning. I sidste Akt var Alfernes Antal for ringe, og de burde ikke opstilles i stive Grupper eller træde regulære Dansetrin, men fylde Scenen som et svævende, bølgende Taageslør — og saaledes kunde endnu nævnes flere Mangler ved Iscenesættelsen, der, om den havde været bedre, vilde have hjulpet paa „Falstaffs“ Sukces.

Det samme vilde vistnok en finere, mere forestaaende Behandling af Orkesterpartiet kunne have gjort. Vort Kapel tæller mange dygtige, nogle udmærkede Kunstnere, men under den nuværende Dirigent er det sandelig ikke det „fortrinlige Orkester“, der er „hævet over enhver Ros“, som det er blevet Skik og Brug at sige og skrive. I Berlin lød Orkesteret til „Falstaff“ fint, elegant, spirituelt og luftigt, her tager man tungt, haardhændet, næsten raat paa Opgaven. Der er ingen Fylde, ingen skøn Klang over Orkestret, og er der i Partituret en grel Virkning, et mer eller mindre vittigt orkestralt Indfald, kan man være vis paa, at Kapelmester Svendsen drager den i Forbigaaende sagte Skæmt frem i fuld Belysning, saa den bliver en hasarderet Brander. Derfor brøler Basunerne, saa det er en Gru at høre, Piccoloerne hviner som gamle Dørhængsler, og selv Violinernes Klang i de ikke hyppige Satser, der særlig er betroede dem, er skarp og afsnubbet i Stedet for fyldig og mættet. —

Muligvis bliver „Falstaff“ en større Sukces end den første Opførelse tydede paa, rimeligvis vil Operaen da efterhaanden fremføres i en mere afrundet og stilfuld Form, men selv om det sker, er denne kun halvt lykkede Operaforestilling dog ikke det Laurbær, som Teatret med god Samvittighed kan hvile paa Resten af Sæsonen — hvis man da overhovedet kan tale om Samvittighed hos dem, der nu for Tiden leder Musiklivet ved den danske Operascene.

William Behrend.

Skuespil.

Øjeblikkets danske Stykker er jo forviste fra den Skueplads, som blev skabt alene for deres Skyld, og saa har de faaet en Smule Tilhold hos Privatteatrene. Det er da ogsaa saa rimeligt. Nogle kunde vel endog mene, at saa længe Teaternæringen her hjemme er privilegeret, burde Bevillingshaverne føle en moralsk Forpligtelse til fortrinsvis at føre et dansk Repertoire. Eller tænk Dem en hvilken som helst anden Branche monopoliseret, forestil Dem f. Eks., at en 3—4 Firmaer havde Eneret paa al Bog- og Kunsthandel i København: hvad vilde man saa sige, hvis disse Firmaer blot forlagde og forhandlede oversat udenlandsk Litteratur og reproduceret udenlandsk Kunst? Der er nok Principryttere, som paa ingen Maade vil holde Haanden over det hjemlige Arbejde. Men den Kæphest, at just fremmed Arbejde skal beskyttes, rides formentlig nu til Dags sjældent udenfor Sindssygeanstalterne.

Taler man imidlertid med en Teaterdirektør om at spille danske Skuespil, faar man ufravigeligt til Svar, at der desværre ingen er. Der vilde være flere, det er sandt, hvis Teatrene bød vore Forfattere bedre Vilkaar og spillede dem flittigere. Thi god Efterspørgsel fremkalder altid Tilbud. Men selv nu ligger der da en Del baade trykte og utrykte ny Stykker, som meget vel lod sig opføre. Jeg paastaar ikke, at Broderparten af dem burde frem uden Omarbejdelse. Men den, der tager sig en Teaterdirektørs Gerning paa, maa vel besidde en praktisk Sans baade for Scenens Krav og for sit Personales Evner, saa at han nemt kunde vejlede til alle fornødne Ændringer. Og saa er der jo desuden et stort Forraad af ældre danske Stykker. Der bliver nok hver anden Dag jamret i Aviserne over, at det kgl. Teater har bemægtiget sig alt. Men den simple Sandhed er, at af dens over 600 originale Arbejder har Nationalscenen baandlagt 100, saa der er 500 tilovers. Privatteatrene kan, hvis de vil, gøre sig til Gode med baade Holberg og Oehlenschlæger (hvorfor spiller man f. Eks. ikke „Olaf den hellige“?), og P. A. Heiberg og Hauch og Hertz og Paludan-Müller og Fru Gyllemburg og A. Munch og Molbech, for blot at nævne nogle blandt de største og de større. Man skulde blot ikke hænge sig i, om nu ogsaa det og det Stykke har Ord for at være „litterært“ værdifuldt, og endnu mindre skulde man ængsteligt sidde og slaa Stykkernes Opførelses-Antal efter i Overskous Haandbog. Thi litterært Værd — Værd som Læse-Stykke — har kun lidt at gøre med scenisk Værd, og fordi et Skuespil har behaget lidet, da det fremkom, kan det behage meget til en anden Tid, i et andet Udstyr og i en anden Fremstilling. Paa Spillet beror det meste. Dèt er en nærliggende Sandhed, som Teaterhistorien har prædiket gennem adskillige hundrede Aar og prædiker ufortrødent den Dag i Dag, uden just at finde synderligt aabne Øren. Saaledes fik for nogle Sæsoner siden det kgl. Teater en af sine mest indbringende Sukcesser med „Gulddaasen“. Mon nogen er saa forblindet af Sukcessen, at han bilder sig ind, der er noget overdrevent dejligt ved selve Stykket? Nej,

men det var indstuderet med Omhu, og særligt skabte Hr. Olaf Poulsen en Figur, som man glædede sig ved at se og ved at gaa hen at se igen.

Den eneste Hindring for at faa et overvejende dansk Repertoire ligger i, at Fremstillingskunsten er bleven grundigt forsømt en lang Tid. Teatrene har vænnet sig til at stole mere paa Teatermalere og Teaterskræddere og Statist-Indpiskere end paa en klog Anvendelse og en dygtig Indøvelse af deres Skuespillere. Jeg gad vidst, hvor længe det er siden, nogen har hørt en københavnsk Teaterdirektør sige før Opførelsen af et nyt Stykke: det maa gøre Lykke, for vi spiller det udmærket, og Hr. A. (eller Fru B. eller Frk. C.) er saa aldeles glimrende! Derimod kan man hvert Øjeblik høre, at der sættes Lid til en „clou", en Dekoration, Kostymer, Massevirkning. Selvfølgelig er saa Teatermaleriet og Teaterskrædderiet osv. gaaet frem, medens Skuespilkunsten er gaaet tilbage. Kyndige Teatergængere vil næppe komme i Totterne paa hinanden over den Paastand, at der spilledes bedre Komedie her hjemme for blot 10—20 Aar siden, end der gøres nu. Læg ogsaa Mærke til, hvor Privatteatrenes yngre Skuespillere staar besynderligt i Stampe! En 7—8 af dem har haft en enkelt Aften, (mest under „Det fri Teaters" Forestillinger), hvor de kunstnerisk slog igennem. Men saa senere? Ikke en er bagefter naaet længere frem, og kun et Par har en sjælden Gang hævdet den vundne Plads. I øvrigt — sakkes der af, sakkes af, stundom helt ud blandt Efternølerne ....

De, som morer sig med at ordne vore Privatteatre i et Slags Trip—Trap—Træsko, vil undre sig over, at netop Kasino har haft de fleste danske Nyheder. Men saadan er det. Selv om man ikke regner den kun halvny *Pariserbasar* med, saa har Kasino dog altid spillet 2 ny danske Helaftens-Stykker og 1 nyt dansk Halvaftens-Stykke. *Robinson Crusos* virkningsfulde Kontrast mellem dansk Stue-Hygge paa Frederik den 6tes Tid og tropisk Frilufts-Æventyrlighed gav sikkert baade Teatret og Publikum fornøjeligt Udbytte. Men alle Parter havde vist staaet sig bedre, dersom de to andre Stykker (det ene af Carit Etlar) var kommet lidt i Støbeskeen, før de var førte frem for Rampe-Lyset. Især burde Fru Juel-Hansen aldrig være sluppet for at udskille af *Principerne leve* den forældede Satire mod Bjørnsons „Handske"-Moral. Kan man tænke sig noget flovere end et Opkog paa en Pølsepind, som for ti Aar siden blev lagt hen auf nimmer wiedersehen? Man baade generer og ærgrer sig, omtrent som naar en fortærsket Vittighed bliver fortalt igen, med Udeladelse af Pointen. Tilmed havde jo denne Handske-Moral fra første Færd en æklende Smag. Lemaitre gjorde ifjor den rammende Bemærkning om Bjørnsons Handske-Heltinde, at de indholdsrige Ord „ukysk Kyskhed" syntes skabte netop for at anvendes paa hende. At tænke sig en Fantasi, og endda en Jomfru-Fantasi, der er optagen af at snuse rundt i — — fy for Pokker!

Folketeatret og Dagmarteatret spillede i den første Halvdel af Sæsonen hver kun én dansk Nyhed. Hr. Rosenbergs *Henning Tondorf* var det mest „dannede" af alle de nye danske Stykker. Denne Dannelses-Forskel er i og for sig ikke (som man saa ofte antager) enstydig med

Forskel i digterisk eller kunstnerisk Evne. *Robinson Cruso's* Forfatter er vistnok lige saa meget Digter som „Henning Tondorfs“, og Carit Etlar har utvivlsomt større kunstnerisk Talent end de begge tilsammen. Men der er noget tiltalende i at have at gøre med en Skribent, hvis Hjerne- og Følelsesliv, saaledes som det røber sig i hans Skrifter, er noget finere udviklet end Pers og Pouls. Han ser lidt dybere i Tingene, bruger en sartere moralsk Gradestok, bliver kort sagt interessantere. Man kunde blot ønske, at Hr. R. (og hans jævnlige) vilde, af et vist Adelskab, føle sig forpligtede til ogsaa paa et enkelt Punkt at tænke igennem og forlade en naiv Indbildning eller en skadelig Fraseologi. Stykkets Indhold var dette: En sværmerisk anlagt Mand vegeterer i et Ægteskab med en brav, trofast, men ganske usværmerisk Hustru. Saa træffer han en ung Kunstner-Datter, der kommer til ham som udenlands fra; og inden han véd af det, er han uigenkaldeligt betagen af hendes Selvtænkning, hendes Mod, hendes Virketrang, hendes kloge Ansvarsfølelse. Hun repræsenterer, hvad man kunde kalde den fri Forsknings klare, handledygtige Romantik, i Modsætning til en epikuræisk og virkelighedsfjendsk Romanticisme. (Thi det er jo kun den offentlige Diskussions Vildbasser, der overser, at enhver Aandsretning har haft s i n Romantik, Oplysningstiden saa godt som den saakaldte romantiske Tid, og Naturalismen saa godt som Symbolismen). Det trækker altsaa sammen til en ægteskabelig Katastrofe. Ind i dens strengt private Atmosfære stikker saa først en galdesyg Adjunktfamilie og derpaa en hoven Præst deres alt andet end propre Næser og Fingre; og de volder Fortræd paa Fortræd. Hr. Rosenberg klapser dem som Satyrikus baade over Næserne og Fingrene. Men alt imedens forvandler han, med Vilje eller af Vanvare, denne Pastor Steil og denne Adjunkt Rømer med samt hans torskeøjede Kone til Repræsentanter for — Danmark, det danske Samfund! Da Ægtemanden til sidst gav Præsten og Adjunkten Fanden og gik aabenlyst imod dem, forstodes det af mange, som om han „satte sig op imod Samfundet“! Hvad er det dog for en besynderlig Forveksling? Samfundets Vilje, Samfunds-Bevidstheden har vi da vel i de Principer, som dels er udtalte i og dels antydede gennem det hele Indbegreb af Love. Hr. Rosenbergs Præst krænker faktisk, og hans Adjunktfamilie krænker moralsk disse Principer (Straffelovens §§ 198 og 220), hvorimod hans Ægtemand ikke gør det. Hvor i Alverden kommer saa Hr. Rosenberg til at fremstille de først nævnte som Samfunds-Repræsentanter og den sidst nævnte (og sig selv, siden Ægtemanden har hans Sympati!) som Samfundsfjende? Men dette løjerlige qui-pro-quo møder man i Stykke paa Stykke og i Bog paa Bog nu til Dags. Hver Gang en Skribent giver sig i Lag med et Partis, en Retnings, et socialt Lags, en Klikes (meget ofte samfunds-stridige) Væsen og Meninger, saa gebærder han sig, som om nu er han i Kast med „Samfundet“. Man skulde næsten tro, at meget af denne Forvirring er forskyldt ved — en uheldig Oversættelse af et Fremmedord. Da vi i 70'erne begyndte at faa Stykker her hjemme, som svarede til Franskmændenes „comédies de moeurs“, vidste vi i Skyndingen ingen bedre Fordanskning end „Samfunds-Satire“, „Samfunds-Komedie“. Derved kom den Tro op paa Bjærget, at en „comédie

de moeurs“ var en Latterliggørelse af eller en Krig mod „Samfundet“. Havde vi simpelt hen kaldt de ny Stykker „Nutids-Komedier“ (siden de nu endelig ikke maatte nøjes med Navnet „Komedie“ alene), saa var maaske adskillig Misforstaaelse bleven undgaaet. Ret beset gaar nok nemlig den store Broderpart af modern Satire lige saa lidt imod „Samfundet“, som Holberg gjorde det, da han, i Enevoldsmagtens Tid, hudflettede politiske Kandestøbere og lagde oprigtigt mente Rap hen over Pietismens Udvækster.

Det synes mig en uklog Taktik at lade frygteligere, end man er. Af hvad Grund formumme sig som blodig Samfundsstormer og skræmme de umyndige, naar Ens inderste Hjertens Mening er, at man blot ønskede Partier, Krese, Individer gennemtrængte af den gældende Samfundsvilje? Den er naturligvis ikke fuldkommen, denne Vilje, men den er dog en hel Del humanere og friere og ædlere, end de fleste har besindet sig paa, at den er. Der vil længe endnu være et mægtigt Misforhold mellem den — og Folks Tænkemaade, Følelser, Tale eller Vandel. En Komedieskriver tør saare vel bekende aabenlyst, at her giver han sin Skærv til at faa dette Misforhold rettet, fremfor at anstille sig, som om han agiterede for et splinternyt (og dog lige saa ufuldkomment) Samfund. I alt Fald kan saadan Aabenhjertethed umuligt forventes at ville skade ham hos dem, der véd, hvad Digtekunst er, eller hos dem, der véd, hvorledes den historiske Udviklingsgang er.

Paa Hr. R.'s Figurtegning mærkede man tit, at han havde læst sin Henr. Ibsen. Det er den almindelige Skæbne: Erindringer fra Læsningen skyder sig hen over og omformer Virkeligheds-Indtrykkene. Man komplimenterede en Dag en talentfuld fransk Billedhugger, fordi han af Yvette Gilberte havde modeleret en Buste, der var saa lig og saa karakteristisk; han svarede, at det var ogsaa den fjerde Buste, han gjorde af hende. Hvad for noget! den fjerde? „Ja, sagde han, den første Buste, vi gør af en Person, bliver kun en Kopi af et Arbejde af vor Lærer; den anden bliver en Kopi af et eller andet klassisk Værk, som vi engang har forelsket os i; den tredje bliver et Skrabsammen af Reminiscenser fra de to forrige og af Træk fra den virkelige Model; og først den fjerde bliver selve Modellen. Saadan gaar det de fleste af os.“ Det er sandt, at saadan gaar det de fleste Kunstnere: blot med den Indskrænkning, at de allerfleste er nok saa vel tilfreds med og bliver staaende ved — den første Buste. Men for Resten er jo da en net Kopi heller paa ingen Maade at foragte. Man maatte mere undre sig over, at en Teater-Praktikus som Hr. R. ikke havde arbejdet sit Stykke ud til større scenisk Virkning. Nogle af dets Personer stod fuldstændig udenfor Handlingen; paa Steder, hvor der skulde være Fart, retarderedes der ulideligt; og de afgørende Modsætninger blev ikke dramatisk anskueliggjorte. Kampen staar mellem Præsten og Henning Tondorf. Præsten er en Mand, der slet ikke vil andet end være Nr. 1 og styre og regere alt; men Bevæggrundene omdannes uvilkaarligt for hans Fantasi, saa han virkelig tror, at hans topmaalte, grusomme Egoisme er, hvad han udgiver den for, nemlig Kristenkærlighed og Selvopofrelse. Henning Tondorf derimod er (eller stræber efter at være) ærlig og for-

nuftigt hensynsfuld baade mod sig selv og mod andre; just deri viser sig vel den „finere“ Natur, som tilskrives ham. Naa, men nu skal altsaa disse to Modsætninger tage det endelige Styrketag. Hvordan tror man saa, det sker? Midt i selve Handlingens Brænding, i Paahør og under Medspil af alle de i Handlingen implicerede? Nej, Præsten og Henning gaar ud for dem selv og disputerer en Stund, uden at deres Disput gør det allermindste hverken fra eller til! Denne Mangel paa dramatisk Opfindsomhed, paa Greb til at udforme Stoffet i karakteristiske og kraftige Optrin, var ret gennemgaaende. Kun i to eller tre Scener blev Tilskuerne revet med; for øvrigt maatte de nøjes med hint Behag over at være i intelligent Selskab. Og de maatte det saa meget mer, som Stykket egentlig blev temmelig tarveligt spillet. Hr. V. Wiehe, Frk. Hornemann, Hr. E. Larsen, Hr. B. Petersen, Fru Neumann viste os paa Scenen henholdsvis Hr. V. Wiehe, Frk. Hornemann, Hr. E. Larsen o. s. fr., i Stedet for at de skulde have vist os Personer, som vi aldrig havde truffet før, men som vi dog syntes, at vi skulde kende. Og saa fremstillede disse Damer og Herrer endda ikke sig selv naturligt, jeg mener: man fik intet skuffende Indtryk af, hvorledes Frk. Hornemann er, naar hun er glad, eller hvorledes Hr. Wiehe er, naar han er forpint. De to eneste, der gjorde anerkendelsesværdige Forsøg paa at gaa op i deres Roller, var Fru Riis som Adjunktfruen og Hr. Lindstrøm i den Kopi af Ibsens Aslaksen, som hed Redaktør Knudsen. Den førstes Forsøg mislykkedes, den andens lykkedes ikke helt. Saaledes gaar det tidt Hr. Lindstrøm, den dygtigste eller mest energiske blandt Privatteatrenes yngre Personale. Han er saa ofte nær ved at være god, og har dog aldrig været det, siden han skabte sin ypperlige Luskepeter af en gammel Kæltring i „Ravnene“ (det fri Teaters Forestilling). Men det er rigtignok ogsaa sandt, at han senere er bleven sendt ud i Rolle efter Rolle, der umuligt kunde bringe ham den store Sejr. Man behøver da kun at se lidt paa hans Blik og hans Ansigtsform og at høre lidt efter hans Stemmeklang for at vide, at hans Specialitet kan umuligt blive det, der slaar sig løs, men lige omvendt det, der stænges tilbage, det fordækte.

Dagmarteatret bragte jo i en 5 Aars Tid store Pengeofre for at byde Skuespillerne „Opgaver“. Naar al den Offervillighed slet ikke fremhjalp dansk Skuespilkunst, og da navnlig ikke førte den patetiske eller alvorsfulde Skuespilkunst blot et Hanefjed højere op, saa laa Hovedgrunden i, at man havde et saa mærkeligt svagt Blik for, med hvilke kunstneriske Udtryksmidler vor Tid har udstyret sine sceniske Kræfter. Der er jo nemlig næppe Tvivl om, at hvert Tidsafsnits offentlige Personligheder har et vist Fællesskab i Ansigtsform, Blik, Udtryk, Stemmeklang, Gestus, hvorved de (tagne under et) skiller sig fra den nærmest foregaaende og den følgende Periodes. Ved de store historiske Portræt-Udstillinger, som i de senere Aar er afholdte udenlands, har tænksomme Iagttagere Gang efter Gang undret sig over, hvor dog Kvinderne og Mændene fra en bestemt Tid syntes at ligne hverandre. Nu er Portræter ganske vist kun ufuldkomne og upaalidelige Vejledere; men noget kan der dog sluttes fra dem. Prøv saa en Gang at indprente i Er-

indringen (f. Eks. efter Hansens Teaterhistorie) Ansigterne af de Skuespillere, der var Bærere af den Oehlenschlægerske Tids Repertoire og af dem, der var Bærere af den Henr. Hertz'ske Tids Skuespil: og gaa derpaa hen foran en Fotografihandlers Vindu og se paa Billederne af vore Dages „førende“ yngre Skuespillerstand. Selv et sløvt Øje vil studse over Forskellen. Man vil faa et Indtryk af, at hverken den rungende Tale og den rungende Latter eller den drømmeriske Længsel og det *bon enfant*-agtige Smil rimer sammen med disse moderne, smaat skaarne Fysiognomier, der mest af alt synes at tyde paa nervøs Irritabilitet, Kulde, Ironi, skødesløs Velvilje. Overalt altsaa, hvor et ældre Skuespil ikke uden Fortræd kan lade sig ligesom omfortolke efter de herskende Anlæg nu til Dags, vil Forsøgene paa at spille det løbe ud i Sandet. Derfor maa baade den gamle, brede, djærve engelske Komedie og den Tragedie, hvis Værd beror paa det lyriske „lange Aandedræt“, helst vente — vente —

Men dette er naturligvis ingen Forklaring paa, at „Henning Tondorf“ blev spillet utilfredsstillende. Dèt Skuespil burde man have kunnet magte. Naar man ikke gjorde det, maa Skylden søges i, at heller ikke Indstuderingen var bleven ledet med den Opfindsomhed, den aarvaagne Fantasi, som er og bliver Betingelsen for al god Kunst.

VILHELM MØLLER.

Det politiske Resultat.

Foredrag i Studenterforeningen den 9de Februar 1895.

Deres Indbydelse og min Nærværelse fortæller egentlig alt, hvad jeg havde tænkt at sige Dem i Aften. Jeg vilde sige Dem, hvad De har hørt nogle Gange før, at nu er Kampen endt i Danmark. Et mærkeligt Afsnit af dansk Folkeliv er gaaet ind til Historiens evige Hvile. Det vilde ikke undre mig, om dette Dødsfald her i Studenterforeningen, i en Kres af yngre Videnskabsmænd, vilde blive følt som en Lettelse og en Vinding for Videnskaben. Det gælder dog om Begivenheder ligesom om Mennesker, at fuldt ud tilhører de først Videnskaben, naar vi har faaet Livet af dem: Medicineren for at obducere Liget, Juristen for at opgøre Boet, Teologen for at kaste Jord paa og trykke de efterlevendes Hænder, Historikeren endelig for at afsige den Retfærdighedens evige Dom, der gælder, indtil en anden Historiker kommer og afsiger den modsatte.

Naar jeg ikke føler mig selv i samme Grad oplivet ved dette politiske Resultat, ligger det maaske i, at jeg ikke tilstrækkeligt vurderer den moderne historiske Begejstring, hvormed man i vore Dage eftergransker gamle Sager, som vilde have bekymret os meget lidt, hvis vi havde været samtidige med dem, og som ikke i nogen Maade synes at komme os ved, efter at de er udgaaede af Dagsordenen. Det har altid forekommet mig vigtigere at leve og opleve noget og efter fattig Lejlighed selv lave noget Historie end at gaa til Bunds i de gamle Historier, som udgjorde Menneskers Tidsfordriv, der traadte Jorden før vi. Jeg synes, det er morsommere, mulig er det ogsaa nyttigere, at være lidenskabeligt deltagende i noget, der sker, end at være videnskabeligt interesseret i noget, der er sket. Det, vi er samtidige med, har dog

for os større Betydning end selv store Ting, der hører Fortiden til. Med en vis nænsom Respekt ser vi paa det, der gror for vore Øjne, og siger: Herregud, det er dog altid noget levende.

Og det samme gælder om Nærheden i Rum. Ogsaa det, der geografisk er vort eget, er vigtigere for os end det større, der ligger langt borte. Jeg husker, da jeg sidste Gang var her i Studenterforeningen — det kan vel være et kvart Aarhundrede siden — en Samtale med en af mine Venner. Vi talte om Avislæsning, og han sagde: „Jeg læser ikke meget Aviser, det vil sige, jeg kigger naturligvis Udlandet igennem for at følge med, hvad der sker i Verden". — „Men Indlandet?" — „Nej, det kan jeg ikke med, det springer jeg over, den danske Politik læser jeg ikke". — Der var en i Sandhed europæisk Medlidenhed i det Tonefald, hvormed han sprang den danske Politik over.

Den Gang forekom det mig meget magtpaaliggende at indrette det saadan for vore Landsmænd, at de ogsaa læste Indlandet, ja, at de læste det selv med Fare for at springe Udlandet over. Saadan har vi haft det nogle Aar. Nu kan det være, at det politiske Resultat, hvortil vi er naaet, vil medføre en Forandring, saa at Udlandet igen kommer mere til sin Ret. Det vil ikke forundre mig at træffe paa Landsmænd, som igen finder deres Tid bedst anvendt ved at springe Indlandet over.

Det er den samme Udvikling, som har bragt mig her op i Aften. Hvis vi stod midt i Kampen, vilde De ikke have indbudt mig; dersom De troede, at jeg kom som Agitator, vilde De ikke have ønsket at have mig til Gæst. Men De ved, at De ikke behøver at være paa Deres Post. Jeg kommer ikke som en brølende Løve, søgende, hvilke jeg kan opsluge. Skulde jeg være saa heldig at vinde Dem for mine Anskuelser, vilde det være værst for mig selv. Jeg vilde have størst Ulejlighed deraf. Jeg vilde ikke vide, hvad jeg skulde bruge mine ærede Tilhængere til, og jeg vilde maaske ende med den for en heldig Taler bedrøvelige Udvej, at maatte raade Dem til hellere at blive lidt endnu, hvor De er. Det politiske Resultat har medført et vist Prisfald paa Menneskeværdi. Som andre Konjunkturer beror det paa Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. Det vil efterhaanden vise sig, at Efterspørgslen efter os Vælgere er blevet mindre, fordi adskillige af dem, der var ivrigst efter at samle Stemmer, vil være i Tvivl om, hvad de skal bruge os til.

Men selv om jeg var kommet som Agitator, vilde jeg dog ikke være hidsig efter at samle Dem alle under en Hat. Jeg har troet, at det var lige saa vigtigt at støde bort som at drage til, lige saa vigtigt at skille de rigtige ud som at samle de rigtige sammen. Det vilde dog ikke hjælpe stort at lempe og lirke et konservativt Lam over i den liberale Fold — ja selv om det var en ældre konservativ Bede — det vilde ikke hjælpe stort, naar baade Ulden og Hjertet og Lammehalen vedblev at være den samme. Hvad vi Mennesker skulde hjælpe hinanden til er ikke en ny Kokarde eller et nyt Hjelmmærke, det har grumme lidt Værdi, naar Hovedet, der stikker i Hjelmen, er lige saa firkantet, som det var før. Vi skulde hjælpe hinanden til at rejse Modsætningerne og skærpe Anskuelserne og arbejde det Brud frem f. Eks. mellem gammelt og nyt, men ogsaa mellem andre brydsomme Sager, som alene har Værdi, fordi det alene er deri, at der spirer noget, der har Vækst. Derfor synes de Politikere mig at have tjent Udviklingen bedst, som i særlig Grad var delende og partidannende. Man vil indvende, at ogsaa Modpartiet er bedst tjent med dem. Men det betyder intet, det ligger i Sagens Natur. Ingen Mand kan rejse sit eget Markskel uden samtidig at rejse Naboens, og ingen Politiker kan skrive Programmet for sit eget Parti uden samtidig at skrive med paa Modpartiets. En Politiker som J. A. Hansen vil altid høre til sit Lands mærkeligste, fordi han mere end andre var partiskabende. Den Deling, hvori han var Sjælen eller Instinktet — De maa gerne sige den plebejiske Aands onde Instinkt — har vi i Hovedsagen staaet paa lige til nu. Vi andre har pyntet og lappet paa den, udvidet og efter vor egen Mening forbedret den, men i Grundlaget er den vedbleven at være den samme. Og af samme Grund vil f. Eks. Grundtvig altid blive regnet blandt de smaa politiske Profeter, fordi det, han skabte, er uden Skel og Grænse. Det gaar fra det yderste Demokrati til midt ind i det Estrupske Provisorium, og det har Besætninger i alle Stationer paa Mellemvejen. Men en Traad, der spindes saa tyndt, har ikke megen Udsigt til at holde. Af disse to Mænd er J. A. Hansen den skabende, positive, opbyggende, Grundtvig den udviskende, negative, opløsende. Det er derfor ogsaa naturligt og kan ikke forundre nogen, at den Forraadnelsesproces, der nu angriber dansk Politik, fortrinsvis har sin Kilde — jeg skulde maaske sige sine Bakterier — i den grundtvigske Lejr.

Med Bondevennernes Partideling begynder det Arbejde for at give Forfatningen Liv og Virkelighed, som nu er strandet og har taget Forfatningen med sig i Skibbruddet. Den fri Forfatning er Regeringen ved Partier, den er dette alene, og den er hverken andet eller mere. Den er et Ord, et Løfte, en Mulighed, indtil Partierne griber den og realiserer den. Om det er godt, at Regeringen er en Partiregering, og om det ikke var bedre, at Regeringen var upartisk, vedkommer os ikke i denne Forbindelse. Det er for stort et Spørgsmaal for i Aften. Jeg vil blot spørge Dem, om De tror, at Cæsarismen er bedre eller Czarismen. De vil maaske sige: „Nej, men den oplyste Absolutisme er bedre, thi den er upartisk“. Det er sandt. Efter sit Begreb er Absolutismen upartisk, Landets Fader er en Fader for alle Landets Børn, Landets Forsyn vaager over alle sine Undersaatter. Hvordan det ser ud i Praksis, er et andet Spørgsmaal. Men saa har Partiregeringen andre Fordele. Den Kraft og Fart og Bevægelse, hvormed den rører Masserne, er en Vinding. Den lidenskabelige Interesse for Fællesanliggenderne er en Vinding. Det er en Vinding, at de bedste Mænd tvinges til at arbejde i det menige Folk og bekymre sig om det, og det tvinges de til, fordi Stemmerne er den eneste Vej, ad hvilken de kan komme frem selv og med hvad de har at føre. Men det er ikke Hovedsagen. Regeringen ved Partier er de skiftende Partiers Regering. Det er Hovedsagen. Deri ligger Modvægten mod Partiskheden. Principet „i Dag mig, i Morgen dig“ dæmper Lysten til at knuse hinanden, den ny Regering træder ikke til for at omgøre alt, hvad den gamle har gjort, men for at bygge videre derpaa. Selve Forfatningen indeholder Midlerne og Muligheden for at blive en Regering kvit, der misbruger sin Stilling og kompromitterer sit Parti, saa at det taber Flertallet. Paa fredelig og regelmæssig Vis indtræder de ny Lag, der arbejder sig frem i Samfundet, de ny Tider, der sejrer i Folkets Bevidsthed, i deres berettigede Plads. Dertil har man en fri Forfatning, for at den skal stadfæste de Omvæltninger, der fuldbyrdes i Samfundet, legalisere Revolutionen, efterhaanden som den erobrer Stemmerne fra det ringere over til det bedre. Det er Absolutismens Løsen: „Vi viger kun for Magten“. Den fri Forfatnings Løsen er: „Vi viger for Valgene.

Og hermed staar vi ved det politiske Resultat.

Absolutismen er den uafhængige Regering. Uafhængig af Folket, af Tiderne, af alle Omskiftelser hviler den i sin egen Vis-

dom og Majestæt. Den betaler sin Uafhængighed med sin Upartiskhed, det er kun to Ord for den samme Tanke, det er den faderlige, upartiske Omsorg for alt og alle, der forsoner med Uafhængigheden. Ingen Fornærmelse rammer derfor Absolutismen dybere og mere i dens Midtpunkt end Beskyldningen for, at den er i et Partis Tjeneste. Modsætningen til den fri Forfatning er iøjnefaldende. Den fri Forfatnings Regering staar og falder med det Parti, der bærer den, den er et med Partiet, den er selve Partiet. Den betaler sin Partiskhed med sin Omskiftelighed, dens totale Afhængighed af Opinionen forsoner med dens Partiskhed og gør det taaleligt for Modpartiet at blive regeret af sine Modstandere. Ingen Fornærmelse rammer den fri Forfatnings Regering mere i Midtpunktet end Beskyldningen for at ville gøre sig uafhængig.

Det politiske Resultat, hvortil vi er naaet, kan kortelig udtrykkes saaledes: Det er den partiske Absolutisme. De kan ogsaa sige: Det er den uomskiftelige Partiregering. Det vil sige: Det er Absolutismen i Karikatur og det er den fri Forfatning i Karikatur, det er et Vrængebillede af begge de politiske Systemer, der mødtes her i Landet i Aarhundredets Midte, det indeholder Slammen og Skyggesiderne af begge, og det har intet af det, der udgør disse Systemers Ære og ideelle Berettigelse. Det har arvet Partiskheden fra den fri Forfatning og Uafhængigheden fra Absolutismen, og det har sammenarbejdet denne dobbelte Arv til et Monstrum af en Forfatning, der forgæves søger sin Lige.

Et saadant System er ikke opfundet i nogen menneskelig Hjerne. Det er ikke med Hovedet, vi har gjort det. Vi har siddet os det til, og det er blevet et trofast Afpræg af — den Maade, hvorpaa det er kommet til Verden.

De vil erindre, at Højres Paastand i alle disse Aar har været, at Regeringen er uafhængig, den hviler helt og holdent paa Guds og Kongens Naade. Ministrene kommer i Kraft af Hs. Majestæts fri Ret til at vælge dem, og de gaar, naar Hs. Majestæt i fuld Frihed foretrækker nogle andre. De er uafhængige af Parlamentet, men det vil i sin Konsekvens vise, at de er uafhængige ogsaa af Loven og Forfatningen. Intet Ministerium kan paa en Gang være uafhængigt af Parlamentet og afhængigt af en Forfatning, hvorefter alle Bevillinger og enhver Lovgivningsakt beror paa Parlamentets Samtykke. Man kan forsøge dette Kunststykke, men det vil ikke gaa ret længe. Meget hurtigt vil et saadant

Ministerium bukke under for sin egen Evneløshed, det vil blive — som Monrad sagde — et Ministerium af magtesløse Magthavere, og det vil føle sig tvunget til at bryde igennem og bryde Forfatningen, det vil tilrive sig ogsaa Herredømmet over Pengene og over Lovene, det vil med andre Ord blive Landets uindskrænkede Herre — og der har vi Absolutismen. Men De vil tillige erindre, at denne Paastand ikke blev fremsat paa de regerende Individers Vegne, dens Sejr var ikke disse Personers Sejr, de forsvandt netop paa Sejrens Dag, den blev fremsat paa Partiets Vegne, og den blev hævdet og gennemført til Fordel for Partiet. Det er det regerende Højres Uafhængighed og Uomskiftelighed som Regeringsparti, der er Kernen i det ny System; det er den uforanderlige Partiregering, der sejrrigt er gaaet ud af Forliget med den samlede Rigsdags Godkendelse, Systemet er den partiske Absolutisme, den uomskiftelige Partiregering og dette med desto større Styrke, jo utvetydigere det erkendes, at Partiet ogsaa er Herre over sine egne Repræsentanter, over de Personer, ved hvilke det ønsker at udøve Regeringen.

Jeg tillader mig at henlede Deres Opmærksomhed paa et Fænomen, der har overrasket mig selv. Det er den Frimodighed, hvormed den ny Regering proklamerer Partiprincipet som sit politiske Princip. Man kunde have ventet og vilde maaske have fundet det klogt, om det sejrende System havde søgt at tilsløre dette og efterstræbe i det mindste et Skin af Upartiskhed. Det vilde ikke have været unaturligt, om det ny Ministerium havde sagt omtrent saadan: „Efter at Regeringens Uafhængighed af Parlamentet er godkendt, møder vi alene paa Kronens Vegne og ikke i noget Partis Tjeneste, vi udtræder af vort tidligere Parti for at kunne forhandle frit til alle Sider, for os er Folkerepræsentanterne netop kun Folkerepræsentanter, den ene Side har samme Krav paa vor velvillige Opmærksomhed som den anden, vi søger alle Partiers Understøttelse, thi vi er ikke Partiførere i en parlamentarisk Regering, men Kronens Stedfortrædere i en Regering, der er uafhængig af Parlamentet og Partierne“.

Men det ny Ministerium har forsmaaet den Slags Blændværk. Det optræder som en ren og skær Partiregering, Partiinteressen er snarere skærpet end dæmpet. Ministeriets politiske Handlinger fremtræder som Partiaftaler, forberedte i hemmelige Partimøder, de viser sig i den offentlige Forhandling som fuldt færdige Kendsgerninger, uimodtagelige for Indvendinger og Mod-

grunde, de taaler ingen Ændringer; som de er, har alle interesserede paa Forhaand bundet sig til dem. Ministeriets Regeringstaktik er som dets parlamentariske Taktik og som dets Valgtaktik, ingen behøver at tvivle om, at alt er til Partiets Bedste. Dets Rigdagsgerninger er ringe i Omfang og ringere i Værdi. Men en Partilov som Valgkresloven hører til dem, som selv de mindst kræsne Partier ikke plejer at tage deres Tilflugt til uden i den yderste Livsnød. Man vil ikke let ellers i Verden finde noget Eksempel paa, at en saadan Lov er gennemført under den yderste Anspændelse af Partidisciplinen, med en eneste Stemme over Halvdelen.

Og som Herren er, saa følger hans Svende. De vil lige saa lidt i Regeringens Presse som i Regeringen selv spore den ringeste Afvigelse fra den Partipolitik, vi kender fra Provisoriet. Det er den samme barnagtigt servile Lobhudling af alt Højrevæsen, og det er den samme barnagtigt uartige Vrængen af alt, hvad der staar udenfor. Aldrig et Argument, aldrig noget, der ligner Forhandling eller Ræsonnement, men uforanderligt det samme kendte: „Dette er en Højresag, op alle gæve Højremænd!“ Eller: „Dette er en Venstresag, ned med Radikalismen“.

Og Partiets Publikum følger. Overfor en af Vælgerne og Valgene uafhængig Regering skulde man synes, at borgerlig Ære og Stolthed krævede en Folkerepræsentation af uafhængige Mænd. Men Højres Menige kappes om at vælge selve Kronens Ombud til Folkets Tillidsmænd, Ministrene er de mest søgte Folketingskandidater. I en parlamentarisk Regering, hvor det er Partiførerne, der er Ministre, er Ministrenes naturlige Plads i Folkerepræsentationen. Hvor skulde man søge Partiets Førere uden i Spidsen for deres Parti? Men en kongelig uafhængig Regering, der ikke repræsenterer andet end Tronen, er meningsløs og latterlig, naar den i sine egne Personer ogsaa skal repræsentere Folket. I Stedet for at sende en Folkerepræsentation af selvstændige og uafhængige Mænd til at forsvare Folkets Tarv overfor Kronens Interesser ruster Halvdelen af Nationen sig til at sende Regeringens svorne Partimænd frem som sine Tillidsmænd. Disse Vælgere kræver Serviliteten af deres Kandidater, og de vælger dem paa det blotte Løfte om, at de vil tjene Regeringen.

Man maa indrømme, at dette er en Absolutisme, der ikke stikker noget under Stolen. Det er en faderlig Regering, der kender Forskel paa Børn og Stebørn. Men, vil De maaske sige,

naar denne absolute og uafhængige Magt lægger saa lidt Skjul paa, at den er kommen til Verden for at tjene et Parti, vil Folket des hurtigere faa Øjnene op og ryste denne Mare af sin Nakke.

Vær ikke alt for sikker paa det! Det er ikke saa let at gennemskue. Regeringspartiet i Folketinget og Landstinget er ligesaa mange Agitatorer, der for deres eget politiske Livs Skyld er stærkest muligt interesserede i, at Folket ikke ser andet, end hvad det har godt af at se. Hvor de kommer hen, vil de sværge paa, at det er en fortræffelig fri Forfatning. Og Oppositionen, som sidder midt i det, føler sig halvvejs bundet ved den Rolle, den selv spiller i Stykket. Selv i den usleste Rolle trykker Menneskehjertet sig ved at bekende, at man agerer blot til Lyst. Med Forundring ser jeg Mænd, der tænker som jeg om Politik, til en vis Grad lempe sig ind i det, der nu gaar for sig. De søger at se lyst paa Tingene. Det er ikke til at forstaa, hvorledes Folketingets tidligere Formand, hvis Holdning med Rette har fundet den største Sympati og Anerkendelse, kan tro, at den Forfatning, vi nu har, er Forfatningen af 1866. Hvis han var Jurist, vilde han næppe tro det. Det er hverken Forfatningen af 1866 eller nogen som helst anden fri Forfatning. I en fri Forfatning maa der være nogle, flere eller færre, men i hvert Fald nogle Beføjelser, der er sikre og uomtvistelige for Folkerepræsentationen. Naar alt er af Regeringens Naade, er der ingen Forfatning. Tag f. Eks. Bevillingsretten! Man kunde tale om Bevillingsret, selv om der var et Normalbudget. Ja, selv om der var et Maksimalbudget, saa at alle Bevillinger, der var givne blot én Gang før, stod til Regeringens Raadighed og Folkerepræsentationens Myndighed var begrænset udelukkende til de ny Bevillinger, vilde man endnu kunne tale om Bevillingsret. Men naar intet er sikkert, hverken smaat eller stort, hverken gammelt eller nyt, naar der ikke kan nævnes nogen eneste Udgift, uden at Regeringen kan skyde Folkerepræsentationen til Side og tage den selv, saa er der ingen Bevillingsret. Det er hverken Bevillingsret eller Forfatningsret. det er Forfatningsvrøvl. De behøver blot at læse Finansudvalgets Betænkning, hvor Medlemmer af Regeringsflertallet fortæller, at de har række og strækket sig, for at der kunde blive en Finanslov. Hvis de ikke havde rækket og strækket sig, eller hvis de ikke havde været elastiske nok, var der ingen Finanslov blevet. Det er Regeringspartiets egne Medlemmer, saa kan De tænke Dem, hvordan det var gaaet, hvis det havde beroet paa et oppositionelt Flertal.

De kan høre Ministre og ordførende Rigsdagsmænd bebude, at der i Aar er Sandsynlighed for en Finanslov. Ved et heldigt Træf naturligvis! Paa Grund af en lykkelig Elasticitet i Menneskenes Sind! Hvis der var en Forfatning, vilde Tanken om, at der ingen Finanslov skulde blive, aldeles ikke kunne opstaa i en normal Hjerne. Naar der er en Forfatning, kan der simpelthen ikke regeres uden Finanslov. Ministeriet er forsvundet en god Tid, inden vi kommer saa langt. At der er en Forfatning, vil sige, at der altid er og skal være en Finanslov. Naar dét ikke staar fast, er der ingen Forfatning, og saa er det ganske ligegyldigt, om det i et enkelt Aar træffer sig, at der er en Finanslov, eller det træffer sig, at der ingen er. Der er ingen Forskel paa de Aar, der er ikke mere Forfatning i det ene end i det andet, thi at der er en Forfatning vil sige, at Finansloven altid og uden Undtagelse er en ufravigelig forfatningsmæssig Nødvendighed.

Naar Ord og Begreber er saa slingrende hos ledende Politikere, hvor kan De saa vente, at den menige Mand skal se klart? Vi har jo alle Forfatningens Fagter og Grimasser, vi har ikke blot Diæterne, som Prof. Matzen anser for et usvigeligt Vidnesbyrd om, at der er en Forfatning, men vi har Valg hvert tredje Aar, Valgkamp, Kandidater og Modkandidater, Kaaringer og skriftlige Afstemninger over hele Landet. Vi har Rigsdag det halve Aar med Taler og Forslag og Vedtagelser og Forkastelser. Hvad vil en Frihedsmand mere? Forfatningens Løveskind breder sig stort og majestætisk over hele den gamle Kaserne, det er ikke hver Mands Sag at høre, hvilket erbarmeligt Æsel, der skryder ud af Huden. Levede vi endda i et Land, hvor man i det daglige Liv mødte ikke blot Æsler, men ogsaa Løver, saa vilde det være forholdsvis lettere at skelne Dyret fra Pelsen. Men vort Forfatningsliv har været en uafbrudt Kamp om Forfatningen. Vi har aldrig set Forfatningen udrette noget af det, man har en Forfatning til, vor Forfatning har aldrig lagt Magten over i andre Lag end dem, hvor den ogsaa laa under Absolutismen, den har aldrig gennemført noget, der kunde kaldes et Brud med det fra Fædrene nedarvede, der er i alt, hvad der er sket siden 1849 intet, absolut intet, som ikke lige saa godt eller bedre kunde tænkes at være sket under Absolutismen. Hvorfor er det da underligt, at Folk ser paa det, der nu gaar for sig, og synes, at det gaar ganske godt, og at det gaar nogenlunde, som det altid har gaaet?

Men selv om de saa det, som vi ser det, tør De ikke deraf slutte, at der ogsaa vilde være en lidenskabelig Trang til at faa det forandret. Jeg tror ikke paa Forklaringen om de 25 Forrædere, der til største Forbavselse og Forargelse for deres Vælgere gik hen, hvor man mindst ventede at se dem. Jeg tror overhovedet ikke paa det altid dydige Folk og de altid fordærvede Politikere. Folket vælger i det hele og store sine Repræsentanter i sit eget Billede. Naar de bedste og mest repræsentative Mænd i et Land røber en mærkelig Tilbøjelighed til at stjæle, føler jeg mig ikke stærkt greben af den Forargelse, hvormed Mændene af anden og tredje Klasse slaar Kors for sig og vasker deres Hænder. Jeg tænker: Havde I været, hvor de andre var, havde I maaske gjort som de og næppe taget mindre. Og naar jeg ser en Flok af danske Repræsentanter forlade alle tidligere Grundsætninger og alle tidligere Anskuelser for at løbe over til Fjenden med hele Bagagen, saa tror jeg ikke, at de Vælgere, der har valgt dem, staar tilbage som Klipper, der ikke ryster uden af Harme over Frafaldet. Jeg tænker: Havde de været i de andres Sted, saa var de nok ogsaa løbet baade med Grundsætningerne og med Bagagen. Ganske vist synes det mig dristigt, at de Herrer, der sagde det modsatte ved Valgene, bagefter paastaar, at enhver fornuftig Vælger maatte kunne indse, at der ikke var et sandt Ord i det, og at det naturligvis var det modsatte, de vilde gøre, men jeg drister mig ikke til at nægte, at netop de mest forslagne af Overløbernes Vælgere var saa fornuftige, som deres Rigsdagsmænd siger, og at de godt nok vidste, hvor de skulde hen. Nu vil det jo vise sig ved Valgene. Hvis Vælgerne er af et andet og bedre Stof, saa falder Overløberne som Fluer. Men hvis de fleste af dem bliver valgte igen, som jeg tror, saa har Overløberne forstaaet deres Folk og vidst, hvad de var værd.

Sandheden turde være, at der til Frafaldet paa Rigsdagen svarer et Frafald blandt Vælgerne, som ikke er meget mindre, og som har sine meget haandgribelige Grunde. Blandt disse nævner jeg først det grundtvigske Madstræv, som næppe strækker over mindre end Halvdelen af denne politiske Retning, og som kraftigt føres i Marken af en hel Række Højskoler, der i Provisoriets onde Dage har lært, hvad det vil sige at være paa den forkerte Side. Siden har de smagt de gode Dage, der er dem forjættede, som findes paa den rigtige Side, og de har bevaret en Smag for det

rigtige, som for bestandig vil holde dem paa den brede Vej. Et helt Lag af tidligere Venstrebønder synes nu, at de er kommet i et bedre Selskab, hvor de er mere respekterede, og hvor de befinder sig vel ved at være paa Omgangsfod med Folk, der før var finere end de. Andre hører bag sig Fodslaget af den fremrykkende Arbejderbevægelse og søger Ly og Beskyttelse, hvor de tror at finde den.

Men dertil kommer en Grund af mere almindelig Art. Hidtil stredes vi om noget alment og fælles. Det var Meninger og Grundsætninger mod Meninger og Grundsætninger, men det drejede sig dog om Vilkaarene for hele Folkets og hele Samfundets Trivsel. Nu har man opfundet det Spil, der kaldes Interessepolitik, den politiske Skidtmads, der rasler med Kronerne for Vælgernes Øren og samler Stemmer paa Løftet om særlig Vinding og private økonomiske Fordele paa det heles Bekostning. Egennytten og Havesygen er et Par gode Plovheste for den ny Tid. Jeg tænker ikke her paa den enkelte Stræber, der skærer sin private Rundenom ud af den fælles og gensidige Agtelse, men paa de Befolkningslag, som Udsigten til den store Gevinst lokker over i det ny Lotteri. Gevinsten bliver næppe overvældende, saa længe de, der har noget, staar overfor dem, der ogsaa har noget. De holder nok hinanden Stangen og bevarer Balancen. Men dette fører frem til en Dag, hvor alle de, der har noget, slaar sig sammen om at bedre deres Kaar hos dem, der ingenting har. Ikke for intet begyndte den ny Tid med at kaste de velhavendes Sukkertold over paa de fattiges Øl. Denne Begyndelse vifter som en Fane over Tiden og varsler om flere Reformer. Øllet kalder paa Brændevinen. Ikke med fuld Stemme endnu, thi det er ikke et Raab, der skal høres paa Valgdagen. Men lad os komme vel paa den anden Side af Valgene, og De vil se det Stykke menneskelig Retskaffenhed, der kaldes Brændevinsmoralen, af lutter Forbarmelse over Smaafolk stikke Hæverten ned i den fattige Mands Lomme og tappe 5 eller 7 Millioner Kr. ud af ham til Deling mellem de velhavende — foruden de 3 Millioner, han allerede nu betaler forlods til det fælles bedste.

Der er et Forhold, som smager mindre af Egennytte, men som virker i samme Retning, fordi det svækker den samlede Modstand. Det er den Følelse af Frigørelse, som Kampens Ophør og Slappelsen af Partibaandene vækker i mange liberale Sind. En

Partimand kan ikke sige alt, hvad han selv trøster sig til at forsvare, han maa ogsaa tænke paa, hvad hans Partifæller er i Stand til at forsvare. Han kan ikke tage enhver Sag op, der synes ham værd at fægte for, han maa spørge sig selv, om den Sag egner sig til at være en Partisag. Der er Hundreder af Hensyn, som den stramme Partikamp nøder den enkelte til at tage. De vil forstaa, hvad jeg mener, naar De tænker paa de næsten naragtigt smaa Ord, hvormed Partierne har ført denne store Kamp. Højre, der skulde ildne sine Tilhængere op til at flamme i Begejstring for Statskupet, har ikke dertil brugt voldsommere Ord end de sagtmodige: „Grundlovens Bevarelse“ eller „Hævdelsen af god Sæd og Skik“. Det ligger i Sagens Natur, at Oppositionen maa fyre noget stærkere under Kedlen. Men tænk dog paa, hvad man f. Eks. har været nødt til at gøre ud af en beskeden Henstilling om at overveje Nytten af ny Militærudgifter. Det er ny Udgifter og ny Projekter, der er Tale om, men det ikke urimelige Spørgsmaal: hvad de skulde nytte, er hørt som et af Oppositionens forvovneste og mest bespottelige Ord, der frækt traadte alt, hvad der var tapre danske Mænd helligt og kært, under Fødder. Jeg husker, at Folketinget i fem eller seks Dage havde forhandlet om et dødfødt Hærlovforslag. Der var ikke et Menneske, hverken i Højre eller Venstre, der ikke vidste fuldkomment sikkert, at der intet skulde komme ud af det Forslag. Jeg spurgte, om ikke en hel Uges Taler kunde være nok til at pilke den døde Torsk. Skønt denne Spydighed mere ramte Folketingets udførlige Veltalenhed end selve Lovforslaget, blev den døde Torsk for en Mængde af de efterlevende saa at sige hele deres Politik. Den Resignation, Partikampen paalægger den enkelte, er ikke ubillig. Der ofres noget for at vinde noget. Til Gengæld ligger hele Partiets Vægt i den enkeltes Sag, som er blevet en Partisag. Er Ordene smaa, gælder de des mere, fordi de binder og forpligter mange. Men i en almindelig Opløsningstid, hvor Vederlaget glipper, tør man ikke vente disse Ofre og denne Resignation af den enkelte. Det Princip, man i Rigsdagen kalder Løsgængerprincipet, vil brede sig, i Stedet for at tynge med en samlet Magt vil de enkelte foretrække at fægte med deres egen Kaarde og for deres egen Regning, og denne rimelige Tilbøjelighed, der er en naturlig Frugt af Opløsningen, virker tilbage og skaber mere Opløsning.

Jeg har sagt Dem, hvad jeg mener om det politiske Resultat og De vil ikke tvivle om, at jeg mener, at det er inderlig slet.

Desværre har jeg maattet føje til, at mange Grunde svækker Haabet om en nærforestaaende Forandring til det bedre. Dette er ikke meget trøsterigt for unge Mænd, der brænder efter at kaste sig ind i Kampen, saaledes som jeg antager, at man brænder her i Studenterforeningen. Jeg beklager, at De er kommet for sent. Det er altid kedeligt at komme, efter at Toget er kørt, men det er næsten kedeligst at komme saa lidt bagefter, at man endnu kan se Røgen. Dette Øjeblik er et saadant. Over de næste Valg staar endnu Røgen af den gamle Kamp. Det hedder: for eller imod Forliget; men det er kun Røg. De Herrer, der skal forsvare Forliget, forsvarer ikke andet end deres eget Liv. For saa vidt Forliget bestaar i vedtagne Love og givne Bevillinger, behøver det intet Forsvar, Lovene og Bevillingerne forsvarer sig selv. Og for saa vidt det bestaar i ugyldige og intet betydende Rigsdagsbeslutninger, er Forsvaret unyttigt. Denne Side af Forliget er i lige Grad Null und nichtig, enten Forligsmændene bliver Flertal eller Mindretal. Programmet er et rent personligt, det gælder om at bevare Flertallet for det Konsortium, der har slaaet sig sammen om at bearbejde den danske Politik, ligesom andre Konsortier slaar sig sammen om at bearbejde en Kulmine, en Petroleumskilde eller en Tørvemose. Og da Regeringspartiets Program altid til en vis Grad bestemmer Oppositionens, bliver det Oppositionens Formaal at sprænge Konsortiet. Men hvis det lykkes, er Forliget ikke dermed sprængt, det er end ikke givet, at Oppositionen vender tilbage fra Valgene for umiddelbart at optage Arbejdet for en Forfatning. Man har Lov at haabe det, men der foreligger ingen Fællesudtalelse i den Retning. Maaske er det ikke unaturligt, at Oppositionen tænker mere over, hvad den kan, end hvad den vil. Hver Gang et Afsnit af Kampen er endt her i Danmark, har Venstre kunnet sige: Nu er det blevet vanskeligere. Efter 1866 sagde vi: Løftestangen er bleven sværere at magte, efter 1894 kan vi med Sikkerhed sige: Nu er det sværere end nogen Sinde. At vore Sympatier paa Folkets Vegne bør være paa Oppositionens Side er imidlertid indlysende. Saa ofte der danner sig en Ring, er det altid i Publikums Interesse at sprænge Ringen. Ingen kan være i Tvivl om, at det vil være en Vinding at have et Flertal i Folketinget af selvstændige og uafhængige Mænd i Stedet for et servilt, partilydigt, stramt disciplineret Flertal i en Regerings Tjeneste, hvis Program er at udføre den Estrupske Periodes sej-

rende Grundsætning om Regeringens Uafhængighed af Folket. Men det er desuden klart, at de Mænd, der gaar til Valg som Venstremænd og Oppositionsmænd, paa Forfatningens Side og imod Forliget, ved selve Modsætningen til det reaktionære Flertal og ved Beskaffenheden af de Følelser og Stemninger, de maa paakalde i Befolkningen, vil vende tilbage stærkere bundne og forpligtede til den liberale Sag i Fremtiden. Ogsaa af denne Grund bør frisindede Mænd ønske og arbejde for Oppositionens Sejr.

V. Hørup.

Den brudte Ring.

Det var ved den Time, da Folk løfter Brynet forbitret mod den graa Himmel; thi Dagen har kun været ét blegt Tusmørke efter den lange Nat, der svandt, og nu stunder atter en lang Nat til; ingen Solstraale har lyst op, nu vælder Mulmet sort ud af alle Kroge, og der ses ikke en Stribe af rødt, hvor Solen sank.

Men Fabrikant Bugge gik med et stille Smil i Øjnene og var slet ikke vred paa Novemberskumringen. Han havde haft svært travlt og hængt dygtig i, saa de mørke Timer var pilede af med en Fart som Svaler; han havde gjort gode Forretninger, nu var Posten vel besørget, og han kunde lade Hjernen banke sig til Ro og hvile sine trætte Fingre magelig i Lommerne, mens han gik hjemad. Hvad ondt havde Graavejret gjort; det var egentlig ganske kønt. Og i alle Fald blev man strammet op ved at se, hvor Menneskene var rørige, mens Himmel og Jord begge laa skimlede og døde og selve Solen næsten ikke kunde aabne sit søvnige Øje. Han gik langs Havnen og lyttede fornøjet til Larmen: Skibenes Dampspil snurrede og stampede, Fløjte-Hvin og Mændenes Raab skar ud gennem den rullende Tummel; store, sorte Arbejdere løb ind fra Skibene højt oppe over Gaden og styrtede Kul ned i Vognene, saa det bragede. De herlige, haarde Kul, der skabte Stuernes lune Hygge og fik Hjulene til at suse i Fabrikerne, saa Tøj og Metal og Træ og Mad blev lavet til i Masse med en Hastighed, ingen drømte om i gamle Dage. Hvad saa, om der drev lidt Kulstøv hen ad Stenbroen og Røgen væltede ud fra de høje Skorstene? Den tog sig godt nok ud, den tykke Røg. Som lange Faner, der strimede bredt frem over Husene: der var noget stolt ved dem, de stod saa kraftig sorte mod det fine graa. Var han Kunstner, vilde han male saadant noget. Og al denne Støj,

de hvæsende Jærndampere med det røde Baal ved Skorstenen, Vognene, der rumlede tungt over Gaden, det prustende Godstog, det var Arbejdets stærke Røst, Larm af Liv; bagved mærkedes alle de virksomme og brydende Hjerner, som sled og stred og satte Gang i disse tunge Kræfter, bevægede alt dette Stof, forvandlede det til Guld og Papir af Gulds Værdi og atter skabte Pengene om til de mange hyggede Hjem, hvor nu Lamperne tændtes og Husherren var i Vente. Det var netop det. Arbejdet i og for sig var trælsomt i Længden; men det fik Værd, naar det blev gjort for Hus og Arne. Man byggede en Vold; bag den kunde man leve sit eget Liv i Fred. hvile, nyde og vokse. Naar man kom hjem og trak Gardinerne for, var man som ved Trolddom flyttet udenfor Verden; dens Larm lød da kun som et Havs Brusen, det er rart at høre paa den trygge Strand, hvor man har sit paa det tørre. Saa stryger man Arbejdssmudset af sig, jager Tallene ud af Hjernen, aander en finere Luft, behøver ikke stadig at være paa Vagt og anspændt i Kapløbet om Pengene og tør lade sin Tanke gaa paa Sommereventyr.

Naa, det var virkelig ogsaa ganske kønt at se Byen saadan i Mørkningen, naar Lygterne blev tændte. Netop nu, inden Dagen helt svandt, og Lysene blev gule, stod de saa ligefrem aandeagtig spæde mod den graa Dis, det var Luer uden Legeme, med noget helligt ved sig, det var som skære Alterflammer, der selv i denne døde Aften bar Jordens Fryd og Tak over Livet op mod Himlen.

Men Hjemmet var dog det bedste, naar bløde Hænder puslede og hægede om en og fyldte Stuen med Hygge og Fred og Stilhed. Saa kunde man sidde uforstyrret og Tingene gik som et Urværk efter ens Vilje. Med det i Vente kunde man sagtens døje et og andet udenfor; man var jo som i et Harnisk, usaarbar, afspærret for alle andre; de gled forbi, kom ham ikke ved; han havde haft sin Strid med dem i Dag; nu havde han Vaabenstilstand til i Morgen. Saadan tænkte han, — de andre vel ogsaa; det forekom ham som deres Øjne saa langt hen over Folks Hoveder, ind bag den Dør, der lukkede for deres Hjem.

Han trak Nøgleknippet frem i Porten og ringlede med det op ad Trappen. Det var en sød Musik, Indgangshymnen til Helligdommen; Nøglen havde ogsaa noget ærværdigt ved sig; den var Tryllestaven, som aabnede Vejen til det Rige, hvor han var Selvhersker. Han kunde ogsaa godt lide at høre den gaa ind i Laasen: luk op Sesam! og saa: lyst ifor og mørkt ibag til i Morgen! —

Da han kom ind i Stuen, blev han noget forundret over, at Lampen ikke var tændt som sædvanlig. Naa ja, han var maaske ogsaa lidt tidlig paa det i Dag. Men han blev dog en Smule fortrydelig; det var en Skuffelse: han havde gaaet saa tryg og glædet sig til den klare Lampe. Saa var der heller ikke saa lunt, som der plejede; ja der var ikke koldt, men man kunde føle, at naar man havde siddet lidt og Varmen efter Gangen havde sat sig, vilde der krybe et Kuldepust over en. Der kan man se: man skal aldrig lade Fantasien tage Forskud paa en Nydelse. Saa kommer det drilagtige Tilfælde gerne og vender Tingene vrangt. Naa, men det var der da Raad for. Han skulde snart — men hvor var hans Kone? Av for Pokker! der løb han mod en væltet Stol og skrabede sit Skinneben. Det var en underlig Uorden; det lignede aldeles ikke Astrid. Han rejste Stolen op og ærgrede sig; det vilde han nok have sig frabedt. Han rev Døren op til Spisestuen; Bordet var ikke dækket, paa Dugen stod bare en søvnig Køkkenlampe. Hvad skulde nu det smage af? Astrid! kaldte han.

Der lød slæbende Trin ude i Gangen.

„Det er jo ikke Astrid,“ knurrede han, „det er Mine, det gamle Sjokkehoved.“

„Hvad er alt dette her?“ spurgte han, da den gamle Pige kom ind, „hvad er det for en stinkende Lampe der? Hvorfor er Fruen ikke herinde?“

„Den? det er jo da Køkkenlampen, som Herren vel nok selv kender. Jeg maa saamænd have glemt den herinde før, da Anne, den Rendetaske, lod Mælken koge over, og jeg skulde skynde mig ud. For saa var der jo nemlig tændt Gas, og saa savnede jeg den jo ikke saa. Og som Herren jo ogsaa nok ved, at naar man først er bleven saa gammel —“

„Javel, javel, saa har man ikke Omløb i Hovedet. Hvor er min Kone henne?“

„Fruen? Nej jøsses, tænk dog, véd Herren ikke det. Se, sikken da noget, at hun ikke selv har sagt Herren det! Det er saamænd virkelig ikke behageligt for en anden en at fortælle saadant noget, det ved Gud det ikke er. Og det er saamænd ogsaa saa Synd for Herren.“

„Hvad for Pokker er der da? Der er da ikke noget galt paa Færde?“

Hun fik Forklædesnippen op til det ene Øje: „Jo, det ved den godeste Gud der er; for Fruen hun er løbet væk med Ingeniøren.“

„Hvad er hun? Hvad siger du? Aa Snak! Løbet bort med Junge? Ha, ha! sikke noget Daarekistesludder.“

„Ja, hvis at Herren kan have nogen Fornøjelse af at kalde et gammelt Menneske som mig for en Daare, men det, der er sandt, er nu ligegodt sandt, og han rendte sin Vej med hende, og Herren kan kigge efter dem i Almanaken. Men det havde jeg rigtignok ikke troet Fruen til.“

„Du maa jo gaa i Barndom, gamle Mine, du har misforstaaet et eller andet; de er vel taget ud sammen i et eller andet Ærinde, paa et Besøg —“

„Ja, naar Herren er saa meget klogere, saa lad kun den gamle Mine gaa i Barndom; men døv er hun dog ikke, og Fruen raabte saamænd højt nok, at nu tog hun langt væk, og at hun kom aldrig i Evighed tilbage hertil mere.“

„— hun kom aldrig i Evighed tilbage mere?“

„Nej, det sagde hun; og gid jeg maa synke lige saa langt ned i Jorden her paa Stedet, hvor jeg staar, om det ikke er sandt hvert eneste Ord. Og saa kørte de væk.“

Han stod en Stund med vidt aabne Øjne, ubevægelig; kun Stoleryggen, han holdt med begge Hænder, rystede lidt. Han stirrede glubsk og ihærdig paa det gamle Kvindemenneske, som hun krøb sammen der med Lampen i sin ene Haand og den anden under Forklædet. Han syntes, han havde aldrig set hende før. Nu tegnede alle Rynkerne i hendes Ansigt sig overvældende tydelig med skarpe Skygger og den smalle Næse og Munden, der stak mimrende frem. Han skulde nok huske det Ansigt. Øjnene med de røde Rande vakte hans Interesse, syntes ham mærkværdige, gaadefulde, — de var paa en Gang ondskabsfulde og sløve, men de løj ikke. Hans Tanker flokkedes forskende om dette gamle, visne Ansigt; det var, som de vilde bilde ham ind, at der ikke var andet til i Verden, han skulde bryde sig om; og han vilde saa gerne lade sig fange af den Indbildning, men han vidste godt, at i Mørket bagved var der en øde Hvirvel, Kaos, fuldt af Ruiner. Han hugg Stolen i Gulvet og væltede den og lod den ligge. Han havde nylig sanket én Stol op, nu kunde en anden tage denne. Hvorfor havde hun væltet den Stol derinde? Havde hun haft saa travlt med at komme afsted, at hun ikke kunde give sig Stunder til at rejse den? Men det var jo umuligt, umuligt! Han vendte sig uden et Ord og gik ind i sin Stue og følte sig saa tynd i sine Klæder.

Han listede rundt paa maa og faa med slap Vilje, støttede sig til en Stol, strøg Haanden over Bordpladen, løftede en Bog eller vendte en Saks. Langt borte kom der springende en Tanke som et lille Blus i Blæst: det var naturligvis Narrestreger det hele, hun vilde gøre Løjer med ham, hun kom farende frem, naar han gik mest modfalden, hun maatte have gemt sig etsteds i Huset, det var en uforsvarlig Kaadhed, men —. Han troede ikke paa det, tændte dog et Lys og søgte hid og did. Men hans Øjne fulgte mest den viftende Flamme og de urolige Skygger, der løb op og ned ad Væggen og svulmede og svandt ind. Han lyste rundt i Sovekamret, der var kun de to kolde Senge, til sidst satte han Lyset paa Bordet i sin Stue, tog selv Plads foran den aabne Kakkelovnslaage og gav sig til at stikke med Ildrageren i den døde Aske. Der var en eneste stor, stiv Tomhed i hans Hjerne, kun et Par Ord arbejdede taktmæssig som et Maskinstempel derinde: Ilden er gaaet ud, Ilden er gaaet ud! Han mærkede, han blev kold og frøs, og han strøg op over den brede, tyndhaarede Isse. Inde i Spisestuen raslede Pigen med Tallerkener og Glas: han blev pludselig grebet af Væmmelse ved Tanken om at skulle se hende, høre hende, tale med hende; han maatte svælge noget tykt; det gamle visne Ansigt! Ja, Ilden var gaaet ud, der var Uhygge og Kulde i hans Hus. Og kvælende tungt. Han slukkede Lyset, tog sit Tøj, smækkede Døren i, skyndte sig ned ad Trapperne, ud.

Han gik til for at blive varm. Det var blevet noget mellem Taage og Regn, der faldt ingen rigtige Draaber, men et stort vaadt Pust slog mod hans Ansigt, og Stenene skinnede fugtige og fedtede. Det var godt nok; det var et meget godt Vejr til ham. Og denne klamme Tykning gemte ham næsten for Folk; han saa kun halvt de haarde Ansigter, der skar forbi ham. Somme gik to og to og stak Hovederne sammen; han krøb ind i sin Overfrakke og var glad over, at han ikke kunde se dem tydelig; de skottede til ham, han var angst for, at de talte om ham. Andre gik ene med ludende Nakker, Mænd, der hørte hjemme i Skyggen, Livets Stebørn; deres Bryn sænkede sig over indadvendte Øjne, de rugede paa døde Haab og tabte Slag og spildte Kræfter, Mundene pressede sig sammen som for at kvæle et Skrig, eller Skæggene løftede sig i Grin, saa man kunde se, hvor de bed Tænderne til. Han havde set dem daglig, men udenfra, som Fisk i en Glaskasse, morsomme sære Fyre. Nu var han selv indenfor

og gøs ved Morskaben, og de vendte deres blege Aasyn mod ham og tilnikkede ham et glædeløst Velkommen.

Lige saa godt straks blive klar over, at det hjalp ikke, han vilde lukke Øjnene for det, der var sket, snige sig fra det, vise det hen til en Side, betragte det som en død Klump, han kunde luske uden om. Det var der, stod alle Vegne for hans Fødder, det maatte redes ud, blive til Kød og Blod i ham, forgrene sig ud til hans Livs fineste Traade og Trevler. Der løb som en Ildsnor gennem ham: han gad springe op paa en Trappe og raabe det højt til alle og enhver: min Kone er rendt fra mig! For saa stod det levende uden for ham som en Kendsgerning, en Virkelighed, han maatte bøje sig for. Nu var det paa en Gang baade Jærn og Skygge. Han blev skamrød: sæt han havde gjort det. Hvor vilde Folk gabe og grine! Og næste Dag i Aviserne: „en velklædt Mand i sine bedste Aar — — Politiet fik ham naturligvis paa Hospitalet!“ — Og det, han maatte til, var jo ikke stort andet, nej bare værre. I Morgen, naar Daggraaningen vred sig frem saa mismodig og haabløs som denne her Aurora i Florens, naar det blev lige saa lyst, at Folk kunde se hans Ynkelighed, skulde han til at gentage den Remse Time efter Time: min Kone er rendt fra mig. Paa Kontoret, til Venner og Bekendte: min Kone er rendt fra mig; til Søstre og Brødre, Tanter og Bedsteforældre og Næstsøskendebørn og Veninder og hele Kleresiet: min Kone er rendt fra mig, eller: min Hustru har forladt mig, eller: — Fanden! der er ingen Grund til at pynte paa Ordene. Aa, han saa sig selv saa pinagtig tydelig med nystrøget Hat og et Bedemandsbuk plapre Lektien op: den vilde hurtig løbe over Tungen, som den var lært udenad, og saa med et og det samme træede Træk om Munden. Som en Leddedukke, en Papegøje — men hver Gang var det som et Vridbor gik en Omdrejning længere ind i hans Hjerte. Denne stille, rivende, nagende Smerte! Og al den Dumhed, han vilde faa at høre, den Tidsspilde, alle de smaa Fortrædeligheder, hæsblæsende fra Herodes til Pilatus, Skilsmisseformaliteter, Deling af Boet, Juristeri og Teologi, Snak og Trøstevaas, Smil bag ens Ryg, Husholdningsvrøvl med Pigerne og de Handlende, Kul og Vask og Griseri, bæv! Hæ! at han oven i Købet gad ærgre sig over de Smaating, som om det var hans egentlige Sorg! Og det var det maaske; man ved aldrig rigtig, hvad man er for et elendigt Kryb, før det Skalkeskjul af oppustet Værdighed, man til daglig gemmer sig bag, saadan rives bort med en haard Haand.

Hvor det dryppede fra de sorte Træer. Tunge Draaber traf ham i Ansigtet og randt ned ad Kinden. Og saa sølet det var; hans Støvler var tilstænkede, som om han havde gaaet ad en opblødt Landevej. Trøstesløs Grimhed over det hele, Husene gennemtrukne med Regn og Sod, Træerne halvkvalte og forkrøblede, Røgen, der væltede hen over Byen, slog ned som sort Slam. Hvor kunde man aande frit og tænke rent her, Menneskene vantrivedes som Træerne. At disse krogede, skrumpne Skygger, disse Drukkenbolte med buldne Ansigter nogen Sinde havde været slanke og ranke med rødmussede Barnekinder, — gruſuldt! Og disse gamle, stygge Fruentimmer, der vanskabte sig end mere ved at holde op i Kjole og Kaabe og stikke de tykke Fødder frem! Alt var sygt, sygt; selv Lygterne stod med en usund, gusten Lyskres om sig, en feberagtig Syden i Gasblussenes viftende Flamme. De var som Folk, der føler Dødens klamme Haand lægge sig bagfra over deres Skulder og higer og haster kraftløst for at suge Livets sidste Nydelse, selv om de véd, det er Bærmen de faar, en Drik grim og giftig som denne Aften.

Han mærkede selv noget af denne rastløse Ilfærdighed i sig; han havde intet Maal at gaa efter; men hvert Øjeblik maatte han tage et Tag i sig for at standse sin Fart, og tit fik han en Ed eller et Hvin efter sig, naar han løb nogen paa Ærmet. Og hans Tanke gik som et Dampbor i den haarde Klump. Hvad skulde han gøre? Noget maatte der gøres. Sætte efter dem? hvor var de? Mulighederne surrede forbi ham, han piskede dem alle igennem, men fik ikke Hold i nogen. Hvordan kunde han straffe dem, saa de kunde mærke det? Han vilde handle, hurtig, slaa til; men hvordan, hvordan? Atter snurrede Mulighederne rundt, Boret gik hidsigere og hidsigere, Spaanerne røg. Men det var saa magtløst det hele, Greb i den tomme Luft. Og pludselig sank Hvirvlen ned, som om en Drivrem var sprungen, kun en dump, sort Klage flød gennem hans Sjæl.

Det var saa ondt af dem; hvor kunde de nænne det? Og saa skrigende urimeligt, at just de gjorde ham den Sorg. Han stolede saa trygt paa dem. Han kunde have lagt hele sin Velfærd i Junges Haand og sovet rolig Natten derpaa. Et Menneske, der var Bravheden selv, med Hjertet paa Læberne, de ærligste Øjne, hensynsfuld, trofast og varsom. Og hun, der syntes saa hyggelig tilfreds, ikke jublende glad, nej hvorfor, hvem er det, hvad behøves det? Men der laa altid som en skyfri Himmel over Brynenes

sorte Buer. Hun mindede ham tit om en blød Kat, der spandt magelig i den lune Kakkelovnskrog. Saadan som hun sad derhjemme om Aftenen, og den hvide fyldige Haand lidt dovent gik op og ned med Broderenaalen. Hun holdt af Velvære, hun var pyntelig og pillen, angst for Søle, hvor kunde hun da pludselig blive vild og fare paa Gaden. Junge var jo heller ikke velstaaende saadan; hvor kunde hun med sine Vaner tænke paa —! Hos ham selv fik hun alt, hun ønskede sig. Hvis hun havde været forskruet eller letfærdig eller lidenskabelig, men ingenlunde, hun var paalidelig og forstandig, dog heller ikke overdreven kløgtig; det kan være farligt. Han havde ikke haft den fjerneste Grund til at ane Uraad; derfor kom det saa overvældende. Han var saa forvisset om, at han gik paa fast Stengrund, saa var det pludselig Skrogis med det sorte, kolde Vand nedenunder. Junge havde jo nærmest været kølig, lidt formel overfor hende, og hun gjorde tit en Smule Nar af ham, naar han var gaaet; en Gang i Sommer havde hun endogsaa brugt saa stærkt et Udtryk som at kalde ham en Dødbider, men den Dag var hun ogsaa noget gnaven eller pirrelig; da havde han saa taget sin Ven i Forsvar.

Skikkelige, godtroende Dumrian! Det var naturligvis netop Tegnene. Havde der ikke været noget imellem dem, hvorfor skulde Junge da have vist sig saa underlig tilbageholdende, og hun saa overlegen? Hvorfor i al Verden skulde de ikke synes om hinanden? Der var ingenting at udsætte paa nogen af dem, udenfra set. De kunde i det mindste mødes frit og fortroligt, næsten hjerteligt som Folk, der omgaas meget og har fælles Venner. Men de spillede Komedie og gjorde det ikke fiffigt nok. De overdrev deres Rolle, understregede for stærkt, kom for langt til højre, da de vilde skjule, at de var for langt mod venstre. Nej, de var ikke nær snedige nok. Det vil sige, de var snedige nok, det var ham, som ikke var det. Han havde siddet som et Barn, der tror, at Skuespillet er virkeligt. Han var optraadt som forsonende Mellemmand. Hvor de havde moret sig over ham og ynket ham, naar de blev ene og fór i hinandens Arme, han den Tosse — i deres stjaalne Møder, naar de brændte af Fryd og Frygt, — selv fik han kun lunkne Favntag — naar de nød Angstens og Fordølgelsens og Brødens tredobbelte Sødme; — aa, hvad skulde de være bange for, han sad paa sin støvede Fabrik og spændte sin Hjerne og brugte sine Hænder, til Hjernen hamrede og Hænderne dirrede af Træthed, for at hun kunde faa alt, hun pegede paa. I Sommer, naar han

tog ud med Dampskibet, hvor de maatte have ærgret sig, naar han var ventendes og skulde være dem til Besvær saa mange Timer. Men hun mødte paa Dampskibsbroen hver Dag, viftede til ham, smilede med sin rolige, røde Mund og hang kærlig ved hans Arm. Al den Løgn! Og gid den kunde have varet, saa han aldrig havde faaet noget at vide. Nu denne sorte Forsvinden. En skøn Verden, hu! Hero og Leander, det var Fabelen om Ægteskabet. Hver Dag maatte Manden stride sig over Arbejdets golde Sø, gennem Bryderier og Ansvar, i Storm og Strøm; men naar han da mødig og aandeløs med matte Arme kom over til det faste Land, hvor Taarnet stod, saa var hun der og tog ham ind til sig og gav ham Fred og Hvile, og hun holdt Faklen op, han kunde svømme efter, den lyste ud i Mørket som hans Lampe hjemme. Og Lønnen var Arbejdet værd. Men saa at komme over og finde Hero borte, Huset øde, uden Varsel, uden Afskedshilsen, kun den skrattende Genlyd af hendes kaade Latter, da hun løb væk med en, som aldrig havde gjort noget for hende, blot var lidt yngre, et kønnere Mandfolk, noget nyt — fordømt! Aa, om Forladelse! — (han vilde haabe den tynde Laps maatte blive gul og grøn af det Puf!)

Nej, nu han var kommen ind paa Strøget, var han virkelig nødt til at gaa lidt langsomt. Han maatte følge med Strømmen. Og hvorfor ikke drive som de andre, gaa i Flok med dem, se at faa en fat, han kunde sladre med. Han kunde vel uden Besvær holde Maal med de andre? de Folks Niveau laa ikke højere end Gaden. Der gik en fersk Fyr med vikset Overskæg og snøvlede til nogle Damer, og de lod Knebren gaa saa højt, at han sagtens kunde høre. Naturligvis om Teatret, Aktørernes Yndighed og Aktrisernes Klæder. Dukker med Dukkehjerner; gid han havde Magt over dem; de skulde komme til at slide fra Morgen til Aften, til Benene rystede under dem. Det kaglede og kægede rundt om ham, om Pynt og Piger og Penge og Spil og Drik, nogle gik fnisende og rev ned paa deres Næste, andre lo indvendig; hvem havde de snydt eller hvem tænkte de paa at snyde! Ikke et læskende Ord, blot Kaglen og Kægen. Han følte, som alle deres Fødder traskede hen over hans Hjerne. Ja, det var en tung Død at lade sig træde ihjel af Gæs. Og Butikerne skreg brutalt med deres pralende Udstillinger og skærende Lys. Og alle disse tomme Hjerner og sladrende Tunger gik der og lo og var lystige; det glædede ham dog, at den Tid vilde komme, da de fik Orme bag

Panden og Tungen blev sort og stille. Gid der maatte falde Ild fra Himlen over dem. Store Ord! Bare der kunde komme en ordentlig Plaskregn.

Hvad kom de ham ved? Jo, det var netop det, de gjorde. Nu var den Tryllering brudt, der havde holdt alle disse Mennesker borte fra ham. Han var jaget ud af sit Paradis og maatte strejfe om mellem de glubende og klamme Dyr paa Marken, en af Flokken. Og det væmmelige var, at han droges mod dem, strakte Armene ud efter dem; han gik her og lyttede hungrig til deres Tale, for om han ikke skulde kunne høre et Ord, der bar ham et venligt Bud, blot et alvorligt, medlidende Ord, ikke rettet til ham naturligvis, men et, han ligesom kunde sige var sendt ham, et, han kunde bruge som det berømte Halmstraa, tage Varsel af som Bønderpigerne, naar de slog op i Salmebogen ved Nytaarsny. Og saa var det ikke andet end Klæder, som vilde være vittige, dumme Gæs i Skørter, Marekatte, der skulde paa Varieté, hele det Slæng, som ikke kan nære sig hjemme, men maa ud for at slaa Kedsomheden ihjel og heller sjasker afsted i Slud og Søle, end de vil sidde og se ind i sig selv. Det tør de ikke, de er bange for Ensomheden og Tomheden. Naa, hvem er ikke det? Han turde heller ikke sidde ene. Javist, men Grunden var dog lidt forskellig; han havde Ulykken over sig.

Ulykke! følte han det egentlig som en Ulykke? Var han saa vis paa det? Naar han saa rigtig til Bunds, var det saa ikke bare en selvisk Ærgrelse over de mange Ubehageligheder, Skandalen, Savnet af en smuk Kone til at hygge i Huset, en Sengefælle? Naar han skulde være helt ærlig, kriblede der saa ikke inderst i hans Harme en lille bitte lebendig Orm, der krøllede sig af Vellyst, for nu var der dog Udsigt til nyt Liv for ham, en anden Ungdom, Eventyr, en Mulighed for at vinde nye Kvinder, en yngre hedere Hustru, Forandringens Fryd; gik han ikke ogsaa og pyntede sig en Kende med sin Sorg, ynkedes over sin Skæbne, skønt han godt vidste, at han i Grunden slet ikke var saa ynkværdig. Listede han sig ikke ganske hemmelig til at trække Billederne frem af de Kvinder, han kendte, og gik dem igennem, prøvede deres Egenskaber, overvejede, om de kunde være tjenlige, om de havde noget tiltrækkende, som Astrid manglede. Eller var det Ungkarlelivets Nydelser, der lokkede, Kvinder, man kunde lade fare med kort Varsel: de fængsler én; for der er Modstand at overvinde, men ikke saa frygtelig megen; det vilde tage alt for

lang Tid, koste mere Umage, end Sejren var værd; de har nogen Uskyld, saa der kan være Blufærdighed, men er dog saa kendte med den forbudne Frugt, at der ikke bliver Graad og Tænders Gnidsel bagefter.

Aa, Pral! en Don Juan, der er klippet temmelig tæt oven i Hovedet! Nej, det var nok nærmest en egenkærlig Sorg over, at han følte sig for gammel til saadan at begynde Livet paa en frisk; han var ikke mere smidig og letsindig nok, kunde ikke kappes med de yngre; han havde Vinden mod sig. — — Mente han egentlig, hvad han gik og tænkte? Løj han for sig selv nu eller før? Det er saa umuligt at faa Sandheden fat i sin egen Sjæl. Selv om man et Øjeblik tror, at man vil sætte Livet ind for en eller anden Mening, — et Minut efter er den skrællet løs, og bagved vokser Spørgsmaal og Tvivl og Kritik frem saa hurtig som Skimmel og Mug. Og hvor kan man da faa Rede paa andre? Tegnene paa deres Troløshed, som han nylig syntes var sikre, mon de egentlig var det? Havde han ikke overdrevet en hel Del? Hvis Ulykken ikke var sket, vilde han saa nogen Sinde have set noget mistænkeligt i deres Opførsel? Nej, selv om en var kommen og havde sagt: synes De ikke, der er noget underligt i, at Deres Kone og Deres Ven er saadan og saadan overfor hinanden? — han vilde have let ham op i Øjnene. Naa, men det var saa rasende unyttigt at gruble over det og over noget som helst. Det virkelige var, at han gik paa en Række skidne, glinsende Fliser og saa en Mængde snavsede Ben gaa forbi. Han var træt og sløv, og en Gang imellem var det som Stenbroen gyngede under ham. Og den underlig slimede Smag i Munden, og noget gnavede sig smertefuldt frem i hans Indvolde. Han havde jo heller ingen Middagsmad faaet; han var sulten; han vilde have noget at spise; hvorfor skulde han ikke gøre sig til gode med Mad og Drikke; det var Glæder, man kunde tage og føle paa; de sveg ham ikke, de blev ikke til Pap i Munden. Han vilde gøre sig lystig og holde Gilde ene Mand. Hvad skulde han tage, hum, hum! Østers eller Laks? Dyreryg med Bourgogne? And i Oliven? Hans Tænder løb i Vand, og hans Mave skreg.

Men saa gik han op i en Kafé og fik sig noget Smørrebrød og Kaffe; han vilde netop ikke have Spiritus, ingen kunstig Opstramning. Han spiste graadig med Hovedet nede over Tallerkenen; det gjaldt blot om at stoppe Føde i sig og blive mæt; han gjorde sig næsten Umage for at spise saa plumpt som en

Sjover. Imens sad han og stirrede paa et Vittighedsblad, dybt alvorlig, for han sansede hverken Bogstaver eller Billeder. Først da han var færdig med Maden og for tiende Gang tog fat paa Læsningen, begreb han Vittigheden og vrængede Mund: Herregud, at det skulde være morsomt. Han lagde Bladet og lænede sig bagover i den umagelige Sofa. Skulde han nu ryge eller skulde han ikke? Nej, for saa skulde han rejse sig og gaa hen til sin Overfrakke; og hvem gad det? Han lukkede Øjnene for at hvile sig lidt. Hvad var det nu, han havde tænkt paa, da han gik fra sit Kontor? Det var dengang Lygterne blev tændt. Saa kom han til Porten og tog Nøglerne frem. Og inde i Stuen var der mørkt, og Ilden var gaaet ud. Og Stolen væltet. Saa inde i Spisestuen stod Mine og havde malet sig saa mange Rynker i Ansigtet, og hun sagde — han tog sig sammen med et Ryk og saa forvildet om i Stuen. Nej, nu vilde han have Fred et Øjeblik, væk med det!

Hans Øjne blev hængende ved nogle unge Mænd, der nylig var komne ind og sad lidt fra ham. Hvorfor ikke høre efter dem? maaske kunde de overdøve hans Tankers plagende Røst; de talte da højt nok. Aa, om Bøger var det og saadant noget; hvad var det for ham nu: Bøger er for de lykkelige, de ledige, de tomme; hans Hjerne var fuld. Men det var om deres egne Bøger og Vers, de talte. Nej se, de maatte da være Forfattere, Digtere; nogen af dem kunde nok se ud til det, underlige Størrelser. Det var maaske et heldigt Tilfælde, der havde bragt dem herind nu. Denne sygelige Længsel efter at høre et husvalende Ord vaagnede atter i ham. Og Digterne var dog Menneskenes Trøstere. De opløste Livets Sorger i Musik, gjorde dem lettere, højnede dem. Han smilede svagt: det var en Gang som Barn, han havde fundet saadan en Trøst i et lille Salmevers, da han var ene hjemme og havde slaaet det gamle Spejl i Stykker. Nu kunde dog mulig en af disse unge Poeter sige netop det Ord, der fik et lindrende Væld til at springe ud af hans stenede Klippe.

Den ældste af dem sad bred og smilende, vippede paa Stolen og snoede sit kløftede Hageskæg: „Nej, I er endnu i Uskyldighedstilstanden, Børnlille. Ideens Fane, om jeg maa bruge et saa gammeldags Ord, — kender I dens Indskrift? Den lyder kort og godt: „Veksles paa Anfordring med Guldmønt“. Og hvis I vil tjene denne Fane, find saa et lækkert, ikke for tungt Stof og giv dem det ind i en let, klar og fornem Stil... Æstetiken i kort Be-

greb, værsartig! Og maa jeg give jer et praktisk Raad: tag helst et Emne, der er saadan til Maade, lad os sige: letsindigt, og drys det hvideste, sødeste Sukker derpaa. Det er et fortræffeligt Raad; jeg følger det ikke selv. Saa har man ogsaa den Glæde at kunne hviske mangen smuk Pige en lille Djævel i Øret; men det er en privat Fornøjelse."

„Aa, det mener du jo ikke," sagde en anden ærgerlig. „Nej, vi maa søge den fineste og særeste Kunst, og den er sit eget Maal. Denne ligefremme, sanselige Dukkeskønhed er jo nu forældet. Vi unge", vedblev han med en mat og døende Stemme, „har faaet Lede for disse nemme, blodrøde Nydelser; nu vil vi synge om Forraadnelsens grønne Dejlighed; den skal ægge vore sløve Sanser; vi længes efter sygelig søde Dufte, noget af det romerske Kejserriges Udyd eller Klostrenes indestængte Drømme. Vor Digtnings Muse skal ikke være en blød, kurrende Due, en Snehvide, Mælk og Blod; hun maa være sort som en Negerinde eller gul af Lød, i sort Silkesærk, østerlandsk og dog indviet i det moderne Livs dunkleste Mysterier. Og jeg er ikke rigtig paa det rene med, om vi ikke ogsaa bør vende tilbage til Religionen, saadan med Madonnabilleder og Røgelsesduft og Kar af gammelt Guld. Det skal være den mest forfinede Nydelse, naar Anger og Ruelse krydrer Syndens Sødme." Han nippede til sin grønne Chartreuse med Spidsen af Læberne og skar lidt ilde derved; hans Øjne skinnede af hemmelig Stolthed, og hans runde, rødmussede, blonde Bondedrengsansigt søgte at iklæde sig en træt og udlevet Verdensmands Maske.

Men en tredje, der havde siddet stille og ladet de hvide Fingre løbe gennem sit blanke, sorte Haar, tog til Orde og sagde alvorligt, langsomt: „Der har været en Brøst ved Digtningen hidtil. Nu har jeg fundet det Middel, som kan læge den. Jeg har tænkt derover i lang Tid; nu ved jeg, hvad vi maa gøre. Vi maa indføre en ny Brug af Semikolonner!"

Bugge rejste sig stille, betalte og listede skyndsomst udenfor. Han gik til og lo og skar Tænder. Saa var dog den sorte, vaade Nat bedre: det var som at stirre ind i et Dødningehoveds Øjenhuler, men heller det øde Mørke end at se Ormene krybe rundt. Han trykkede Hatten ned i Panden. At han ogsaa kunde tro det muligt at slippe fra de pinende Tanker. Han var ikke klogere end en Hund, der løb efter sin Hale. Selv om han et Øjeblik kunde glemme dem for andre Ting, var de slet ikke faldne

i Søvn; han hørte godt, at de hele Tiden gik hvileløst den samme Vej om og om igen. Eller han mærkede det bagefter: der var slidt en Fure i Stenen. Hvad skulde det ogsaa hjælpe stadig at spejde efter Trøst udefra? Ingen anden kunde stride den Strid for ham; han maatte selv se Sandheden i Øjnene, se sin egen Skyld ogsaa.

For det var ikke det, der sved mindst. Hvorfor havde hendes Flugt overrasket ham. Han burde have været forberedt. Hvor ofte var der ikke blevet banket manende paa hans Dør; men han havde altid nægtet sig hjemme, ikke haft Stunder, en anden Gang, det naar jeg nok, haster aldeles ikke. Det var bare hans Fred og Lykke, det gjaldt! Han havde siddet for tryg indenfor sin Ring og ment, den kunde ikke brydes. Hjemmet var for ham en rolig Havn, hvor han skulde hvile efter Dagens Værk, have Fred og Stilhed. Der havde han intet Arbejde, syntes han. For hun var jo nu en Gang hans; naar Prinsessen er vundet, er Eventyret ude. Det var netop Fejlen; hun skulde vindes hver Dag. Selv de fornuftigste Kvinder længes efter lidt Romantik i Livet. De kan ikke lade sig nøje med at vide, at man holder af dem. De har Trang til at høre det, man maa stadig bekræfte det med Ord. Og i Ægteskabet burde der altid bevares noget af Forlovelsestidens Sværmeri, noget ridderligt, opmærksomt. Selv om man skulde spille lidt Komedie, maatte man heller det. Men han havde været saa sikker paa hende, at han havde forsømt hende. Han var da heller ikke ung længer, for stiv til at sværme. Og naar han kom hjem, var han træt, kunde ligefrem ikke samle sin Kraft til nyt Arbejde. Det var Sagen: Kærlighed var ikke noget for Folk, der havde travlt. En Luksus for Grever og Gummidrenge, for Studenter i Sommerferien og Spaniere og Italienere. I gamle Dage var det lettere at være gift, da sad Konerne ikke og drømte om den store Elskov; de havde nok at gøre med at føde en Snes Børn og begrave de femten. Nu faar de ingen Børn, men deres Sjæl sulter efter den flammende Kærlighed. Men nu havde han engang paataget sig Ægteskabets Ansvar, og noget kunde han dog have gjort. I Stedet for havde han siddet magelig og blot søgt sit eget Velvære, fordybet sig i sine Rejsebeskrivelser, ikke brudt sig det ringeste om, hvor hendes Tanke flakkede hen, mens hun sad stille under Lampen og løftede Brynet og trak Naalen ud og ind, og det gamle Ur dikkede langsomt i Krogen. Inderst inde havde han godt følt, at

det var galt af ham. I den mørke Sjæl var der en Dør, han skyndte sig forbi og lod som ingenting, men han hørte, hvor det kradsede og puslede bagved den. Hvorfor var han saa lad, at han ikke lukkede op? Hvorfor havde han ikke sat sig mod det onde, før det var for sent! Hvor maatte hun ikke have arbejdet inde i sin Hjerne og dulgt og døjet, inden hun vovede sig saa vidt. For hun var brav af Hjertet, det var han vis paa.

Han var kommen ned til Havnen. Nu var Støjen død bort; men Vinden begyndte at faa Mæle i Skibenes Rigning; eller den blev mere hørlig. Vandet slog sukkende ind under Bolværket, over de sorte Strømbølger flimrede lange, urolige Lysstriber, og fra Dampskibene stirrede Vinduernes gule Øjne store og stille. Kun etsteds larmede det endnu. Der laa et Udvandrerskib rede til at gaa til Søs. Dampspillet pustede og puffede for at benytte de sidste Minuter; den røde Lanterne sendte sit Blodlys ind mod Kajen, og hist og her strimede Lyset skarpt hen over Dækket. Ellers laa det i Mørke; Menneskene, der trængte sig sammen deroppe, stod helt sorte, kun Ansigterne kendtes blege, som var det Genfærd, der skulde fare. Han stillede sig mellem den lille Klynge Folk paa Broen, Slægt og Venner, som fulgte de rejsende til Skibet. Der veksledes Afskedsord mellem dem i Land og dem om Bord. En Mandsrøst raabte stærkt derudefra: Farvel Ingeborg! og en lille Piges klingre Stemme svarede: Farvel Far! Og atter: Farvel Ingeborg! — Skilsmissens Smerte bævede gennem Skriget, næsten som i Angst: vilde han nogen Sinde gense sit Barn? I det samme saa Bugge i Skæret ved Kahytskappen et Ansigt, han skulde kende. Det var blot et Glimt; Manden gik ned i Kahytten; men hvis det ikke var Junge —? Hvad var rimeligere, end at de tog bort med dette Skib, og at Junge havde faaet Øje paa ham og nu listede ned? Skulde han springe om Bord efter dem? Hvad Nytte var det til? Og dog kunde de maaske bringes til Besindelse. Men Klokken havde ringet for sidste Gang, nu brølede Dampfløjten, og Skruen slog tunge Slag i Vandet. De sidste Hilsener skreges gennem Larmen, og højt over alle lød: Farvel Ingeborg! Farvel min lille Pige! Saa vældede den sorte Røg op i Mørket, og Skibet gik. Han var lige ved at raabe: Farvel Astrid! og han stirrede gennem Natten, om han ikke skulde kunne se hende vinke til ham med en sidste venlig Tanke. Men nu blev det sorte Skrog utydeligt, Lysene om Bord glimtede en Stund, saa blev Skibet borte i Taagen. Han vendte sig om og følte Ensom-

heden dobbelt tyngende. Hvis hun var staaet frem ved Lønningen og havde kaldt ham ved Navn, — han vilde have sagt hende Levvel uden Vrede. Hvorfor var hun ikke kommen til ham aabent og havde sagt ham alt? Men hun havde vel aldrig haft fuld Fortrolighed til ham: han var bare en ældre Ven for hende sagtens.

Han gik atter ind mod Byen, Himlen laa rød og tung over Husene, men i Gaderne var der næsten mørkt, nu da Butikerne var lukkede. En Gang imellem strøg en Cykel lydløst forbi med en tyndbenet Yngling, der krummede Ryggen, saa Næsen omtrent rørte Styret. Han ærgrede sig over dem: Komedianter allesammen; en lovende Ungdom! Enten agerer de udlevede franske Lapse eller engelske Beridere med Huen og den runde Ryg! Han kom forbi Kældere, hvor der blev skraalet Viser; naar Døren gik op, saa han Tobaksrøgen hænge tyk dernede, og der slog en Stank mod ham som af en Drankers Hals. Han gøs og skyndte sig videre. Han mærkede Trætheden i sine Knæ, hans Fødder var vaade og gled i Gadens slibrige Smuds. Han maatte støtte sig til en Mur og hvile lidt. Oven over ham stod et Vindue aabent, der var oplyst, han hørte mange Stemmer tale muntert derinde. Saa blev der stille, og en Kvinderøst sang. Han kunde ikke høre Ordene, men han kendte dem efter Melodien:

O, wert thou in the cauld blast,
on yonder lea, on yonder lea;
my plaidie to the angry airt,
I'd shelter thee, I'd shelter thee. —

Han havde hørt den Vise tit i gamle Dage i Skotland, og den blev ved at synge i hans Øre, mens han gik videre. Og den fik hans Hjerte til at svulme og bragte Taarer i hans Øjne. Ja, kom hun nu til ham i den kolde Blæst, han vilde værne hende og give hende Ly. Der skulde ikke siges et ondt Ord; han vilde tage hende ind til sig mild og glad og taknemlig. Han elskede hende dog, saa højt, som han ingen Sinde havde vidst, saa højt, at han kunde tilgive alt, saa inderligt, at han kunde miste hende og ønske Lykkens Krone over hendes Hoved. Her i Natten var det, som en klar Morgenhimmel dagedes i hans Sjæl, i den smudsige Gade mærkede han, der gik en ny Luftning gennem hans Hjerte. Han vilde ofre sig for hende, af egen Drift, gøre hende Overgangen let; hun maatte dog skrive til ham, han vilde tage Brøden ud af hendes Sind, rense hende overfor hendes egne Tanker, han

vilde jævne Vejen for hendes Lykke, arbejde trolig for hende, uegennyttig.

Han havde strakt Armene ud som for at gribe efter hende eller velsigne hende. En Tøs, der svansede forbi, lo ham op i Ansigtet. Henne i Gaden skreg nogle Kvindemennesker. Mandfolk med Kraven op om Ørene gik paa Jagt efter dem, og der var Raab og Latter. Fulde Folk dinglede afsted med sløve Blik og slatne Hænder. Der rullede en aaben Droske forbi med Mandfolk og Fruentimmer, som slængte sig tilbage og skraalede. Et Par Politibetjente stod i en Kælderhals og drak Øl. Der kom en pjaltet Fyr hen til ham og tiggede og skældte ud, da han ingenting fik. Saa lød der Hvin i en Sidegade og Raab om Hjælp. Et Vindue blev lukket op hist og her, og en Stemme sagde: „Naa, det er vel sagtens igen nogen Bøller, der overfalder nogen skikkelige Folk." Der gik Par forbi, som fniste og tiskede, og den skidne Regn drev paa.

Det kogte i ham af Væmmelse mod denne hæslige, besudlede By, hvor Skarn og Lastens Paddehatte vokser, denne mugne, drukne, hylende By, hvor Grinet og Gøglet huserer. Saa var det dog bedre at gaa hjem til sin kolde Stue og sidde ene med Sorgen og Savnet, og højnes og renses i den dybe Stilhed. Han havde faaet en ny Ring at hytte sig bag, bygget af blide Tanker og Opofrelse for en anden. Der vilde han vaage, virke og holde Ilden vedlige, for om hun engang kom til ham og trængte til Hjælp, vaad og sørgmodig fra den kolde Blæst.

Der bares som en Musik af Ømhed gennem ham, han havde lagt en Alen til sin Vækst, kunde se mod en videre Synskres. Han følte sig som en, der har stridt en dyr Strid og sejret, da han atter lukkede Døren op til sin Stue. —

Han var nær sunket i Knæ, da han kom indenfor; og han syntes Gulvet løftede sig, og Stuen drejede sig rundt. Der var lyst, og der var lunt, og der sad hans Hustru i sin vante Stol med Naalen i sin hvide, buttede Haand, og Brynenes sorte Bue hævede sig i rolig Forundring. Han maatte støtte sig til Væggen og snappede efter Vejret.

„Men Mandse dog, hvor bliver du af?"

„Naar er du kommen? Hvor har du været?"

„Aa, det er længe siden. Ja, jeg blev noget forsinket. Jeg tog ud med Junge og saa paa Hellesens nye Billeder. Jeg sad her hjemme og kedede mig saa grusomt over det ækle Vejr, ser

du, og saa trængte jeg ligefrem til at se noget med Solskin i og lyse Farver."

„Men Mine sagde —"

Hun lo: „Mine er et gammelt Tossehoved, som aldeles ikke forstaar Spøg. Gør du heller ikke, kæreste? Troede du virkelig, jeg var rendt min Vej fra dig, Bassemand?"

„Nej, naturligvis ikkè", sagde han med tykt Mæle. „Men her var saa koldt, og Lampen var ikke tændt; saa gik jeg ud, trængte ogsaa til at lives lidt op. Vent!"

Han sneg sig langs Muren og maatte stadig søge Støtte. Aldrig havde nogen Gang kostet ham saadan Møje som disse Par Skridt. For i de Øjeblikke kæmpede han paa Liv og Død for at tvinge Vanvidet bort. Han kunde have kastet sig hylende over sin Kone og slaaet, slaaet. Han hadede hende. Alt det havde hun ladet ham lide, og nu sad hun der glad og vel til Mode! Det brød i hans Pande, som den skulde sprænges. Hele den Aftens Kvaler, og saa var det den latterligste Dumhed, Sludder og Narrestreger. Han væmmedes ved sig selv, spyttede. Omsider naaede han ud i Køkkenet. Der sad den gamle Mine og nikkede ved Køkkenlampen. Hun fór op, da han hugg Døren i og stirrede paa ham søvnig forskrækket.

Han knyttede Hænderne og stak Hovedet tæt ned mod hende. „Gamle Fæ!" snærrede han raat og rasende. „Æh hæ, hæ, hæ!" lo han, snurrede rundt og løb ind i Spisestuen. Der brast det for ham; han faldt ned paa en Stol, bed Tænderne sammen og græd kraftløst. Han var saa dødsenstræt.

Men gamle Mine sad og famlede ved sin Strikkestrømpe. Skyggen af hendes Hoved stod kolossal paa Muren med spydig fremstukne Læber.

„Ja saamænd ja saa", knurrede hun, „ja vist saa, skæld bare ud paa den gamle Mine. Hun er et sølle Skrog, som sagtens ikke er bedre værd. Men hun er dog muligen ikke saa stort et Fæ, hæ! Men hvis som hun nu havde spurgt, hvorfor Fruen tog sin Rejsesæk med? Var det for at se Billeder, monstro? Men det er altid rarest, naar en vender om i Tide, naar hun er ved at gaa paa Glatis. Og saa er jeg dog hende nærmere end ham, fra jeg var i hendes salig Moders Hus, og hun kuns var en lille Tøs. Og lad dem saa bare skælde ud paa den gamle Mine."

Niels Møller.

Lyrik.

H. Drachmann: Vølund Smed. Renæssance (Gyldendal). — *A. Ipsen:* Ekko (smstds). — *P. Nansen:* Maria (Philipsen). — *H. Pontoppidan:* Den gamle Adam (smstds). — *Johs. Jørgensen:* Bekendelse (smstds). — *S. Claussen:* Unge Bander (Kihl & Langkjær).

Medens Folk endnu gaar og klager over, at Nutidslitteraturen er alt for ulyrisk, er det tværtimod snart sagt alt sammen Lyrik, hvad der frembringes her hjemme, i alt Fald, hvad der duer. Alle de Bøger, her er tegnede op, er — hvad enten det er Prosa eller Vers — i Grunden ene at regne for Stemningsudbrud, Humørudgydelser, Hjerteudøselser, eller hvad man nu vil kalde det. Saa længe store, objektive Stoffer og Ideer overskygger Fantasien, skabes der Epik eller Drama, og disse Digtformer har altid udgjort Rygraden under Poesiens store Tider. Det var jo saaledes den brede Interesse og Medfølelse for Livet i Søgn og langs alfar Vej, der skabte den store naturalistiske Roman, og den kunde ogsaa her hjemme med Bøger som „Smaafolk“, „Kommandørens Døtre“, Skipper Worse“ meget vel være bleven Livets Brød for et Slægtled eller to. Men underlig hurtigt var det, at Grundlaget af Folkelighed og Menneskelighed ligesom slappedes og indsnævredes her hjemme. Den naturalistiske Roman blev til Jeg-Romanen; tilsyneladende kun en endnu samvittighedsfuldere Efterfølgelse af Fordringen paa Selvsyn og Selverfaring, — ogsaa var der noget velgørende intimt og personligt ved den; men alligevel betød i Virkeligheden disse „Haabløse Slægter“ og „Trætte Mænd“, disse „I Gennembrud“ og „En Fremmed“ dette, at den yngre Slægt ikke havde den brede, uselviske Interesse for sine Medskabninger, som Naturalismen var født af. Og nu! Hvilken medborgerlig eller medmenneskelig Interesse stiller vore moderne Forfattere deres Talent til Tjeneste for? Hvad

er for Hr. Wied i hans ellers saa kostelige Fortællinger Personerne andet end groteske „Silhuetter“? Hvad er for Hr. Larsen hans Marskandiser eller hans Københavnerdamer andet end et Raritetsfund eller gode „Eksemplarer“? Og er Hr. Nansen eller Hr. Pontoppidan i deres sidste Bøger mere selvforglemmende optagne af deres Medmenneskers Ve og Vel end nogen af vore unge Anakoreter, der sidder fordybede i Betragtningen af deres egen Navle?

Den, af hvis Læbe Sangen bruser som for *Drachmann*, for ham overdøves begribeligvis alt af hans egen Stemme. Der synes at være kommen en ny Storm- og Trængselstid ind i ham, som beaander og befrugter hans Digtning. En vis Ubændighed og bitter Oprørskhed, der kommer dybere inde fra end Ungdomsbravaderne, har for Tiden Magten over ham. Digteren gør Indtryk af at have viklet sig ind i vanskelige, fortvivlede Forhold, hvori han har døjet adskilligt ondt og været nær ved at segne, og der er noget ved hans seneste Digtning af en Herakles' Tyrebrøl under Nessusskjortens Brand. Gennem Vølund Smeds saavel som gennem Tintorettos Mund taler den aldrende Arbejdets Mester, taler Stormanden midt i én smaalig, lavtkrybende Slægt, endelig ogsaa Proletarernes, om man vil: Socialisternes Frænde og Fælle.

Vølund har aabenbart længe staaet Drachmanns Hjerte nær. Den ufortrødne Arbejder, som han selv er, har han tit med Glæde malt sig som en Smed, hvis Armmuskler svulmer under Kampen ved Ambolten, og jo tungere Aarenes og Brødsliddets Byrde har lagt sig paa ham, des tiere har han følt sig som den, der sad „smeddet i Bolt“ og hamrede Sangens Guld ud ved Dag og Nat.

Arbejdet, Vølunds Hammerslag, hører man nu rigtignok ikke nok til i denne Digtning, der burde være bleven en Hymne til det arbejdende Geni, den geniale Arbejder, sat op imod vor Litteraturs store Digt om Lediggænger-Geniet. Vølund stønner og bander, mer end han svinger sin Hammer, og han undgaar derfor ikke helt det paradeheltagtige, som altid skæmmer Drachmanns Yndlinge lidt. Men vildt gribende er selve den stønnende Fortvivlelse, det afmægtige Raseri hos Fangen — de søvnløse Galmandstanker, „der kastes mod hinanden og piskes fra hinanden til Skum, til Skum“, —; betagende er ogsaa Sortseerens dyrekøbte Mistro mod Livet: „Vidste frugtsommelig Kvinde, hvad Livet var værd“ osv. eller: „Naar Mand er vokset fra Drengebrogen“ osv.; og endelig den lemlæstedes nagfyldte Forbandelser over „Verdensløbets Krumhed“, over stor, der træder liden i Grøft

og „øger sit Ran ved hans rindende Sved“, og over „ond Tid, sur Tid, Sumpens Tid, Volds Tid“. Og Bogens Revoltestemning sætter haardt imod haardt. En udfordrende „Og dog“-Tone gaar igennem den. „Trods Dumhed og trods Lavhed — trods Nid og trods Nag — Solen rinder op dog — hver eneste Dag“. Der aander en saadan Glæde ved at stemme imod for Skæbnens Tryk, trække Forstærkning op mod den fra Solen og Luften, det sunde Blod og de svulmende Muskler, og selv at smedde sig et Hævnens Sværd og den Fjederham, der løser af Bøjer og Bolt. Men fremfor alt er det Kærligheden, der forherliges som det store, frigørende Vaarbrud i Menneskelivet, for hvilken alle Bøjer og Baand brister. Det er „den overbrydende Sundheds Brænding“, den „Vaarnattens vældige Elskov“, under hvilken Manden og Kvinden igen skrider nøgne og kyske frem, ud i Naturen, som det første Menneskepar; og ud over alt det sorte og beske, der ligger paa Digtets Bund, skyller Vølunds Valkyrie-Elskov sin naturvilde, svulmende Glæde — som det fri og friske Hav, der alene kan gøre den syge og onde Verden sund igen.

Man henfalder i Tanker over, hvilket Digt der kunde være blevet ud af „Vølund Smed“. Rige Barrer af Guld ligger der i Emnet, som Drachmann slet ikke er naaet ind til, og som vel kun en Balzac eller Zola — selv Arbejdsgenier — havde kunnet udmønte; men havde han endda rigtig sigtet og smeltet og udformet alt det Guld, der er sløset med hen over alle Bogens Blade! Nu ligger der Slakker rundt om og skæmmer. Hvert Øjeblik glipper Inspirationen, og intetsteds nyder man helt trygt og uden et „men“. Eller rettere: det er ikke i selve Musens Indgivelser, man sporer nogen Svækkelse, noget Forfald hos Digteren, men derimod maaske nok i den Sindets Samlethed, hvormed han lytter til Stemmen, og den strenge Agtpaagivenhed, hvormed han tolker eller altsaa: ikke længer tolker dens Ord.

Noget af Ilden fra Vølunds Esse gløder ogsaa i „Renæssance“. Den venetianske „Buldogge“mester befinder sig lidt i samme Krise, som Kvinder gennemgaar ved Halvtresaaret, hvor de skal bestemme sig til at blive gamle. Ungdommens Letsind har han lagt bag sig, men hans Arbejde, der er hans Liv, kræver Elskov som Grundbetingelse. Og Folkets Barn kommer som Redningen til ham, hvem Livet i de høje Sale mellem Vifter og Masker er blevet ledt og besk, og hvis aabne, tillidsfulde Sjæl er ved at blive forgiftet af Mistro. — For øvrigt en næsten barnlig

Renæssance-Dekoration og noget endnu mere løseligt over Behandlingen end ved den forrige Digtning.

Efter den „graanede Skjald“ nu til „de smaa Pilte“ eller Sidensvansene og Vipstjærtene i Lunden; de synger med et helt andet Næb.

Peter Nansens „Maria“ er en grumme let og flygtig Bog, der fordunster efter at have beredt Læseren et Øjebliks Nydelse. Det er en indtagende og sprudlende lyrisk Improvisation. En „Historie“ er det ikke; med vittig og klædelig Letsindighed spilles der Halløj med Læseren og Illusionen, og det overlades flot til vor egen Fantasi at ordne og udfylde Begivenhedernes ydre Forhold, som vi bedst kan. Noget alvorligt Forsøg paa at sætte sig selv eller os over i Marias Skind foreligger heller ikke. Hun er ene den søde Genstand for Fortællerens Hyldest og Drømme, Adepten, han indvier i sin Kærlighedens Doktrin, og som snart lærvillig gør sin Mester al mulig Ære. Bogens Indhold er selve det overgivne og udfordrende Humør til at elske, der paa en noget lapset og opsigtsøgende Maade stiller sit Liv og sin Lære til Skue. Den selskabelige Anstand er ulastelig bevaret, selv hvor de delikateste, utroligste Emner behandles. Elegant spadserer de omskrivende Konversationsord som paa en papirtynd Is over dristige Dybder. Med en drilsk Stilfærdighed, der lader, som ingenting er i Vejen, og tager det hele som det naturligste af Verden, siges der og gøres hele Tiden Ting, der i høj Grad er egnede til og er beregnede paa at give Sæt efter Sæt i Bedsteborgerne. Fortælleren raader Kvinderne til nogen Sparsomhed i Brugen af de Fagter, hvormed de oftest til det sidste hævder sig som forførte. De imponerer jo dog ikke Mændene og frister dem blot til brutale Ord og Handlinger, „hvilket betager Begivenheden meget af dens Skønhed og Højtidelighed og forskertser vedkommende Dame Livets yndefuldeste Minde“. En meget kættersk Jubelfanfare istemmer Forfatteren ogsaa til Ordet „Forbi“. Med fornuftigt og besindigt Alvor, der visse Steder hæver sig til etisk Strenghed, docerer han sin Libertiner-Moral for Maria. Han udtaler et oprigtigt Tvi! over den Kone, der paa en opsigtvækkende Maade gør sin Mand til „Hanrej“ og indprenter Maria at blive en klog og kærlig Hustru for hendes tilkommende Mand og aldrig at blive denne utro med andre end med ham. Men allermest skal Borgerfolkene forbløffes ved det Elskovssværmeri, der opføres paa dette Grundlag af elegant Kynisme. „Min Jomfrubrud, min Maria ... Hellige Nat, da Maria

blev min osv.". Det er Trumf Es at stikke ud. Her — her er den eneste sande og kyske Kærlighed, den, I blot befamler og pletter med jer liderlige Moraliseren! Maria er den hvide Hind, som græsser paa min Eng, hun er den Elskede paa Bjærgene, der kommer, saasnart Hyrden fra Dalen spiller paa sin Fløjte. Hyrden har andre Hinde paa sin Mark, og den hvide Hind græsser ogsaa paa den agtværdige og velhavende Nabos Eng, men ingen er ren og jomfruelig som hun og vor Elskov.

Det er egentlig Pokkers vittigt, og Forfatteren en rigtig Himmelhund. Ja! det vil sige, han vilde have været det, hvis han blot ikke, som det jo hændes ældre Koketter, selv var bleven rørt over sine smukke Ord. Men han bliver sentimental for et godt Ord som en gammel Libertiner. Han lader sig narre selv af sine forlorne Lyrikeranfald, som naar han lovsynger Brudenatten, hvor „Rummet fyldes af brusende Musik, og sammen, tæt omslyngede, svæve vi bort fra al Jordelivs Tynge og Sorg", eller fabler om Marias Graad, der er „livsalig Helsebod for alle Vunder" og „falder paa hendes brændende Smerte og løser den op i mild Sorg". Saadan tænker jeg mig, at Johanne Schjørring skriver. Men smukt er det at se et ældre, forfarent Mandfolk fælde Taarer ved den Stil.

Mod Bogens Slutning kommer Forf. igen paa ret Kjøl, og under kaade Nik til de snerpede Tanter og et undervejs Privatopgør med „vore sidste Dages hellige" fører han sin udvalgte op for Alteret i Frue Kirke, medens — nok saa H. C. Andersensk — venlige gamle Præster modtager Parret ved Indgangsdøren og nysgerrige Engleansigter titter ned gennem Loftsgluggerne. — „Maria" er alt for meget lagt an paa at forarge til at skulle kunne gøre det. Den er fra først til sidst skreven i en lystig Oplagthed og har ikke en eneste død Plet.

Dette kan man ogsaa rose *Pontoppidans* Bog: „Den gamle Adam" for. Den synes undfangen i et muntert og mageligt Sommerferielune og skreven ned med en let løbende Pen. Nogen ordentlig Historie eller nogen fast Plan maa lige saa lidt søges her som i Nansens Bog. I en behagelig og naturligt faldende Dagbogsstil fortæller en ung Biblioteksassistent om sit Ferieliv, — en let filologisk Farve og et diskret Anstrøg af noget moderne københavnsk karakteriserer ham —; han henkaster nogle Skitser af et Badehotels Selskab, giver nogle Blade af dets Skandalkrønike, delagtiggør os i en Stump Sommerforelskelse og meddeler os sine Turist-

indtryk af fynsk Landskab og fynske Præstegaarde. Men alt varierer og illusterer Temaet om, hvordan Feriens Lediggang og Sommerens grønne Højsal genføder „den gamle Adam“ i Byernes frakkeklædte „Menneskedyr“, og forvandler Excellencer og Assessorer, Kommunelærerinder og unge Bibliotekslærde igen til Adams og Evas Børn. Medens Pan staar og griner i sit Bukkeskæg bag et af de gamle Kastanjetræer, farer Fristeren i den agtværdige Familiefader ved Synet af en „underjordisk dejlig Blondine“, og „den skalkagtige Fantasus, som naadige Guder sendte os Mennesker til uskyldigt Tidsfordriv“, faar gentagende Gange den unge Filologs Hjerte til at løbe af med ham, (saa at han ikke en Gang længer behøver sit Karlsbadersalt); til sidst naar han endog i sin Sommerferiestemning til at spørge sig selv, om han ikke havde gjort bedre i at blive en fredelig fynsk Sjælehyrde eller som de jævne, lykkelige Bønderfolk dyrke vor moderlige Jord, æde dens Frugter og forplante Slægten, og saa lade al videre hovmodig Grublen fare. Det er alt „den gamle Adam“, som Sommervarmen, Komælken og Kroketspillet genføder i os. Bogens Indhold, det, der meddeler sig af Interesse fra den, det er Tonen og Luften i den og det Syn paa Menneskenaturen, som lyrisk gør sig gældende i den. Med en saa klangren Sikkerhed og et saa fint Maadehold er Tonen og Synet gennemført, og de listes med et saa nemt Haandelag over i Læseren. Straks Stilens frimodigt sorgløse Naturlighed vinder os, hele Sommerferie-Atmosfæren smitter os, der er overalt rødmende Eroter i Luften og leende Fauner bag Træerne, og en let svingende Følelseslivlighed lægger os sine vekslende Synspunkter indbydende til Rette. Der er i Bogen et tvangløst, frihedselskende Naturels Sympati med at se det naturlige Menneske frigøres af de sociale Overtræk, skalle af i Solvarmen. Der er ogsaa en renlig Retsindighed og Sanddruhed, som føler Tilfredsstillelse ved at anholde alle Fantasiens Omdigtninger af den nøgne Virkelighed eller al en moderne Paradehelts Maskeradeleg med Renæssancefølelser. Der er endelig ogsaa en mistænksom, sortseende Ironi — legemliggjort i Dr. Levin —, som holder af at afklæde os alle de kønne Kulturfølelser og blotte vor Nøgenhed. Men Dr. Levin, denne „Dødens Apostel“, beholder ikke det sidste Ord. Grundtonen er en skælmsk og overbærende Menneskelighed, der velvillig forstaar Livets Dobbeltspil og forsoner sig med det uden at dømme det alt for haardt, — en digterisk „Lust am Trug“ og ungdommelig Skønhedstrang, der alligevel

hellere vil give sig den „skalkagtige Fantasus“ i Vold, om Vinteren trække i Byklæderne og om Sommeren se „den gamle Adam“ dukke op i sig og drive sit Spil, — end være færdig med det hele som denne semitiske Dr. Relling. Med yndefuldt Vid udtrykker to Legender fra Edens Have og Paradisets Sletter Forfatterens mildt dømmende og kætterske Verdensbarns-Opfattelse.

En saa moden og fint kultiveret Frugt af et Talent er ikke det, vi møder i *Sophus Claussens* „Unge Bander“. Denne Forf. holder sig mærkelig længe paa et noget grønt Udviklingstrin. I Grunden tiltalende og lovende længe. Vi har saa mange smaa, velplejede Talenter, der næsten fødes modne og ogsaa straks standser i Væksten og blot Aar for Aar bliver ved at „konservere“ sig. Hr. Claussen, der hidtil lige saa tit har ærgret som glædet dem, der elsker Poesi, har fuldt op af den store, sorgløse Umiddelbarhed, der f. Eks. er Herskermærket hos Drachmann. Han ryster Vers ud af Ærmet med en vilds Glæde over sære eller blankt skinnende Rim og er lige saa uskyldig glad ved sig selv over en flov Vits eller et kaadt Bukkespring som over et fint Fleuretstød eller et yndefuldt Pastorale. Hele hans lyriske Temperament med dets ujævne Inspiration og fuldkomne Mangel paa Selverkendelse kommer frem i hans „Unge Bander“.

Den fødende Stemning bagved Bogen er frodig og frugtbar nok. Opslaget er løfterigt, som det gives i Prologen „Frk. Regnvejr“ med de yndefuldt og skælmsk turnerede Vers, den letsindige Foraarsscherzo og ganske ansvarsløse Naturhengivelse, „som viljeløst Draaberne vil“. Ideen i Fortællingen er lykkelig og aabenbart et Elskovsbarn af Forf.'s Muse: en østjydsk Fjordby, i hvis Ungdom „Revolutionsaarene“ 85—86 og en ung københavnsk Bohême og Venstrejournalist faar Blodet til at gære, saa det pludselig under Parolen „nu eller aldrig“ giver sig til at syde og bruse ud over alle Bredder. Unge, blegsottige Provinsfrøkener, der med ét faar det for trangt bag Kjolelivet, og jævne Købstadkommis'er, hvis Kravetøj begynder at snære om Halsen, bryder som en fælles „ung Bande“ for en kort Sommer ud af Kedsommeligheden og Spidsborgeriet. Som stueblege Potteplanter har de staaet og tørstet efter Regn og frisk Luft, og en opsparet, ubevidst Revoltetrang udlader sig pludselig af den skikkelige Højrekøbstad. Og den unge Erik Kølby flagrer som en Flue i et Spisekammer om mellem de vævre Aasum-Døtre — „kække Republiker i Skørter“ — og excentriske Prokuratorfruer, der af moderne Romaner har lært

at tage Morfin. „Nu eller aldrig“ skal „Aasum Avis“ knuses og Borgmesteren ærgres og drilles, skal der kysses i „Strandfryds“ Have og sværmes i Maaneskinsnatten om rose-rosée-rossignol!

Udførelsen er temmelig løs og ubetydelig. Hvilket episk-heroisk Pust kunde ikke Selma Lagerløf have lagt ud over Sværmeriet, der anstikker den lille Bys Ungdom! Hvilke spillevende Provinstyper kunde ikke Kielland eller Pontoppidan have tegnet! Her bliver det ved valne og tjattende Tilløb, — Forf.'s naive Lyrikeregoisme kan ikke ret have Tanke for „de andre“. Men den sorgløse, udæskende Ungdommelighed, der er saa lysten efter Kys som en Kalv efter Sødmælk, og som elsker spydig Venstrejournalistik, brændende Farver og dugget Maaneskin, den klæder saa godt og vinder saa hurtigt, at Kritiken næsten afvæbnes. Stilen er ogsaa af en let, lyrisk Gratie, som ikke tynger sig med Udenomsting eller nøjagtige Bestemmelser, men nøjes med flygtige, lyriske Følelsesbetegnelser — af Fru Kruses „violetrøde Fordærvelse“ og Frk. Margrete, der sidder som „en Gemse paa Spring“, — og i det hele stryger over sit Sujet af „flyvende Sommer“ med saa adræt en Harefod, som der maa til for det.

Alfred Ipsens „Ekko“ er en Række stille, nynnende Melodier — ofte lunt tungsindige som en fin sivende Regn og tit muntert kvidrende om en beskeden Lykke som en Bogfinkes Pip-Pip. Ordene er jævne, naturlige, lige netop løftede op af Prosaen til en enkel Følelsesbevægethed, med Vendinger som: „jo“ „ikke sandt“ „saa“ osv., og altid dæmpede, beherskede, — gerne føjede ind i de fjorten Strenges gyldne Tremmebur. Naar man stanser og lytter til, kan man ikke lade være med at tiltales af noget saa hjemlig-dansk og troværdigt i Fuglens fordringsløse Triller og i det hyllende Regnvejrstungsind.

Jeg sidder her ensom og lidet ænset — synger Stemmen — i min lille Krog af Verden, har faaet min lille Part af Livet, er ikke helt ung længer og har allerede faaet adskillige af mine Vingefjer stækkede. Alle sætter vi jo noget til, alle maa vi jo ofre „lidt af vor Frihed, vor Ret og vor Ære“, og alle naar vi til at føle: „Verden behøver dig ikke, — og dog behager du den“. Ogsaa jeg kastede en Gang i Ungdommens Trods alle Gudebilleder i Grus, men har siden samlet Stumperne af et og andet op igen og søgt at kline det sammen paany. Man græder jo altid først ved at se, hvor lidt Figuren nu ligner den gamle, og vil slaa den itu igen, men: „Saa ser man igen med et Smil, — det

er dog ikke frit, — at han til Trods for Ravagen — kan ligne den gamle lidt". Nu elsker jeg det smaa, da jeg ikke længer kan række efter det store: „Den store Verden bli'r lille, — den lille bliver saa stor". Jeg har min Glæde af Naturen — føler mig mest beslægtet med September —; jeg sidder med mine Bøger i min Stue, der er som fredlyst af „Efterskæret af gode Timers Ro"; og min Rede er lun af kære Hænders Omsorg. I det stille er her modnet en dyb, religiøs Livsfølelse. Den løfter sig i enkelte Digte til næsten storslaaet Syn over Menneskelivets Kaar, men nynner ellers gerne paa en nøjsom Tak for Livets Gave og ønsker sig villig Gentagelsen af Hverdagens „Ring af blanke Dage", der rinder med Tilfredsheds gyldne Klang og „stadig vender i sig selv tilbage".

Og dette min Sjæls Indhold, afklaret og afgæret fra mine Dages Erfaring, — saaledes synger Stemmen videre — det gyder jeg i min Kunsts klare og slebne Former. Saaledes nyder jeg Livet bedst og bryder Brodden af dets Bitterhed. Jeg ved, at Sangen ikke strømmer rigt fra mine Læber, og at den kun er af den sene Høstsols sidste, blege Kuld; jeg ved ogsaa, at der ingen Trolddom bor i mine Digte; men maaske er der dog en Andagtsstilhed i dem, „en Lyd af Nattetimers Vingeslag", en Hvile for Læseren i en flygtig Stund, „til Arbejdsklokkens klare Stemme kalder".

Hvem vilde ikke fra den larmende Arbejdsdag for en Stund ty ind i et saadant Kunstens Fristed, hvor Ordene bliver dæmpet Melodi, og hvor der fredes om milde og fine Glæder?

Derfor skulde man ogsaa læse *Johannes Jørgensens* ny Digtsamling „Bekendelse". Han har „bekendt" endnu en Gang — bekendt om Deltheden mellem „Kødet" og „Sjælen", mellem de bryndesyge Violiner, der lokker henne fra Gadens Dansemusik med Graad af „vege, elskovssyge Strenge" — og Maanen, der pløjer Evighedens Vove oppe i Ro og Renhed. Foraarskvælden er lys og lun, det dufter af Løv, og unge Kvinder vandrer forbi — Mit Hjerte, lad fare! Mit Hjerte, lad fare! Gaderne ligger, smalle og skidne, i St. Hans Natten, og Hjertet er tungt af lyse Nætters Minde, den samme Nat rander jo nu „mit Hjemlands Marker med de hvide Veje", og Sommerens Sølv rinder ud i Draaber mellem Hænderne paa mig.

Der er Digte i Forf.'s gamle Smag, med grelt paasatte Farver og Billeder, der kvæler hinanden. Langs Aftenhimlen ligger en Flig af falmet Lys, den minder om den elskedes Læbe, denne er

igen „en frostgrøn Vinternats Halvmaane lig“, og Halvmaanen atter „en Segl til gylden Høst og til at dræbe“. Og alt dette paa 4 Linier. Men det er kun de første og ældste Digte i den lille Samling. Snart er det, som om Tyngslen og Taagerne letter, og Digteren gaar ud under en ren og lys Foraarshimmel, hen mellem frempippende, grønne Rugmarker, og simple, rene Sange til det danske Foraar fødes paa hans Læber. Har han før ofte syndet mod Sprogets Genius, saa er der virkelig her dets egen Musik i Rytmerne og dets egne blonde og skære Lød over Ordene. Farverne er saa let strøgne paa og Bestemmelserne saa enkle og almindelige, at de ikke længer tynger Sangens Vinger ned. Han „sidder blandt stille Planter — og Træer med lysegrønt Løv“, og vi slipper for deres Navne. Hans „Hjerte fyldes af Solskinsfryd, — som en Blomst, der i Lyset gror“; „det er som en Luft af Lykke — igennem mit Hjerte gaar“; „jeg sidder som Munk i Lunde — og hører Himmerigs Sang“; „Som Lærkerøster, der Lyset love, — min Sjæl sig løfter mod Luftens Blaa, — og Nattergale med Jubel slaa — dybt i mit drømmende Hjertes Skove“. Der er virkelig baade Ingemanns Morgenlærke og Chr. Winthers Nattergal i disse Sange.

I Samlingens sidste Afsnit gaar imidlertid Digteren ind under Kaldæas Stjernenætter. Nattehimlens Elsker har han altid været. Aldebarans Lys har fyldt ham med Følelsen af Evigheden og Uendeligheden. Og nu synes en Angst at have grebet ham for Tidens „Mulm af Tvivl og Nød“, i hvilken „Kødets Løve gaar stønnende og søger at sluge Verden i sit hede Skød“, og „hvor Lysten slænger sine sidste Slør — og Guldets Gud gør skændige Mirakler“. Han længes ind, „hvor fromme Lamper brænder, — en viet Olje mellem gyldne Kæder“, længes efter „et viet Vand til Fred for dem, som knæle“. — Længslen er ægte nok, men det moderne Menneske maa give Slip paa meget, hvis han virkelig skal komme over Kirkens Tærskel.

Vald. Vedel.

Centrum, Venstre og Højre 1848—54.

Den politiske Opløsning, vi længe har været Vidne til her hjemme, har med forrige Aars Forlig og Ministerskifte naaet sit Højdepunkt.

I Venstres Rækker, blandt de Radikale saavel som blandt de Moderate, er Forvirringen tydelig nok, men næppe stort bedre staar det til i Højre. Den Opfattelse, at Højre usvækket er gaaet Kampen igennem og nu har baaret Sejren hjem, er sikkert ganske overfladisk. Forliget betyder hverken Højres eller Venstres Sejr; det betyder, at begge disse Partiers Politik har lidt Skibbrud.

Det er da vel muligt, at Venstre og Højre endnu kan bestaa i nogen Tid under en fortsat Opløsningsproces; men det synes sikkert, at intet af disse Partier i sin nuværende Skikkelse vil komme til atter at spille en virkelig betydningsfuld Rolle i dansk Politik.

Den kommende Tid vil sandsynligvis blive Vidne til ny Partidannelser. Men saa stor er den nuværende Forvirring, at det synes vanskeligt at beregne, hvilken Karakter disse Partier vil faa. Fortsættes Udviklingen i det Spor, den nu er i, er det dog lidet rimeligt, at de vil blive byggede paa udelukkende politiske Betragtninger. Langt snarere synes det, at de vil søge deres Udgangspunkter i økonomiske Klasseinstinkter og religiøse Følelser.

For dem, hvem disse Udsigter synes lidet tiltalende, vil det falde naturligt at vende sig til en Undersøgelse af Danmarks politiske Forhold i de Aar, da den Grundlov, vi nu strides om, skabtes. Det vil være rimeligt gennem et Studium af de Begivenheder, der er Oprindelsen og Aarsagerne til den nuværende

Situation, at søge at skabe sig Muligheden for en Forstaaelse af denne.

En saadan Forstaaelse findes nu kun i meget ringe Grad; hele Nutidens Opfattelse af Begivenhederne omkring 1848 samler sig i en uklar Følelse af overlegen Medlidenhed med det nationalliberale Parti, som da førte an.

Denne Opfattelse er i samme Grad herskende hos Højre og Venstre. Hos dem begge bygges den paa Partiinstinkter og savner i høj Grad et Grundlag i historisk Kendskab til de paagældende Forhold.

Det er da heldigt, at vi af de nærmeste Aar efter 1848 har faaet en Skildring, som indtager en høj Plads blandt de Værker, nyere dansk Historieskrivning har skabt.

Det er Neergaards „Under Junigrundloven“. Hr. Neergaards praktiske Kendskab til de Maader, hvorpaa politisk Liv former sig, har gjort det muligt for ham at skildre dette i dets Enkeltheder med en Forstaaelse og Sikkerhed, som en Historiker uden politisk Erfaring næppe havde kunnet naa.

Men en Egenskab har hans Bog, som vil formindske dens politiske Betydning. Han har ikke formet Stoffet saaledes, at den almindelige Læser, ledet af Forfatterens Haand, uvilkaarlig sætter det i Forhold til Nutidens Begivenheder, sammenligner og drager sine Slutninger.

Det er da saa, at medens „Under Junigrundloven“ er bleven modtaget med største Interesse og Anerkendelse af de mest kyndiges lille Kres, er den næppe naaet langt ud i den større Kres af politisk interesserede, der i et Værk om Grundlovens Tilblivelse ønsker en udpræget Helhedsopfattelse, som træder i direkte Forhold til deres egne politiske Meninger, og som kan vække deres Tilslutning eller ægge dem til Modsigelse.

Derfor har „Under Junigrundloven“ ikke faaet den Betydning for Nutidens Forstaaelse af Fortidens Forhold, som dens rige Indhold berettiger den til. End mere Grund bliver der da for andre til at søge at rejse en Debat om de Forhold, til hvis Vurdering denne Bog har lagt Stoffet til rette.

At bidrage hertil er Hensigten med denne Artikel. Man vil i denne ikke finde ny Undersøgelser af historiske Detailspørgsmaal, ikke heller de Meninger, som man muligvis kunde læse sig til mellem Linierne i Neergaards Bog. Dette er kun en Opfattelse af et Brudstykke af vore Fædres og Bedstefædres Tid, som er ved

at arbejde sig frem hos nogle af de yngre, der staar udenfor Øjeblikkets Partier i dansk Politik.

Af de tre politiske Partier i 1848—54 var de Nationalliberale, Centrum, ubetinget det førende; det havde skabt det Program, hvorom man kæmpede, og det gik forrest i Kampen for det. Dets Oprindelse gaar tilbage til Kong Frederik VIs Tid; dets Udgangspunkt var en dyb Misfornøjelse med de Forhold, hvorunder der levedes i Danmark efter 1814. Det var vel kun hos en lille Kres af yngre, næsten alle akademisk dannede Mænd, at denne Misfornøjelse fandtes, men des stærkere var den, og til dem hørte hele den yngre Intelligens. Fra dem alle lyder de samme Klager. Monrad skriver 1839 om Frederik VIs Tid: „Udvortes Afhængighed, Tendens til indvortes Sønderlemmelse og uhyre Svækkelse i finansiel Henseende, det er den sørgelige Treenhed, som er det fremtrædende ved det danske Monarkis nuværende Tilstand“, og 1840: „Og naar vi saaledes vender Øjet mod en Tid, vi gerne vilde betragte som svunden, saa ser vi, at Folket har inddysset sig selv ved en indbildt Lykkes Gøglebilleder, at dyb Døsighed og Dvaskhed har været udbredt over det ganske Land“. Og end stærkere Udtryk faar Misfornøjelsen hos Tscherning. 1835 skriver han: „Hvor sørgeligt, at vor Stræben, vor højeste over al Maade ærgerrige Stræben skal gaa ud paa at blive en eller anden Bestyrelsesgrens Løber til Amalienborg. *Mais vogue la galère*, den Tid den Sorg, man kan vel have den Ære at komme i Tugthuset forinden. Hvor længe mon det varer, inden dette bliver det eneste Sted sorterende under det offentlige, hvortil honette Folk aspirerer.“

Der var for den Ungdom, som voksede op, da det lammende økonomiske Tryk i Tyverne begyndte at svinde, den mest skærende Modsætning mellem den ynkelige Rolle, en uduelig Regering havde ladet Danmark spille i Napoleonstiden, og den Nordens Fortid, som Oehlenschläger og Grundtvig havde lært dem at sværme for. Og spurgte de nu sig selv om Grunden til al den Elendighed, saa var deres enstemmige Svar „Enevælden“, og snart blev det „Enevælden i Pagt med Tyskheden“. Man søger Grunden til Landets Uheld i Regeringens Uduelighed, til Folkets Sløvhed i dets Kærlighed til Frederik VI. „Jeg kan ikke højelske, agte og prise den, der saa nøje er knyttet til vor Fornedrelse“, skriver Tscherning om ham, og 1837 skriver han: „Saa

længe en Monoman er i sin Paroxysme kan det ikke nytte at bekæmpe hans vrange Ideer, og saaledes gaar det med vort Dannerfolk midt i det sortladne Hav. Kort efter 1830 havde en udvortes Rystelse vækket det lidt, og man tog villig lidt Medicin, men saa sang Fredegode sin raadgivende provinsialstænderske Vuggevise, og baus, der kom Kærlighedsforvirringen frem igen!“ Og samtidig vaagner Harmen over det tyske Regimente, som her hjemme var fulgt med Enevælden. „Das Inselvolk ward es müde, beständig von deutschen Ministern regiert zu werden“, som Treitschke skriver.

I Modsætning hertil vendte man sig da til Ideerne fra 1789 om Folkesuverænitet; mod Enevældens Fejl søgte man Hjælp i en fri Forfatning, mod Tyskeriet ved at stille en national Folkepolitik op mod den dynastiske Familiepolitik. Det var dog ikke det abstrakte „Menneske“, ens og ligeberettiget over den hele Jord, deres Interesse gjaldt; det var den danske, til Dels den nordiske Nation, det vil sige Nationen uden Hensyn til de forskellige Klasser og Lag. Med dette som Udgangspunkt indser man let, hvorledes deres Stilling maatte blive overfor de forskellige politiske Spørgsmaal. Deres Program, som det efterhaanden udformedes, falder naturlig i tre Dele: et Forfatnings-, et socialt og et nationalt Program.

I Forfatningssagen var Centrums Fordring et konstitutionelt Monarki. Man forstod herved en Forfatning, der, uden at røve Kongen al Magt, dog lagde den afgørende Magt i Folkerepræsentationens Hænder. Man stillede ikke, hverken Centrum eller Venstre, det positive Krav om, at Ministeriet skulde tilhøre det Parti, som raadede over Repræsentationens Flertal, men vel det negative, at det skulde være umuligt for Ministeriet i Længden at gennemføre Foranstaltninger, som ikke billigedes af Flertallet; derfor krævede man Ret til at nægte Budgettet og Ministeransvarlighed. Men var Centrum paa det rene med, hvilken Magt Folkerepræsentationen skulde have, saa stod det vaklende overfor Spørgsmaalet om, hvorledes denne Repræsentation skulde vælges. Man vilde ikke have Skygge af Stænder og Interesserepræsentation. Dermed var man paa det rene. Man vilde bort fra de sidste Rester af middelalderlig Klasseegoisme og frem til det ny Aarhundredes Nationalfølelse; Kløften mellem Bonden og Samfundets andre Lag skulde forsvinde. Man er efterhaanden, forledt ved de Nationalliberales senere Kamp mod Bondevennerne, bleven tilbøjelig til at tro, at

de vilde skænke Middelstanden, især Byernes Middelstand, Magten, men en saadan Tanke fandtes ikke hos dem. Orla Lehmann stred i Stænderne saa stærkt som nogen for Bondens Ret, og de Valgbestemmelser i Grundloven, som skænkede Bonden Flertallet paa Rigsdagen, skyldes Monrad. Naar de siden stod som Bøndernes Modstandere, saa var det, fordi det syntes dem, at disse krævede al Magt for sig selv og ofte optraadte paa en Maade, der lidet tiltalte det Parti, som hørte hjemme i Intelligensens Lejr. Og naar de nærede en vis Ængstelse for den almindelige Valgret, da var det netop af Frygt for, at denne skulde give en enkelt Klasse al Magt. Tydeligt nok fremgaar dette af det Middel, hvorved de søgte Garantier, nemlig Tokammersystemet: et andet Kammer valgt ved almindelig Valgret, et første Kammer med svage Garantier for et mere konservativt Præg. Og selv da Hall i Novemberforfatningen gik til en Valgretscensus, saa skabtes jo ikke derved en Repræsentation for en bestemt Folkeklasse med fælles Klasseinteresser; det var kun en Garanti for de konservative Interesser mod den talrigste Klasses Enevælde. Først i 1866, ved de store og smaa Bønders Forbund, holdt Stænderrepræsentationen paa ny sit Indtog i vor Forfatning.

Centrums politiske Program var da: den Folkeklassernes Ligeberettigelse, som man havde gjort de første Skridt henimod under Enevælden, men som da var bleven staaende paa Halvvejen; den skulde nu gennemføres. Landets Anliggender skulde ikke længere være en Sag, som kun vedkom Kongen og Kancelliet, det hele Folk skulde interessere sig for dem og have Magt til selv at afgøre dem. Det er det Punkt, hvor de er komne Maalet nærmest. De Former, hvorunder det kunde naas, skabtes ved Junigrundloven, og trods al den Vanskelighed, der var ved i Praksis at bryde med Aarhundreders Tankegang, naaede man mellem 1848 og 63 meget vidt i Arbejdet for at faa Grundlovens Aand til at gaa ind i Folkets Bevidsthed. Derimod er der siden sket er stort Tilbageskridt; man har i 1866 i Landstinget skabt en Klasserepræsentation for Købstæder, Godsejere og Bønder, og Resultatet er blevet en Kamp mellem de to første og den tredie af disse Klasser, som har bragt hele vort Forfatningsværk i Fare. Man glemte nemlig, da man skabte Muligheden for en permanent Uenighed mellem Folketing og Landsting, at bestemme, hvis Vilje der skulde raade i slige Tilfælde af Uenighed.

I nær Overensstemmelse med Centrums almindelige politiske Arbejde staar dets social-økonomiske Reformvirksomhed. Man er ofte tilbøjelig til at tro, at Centrum nøjedes med at skabe de abstrakte politiske Former, men ikke gjorde noget for ved praktiske Reformer at udfylde denne tomme Ramme; det var jo det doktrinære Professorparti. Dette er imidlertid en forkert Opfattelse, og for at overbevise sig derom behøver man blot at sammenligne Reformerne i det teoretiske Centrums 15 Aar fra 1848—63 med Reformerne i de 30 Aar fra 1863—93, som har tilhørt vore praktiske økonomiske Venstre- og Højremænd. Man vil da se, at saa mange Gange, som der nu tales mere om økonomiske Reformer, saa mange Gange mere handledes der den Gang.

Bortset fra den Række af Love, hvorved den aandelige Frihed forøgedes, falder Tidens Reformer i to Grupper. Sponnecks Skatte- og Toldreformer, Næringsloven af 1857 og Toldloven af 1863 stilede mod Frihandel og fri Konkurrence efter engelsk Mønster; det var Maalet at give Borgerne den samme Frihed i økonomiske Forhold, som Grundloven havde givet dem i politiske. Den almindelige Værnepligt og den store Række af Landboreformer, hvorved Fæstegodset svandt ind til det halve, Hoveriet og Tienden in natura forsvandt, fuldførte Bondestandens Ligestilling med den øvrige Befolkning. Det er sandt, at Venstre bidrog meget især til Landbolovgivningen, men det er med Rette fremhævet af Neergaard, at det skyldtes Centrums Hjælp, at disse Love gennemførtes. Dets Førere kæmpede for dem, og de stemmede nøje med deres hele Program. Kun Arbejderspørgsmaalet tog man ikke op af den simple Grund, at dette Spørgsmaat den Gang ikke eksisterede i Danmark. Ikke blot fandtes der intet socialdemokratisk Arbejderparti, men der var heller ingen talrig Arbejderstand i moderne Forstand. Det synes da ret ubilligt at bebrejde den Tids Politikere, at de ikke har løst et Spørgsmaal, som da var betydningsløst, og som Lovgivningen den Dag i Dag, trods al Talen og Skriven om økonomiske Sager, saa godt som intet har gjort for at løse. Saa vist som vore Dages mest paatrængende økonomiske Opgave er en Løsning af Arbejderspørgsmaalet, saa vist var det i Halvtredserne Landbospørgsmaalet der stod paa Dagsordenen, og det løste man.

Hovedsagen for de Nationalliberale var imidlertid intet af dette; det var den nationale Uafhængighed og Enhed. Det er den samme Fordring, som samtidig rejstes i Tyskland og Italien,

og nu er gennemført der, men som her i Norden endnu har langt tilbage. Den var den naturlige Konsekvens af Aarhundredets Tankegang; fra det Øjeblik af, da man gik ud fra, at Folket, ikke Kongen, var Statens vigtigste Del, maatte det blive det første store Maal at drage Staternes Grænser efter Nationaliteten uden Hensyn til Fyrstefamiliernes Bekvemmelighed. Derfor er dette Aarhundredes Kampe væsentlig kæmpede under Nationalitetens Banner.

Den første Opgave for et nationalt Parti i Danmark blev naturlig at gøre Front mod den overmægtige tyske Indflydelse, som den holstenske Embedsadel øvede i København. Fra Wallensteins Dage havde Planen om Danmark som tysk Admiralstat spøget i tyske og danske Hjerner, en Plan, som ikke altid var vore Konger imod. Aarhundreder igennem havde den danske Regering begunstiget Tyskheden i Sønderjylland, en Politik, som faar sin rette Belysning ved at sammenlignes med de svenske Kongers Politik i Skaane. Den oldenborgske Families Politik havde til Danmarks Ulykke været en Tilslutning til Tyskland, en Indblanding i dettes Forhold; mod denne Politik stillede man nu Kravet om en Genforening med Sverig og Norge. Oldenborgerne havde ofret Sønderjylland paa deres tyske Tilbøjeligheders Alter, de Nationalliberale krævede det bevaret for Norden.

Der var dog over deres nationale Politik en vis Vaklen, som de indviklede Forhold naturlig førte med sig. Traktaterne, den bestaaende Ret, sikrede Danmark hele Sønderjylland, — saa mente man i det mindste, — men Sydslesvig var tysk af Nationalitet. Og havde det kun været Traktaterne, der talte for Ejdergrænsen, saa havde man vel ladet de indviklede Dokumenter være, hvad de være vilde, og holdt sig til Nationaliteten. Men det var ikke saa. Sønderjylland lige til Ejderen var jo gammelt dansk og nordisk Land: at bringe det udelt med som Morgengave ved Pagten med Sverig og Norge, var Centrums skønneste Drøm. Derfor blev Sønderjyllands Deling, — i sig selv vanskeliggjort ved de store Strækninger med en blandet Befolkning, — kun en Nødhjælp, som en Del af Førerne i vanskelige Øjeblikke tyede til; Partiets virkelige Program blev altid Ejderstaten. Ogsaa i deres Skandinavisme viser sig en vis Usikkerhed. De saa vel klart, at Tilslutningen til Sverig-Norge var en Nødvendighed, men den stod nærmest for dem som en Fremtidsdrøm, som noget, de blot skulde forberede. Der gaves vistnok Øjeblikke, i hvilke et dristigt Skridt fra de nordiske Staters Side ingen Modstand vilde have mødt i

Europa, men der var ingen til at benytte disse Øjeblikke. Hverken paa denne eller hin Side Øresund fandtes en Folkestemning stærk nok til at trodse Vanskelighederne, og selv de nationalliberale Førere manglede den Overbevisning, at det var en Sag, for hvilken alt maatte sættes paa Spil.

Det blev da ogsaa paa disse to Punkter, den nationalliberale Politik led Skibbrud; men det maa ikke glemmes, at om end Sønderjylland tabtes statsretlig, saa frelstes Danskheden i den nordlige Halvdel fra den Undergang, den under Frederik VIs Regimente med raske Skridt gik i Møde. Langt fuldstændigere blev Skandinavismens Skibbrud; efter det mislykkede Allianceforsøg i 1863, ser det jo næsten ud, som var alt Ønske, alt Haab om Nordens politiske Enhed forsvundet.

I Spidsen for det nationalliberale Parti stod mange betydelige Mænd. I første Række Monrad, Hall og Lehmann, i anden Schouw, Hvidt, Clausen, Madvig, Andræ, Krieger, Fenger o. fl.; saa godt som hver Rigsdagsmand af Centrum havde vundet sig et Navn udenfor Politiken. De hørte næsten alle til de akademiske Krese; Nationalliberalismen var begyndt som en Studenterbevægelse, og den beholdt altid Præget deraf. Til disse Krese, Embedskresene, hørte da ogsaa mange af Partiets Menige, hvis store Masse udgjordes af den jævne Købstadsbefolkning, til hvilken en Del Proprietærer og Selvejerbønder sluttede sig. Men havde man Officerer og Menige nok, saa manglede man en kommanderende General.

Partiets første Mand var Monrad, sikkert Tidens betydeligste politiske Begavelse; men, som Clausen har sagt: „Det synes, som om det fattes her i Landet paa det Malm, hvoraf der lader sig udstøbe Regeringsmænd“. Heller ikke Monrad var støbt af dette Malm. Han havde et vidtskuende politisk Blik, og han havde ikke danske Politikeres almindelige Fejl: Frygten for Ansvaret, men han manglede Evnen til at indgyde sine Partifæller Tillid. Man var ligesom bange for Monrad, han var de jævne Danske for dyb. Derfor følte han altid Grunden vakle under sine Fødder, derfor kunde han kun sjelden gøre de dristige Skaktræk, som skænker Sejren i Politiken, men som selv den største Politiker ikke formaar at gøre, naar han ikke er sikker paa, at hans Parti bliver ham tro. Med ganske anden Tryghed fulgte man Hall; hos ham behøvede man ikke at frygte de kække Spring ud paa de Vidder, hvor man ikke selv vovede at følge. Men havde Hall end store

Førergaver, saa kunde han dog ikke med en overlegen Begavelse som Monrad ved sin Side blive den egentlige Fører; bedst havde det vel været, om Hall havde kunnet underordne sig Monrad, og denne saaledes styre Partiet gennem ham, men dertil var Afstanden mellem dem ikke stor nok, og dertil var Hall for selvstændig en Natur. Følgen blev da, at Partiets Ledelse blev springende og usikker; Hall eller Monrad førte an, alt eftersom det var Magsvejr eller Storm. At Orla Lehmann skulde taget Ledelsen, derom var der ikke Tale. Han gik i Spidsen i de Dage, da det gjaldt at vække Folket; han gav Partiets Stemninger de lødigste Udtryk, men til at føre an i praktisk Politik passede hans følelses- og fantasirige Natur ikke.

Dette Forhold virkede naturligvis uheldigt paa Partiets Disciplin, og ogsaa andet traadte i Vejen for denne. Det følger af sig selv, at de betydelige Mænd, som hørte Centrum til, havde hver sin private Mening, og det var overordentlig vanskeligt at samle alle disse Meninger under en Hat; Gang efter Gang ser man Centrums Medlemmer i Rigsdagen splittede til alle Sider. Endnu værre var det dog, at det rette Sammenhold mellem Førerne og de Menige ofte manglede. Førernes politiske Anskuelser var gennemgaaende et stort Skridt forud for deres Vælgeres. For Købstadsbefolkningen var den Slags Ting som Førernes Kamp for Bønderne, den almindelige Valgret og den almindelige Værnepligt noget ret ubehageligt, og ofte vaklede de. Naar Centrums Mænd stadig kom ind paa Rigsdagen i anseligt Tal, skyldtes det ofte mere deres personlige Anseelse end Partiets Magt over Vælgerne, og sørgelige Følger skulde denne Mangel paa Disciplin faa i Spørgsmaalet om Slesvigs Deling.

I en Henseende var Partiets Sammensætning saare heldig; de Dele af Folket, som hørte det til, dannede ikke en særlig Klasse med fælles økonomiske Interesser; de havde før 1848 hverken været herskende eller undertrykte, de havde nu ingen tilvant Herskermagt at værne, ingen blodig Uret at hævne. Deraf det besindige Maadehold, som udmærker dette Parti i Modsætning til deres Modstandere af Højre og Venstre.

Derimod gav deres Mangel paa øvede Diplomater dem en saare vanskelig Stilling overfor Højre. Næsten alle vore Diplomater var tyskdannede og trods al Loyalitet halvt slesvigholstensk sindede; og havde de end ingen anden Dygtighed end den, Rutinen giver, saa gav dog allerede denne dem en stor

Fordel overfor de i Diplomatien uindviede, i Udlandet lidet velsete Nationalliberale.

Snart som Medhjælpere, snart som Modstandere af Centrum stod Venstre. Dette bestod dels af en radikal københavnsk Gruppe dels af Bondevennerne. De førstes Betydning blev kun kortvarig og ringe. Det var nogle faa Mænd som Grüne, Goldschmidt og Fr. Dreier, der ved Rejser i Udlandet og Læsning af udenlandske Værker havde lært Tidens radikale, halvsocialistiske Bevægelse at kende, og som nu søgte at omplante den paa hjemlig Grund. Paavirkede af kosmopolitiske Ideer opponerede de mod den nationale Politik, paavirkede af socialistiske mod fri Konkurrence; men Jordbunden manglede. En Tid fulgte Københavns Arbejdere og Haandværkere dem, men deres hele Stilling var stadig usikker. I Martsdagene gik Partiets Menige trods nogle af Førerne i sluttet Trop med de Nationalliberale; senere, da Værnepligtssagen kom frem, bidrog disse Radikale til at bevare omtrent det halve København for Højre, til hvilket de knyttedes ved fælles Uvilje mod almindelig Værnepligt og Næringsfrihed og ikke mindst mod Centrums Førere. Men da Værnepligten var en Kendsgerning, og Striden kom til at gælde nationale Spørgsmaal, da sprængtes Partiet; Førerne blev hos Højre, de Menige gik — omkring 1853 — over til Centrum, der fra nu af var Eneherre i København.

Langt vigtigere var det egentlige Venstre: Bondevennerne. Medens Centrums Udgangspunkt var et alment politisk, i nær Tilslutning til den almindelige europæiske Bevægelse, var Venstres et rent socialt, med Rod i ganske bestemte danske Forhold. Dets Maal var Bondestandens økonomiske Frigørelse og dens borgerlige Ligeberettigelse med det øvrige Folk. Da Kravet herom først opstod hos Bønderne selv, søgte de i Begyndelsen Hjælpen hos Enevælden: den havde jo hjulpet i 1788. Men det blev snart klart, at her var intet mere at vente. Da saa man, at Vejen maatte gaa gennem en fri Forfatning, og man vendte sig til dem, der arbejdede herfor. Det blev Mænd, der hørte til Centrum eller stod det nær, Mænd udenfor Bondestanden som Lehmann, Drewsen, Tscherning, Balthazar Christensen, der ret gav Bondebevægelsen Liv. „Mange agtværdige Mænd har i den senere Tid igennem forskellige Blade oplyst, at Bondestanden er en lige saa hæderlig Stand som enhver anden Stand,“ sagde en af Bøndernes

Repræsentanter i Roskilde Stænder, og det er virkelig, som var det først, da de saa det paa Tryk i de lærdes Blade, at Bønderne turde tro det. Men var det end under Centrums Vinger, at Venstre voksede op, saa blev det snart stærkt nok til at staa paa egne Ben og skille sig ud fra Centrum.

Forskellen i deres Program var egentlig ikke stor. I Forfatningssagen sluttede Venstre sig ganske til Centrums Fordringer, men gik paa visse Punkter lidt videre. Hovedforskellen her var, at medens for Centrum Rigsdagens Magt stod som det vigtigste, og Valgrettens Udstrækning først kom i anden Række, saa var det omvendt med Venstre. Dette frygtede for, at en Rigsdag uden almindelig Valgret skulde spille Magten i Hænderne paa Overklasserne til liden Baade for Bonden, hvorimod det stolede paa, at fik man blot en frisindet Rigsdag, skulde den nok af sig selv faa den fornødne Indflydelse. De ønskede derfor egentlig Etkammersystemet med almindelig Valgret, men Afstanden mellem dette og Centrums Program var jo i Virkeligheden ikke stor; uden stor Sjælekamp kunde Venstre her lade sine vidtgaaende Fordringer falde. Alt i alt var de godt tilfredse med Junigrundlovens Valglov, og det blev siden en af deres vigtigste Opgaver at værne den.

Kernen i Venstres Program var imidlertid Landboreformerne og Værnepligtssagen; for Partiets store Masse var de Maalet, Forfatningen Midlet. Ogsaa her faldt Partiets Ønsker hovedsagelig sammen med Centrums, og intet gennemførtes uden dettes Hjælp, men man maa dog vogte sig for at underkende Betydningen af egen Virksomhed. Sikkert bidrog det i høj Grad til at aabne Centrumsmændenes Øjne for disse Kravs Betydning, og sikkert havde Centrum hverken villet eller kunnet gennemføre Landboreformerne i et saadant Omfang, som det nu skete, hvis Venstre ikke havde været paa en Gang den stadige Paaminder og den sikre Støtte.

I det nationale Spørgsmaal kan man egentlig ikke tale om et særligt og fælles Venstrestandpunkt. Partiet befandt sig her paa et Omraade, hvor det ikke rigtig følte sig hjemme, hvor der aabnedes større Synsfelter, end de fleste af dem kunde overse. I al Almindelighed sluttede de sig vel — i alt Fald Partiets Hovedstyrke — til Ejderpolitiken og Skandinavismen, men man har ved flere af Førerne en Følelse af, at der i deres Standpunkt her var en god Del Taktik, at der ikke fandtes en personlig tilegnet, bestemt Overbevisning. Sikkert var der hos en Del af Partiets

Menige en stærkere umiddelbar Følelse for den nationale Sag, og talrige Overgange fra Venstre til Centrum paa Rigsdagen bærer Vidnesbyrd om, at denne Følelse ogsaa blandt Venstres Rigsdagsmænd har haft sin Virkning; men var den end stærk, saa var den dog uklar. Man forstod ikke ret Sagen, og gennemgaaende faldt det Venstres højt ansete Førertriumvirat: Balthazar Christensen, J. A. Hansen og Tscherning let at bringe Partiets Hovedstyrke til at følge dem, naar de blot selv var enige.

Men det var de langtfra altid. Den af dem, som i den nationale Politik stod Centrum nærmest, var Balthazar Christensen. Han havde før 1848 virket sammen med det for ganske samme Program; men det var vel saa, at hans stærke Følelse og noget begrænsede Intelligens havde gjort det naturligt for ham at kaste sig over en enkelt Side af Programmet og drive den ud i dens yderste Konsekvenser. Det havde han gjort med Bondesagen. men han havde derfor ikke opgivet det øvrige. Tschernings store Indflydelse paa ham kunde derfor nok for en Tid fjerne ham fra de Nationalliberales Politik; men det var med stadig Bekymring, han her saa Tscherning nærme sig Højre, og det Øjeblik kom snart, da han ikke vilde følge ham længere. Anderledes J. A. Hansen. Hans Livsvilkaar og hans Tilbøjeligheder gjorde ham til de Nationalliberales naturlige Modstander, hans snæverhjertede Standsopfattelse gjorde ham lidet interesseret i den nationale Sag. Men hans skarpe Logik og klare Dømmekraft lod det staa klart for ham, at det store Flertal af Bondebefolkningen havde sine Sympatier paa Ejderpolitikens Side, og han bøjede sig let, næsten uvilkaarligt, for sit Partis Stemning, ligesom han ogsaa indsaa, at der fra Højres Udenrigspolitik truede Junigrundloven større Farer end fra Centrums. Mærkelig var Tschernings Stilling. Ogsaa han havde før 1848 staaet de Nationalliberale nær; men hans Karakter gjorde ham i mange Henseender til en fremmed blandt dem. Ultrakonservative og ultrademokratiske Anskuelser, der hos Centrums Ledere knyttedes sammen til et harmonisk Hele, fandtes hos ham uforsonede i al deres skarpe Modsætning og frembragte ofte de mest bizarre Anskuelser. Stærkest droges han over mod Højre ved sin pessimistiske Betragtning af vor Stilling til Udandet; han følte sig her tiltalt af Højres forsigtige, formentlig realistiske Politik i Modsætning til den nationale Eventyrpolitik; som Højre holdt han sig til det „reelle“, de bestaaende Traktater. Derfor blev han en Støtte og en mægtig Støtte for Højres Uden-

rigspolitik; men da Balthazar Christensen og J. A. Hansen ikke vilde følge ham længere ad disse Veje, viste det sig, at han i denne Sag stod saa godt som ene i sit Parti.

Naar disse tre Førere er nævnede, er dermed nævnet næsten alle de kendte Navne, som ganske hørte Venstre til; det var et Parti med talrige Menige uden Officerer. Til det hørte Husmænd og Fæstere og en stor Del af Selvejerne; mellem Partiets Rigsdagsmænd fandtes vel ogsaa Mænd af andre Klasser, men deres Vælgere var saa godt som alle Bønder, og selv i Rigsdagen sad disse allerede i betydeligt Tal. Medens Bøndernes Tal i Frankrigs og Tysklands Rigsdage 1848 var meget nær Nul, saa talte de mindre Landbrugere i vor grundlovgivende Rigsdag $^1/_8$ af de folkevalgte Medlemmer.

I mange Henseender var denne Venstres Sammensætning overordentlig heldig for dets Disciplin; saa længe Førerne var enige, kunde intet rokke den, og selv da de skiltes, blev Partiets Sammenhold næsten usvækket. Baade var Partiets store Masse ganske anderledes modtagelig for Agitation end Centrums, og desuden var Balthazar Christensen og J. A. Hansen betydelige agitatoriske Begavelser. Tscherning derimod havde som Fører Mangler. Det var ikke som hos Monrad hans Person, der skræmmede, det var hans Meninger; alt for selvstændig til at lempe sine Anskuelser efter Partiets Stemninger, lige saa uvillig til at tie med dem som villig til at bøje sig for sine Modstandere ved Afstemningerne, fik han aldrig ret Hold paa sine Partifæller, der jo ogsaa skiltes fra ham ved den store Afstand mellem deres og hans Dannelse og Intelligens. Derfor gik det godt, saa længe han styrede gennem Balthazar Christensen; adskillige af de afgørende taktiske Vendinger, som kun et fastsluttet Parti kan gøre, skete i de Dage; men da deres Veje skiltes, stod Tscherning magtesløs, og J. A. Hansen, der nu traadte i Forgrunden, var ikke sin Førerstilling voksen.

Den dybeste Kløft mellem Venstre og Centrum beroede i det hele ikke paa Forskel i Programmet, men paa den forskellige Sammensætning af de to Partier. Ikke blot skiltes største Delen af Venstre rent personlig fra Centrums Mænd ved Forskel i Dannelse og social Stilling, men ogsaa Partiets hele Optræden bar Præg af, at det var et Bondeparti. Naar begge disse Partier arbejdede for Bondestandens Ligestilling med de andre Stænder, saa var dette for Centrums Vedkommende en Virksomhed for Af-

skaffelsen af egne Rettigheder til Fordel for Bondestanden, men for Venstre var det en Kamp for egen Ret, for at hæve sig selv. Centrums Virksomhed maatte her faa Præget af en uegennyttig Virken for det Heles Vel, Venstres kunde ikke undgaa et vist standsegoistisk Præg; ret ofte maatte det komme til at trænge stærkere paa, end Centrum syntes om. Værre var det imidlertid, at der hos Bønderne fandtes en dyb Mistillid til alle, som ikke ganske hørte dem til, en Følelse som blandt Førerne var særlig stærk hos J. A. Hansen; hans første Tale var en Opfordring til Bønderne til ikke at tro deres Venner, men kun sig selv. Bevægelsens standsmæssige Karakter var før 1848 baade nødvendig og berettiget; men om end naturligt, var det i høj Grad uheldigt, at den bevaredes, efter at Grundloven, Værnepligts- og Landbolovene var givne, ja endog antog en skarpere Karakter. Ogsaa Bøndernes Bitterhed og Mistro forstaar man; det er rimeligt, at en længe undertrykt Folkeklasse, der pludselig føler sig fri og mægtig, bærer Nag til de gamle Undertrykkere og ikke ret tør tro paa Sejren, men alle Vegne ser Forrædere, som vil berøve den det vundne, men vist er det, at dette har faaet de uheldigste Følger. Det skabte i Købstadbefolkningen en tilsvarende Misstemning, der blev Hovedgrunden til, at Kløften mellem Centrum og Venstre stadig udvidedes, og som gjorde det muligt, at Købstadbefolkningen saa let kunde glide over til Højre, da Centrum efter 1864 traadte tilbage.

Som Centrum fødtes i Opposition til Frederik VI, saaledes er Højre opdraget i hans Skole. Der er noget underligt gammeldags ved disse Mænd fra Kong Frederiks Tid; en næsten ubegribelig naiv Selvtillid møder i Værker som Ørsteds, Mynsters og Martensens Livserindringer. For disse Embedsmænd af Guds og Kongens Naade var Kong Frederiks: „Vi alene vide“ som talt ud af deres eget Hjerte; de følte sig hver paa sin Post som et Ekko af denne kongelige Viden, Kritiken syntes dem lige saa uforskammet, som den syntes Kongen selv. Centrum voksede frem af inderlig Misfornøjelse med det bestaaende; disse Embedsmænd levede i salig Glæde over det. Det bestaaendes Ret blev overalt deres Feltraab.

Det er en Selvfølge, at en fri Forfatning af den Art, som Centrum krævede, var dem absolut imod. Bedst syntes dem den kongelige Enevælde med eller uden raadgivende Stænder,

men nogle af dem vilde dog nok gaa et lille Skridt videre. De vilde finde sig i en Rigsdag, valgt med høj Census eller ved Klassevalg, og hvis Magt ikke var større, end at Kongen altid kunde sætte sin Vilje igennem trods den. En saadan Rigsdag syntes dem dog ingenlunde i sig selv et Gode, den var kun en Indrømmelse til „Tidsaanden". Selv ventede de sig intet godt af slige Forsamlinger, næppe engang af Stænderne. „Da Stænderne omsider blev sammenkaldte, var det ingenlunde blot Bønder og i aandelig Henseende lige med Bønder privilegerede, men ogsaa mange, der burde have bedre Forstand, som nærede de latterligste Forventninger;" skriver Mynster med en næsten imponerende Ringeagt. De gjorde da ogsaa, hvad de kunde, for at hindre Grundloven, men det maa siges, at i det mindste de smidigste blandt dem lærte en Del af 1848. De tog fra da af Grundloven som en vel sørgelig, men derfor ikke mindre virkelig Kendsgerning, som man maatte gaa ind paa, for saa ved de Midler, Forfatningen gav, og ved Fortolkninger at faa den lavet om efter egne Ønsker.

En lignende Stilling indtog de til Reformkravene. En vis aandelig Frihed var for de fleste af dem ingenlunde ubehagelig; tværtimod var det deres almindelige Paastand, at aandelig og individuel Frihed trivedes meget bedre under Enevælden end under en fri Forfatning. Men denne aandelige Frihed maatte vel at mærke ikke benyttes i politiske Øjemed saaledes som af den dem forhadte Dagspresse. I Landbo- og Værnepligtssagen, i Nærings- og Toldspørgsmaalet holdt de næsten alle paa det gamle; ingen af dem gik her et Skridt længere, end han var absolut nødt til.

Paa intet af disse Omraader lykkedes det dog Højre at lægge den ny Bevægelse afgørende Hindringer i Vejen; det blev i Kampen mod den nationale Politik, at Højre fik sin største Betydning. Partiet bestod jo af den Kres af danske og tyske Embedsmænd, som udgjorde Københavns fornemme Selskab i de Dage; ved selskabelig Omgang, ved mangfoldige Venskabs- og Slægtskabsbaand var dets danske og dets tyske Bestanddele knyttede til hinanden. Det var naturligt, at deres Maal blev Bevarelsen af det dansk-tyske Monarki, til hvilket hele deres Eksistens, alle deres Vaner var knyttede, og hvis Embedsmænd de var. Hos dem levede endnu Forestillingen fra det 17. Aarhundrede om, at fik blot Dynastiet saa mange Undersaatter som muligt at herske

over, saa var Nationaliteten en ret ligegyldig Sag. Derfor saa de tyske blandt dem med stille Tilfredshed, de danske med rolig Ligegyldighed Sønderjylland fortyskes. For dem var Helstaten Maalet; om Danskerne eller Tyskerne raadede i den, syntes dem mindre vigtigt, men helst saa de, at det var Kongen, der raadede, højt hævet over Nationernes Strid.

Deres Slagord var, at man maatte føre en realistisk Politik, bøjende sig for den europæiske Nødvendighed, og for dem var der kun et, der var Realitet, og det var bestaaende Traktater og legitime Fyrsterettigheder; det ny Aarhundredes virkelige reale Magter, Nationalitets- og Frihedsbevægelsen, var for dem kun doktrinære Professorers utopiske Fantasterier.

Der var imidlertid en Ting ved disse Traktater, som var dem i allerhøjeste Grad ubehagelig. Den bestaaende Arveret gav sikkert en Del af Holsten, efter manges Paastand hele Holsten og hele Slesvig, en fra Danmarks forskellig Arvefølge. Det blev da deres Maal at raade Bod herpaa og skaffe Traktater, som garanterede Monarkiets Integritet. Og de fik dem; de fik europæiske Garantier, Warschauer- og Londonerprotokoller, augustenborgske og hessiske Renunciationer; men disse Garantier viste sig alle skrøbeligere end det Papir, hvorpaa de var skrevne, da den tyske Nationalitetsbevægelse rejstes mod dem.

Det blev i Overensstemmelse med disse Ideer, at Aftalerne, som fulgte efter Treaarskrigen, sluttedes, men end større Betydning fik de derved, at de ogsaa tvang de Nationalliberale ind paa lignende Vej. Da disse ved Slutningen af 1854 overtog Regeringen, var Helstaten en Kendsgerning, som det var umuligt at se bort fra; kun langsomt og ad Omveje kunde de Nationalliberale komme tilbage til deres egen Politik, og kostbare Aar var da tabte. Paa et Punkt var endogsaa en Del Nationalliberale blevne smittede af Helstatsideerne: de vilde nok beholde Holsten knyttet til Monarkiet i Personalunion med Danmark-Slesvig.

Det er i vore Dage almindeligt at se paa Højres Helstatspolitik med gunstige Øjne; de Nationalliberales Politik slog jo fejl. Det synes mig dog ret urimeligt deraf at slutte, at Helstatspolitiken vilde være lykkedes, og det staar for mig, som vilde Helstatens Gennemførelse have været en endnu større Ulykke for Danmark end den, som overgik os i 1864. Saaledes som den nationale tyske Enhedsbevægelse alt den Gang var, er det givet, at kun en eneste Form for Helstaten vilde været mulig, nemlig den,

at det tyske Element i denne blev det herskende, det vil sige, at Danmark blev en tysk Vasalstat; og det er min Tro, at som Stemningen i Danmark den Gang var, saa havde heller ikke denne Form ladet sig gennemføre, før det danske Folk var slaaet til Jorden med Vaabenmagt. Et saadant nationalitetsløst kongeligt Traktatmonarki, som Højre ønskede, var kun muligt, naar følgende tre Forudsætninger var til Stede: at Europa nærede en virkelig Interesse for Monarkiets Integritet; at den tyske Enhed ikke gennemførtes; at man kunde bringe den danske og tyske Befolkning til at leve fredeligt sammen. Alle disse tre Forudsætninger bristede. Vi har set Europa ganske ligegyldigt for Integriteten, vi har set den tyske Enhed gennemføres, og vi har endelig set Forsøget paa at bringe Danske og Tyske til at leve fredeligt sammen under den konstitutionelle Helstat fuldstændigt mislykkes; kun Eksperimentet med den absolutistiske Helstat er ikke ført til Ende. Det er jo muligt, — om end ikke just sandsynligt, — at det kunde være lykkedes en absolutistisk Regering en Stund at balancere behændigt mellem Danske og Tyske, men det er uimodsigelig sikkert, at den Stund var bleven kort. Over hele det civiliserede Europa gik den konstitutionelle Bevægelse sin Sejrsgang, og ingen Magt formaaede at stænge den ude fra det danske Monarkis Enemærker. Den absolutistiske Helstat var bleven lige saa umulig som den konstitutionelle. Selv Højre vovede jo ikke at prøve mere end en absolutistisk Helstat svøbt i konstitutionelle Former, og selv denne viste det sig umuligt at føre igennem uden at bryde Danmarks Grundlov.

Man skulde tro, at det allerede den Gang havde været muligt at indse dette; men det kan ikke undre os, at der skulde mere skarptskuende Mænd end de fra Frederik VIs Tid til at se, hvor Tidens Bevægelser bar hen. Hvad der gjorde det end naturligere for Højre at følge sine Helstatstilbøjeligheder var, at der i det hele ikke længere var nogen fuldt ud tilfredsstillende Løsning mulig; i den Grad havde Aarhundreders Politik, — en Politik af den Art, som Højre ønskede at fortsætte med, — forkludret hele Stillingen. Det synes nu saa, at Slesvigs Deling maatte have været den rimeligste Løsning; men selv denne var meget vanskelig. Ikke blot var Sydslesvig tysk, men i Kong Frederik VIs Tid var hele Mellemslesvig fra Slien til Flensborgfjord blevet et Land med en blandet Befolkning. Ikke blot Ejderpolitiken men ogsaa Delingspolitiken stødte her paa store

Vanskeligheder. Det er da let at forstaa, at, som Højre var, maatte det søge Frelsen i Helstatspolitiken. Og som Højres Politik her gik ud paa en fortsat Forbindelse med Tyskland, saaledes var den selvfølgelig alle Dage en udpræget Modstander af Skandinavismen.

Højre var et Parti af Officerer uden General og uden Menige. Det bestod af næsten alle de danske og en Del af de tyske højere Embedsmænd samt en ret betydelig Del af de danske Godsejere, men langtfra alle. Ude i Befolkningen havde det ikke nogen nævneværdig Indflydelse, og den blev bestandig mindre. Der fandtes i Højres Rækker ikke ganske faa politiske Begavelser. Den betydeligste var Bluhme, ligesom han synes at have været den af dem, som havde de stærkeste Fornemmelser af, at han egentlig hørte den danske Nation til; men han var en smidig Natur, som villig stillede sin Behændighed til Tjeneste for en Politik, som ikke ganske stemmede med hans Tilbøjeligheder. Ørsted besad sikkert hverken Bluhmes smidige Tankegang eller politiske Begavelse; han var en blød Natur, som føjelig rettede sig efter andres Ønsker, naar disse ikke stred alt for stærkt mod hans fastgroede Vaner. Hans mest fremtrædende politiske Egenskab var juridisk Fortolkningslyst. Hans danske Nationalfølelse var overordentlig svag. Partiets fasteste Vilje var uden Tvivl Tyskeren Karl Molkte. Han var Monarkiet ubetinget tro; den strengeste Pligtfølelse ledede alle hans Skridt og gav ham en særegen ubøjelig Energi, men en dybere politisk Indsigt, en Forstaaelse af Tidens Forhold fandtes ikke hos ham. Megen Interesse for den danske Nation kunde han naturligvis ikke have, og hans Respekt for den var ringe. Der var egentlig et ganske godt Sammenhold blandt disse Mænd af Højre, men en bestemt ensratet Ledelse kunde der selvfølgelig ikke være Tale om. Der var i det hele noget elastisk, usikkert over Partiets Politik, det følte sig aldrig rigtig hjemme i de ny Forhold. Ogsaa i den indre Politik var Højres Kampmaade forsigtig, ogsaa her var dets kæreste Vaaben Lovfortolkninger; derfor hører en Selvherskernatur som den i Reformsager frisindede Sponneck ikke rigtig hjemme blandt dem; deres typiske Repræsentanter er Bluhme og Ørsted. Kun et kunde bringe dem til at opgive denne Forsigtighed; det var Bitterheden mod deres Modstandere. Endnu før 1848 havde disse ramt dem haardt og paa det ømmeste Sted. Hele den offentlige Mening var vendt imod dem, alle

Vegne udenfor deres egen snævre Kres mødte de den dybeste Mistro; og som en slagen ja en forfulgt Opposition kan føle sig næsten som Sejrherre, naar den har den offentlige Mening med sig, saaledes kan Magthaverne føle sig som forfulgte, naar den er imod dem. Ørsted og hans Venner havde en Gang været Kongens og Folkets Mænd, saa blev de kun Kongens, og fra 1848 var ogsaa det forbi. Man forstaar, at dette kunde skabe Bitterhed, og at de, da de atter havde Magten i Hænde, kunde føle Lyst til at hævne sig paa dem, der havde røvet dem Kongens og Folkets Gunst. Heraf den lidet ridderlige Form, som Partiets Kampmaade ofte antog. Man ser dem Gang efter Gang spille Udlandet ud mod deres hjemlige Modstandere, give Udlandets Diplomater Skildringer af disse, som højlig maatte skade Danmarks Stilling; man ser dem under deres sidste Forsøg paa at beholde Magten vise en Hensynsløshed overfor nationalliberale Embedsmænd, som tager sig des grellere ud, naar man husker, at næsten alle Centrums Førere var Embedsmænd, og som staar i den stærkeste Modsætning til den Maade, hvorpaa Centrum optraadte overfor Embedsmænd af Højre. Selv saa maadeholden en Modstander som Madvig har mod dem rettet Beskyldningen for at sætte Partinaget over Hensynet til Fædrelandet. Om Forhandlingerne mellem Konservative og Nationalliberale hos Christian IX den 23. Dcbr. 1863, siger han, at han med Sorg saa „den Bitterhed, hvormed nogle Medlemmer syntes at lægge mere Mærke til deres Modstanderes, det hidtilværende Ministeriums og det saakaldte nationalliberale Partis Forlegenhed end til Fædrelandets farlige Stilling“.

Ikke blot som politisk Parti men ogsaa som Embedsmænd under nationalliberale Ministerier kom Mændene af Højre til at øve en hemmende Indflydelse. Selv blandt Officererne viser dette sig allerede i 1848. „Flere Officerer, deriblandt Oberst Rye, Kaufmann og Irminger følte sig trykkede af deres slesvigholstenske Forbindelser og var næppe skikkede til at føre Tropper mod Fjenden. Rye kom selv, skriftede sin Svaghed og bad om at blive hjemme for at danne Reservebataillonen. En eller to Dage efter, da Bataillonen skulde marschere, kom han igen og bad om at maatte føre sin Bat. Kaufmann bad ogsaa om at blive og blev“, skriver Tscherning fra sin Ministertid. Dette fik dog ikke i 1848 den Betydning som i 1864; det var jo den Gang Oprørere, Kampen gjaldt, og mod dem kæmpede konservative Officerer med Lyst, ligesom

Folkets Stemning var alt for løftet til, at der skulde opstaa nogen Mistillid mellem Officerer og Soldater.

Langt værre var det med Diplomaterne. De følte sig i fuldeste Maal som det dansk-tyske Monarkis Embedsmænd, ikke som den danske Nations. Man kan absolut ikke bebrejde dem dette; de var jo i Virkeligheden udnævnte som Monarkiets Tjenere, og de tilhørte næsten alle tyske Familier; men det er en Selvfølge, at de var lidet skikkede til at være den nationale Politiks Talsmænd overfor Udlandet. Der var intet at gøre herved; et diplomatisk Personale stampes ikke op af Jorden, og man ser da heller ikke fra nationalliberal Side noget Forsøg derpaa. Det har sikkert været umuligt. Ogsaa her havde Enevældens Politik skabt et for Danmark ødelæggende Forhold. Det er næppe for meget sagt, at havde der eksisteret et virkeligt dansk Diplomati, vilde det have været muligt at opnaa en nogenlunde tilfredsstillende Løsning af Striden.

Det staar tilbage at se, hvorledes disse 3 Partier stillede sig overfor de afgørende Begivenheder mellem 1848 og 54 i Overenstemmelse med deres Anskuelser og deres Karakter.

Betegnende er deres Holdning, da det i Martsdagene brød-løs rundt om i Europa. Fra Januar havde det gæret i Holsten, Dag for Dag syntes Opstanden sikrere; Regeringen gjorde intet for at hindre den, vore Konservative stolede jo paa deres loyale Holstenere. Og i de Dage, da Opstanden organiseredes i Rendsborg og Kiel, sad vore Ministre i København og diskuterede Forfatningsparagrafer. Dem fik de lavet nok af; 200 Paragrafer foruden 5 Tillæg; der skulde være 2 Kamre, et af Godsejere og kongevalgte, et valgt af Folkets Stænder med Census, Halvdelen Tyskere og Halvdelen Danske i hvert, og de sindrigste Bestemmelser ordnede denne Rigsdags Magt. At der aldrig blev Brug for den, derfor sørgede imidlertid andre. Centrum og Venstre gik i disse Dage Haand i Haand under det førstes Ledelse; de handlede med Energi, og revet med af Øjeblikkets Stemning fulgte Københavns Borgere dem i fuld Enighed. Samme Dag, som Budskabet om Rendsborgmødet kom, vrimlede det med Møder, og næste Dag gik Folketoget til Kristiansborg. Overfor denne Bevægelse opgav Højre Ævred, Ministeriet veg uden Forsøg paa Modstand, og Martsministeriet kom.

Der var et Øjeblik under de Forhandlinger, som førte hertil, da de nationalliberale Førere syntes at vige tilbage for det Ansvar, som et afgørende Brud med den gamle Regerings Mænd og maaske med Kongen vilde føre med sig. Det var, da man krævede deres Underskrift paa en Erklæring om, at de billigede, at Bang, Bardenfleth og Scheel-Plessen foreløbig overtog Regeringen. De underskrev om end med største Betænkelighed, og det var akkurat i rette Stund til at frelse os fra de store Farer, en saadan Regering vilde ført med sig, at Prinsen af Noers truende Brev kom.

I Kasino-Resolutionerne og i Svaret til den slesvig-holstenske Deputation var den ny Tids Program formuleret: en fri Forfatning med en folkelig Rigsdag, gældende for Danmark til Ejderen, det var Maalet. Ogsaa her viser sig dog en vis Vaklen. Det var først i selve Martsdagene, at den almindelige Valgret blev Programmet, og selv i Kasinomødernes Forhandlinger sporer man Skrupler for Sydslesvigs Vedkommende. Goldschmidt krævede, at Slesvigerne selv skulde spørges; de egentlige Nationalliberale tav, og det blev den blandt dem, der stod Højres Traktattro nærmest, nemlig Tscherning, som svarede: „Jeg kræver ikke Krig mod Slesvig men mod Oprør i Landet, og den Slesviger, der nægter Kongen af Danmark Huldskab og Troskab, erklærer jeg Krig.“ Ogsaa med de slesvig-holstenske Deputerede forhandledes om en Opgivelse af Sydslesvig, men til et alvorligt Skridt i denne Retning fandtes ikke den fornødne Iver hos nogen af Parterne.

Martsministeriets ledende Medlemmer var ubetinget de Nationalliberale, om end de tilbageværende Konservative i visse Sager fik en Del Indflydelse. I det hele løste dette Ministerium sin vanskelige Opgave med stor Dygtighed. Man ser, hvordan der var kommet Fart i alt, naar man mindes, at de gamle Ministre havde regnet 6 Uger til at samle 6000 Mand, medens Tscherning rejste 11000 paa 2 Uger. — Skabelsen af en fri Forfatning og Underhandlingerne med Tyskland var foruden Krigen Ministeriets Opgaver.

For at løse den første af disse sammenkaldte man en Rigsforsamling, valgt ved almindelig Valgret, men med en Del kongevalgte Medlemmer. Disse kongevalgte var nærmest en Indrømmelse til de konservative Ministre, men heller ikke Centrum var egentlig imod dem; i hvert Fald foretrak de dem ubetinget for Census eller Klassevalg; af Ministrene var kun Tscherning mod dem. I

sig selv synes Sagen lidet vigtig; antagelig var Rigsforsamlingens Sammensætning bleven omtrent den samme uden Kongevalg og uden Valgkamp, som den nu blev med Kongevalg og deraf følgende Valgkamp; men en uheldig Betydning fik den ved at give Anledning til Venstres særlig J. A. Hansens urimelige Stormløb mod Centrum. Derved begyndte Ádskillelsen mellem de to nationale og frisindede Partier. Det svækkede Martsministeriet, gav Højre Mod og blev til liden Baade for Venstre. — For denne Rigsforsamling forelagde Martsministeriet det Udkast, som med ubetydelige Ændringer blev Junigrundloven. Det var Monrad, dette Udkast og dets frisindede Karakter især skyldtes, og det modtoges med Glæde af hans Parti og af Venstre, med Forbitrelse af Højre og en Del af Købstadbefolkningen. Ogsaa den almindelige Værnepligt indførtes af Martsministeriet, foreløbig ved en Anordning af Tscherning. Ingen vilde være bekendt principielt at bekæmpe den, men Højre gjorde, hvad det kunde, for at hindre den, og i Købstæderne opstod en ret stærk Bevægelse mod den.

1848 var et Mulighedernes Aar. Alle indre og ydre Forhold syntes omsmeltede til en blød, uformelig Masse, som enhver, der forstod at smede i Tide, kunde give, hvilken Form han vilde. Ogsaa i vor Udenrigspolitik viste det sig. Selve Skandinavismen, de Nationalliberales dristigste Drøm, syntes da at skulle blive en Virkelighed. Efter Slaget ved Slesvig gik et Øjeblik en virkelig stærk skandinavisk Stemning gennem Sverig og Norge. I Maj sluttedes Aftaler om væbnet Hjælp, hvis Fjenden angreb Jylland, og i Juni kom svenske Tropper til Fyn. Rusland truede i sin Forskrækkelse over den gryende Skandinavisme Preusserne til at forlade Jylland, og den første Malmø-Vaabenstilstand sluttedes under svensk Mægling. Da brød Preusserne denne, og atter forhandledes om et fælles nordisk Felttog med 40—50000 Mand. Det er dog tvivlsomt, om Sverig nu længere for Alvor tænkte sig dette gennemført; sikkert er det, at med den anden Malmø-Vaabenstilstand faldt alle saadanne Udsigter bort. Det er muligt, at i dette Foraar en dynastisk Union kunde have været gennemført, at Kong Oskar havde grebet til, om man havde tilbudt ham den danske Tronfølge for hans Søn mod en fuldstændig Alliance. Den danske Arvefølge var i Forvejen saa usikker og stykket ud paa saa mange Hænder, at intet virkeligt Arvekrav derved vilde være krænket. Europa havde i dette Aar andet at tage Vare paa end Norden, og det er jo i Politiken saa, at hvad

Alverden rejser et Rædselshyl imod, saa længe det blot er Planer, som man tror at kunne standse med tomme Trusler, det rører ingen en Finger mod, naar det først er en Kendsgerning. Saa „fantastiske“ Planer nærede dog den Gang næppe nogen dansk Politiker, og i hvert Fald havde man i 1848 fuldt op at gøre med Øjeblikkets Krav, og siden — da var det svundet det eneste Aar, i hvilket der var ryddet tilstrækkeligt op i Folke- og Kongefordomme til at muliggøre store Tankers Gennemførelse.

Ogsaa for Slesvigs Deling var 1848 Mulighedernes Aar. Vel havde Slesvig-Holstenerne hurtig forladt deres Tilbud derom, men Stormagterne — ogsaa Preussen — støttede i dette Aar Delingsforslaget. Længe stred Martsministeriet imod uden bestemt at afslaa det; men da i Efteraaret Palmerston for Alvor drog Forslaget frem, erklærede de 3 nationalliberale Ministre og den udpræget nationale Knuth sig for at akceptere Forslaget, og ogsaa Tscherning gik med dertil — trods sit Sværmeri for Traktaterne — ledet af sin vante Pessimisme. Det er muligt, at man kunde have opnaaet Sli-Husumlinien, sandsynligt, at i det mindste en Linie midt imellem denne og Flensborg-Tønderlinien havde kunnet sættes igennem, og der er ikke mindste Tvivl om, at det vilde have været rigtigt at gaa ind paa Delingen trods alle de Farer, den frembød, naar Holsten og Sydslesvig alligevel skulde være en Del af Monarkiet. Ingensinde blev Mangelen af en anerkendt Fører for Centrum, Mangelen paa Disciplin i Partiet mere skæbnesvanger end her. Partiets største Del, alle dets Menige gik mod Delingen. Den Hindring havde Monrad og Lehmann dog maaske kunnet rydde bort. „C'est mon affaire“, skal Monrad have sagt til Bardenfleth om en mulig Opposition mod Delingen fra den nationale Presse. Men der var andre Hindringer. Venstre gik selvfølgelig mod Delingen, og Højre gjorde ligesaa. Ikke blot stemte højre Fløj af Ministeriet mod den, men alle Partiets Mænd greb med Glæde dette Vaaben mod de forhadte Martsministre. Ejderstaten stolede de paa, at Europa vilde hindre; kunde de nu hindre Delingen, saa var kun Helstaten tilbage. Endelig mente de, at Slesvigs Deling vilde gøre det alt for let for Monrad at gennemføre sit Grundlovsudkast, medens det syntes umuligt at gennemføre det uændret, hvis det skulde gælde hele Slesvig. „Selv Reaktionens Mænd, for hvem „Ministeriet fra Gaden“ var en Uting, hørtes den Gang, for at komme samme til Livs, at istemme de modige, krigslystne Toner“, skriver Clausen. Værst blev det, at denne

Folkestemning rev Kongen, der selv havde Tilbøjeligheder i samme Retning, med; han nægtede at gaa ind paa Forslaget om at akceptere Delingen, som Ministeriets Flertal stillede. Dette valgte da at give efter for den Storm, der af denne og andre Grunde rejstes mod det. — Det er vel tvivlsomt, om en energisk Optræden af Ministrene kunde bøjet Kongens og Folkets Vilje, det er sikkert, at ingen af dem vilde sætte alt ind for en Plan, der for dem selv kun var en Nødhjælp; de veg uden Kamp, stille og lydløst. Denne Fratræden er sikkert Martsministeriets største Fejl; vore dygtigste Politikere slap, før Faren var endt, Statens Ror for at give det i mindre sikre, mindre stærke Hænder. Selv om de ikke havde kunnet sætte Delingen igennem, burde de være blevne.

Om Novemberministeriet kan det siges, at for det var Lykken bedre end Forstanden. Det kom til at underskrive en Grundlov, som faa af dets Medlemmer havde gjort noget for, det høstede Æren for Fredericia og Isted, Sejre som kun lidet skyldtes Dygtighed hos den øverste Krigsstyrelse. Dette Ministerium havde jo rolig set Læssøe, vort eneste Hærførersnille, falde for Krigsminister Hansens Nag.

Med Novemberministeriet som Tilskuer fuldførte Rigsforsamlingen Grundloven. Efter Centrums Ønske gennemførtes i alt væsentligt Udkastets Bestemmelser uden alvorlig Modstand. Af den Tredjedel af Forsamlingen, som regnedes til Højre, udgjorde det egentlige Højre under Ørsted og David, som ganske var mod Udkastet, kun en halv Snes; Resten nøjedes med at virke for Smaaforandringer. Venstres Tredjedel ønskede ogsaa saadanne Ændringer i modsat Retning, saasom suspensivt Veto og Etkammersystem, men dets Iver herfor var ikke stor; det vidste forud, at disse Planer var udsigtsløse. Kun om Valgretten stod en alvorligere Kamp.

Højre ønskede et Folketing med ret lav Census, et Landsting med Klassevalg og højere Census, Venstre ét Kammer med almindelig Valgret. Det var imidlertid givet, at Kernen i Centrums Forslag: almindelig Valgret til Folketinget, svage konservative Garantier for Landstinget, vilde gaa igennem. Praktisk gjaldt det blot, hvordan disse Garantier skulde være. De to Forslag, Striden her stod om, var Udkastets om at søge Garantierne i Diætløshed og Amtsvalg for Landstinget og det Bruun-Jespersenske om at søge dem i Valgbarhedscensus og indirekte Valg. I sig selv var dette Spørgsmaal ret ligegyldigt, ingen af disse Garantier betød

stort, men Interesse har det derved, at det viser os de 3 Partiers Kampmaade.

Centrum delte sig; Halvdelen med alle Førerne stod sammen med Venstre for Udkastets Forslag, Resten med Højre for det Bruunske. Til dette sluttede sig usædvanlig bestemt Ministeriet, og det opnaaede derved et Flertal af 68 Stemmer mod 66. Det var ved 2. Behandling, og Stillingen var nu saa, at forvandledes dette Flertal ved 3. Behandling til et Mindretal, da var alle Forslag forkastede, og man maatte begynde forfra gennem Udvalg; Grundlovsarbejdet maatte opsættes paa ubestemt Tid. Centrum tog overfor denne Fare hurtig sin Beslutning. Det fandt Spørgsmaalet for lille til at risikere noget paa og besluttede med hele sin Styrke at stemme for det vedtagne Forslag. Højre greb med Glæde Lejligheden til at bringe Grundloven i Fare, selv om det for at opnaa dette maatte stemme mod Forslaget, det nys havde skaffet Flertal. Det syntes da saa, at Forslaget skulde falde med Hovedstyrken af Højre og Venstre mod sig. Da foretog Venstre en af sine behændige Vendinger; det besluttede at stemme for Forslaget og at holde denne Beslutning hemmelig, saa Højre ikke fik Tid til Modtræk. Stor var Glæden i Centrum og Vreden i Højre, da Balthazar Christensen afgav Erklæringen herom. Højres ny Forslag faldt med 94 mod 47, hvorpaa det Bruunske Forlag vedtoges med 127 mod 13. I det kritiske Øjeblik havde Centrum og Venstre fundet hinanden og ført Grundloven sikkert i Havn.

To Punkter, som siden har faaet stor Betydning, vakte da kun ringe Interesse. Det var Spørgsmaalet om Afgørelsen, naar Landsting og Folketing var uenige om Finansloven, samt de provisoriske Love. Centrum og Venstre nærede Ønsker om Fællesafstemning af Tingene, men de opgav dem. Det var jo ikke nødvendigt, naar, som efter Junigrundloven, Landstingets og Folketingets Valgmaade var saa ensartet, at langvarige Konflikter ikke var sandsynlige. Faren kom først i 1866, da man skabte en permanent Modsætning mellem de to Ting uden at træffe tilsvarende Bestemmelser om Finanslovsbehandlingen. Hvad der var rimeligt i Junigrundloven, blev en ødelæggende Selvmodsigelse i Grundloven af 1866.

Paragrafen om provisoriske Love fandtes ikke i Udkastet, men indsattes efter enstemmigt Forslag af Udvalget uden egentlig Modstand og uden at vække nogen Interesse; der var den Gang ikke en Sjæl, som tænkte sig den anvendt som Kampmiddel i en

Forfatningsstrid; det var kun en Nødhjælp i Krigs- og Koleratilfælde og lignende.

Da Novemberministeriets Medlemmer i Virkeligheden var uenige om et og alt, blev deres ydre Politik ganske naturlig ligesom deres indre: „en sagte Gliden med Strømmen, en Tagen til Takke med, hvad der faldt i Hænderne", som H. N. Clausen selv har sagt om den. Clausen og Madvig vaklede mellem Ejderstaten og Slesvigs Deling, som særlig Madvig var ivrig for, men de manglede ganske Betingelserne for at sætte deres Ønsker igennem overfor det konservative Flertal i Ministeriet. Foreløbig havde de dog Indflydelse nok til i hvert Fald at hindre andre Afgørelser, saa længe Sponneck, Ministeriets betydeligste Medlem, holdt med dem.

Det var da naturligt, at Ministeriets Politik blev afventende. Vinteren 48—49 gik med lidet energiske Forhandlinger om Fred paa Basis af Slesvigs Selvstændighed, men om dennes Art opnaaedes ikke Enighed. Under Krigen fortsattes dernæst Forhandlingerne. Regeringen, hvor Sponneck endnu stod sammen med de Nationale, paalagde Reedtz, vor Underhandler i Berlin, ikke at gaa ind paa nogen Aftale, der i vage Udtryk angav et Grundlag, om hvis Forstaaelse man var uenig; men fordrede Ejderstaten i moderate Former. Reedtz svarede med Fredspræliminærerne af 10. Juli 1849, hvor Slesvigs Selvstændighed fastsloges i Udtryk, som den tyske og den danske Regering ikke blot kunde fortolke. men faktisk fortolkede paa forskellig Maade. Ministeriet ærgrede sig, men tog efter Sædvane „til Takke med, hvad der faldt i Hænderne". Det dansk-tyske Monarkis øvede Diplomati havde den Triumf at føje et nyt tvetydigt Aktstykke til det i Forvejen ret righoldige Stof for fortolkningssyge Hjerner, som det slesvig-holstenske Spørgsmaal frembød.

Saa kom Underhandlingerne om Forstaaelsen af Fredspræliminærerne og om endelig Fred. Madvig og Clausen søgte at bringe Delingsplanen frem, men de opnaaede derved kun at faa deres Kollegers Løfte om at staa fast ved Realunionen med Slesvig. Et Øjeblik syntes Preussen villig til at gaa ind paa denne, mod Holstens og Lauenborgs Tilslutning til den preussiske Union. Det var imidlertid den Art Eventyr, som mindst af alt laa for Novemberministeriet, og ogsaa denne Chance forspildtes. Da stillede endelig i Sommeren 1850 Preussens Forhold til Østerrig og Rusland sig saaledes, at det var næsten nødt til at slutte Fred

med Danmark. Det var det andet Øjeblik, da der var Mulighed for en tilfredsstillende Løsning, ligesom der havde været det i Efteraaret 1848. Da gav Reedtz og Pechlin sig til at forhandle om en „simpel Fred". Madvig, Clausen og Sponneck fik Ministeriet til — rigtignok noget sent — at spørge Underhandlerne om Muligheden for en Deling; de ænsede det ikke, men sluttede deres simple Fred. Den bestemte blot, at hver skulde beholde sine Rettigheder. Danmark naaede derved Retten til selv at dæmpe Opstanden i Slesvig, men Udsigterne for en heldig Afgørelse var forspildte, Sagen atter udsat. Endnu en Gang drog Madvig Delingen frem samme Efteraar, men nu var det for sent. — Ministeriets officielle Program var nu Slesvigs Selvstændighed, men denne fordredes under saadanne Former, at det i Virkeligheden kun betød en fortsat Udsættelse. Samtidig med Freden havde den første Londonerprotokol erklæret det danske Monarkis Integritet for ønskelig for Europa; det var klart, at den Strøm, man nu gled med, førte mod Helstaten; i August 1850 blev Reedtz Udenrigsminister.

Endnu en Gang standsede Sponneck hans ret slesvigholstenske Planer, men saa sendtes Sponneck i Januar 1851 til Berlin og Wien for at faa Regeringerne der til at gaa ind paa Realunionen mellem Slesvig og Danmark. Paa denne Rejse vandtes han for Helstatsplanerne; den nationalliberale Indflydelse i Ministeriet var dermed brudt og dets Opløsning nu kun et Tidsspørgsmaal. Paa en Rejse til Warschau traf saa Reedtz med den russiske Regering Aftaler, som ikke kunde misforstaas, om Ministeriets Omdannelse, og i Juli skete den. Clausen forlod Ministeriet, Madvig blev endnu en kort Tid som magtesløs Tilskuer.

Novemberministeriet havde hverken gjort godt eller ondt; Chancer var forspildte, men endnu var intet Baand lagt paa Danmarks Handlefrihed. Juliministeriets Tid blev kort og end mere daadløs. Reedtz og Karl Moltke, Ministeriets egentlige Ledere, foreslog at gaa ind paa Østerrigs og Preussens Forslag om den ny Forfatnings Forelæggelse for Hertugdømmernes Stænder, men alligevel nægtede Ministeriets Flertal det, og de to trak sig tilbage.

Da traadte Bluhme ind. Trods sin politiske Begavelse delte han som gammel Embedsmand Højres Iver for Monarkiet og Traktaterne, og jo mere fordægtig han som tidligere Martsminister var Udlandet, des mere indsmigrende maatte han nu vise sig. Som Madvig har fortalt, lovede Bluhme A. V. Moltke frit og

ubunden at forhandle med Statsraadet om den Vej, der nu skulde følges, men før han havde gjort det, bandt han sig ved Løfter til Ruslands Gesandt. Madvig tog derfor sin Afsked, Bluhme var Herre i Ministeriet. Hans Værk er „Aftalerne af 1851 og 52". Man kan om dem sige, at var det umuligt at faa et sikkert Resultat ved en Undersøgelse af den Mangfoldighed af gamle Akter, som grupperer sig om 1460 og 1721, saa var det ikke lettere at forstaa disse Aftaler. Det synes saa, at disse øvede Diplomaters Tro paa, at Helstaten kun var mulig, naar de stod med Aftaler, som kunde fortolkes paa én Maade, naar de forhandlede med Udlandet, paa en anden, naar de stod i den danske Rigsdag, har gjort dem blinde for, at uklare Aftaler altid gaar ud over den svageste Part. Bismarck har siden vist, at han kunde bruge dem. Det var dels en Række Depecher mellem Danmark og de tyske Stormagter, dels Januarkundgørelsen 1852, der fastslog Sagens Ordning: Danmark nægtede at have nogen retslig Forpligtelse for Sønderjyllands Vedkommende, men Kongen af Danmark meddelte Magterne, hvad han af fri Magtfuldkommenhed agtede at gøre. Der skulde ikke „ske nogen Inkorporation af Slesvig i Kongeriget eller foretages noget som helst, der havde noget saadant til Formaal"; ingen af Landsdelene skulde underordnes nogen anden; Hertugdømmernes Forfatning skulde være konservativ, en fælles Forfatning for hele Staten indføres. Ikke alt, hvad Depecherne lovede, medtoges i Januarkundgørelsen, og det blev uafgjort, om denne eller Depecherne gjaldt, ligesom i det hele Spørgsmaalet om Løfternes bindende Karakter. Endelig omformedes Ministeriet atter efter Stormagternes Ønske: Karl Moltke og Reventlow Criminil traadte ind i Januarministeriet. Haardt var Danmark bundet, alt, hvad der naaedes, var Genoprettelsen af Kongens Myndighed i Holsten.

Rigsdagen havde stadig holdt sig saa meget som muligt tilbage fra Udenrigspolitiken; særlig Venstre havde virket dertil, men ogsaa Centrum holdt sig roligt, saa længe Ministeriet nøjedes med intet at gøre; nu, da det slog ind paa ny uheldige Veje, fandt det, at Taalmodighedens Grænse var naaet. Venstres 3 Førere derimod vilde fastholde Tilskuerrollen og nærmede sig stedse mere Højre. Ved Rigsdagsvalgene i Efteraaret 1849 kom Venstre og Centrum uden indbyrdes Valgkamp omtrent lige stærke ind, maaske med et lille Venstreflertal i Folketinget, mens Højre her ikke naaede 10. Efter Januarkundgørelsen skete Bruddet;

omtrent de halve af Venstres Rigsdagsmænd forlod de 3 Førere, og nærmede sig Centrum, medens Resten gik ad Højre til. Det var alle Partiets betydeligere Mænd, der forlod Førerne, og det fik derfor den sørgeligste Indflydelse paa Partiets fremtidige Karakter. Endnu kom det dog kun til smaa Sammenstød mellem det Flertal paa Rigsdagen, som nu fulgte Centrum, og Regeringen; den afgørende Strid begyndte først i Efteraaret 1852.

Tronfølgespørgsmaalet var taget op af Novemberministeriet i December 1849, og allerede under det havde vort Diplomati vist sin lidet danske Karakter. Gaa til en svensk Prins turde Danmarks Regering ikke, maaske turde Sverigs heller ikke modtage et saadant Tilbud, og det var da givet, at man kun havde Valget mellem Prinser af mere eller mindre tysk Familie; men rent ud forbløffende er dog den Sindsro, hvormed man bøjede sig for Kejser Nikolaus' Ønske om, at den ganske slesvig-holstenske Arvestorhertug af Oldenburg skulde være Danmarks Konge. En Udsættelse gav ham imidlertid Lejlighed til at vise sin Umulighed; og det blev da Prins Christian, Valget faldt paa efter den russiske Kejsers Bud og vore Diplomaters Ønske, medens Frederik VII ønskede Prins Christians Søn, vor nuværende Kronprins. Londonertraktaten af 8. Maj 1852 anerkendte denne Tronfølge, og nu manglede kun Rigsdagens Samtykke.

Valgene i Sommeren 1852 bragte, under Valgkamp mellem Centrum og de Bondevenner, som sluttede sig til det, paa den ene Side og Venstre paa den anden, de første et lille Flertal; Førernes Magt over Bondevælgerne havde vist sig usvækket. Først brød nu Kampen ud om Toldgrænsen som Ministeriet vilde have flyttet til Elben. Centrum fordrede, at Rigsdagen skulde kende Fællesforfatningen, før den i Praksis gik ind paa dens Konsekvenser, og forkastede Ministeriets Forslag. Omtrent samtidig kom Tronfølgestriden. Aftalerne med Udlandet bestemte, at Prins Christians Efterkommere af Mandslinien skulde have Arveretten; Ministeriet udførte dette videre saaledes, at Kongelovens Arvefølge helt hævedes. Naar Mandslinien uddøde, vilde da Monarkiet være tronledigt med Undtagelse af Holsten eller Dele deraf, som Rusland vilde have Ret til. De Nationalliberale vilde nok have Prins Christian, men de forlangte, paavirkede af Wegener, at Kongeloven atter skulde træde i Kraft for Danmark til Ejderen ved Mandsstammens Uddøen. De saa deri en Garanti for Slesvigs fortsatte Forbindelse med Kongeriget. De havde vel Ret i, at dette ikke

var udelukket ved Londonertraktaten, og Stormagterne havde næppe mere Interesse for Sagen, end Bluhme selv skaffede dem, men det var sikkert uklogt, at tage den uundgaaelige Kamp med Ministeriet paa dette lidet vigtige Spørgsmaal, som Vælgerne ikke forstod et Muk af. Monrad og Hall indtog derfor en mæglende Stilling, det var Følelsespolitikerne, som førte an. Det forstaas da ogsaa, at Venstre ikke gik med til en skarp Opposition mod Ministeriet, men urimelig var dets nøje Alliance med Højre, dets voldsomme Stormløb mod Centrum. Det styrkede derved Ministeriet, indgød det Troen paa, at det kunde byde Rigsdagen alt, og Centrum glemte aldrig, at det havde set Venstre Side om Side med dem, som det ansaa for Tyskeriets Mænd. Udfaldet blev en Sejr for det forenede Højre og Venstre; gentagne Opløsninger skaffede det fornødne Flertal baade for Tronfølge og Toldlov, og Centrum gik stærkt svækket ud af Kampen.

Det var Sommeren 1853, der bragte denne Afslutning. Ørsted traadte ind i Ministeriet, Højres Triumf syntes vis. Da fremlagde Ministeriet ved Rigsdagens Slutning sit Forslag om Indskrænkninger i Junigrundloven, hvorved Pladsen skulde ryddes for en Fællesforfatning. Dette Forslag gik imidlertid langt ud over, hvad dertil var nødvendigt. Paa en Række Punkter, som intet havde med Fællesforfatningen at gøre, ændredes Grundlovens frisindede Bestemmelser. Højre indsaa jo, at man lettest kunde faa Tyskerne til at finde sig i en absolutistisk Helstat; den vilde sikre dem mod et dansk Flertalsstyre, og ret tysksindede Konger var jo ikke noget uset i det danske Monarki. Det var da naturligt, at Ministeriets Maal var den størst mulige Tilnærmelse til Absolutismen paa Helstatens Omraade, men dets Tilbøjeligheder drev det tillige til et Forsøg i samme Retning overfor Danmarks særlige Forfatning, hvorved det end yderligere formindskede Udsigterne for selv en blot foreløbig Gennemførelse af Helstaten. Ikke blot Nationaliteten, men ogsaa Friheden, begge Aarhundredets levende Magter, havde Højre erklæret Krig i blind Tillid til Familiepolitikens og Absolutismens Gengangere. Dansk og Tysk skulde smeltes sammen i samme Støbeske, Folkets Skæbne gives i den kongelige Enevidens Magt. Det danske Folk sundede sig en Stund paa den Besked, saa svarede det.

Saa snart Forslaget var fremlagt, ophørte Alliancen mellem Venstre og Højre, og Venstre begyndte at nærme sig til Centrum. For Balthazar Christensen var en saadan Svingning saare naturlig;

for J. A. Hansen var den vanskeligere, men han saa nu Faren for Friheden i selve Kongeriget, og hans lydhøre Øre opdagede snart, at det Indignationens Raab, som Centrumsmænd rejste mod Ministeriet, gav Genlyd hos de Vælgere, hvis Stemmer havde baaret Venstres Repræsentanter ind paa Tinge. Kun Tscherning søgte af Frygt for de nationale Eventyr at dække Ministeriet.

Foreløbig blev dog Rigsdagens Holdning meget maadeholden; Tscherning holdt igen paa Balthazar Christensen og J. A. Hansen, Hall paa Monrad. Intet af Partierne vendte sig længere mod Helstaten selv; de fordrede den blot gennemført paa en for Danmark antagelig Maade. Man forlangte da, foreløbig ledede af Tscherning og Hall, at kende Fællesforfatningen, før Grundlovsforandringerne fastsloges. Ministeriet syntes tilbøjeligt til at indrømme det, men samtidig søgte det at fremme sine konservative Bihensigter. Især vilde det have Værnepligten ind under Fællesforfatningen for at kunne lave den om efter Behag. Det stødte derved Tscherning fra sig, da han tillagde den almindelige Værnepligts Bevarelse større Betydning end den ny Forfatnings Indhold. Chancerne for en Overenskomst var dermed tilintetgjorde. Tscherning holdt sig ret passiv, J. A. Hansen nærmede sig med næsten hele Venstre Monrad, og medens Tscherning brød med sit Parti, fulgte Hall Monrad. I Marts 54 vedtoges dennes Mistillidsadresse med overvældende Flertal i Folketing og Landsting. Som ved Behandlingen af Valgretssagen i den grundlovgivende Rigsdag mødtes Venstre og Centrum atter i Farens Øjeblik. J. A. Hansen sluttede sin Tale for Adressen vendt til Monrad med Ordene: „Lad os nu begge to i Enighed værge os mod dem, der true vort Liv, vi kan da altid, naar Livet er sikret, kæmpe om de forskellige Genstande, som vi er uenige om“. Ministeriet havde vist Tilbøjelighed til at „fortolke“ Forbeholdet i Grundloven om Slesvig saaledes, at Kongen selv kunde foretage de Forandringer, som Forholdet til Slesvig førte med sig; Monrads Adresse svarede med at udtale Tvivl om Ministrenes „politiske Paalidelighed“. Regeringens Svar var: Rigsdagens Hjemsendelse, 39 Pressesager, Monrads, Halls og Andræs Afskedigelse, Indskrænkning af Forsamlingsfriheden. Man havde øjensynlig nu faaet Tid til igen at leve sig ind i Enevældens Vaner, og man gik frem med en Vilkaarlighed, som Christian VIIIs Dage ikke har noget Sidestykke til. Derpaa oktroyeredes F æ l l e s f o r f a t n i n g e n a f J u l i 1854. Et egentlig Grundlovsbrud var dette ikke, thi man udsatte Fællesforfatningens Gyldighed for

Kongeriget, til Indskrænkningen var vedtagen; men samtidig truede man med Forbeholdet og brød Grundloven ved at anvende ubevilligede Penge, medens Rigsdagen var sammen, og nægtede Penge, da den var hjemsendt, alt til Rustninger for Krimkrigens Skyld. Selve Fællesforfatningen gav med Bevarelse af konstitutionelle Former faktisk Kongen al Magt. — Da Rigsdagen i Efteraaret 1854 atter mødtes, havde en Del Embedsmænd nedlagt deres Mandater; økonomisk uafhængige Mænd var valgte i Stedet, medens Lehmann trods sin Amtmandsstilling atter stillede sig i Brechen. Tscherning og Højre raadede tilsammen over c. 20 Mand. J. A. Hansen og Monrad ønskede skarp Opposition og fik vedtaget Nedsættelse af et Udvalg til at forberede Rigretsanklage, men Hall fik dem samtidig med til en Adresse, der saare maadeholdent udtalte Rigsdagens Fordringer. Selv han sluttede dog sin Tale for Adressen med de rammende Ord: „Dersom det skulde være en Umulighed at komme til en Fællesforfatning uden at tilintetgøre det konstitutionelle Grundlag, hvorpaa det danske Folk staar, saa er Fællesforfatningen selv en Umulighed". Han kom siden til at gøre Forsøget, og det viste sig, at den var umulig. Svaret paa dette alt andet end udæskende Skridt var Folketingets Opløsning. Under Feltraabet: „Danmarks Vælgere vil gøre deres Pligt", gik Centrum og Venstre Haand i Haand til Valg, og Resultatet blev, at Tschernings og Ministeriets Styrke svandt ind fra c. 20 til 7—8. Den 1. December var Valgene, den 3. lod Kongen Ministeriet falde. Det yderliggaaende Højres absolutistiske Helstat havde lidt Skibbrud, et Ministerium af maadeholdne Højre- og maadeholdne Centrumsmænd skulde nu prøve den konstitutionelle Helstat. Den ny Tids ledende Mand var Hall.

Krimkrigen frembød for Danmark en dobbelt Interesse. Ved den brødes de tre konservative Østmagters Overvægt i Europa, hvorved Ministeriet mistede sin bedste Støtte, og ved den kom de skandinaviske Planer atter frem. Det var Kejser Napoleon, der, i sit stadige Sværmeri for at omforme Europas Kort i Overensstemmelse med Nationalitetsgrundsætningerne, nu fandt Lejligheden kommen til at gøre det i Skandinavien. Der er ikke Tvivl om, at Napoleon virkelig nærede saadanne Planer, og er det end tvivlsomt, om han vilde have gjort noget ordentligt for dem, saa synes det dog, at der her har været Muligheder fremme, som en dristig dansk Politik kunde udnyttet baade i denne og andre Retninger. Imidlertid, hverken Ørsted eller Bluhme var nogen Cavour, og det

blev ikke bedre, da Scheele blev det ny Ministeriums Udenrigsminister. Heller ikke da skete skandinaviske Forsøg.

De Nationalliberales Tid er nu svundet, deres Program synes glemt. I 1864 led deres Politik Skibbrud, og deres Parti blev fra denne Stund den Syndebuk, der kom til at bære alle de Synder, Danmarks Folk og Danmarks Konger gennem Aarhundreder har begaaet. — Efter 1864 forsvandt deres Førere snart fra den politiske Skueplads, hvor deres Magt var brudt; det store Flertal af de Menige forlod de gamle Faner og samledes i Højres Rækker. De bidrog en Del til at omforme dette Parti, fra hvilket jo nu de egentlige tyske Elementer var forsvundne, men alt i alt blev dog det moderne Højre langt mere en Ætling af Halvtredsernes Højre end af Centrum. Noget lignende gælder Venstre. Skønt Halvfjerdsernes unge Intelligens ved sin Tilslutning skaffede det et Element, det hidtil havde savnet, er dog ogsaa vore Dages Venstre i nær Slægt med Fortidens. Disse to Partier skabte Grundloven af 1866, de har siden da kæmpet om dens Forstaaelse. Et Gode har denne Kamp bragt: Interessen for Landets Anliggender er naaet ud i videre Krese end før; men som Udbredelsen er bleven større, er Intensiteten formindsket, og ogsaa Udbredelseskulminationen synes nu overskreden. Fortsættes endnu længer en Politik som den sidste Menneskealders, saa turde den Dag være nær, da Folkets Ligegyldighed bliver saa stor som i Enevældens Dage. Baade Højres og Venstres Politik i de forløbne 30 Aar har hovedsagelig været et Udslag af den Reaktion mod den nationalliberale Politik, som fulgte efter Nederlaget i 1864.

Kernen i denne Politik havde været Interessen for hele Nationen, for de samlende nationale Opgaver. Ogsaa for Højre og Venstre har naturligvis disse Opgaver altid spillet en Rolle, men det centrale i deres Politik har de aldrig været.

Det synes som om 1864 har tilintetgjort Troen paa, at der paa disse Omraader er Mulighed for at udrette noget, og man har da i Stedet fordybet sig i Parti- og Klasseinteresser. Fremskridt og Reaktion, Frihed og Kongemagt i almindelig europæisk Forstand har man kæmpet om, og man har ofte følt sig nærmere i Slægt med Meningsfæller i Udlandet end med Modstandere i Danmark.

Og ved Siden heraf har de Elementer til Klassepolitik, — Købstad-, Godsejer-, Bonde- og Arbejderpolitik, — som fandtes i Fortidens Højre og Venstre, naaet en rig Udvikling. Det ser jo

nu, da Partislagordene er ved at tabe deres Kurs, ud til, at en økonomisk Klassekamp skal afløse den hidtilværende Partistrid. Det er vel saa, at der overalt i Europa findes nogen Tendens i denne Retning, men intet Sted savner man i den Grad som i Danmark en fælles national Opgave, der kan virke samlende under denne Tilbøjelighed til Opløsning. Intet Sted rummer derfor denne Udvikling saa store Farer som her.

Betragter man Resultatet af Højres og Venstres Politik, ser man, hvorledes denne har bragt os samme Nederlag i vor indre Politik, som vi i 1864 fik i den ydre. Det ligger da nær at spørge, om man handlede ret, naar man gav den nationalliberale Politik Skylden for Datidens Tab og derfor paa alle Omraader slog ind paa en Reaktion mod denne Politik.

Var det saa, at Højre eller Venstre den Gang havde Ret, at deres Politik kunde have ført Danmark frelst gennem Vanskelighederne, da maa vel ogsaa Fremtidens Opgave være: at træffe Valget mellem disse to Partier.

Men anderledes stiller det sig, hvis de Nationalliberale hovedsagelig havde Retten paa deres Side. Det er det, jeg i denne Artikel har søgt at vise; jeg har ment at føre Beviset for, at de Nationalliberales Fejl oftest skyldtes manglende Konsekvens i Gennemførelsen af deres Program, og at Højre altid og Venstre ofte stod som en ødelæggende Hindring for den rette Politik.

Er denne Opfattelse rigtig, da ligger det nær at slutte, at det er paa Tide at forlade den Højre- og Venstrepolitik, som i 30 Aar kun har bragt negative Resultater, og for Fremtidens Politik søge Tilknytningspunkter i den Politik, som har skaffet os Grundloven, stillet Danmarks Bondestand lige med det øvrige Folk og bevaret Danskheden i Nordslesvig.

P. Munch.

Digte.

Tempelbøn.

„Duer vil jeg ofre Eros, Duer!
blaa paa Brystet og med hvide Vinger.
I en Bod paa Torvet har jeg købt dem,
selv jeg Gaven til hans Alter bringer.“ —

— Bring dit Offer, Dreng, af kælne Duer!
Jeg vil ofre ham en Ørn fra Fjeldet,
Skyens Kløver med de brede Vinger,
en, som mine Pile selv har fældet.

Og en Bøn jeg beder: Eros! Eros!
Med din Kølle har du knust min Hjerne,
splittet mine Tanker ad som Avner.
som naar Plejlen skiller Skal fra Kerne.

Og tilbage som mit Væsens Kerne
blev min faste Tro paa dig. du stærke!
Dig jeg knæler for; dit Navn, din Flamme
er i Verdens Strid mit Vaabenmærke.

Blegt og koldt er alt, hvad Verden ejer,
mod din Herskerglans, din Guddomsvarme;
dem, du knuser, løfter du til Solen,
favner dem med skaberhede Arme.

Hil dig, Eros! tag mit Hjertes Offer,
Takken for en Glæde uden Mage!
Vel jeg ved det, — hører du, jeg ved det:
Han, du gav din Gunst, tør aldrig klage.

Hvilke Kaar ham Lykkens Leg end bringer,
han har sejret førend alle Kampe;
og den Sang, der luer paa hans Læber,
er til Døden Livets Dithyrambe.

Foraarsstorme.

Jeg hører Havet derude;
i Nat har det rejst sig til Kamp.
Det knurrer som sultne Bjørne,
det hvæser som sydende Damp.
Hen ad dets Flade jager
hylende Aander omkap;
Kysten vaander sig sukkende
under dets vældige Lab.

Og Stormen fløjter og raaber
sin ujævnt skiftende Sang.
Under den hører jeg taktfast
Søernes støtte Gang.
Hunden i Gaarden tuder,
den føler sig ilde tilpas;
det spænder i Husets Fuger
og klirrer fra Rudernes Glas.

Jeg lægger mig glad til Hvile
trods Stormen og Bølgernes Brand.
To straalende, staalgraa Øjne
lokker fra Drømmenes Land.
Du selv er som Stormen og Havet,
en Verden favner dit Sind;
jeg lukker den trygt i min Kærligheds
sejrende Foraar ind.

Samson.

Jeg misunder Samson ikke hans Haar,
og ikke hans vældige Kræfter,
ej heller hans Glæder i Dalilas Favn
og det, som fulgte derefter.

Jeg misunder Samson hans Dødsminut,
da han vælted Filistrenes Tempel
og mased dem midt i en daarlig Vits —
til evig glorværdigt Eksempel.

Rejsesang.

Farvel for denne Sinde,
I gode Folk, I Folk af Pap!
Og Gud ske Tak, fordi jeg slap!
I har det kvalmt herinde.
I eders Lag
er Nid og Nag
de hyppigst sete Gæster, —
ud i den store Foraarsdag
med disse sidste Rester!

Brus om mig, Lysets Strømme!
og skyl min Tanke frisk og kæk,
skyl Bitterhedens Irrgrønt væk
og alle onde Drømme!
Ud i dit Baal
fra Maal til Maal
som Ørn min Længsel sejler; —
min Sjæl, vær som et slebet Staal,
hvori sig Verden spejler!

Det store Skønhedsrige,
som vælder frem langs Alfarvej,
det venter kun paa dig og mig,
min egen glade Pige!
Det i vort Sind
skal straale ind
med Sundhed, Liv og Grøde
og fjernt i Mindets Efterskin
gennem vor Fremtid gløde.

Du har jo lært mig Glæden,
som før jeg kendte kun af Navn;
du jog paa Flugt de syge Savn
og gav mig Tro i Steden.
Er end jeg svag
af Nederlag,
det jævnes vel med Tiden. —
ud i den store Foraarsdag
med dig, med dig ved Siden!

Stemning.

Saa tit, naar du sænker dit Blik i mit,
flyver min Tanke tilbage;
da synes jeg, jeg har kendt dig før
engang i salige Dage.

Jeg synes, jeg husker, vi leged en Leg
under Løvet i lysere Lande,
hvor Svaner gynged i Skyer af Sol
over hellige Indsøers Vande.

Jeg synes, jeg husker, du hviled din Kind
ved mit Bryst under vuggende Ranker,
din Sjæl var som Skovsøens glasklare Spejl;
jeg saa dine lønligste Tanker.

Hver Tanke var salig og skær som Krystal,
en Perle i vor Kærligheds Smykke.
Hver Længsel, som fødtes, sank sagte til Bunds
i Nuets uendelige Lykke.

Og Timerne gynged som Svaner forbi,
som Svaner over Skovsøens Flade.
Din Haand var i min, ved mit Bryst laa din Kind,
og det dufted fra Blomster og Blade.

Tilegnelse.

Den fromme katolske Bonde
gaar til Madonnas Kapel
og beder den hellige Jomfru
tale hos Gud for hans Held.

Han elsker den hellige Jomfru
og bringer hende til Zir
Glasperler og Hjerter af Guldblik
og Roser af tyndt Papir.

Jeg tænker, den himmelske Dronning
annammer hans Gave og Bøn
og gi'r ham den Løn, han fortjener,
de brændende Hjerters Løn.

Madonna! jeg har kun mit Hjerte,
— det ved du, hvor gerne jeg gi'r, —
og en Haandfuld poetiske Roser
af temmelig tyndt Papir.

P. A. Rosenberg.

Teatrene.

Det var en lille Overdrivelse af det kgl. Teater at opføre *George Dandin* og *Julestuen* med knap halvanden Maaneds Mellemrum. Thi den danske Farce er øjensynligt en Efterligning af den franske, *Julestuen* er Holbergs *George Dandin*. Og det ser jo altid noget planløst ud, naar en Teaterstyrelse sammensætter Repertoiret saaledes, at Stykker, der er nær beslægtede, kommer til at træde hinanden i Hælene. Men — hvis man nu endelig vilde have begge Farcerne op, hvorfor tog man saa ikke Skridtet ud? Hvorfor spillede man dem ikke samtidigt og med de samme Aktører og Aktricer i de tilsvarende Roller? Det vilde da altid have været en morsom Opgave for de spillende; og Planløsheden havde saa været forvandlet til Planmæssighed, til et teaterhistorisk Eksperiment. Man kunde ogsaa have indledet Forestillingen med et lille Foredrag af en eller anden Litteraturkyndig, som har lagt sig efter Foredragskunsten, og som læser med egne Øjne og tænker med eget Hoved. Maaske var Forsøget slaaet an. Ja maaske det endog for en Gangs Skyld havde trukket nogle af de Folk til Huset, som efterhaanden er blevne kede af at komme der, og som maa vindes tilbage, dersom Teatret og vor Skuespildigtning og vor Skuespilkunst skal komme paa Fode igen.

Men med Initiativ synes Skibet just ikke at være ladet hos den ny Styrelse. Saa det bliver vel heller ikke den, som indfører, hvad man for længst har prøvet i Paris, Wien, Berlin, og hvad Tyskerne har kaldt „historiske Skuespil-Aftener". Principet er: at sammenstille paa en enkelt Aften dels ensartede Smaastykker fra forskellige Aarhundreder, dels to eller flere Digteres Behandling af et og samme Sujet. Og i det mindste Pariserne har gerne indledet den Slags Opførelser med en orienterende Forelæsning. Ideen er temmelig litteraer, temmelig pædagogisk, den lokker Publikum til at søge en anden Art Oplysning i Teatret, end et Teater fornuftigvis kan og skal yde. I Skuespilhuse bør man jo nemlig aldrig kræve Besked om andet end om Karakterer og Sindstilstande og Sindsbevægelser. Men paa den anden Side er der ingen større Fare ved at gøre Forsøget, og det lader virkelig til, at det i knebne Tider har vakt en Del Interesse andetsteds. Nationalscenen med dens halvtredje Hundrede Aars Repertoire og dens tre Kunstbrancher maatte da ligefrem have en Rigdommens Overflod til interessante teaterhistoriske Aftener.

Hvis nu en Foredragsholder skulde have talt før *George Dandin*, tænker jeg mig, at han allerførst vilde have bedt Publikum — og Skuespillerne — om at glemme alle de gamle Krøniker om Molière. Der har fra Slutningen af det 18. Aarh. grasseret en sentimentalt-taabelig Geni-Dyrkelse, som har forvansket først Digternes Personlighed og dernæst deres Værker. Man har læst ud af mangen en Digtning lige det stik modsatte af, hvad der staar i den. Saaledes fandt man da også i *George Dandin* en Understrøm af Tragik, en melankolsk og bitter Medfølelse med hin adelsgale Bonde, som er Stykkets Titelfigur. Molières Medfølelse med Bonden skulde udspringe af to Kilder: for det første var Molière Demokrat, og for det andet var han en saa bundulykkelig og forpint Ægtemand. „Demokraten“ er vistnok en Opfindelse af Revolutionsmageren Camille Desmoulins; han omdigtede i sin Tid Molière til ægte Republikaner, til „en fuldblods Jakobiner“. Men hvem ved ikke, at Fanden og Fanatikerne har deres egen Maade at læse Bibelen paa? Sandheden er, at Molière var Royalist ud til Fingerspidserne. For ham var Ludvig d. 14des Enevoldsregimente det bedste og det højeste, selve Ludvig d. 14de var ham i Virkeligheden, hvad han engang kaldte Kongen i en Ansøgning: noget nær Gud. Og se saa et Øjeblik paa Molières Privatliv! Han tjente og brugte aarligt en 110,000 Kr. i vore Penge; han beboede en 14 Værelsers Lejlighed, hvis pragtfulde Udstyr han gottede sig ved at forevise; saa længe hans Helbred tillod det, svælgede han i Maaltider paa en 7—8 udsøgte Retter. Hvilken Demokratisme! Naa og nu den fortvivlede Ægtemand? Man ved, at da Molière var 40 Aar gammel og havde adskillige hede Elskovsforbindelser bag sig, giftede han sig med den 20-aarige Armande Bejart. Hun blev fra Aaret efter (1663) en beundringsværdig og omsværmet Skuespillerinde, der jævnlig gav sin hidsige Ægteherre Anledning til at fare op. Den allergroveste Utroskab har man dog ikke kunnet bevise hende over. Men nu Molière selv? Før der var gaaet et Aar efter Bryllupet, flyttede han med samt sin Kone i Hus sammen med sin hidtidige Maitresse. Og i alt Fald, mens han og Konen nogle Aar holdt sig hver for sig, genoptog han Samlivet med Maitressen. Molières Jammer over Armande kan altsaa umuligt have været i den Grad overvældende, at den voldtog alle hans Tanker. Og naar Karaktertegningen og Handlingen og Replikerne i et af hans Stykker viser, at han har lét af dets narrede Ægtemand, har vi virkelig ingen Ret til at tro, at denne Latter — paa Grund af Molières private Forhold — nødvendigvis bør opfattes som tvungen.

Man fortolker nok det Rabelaiske Egennavn „Dandin“ som: Betegnelse for En, der glor maabende hid og did, der spankulerer af, rød i Kammen, som en dumstolt kalkunsk Hane. Hvis den Forklaring staar fast, er Figuren og dens Komik jo givet allerede i Navnet. Men hvad er der i øvrigt i denne rige Bondes Lidelser eller Skæbne, som frister til Medlidenhed? Han har skaffet sig en pur ung Adelsfrøken til Hustru, og han og hun forliges nu kun slet. Ja hvad saa? Har han skaffet sig hende, fordi han var forelsket i hende? Derom staar der ikke en Tøddel. Der staar tværtimod, at han gjorde det, fordi han vilde i med fine Folk. Eller elsker han hende da nu, lider han af Kærlig-

hedens Skinsyge? Ikke det allerbitterste. Han er, hvad man paa bredt Sjællandsk kalder edderspændt paa hende, han havde Lyst til at slaa hendes Ansigt „i Smadder“. Ikke et Sekund røres han ved hendes indsmigrende Anger, ved hendes Beden om Naade, ved hendes Løfter. Og da han tror, at hun har dræbt sig, gaar der ikke det mindste Glimt af Medfølelse gennem hans Sind; han tænker alene paa, om dette ikke kan volde ham Fortræd. — Eller endelig: knuges han maaske af Angst for den Skam, som Hustruens formentlige Utroskab vil bringe over ham? Nej paa det Lag; han tigger og bønfalder Himlen om, at den dog endelig vil gøre hendes Utroskab soleklar, saa at han kan blive hende kvit. Han har gjort et dumt Købmandsskab. Han har købt en Kone, som han ellers købte Øg; han har faaet en blødmundet, lidt vanskelig Hest, der ikke passede og aldrig kunde passe i hans Bedrift; og nu vilde han svært gerne faa Handelen til at gaa tilbage. Men Herregud, hvad er dèr for Andenmand at ynkes over? George Dandins mest karakteristiske Replik er denne: „Marchand qui perd ne peut rire“. Nej, en erkedum Spekulant ler ikke selv af sin Dumhed. Men vi andre? Og naar Spekulanten er saa grumme lidt sympatetisk? ... For vi skal da vel ikke røres over, at han maa træde den Tranedans, som han selv — Spurven — har givet sig ind i? eller over, at hans Mande-List er lidet behænde, medens hans unge Frues List er uden Ende? — Dermed skal igen ikke være sagt, at vi slaar os paa hans Kones Parti. Hun er et smaastilet lille Fruentimmer, der lider af netop den samme Skavank som hendes Mand. Ligesom han, Bonden, vilde i Lag med Provinsadelen, saadan vil hun, Provinsadels-Pigen, endelig i Kast med Hof-Adelen. Hun forgaber sig — ikke i Hr. Clitandres Person, men i hans „fine“ Manerer. Det er overhovedet det gode og det lystige ved Molières Stykke, at alle dets Personer, uden Undtagelse, er hinanden værd. Svigerforældrene er et Par opstyltede og ikke alt for fintfølende Narre, Forføreren en Slubbert, Tjenestepigen en Taske, hendes Tilbeder et egennyttigt og plumpt Fæ. Om den ene eller den anden sejrer, kan være os moralsk saare ligegyldigt. Pack schlägt sich, Pack verträgt sich, — vi ler af baade dets Slagsmaal og dets Vaabenstilstand.

Hr. Olaf Poulsen spillede Titelrollen. Han havde ladet sig smitte af den sentimentale og falske Opfattelse af Stykket, og han appellerede nok saa stærkt til Tilskuernes Medlidenhed som til deres kaade Latter. Ikke Spor af Figurens rødglødende Kalkunskhed, af dens højt kogende Hidsighed! Tung og langsom og træt kom han ind, som en knækket, ulykkelig Mand. Og tung og langsom og sønderslaaet sank han sammen over den sidste Replik, der siger, at en Mand, som har faaet en snavs Kone, kan allerhelst gaa hen og springe i Brønden, med Hovedet nedad. Men George Dandin skal jo snurre afsted gennem Stykket som en støjende Rumlepotte! Han skal sige sine sidste Ord med en tænderskærende og afmægtig Arrigskab! Ak, hvor er det dog Skade, at vi har vænnet os til at tage saa sejt paa Molière her hjemme og til at spille hans koleriske Stykker med den sindigste Flegma! Som Raketter, i det vildeste Farce-Tempo burde de jage over Scenen. Endog de ellers saa højtidsfulde Tyskere har begyndt at indse dette. Paa det Berliner Teater

(Barnays), hvor der i sin Tid spilledes uden Sammenligning baade 10 og 20 Gange bedre Komedie end paa det her til Lands saa udskregne Deutsches Teater, saa jeg for nogle Aar siden „Den Gerrige“ fremstillet saaledes, med selv samme Fart som en moderne Farce. Og hvor virkede ikke Stykket, hvor traadte ikke alle dets morsomme Effekter frem! Hele Huset sad i Skoggerlatter.

Mange studsede den første Forestillingsaften over, at Hr. Olaf Poulsens George Dandin lignede saa stærkt hans „pantsatte Bondedreng“. Men Hr. P. er i det hele taget begyndt at gentage sig. Hans Skaarup i „Sparekassen“ var alt andet end ny. Og selv hans Leverdet i „Damernes Ven“ — hans eneste udmærkede Præstation fra det sidste Par Aars Tid, forbavsende ved det Præg af „Videnskabsmandens“ Optagethed af sine Tanker, som var over den! — selv hans Leverdet var en Variant af en ældre Figur: Tilskuere med lidt Sans for Fysiognomier vil hurtigt have genkendt „Gulddaasens“ Faldsmaal i Leverdets Træk. Hvad betyder disse Gentagelser? Ingen, der kender blot det mindste til Hr. Olaf Poulsens Kunst, end sige til ham selv, vil falde paa at tro, at hans Evne til at skabe nyt skulde være tørret ind. Og desuden — hvordan er det ikke i dette sidste Par Aars Tid gaaet næsten alle hans Kolleger? Naturligvis er der nu og da blevet spillet smukt i et enkelt Optrin, som f. Eks. et Par Steder i „Damernes Ven“ af Fruerne Hennings og Oda Nielsen. Men en interessant Fremstilling, en Figur, hvoraf man husker noget, hvem (de to Fruer iberegnede) har ydet den? Naar er Frk. Anthonsen, Fru Eckardt, Hr. Jerndorff, Hr. Schram, Hr. Reumert, Hr. Zangenberg naaet saa højt op, som de undertiden naaede under den forrige Sceneinstruktion? Hvor skammeligt er ikke Fru Mantzius' begrænsede, men sikre Talent blevet vanrøgtet i Aar? Eller hvad er der blevet af saa lovende Begyndere som Hr. Gulbrandsen og Hr. Neiendam? Hvis mau vil have en nem Maalestok til at dømme om den kunstneriske Ledelse af Teatret nu og før, saa har man den her. Thi vel skal man aldrig tro, at Sceneinstruktionen ligefrem skaber Figurerne for de spillende (skønt den undertiden gør ogsaa det). Men naar Instruktøren har levet sig nøje ind i Stykkets Liv, naar han er fyldt af Interesse for og Forstand paa Opgaverne, paavirker han uundgaaeligt de rollehavende, i det mindste som det f. Eks. paavirker en Skribent, naar han kan tale om det Emne, som beskæftiger ham, med en interesseret og klog Tilhører. Saa dersom de gode Enkelt-Præstationer bliver færre og færre paa et Teater, hvis Personale er uforandret, tør man sige saa sikkert, som at 2 og 2 er 4, at nu er den kunstneriske Ledelse blevet ringe.

De eneste ved det kgl. Teater, der i hver ny Rolle har gjort noget nyt og godt, er Hr. Mantzius og Fru Bloch. Og de to — kan vist altid hjælpe sig selv. I „Damernes Ven“ var den førstnævnte særdeles dygtig som en nonchalant-vranten Husven, medens Fru Bloch var en aldeles henrivende forelsket Lillepige. Allerede hendes vanskelige Entré, en aandeløs Styrten ind i Stuen, blev et fuldendt Kunststykke. Og hvor nydeligt fremstilledes saa ikke Pigebarnets stirrende og undselige Betagethed, dets overspændte Bestemthed, dets forbavsede og næsten haanlige Kommen til sig selv igen. Det er mærkværdigt, som Fru Bloch

forstaar at variere de ukonfirmerede Væsner, der betros hende. Smaapiger bliver de jo alle sammen, men det er ogsaa det eneste, hvori de ligner hverandre.... Noget forinden havde hun spillet den livlige Jomfru Antonie i „Sparekassen“. Figuren blev en Del barnligere af Ydre og næppe saa skælmsk af Væsen, næppe saa teater-ingenueagtigt brillerende, som Hertz har tænkt sig den. Men det brave, det trohjertede traadte levende frem, Antonie blev helt ud saadan en lille Jomfru, som en rask ung Styrmand tør forlade sig paa, og som hans gamle Matros har al Grund til at sige „Gud velsigne Dem!“ til. Nu her, i *George Dandin,* var Opgaven den vidt forskellige: at fremstille Bondemandens adeligt fødte, yderst uvederhæftige Frue. Figuren syntes den første Aften til en Begyndelse lidt nervøs, og man kunde maaske ogsaa senere etsteds have ønsket den en urokkeligere ironisk Overlegenhed overfor Manden. Men den blev med stor Sikkerhed holdt saa sympatetisk-usympatetisk, at man hele Tiden gav den en vis Ret og dog helt Uret, og at man lo af dens Fif uden at billige dem. Yderst klogt viste den sig ogsaa i Scenerne med Galanen udæskende koket og alligevel uden Spor af Passion. Saaledes skal Angelique netop være: saare erobresyg overfor en „fin“ Herre, men blot af Forfængelighed, ikke fordi Hjertet eller Sanserne taler med. Hjerte og Sanser har Angelique nemlig grumme lidt af.

For øvrigt var vist Fru Blochs Spil ikke anlagt paa den afmaalte Pasgang, hvori man her til Lands spiller Farcer, naar de har det Uheld at have et klassisk Forfatternavn under Titlen. Det var vist beregnet paa Omgivelser, hvor man vilde slaa Gækken løs. Men Angeliques Gemal traadte som sagt tungt, og hendes Galan og hendes Forældre — Herren af Torskerup med Frue, født Latterlig-Snerpe, — blev heller ingen Sinde lette til Bens. Iscenesættelsen syndede endog i de besynderligste Smaating. Der er et Sted, hvor George Dandin forklager sin Kone for hendes Forældre, og hvor disse saa opregner Eksempler fra deres Ane-Række til Bevis paa, at i deres Familie kan man ikke bære sig galt ad. Vil man nu tænke sig, at disse Bevisligheder opremsede paa vor Scene Hr. Torskerup og Fru Latterlig-Snerpe ikke for deres Svigersøn, men for hinanden! Som om ikke Herren og Fruen kendte for længst og til Punkt og Prikke hinandens Slægtshistorie. — —

Først naar *George Dandin* var blevet spillet ud fra en korrekt Opfattelse, vilde man haft Udbytte af at se den stillet sammen paa én Aften med *Julestuen.* Saa vilde bl. a. den grundige Forskel paa fransk og dansk Tænkemaade og Følelsesliv være sprunget Folk i Øjnene. Og Folk har godt af en Gang imellem at besinde sig paa deres Nationalitet. En enkelt Hovedforskel mellem de to Farcer kunde maaske synes mere holbergsk end just national. Holberg har udeladt fuldstændigt alle Adels-Personer, al Adels-Satire. Han gik som bekendt altid af Vejen for Adelen. Kun en eneste Gang snertede han den, nemlig i „Don Ranudo“, der ser saa uoriginal og udansk ud. Og det Stykke gemte han en Snes Aar! Nogle har ment, at han nok fandt det politisk farligt at gaa adelige Folk paa Livet. Men skulde han monstro ikke snarere have haft paa Fornemmelsen, at i Danmark var og blev Spot over Adelen inderst inde upopulær? Hvor er dog ikke paa dette Omraade

Modsætningen stor mellem det franske og det danske Teater! For den suveræneste af alle Suveræner og for hele Publikums Øjne latterliggør og foragteliggør Molière Repræsentanter for sit Lands Adel, som nu i *George Dandins* bedærvede adelige Firkløver. Og hans Efterfølgere bliver i Sporet, det vrimler med franske Komedie-Satirer over adelige. Derimod hos os, i vort klassiske Lystspil? Der er jo slet ingen adelige i det. Eller stikker endelig en Adelsperson et Øjeblik Næsen ind ad Døren, kan man være temmelig vis paa, at det er Tyskheden og ikke Adelstænkemaaden, det gaar ud over. Først i de allersidste Aar, hos Topsøe og Schandorph, har der været et lille Tilløb til at gaa videre. Ellers ser det ud, som om vore Digtere i deres Hjertes Dyb har huset Hr. og Fru og Frk. Sørensens evige Hjertens Mening, at Grever og Baroner er da alligevel en Slags højere Menneskerace. Og det er om dette danske Folk, at Fusentaster forsikrer, det er saa demokratisk anlagt, saa aldeles enestaaende demokratisk.

Ligesom *George Dandin* er den eneste af Molières virkelige Komedier, hvori han „har ladet en gift Kone glemme sin Pligt", saaledes er *Julestuen* Holbergs allereneste Komedie af samme Art. Begge Digterne har faaet hvasse Ord for deres Umoralitet. Og Holberg har jo rigtignok ogsaa spændt Buen noget højt. Saa vidt, som man kan forstaa, har han tænkt sig sin Angelique (Leonora hedder hun) som Moder; det har været Teatertradition at fremstille hende med et spædt Barn paa Armen. Dernæst har han gjort hendes Hjælperske, Tjenestepigen, mere udtalt løsagtig, end Tjenestepigen er hos Molière. Og endelig det allergroveste! I det franske Stykke kommer Svigerforældrene meget imod deres Vilje til at fremme Galanens Efterstræbelser efter den unge Frue. Hos Holberg derimod bor Galanen hos et Par velstaaende Borgerfolk: og dette Ægtepar kort og godt tilbyder Galanen deres Bistand til at faa forført Fruen, ja da hendes Mand griber ham paa fersk Fod, ryger de i Haarene paa Manden og prygler ham. Meget djærvt, men ikke meget fint: den plumpe Lastefuldhed i Stedet for den belevne! — Og se saa engang paa den unge Frues Karakter i fransk og dansk Udgave. Hos Molière forgaber hun sig af Koketterelyst, af Forfængelighed, af Erobresyge, af Lyst til at komme i med Selskabets Crême. Hos Holberg er hun vel ogsaa nok lidt betagen af Galanens „Finhed" (det foreskrives udtrykkeligt, at han skal være „vel klædt"). Men Hovedaarsagen til, at hun forglemmer sig, er dog hendes Hjerte, hun er ganske ærligt og heftigt forelsket. Holberg, der har Ord for at bemenge sig saa lidt med Passioner, gaar her endog saa vidt, at han lader hende aabne Stykket med en Kærligheds-Monolog, bag hvis stive Vendinger der knitrer en ganske antagelig Brand. — Endelig Forskellen i den franske og den danske Frues Maade at behandle Ægtemanden paa! De overlister ham begge. Men Fru Angelique taler rent ud af Posen, er selvbevidst, selvsikker, hjælper sig ved hurtig Aandsnærværelse. Fru Leonora derimod forstiller sig, snakker sin Mand efter Munden, lader kærlig, søger saa at snyde ham bag hans Ryg. Den ene er modig og fiffig, den anden fejg og underfundig. . . . Og maaske der i al denne Psykologi er en Del, som gælder den Dag i Dag, og som

vor Tids danske Skribenter burde tænke lidt over, før de giver deres Efterligninger af franske Forfattere fra sig.

For Resten er Hovedfigurerne stillet ens op i begge Stykker, og der kæmpes om det selv samme: nemlig om, at Galanen og den unge Frue skal opnaa en Sammenkomst i Enrum. Men da Holberg tog Motivet med Adelsvæsenet bort, maatte han jo have et andet Motiv i Stedet. Og naturligvis valgte han saa sin Yndlings-Kæphest: Forskellen i Anskuelser, Forskellen mellem en mer og en mindre „oplyst" Mening og Dømmekraft. Man siger, at dette er et Træk, der blot tilhørte den saakaldte Oplysningens Tidsalder, men det kunde gerne være, at det er et Træk, der tilhører Nationen. Dømmer vi ikke her til Lands i en paafaldende høj Grad Folk efter deres Anskuelser? Franskmændene lader til at være langt ligegyldigere paa det Punkt. I alt Fald den danske Komedie synes bestandig at have interesseret sig levende for, hvad Folk mente, medens det franske Skuespil interesserede sig mest for, hvem Folk var og hvad de var.

Ægtemanden i *Julestuen* spilledes af den snart 76-aarige Hr. Schram. Den unge Frue i Stykket kalder ham sin „gamle" Mand, paa samme Maade som baade hun og han kalder hans Søster „vor gamle Faster", „min gamle Søster". Mandens Søster (spillet af den 79-aarige Fru Phister) er, efter Holbergs egne Ord, 45 Aar. Det forstod man paa Holbergs Tid ved at være gammel, og det er den Alder, Holbergs fleste „gamle" Mænd og Koner skal have. Før man opgiver at fremstille dem som affældige og rystende Oldinge paa Scenen, faar de Holbergske Stykker aldrig den kraftige Lystighed, som er deres Element og deres Glans. Ogsaa de skal spilles som Farcer, ganske vist ikke med fransk, kun med dansk Fart, men dog med Fart. Thi Herregud, om vi ogsaa er lidt lade, vi Danske, — naar Situationen er saadan, at vi kommer i Aande, plejer vi dog saa omtrent at kunne faa Benene med os.

VILHELM MØLLER.

Upartiskhed hos Dommeren.

Et psykologisk Forsøg.

Lægmanden forbavses ofte, naar han hører Juristen paaberaabe sig „det juridiske Instinkt“; thi er der noget, han har tænkt sig foregaa i Klarhed fra Præmisser til Konklusion, saa er det den juridiske Tænkning. Allerede for Lægmandens Skyld turde det derfor være Umagen værd at forsøge en nærmere Indtrængen i hint Begreb for at erfare, om et sligt Instinkt virkelig eksisterer og har nogen Berettigelse. Men hvis disse Spørgsmaal besvares bekræftende, er det af stor Vigtighed for den juridiske Forskning at afgøre, hvilken Værdi et saadant Instinkt har, og hvor det har sine Svagheder. Hvor Tænkningens Veje krysses af Vildspor, dér bør der sættes Mærker; og mangt et overraskende Resultat af juridisk Tænkning vil faa sin Forklaring ved et nærmere Kendskab til „det juridiske Instinkt“.

Det kunde derfor synes paafaldende, at en nærmere Karakterisering af dette Begreb ikke er forsøgt i den juridiske Litteratur, men Grunden er vel nærmest den, at en saadan Undersøgelse kun bliver Anvendelse paa et enkelt Felt af almindelige psykologiske Grundsætninger. Dog turde det være hensigtsmæssigt, at en saadan Anvendelse bliver gjort. Den videnskabelige Psykologi tager sit Udgangspunkt fra de enkle, elementære Tankeformer, og undertiden at gaa den modsatte Vej og se Psykologien i omvendt Belysning vil have sin Nytte. Dermed vil blandt andet ogsaa Interessen for disse Undersøgelser og Sansen for deres Betydning gaa op for større Krese.

Derfor har jeg anmodet om det følgendes Optagelse i Tidsskriftet. Det fremtræder som en Del af et Foredrag, holdt i den herværende juridiske Forening med ovenstaaende Overskrift som

Titel. Ny Opdagelser i Psykologien vil ikke kunne ventes, kun Forsøg paa at bringe Selviagttagelse paa et enkelt Felt ind under almindelige Synspunkter, og hvad disse almindelige Synspunkter angaar, skal det erkendes, at Forfatteren anvender adskillige, der endnu kun staar som Hypoteser, og tager Parti for Standpunkter, der er omdisputable. At undersøge og diskutere de almindelige Synspunkter vilde imidlertid være at skrive en Psykologi, og dette har af mere end én Grund ikke kunnet være Forfatterens Opgave. Det følgende er altsaa kun et Forsøg paa Forklaring ud fra givne men ubeviste Synspunkter.

Mine Herrer! Titlen paa nærværende Foredrag har vist bragt en og anden til at sige til sig selv: Ja Partiskhed hos Dommere er jo i det civiliserede Europa et kulturhistorisk tilbagelagt Stadium. Om sligt hører man nu til Dags kun i Periferien af den europæiske Civilisation og — naar det kommer højt — i meget fanatiske Journalisters Fantasier; og det af den simple Grund, at Retsplejen nu til Dags er omgiven af saadanne Kauteler og det moralske Niveau saa hævet, at der kun hører et Minimum af Moral til, for at en Dommer kan holde sig upartisk, et Minimum, som enhver Dommer vil kunne præstere.

Og dog er det netop denne Mening, at det skulde være saa let for en Dommer at holde sig upartisk, som jeg har i Sinde at undersøge psykologisk — og bestride.

Naturligvis kan det ikke være Hensigten her at give en psykologisk Studie af det, man for Kortheds Skyld kunde kalde „Dømmekraften". Det vilde jo blive en Undersøgelse af hele det Hjernemysterium, vi kalder Tænkning. Men der er en Side af Tænkningen, paa hvilken der særlig lægges Beslag, naar der er Tale om at dømme, en Side, som tages særlig i Brug, og denne Side er det, jeg vilde fremdrage. Da der ikke eksisterer nogen almindelig kendt Sprogbrug her, har det sine Vanskeligheder at præcisere den. Vi maa komme til den ad nogle Omveje.

Naar jeg spørger: Hvad er det for en Evne hos mig, som gør, at jeg mellem to Meninger kan træffe et Valg — jeg har for mig Meningen A og B — hvad er det saa for en Evne, der sætter mig i Stand til at vælge A og forkaste B? — saa vilde vist mange af Dem svare: det er Tænkningens almindelige Evne til at

sammenkæde Forestillinger og ved Sammenligning danne Slutningsrækker. Vælgeevnen beror paa en Indsigt i Meningernes Grunde og Grundes Grunde, det vil sige en Indsigt i deres Forenelighed med andre alt tilegnede Forestillinger. Den, der ser denne Overensstemmelse for Meningen A's Vedkommende, men ikke for Meningen B's Vedkommende, han er eo ipso af Meningen A. Der bliver altsaa ikke Plads til en ny Evne, en Vælgeevne, thi det, at se en Menings Grunde og at indse en Menings Rigtighed, de to Ting er identiske.

Men dette er ikke rigtigt. Enhver har kendt Mænd med frodig Fantasi og klar Logik til at sammenkæde Forestillinger og danne Slutningsrækker, Mænd, som kan give en overraskende Rigdom af Grunde for enhver Mening, og som dog selv ingen Mening har, fortrinlige Advokatnaturer, men uden Dommerevne. Og enhver af Dem har staaet overfor forskellige Meninger, der har været lige rigt og lige dybt begrundede, og dog har De valgt den ene og forkastet den anden Mening.

Den Evne, der tales om her — og velforstaaet er det jo ikke Evnen til at vælge rigtigt, dømme rigtigt, men den blotte Evne til at dømme, træffe Valg — den Evne har ikke hjemme i Forestillingslivet, det er Evnen til at føle Behag eller Ubehag ved en Mening, det er en Evne af rent emotionel ikke af — om jeg saa maa sige — intuitiv Natur.

Det vil ses tydeligere, naar jeg stiller Spørgsmaalet paa en anden Maade, naar jeg spørger: Hvoraf ved De, hvilken af to Meninger, der er Deres? De vælger Meningen A, men hvoraf ved De, at det er den Mening, De vælger? De forstaar jo ogsaa Meningen B og ser dens Grunde. Lad os antage, at begge Meninger er Dem meddelte og Grundene til begge Meninger nøjagtigt forklarede Dem. De forholder Dem altsaa intellektuelt til begge Meninger. Hvad er det da hos Dem, som derefter siger Dem, at De er kommen i et personligt Forhold til en af Meningerne, at den er bleven Deres? De vil ikke kunne svare mig andet, end at De føler det. Man kan blive ved at stirre saa længe, det skal være, paa de to Meninger, deres Grunde og deres Konsekvenser. Saa længe man ikke føler Behag eller Ubehag overfor de forskellige Forestillingsrækker, saa længe har man ingen Mening om Spørgsmaalet, og Sprogbrugen udtrykker sig træffende, naar den siger, at man „er lige glad“.

I sin Tid fortalte man som Anekdote, at da Marechal Mac Mahon var bleven valgt til Republikens Præsident og en Deputation fra en Provinsby kom for at hilse paa ham, holdt han i sin Sekretærs Nærværelse en Tale til Deputationen, hvori han ytrede: „Paa tre Punkter — mine Herrer! — vil jeg imidlertid aldrig give efter. Le premier point c'est l'armée, le second point c'est l'église, et le troisième point — og her vendte han sig til Sekretæren og sagde: qu'est ce que le troisième point, sur lequel je ne céderai jamais? I Øjeblikket huskede han ikke, om det var Amnestispørgsmaalet eller et Kolonispørgsmaal, paa hvilket han aldrig vilde give efter; men naar vi spørger, hvad det egentlig var, som manglede Marechallen, og som bringer os til at smile, saa kan vi jo nok gaa ud fra, at han kendte ud og ind alt, hvad der kunde siges pro og kontra om disse to Spørgsmaal. Det var ikke det intellektuelle Moment, der manglede ham, men det emotionelle Moment; hans Følelse var ikke greben af noget af disse Spørgsmaal.

Naar vi hos de psykologiske Forfattere finder dette mindre tydeligt betonet [1]), er Grunden den, at Psykologerne beskæftiger sig fortrinsvis med den videnskabelige Tænkning, der gaar ud paa at udvide Kundskaben om det udenfor Jeget værende. Her træder det intuitive Moment langt stærkere frem end det emotionelle, ihvorvel dette ikke forsvinder. Men Retsvidenskaben nærmer sig Etiken, og i Etiken spørges ikke om, hvad Omverdenen er, eller snævrere, hvad Menneskene er, men om, hvilke Fordringer der skal stilles til Menneskene. Her træder det emotionelle Moment stærkt i Forgrunden [2]).

I Dommen er der, for at bruge en anden Udtryksmaade, meget ofte ikke blot et Erkendelsesmoment, men ogsaa — og ikke mindst — et Vurderingsmoment. Og i alle Tilfælde er der et Viljesmoment. Et almindeligt videnskabeligt Spørgsmaal er i første Række nærmest et Spørgsmaal om en Indsigts Erhvervelse, men et retsvidenskabeligt Spørgsmaal er i første Række et Spørgsmaal om, hvorledes Dommeren under en given Situation vil handle.

---

[1]) Sibbern siger, at al Erkenden er en „Skuen" („Om Erkendelse og Granskning" § 1); Spencer taler bestandig om „Intuition". Mærk dog den af Sibbern omtalte „Overbevisningens Patos" l. c. og de „intellectuelle Gefühle", som Wundt omtaler i „Grundzüge der physiol. psychologie II, S. 424.

[2]) Se Høffding: „Etiske Undersøgelser", S. 7. — Ogsaa her har man dog hyppigst fremdraget det intuitive Moment (se f. Eks. Sibbern l. c.).

Al videnskabelig Tænkning er vistnok i sidste Instans Forberedelse for menneskelige Handlinger, men den retsvidenskabelige Tænkning er det i første Instans, derfor er vi her inde paa Viljeslivets Gebet, og derfor træder det emotionelle Moment saa stærkt i Forgrunden.

Efter denne Antydning af, hvor nærværende Undersøgelse stiler hen, vil det være nødvendigt i al mulig Korthed at omtale nogle Egenskaber ved Følelseslivet i Almindelighed.

Foruden de differentierede Følelser, der hver har sit Organ (Sanserne), nævner man som bekendt Almenfølelsen, der ikke har noget bestemt Organ, men er en Følelse af Lyst og Ulyst, af hemmet eller fremmet Livsvirksomhed. Lystfornemmelsens Symptomer er Følelse af forøget Muskelkraft, Udvidelse af Blodkarrene, Lethedsfornemmelser over Bryst, Hjerne og Underlivsorganer, Varmefornemmelse. Ulystfornemmelsen ledsages af Blodkarrenes Sammentrækning, en Fornemmelse af nedsat Muskelkraft, af Tyngsel over Bryst, Hjerne og Underlivsorganer og Kuldefornemmelse. Det er rent legemlige Fornemmelser, men det er uafgjort, hvor disse Fornemmelsers Hovedsymptom er at finde saavel som deres fysiske Centralaarsag. Maaske sættes det hele i Bevægelse gennem de vasamotoriske Nerver, der udvider og sammentrækker Blodkarrene og derved fremkalder henholdsvis Følelsen af Lethed og Kraft eller Følelsen af Tyngsel og Slaphed. Men i alt Fald fremkaldes disse Fornemmelser af rent fysiske Aarsager. Alle kender Fornemmelsen af Spænstighed og Lethed, fremkaldt ved Afgnidning efter et Bad eller ved Paavirkning af Alkohol, og den Slaphed og Tyngsel, der gaar forud for en udbrydende Sygdom eller følger Reaktionen efter en Alkoholforgiftning.

Men de selv samme Fænomener kan jo ogsaa fremkaldes gennem Forestillinger. Tanken om et Held, man har haft, en Dygtighed, man har udvist — alle kender den Spænstighed over Legemet, den Lethed over Aandedrættet og Hovedet, som slige Forestillinger medfører, eller den Slaphed og Tynge, som følger med Tanken om kære, man har mistet, Fejl, man har begaaet, Krænkelser, man har lidt.

Men ikke nok med, at Forestillinger kan fremkalde hine rent legemlige Lyst- eller Ulystfornemmelser. Det er udelukkende gennem disse Fornemmelser, at vi kommer i et personligt Forhold til vore Forestillinger. Saa længe Forestillingen om en Ulykke ikke er ledsaget af den legemlige Ulystfornemmelse, er den af ren intellektuel Natur, først, naar den legemlige Depression

kommer til, bliver Forestillingen om en Ulykke til en Sorg, først saa føler vi Sorg. Og Forestillingen om en Lykke er kun intellektuel, indtil vi gennem den legemlige Ekspansion føler Glæde. Med andre Ord: den legemlige og aandelige Ulyst- og Lystfornemmelse er af ganske samme Art, og naar man ikke straks er klar herpaa, er det navnlig, fordi Menneskets Opmærksomhed er saa optagen af Forestillingens Indhold, at Karakteren af de den ledsagende Symptomer undgaar ham. I Sorgen tænker vi mere paa Sorgens Genstand end paa Sorgens Udtryk, men den, der skal fremstille Sorgens og Glædens Symptomer, Skuespilleren, han antyder i sin Gestikulation netop de legemlige Almenfornemmelser, og Sproget, som skal betegne Sorgens og Glædens Symptomer, benytter hertil kun Betegnelser for legemlige Fornemmelser. Hvis den legemlige og aandelige Lystfornemmelse ikke var den samme, vilde det være uforklarligt, at Menneskene er udsatte for idelige Forvekslinger. De sætter de Fornemmelser, som kun har fysisk Aarsag, i Forbindelse med Forestillinger og anser disse som deres egentlige Ophav. Det hænder saaledes ret jævnligt, at en Person, der lider af fysisk Depression, sætter denne i Forbindelse med pekuniære eller erotiske Forestillinger og begaar Selvmord i den Formening, at han lider af Nærings- eller Kærestesorg, medens en Obduktion siden viser, at en Byld paa Hjernen el. lign. var Aarsagen til den legemlige Depression; og alle har vi set et Menneske, som troede, at han følte Glæde ved Verdens Skønhed og Menneskenes Bravhed, og saa var det slet ikke disse Forestillinger, men fysisk Alkoholpaavirkning, der var Aarsagen til hans Lystfornemmelse.

Jeg har anset det for hensigtsmæssigt kortelig at referere ovenstaaende Teori, men skal i øvrigt henvise til min Kilde: C. Langes grundlæggende Skrift: „Om Sindsbevægelser“ og endelig minde om, at dette jo hverken er Materialisme eller Idealisme. Det maa erkendes, at Teorien endnu maa henregnes til Hypoteserne, men den synes overalt at faa Bekræftelse ved Erfaring og Selviagttagelse, og den er forenelig med enhver Livsananskuelse. Selv den mest transcendente Forestilling om en Sjæl maa jo gaa ud fra, at Sjælen her i Verden ikke manifesterer sig uden gennem Materien; kun gennem vort Legeme kan vi faa at vide, hvad vor Sjæl mener; vi fornemmer kun med vort Legeme.

Hvis denne Teori skulde falde nogen for Brystet, er det jo kun et Bevis mere. Den Teori, han ikke synes om, „falder ham for Brystet“.

De Følelser, vi omtaler her, er de ublandede Lyst- og Ulystfølelser, saaledes som disse optræder i deres uendelige Gradationer fra den højeste Lyst til den dybeste Ulyst med Ligegyldigheden i Midten, men det følgende vil især komme til at dreje sig om de Fornemmelser, der ligger nærmest omkring Nulpunktet, og som vi derfor kun bliver os klart bevidste, naar vi udtrykkelig retter Opmærksomheden paa dem.

Vi har nu set, at Forestillinger kan vække Lyst- og Ulystfølelser, og Spørgsmaalet bliver saa: Efter hvilke Love sker det? Naar vækker en Forestilling Lyst, naar Ulyst? Dog behøver vi ikke at have alle Slags Forestillinger for Øje; vor Opgave kræver kun, at vi undersøger de Forestillinger, der gaar ud paa eller har til Følge menneskelig Aktivitet, enten aandelig Aktivitet (at drage Slutninger) eller legemlig Aktivitet (at tale eller handle).

Som almindelig Regel kan det opstilles, at Menneskene føler Lyst ved Forestilling om Aktivitet, der gavner dem, og Ulyst ved Forestilling om skadelig Aktivitet. Vi behøver ikke at tage Parti i Stridighederne om Grunden til dette Fænomen eller om dets Konsekvenser; det er nok for os, at det erfaringsmæssigt som Hovedregel forholder sig saaledes, og at denne Egenskab ved Menneskene kan ventes bestandig at blive mere indgroet, eftersom de Individer, der er saa ulykkelige, at de overvejende føler Lyst ved det skadelige og Ulyst ved det gavnlige, snart vil bukke under. Verden tilhører dem, hvis Almenfornemmelser er tilpassede, indstillede henimod Livsophold og Livsudvikling. Da nu Aktivitet i de fleste Tilfælde vil forholde sig hemmende eller fremmende i Forhold til Individets mange forskellige Livsformaal, vil Forestillingen om denne Aktivitet have enten Lyst eller Ulyst til Følge, og enhver Forestillingsrække vil derfor have et vist Stemningsresultat til Følge, eftersom den Aktivitetsforestilling, den udløser, er i Strid med eller conform med Menneskets Livsformaal.

Men om denne Sammenknytning af Forestilling og Følelse, spørger vi da, hvilken praktisk Betydning har den for Tænkningen? Mennesket, der stræber efter Lyst og skyr Ulyst, søger henholdsvis at fremme og hemme Aarsagen til disse Fornemmelser. En Forestilling, som løber ud i Aktivitet til Gavn for Menneskets Livsformaal, vil Mennesket modtage med Velvilje og fastholde, men en Forestilling, der har Aktivitet til

Følge, som vil skade dets Livsformaal, vil det modarbejde og undertrykke. Her er Drivfjederen i al Tænkning, ikke alene den „praktiske“ Tænkning, som gaar ud paa at tage Beslutning om at handle, men ogsaa den „intellektuelle“ Tænkning, som blot gaar ud paa at drage Slutninger. Thi disse Slutninger gør man jo ikke for at sidde stille med Resultatet, men for i paakommende Tilfælde at bruge dem til Udgangspunkter enten for Handlinger eller for yderligere Tænkning, der atter i sidste Instans vil danne Forberedelse for Handling.

Da Menneskenes Livsformaal ikke alle er de samme, vil ikke enhver Forestilling forholde sig ens i „emotionel Henseende“ hos alle Mennesker. Nogle Livsformaal er almenmenneskelige, og nogle Forestillinger vil derfor give det samme Følelsesudslag hos alle. — Forestillinger, der strider mod Logiken, vil vække Ulyst hos alle og faa alle til Modstandere, thi det er af yderste Vigtighed for alle, at Logiken holder Stik. Forestillinger, der strider mod Religionen, vil faa mange til Modstandere, fordi det hos mange vilde vække Ulyst, om Religionens Sætninger ikke holdt Stik. Forestillingen om Beskyttelsestold paa et Fabrikat vil hos Fabrikant og Forbruger vække henholdsvis Lyst- og Ulystfølelse alt efter disses forskellige Livsformaal, og derefter vil Lovforslaget finde sin Forsvarer og sin Modstander.

Det er Lyst- og Ulystfølelsen, der siger mig, hvilken Mening jeg har, og denne Følelse fremkaldes ved de Ideassociationer, der grupperer sig om Meningen; men hermed er selvfølgelig ikke sagt, at en Dom altid bliver forkastet, naar den vækker Ulyst. Dens Antagelse kan vække Ulyst, men naar dens Forkastelse vækker endnu større Ulyst, saa antager jeg Dommen. Naar en af mine kære dør, saa vækker denne Forestilling Ulyst hos mig, men derfor slutter jeg ikke, at det er usandt, og at Manden slet ikke er død; thi saa maatte jeg paa samme Tid opgive at fortolke Livets daglige Fænomener paa ensartet Maade, hver Gang de forekom, med andre Ord, jeg maatte mistvivle om min Evne til overhovedet at fortolke dem. Jeg har kun Valget mellem at anse Manden for død eller mig selv for gal, og da vælger jeg det første. Men Følelserne kan hos Individer vokse til en saa abnorm Grad, at de i deres Antagelser opgiver al Kontinuitet i deres Forestillingsliv blot for denne ene Følelses Skyld. En Kvinde, der stod for Kriminalretten, sluttede logisk og

iagttog rigtigt paa alle Punkter, der ikke stod i Berøring med hendes erotiske Affekt for en Embedsmand her i Byen. Saa snart hun kom ind paa dette Felt, opgav hun alle tilvante Følgeslutninger, og intet kunde overbevise hende om, at hin Mand var gift og var tilfreds hermed og ikke gengældte hendes Tilbøjelighed. Alle har vi for Resten en Rem af Huden, thi under lige Forhold er vi meget mere tilbøjelige til at tro det, vi haaber, end det modsatte.

Idet jeg saaledes betoner, hvad jeg kalder det emotionelle Moment i Tænkningen, den Lyst- og Ulystfølelse, der er bestemmende for vor Tankeretning, den Retning, vi vælger, skal jeg henlede Opmærksomheden paa, hvorledes dette Moment nu til Dags fremdrages paa saa mange Omraader. Vi talte før om Logiken: Som bekendt er Aarsagsloven en Fundamentalsætning i vort Tankeliv, men det er ogsaa bekendt, at det er saa sin Sag med denne Sætnings Antagelighed. Imidlertid er man jo nu ude over det at ville „bevise" Aarsagssætningens Gyldighed. „Med Selvopholdelsesdriftens Lidenskab former jeg Haabet om, at Aarsagssætningen gælder" — for at citere Kroman [1]). Det er det emotionelle Moment, Vægten lægges paa. — Og vi talte om Religionen. Nu til Dags er man jo ude over det at ville bevise Dogmernes Rigtighed. Den moderne Teologi apellerer ikke til Forestillingslivet, men til Viljeslivet; det er Trangen til og Ønsket om at tro, der skal afføde Troen. — I de forskellige Tidsperioder er det naturligvis med forskellige Udtryk, at dette emotionelle Moment fremdrages, men naar Søren Kierkegaard bestandig paaviser det unyttige i lidenskabsløst at fremplapre objektive Sandheder og overalt gør gældende, at „uden Inderlighed gives for den eksisterende ikke nogen Sandhed", saa er det nærmest kun en Omskrivning af det mere realistiske Udtryk: „uden Lyst eller Ulyst ingen Mening", til den mere romantiske Patos: „uden Inderlighed ingen Sandhed".

Med disse Resultater vil vi vende tilbage til den juridiske Tænkning og tage et Skoleeksempel. En Mand opfører af en Fejltagelse sit Pakhus en Alen ind paa Naboens Grund. Denne forlanger — som Citant — Pakhuset nedrevet. Indstævnte forlanger derimod, at Pakhuset skal blive staaende mod, at han betaler normal Pris for Grunden. I Juristens Hjerne udløser nu dette Spørgsmaal en Række af Forestillinger eller rettere Forestil-

---

[1]) Vor Naturerkendelse. S. 212.

lingskrese, jo rigere jo bedre Hjernen er, og hver Forestillingskres vil give sit Følelsesudslag af Behag eller Ubehag. Saaledes vil Forestillingskresene gruppere sig til Fordel for den ene eller anden Besvarelse, og den vil sejre, som giver det bedste Stemningsresultat.

Forestillingen om at hævde Ejendomsrettens Ukrænkelighed, Grundpillen for Samfundslivet, Kernen maaske i al Ret, den fylder med Lystfølelse til Fordel for Grundejeren. Og det samme gør Forestillingen om at lade Tabene gaa ud over dem, der begaar Fejlen, ikke over dem, der sidder passive. Tanken derimod om at give den Mand Medhold, der har siddet tavs og set paa, at det kostbare Hus blev bygget ind paa hans Grund, og afventet det Øjeblik, Huset var fuldendt, til at presse Byggeren for Penge, den Tanke fylder absolut med Ulyst, og med en lignende Ulyst ledsages Forestillingen om den Grundejer, der af pur Krakileri lader Naboens Hus nedrive, for at hans Kartoffelmark ikke skal svinde med en Tomme. — Grundejerens Paastand synes saaledes at vække i sin Helhed temmelig blandede Følelser.

Om Byggerens Paastand grupperer sig andre Forestillingskrese. Ulyst vækker Tanken om den Mand, der vil tvinge sin Nabo til at sælge ved „uforvarende“ at bebygge hans Grund. Derimod er der Lystfølelse ved at tænke sig Formueproduktionen beskyttet, den aktives paa den passives Bekostning. — Ogsaa Byggerens Paastand vækker blandede Følelser.

Jeg kan umuligt forfølge alle de Tankerækker, der kan udløse sig i Juristens Hjerne og indvirke paa de tvende Stemningsresultater. Den Stemning, der afgiver et Plus af Lystfølelse fremfor den anden, den har sejret. Dette + af Lystfølelse er Juristens eneste Kendetegn paa, hvad Mening han har. Er der intet saadant +, men han er lige glad, saa staar han ikke i noget personligt Forhold til nogen af Meningerne, saa har han ingen Mening.

Dog! Hidtil er kun nævnet de Ideassociationer af ren juridisk Natur, der udløser sig i Juristens Hjerne ved et juridisk Spørgsmaal. Men denne Hjerne tilhører jo ikke blot en Jurist, men ogsaa en Mand med andre Livsformaal, politiske, religiøse og rent personlige Livsformaal, og Ideassociationer vil ogsaa indfinde sig fra disse Omraader; Udløsningen af Ideassociationer foregaar jo for en stor Del uvilkaarligt og ukontrolleret, og enhver af disse Forestillingskrese vil afgive sit Følelsesudslag. Tanken om

ved sin Afgørelse at kunne skade sit politiske Parti, sine religiøse, sociale, etiske Interesser eller sine rent personlige, skabe Misstemning hos sine Omgivelser, sine Kolleger eller dem, man er vant til at se hen til som Autoriteter, at man vil nødes til at desavouere egne Udtalelser eller bringe sig i en for Prestigen farlig Minoritet o. s. v. o. s. v., alle slige Tanker har nødvendigvis Ulyst til Følge og yder deres Tribut til det almindelige Stemningsresultat.

Dette gør vel i Almindelighed intet til Sagen, thi det er kun et Minimum af Domsafgørelser, hvor ikke de juridiske Betragtninger for den juridisk uddannede Dommer netop er de Forestillingskrese, der af dem alle giver det langt overvejende største Følelsesudslag, idet disse ligger hans Interesse nærmest [1]). — Men selv, hvor de uvedkommende Betragtninger er af stor Interesse for Dommeren og selve de juridiske Forestillingskrese kun efterlader et yderst ringe Følelsesudslag til den ene eller anden Side, d. e. hvor det juridiske Spørgsmaal er saare tvivlsomt, selv der er Faren ikke forhaanden i det Øjeblik, Dommeren er sig bevidst, hvad det er for Betragtninger, der giver det store Følelsesudslag. Thi hos den med nødtørftig Moral udstyrede Dommer vil den Lystfølelse, der kunde være forbunden med Tanken om at favorisere uvedkommende Hensyn, fuldstændig bortelimineres og uskadeliggøres, da den vil mødes af en tilsvarende Ulystfølelse ved Tanken om, at overhovedet uvedkommende Hensyn gør sig gældende.

Ja! naar Dommeren er sig sine Motiver bevidst, men her staar vi ved den Ejendommelighed i vor Hjernevirksomhed, der i særlig Grad er belyst af den moderne Psykologi, det Hjernearbejde, der foregaar — som Høffding [2]) udtrykker sig — under Bevidsthedens Tærskel. Her behøver vi ikke at dvæle, det er en tilstrækkelig kendt Sag, og Selviagttagelser vil hurtigt bekræfte det, at det kun er enkelte Punkter i vort Hjernearbejde, der belyses af Bevidsthedens Lys, maaske aldrig flere Punkter paa én Gang, og mange Punkter bliver slet ikke belyste. Bevidstheden, eller maaske snarere Opmærksomheden, er som en elektrisk Lyskile, der kastes ud over en natlig Troppemanøvre; paa den Plads i Terrænet, Lyset hvert Øjeblik træffer, bliver Evolutionerne belyste; alt det andet forbliver i Mørke. Og dog virkes og kombineres der og skabes Resultat overalt. Af de Forestillingsrækker, der Led for

[1]) For øvrigt et Argument imod Lægdommere.
[2]) Psykologi i Omrids. Kap. III.

Led udløser sig i Hjernen naar kun enkelte Led op i Bevidsthedens Lys. Ved én Forestilling kommer man ofte til at tænke paa en anden — i Begyndelsen uden at begribe hvorledes; først efterhaanden lykkes det at drage frem for Lyset den hele Kæde af Forestillinger, der har dannet Forbindelsen mellem de to Tanker. Man kan have et Hjernearbejde for, men forgæves kæmpe med Stoffet, til man foreløbig lægger det til Side uden Resultat. Siden kan saa pludselig og uventet Resultatet skyde frem for Bevidstheden, uden at der gives anden Forklaring end den, at en Hjernevirksomhed er foregaaet under Bevidsthedens Tærskel, af hvilken Bevidstheden nu høster Frugten. Forestillinger har kædet sig og ordnet sig i det skjulte. — Jo mere ureflekteret og instinktmæssigt Individet tænker, jo mindre af Hjernearbejdet foregaar bevidst. Det er Hemmeligheden ved det berømte kvindelige Instinkt, ved Geniets Tankeglimt, ved de overraskende Anelser og Gætninger, vi saa ofte er Vidne til hos lidet reflekterende Individer. Opsamlingen af Præmisserne foregaar i det ubevidste, Resultatet springer frem ofte med slaaende Sandhed men med fattig Motivering, fordi Motiverne er ubevidste.

Særlig oplysende paa dette Punkt er Sygehistorier. Febrile Højtryk i Hjernen kan bringe Forestillingsrækker frem for Dagens Lys, som ellers bestandig vilde have skjult sig i Hjernen under Bevidsthedens Tærskel. Eksempelvis fortæller Taine[1]) om en Pige, der i en Feber paa Hospitalet fremsagde korrekte hebraiske Sætninger. Hun var i Huset hos en Lærd, der havde den Vane at læse højt for sig selv, mens Tjenestepigen var tilstede i Værelset, og de for hende uforstaaelige Lyd havde, uden at hun anede det, aflejret sig i hendes Hjerne. Noget lignende gælder om det Bud, der under en Rus mistede et Pengebrev og først under en ny Rus kom i Tanker om, hvor det var blevet af. Dog, vi skal ikke dvæle her; vi gaar ud fra, som uomtvistet, at Forestilling kæder sig til Forestilling under Bevidsthedens Tærskel.

Hvad der derimod synes overraskende, og dette vedkommer os særligt her, er den Iagttagelse, at Forestillinger, selv om de ikke naar til Bevidsthedens Lys, dog afgiver deres Følelsesudslag, der naar til Menneskets Fornemmelse[2]). Dette har vi — som vi straks skal se — daglig Erfaringer for; og naar vi erindrer, at

---

[1]) De l'intelligence. Tome I, livre II.

[2]) Et nærliggende Emne behandles af Høffding: Psykol. i Omrids. S. 395 o. f.

Følelsen er ensartet — af legemlig Natur —, hvilken Aarsagen end er, saa forstaar vi, at Mennesket kan have Lyst- og Ulystfølelser uden endnu at være kommet til Klarhed over, hvilken Forestilling der er Følelsens Aarsag. Vi har set, hvorledes Mennesket kan tage fejl af den legemlige og aandelige Aarsag, kan tro, at han er glad, „fordi Livet er skønt", i Stedet for „paa Grund af Alkohol". Paa samme Maade kan man tage fejl mellem flere Forestillinger, naar man søger den aandelige Aarsag til Almenfornemmelsen. De har vistnok alle undertiden famlet mellem forskellige Forestillinger for at finde Aarsagen til Deres Lyst- eller Ulystfølelse. En Ytring, en Opførsel kan irritere mig, uden at jeg straks kan komme til Klarhed over, hvad det i Grunden er ved Ytringen, som mishager mig. Et ikke sjældent Skuespil er en Forsamling. der er indigneret over en Begivenhed; den ene Taler efter den anden staar op og søger at fremdrage den Side ved Begivenheden, som er det ulystgivende Moment; men bestandig føles ikke de rette Strenge at klinge. Naar saa endelig en opnaar at slaa Hovedet paa Sømmet, saa bryder Bifaldet løs, saa er det ulystgivende Moment fundet, d. e., det er hævet op til Bevidsthedens Lys. Det er det samme, som foregaar i det enkelte Menneske; han fremdrager den ene Side af Forholdet efter den anden, indtil han finder den Forestilling, som er den ulystgivende Aarsag. Da den forinden har bevirket Ulyst, maa den altsaa have eksisteret i Hjernen, før den kom til Bevidsthed, men under Bevidsthedens Tærskel.

De kender ogsaa alle, at en bevidst Forestilling kan bevirke Ulyst og derpaa synke ned under Bevidstheden — forglemmes. Bagefter kan man spørge sig selv: hvad er det nu, jeg er ked af? og først ved en Hukommelsesanstrengelse naar man atter til at hæve den ulystgivende Forestilling til Bevidstheden. Eller man kan i Stedet for at søge tilbage efter Aarsagen til Ulysten gribe fejl, sætte Ulysten i Forbindelse med ny Forestillinger og fejlagtig tro, at disse er Ulystens Aarsag. Den, der bliver gnaven, fordi en Ting gaar ham imod, og siden misbilliger alt, hvad han den Dag træffer paa, tror bestandig for hver ny Forestilling, der indfinder sig, at denne vækker hans Ulyst — men fejlagtigt. Aarsagen til hans Ulyst ligger i Øjeblikket glemt — under Bevidsthedens Tærskel. Der er Mennesker, der har Tilbøjelighed til, naar de ikke kan lide en Mand, at finde, hvad Manden end bemærker, at det er galt, det, han siger. Den Slags Mennesker gør sig

skyldige i en lignende Motivforveksling. Jo mere ubevidst et aandeligt Liv man lever, jo mere fremtrædende er slige Motivforvekslinger, og derfor er det især oplysende at betragte det lille Barn, der ideligt glemmer, forveksler og famler for at udfinde Aarsagen til sin Vrede og ofte kommer i fuldstændig Vildrede med Hensyn til, hvad der mishager det.

„Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, dass ich so traurig bin“, Hjertet banker og ved ej hvorfor. Hvis det ikke var saa, at Forestillinger, som man ikke kan gøre sig Rede for, skaber Lyst og Ulyst, vilde slige Sætninger jo være ganske uden Mening.

Lyst- og Ulystfølelser leder altsaa Mennesket til hans Dom, og til Grund for disse Følelser ligger ofte Forestillinger, der er skjulte under Bevidstheden.

Dette turde være Forklaringen paa den — jeg tør nok sige — totale Partiskhed, som Verden er Vidne til hos Lægmænd baade her og i Udlandet, baade nu og i Fortiden. Overalt, hvor Talen er om at tage Parti i Samfundsspørgsmaal, at vælge mellem Meninger og dømme mellem Personer, grupperer Partierne sig i det hele og store efter — Selvinteressen. Naar Historikeren skal forklare en vis Partigruppering, forklarer han den ved at vise os hvorledes Selvinteresserne, de virkelige eller indbildte, har grupperet sig. Men hvis nogen vilde staa op og sige: jeg slutter mig til den Teori, fordi den stemmer med min Interesse, saa vilde han blive hysset ud. Og med Rette. Det moralske Niveau mellem Menneskene er hævet dertil, at man ikke anerkender Egoismen som et tilladeligt Motiv, naar det gælder at dømme om almenmenneskelige Spørgsmaal. Men derfor er Egoismen ikke uddød fra disse Spørgsmaal. Den er blot sunket ned under Bevidsthedens Tærskel, og i sit Skjul virker den næsten lige saa kraftigt.

I Parentes skal det bemærkes, at dette, at største Delen af Menneskene ikke ved deres fri Vilje kan blive Motiver kvit, som bunder dybt i Menneskenaturen, at de saaledes ikke uden videre kan kaste Egoismen over Bord og dømme „frigjort“ imellem Samfundsteorierne, det er vistnok af den allerhøjeste Vigtighed for en støt, rolig og konservativ Udvikling. Hvis Egoismens Forestillinger ikke under Bevidsthedens Tærskel bestandig beherskede Lyst- og Ulystfølelserne hos de allerfleste, hvis disse altsaa valgte „objektivt“ mellem Teorierne, da vilde Samfundsinstitutionerne jo være underkastede lige saa mange og lige saa hurtige Omvekslinger, som Teorierne er det. — Socialismen f. Eks. er en Teori, der usam-

mensat og konsekvent gaar ud fra Udgangspunkter, vi alle maa anerkende; den er let at forstaa og let at forsvare. En ganske anderledes kompliceret Tankegang og en mere indgaaende Kendskab til de bærende Kræfter i Civilisationen er fornøden for at indse, at Socialismen dog er urigtig. Men hvor mange i den store Mængde af Antisocialister sidder inde med saadan Indsigt? Hvor mange vilde i en Debat kunne staa sig imod en Socialistfører? Det turde være en Lykke for det bestaaende Samfund, at alle disse Modstandere af Socialismen ikke lader sig lede alene af intellektuelle Hensyn.

Jo mindre et Samfundslag er vænnet til at gøre sig Motiverne for sine Stemninger klare, jo mere det dømmer af Instinkt, jo mere vil de ubevidste Motiver spille Rolle, og Spørgsmaalet er nu, om den juridiske Tænkning er væsensforskellig fra Lægmandens.

Der er den Særegenhed ved Juristen, at han fremfor nogen anden Fagmand har til Hovedopgave at motivere sine Domme. Han maa kun have visse Meninger i Henhold til visse Motiver, og Feltet for den instinktive Tænkning vil hos Juristen derfor blive betydelig indskrænket. Men forsvinde gør det aldrig.

Ved en juridisk Doktordisputats for et Par Aar siden udtalte en herværende Universitetslærer som sin Mening, og jeg har den samme, at Tilbøjeligheden for et vist Resultat bliver Juristen præsent, forinden de Forestillinger, der har vakt Tilbøjeligheden, kommer til hans Bevidsthed. Han har normalt sit Resultat, forinden Grundene indfinder sig. Udtalelsen lød noget anderledes, omtrent saaledes: Juristen har normalt først sit Resultat og siden underbygger han det med Grunde; men det vil vel ikke sige andet end, at Almenfornemmelsen af Lyst og Ulyst naar til hans Bevidsthed, forinden de i Hjernen udløste Forestillinger naar derop. Han føler sig tiltrukken af et Resultat, og først derefter naar han til at hæve de Forestillingsrækker til Bevidsthedens Lys, som er Aarsagen til hans Lystfølelse. — For saa vidt kunde man altid kalde Tænkningen instinktiv, men denne Benævnelse vilde dog ikke være heldig i de Tilfælde, i hvilke det lykkes at hæve de paagældende Forestillingsrækker op til Bevidstheden. Dette lykkes imidlertid ikke altid for Juristen.

Der, hvor den juridiske Videnskab har gennemarbejdet Terrænet, hvor alle de Tusinder af Enkeltiagttagelser og Ideforbindelser, som udgør den Hær af Forestillinger, som udløses i Juri-

stens Hjerne ved et juridisk Spørgsmaal, hvor alle disse af Videnskaben er samlede og ordnede i enkelte almindelige Synspunkter og indordnede i videnskabelige Terminer, der gaar det let og hurtigt fra Haanden at finde sig til Rette og gøre sig Rede for sine Motiver; de har en kendt og tillært Form.

Men hvor de Tusinder af Iagttagelser og Ideforbindelser ikke af Videnskaben har faaet Form og Udtryk, og hvor den Jurist, i hvis Hjerne de udløser sig, ikke ejer videnskabelig Kraft til at samle dem og give dem Form, ikke Kraft altsaa til at overse dem, der bliver de ikke fuldt hævede op til Bevidsthedens Lys, men dog gør de deres Tjeneste — under Bevidsthedens Tærskel. De skaber Dommerens Stemning for eller imod. Med andre Ord: Dommeren dømmer paa Instinkt. Ofte hører vi en Jurist bekende, at han føler, hvilket Resultat der er det rigtige, men at han ikke kan begrunde det: Man ser de lærdeste og skarpsindigste Jurister, skønt enige i Resultatet, famle efter Begrundelsen — akkurat som den oven omtalte indignerede Forsamling famlede efter Motiveringen —, og den juridiske Verden kan føle sig som forløst, naar det lykkes en at hæve til Bevidstheden de Forestillingskrese, som er de afgørende for Stemningen, Forestillingskrese, som maa have eksisteret i Hjernen i Forvejen, siden de har skabt Stemningen. Vi beundrer de romerske Juristers Dømmen paa Instinkt uden tilsvarende Evne til at angive Grundene, og Retslærde som Ørsted erklærer Retsinstinktet for uundværligt for Dommeren. Retsinstinktet drager sin Næring med tusinde Rødder fra hele det levende Retsliv, men Evnen til at fremdrage og give Udtryk alle de Sagen vedrørende Forestillinger, d. e. Evnen til at motivere Dommene, afhænger af Videnskabens Udvikling til enhver Tid. Dette vil et Studium af vore Domssamlinger bekræfte. Idelig møder man rigtige Resultater med vaklende Motivering svingende efter Retsvidenskabens famlende Forsøg [1]).

---

[1]) Det, vi kalder det emotionelle Moment, er dog hos visse Jurister kun udviklet i ringe Grad i Forhold tll det intuitive Moment. Ad intuitiv Vej søger de Resultatet ved gennem Sammenligning at drage Slutningsrækker fra én Gang opstillede Fundamentalsætninger, som de altsaa ubetinget maa stole paa. Hvis disse Sætninger er ensidige, bliver Resultatet derefter, men den „deducerende" Jurist, som ikke af sin Følelse lader sig advare fra Resultatet, kommer saaledes ofte til en Dom, der støder an mod Retshensyn, der bør tages, men som ikke var optagne i hin Fundamentalsætning. Den doktrinære Jurists Svaghed er den, at det emotionelle Moment træder for stærkt i Baggrunden.

Nu staar vi altsaa overfor den Svaghed i den menneskelige Tænkning, som her skulde fremhæves, og som gør, at Tænkningen selv hos Jurister ikke altid fungerer, som ønskeligt var. Vi skal rekapitulere det:

1) Gennem Almenfornemmelserne af Lyst og Ulyst erfarer Mennesket, hvilken Mening han har;

2) Almenfornemmelsen hidføres af de Forestillinger, som det paagældende Spørgsmaal udløser i Hjernen;

3) Almenfornemmelsen er ensartet, hvilke Forestillinger der end har hidført den, legitime eller illegitime, retslige eller Juraen uvedkommende Forestillinger;

4) paa Grund af den Plads, det ubevidste Hjernearbejde, den instinktive Tænkning indtager, kan Dommeren ofte ikke gøre sig Rede for, hvilke Grunde han har for den Almenfornemmelse, der behersker ham.

Herved aabnes Muligheden for, at uvedkommende Hensyn kommer til at gøre sig gældende, uden at Dommeren bemærker det — der bliver en Fare for Partiskhed. Den, der anser det for overflødigt og forældet at spørge om, hvilke Garantier der kan gives for den størst mulige Upartiskhed hos Dommere, han har altsaa ikke Psykologien paa sin Side.

De Garantier, der haves, gaar i firdobbelt Retning.

Først og fremmest bør den instinktive Tænknings Felt indskrænkes til det mindst mulige. Det er Retsvidenskabens Opgave. Fra et psykologisk Synspunkt kan Retsvidenskabens Opgave defineres saaledes: Bestræbelsen for at samle og hæve til Bevidsthedens Lys, ved at give dem Udtryk, samtlige retslige Ideassociationer.

Dernæst bør der søges bibragt den vordende Dommer den størst mulige Interesse for juridiske Overvejelser, saa at herhenhørende Ideassociationer giver det største, alle andre Ideassociationer overvejende Følelsesudslag. Dette er Retsbelæringens Opgave og særlig bør enhver Fremstilling af Retsfilosofien netop stile herpaa. Dette turde være dette Fags egentlige Mission.

Den moralske Opdragelse af den vordende Dommer bør dernæst yde ham de virksomst mulige Impulser til Selvprøvelse for at erfare, hvilke af de forskellige Grunde der giver de forskellige Følelsesudslag, en Selvprøvelse, der ofte kan være vanskelig nok selv der, hvor alle Motiver (legitime og illegitime) er Dommeren bevidst.

Endelig finder vi den fjerde Garanti i Lovgivningens Bestræbelser for at indskrænke Feltet for de uvedkommende og forstyrrende Interesser til det mindst mulige, Bestræbelser for at stille Dommerne uafhængige af Parterne og deres Interesser. Lovgivningen bestemmer saaledes, at Dommerens Stilling til Sagen eller Parterne kan gøre ham uskikket i den enkelte Sag, at personlige Forhold, som let bringer ham i Afhængighed af hvem som helst, gør ham uskikket i Almindelighed, og Lovgivningen har endelig gjort et Tilløb til at gøre Dommerne uafhængige af selve Regeringen.

Herpaa skal jeg imidlertid ikke komme nærmere ind. Mit Forsøg paa at vise Berettigelsen af Juristens instinktive Tænkning og Svagheden ved denne Tænkning er hermed afsluttet. Forskellige praktiske Slutninger er der formentlig at drage ud af dette; men disse Slutninger ligger udenfor Øjemedet med disse Linier.

C. Ussing.

Kys.

PERSONERNE:

HAN. HUN. HUSTRUEN.

I.

Gaden. Tidlig Aften. Storflokket Frostsne, som ikke fyger, ikke falder, men blot synker. Fodtrin høres ikke. Klareste Stemmer fornemmes som bag en Taage.

HAN.

Jeg kunde ikke lade være — jeg maatte dog høre, hvordan du havde det.

HUN.

Tak!

HAN.

Jeg kendte dig straks.

HUN.

Kunde du have mødt mig uden at kende mig?

HAN.

Og saa saa' jeg, du vendte dig om og blev staaende ligesom jeg.

HUN.

Mit Hjerte hamrede — for hvis du alligevel ikke var kommen tilbage til mig.

HAN.

Hvad saa?

HUN.

Men du kom jo.

HAN.

Vil du følges lidt med mig — ud ad Broen — gennem Alleen? — Det er længe siden, vi saas sidst.

14*

HUN.

Tre Aar i næste Maaned.

HAN.

Aa ja — det er jo saa rent tilfældigt med Møder.

HUN.

Især naar man egentlig ikke maa mødes.

HAN.

Vil du tage mig under Armen?

HUN.

Maa jeg virkelig?

HAN.

Hvor din Haand er varm gennem Handsken.

HUN.

Tak!

HAN.

Hvorfor siger du Tak?

HUN.

Fordi du klappede min Haand.

HAN.

Lille Annette!

HUN.

Det sagde du blødt. — Om Forladelse! jeg trykkede din Arm, tror jeg.

HAN.

Bor du her ude?

HUN.

Nej! det gør du heller ikke.

HAN.

Ved du det?

HUN.

I har Altan i Lejligheden. Igaar sprang der en Kamelia ud paa det Træ, din Kone har staaende i sit Vindue.

HAN.

Stakkels lille Annette!

HUN.

Hun er smuk! hendes lyse Haar er svært, og hun har rigtig milde og søde Øjne. Jeg er glad, hver Gang jeg har set hende.

HAN.

Hvad mener du?

HUN.

Jeg under dig det bedste.

HAN.

Men hvad er det? hvor du hoster!

HUN.

Nu er det ovre! — Det er sandt, jeg glemmer at ønske dig til Lykke, du er jo bleven Chef.

HAN.

Hvad tænkte du, da du hørte det?

HUN.

Du kom mig ikke fjernere for det.

HAN.

Hvor jeg dog synes, at det — den Gang — er længe siden.

HUN.

Ti Aar.

HAN.

Tallet lyder alligevel saa stort. For jeg husker jo alt, som om det var i Efteraaret.

HUN.

Om Foraaret var det — i Marts — den 11te Marts — den sidste Gang. Det var koldt den Nat; jeg fulgte dig jo ned, og vi stod længe dernede. Da du var gaaet, mærkede jeg, at jeg havde staaet og frosset.

HAN.

Kære! nu hoster du igen. Hvad betyder dog den Hoste?

HUN.

Tak! bryd dig ikke om det!

HAN.

Maa jeg tage dig om Livet? saa gaar vi saa godt.

HUN.

Jeg har ikke glemt det.

HAN.

Her er hyggeligt at gaa her i Alleen.

HUN.

Og saa ensomt.

HAN.

Er du bange for at møde nogen?

HUN.

Det er d u. Og det vilde ogsaa være Synd — hendes Stemme lyder kønt, ligesom naar nogen er glad og synger.

HAN.

Hvem tænker du paa?

HUN.

Din Kone. Jeg gik en Dag bag efter hende; hun spøgte med eders lille Pige. Det Barn har dine Øjne.

HAN.

Hvad vilde du sige? Du begyndte paa noget.

HUN.

Der er alligevel en, jeg ikke vilde møde. Jeg skal have Bryllup til Foraaret. — Jeg kunde mærke, du blev glad.

HAN.

Er du glad?

HUN.

Nej, bedrøvet.

HAN.

Hvorfor gifter du dig saa?

HUN.

Det er kommet saadan — jeg ved ikke selv hvordan.

HAN.

Staa stille et Øjeblik! Kan du se det hvide derhenne paa Vejen foran os? ligesom en bred hvid Plet, der flytter sig ud og ind mellem Sneflokkene. Ser du det?

HUN.

Ja!

HAN.

Jeg har lagt Mærke til det længe. Hvad mon det dog kan være?

HUN.

En lille hvid Hund.

HAN.

Er det din?

HUN.

Nej, hans. Den viger aldrig fra mig.

HAN.

Hvad er han?

HUN.

Han kan blive det samme, som du er nu. — Ikke sandt? det er meget mere, end en tarvelig Pige som jeg kunde vente.

HAN.

Sig mig — den Gang — tænkte du dig da aldrig, at du kunde blive min Kone?

HUN.

Jeg har altid fundet det saa rimeligt, at du kunde ikke.

HAN.

Jeg holdt dog meget af dig.

HUN.

Du græd, da du rev dig løs.

HAN.

Siden har jeg ikke kunnet rive dig ud af mine Tanker. Du har været ligesom en, der gik igen. Jeg har længtes efter dig, lille Annette!

HUN.

Sig det en Gang til.

HAN.

Hvilket?

HUN.

Annette.

HAN.

Annette!

HUN.

Det er ondt af mig, men — jeg kan godt lide, at du siger mit Navn saa bedrøvet.

HAN.

Der er ikke noget, som gør Livet sværere, end naar det, som er helt forbi, alligevel bliver ved at kalde paa en. Tit synes jeg — Aa, nej, se dog, hvor tykt det sner! det er, som om Skyerne daler ned paa Vejen. Vi kunde sætte os der paa Vejskrænten og lade det drysse tæt — lige til Himmelen lukkede sig over os.

HUN.

Du vilde ikke dø.

HAN.

Vilde du? — Men nu hoster du igen! du maa jo være syg.

HUN.

Nu er det forbi — for denne Gang. Hvad var det, du spurgte om? om jeg vilde dø? — Ja, naar — naar jeg skal dø.

HAN.

Er du virkelig syg? dit Bryst —?

HUN.

Det kunde gerne være, at det netop blev til Foraaret.

HAN.

Stakkels lille Annette! Lad os skynde os tilbage, at du kan komme hjem i Varmen.

HUN.

Kys mig, inden vi skilles! én Gang! blot en eneste Gang!

HAN.

Kære kære lille Annette.

HUN.

En eneste Gang til! — Tak! — Nej, ikke mere! ikke mere!

II.

Dagligstue. I Hjørnet paa Gulvet høj Lampe med gul Silkeskærm, som ses igen fra tre Spejle. Billedværker og en Mappe med Raderinger paa Bordet under Hængelampen. Kongelys og Solsikker i Kunstbroderi paa et trefløjet Skærmbræt. Gulvtæppet overstrøet med gule Nelliker. Broncefarvet Plyds paa Chaiselongue, Divan og Stole. For Vinduerne en smal, hvid Kniplingsstribe som Skel mellem tunge, lysegule Gardiner.

HUSTRUEN
(aabner Døren ud til Entreen).

Jeg syntes nok, det var dig.

HAN.

Hvorfor skulde det ikke være mig?

HUSTRUEN.

Nej, hvem skulde det ellers være? — Men du har jo Sne paa Frakken.

HAN.

Det har snet hele Aftenen.

HUSTRUEN.

Saa vent med at kysse mig, til du har faaet Overfrakken af. For jeg har min ny Dragt paa — den kom for lidt siden.

HAN.

Hvorfor bliver du staaende der i Døren og stirrer?

HUSTRUEN.

Stirrer? — jeg staar og venter paa Kysset. Men du maa gerne først komme ind og se, om jeg fortjener det. — Naa, hvad

synes du saa om Dragten? Du kan vel taale at se mig barhalset? Jeg fik Lyst til at beholde den paa, til du kom hjem. Klæder den mig?

HAN.

Du er statelig som en Dronning.

HUSTRUEN.

En noget fyldig Dronning. Jeg har siddet her og været ligefrem undselig over at være alene med mine runde, nøgne Arme. — Nu vil jeg ha' Kysset. — Et til! — og et til! —

HAN.

Er jeg bleven dig for længe borte?

HUSTRUEN.

Det er du altid.

HAN.

Du begyndte maaske at blive ængstelig eller i daarligt Humør?

HUSTRUEN.

Synes du, det kunde ligne mig? Men skal vi endelig tale alvorligt, saa har jeg virkelig haft en lille Sorg. Den dejlige Kamelia, som sprang ud igaar, er knækket af Grenen.

HAN.

Er du overtroisk?

HUSTRUEN.

Kan du tænke dig mig overtroisk? Der kan jo springe en ny ud imorgen.

HAN.

Knopperne er skøre til at falde.

HUSTRUEN.

Men jeg har altid haft Held med mig.

HAN.

Hidtil. — Hvorfor ler du?

HUSTRUEN.

Du ser ud som en gammel Bedstemoder, der har mørke Anelser.

HAN.

Altid er du saa glad.

HUSTRUEN.

Det skulde du da være glad ved. Hvorfor er du alvorlig?

HAN.

Aa — det er saa betagende at gaa i tæt Snevejr.

HUSTRUEN.

Jeg synes, det er forfriskende.

HAN.

Man gaar og drømmer.

HUSTRUEN.

I Snevejr? — hvad du dog kan finde paa!

HAN.

Sneen spærrer af, mens den falder. Folk, som gaar tæt forbi, er som Mennesker fra en fjern Tid; Lyset fra en Lygte bliver ligesom et Lys i Skyerne. Man gaar og ser Syner. — Jeg ved ikke — vil du høre, hvad jeg drømte?

HUSTRUEN.

Er det morsomt?

HAN.

Morsomt? — Ja, det er meget morsomt, forfærdelig morsomt.

HUSTRUEN.

Lad mig endelig høre!

HAN.

Jeg kiggede ind paa et Tagkammer, et af de skraa. Der var intet Rullegardin, men hængt et Sjal for Vinduet. En Godtkøbslampe var tændt og lyste søvnigt. Slængt over Jærnsengen med de tynde Puder laa en fin Klædes Vinteroverfrakke med lyst For. Paa Bordet ved Siden af Symaskinen laa et Par brune Glacéhansker. Han og hun var alene i Kammeret. Hun havde tynd, sort Kjole. Ansigtet var smalt og blegt, Øjnene store. Hendes Haar havde han løst, det var mørkt og naaede langt ned.

HUSTRUEN.

Hvordan saa han ud?

HAN.

Aa —

HUSTRUEN.

Du vil vel ikke ha' mig til at tro, at det var dig?

HAN.

Naar man drømmer, har man jo tit sig selv i Tankerne — saa vi kan gerne tænke os, at han lignede — lidt.

HUSTRUEN.

Hvad saa?

HAN.

Ikke andet, end at hun sagde, at hun straks var kommen til at holde af ham, fordi han var den første, som nogen Sinde havde talt venlige Ord til hende.

HUSTRUEN.

Og hvad mere?

HAN.

Ikke mere. — Naar Sneen falder, bliver den ved at grænse af som hvide, skyhøje Mure. Det er, ligesom man for hvert Skridt gaar over Grænsen til et andet Rige. — Jeg saa en lys sjællandsk Egn en Sommerdag i hed Sol. Over Engen med Kløver en smal Sti. En Sø blinkede. Skovkroner rundede sig mod Himlen som grønne Bakkestrøg.

HUSTRUEN.

Og de to gik paa Stien.

HAN.

Der var løbet et Par Aar bort. Hun var bleven mere voksen og smukkere.

HUSTRUEN.

Og bedre klædt.

HAN.

En lys Kjole, en staalgraa, med fine blaa Striber. — Han sagde til hende, at de maatte skilles — en Gang maatte det jo alligevel være.

HUSTRUEN.

Han kunde ikke gifte sig med hende.

HAN.

Hvorfor ikke?

HUSTRUEN.

Kære! det kunde han da ikke.

HAN.

— Saa faldt Sneen igen.

HUSTRUEN.

Sig mig blot: blev han ved at ha' dine Øjne?

HAN.

Du kan jo tænke dig det.

HUSTRUEN.

Jeg synes, det er en daarlig Spøg.

HAN.

Paa én Gang blev det lyst, og der lød Musik. Par efter Par svang sig over et blankt Gulv. Lyse Damedragter bølgede som for en Blæst i lange, bløde Folder. — Han var der. Han bøjede sig over en silkeklædt Prinsesse og hviskede til hende. Alt imens syntes han, der var nogen, som hviskede til ham. Bag ved ham lød en Barnestemme, blegt og usammenhængende, ligesom fra en, der talte i Søvne: Løs mit Haar, løs mit Haar! jeg kom straks til at holde af dig, fordi du gav mig venlige Ord!

HUSTRUEN.

Drømte du mere i Snevejret?

HAN.

Ja, til sidst drømte jeg — at det sneede. Han og hun gik Arm i Arm i Snefoget. Hun havde et ganske smalt, ganske blegt, blegt Ansigt og store, syge, skinnende, skinnende Øjne. Ingen af dem vilde have sørget, hvis Sneen havde drysset over dem og omkring dem og begravet dem som døde Fugle.

HUSTRUEN.

— Det var alligevel en styg Ide af dig at digte de Drømme.

HAN.

Hvis det nu — ikke var Drømme?

HUSTRUEN.

Hvad siger du? — Aa nej, jeg kender dig! hvor du vilde triumfere, hvis du fik mig til at tro det.

HAN.

Men — hvis det alligevel var den dybeste Alvor?

HUSTRUEN.

Jeg kan ikke en Gang lide, at du siger det.

HAN.

Naa ja, saa — saa er det altsaa kun Drømme.

HUSTRUEN.

Men det er nogle ækle, tunge Drømme.

HAN.

Ja, tunge Drømme.

HUSTRUEN.

Og alligevel — ja, du kender nok det, naar man selv sidder inde i en hyggelig varm Stue og hører Storm og Hagl slaa Smæld mod Ruderne? — Hvorfor ser du nu saa nedslaaet ud?

HAN.

Jeg troede, vi kunde have talt sammen.

HUSTRUEN.

Men — vi taler jo sammen.

HAN.

Ja, vist saa!

HUSTRUEN.

Du er vistnok træt.

HAN.

Ja, jeg er træt.

HUSTRUEN.

Kys mig!

HAN.

Saa tit du selv vil!

HUSTRUEN.

Vil du ikke ind at kysse den lille?

HAN.

Du kan give hende et Kys fra mig, et af dem, du har faaet.

HUSTRUEN.

— Hvad vil du ved Vinduet?

HAN.

Jeg vilde blot se Kameliaen.

III.

Spadserevej. Formiddagssol paa Vejgrus. Halvhøje Træers knudrede Grene med tilstøvet Løv ud over Bænkene. Udsigt over Enge; buttede Hasselbuske langs den ene Side af en Markvej. I det fjerne: Villaer med Flagstænger i Haverne.

HUN.

Goddag.

HAN.

Det er virkelig dig. Du kresede derude paa Vejen paa din Cycle — din blaa Trøje og de hvide Ærmer — det saa' saa frisk ud. Da du kom nærmere, saa jeg paa dit mørke Haar, den store Knude under Straahatten — der var ogsaa noget ved Figuren, en lille Bevægelse med Armen. — Men det var først, da du paa en Gang drejede Cyclen herhen imod, at jeg for Alvor begyndte at tro, at det var dig. Jeg sad og var bange — for hvis du alligevel ikke var kommen hen til mig.

HUN.

Jeg har set Dem og kendt Dem hele Tiden.

HAN.

Hvad siger du?

HUN.

Hvor De hoster! De maa ikke tale saa meget.

HAN.

De — De har Ret — Frue! jeg hoster. Nu er det mig, der hoster. Det er netop for Hostens Skyld, at jeg sidder her.

HUN.

Ja, her staar Solen saa varmt paa.

HAN.

Raske Folk siger, at den brænder. — Det er længe siden, vi saas sidst.

HUN.

Tre Aar i næste Maaned. Det er jo saa rent tilfældigt med Møder.

HAN.

Og det har næsten været, som om De og jeg ikke maatte mødes.

HUN.

Men hvor De dog hoster.

HAN.

Tak, nu er det ovre. Jeg havde haabet, Sommeren var bleven endnu varmere. Lægerne mente, at jeg maaske kunde taale at blive her hjemme i Juni og Juli, og jeg selv vilde saa gerne.

HUN.

De har været i Syden.

HAN.

Siden min Kone døde. Ja, De ved maaske —?

HUN.

Jeg ved, at hun døde.

HAN.

Og vor lille Pige —

HUN.

Jeg ved det.

HAN.

Det var underligt nok, at vi saadan alle tre —

HUN.

Ja, det var underligt.

HAN.

Og at derimod De, som den Gang var saa syg —

HUN.

Ja, det er underligt. — Bor De her ude?

HAN.

Nej. Det gør De heller ikke.

HUN.

Ved De det?

HAN.

Der er tegnet blomstrende Lindegrene paa Rullegardinerne i Lejligheden. Det er jo i Stuen, De bor. Jeg stod en Aften lige overfor paa den anden Side Gaden. Jeg var kommen til at tænke paa, at jeg maaske, før jeg troede det, vilde blive saa syg, at jeg ikke mere kunde gaa ud. Saa havde jeg ikke mere Ro paa mig —' jeg vilde saa gerne se Dem. Kan De tænke Dem noget saa haabløst? om Aftenen, naar der var rullet ned alle Steder. Klokken var ti — jeg hørte Deres Ur slaa inde i Stuen; De har et af de gammeldags Ure med en Gøg, som kukker. Og saa saa' jeg Dem dog alligevel. Ved den ene Side sluttede et af Rullegardinerne ikke tæt, indenfor var en Fold af Gardinet bleven hængende i en Gren paa et Kameliatræ. De sad ved Bordet under Hængelampen — De havde røde Kinder, Annette! — lille Annette!

HUN.

De maa ikke kalde mig saadan.

HAN.

Hvorfor ikke?

HUN.

For De siger mit Navn saa bedrøvet.

HAN.

Kan De huske, da vi talte sammen sidst?

HUN.

Nu tænker De paa, at jeg kyssede Dem.

HAN.

Ja, jeg kyssede Dem.

HUN.

Og De tror, at det er det Kys, som har gjort Dem syg.

HAN.

Ikke mig. Men undertiden har jeg ikke kunnet ladet være at grunde over, hvor underligt det Kys gik fra en til en anden. Man kunde virkelig tænke sig — ja, jeg mener det naturligvis ikke, men — det var dog sært alligevel — ligesom Kysset tog

Sygdommen bort fra Dem — saa laa den paa mine Læber, ingen kunde se den — saa kyssede min Kone mig — siden gik hun ind og kyssede Barnet, som laa og sov.

Hun.

Hvem blev først syg?

Han.

Barnet. Mens det led og laa i Vildelse, klamrede det sig til Moderen og vilde bestandig kysse hende. Da vi havde begravet den lille, blev min Kone syg. Hun var saa angst. Hun vilde hele Tiden, jeg skulde kysse hende.

Hun.

Holdt De af Deres Kone?

Han.

Jeg holdt meget af hende.

Hun.

De sagde den Gang, at De holdt af mig.

Han.

Jeg holdt meget af Dem.

Hun.

Men saa kunde De jo ikke holde af hende.

Han.

Det forstaar De ikke.

Hun.

Nej, det forstaar jeg ikke.

Han.

Hvor I var forskellige, De og hun.

Hun.

Nu kommer Hosten igen.

Han.

Bryd Dem ikke om det. — Men det er sandt! jeg glemmer at ønske til Lykke — Deres Mand er jo bleven Chef.

Hun.

Hvad tænkte De, da De hørte det?

Han.

Aa —

Hun.

Ja, det er underligt.

HAN.

Ikke sandt? at han skulde faa min Plads — ogsaa i det.

HUN.

Hvorfor ryster De paa Hovedet?

HAN.

Har De hørt tale om Sjælevandring? Der er Folk, som tror, at naar et Menneske dør, saa fortsættes hans Liv paa en af de andre store Stjerner med klart Lys. Kan De huske, da vi gik i Snevejret og talte om at dø? — Det kunde næsten synes, som vi virkelig døde, for mellem den Gang og nu er der et Svælg, som jeg ikke kan tænke over. Synes De, det er Fantasteri?

HUN.

Jeg synes, at jeg selv er et helt andet Menneske.

HAN.

Lykkeligere?

HUN.

Sund og rask. Jeg havde jo altid været syg. Og det — den Gang — mens jeg var syg — det er ligesom noget fra en anden Verden. Nu kan jeg løbe og alligevel trække Vejret i lange Drag. Naar det er isnende Vind, som stikker, kan jeg gaa rask imod den, uden at det gør ondt. Jeg havde aldrig tænkt mig, at det var saa vidunderlig dejligt at leve.

HAN.

Ja, De har Livet for Dem. Nu skilles vi to. — Annette! vil De —?

HUN.

Jeg vil ikke kysse Dem.

HAN.

Den Gang var jeg ikke bange for Deres Kys.

HUN.

Men nu tør jeg ikke.

HAN.

Skal jeg sige Dem noget: De tror ikke, at mit Kys tog Sygdommen fra Dem.

HUN.

Hans Kys gav mig en usigelig Lyst til at leve.

Han.

Saa Farvel da! Vil De nægte mig en eneste lille Bøn: naar De nu stiger op paa Cyclen, lad den saa løbe derud, hen ad Markvejen, bort mod Villaerne, saa jeg kan følge Dem længe.

Hun.

Jeg vilde alligevel mærke Deres Øjne hvile paa mig, selv om jeg vidste, at De ikke kunde se mig.

Han.

Tak! Farvel — Annette!

Axel Steenbuch.

Serumbehandlingen af Difteritis.

Difteritis kendtes tidligere som en epidemisk Sygdom, der spredte Død og Skræk, hvor den viste sig, men som til Gengæld i lange Tider holdt sig borte. I de sidste Decennier har Forholdet forandret sig, og baade København og Europas andre Storstæder lever nu under en vedvarende Difteritisepidemi. Sygdommen frygtes maaske mindre nu, men i Virkeligheden gør den langt mere Ulykke end tidligere. I København angribes saaledes aarligt omtrent 4000 Mennesker, og da af disse de 4—500 dør, kan det ikke undre, at de fleste i deres Bekendtskabskres husker Familier, som Sygdommen har hjemsøgt og gjort barnløse. Allerede af denne Grund har Sygdommen Krav paa alle tænkende og følende Menneskers Interesse, men i den sidste Tid er der kommet et nyt Moment til, idet man har ment ved en ny Behandlingsmaade at kunne udrette langt mere mod Sygdommen end tidligere. Det er det fuldstændig ny Princip, hvorpaa denne Behandlingsmaade er baseret, der gør den til en af de betydningsfuldeste Begivenheder i Medicinens Historie og derfor værdig til at kendes og forstaas ogsaa af Lægfolk.

For de Læsere, der ikke af egen, mere eller mindre sørgelig Erfaring kender Sygdommen, maa vi først kort omtale, hvori den bestaar. Man tænker sig jo i Reglen Difteritis som en „ondartet" Halssyge, men det er dog langt fra, at den altid optræder som en farlig Sygdom. Den kan undertiden optræde med ganske lette Tilfælde; den angrebne faar da Smerter ved Synkning og Feber, og disse Smerter hidrører fra Betændelse i Svælget, hvor man ser Mandlerne svulme op og blive røde. Paa de betændte Mandler viser der sig saa smaa eller større hvide Pletter, dannede af tynde Hinder, Belægninger, der efterlader et lille Saar, naar de skrabes af med en Ske. I Løbet af en

Ugestid svinder Symptomerne, og Patienten kommer sig. Difteriten vil i et saadant Tilfælde ganske ligne en almindelig godartet Halsbetændelse, og kun den øvede Iagttager vil af Pletternes Udseende kunne afgjøre, at det har været Difteritis. I en Del Tilfælde er en nøjere bakteriologisk Undersøgelse endogsaa nødvendig, før en Dom kan fældes.

Anderledes viser Sygdommen sig i de alvorlige Tilfælde. De omtalte Pletter naar da en langt større Udbredelse i Svælget, hvor hvidgule, tykke Belægninger beklæder de betændte Mandler, strækker sig op paa Ganen og undertiden helt op i Næsen. Den udbredte Svælgbetændelse bevirker stærke Smerter ved ethvert Forsøg paa Synkning, saa at Ernæringen vanskeliggøres, Feberen er høj og Patientens almindelige Befindende stærkt paavirket. Uroligt og lidende ligger den syge hen uden at kunne finde Hvile og næsten uden Søvn. Man ser dog ogsaa en Del af disse Patienter bedres, idet Belægningerne i Svælget afstødes og Feberen ophører, men i andre Tilfælde aftager Kræfterne hurtigt, den syge bliver sløv og apatisk, uden Sans for Omgivelserne, nyder næsten intet og kaster op, hvad han faar ned, og denne Slaphedstilstand er en Indledning til Døden, der indtræder ved, at Hjertet lammes.

Ofte optræder Difteritis imidlertid paa en helt anden Maade, i den Form, som i Almindelighed kaldes „Strubehoste“; det var tidligere især under dette Navn, at den var alle Mødres Rædsel. Medens Betændelsen og de hvide Hinder ved Halssygen sidder i Svælget, er det nu Struben, der er angreben, og Virkningen er hos Børn langt frygteligere her. Paa Grund af den overordentlige Snæverhed af Børnenes Strube tilstoppes denne let af Betændelsessvulsten og Belægningerne, og der indtræder derved Kvælning. Det første Tegn paa, at Struben er angreben hos et Barn, er en ejendommelig Hæshed og Hoste i Forening med Feber, men efterhaanden som Belægningerne og Betændelserne udvikler sig i Struben, faar Barnet Vanskelighed ved at trække Vejret. Paa lang Afstand kan man høre dets anstrengte og hivende Aandedræt, til Tider stiger Hindringen for Luftens Passage, saa at Barnet faar begyndende Kvælningsfornemmelse og bliver uroligt. Intet er mere pinligt, end at se saadant et lille Barn med Strubehoste med et lidende og ængsteligt Udtryk i Øjnene uroligt tumle sig i Sengen for at faa Luft og med en talende Bevægelse tage sig til Struben med de smaa, allerede kølige og blaalige Hænder. I saadanne Tilfælde er

man nødt til at gøre en Operation og med et Snit paa Forsiden af Halsen aabne Luftrøret. I et Nu faar Barnet derved Luft igen, og den øjeblikkelige Fare er forbi; mange Liv er reddede ved denne Operation, men selv om Kvælningen saaledes er afværget, er de opererede Børns Skæbne endnu meget tvivlsom, idet over Halvdelen af dem dør af Feberen og Betændelsen i Strube og Svælg eller ved dens Forplantelse ned i Lungerne.

Naar Barnet lykkeligt har overstaaet Betændelsen i Halsen eller i Struben, naar Feberen er svunden og Rekonvalescensen i god Gang, trues det endnu af Difteriens Følgesygdomme og da navnlig af Nyrebetændelse og Lamheder. Nyrebetændelsen er en meget almindelig Ledsager af Difteritis, men svinder i Reglen kortere eller længere Tid efter, at den egentlige Sygdom er hævet. Mere alarmerende er de Lamheder, der hyppigt optræder nogle Dage eller nogle Uger efter Halsbetændelsen. Synkemusklerne bliver i Reglen først angrebne, Barnet faar hvert Øjeblik Maden i den forkerte Hals, d. v. s. ned i Luftrøret i Stedet for i Spiserøret, Stemmen bliver snøvlende og uforstaaelig, og Lamheden kan angribe Benene, saa at Gangen bliver vanskelig, vraltende og undertiden helt umulig paa Grund af Kraftløshed i Benene. Denne Lamhedstilstand kan vare flere Uger og taber sig saa i Reglen igen, men den rummer en Del Farer for Barnet, medens den staar paa, idet Fødemidlerne ved at komme ned i Luftrøret kan give Lungebetændelse og Lamheden desuden i svære Tilfælde kan angribe Hjertet og Aandedrætsmusklerne og derved blive livsfarlig.

Man ser saaledes, at Difteritis hyppigt er en meget kvalfuld Sygdom, og at den er meget farlig, navnlig for smaa Børn. Skønt Lægen ingenlunde staar magtesløs overfor Sygdommen, er Dødeligheden dog ret betydelig; i København dør saaledes 10—12 pCt. af alle de angrebne (voksne iberegnede), men naar Epidemien til Tider er mere ondartet, kan Dødeligheden stige betydeligt højere. Om de i Reglen alvorligere Tilfælde, der indlægges paa Udlandets Børnehospitaler, anføres, at over Halvdelen (ca. 60 pCt.) dør; paa Blegdamshospitalet dør derimod kun en Fjerdedel af de indlagte Børn; dette gunstige Resultat skyldes for en stor Del Hospitalets udmærkede Indretning, tillige dog den Omstændighed, at der her i Byen indlægges flere af de lettere Tilfælde end andetsteds.

Medens Difteritis nu er en saare udbredt Sygdom og dens Sygdomsbillede i udtalte Tilfælde saa let at genkende, og skønt Epidemier af den rimeligvis i lange Tider er optraadt i Europa, er det dog ikke hundrede Aar, siden den første Gang beskreves og erkendtes som en egen Sygdom. Den Sans for selvstændig Tænken, der fandtes i Frankrig i Slutningen af forrige Aarhundrede, og som yderligere næredes af den store Revolution, bevirkede en Opblomstren af alle Naturvidenskaberne, og ligesom Kemien maa ogsaa den moderne Medicin regne sin Begyndelse fra denne Periode, hvor Tuberkulose, Lungebetændelse, Tyfus, Difteritis og en Mængde andre Sygdomme først bragtes til Menneskehedens Bevidsthed som bestemte Sygdomme, hvor de sindssyges Lænker for første Gang brødes, og hvor Kirurgerne for første Gang organiserede Hjælp til de saarede paa Valpladsen. Det var ikke denne Tids mindste videnskabelige Bedrift, da den franske Læge Bretonneau i Aarhundredets Begyndelse gav sin klassiske Beskrivelse af Difteritis, saa enhver Læge for Fremtiden kunde kende den, og tillige indførte den omtalte Operation (Trakeotomien) for at modvirke Kvælningen ved Strubehosten. At det var en smitsom og epidemisk Sygdom, saa Bretonneau straks, men hvorledes man skulde forklare sig dens Opstaaen, dens Aarsag, derom nærede han og hans samtidige kun meget uklare Forestillinger.

Aarsagen til Epidemier søgte man den Gang væsentlig i Gifte af forskellig Natur, navnlig tænkte man paa giftige Luftarter, der uddunstede fra de syge eller dannedes i Naturen, hvor Urenheder ophobede sig og gik i Forraadnelse. Man tænkte sig hyppigt smitsomme Febre som en Forraadnelse eller Gæring af Blodet, thi ogsaa gærende Vædsker saa man „smitte“ hinanden; naar man overførte lidt af en gærende Vædske til en frisk, opstod der hurtig Gæring i denne. Der var dog i Aarhundredets første Halvdel adskillige lyse Hoveder, der tænkte sig, at Smitte skyldtes smaa levende Organismer, og specielt havde man sin Opmærksomhed henvendt paa de smaa Væsener, man netop i stor Mængde kunde iagttage i alle raadnende og gærende Substanser. Der var imidlertid meget væsentlige Hindringer for at opfatte saadanne Mikrober som Aarsag til Sygdommene, saavel som for at antage dem for Aarsag til den Forraadnelse og Gæring, hvortil deres Forekomst var knyttet. Hovedindvendingen var den, at disse mikroskopiske Væsener fandtes overalt; det var ganske umuligt at forhindre Forraadnelse og Gæring af en Vædske, selv om man indelukkede

den nok saa godt, og altid saa man Bakterier i den, saa snart Forraadnelsen var i Gang, om man end i Forvejen ingen havde kunnet opdage. Man drog deraf den Slutning, at det var Gæringen, Forraadnelsen, der bragte Bakterierne til Live og ikke omvendt, og man frakendte derved disse enhver Evne til at fremkalde Forraadnelse — og Sygdom.

Det var Pasteurs første store Fortjeneste at bringe Klarhed i disse Forhold. Han viste ved simple og uomstødelige Eksperimenter, at naar man ikke hidtil havde kunnet hindre Forraadnelse og Gæring, var det, fordi man ikke havde forstaaet at dræbe eller udelukke alle levende Kim; opnaaede man virkelig det, kunde en hvilken som helst forraadnelsesdygtig Vædske holde sig uforandret, „steril“, saa længe det skulde være, og man kunde, naar som helst man ønskede det, atter frembringe Gæring og Forradnelse ved at tilføre Vædsken Mikrober. Han viste endvidere, at der fandtes en Række forskelligt udseende og forskelligt voksende Bakterier, som hver frembragte sin bestemte Gæring og, hvor de end optraadte, altid frembragte den samme Art af Dekomposition.

Ved Pasteurs Undersøgelse faldt der som Skæl fra Lægernes Øjne. Man indsaa nu, at naar Forraadnelsen virkelig skyldtes Bakterier, og naar de forskellige Gæringer skyldtes forskellige vel karakteriserede Bakterier, saa var det mere end sandsynligt, at det samme var Tilfældet med de smitsomme Sygdomme. Pasteur havde selv Lejlighed til at paavise en Epidemi, der fremkaldtes af levende Væsener, idet han ved at studere Silkeormsygdommen opdagede, at dens Aarsag var en mikroskopisk Organisme. Lægerne begyndte derefter at undersøge de smitsomme Sygdomme meget nøje og kunde ogsaa i enkelte paavise Bakterier, der fremkaldte Sygdommen. Men det var forbundet med overordentlige Vanskeligheder at finde disse meget smaa Bakterier og at bevise, at det virkelig var dem, der var Sygdommens Aarsag.

Af stor Betydning var det derfor, at Koch i Tyskland paaviste Metoder, hvorved man langt lettere end tidligere kunde godtgøre, at der fandtes Bakterier ved de forskellige Sygdomme, og faa dem til at vokse udenfor den levende Organisme. Det var en af Kochs Elever og nærmeste Medarbejdere, Løffler, der først paaviste en Bacil som Aarsag til Difteritis, idet han viste, at saadanne Baciller i store Mængder forekommer i de hvide Belægninger og Hinder, der altid findes i det betændte Svælg.

Naar man vil gøre sig en Forestilling om Størrelsen og Udseendet af en saadan Bacil, kan man tænke sig den af Form som en lille bajersk Pølse, men saa lille, at der hører flere hundrede Ganges Forstørrelse til at se den tydeligt. For at danne en Række af en Tommes Længde maa omtrent 5000 Difteribaciller ligge i Forlængelse af hinanden. Dertil kommer, at de er i Stand til at formere sig overordentlig hurtigt; blot ved at indsnøres paa Midten bliver en Bakterie til to, der igen kan dele sig, og en saadan Deling kan ske i Løbet af en Time; i Løbet af et Døgn kan en enkelt Bakterie derfor under gunstige Betingelser udvikle sig til adskillige Tusinder.

Difteribacillerne finder man i Mundhulen paa Patienterne, og navnlig i stor Mængde i de hvide Belægninger. Sygdommen opstaar, naar en eller flere af disse smaa Baciller kommer ind i Munden paa et Menneske, og naar de der træffer et Sted i Svælget, hvor de kan hæfte sig og „slaa an"; rimeligvis fordres der et lille Saar, en lille Rift eller lignende, for at de skal kunne komme til Udvikling. Naar dette sker, vokser og deler Bakterierne sig hurtigt, saa der snart findes en Mængde i Mundhulen. Her er der imidlertid altid nok af Bakterier af forskellig Art, uden at det gør Mennesket nogen Fortræd; det særligt farlige ved Difteribacillen er, at den producerer en stærk Gift. Denne Gift er naturligvis i størst Mængde til Stede lige omkring Difteribacillerne, altsaa paa og i Svælgets eller Strubens Slimhinde, og det er den, der frembringer den stærke Betændelse i Halsen og Dannelsen af de hvide Belægninger, der, som vi har set, er særlig farlige i Struben hos smaa Børn.

Desuden gaar denne Gift fra Svælgets Belægninger over i Blodet og bringes derved til at cirkulere rundt i hele Legemet. Den bevirker her Feberen og hele den almindelig sygelige Tilstand, og det er den, der dræber Patienten ved at lamme Hjertet. Det er endvidere Blodforgiftningen, som fremkalder Nyrebetændelsen og de Lamheder, der kan opstaa i Reconvalescensen.

At det nu virkelig er denne Bacil, der er Aarsag til Difteritissygdommen, derom kan man overbevise sig paa følgende Maade. Fra Halsen paa et af Difteritis angrebet Menneske kan man tage enkelte af Bacillerne og bringe dem til at vokse andetsteds. Man kan f. Eks. tilberede en Kødsuppe paa en saadan Maade, at den danner en god Næringsbund for disse smaa, men ret kræsne Væsener. Sørger man for at holde alle andre Bak-

terier borte fra det Glas, hvori Suppen opbevares, og holder man Suppen paa en bestemt Temperatur (37 Gr. C.), saa vil man se de tilsatte Difteribaciller formere sig, saa at man i kort Tid faar en stor Mængde. Med disse Bakterier kan man nu fremkalde Difteritis igen hos forskellige Dyr, f. Eks. hos Kaniner. Naar man ridser Kaninerne i Halsen og indgnider lidt af den bakterieholdige Vædske, ser man Dyrene i de følgende Dage blive syge, de faar Pletter og Belægninger i Halsen, ligesom Menneskene, de faar Feber og mister deres Madlyst; hvis man har ført Bakterierne ned i Struben, kommer der ogsaa Betændelse her, Dyrene faar en ejendommelig hæs Hoste og Vanskelighed ved at trække Vejret, ligesom de smaa Børn med Strubehoste. Kaninerne dør i Reglen af Sygdommen, men overlever de den, kan man se dem faa Lamheder ganske som Menneskene. Vi kan derfor ikke være i Tvivl om, at disse Løfflerske Baciller virkelig foraarsager Difteritis hos Mennesket.

Difteribacillerne findes som sagt i Patientens Mund, Svælg og Luftrør, det er herfra Giftstoffet gaar over i Legemet, men selve Bacillerne kommer ikke i Blodet, breder sig ikke ud i Kroppen. Vi kan heraf drage den vigtige Slutning, at det navnlig er Patientens Mundvædske, der er smittefarlig, og at det derfor er de Ting, Patienterne benytter til at spise med og drikke af, samt det ophostede Slim, man særlig skal tage sig i Agt for.

Efter at man var naaet til Vished om, at Difteritis saavel som de fleste andre smitsomme Sygdomme skyldtes Bakterier, og efter at man havde set, at man kunde overføre Sygdommen til Dyrene, aabnede der sig Muligheden for ved Forsøg paa Dyr at prøve de Lægemidler, man benyttede til Menneskene, og navnlig at forsøge ny Helbredelsesmetoder, som man ikke uden videre kunde anvende paa Patienter. Den første Tanke var, som naturligt er, at forsøge at dræbe Bakterierne hos den syge og derved standse Sygdommen. Ved Forsøg i Laboratorierne fandt man, at visse Stoffer, som Karbolsyre, Sublimat og en Mængde andre, meget hurtigt dræber de Bakterier, de kommer i Berøring med. De har derfor ogsaa faaet en stor Anvendelse til at desinficere med d. v. s. dræbe Bakterierne paa livløse Ting, i Værelser o. l. og til at beskytte Saar mod udefra kommende Bakterier, men naar man vilde anvende dem som Helbredelsesmidler, altsaa søge

med dem at dræbe de Bakterier, som alt var trængte ind i Organismen og havde faaet fast Fod der, saa stødte man paa den store Vanskelighed, at disse antiseptiske Stoffer vel er stærke Gifte for Bakterierne, men ogsaa for Mennesket og Forsøgsdyrene. Man kunde derfor ikke lade den syge Organisme gennemtrænge af dem uden at gøre mere Skade end Gavn. Selv ved en Sygdom som Difteritis, hvor Bakterierne findes paa et forholdsvis let tilgængeligt Sted i Svælget, var Nytten af antiseptiske Penslinger og Indaandinger kun begrænset.

Da man saaledes efterhaanden indsaa, at man ikke ved direkte at efterstræbe Bakterierne i den syge Organisme kunde opnaa et tilfredsstillende Resultat, vendte man Blikket en anden Vej og opstillede det Spørgsmaal, om der da ikke hos selve den angrebne Organisme findes Kræfter, der virker beskyttende for Livet og fjendtlig overfor de indtrængende Fjender. Hvis der eksisterer saadanne for den levende Organisme nyttige Faktorer, kunde man haabe, at man ved at studere deres Virkemaade og de Betingelser, hvorunder de optræder, kunde naa til at beherske dem og lade dem virke efter vort Forgodtbefindende.

Paa Forhaand er der i Virkeligheden meget, der taler for, at saadanne Kræfter eksisterer, ja man kan egentlig ikke godt paa anden Maade tænke sig et højt organiseret Væsen som Mennesket leve og bestaa, naar man tager i Betragtning de utallige Fjender, der omgiver det overalt. I samme Øjeblik, Livet er udslukt, ser vi jo Organismen med rivende Fart opløses og spredes til alle Sider. Millioner af Bakterier gennemvokser Legemet og fremkalder Forraadnelse; Orme og Maddiker lever højt og omsætter det døde Stof til broget Liv. Hvorfor sker dette først efter Døden? Dekompositionen bevirkes dog af de samme Bakterier, som ethvert Menneske bærer paa sin Hud, i sin Mund og i sin Tarmkanal. Naar de, medens Organismen lever, ikke er i Stand til at bane sig Vej og udvikle sig i Legemet, maa der til selve Livet være knyttet Kræfter, der holder dem Stangen.

Kun et lille Antal Bakterier, de sygdomsvækkende, Smittebakterierne, er i Stand til at bryde den levende Organismes Bolværk; de kues ikke i deres Vækst, men trænger ind og formerer sig i Legemet og frembringer derved vore farligste Sygdomme. Men selv overfor dem er Organismen ikke altid magtesløs. For at de skal slaa an, faa Fodfæste, fordres der saa godt som altid et lille Saar, en Forkølelseskatarrh eller en anden forbigaaende

Sygelighed, der svækker Organismen saa meget, at Modstanden mod Angrebet paa et enkelt Punkt er svagt. Vi vilde ellers alle være faldne som Ofre for de Sygdomsspirer, der omgiver os overalt. Jo sundere og kraftigere, vi holder vort Legeme, des mindre er vi udsatte for, at Smittebakteriernes stadig fortsatte Angreb skal lykkes.

Ogsaa paa anden Maade er det iøjnefaldende, at den levende Organisme er i Besiddelse af særlige Evner til at modstaa og overvinde Sygdomme. Lige fra Oldtiden har man talt om „Naturens lægende Kraft", og det er et gammelt Ord, som siger, at Naturen er den bedste Læge. Intetsteds ses dette smukkere end ved et Benbrud. Sit solide Stativ kan Legemet ikke undvære, og brækker en af dets Grundpiller, begynder straks en Reparationsproces. Lægens Opgave er kun at forhindre skadelige Paavirkninger, hvorved Naturen hindres i sit rolige Arbejde; han søger at holde Knoglens to Stumper i en saadan Stilling til hinanden, at Sammenvoksningen kan ske saa let og saa nyttigt som muligt, men han formaar ikke at paavirke selve den Proces, hvorved Benenderne loddes sammen ved en fast Kitmasse, der saa atter omformes til faste Bendele af samme Natur som den øvrige Knogle og af den mest hensigtsmæssige Form — det er Naturens eget beundringsværdige Arbejde.

Paa lignende Maade gaar det til ved et Saar, der læges. Lægen søger at forhindre, at Organismens Fjender og navnlig Bakterierne benytter Øjeblikket til et Angreb paa det svage Punkt, men selve Helingen af Saaret og Dannelsen af det faste Ar, der knytter de adskilte Dele sammen igen, foregaar uden ham og er foregaaet i umindelige Tider, før noget Menneske smykkede sig med Navnet Læge.

Ogsaa de farlige Sygdomme, som skyldes Bakteriernes Vækst i vort Legeme, er Genstand for Helbredelse fra Naturens Haand. Det er jo kun et Mindretal af de angrebne, der bukker under. Vi ser de sygdomsfrembringende Bakterier formere sig i Legemet, vi ser dette lide og nedbrydes Skridt for Skridt under den tærende Feber, men saa indtræder der i mange Tilfælde Bedring, Organismen samler Kræfter og Bakterierne uddør, og dette sker vel at mærke i utallige Tilfælde uden virksom Mellemkomst af nogen Læge, og selv naar denne optræder med utvivlsom Nytte, virker han væsentlig ved at opretholde Patientens Kræfter og derved styrke ham i Kampen mod Sygdommen.

At Feberen i saadanne Sygdomme virkelig betyder en Kamp mellem Organismen og Sygdommen, det har man i lange Tider haft en Følelse af. I nogle Tilfælde er det ogsaa ret slaaende. Alle har i alt Fald fra Romanerne hørt Tale om en Sygdomskrise. Lægen kommer med opklaret Ansigt ind fra Sygeværelset og siger: „Der er indtraadt en Krise, Patienten er reddet.“ En saadan Krise ser man f. Eks. hyppigt ved Lungebetændelse. Patienten har i 1—2 Uger en voldsom Feber og er meget lidende, saa med ét Slag falder Temperaturen ned til det normale, Feberen er ophørt, og der indtræder Søvn, Velbefindende og en velgørende Transpiration. Kampen mellem Sygdommen og Organismen er endt med dennes Sejr, om end Fjenden ikke derved er fuldstændig tilintetgjort; Lungen er vedblivende stærkt betændt, og det varer længere Tid, før alt er bragt tilbage til den oprindelige Sundhedstilstand.

I tidligere Tid spillede Læren om saadanne Kriser langt større Rolle end nu. Lægerne søgte ved forskellige Behandlingsmaader at faa en Krise til at indtræde for derigennem at redde Patienten. Man lærte imidlertid efterhaanden, at i de Sygdomme, der ender med en virkelig Krise, er man ude af Stand til at fremkalde den med Kunst. Først i den sidste Tid har man genoptaget Spørgsmaalet, efter at det har vist sig, at det netop er ved de af Bakterier fremkaldte Sygdomme, at den helbredende Krise undertiden optræder, og efter at man havde forstaaet, at dette var et Tegn paa, at Organismen særlig overfor Bakterierne har stærke Forsvarsmidler til sin Raadighed.

Har man gennem en saadan Febersygdom ført en sejrrig Kamp med en Bakterie, saa viser det sig, at man med det samme har erhvervet Evnen til at modstaa et nyt Angreb af den samme Bakterie, i alt Fald for en vis Tid, og det baade naar Sygdommen ender paa den beskrevne Maade med en Krise, og naar Helbredelsen indtræder gradvis og langsommere. Organismen er bleven uimodtagelig, „immun“, overfor denne Bakterie. Det er f. Eks. et Fænomen, som er almindeligt bekendt, at Kopper, Skarlagensfeber og Mæslinger faar man kun én Gang; har man overstaaet Sygdommen, kan man udsætte sig for Smitte saa meget, man vil, uden at blive angreben paany. Organismen er altsaa gennem Kamp i Stand til at erhverve en Modstandskraft, som den ikke havde i Forvejen. Vi ser her et nyt Udslag af dens beskyttende

Kræfter, og det var mod dette Punkt, Pasteur først rettede sine Undersøgelser, da han begyndte sine Studier over Organismens Modstand mod Bakterierne.

Allerede for mere end 100 Aar siden har den engelske Læge Jenner vist, at man kunde fremkalde Immunitet, Uimodtagelighed, mod den farlige Koppesygdom ved at indpode den helt ufarlige Kokoppesygdom (Vaccinen). Denne Vaccination, der har reddet Tusinder af Liv, gjaldt det om at efterligne. Pasteurs første Forsøg anstilledes med den udbredte Kvægsygdom „Miltbrand", der viste sig ved ondartede Brandbylder og dræbte Tusinder af Faar og Køer i Frankrig. Dens Bakterie kunde han „rendyrke" d. v. s. faa den til at vokse i sit Laboratorium i aflukkede Beholdere; han kunde altsaa fremstille saa meget Sygdomsstof, som han ønskede, og ved at indpode det paa Dyrene fremkalde Sygdommen; men dermed var jo praktisk intet opnaaet. Da lykkedes det ham ved forskellige Metoder at gøre disse Bakterier mindre giftige, svække dem, saa at han nu kunde indpode dem paa Dyrene, uden at disse døde deraf. De fik et lettere og forbigaaende Ildebefindende, og ved denne korte og farefri Kamp mod Sygdommen havde de erhvervet Uimodtagelighed mod Bakterien for de kommende Aar. De var „vaccinerede" mod Miltbrandssygdomme ganske paa samme Maade, som Mennesket vaccineres mod Koppesygdommen ved Kokoppeindpodningen.

For Menneskene vilde det dog have langt større Betydning, om man kunde standse en udbrudt Sygdom, end om man ved Vaccination kunde forebygge den, da man jo vanskeligt kunde tænke sig vaccineret for alle de Sygdomme, man kan paadrage sig. Spørgmaalet om Uimodtagelighed, Immunitet, mod en Bakteriesygdom og om dennes Helbredelse er imidlertid nøje knyttede til hinanden, begge Dele er Udslag af den samme Organismens Modstandskraft imod Bakterierne; thi hvis det midt i en Sygdom blev umuligt for Bakterierne at leve længere i Legemet, maatte Sygdommen jo ophøre.

Den Maade, hvorpaa man først fremkaldte Immunitet, var som omtalt, at man lod Organismen gennemgaa en let Sygdom af samme Art som den, man vilde forebygge. Det er imidlertid indlysende, at en saadan Proces ikke kan tænkes udført paa et Tidspunkt, hvor Organismen allerede er haardt angreben. Man maatte søge andre Metoder til at skabe Immunitet. Et Fremskridt lykkedes det Pasteur at gøre ved sine berømte Eksperimenter

med Hundegalskaben. Han valgte denne Sygdom, fordi der i Reglen hengaar Uger eller Maaneder efter det skæbnesvangre Bid, før Sygdommen bryder ud hos den bidte. I denne Tid breder Giften sig langsomt i Legemet, og først, naar den naar Hjernen, begynder den at give Symptomer. Hvis man nu kunde gøre Individet uimodtageligt for Sygdommen, inden den havde bredt sig ret langt, vilde man maaske opnaa at standse dens videre Udvikling og saaledes redde den bidte fra en af de kvalfuldeste Dødsmaader, man kender. Dette lykkedes virkeligt Pasteur. Han viste først, at hos et af Hundegalskab angrebet Dyr findes Sygdomsgiften, Mikroben, foruden i Spyttet ogsaa i Nervesystemet og især i Rygmarven, og ved at indpode denne paa et andet Dyr kunde han fremkalde Sygdommen hos dette. Naar han tørrede Rygmarven, svækkedes dens Giftighed og ophørte til sidst ganske. Pasteurs Metode til at fremkalde Uimodtageligheden var da den, at han først indpodede den helt uskadelige, tørrede Rygmarv, den næste Dag en lidt friskere og saa fremdeles, indtil han 8—14 Dage efter den første Indpodning naaede op til helt frisk og giftig Rygmarv, som nu taaltes uden at fremkalde Sygdommen. Uimodtageligheden fremkaldtes paa denne Maade, uden at noget som helst Ildebefindende endsige nogen Sygdom skulde overstaas først, og den fremkaldtes saa hurtigt, at den kunde naa at hindre Hundegalskabens Udbrud hos de bidte.

Efter at denne Behandlingsmetode, hvis første Principper Pasteur meddelte paa Lægekongressen i København 1884, i flere Aar havde maattet kæmpe med en overordentlig Vantro, er dens Nytte nu almindelig anerkendt, og talrige Instituter er i Virksomhed rundt omkring i de Lande, hvor Hundegalskaben er hyppig. Forebyggelsen af Hundegalskabens Udbrud hos en bidt, lykkes imidlertid kun, naar Behandlingen indledes i den første Tid efter Biddet, og absolut uvirksom er den, naar Sygdommen alt har begyndt at give sig til Kende. Nogen egentlig Helbredelsesmetode er det altsaa ikke, og man kan let tænke sig, at dette maa være Tilfældet. Fremkaldelsen af Uimodtageligheden tager omtrent en Uge, men selve Hundegalskaben varer ofte kortere; Processen bestaar i Virkeligheden væsentlig i at vænne Organismen til Giften, men naar Forgiftningen først er indtraadt, gør man kun ondt værre ved at indsprøjte ny Gift. Overfor denne Vanskelighed standsede man. For at kunne fremkalde Helbredelse af en alt udbredt Sygdom, maatte man have en Metode, der fremkaldte

Uimodtagelighed med ét Slag, og uden at man behøvede at indpode Bakterier eller deres Gift paa Patienten.

Pasteurs Arbejde for Menneskehedens Vel ophørte med hans Studier over Hundegalskaben, Alderdommen gjorde endelig sin Ret gældende, og det blev en af Kochs Elever, Behring, der gjorde det næste betydningsfulde Skridt. Medens man tidligere i Berlin med den største Mistillid og Mangel paa Forstaaelse havde modtaget de fra Pasteurs Laboratorium udgaaende Arbejder, begyndte man nu at opfatte deres Rækkevidde og at se, hvorhen de sigtede. Dette affødte først Kochs mislykkede Forsøg paa at overføre de ved Hundegalskabens forebyggende Behandling raadende Principper paa Behandlingen af den alt udbrudte Tuberkulose, men omtrent samtidig den des vigtigere Opdagelse af Behring.

Denne viste nemlig (1890), at naar et Dyr var gjort uimodtageligt for Difteritis, saa besad dets Blod den Egenskab, at det ved at indpodes paa et andet Dyr ogsaa gjorde dette immunt mod Indpodning af Difteribaciller. Immunitetens Princip fandtes saaledes i Blodet og kunde med dette overføres fra Dyr til Dyr. Som omtalt havde man alt i længere Tid kendt Difteribacillen, og efter de af Pasteur og hans Elever uddannede Metoder, kunde man ogsaa gøre Dyr uimodtagelige for Difteritis, men kun ved at indpode dem med svækket Gift. Blodet af et saadant immuniseret Dyr viste sig altsaa nu at kunne overføre Uimodtageligheden til et andet Dyr og at fremkalde den hos dette Dyr uden at give nogen som helst Forgiftning. Medens det først immuniserede Dyr kun opnaaede sin Uimodtagelighed ved at overstaa lettere Forgiftningstilfælde og derved vænne sig til Giften og Bakterien, fremkaldtes Immuniteten hos det andet Dyr øjeblikkeligt og uden nogen som helst Gene for Dyret.

Denne Behringske Opdagelse vakte i forstaaende Krese straks den største Opmærksomhed. Man syntes her netop at have faaet en Metode til hurtigt at frembringe Immunitet og det uden at indpode Sygdomsspirer eller Gift, kun ved at overføre det immuniserede Dyrs fuldstændig uskadelige Blod; man kunde altsaa haabe dermed at kunne virke ikke blot immuniserende, forebyggende, men ogsaa helbredende.

Det viste sig dog hurtigt, at mere end omtvistelige Antydninger kunde Metoden ikke præstere, som den først forelaa, den maatte forbedres betydeligt for at kunne give noget Resultat, og i de paafølgende 4 Aar blev der da med Behrings Opdagelse

som Udgangspunkt arbejdet med feberagtig Energi baade i Kochs Institut i Berlin og i Pasteurs Institut i Paris. Begge Steder frygtede man for, at den konkurrerende Nation skulde komme først til det lokkende Maal: en virksom Behandling af Difteritis. De behøvede ikke at frygte Konkurrenter i andre Lande, thi intet andet Sted fandtes de ydre Betingelser i Retning af Pengemidler, Laboratorier og Dyrestalde, der er nødvendige ved Forsøg, som maatte anlægges i saa stor Stil som disse, og intet andet Sted fandtes der en Stab af Forskere, der kunde vie alle deres Kræfter til saadanne videnskabelige Studier.

Omtrent samtidig naaede man i Paris (Roux) og i Berlin (Behring og Ehrlich) saa vidt, at man mente, Behandlingen kunde træde ud i Livet og anvendes paa Mennesker, et Punkt, der naturligvis ikke var naaet, før mange Hundreder af Forsøgsdyr (navnlig Kaniner, Marsvin, Faar og Geder osv.) var gaaede til Grunde — men hvem ofrer ikke gerne Tusinder af disse Dyr, naar derved kan reddes Menneskeliv og maaske endogsaa et mange Gange større Antal Menneskeliv i hvert af de kommende Aar, end der i det hele er ofret Dyreliv.

Det Hovedfremskridt, der er gjort siden Behrings Opdagelse i 1890, er det, at man har paavist, at den Mængde beskyttende, immuniserende Stoffer, et immuniseret Dyr indeholder i sit Blod, kan forøges i overordentlig Grad derved, at man vedbliver med at indpode Difteritisgift paa Dyret med visse Mellemrum. Man benytter nu i Reglen Heste, da man af dem kan tappe en større Mængde Blod, uden at det gør dem videre Fortræd. Paa en saadan Hest indpoder man da en saa lille og svækket Dosis Gift, at derved kun fremkaldes et lettere og forbigaaende Ildebefindende. Er dette overstaaet, saa er Hesten bleven saa vidt immuniseret, at den kan taale en langt større Mængde Gift uden at blive mere syg end første Gang; derefter taaler den en endnu større Dosis og til sidst kan man indpode meget store Mængder meget virksom Gift, uden at det fremkalder den mindste Sygelighed hos den. Tager man nu lidt Blod fra Hesten hver Gang, den har overstaaet en af disse lette Forgiftninger, saa ser man, at Blodet efter den første Giftindpodning kun indeholder meget lidt beskyttende Stof, men efter hver Giftindpodning bliver Blodet rigere derpaa, saa at til sidst et Par Draaber er tilstrækkeligt til ved Indpodning paa et mindre Dyr, f. Eks. en Kanin eller et Marsvin, at gøre disse fuldstændig uimodtagelige for en paafølgende

Indpodning af Difteritisgift eller Difteribakterier, som ellers ufejlbarlig vilde dræbe Dyret. Saa stærkt virker Blodet dog først, efter at Hesten Maaneder igennem er bleven behandlet med Difteritisgiften.

Indpoder man først Difteribakterierne paa Kaniner og indsprøjter derefter det immuniserende Blod, saa lykkes det paa denne Maade at hindre Difterisygdommen i at udbryde, men der fordres dertil en større Mængde eller stærkere virkende Blod, end hvis dette indpodes førend Bakterierne. Endnu mere fordres der, hvis Difteribacillerne alt har formeret sig saa stærkt i den indpodede Kanin, at denne har begyndt at faa Tegn paa Sygdom. Vi har ovenfor beskrevet, hvorledes man kan give Kaninerne en Difteritis og Strubehoste, der ganske ligner Menneskets, og hvoraf de dør i Løbet af 3—4 Dage. Endogsaa naar de er midt i denne Sygdom, kan man standse Feberen og Betændelsen og helbrede Dyrene, men dertil fordres en stor Portion og meget stærkt Blod, altsaa Blod af en Hest, der i meget lang Tid er bleven behandlet med Difteritisgift. Begynder man først sin Indsprøjtning paa Kaninen, efter at den har været syg nogle Dage, ser man ikke længere nogen Virkning af Behandlingen, Sygdommen er da for vidt fremskreden til, at Dyret kan reddes; selv om Sygdommen ikke breder sig videre, er Organismen allerede saa stærkt paavirket af Bakteriernes Gift, at den gaar til Grunde.

Disse Forsøg er foruden i Paris og Berlin eftergjorte mange andre Steder, blandt andet ogsaa her i Byen paa Universitetets bakteriologiske Laboratorium; de er uigendrivelige og med dem er Princippet givet for „Serumterapien“. Dette Navn har den faaet, fordi man ikke benytter selve Blodet til Indsprøjtningerne, men kun den klare Vædske, Blodserummet, der udskiller sig, naar Blodet stivner til en Blodkage; i Blodets Serum findes nemlig de beskyttende og, som vi nu kan sige, helbredende Stoffer.

Hvis vi, inden vi gaar over til at omtale Metodens Anvendelse hos Mennesket, kaster et Blik tilbage paa det her udviklede, saa ser vi, hvorledes en af Naturens lægende Kræfter, hvis Tilstedeværelse i lange Tider var anet, er bleven afsløret og indfanget under Menneskenes Herredømme. Vi kan fremstille den i Form af et dødt Stof, hvis kemiske Natur og nærmere Virkemaade ganske vist endnu er os ubekendt, men som vi kan producere i saa stor Mængde, vi ønsker. Man kunde fristes til at sige, at vi kan fremstille det fabriksmæssig, thi hvad er en saadan stærkt

immuniseret Hest andet end en lille Serumfabrik. Vi kan, saa tit vi ønsker det, tappe Blod af den og berøve den de kostbare immuniserende Stoffer, den producerer stadig ny Mængder, og forlanger kun som en Slags Stimulans en Gang om Maaneden at indpodes med en Dosis Difteritisgift.

Efter at det immuniserende Serums helbredende Virkning var fastslaaet overfor mindre Dyr, som Marsvin og Kaniner, var det dog ikke dermed afgjort, at dets Virkning vilde være lige saa sikker overfor Mennesker. Det kunde jo f. Eks. tænkes, at der til disse fordredes et langt stærkere Serum, end man endnu kunde fremstille, eller en langt større Portion, end man paa én Gang kunde indsprøjte under Huden. Et vigtigt Punkt havde Dyreforsøgene imidlertid lært, nemlig at Serummet ingen Fortræd gjorde ved at indsprøjtes, man kunde derfor trøstig anvende det paa Menneskene. Der er da ogsaa nu i det sidste Aar behandlet flere Tusinde af Difteritis angrebne Børn med Serum, men det er alligevel forbundet med visse Vanskeligheder at danne sig en Mening om, hvor gunstig en Virkning, det har paa Sygdommen. For at kunne bedømme et saadant Lægemiddels Virksomhed, skal man jo helst i hvert enkelt Tilfælde være i Stand til paa Forhaand at sige, hvorledes Sygdommen vil forløbe uden denne Behandling; men netop Difteritis er en Sygdom, hvor det, selv for den mest øvede Læge, ofte er overordentlig vanskeligt straks ved Sygdommens Begyndelse at forudsige, om Tilfældet vil blive alvorligt og faretruende, eller om det vil blive let. Man vil derfor ved en saadan Sygdom let kunne skuffes i sin Tro paa en eller anden Behandlings Nytte. For at være vis i sin Sag, maa man sammenligne et stort Antal Tilfælde, behandlede med Serum, med et lige saa stort Antal paa anden Maade behandlede, men selv i saa Tilfælde kan man blive narret. Man tænke sig f. Eks. et Hospital for Difteritis, hvor Forældrene nødigt og kun i de alleralvorligste Tilfælde indlægger deres Børn. Hvis det nu rygtes, at man paa Hospitalet har faaet en ny og ufejlbar Kurmetode for Difteritis, vil Forældrene maaske i Fremtiden skynde sig at indlægge deres Børn der, selv om disse kun fejler lidt. Lægen vil da under sin Behandling faa langt flere lettere Tilfælde end tidligere. Mortaliteten falder, og han vil maaske med fuldstændig Urette triumfere over Behandlingens smukke Resultat. Hurtigt kunde Dommen kun fældes, hvis Behandlingen reddede alle uden Undtagelse, men dette er ikke Tilfældet med Serumbehandlingen — lige saa lidt overfor Børnene som overfor Kaninerne.

De Erfaringer, man hidtil har gjort med Serummet, lyder imidlertid meget gunstige; navnlig synes de Resultater, man har naaet i Paris, næsten at bevise Serumbehandlingens fortrinlige Virkning. Man har der set Dødeligheden paa flere Børnehospitalers Difteriafdelinger gaa ned fra 50—60 pCt. til 10—11 pCt., et Fald i Dødeligheden, der næppe kan bortforklares. Fra Tyskland lyder Resultaterne langt mindre gunstige, men det har da ogsaa vist sig, at den Serum, man har kunnet faa at købe i Tyskland, foruden at være langt dyrere tillige er langt svagere end den, man benytter i Frankrig. Denne er først nu bleven tilgængelig for Ikke-Franskmænd, og rimeligvis vil den ogsaa her hjemme give bedre Resultater end de omdisputable, der er opnaaede med den tyske. Alle de af Difteritis angrebne Børn vil man imidlertid ikke kunne redde; navnlig, hvis Behandlingen først indledes, naar Sygdommen har varet nogen Tid, vil de sværeste Tilfælde bukke under. Men selv om Virkningen foreløbigt skulde vise sig mindre, end der nu er Grund til at formode, vil det kun være en alvorlig Skuffelse for dem, der tror, at en Metode, der er baseret paa et saa nyt Princip, straks kan være fuldkommen. Vejen er funden, derom er der ingen Tvivl; den praktiske Løsning af Detajlspørgsmaalene kan forsinke Sejren, men det endelige Resultat er givet.

Frederiks Hospital.

Knud Faber.

Léon Bloy.

„Salige ere de, som hungre
og tørste efter Retfærdighed".
St. Matthæus.

I Aaret 1890 — eller var det 91? — gæstedes København af en fransk Forfatter, som vakte et vist Røre i Danmarks litterære Verden. Den fremmede Skribent holdt en Række Foredrag, hvis betegnende og forbavsende Titel var Naturalismens Ligfærd, og hvis Indhold viste sig at være et kraftigt og velskabt Angreb paa den Kunstform og den Livsanskuelse, som saa længe havde behersket Frankrigs Aandsliv, og som gennem Georg Brandes var indpodet i den nordiske Folkestamme.

I kort Resumé sagde den franske Forfatter følgende: „Den Litteratur, som I Nordboer stadig anser for den eneste rette og betragter som den europæiske Aandsudviklings højeste Frembringelse — den er i Frankrig et forbigangent Stadium og er i Færd med at dø hen. Imod den Litteratur, hvis mest typiske Udtryk er Zolas Romaner, og mod hele den Kultur, paa hvis Grundvold disse Værker hviler, gør en Reaktion sig gældende. For en positivistisk Aand som Zola eller som Taine er Mennesket et Naturvæsen, hvis Vilje beherskes af dyriske Instinkters ubøjelige Love, og hvis Liv og Død intet er uden en Vækst og en Visnen. Siden Aarhundredets Midte har denne Tankegang, denne Anskuelse af Mennesket og Verden, været enevældig. Men under den — og mod den — har en anden Strøm bevæget sig, en Strøm, som nu er i Færd med at naa Overfladen. Denne ny Strømning kan betegnes som Idealismens Protest, Sjælens Oprør, en Tilbagevenden til Menneskehedens urgamle Forestillinger om en udødelig Retfærdighed og en evig Skønhed, for hvis Aasyn alt ondt og alt hæsligt en Dag skal stedes at aflægge sit Regnskab og faa sin Dom."

Som denne Reaktions fornemste Førere nævnede den franske Forfatter Villiers de l'Isle-Adam, Baudelaire, Barbey d'Aurévilly,

Ernest Hello. Den radikale danske Presse spøgede med denne ny Retning, hvis ledende Aander alle var døde. Den reaktionære Foredragsholder kunde have nævnet endnu et Navn — Navnet paa en, som i den mest absolute Forstand var levende. Han kunde have nævnet sit eget Navn — Léon Bloy.

II.

Léon Bloy er født i Périgueux, i 1846. Han er paa mødrene Side af spansk Afstamning. Som Barn siges han at have været stille og sky; i Stedet for at deltage i Kammeraternes Lege, stod han i en Krog af Skolepladsen og betragtede Muren. Hans Forældre synes ikke at have fundet meget Behag i dette afsondrede Væsen; de har — som alle Fædre og Mødre siden Verdens Skabelse — ønsket, at han skulde være mere „Dreng". Kun hans spanske Bedstemoder lader til at have begrebet noget af ham, idet hun en Dag sagde til sin bekymrede Datter: „For Léon skal du ikke ængste dig, han ender som Biskop!" Hun kunde lige saa godt have sagt: som Kejser eller Pave; hun vilde derved blot betegne noget meget stort og fornemt. Og Léon blev virkelig noget af det største og fornemste, vor Tid kan naa — nemlig en Skribent af ypperste Rang.

Hans Udvikling var imidlertid meget langsom. Hans Talent, som er af en højst indviklet Bygning, krævede Tid til at udfolde sig og til at modnes. Endnu, da han længst var kommen til Skelsaar og Alder — paa en Tid, da mangen ung Poet allerede har sin første Samling Vers ude i Verden — var Bloy i højeste Grad formløs.

Men han læste, han tænkte. Det var især den russiske Pessimisme og Nihilisme, som beskæftigede ham. Thi Bloy, i hvis Sjæl den drivende Kraft er en alt overvældende Trang til Retfærdighed d. e. til Gud — Bloy følte sig midt i den moderne Verdens hæslige Virkelighed som en landsforvist, og hans Hjerte fyldtes af vort Aarhundredes store Fortvivlelse, der er dyb som de faldne Engles i Helvede.

Han blev en Oprører — som konsekvent er, i vor paa Oprør byggede Kultur. Han blev — som Herzen og de andre aandelige Efterkommere af Steppernes melankolske Hunner — en Ødelæggelsens Apostel, en Dødens Evangelist. En Attila var den Messias, han — som saa mange af vore Dages fortvivlede —

med Utaalmodighed ventede. Og Kristendommen syntes ham den væsentlige Hindring for denne frygtelige Forløsers Komme.

Med slige Ideer var Bloy fra sin Provins draget til Paris, og den store Edderkop, der i sit Spind fanger hele Frankrigs Ungdom, slog sine Sugekæber og Giftkroge i hans Sjæl. Han levede den unge, fattige Digters legendariske Nomade-Tilværelse i lejede Tagkamre — indtil Krigen 1870—71 kaldte ham ud i Soldaterlivets frygtelige Virkeligheder og druknede hans personlige Fortvivlelse i Sorgen over Frankrigs Nederlag.

Under hin haabløse og raadløse Kamp — som han siden saa forfærdeligt har skildret i sin Bog Sueur de Sang — var det, at Kristendommen slog ned i Bloys Sjæl.

Det var en Nat i den rædselsfulde Vinter 1870, at han ved det flakkende Skær af et Vagtbaal for første Gang gennemlæste Evangeliet. Og det guddommelige viste sig for ham — i et af hine Øjeblikke, hvor Evigheden synes aaben som en Himmel, flænget af et Lyn. Han saa Tilværelsen oplyst fra Ende til anden i Skæret af dette Glimt fra det hinsides, og han troede — som Sankt Paulus efter Vejen til Damaskus.

Bloys Kristendom er — eller var i hvert Fald i sin Begyndelse — ikke fuldt ortodoks. Hans Sjæl, hvis Væsen var Fortvivlelse, omformede det glade Budskab til et Smertens Evangelium. I Inkvisitionens Spanien vilde Bloy maaske ikke have undgaaet Beskyldningen for Kætteri, og et Baal kunde have lukket hans Livs Drama med sit Tæppe af Flammer.

Dog — som Tiden nu er, lever Bloy til Glæde for de faa, der sætter Pris paa en dyb og egen Tænker, en selvstændig, meget oprindelig Kunstner. Og, takket være vor Tidsalders eneste Dyd: Tolerancen, har det været ham tilladt at udforme sin Kristendom i Ord som disse:

„Den arme Menneskehed har nu to Tusind Aar igennem vredet sine Hænder i Dødsens Vaande foran hint ubønhørlig gaadefulde Løfte om et Guds Rige, hvorom der stadig bedes, og som aldrig kommer. „Naar disse Ting begynder“ — staar der skrevet — „da vid, at eders Forløsning stunder til“. Og hvormange Hundrede Millioner menneskelige Væsner har levet og er døde og har ikke set noget begynde.

„Marchenoir“ — Helten i den Bog, hvoraf jeg citerer — „Marchenoir betragtede disse Hærskarer af evigt bedende og evigt ubønhørte Hænder, og han forstod, at dette var det største af

alle Undere. — I nitten Hundrede Aar, tænkte han, har denne Bøn varet ved uden at finde Opfyldelse, Bønnen til den himmelske Fader om at herske paa Jorden. Menneskeslægten maa være meget taalmodig, siden den endnu ikke er bleven træt, siden den endnu ikke er flygtet ind i den absolute Fortvivlelses Huler ....

„Men han havde følt Kærligheden gaa sig forbi, den aandelige, ubetingede Kærlighed. Han havde, som saa mange andre, udgydt sit Hjerte i det skrøbelige Kar, som hedder Herrens Bøn ... og han var bleven mættet med den fuldkomneste Glæde. Der var altsaa noget under hin Dynge af Grave, under hin Hob af hensmuldrede Hjerter og i Dybet af Guds Tavsheds Afgrund — der var en Vilje til Genoprejsning, til Retfærdighed, til fremtidig Triumf! I Tro og Kærlighed formede han sig af lidt jordisk Støv en Evighed, der skælvede mellem hans Hænder og skabte sig Haab af den bitreste Fortvivlelse.

„Han overtalte sig selv til at tro, at man havde at gøre med en Gud, der frivilligt havde gjort sig magtesløs, og som laa bunden, gennemstungen, døende i sit Væsens uudforskelige Virkelighed — som han synligt og symbolsk havde været det i sin Menneskevordens blodige Æventyr.

„En uhørt Tilstand! Aarhundreder og Aarhundreder igennem har den trefoldige Fornuft indstillet sine Betalinger, og den menneskelige Taalmodighed maa stadig lægge ud for den af sin egen Beholdning. Det er kun Tid, Evighedens Herre behøver, for atter at kunne betale — men Tiden er skabt af Menneskehedens Fortvivlelse. Derfor har alle Helgene og alle Troens Lærere stadig prædiket Nødvendigheden af at lide for Guds Skyld.“

Dette er Léon Bloys Tanke, og dette er hans Sprog. Man holde et Sted som dette op mod en Side af Zola, af Maupassant — og man vil fornemme det, som naar man fra Toppen af et Bjærg ser Folk, der med bøjet Hoved langsomt bevæger sig hen ad Stierne i Dybet.

III.

Det store Spørgsmaal, der vedbliver at beskæftige Bloy efter hans Omvendelse som før, er Retfærdigheden. Ethvert Menneske, der kommer til Verden, har af Guds Haand — hvilket vil sige det samme som det, man i nyere Tider ynder at kalde: af Naturen — en Trang til Retfærdighed. Retfærdighed er det sande daglige Brød — det, hvorom Millioner Fadervor hver Time

i Døgnet beder. Der kan leves uden Skønhed, der kan eksisteres udenfor Sandheden — men ethvert Menneske fordrer, stærkere eller svagere, Retfærdighed.

For denne Trang, der er den menneskelige Viljes store, dristige Postulat, er Léon Bloy den veltalende befuldmægtigede. Som Nihilist og som Kristen begærer han stadig ét — at se Retfærdighed, hvilket er at se Gud.

Men for den, der betragter Tiden og Verden, er der kun ringe Spor af Retfærdighed at finde. Livet er en Slagmark, hvor Darwins Kamp for Tilværelsen raser, og Menneskehedens Historie er uhyre Valpladse, hvor de faldne Slægters hvide Benrade er det eneste lysende i en Nat af Fortvivlelse.

Léon Bloys første store Arbejde bliver derfor et ivrigt, indtrængende Studium af Historien, i den Hensigt at uddrage Retfærdighedens Guld af hint Kaos, hvis urene Slakker og blodige Erts bobler i Nationernes uhyre Smeltedigler. Han bliver en Begivenhedernes Alkymist, og de vises Sten er for ham Ideen om Guds Vilje. Hans Stræben gaar ud paa at forvandle Verdenshistorien til et overnaturligt Epos og at erkende alle Ting, der er skete og sker, i deres symbolske, væsentlige, hinsides Betydning.

I Léon Bloys egne Ord, saaledes som han udtaler dem om sin Aands ideale Dobbeltgænger Caïn Marchenoir, den ovenfor citerede Helt i Romanen Le Désespéré, hedder det:

„Støttet paa St. Pauls uomstødelige Udsagn, at vi erkender alt i Gaader, havde han af den hellige Skrifts Symbolisme sluttet sig til en alt omfattende Symbolisme, og han havde dannet sig den Anskuelse, at enhver menneskelig Handling, af hvad Art den end er, er et Ord eller en Sætning i en ufattelig og hemmelighedsfuld Bog, som man kunde kalde Evangeliets Kommentar .... Verdenshistorien viste sig for ham som en ensartet Tekst, yderst indviklet, knoglet, dialektisk — den, det gjaldt at omskrive efter et fatteligt Sprogs Grammatik . . . Historien var en Lønskrift, og det drejede sig om at læse Tegnene og gennemtrænge deres Sammensætninger. Og seks Tusind Aar igennem havde Tegnene udrullet sig, fra det første Menneskes første Dag, ned over Menneskeslægtens vidunderlige Pyramide. Og deres Sammenstillinger var talrige som Havets Sand, indviklede i det uendelige, sammenflettede, sammenvævede, foldede ind i hverandre, sammenslyngede og spegede i alle Dybders Dybde.

„Alle Nattens Hænder havde vævet dette Kaos. De tre Begæringer havde som utrættelige Spindersker ydet Rendegarnet, og de syv Dødssynder havde spredt det i alle Retninger, ud over alle Slægter, gennem Hændelsernes ubegribelige Hvirvel“.

Men dette er kun Kaos før Kosmos, Udtrykket for en Forvirring som den, Europas Forskere følte overfor Hieroglyferne, inden Stenen fra Rosette var funden. Léon Bloy har sin Sten fra Rosette, og med den som Vejledning bliver han den historiske Billedskrifts Champollion.

For den, der betragter Historien, viser der sig en absurd og forfærdelig Ting: Alt, der sker her paa Jorden, har Smerten til Formaal, og Lidelsen til Hensigt. Smerte og Lidelse er Begyndelsen og Enden, fra Uddrivelsen af Paradiset indtil denne Dag. „Med Smerte skal du føde dine Børn“ — denne Forbandelse gælder ikke blot Eva, men alle Evas landflygtige Sønner, hvis Værker er deres Børn.

Men hvortil denne Lidelse? for hvem denne evige Smerte?

Bloy spørger saaledes, og i den væsentlige Retfærdigheds Navn svarer han: for Guds Skyld.

Thi Gud er — det glemme man ikke! — den magtesløse. Gud ligger bunden og gennemstungen paa Verdens uendelige Kors. Gud er den ensomme og den fattige fremfor alle, thi han har intet Rige i denne Verden[1]).

Gud er — som Evangeliet udsiger det — „bedrøvet indtil Døden“. Han er bedrøvet, thi alle hans Venner har forladt ham, og han ved, at han selv maa dø for at frelse Verden. Og indtil Tidernes Ende lider han Dødens Kvaler i Getsemanes Urtegaard, og hans Sved falder til Jorden som Blodsdraaber.

Gud lider og er fattig — og han behøver Menneskehedens Lidelse og Fattigdom. Smerten er nødvendig, for at Gud skal kunne frelse Verden. Den er det Kors, udenfor hvilket der ikke er Redning.

Derfor er Kristendommen Smertens Evangelium. Forløsningen er at faa for denne Pris, og ikke for nogen anden. „Evighedens Herre behøver Tid — og Tiden er skabt af Menneskenes Fortvivlelse.“

„Før Kristendommen havde Mennesket endnu ikke lidt, og Lidelsen havde endnu ikke modtaget Guds Stempel. Menneske-

---

[1]) Léon Bloy: Christophe Colomb devant les taureaux.

heden var for ung til Korset. Men da Bødlerne steg ned fra Golgata, forkyndte deres blodige Munde det store Budskab. Lidelsen overskred i et Spring den Afgrund, som skiller det tilfældige fra det væsentlige, og blev nødvendig.

„De spredtes de Løfter om Salighed og Sejr, hvoraf Evangeliet er gennemtrængt, ud over Verden og gennemborede Hjerterne som Sværd. For at sige alt i et: Menneskeheden gav sig til at lide i Haabet, og det er det, man kalder Tiden efter Kristus[1]."

Derfor er det, den kristne Kirke vaager og beder — fordi Gud behøver Menneskenes Vaagen og Bønner. Derfor lider Martyrerne — fordi „Martyrernes Styrke" er et af Guds Navne. „Hvis der ikke længere var nogen, som korsfæstede sig selv med den korfæstede Gud — hvor vilde da Guds Rige være, og hvorledes skulde Talsmanden kunne komme, som han har forkyndt?[2])"

IV.

Men kommer dette Guds Rige nogen Sinde? Vil Menneskehedens Forløsning virkelig nogen Sinde stunde til, som Skriften har forjættet det? Thi „kun i Haabet er vi forløste", siger Paulus, og Kirken venter i sit Credo stadig ham, der skal komme fra Faderens højre Haand at dømme levende og døde.

Det er sikkert, at dette Haab er den uundgaaelige Betingelse for Frelsen, og at Menneskens Søns Tilkommelse ikke vil ske uden hin stadige Forventning. Men hvorledes røgter Menneskeheden hint uundværlige Haab, og brænder hin Forventnings totusendaarige Lamper endnu klart for den evige Smertes Aasyn?

Fra Toppen af sin Mystiks Højder ser Bloy sig om efter sine Brødre i Haabet og sine Fæller i Forventningen. Og det, han faar Øje paa, er ikke meget egnet til at opbygge ham eller lindre hans Fortvivlelse.

Jordens Salt synes ham i højeste Grad at have mistet sin Kraft og knap nok „være godt til at skylle gamle Flasker med". Som sin Ven og Kampfælle Ernest Hello forarges han over de moderne Kristnes dybe Middelmaadighed. „En systematisk Udryddelse af den religiøse Begejstring ved Hjælp af den tarveligst mulige Næring for Aanden; et ubarmhjertigt, et skaanselsløst

---

[1]) Léon Bloy: Le Désespéré.

[2]) Le Désespéré.

Had til Indbildningskraften, til Opfindelsesevnen, til Fantasien og Originaliteten, til al Talentets Uafhængighed; en fuldstændig Forglemmelse af det evangeliske Bud at prædike Evangelium for de fattige, og tvært derimod en velnæret Maves Tilbøjeligheder til at kaste sig i Skarnet for Jordens mægtige" — disse er de frygtelige Anklager, han retter mod Nutidens katolske Præsteskab, og hvis Uretfærdighed bestaar i deres absolute Form.

Med en blodig Spots Skorpioner tugter han dernæst de menige Kristnes Forfald. Han beviser dem deres Smags Fadhed; han haaner deres Tros Tarvelighed, og med Ord, der minder om hin Svøbe, som uddrev Kræmmerne af Templet, opløfter han sin Røst mod de rige andægtige, hvis polstrede Bedeskamler bærer Sølvplader med deres Ejeres Navne, og hvis kostbare Toiletter er en Forargelse i „den fattiges Hus". Og han udkaster det forfærdelige Billede af en Menneskehed, der kommer til den Almægtige og forlanger sin Frelser af ham, og den evige Fader svarer: „Jeg ved ikke mere, hvor min Søn er! Hans sidste Tilbedere har forvansket ham saaledes, at jeg ikke længer kan kende ham![1])"

V.

Og alligevel er Kristendommen den frelsende Ark, udenfor hvilken alt er Syndflod og Nat. Den er som et hvidt Kloster højt oppe mellem Bjærge — og nede i Dalene bruser den moderne Verdens Floder af Ulydighed mod Guds Vilje. Hvis Bloy lader sine Trosfæller smage den munkelige Disciplins Svøbeslag, saa fugtler han den frafaldne Menneskehed med Ord, der er glødede i hans helligste Harmes Ovn.

Der er i Le Désespéré en Række Kapitler, hvor Bloy uforbeholdent skildrer det moderne Frankrigs Storheder og med en jærnpansret Haand knuser disse Lerguder for at vise deres Hulhed. Det er Døgnets Magthavere, Allemands-Berømthederne, den moderne Fallos-Dyrkelses litterære Præster og Journalismens sensationssøgende Giftblandere. Det er, under let gennemskuelige Slør, en Dickens-Bearbejder som Daudet, en Gudsbespotter af Profession som Richepin, en sanselig Middelmaadighed som Maupassant, en sødlig Dilettant som Paul Bourget, en Rabelais-Udskænker som Armand Silvestre.

---

[1]) Le Désespéré.

Og Bloy udslynger imod disse Konger af den offentlige Mening og Regenter over et applauderende Publikum følgende Anatema: „Tag eder i Agt, alle I, som kun lever for at nyde, og for hvem Retfærdighed og Skønhed er lige store Galskaber! Eders Nedrighed er intet Tilflugtssted for evigt, og jeg ser et uhyre Gab, der stiger op over eders Horisont. Jeg kan forsikre eder, at man lider meget i den Verden, I har opdyrket. Man er paa Nippet til at have nok, og det kunde være, I høstede de forfærdeligste Overraskelser ...

„Thi, under Paaskud af at frembringe Litteratur, lever I udelukkende af Løgn og Rov, af Lavhed og Fejghed. I fortærer de svages Uskyldighed og slikker de stærkes raadne Fødder. Derfor er det mit Haab, inden længe at se eder, berøvede eders Rigdomme og flaaede indtil det blodige Kød, thi anden Udsoning gives der ikke for Sjæle som eders. Og det, haaber jeg, vil være alle Tings Ende! Paa hin Dag vil Herren maaske angre sin Langmodighed som ved Sodomas Ødelæggelse, og han vil endelig nedstige fra sin Himmels Afgrunde i vor Planets kvælende Dunstkres at antænde al vor Raaddenskab. Da vil Ødelæggelsens Engle flygte hinsides de yderste Stjerner for ikke selv at dø af Væmmelse over vort Endeligt, og Apokalypsens Heste vil stejle i Rummet og vrinske, af Rædsel for at besmitte deres Hove i vore sidste Uhumskheder![1])“

Dette bliver da Léon Bloys store Haab, hvortil han klynger sig i det almindelige Skibbrud af alle Ting. Efter hans eget Udsagn kendes den sande Kristne derpaa, at han tror, den yderste Dag skal komme i hans Levetid. Og Gang efter Gang udmaler Bloy i sine Bøger hint frygtelige Indbrud af Evigheden i den timelige Verden og hin Dommer, der skal opbrænde Jorden med Ild, og i hvis guddommelige Ansigt man sporer en Lighed med den forløsende Ødelægger, som Nihilismen venter — en Kristus-Attila ...

Det er den fattige, den foragtede og udstødte fattige, som da skal komme i Himlens Skyer. Og Fordømmelsens Ord skal være disse simple: „Jeg hungrede, og I gav mig ikke Føde; jeg tørstede, og I gav mig ikke at drikke; jeg var fremmed, og I gav mig ikke Herberge; jeg var nøgen, og I klædte mig ikke; jeg var syg og i Fængsel, og I kom ikke at besøge mig![2])“

---

[1]) „Le Désespéré“.

[2]) St. Matthæus (citeret af Léon Bloy i Le Salut par les Juifs).

... Men Aarene gaar, og Verden ruller sin Strøm af Uhumskhed til Dødens Hav, og Herren tøver, og hans store Dag kommer ikke. Den kommer ikke, hin Time, da Gud opfylder Jødernes haanlige Forlangende og nedstiger fra sit Kors for at se, om Verden nu vil tro paa ham. Og fra den utaalmodige Kristnes dybe og voldsomme Hjerte stiger der da en Bøn, der er en Besværgelse og en Bespottelse, og hvis oprørske Orgelmusik udspyr sine døde Haab paa Evighedens Strandbred, som en Brænding sine Lig.

Bønnens Ord er disse:

„Du har lovet at komme, o Gud, hvorfor kommer Du da ikke? Hundreder Millioner har stolet paa Dit Ord og er døde i Uvishedens Angst. Jorden bugner af tresindstyve faderløse Slægters Lig, der har ventet Dig forgæves. Du taler om Andres Søvn, men hvor dyb maa Din egen Slummer ikke være, siden vi nu har kaldt i nitten Hundrede Aar uden at vække Dig? Da Dine første Disciple kaldte paa Dig i Stormen, rejste Du Dig og bød Vindene være stille. Vi er lige saa meget i Havsnød, som de var, og vi er tusend Millioner Gange ulykkeligere, fordi vi aldrig har set Dig Ansigt til Ansigt, og fordi vi ikke har den Trøst at vide, i hvilken Afkrog af Din Verden Du sover Din uendelige Søvn![1])"

VI.

Det er i Almindelighed vanskeligt for et oprindeligt og særegent Talent at trænge igennem og vinde Opmærksomhed, men Vanskeligheden mangedobles, naar dette Talent tilmed er af en saa krigersk og saa uhørt Art som Bloys. Denne rige og kraftige Forfatters Bane har derfor været alt andet end overstrøet med den offentlige Anerkendelses Blomster. Nogle Gange har Bloy været ved at erobre det store Publikum — i *Le Figaro*, i *Gil Blas* — men hans ubøjelige Retfærdighed har altid været ham en Hindring paa de ofte meget krogede Veje, der fører til Berømmelsen. Han har stadig snublet over det Sværd, han bærer, og „Tavshedens Stimænd"[2]) har kastet sig over den faldne og kneblet ham med deres Avisers Gravstilhed om hans Navn.

---

[1]) „Le Désespéré".

[2]) „Les Spadassins du Silence" (se Bloys Fortale til Christophe Colomb devant les taureaux).

Som de store Meningsfæller, der er gaaede forud — som Baudelaire, Barbey d'Aurévilly, Villiers de l'Isle Adam og Ernest Hello — lever Bloy de middelalderlige Ridderordeners Liv i Kamp og Fattigdom. Men om ham begynder en lille Skare at samle sig — Laurent Tailhade, Rémy de Gourmont, Louis Denise[1]), Maleren Henry de Groux, for at nævne nogle. De ser i ham den, som véd Vejen til det forjættede Land, og hans Værk er for dem — som for enkelte andre, spredte rundt i Europa — den By, der ligger paa et Bjærg, og som ikke i Længden kan skjules.

Ernest Hello — den, der i Tid og Tanke staar Bloy nærmest — var, ifølge en Vens Ord, som hin lamme, Herren helbredede ved Bethesda Dam, og som gik bort, bærende sit Leje og lovende Gud. Bloy synes, i Sammenstilling hermed, en kraftig Apostel for Budet: „Vaager og beder!“ Fra sin Fortvivlelses Taarn af Ibenholt venter han som en velrustet Vægter den kommende Dag, og hans Horn er sat for hans Mund, at forkynde Morgenstjernen.

Sta Maria della Rocca, September 1894.

JOHANNES JØRGENSEN.

[1]) Se f. Eks. dennes fortrinlige lille Værk: La Doxologie merveilleuse du Lapidaire.

Fagforeningerne.

I.

Fagforenings-Bevægelsen i Danmark daterer sig fra 1872, og Stødet til den blev givet af den almindelige socialistiske Arbejderbevægelse, som i Slutningen af 60erne og Begyndelsen af 70erne tog Fart over hele Europa. 1862 ophævedes de indtil da bestaaende Lav, og en Del af disse fortsattes for Arbejdernes Vedkommende som Syge- og Understøttelseskasser. Enkelte Fag, som Murere og Tømrere, fortsatte dog som en Art frivillige Lav og søgte, saa godt som muligt, at holde de gamle Traditioner vedlige. Paa denne Maade beholdt Arbejderne i disse Fag et Sammenknytningspunkt ud over de rene Understøttelsesformaal, og det kom dem senere til Gode. De fleste andre Fag var derimod saa glade ved den ny Frihed, at de straks opgav alt, hvad der hed Sammenslutning, ikke en Gang Sygekasserne holdt dem sammen, idet mange i Stedet for at melde sig ind i deres Fags Sygekasse foretrak enten slet ingen Sygeforsikring eller ogsaa at gaa ind i blandede Sygekasser. En enkelt Forening, nemlig den typografiske Forening, reorganiseredes i 1869; den kan derfor siges at være vor ældste Fagforening i moderne Forstand.

Da nogle Mænd udenfor Arbejderstanden i 1871 rejste Socialismens Fane her i Landet og søgte at samle Arbejderne om denne, var Forholdene altsaa for saa vidt gunstige, som der ikke eksisterede gamle, grundmurede Arbejderorganisationer, hvis Modstand først skulde overvindes; thi de faa Organisationer, der havde Underholdning eller almindelig Dannelse til Formaal, f. Eks. Arbejderforeningen af 1860 o. lign., var uden nævneværdig Betydning som Organisation for Arbejderne. Socialismen fandt Arbejderne splittede, rykkede ud af de gamle Folder, længselsfuldt ventende det ny, som maaske fik en egen Pirring gennem Beretningerne om den Kamp, Pariser-Kommunen netop da udkæmpede, en Kamp, man, i høj Grad med Urette, paastod førtes af Social-

ismen mod det bestaaende borgerlige Samfund og betegnede som Indledning til en social Verdens-Revolution. Derfor vandt de socialistiske Ideer ogsaa hurtig Indgang blandt Hovedstadens Arbejdere, og i Løbet af Aaret dannedes der en Afdeling af „Internationale“ — den internationale Arbejderforening — som ogsaa fik nogen Tilslutning i de større Provinsbyer. Organisationsformen var „Sektioner“, og disse grupperedes fagvis. Enkelthederne i „Internationales“ Program vedkommer os ikke i denne Forbindelse; i store Træk gik det ud paa, ved en Sammenslutning af alle Arbejdere, at skaffe disse en saa stor politisk og social Indflydelse, at de blev i Stand til at indføre kollektiv Ejendom for alle Produktionsmidlers Vedkommende samt kollektiv Nydelse af Udbyttet. Med stor Begejstring blev Tanken greben af Arbejderne, og mange af disse, ja maaske Førerne med, troede, at den sociale Omvæltning stod lige for Døren; det gjaldt blot om saa hurtigt som muligt at organisere den Hær, der skulde erobre den ny Verden. Medens Forholdet var det, at „Internationale“ i andre Lande var udgaaet fra og for en stor Del sluttede sig til allerede bestaaende Arbejderorganisationer, der hver paa sin Maade kæmpede dels for en øjeblikkelig Forbedring af Arbejdernes Kaar, dels for politiske Rettigheder, var Stillingen i Danmark som antydet helt anderledes.

Det store Opsving i baade Landbrug, Haandværk og Industri umiddelbart efter Krigen i 1864 fandt de danske Arbejdere uden al Organisation og derfor uden Evne til at skaffe Arbejderklassen som saadan direkte Fordel af de gunstige Konjunkturer. Priserne paa Livsfornødenheder steg, men Arbejdslønnen holdt ikke Skridt hermed, i hvert Fald kun sporadisk, og snart begyndte Misforholdet at virke trykkende. De nystiftede Internationale-Sektioner optog derfor temmelig hurtig almindelige Fagforeningsformaal paa deres Program, fordi de, da den første Begejstring for de mere ideelle Spørgsmaal var noget kølnet, derved lettere vandt Tilslutning mellem Fagenes Arbejdere. Paa denne Maade blev det den socialistiske Bevægelse, der her hjemme gav Stødet til Oprettelsen af Fagforeninger, medens det omvendte har været Tilfældet i flere af de store Kulturlande og da særlig i England.

Denne Fagforeningernes Oprindelse gør man vel i at erindre sig, idet den selvfølgelig har haft Indflydelse ikke alene paa den hele Organisations Form, men ogsaa paa dens reelle Indhold; bl. a. medførte den, at Fagforeningerne straks blev dannede paa

et bredt demokratisk Grundlag, hvad der har været i høj Grad heldigt for den senere Udvikling; paa den anden Side bevirkede den, at Modstanderne af den hele Bevægelse saa Socialisme i næsten alt, hvad Fagforeningerne foretog sig. Allerede i Sommeren 1871 begyndte Oprettelsen af egentlige Fagforeninger, saaledes Tobaksarbejderforbundet „Enigheden“, og 1872 fulgte Bygningssnedkerne, Møbelsnedkerne m. fl. dette Eksempel. Formaalet var at samle alle Fagets Arbejdere til enig Samvirken for at fremme Medlemmernes økonomiske og sociale Interesser. Det var dog først i 1873, efter at Internationale, i Henhold til Højesteretsdommen af 6te August d. A. var forbudt, at Oprettelsen af „de fri Fagforeninger“ egentlig tog Fart. Aaret forinden var der udbrudt en almindelig Murerstrejke, ikke efter Initiativ af Internationales Sektion, thi denne havde ikke megen Betydning mellem Flertallet af Murerne, der som ovenfor berørt næsten alle tilhørte en Fortsættelse af Lavet, den saakaldte Murersvendeforening, men nærmest som Udslag af den almindelig herskende Utilfredshed mellem Svendene baade med den lange Arbejdstid og med den lave Løn. Efter en længere frugtesløs Forhandling med Mestrene om en Forkortelse af Arbejdstiden blev Arbejdet nedlagt i Begyndelsen af April 1872. Internationales Ledere saa straks, at de burde tage Affære her, men de blev temmelig køligt modtagne af Murerne, der gennemgaaende var konservative, og som for en Del saa ned paa de fleste andre Arbejdere, fordi disse havde givet Afkald paa „Sünften“ og lod enhver arbejde i Faget uden Hensyn til, om de havde gjort Svendestykke eller ej, noget Murerne slet ikke kunde tænke sig den Gang og for Resten stadig holder fast ved i København. Imidlertid støttede det nylig oprettede Dagblad „Socialisten“ Murerskruen efter bedste Evne, og Lederne besluttede i den Anledning at holde et Fælledmøde den 5. Maj. Mødet blev forbudt af Politiet efter Beslutning i Statsraadet, og da en Del Arbejdere desuagtet mødte paa Fælleden, blev de adsplittede af Militær. Internationales tre Hovedledere blev fængslede og anklagede for at have ophidset til Oprør, bl. a. indeholdt „Socialisten“ en Artikel, hvori det hed, „at Maalet var fuldt, en eneste Draabe mere vilde bringe det til at flyde over.“ Lederne blev senere idømte strenge Fængselsstraffe. Harmen over Autoriteternes rigoristiske Fremgangsmaade var stor, men kunde dog ikke forhindre, at Murerne efter 6 Ugers Forløb maatte opgive Strejken af Mangel paa Sammenhold og tilstrækkelige Pengemidler til Understøttelse af de strejkende.

Skønt dette første alvorlige Forsøg paa ved Hjælp af „Skruen“ at skaffe sig forbedrede Vilkaar mislykkedes for Arbejderne, havde det saa langt fra Modløshed til Følge, at det tværtimod skærpede Energien. Man indsaa hurtigt, at Grunden til Murernes Nederlag laa i mangelfuld Organisation. Der var hverken ved Arbejdets Nedlæggelse eller ved dets Genoptagelse arbejdet efter nogen bestemt Plan, lige saa lidt som man i Tide havde sammensparet tilstrækkelige Midler til Understøttelse eller været i Stand til at organisere en tilstrækkelig virksom Indsamling under Strejken.

Denne Erkendelse førte til flere Fagforeningers Oprettelse, og dertil kom saa Forbudet mod Internationale i August 1873, der tvang Arbejderne til at søge en helt ny Form for Organisationen, en Form, der ikke kunde rammes af Love eller Dommere. Man valgte Fagforeningerne, hvis Hovedledelse var „Centralbestyrelsen“.

Naar undtages, at de ny Foreninger ikke knyttedes til nogen international Organisation, men virkede indenfor den nationale Ramme, var der ingen synderlig Forskel paa disse og Internationales Fagsektioner. De fri Fagforeninger udgjorde gennem Centralbestyrelsen det socialistiske Arbejderparti, og formelt var derfor ethvert Fagforeningsmedlem ogsaa Socialist.

Partiets Arbejde gik nu i tre Retninger: Det gjaldt om først at skaffe sig politisk Indflydelse gennem Valgene til Folketinget, dernæst at højne Arbejdernes Levefod gennem højere Løn og endelig at forberede Produktionsmidlernes Overgang til Samfundsejendom gennem Oprettelsen af Produktionsforeninger, udgaaede fra og ledede af Fagforeningerne. I denne sidste Retning var man stærkt paavirket af Lasalle, som i Tyskland havde krævet Statsunderstøttelse til Oprettelsen af Produktionsforeninger og paastaaet, at det herigennem i Løbet af kort Tid vilde lykkes at føre Produktionen fra de private Ejeres Hænder over til Arbejdergrupperne, og paa denne Maade, maaske ogsaa ved Hjælp af Monopoler paa og Ekspropriation af visse Erhvervsgrene f. Eks. Fremstilling og Forædling af Næringsmidler osv. ad fredelig Vej at naa over i et socialistisk Samfund. Paa dette Punkt var der rimeligvis mere naiv Begejstring baade hos Lederne og Arbejderne end egentlig Forstaaelse af Opgavens Vanskelighed, og Resultatet blev da ogsaa, at de Produktionsværksteder, der efterhaanden oprettedes af Snedkernes, Skomagernes og Skrædernes Fagforeninger forholdsvis hurtigt gik i Stykker til Trods for det betydelige Ar-

bejde, der blev nedlagt i dem og de ret store Ofre, de krævede baade fra de enkeltes og fra hele Organisationens Side. At Vanskelighederne paa dette Punkt maatte være store, siger sig selv. Den hele Bevægelse blev bekæmpet af det herskende Samfund, „Socialist“ var i de Tider et Skældsord, og mange „skikkelige“ Borgere troede fuldt og fast, at en Mand, der var Socialist, i Virkeligheden maatte stilles lige med en Mordbrænder, Tyv eller Røver. „Socialisterne vil ophæve Ejendomsretten, afskaffe Religionen, afsætte Kongen, de lader haant om og bekæmper Fædrelandskærligheden, vil ophæve Ægteskabet og indføre Kvindefællesskab, de vil ødelægge al Kultur og Vindskibelighed samt ophæve alt, hvad der hedder Lov og Orden,“ hed det hver Dag med forskellige Variationer i den konservative Presse, og som bekendt kan en Paastand gentages saa længe, at den tros, selv om dens Usandsynlighed er nok saa indlysende. Imod al den Uvilje og alle disse Angreb havde Arbejderne kun deres ene lille Dagblad, Følelsen af den Uret, de led, og Begejstringen for de ny Ideer, og det forslog kun lidt, tilmed da de endnu ikke havde lært at bruge deres faa Vaaben med tilbørlig Kraft og Begrænsning. De oprettede Produktionsværksteder havde ikke anden Driftskapital end de smaa Bidrag, Arbejderne kunde afse; de skaffede sig vel nogen Kredit, men paa haarde Vilkaar; ofte forstod de, der skulde lede Værkstederne, sig slet ikke paa Forretninger, selv om de kunde være meget dygtige Arbejdere i deres Fag, undertiden hændte det ogsaa, at mindre hæderlige Mænd kom i Spidsen, idet de, naar de havde samlet en Del Kunder om Produktionsværkstedet, forlod dette og tog Kunderne med sig. En medvirkende Aarsag hertil var maaske ogsaa, at alle vilde tale med om Ledelsen, og ingen havde Resignation nok til at underordne sig. Socialismen krævede jo Lighed, og naar Socialister oprettede en Virksomhed, saa fandt man det saare naturligt, at alle Interessenter havde lige Ret selv i Smaating; man glemte, at et demokratisk Samfund først og fremmest kræver en vis Modenhed af sine Medlemmer, og at der altid maa være nogle, som byder, og andre, som lyder, kun at man hele Tiden drager Omsorg for, at de bydende er et naturligt Udtryk for Majoriteten af de i Øjeblikket lydende.

Blev Resultatet af Halvfjerdsernes Produktionsværksteder, som økonomiske Foretagender betragtede, saaledes kun Tab for Arbejderne, saa havde de dog deres Fordele, idet de lærte Arbejderne at begrænse sig, skærpede Sansen for Livets Realiteter og gav

mange Arbejdere et godt Indblik i Frikonkurrencens Mysterier, der kom dem til Gode under den fremtidige Ledelse af Arbejderpartiet.

Medens man foretog disse første famlende Forsøg paa at virkeliggøre Socialismen, glemte man ingenlunde Øjeblikkets Krav. De opadgaaende Konjunkturer, den store Indvandring fra Provinserne til Hovedstaden, som medførte den kolossale Udvidelse af Byen og skaffede Virksomhed til alle Hænder, var i høj Grad egnet til at fremme Fagforeningernes Formaal: højere Løn og bedre Arbejdsvilkaar i det hele taget. Formen for Arbejdslønnen, der tidligere havde været Betaling for Tid, Dag eller Uge, begyndte nu at forandre sig til Stykkebetaling eller Akkord, som det populært kaldes. Oprindelig bestod dette i, at Mesteren kontraherede med den enkelte Arbejder om Betalingen for et vist Stykke Arbejde, og det beroede paa Omstændighederne, hvorvidt Akkorden blev fordelagtigst for Arbejderen eller for Arbejdsgiveren. Var der meget travlt, eller var Arbejderen meget duelig, kunde han maaske betinge sig et ret anstændigt Vederlag, medens det samme Arbejde til andre Tider forlangtes udført for under Halvdelen af, hvad andre havde faaet. Og det var saa langt fra Dueligheden, der her blev særlig honoreret, at det tværtimod ofte var de tarveligste Arbejdere, der blev bedst betalte, blot de havde „Greb“ paa at „tage“ Mesteren. Arbejderne gik nu ud fra, at Arbejdet som saadant var lige meget værd, enten det udførtes af den ene eller den anden, vel at mærke, naar de Fordringer, der stilledes til Kvaliteten, var de samme, og da man ikke havde noget imod Principet: Akkord, ja endog fejlagtig gik ud fra, at det var en lige saa retfærdig som bekvem Lønningsmaade, saa blev Sagen drøftet i Fagforeningerne, og man begyndte at udarbejde „Priskuranter“ for de enkelte Fag, det vil sige, der fastsattes ensartet Betaling for det samme Arbejde uden Hensyn til, hos hvilken Mester eller af hvilke Arbejdere det udførtes. I nogle Fag, hvor saadanne faste Priser ikke kunde fastsættes, fordi de enkelte forekommende Arbejder var uensartede — f. Eks. Møbler — blev man vel staaende ved „Slumpakkorden“, men søgte dog her at gardere Arbejderne mod en alt for stærk Nedpresning af Lønnen fra Arbejdsherrens Side ved at forlange den saakaldte Minimal-Dagløn garanteret, selv under Akkorden. Disse Bestræbelser blev i mange Tilfælde kronede med Held, Lønnen forhøjedes, Arbejdstiden blev reguleret, først til 11 Timer daglig, fra 6 Morgen til

7 Aften, med 2 Timers Spise- og Hviletid og senere til 10 a 10½ Time, idet man blev enig om at holde op Kl. 6 om Aftenen; til Gengæld blev saa i mange Tilfælde den halve Time Vesperkost strøget. Strejker var meget almindelige i denne Tid. Dette Arbejdernes Kampmiddel var ikke absolut ukendt førend Halvfjerdsernes Arbejderbevægelse; saaledes havde Tømrerne allerede i Aarhundredets Begyndelse „rottet sig sammen“ og nedlagt Arbejdet, hvilket efter Datidens Love havde paaført Strejkens Ledere streng Straf, senere havde Bogtrykkerne forsøgt sig med Strejke; men det var dog den ny Tid forbeholdt at anvende Strejken som Hovedmiddel til at tvinge Arbejdernes Krav igennem. Man manglede i øvrigt ikke Forbilleder i saa Henseende, idet Strejker allerede da i England var saa anvendte og anerkendte, at man havde begyndt at lovgive om dem. Man kan derfor nok til en vis Grad sige, at Socialismen har indført Strejker her i Landet, men det er fuldstændig forkert, naar det paastaas, at Socialismen har opfundet Strejker.

At Strejker saa hyppig anvendtes, skyldes væsentligst to Aarsager. For det første var Arbejderne i hin Tid kun lidet oplyste; det, de begreb af det ny, var kun, at de ingen Ting var, og at de burde være alt, og naar de derfor havde fattet en Beslutning, ansaa Flertallet det for den selvfølgeligste Sag af Verden, at den maatte gennemføres med det samme, ligegyldigt hvad det kostede; om Retten til at gøre det diskuterede man i de Dage slet ikke, og om Tidspunktet, Organisationens Styrke osv. blev der heller ikke talt mange Ord. Paa den anden Side blev enhver Fordring eller Anmodning til Arbejdsgiverne paa Forhaand betragtet som et Overgreb, en Anmasselse, man kun bøjede sig for i den yderste Nød. Kun i ganske enkelte Tilfælde blev der Tale om at forhandle med Fagforeningen. Reglen var, at denne gennem Bestyrelsen eller ved Medlemmerne fremsatte Fordringerne for den enkelte Arbejdsgiver, og gik han ikke straks ind paa, hvad der forlangtes, blev Arbejdet standset. Denne hurtige Retsforfølgning skyldtes dog ogsaa for en Del den Omstændighed, at Arbejdsgiverne ikke selv havde nogen Organisation; efter Lavenes Ophævelse havde de lige saa lidt som Arbejderne tænkt paa at danne noget nyt Organ for Sammenslutning. Vel fandtes der i de fleste Fag en lille Rest af Lavet tilbage, hvor de ældre Mestre samledes om selskabelige eller filantropiske Formaal, men disse Organisationer havde saa ringe Tilslutning og blev betragtede med

saa megen Mistillid af hele den yngre Slægt, at der ikke var Tale om, at de kunde tage Kampen op med Fagforeningerne. Modstanden ydedes derfor enkeltvis eller af for Tilfældet dannede Grupper af Arbejdsgivere; de havde jo Publikums Sympati, og de havde let ved at finde hverandre, naar det gjaldt.

Af større Strejker i denne Periode nævner vi Møbelsnedkernes, Bagernes og Gasværksarbejdernes i 1873, Skomagernes, Rebslagernes og Karetmagernes i 1874, Skibstømrernes, Cigarmagernes og Blikkenslagernes i 1875 og Formernes i 1876. Skønt flere af disse Strejker mislykkedes, for saa vidt som Arbejderne ikke opnaaede alt, hvad de forlangte, bidrog de dog til at hæve det almindelige Niveau, saa længe Konjunkturerne var nogenlunde gunstige; men det kan ikke nægtes, at de stadige Stridigheder virkede i høj Grad forstyrrende paa Erhvervslivet og skabte en for alle Parter generende Usikkerhed. Arbejdsgiverne var bestandig udsatte for, at der stilledes ny Fordringer, og Arbejderne kunde være sikre paa, at deres Modpart benyttede den første den bedste Lejlighed til at smøge de Forpligtelser af sig, de kun nødtvungent havde indladt sig paa.

De Bestræbelser, der var gjorte for at skaffe Enhed og Kraft i Bevægelsen, var til Dels mislykkede, saaledes Forsøget paa at skabe en for hele Landet fælles Strejkekasse; den kom vel i Stand paa Papiret, fik sin Bestyrelse osv., men derimod ingen Penge, skønt Kontingentet kun var sat til 2 Øre ugentlig pr. Medlem. Dette skyldtes selvfølgelig dels den Dobbeltstilling, Fagforeningerne indtog, idet de var paa en Gang baade faglige og politiske Organer, og dels Mangel paa praktisk Blik fra Ledernes Side. Pio, der atter blev Bevægelsens Leder og egentlige Sjæl, efter at han tillige med Brix og Geleff var løsladt af Fængslet, var vel rig paa Ideer og ungdommelig Begejstring, men manglede Overblik og Fasthed. Han blev forgudet af Arbejderne og stod derfor som en Hindring for, hvad de mere besindige og klartskuende ønskede fremmet; thi kun, hvad Pio gav sin Tilslutning, havde Udsigt til at gaa igennem, saa til sidst var al Opposition næsten umulig, i hvert Fald ørkesløs. Saa kom Kraket i 1877 og i dobbelt Forstand: en almindelig Krise beherskede det økonomiske Liv, det livlige Byggeri i Hovedstaden standsede, permanent Arbejdsløshed traadte i Stedet for den tidligere Travlhed, og — Pio og Geleff forraadte Sagen og flygtede til Amerika, rigeligt forsynede med Penge af Modstanderne, efterladende sig baade Privat- og

Partigæld. Dette Slag virkede næsten dræbende paa den unge Bevægelse. Arbejderne havde jo set op til Pio som til en anden Messias, der skulde føre dem til det forjættede Land, og nu flygtede han som en fejg Forræder; saa havde „Storborgerne" dog haft Ret, naar de sagde, at Arbejderne blev bedragne af deres Førere. De fleste tabte Modet, Foreningerne blev opløste eller sygnede hen, saa de kun bestod af Navn, Arbejdsgiverne benyttede sig af Lejligheden og nedsatte Lønnen, hvad der var saa meget lettere, som Tilbudet af Arbejdskraft var overordentlig stort i Forhold til Efterspørgslen.

Det første Afsnit af den danske Fagforenings-Bevægelse sluttede i Mistillid og Mismod hos Arbejdernes store Flertal, medens Modstanderne hoverede; thi nu var „den fremmede Plante" Socialismen for bestandig visnet i Danmark, og den vilde næppe skyde ny Skud.

Allerede i 1876 ved den første socialdemokratiske Arbejderkongres i Danmark, der afholdtes i Etablissementet „Gimle" paa Frederiksberg, havde man faaet Øjnene op for det uheldige i, at Fagforeningerne paa samme Tid var politiske og faglige Organer. Det besluttedes derfor at gøre et Tilløb, ikke til en Deling af Opgaven, men til en Deling af Arbejdet. Der valgtes en „Hovedbestyrelse" for Partiet, som væsentligst skulde forestaa den politiske og principielle Propaganda, og ved Siden heraf dannedes en „Lokalbestyrelse", bestaaende af to Repræsentanter for hver Fagforening, som skulde lede det faglige Arbejde. Denne Ordning naaede dog næppe at komme i Virksomhed forinden Kraket, og i Virkeligheden var den ogsaa kun af underordnet Betydning, idet Fagforeningerne desuagtet udgjorde en integrerende Del af det socialistiske Parti, til hvis Fonds de maatte bidrage, og i hvis Kongresser de deltog, hvorved de blev tvungne at bøje sig for de her tagne Beslutninger. Hertil kom, at Hovedbestyrelsen til enhver Tid kunde lægge sig paa tværs af Lokalbestyrelsens Beslutninger. Men Ideen om Arbejdets Deling blev imidlertid fastholdt og videre udviklet af de Mænd, der tog Arbejdet op efter Pio.

Medens Bevægelsen var rejst af Mænd, der tilhørte Krese og Livsstillinger, som stod over og udenfor Haandværkernes Lag, blev det nu disse selv, der tog fat, og manglede de end litterære Forkundskaber og den ildnende Veltalenhed, der havde præget

navnlig Pios Optræden i hans bedste Tid, saa mødte de til Gengæld med et praktisk Blik paa Livet og Kendskab til den Samfundsklasses Tænkemaade og Levesæt, for hvilken de skulde arbejde, samt med en urokkelig Energi og en ærlig Vilje til at ofre alt for at føre den Sag frem, der for alle andre syntes haabløs.

En lille Kres af de Mænd, hvis Navne nu i en Aarrække har været almindelig kendte som Arbejdernes Tillidsmænd, samledes i Begyndelsen af 1878 og oprettede „Det socialdemokratiske Forbund“, hvis Opgave skulde være at virke for de socialistiske Ideers Udbredelse og for Arbejdernes politiske Organisation og Repræsentation i Rigsdag og Kommunalbestyrelse. Forbundet optog alle Mænd og Kvinder over 18 Aar, der anerkendte Forbundets socialistiske Program og underkastede sig dets Love. Hermed var for første Gang skabt en selvstændig Organisation med et udelukkende social-politisk Program, og det er denne Organisation med i alt væsentligt det samme Program, der den Dag i Dag med sine mange Afdelinger trindt om i Landet leder Arbejdernes politiske Aktion og virker for social-politisk Oplysning.

Der blev samtidig taget fat paa en Reorganisation af Fagforeningerne, men det gik kun smaat i Begyndelsen. De mange fejlslagne Forhaabninger i Forbindelse med de vanskelige økonomiske Forhold havde kuet Modet hos de ældre, og de unge var endnu for sorgløse til at tage fat. Efterhaanden lykkedes det dog at bringe flere af Foreningerne paa Fode igen, og i Tidsrummet 1880—84 fik omtrent alle Fagene en Organisation. Det Program, hvorpaa Fagforeningerne nu dannedes, var med forskellige Variationer udtrykt i følgende Punkter:

1) at søge Lønnen hævet til en saadan Højde, at den svarede til Livsfornødenhedernes Krav, ved Oprettelsen af faste Priskuranter eller Løntariffer.
2) at faa indført en Normalarbejdsdag.
3) at understøtte rejsende og arbejdsløse Medlemmer (enkelte ogsaa at støtte syge og tilskadekomne).
4) at skaffe berettigede Fordringer og Overenskomster respekterede.
5) at faa oprettet Voldgiftsretter til Bilæggelse af opstaaende Stridigheder mellem Arbejdsgivere og Arbejdere.
6) at samle Fonds til Understøttelse i Tilfælde af Strejke eller Lock-outs.
7) at anvise Arbejde til Medlemmer.

Hertil føjede en Del af Foreningerne: Tilvejebringelsen af statistiske Oplysninger, Lærlingeforholdenes Regulering, enkelte ogsaa Toldbeskyttelse o. lign. Foranstaltninger sigtende til at skaffe bedre Vilkaar for Fagets Udøvere. Vi skal dog her straks tilføje, at, saa vidt os bekendt, har nu alle Fag for Arbejdernes Vedkommende ophørt at betragte Beskyttelsestold som et Middel til at forbedre deres økonomiske Stilling, idet de erkender, at det kun lidt nytter at beskytte den indenlandske Industri, naar Dørene staar vidt aabne for Indvandring af fremmede Arbejdere.

Som Betingelse for at kunne indtræde i Fagforeningerne udkræves foruden almindelig borgerlig Hæderlighed som Regel: Bevis for at have lært Faget (enkelte endog, at der er aflagt Svendeprøve) eller, hvor saadant Bevis ikke kan fremlægges, to Medlemmers Vidnesbyrd for, at vedkommende kan udføre, hvad der kræves af en almindelig Arbejder i den paagældende Virksomhedsgren. Det forstaar sig af sig selv, at disse Fordringer er mest bestemte og overholdes strengest i de egentlige Haandværksfag, som kræver en speciel Uddannelse, medens Fordringerne maa være noget slappere i Industrifagene og Arbejdsmændenes forskellige Brancher, hvor en saadan Uddannelse ikke er nødvendig. Den stigende Arbejdsdeling, der muliggøres gennem stadig forbedret Teknik, har imidlertid ført med sig, at ogsaa forskellige Haandværksfag har maattet slappe Fordringerne til regelmæssig Uddannelse noget, idet en Opretholdelse af disse i det hele Omfang ofte vilde medføre, at en meget stor Procent af dem, der arbejder i Faget, blev holdt uden for Organisationen og derfor til Tider ligefrem tvungne til at modarbejde deres Standsfæller. Gennemgaaende maa det dog siges, at Faggrænserne snarere er for skarpt end for slapt dragne, hvad ogsaa fremgaar af det store Antal Foreninger, der findes i Erhvervsgrupper, hvor en enkelt Forening maatte kunne gøre Fyldest. Eksempelvis nævner vi: Smede- og Maskinarbejdere, Grovsmede, Klejnsmede, Kedelsmede og Nittere, der hver har sin Organisation, ligeledes Garversvende og Garveriarbejdsmænd, ikke at tale om det store Antal forskellige Foreninger, der findes af Arbejdsmænd: Murarbejdere, Jord- & Betonarbejdere, Bryggeriarbejdere, Kularbejdere, Havnearbejdere, Toldbodarbejdere, Pakhusarbejdere osv. De fleste af disse Organisationer er dog i de senere Aar samlede i Forbund, omfattende hele Gruppen ikke alene for den enkelte By men for hele Landet.

Af det her fremførte samt ved at gennemgaa foranstaaende

Programpunkter vil man se, at Fagforeningerne saa at sige er kemisk rensede for Politik, og dette er i Virkeligheden ogsaa Tilfældet. Man havde nemlig i Halvfjerdserne lært, at skulde det lykkes at samle alle Arbejdere til Værn om deres øjeblikkelige Interesser, saa maatte man ikke kræve nogen politisk Trosbekendelse som Betingelse for Medlemsskab, ligesom det omvendt var urigtigt at bygge en politisk Organisation paa Folk, der ikke havde Forstaaelse af eller Interesse for de politiske Opgaver. Derfor samlede man Fagenes Arbejdere i Fagforeningerne, og de politisk interesserede i „det socialdemokratiske Forbund“ og i Vælgerforeningerne. Paa denne Maade blev det muligt med fuld Kraft at arbejde paa de to sideløbende Opgaver. Den mellemliggende Tid har da ogsaa vist, at Tvedelingen var heldig, og hvad mere er, at Arbejderbevægelsen, trods den baade formelle og reelle Adskillelse, dog er gaaet op i en Enhed. Arbejdernes store Flertal bliver nemlig efterhaanden Socialdemokrater og støtter den socialdemokratiske Politik, selv om de ikke staar som Medlemmer af de specielt socialdemokratiske Organisationer. Det er derfor rigtigt, at Fagforeningerne er „socialdemokratiske“, for saa vidt som Flertallet af deres Medlemmer er Socialdemokrater, men man behøver ikke at være Socialdemokrat for at blive optaget i eller være Medlem af en Fagforening, og der haves da ogsaa mange Eksempler paa, at Ikke-Socialdemokrater er blevne valgte til Styrelsesmedlemmer i Fagforeninger, og at saadanne er gaaede til Grundlovsfest i Kongens Have, medens Flertallet af deres Fagfæller samledes paa Fælleden; at Antallet af dem, der møder det førstnævnte Sted, efterhaanden svinder betydeligt ind, er en anden Sag.

Fagforeningerne er i øvrigt byggede paa et bredt demokratisk Grundlag, saaledes at den almindelige Stemmeret er den afgørende. Bestyrelsen vælges ved almindelig Majoritet, som Regel for et Aar ad Gangen, og har kun Afgørelsen af de administrative Spørgsmaal i sin Haand, selvfølgelig under Ansvar for Generalforsamlingen. Derimod kan Bestyrelsen ikke administrativt udelukke Medlemmer, berøve disse deres lovlige Rettigheder eller beslutte Strejker, hverken partielle eller almindelige. Alle saadanne Spørgsmaal afgøres af Generalforsamlingen, som Regel med kvalificeret Majoritet. Med Hensyn til f. Eks. partielle Strejker skal saadanne som oftest vedtages med $^2/_3$ Majoritet af det paagældende Værksteds Arbejdere, forinden Sagen kan forelægges en Generalforsam-

ling. I de fleste Tilfælde er Bestyrelsen ulønnet, i det højeste faar Formand og Kasserer nogle faa Kroner maanedlig til Dækning af personlige Udgifter. En Undtagelse danner de største Foreninger, hvis Virksomhed kræver, at Formanden maa anvende enten den væsentligste Del eller hele sin Tid i Foreningens Tjeneste; i saa Tilfælde lønnes han som en almindelig god Arbejder i det paagældende Fag.

Organisationen er senere fuldkommengjort gennem Oprettelsen af Fagforbund, idet de faglige Foreninger i Landets forskellige Byer er forenede i en stor Organisation, der altsaa omfatter Faget i hele Landet. Herved opnaas, at der kan arbejdes efter en bestemt Plan, og at Fagforbundet kan støtte den enkelte Fagforening baade moralsk og pekuniært ved Gennemførelsen af berettigede Fordringer. Tyngdepunktet i Fagforbundene er de aarlige eller toaarige Kongresser, bestaaende af Delegerede fra Afdelingerne i Forhold til disses Medlemsantal. Forbundsorganisationen begyndte i 1885 og er senere bleven fortsat saaledes, at nu næsten alle Haandværksfagene er sammensluttede i Forbund; det samme er Tilfældet med Arbejdsmændene, omend Forholdene her er vanskeligere paa Grund af det uhyre Antal og de utallige Brancher, hvori Arbejdsmændene er adskilte. I 1893 fandtes der 21 Fagforbund, hvoraf de 17 største havde tilsammen 306 Afdelinger med ca. 20,000 Medlemmer. Det samlede Antal Fagforeninger her i Landet var da ca. 400 med ca. 35,000 Medlemmer, deraf 89 i København med ca. 20,000 Medl. og 311 i Provinserne med ca. 15,000 Medl. Antallet af Fagforeninger og særlig af Medlemmer er steget betydeligt siden den Tid.

Ved Siden af Fagforbundene maa nævnes en anden Organisation af rent lokal Natur: „De samvirkende Fag- og Arbejderforeninger", der bestaar af alle i en By eller et bestemt Distrikt bestaaende Arbejderorganisationer. Hensigten med disse Organisationer er indbyrdes Støtte uden Hensyn til Fag, og de faar deres store Betydning derigennem, at det enkelte Fag ikke uden videre kan begynde f. Eks. en Lønningskamp uden at have spurgt hele den lokale Organisation til Raads. Det maa nemlig erindres, at Bevægelsen i et eller andet Fag ofte kan gribe meget stærkt ind i hele Erhvervslivet og saaledes komme til at berøre Arbejdere i andre Fag meget føleligt. Eksempelvis skal vi anføre, at naar Murerne standser Arbejdet, er det i samme Øjeblik standset for Murarbejdsmændene, og snart efter vil det ogsaa blive føleligt for

Vognmænd, Teglværksarbejdere, Tømrere, Snedkere, Blikkenslagere, Malere osv. Af disse Grunde maa der finde en Samvirken Sted saaledes, at det enkelte Fags Arbejdere ikke vilkaarligt og ensidigt kan lamme hele Produktionen; til Gengæld erholder en af hele Organisationen godkendt Strejke Støtte fra alle. Gangen i Forberedelserne til et agressivt Skridt fra Arbejdernes Side bliver saaledes denne: først diskuteres Sagen i den lokale Fagforening; dernæst gaar den til Forbundets Hovedbestyrelse; hvis den sanktioneres her, gaar den til „de samvirkende Fagforeninger“, uden hvis Billigelse den ikke kan fremmes. Man vil heraf se, at selv om Formen endnu ikke kan kaldes fuldkommen, er der dog i Løbet af de sidste 14—15 Aar gjort betydelige Anstrengelser, og vi tør sige med Held, for at skabe en Fagorganisation, der ikke alene er i Stand til at værne om og fremme Arbejdernes Interesser under de nuværende Produktionsforhold, men tillige garanterer, at Udviklingen foregaar paa en rolig og planmæssig Maade.

Medlemmernes Kontingent varierer i de forskellige Fagforeninger fra 3 til 12 Kr. om Aaret, enkelte Foreninger, som har regelmæssig Arbejdsløsheds-Understøttelse, kan dog have et Kontingent til op imod 20 Kr., men i saa Fald er de enkelte Medlemmer i Tilfælde af Arbejdsløshed ogsaa berettigede til at erholde 70 à 100 Kr. i Understøttelse i Løbet af et Aar. Desværre er den permanente Arbejdsløshed i en saa stærk Stigning, at de fleste af Fagenes Arbejdere er ude af Stand til at afse saa store Beløb, som der kræves til en virksom Understøttelse. De maa indskrænke sig til at understøtte de rejsende, og mange enligstillede Arbejdere tilbringer derfor den arbejdsløse Tid paa Rejser, dels i Indlandet, men ogsaa i Udlandet, idet der er truffet Overenskomst med Udlandets Organisationer, saaledes at man gensidig understøtter hverandres rejsende.

(Sluttes.)

J. Jensen.

Fortællinger.

Bjørnson: Nye Fortællinger (Gyldendal). — *Schandorph:* Vilhelm Vangs Studenteraar (smstds.). — *E. Christiansen:* Hjarl (smstds.). — *Amalie Skram:* Professor Hieronymus (smstds.). — *Erna Juel-Hansen:* Terese Kærulf (Philipsen). — *V. Stuckenberg:* Fagre Ord (smstds.).

Bjørnsons „Nye Fortællinger“ staar for Erindringen med en Stjerne ved sig, der sætter dem forud for de andre ovennævnte Arbejder, — hvor dygtige og gediegne de end kan være. De har i Maner og Anlæg noget ganske egenartet, springer ligesom frem af en egen „Natur i Naturen“; en saadan er jo ethvert Geni. Saa suverænt som Bjørnson kan omgaas sit Stof og sin Læser, — lægge Emnet til Rette under forskellige Synsvinkler eller tage Læseren ved Haanden og flytte paa ham! Stundom ser det ud som uregerlig Vilkaarlighed og Affektation, men det mærkes snart, at det følger ud af en egen indre Nødvendighed og tager hurtig Læseren ind under sig. Naar han skal skildre en Person eller en Situation, bryder han sig ogsaa lidet om at følge de slagne Veje, som den normale Intelligens bruger; nej! han kommer pludselig, ved et uventet Indhug fra Siden af, Sujettet lige ind paa Livet, eller sammenfatter ved en lykkelig Intuition det hele i ét Blik, saa et enkelt Udtryk siger alt. En taler om en Udsigtsplads ud over Havet. „Saa er det med Havet, at En kan komme hidop med, hvad det skal være, — heroppe er det snart borte“. Hvert Øjeblik slaar en lyrisk Følelsesbevægethed ud af Fortællestilen i fri Billedblomster, og disse giver mere, end lange Sjælsudredninger havde formaaet. Den lille Ella straaler sin Forelskelses Lykke ud over alle sine Balkavalerer, saa da Hjalmar Olsen fik sin Dans, var det, som han tog imod atten friske Buketter og et: „længe leve Hjalmar Olsen!“ Eller det hedder om den unge Kaas: „Som et højt Skib, festlig flagsmykket, kom han ind til Kristiania; hans Kærlighed var Musik om Bord“. Der staar Glans og Duft over

hele Bjørnsons Fortællestil fra saadanne Fantasiens Blomster. Hans fantasifulde Gemyt modtager og bevarer ogsaa af Oplevelser en saadan Mængde sælsomme Fornemmelser, der — ved at meddeles os — har en særegen Evne til at bibringe os stærke Indtryk og stærk Stemning af Begivenhederne. Et Mønster er f. Eks. her Skildringen af den Panik, som et Mord afstedkommer i en lille norsk Bygd: hvordan Efterretningen kommer til Præstegaarden en Søndag Eftermiddag, i fuldt Solskin og Glæde; „det var, som Lysningen sank, Ansigterne stansed, Fjorden blev mat, Skogen og Bygden krøb sammen i Skygge af hverandre". Og de næste Dage, hvordan „vi tog hverandre i Haanden, ligesom fjernt fra; det var Mordet, som var nærværende; hvad vi saa talte om, saa hørte vi Mordet i Røsten og Ordlaget. Den sidste Følelse om Kvælden, den første om Morgenen, var, at alting stod ustøt, og at Livets Glæde var stoppet som Viseren paa en Urskive paa bestemt Klokkeslet."

Der er ogsaa noget saa uforudset og berigende i Emnerne og i den Maade, de er lagte an paa, i disse ny Fortællinger, som gør dem til Søndagskunst. Anlægget i „Mors Hænder" kan jo nok synes søgt og manierert, men Fantasien tiltrækkes uvilkaarligt af her at komme ganske udenfor Romanernes gængse, banale Veje, man har en Fornemmelse af, at det, man staar overfor, virkelig maa være fremgaaet af Skabelsens egen Opfindsomhed. Naar en af vore jevnlige sætter en Historie sammen, kan vi i Reglen meget let følge efter i Sporet, hvordan den er lavet. Men den store Digters Fantasi har samme gaadefulde Varieringsrigdom som Virkeligheden og kan derfor virke som den. Hvor flot og uholdbart saaledes f. Eks. ogsaa i „Absalons Haar" Bindingsværket er mellem Hændelserne og Forholdene, er der dog over dem en vis umiskendelig Slægtslighed med det virkelige Livs Skæbnespil, som gør, at ingen Tanker om noget lavet og konstrueret faar Lejlighed til at lamme vor Interesse.

Det sikre og friske Tag, Bjørnsons Fortællinger tager i vor Interesse, ligger vel overhovedet altid i, at Livet selv mærkes lige bagved. Usynligt, men mærkbart er det Livets egne Love, som svæver styrende over alle Hændelsernes Gang, og er det Livets egen Sag — din Sag og min Sag — hvorom der handles. Det føles gennem Fortællingerne, hvordan Menneskenes Ve og Vel, Menneskelivets moralske Sundhed og Dygtighed ligger Digteren mest af alt paa Sinde, og hvordan de derfor alle har en direkte

Mening. næsten et ligefremt Ærinde ud i Dagens Virkelighed. Langt fra, at dette praktiske Underlag skader den æstetiske Virkning f. Eks. i „Absalons Haar“ eller „Mors Hænder“, er det just ud fra det, at Skildringen trækker al sin Følelsesmagt over os.

Hvilken Strøm af umiddelbar Medfølelse meddeler der sig ikke fra Digteren til enhver Læser overfor enten Ella med Fletten eller overfor Forholdet mellem Rafael og hans Moder! Hvor højt faar han ikke Medlidenhedens eller Samglædens Bølge til at gaa i os, naar den eneste Solskinsdag rinder op over den lille Skibsførerkones forskræmte Liv, eller naar Telegrafens Traad fra Sønnen inde i Kristiania bringer det graadtunge Spørgsmaal op til Moderen paa Godset! Sjælden er særlig Bjørnsons Evne til at drive en taknemmelig Jubel op i os, naar hans varme Tro paa Menneskeviljen faar alle de Genvordigheder og Prøvelser besejrede, han har taarnet op om sine Personer, — naar Lysene fra alle Gaardens Ruder og den udsendte Baad møder Sønnen, der kommer hjem til Moderen, eller naar i „Paa Guds Veje“ Broderen og Søsteren finder hinanden i alt det, de har tilbage i deres Blod og Sanser fra Hjemmet, og i deres Trang til aldrig mere at slippe dette.

Det nytter ikke, hvad man saa siger; vi bevarer en Taknemmelighed som mod en Velgører overfor den, der har Magt over Hjerterne, men, hvor brutalt og alvorligt han end ser Livet, — og noget brutalt er der, navnlig i denne sidste Bog, kommet i Bjørnsons hele Livssyn — dog benytter sit Herredømme til at styrke og oprejse vor Tro og vort Mod til Livet.

— Overfor de andre ovennævnte Bøger har vi mere en jævn Hverdagsfølelse af at befinde os saa nogenlunde mellem jævnlige, af samme Stof som os, der føler og ser Livet omtrent som vi.

Man vil finde, netop hvad man venter sig af *Schandorphs* ny Bog, Vilhelm Vangs Studenteraar. Figurer og Situationer er stillede op uden Vrøvl, helt en face, med skarpe Omrids og bredt, skyggeløst Dagslys over sig, og Farverne staar rent og stærkt mod hverandre. Der er ingen Rævestreger og ingen Dobbeltbund i den Kunst. Heller ikke nogen fornem Tilknappethed. Et Temperament, der hverken vil udviske sig eller beherske sig, lyser overalt gennem Linierne, kolorerer Ordene, understreger sine Forkærligheder og bryder mange Gange med Albuerne ind gennem Bagkulisserne og overskralder med sin Latter dem, der er inde paa Scenen. Man har jo efterhaanden vænnet sig til at tage det

onde med det gode hos Schandorph. Her er denne Gang en ubetalelig Madam fra Elsass, hvis Kaudervælsk af Fransk, Tysk og Dansk ikke alene virker overordentlig pudsigt, men flere Steder næsten genialt er skabt ud af en indtrængende Sprogbevidsthed; desuden er hendes Racepræg troværdigt vedligeholdt i hele hendes verdenspraktiske og godhjertede Maade at se Tingene paa. Men saa er der hendes Mand, som synes et frit og lidet levedygtigt Foster af Schandorphs lyriske Fantasi, baade i sin kæfrede Gemytlighed og i sin temmelig konstruerede Teaterpatos. Denne samme Fantasi har altid haft forbavsende ringe Sikkerhed i at holde Sandhedens Linie. Prægtig er saa igen to store Hundehvalpe af et Par unge Studenterrødder tegnede, saaledes som de „gaar løs paa Tilværelsen med krum Hals, lige fra Aristoteles' Filosofi under Professor Hallings Behandling ned til „Gine den dejlige Mø". Forf. staar formelig forelsket og faar samme Lyst som Vilhelm i Bogen til at stikke ind i den drøje Haandværkersøns Tyrenakke for at se al den Masse Blod, der bor i ham, springe ud i en Straale. Men ved Siden af dem staar saa de to Haandværkerfædre som — trods ypperlige Træk — noget problematiske Figurer og den unge Asta Dann som en i alt Fald ikke selvindlysende Skikkelse.

Ujævn er ogsaa Tegningen af den anden af Bogens to Lejre. Konferensraaden er en fortrinlig tænkt og temmelig ny Kulturtype og i det hele maadeholdent gennemført: hans Verdensmandsironi, der skyr alle Scener og al Tilskuestillen af Følelser, og hans skeptiske Frisind, der kan være forbavsende radikalt i sin Tankegang, men i høj Grad har vænnet sig til at regne med Forholdsværdierne i Virkeligheden. Naar nu blot ikke denne gammeldags Bureaukrat havde ført et Sprog med „sgu", „Idiot" og „grinagtig" og selv ganske kynisk havde tilskyndet sin Søn til at gøre Ungdomserfaringer. Her synes Linien igen ikke holdt. — Og Vilhelm Vang selv! ja, hans hele misundelsesblandede Dragning mod den robuste Sundhed, den saftfyldte Friskhed i de ny Lag, som moderne Liv bærer op, og hele hans Evneløshed til at bryde ud af sit Hjerneliv og leve med Sanser og Temperament — det er i Grunden forstaaet og behandlet med vid og gennemtrængende Aandsdannelse og er ganske sikkert grebet ud af Nutidens eget Liv. Det er ramt lige i Pletten, naar Udbyttet af Embedsmandssønnens praktiske Demokrati og Forelskelse i Tømrerdatteren bliver, at han rejser til Venedig for at studere Renæssancens fuldbarmede Kvindeskønhed og Livsfejring. Men alligevel er mange

Linier ikke trukne rigtig tydeligt og sikkert op i hans Figur. Vi maatte saaledes vistnok i en helt anden Slags Moder have faaet Nøglen til noget af den ærlige, tunge Stræben hos Sønnen, der bringer ham ud paa egne, andre Veje end hans Fædres Traditioner. I det hele er hans Person holdt noget for almindelig, som et graat Kulturprodukt, til at vi rigtig kan have Interesse af at følge hans Veje. Det er meget mere de bestemmende Omgivelsers „milieuer", der lægger Beslag paa vor Opmærksomhed, end egentlig han, der bestemmes af dem.

— Der kunde siges meget om, hvad *Einar Christiansens* „Hjarl" ikke giver. Den slaar ingen elektriske Gnister af os, thi den er ingen videre tankefrugtbar Bog; den ved heller ikke ret at faa Scenebilleder til at springe frem paa Bevidsthedens Grund eller mægter rigtig med sin Tonegaffel at stemme Sjælens Strenge til Musik: den vækker ikke stærk Stemning og giver ikke Fantasien megen Næring.

Men med en indlevet Forstaaelse, der er lige saa meget af kritisk som af digterisk Art, giver Bogen en aandelig Atmosfære og en Aands Fysiognomi, som er af adskillig Interesse for os, der lever her hjemme og i denne Tid. En gammel, københavnsk Bureaukratfamilie er bestemt i alle dens Bestanddele med kemisk nøjagtig Analyse. Hvor sikkert er ikke Egenskaberne udskilte: de snævre og solide Dyder — det ubrydelige Sammenhold, Slægtshævdelsen, der udstryger alle fremmede Elementer, Navnets Tradition, der holder Slægtsmedlemmerne oppe og forpligter dem — og tillige den farisæiske Selvbeundring indadtil, det stejle Hovmod udadtil, den bornerte Ufordragelighed overfor, hvad fremmed der har sneget sig ind i nogen af Slægten. Og de er ikke blot kritisk søndrede og bestemte, det Hjarlske Luftlag og den Hjarlske Kammertone, — de er saa at sige indfangne mellem Bogens Blade og stryger ud imod os fra dem: fra den gamle Højesteretsassessors Ny Kongensgade-Lejlighed og fra Kusinen, der blev gift oppe i Norge med en Landmand, men dér „døde i sit Ægteskabs fjerde Aar, af Hjemve efter en tarvelig Stue med en Kurvestol og et lille Mahognisybord", — og først og sidst fra Fru Mannes Familjereligion og den rørende Maade, hvorpaa hun lever op igen som ung Pige og glider ind i alle sine Pigevaner, da hun som Enke flytter tilbage ind i det gamle Fædrenehjem.

Med hele denne Slægtsatmosfære, som omhyller og magtstjæler og ikke er til at puste bort, kæmper saa i Vigant Hjarl

de fremmede, fædrene Instinkter en haabløs Kamp efter at faa Luft. Med fin og gennemtrængende Forstaaelse er den neutraliserende Dobbelthed i hans Natur lagt blot, og er det gjort os klart, hvilket sammensat og ufrisk Kulturprodukt han er. Et meget speget sjæleligt Spind er i Bogen, om ikke udredet, saa dog lagt frem for os. Vigant har mange Slægtninge omkring i moderne, nordiske Romaner, lige fra Niels Lyhne og de Topsøeske Helte. Men han er en egen Variant. Og Skildringerne af hans for tidlige Modenhed og for langvarige Umodenhed, af hans Planløshed og hans duknakkede Vanmod, af hans Ugidelighed og bristende Følelse af Forstrakthed, — alt det er vederhæftigt og dygtigt givet. Er dette ikke en fin sjælelig Beskrivelse: „Den indre Proces, hvoraf Vigants Beslutninger udsprang, foregik bestandig saa snigende, gennem dobbelt Bund, frem og tilbage, havde saa ringe et Mod i sig og gav saa faa Løfter om et Resultat, at naar det endelig kom, saa følte han det som noget fremmed og vilkaarligt, som han brugte Tid om at vænne sig til.“

Der er maaske fuldt saa megen kritisk som digterisk Kunst i Christiansens Bog. Men Bogens Poesi er, at man hele Tiden mærker, hvor personligt magtpaaliggende Emnet er for Forf. Saa megen Ømhed, Vemod, Skuffelse bløder her bagved, saa mangen Tilstaaelse mumles frem, saa meget redeligt Selvopgør holdes her — alt sammen uden selvbehagelig Tilskuestillen — meget mere piblende frem mellem Linierne, dirrende frem i en Betoning. Denne Bog — og efter den „Annette“ — er vel det ægteste, personligste, Forfatteren har skrevet. Den er paa sine Steder noget bred; nogle Episoder, f. Eks. Kærlighedshistorien i Paris, bibringes der ikke Læseren rigtig Tillid til; Stilen er ogsaa noget farveløs og upersonlig og hæver sig ikke ud over jævn, dannet Samtaletone. Men der er i Skildringen af Moderens Natur og af Sønnens aandelige Tilblivelse og Vækst leveret fin og gennemtrængende Psykologi, og i det hele Forhold mellem dem begge er der nedlagt en forstandig og inderlig Kærlighed. Det er en Bog, som er skreven ud af megen baade Forstandens og Hjertets Kultur.

— Det er en egen vederhæftig Kvindekunst, man møder i Fru *Skrams* Bog: Professor Hieronymus. Var det i den Bog, vi kom fra, den dæmpede, „opdyrkede“ Talestemme og en Luft af høje Stuer, der tiltalte os, saa voldføres vor Interesse her af den ganske elementære Styrke og Friskhed, der er i baade Indtrykkene

og deres Besvarelse hos Forfatterinden. Et Hospitalsophold paa 6te Afdelings „urolige Gang“ — til Akkompagnement af klaprende Korridorvinduer og Deliristhyl, og med Overlægens Runde, Sygeplejerskernes Samtale eller Besøg hos Nabopatienter til Hovedepisoder — det er blevet til en spændende og sindsbevægende Lektyre i Kraft af den Styrke og Sikkerhed, der er i Forfatterindens Vision, og den Storm af Følelser, som Emnet har vakt i hende, og som hun véd at overføre til os.

Fru Skram beskriver lidet, men de Linier, hun ridser, staar med en særegen Fasthed og Tydelighed, saa at de ganske har Virkelighedsindtrykkets Magt over os. Hospitalslokalerne med deres genlydfyldte Nøgenhed paatvinger sig os ganske som en Hallucination. Vi ser Dagslyset graat sive ind i Cellen, hører Gastænderen klapre med sin Stige derude paa den maattebelagte Gang, Sygeplejerskerne komme og gaa i deres blaa Bomuldstøj; hele Hospitalsluften og Tidens Sneglegang er om os og i os. Lukker vi Øjnene, staar ogsaa Personerne for os som lette og sikre Silhuetter; de er meget simplificerede, men er des lettere at holde fast, hver stadig ledsaget af sit homeriske Tillægsmærke: „Madonna-Hansen“, den buttede, rødkindede Thorgren, „gamle rene Bedstemoder“.

Denne uryggelige Virkelighedssans giver Forfatterinden et saadant Tag i os. Vi føler os saa betryggede i et Menneskes Vold, hvis hele Væsen og hele Talent saa at sige bestaar i at maatte være sanddru. Ingen indre Stemning eller nok saa stærk Mening synes hos Fru Skram at have Magt til at forrykke eller kolorere det ringeste paa det Aftryk, hun har optaget og bevarer af Virkeligheden. Der mærkes hele Tiden en voldsom Personlighed bagved, men den faar aldrig Lov til at bryde igennem og sammenblande, hvad der er udenfor Selvet, og hvad der er indenfor. Sjelden skal man kunne finde en saa renlig og reel Afgrænsning mellem de to Riger som i dette Forfatterskab.

Denne Afgrænsning mærkes i Skildringen af den, som ifølge Titelen skal være Fortællingens Hovedperson. Professor Hieronymus er taget paa Kornet i sit Væsen og sin Fremtræden, men Forfatterinden holder sig strengt til, hvad hendes Øjne har set og hendes Øren har hørt af ham, lægger intet til og trækker intet fra og giver kun ud som Gisning, hvad hun varsomt lægger ind bag hans Adfærd. Det aabne, oprigtige Had, hun udtrykker for ham, har — det føler man sig overbevist om — ikke gjort hans

Bevægelser en Smule vimsere eller hans Tale en Nuance mere selvfornøjet hos Fru Skram, end de var.

Lige saa redelig en Selvdeling er der i Fru Skrams Skildring af den syge, som for Læseren naturligt bliver Hovedpersonen, meget mere end Professoren. Man er samtidig inde i hende: føler med hendes oprevne Nerver og opfatter alt med hendes syge Sind; og staar dog tillige udenfor hende og ser paa hende med Lægens Øjne. Saa hæderlig er nemlig dette Angrebs- og Forsvarsskrift skrevet, at mangen Læser vil konkludere for den angrebne og mod den forsvarede. Rundt om i Bogen giver Udsagn af Sygeplejersker og Medpatienter os en ganske god Fornemmelse af „Furien“ og „den vilde Fugl“ i hende. En Udtalelse som denne, der rettes til Fru Kant: „Men De — De skulde bare vide, hvordan De ser ud, naar Overlægen taler til Dem“ — den kaster sit Lys tilbage over hele Martyrhistorien.

Denne Lidelseshistorie er det, som bevæger Hjertet saa stærkt ved Læsningen af Bogen. Hvilken rent legemlig Kraft her dog er til at lide og til at drive enhver Følelse op til dens yderste Spidse! Alt sjæleligt potenseres til rent fysiske Fornemmelser: det gnaver i Brystet, sammensnører Halsen; den syge føler det i sin Længsel, som om Mand og Barn usynlig ligger paa hendes Bryst og knuger hende. Hendes Sprog bruger i sin elementære Voldsomhed kun Superlativer: det er „evindelig sandt“ eller „haarrejsende forkert“, hun er „aandeløs spørgende“, og Lægerne er „Bødler“. Nervepinslerne og Hallucinationerne er gengivne med stærk Uhygge: Det indvendige Tryk i Hovedet, der føles, som om det skulde revne — Smerten, der farer som en krumbugtet Orm helt op i Halsen — Brønden, paa hvis grønslimede Bund hun ligger, og over hvilken hun hvert Øjeblik venter, der skal lægges Laag. Paa disse Omraader synes Fru Skram altid at være pinlig hjemmevant, og dem kan hendes „greje“, robuste Forstaaelse mestre med sikker Kunst.

Saa frisk og tung er Følelsesevnen hos den syge, at hun maa lide paa Omgivelsernes Vegne, naar hun ikke lider paa egne. Ved at ligge og høre paa en ung Piges Tuden ved Siden af, hidser hun sig op i en sanseløs Angst for, hvordan dog et Menneske kan have Kræfter og Aande til at holde ud at tude saaledes. Det er hende, som om Deliristernes Skrig og Larm foregaar inde i hende selv, slider i hendes Legeme, snurrer i hendes Hoved. Og tier det om hende, maa hun ligge og tænke paa

„alle de forskelligartede Pinsler og Kvaler, saa mangfoldige Mennesker i Tidernes Løb har maattet lide i Verden“, indtil „en uendelig Medlidenhed med alle Jordens ulykkelige fylder hendes Bryst“.

Denne sjeldne Lidekraft er det ene, den overvaagne Realitetssans er det andet, der bærer Fru Skrams ny Bog som al hendes tidligere Kunst. —

— Saa er der Fru *Juel-Hansens* Fortælling: „Terese Kærulf“. Naar en betydelig Kvinde, der er ude over den umodne Ungdom, skriver en Bog om en ung Kvindes selvstændige Liv, saa har den sikkerlig Krav paa at læses mere omhyggeligt og eftertænksomt end hendes fleste mandlige Kollegers Bøger. Hun vil oftest have mindre Evne til at udtrykke og meddele sig kunstnerisk, mindre kunne løfte sig op til at se sit Stof i Fugleperspektiv. Men det er just, fordi hun er langt stærkere, stoflig og personlig, interesseret, end hine i Reglen er; hendes Tanker over, hvad hun har oplevet og erfaret, har i Ensomheden boret sig ned og er blevne til faste Meninger og varige Følelser, og der har langsomt samlet sig et Behov i hende efter at trække sine Oplevelsers Facit ud og meddele det til andre, navnlig Kvinder, til Overvejelse for deres eget Liv.

Saaledes ogsaa her. Fru Juel-Hansens Bog gemmer hverken Dybsindigheder eller Finesser, men der er noget af Rugbrødets solide, nærende Smag ved den. Det, man kalder Prosaens Rugbrød, — lidt klægt og lidt tørt. Anlægget er saa klart og forstandigt, Bygningen er tømret saa dygtigt op; og Grunden er megen Livserfaring, overtænkt af moden Intelligens. Den unge Kvinde staar med saa sikre og rene Linier, at man stoler paa hende og kender hende igen i, hvad hun foretager sig. Hun er i Grunden saa normal og usammensat. De to Mandspersoner er meget simplificerede: den ene er et dygtigt Hjernemenneske og en brav Karakter i en grim og frastødende Krop, den anden har det Fortrin at være ung, men er for øvrigt kun en fjoget Bondeteolog. Men begge har ogsaa kun den Rolle at udgøre Stadier i hendes Hjertes Historie, og den udfylder de paa en næsten skematisk logisk Maade. Forholdet til v. Schilden er skildret ganske paa første Haand og udenfor de banale Formler, med en frimodig og gennemtrængende Sanddruhed, som geraader Forfatterinden til megen Ære og stiller den unge Pige i et fordelagtigt Lys. Forholdet til Teologen er noget mindre pikant, men Ømheds- og

Medlidenhedsinstinkterne blander sig i Tereses Følelser for ham paa en nydelig Maade med Blodets sunde Trang til Elskov.

Der er en Dom og en Vilje i Bogen, en Meningstilkendegivelse og en Propaganda: det er derved, den yderligere interesserer og paavirker os. Forfatterinden gør ikke utydelig den unge Kvindes Sag til sin og anbefaler hende som et Mønster. Og det er et tiltalende og tillidvækkende Forslag, hendes Bog gør, om, hvordan en ung Pige bør være og tage paa Livet. Hvor er Terese stærk og paalidelig, udrustet for Livet til at ryste af sig og gaa lige paa, til at stole paa sig selv og bakse sig frem gennem Verden! Hun har sin Faders Haandværkerblod i sig, tager groft og dygtigt paa Livet, skærer med sin prægtige sunde Fornuft igennem alt Vrøvl og al Forløjethed og forstaar at skabe sig Selvstændighed ved sine Hænders Arbejde. Hun er tillige helt Kvinde ved sin ungdommelige Oprørstrang, sin retliniede Radikalisme, og ved den Trang til at beundre og omfavne, til at give og ofre, som stedse stiller og vil blive ved at stille hende i Forhold til Mænd. Saa gammeldags som undertegnede vil dog vel nok mange være, at de savner en vis indtagendc Ynde hos denne ferme unge Pige. Hun siges at være opdragen af en Faster, men hun gør Indtryk af at være opdragen af en Fader og mellem Brødre.

I Bogens Kunst savner man noget lignende. Der er en Læge i Forfatterinden. Livets moralske Sundhed ligger hende overalt paa Sinde, og derpaa tager hendes Bog Sigte. Der er en ubestikkelig sund Sans og en frygtløs og prunkløs Ærlighed i de Meninger, hun gør gældende. Men der mangler nogen Lethed og noget Sving i hende, og hendes Bog har ingen rigtig Charme over sig og byder En kun i faa Øjeblikke den Art Tilgift, der overrasker saa behagelig.

Endnu til sidst blot et Par Ord om „Fagre Ord“, den fine, yndefulde Bog, *Viggo Stuckenberg* nylig har udsendt. Den hører ikke hen blandt disse solide Fortællinger, der trolig pløjer Hverdagens Jorder. „Fagre Ord“ er af en lettere, vinget Slægt, der blot flagrer hen over Marken, inddrikker Muldens og Planternes Dufte og afspejler den ydre Farve og Lød af Tingene. Den er ikke derfor overfladisk; i sin Svæven fanger den kan hænde Livets Aande og Aroma renere og ægtere end de, der tungt arbejder i Marken.

Der er i Stuckenbergs Bog lidet af de Realiteter, der lader sig tage og gribe med Haanden, men den har indfanget og ned-

lagt mellem sine Blade saa meget af, hvad der er Duft og Skær over Livet, der kommer og gaar som lette Krusninger over et Kær og kan synes blot „fagre Ord“, — men som til syvende og sidst gemmer selve Livets Sjæl.

Der er en Malers Skønhedsblik i Bogen. Det svæver ud over den fattige Virkelighed, uden at gaa stoflig til Bunds i den, men holdende sig i Skinnets Verden af Former og Farver. Og for et saa rent artistisk Syn er Jorden nok saa rig og skøn. Et Par Skøjters svage, ustanselige Klirren ved ens Arm eller den sødlige Lugt af Brænderøg kan vække Skønhedsglæde lige saa vel som en Havremark af ringlende Kornklokker eller Junisolens gyldne Aande, der gennem et Gavlvindue strømmer ned paa Landsbykirkens gule Murstensgulv. En Række malerisk klare og nøjagtige Billeder drager forbi os i den lille Bog.

Lige saa impressionistisk er Skildringen af det sjælelige Liv. Her gives slet ingen psykologisk Forklaring og Udredning. Vor Forstaaelse føres ikke bagved og faar motiveret og udviklet, hvad der foregaar. Vi ser alt blot som Tilsyneladelse, Foreteelse. Bogen handler netop om alt det i Sjælelivet, som Menneskene selv ikke forstaar og ikke raader over, — det, som kommer og gaar i dem, uden at de kan andet end tage imod det som en underfuld Gave eller bøje sig under det som en Skæbne, — over de „fagre Ord“, der daarer Hjerterne, og den lunefulde Tilfældets Leg, der slynger Traadene i vort Liv. „Du maa ikke spørge mig saa meget, — hvor skal jeg kunne forklare dig det altsammen?“ siger Johanne etsteds. Et andet Sted siger hun: „Hvis jeg skulde forklare dig, hvad der i Vejen, ja — ja saa ved jeg kun, at jeg synes, at al Ting, alt sammen har vendt sig og er ikke glædeligt mere“. Saaledes gaar de to unge om i Bogen og ved ikke, hvordan det er fat med dem, og ved ikke, hvad det er for fremmede Hænder, der spiller paa deres Hjerters Strenge.

Med en saa let Haand rører Digteren alle Forelskelsens Stemningstrenge. Den første Dirren, der gør underlig beklemt og sørgmodig, saa den unge ønsker at ty tilbage til sin ubekymrede Barneverden, og bliver højtidelig og forvirret ved Tanker, hvis bedrøvede Komme han ikke kan forklare sig. Den blanke, stigende Lykke, der gør angst som en skør og kostbar Ting, man bærer i Haanden, og som naar et Overmaal, hvorunder Sjælen igen bøjer sig, ligesom en Blomst, der er tung af Dug og af Sol, bøjer sig paa sin Stængel. Saa det unge Huslivs første, taknemmelige

Lykke, der føler Trang til at dele ud til andre: Morten, der sidder og føler en stille Fryd inde ved sit Skrivebord, naar han inde fra Dagligstuen hører Hustruens og Vennens fortrolige Samtale og Latter. Saa følger Bogens fineste og inderligste Smaascener, — huslige Samtaler, hvori der ikke tales ud og intet er at sige, men hvori ubestemte Savn pibler frem i tilbagestængt Graad, — hvori den ene ser den anden famle søvngængerblindt hen ad ukendte Veje og ikke kan raabe hende tilbage — og i hvilke begge uhjælpelig føler, hvor lang Vej der er fra Sjæl til Sjæl, og hvor ene enhver er med sin Skæbne. Det hele er saa umassivt, skyder frem af saa umærkelige Instinkter — baade hendes Forhold til Irich og hans til Jutta — sniger sig om ad lønlige Gange under Bevidsthedens Tærskel, det vover sig frem nu og da i Tanker, som man ikke selv vil tænke igennem, „fordi jeg mærkede, noget gjorde ondt, naar jeg rigtig tænkte", og alle Vaaben falder ud af Hænderne overfor Kogleriet. Beundringsværdigt er det, hvor let Farverne er lagte paa — f. Eks. det sanselige Behag, Juttas Figur stedse vækker hos Morten; indtagende er den simple Ynde over de korte Samtalestumper og de dagligdags Ord, der skal bære Bud om saa meget og uudsigeligt; den hele Atmosfære, hvori de to's Elskov er løftet op, er saa ren og sjælfuld. En Smule litterær Skønskrift her og der og for mange „fagre Ord" og Billeder er smaa lette Taagepletter, som i Forbigaaende kun lige bør paapeges.

Planløst, som efter usynlige Magters Vink, indvikler og afvikler Forholdene sig: Man skimter i Begyndelsen Skikkelsen af en Søster, der sørgmodig stirrer efter Morten, rækker sin Haand ud imod ham og dæmper hans Lykke, hun glider lidt efter ud af Synskresen; Irich rejser fra Landet, og Jutta faar Lov at sejle sin egen Sø. Tilbage staar de to unge, igen Haand i Haand, men rigere og tungere i deres Sjæl ved Følelsen af, „hvor det, man kalder Livslykke, er uudsigelig Alvor".

En lys Sørgmodighed, en smertelig Skønhed bliver der tilbage af Bogen, som af det gamle Omkvæd om de „fagre Ord". Det er en Digtning af den sarteste Inderlighed, den reneste Ynde.

Vald. Vedel.

Folketingsvalget

den 9de April.

Den, der i de sidste Par Uger før Valgdagen fik Landets Aviser ind paa sit Bord og kiggede dem igennem, vil ikke have faaet noget stærkt Indtryk af de klare Linier i Valgforberedelserne. Aldrig har det set saa broget ud. Det vrimlede ud over Landet med Kandidater og Standpunkter. De fleste vilde vel nok have Delingen efter Forliget; men en stor Del var der, som vilde have Delingen fra 1892 frem igen, og aldeles ikke vilde respektere Afstemningen 1ste April i Fjor. Der var de Kandidater, som hverken vilde være Højremænd eller Venstremænd, hverken Forligsvenner eller Forligsmodstandere, de vilde kun være Agrarer. Andre var helt ud Købstadspolitikere. Der var Forligsvenner, som søgte Valg ved Forligsmodstanderes Stemmer — som f. Eks. Krabbe paa Samsø; der var Forligsmodstandere, der stilledes op af Højre, som f. Eks. Kragerup i Sorø. Der var Krese, hvor Bergianerne og „de 14" tog Tag og der var Krese, hvor Højremænd, Moderate, Radikale og Socialister slog sig sammen om at stemme Nej til en af „de 14". I Dybden af Kredsene brummede det, en urolig forvirret Brummen, og da Agitatorerne Mandag Aften lagde deres trætte Hoveder til Puderne, var der ikke en af dem, som vidste, hvad han skulde tro om dette Valg.

Op af denne Forvirring rejste der sig Tirsdag Aften et ganske enkeltliniet Valg. Bevægelsen var ens næsten i alle Kresene. Enten man begyndte ved Skagen og gik nedefter, eller man begyndte ved København og gik vestefter, saa man det samme. I det store og hele var den endelige Delingslinie blevet lagt efter Afstemningen den 1ste April 1894, og overalt var det gaaet frem

for dem, der er mod Forliget, tilbage for dem, der er for Forliget. Der blev i alt afgivet ca. 105,000 Stemmer for Forliget, ca. 116,000 Stemmer mod det. Ved Valget 1892 havde Bojsens Parti og Højre i Forening ca. 145,000 Stemmer, og Valget betyder altsaa en Tilbagegang i disse Partiers Vælgertal paa ca. 40,000. Som bekendt valgtes der 61—62 Forligsmodstandere, hvorimellem 8 Socialdemokrater, og 51—52 Forligsvenner (moderate og Højre). Inden for Oppositionen viste atter Socialdemokratiet en ensartet stærk Tilvækst i Hovedstaden og de store Provinsbyer, derimod ingen Tilvækst i Landkresene.

Det har paa ny faaet sin Bekræftelse, at et Valg ikke er et Spil af rent lokale Kræfter, af stedlige Redaktørers Ihærdighed, af Valgfiffenes Fortræffelighed og Kandidaternes Veltalenhed. Der kommer over Vælgerne i de nærmeste Dage før Valget et Instinkt, og Instinktet er ved hvert Valg det samme i næsten alle Valgkresene. Dette Instinkt flytter i hver Kres en vis Sum Stemmer fra den ene Side til den anden; det bliver derved det afgørende i en Række vaklende Krese. I 1892 var Instiktet decideret for Bojsen, i 1895 var det decideret imod ham.

Et af Fænomenerne ved dette Valg er det stærke Svind i Højres Bystemmer, stærkest i København, stærkt i de store Provinsbyer, svagest i de mindre Byer. Det er den saakaldte „lavere Middelstand“, der tilføjer Højre dette Tab. Ved den „lavere Middelstand“ maa forstaas: Detaillister, Høkere, Værtshusholdere, Træhandlere, mindre Haandværkere, smaa Skomagermestre, Skræddere, mindre Mur- og Tømrermestre, mest saadanne, som bygger for egen Regning og saa sælger Ejendommene. Denne „lavere Middelstand“ rekruteres saa godt som udelukkende fra Arbejderstanden, og efter at nu Svende og Arbejdere i de store Byer i 10—20 Aar har været bevidste Socialdemokrater, maatte det komme dertil, at de fremmeligste af dem, der arbejdede sig op i Middelstanden, tog deres radikale Ideer med sig. „Frejr“ har jo været en stor Svækkelse for Højre. Men hvis Agitationen angaaende „Frejr“ var kommen for 4—5 Aar siden, saa vilde Højre endnu have kunnet afbøde den. Naar den nu slog saa godt an, var det fordi der allerede af andre Grunde var god Sangbund i Middelstanden for Opposition mod de herskende Klasser.

Men denne Bevægelse i Byerne vil fortsættes. Højre vil herefter miste Terræn ved hvert Valg i Byerne; det vil i Længden lige saa lidt kunne beherske Bykresene ved sine Par Embeds-

mænd og den halve Snes Grosserere, som det har kunnet beherske Landkresene méd sine Proprietærer og Godsejere. Højres Valgnederlag denne Gang er Udslag af en social Udvikling, der gaar sin sikre Gang videre, og som meget hurtigt vil reducere Tallet paa Højres Repræsentanter endnu meget betydeligt — hvis det da ikke finder sig ny allierede.

— — — —

Ude paa Landet har vore Dages i saa mange Henseender interessante Agrarer spillet en grumme ringe Rolle. De er komne tarveligt fra deres Valg. Ved Forliget i Fjor tilsagde Agrarlederne Forligspartierne Støtte af „de 80,000“ og Kammerherren selv. Men paa Slagets Dag den 9de April lod „de 80,000“ sig ikke se. Bojsen mærkede ikke til nogen ny Tilførsel af Kræfter. Forligsmændene faldt med akkurat samme Stemmetal, som hvis „de 80,000“ aldrig havde eksisteret. De specielle Agrarkandidater, Hovedbestyrelsesmedlem Pedersen-Lem i Odder, Poulsen-Nørbjerg i Bjærget. Cortsen i Thisted, Lars Mose i Esbjærg, P. Ejsing i Vejle havde kun krank Lykke. De faldt alle, uagtet de som ny Mænd var ganske uskyldige i Forliget. P. Ejsing i Vejle opnaaede 799 Stemmer efter at være opfordret til at stille sig ved en Adresse, underskreven af 916 stærke Agrarvælgere. En Agrarkandidat, Justitsraad Plesner, Langeslund, trak sig tilbage inden Valgdagen efter en ganske mislykket Kampagne i Halvrimmenkresen. De eneste virkelige agrariske Sejre, dette Valg har at opvise, var, at Herman Bing slog Hørring, og at Bojesen slog Bahnson. Men heri har Agrarforeningen hverken Lod eller Del. Det var Københavnerne, der, uden at tænke paa Landbruget, slog det Slag for de danske Agrarer. — Grunden til Agrarforeningens kranke Lykke er selvfølgeligt den famlende, vaklevorne Ledelse af Foreningen. Der er Kræfter nok i de agrariske Spørgsmaal, men der er ingen Kræfter i de Arme, der nu om Dage fører dem frem.

— — — —

I den sidste halve Menneskealder har intet Valg i den Grad vendt op og ned paa de politiske Forhold, som Valget den 9de April i Aar. Valget den 25de April 1876 var et Fremgangsvalg for Oppositionen, lige saa stærkt som det i Aar. Men det hidførte ingen Forandring i Stillingen. Thi Venstre var Flertal i Folketinget i Forvejen; det blev et noget større Flertal, og det fik klaret den almene Befolknings Forhold til Forsvarssagen ved dette Valg. Men nogen ny Situation kom der ikke ud af det. Valget

den 25de Juni 1884 var ogsaa et stærkt Fremgangsvalg for Venstre. Da brød Oppositionen ind i Hovedstaden og tog Halvdelen af den, medens Højremændene i Provinserne faldt saa tæt, at der kun blev 18—19 tilbage. Men Venstre, som var Flertal i Folketinget før Valget, blev kun et større Flertal efter det, og det gav ingen ny Situation. Dette Valg derimod har vendt op og ned paa Politiken i Danmark. Den saa ganske anderledes ud Onsdag den 10de April end Mandag den 8de. Ved Forliget var Situationen den, at to ensartede Flertal i de to Ting gav hinanden Haand paa at ville komme godt ud af det med hinanden og at ville hjælpe hinanden med at bevare det ensartede Fysiognomi af begge Tingene. Hvad de i den Anledning skrev ned i Rigsdagsbeslutningen, var ikke meget bevendt; denne Beslutning var kun den ydre Tilkendegivelse af, at det Modsætningsforhold, der har bestaaet mellem Folketing og Landsting siden det forenede Venstres Dannelse, nu var ophørt. De to Tings Flertal var enige, og de vilde støtte den Regering, der var enig med dem. Forliget maa til fornuftig Tanke have haft det, at Modsætningerne mellem de to Ting fremtidig skulde holdes nede, og Forudsætningen for det var Troen paa, at de kontraherende Partier var stærke nok dertil. Denne Forudsætning er bristet den 9de April. Det ny Valg har rejst det gamle Modsætningsforhold mellem Folketing og Landsting. Der er atter to forskelligartede Flertal i de to Ting; ethvert af dem vil i de største og afgørende Sager noget forskelligt fra det andet. Denne Situation rummer alle Muligheder, kun ikke Muligheden: Bojsen.

Valget den 9de April maa have gjort det af med F. Bojsens politiske Førerstilling. Det er givet, at den Opposition, som nu er Flertal i Folketinget, ikke vil have med ham at gøre. Og Højre har ingen Brug for ham. Det er for Højres Politik ligegyldigt, om det stiller 25 Stemmer eller 53 Stemmer af 114 i Folketinget. I begge Tilfælde bliver dets Forslag forkastede. Højre har kun Brug for den Forbindelse, som kan skaffe det Flertallet i Folketinget. Det kan Bojsen ikke mere. Og det beror ganske sikkert paa en fuldkommen Misforstaaelse af Situationen, naar meget sangvinske moderate Blade nu drømmer om, at en Del af dem, der er valgt i Opposition til Bojsen, skulde føle sig tiltrukne af ham og efter nogen Betænkningstid marschere over til ham. Der bliver ingen Tiltrækning ved Bojsens Gruppe nu. Der er hverken Ære, Popularitet eller Magtstilling at erhverve der. Der er kun det dømte Forlig at faa Part i. Vandringen vil snarere

komme til at gaa den anden Vej. Ved given Lejlighed vil en og anden af Bojsens Menige liste over til Oppositionen, som har Magten i Folketinget og de deraf flydende Herligheder at raade over. Der er ogsaa de, der mener, at Oppositionen er saa indbyrdes uenig, dens Grupper saa skinsyge paa hinanden, at Bojsen med sit Mindretal vil kunne beherske den. Man tænker sig det saaledes, at Bojsen i én Sag allierer sig med Alberti og hans Mænd og sammen med dem sætter sin Villie igennem, i en anden Sag med Bergianerne, i en tredie med Løsgængerne, og — hvorfor ikke — i en fjerde med Socialdemokraterne. Man forestiller sig Bojsen saa overlegen, at han hver Gang kan pille et Stykke af Oppositionnen ud og bruge det til at banke de andre med. — Men saa tarvelig er Oppositionen ikke. I det hele taget er det vistnok fra alle Sider moderne at undervurdere den. Den har gjort sine Sager fra sit Standpunkt upaaklageligt siden Forliget, og der er ingen Anledning til at tro, at den under den ny Situation vil give sig til at gøre Dumheder. Den er ganske vist noget uensartet, og den er uden anerkendt Fører; men der er — maaske mere end i mange Aar — en redelig Vilje til at holde sammen og en ærlig Ulyst til at komme paa Glatis med Hr. F. Bojsen igen.

Alliancen til Venstre opnaar Hr. Bojsen ikke. Alliancen til Højre kan han faa, men den har ingen Værdi hverken for ham eller Højre. Den tredje Mulighed, at blive staaende som Ordfører for et kæmpende Mindretal, ligger ikke for Bojsen. For Berg var dette en Situation, hvor han befandt sig som Fisken i Vandet. Berg holdt af at staa inde i Folketinget med en lille trofast Skare om sig og pege ud paa Valgtribunerne. Bojsen har dresseret sine Folk til at staa paa Valgtribunerne og pege ind i Rigsdagen. Men naar han har et magtesløst Mindretal, bliver der intet at pege paa i Rigsdagen. — Den Mulighed er vel ikke helt udelukket, at F. Bojsen enten trækker sig helt ud af det politiske Liv eller dog holder sig hjemme paa Møen; han har jo gjort saa før i lignende Situationer. I saa Fald vil Førerskabet gaa over til Hr. Neergaard, og han vil rimeligvis egne sig bedre end Bojsen som Repræsentant for et kæmpende, isoleret Mindretal.

— — — —

Hele Oppositionen*) er valgt paa ikke at søge Finansloven sprængt. Oppositionen anser ikke Forliget for nogen Garanti mod

*) Maaske med Undtagelse af Overretssagfører Zahle i Ringsted.

en Konflikt, og den ser Muligheden af, at en saadan en Gang igen vil komme med en i selve Forholdene liggende Nødvendighed. Men der er ingen Lyst til den, og man vil derfor søge sig Valpladse andre Steder end paa Finansloven. Højre har under Valgkampagnen forsikret, at hvis Forligets Modstandere blev Flertal i Folketinget, vilde vi straks kastes ind i ny Strid og ny Provisorier. Men det har vistnok ikke været saa alvorligt ment. Højre er ikke i den Kondition for Øjeblikket, at det egner sig for Konflikten. Det er mørt og opløst. Med Middelstanden glider Bunden bort under Fødderne paa det. Det har siden 1890 indrettet hele sin Politik paa at kunne leve paa Forliget med Bojsen i den sikre Tro, at Bojsen altid vilde kunne præstere tilstrækkelig Moderation, til at den sammen med Højre kunde være Flertal i Folketinget. Derfor har Højre vænnet sine Folk fra Kampsignalerne; dets Foreninger er opløste; dets Agitation i Landet næsten ophørt. Mange Steder er dets Presse paa Retur. Det vilde løbe en anselig Risiko ved at forcere en Kamp frem nu. Til en Konflikt vilde ogsaa med Nødvendighed høre et nyt Ministerium. Det nuværende er ikke udstyret til Kampen. Baron Reedtz-Thott, Kammerherre Lüttichau, Ravn, Bardenfleth, ja selv Thomsen og Ingerslev er anlagte for den smaatskaarne Velvillie, ikke for den storstilede Strid. Nellemann er gammel og ked af det. Det eneste Kampemne er Hørring. Men det er meget for lidt. — Vi tør ganske sikkert gaa ud fra, at Højre slet ikke er oplagt til med Vilje at hidføre Konflikten, saaledes som det var det efter Oppositionens store Valgsejr 1884. — Højre og Oppositionen er altsaa at ligne ved to Hære, der forudser, at de en Gang i Tiden vil komme i Slag med hinanden, men som vil se Tiden an og vente. Ingen af Parterne vil foretage sig noget udæskende mod den anden.

Hvis de da kan lade være med det.

Politik kræver nemlig Næring. Et Flertal i et Folketing kan ikke leve af Forsigtighed alene. Det har over 100,000 Vælgere bag sig, og disse mere end 100,000 vil se noget fra det. Der maa være noget til den daglige Kost. Og naar Kosten ikke skal være konstitutionel Konflikt, maa den fornuftigvis være Arbejdet for Reformer, der gaar dybt og interesserer langt i den demokratiske Befolkning. Det er ikke Smaapillerierne, der har nogen Betydning til at bære en Politik. Det er de Spørgsmaal, der berører Flertallet af Befolkningen, og berører dem paa Punkter, hvor de selv føler det. Det er heller ikke „Resultaterne“, det kommer

an paa. Et Demokrati kan godt leve paa et fornuftig Reformprogram, fordi Reaktionen er taabelig nok til ikke at ville gaa ind paa nogen af Programmets Fordringer. Hovedsagen er, at denne Politik ikke bliver ført saaledes, at den for den menige Vælger opløser sig i Vrøvl og Bagateller. Det er en Fare. Undgaas den, er Politiken god. Undgaas den ikke, er Reformpolitiken den sletteste af al Slags Politik.

Blandt de Ting, som denne Politik skulde arbejde med, kunde nævnes en Skolereform. Kultusminister Bardenfleth har jo bebudet snarlig Fremkomst af et ministerielt Lovforslag om Almueskolevæsenet. Almuens Undervisning er et Spørgsmaal, der rækker tilstrækkeligt langt, til at det rette Standpunkt deri kan bære noget i en Politik. Men Spørgsmaalet er, om der i Øjeblikket i Skolesagen er noget Løsen fremme, der kan samle til virkelige Fremskridt. Vi skulde være tilbøjelige til at tro, at der ikke er det. — Sofus Høgsbro har i sin Valgtale i Sønderbroby som et af Dagens Spørgsmaal nævnt: Menighedernes Deltagelse i Valget af deres Præster. Ogsaa dette Spørgsmaal rækker langt og har Betydning for mange. Men om det kan holdes varmt i Befolkningen, hvis der ingen Udsigt viser sig til at faa det gennemført i en nær Fremtid, er vel tvivlsomt. — De Reformer, ved hvilke dette lettest lader sig gøre, er utvivlsomt de, der vedrører det økonomiske. Det økonomiske er Tidens Løsen: Alle Mennesker interesserer sig for det økonomiske i vore Dage; alle Mennesker holder Diskussioner om det økonomiske; alle Mennesker associerer sig om det økonomiske. Socialismen har gjort meget dertil, Agrarbevægelsen har gjort sit, og hele den moderne Nationaløkonomi gør, hvad den kan i samme Retning. Forslag af økonomisk Natur vil vise sig at have en Bæreevne, der langt overgaar alle andre Forslags. Her har vi først Skattespørgsmaalene. Desværre bliver de nu for nogle Aar begravede i en Toldkommission. Saa længe de ligger der, vil det være næsten umuligt at røre ved dem. Alle vil vente og se, hvad den Kommission siger om dem. Dog er der en Ting, som allerede bør siges nu, og som ikke kan siges for ofte; det er: direkte Skat paa Kapital (Formue, Indkomst eller begge Dele). For saa vidt der ved Skatteomlægninger bliver Tale om ny Skat som Kompensation, bør denne Skat og kun denne Skat frem. Den er i Virkeligheden moden. De har den nu i næsten alle europæiske Lande, og med vore Dages Stemning overfor Kapitalen vil denne Skat vise sig uimodstaaelig. At faa den i Stedet for en

indirekte Skat f. Eks., vilde være en Sejr for Venstre, og det er en Sejr, der kan vindes, naar man energisk forbereder den. — Ved adskillige økonomiske Spørgsmaal vil man risikere en Deling mellem Landborepræsentanterne og de nu indenfor Oppositionen ret talrige Repræsentanter for Hovedstaden. De vil dog sikkert ikke dele sig overfor den vidtrækkende og betydningsfulde Sag om Jord til jordløse Husmænd. Venstre bør rejse et virkeligt Forslag, som i Enkeltheder viser, hvordan det skal gaa til, at besiddelsesløse Landarbejdere kan faa sig et godt Hus og Jord til mindst to Køer. Naar Landarbejderne kan se, at dette virkelig lader sig realisere, naar deres Fantasi allerede bygger dem Hjemmene, saa vil det vække dem til Bevægelse. De stiller sig ikke saa fornemme overfor et Hus med 5—6 Tdr. Land, 2 Køer og nogle Faar, som det nu lyder i mange Munde. Det betegner for mange af dem et lille Paradis, og de vil føle sig taknemmelige overfor det Parti, der virkelig vil gennemføre det for dem. — Ogsaa denne Sag ligger jo i Kommission; Kommissionen har snart siddet tre Fjerdingaar, saa der maa vel kunne ventes Forslag fra den inden næste Rigsdagssamling. Det er formodentligt meget tvivlsomt, om Kommissionens Forslag bliver brugeligt. Reformen er ganske mislykket, hvis man vil prøve at binde Arbejderen til en Plet Jord, der ikke kan yde noget væsentligt Bidrag til hans og Familiens Underhold. Paa noget saadant kan Venstre ikke indlade sig. — Det er ikke umoderne at betragte denne Reform som et af de Kasteller, Valgtribunepolitikere bygger i Luften for at give Vælgerne noget at kigge efter. Det bliver det nu valgte Venstres Sag at vise, at Reformen er praktisk, og at den er gennemførlig uden uoverkommelige Ofre fra Statens Side.

I sidste Samling vakte Forslaget om Statsgaranti for Landbrugets Obligationer et vist Røre. Det blev vedtaget i Folketinget, forkastet i Landstinget. Tanken i Forslaget er rigtig. Det viser sig, at den enkelte Laaner, der privat og personlig henvender sig til den enkelte Laangiver, ikke kan opnaa saa gode Vilkaar, som naar han associerer sig med andre Laanere f. Eks. i Foreninger, og i Fællesskab udbyder Laanene. Jo større Associationerne er, des billigere bliver erfaringsmæssig Pengene, og den største Association, Staten, faar altid de billigste Penge. Naar dette først er fastslaaet, slipper man ikke for den Tanke, at Staten som Mellemmand skal hjælpe sit vigtigste Erhverv til billige Penge, saa at dettes Skat til Kapitalen bliver saa lille som mulig. Det

er en fornuftig Tanke, lige ud ad Landevejen. Den maa blot realiseres under saadanne Former, at Statens Kredit ikke svækkes, og paa den anden Side Statsgarantien ikke lukker paa et bestemt Punkt, saa at det kan blive et Lotterispil, hvem der kommer med til de billige Penge. Det kan være vanskeligt at forlige disse Ting, og mulig trænger det nylig afstemte Forslag til Ændringer. Men naar Tanken er rigtig, finder et dygtigt Arbejde altid de praktiske Former; og her er en Reform, der er sikker paa Landbrugernes udelte Interesse. — Endnu kunde nævnes adskilligt andet. Der er en Forbedring af Alderdomsforsørgelsen, der er Ulykkesforsikringen, der er alt andet, som henhører under Arbejderbeskyttelsen.

Venstres Ledere maa i klare, faste Linier trække Konturerne til et Program for saadanne Sager. Dér maa Arbejdet lægges. Dér er nødvendig daglig Kost for en Politik, som ikke søger den storpolitiske Konflikt. Der stod at læse i „Berlingske Tidende“ forleden Dag, at Højre vilde benytte den Ventetid, som den ny Situation gav det, til at omdanne sig til et socialt Højre. Forfatteren har ved Ordet „socialt“ Færten af noget rigtigt; kun lader det sociale Højre sig ikke realisere i det nuværende Danmark. Det sociale Højre er det Bismarckske Højre i Tyskland. Men det Bismarckske Højres sociale Foranstaltninger har til Forudsætninger to Ting, som ikke lader sig gennemføre her, nemlig agrarisk Toldbeskyttelse og Tvangsforholdsregler mod Arbejderne. Paa disse to Ting kan man bygge et socialt Højreregimente, det vil sige et økonomisk Hersker- og Formynderregimente; uden dem næppe. Det, vi trænger til for vort økonomiske Livs gode Udvikling, er et socialt Venstre, og det er hertil, Flertallet af den nuværende Opposition under Arbejdet skal udvikle sig. Om det kan det — derpaa beror det, om den Politik, Oppositionen er valgt paa, kan holdes.

Thi faar Politiken ikke Næring paa denne Maade, saa søger den den selv. Og den tager den, hvor den er lettest at finde. Lige paa Landevejen ligger en eller anden Strid om et Bevillingsspørgsmaal paa Finansloven, og en slunken Mave tager, hvad der er. Naar det staar imellem, om Befolkningen skal sløves ved at staa stille paa en Politik, som ingen Ting er, eller den skal ruskes op ved en fornyet Kamp mellem Lovgivningsfaktorerne, saa vil Valget altid falde paa dette sidste. Maaske de nuværende

Ledere ikke vil det. Men saa vil der opstaa ny Mænd; deres Ord vil tage Stemningen, og Konflikten er uundgaaelig.

Saaledes synes os Situationen at være efter dette mærkelige, overraskende Valg. Det politiske Venstre endte sin Historie med et Nederlag. Det vil nu vise sig, om der bliver et socialt Venstre, og om dette sociale Venstre, der støtter sig til de talrigste, sejeste, stærkeste Befolkningsklasser, Bønder og Arbejdere, kan føre sin Sag — eller skal vi sige sine Sager — til Sejr. Hvis det kan det, har det oprettet, hvad det politiske Venstre tabte.

Vilh. Lassen.

En Mindefest.

Satyrspil i fire Afdelinger.

PERSONERNE:

KAMMERHERREN, 58 Aar. HENRIKSEN, Jæger.
HOFJÆGERMESTEREN, 45 Aar. JULIUS, Jægerdreng.

PROLOG IM HÖLLE.

MEFISTOFELES.

Von Zeit zu Zeit seh ich den Alten gern,
Und hüte mich, mit ihm zu brechen.
Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,
So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen.

(GOETHE: *Faust*).

SPISESALEN.

Et stort trefags Rum dekoreret i lyse, lette Toner i matte Limfarver: graat, rødt, grønt. Tre hvidmalede Fløjdøre med Stukornamenter over. Malede Vaaben-Insignier over de to af Dørene. En stor, aaben Kamin. Fireogtyve stivryggede, udskaarne Egetræs Stole langs Væggene. Et Egetræs Spisebord paa Ruller. En Egetræs Buffet, hvorpaa staar en Sølvterrin, fire gammeldags Sølvtemaskiner, tre Sølvtepotter, to Sølvkaffekander og seks Sølvbægere. I Salens Hjørner høje Kandelabre. Over Spisebordet en Lysekrone med Prismer. Høje Spejle i forgyldte Rammer mellem Vinduerne. Klare Gardiner. Rullegardiner med vore Kongeborge.

Bordet er dækket. En Kuvert for hver Ende. En Sølvspiseske, fem Sæt Sølvgafler og Knive med Sølvskaft, en Sølvdessertske, en Sølvfrugtkniv, otte Glas og en Sølvnøddeknækker ved hver Kuvert. Midt paa Bordet en Sølvopsats med Blomster.

Lysene i Kronen og Kandelabrene er tændte. Gardinerne nedrullede. Ild i Kaminen. Kongerøgelse paa Risten.

HENRIKSEN i grøn Jægeruniform med Sølvstriber ned ad Benklæderne staar og kaster et sidste, prøvende Blik paa Taflet. Han klør sig med Pege-

fingeren i Nakkeskilningen, forsigtigt, for ikke at bringe Uorden i Coiffuren. Han retter lidt ved den ene Serviet, der kunstfærdig er sat op som en Svane, med lang, krum Hals og halvtudspilede Vinger. Det er Kammerherrens Kuvert. Hofjægermesteren maa nøjes med en Vifte .... Saa trækker han en Lap Papir op af Lommen og læser halvhøjt, idet han samtidig lader venstre Haands Pegefinger svinge fra Glassene foran den ene Kuvert til Glassene foran den anden:

Sherry ... Sherry, Leoville ... Leoville, Mosel ... Mosel, Cliquot dry ... Cliquot dry, Bourgogne ... Bourgogne, ... Pommery sec ... Pommery sec, Chateau Olivier 1878 ... Chateau Olivier 1878, Madeira vieux ... Madeira vieux; det passer! ..... Julius!

Et rødmusset, vandkæmmet Drengeansigt viser sig i Dørsprækken ind til Anretterværelset ved Siden af Kaminen.

HENRIKSEN.

Spørg Heksen dernede, om Suppen kan serveres! Jeg er færdig!

JULIUS

forsvinder.

HENRIKSEN

mumlende.

Det gaar nok Fanden i Vold med den Dreng! Julius plejer nemlig til daglig at gøre Staldtjeneste .... Julius!

Der lyder noget i Lighed med Hovtrin op ad en Trappe. Et Øjeblik efter styrter JULIUS, der ogsaa er i Jægerdragt, men uden Sølvgaloner, ind i Salen.

HENRIKSEN.

Hva' Satan er det, du har paa Benene, Dreng?

JULIUS

forfærdet, idet han stikker den ene Fod frem.

Sko!

HENRIKSEN

Det lyder, Gud hjælpe mig, som det var en Følhoppe, der kom. Kan du ikke løfte Skankerne? ... Hvad sa' hun om Suppen?

JULIUS.

Den kunde godt sarveres!

HENRIKSEN.

Ta' mig min Hirschfænger! Den ligger paa Hjørnebordet i Anretterværelset

JULIUS bringer Hirschfængeren, som HENRIKSEN spænder om sig i et Lædergehæng med pletteret Spænde.

HENRIKSEN.

Saa staar du dér ved Siden af Døren! Og du rører dig ikke, uden naar jeg vinker! Har du forstaaet?

JULIUS.

Jovel, Hr. Henriksen!

HENRIKSEN.

Og saa op paa Tæerne, naar du serverer rundt!

JULIUS.

Jovel!

HENRIKSEN gaar hen foran et af de store Spejle; knapper alle Knapperne i sin Uniform, glatter Haaret, sætter Overskægget op og retter paa Hirschfængeren. Derpaa vender han sig, tilfreds med sit Udseende.

HENRIKSEN.

Nu gaar jeg over og melder! ... Sig til Marie, at hun skal sætte Terrinen op! Og stil dig saa paa Plads! Ud gennem Fløjdøren til Vestibulen.

Naar JULIUS har raabt sin Besked ned i Køkkenet til Pigen, stiller han sig op, stram og urørlig, langs Dørkarmen ud til Anretterværelset. Hans Øjne er ganske runde af at se paa alle Lysene og alt Sølvtøjet. Han tænker ikke; han bare sveder af Benauelse og Uniform. Saadan staar han og venter.

Saa lyder der Fodtrin, Latter og Tale ude i Vestibulen. Fløjdørene slaas op, og Herskabet kommer ind: HOFJÆGERMESTEREN stor og vægtig som Goliat, KAMMERHERREN mindre og lettere som David. Begge i Kjole. HENRIKSEN lukker lydløst Dørene til.

HOFJÆGERMESTEREN

med en indbydende Haandbevægelse mod Svanen.

Prenez Plads, Kammerherre!

Man sætter sig og ødelægger øjeblikkelig Henriksens Kunstværker ved at stoppe en Flig af Servietten ned bag Flippen for at skærme Skjortebrystet.

HOFJÆGERMESTEREN giver Tjeneren et Vink.

HENRIKSEN

griber et Stykke Papir og kundgør

Consommé naturel!

KAMMERHERREN

bifaldende.

Ah ....

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det bruger man i Kulturcentrummerne!

Consomméen serveres.

HENRIKSEN

læser:

Leoville à discretion! ... Sherry! Skænker.

Man spiser. KAMMERHERREN lydløst, HOFJÆGERMESTEREN lidt slubrende.

HOFJÆGERMESTEREN

bider en Mundfuld af sit ristede Brød.

Næ, hva' jeg vilde sige ... jeg vilde med Vilje ikke gøre noget stort Selskab!

KAMMERHERREN.

Nej forstaar sig, forstaar sig!

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er jo knapt et Aar siden, min Hustru døde ...

KAMMERHERREN.

Den kære Hofjægermesterinde!

HOFJÆGERMESTEREN.

Men saadan paa Tomandshaand ... med en Ven!

KAMMERHERREN.

Mais oui! Og De har heller ikke godt af, saaledes at fordybe Dem i Sorgen, min kære Hofjægermester!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa paa vor Bryllupsdag ... vi plejede altid at se nogle hos os.

KAMMERHERREN.

Ja, paa en saadan Dag bør man ikke sidde ene!

HOFJÆGERMESTEREN.

Nej, Maden smager ikke ...

KAMMERHERREN.

Nej vist saa, nej ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa tænkte jeg, at en god Ven og Nabo ...

KAMMERHERREN

Ja, ja!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og De har jo kendt min afdøde Hustru lige saa godt som jeg, Kammerherre ...

KAMMERHERREN.

Ja ... Deres uforglemmelige Hustru var saa god at regne mig blandt sine nærmeste Venner.

HENRIKSEN.

Ønsker Deres Højvelbaarenhed mere Suppe?

KAMMERHERREN.

Nej Tak.

JULIUS har paa et Tegn af sin Foresatte rejst sig paa Tæerne og er balanceret hen bag ham for at modtage de tomme Tallerkener.

HENRIKSEN

til Hofjægermesteren

Ønsker Deres Højvelbaarenhed mere Suppe?

HOFJÆGERMESTEREN

ser ud, som om han gerne vilde have mere.

Næ!

Ny Tallerkener sættes om.

HENRIKSEN
annoncerer.

Filet de Barbue Normande! ... Mosel!

Serverer og skænker.

HOFJÆGERMESTEREN
med Filet paa Gaflen.

Og saa mener jeg, at dette her skal være som en Mindefest for Bessy ... Hun sad saamænd, hvor De nu sidder, vor sidste Bryllupsdag; kan De huske det, Kammerherre? De ha'de hende vist til Bords?

KAMMERHERREN.

Jeg havde den Ære! Drikker af Bordvinen. En fortræffelig Leoville, kære Hofjægermester! Kunde maaske være en ubetydelig Smule mere tempereret!

HOFJÆGERMESTEREN
i Harnisk.

Henriksen, har De nu smølet igen! Hvor Fanden har De Deres ... Deres Sanser henne? Aldrig kan De temperere rigtig!

HENRIKSEN tager stum imod Reprimanden. Men JULIUS synker ned paa Hælene af Skræk.

HOFJÆGERMESTEREN.

Byd rundt en Gang til!

HENRIKSEN byder rundt. JULIUS knækker skælvende afsted med Saucen. Man forsyner sig.

HOFJÆGERMESTEREN
med genvunden Ligevægt.

Uden at rose mig selv, Kammerherre: det er en storartet Fisk!

KAMMERHERREN
tørrer forsigtig lidt Sauce bort af sin ene Mundvig.

Superb, superb! ... Det maa jo være en særdeles habil Kok, De har?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, første Klasse! Hun har lært i Hans Majestæt Kongens Køkken! Men hun forstaar sig jo kun paa den finere Madlavning. Hun skal væk til November. Jeg har hende jo fra Bessys Tid. Men hva' Fanden, jeg spiser jo ikke saadan til Hverdag! Ved De hvad: jeg sætter sgu næsten mere Pris paa Kaal og Ærter og den Slags! ... saadan en rigtig blodig Oksesteg for Ekempel, hva'?

KAMMERHERREN.

Aa ja, aa ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, ved De hvad: og fyldt Hvidkaal og Kraasesuppe.

KAMMERHERREN.

Ja vel saa, ja, bevares ... men-n ......

HOFJÆGERMESTEREN.

Ser De, det var jo Bessy, der indførte det franske Køkken. Jeg har sgu ikke videre Smag for det. Næ: solidt og godt og rigeligt! ... Henriksen skift! ... Hvordan spiser De til daglig, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Aa-aa tarveligt, tarveligt! man skal ikke extravagere! Men jeg synes nok, en Gang imellem ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, naturlig; men jeg kan jo ogsaa sagtens faa en Jomfru, der forstaar sig baade paa fint og groft. De skal sgu ikke blive snydt næste Gang, De kommer, kæ, hæ! De behøver ikke at være bange!

KAMMERHERREN.

Hi, hi!

HOFJÆGERMESTEREN.

Men saa fin-fin 'som i Dag bli'r det nu ikke! Jeg syntes, jeg vilde gøre mig en lille Fornøjelse, da det er vor første Bryllupsdag efter min Hustrus Død; for jeg savner hende naturligvis. Og da nu Petersen skal bort, saa mente jeg, at hun passende kunde slutte med en lille fin Diner ... Og saa tænkte jeg: Kammerherren fra Birkelund skal med, for han forstaar sig paa det, hva'?

KAMMERHERREN.

Ja, Tak, Tak, det var meget venligt af Dem, kære Hr. Hofjægermester!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa var De jo en af Bessys gamle Venner ...

KAMMERHERREN.

Ja, jeg har jo kendt Deres Hustru førend De ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det har De nok ... Skaal, Kammerherre!

KAMMERHERREN.

Tak, Tak ...

HOFJÆGERMESTEREN.

De drikker jo ikke noget!

KAMMERHERREN.

Jo Tak, Tak!

HENRIKSEN.

Aloyau de Boeuf à la Hongrie! ...

HOFJÆGERMESTEREN

gnider sig i Hænderne.

Ah Bøf! ... Nej, ta' det Stykke dér, Kammerherre, ta' det Stykke der, det ser saftigst ud! Hans Højvelbaarenhed har selv udset sig et andet Stykke, som han nærer begrundet Frygt for, at Kammerherren skal sætte sig i Besiddelse af.

Der spises.

HOFJÆGERMESTEREN

pludselig.

Hvor meget vejer De, Kammerherre?

KAMMERHERREN

ser op fra sin Tallerken.

Hvor meget ...?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, hvor meget tror De, De vejer?

KAMMERHERREN.

Ved det Skam ikke ...

HOFJÆGERMESTEREN

tager et Skøn.

Aa, De kan vel ungefær veje saadan en hundrede femogtyve-tredive ... Ved De, hvad jeg vejer?

KAMMERHERREN.

Nej ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Tohundrede og femoghalvfjerds trekvart. Jeg har taget fyrretyve Pund paa, siden Bessy døde! Men ved De, hvad jeg tog af, da vi var i Karlsbad?

KAMMERHERREN.

Nej ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Treoghalvtredsindstyve Pund paa en Maaned!

KAMMERHERREN.

Det var meget!

HOFJÆGERMESTEREN.

Bessy fik mig derned, for hun troede, det skulde hjælpe. Vi vilde jo gerne ha' haft en Arving, forstaar De; ellers gaar Stamhuset over til en Sidelinje; det staar i Erectionspatentet. Og nu er det jo ellers gaaet i lige Linie fra Generalen, der døde 1684. De kan bande paa, jeg maatte trave op og ned af Bjærgene ... Og ingen Mad!

KAMMERHERREN.

Men det hjalp ikke ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Næ! Og da vi kom hjem spiste jeg fire Æg til Frokost hver Dag og Sellerier.

KAMMERHERREN.

Ah ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det skal være godt. Og Bessy kunde det jo ikke være, for hun ha'de et Barn i første Ægteskab, ved De.

KAMMERHERREN.

Ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det var nu forbandet, at vi ikke fik en Søn, før hun døde, jeg kan ligefrem somme Tider ligefrem sørge derover.

KAMMERHERREN.

Det kan jeg saa godt forstaa ... Men naar De gjorde. hvad De kunde, min kære Hofjægermester.

HOFJÆGERMESTEREN.

Det gjorde jeg sgu! Den Karlsbadertur kostede mig over to Tusind Kroner! ... Henriksen skift!

HENRIKSEN
skifter og proklamerer:

Asperges en branches! ... Bourgogne!

HOFJÆGERMESTEREN.

Lad Fadet blive staaende!

HENRIKSEN lader Fadet blive staaende ved Siden af HOFJÆGERMESTEREN.

KAMMERHERREN.

Har De i Sinde at deponere Deres Kort i Overhofmarschalatet i Vinter?

HOFJÆGERMESTEREN
med en Asparges i Haanden.

Næ ... jeg har jo Sorg ...

KAMMERHERREN.

Ja, ja, det er sandt, ja ...

HOFJÆGERMESTEREN
suger Aspargesen i sig.

Og. mellem os, Kammerherre, jeg passer ikke rigtig deroppe ved Hoffet! man skal gerne kunne nogle Verdenssprog og saadan.

KAMMERHERREN.

Naa-aa ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Jo-o! Og det er saa Satans flovt ikke at kunne svare igen. Bessy forskrev jo en Lærerinde herover et Par Somre; men det er dog Fanden til Hoben Verber og Gloser og Skidt, man skal huske! Jeg skrev sgu baade Stile og slog op i Ordbogen, og jeg laa og snakkede Fransk med Bessy, naar vi kom i Seng; men jeg kunde ikke huske det ... Skal vi dele de Aspargser dér? ... Jo vist kan De saa! ... Nu ta'r jeg de her otte, saa ta'r De de seks; de fylder jo ikke noget! ... Henriksen, mere Smør ... Nej, se Bessy ha'de jo faaet en hel anden Opdragelse; en Datter af en Lensbaron! Jeg gik her mest sammen med Karlene og Bønderne. Og saa har vor Familie jo giftet sig saa meget ind i hinanden. Og hva' kan saadan en Pjalt Huslærer lære fra sig? ... Jeg forsikrer Dem, jeg ha'de saamænd aldrig gjort mig Tanker om Bessy, hvis der ikke ha'de været denne Skandale med hendes første Mand og Separation og alt det! ... Naa, naturligvis, hun maatte jo ogsaa være glad for at komme i Stilling igen; Ørnegaard er sgu ikke helt til at kimse a'!

KAMMERHERREN.

Nej ... og saa blev hun jo Hofjægermesterinde! ... En delikat Bourgogne, min kære! fyldig som Olie!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, den er god! ... Henriksen, skænk! ... Næi, jeg blev jo først Hofjægermester paa vor Bryllupsdag; det var hende, der ha'de Forbindelserne; jeg kendte jo ikke noget til det ... Men De ha'de nok en Finger med i Spillet, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Aa-aa ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Jo, Bessy fortalte mig det senere; og det skal De ha' Tak for. Det er skidt at sidde paa en stor Gaard uden en Titel ... man er sgu da ikke en ren Bonde, naar man har op ved hundrede Tønder Hartkorn!

HENRIKSEN

der har skiftet:

Coq des bois rôti! ... Pommery sec!

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er sgu en Middag, der har vasket sig, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Superb, superb ...

HOFJÆGERMESTEREN.

De faar den ikke bedre hos Lensgreven paa Kvissel! ... Coq des bois rôti: Urhane stegt! Man har da ikke glemt al sin Fransk! Veneur de la cour: Hofjægermester! hva'? ... Hva' hedder en Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Chambellan ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det ligner sgu Kapellan ... kæ, hæ!

KAMMERHERREN.

Hi, hi!

HOFJÆGERMESTEREN.

Skaal, Kapellan Rosen ... Rosenknop! kæ, hæ!

KAMMERHERREN

stramt.

Hi, hi ... mig en Ære!

HOFJÆGERMESTEREN forsyner sig med fire kraftige Stykker Bryst, som han skærer i ikke for smaa Mundfulde. JULIUS staar som en Statue ved Siden af hans Stol, med Sauce og Kartofler. Saa forsyner Hans Højvelbaarenhed sig ogsaa med disse Dele; maler det derpaa alt sammen rundt mellem hinanden, saa at det danner et Bjærg paa hans Tallerken, og da, først da, giver han sig til at køre i Lade.

HOFJÆGERMESTEREN.

Saadan holder jeg mest af at faa det ... det fylder bedst.

KAMMERHERREN.

Aa, ja ...

Ogsaa KAMMERHERREN er ivrig beskæftiget. Men han spiser comme il faut, idet han kun skærer en liden Mundfuld af ad Gangen, dypper den samvittighedsfuldt i Saucen og putter den i Munden. Han holder Gaflen i venstre Haand, Kniven i højre og slipper dem aldrig. Dette er fair i Kulturcentrummerne. Og Metoden synes ogsaa at være at anbefale, thi HOFJÆGERMESTERENS Skæg og Serviet flyder med Sauce og Compot ...: medens KAMMERHERREN er aldeles pletfri.

Naar HOFJÆGERMESTEREN har kørt det sidste Læs ind, slikker han sin Gaffel, banker tre Gange med den paa sin Pommery sec og rejser sig.

HOFJÆGERMESTEREN.

Nu er vi ved Stegen! Maa det saa være mig tilladt at byde Dem velkommen, kære Kammerherre! Der er, siden De var her sidst, forefaldet et Dødsfald. Jeg har mistet min Hustru! Men vær overbevist om, at, naar som helst De vil gøre mig den Ære, skal De være velkommen.

KAMMERHERREN har rejst sig. Man hilser ceremonielt paa hinanden, tømmer Glassene og sætter sig atter.

HOFJÆGERMESTEREN
med tilbagetrængt Bevægelse.

Henriksen, byd en Gang til.

HENRIKSEN og JULIUS gaar rundt. Herrerne udvælger sig hver to smaa Stykker Bryst.

HOFJÆGERMESTEREN.

Henriksen, skænk! ... Skal De til Udelandet i Vinter, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Ja, en Maaneds Tid eller to ved Rivieraen har jeg tænkt, og saa hjem over Paris.

HOFJÆGERMESTEREN.

Monáco ... har De været i Monáco ...

KAMMERHERREN.

Ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Har De spillet der?

KAMMERHERREN.

Ubetydeligt.

HOFJÆGERMESTEREN.

Bessy og jeg var der, da vi tog fra Karlsbad. Vi var inde at se paa, de spillede. Det er voldsomme Summer, det drejer sig om!

KAMMERHERREN.

Ja-a ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Vi saa én, der tabte tyve Tusind Franc paa en halv Time. Jeg kan ikke forstaa, at de ikke holder op i Tide.

KAMMERHERREN.

Det er en Lidenskab ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det maa det jo være. Jeg satte to Gange fem Franc paa rødt; men de røg væk i en Snup! Saa holdt jeg sgu op ... Det er vel alle Jordens rigeste Folk, som kommer dér?

KAMMERHERREN.

Ja, man træffer jo alle Nationer.

HOFJÆGERMESTEREN.

De kan vel forstaa dem alle sammen, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Aa nej, min kære, jeg kan jo kun en Smule Fransk og Tysk.

HOFJÆGERMESTEREN.

Jaja! ... Bessy talte godt Fransk!

KAMMERHERREN.

Ypperligt!

HOFJÆGERMESTEREN.

Henriksen, skift!

KAMMERHERREN
rejser sig.

Maa jeg ikke først bringe Dem min Tak, kære Hr. Hofjægermester, fordi De vilde se mig hos Dem i Dag ... fordi De af alle tænkte først paa mig! Hjertelig Tak! Og maa jeg dertil tilføje, at gid den Sorg, som i dette Rundaar er gaaet hen over Deres Hus, og som netop paa denne Dag fortrinsvis maa føles, gid den i Tidens Løb maa tabe en Del af sin Bitterhed og opløse sig i den milde Vemod, der læger mere end saarer! ... Hr. Hofjægermester ...

HOFJÆGERMESTEREN
har rejst sig.

Tak, Kammerherre, Tak, Tak! Man tømmer Glassene og sætter sig. Saa kan De godt skifte, Henriksen! ... Bevæget: Ja var det ikke underligt, Kammerherre, for Bessy og jeg ha'de jo glædet os saa meget til at faa sat Huset i komplet Stand? Hvert Foraar, saa tog vi et Værelse; og nu var der ikke uden Riddersalen og Gæsteværelserne tilbage ... Det er sandt! De bli'r her naturligvis i Nat?

KAMMERHERREN.

Ja Tak!

HOFJÆGERMESTEREN.

... og saa skulde hun saadan gaa hen og falde fra i sin fulde... i sin fulde Manddomskraft!

HENRIKSEN.

Fromages et Beurre! ... Chateau Olivier 1878!

KAMMERHERREN.

Ja ... vi rammes jo ofte, naar vi mindst er belavet derpaa! ... Hvor gammel var Deres Hustru?

HOFJÆGERMESTEREN.

Toogtredive ...

KAMMERHERREN.

Ak ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Roquefort?

KAMMERHERREN.

Tak, jeg foretrækker denne Steppeost!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jo, se Spisesalen her blev vi jo først færdig med. Men vi kunde ikke tænke os, hvad vi skulde la' sætte i Felterne over Dørene. Men da saa Bessy var død, fandt jeg paa at la' vore Vaaben male der. Kan De se, deroppe er Bardenheimernes og dér er v. Qualernes ...

KAMMERHERREN.

Fortræffeligt!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa derhenne over den tredje, er der jo ogsaa Plads til et Vaaben, hvis jeg skulde gifte mig igen . . . Saa bli'r jeg først den anden Bardenheim, der har haft to Koner efter Generalen!

KAMMERHERREN.

Ah ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja.

KAMMERHERREN
spøgefuldt.

To legitime Koner, c'est à dire!

HOFJÆGERMESTEREN
ligeledes spøgefuldt.

Naa, naa, Kammerherre, pas vous même!

KAMMERHERREN
skælmsk.

Hi, hi! ...

HOFJÆGERMESTEREN
stødt.

Da har jeg sgu da ikke tænkt paa Fruentimmer, siden Bessy døde! ... Hva' synes De om den Chateau?

KAMMERHERREN.

Fortrinlig! ... Hvor har De den fra?

HOFJÆGERMESTEREN.

Det var noget, jeg faldt over, sidst jeg var i Aalborg.

KAMMERHERREN.

Hos Braun?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... kender De den?

KAMMERHERREN.

Nej, men man kan undertiden finde ypperlige Ting hos Braun, naar han vil frem med dem.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, han er en ren Sporhund! ... Henriksen, skænk Chateau! ... En Kiks til? ... Nu maa De sgu drikke, Kammerherre!

KAMMERHERREN.

Ja-a, Tak, Tak! det smager fortræffeligt!

Pause.

HOFJÆGERMESTEREN.

Hør sig mig, ovre i Paris? ... Det skal være nogle Satans flotte Fruentimmer derovre ... og lidenskabelige!

KAMMERHERREN.

Ah, mais oui! feu vivant tout simplement!

HOFJÆGERMESTEREN.

Hva' ...

KAMMERHERREN.

Lutter Glød, Ild ... at røre ved som Strygejærn!

HOFJÆGERMESTEREN.

Kæ, hæ! ... ja jeg har nok hørt det! Jeg var der jo i Forfjor med Bessy; men naar man rejser med Hustru ... Vi saa dem jo køre i Toiletter ude i Bourgogne Skoven ... og sikke Heste! De Pi'er er nok dyre; men det er vel ogsaa mest Prinser og Hertuger, der har dem?

KAMMERHERREN.

Ja ... og Shahen af Persien.

HOFJÆGERMESTEREN.

Saa-aa? Forskriver han dem?

KAMMERHERREN.

Nei — hi! men naar han er i Paris ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... Shahen har jo Penge nok!

HENRIKSEN.

Glaces variées! ... Madeira vieux! Man forsyner sig.

HOFJÆGERMESTEREN.

Hvordan synes De om Mikkelsen, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Mikkelsen ...?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, Præsten, De fik herfra?

KAMMERHERREN.

Naa-aa, jo-o ... jo jeg har talt med ham et Par Gange; det er vist en meget habil Mand.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja saadan at tale med, naar man møder ham, saa kan han jo være meget behagelig; men det er svært, saa han dundrer naar han er paa Stolen!

KAMMERHERREN.

Tja-a, c'est son métier!

HOFJÆGERMESTEREN.

Hva'?

KAMMERHERREN.

Det er nu hans Levevej, min kære Hofjægermester.

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er svært, saa De blærer Dem med Fransken, Kammerherre! Er det, fordi De ved, at jeg ikke kan noget?

KAMMERHERREN.

Pardon ... undskyld ... undsk. ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa er han ligefrem somme Tider ligefrem uforskammet! Vi ha'de ham her engang til Middag sammen med nogle andre af Sognets Folk. Det var sgu meget tarveligt: Suppe, Fisk, Steg og Kage og en to—tre Slags Vin. Men sidder han saa ikke og la'r Henriksen servere Vand for sig! Hva' Fanden, han kunde jo vide i Forvejen, at naar han kom her, fik han ikke Hvidtøl; og saa kunde han jo blevet borte!

KAMMERHERREN.

Naturligvis!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jamen nu skal De høre! Da jeg saa byder Velbekomme, og vi staar fra Bordet — vi ha'de vel ikke sat der mere end halvanden Time — saa gaar han hen til Bessy og si'r Tak for Mad, og saa si'r han: det var i Sandhed et Par vel anbragte Timer, Frue ...

KAMMERHERREN.

Den Tølper!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, hva' ... ikke? ... Men ved De saa, hva' Bessy gør?

KAMMERHERREN.

Nej?

HOFJÆGERMESTEREN.

Hun vender sig om til Henriksen og si'r: Vil De beordre Pastorens Vogn kørt frem! ... Hva'?

KAMMERHERREN.

Ja, ja! den kære Hofjægermesterinde havde megen esprit ... megen esprit!

HOFJÆGERMESTEREN.

Det var godt sagt, hva'?

KAMMERHERREN.

Superb riposteret! .... Og kørte Hyrden saa hjem?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja vel kørte han hjem! Bessy sagde til ham, at vi paa ingen Maade vilde øde hans kostbare Tid, hæ! den Præstetamp, at være uforskammet overfor Folk, der viser ham en Venlighed! ... og helt umortiveret!

KAMMERHERREN.

Gudbevares ja! han havde ærlig fortjent sin Næse!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, og saa gik han altid her og generede mig med Haandklæderne!

KAMMERHERREN.

Haandklæderne ...?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, til Kirken; jeg er jo Kirkeejer. Og saa kasserede han Lysestumper, der Gud hjælpe mig kunde ha' brændt til over tredive Altergange endnu! Og jeg kunde jo ikke bruge dem, de var for tykke til Lygterne. Men saa fandt Bessy da Gudskelov paa at anvende dem inde paa Klosettet ... Næi, det var en Krakiler! Og saadan er de alle sammen, disse Missionsfolk; men der maa jo ogsaa snart indtræde en Erection!

HENRIKSEN.

Fruits de saison!

HOFJÆGERMESTEREN.

Skænk Madeira rundt ogsaa, Henriksen! ... Til Kammerherren: Skal vi dele en Grev Moltke?

KAMMERHERREN.

Ja gerne ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ta' Nødder! ... Nej lad blot Skaalen staa, Henriksen! ... Har De mange Nødder i Deres Skov, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Aa jo; men de bliver revet af som umodne.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, de Satans Unger! det begyndte de ogsaa paa her; men saa gav jeg Forvalteren Ordre til at tærske dem godt igennem, naar han traf nogen. Det gjorde han et Par Gange, og det hjalp. Her forgangen Aar plukkede vi sgu to Tønder! ... Bessy og jeg spiste altid Nødder om Vinteraftnerne. Det er saa rart at slaa Tiden ihjel med.

KAMMERHERREN.

Ja ... Prøv at dyppe Kernerne i Madeiraen, Hofjægermester; det giver dem en særdeles pikant Smag.

HOFJÆGERMESTEREN

prøver med en enkelt Kerne.

Ja, det har De sgu Ret i! Det var Satans, at Bessy ikke fik lært det! ... Skænk Madeira, Henriksen! ... Er der tændt?

HENRIKSEN

skænker.

Javel, Deres Højvelbaarenhed! i Kontoret og i begge Salonerne ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Henriksen ...

HENRIKSEN.

Hr. Hofjægermester!

HOFJÆGERMESTEREN.

Hør, Henriksen, bring Skaalerne ind, og tænd saa ogsaa i den afdøde Hofjægermesterindes Bodoar! ... Til Kammerherren: Det er jo en Mindefest!

KAMMERHERREN.

nikker solent.

HOFJÆGERMESTEREN.

Og, Henriksen, i den afdøde Hofjægermesterindes Toiletværelse ... i Toiletværelset ogsaa!

HENRIKSEN.

Javel, Deres Højvelbaarenhed!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og lad os saa faa en Flaske ser spørgende paa Kammerherren Pommery sec? Kammerherren nikker ... en Flaske Pommery sec serveret derinde!

HENRIKSEN.

I Toiletværelset, Deres Højvelbaarenhed?

HOFJÆGERMESTEREN.

Nej, i Bodoaret!

HENRIKSEN.

Javel, Hr. Hofjægermester!

HOFJÆGERMESTEREN.

Men server først Skaalerne!

HENRIKSEN.

Javel, Deres Højvelbaarenhed! Bringer to Fingerskaale med lunkent Pebermyntevand. Stiller en ved hver Kuvert og forlader Spisesalen. JULIUS sveder Tran af Rædsel over at være ladet ene tilbage med de to høje Herrer.

HOFJÆGERMESTEREN

tager fat paa en ny Serie Nødder.

Min afdøde Hustru satte megen Pris paa Pommery sec; derfor vilde jeg helst ha', at vi skulde tømme et Glas af den derinde.

KAMMERHERREN.

Jeg ærer Deres Pietetsfølelse, min kære Hofjægermester ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Vi drak altid Pommery Juleaften og Hans Majestæts Fødselsdag ... Skal vi spille Filippine, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Ah, De har ogsaa faaet en med to Kerner! jeg har faaet en tre—fire Stykker.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, der plejer gerne at være to Kerner i Nødderne her paa Gaarden! ... Skal vi prøve en Filippine?

KAMMERHERREN.

Med Fornøjelse! til hvornaar?

HOFJÆGERMESTEREN.

Til vi ses i København ... De kommer vel ind til Terminen?

KAMMERHERREN.

Med Guds Hjælp ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og den, der taber, skal gi' en bon Middag paa d'Angleterre!

KAMMERHERREN.

Det er en Aftale!

HOFJÆGERMESTEREN.

Men vi vil ingen andre ha' med. Man har mere Udbytte af Maden, naar man sidder to alene; man faar den mere saadan successive! ... Og saa gaar vi ud sammen bag efter! De er vel godt kendt som Ungkarl?

KAMMERHERREN.

Aa ja . . . Men de er jo lidt pauvres, ces petites dames danoises!

HOFJÆGERMESTEREN.

Skidt, det er sgu da altid bedre end ingenting! . . . Men vi gaar inkognito, Kammerherre! Jeg har saa meget af Bessys Slægt i København.

KAMMERHERREN
tørrer sine Fingerspidser.

De er jo en fri Mand nu!

HOFJÆGERMESTEREN
gurgler sig som en Difteritispatient og spytter ud.

Ja vel saa; men man har jo da Forpligtelser!

HENRIKSEN
kommer tilbage.

Der er tændt, Deres Højvelbaarenhed!

HOFJÆGERMESTEREN.

Skænk Madeira rundt, Henriksen! Henriksen skænker. Ja, saa velbekomme, Kammerherre!

KAMMERHERREN.

Velbekomme, kære Hofjægermester! ... en excellent Diner!
De rejser sig begge.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det var sgu en god Middag! Kan De gøre mig den efter? hæ!

KAMMERHERREN.

Vanskeligt! Hi, hi!

HOFJÆGERMESTEREN.

Kæ, hæ! Til Henriksen: Er Pommeryen inde i Bodoaret?

HENRIKSEN.

Ja, Deres Højvelbaarenhed!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og Kaffen?

HENRIKSEN.

Er serveret i Kontoret, Hr. Hofjægermester!

HOFJÆGERMESTEREN.

Paa Spritkedlen?

HENRIKSEN.

Javel, Deres Højvelbaarenhed!

HOFJÆGERMESTEREN.

Luk saa Dørene op!

HENRIKSEN slaar Fløjdørene til Vestibulen paa vid Gab, følger KAMMERHERREN og HOFJÆGERMESTEREN, der vandrer bort under det v. Bardenheimske Vaaben: et anstukket Oksehoved i himmelblaat Felt over en lueforgyldt Strassburger Leverpostej, garneret af Venushaar.

JULIUS bliver i sin Ensomhed Menneske igen og sætter sig ved et coup de main i Besiddelse af to Pærer og en Haandfuld Nødder.

BOUDOIRET.

Udstyr à la Folkemuseum: Gammel Fajance i Pyramider paa Væggene. Gammelt Messingtøj. Gammelt Kobbertøj. I et Hjørne et stort Standur fra Christian den syvendes Tid. Gyldenlæders Tapeter. Tæpper, Portièrer, Lænestole, Skamler. En Løjbænk bedækket med et Isbjørneskind er slynget ud paa Gulvet. Ræve-, Maar- og Bæverskind. Paa den lave Majolikakamin brænder to Lamper med matte, lyserøde Silkeskærme. Mellem Lamperne en Kristus i Kalipasta.

HENRIKSEN slaar Portièren til Side, og HOFJÆGERMESTEREN og KAMMERHERREN træder samtidig ind. De er ved at komme i Klemme i Døraabningen, idet HOFJÆGERMESTEREN opslugt af smertelige Erindringer forglemmer sin Høflighedspligt som Vært.

HOFJÆGERMESTEREN.

Pardon Kammerherre!

KAMMERHERREN.

Aa, jeg be'r, jeg be'r ...

HOFJÆGERMESTEREN
med en alt omfattende Armbevægelse.

Her trak Bessy sig tilbage ...

KAMMERHERREN.

Hendes Naades Refugium ...

HOFJÆGERMESTEREN
dystert.

Deboucher Pommeryen, Henriksen ... men stille!

HENRIKSEN
deboucherer Pommeryen med Forsigtighed.

HOFJÆGERMESTEREN.

Skænk ...

HENRIKSEN
skænker.

HOFJÆGERMESTEREN.

Gaa ...

HENRIKSEN
gaar.

HOFJÆGERMESTEREN
med en indbydende Haandbevægelse mod Glassene.

Kammerherre ...

De griber hver sit Glas.

HOFJÆGERMESTEREN
tager sig sammen.

Jeg vil ikke udtale mig! Men jeg staar midt i min afdøde Hustrus Værelse. Hun er død; Døden har brugt sin Le! Det kom os alle umotiveret; De véd selv, Kammerherre, at ingen tænkte det! KAMMERHERREN nikker tungt. Hun blomstrede om Onsdagen og gik bort om Lørdagen Klokken elleve en halv. Jeg har tabt meget, thi hun var trofast som faa! Derfor vil jeg bede de Herrer ... mine Herrer ... Dem min Kammerherre om med mig at tømme dette Bæger! Velsignet være dit Minde!

Man klinker og tømmer stille Glassene. KAMMERHERREN sætter sig paa Løjbænken, men HOFJÆGERMESTEREN bliver nedbøjet staaende.

Pause.

KAMMERHERREN.

Berolige Dem, kære Hr. Hofjægermester ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er vor Bryllupsdag ...

KAMMERHERREN.

Ja, ja, jeg forstaar, at De maa føle Tabet dobbelt.

HOFJÆGERMESTEREN.

Det gør jeg, Kammerherre ... jeg savner hende voldsomt! Naar man pludselig har levet sammen i syv Aar og saa bli'r alene, er det ikke saadan ... Synker ned i en Lænestol. Ved Bordet og om Aftenen savner jeg hende ... Og somme Tider om Natten tror jeg, at jeg har hende ...

KAMMERHERREN.

Ja ... ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Vi spillede Bezique om Aftenen; og saa lagde jeg mig hen paa Chaiselonguen bagefter, og Bessy satte sig til at læse. Og saa vækkede hun mig, naar vi skulde i Seng ...

KAMMERHERREN.

Ha'de De ... Hoster ... jeg tror jeg er bleven lidt forkølet paa Køreturen! ... ha'de De fælles Sove ... gemak?

HOFJÆGERMESTEREN.

Naturlig! ... og saa knappede jeg hende op i Ryggen. Kan De huske Bessys røde Silkekjole?

KAMMERHERREN.

Den med de opslidsede Ærmer?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... den tog hun sig voldsom godt ud i!

KAMMERHERREN.

Hendes Naade havde beundringsværdige Arme!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja og Hals!

KAMMERHERREN.

Og Gorge, ja!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, Bessy var brilliant skabt!

KAMMERHERREN.

Jeg husker et Par sorte gennemvævede Silkestrømper ... man saa den bløde, hvide Hud gennem Slyngningerne op over Fod og Ankel ... delikate!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja dem brugte hun til den røde! Vi købte tre Par i Paris; seksten Kroner Parret kostede de sgu! ... Jeg synes nu, røde ha'de været bedre til den Kjole.

KAMMERHERREN.

Nom de dieu, hvor vil De hen!

HOFJÆGERMESTEREN.

Naa ikke! næi, Bessy mente det heller ikke ... Hør, kan De lide den lille Grev Brahe?

KAMMERHERREN.

Grev Jakob?

HOFJÆGERMESTEREN.

Jakob, ja.

KAMMERHERREN.

Det er en meget præsentabel ung Mand!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jeg kan sgu ikke lide ham!

KAMMERHERREN.

Og hvorfor ikke, kære?

HOFJÆGERMESTEREN.

Aa ikke for noget ... Henriksen, skænk! ... Naa det er sandt! Skænker selv. Drik Kammerherre; De sagde jo før, at De var forkølet!

KAMMERHERREN.

Tak, Tak ...

HOEJÆGERMESTEREN.

Jo-o, ser De, jeg fandt jo nogle Breve fra denne her Brahe i min Kones Gemmer ...

KAMMERHERREN
spidser Øren.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja! ... Ja jeg fandt sgu for Resten ogsaa nogen fra Dem, Kammerherre!

KAMMERHERREN
fjollet af ond Samvittighed.

Hirr ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Naa, Fa'en med Dem, for De kunde jo gerne være hendes Far! ... Men det andet kreperer mig sgu ... den Dreng! Hva' Satan, der er sgu Proprietærfruer nok, naar han absolut skulde ha' en gift Kone! De er sgu fine nok til ham ... den Maanegreve! ... tredje Søn!

KAMMERHERREN
med genvunden Fatning.

Forhaabentlig har Deres Hustru lært ham mores, min kære Hofjægermester.

HOFJÆGERMESTEREN.

Bessy? Nej hun var sgu ikke af den Slags! hun har sgu ikke lært ham noget — min gode Kammerherre!

KAMMERHERREN.

Nej, nej, forstaa mig ret: jeg mener, hun har affærdiget ham, vist ham Vintervejen!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, naturlig! Rejser sig. Skal vi saa gaa over i Toiletværelset?

KAMMERHERREN
lidt træt.

Som De behager ...

Det gamle Ur fra Christian den syvendes Tid slaar elleve. Ved det sidste Slag springer en Klap op øverst paa Skiven, og en Kavaler og en Dame (formodentlig Struensee og Karoline Mathilde) træder en Polskpas.

HOFJÆGERMESTEREN
peger paa de dansende.

Det var Bessys Hovedfornøjelse!

KAMMERHERREN.

Det er ogsaa særdeles morsomt! Da Uret var i min Besiddelse, morede det mig ogsaa meget ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er sandt ja, det har jo været Deres!

KAMMERHERREN
gaber bag sin hvide Haand.

Ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Men hvis De tror, at De faar det tilbage igen, fordi Bessy er død, saa tror De sgu fejl, Kammerherre ... kæ, hæ!

KAMMERHERREN.

Det ha'de jeg heller aldrig gjort Regning paa, min gode!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja-a, hva'? lur Dem! kæ, hæ! Trækker Portièren til Side. Skal vi saa gaa? ... Værsgod! ... Entrer! De gaar; Kammerherren først.

———— ————

TOILETVÆRELSET.

Væggene beklædte med lyst, blomstret Tapet med Rosenknupper. Gardiner og Portièrer lette Stoffer i samme Mønster. Lænestole, en Chaiselongue. Et stort, egetræsmalet Dobbeltklædeskab. Toiletmøbel med Pudderdaaser, Sminkekrukker og Parfymeflacons. Et Spejl fra Gulv til Loft med trearmede Lampetter paa Siderne. Tændte Lys i Lampetterne; en lav Læselampe med en broget Skærm, et lille Bord ved Chaiselonguens Hovedende. Paa Bordet Martensens Etik og en Salmebog i blaat Fløjl med Sølvspænder.

HOFJÆGERMESTEREN og KAMMERHERREN staar ved det aabne Dobbeltklædeskab.

HOFJÆGERMESTEREN
trækker en Flig af en Kjole frem.

Se her, Kammerherre, her er den røde ...

KAMMERHERREN
bevæget.

Ja, der er den røde ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Skal vi se den hele?

KAMMERHERREN.

Ja, tag den frem, ja ...

HOFJÆGERMESTEREN
tager Kjolen ud af Skabet og betragter den.

Den var sgu dyr!

KAMMERHERREN.

Hvor jeg husker de Kniplinger! dette crême mod den hvide Arm ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og sikken en Talje, hva'?

KAMMERHERREN.

Magnifique!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jeg maatte altid snøre hende, naar hun skulde ha' den Kjole paa ... Sikken et Slæb!

KAMMERHERREN.

Som en Dronning! ... Husker De Menuetten ifjor oppe i Riddersalen, Hofjægermester?

HOFJÆGERMESTEREN.

Nej, jeg spillede Lhomber.

KAMMERHERREN.

Aa, Deres Hustru var rent ud ... Stryger med varsom Haand ned over Kjolelivets Kniplinger. Jeg synes, der er kommet Skimmel deroppe under Ærmet ... Det er Synd for den Robe, der gemmer saa mange ... æ ... der gemmer saa meget for Dem.

HOFJÆGERMESTEREN.

Næi, det er ikke Skimmel, Kammerherre; Damer sveder, skal jeg sige Dem, der ogsaa ... Hænger Kjolen ind. Og nu er hun død, Bessy ...

KAMMERHERREN.

Ja ... nu er hun død ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og vi staar ved hendes Klædeskab ...

KAMMERHERREN.

Ja ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det er sgu noget underlig noget, det hele ...

KAMMERHERREN.

Guds Vilje ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Tror De, hun kan se os?

KAMMERHERREN.

Véd det ikke ... formoder det ikke ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ...

KAMMERHERREN.

Ja ...

(Pause lugubre.)

HOFJÆGERMESTEREN
gaar bort fra Skabet.

De har aldrig været i dette Værelse før, Kammerherre?

KAMMERHERREN
vaagner.

Hvad siger De? ... Pardon!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jeg spørger, om De har været her inde før?

KAMMERHERREN.

Næ ... nej ... næ—æ!

HOFJÆGERMESTEREN.

Her er voldsomt smagfuldt!

KAMMERHERREN.

Nydeligt, nydeligt!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... alt staar jo rede ...

KAMMERHERREN.

De mener ...?

HOFJÆGERMESTEREN.

Jeg mener, at i Tilfælde jeg skulde gifte mig igen, saa er Huset jo fuldstændig à prendre.

KAMMERHERREN.

Ja, ja!

HOFJÆGERMESTEREN.

Lagner, Dækketøj, Sengeklæder. ... Ved De, hvor mange Lod Sølv jeg har her paa Gaarden?

KAMMERHERREN
kort.

Nej.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ottehundrede og syvoghalvtreds!

KAMMERHERREN.

Hemm ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Hvor mange har De?

KAMMERHERREN.

Har ikke talt dem!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jeg synes, De er blevet noget gnaven i Ansigtet, Kammerherre!

KAMMERHERREN
tager sig til Panden.

Pardon, pardon, min kære Hofjægermester! ... men Vinen ... det rigelige Maaltid ... jeg er lidt fatigueret ... lidt træt!

HOFJÆGERMESTEREN.

Det gaar sgu nok over, naar vi kommer ind til Kaffen!... Næi, jeg mener, at hvis hun har Penge, Gudbevares! saa kan hun jo lave om, som hun vil; det har hun jo Lov til. Men er det smaat, saa faar hun sgu finde sig i, som det er, hva'?

KAMMERHERREN.

Naturligvis!

HOFJÆGERMESTEREN
med en Haandbevægelse mod det lille Bord ved Chaiselonguen.

Ja, jeg forlanger begribeligvis ikke, at hun skal for Eksempel la' de samme Bøger ligge, forstaar De ... og saadan!

KAMMERHERREN.

Nej, nej!

HOFJÆGERMESTEREN.

Hun bringer vel nok nogen med selv ... eller ogsaa kan hun jo ta' inde i Biblioteket! ... Men se Bessys Seng, hva'?

KAMMERHERREN.

Tja—a ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, det er sgu et Spørgsmaal, jeg har tænkt meget over! Sengen er god, der kom ny Fermadras i for et Aars Tid siden.... Er der noget stødende i at byde hende den samme?

KAMMERHERREN.

Naa—a ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, nu faar vi jo se, hvordan hun er vant ... kæ, hæ!... Skal vi saa gaa ind til Kaffen?

KAMMERHERREN.

Ja! Idet han passerer Toiletmøblet. Ah, hendes Naades Parfyme! Tager en Flacon. Tillader De?

HOFJÆGERMESTEREN.

Værsgod! ... Det er Hiljotrump ...

KAMMERHERREN
kommer Parfyme paa sine Hænder og bedækker Ansigtet med dem.

Ah—h...!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja det lugter voldsomt; men Bessy var jo slem til at svede.

KAMMERHERREN
river Hænderne fra Ansigtet.

Fi donc!

HOFJÆGERMESTEREN.

Hva'?

KAMMERHERREN.

Det dufter ... det dufter meget ...

HOFJÆGERMESTEREN
i Døren.

Kom saa, Kammerherre! . . . Men se, adelig født det skal hun sgu være; jeg vil ikke blamere Bessy!

KAMMERHERREN.

Forstaar sig nej! . . . Og saa er der jo ogsaa Feltet inde i Spisesalen ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, og saa er der jo ogsaa Felten inde i Spisesalen ...
De gaar.

KONTORET.

Egetræs-Møblement: Stort, firkantet Bord med grøn Klædes-Plade. To højryggede Lænestole med polstrede Læderpuder til Sæde, Ryg og Arme. Andre Stole. Skrivebord under Vinduerne. Til venstre for Skrivebordet et Staffeli med et Brystbillede (en Kultegning, der aldeles ikke ligner) af Bessy i Legemsstørrelse. Staffeliet og Billedets Ramme er smykket med levende Blomster og Grønt. Stor Sofa med Fantasibetræk. Et Tobaksbord. Et Bogskab med Aargange af Dansk Adels Aarbog i rødt og Statskalenderen i graat. Paa Væggen modsat Sofaen Bøsser, Jagtrekvisiter og kryslagte Kaarder. Mellem Døren og Bogskabet en Række Fotografier af de paa det Bardenheimske Stamhus beroende Bygninger. Over Tobaksbordet det Bardenheimske Vaaben broderet paa blaat Klæde med Guldfiligran. Over Jagttrofæen et mindre Stamtræ over Slægten Bardenheim. Over Sofaen et større Stamtræ over samme Familie.

Paa Bordet en Bakke, hvorpaa en Sølvkande over et Sølvspritapparat. Kopper, Likørglas, Sølvsukkerskaal og Sølvflødekande. Flere Flasker Likører og en Flaske Kognak signeret 1864.

KAMMERHERREN og HOFJÆGERMESTEREN træder ind. HENRIKSEN lukker Døren efter dem.

HOFJÆGERMESTEREN.

Henriksen, skænk!

Henriksen skænker Kaffe.

KAMMERHERREN

faar Øje paa Kognaksflasken.

Voilá le comble!

HENRIKSEN

til Kammerherren.

Ønsker Deres Højvelbaarenhed Kognak eller Likør?

KAMMERHERREN.

Kognak, min bedste, Kognak!

HOFJÆGERMESTEREN.

Mig ogsaa!

HENRIKSEN

skænker Kognak.

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa kan de godt slukke!

HENRIKSEN.

Javel, Deres Højvelbaarenhed! ... I Salonerne ogsaa?

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja--a ... jo—o ... hva', Kammerherre? ... Vi bli'r vel her inde?

KAMMERHERREN

sætter sig i en af Lænestolene.

Ja, ja ... her er saa hyggeligt!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja sluk saa det hele, Henriksen!

HENRIKSEN.

Jovel, Deres Højvelbaarenhed!

HOFJÆGERMESTEREN.

Og De skal ikke komme herind, førend jeg ringer!

HENRIKSEN.

Nejvel, Deres Højvelbaarenhed!

Forsvinder.

Hofjægermesteren gaar hen og aabner et Skab i Væggen ved Siden af Kakkelovnen og tager et Par Cigarkasser frem.

KAMMERHERREN.

Ah, de har dem bag Bolt og Jærn!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, her er jo saa mange rygende Aander her paa Gaarden! ... Havanna eller Cuba?

KAMMERHERREN.

Tak, Cuba ... den er lettere.

HOFJÆGERMESTEREN
sætter sig i Lænestolen lige overfor KAMMERHERREN.

De har jo ingen Fløde faaet!

KAMMERHERREN.

Bruger det ikke!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, jeg skal sgu ha' begge Dele ... Tømmer sit Glas og strækker sig velbehageligt. Ah—h, det gør godt at komme lidt til Ro! ... Den føler lindt paa Tungen, den Kognak!

KAMMERHERREN.

Som Manna! Med en Haandbevægelse hen mod Flasken. 1864 ... vort Smertens Aar!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... stakkels Slesvig! Skænker. Skal De ha' noget paa Dyrskuet i Aar?

KAMMERHERREN.

Nej!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, jeg skal ha' Roland.

KAMMERHERREN.

Ja, han tager vel Præmie igen!

HOFJÆGERMESTEREN.

Naturlig!

KAMMERHERREN.

Han befolker snart hele Amtet.

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, med Rolændere ... det er ikke Islændere, kæ, hæ!

KAMMERHERREN
mat.

Hi, hi ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Skal vi saa ha' en Chartreuse?

KAMMERHERREN.

Nej, nej, det vilde være Bonden ovenpaa Herremanden! Lad os holde os til Kognaken!

HOFJÆGERMESTEREN
skænker.

Ja, de Bøndertampe! de vil sgu ikke ha' mig ind i Sogneraadet, de Bæster!

KAMMERHERREN.

Vilde De sætte Pris paa det?

HOFJÆGERMESTEREN.

Naa—aa, men vi maa ha' Intelligensen ind i Administrationerne!

KAMMERHERREN.

Aa ja ... fra det Synspunkt ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Og saa er jeg sgu da den største Skatteyder i Kommunen!

KAMMERHERREN.

Ubestrideligt ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Har De aldrig prøvet, Kammerherre?

KAMMERHERREN.

Interesserer mig ikke for de Sager, nej ... finder det overhovedet ridicult at fægte med de Mennesker ...

HOFJÆGERMESTEREN.

De skulde stille Dem til Tinget!

KAMMERHERREN.

Bah ... risikere at blive interpelleret af sin Røgter!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja, der er et voldsomt Had mellem Samfundsklasserne! Se nu her vores Degn, der altid er Dirigent paa Sjosjalistmøderne!... han skulde sgu smides fra Embedet!

KAMMERHERREN.

Lad dem bare snakke! Vi sidder dog rundt paa vore Gaarde alligevel!

HOFJÆGERMESTEREN.

Jamen den franske Revolution ...

KAMMERHERREN.

Ja, hvad fik den udrettet, spørger jeg Dem? Faldt ikke Napoleon paa sine Gerninger?

HOFJÆGERMESTEREN.

Jo—o ...

KAMMERHERREN.

Den Slags Bevægelser, min kære Hofjægermester, vil altid finde deres St. Helena!

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... ja, det vil de vel ... Skal De ikke ha' en frisk Cigar?

KAMMERHERREN.

Tak, Tak ... tænder. Rækker efter Kognaksflasken. Tillader De?

HOFJÆGERMESTEREN.

Værsgo' ... Tager en Likørflaske. Jeg vil sgu ha' en Chartreuse!

KAMMERHERREN.

Nej, jeg holder mig til Kognaken!

Pause.

HOFJÆGERMESTEREN

knapper pludselig et Par Vesteknapper op.

Jeg bli'r altid saadan besværet, naar jeg har spist lidt rigeligt!

KAMMERHERREN.

Ja ja, det mærkes ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Det li'som bovler mig op!

KAMMERHERREN.

De skulde prøve lidt Bromkalium ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Saa—aa, er det godt? ... Og søvnig bli'r jeg! ... Har De noget imod, at jeg aabner et Vindue?

KAMMERHERREN.

Ja, jeg ...

HOFJÆGERMESTEREN

rejser sig og gaar hen til Vinduet.

Bare lidt paa Klem, vi kan rulle Gardinet ned igen; her er saa beklumret. Tager et Fotografi ned fra Væggen. Her skal De se et nyt Billede af Gaarden!

KAMMERHERREN.

Ja, det er godt ...

HOFJÆGERMESTEREN

betragter Billedet.

Det er et voldsomt Komplot af Bygninger! ... Har De set, man kan se Vaabnet over Portalen?

KAMMERHERREN

skjuler en Gaben bag Haanden.

Ja, jeg har observeret det ...

HOFJÆGERMESTEREN

sætter sig tungt i Stolen

Nu er sgu Blomsterne næsten allerede visnede der om Bessys Billede. Gaber vildt.

KAMMERHERREN.

Det er jo Blomsters Lod, min kære ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Ja ... hva' er vi Mennesker! ... Drik, Kammerherre! vi maa sgu ha' Flasken tømt!

KAMMERHERREN

glipper med Øjnene.

Tak ...

Pause.

HOFJÆGERMESTEREN

gaber endnu vildere.

Det er dog Satans, saa utidig jeg er blevet lige paa en Gang! ... Skal vi ta' en Seksogtres?

KAMMERHERREN.

Kender det ikke ... Min Inspektør skal spille det ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Naa ja ... vi kan jo ogsaa blive ved at snakke, naturligvis...

Langvarig Pause.

De sidder og stirrer tungt ud for sig. Saa synker HOFJÆGERMESTERENS Øjne langsomt i, og KAMMERHERREN taber sin Cigar. Pludselig slaar

HOFJÆGERMESTEREN

igen Øjnene op og udbryder:

Trøfler ... jeg synes ikke, vi fik Trøfler ...

KAMMERHERREN.

Jo—o, der var Trøfler til Fileten ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Naa, var der! ... De drikker jo ikke noget, Kammerherre...

KAMMERHERREN.

Merci ... j'ai assez ...

HOFJÆGERMESTEREN.

Bon ...

Man synker paany tilbage i Stolene ... Øjenlaagene falder til ... Mundvigene sænker sig ... Intelligensmusklerne slappes.

Pause eternelle!

EPILOG AM ERDE.

AUTOR.

Du Heilige, skænk dem nu Søvnen tryg,
Sie haben genossen das irdische Glück.
Sie haben gespeist und getrunken!

KOR AF JORDAANDER.

Sie haben gespeist und getrunken!

(Frit efter SCHILLER.)

GUSTAV WIED.

Joachim Skovgaard-Udstillingen.

Joachim Skovgaard-Udstillingen i Kunstforeningen imponerede først og fremmest ved Kunstnerens Alsidighed. Der var Fremstillinger af Planter og af Dyr, Landskaber og Arkitektur, Genremalerier og Billeder af Kunstens allerstørste Emner. Og Joachim Skovgaard er ikke alene Maler, han er tillige Illustrator, Keramiker, Træskærer, Billedhugger og lidt af en Arkitekt; han er en Tusindkunstner, hvis Lige vi i dansk Kunst ikke før har set.

Alsidigheden vilde dog intet være værd, om han ikke paa alle Omraader forstod at yde noget virkelig fremragende. Ingen formaar at tegne Blomster og Planter smukkere og fuldkomnere; der var paa Udstillingen en Vandfarvetegning af en Rhabarberplante, hvis Frodigheds Fylde er gengivet med en Kraft og en Intelligens, som gør Tegningen klassisk. Ingen tegner Dyr bedre end Joachim Skovgaard; han har ikke alene paa Billeder og Studier malt fortræffelige Fremstillinger af alle Husdyr, af Heste, Køer, Faar, Hunde og Katte, han har gjort grundige Studier i zoologisk Have og af Fuglene under Himlen i den fri Natur; — jeg har hørt en Zoolog med største Varme lovprise den sjælden fine og rigtige Iagttagelse af Havørnens Flugt i Tegningen til „Den signede Dag“. — Tegningen af „Adam, der giver Dyrene Navne,“ er et Prøvekort paa hans glimrende Færdighed i at give en marvfuld Karakteristik af alle Dyreformer. Hvor mange udmærket skønne Landskaber har han ikke malt! Og hans Studier fra Parthenon og Erechteion er det eneste af nyere dansk Arkitekturmaleri, der fuldtud kan maale sig med den ældre Slægts smaa Mesterværker af samme Art.

Blot en Gennembladen af sidste Aars Julehæfter godtgør, hvor højt Joachim Skovgaard rager op som Illustrator. Han er

ubetinget vor ypperste. Hans Keramik er det kunstnerisk vægtigste, der af Keramik er præsteret her til Lands; de Møbler, til hvilke han har givet Tegning, de Smaating, han med egne Hænder har forarbejdet, er i vor triste Industritid sjældne og kostelige Perler af ægte Kunsthaandværk. Paa den lille Kam med Tigeren vilde selv en af Japans gamle Mestre intet finde at udsætte. Hans enestaaende dekorative Talent har vist sig paa mange Maader. Udstillingen har sagtens givet den stakkels Forskønnelseskomite Anledning til at begræde, at ikke et af Skovgaards Springvandsprojekter blev valgt til Højbroplads.

Hvad Joachim Skovgaards Figurbilleder angaar, da vil de fleste vel indrømme ham, at et Portræt som det, Kunstforeningens Udstilling viste af hans Hustru er et ualmindelig distingveret og sjælfuldt Portræt, og at et Genremaleri som det store med Moderen, der giver det mindste Barn Die, eller det lille med Moderen ved Barnet i Vuggen hører til de allerelskværdigste og allersmukkeste danske Genrebilleder. Hans religiøse Billeder har vakt Modstand, men der gives dog næppe Mennesker med nogen Sans for Kunst, der vil og tør benægte, at disse Billeder hører til det interessanteste og betydeligste af, hvad der her i Danmark er fremkommet af religiøst Maleri. — Det er virkelig besynderligt, at der har kunnet være saa megen Ufred om Joachim Skovgaards Navn.

Langsomt har han udviklet sig til at blive den, han er. Mellem hans sobre Begyndelsesarbejder er der ingen geniale Eksperimenter, intet Forsøg paa at storme mod Himlen, intet, der bryder med de gamle Traditioner; han er opdraget med dem og har altid holdt dem i Ære. Dog ogsaa mellem hans Begynderarbejder er der mange fornøjelige Ting. Tolv Aar gammel har han tegnet meget respektable Studietegninger efter Fugle, femten Aar gammel en stor Række Afbildninger af Biller, Sommerfugle og andre Insekter, der er gengivne med rørende Nøjagtighed og Omhyggelighed, med virkelig Delikatesse i Behandlingen; ogsaa Træsnittene fra hans Drengeaar er fortræffelige. Langt mere forbavsende er dog et af hans første Studier, en Sommeraften fra 1877. Stilen deri er gammeldags, Farvepaasætningen tynd; stod ikke Navn og Datum derpaa, vilde man tro det malt først i Fyrrerne, men malt af en af vort Landskabsmaleris allerstørste Mestre fra hin gode Tid, saa vidunderdejligt er Motivet og Naturstemningen opfattet, saa let og skønt og sikkert er det malt. Joachim Skovgaards senere Landskaber er malte langt djærvere, langt mere

personligt, men om noget af dem i Grunden er mere bedaarende end dette lille Studie er et stort Spørgsmaal.

Billederne fra de følgende Aar staar ikke paa samme Højde. Et enkelt, Hestene, der vandes i Galvandssøen, er ligefrem saa daarligt, at det nærmest gør Indtryk af at være et marvløst Gammelmandsarbejde af en lidet dygtig Maler; i mange andre er vel Motiverne smukt sete og Behandlingen solid og god, men rigtignok ogsaa meget tør, Farven er temmelig tonløs og sort. Alligevel er det første Eksemplar af Faareklipningsbilledet, fra 1878 meget at foretrække for Gentagelsen, malt i Paris 1881; den lidt svovlede Tone i hint har mere Natursandhed end Farveglansen i dette, der bringer banale Pariserrecepter i Erindring. Ellers har Opholdet i Paris ikke sat sig Spor i Skovgaards Kunst; Interiørbilledet fra det følgende Aar med dets hyggelige Stemning fra Fyrrerne er saa godt gammeldags dansk som noget Billede kan være. Den maleriske Udvikling, der har hævet hans Kunst til større Farveklarhed, Lyskraft og Bredde, har fundet Sted i Italien, hvor han har været tit og længe, og hvor han aabenbart har faaet gode Impulser fra Kammeraterne, fra Zahrtmann, Viggo Pedersen og Philipsen.

Dernede har han malt elskværdige og fornøjelige Genrebilleder som „Høstpigerne“ og „Torvedagen i Sora“ og maaske endnu smukkere Landskaber; Billederne fra Lirifloden, Studierne fra Ferrentis Have og — ikke mindst — det henrivende friske og fine Studie af Kysten ved Possilip (1886) hører til den danske Kunsts værdifuldeste Fremstillinger af Italiens Natur. Men det er dog først efter Udlændighedsaarene, at Joachim Skovgaard har malt sine betydeligste Billeder, sine egentlige Hovedværker.

Det har været en vemodblandet Glæde paa Kunstforeningens Udstilling at gense Billedet af Bethesda Dam, som tilhører Nationalgalleriet i Kristiania. Hvilken glimrende Komposition, med den stolte, rolige Silhuet af den sydlandske By i Middagssolens Fred som Modsætning til den stormende Tummel i „Barmhjertighedens Hus“! Billedet har et Liv, en Fyrighed, en Lidenskabelighed, en Kraft, der bringer Delacroix i Erindring. Paa Kunstforeningens Udstilling stod det som det i Helhedsvirkning, i Farve og i alle Enkeltheder bedst lykkede af Joachim Skovgaards religiøse Billeder, maaske fordi Altertavlen til Manø manglede. Vandfarvetegningen af Paradismuren, nogle Fotografier og den ændrede Komposition af Altertavlens Motiv førte dog dette skønne Billede frem i kær

Erindring. Dets Eventyrstemning er saa betagende, at Anken om Mangel paa Stil-Enhed føles som meget uvæsentlig og doktrinær; i en Paradisnatur som den, Joachim Skovgaard har malt, er det ikke upassende for Engle i Slægt med Fiesoles at træde frem, begge tilhører i lige høj Grad de smukke Drømmes Riger. Den samme milde, humane Følelse, der viser sig i Valget og Opfattelsen af denne Altertavles dejlige Motiv træder atter frem i den nydelige, holdningsfulde — og herligt indrammede Alterbillede med den gode Hyrde, af hvilken Udstillingen viser en paabegyndt Gentagelse.

Billedet af „Pennina og Hanna“ har tidligere (April 93) været udførligt omtalt her i „Tilskueren“. Gensynet forsoner ikke med dets Farve, men dets udmærkede Egenskaber i psykologisk Karaktergivning straaler nu som da med stor Glans, og Børnene til højre viser sig vedvarende som Billedets fuldkomneste og kosteligste Del.

Den store Udstillingssals Endevæg optages af „Kristus i de dødes Rige“. Den Strid, Billedet vakte ved sin Fremkomst, blev kaldt til Live paany, efter at Professor Julius Lange, der ellers har været en tavs Tilskuer til alle mærkelige og mislige Fremtoninger i de senere Aars Kunst og Kunstforhold, den 20. August offentliggjorde et Indlæg mod Billedet i „Berlingske Tidende“. Lange indrømmede Billedet, at det i hvert Fald var „en ret betydelig Begivenhed indenfor vor Kunst. Et af den kristelige Kunsts gamle og store Emner var her behandlet fra nyt af, i stor Maalestok, med en Dristighed i Fantasien og en Alvor i Følelsen, som man uvilkaarlig kunde blive greben af.“ For sine haarde Angreb paa Billedets Enkeltheder glemte Lange dog ikke, at et Maleri med store Svagheder kunde fortjene Navn af stor og udmærket Kunst, naar det i en eller anden Retning bød noget virkelig fremragende. Det syntes ham ikke her at være Tilfældet, men „havde Billedet nogen kunstnerisk Styrke, saa var det snarest i den dekorative Virkning af Farver og Masser“. Han antog, at man vilde „blive langt mere imponeret og greben af den kraftige Følelse for det store Emne, der visselig ligger paa Bunden af det“, hvis Billedet var fremdraget i et gammelt Kirkerum under Hvidtekalken, og at selv nu dets gode Egenskaber langt bedre „vilde komme til deres Ret i en Kirke end paa en Udstilling eller et Galleri“; det var egnet for en Menighed, der uden kunstneriske Fordringer „kun vilde have Stemningens Tone anslaaet og Fantasien sat i Bevægelse“.

Saa knebne som disse Indrømmelser maa kaldes, er de dog ikke uvæsentlige. Uden at træde Retfærdigheden for nær kunde Lange sikkert have udeladt „hvis“ og „snarest“ og sagt, at Billedets bedste Fortrin ved Siden af Følelsens Alvor og Fantasiens Dristighed er den ypperlige „dekorative Virkning af Farver og Masser“, med andre Ord: dets mesterlig klare og virkningsfulde Komposition. Dens Storladenhed og gribende Stemning, dens ejendommelige Festivitas, der er saa mærkelig og saa glædeligt et Særsyn i denne Smaalighedernes Tid, vilde naturligvis virke med endnu større Magt i et Kirkerum, men maa, hvor Billedet saa ses, veje tungt i Vægtskaalen ved Bedømmelsen af dets Værd. At Gennemførelsen af alle Enkeltheder i Billedet ikke er lykkedes helt, forekommer mig ubestrideligt; særlig uheldig er Adams formløse Krop, og mange andre Steder er der Ufuldkommenheder; heller ikke Farvevirkningen er helt tilfredsstillende. Billedet kan snarere betragtes som Grundlaget for eller Kartonen til et Mesterværk end selv fortjene saa stort et Navn. Men det kan jo paa ingen Maade regnes Kunstneren til Tort, at han har vovet sig i Kast med en Opgave, hvor hans store Evner ikke har vist sig aldeles tilstrækkelige; fraset hvad der i selve Resultatet er vundet af godt og smukt er der intet, der bedre udvikler Evnerne end Kampe af denne Art.

Billedets skønneste Figur er ubetinget den knælende Eva. Lange anerkender dens inderligt og levende følte Udtryk og kalder den „et Udkast til en meget skøn Figur, men den er i alle Formens Enkeltheder grim og raa“. Det er mig ikke muligt at se Berettigelsen af denne Dadel. Hans Indvendinger mod Kristusfiguren fører ham ind paa en betimelig — men vist desværre forgæves — Advarsel mod at gøre den retlinjede Plastik til Formel og Regel og Modesag, at betragte den som et rent udvortes Middel til at opnaa Virkningen af det store og det simple, „thi baade Historie og Tænkning og Erfaring lærer, at den retlinjede Plastik dog egentlig betegner en Ufuldkommenhed og hører hjemme paa et lavere Stade i Udviklingen“. Vi maa alligevel nu om Stunder ulejlige vore Nakker med at skue op til det saakaldte „lavere Stade“, og Lange vil ikke kunne nægte sin fulde Billigelse hverken til de Grunde, som i al Almindelighed kan faa en Kunstner til at optage den retlinjede Plastik for en Figur, eller til de Grunde, som i dette særlige Tilfælde har bragt Skovgaard til at gøre det. „Thorvaldsen har opfattet denne Ejendommelighed ved de gammelgræske Figurer i samme Aand, hvori Pausanias opfatter Dædalos'

Gudebilleder, naar han til Trods for — eller maaske snarere paa Grund af — deres primitive Udseende saa en vis guddommelig Værdighed i dem“, siger Lange i sin fortræffelige Bog om Sergel og Thorvaldsen ved Omtalen af „Haabet“. Lidt senere hen refererer Lange sammesteds Thorvaldsens egne Ytringer om, hvad han tilsigtede i sin Kristusfigur, saaledes: „Simpel maa en saadan Figur være“ — sagde han — „thi Kristus staar over Aartusinder. Dette er den gamle opret staaende menneskelige Figur“ — fortsatte han, idet han stillede sig „ret“, med nedhængende Arme, uden al Bevægelse og Udtryk. Nu fjernede han med en mild Bevægelse Armene og begge de aabne Hænder med let bøjede Albuer fra Legemet. Saa holdt han inde og sagde: „Kan en Bevægelse være simplere end min nu er? Og tillige udtrykker den, at Kristus elsker Menneskene og omarmer dem, saaledes som jeg har tænkt mig hans Hoved-Karakter.“ Kristusfiguren paa Skovgaards Billede er ikke fuldkommen, men dens Hensigt er klar og god; dens retlinjede Plastik har sin indre Grund og fulde Berettigelse.

Og i hvert Fald synes Joachim Skovgaard mig blandt alle danske Kunstnere at være den, mod hvilken der for Øjeblikket er allermindst Anledning til at drage Sværdet. Der er endnu ikke ydet ham saa megen officiel Anerkendelse, at det store Publikum har en tilnærmelsesvis rigtig Forestilling om hans Betydning. Det vil let mistyde et saa skarpt formet Angreb mod ham for ikke at have magtet sit Stof og næppe forstaa eller erindre, hvad der f. Eks. i mange af Marstrands Billeder tilgives denne af tekniske Ufuldkommenheder. Der kunde vistnok have været bedre Grund for Professor Lange til at rette et Angreb paa den kummerlige Kunst, hvorom Dansen gaar med megen Glæde, men han vil sagtens sige, at denne slet ikke interesserer ham, medens det nok er Umagen værd at gaa i Dyst mod Skovgaards Overtrædelser. Der er en stor Værdiforskel mellem Skovgaard og Rembrandt, som der er en stor Værdiforskel mellem Kunsten i vor Tid og Kunsten paa Rembrandts Tid. Hvis Rembrandt havde levet nu som en ung Mand, tror jeg ikke, Lange vilde have nægtet sig at fortælle, hvad der hos Rembrandt var, som det ikke burde være. Men de Forfattere, som i Rembrandts Dage — i øvrigt med al Agtelse for hans store Talent — tappert førte Synderegistret frem, forekommer os ikke at have de største Krav paa Samtidens eller Eftertidens Tak.

I Slutningen af sin Artikel fremførte Lange det Haab, at Joachim Skovgaards Kunst ikke maatte blive „alt for folkelig,

ikke folkelig i den Betydning, at man i Stedet for det fuldendte Violinspil lader sig nøje med et vist landligt Bierfiedleri". Han antog selv, at der ikke var nogen stærk Grund til alvorlig Frygt i saa Henseende, og heri har han ubetinget Ret. Bierfiedleriet har for Øjeblikket slemt faaet Overhaand, men der er intet Ord, som med mindre Berettigelse kan sættes i Forbindelse med Joachim Skovgaard, hvis Kunstnerhaand ingen Sinde fornægter sig. Paa Kunstforeningens omfangsrige Udstilling er der ikke den lille Ubetydelighed, som ikke bærer Præget af en ægte og stærk Kunstnerhaand.

Det er ikke min Agt her at forsøge en Karakteristik af Skovgaards Kunstnerpersonlighed, da det kun vilde kunne blive en Gentagelse eller Omskrivning af, hvad jeg tidligere har udtalt (i *Illustreret Tidende* 25. September 1892). Der gives Kunstnere, som i højere Grad er Malere; selv om adskillige af hans Billeder, f. Eks. Sovekammerbilledet med Solskin, har anerkendelsesværdige Fortrin i den maleriske Iagttagelse, saa er dog Farven ikke deres stærkeste Side; ved hans Udstilling i Kunstforeningen droges Interessen i fuldt saa høj Grad til de Stuer, der rummede hans Tegninger og Udkast som til den Sal, der husede hans egentlige Billeder. Men Kunstforeningens Udstilling bør have gjort det indlysende for alle, hvor intelligent, evnerig og højtudviklet en Kunstner Joachim Skovgaard er; vi har visselig for Tiden her i Danmark ikke nogen betydeligere.

Karl Madsen.

Fagforeningerne.

II.

Efter den i forrige Artikel givne korte Oversigt over Organisationens Form og Udvikling siden 1880 vender vi os til Fagforeningernes Virksomhed udadtil. De i Halvfjerdserne for Arbejderne vundne Fordele var, som alt berørt, næsten gaaede tabt i Perioden 77—80. Formelt bestod vel de oprettede Priskuranter og Løntariffer, men kun de mere humane Arbejdsgivere respekterede disse, medens Flertallet benyttede sig af Arbejdernes Mangel paa Sammenhold og fastsatte Arbejdsvilkaarene efter eget Forgodtbefindende. Det var saaledes ret almindeligt i nogle Fag, at Arbejdernes Regninger udskreves efter de tidligere vedtagne Priskuranter, hvorefter Mesteren reducerede Summen med fra 10 til 30—40 pCt. At det var de mest hensynsløse Arbejdsgivere, der her gik af med Profitten, er indlysende. Paa denne Maade trivedes den mest utøjlede Konkurrence til Skade baade for Arbejderne og Arbejdsgiverne selv. Det er nemlig klart, at naar der ikke findes faste Normer for Arbejdslønnen, saa kan den enkelte Arbejdsgiver ikke med nogen Sikkerhed beregne Udgifterne ved Tilbud paa Arbejde; thi han risikerer jo, at Konkurrenten gaar endnu lavere ned, i Tillid til, at det skal lykkes ham at trykke Lønnen yderligere.

Det var dette bestandige Tryk, som efter Kraket drev Arbejderne sammen i Fagforeningerne igen, og Bestræbelserne rettedes straks paa at bringe Orden i Forholdene. I Begyndelsen syntes dette at skulle gaa ret roligt, idet der fandtes mange forstandige og rettænkende Arbejdsgivere, som godt indsaa Nødvendigheden af og Fordelen ved faste Regler for Løn og Arbejdstid, og som af Hjertet gerne ønskede Arbejderne en ordentlig Løn. De kunde da ogsaa saa meget lettere stille sig velvillige overfor de

ny Krav, som mange af dem allerede opfyldte disse og derfor kun kunde vinde ved, at alle kom ind under de samme Normer. 1882 kom det til en Strejke i Tømrerfaget, der dog kun varede i 4 Uger og endte med Sejr for Svendene. Aaret efter fik Murerne en Priskurant gennemført uden Strejke, medens Cigarmagerne maatte føre en lang Strejkekamp for at faa Lønnen hævet. 1884 strejkede Garverne, Væverne og Forgylderne, medens en Lønningskamp i Bødkerfaget førte til en Lock-out.

Her møder vi for første Gang en ny Faktor i den moderne Fagforeningsbevægelse, nemlig Mesterforeningerne. Den tiltagende Sammenslutning af Arbejderne lærte nemlig efterhaanden Arbejdsgiverne at indse Nødvendigheden af ogsaa at slutte sig sammen, og skønt det naturligvis var ulige vanskeligere for disse at samle sig om noget positivt, baade naar det gjaldt deres egen Interesse-Sfære, og naar det gjaldt Stillingen overfor Arbejderne, saa lykkedes det dog at samle et Flertal om det negative, slet intet Hensyn at tage til Arbejdernes Ønsker. Arbejdsgiverne og da særlig de, der havde profiteret af de løse Forhold, følte sig truede i deres, efter deres egen Opfattelse, suveræne Magt til at fastsætte Arbejdsvilkaarene; de paastod, at hvis de gav efter for Arbejdernes Fordringer, vilde dette medføre, at de ikke en eneste Dag kunde føle sig sikre i deres Bedrift, idet der da stadig vilde blive stillet ny Fordringer.

Denne Betragtningsmaade er rigtig under opadgaaende Konjunkturer, og naar baade Arbejdere og Arbejdsgivere savner Organisation, men den er absolut urigtig, naar begge Parter staar organiserede; thi i saa Fald har man det i sin Magt at træffe Overenskomster for en bestemt Tid med passende Opsigelsesfrist, og der kan saa arbejdes med fuldstændig Sikkerhed paa begge Sider. Det er jo imidlertid forstaaeligt, at de, der i Øjeblikket har Magten og gennem lange Tider har betragtet sig som naturlige Herskere, nødigt giver Afkald paa det, de betragter som deres „lovlige“ Ret. Hertil kom, at den konservative Presse nu, da den saa, at Arbejderbevægelsen, saa langt fra at være lamslaaet, rejste sig igen stærkere og mere maalbevidst end før, resolut stillede sig paa Arbejdsgivernes Side og imod Arbejderne. For at motivere sit krasse Standpunkt overfor Fagforeningerne og disses Bestræbelser erklærede den, at de som „socialistiske“ ikke havde anden Opgave end hurtigst muligt at ødelægge al privat Virksomhed for snarest muligt at kunne etablere det socialistiske Samfund.

Konservatismen erklærede derfor aabenlyst baade i sin Presse og fra sine Talerstole, at det eneste Middel til at standse hele Arbejderbevægelsen laa i at udelukke alle Fagforeningsmedlemmer, enten i et enkelt eller i alle Fag, saa snart disse stillede den mindste Fordring. Denne ny Kampform blev første Gang forsøgt overfor Bødkerne i 1884 og fortsattes med Smedene og Maskinarbejderne i 1885. Disse sidste havde hos en enkelt Fabrikant stillet Fordring om, at den mindste Timeløn for en Smed eller Maskinarbejder skulde være 27 Øre. Saa snart denne Fordring var stillet, erklærede den nydannede Forening af Fabrikanter i Jærnindustrien, der talte 24 Medlemmer i København, at, saafremt „Smede og Maskinarbejdernes Forbund“ ikke tog denne Fordring tilbage straks, vilde alle dens Medlemmer øjeblikkelig blive udelukkede fra de københavnske Maskinfabriker. Arbejderne kunde selvfølgelig ikke bøje sig for dette Magtbud; thi hele deres Organisation vilde da blive betydningsløs. De modtog derfor Lock-out'en, der varede i over et halvt Aar og omfattede omkring 1000 Arbejdere. Det er den største og haardeste sociale Kamp, der hidtil er udkæmpet her hjemme, og den kostede i Understøttelse til de udelukkede c. 240,000 Kr. Striden fik hurtigt en politisk Karakter, idet Højre støttede Fabrikanterne i Haab om, at naar det først lykkedes at gøre det af med Smedenes store Organisation, vilde det være forholdsvis let at sprænge de øvrige Fagforeninger. Venstre, der Aaret i Forvejen ved Alliance med Arbejderne for første Gang havde faaet Rigsdagsmænd valgte i København, hvor der som bekendt ogsaa valgtes to Socialdemokrater, følte sig derimod forpligtet til at støtte Arbejderne. Højres Kapitalister lod intet Middel uforsøgt for at naa deres Maal. I 1884 begyndte de at udgive „Avisen“ med det bestemte Formaal at bekæmpe „Socialismen“, som Stikordet lød, og tog ogsaa selv fat paa at lave Arbejderforeninger. Under Bødker-Lock-out'en var der saaledes oprettet en Forening for dem, der ikke var Medlemmer af Fagforeningen. Under Smede-Lock-out'en fortsattes dette med en Forening for Smede- og Maskinarbejdere, og desuden oprettedes Foreningen „Arbejdernes Værn“, hvis Opgave officielt er at samle alle Arbejdere, som ikke er Socialdemokrater, og specielt værne om dem, som „forfølges af Socialisterne“ for deres politiske Meningers Skyld. Sandheden er imidlertid den, at naar man undtager de smaa Kævlerier, som alle Tider kan opstaa mellem Folk af forskellige Anskuelser, saa er ingen blevne virkelig forulempede af de

organiserede Arbejdere for deres politiske Meningers Skyld, medens omvendt mange Fagforeningsmedlemmer er fordrevne fra Værksted til Værksted, fordi de var „Socialister". Derimod er det rigtigt, at Fagforeningernes Medlemmer har nægtet at arbejde sammen med saadanne Arbejdere, som under faglige Kampe svigtede Kammeraterne; thi de betragtede dem som Forrædere. Hertil er intet at sige; thi Arbejderne maa da have den samme moralske Ret til at bestemme, hvem de vil arbejde sammen med, som Arbejdsgiverne har til at bestemme, hvem de vil have i Arbejde. Højres Bestræbelser for at sprænge Arbejderorganisationen lykkedes ikke. Hverken „Værnet" eller Højres Arbejderforeninger fik nogen nævneværdig Tilslutning fra Arbejdernes Side; baade Bødker- og Smedeforeningen er for længst ude af Sagaen, og „Arbejdernes Værn" har sikkert let ved at tælle sine Medlemmer.

Smede-Lock-out'en endte formelt uden Resultat for Arbejderne, idet de ganske vist fik Ret til at blive i deres Organisation, men Fordringen om de 27 Øre maatte opgives. Efterhaanden indsaa dog Fabrikanterne, at en saadan Løn i Virkeligheden var meget rimelig, og den blev derfor snart betragtet som Minimumsløn i Faget. Reelt betød den lange Strid, at man fra Arbejdsgivernes Side opgav videre Forsøg paa ad denne Vej at sprænge Fagforeningerne. Senere har man væsentlig indskrænket sig til at lægge dem Hindringer i Vejen ved Fogedforbud, Erstatningssager o. lign.

En Strejke i Bagerfaget i 1887 har sin Interesse ved, at dens Aarsag var Fordringen om, at Arbejderne vilde have hele deres Løn udbetalt i Penge i Stedet for som hidtil at faa omkring Halvdelen i Kost og Logis hos Mesteren. Denne Lønningsmaade medførte bl. a. den Abnormitet, at Bagersvende, der i øvrigt opfyldte Betingelserne for Valgret til Folketinget, ikke havde denne, fordi de ikke førte egen Husstand, og at en gift Bagersvend erholdt en Ugeløn af 10 Kr., hvorfor han skulde forsørge Hustru og Børn, medens Mesteren beregnede sig 10 Kr. for hans Kost og Logis. Strejken endte med i det væsentligste Sejr for Arbejderne; men det var dog først i 1892, at det forældede Kost- og Logissystem helt afskaffedes i København.

Under Bestræbelserne for at skaffe sig bedre Eksistensvilkaar lagde Arbejderne snart Mærke til, at den voksende Anvendelse af Maskiner var en af Aarsagerne til de forandrede Forhold i Erhvervslivet, men Socialismen lærte dem, at selv om Maskinerne

i Øjeblikket kunde true den enkeltes Stilling, aabnede de netop Muligheden for et nyt og rigere Kulturliv. Derfor har man ikke her hjemme noget Eksempel paa Repressalier overfor Maskiners Anvendelse som dem, der kendes fra England i den første Halvdel af Aarhundredet. Vel var der en Tid i Arbejderbevægelsens første Periode, da Kravet om Skat paa Maskiner rejstes, men dette er dog lige saa lidt som Kravet om Toldbeskyttelse gaaet ind i Arbejdernes almindelige Samfundskrav, fordi de hurtigt indsaa, at det ikke gik an at skrue Udviklingen tilbage, selv om dette kunde medføre en øjeblikkelig Fordel for nogle enkelte. I 1889 blev der dog gjort et Forsøg paa i nogen Grad at neutralisere Maskinkonkurrencen i Snedkerfaget. Den stærke Byggeperiode i Begyndelsen af 80erne havde samlet et stort Antal Bygningshaandværkere i København, som, da Konjunkturerne gik tilbage efter 1885, for en stor Del blev arbejdsløse. Mange forlod Byen, og selv gifte Arbejdere maatte i stort Tal i 1887—88 rejse til de nordtyske Byer for at finde Beskæftigelse, men til Trods herfor blev der saa mange tilbage, at Arbejdsløsheden var i høj Grad følelig, særlig i Murer-, Tømrer- og Bygningssnedkerfaget, og da det sidste Fag truedes yderligere af de mange Maskinsnedkerier, foreslog Bygningssnedkernes Fagforening i 1888 Snedkerlavet at nedsætte et Udvalg til Revision af Priskuranten for at støtte Haandarbejdet i dets Kamp mod Maskinarbejdet. Der nedsattes et Fællesudvalg, bestaaende af lige mange Svende og Mestre, og i Foraaret 1889 havde dette endt sine Arbejder. Resultatet var et Forslag, der gik ud paa, at Svendene skulde nedsætte Arbejdslønnen paa Døre, Vinduer, Paneler osv., der forfærdiges med Haanden, med 20 pCt., imod at Betalingen for Opstilling af det færdige Arbejde i Bygninger blev forhøjet med 15 pCt., naar dette Arbejde var lavet paa Maskine. Forslaget blev forelagt de respektive Organisationer; det vedtoges i sin Helhed af Svendene, hvorimod Mesterlavet vel vedtog Nedsættelsen paa Haandarbejdet, men ikke vilde gaa med til Forhøjelsen paa Maskinarbejdet. Da Fagforeningen ikke kunde faa nogen ny Forhandling i Stand med Lavet, valgte den at standse Arbejdet hos 6 af de større Mestre for derved at bringe Lavet til at tage Standpunkt. Forholdet var nemlig det, at en Del af Mestrene gerne vilde gaa ind paa den af hele Fællesudvalget foreslaaede Ordning, men da Majoriteten paa Lavsgeneralforsamlingen havde været imod den, vidste de ikke, hvad de burde gøre. Den partielle Strejke blev fra Lavets Side besvaret

med Trussel om en Lock-out, men den førte tillige til den ønskede Forhandling. Denne var for saa vidt karakteristisk, som Mestrenes Repræsentanter ved det første Møde erklærede, at de kun kunde forhandle med Svendenes Udvalg, naar dette var forsynet med et fuldstændigt frit Mandat, saaledes at der kunde forhandles og sluttes Forlig med bindende Virkning for begge Parter, ikke alene paa det af Fællesudvalget givne Grundlag, men ogsaa paa ethvert andet, som maatte fremkomme under Forhandlingerne. Dette Forslag vakte en heftig Modstand i Fagforeningen, som krævede, at ingen Overenskomst maatte endelig afsluttes, forinden den var sanktioneret af en Generalforsamling. Det lykkedes alligevel at erholde det fri Mandat, dels fordi man naturligvis ikke fra Arbejdernes Side ønskede en Strid, naar en saadan kunde undgaas, og dernæst fordi man gik ud fra, at Mesterlavet havde et hidtil ukendt Forslag til en Løsning af Konflikten til begge Parters Tilfredshed. Det vakte derfor baade Forbavselse og Harme, da Mestrenes Oldermand ved Begyndelsen af det næste Møde erklærede, at nu var Mestrene blevne enige om, at de vilde give et Tillæg af 7½ pCt. paa Opstilling af Maskinarbejde, og at dette var deres sidste Ord i den Sag; med en lille Omskrivning af et bekendt Ord fra de senere Aars politisks Historie føjede han til: at „dette Tilbud gjaldt i 15 Minutter“. Her var altsaa ikke Tale om nogen fri Forhandling, men kun om at bøje sig for Mestrenes Beslutning, hvorfor Svendenes Repræsentanter erklærede, at dette kunde de ikke gaa ind paa. Lock-out'en blev nu erklæret paa alle Bygningssnedkerværksteder, og senere dekreterede Lavsbestyrelsen, at Møbelsnedkerne ogsaa skulde udelukke deres Arbejdere, skønt disse ikke stod i fjerneste Forbindelse med Striden i Bygningssnedkerfaget.

Det var indlysende, at man her stod overfor et nyt Forsøg fra Mesterorganisationens Side paa ved Hjælp af Lock-out at gøre sig enebestemmende ved Fastsættelsen af Arbejdsvilkaarene; dette blev saa meget klarere, som Snedkerlavet gjorde store Anstrengelser for at faa Murer-, Tømrer-, Maler-, Blikkenslager- og andre Lav til at etablere en almindelig Lock-out for derigennem at berøve Snedkerne den nødvendige pekuniære Støtte. Forsøget mislykkedes imidlertid, og efter ca. 4 Ugers Forløb sluttede Lock-out'en for Bygningssnedkernes Vedkommende ved Mægling af nogle udenforstaaende Mænd med Borgmester, Konferensraad Hansen som Formand. Men hermed var Striden ikke endt. Mestrene gik ud

fra, at naar de først var enige med Bygningssnedkerne, saa kunde Møbelsnedkerne blot lukke Værkstederne op igen og kalde paa deres Svende, saa vilde disse vende tilbage. De forregnede sig imidlertid, idet Møbelsnedkerne erklærede, at da de uden egen Skyld var kastede paa Gaden, saa krævede de nu et Vederlag for det dem tilføjede Tab, hvorfor de opstillede Kravet om en ny Løntarif, hvis Hovedfordring var en Minimalløn af 30 Øre Timen. Denne Løn skulde dog ikke gælde for ganske unge Svende eller for de gamle, hvis Arbejdsevne var væsentlig svækket. Da Bygningssnedkermestrene var glade over at være naaede til en Overenskomst med deres Arbejdere, lod de Møbelfabrikanterne i Stikken, og disse maatte derfor gaa ind paa Arbejdernes i øvrigt meget rimelige Forlangende. Den ved denne Lejlighed mellem Møbelsnedkernes Fagforening og Lavet trufne Overenskomst er mærkelig derved, at Lavets Bestyrelse udtrykkelig forlangte indført, at Fagforeningen skulde være forpligtet til at standse Arbejdet hos de Mestre, der enten ikke vilde gaa ind paa Overenskomsten eller senere brød den, en Bestemmelse, der kom til at spille en Rolle et Par Aar efter, da Mester-Medlemmerne i Lavets Voldgiftsret erklærede Løntariffen af 1889 for ophævet imod Svende-Medlemmernes Protest og til Trods for, at Fagforeningen i Overensstemmelse med sin Pligt havde nedlagt Arbejdet hos de Mestre, der brød deres Underskrift paa Lønregulativet.

Den næste store Fagkamp er Murerstriken i 1890 for Indførelsen af en 9 Timers Arbejdsdag, væsentligst med det Formaal derved at skaffe i hvert Fald nogen Nedgang i den store Arbejdsløshed, hvorunder dette Fag led. Tidspunktet var maaske mindre heldigt valgt, idet det faldt umiddelbart efter 1. Maj, hvor der i Henhold til Pariser-Kongressens Beslutning 1889 var foretaget en almindelig Demonstration til Fordel for den 8 Timers Arbejdsdag. Denne Bevægelse blev nemlig overalt af Modstanderne betegnet som Indledningen til en social Omvæltning, og derfor blev de københavnske Murmestre ogsaa støttede saa kraftigt paa alle Maader, at Svendene efter 5 Ugers Strejke ansaa det for rigtigst at slutte, især da en Fortsættelse vilde have lammet ikke alene hele Byggevirksomheden for det Aar, men ogsaa derigennem vilde være bleven følelig for mange andre Erhverv. Det er fra forskellig Side fremført, at netop Murerne var de Arbejdere, der sidst burde tilstræbe en Forkortelse af deres Arbejdstid i Stedet for at gaa i Spidsen, fordi vore klimatiske Forhold tvinger dem til Lediggang,

som Regel mindst 3 à 4 Maaneder om Aaret, men denne Betragtningsmaade er sikkert urigtig. Den Omstændighed, at Murerne kun kan vente Beskæftigelse ca. 8 Maaneder aarlig, maa jo være dem en Spore til at skaffe alle Fagets Arbejdere Adgang til Beskæftigelse i denne Tid; thi jo kortere Arbejdsaaret er, des mindre Chancer bliver der i et overfyldt Fag for den enkelte til at faa fat. Murerne fortjener Anerkendelse for den eksemplariske Disciplin, hvormed de førte deres Strejke; de gik enige i Kampen, og de var lige saa enige om at resignere og opgive den, da de saa, hvilke Følger den kunde faa for deres Standsfæller.

Skønt Strejken selvfølgelig endnu spiller en stor Rolle indenfor Fagforeningsbevægelsen af den simple Grund, at den er det eneste hurtigt virkende Middel, som Arbejderne kan bringe i Anvendelse, saa er det dog saa langt fra, at Strejkerne er i Tiltagen, at de tværtimod efterhaanden bliver sjældnere, og det i samme Grad som Organisationerne bliver stærkere. For det første indlader Arbejdsgiverne sig nødig i Strejkekamp med en stærk Organisation, fordi Udfaldet for dem kan blive højst tvivlsomt, men dernæst er det indlysende, at medens Arbejderne i Bevægelsens første Tid kun ræsonnerede ud fra deres moralske Retskrav og ikke tog fornødent Hensyn til, hvad der var muligt i Øjeblikket, saa bliver denne Side af Sagen nu underkastet en meget omhyggelig Drøftelse og Undersøgelse i Fagforeningerne. Som Regel forberedes Sagerne i særlige Udvalg, der, naar Arbejderne er færdige med deres Overvejelse, gaar videre til Fællesudvalg af Mestre og Svende, og da man her kender hinandens Styrke, søger man at afpasse sine Krav paa begge Sider, saaledes at Strejke kan undgaas, hvilket ogsaa i de fleste Tilfælde lykkes. Men det er klart, at hvis Arbejderne ikke havde dette Magtmiddel i Baghaanden, saa vilde der blive taget langt mindre Hensyn til deres Ønsker. Det nytter nemlig lidt at bede, naar man ikke har Evne til, om fornødent gøres, at befale og gennemføre sin Befaling. Strejken er Arbejdernes naturligste Magtmiddel. Det er ganske urimeligt at fordømme den som saadant. Og hvad er den andet end Standsning af et Varesalg for at opnaa gunstigere Salgsvilkaar? Dette er man daglig Vidne til paa andre Omraader uden at forarges, hvorfor saa dadle Arbejderne, fordi de bruger dette Middel til at højne Prisen paa den eneste Vare, de har at sælge — deres Arbejdskraft.

Da Strejken er et tveægget Vaaben, har man søgt at begrænse dens Anvendelse saa meget som muligt ved Indførelsen af Voldgiftsretter, saaledes som det er antydet i Foreningernes Program. Det varede længe, inden man fik Arbejdsgiverne til at gaa ind herpaa, ikke just fordi de var absolute Modstandere af Tanken, men fordi de saa maatte anerkende Fagforeningerne som officiel Repræsentant for Arbejderne, noget, de trykkede sig ved saa længe som muligt. Det er dog nu lykkedes at faa Voldgiftsretter oprettede i flere af de større Fag, og skønt de som alt nyt maaske endnu lider af adskillige Mangler, er det sikkert, at de allerede har gjort adskillig Gavn, særlig ved Afgørelsen af Stridigheder mellem den enkelte Arbejdsgiver og hans Arbejdere. Voldgiftsretterne bestaar som Regel af et lige Antal Arbejdere og Arbejdsgivere med en af begge Parter valgt Opmand. Sagerne afgøres ved mundtlig Forhandling og efter almindelig Stemmeflerhed; kun hvor Stemmerne staar lige, træder Opmanden til, og hans Stemme afgør saa Sagen. Disse Retter lider imidlertid af den meget væsentlige Svaghed, at Arbejderen eller Arbejdsgiveren, naar hans Sag skal for Voldgiftsretten, kan nægte at adlyde Kendelsen eller helt unddrage sig en saadan ved i Tide at melde sig ud af Organisationen. Dette sidste er oftere blevet benyttet af Arbejdsgiverne. Derfor vedtoges det allerede paa den skandinaviske Fagforeningskongres i København 1888 at arbejde hen til „offentlige Arbejdsretter“ med fuld Domsmyndighed, og Fagforeningerne har derfor med Glæde hilst det private Lovforslag om „Arbejdsretter og Enighedskamre“, der behandledes i sidste Rigsdagssamling.

En samlet Opgørelse af Strejkeudgifterne i Tiaaret 1880—90 viser, at disse for Københavns Vedkommende har udgjort tilsammen ca. 700,000 Kr. Deraf var ca. 220,000 Kr. Tilskud fra Foreningernes Kasser, medens Resten, ca. 480,000 Kr., er indkommen i frivillige Bidrag. Af dette Beløb er igen noget over 100,000 Kr. indkommet fra Provinserne og fra Udlandet, saa der bliver ca. 380,000 Kr., som de københavnske Arbejdere i Løbet af ti Aar har betalt til Strejker ud over deres daglige Foreningskontingent. Gaar man ud fra, at Beløbet var delt ligeligt paa alle Foreningsmedlemmer, vilde det give ca. 2 Kr. pr. Aar for hver, men selvfølgelig er der mange, der har betalt mindre eller slet intet, medens til Gengæld en stor Del udenfor Fagforenin-

gerne staaende Personer, tilhørende andre Samfundslag, har ydet Støtte til Strejker.

Spørger man nu, hvad der er opnaaet for dette betydelige Beløb, kan man henvise til Kontorchef Marcus Rubins fortrinlige Skrift „Arbejdslønnen i København“ for Tiaaret 1882—92, hvoraf det fremgaar, at Arbejdslønnen i dette Tidsrum gennemgaaende er stegen med 10 pCt. Hr. Rubin mener endog, at hvis man tager al Ting i Betragtning, er Arbejdernes Vederlag steget saa meget, at de i 1892 tjener lige saa meget i 5 Dage, som de 1882 tjente i 6. Det maa dog her erindres, at man ikke véd noget paalideligt om Arbejdsløsheden, og da der ingen Tvivl er om, at denne er i Stigning fra Aar til Aar, er det højst rimeligt, at en Del af de vundne Fordele er gaaet tabt gennem forøget Arbejdsløshed; men ét staar fast, at Arbejdets Pris, Betalingen for den enkelte Præstation, er stegen, og har denne Stigning blot opvejet Virkningerne af den forøgede Arbejdsløshed, hvad den sikkert har, maa de bragte Ofre dog siges at være vel anvendte. At det er Fagforeningernes Virksomhed, som ikke alene har holdt Lønnen oppe, men ogsaa højnet den, samtidig med at de har faaet Arbejdstiden forkortet, er hævet over enhver Tvivl, og det fremgaar til Overflod af, at de slettest organiserede Fag enten stagnerer eller endog viser Tilbagegang, medens de bedst organiserede er i Fremgang med Hensyn til Løn og Arbejdstid.

Fagforeningerne har da herigennem løst en betydelig, ja maaske en af de vigtigste Samfundsopgaver ved at tilvejebringe en bedre Fordeling af Produktionsudbyttet. Høj Arbejdsløn er nemlig nationaløkonomisk set til Fordel for alle Parter; den fremkalder forøget Købeevne i Arbejderklassen og gavner derved ikke alene denne direkte, men ogsaa de øvrige Samfundsklasser indirekte gennem forøget Efterspørgsel og derigennem større Produktion og Afsætning af almindelige Livsfornødenheder.

Men ogsaa paa det moralske og intellektuelle Omraade har Fagforeningerne og den hele Arbejderbevægelse virket i høj Grad gavnligt. Den har vakt Arbejdernes Selvfølelse, gjort dem til bedre Samfundsborgere og øget deres Ansvarsfølelse baade overfor dem selv og andre, ligesom den har skabt en Solidaritet, som man forgæves vil søge Magen til i andre Samfundsklasser. Tidligere var det ret almindeligt, at Arbejderne søgte de laveste Glæder, paa Danseboder, i Kipper o. lign. Steder, nu søger de deres Foreninger, morer sig ved disses selskabelige Sammenkomster, og selv

om den enkelte vil skeje ud, staar det store Flertal altid paa Vagt om Organisationens Værdighed. Interessen for Politik og Økonomi har vakt Kundskabstrangen i høj Grad, hvad bl. a. Studentersamfundets Aftenundervisning bærer Vidnesbyrd om. Kort sagt, Arbejderbevægelsen har løftet Arbejderstanden op ved Siden af de øvrige Klasser med klar Bevidsthed om sit Krav og sit Ansvar. Selvhjælpen har sat mægtige Spor i Sygekassebevægelsen, der netop i de sidste 14—15 Aar har gjort store Fremskridt, og det er ogsaa udtalt af kyndige Folk, at medens det i Halvfjerdserne var ret almindeligt, at Haandværkere og Fabriksarbejdere søgte og erholdt Fattighjælp, er dette nu helt forandret.

At Arbejderne er og bliver Socialdemokrater er let forstaaeligt. Gennem deres Fagorganisationer maa de daglig kæmpe en haard Kamp for at hævde deres Stilling; de ser, hvorledes den koncentrerede Drift gennem forøget Arbejdsdeling gør det stedse vanskeligere ikke alene for den enkelte men for hele Klasser at hæve sig til en selvstændig og uafhængig Stilling i Samfundet. Deres Arbejdskraft, det vil sige hele deres aandelige og fysiske Jeg, er gjort til en Vare, der købes og sælges efter Reglerne for almindeligt Varesalg; overfor dem staar Arbejdsherren, enten som Storkapitalist eller Aktionær med et stort Antal Mestre, Værkførere, Formænd osv. til at lede Virksomheden, som Kapitalisten ikke selv deltager i og meget ofte ikke har andet Kendskab til end det, der behøves for at hæve det aarlige Udbytte. Denne Udvikling maa absolut fremme Ønsket om at faa en ny Form for Samfundet, hvor de, der arbejder, ogsaa faar Udbyttet, og hvor de tekniske Hjælpemidler, Maskinerne, ikke tjener til at berige en enkelt Samfundsklasse paa de virkelige Arbejderes Bekostning.

Naar der fra konservativ Side klages over, at Arbejderne stiller sig fjendtligt til ethvert Skridt, som gøres for at forbedre deres Stilling, saa er dette kun delvis sandt, og Skylden derfor er da de konservatives egen. Naar det gælder om at forberede en Reform, som berører forskellige Samfundsklasser, hvad er da rimeligere, end at alle paagældende Parter faar Lejlighed til at tale med? Men sligt tænker man ikke paa, naar det drejer sig om Arbejderspørgsmaal. Eksempelvis skal det blot nævnes, at Indenrigsministeren i afvigte Sommer gennem „Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk“ lod dennes Organisationer, der kun omfatter Arbejdsgivere, forespørge om deres Stilling til det ovennævnte Lovforslag om „Arbejdsretter og Enighedskamre“, medens

man fuldstændig undlod at spørge Arbejderne, skønt disse dog har en mindst lige saa stor Interesse af denne Sags heldige Ordning som Arbejdsgiverne. At dette skaber Uvilje i Arbejderklassen er let forstaaeligt. Anderledes bærer man sig ad i England, hvor Arbejdernes Organisationer altid bliver adspurgte og hørte, naar Regeringen tager Initiativet til en eller anden Reform paa herhen hørende Omraader. Saaledes maa det ogsaa blive her hjemme; thi Arbejdernes Organisation er et nødvendigt Led i den hele Samfundsudvikling, og den er allerede en Magt, som det er rettere at tage Hensyn til end at ignorere; thi Modstand vil kun forøge dens Kraft.

J. Jensen.

Kolumbusægget.

To Ting er almindeligt bekendte om Kolumbus: at han opdagede Amerika, og at han fik et Æg til at staa paa Spidsen. Amerikas Opdagelse er uden Sammenligning det, der har haft mest Betydning for Verden, men den praktiske Maade, hvorpaa han bragte Balance i Tingene ved et rask lille Slag, er maaske dog det, vi helst burde søge at efterligne, bl. a. af den Grund at dette undertiden er muligt; at opdage Amerika vil derimod falde de fleste af os lidt vanskeligt.

Naar vi en Gang imellem nedsætter en Kommission her til Lands, føler denne Kommission imidlertid som Regel en stærkere Tilbøjelighed til at søge et ukendt Guldland ad hidtil ukendte Veje end til at gøre det, som er saa uhyre simpelt, at alle bagefter siger: Ja det kunde vi ogsaa have gjort.

Saaledes den nedsatte Teaterkommission.

Den vil ligne Kolumbus i hans mest geniale Periode, derfor siger ogsaa alle om den, hvad der sagdes om Kolumbus før Opdagelsen, hvilket just ikke var, at han var særlig genial.

Kolumbus' Paastande kunde ikke vække mere Forbavselse end f. Eks. den Tanke, at man skulde faa færre tomme Pladser i det kongelige Teater, naar man anskaffede et Par Hundrede Pladser til, eller at Publikum skulde blive hidsigere efter at gaa i 1ste Parket, naar man satte Prisen 1 Krones Penge op, eller at Indtægten i nogen nævneværdig Grad skulde stige, fordi der anbragtes to Direktørloger i Balkonen.

Ære være Teaterkommissionens store Opdagere — jeg vil lade dem sejle deres egen Sø og forsøge at ligne vort fælles store Forbillede ved at vise, hvorledes der kan bringes Ballance i Tingene ved et rask lille Slag.

Det kgl. Teater kunde muligvis komme til at give Overskud, hvis man byggede et Teater til — men det skal jeg slet ikke berøre her. Det kgl. Teater kunde muligvis ogsaa drives som privat Entreprise med en bestemt Statsunderstøttelse og med visse Forpligtelser — heller ikke det skal her diskuteres. Nej, Teateret skal vedblive at være det gode, gamle kongelige Teater med Direktører, der skiftevis er Kammerherrer og Grever, med Opera, Ballet, Skuespil, røde Plaklater og det hele og dog betale sig.

Den allernaturligste Maade at komme ud af Misèren paa, er at skaffe større Indtægt. Men det kan ikke nytte, at man nøjes med at f. Eks. et Flertal eller et Mindretal foreslaar, at sætte en større Indtægt paa Budgettet; det er oftere forsøgt, men den Tid er desværre forbi, da man med Held dekreterede, at Hæren skulde sejre. Nej, man maa gøre noget ordentligt for at faa en større Indtægt, og da man nu i en Snes Aar har set, at „en Kone, der springer ud ad Vinduet“, ikke slaar sig selv men Teateret ihjel, saa burde man forsøge at trække Hus paa en anden Maade.

Nu kommer Kolumbusægget:

Man skulde se at trække Hus ved godt Komediespil!

Naturligvis spilles der ogsaa nu Komedie paa det kongelige Teater — af og til — fordi enkelte Skuespillere nu en Gang ikke kan lade være, men der lægges ikke an paa at skaffe Teateret Indtægt ved godt Komediespil; det er der hverken Tid eller Raad til.

Efterhaanden har man ved Teateret helt glemt, at naar et Stykke ikke spilles godt, saa er der ingen menneskelig Mening i at gaa hen at se det, saa er det meget bedre at læse det. Men en Del af Publikum har ikke glemt det, og de sidder hjemme og læser. Men det giver ikke Indtægt for Teateret.

Med to smaa Forandringer — som jeg straks skal komme til, thi det er derom, denne Artikel handler — kunde der spilles udmærket Komedie paa det kongelige Teater, og saa — efterhaanden som det rygtedes — vilde Teaterets halve Underskud dækkes. De Folk, der nu giver deres Penge ud for at se daarligt spillede Stykker, vilde intet have imod at se dem godt spillede, og det er alt andet end sangvinsk at mene, at der desforuden gennemsnitligt vilde komme 150 à 200 Mennesker i Teateret; men det vilde svare til c. 400 Kr. pr. Aften eller 100,000 Kroner om Aaret.

Det andet Hundrede Tusinde Kroner kunde komme ind, hvis der hver Søndag gaves en Formiddagsforestilling, men ikke som nu en slet Forestilling, der tillige i en uhyggelig Grad har Karakteren af en Samaritan eller Varmestue, hvor man skal skaffe sig Billet gennem Foreninger og tage den Mad, der bydes, uden Vrøvl. En Bestemmelse, som den, der nu findes, at Billetten ikke kan byttes, naar Forestillingen forandres f. Eks. fra „Gulddaasen“ til „La Ventana“ og „Livjægerne“, er med et mildt Ord horribel. Men som sagt, Stykkerne skulde spilles godt. Saaledes som der nu spilles, maa Indtægten synke Aar for Aar; til sidst vil man kun kunne faa Folk i Teateret, ligesom man nu faar Embedsmænd til at tegne sig for „frivillige“ Bidrag til Hædersgaver for overordnede ɔ: — naar det gøres til en tvungen Sag.

* * *

Hvorfor kan der ikke nu spilles godt paa det kongelige Teater?

Fordi der er Feu, og fordi der er Abonnement.

Feuen er det værste.

Naar Teaterkommissionen foreslaar at stryge 3000 Kroner af Feuen, kan man kun føle Medlidenhed, — ikke med Skuespillerne, der skal miste denne Sum, men med Teaterkommissionen, der vil fylde Peblingesøens Bassin med en Teske. Naar Skuespillerne foreslaar at stryge et langt større Beløb, kan man kun smile, fordi det viser sig, at Skuespillerne mente noget meget mindre, de har blot ikke haft en merkantilt eller matematisk uddannet Suflør ved denne Lejlighed.

Nej det, der skal stryges, er hele Feuen.

Den hele.

Gennemsnittet af f. Eks. 5 Aars Feu for hver enkelt Skuespiller skal lægges til hans Gage, saa taber han intet, og Teateret vinder det, at der da vil kunne spilles Komedie.

Nu ejer Skuespilleren sin Rolle. Er det en ærekær, udmærket Skuespiller, saa afgiver han den, hvis han gør haabløs Fiasco i den — men det hænder næsten aldrig. En almindelig jævn god Skuespiller beholder sin Rolle gennem Menneskealdre, enten han kan spille den eller ej. Dersom Hr. Schram og Fru Phister — to Kunstnere, som jeg nævner med den dybeste Beundring — havde spillet Hans og Trine for 60 Aar siden, vilde de have de to Roller endnu, skønt de ikke har Rollernes Alder.

Hvis nogen opfinder en styrbar Luftballon, kan han mod god Betaling faa Eneret paa den, men kun i 5 Aar; har en Skuespiller derimod faaet en Rolle paa det kongelige Teater — ja saa er det paa Livstid.

Skuespillerne afgiver nødigt nogen Rolle, thi — helt bortset fra kunstneriske Hensyn — den er en Del af hans Formue. Lige saa godt som at bede en Skuespiller om at afgive en Rolle, kunde man bede ham om 25 eller 50 Kroner, hver Gang vedkommende Stykke blev spillet.

Den første Ulykke ved Feuen er altsaa den: Skuespillerne beholder de Roller, de ikke kan spille.

Den næste er, at de Skuespillere, der har noget at sige ved Teateret, heller søger at faa det Stykke antaget eller genoptaget, hvori de har eller kan faa en god Rolle ɔ: en god Feu, end det Stykke, der er meget bedre, men hvori der ingen Rolle er for dem.

Dette er ikke en Anklage mod Skuespillerne — tværtimod: jeg anser det for meget menneskeligt og meget vindskibeligt — det er en Anklage mod Feusystemet.

Tredje Ulykke: Feusystemet hindrer de unge Talenter i at komme frem. Lad mig tage et Eksempel ganske grebet ud af Luften. Den unge Skuespiller Guldbrandsen faar Lyst til at spille en af Olaf Poulsens Roller og beder denne om Hjælp og Instruktion. Under fornuftige Forhold gjorde Hr. Poulsen det sikkert gerne, men nu vil Spørgsmaalet egentlig betyde: „Vil de være saa venlig at bruge noget af Deres kostbare Tid til at instruere mig i den Rolle og saa desuden forære mig nogle Hundrede Kroner.“ — Saa ubeskeden er ingen af de unge, saa godgørende næppe mange af de ældre.

Den fjerde Ulykke ved Feusystemet er den, at det nedsætter den pekuniære Værdi af de udmærkede Kunstneres Spil. Adelina Patti faar 10,000 Frcs. for hver Aften, hun optræder i London, hun optræder i f. Eks. 4 Uger, 3 Aftener i hver. Alle, der har Raad, gaar hen for at høre hende, derfor kan der betales den Pris. Men hvis hun optraadte i 25 Aar 200 Gange om Aaret — ja saa kunde en Teaterdirektør maaske næppe give hende om Aaret, hvad hun nu faar for 12 Aftener; det, der betales, er ogsaa Sjældenheden.

En Kunstner som Olaf Poulsen burde trække Hus, blot hans Navn fandtes paa Plakaten. Det gør han ikke nu, man gaar

nemlig simpelthen ud fra, at han spiller med i alt, for han maa med i alt, naar han vil have en anstændig Indtægt. I gamle Dage hed det: „Paa Fredag spiller Fru Heiberg“, og saa gik man i Teateret den Fredag for at se hende. Nu er det kun fremmede Skuespillere, der trækker Hus. Altsaa fra et økonomisk Synspunkt set burde Teateret lade de udmærkede Kunstnere optræde sjældnere — og tænk hvilken Økonomi for deres Kunst!

Den femte — — nej lad det være nok for denne Gang, og lad os blot et Øjeblik se paa Indvendingerne imod at afskaffe Feusystemet.

Der er den, at Skuespillere, der ikke faar Feu, helst vil spille saa faa Roller som muligt og ikke gøre sig Umage med dem, de har — et udmærket Ræsonnement af Folk, der aldrig har kendt Skuespillere. Thi den, der kender blot lidt til disse mærkelige Menneskers Fortrin og Fejl, ser, at er der en Egenskab, de næsten alle besidder, saa er det Kappelysten; er der noget, de alle frygter, saa er det at blive distanceret. Naar Feusystemet forsvinder, vil Kampen om Roller være lige saa heftig som nu, men det bliver Kamp om Roller, som vedkommende mener at kunne spille, ikke Roller, de mener at kunne tjene saa og saa mange lumpne Kroner paa. Og husk, at Kampen om Laurbær altid har klædt de kæmpende bedre end Kampen om det saakaldte usle Mammon.

Men for Resten maa vi ikke glemme — hvad de fleste, der taler om denne Sag, har glemt — at det kongelige Teaters Skuespillere jo i saa Tilfælde maatte kunne behandles som de øvrige 1100 Millioner Mennesker paa denne syndige Klode: naar de ikke vil gøre deres Pligt, saa kan man ikke bruge dem, og gør de deres Pligt, ja mere end deres Pligt, saa forsøger man at vise sin Taknemmelighed mod dem ved at forsøde deres Liv, ved at give dem højere Gage, ved at fritage dem for Smaaubehageligheder, de før var bundne til o. s. v. Der er ikke det mindste i Vejen for, at de, der i Dag staar i Skygge, ad Aare kommer i det klare Solskin, at de, der nu tjener for en ringe Sum, vil faa højest Lønning, og omvendt, naar Feusystemet forsvandt. Men det kunde da under en nogenlunde fornuftig Direktion kun tænkes samtidigt med, at Skuespilkunsten blev meget bedre paa det kongelige Teater, end den nu er.

* * *

Den anden — mindre — Hindring for godt Komediespil er Ugeabonnementet. Man kan nu af og til se en udmærket Forestilling paa det kongelige Teater, men selv den, der mener, at det kongelige Teater arbejder utroligt langsomt, maa indrømme, at næppe noget Teater vilde kunne præstere 40 forskellige udmærkede Forestillinger fra 1ste Septbr. til sidste Maj; thi c. 40 forskellige Forestillinger fordrer Minotaurus; hver Uge skal der ofres en ny til Balkonens Skønheder.

Der er hverken Tid eller Raad til at spille god Komedie: paa Grund af Feusystemet har Skuespillerne ikke Raad, paa Grund af Abonnementet har Teateret ikke Tid. Den kostbare Tid gaar til Abonnenternes Pligtrepertoire. „En Kone, der springer", tager vel ikke megen Tid at indstudere, men naar den Slags Nipssager „af den bitre Nød" skal indstuderes i Dusinvis, saa bliver der ikke Tid til at indstudere de Stykker, hvis gode Spil skulde fylde Teateret hver Aften — og er der Mening i, at det kgl. Teater ikke har fuldt Hus hver Aften?

Er der Mening i, at et Teater med saa udmærkede Kunstnere, som vort virkelig har, med alle Verdens Stykker til Disposition — det kgl. Teater i København er det eneste Teater paa Jordkloden, der frit kan vælge sit Repertoire — at et saadant Teater ikke kan konkurrere med Webb & Stebb og Søstrene Barrison? Jeg kender ikke disse Kunstnere, men jeg tager næppe fejl i, at de har et meget begrænset Repertoire, men at de udfører det saa godt, som den Slags Ting overhovedet kan udføres. Det kongelige Teater har det største Repertoire har paa Pladsen — men udfører det saa — — — lad os sige: ej blot til Lyst.

* * *

Der har efterhaanden indsneget sig den mærkelige Tro her paa Bjærget, at det fortrinsvis er Stykkerne, der trækker Hus, og denne Tro holder sig mærkeligt haardnakket, skønt det stadigt viser sig, at det er Udstyr og Spil, der holder de Stykker oppe, som ikke meget hurtigt synker til Bunds. Jeg tror ikke, at man fra de senere Aar skal kunne paavise et Stykke, der har haft en virkelig Succes, uden at der i alle Fald har været én udmærket Skuespil-Præstation deri — eller et brilliant Udstyr, og omvendt er ikke ret mange Stykker, hvori der er spillet udmærket Komedie, faldne. Spilledes der gennemgaaende udmærket Komedie, kunde Teateret omtrent spille, hvad det skulde være, — der vilde blive

godt Hus. Heldigvis kan imidlertid gode Stykker spilles mindst lige saa godt som daarlige, og de vil altsaa have dobbelt Chance for at skaffe den saa længe ønskede Ballance til Veje.

At det kongelige Teater har Underballance kunde egentlig være ret ligegyldigt, Staten giver saa mange unyttige Penge ud, at det ikke kommer an paa de Par Hundrede Tusinde. At det kongelige Teater gennemgaaende spiller daarligt Komedie, kunde i og for sig ogsaa være ligegyldigt — hvis saa blot de andre Teatre vilde lægge an paa at spille godt. Men det vil de ikke, Eksemplet har smittet.

Skuespilkunsten dør ud i Danmark, og saa underligt det lyder, sker det paa en Tid, da vi har en Samling af virkelig udmærkede Skuespillere. For et Par Aar siden vilde man give Penge paa Finansloven til at genopvække den uddøde Kobberstikkunst; hvorfor vil man ikke nu spare 200,000 Kroner, naar man derved kan genoplive den Skuespilkunst, der i Virkeligheden, endnu ikke er død, men blot er — daarlig?

Hvad kan der tabes ved at gøre Forsøget? Ved Feu-Ophævelsen intet, ved Abonnement-Ophævelsen, hvorved man foruden alle andre Ulemper ogsaa har den, at Billetterne sælges under Prisen, saare lidt.

Man maa gøre Forsøget i mindst 2 Aar. Stykkerne maa besættes saaledes, at de, der bedst kan spille Rollerne, faar dem. De unge Muligheder maa en ad Gangen faa Lov til at forsøge sig i de Roller, de bedste Skuespillere har „skabt“; de, der efter flere Prøver af den Slags, ikke viser tilstrækkeligt Talent, maa afskediges, medens de endnu er saa unge, at de kan slaa ind paa andre Baner eller søge at fyldestgøre ved mindre fordringsfulde Scener. Instruktionens Kunst maa holdes i Ære, og intet Stykke maa spilles, før det gaar saa godt, som man overhovedet kan faa det til at gaa med de forhaandenværende Kræfter. Og man maa tvinge d'Hrr. Kritikere, hvis Opgave nu nærmest synes at bestaa i at slaa Modpartiets Skuespil ihjel, til at beskæftige sig først og fremmest med Spillet. Naar Komediespillet atter er kommet til den Ære og Værdighed, det fortjener, bliver der Tid til at vrage og vælge Stykkerne efter de fineste kritiske Regler. Skuespilkunsten maa gøres til Basis for Teateret.

Saa kommer Overskuddet — som ikke skal gaa i Statskassen, men efter fornuftige Regler fordeles til de Skuespillere,

Forfattere, Instruktører, Direktører og Kommiterede, der har haft væsentlig Andel i dette Overskud.

I Løbet af nogle Aar vil da under saadanne Forhold det kgl. Teaters Overskud stige jævnt op mod de 100,000 Kroner aarligt, og samtidig vil Privatteatrenes Overskud stige; thi Privatteatrene bliver da ogsaa tvungne til at lægge an paa godt Komediespil; for det er det, Publikum vil have. Og vi, der elsker god Komedie, behøver saa ikke at rejse til Paris eller Berlin for at faa den at se, ja vi kan endogsaa opgive de smaa Rejser, vi nu af og til foretager — *o tempora o mores* — til Malmø og Helsingborg, naar Hillberg eller Lindberg spiller dér.

Altsaa bort med Abonnementet, bort med Feuen!

Axel Henriques.

Nutids-Emner.

Det uafhængige Arbejder-Parti i England.

De engelske Arbejdere har hidtil ikke udgjort noget særligt politisk Parti. Deres mægtige Organisation, Trades Unions, varetog væsentlig kun Faginteresser. Det socialistiske Parti betød til for nylig ikke stort. Politisk sluttede Arbejderne sig i det hele til et af de to Partier, Liberale eller Torier. Det synes nu, som denne Tingenes Tilstand er ved at forandre sig; der er i de senere Aar fremstaaet en ny Organisation, det uafhængige Arbejder-Parti, som agter at gribe ind i den engelske Politik og vende sine Vaaben saavel mod de Liberale som mod Torierne. Ved Kommunalraadsvalgene i London den 2. Marts i Aar bidrog det ny Parti til de Liberales Nederlag; og det er ikke usandsynligt, at Partiet ved kommende Parlamentsvalg vil faa afgørende Indflydelse paa Udfaldet.

En af Partiets Førere, Parlamentsmedlemmet Keir Hardie, har i „Nineteenth Century" givet en Redegørelse for de uafhængiges Stilling, hvoraf nogle Hovedpunkter her meddeles.

Organisationen er ganske ung. Der havde nok været nogle famlende Forsøg paa at danne et særligt Arbejderparti. Ved Valgene i 1892 blev der opstillet 8—9 Kandidater baade mod Torier og Liberale. Og efter dette Valg fremstod der rundt om i Landet en Del uafhængige Arbejder-Foreninger; de havde imidlertid ingen Ting at gøre med hinanden, intet fælles Program, ingen Overbestyrelse; men de var enige om, at de vilde ikke ind under noget af de gamle Partier. Ved en Arbejder-Kongres i Glasgow (Septbr. 1892) traf et halvt Hundred Medlemmer af disse Foreninger sammen og besluttede at virke hen til Dannelsen af ét stort uaf-

hængigt Arbejderparti. Det kom herefter til et Møde i Bradford i Januar 1893, hvor Partiet blev organiseret og Programmet vedtoges.

Partiet bestaar nu af godt 300 Afdelinger med i alt 50,000 Medlemmer. De fleste af disse findes som venteligt i de engelske Fabriksdistrikter, i Skotland er der 40 Afdelinger, i Irland kun 2. Afdelingerne er Grundelementet i Organisationen. De kan udstykkes i Sognedistrikter og staar under Opsigt af Grevskabs-Føderationer eller Raad. Øverste Myndighed har den aarlige Konference, til hvilken hver Afdeling sender én Repræsentant. Dens Afgørelser er bindende baade for Afdelingerne og de enkelte Medlemmer. Den vælger Præsidenten, Sekretæren, Skatmesteren og et Seksmandsudvalg. Disse danner det administrative Raad, der sidder fra den ene Konference til den næste. Raadet har kun en rent administrativ Myndighed: det skal gennemføre Konferencens Beslutninger og se at skaffe Penge, dels til almindelige Partiformaal og specielt til Valgudgifter. Kun, hvor der ingen Afdeling findes, faar Raadet friere Hænder under en Valgkamp.

Hvert Medlem skal betale 1 Penny om Ugen til sin Afdeling, og man venter af ham, at han desuden betaler mindst 2 Pence ugentlig til særlige Formaal som Indkøb af Bøger til fri Fordeling, Agitation, Understøttelse af arbejdsløse. Ved Valg kan der endvidere regnes paa frivillige Bidrag til Dækning af Valgudgifterne. Paa den Maade indkom det meste af de 1000 £., det kostede Partiet at opstille Kandidater ved 3 Valg i 1894. Til det administrative Raad betaler hver Afdeling aarlig 3 Pence pr. Medlem.

Afdelingerne agiterer ivrig. Næsten hver af dem har sin egen Forsamlingssal og holder 2—3 Møder ugentlig. Baade Sommer og Vinter optræder Medlemmerne som Gadetalere. Om Søndagen holdes Møderne i Almindelighed indendørs med Taler og Sang og Musik. Der gives Undervisning i Nationaløkonomi; man uddeler Opraab i Massevis og sælger Smaaskrifter i Tusindvis. Partiet har to Aviser med Udbredelse over hele Landet og en halv Snes lokale Ugeblade. De ledende Medlemmer taler offentlig flere Gange om Ugen. Hardie siger, at han selv, siden Partiet blev dannet, gennemsnitlig har talt 4 Gange om Ugen og i den Tid har været i alle de større Byer i England og Skotland og i mange irske og wallisiske.

Partiets Maal er at hidføre „Fælleseje og Fællesstyrelse af

Produktions- og Omsætningsmidlerne". Det er altsaa et rent socialistisk eller kollektivistisk Parti.

Maalet skal naas ved, at man vælger uafhængige Repræsentanter til Underhuset og til alle lovgivende, styrende og administrative Forsamlinger, desuden gennem Propaganda i Skrift og Tale.

Partiets Program lyder paa:

1. Arbejdsdagen indskrænkes ved Lov til 8 Timer.
2. Overarbejde og Akkordarbejde afskaffes; det forbydes at bruge Børn under 14 Aar som Arbejdere.
3. Forsørgelse af de syge og hjælpeløse; de fornødne Midler faas ved en Skat paa utjente Indtægter.
4. Fri, konfessionsløs lavere og højere Undervisning.
5. Lønnet Beskæftigelse for de arbejdsløse.
6. Skat, der kan fortære utjente Indtægter.
7. Voldgift i Stedet for Krig og deraf følgende almindelig Afvæbning.

Desuden forberedes der et Land-Program, som navnlig vil kræve øget kommunalt Selvstyre og Jord til Landarbejderne.

Programmet er rent socialt. Ved den første Konference ønskede nogle Medlemmer, at det ogsaa skulde omfatte saadant noget som Afskaffelse af Overhuset, Udvidelse af Stemmeretten, Diæter til Parlamentsmedlemmerne og Godtgørelse for Valgudgifter; men det vedtoges blot i Almindelighed at erklære, at Partiet er for alt, der kan bidrage til en Udvidelse af Vælgernes Rettigheder og en Demokratisering af Regeringssystemet.

Det var med beraad Hu, at Førerne ikke vilde have bestemte politiske Forslag ind i Programmet. Det vilde dele Folks Opmærksomhed. Og det vilde bare blive til Mikseri med det radikale Parti. Naar dette kunde sige: „De politiske Reformer, I kæmper for, vil vi ogsaa have gennemført", var det ikke nemt at undslaa sig for en delvis Alliance med dem. Nu, mener han, er Forholdet klart. Og det har bidraget til Partiets raske Vækst.

Man siger som oftest, at Arbejderpartiet ene rekrutteres fra det liberale Parti. Det benægter Hardie. Af Stemmegivningen ved et Udfyldningsvalg i 1894, hvor Partiet opstillede en Kandidat, sammenholdt med Stemmegivningen sammesteds i 1892, da der kun stod Liberal mod Tory, mener han at kunne slutte, at Arbejderkandidaten havde taget 14 % Stemmer fra de Liberale og 12 % fra Torierne. Det er nemlig en politisk Fiktion, at der ingen konservative Arbejdere er. I mange Egne af Lancashire er Majori-

teten af Arbejderne Torier, og Forholdet stiger over hele Landet. De skiller sig ikke fra deres Medarbejdere i de sociale Spørgsmaal, men i de politiske. Toryarbejderen vil forsvare Kirken, holder paa Rigets Udelelighed, paa Overhuset og Kongehuset; mens den radikale Arbejder er mod alt det; men i Spørgsmaalene om Arbejdsdagens Længde, Lønnens Størrelse, Behandling af de fattige gamle, Beskæftigelse for de arbejdsløse tænker de ens.

De uafhængiges Stilling overfor de to gamle Partier fremgaar utvetydig af den Haandfæstning, enhver Kandidat, der vil vente pekuniær Hjælp fra Partiet, maa underskrive. Hvis de bliver valgte ind i Parlamentet, skal de sidde i Opposition uden Hensyn til, hvad Farve det herskende Parti har.. Og de forpligter sig til at følge Majoriteten af Arbejderpartiet i Underhuset uden at bryde sig om noget andet Partis Interesse. Det er da Krig paa Kniven baade med Liberale og Torier. De sidste beskæftiger de sig foreløbig mindst med, Torierne har ligesom en Stødpude i de Liberale. Liberalismen er Arbejdernes værste Fjende; den holder dem splittede, faar dem til at kævles om uvæsentlige Ting, hindrer dem fra at se og gaa løs paa det, Slaget staar om. Desuden beskyldes de Liberale for at have svigtet de Løfter, de har givet Arbejderne. — De Liberale er til Gengæld forbitrede paa Arbejderpartiet; men dettes mest hadefulde Modstandere er dog Irlænderne.

Partierne har hidtil kun prøvet Kræfter i Skærmysler; men Hardie mener, at Resultaterne af disse viser stærk Fremgang for de uafhængige. Ved Valget i 1892, altsaa før Organisationen, fik Arbejderkandidaterne, der stillede sig baade mod Liberal og Tory, fra 5 til 10 % af Stemmerne. Ved Udfyldningsvalgene i 1894 fik de 14, 13 og 16 % af de afgivne Stemmer. Og ved de kommunale Valg i November 1894 naaede de op over 25 %. Hvorledes Partiet vil bære sig ad ved det næste almindelige Parlamentsvalg, kan endnu ikke siges. Naar Valget stunder til, sammenkaldes der et Repræsentantmøde, der beslutter, hvilken Fremgangsmaade der bør gennemføres Landet over. Hvor der ingen Kandidater opstilles, vil man enten kaste Stemmerne paa det ene eller det andet af de gamle Partier eller helt afholde sig fra at stemme. Hardie tror, at hans Partifæller vil slaa ind paa den sidste Vej.

Et vigtigt Spørgsmaal er, hvorledes Trades Unions vil stille sig til de uafhængige. Fagforeningerne saa en Tid surt til det ny Parti. Men i saa godt som alle de større Byer og i mange af de mindre arbejder de nu sammen i god Forstaaelse under

Valg. Og de sidste Fagforeningskongresser viser, at Trades Unions ikke blot er enige med Arbejderpartiet i dets Maal men ogsaa i den Politik, det driver. Paa Kongressen i 1894 i Norwich vedtoges det med overvældende Flertal, at Jorden og alle Produktions- og Omsætningsmidler skulde gøres til Statsejendom (væsentlig efter Hardies eget Forslag). Han mener ikke, at alle Trades-Union-Stemmerne vil slutte sig til det uafhængige Arbejderparti ved Valgene, men han tror med Sikkerhed at kunne paastaa, at mindst en Tredjedel af Fagforeningsmedlemmerne vil slaa Følge med hans Parti.

Hvis det lykkes de uafhængige at faa et Parti i Parlamentet, er det ikke Meningen, at dette blot skal balancere mellem de Liberale og Torierne og se at presse Reformer ud af dem begge. Det kunde maaske være praktisk i politiske Spørgsmaal som Home Rule, men i de sociale Spørgsmaal vil de Liberale og Torierne forene sig. Arbejderpartiet vil noget mere end bare balancere mellem Partierne. Det vil dele Nationen i to Partier, Socialister eller Antisocialister. Han mener, at herom vil ikke det første, men det næste Valg komme til at dreje sig. Hvis de Liberale taber ved det første Valg, har de ikke andet at gøre end at slutte sig til Socialismen. Men derved vil det liberale Parti sprænges, og Lorderne og Kapitalisterne vil drives over til Torierne.

Hardie ser nok saa fornøjet en saadan Fremtid i Møde. Hvis hans Parti kommer talrigt ind i Parlamentet og lige saa ubarmhjertigt som hidtil præker mod og stormer løs paa de gamle Partier og det gamle Samfund, er det højst rimeligt, at han faar Ret i, at den tidligere Skillelinie mellem Partierne bliver slettet og en ny dybere draget.

Men naar han og hans Venner vel faar smeltet de Liberale og Torierne sammen til ét Legeme kommer de til at trække Vejret dybt, inden de prøver at styrte den Kolos, de da har skabt. De vil faa uhyre stærke Magter mod sig, og de vil let kalde en haard Hævn ned over sig. Maaske de ogsaa derfor trods Programmet foreløbig nøjes med at balancere mellem Partierne. Arbejderpartiet er endnu i den Uansvarlighedens Drømmeverden, hvor det har Raad til de store Ord; kommer det først til de praktiske Foretagenders Dagslys, lader det dem nok fare og giver sig til at lirke smaat ved Samfundet. Men der er en brutal Kraft i de engelske Arbejdere, som kan blive farlig baade for dem selv og for andre.

Jus mortis.

Den bekendte italienske Sociolog og Kriminalist Enrico Ferri hævder i Aprilhæftet af „Revue des Revues“, at Menneskenes Ret til at forlade Livet ikke er anerkendt af civiliserede Stater i det Omfang, den burde.

Enhver Rettighed, siger han, har Individet maattet erobre sig i Kamp mod Samfundet. Retten til at leve er en af de ældste Menneskerettigheder. Den anerkendes ikke hos de vilde eller i Kulturens Dæmring; men indenfor de enkelte Samfund trænger den hurtig igennem. Hvert enkelt Folk nødes snart til at værne om sine Medlemmers Liv, for at det ikke skal staa svagt overfor sine Naboer og rivaliserende Stammer. Overfor fremmede hyldes Retten til Livet derimod kun delvis; selv i vore Dage har man Lov at slaa fremmede ihjel, blot at Drabet sker i Krigstid, og at den dræbte er Soldat.

Det samme Hensyn, der gør, at Retten til Livet hurtig erhverves, bevirker, at det varer længe, før Retten til at dø anerkendes. Man frygter for at svække Samfundet ved at godkende denne Ret. I Oldtiden saa Stoikerne ikke helt misbilligende paa Selvmordere. Kristendommen fordømte dem derimod, og indtil dette Aarhundrede var vistnok alle Straffelove enige om at betragte Selvmord som en Forbrydelse. Men efterhaanden har Retten til at dø dog skaffet sig Anerkendelse. Det skyldes vel mest, at man nu overhovedet indrømmer Individet langt større Ret til selv at raade sin Skæbne. Men derhos har man mere og mere faaet Øjnene op for, at Selvmorderne oftest er sindssyge eller saa svækkede og saarede i Tilværelses-Kampen, at de ikke har synderlig Værdi for Samfundet.

Retten til at dø er dog endnu ikke fuldt anerkendt. De fleste Steder er der vel ingen Bestemmelser givet mod den, der har berøvet sig Livet. Ham selv kan man naturligvis ikke ramme, men man kunde f. Eks. nægte hans Lig en ærlig Begravelse. I Rusland er det endnu saaledes, at Selvmorderens Testamente erklæres for ugyldigt.

Hvor Selvmordet ikke er blevet fuldbyrdet, kan man derimod faa Fingre i ham selv. I England, Rusland og Staten New York gælder da ogsaa den Regel, at Forsøg paa Selvmord er strafbart. I England blev i 1889 et Antal af 106 Personer anklagede for denne Forseelse; 50 af dem idømtes Fængselsstraffe indtil 6

Maaneder. I Japan har man nu ogsaa forbudt det traditionelle Selvmord, **harakiri**; efter en Lov af 1880 straffes det med indtil 3 Aars Fængsel. Men i de fleste andre Stater er Forsøg paa Selvmord straffrit.

Anderledes, naar der er Tale om, at Selvmorderen faar Bistand af andre. Den, der hjælper en anden til at begaa Selvmord eller dræber ham paa hans Begæring, straffes efter de fleste Landes Love. Og selv om Lovgivningen ikke indeholder udtrykkelige Regler derom, betragter Juristerne Forholdet som strafbart. Saaledes i Frankrig, Østerrig, Belgien o. a. St. Man anser Hjælperen som meddelagtig i Drab eller Mord.[1])

Ferri mener, at disse Bestemmelser er Levninger af den gamle Miskendelse af Retten til at dø.

Tidligere skelnede man mellem medfødte og erhvervede Rettigheder; de sidste kunde man opgive, men de første ikke. Retten til at eksistere var en medfødt Rettighed, dên kunde man derfor ikke disponere frit over; man skyldte sin Familie og sit Samfund at blive ved at leve. Det er det eneste alvorlige Argument, man kan fremføre mod Retten til at dø.

Men Adskillelsen mellem de medfødte og erhvervede Rettigheder er uholdbar. Enhver Rettighed er medfødt, den har sine Rødder i de individuelle og sociale Eksistensbetingelser; men den er tillige erhvervet, thi enhver Rettighed fra Retten til at leve, som er den ældste, indtil den personlige Friheds-Ret, som er den yngste, er Frugten af en hundredaarig Kamp mellem Individet og Samfundet. Individets Retssfære udvider sig stadig; den, der lever i Morgen, faar flere Rettigheder end den, der lever i Dag.

Det Argument mod Retten til at dø duer derfor ikke.

Det maatte jo ogsaa logisk føre til Straf for Selvmord; men en saadan Straf bliver mere og mere til en moralsk Umulighed.

Og dernæst: Individet har kun Rettigheder og Pligter, mens han lever i Samfund med andre. Hvis han foretrækker at gaa udenfor et specielt Samfund (Emigration) eller at gaa helt udenfor

---

[1]) Hos os haves Reglen i Straffelovens § 196: „Den, som dræber en anden efter dennes bestemte Begæring, straffes med Forbedringshusarbejde eller under særdeles formildende Omstændigheder med Fængsel, dog ikke under 3 Maaneders simpelt Fængsel. — Hjælper nogen en anden til at begaa Selvmord, straffes han med Fængsel.“ Vi betragter imidlertid ikke disse Handlinger som Meddelagtighed i Drab eller Mord.

den levende Menneskehed (Selvmord), hører hans Rettigheder og Pligter op. Han opgiver da at deltage i det sociale Liv, til Gavn eller Skade for ham selv, men Pligt og Ret er ikke mere til for ham; Robinson Crusoe har hverken Rettigheder eller Pligter.

Retten til at gaa ud af Landet er først bleven erobret i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Retten til at gaa ud af Livet, der nu er anerkendt for Selvmorderen selv, bør ogsaa hævdes i de forbudte Tilfælde: Drab efter Begæring og Hjælp til Selvmord.

Lovene gør gerne stor Forskel paa disse to Tilfælde: det sidste straffes mildt, det første betragtes i adskillige Lande som Drab eller endog som Mord. Men hvorfor dog den Forskel? En Mand sidder fængslet for en vanærende Forbrydelse og faar af sin Hustru Vaaben eller Gift, hvormed han berøver sig selv Livet. Eller en Mand, der ligger hjælpeløs og uhelbredelig syg, beder sin Læge gøre en Ende paa hans Lidelser, hvorpaa Lægen giver ham Gift og derved dræber ham. Der er dog sikkert ingen moralsk Forskel mellem disse to Tilfælde. Den almindelige Mening vil ogsaa være enig herom; man ser, at i Sager af denne Art dømmer Dommerne gerne Hjælperen skyldig, men Juryerne frikender ham næsten altid.

Sæt, at to elskende beslutter at dø sammen.

Dersom det lykkes dem, saa har Retfærdigheden ikke noget at kigge efter der.

Men hvis den ene af dem er saa uheldig ikke at komme af med Livet, kan den almindelige Teori føre til ret taabelige og umoralske Konsekvenser.

Dersom de samtidig hver for sig har søgt at slaa sig ihjel, hvis de f. Eks. begge er sprungne i Vandet sammen, kan den overlevende ikke have noget Ansvar for den andens Død. Her er kun Tale om et Selvmord for den enes og et Selvmordsforsøg for den andens Vedkommende.

Dersom de er blevne enige om, at f. Eks. Manden skal skaffe Gift eller Vaaben baade til sig og Kvinden, saaledes at han giver hende Midler til at begaa Selvmord og derhos selv gør Selvmordsforsøg, skulde han, naar Forsøget mislykkedes, dømmes for Hjælp til Selvmord (efter italiensk Lov til 3 à 9 Aars Fængsel).

Dersom de blev enige om, at han skulde skyde hende og derefter sig selv, maatte han, hvis hans eget Selvmordsforsøg mislykkedes, dømmes for at have dræbt hende (efter italiensk Lov til livsvarigt Fængsel for Mord eller til 18 a 21 Aars Fængsel for Drab).

Ferri finder ikke nogen Grund til at behandle de tre Tilfælde forskelligt. Naar Mennesket har Ret til at dø, har han ogsaa Ret til at lade sig dræbe, saa hverken den, der hjælper ham til Selvmord, eller den, der dræber ham paa hans Begæring, bør straffes.

Enhver menneskelig Handling er i og for sig moralsk indifferent: at slaa et Menneske ihjel kan være en Forbrydelse, eller det kan være en lovlig Gerning. Det kommer an paa Motivet.

Naar den, der hjælper en anden til Selvmord, gør det af umoralske eller kriminelle Motiver, af Had, Hævn, Begærlighed efter Arv, mener Ferri derfor, at Hjælperen er en Morder og bør straffes som saadan.

Men gør han det af Medlidenhed, Venskab, Kærlighed eller andre gode Motiver, harmonerer Ofrets Ret til at dø og lade sig dræbe med Hjælperens gode Hensigt, og den juridiske og moralske Dom over hans Gerning bør da være frifindende og bifaldende.

SPECTATOR.

Teatrene.

Det bedste i det kgl. Teaters Fremstilling af *Lille Eyolf* var 2den Akts Dekoration. Længst tilbage et tungt rugende Vand; paa højre Side en stejl Skrænt, bevokset med store, alvorsfulde Træer. Det hele var naturligvis kun et malet Tæppe, malede Kulisser. Og der var Forhold nok, som gjorde det vanskeligt for dette malede Lærred at virke som andet, end hvad det var. Foran og imellem gabede Scene-Rummet i hele dets tomme Bredde; man saa Gulvets gule Planker; og naar nogen gik ned eller op over Skrænten, hørte man Støvlerne knirke mod det Brædde-Stillads, som de traadte paa. Men Teatermalerens Kunst havde været saa sikker, at den betvang Hindringerne og skuffede trods dem. Vendte man Blikket mod Baggrunden eller til Siden, saa indbildte man sig virkelig at se Sø, Skrænt, Skov, i en bestemt, vemodig knugende Stemning. Lærredet forvandledes til det, som det skulde forestille, det illuderede.

Anderledes derimod med de spillende, som agerede mellem Lærrederne. De to Damer bragte kun sjælden og flygtigt i Glemme, at det var jo Fru Hennings og Fru Oda Nielsen, som talte og gestikulerede deroppe. Og Hr. Emil Poulsen forblev evig og uforanderlig Skuespilleren Hr. Emil Poulsen. Denne Skuespilkunstens Klikken gjordes saa ligesom dobbelt mærkbar af Teatermalerens Kunst. I Stedet for, at Dekorationen skulde have understøttet og forstærket Spillet, blottede den dets Unaturlighed. Figurerne blev saa besynderligt flade og uvirkelige midt i hint dybe Landskab, der syntes virkeligt. Man har næppe endnu indenfor Teaterverdenen faaet Øjnene rigtigt op for, at Fordringerne til den egentlige Skuespilkunst er blevne baade ændrede og mangfoldiggjorte ved det stærke Opsving, som den sceniske Udstyrskunst (Teatermaleri, Belysning, historisk Kostymevæsen o. s. v.) har taget. Og dog ligger det lige for, at hvor to Kunstarter skal virke sammen, forpligter den enes Held eller Fremskridt den anden. At distanceres under Samarbejde er jo det samme som at kompromitteres. Der kunde uden Fare spilles i mange Maader ufuldkomnere Komedie mellem de gamle Dages Skærmbræt-Kulisser, i Tranlampelyset og paa den fattigt monterede Scene, end der kan nu til Dags i stilfuldt udførte og rigt belyste sceniske Milieu'er. Indstuderingsmetoden maa være en helt anden end før. Strenge Prøver under en yderst omsigtsfuld Sceneinstruktion

er det nødvendige Korrelat til Udstyrskunstens Udvikling — bortset fra, at de paabydes af selve det moderne Dramas ejendommelige Karakter.

Der kan ikke være to Meninger om, at det er svært at faa *Lille Eyolf* (og overhovedet Ibsens sidste Arbejder) til at virke stærkt fra Scenen. Allerede Dialogen er noget uhaandterlig. Man finder Oehlenschlægers bredt udvæltende Lyrik vanskelig, fordi den mere tilslører end anskueliggør Figurernes Stemningsliv. Men er Ibsens Lapidar-Lyrik ikke ofte lige saa uægte retorisk? Overalt, hvor den Ibsenske Dialog bliver symbolsk eller quasi-videnskabelig — og den er desværre blevet det tit i den senere Tid! — der taler jo ikke Stykkets Personer, men Forfatteren. I *Lille Eyolf* sidder f. Eks. en bedrøvet Broder og beder i al Inderlighed sin Søster om at maatte bo sammen med hende igen: thi, siger han saa, en Brors og en Søsters Kærlighed „er det eneste Forhold, som ikke staar under Forvandlingens Lov“. Tror man, det er lettere for en Skuespiller at faa denne forlorne Frase til at gribe Publikum som et sandt og naturligt Sindsbevægelses-Udtryk, end det vilde være ham at faa en stor Deklamations-Tirade om Broder- og Søsterkærlighed til at gøre det? I begge Tilfælde har Digteren slaaet Mønt, der skurrer falsk, medens dog Skuespilleren skal faa den til at klinge af purt Guld. Ja selv tilsyneladende ganske dagligdags Smaa-Repliker hos Ibsen kan være overraskende falske. Man husker Stykkets mest omtalte Sætning. Den lille Krøbling af en Dreng er styrtet i Vandet og druknet, Folks Udbrud nede paa Strandbredden naar op til Drengens Forældre, og nu gentager den fortvivlede Moder Udbrudet: „Krykken flyder!“ Aldrig i Verden har nogen dernede raabt dét! Ibsens Ordstilling lægger Eftertrykket paa Verbet og udtaler en (højst urimelig) Forbavselse over, at Krykken kan flyde. Naturligvis har Folkene paa Strandbredden lige stik imod sagt: der flyder Krykken! Ja sligt kan synes en Bagatel. Men saadan en Bagatel stiller alligevel Teatret den Opgave: at skulle stemme Tilhørernes Sind til Medfølelse ved Hjælp af Ord, som udtrykker det modsatte af Medfølelse.

Fru Oda Nielsen fjernede denne Opgave i Stedet for at løse den. Hun styrtede sig pludselig næsegrus ned paa Gulvet, rallede Sætningen frem, og sprang saa op igen. Altsaa virkede hun ikke med sin Tale, men med sit Fald. Thi naar en Skuespiller styrter om paa Scenen, gaar der gennem Flertallet af Publikum et nervøst Choc, som bringer til kun at agte lidet paa, hvad der siges, eller hvorledes det siges. Men sæt nu, man er lidt kræsen og foragter det tommeste og unaturligste af alle Teater-Fif, nemlig den lynsnare Dratten om og Hoppen op! Eller sæt, man mener, at god Skuespilkunst bestaar ikke i at skræmme Folks Nerver ved Rabalder, men i at bevæge deres Hjerter ved Minespil og ved Betoninger! I saa Fald skal den Ibsenske Fru Rita sige hine to Ord saaledes, saa Tilskuerne føler af Tonefaldet, at hun forbløder af Sorg, og saa Taarerne pibler frem bag deres Øjenlaag af Grebethed ved Sorgen. Det kan maaske opnaas ad flere Veje. Fru Rita har som sagt hørt Folk raabe nede ved Strandbredden: „der flyder Krykken!“ Sceneinstruktøren kan nu gaa ud fra den Erfaring, at naar et Menneske skal gentage et Udsagn, der for et Øjeblik siden gjorde voldsomt Indtryk paa

det, saa gentager det gerne først det sidste eller vigtigste Ord i Udsagnet. Han kan altsaa f. Eks. lade Fru Rita sige: „De sa': Krykken (Pavse — en segnende Synken sammen — derpaa, snappende efter Vejret, utydeligt, og saa at Sætningen ikke fuldføres:) flyder — — —!" Men Valget mellem de mulige Tone-Nuancer er begrænset; thi Ordene „Krykken flyder" skal siden hen gentages i Klokkeringnings-Takt! Digteren har gjort den vanskelige Opgave mangedobbelt vanskelig. Tænk Dem, hvilken Tid det altsaa maa tage, før man finder det rette, det „gribende" Tonefald blot for dette lille Udbrud, og før saa Tonefaldet er blevet saaledes indøvet og gjort saa vanemæssigt, at Skuespillerinden kan træffe og bruge det Aften efter Aften med selvsamme Virkning!

Af den Slags Haardknuder er der mange i de Ibsenske Repliker. Og da Stykket er saa fattigt paa Tildragelser, hvor maa der saa ikke vaages over Stemmernes skiftende Styrkeudfoldelse, over Tempoernes crescendo'er og decrescendo'er, dersom Publikum alligevel skal faa Indtryk af Begivenhed, Røre, Liv! Hvor maa ikke alle de tomme Rum i Skildringen udfyldes nænsomt af Spillet! Eller hvor maa ikke hensynsløst alt det „symbolske", alt det dobbeltbundede skydes til Side og de blot og bart menneskelige Linier trækkes op, fastere, tydeligere, end selv Digteren synes at have set dem! Sandelig, de illusionsødelæggende Forhold, som Teatermalerens Kunst maatte overvinde, for at hans Lærreder kunde forvandles til et Landskab, de er intet i Sammenligning med dem, som Skuespilkunsten maa besejre, for at Aktørerne kan forvandles til Digtningens Personer. Men ... over enhver Kunstanstalts Dør staar jo usynligt Feltraabet: ça ira! Hvad er Kunst andet end et Klarsyn, der ved, hvorom det gælder, og saa en Jærnflid, som ikke helmer, før Maalet er naaet? ...

Ibsen begynder sit Stykke tidligt en Sommermorgen. Men egentlig er det begyndt allerede den foregaaende Nat. I Parentes sagt studser man over det nære Slægtskab, der er mellem *Lille Eyolf* og *Balkonen*. Ibsens to Hovedfigurer, Almers og Fru Rita, er jo Gunnar Heibergs Abel og Fru Julie om igen, saaledes som de var, og som de var stillede overfor hinanden i *Balkonens* 2den Akt. Skulde Læreren have ladet sig inspirere af Eleven? Naa men — Allmers, Skribenten, Drømmeren (thi enhver Skribent faar noget af en Drømmer i sig, fordi han med sin Hovedsyssel kun griber indirekte ind i Livet), Allmers er kommet hjem om Natten, opfyldt af en Idé om praktisk Gerning, som er slaaet ned i ham. Hans Hustru, for hvem Forelskelse er Livets et og alt, har taget imod ham paa en uforklaret skøgemæssig Maade. Hun havde klædt sig i hvidt, med udslaget Haar, og havde stillet Champagne paa Bordet; og da endnu ikke dette formaaede at tænde hendes Mand (han saa kun aandsfraværende hendes Dejlighed), saa begyndte hun at klæde sig af. Men Allmers blev i sine Tanker og forlod hende. Dette Natteoptrin maa selvfølgelig have sat Mærke i begges Sind. Svagest og mindst paaagtet vel hos Allmers, fordi han er besat af sin Plan; men tydeligt og nagende hos Fru Rita. Lad hende længe nok søge at trøste sig med, hvad hun ikke selv tror paa: at „Allmers var træt efter Rejsen". Tilbage bliver alligevel en dump Irritation over, at hun blev forsmaaet,

og en urolig Angst for Lykken i Fremtiden. Man maa spore nu om Morgenen denne Stemning bag alt, hvad hun siger og gør. Kun saaledes forberedes jo da ogsaa hendes voldsomme Udbrud straks efter. I de Ibsenske Repliker hører man imidlertid intet: Begyndelses-Scenerne er blandt de Partier af Skildringen, som digterisk taget falder noget tomme. Des omhyggeligere maa saa de spillende antyde, hvordan det inderst inde staar til hos de to Ægtefæller. Men Fru Nielsen og Hr. Poulsen antydede ingen Verdens Ting: De lod begge til at være i et solidt, trivielt Hverdags-Humør, Forholdet mellem Allmers og hans Kone gjorde Indtryk af at være nok saa fredeligt og sikkert. Og dog skal dette Forhold minde om fint Porcellæn, der har slaaet en næsten usynlig Revne: blot et lille Knips nu, og det vil falde i Skaar!

Brudet kommer. Allmers forklarer, hvad han vil vie hele sit Liv til; og han fantaserer sig gennem sin Forklaring op til et endnu nidkærere Sværmeri for Planen, end han vel strengt taget føler. (Skønt — Hr. E. Poulsen fremsatte saamænd Forklaringen med en yderst smaafornøjet Tilfredshed. Det lød rent parodisk, da der blev sagt til ham, at han skulde tage den Sag „med mere Ro“!). Mandens Utilgængelighed og Ivrighed hidser saa igen Fru Rita løs. Og i sin Løssluppethed begaar hun den grimme Taktløshed at minde om, hvorledes hun i Nat bød sig frem og blev afvist. „Ja, jeg rørte dig ikke!“ I et Nu er de komne klart fra hinanden. Der er faldet den Slags beske Ord imellem dem, som skærer over, ganske som man i gamle Dage ved Skilsmisse-Ceremonier skar Dugen over imellem to. Hver af Ægtefællerne staar stejl med sit Livsmaal, sin Vilje til Fremtiden; der er hulet en Kløft mellem dem. Og ind i den Kløft glider — Døden. Thi naturligvis er Rottejomfruen Døden. I gamle Dage legemliggjorde man den store Afslutning som Manden med Leen; vor Tids melankolske og kvindekære Digtere, med Turgènjew i Spidsen, har yndet at tænke sig den i et gammelt Fruentimmers Skikkelse. Døden kommer altsaa og lokker skræmmende Parrets vanføre lille Dreng med sig. Man tør maaske mene, at Ibsen har ikke været rigtig sikker i sin Psykologi her og ikke synderlig dyb i sin Symbolik. Det er næppe rimeligt, at Døden for en 9 Aars Dreng synes „det forfærdeligste — men dejlig, dejlig alligevel“. Er ikke det et voksent Menneskes Livstræthed, der er bleven paaduttet et Barn? Og lige saadan synes det Indfald lidt overfladisk, at lade Døden vise sig for en lille Dreng just i en Rottejomfrus Lignelse. Man kommer til at tænke paa de Billeder af den tyske Maler Uhde, hvor Kristus træder ind til fattige Nutidsmennesker, Arbejdere eller Bønder, i en Skikkelse, som netop de Mennesker aldrig et Øjeblik har tænkt eller har kunnet tænke sig ham i. Men lige meget derom! Rottejomfruen er der nu engang, Rottejomfruen skal spilles, og i Fremstillingen af hende maa Teatret nødvendigvis (det er det eneste Sted i hele Stykket) fremhæve det „symbolske“. Hun skal synes helt et Menneske, og dog noget overmenneskeligt, noget abstrakt. Der maa staa en ejendommelig Uhygge om hende, Tilskuerne maa føle, at hun „bragte ligesom en Ligstank med sig“. Ellers kommer der ingen Gru i Handlingen, ingen Spænding over Folk. Man havde givet Rollen til Frk. Antonsen. Fraregnet nogle Grimasser

og Kissemisserier var den Figur, hun havde skabt, saamænd i og for sig ikke ilde: en god Jfr. Tidsfordriv i bondsk Udgave, en halvfjoget Landsby-Malene med iøjnespringende Gebis. Men Døden kom man ikke til at tænke paa; hverken Frk. A. eller Sceneinstruktionen lod til at have anet, hvem Rottejomfruen med hendes Mopsemand egentlig er. Rollen burde have været udført af Teatrets interessanteste Karakterskuespillerinde, Fru Bloch, eller ogsaa af Fru Mantzius. Begge vilde have kunnet faa frem den fantastisk „lille, tynde, sammenskrumpede, Skikkelse med de stikkende Øjne", som Ibsen lader glide ind ad Døren, „sagte og stilfærdigt".

Hvilken Virkning har nu Dødsfaldet paa Faderen og Moderen, der jo var aandeligt skilte? Ibsen svarer, at det fjerner dem endnu mere fra hinanden. Men mon det Svar er til at stole paa? Har man erhvervet sig lidt Livserfaring, vil man faa Anledning til at studse over, hvor tit selv de store Digteres Skildring af Sjælstilstande er ganske upaalidelig. Og man kan undertiden ønske, at vor Tids „psykologiske" Digter-Karakteristiker, der i Reglen er saa grumme subjektive og ofte langt mindre en Karakteristik af den paagældende Digter end af Manden, som karakteriserer ham, — at de til en Begyndelse maatte blive afløste af ganske beskedne Undersøgelser om, hvor meget af det menneskelige Følelsesliv den og den Digter har kendt personligt, og hvor rigt et indre Liv han altsaa faktisk har ført. Man kan se berømte Digtere udgive én Sindstilstand for en helt anden, sentimentalt Vemod f. Eks. for Fortvivlelse eller Sorg; man kan se dem slavisk kopiere ældre Skribenters Skildring af sjælelige Forhold, skønt den ældre Skildring er af tvivlsomt Værd; og tit er det aabenbart, at de skildrer denne og hin Fryd eller Lidelse ikke ud fra en Oplevelse, men efter en Teori. Ibsens Fremstilling af de to Ægtefællers Forhold her har netop noget mistænkelig teoretisk over sig. „Sorgen gør ond og styg", lader han Allmers sige. Ja, det er der visse Slags Fortvivlelse, der gør. Men Sorgen lige straks efter et Dødsfald, efter at Mennesker har mistet en, som de var fælles om at holde af? Gang paa Gang ser man da i alt Fald det modsatte: Hænder, der var knyttede imod hinanden, samles i et Haandtryk, og Bebrejdelser løses op i trøstende Ord. Det skulde synes naturligst, at umiddelbart efter deres Barns Død vil Allmers og Fru Rita forsones for en Stund.

Men lad nu dét være! Der er jo desuden Aktslutning, efter at lille Eyolf er druknet. Og Tæppefald og Mellemakt frembringer altid hos Tilskuerne en Følelse af, at der gaar en rum Tid. Man kan overhøre, at 2den Akt spiller allerede næste Formiddag, og man kan, om man vil, indbilde sig, at der i Mellemtiden er sket baade Dit og Dat.

Fru Oda Nielsen gjorde Lykke som Rita Allmers. Hun fortjente i det mindste den Anerkendelse, at denne Gang holdt hun sig indenfor Rollen. Hvad hun sagde og foretog sig, hang sammen, der kom ingen Udskejelser. Paa flere Steder var Spillet desuden dygtigt, visse haanske og æggende Betoninger lød meget ægte. Men Figuren blev saa — demimondæn, sjæleligt simplere, end Stykkets Handling ret vel kan hjælpe sig med. Ibsen har maaske nok været lidt tung paa Haanden, da han i 1ste Akt trak Omridsene op til sin Rita. Der er lagt saa stærkt Tryk paa det brutale hos hende; læser man flygtigt,

kunde man tro, at hun var lutter sanseligt Begær. Og dog gaar hendes Længsel aabenbart (som alle de Ibsenske Kvinders) mod romantisk Elskov, mod flammende Kys og Omfavnelser, men ogsaa mod blide Sværmerier, mod en fin og stadig Hensyntagen, mod det fuldt udviklede Kærligheds-forholds Poesi. „De dejlige, svulmende Tider“ — dem er det, hun vil. Derfor forberedes vel ogsaa Omslaget hos hende af den Samtale om Selvmord, som hendes Mand dumper ind med. „Du kan ikke leve Livet uden mig og min Elskov, siger du? Hvis nu jeg var død, og du var ganske vis paa at kunne komme til mig, vilde du saa komme, fri-villigt?“ — „Nej“, stønner hun, „jeg kunde ikke! Ikke for al Himlens Herlighed“. Det Nej berøver formodentlig hendes erotiske Higen dens Selvtillid; det hjælper hende til at famle sig frem efter en anden Form af Længsel og efter en anden Form for dens Tilfredsstillelse. Som man ved, beslutter hun pludselig at kaste sin Trang til at elske og elskes over Opdragelsen af fattige Børn.

Der er intet abnormt ved hende. Tusinde og Titusinde Hustruer har følt som hun. For ikke ret længe siden erklærede jo endog Fru Erna Juel Hansen her i „Tilskueren“, at saaledes følte Hustruen, Kvinden. Men paa Teatret blev Ritas Tilstand hurtigt bragt nær op mod det hysteriske. I Overensstemmelse dermed var saa hendes Forpinthed i 2den Akt. Fru N. holdt Hænderne trykkede ned mod Issen, virrede med Hovedet, smaajamrede monotont, vandrede uroligt om. Saaledes omtrent ytrer sig en Melankoli, der ofte viser sig hos Kvinder i en kritisk Alder, og som har bestemte fysiske Aarsager. Underligt nok var det hverken faldet Fru N. eller Sceneinstruktionen ind, at herfra førte ingen Vej til Slutnings-Scenens „ny Kurs“. Hvor skulde en saadan Rita kunne have Sans for eller Evne til at arbejde sig frem mod et forandret Livsmaal? Slutnings-Scenen faldt da ogsaa paa Teatret ganske ubegribelig, foruden at den desværre faldt ganske — ikke gribende.

Men en fejl Opfattelse af en Figur er alle Dage interessantere end slet ingen. Derfor var Fru Nielsens Rita saa meget bedre end Hr. Emil Poulsens Allmers. Det er i Tidens Løb blevet en staaende Avisfrase om Hr. P., at han er en „intelligent“ Skuespiller. Hvis man ved Intelligens forstaar en særegen Opvakthed, Blik for det, som ikke just ligger lige for, Indfald, som ikke Kreti og Pleti kan have, kort sagt lidt i Retning ad det geniale, saa er der ingen Grund til at ulejlige Ordet netop for Hr. P.'s Skyld. Man kan faa langt for-nuftigere Anvendelse for det f. Eks. foran Hr. Olaf Poulsens Navn eller foran Fru Hennings' og Fru Blochs. Hr. Emil P. er mest af alt den „dannede“, den „smagfulde“ Skuespiller. Han forstaar af en Rolle saa meget, som alle vel begavede, dannede Mennesker forstaar ved første Øjekast, han forstaar det paa samme Maade som de, og hvad han har kunnet forstaa, gengiver han i Overensstemmelse med sine jævnliges Smag, uden Særpræg, derfor uden nogen Sinde at forløbe sig, men derfor ogsaa uden nogen Sinde at bringe nogen til at rette sig i Sædet og aabne Øjnene som overfor en Afsløring. Andet end de stærkt optrukne Linier i en Figurs Følelsesliv ser han ikke. At anstrenge sig for at se er ikke hans Sag. Saasnart Linieføringen bliver fin eller antydende

eller indviklet, synes han ved Læsningen at have lagt Hænderne resigneret i Skødet; hvorefter han gør ligesaa, naar han skal fremstille Figuren. Godt, at der ikke er en Dommedag, hvor det gælder om, at Hr. E. P. straks kunde fremsætte i det mindste én Tanke, som han havde gjort sig om, hvad f. Eks. Allmers er for et Slags Menneske; den evige Ild maatte være ham vis. Ikke engang det allerøverst liggende i Allmers' Personlighed: det nervøse, sværmerisk søgende, utaalmodige, selvpinende og dog selvtilfredse Kunstner-Temperament, kom frem. Hr. Poulsen indskrænkede sig til at sige og gøre, hvad der stod i Bogen, at han skulde sige og gøre. Hvorfor han skulde det — ja, „dom om ded!“ som det hedder i en sjællandsk Bondefortælling. Undertiden blev hans Avtomatisme rent uimodstaaelig. Et Sted i 1ste Akt foreskriver f. Eks. Ibsen, at Allmers skal rejse sig og gaa et Par Gange op og ned ad Gulvet. Det er, fordi Allmers har talt sig ivrig, i Fyr og Flamme, og fordi man ikke godt kan sidde rolig, naar man er kommen i Aande. Hr. P. talte sig ikke hed, — men han rejste sig og gik et lille Stykke. Eller et andet Eksempel! Til allersidst i Stykket hejser Allmers Flaget helt op, som før var paa halv Stang. Han gør det, fordi nu er han ude i en ny Illusion, et nyt Sværmeri, nu lægger han ud paany, med megen Grebethed. Men med bøjet Hoved lirkede Hr. P. Flaget langsomt til Vejrs — næsten en Slags Symbolik angaaende hans Spil...

Stykkets fjerde og femte Figur, Allmers' Søster og hendes Tilbeder Ingeniøren, er sat løjerligt ind i Handlingen. Det er aabenbart for andre, at Frk. Asta i den sidste Tid har trukket sig tilbage fra Ingeniøren og holder betydeligt mindre af ham. Men den glade Ingeniør er lige glad, han er „ellevild“ af Haab og Mod. I hvilket Land lever monstro den Slags forelskede, som slet ikke føler og slet ikke lader sig paavirke af deres elskedes pludselige Kulde? ... Frk. Asta paa sin Side er begyndt at blive erotisk indtaget i Allmers. I 25 Aar har hun haft en Søsters Kærlighed til ham. Nu, under hans Fravær, og fordi gamle Dokumenter har røbet hende, at de har hverken Fader eller Moder fælles, nu har hun sporenstregs aflagt sin Forelskelse i Ingeniøren og har i Stedet for forelsket sig i den hidtidige Broder. Og denne sidste Forelskelse stiger midt under Husets Sorg over lille Eyolfs Død saa hurtigt og stærkt, at hun maa flygte. Underlige Forhold! Man skulde halvvejs tro, at Ibsen paa sine gamle Dage har glemt, hvordan Livets Elskov er. For øvrigt spiller ingen af disse to Personer nogen indgribende Rolle. Ingeniøren gør mest Tjeneste som en Slags Knagerække, hvorpaa Digteren hænger fra sig, hvad han i Øjeblikket ikke vil have mellem Hænderne mere. Scenisk kan Figuren vist kun komme til at virke i 1ste Akt, hvor Synet af dens erotiske Betagethed formodentlig maa opflamme Fru Ritas Længsel. Og denne Virkning gik tabt paa Teatret. Hr. Zangenberg havde anlagt en yderst uheldig Maske. Og ærlig talt: hans Væsen, hans Stemmeklang, hans Blik vil vistnok altid forhindre ham fra at passe ind i Ibsens grublende Digtning. Fru Hennings derimod passede i Ydre fuldkomment til Asta. Hun var den eneste af de spillende, der „saa ud“, som hun skulde. Og der var ogsaa noget kønt tænkt over hendes

Fremstilling. Men den faldt alt for bleg, alt for udvisket. Medens Fru H. paa sin vante Vis understregede Replikerne tungt („Og Du vil ikke skrive mere paa Bogen om det **menneskelige ... Ansvar?!**“), udhævede hun kun lidt Astas Følelser. Hvorfor er Asta sat ind i Stykket? For Allmers' Skyld, for at hun skal afsløre og ødelægge en ny Illusion for ham. Han er bleven træt først af Elskov, saa af Arbejde, og Planen om at leve for lille Eyolf har jo Døden gjort det af med. Saa drømmer han om et Samliv uden Erotik, men hvor den kvindelige Part alligevel skal være lutter Beundring for ham, skal gaa helt op i ham. „Det er umuligt“, betyder Asta ham, „mellem voksne Mennesker er det umuligt! Den beundrende Kvinde maa elske og vil genelskes“. Dét skal Publikum forstaa, og derfor maa Astas Betagethed gøres tydelig. Men Publikum skal da for Resten ogsaa lige straks kunne se, at naar Fru Rita i 1ste Akt bliver skinsyg paa Asta, saa har hun Grund til at blive det.

— Og saaledes stedes igen et Stykke efter nogle faa Opførelser til den lange, maaske evige Hvile. Man kan mene, at *Lille Eyolf* er som Læse-Drama det svageste blandt Ibsens Manddoms-Arbejder. Allerede den Omstændighed, at saa meget, som burde have været udtrykt gennem Dialogen, her kun befales i tørre Sceneanvisninger, vidner jo om en Aftagen af Digterens Kunstner-Evne. Men man kan ikke fornuftigvis bestride, at som Teaterstykke er det alligevel baade langt indholdsrigere og stemningsfuldere og klogere beregnet end saa mange Skuespil, som gør Lykke og holder sig paa Repertoiret. Der skal blot meget Arbejde til, for at faa dets Værd til at gøre sig gældende. Man burde have prøvet sig frem ved Rollebesætningen, burde have forsøgt baade Hr. Mantzius og Hr. Liebmann som Allmers og baade Fru Hennings og Fru Emma Nielsen som Rita, indtil man fandt, hvem der passede bedst. Og fremfor alt burde Scene-Instruktøren have herset utrætteligt med Stykket, inden han kom til Prøverne. Saa opmærksom og skarpsindig som Forhørsdommeren under en indviklet Vidnesag burde han have vogtet paa hver lille Ytring, hver lille Bevægelse af Stykkets Personer, indtil han var naaet til den rigtige — eller om man vil: den virkningsfulde Opfattelse. Thi det er nu engang saaledes, at Teaterledelsens Forstaaen eller Ikke-Forstaaen af et Stykke grumme let afgør Stykkets Skæbne.

.... Her er netop et lille kuriøst og slaaende Bevis for den Sandhed, — Læserne vil maaske tage det med i Købet?

„Tilskuerens“ sidste Teater-Artikel handlede om *George Dandin*. Den forsøgte at gøre det af med det kgl. Teaters Tro paa, at Molières Titelfigur er tegnet med og altsaa skal vække en melankolsk og bitter Medfølelse. „Man skal tværtimod le, og intet andet end le, saavel af George Dandin som af Stykkets andre Figurer“. Kort efter, at dette „Tilskuer“-Hæfte var udkommet, gjorde en venlig Brevskriver Artiklens Forf. opmærksom paa en Feuilleton af Jules Lemaitre fra September 1893. Dengang havde Théâtre français lige spillet *George Dandin* i ny Indstudering. Lemaitre førte nu først den teaterkyndigste blandt alle teaterkyndige, nemlig Sarcey, som Vidne paa, at i Mands Minde havde Stykket aldrig behaget rigtigt. Og derefter fastslog han, at nu, i Ny-Indstuderingen,

var det blevet „en stor Sukces". Hvori laa det? Jo, Got, som længe havde haft Hovedrollen, havde gjort Titelfiguren til en Pokkers alvorsfuld og medynkvækkende Skikkelse. Men med den ny Rollebesætning blev det ganske Stykke spillet „meget lystigt"!

Det hænder sjælden, at en Teaterkritikers Indvendinger bliver prøvede i Praksis. I dette Tilfælde var altsaa (uden at nogen af Parterne vidste det) „Tilskuer"-Artiklens Angreb paa vort kgl. Teaters Opfattelse og Fremstilling af *George Dandin* blevet prøvet andet Steds, — og Prøven var gaaet Teatret imod. Man ser, hvad Udbytte hver af de to stridende Opfattelser gav: Teatrets — „ikke rigtigt Behag", Kritikens — „stor Sukces"... Læg i øvrigt i forbigaaende Mærke til en Ting. Vort Nationalteater indstuderer en Gang hvert andet eller tredje Aar et Stykke af en af Udlandets Klassikere. Men det falder ikke paa at erkyndige sig om, hvorledes dette Stykke nu spilles i dets Hjemland, og hvad man muligvis der kan have udfundet for at sikre Stykkets Lykke. Er saadan en Ligegyldighed kunstnerisk klog, eller er den blot økonomisk forsvarlig?

Lemaitre tilføjede saa en personlig Bekendelse. Jeg maa tilstaa, sagde han, at hidtil havde ogsaa jeg bildt mig ind, at *George Dandin* var noget bitter og tragisk. I min Professeur-Tid (for en halv Snes Aar siden) skrev jeg endda et større Digt, hvori det pibler med Medfølelse for den stakkels George. Og han anfører en Del Vers af sit Digt. „Aa ja ja og Snik om en Snak! nu har jeg omhyggelig læst Stykket igen, og jeg finder ikke Spor, ikke Spor af Bitterhed i det". Men — jeg ved godt, hvor jeg havde min gale Idé fra. Fra et Par Linier hos Alfred de Musset. „Det er utroligt, hvor de Linier har faaet os Snobber, som vi er, til at plapre Taabeligheder".

Der har man et lille Eksempel paa, hvorledes de gængse Opfattelser af Digterværker bliver til, og hvorledes den forgudede „Tradition" dannes. Men Lemaitres Dom over, at Folk ikke læser selvstændigere og mere agtpaagivende, — den maa staa uden Kommentar.

VILHELM MØLLER.

Elisabeth og Essex.

(Indledning til Andet Bind af *William Shakespeare*).

I.

Alt havde blomstret i Elisabeths England, da Shakespeare var ung. Følelsen af at tilhøre et Folk, der med store Minder og Bedrifter bag sig nu tog sit afgørende uimodstaaelige Opsving, og Bevidstheden om at leve i en Tid, hvor Oldtidens beundrede Kultur genfødtes, og hvor store Personligheder paa alle praktiske og aandelige Omraader gjorde England overlegent og selvtillidsfuldt, forenede sig med selve Ungdommens Foraarsfølelser i hans Bryst. Han saa sit Fædrelands Stjerne stige og sin egen Stjerne med den.

Det var ham, som om Mænd og Kvinder da havde rigere Evne, dristigere Hu og fyldigere Lykke end Mennesker før i Tiden havde haft. Deres Blod var mere ildfuldt, deres Attraa mere umættelig, deres Eventyrlyst større end hos Fortidens Menneskebørn. De forstod at herske med Mod og Kløgt som Dronningen og Lord Burghley, at leve med Hæder og kæmpe med Glans, elske med Lidenskab og digte med Sværmeri som Ungdommens skjønne Heros Philip Sidney, der fandt en Achilles' tidlige Død. De vilde nyde Tilværelsen med alle Sanser, opfatte den med alle Organer, svælge i Rigdom og Pragt, i Skønhed og Vid, eller de vilde sejle Jorden rundt, skue dens Undere, vinde dens Skatte, give ny Lande deres Navn og vise Englands Flag paa ukendte Have.

Statsmands-Egenskaber og Feltherre-Egenskaber lagde de iblandt dem for Dagen, som i disse Aar havde ydmyget Spanien, genoprejst Holland, holdt Skotland i Ave. De var sunde, stærke Naturer. Skønt de alle havde Renæssancens litterære Hang, var

de fremfor alt praktiske Mænd, skarpe Iagttagere af Tidens Tegn, aarvaagne og faste i Modgang, maadeholdne og forstandige under sejrrig Fremgang.

Shakespeare saa Walter Raleigh, næst ham selv og Francis Bacon Samtidens genialeste og interessanteste Englænder, Spensers trofaste Ven, efter at have indlagt sig Ry for sit Soldatermod og vundet Hæder som Viking og Opdager, vinde Elisabeths Yndest som Hofmand og Befolkningens Beundring som Helt og Digter. Shakespeare har sikkert mærket sig disse Linier af hans Elegi over Sidney:

England doth hold thy limbs, that bred the same;
Flanders thy valour, where it last was tried;
The camp thy sorrow, where thy body died,
Thy friends thy want; the world thy virtues' fame.

Thi ogsaa Raleigh var Digter, som han var Taler og Historiker. „Vi forestiller os ham", siger Macaulay træffende, „snart mønstrende Dronningens Garde, snart paa Jagt efter en spansk Galeon, snart svarende Medlemmerne af Landpartiet i Underhuset, snart mumlende en af sine søde Elskovssange alt for nær Øret paa en af Hendes Naades Æresdamer, og snart derefter grublende over Talmud eller sammenholdende et Sted hos Polybius med et i Livius' Historie[1])."

Og Shakespeare havde set den unge Robert Devereux, Jarl af Essex, der i 1577, kun ti Aar gammel, havde gjort Opsigt ved Hoffet ved at bære sin Hat i Dronningens Nærværelse og ved at besvare hendes Bøn om et Kys med et Afslag, atten Aar gammel gøre sig bekendt som Kavallerigeneral under Leicester i Nederlandene og tyve Aar gammel fortrænge Raleigh af Elisabeths højeste Gunst. Han spillede Kort eller andre Spil med hende, „til Fuglene sang om Morgenen". Hun lukkede sig inde med ham om Dagen, medens den venezianske og den franske Afsending, der allerede havde maattet vente foran en aflaaset Dør i Leicesters, Stefaderens, Tid, i Forværelset skæmtede med hverandre, om det at vente saadan retteligst burde betegnes som *tener la mula* eller *tenir la chandelle.* Og Essex forlangte, at Raleigh skulde bringes som Offer for hans unge Hengivenhed. Som Kaptajn over Garden maatte Raleigh staa ved Døren med dragen Sabel i sin

[1]) Macaulay: Essays. Burleigh and his Times.

gulbrune og orangefarvede Uniform, medens den smukke Yngling tilhviskede den 54aarige Dronning Ting, som hendes Hjerte bankede ved. Han satte, hvad ondt han kunde, for Raleigh. Hun svarede ham, at der ikke var nogen Grund for ham til at se ned paa en Mand som denne. Men Essex spurgte hende — skriver han selv — „om han kunde have nogen Glæde af at give sig hen til Tjeneste under en Herskerinde, som levede i Frygt for saadan en Mand," og tilføjer han „jeg tænker, at han, som stod ved Døren, meget vel kunde høre det værste, jeg sagde om ham."

Saa fremfusende blev Essex ved at være; men hurtigt udviklede han de store Dyder, som hans første Optræden ikke lod ane, og da Shakespeare efter al Sandsynlighed i Aaret 1590 lærte ham at kende, har han været en i højeste Grad hjertevindende Herre. Shakespeare skrev i det Aar „Skærsommernatsdrømmen" til Majfesten efter hans stille Bryllup med Philip Sidneys Enke. Selv Poet, som Essex var, har han forstaaet at vurdere „Skærsommernatsdrømmen" og dens Digter. Efter al Rimelighed har Shakespeare alt da fundet en Beskytter i den 23aarige Lord og senere gennem ham lært hans seks Aar yngre Slægtning Southampton at kende. Essex havde allerede da udmærket sig som Kriger. I Maj 1589 havde han været den første Englænder, der vadede i Land paa den portugisiske Kyst, og udenfor Lissabon havde han udfordret hvem som helst af den spanske Garnison til en Tvekamp til Ære for hans Herskerinde. I Juli 1591 førte han et Hjælpekorps paa 4000 Mand til Hertugen af Navarra, delte alle Hærens Strabadser, udfordrede under Belejringen af Rouen den fjendtlige Hærs Anfører til Tvekamp, og forspildte saa ved sin Udueligbed alle Felttogets Frugter. Hans Hær smeltede sammen til næsten intet.

I de Aar, han nu var hjemme, er Shakespeare rimeligvis kommen ham nær og har faaet et dybt Indtryk af hans ridderlige Væsen, hans Mod og Evner, hans Sans for Digtekunst og Videnskab, hans Beskytterholdning overfor aandfulde Mænd som Francis Bacon og andre. Med større Interesse end den almindelig patriotiske har han derfor fulgt den engelske Flaades Tog til Cadiz i 1596, hvor de to gamle Modstandere Raleigh og Essex fredeligt skulde kæmpe Side om Side. Raleigh vandt her den glimrende Søsejr over den spanske Flaades Kæmpeskibe, der paa kun to nær, som erobredes, gik op i Luer, medens Essex Dagen efter, da et dybt Saar i Benet hindrede Raleigh i at være med, i Spidsen

for Tropperne stormede Byen Cadiz, erobrede og plyndrede den. Raleigh priste Essex for denne Daad i sin Indberetning til Elisabeth, hans Navn var paa alles Læber som Landets mest folkeyndede Navn, ja han blev lovprist fra Prædikestolen i St. Paul.

En stor Tid var det. Englands Verdensmagt blev grundlagt paa det slagne og ydmygede Spaniens Bekostning; Englands Verdenshandel og Industri blev til. Før Elisabeth besteg Tronen, havde Antwerpen været Handelens Midtpunkt; under hendes Regering blev London det. 1571 var Londons Børs bleven aabnet; tyve Aar efter havde Londons Købmænd rundt om paa Jorden tiltvunget sig den Handel, som tilforn havde været Hansestædernes Forret. Londons Smaadrenge laa ved Themsen og lyttede til de Historier, som Sømænd fortalte, der havde sejlet rundt om det gode Haabs Forbjærg til Hindostan. Og i Værtshusene sad brune, arrede, skæggede Mænd, der havde rejst over Verdenshavet, boet paa Bermudas-Øerne og bragt Negere og røde Indianere og store Aber hjem med, og de fortalte om Guldlandet Eldorado, om virkelige og fantastiske Farer i fjerne Verdensdele.

Det fredelige Opsving af Handel og Værkflid havde fundet Sted aldeles samtidigt med det nationale og krigeriske Opsving. Og ganske i samme Flugt steg Englands videnskabelige og digteriske Kultur. Medens Skibsførerne havde bragt Efterretninger hjem med om ukendte Landes Kyster, havde de lærde opdaget græske og romerske Forfattere, hvem ingen før havde hørt Tale om; og medens de priste og oversatte disse, havde Skønaanderne fremdraget og fortolket italienske og spanske Digtere, der stod som Forbilleder i Opfindsomhed og Finhed. Verden, der havde været lille, var pludselig bleven stor; Horisonten, der havde været snæver, var med et bleven dyb, og alle Sind var fyldte med Haab for kommende Tider.

En Vaartid havde det været, og en Vaarstemning var det, der havde givet sig Luft i de mange Digteres Sange. I vore Dage, da det engelske Sprog læses af hundrede Millioner Mennesker, er Englands Digtere hurtigt talte. Dengang havde Landet henved trehundrede lyriske og dramatiske Digtere, som med stærk Frembringelsesdrift skrev for et læsende Publikum, der ikke var større end Danmarks i vore Dage; thi af Befolkningens seks Millioner kunde de fire ikke læse. Men Evnen til at skrive Vers var hos Datidens engelske Mænd saa udbredt som hos Nutidens tyske

Damer Evnen til at spille Klaver. Handlekraft og Digterkald udelukkede ikke hinanden.

Dog Blomstringens Tid havde været kort som enhver Blomstringstid er det.

II.

Nu allerede ved Aaret 1600 var den offentlige Stemning en anden.

Elisabeth selv var ikke mere den samme. Stærke Skyggesider havde hendes Væsen altid haft, men de havde ikke været saaledes synlige under den Storhedens Glans, som Rigets Opkomst, udmærkede Mænd i hendes Omgivelser, betydningsfulde Handlinger og heldige Begivenheder lagde om hendes Person. Nu var det anderledes.

Forfængelig til det yderste havde hun altid været; men hendes Koketteri med sin Ungdom og sin Skønhed naaede efter hendes 60de Aar et Højdepunkt. Da hun var tresindstyve Aar, sendte Raleigh fra sit Fængsel et for hendes Øjne bestemt Brev til Sir Robert Cecil, i hvilket han for at genvinde hendes Naade sammenlignede hende med Venus og Diana. Da hun var 67 Aar, skrev Essex' Søster i et Bønskrift for Broderens Liv om dennes Kærlighed til og Tjenen af „hendes Yndigheder“, der ikke fortjente saa haard en Straf, og om hendes „ypperlige Yndigheder og Fuldkommenheder“, der burde føle mere Medlidenhed. Dronningen dansede samme Aar maskeret ved Lord Herberts Bryllup, og hun ventede altid den Artighed, der laa i Forbavselsen over, hvor ung hun saa ud.

Da hun var 68 Aar, skrev Lord Montjoy til hende om hendes skønne Øjne og udbad sig Orlov til at „fylde sine Blikke med den eneste, dyrebare Genstand, de attraaede.“ Det var det Sprog, enhver maatte slaa ind paa, som vilde have nogen Udsigt til at vinde, genvinde eller bevare hendes Naade. 1601 skriver den 21aarige Lord Pembroke, for at genopnaa Tilladelse til at nærme sig Dronningen, til Cecil (ɔ: til den 68aarige Elisabeth) om den, hvis „uforlignelige Skønhed var hans lille Verdens eneste Sol.“

Naar Sir Roger Aston i disse Aar kom, sendt fra James af Skotland, med Breve til Dronningen, fik han ikke Lov til at aflevere dem, men blev anbragt i en Forsal, hvorfra han mellem Portièrer, der blev dragne i Vejret, kunde se Elisabeth, dansende

alene til Musik af en lille Violin — for at han kunde fortælle sin Herre, hvor ungdommelig hun endnu var, og hvor ringe Udsigt han havde til snart at komme i Besiddelse af Kronen [1]). Man begriber da ogsaa, at hun rasede af Harme, da Biskop Rudd allerede i 1596 i en Prædiken anvendte Kohélets Vers om Alderdommens Genvordigheder med utvivlsom Hentydning til hende.

Hun vilde smigres uden Ophør og lydes uden Tøven. Hun kendte i sin Herskesyge ingen større Glæde end den, hun følte, naar en af hendes Yndlinge havde hævdet en eller anden Plan overfor hendes og saa lod den falde. Leicester havde brugt dette Middel til at befæste sig i hendes Gunst og gav det i Arv til sine Efterfølgere. I sin forfængelige Lyst til at fornemme sin Enevælde Dag ud Dag ind, satte hun sine Hoffolk op mod hverandre, begunstigede snart en snart en anden Gruppe, saa med Tilfredshed, at de delte sig i Partier. I hendes senere Leveaar var hendes Hof et af de mest fordærvede i Verden. Midlerne til at gøre sig gældende var dem, som nævnes i Roger Aschams Vers, at bedrage, lyve, smigre og hykle:

Cog, lie, flatter and face
Four ways in Court to win men grace.

Der havde dannet sig to Partier, Cecils og Essex'. Var en Mand beskyttet af den ene af de to store Herrer, saa blev han, hvilke hans Fortjenester end var, med alle Midler modarbejdet af det andet Parti.

I visse Maader var Elisabeth som Dronning i sine senere Leveaar dog gaaet frem. Hun havde været saa svag i sin Tro paa sit Land og dets Stridskraft, at hun i sin Gerrighed slet ikke havde forberedt Krigen mod Spanien, men ladet sine tapre Sømænd uden sømmelig Udrustning; efter Sejren over den spanske Armada anvendte hun uden Kniberi sit Skatkammer til den Krig, som overlevede hende, og hvis Slutning først det næste Aarhundrede saa. Men Krigen havde tvunget Elisabeth til at tage Parti i den indre Religionsstrid; hun var Kirkens Hoved, hun betragtede de kirkelige Anliggender som sig personlig underlagte og taalte, saa vidt det stod til hende, aldrig nogen Religionsdebat i Underhuset. Hun og hendes samtidige, Henrik IV af Frankrig,

[1]) Arthur Weldon: The Court and Character of King James, 1650, citeret hos Drake: Shakespeare and his Times. 1817. II 149.

var i deres stille Sind religiøst ganske ligegyldige, havde en vis almindelig Gudstro og betragtede alle Dogmer som Hjernespind, enhver Ritus som lige god og lige gal. De saa Religionsforskellen udelukkende fra det politiske Synspunkt. Han endte med at gøre sig til Katolik og sikre sine tidligere Kampfæller Trosfrihed; hun var nødtvungent Protestant; men i England var Trosfrihed en ukendt Lære; det var fastslaaet, at enhver Undersaat skulde bekende sig til Statsreligionen.

Myndighedskær som Elisabeth i sit inderste Væsen var, havde hun et stærkt Hang til Katolicismen. Hendes Livs Situation havde stillet hende i Modsætning til Pavemagten; men hun holdt af til fremmede Landes Afsendinge at betegne sig som Katolik i alle Punkter undtagen Underkastelse under Paven. Hun lagde ikke engang Skjul paa sin Ringeagt for Protestantismen, hvis Hoved hun var, og hvis Bistand hun intet Øjeblik kunde undvære. Hun følte det som en Ydmygelse at betragtes som Meningsfælle af franske, skotske eller nederlandske Kættere. Hun saa ned paa de anglikanske Biskopper, som hun selv havde udnævnt, og de fortjente hendes Foragt, saa verdslige som de var. Men ganske anderledes afskyede hun dog alt Sektvæsen indenfor sin Kirke, fremfor alt det hele puritanske Væsen, og naar hun i sin Regerings første Tider ikke indlod sig paa Forfølgelse deraf, beroede det udelukkende paa, at hun endnu ikke kunde undvære dets Støtte. Men da hun sad fast paa sin Trone, hævdede hun trods Parlamentets haardnakkede Modstand sine Biskoppers dømmende Myndighed i alle Sager, der henførtes under Kirkepolitik, og lod puritanske Skribenter dømme til Døden eller fængsle paa Livstid for frimodige, men aldeles uskyldige Ytringer om Statsmagtens Forhold til Religionen.

Hendes Storhed havde beroet paa det Skøn, hun havde lagt for Dagen i Valg af sine Raadgivere og Befalingsmænd. Men de ypperste af dem, der havde givet hendes Trone Glans, døde bort den ene efter den anden i Aarhundredets sidste Tiaar. Walsingham, Statsmanden, der havde gjort Dronningen saa store Tjenester og frelst hendes Liv under den sidste Sammensværgelse, der hidførte Maria Stuarts Dødsdom, en af hendes uegennyttigste Tjenere, hvem hun belønnede med sort Utaknemmelighed, døde først; saa mistede hun fremragende Mænd af sit Raad som Lord Hunsdon og Sir Francis Knowles, dernæst selve Lord Burghley, Englands sande Regent under hendes Regeringstid, endelig Francis

Drake, den store Søhelt under Krigen mod Spanien. Hun følte sig ene og forladt. Hun havde ikke mere nogen Glæde af den Magtstilling, hvortil England under hende var bleven hævet. Trods alt, hvad hun gjorde for at skjule det, begyndte hun at føle Alderens Tryk og at mærke, hvor liden virkelig Hengivenhed de Mænd nærede for hende, der stadigt indtog Tilbederes Holdning. Hun var den sidste af sin Slægt, og Tanken om hendes Efterfølger var hende saa utaalelig, at hun til sit Dødsleje opsatte at tage nogen endegyldig Bestemmelse om, hvem hun udsaa dertil. Men det nyttede hende intet; hun vidste saare vel, at hendes Ministre og Hofmænd i hendes sidste Leveaar underholdt stadige, hemmelighedsfulde Forbindelser med James af Skotland. Med et Henrykkelsesudbrud over hendes friske Udseende kastede de sig i Støvet for hende, hvor hun gik forbi, og rejste sig saa op, børstede deres Klæder og skrev til James, at Dronningen sikkert ikke havde langt tilbage; hun saa for ilde ud dertil. De gjorde alt, hvad der stod i deres Magt for at skjule deres skotske Forbindelser for hende; men hun anede, hvad der foregik bag hendes Ryg, om end ikke, i hvad Omfang det fandt Sted, eller hvilke Mænd af hendes allermest betroede der satte sig ud over ethvert Hensyn for at sikre sig Yndest hos James. Hun tiltroede f. Eks. ikke Robert Cecil det Dobbeltspil, han havde for, paa samme Tid, som han gjorde sit til at drive Essex til det yderste og faa ham tilintetgjort for en Ulydighed, der i Dronningens Øjne næppe var mere oprørende end hans egen skjulte Færd. Men hun følte sig isoleret midt i Omgivelser, der utaalmodigt ventede paa den ny Tid, som skulde bryde frem efter hendes Død; hun begreb, at de Mænd, der endnu smigrede hende, aldrig havde holdt af hende for hendes egen Skyld, og hun forbitredes over, at de næppe engang syntes at frygte hende mere.

Under denne dybe Forstemthed gav hun sine tyranniske Lyster friere Løb end tilforn og blev stedse mindre tilbøjelig til Overbærenhed og Naade mod dem, hun engang havde haft kær, men som havde forbrudt sig imod hende.

Hun havde altid taget sine Yndlinge det meget ilde op, naar de vilde indgaa Ægteskab, og de havde altid maattet gifte sig hemmeligt uden dog derfor at undgaa hendes Vrede; nu strakte hendes Despoti sig saa vidt, at hun vilde raade ogsaa over de Hofmænds ægteskabelige Forbindelser, som aldrig havde nydt hendes Yndest.

Noget af det, der i Aarhundredets Slutning og det ny Aarhundredes Begyndelse er gaaet Shakespeare mest til Hjerte, har vistnok været den haarde Skæbne, som ramte hans fornemme og højt vurderede Beskytter Southampton. Denne var forelsket i Frøken Elisabeth Vernon, Lord Essex' Kusine. Dronningen forbød ham at ægte hende, men han vilde ikke opgive sin Brud. Han havde et trodsigt Sind og et heftigt Temperament. Han havde, saa ung han var, ved Entring taget et spansk Krigsskib paa den Ekspedition, som blev kommanderet af hans Ven Essex; han havde engang paa selve Slottet, da han havde støjet og lét, mens han spillede Primero med Raleigh og en anden Hofmand, og da Chefen for Livvagten Ambrose Willoughby opfordrede Herrerne til at være stille, eftersom Dronningen var gaaet tidligt til Sengs, slaaet denne høje Officer i Ansigtet og derefter indladt sig i formelig Nævekamp med ham. Lidet føjelig, som han var, giftede han sig da ogsaa i al Stilhed trods Forbudet (August 1598). Elisabeth lod ham til Straf tilbringe Hvedebrødsdagene i Tower og havde fra nu af et ondt Øje til ham.

Hans nære Forhold til Essex bragte Dronningens Vrede til ny Udbrud. Da Essex i 1599 som Hærfører i Irland havde udnævnt Southampton til sin *general of horse*, forlangte Dronningen, udelukkende af Forbitrelse over Southamptons selvraadige Giftermaal, hans Afskedigelse og tvang Essex til at give efter.

Man maa bl. a. holde sig denne Dronningens Holdning overfor Shakespeares første Velynder for Øje, for at forstaa hans øjensynlig kølige Følelser for Elisabeth, den Omstændighed f. Eks. at han ikke istemmede de andre engelske Digteres Sørgekvad ved Dronningens Død og end ikke efter Chettles udtrykkelige Opfordring skrev nogen Linie til hendes Pris[1]). Han har set hende omtrent som Englands store Historieskriver Froude i vore Dage har set hende.

Froude indrømmer, at hun var en tapper Sjæl, der skønt atter og atter udsat for Mordforsøg aldrig lod sig forskrække eller skræmme fra noget Foretagende af Uro for sit Liv, indrømmer,

---

[1]) Nor doth the silver tongued *Melicert*
Drop from bis honied muse one sable teare
To mourne her death that graced his desert,
And to his laies opend her Royall eare.
Shepheard, remember our *Elizabeth*,
And sing her Rape, done by that *Tarquin*, Death.

at hun var arbejdsom og sparsom. „Men“, tilføjer han, „hendes Forfængelighed var lige saa umættelig som hverdags. Hendes hele Natur var gennemforkunstlet. Undtager man, naar hun ligefrem løj, var det Elisabeth umuligt at være naturlig. Hendes Breve og Taler var saa fantastiske som hendes Klædedragt, og hendes Mening lige saa indviklet som hendes Politik. Hun var unaturlig selv i sine Bønner og drev sin Affektation saa vidt, at hun stedede den for den almægtiges Aasyn .... Æresforpligtelser glemte hun ikke blot i adskillige Tilfælde, men hun syntes ikke engang at forstaa, hvad Ære vilde sige.“ [1])

Paa det Tidspunkt af Shakespeares Liv, hvortil vi er naaede, indtraf den Begivenhed, som af alle ydre Hændelser i Datiden synes at have gjort det dybeste Indtryk paa hans Sindsstemning: Essex' og Southamptons ulykkelige Oprørsforsøg, den førstes Dødsdom og den sidstes Dom til livsvarig Fængsling.

III.

Naar disse Begivenheder ret skal forstaas, bliver et kort Tilbageblik nødvendigt.

Vi har set, hvorledes Essex i 1587 fortrængte Raleigh i Dronningens Gunst. Lige fra første Færd af forenede han med Tilbederens indsmigrende Tone den foretrukne Yndlings overlegne Holdning, der var hende ny, og som øjensynlig længe imponerede hende meget mere, end den opirrede hende.

Her et Eksempel fra deres Forholds allerførste Tid. Essex' Søster Penelope var mod sin Vilje bleven gift med Lord Rich og havde været elsket af Sir Philip Sidney, der forherligede hende under et opdigtet Navn som sin Stella, og hvis gengældte Kærlighed til hende var en offentlig Hemmelighed. Den jomfruelige Dronning, der altid i høj Grad holdt paa sine Omgivelsers sædelige Renhed, blev i 1587 fornærmet over hendes Nærværelse i Jarlen af Warwicks Hus, hvilket hun selv ledsaget af Essex besøgte, og fordrede, at Lady Rich skulde forlade Slottet. Essex, der paastod, at Dronningen tilføjede hans Søster og ham denne Fornærmelse alene for at handle Raleigh til Behag, rejste ved Midnat bort med Lady Rich. Han vilde straks derefter drage i Felten,

[1]) Froude: History of England. Vol. XII Conclusion.

gaa til Nederlandene, men Dronningen, som ikke kunde undvære ham, lod ham hente tilbage.

Saaledes blev han ogsaa mod sin Vilje holdt tilbage i Dronningens Nærhed, da Armadaen truede. Han var heller ikke kommen til at deltage i Krigen 1589, hvis han ikke hemmelig var flygtet fra England, efterladende et Brev til Dronningen og Raadet, *that he would return alive at no ones bidding.* Han maatte dog vende tilbage efter at have udmærket sig udenfor Lissabon, fordi et vredt Brev fra Elisabeth fordrede hans Tilbagekomst. De forsonedes saa atter. Dog den praktiske Dronning pressede ham straks efter for Tilbagebetaling af 3000 Pund, som hun havde laant ham, saa han nødsagedes til at sælge sin Gaard Keyston. Han fik til Gengæld *the farm of sweet wines,* et meget indbringende Monopol, hvis Inddragning mange Aar efter bragte hans Misfornøjelse til at skumme over.

Hans hemmelige Ægteskab i 1590 vakte levende Forbitrelse hos Dronningen, der straks lod sin Vrede gaa ud over han Brud. Denne fik Befaling til „at leve ganske tilbagetrukken i sin Moders Hus.“ Snart var han dog atter i Naade, og midt under hans Deltagelse i det franske Felttog 1591 lod Elisabeth ham kalde tilbage til England paa en Uge, der tilbragtes i alskens Fester; hun græd, da han afrejste paany, og gav ham en Befaling, han brød sig lidet om, den at undgaa enhver Fare for sin Person.

Under de fire Aar, i hvilke Essex herefter sad hjemme i England sysselsat med ærgerrige Planer, blev det ham klart, at Burleighs Søn, Sir Robert Cecil, var Hovedhindringen for hans Forfremmelse. Til Essex sluttede derfor snart alle de sig, der af en eller anden Grund hadede Cecils Æt. Og saaledes skete det, at Francis Bacon, Cecils Fætter, der forgæves havde anraabt først Faderen, saa Sønnen, om at skænke ham indbringende Embeder, blev en nær personlig Tilhænger af Essex. Til en af Parterne maatte man jo slutte sig, ifald man vilde frem. I Aarene 1593 og 1594 ser vi da ogsaa Essex atter og atter overhænge Elisabeth om Embeder for Bacon. Hun nærede en vis Mistillid til dennes Grundighed, hun havde desuden Uvilje mod ham, fordi han i Parlamentet uforsigtigt havde talt mod et Regeringsforslag, og Essex fik til sin store Ærgrelse og Krænkelse Afslag paa alle sine Anmodninger. For at holde sin Protegé skadesløs, skænkede han ham da Land til en Værdi af ikke ringere end 1800 Pund, i vor Tids Penge 160,000 til 180,000 Kroner; thi for den Pris solgte

Bacon Terrainet; i Essex' Tanker var det mere værd[1]). Gaven var næsten dobbelt saa stor som den, Southampton efter det upaalidelige Sagn skal have skænket Shakespeare.

Fra nu af er Bacon at betragte som Essex' opmærksomme og aarvaagne Klient, medens Essex vedblivende ser det som en Æressag for sig at skaffe Bacon enhver Anerkendelse, Forfremmelse og Medgang. Atter og atter stiller Bacon sin Pen til Essex' Raadighed. Der findes tre vidtløftige Breve fra Essex til hans unge Fætter Lord Rutland fra 1596, som give ham forstandige Raad med Hensyn til, hvorledes han skal bære sig ad med at drage det størst mulige Udbytte af sin forestaaende første Udenlandsrejse. I disse Breve genkender man paa mangfoldige Steder Bacons Tanker, paa adskillige hans Stil, idet der i hans Skrifter findes næsten enslydende Paralleler. Saa vidt man kan skønne, har Bacon her som ofte siden givet Essex Ideen til Skriftstykket og et første Udkast dertil. Han, som vel vidste, at Dronningens Misstemninger mod Essex til en Hovedaarsag havde dennes Hang til krigerisk Hæder og den Folkeyndest, den indbragte, og som meget godt saa, at Essex' Modstandere ved Hove fremhævede denne hans Ærgerrighed for Dronningen som en stadig Hindring for den Fred med Spanien, der dog engang maatte opnaas — betragtede det nemlig som fordelagtigt for sin Beskytter, at denne utvetydigt lagde sin Kærlighed til Fredens Sysselsættelser, Erhvervelsen af nyttig Kundskab og umilitære Fortrin, for Dagen i Breve, som man, skønt de var private, altid kunde forelægge Hendes Majestæt.

Omtrent samtidig med Francis Bacon sluttede dennes Broder Anthony Bacon sig inderligt (og mere trofast) til Essex. Gennem ham kom Lorden i Forbindelse med alle udenlandske Hoffer, ja han rivaliserede en Tid lang med selve det engelske Udenrigsministerium i Kendskab til de europæiske Forhold.

Den Iver, Essex i sin Tid havde udfoldet for at afsløre Lægen Roderigo Lopez' formodede Sammensværgelse mod Elisabeth, havde stillet ham særlig højt i hendes fornyede Gunst. Hans Heltedaad ved Cadiz burde have styrket denne, men hans Modstander Robert Cecil havde under hans Fraværelse vundet i Magt, og den havesyge Elisabeth klagede over Byttets Lidenhed (det beløb sig til 13000 Pund), skønt det var Essex alene, der

[1]) James Spedding: Letters and life of Francis Bacon I 371.

havde villet forfølge den vundne Fordel og erobre den indiske Flaade, man lod undfly; han var bleven overstemt i Krigsraadet.

For at overvinde denne ny Misstemning hos Dronningen skrev Bacon, der betragtede sin Skæbne som knyttet til Lordens, 4. Oct. 1596 et Brev til Essex, fuldt af gode Raad med Hensyn til den Holdning, han burde iagttage overfor Elisabeth, særligt for at gendrive den Anskuelse hos hende, at han var af et uregerligt Sind, Raad, som Bacon selv med hans Hofmands-Temperament havde lettere ved at følge end den alt for ligefremme Essex, der næppe havde vist ydmyg Underkastelse, før hans Stolthed lagde ham overmodige Ord paa Læben.

I Slutningen af Aaret 1596 blev Bacons Beskytter af selve hans Moder Lady Bacon anklaget for nærgaaende Opførsel mod en af Hoffets Damer; han nægtede, hvad han blev beskyldt for, men tilstod lignende Forseelser *(similar errors)*.

I 1597 foretog Essex, der havde ønsket en ny Kommando, med tyve Skibe og seks tusind Mand et Tog til Azorerne, som ikke mindst ved hans Uerfarenhed og uheldige Ledelse mislykkedes ganske. Han fik ved sin Tilbagekomst en kold Modtagelse af Dronningen, især fordi han henimod Ekspeditionens Slutning havde behandlet sin Medanfører Raleigh ilde. For at formilde Elisabeth sendte han hende indsmigrende Breve; men han blev dødelig krænket ved den gamle højtfortjente Howards Udnævnelse til Lord High Admiral. Han ansaa sig som Sejrherren ved Cadiz ene værdig til denne Udmærkelse, der medførte, at Howard fik Sæde over ham. Selv blev han dog paa Grund af sine Klager snart efter udnævnt til Earl Marshal af England, hvorved han atter fik Forrang for Howard; fik en meget værdifuld Gave til 7000 Punds Værdi, og opnaaede for første (og sidste) Gang, at Dronningen i Audiens modtog hans Moder, Lady Lettice, hvis Ægteskab med Leicester 23 Aar tidligere ikke var tilgivet endnu, skønt hun allerede i 1589, 49 Aar gammel, havde ægtet sin tredje Mand, Sir Christopher Blount.

Dog Essex' Fred med Dronningen og Hoffet var kortvarig. I 1598 blev han anklaget for paa én Gang at staa i Forhold til fire Hofdamer (Elisabeth Southwell, Elisabeth Brydges, Mrs. Russell, Lady Mary Howard), og Anklagen synes grundet. Paa samme Tid fandt heftige Tvistemaal Sted, om Krigen med Spanien skulde søges afsluttet eller ikke. Den blev, overensstemmende med Essex' Ønske, fortsat; men paa dette Tidspunkt skrev han, for at godt-

gøre at han ingenlunde vilde Krig for enhver Pris, det lille Skrift, der udkom 1602 under Titlen *An Apology of the Earle of Essex, against those which jealously and maliciously tax him to be the hinderer of the peace and quiet of his country.*

Fra Dronningens Fødselsdag det Aar er der etsteds hos Bacon bevaret os et morsomt Træk, der røber Essex' Drillelyst overfor Raleigh. Paa den Dag var det Skik, at de ypperste Hofmænd foretog et Dystløb til Ære for Hendes Majestæt, og Vedtægt bød, at enhver deltagende Ridder skulde møde i Forklædning. Det vidstes imidlertid, at Sir Walter Raleigh vilde ride i sin egen gulbrune og orangefarvede Uniform med Foerværk af sort Lammeuld. Essex red da for at ærgre ham frem for Skranken med en Garde af 2000 Følgesvende, alle klædte i gulbrune og orangefarvede Dragter med sort Foerværk, saa Raleigh og hans Mænd tog sig ud som en ubetydelig Afdeling af Essex' store Følge.

Det varede ikke længere end til i Juni eller Juli 1598, før det paany kom til en Scene mellem Essex og Dronningen i Raadet, den uhyggeligste og mest burleske Scene, som endnu havde fundet Sted dem imellem. Anledningen var ringe, Valget af en Embedsmand, der skulde sendes til Irland. Essex var vant til at tillade sig alt overfor Elisabeth; det var da, eller lidt senere, at han, som Raleigh beretter, sagde hende, at hendes Handlemaade var ligesaa krum og kroget som hendes Skrog *(that her conditions where as crooked as her carcass).* Vist er det, at han ved denne Lejlighed vendte hende Ryggen med et Udtryk af Foragt. Hun svarede med at give ham et Ørefigen og bad ham *go and be hanged.* Han lagde Haanden paa sit Sværdfæste, erklærede ikke at have villet taale en saadan Fornærmelse af Henrik VIII engang og holdt sig borte fra Hoffet i Maaneder.

Først i Oktober fik Essex Tilgivelse, men ingen hjerteligt eller blot oprigtigt ment. Dog Nødvendigheden af at dæmpe Oprøret i Irland bevirkede, at al smaalig Uenighed maatte gaa i Glemme. O'Neil, Jarl af Tyrone, havde som ofte før samlet en Hær, og hele Øen var i Oprør. Den offentlige Mening udpegede -- i øvrigt med Urette — Essex som den eneste Mand, der vilde kunne faa Bugt med den irske Opstand. Han havde dog store Betænkeligheder ved at tage mod Hvervet. Det gjaldt for hver enkelt Hofmand, men især for en Partihøvding ved Hove, om ikke at fjerne sig fra Dronningens Aasyn mere end ubetinget nødvendigt. Han maatte altid frygte, at hans Fjender af Mod-

partiet benyttede hans Fraværelse til at sværte ham saaledes for den almægtige Herskerinde, at han ikke kunde rejse sig igen. Elisabeth var paa dette Tidspunkt, ganske som siden hen Ludvig XIV af Frankrig, baade Regent og Forfatning i én Person. Hendes Vrede var Undergang, hendes Naade var den eneste Kilde til Velfærd. Derfor stræbte Essex især at sikre sig Tilladelsen til naar som helst at vende tilbage fra sin Post og aflægge Dronningen Regnskab, og derfor var det, da denne Tilbagevenden Aaret efter blev ham nægtet, at han sprængte alle Hensyn og overtraadte Forbudet. Han vidste, han var fortabt, hvis han ikke fik Elisabeth personligt i Tale.

I Marts 1599 blev Essex stillet i Spidsen for de engelske Tropper; han skulde kue Oprøret og kun skænke Tyrone Livet, hvis denne ærligt underkastede sig. Men i Stedet for, som hans Ordre lød paa, at angribe Oprøret, hvor det havde sin faste Borg, i Ulster nemlig, viste Essex sig længe uvirksom og drog saa til Munster. En af hans Befalingsmænd, Sir Henry Harrington, led ved sin egen Udygtighed, sine Officerers og Soldaters Fejghed, et forsmædeligt Nederlag. Han blev stillet for Krigsret i Dublin, han selv og hver tiende Mand af hans Soldater skudte. Sommeren gik hen, og i dens Maaneder svandt de 16000 Mand, hvormed Essex var kommen til Irland, ved Sygdom og Rømning ind til kun 4000 Mand. Under disse Omstændigheder opsatte Essex paany Toget til Ulster, saa Dronningen, der var yderlig misfornøjet, udtrykkeligt forbød ham at vende tilbage fra Irland uden hendes Tilladelse.

Da han endelig i Begyndelsen af September 1600 med sin sammensmeltede Styrke naaede Tyrones friske Hær, der i en stærk Stilling oppebiede Englændernes Komme, opgav han sin Angrebsplan, lod Tyrone anmode om en Sammenkomst, havde 6te September en halv Times Samtale med ham, og i Kraft af en Aftale, som han efter eget Sigende maatte love Tyrone ikke at opsætte skriftligt, for at den ikke skulde falde i Spaniernes Hænder og saaledes kunne bruges imod ham, sluttede Essex nu med Rebelhøvdingen en 14 Ugers Vaabenstilstand, at forny hver sjette Uge indtil første Maj.

Det var visselig ikke, hvad Elisabeth havde ventet sig af dette irske Felttog, der var begyndt under saa store Løfter, og det kan ikke undre, at hendes Vrede var stærk og dyb. Næppe

havde hun modtaget Efterretningen, før hun forbød Afslutningen af nogen som helst Overenskomst.

Overbevist om, at hans Fjender nu ganske havde Dronningens Øre, søgte Essex sin Sikkerhed i en ny Ulydighed mod Elisabeths bestemte Bud. Med et Følge af kun seks Personer, der senere i Anklagen imod ham blev til en Flok af 200 udsøgte Mænd, sejlede han over til England for at retfærdiggøre sig, red uden Ophold til Slottet Nonsuch, hvor Elisabeth opholdt sig, lod alle Døre aabne for sig og kastede sig med Rejsens Smuds og Støv paa sine Klæder paa Knæ for Dronningen, hvem han om Morgenen Kl. 10 den 28. September overraskede i hendes Sovekammer med udslagent Haar.

Det er et stærkt Bevis paa den Magt, hans Personlighed vedblivende udøvede over Elisabeth, at hun i første Øjeblik kun blev glad ved at se ham. Saa snart han havde gjort Toilette og klædt sig om, fik han Foretræde, der varede halvanden Time. Endnu syntes alt godt. Han spiste til Middag ved Dronningens Bord og fortalte om Irland, om Landet og Folket. Men ved Aftentid fik han Stuearrest, indtil Lorderne af Statsraadet havde talt med ham, hvad nogle Dage derefter forandredes til Husarrest under hans Ven, Lord Seglbevarerens Bevogtning.

At Dronningen ingenlunde helt havde glemt sine tidligere, blide Følelser for Essex, viste sig, da han nu blev syg; hun sendte i Midten af December otte Læger for at undersøge hans Tilstand; de tvivlede om hans Liv; men han kom sig.

Medens det nu saaledes saa ret sort ud for Essex, var paa dette Tidspunkt naturligvis ogsaa hans nærmeste Venner i Unaade. I et Brev fra Rowland Whyte til Sir Robert Sydney (i Sydney Papers) findes fra Slutningen af 1599 dette betegnende Træk: „My Lord Southampton og Lord Rutland kommer ikke til Hoffet; de tilbringer Tiden i London blot med at gaa i Teatret hver eneste Dag.“ Som Southampton havde ægtet en Kusine af Essex, saaledes Rutland en Datter af Lady Essex, født i dennes første Ægteskab med Philip Sidney. Begge stod Last og Brast med deres mere fremtrædende Slægtning.

Den 5. Juni 1600 blev Essex bragt for en Ret, der af naadigt Hensyn ikke var Stjernekammerretten, men en særlig Ret, bestaaende af fire Jarler, to Baroner og fire Dommere, der samledes i Lord Seglbevarerens Hjem, i York House, og hvorfra det store Publikum var udelukket. Rettergangen var nærmest betinget af

Dronningens Ønske om, overfor den offentlige Mening, der forgudede Essex og betragtede ham som forurettet, at retfærdiggøre hans Arrestation.

IV.

Anklagen gik ikke Essex alt for nær paa Klingen, søgte ikke endnu landforræderske Aarsager til hans slappe Holdning i Irland, men fremhævede kun hans Ulydighed mod Dronningens Befalinger og den uhæderlige og farlige Overenskomst med Tyrone. Der var ikke blevet tildelt Francis Bacon nogen Part i Retsforhandlingerne; men da han skrev til Dronningen og udtrykte sin Villighed til ved denne Lejlighed at tjene hende, fik han det ganske underordnede Hverv overdraget at kræve Essex til Regnskab for den Indiskretion, han havde lagt for Dagen ved at modtage en i upassende Udtryk affattet Tilegnelse af en politisk Brochure, som en vis Dr. Hayward havde skrevet. Bacon overskred det ham overdragne Hverv, idet han vidtløftig dvælede ved nogle lidenskabelige Vendinger i et Brev fra Essex til Lord Seglbevareren, i hvilket han havde kaldt Dronningens Hjerte forhærdet og sammenlignet hendes fyrstelige Vrede med et Uvejr. En Personlighed, der var mindre ængstelig for at bevare Dronningens Gunst, vilde have frasagt sig Hvervet paa Grund af sit nære Forhold til Essex; Bacon søgte det, gik videre, end det foreskrev ham, og staar lidet til Troende, naar han bag efter i sin *Apology* fremstiller sig som ledet af Ønsket om senere at kunne være Essex nyttig hos Dronningen; dog har han øjensynligt endnu ikke ophørt med at betragte en Forsoning af Elisabeth med Essex som den sandsynlige Udgang og har maaske senere gjort sit til i private Samtaler at stemme Dronningen forsonligt.

Den af Lord Seglbevareren forkyndte Dom var den ikke strenge, at Essex foreløbig skulde sættes ud af Embedsvirksomhed og vedblive at være Fange i sit eget Hus, „indtil det maatte behage Hendes Majestæt at eftergive baade denne Straf og alt det øvrige.“

Bacon, som øjensynligt endnu ikke ansaa Essex' Sag for uigenkaldeligt tabt, søgte nu i et forsigtigt Brev til ham at forklare sin Holdning og fik af den højsindede Mand straks en Tilgivelse, der næppe var fortjent. Bacon hævdede, at næst efter Dronningens og Fædrelandets Interesser laa vedblivende Essex'

ham mest paa Hjerte, og forfattede nu: først et meget forstandigt Brev, som Essex burde omskrive en Smule og saa sende Dronningen, dernæst med hele sin diplomatiske Kløgt et fingeret Brev fra hans Broder Anthony Bacon, Essex' hengivne Mand, til Lorden og dennes Svar derpaa, som begge Parter burde afskrive og benytte, for at disse Breve, der beundringsværdigt godtgør Bacons Evne til at efterligne to saa forskellige Mænds Stil, kunde bringes for Dronningens Øjne og gøre det forønskede Indtryk. Med Macchiavellistisk Finhed er der i disse Breve sørget for at stille Francis Bacon i det Lys, som maatte tiltale Dronningen mest: Essex synes at betragte ham som vundet af Dronningen og Anthony haaber, at Dronningen vil vise ham den Naade, han har fortjent for „alt, hvad han har gjort og lidt.“ [1])

Det lykkedes ikke Bacon at bevæge Elisabeth til at gengive Essex hans tidligere Stilling i hendes Yndest. Men i August, et Par Maaneder efter Domfældelsen, blev den fulde Frihed ham tilstaaet, dog blev Foretræde hos Elisabeth ham forment, og det blev ham sagt, at han maatte betragte sig selv som endnu værende i Unaade, en Omstændighed, der bevirkede, at han nu blev søgt af meget faa andre end dem, der hørte til hans Slægt. Hertil kom, at han var dybt i Gæld, og at i den næste Maaned udløb det Monopol paa søde Vine, der havde været hans Hovedindtægt, og af hvis Fornyelse hans økonomiske Redning afhang.

Han vaklede mellem Frygt og Haab og slog dagligt om fra Sorg og Anger til oprørsk Raseri med en Hastighed, som var hans Sind rent ude af Ligevægt. Snart henvender han sig til Dronningen med dybeste Ydmyghed i smigrende Breve, snart taler han — som det i disse Dage berettes af hans Ven Sir John Harrington — „om Dronningen, som ingen Mand gør, der har en sund Sjæl i et sundt Legem.“

Saa faldt Afgørelsen. Hans Indtægtskilder var standsede og hans Haab til Dronningen knækket. Hertil kom hans, i øvrigt ugrundede, Tro paa, at hans Fjender ved Hoffet, der havde berøvet ham hans Formue, havde lagt en Plan til nu ogsaa at berøve ham Livet. Han indbildte sig desuden, at Robert Cecil

---

[1]) Two Letters framed by Sir Francis Bacon, the one as in the name of Mr. Anthony Bacon, his brother, to the earl of Essex; the other as the earl's answer thereunto. Spedding: Letters and life of Francis Bacon, II 197 ff.

smeddede Intriger for at faa den spanske Infantinde til Tronarving, og desperat, som han var, begyndte han at foregøgle sig det som lige nødvendigt for Statens Vel og for hans eget, at han med Magt skaffede sig Adgang til Dronningen og opnaaede hendes nuværende Raadgiveres Fjernelse fra Hove. Under Uroen for, at han paany kunde blive holdt fangen og denne Gang sendt til Tower, besluttede han i Februar 1601 at udføre sit i nogen Tid nærede Forsæt at overrumple Hoffet.

Southampton havde i denne Tid laant de misfornøjedes Parti Hus i sin Ejendom Drury House til Drøftelse af Situationen. Her blev den løse Plan lagt, at man skulde bemægtige sig Whitehall og Essex tiltvinge sig Adgang til Elisabeth; Tidspunktet skulde afhænge af de skotske Sendebuds Ankomst. Den 5. Februar indfandt en fire, fem af Lordens Venner sig i Globeteatret og lovede Skuespillerne 11 Shilling mere end de sædvanlig fik, hvis de den 7de vilde spille Stykket om Kong Richard II's Afsættelse og Drab (ɔ: Shakespeares Richard II). Imidlertid havde Essex i Februars Begyndelse ogsaa samlet sine Tilhængere hos sig selv i Essex House, og dette foranledigede Regeringen, som med Uro havde erfaret Tilstrømningen der, til at stævne Essex for Raadet. Han modtog Tilsigelsen den 7. Februar 1601, undskyldte sig med et Ildebefindende og sammenkaldte straks sine Venner. Samme Dags Aften var 300 Mand forsamlede hos ham, uden at dog nogen virkelig Plan var lagt. Han meddelte dem, at hans Liv var truet af Cobham og Raleigh. Den 8. Februar om Morgenen ankom Lord Seglbevareren med tre andre Lorder som Sendebud fra Dronningen for at undersøge, hvad der foregik, og forlangte at faa Lord Essex i Tale. De sagde ham, at hvad Klager han havde at forebringe Dronningen skulde blive hørte, men han maatte befale sine Tilhængere at gaa fra hverandre.

Essex gav kun forvirrede Svar, at hans Liv var efterstræbt, at man vilde myrde ham i hans Seng, at man havde baaret sig troløst ad imod ham og sligt. Imedens lød der Raab fra Flokken af hans Tilhængere: Mylord! de bedrager jer! De styrter jer i Ulykke! I spilder Tiden! — Essex førte Lorderne ind i sit Hus, medens hans bevæbnede Venner skreg: Slaa dem ihjel! eller Kast Seglbevareren ud af Vinduet! eller Behold dem som Gidsler! — Han lod dem indelukke som Fanger eller Gidsler i sit Bibliotek. Saa gik han tilbage og under Raabet: Til Hoffet, til Hoffet! strømmede man ud af Porten. I sidste Øjeblik erfor Essex, at

Hoffet var forberedt og Vagterne fordoblede, alle Adgange til Whitehall spærrede. Man var derfor nødt til at forsøge en Rejsning af City først. Men til at drage gennem Byen behøvede man Heste; der var sendt efter dem; dog de lod vente paa sig. Saa utaalmodig var man imidlertid, at man i Stedet for at oppebie deres Ankomst, et Par Hundrede Mand i Følge med Essex, Southampton, Rutland, Blount og andre fornemme Herrer i Spidsen, dog uden nogen som helst virkelig Fører eller virkelig Plan, begav sig ned gennem City's Gader. Essex holdt ingensteds nogen Tale til Befolkningen, raabte kun som sindsforvirret, at man havde villet myrde ham. Vel kom der mange Folk til og sluttede sig til Toget, men ingen af dem var bevæbnet, og ingen var andet og mere end Tilskuer. Regeringen lod imidlertid af beredne høje Embedsmænd forkynde rundt i Byen, at Essex var Højforræder, hvorefter adskillige af hans Folk skilte sig fra ham; samtidig udsendtes Tropper imod ham, saa han med Resten af sine Mænd med Nød og næppe naaede tilbage ad Floden til Essex House, der straks blev underkastet en Belejring og Beskydning, indtil Essex og Southampton ved Aftentid aabnede Underhandlinger og ved 10-Tiden overgav sig med deres lille Styrke mod Løftet om, at de efter Overgivelsen skulde blive høvisk behandlede og faa en hæderlig Proces. Fangerne blev førte til Tower.

Paa dette Tidspunkt griber Francis Bacon paany og denne Gang afgørende ind i Essex' Eksistens. Han behøvede aldeles ikke at have med Retssagen at gøre, og selv om han i Embeds Medfør havde været forpligtet dertil, fordrede Sømmelighed, at han holdt sig tilbage. Han var ikke den offentlige Anklager, kun et Medlem af „Det lærde Raad“ (The Learned Counsel). Men hans nære Venskabsforhold til Essex gjorde hans Deltagelse i Sagen ønskværdig for Regeringen; han var paa en Gang Vidne og Advokat, og han blev tilkaldt ikke som Medlem af det lærde Raad, men udtrykkeligt som „Ven af den anklagede“.

Den 19. Februar blev Essex og Southampton bragte for en Domstol af 25 Peers og 9 Dommere. Allerede den 17. var Thomas Leigh, en Kaptejn af Essex' irske Hær, som den 8. Februar var set søgende Adgang til Slottet, bleven halshugget i Tower. Nu, da Essex' Sag uigenkaldelig var tabt, havde Bacon ingen anden Bekymring end den at vise sig nyttig for det herskende Parti og Dronningen hengiven. Hans Øjemed med den første Tale, han holdt imod Essex, var derfor Paavisningen af, at den i Virkelig-

heden improviserede Plan at fremkalde en Rejsning i London By var en Frembringelse af tre Maaneders Overlæg: Essex' Paastand, at han var dreven til sin Gerning af Frygt for mægtige Fjenders Anslag imod ham, fremstillede han som hykkelsk og løgnagtig. Han sammenlignede Essex med Kain, den første Morder, der ogsaa søgte Undskyldninger for sin Ugerning, og med Pisistratus, der saarede sig selv og saa løb gennem Athens Gader, raabende, at man havde staaet ham efter Livet: Lord Essex havde i Virkeligheden slet ingen Fjender haft.

Essex svarede, at han kunde stille Mr. Bacons eget Vidnesbyrd imod ham. Som Hofmand havde Bacon lovet at tale hans Sag for Dronningen. Han havde med stor Kunstfærdighed skrevet et Brev til hende, som blev underskrevet med Essex' Navn. Han havde ogsaa skrevet et andet Brev i sin Broder Anthonys Navn og et Svar derpaa fra Essex, hvilke han begge skulde vise til Dronningen: „Gosnold bragte mig begge Brevene, og i mit Brev talte han min Sag saa følsomt som muligt imod hine Fjender og udpegede dem saa tydeligt som kun muligt."

Svaret ramte Bacon føleligt og drev ham til i sit Gensvar en følgende Dag at angribe sin Velgører med en ny, langt mere ondartet og for ham farlig Sammenligning. Han stillede ham sammen med en vidtberømt samtidig, ogsaa han en oprørsk Adelsmand, Hertugen af Guise: „Det var ikke det Følge, I førte med jer, men den Bistand, I haabede at finde i Byen, som I satte eders Lid til. Hertugen af Guise trængte sig igennem Parises Gader paa Barrikade-Dagen, blot klædt i Trøje og Benklæder, fulgt af otte Herrer alene, og fandt den Hjælp i Byen, som — takket være Gud! — svigtede jer her. Kongen blev tvungen til at kaste sig i en Pilgrimsdragt, og i den Forklædning undfly deres Raseri".

Da Essex stadigt nægtede at have stræbt efter Tronen og at have villet tilføje Dronningen nogen Overlast, var Parallelen frygtelig for ham.

Baade han og Southampton blev kendte skyldige og Dødsdom udtalt over dem begge.

En særegen Interesse knytter sig for os til Forhøret over Shakespeares Beskytter Southampton og dennes undertegnede Bekendelse. John Chamberlain skriver den 24. Februar i et Privatbrev: „Jarlen af Southampton talte meget godt (skønt efter min Mening noget for vidtløftigt) og forsvarede sig som en Mand, der gerne

vilde blive i Live, meget energisk for at faa sig frikendt, men alt forgæves, thi det kunde ikke saa være; hvorpaa han nedlod sig til Bønfaldelse og vakte stor Medlidenhed; skønt man i Almindelighed led ham vel, fandt jeg dog, at han var noget lavmælt og underdanig og overfor sin stolte Fjende syntes alt for utilbøjelig til at dø."

Southamptons egen Bekendelse indeholder, at han straks ved sin Ankomst til Irland blev bekendt med Essex' Henvendelse til Kong James af Skotland, som gik ud paa, at denne for sin egen Skyld ikke burde finde sig i, at Englands Regering vedblivende var i hans og Essex' fælles Fjenders Hænder, at han i rette Tid skulde ruste en Hær, og at Essex da, saa vidt det lod sig forene med hans Tjenesteforhold til Hendes Majestæt, skulde understøtte Kongen med sine irske Tropper. Da James svarede undvigende, blev der intet af Planen, som Southampton snart derefter fortrød at have ønsket Fremgang. Han rejste til Nederlandene, efter at han havde mistet sin Post i Irland, og havde ingen anden Tanke end den at genvinde Dronningens Naade, da Essex, hans Slægtning og Ven, kaldte ham til sig og anmodede ham om hans Bistand til den Plan, han havde lagt, at søge Adgang til Hendes Majestæt. Han havde med tungt Hjerte fulgt Opfordringen og sluttet sig til Foretagendet, ikke paa Grund af nogen som helst Utroskab eller Uærbødighed mod Hendes Majestæt, men alene paa Grund af sin Kærlighed til Essex. Han fortryder og afskyr sin Handlemaade og lover paa Knæ at hellige Dronningen enhver af sine Dage, ifald hun vil skænke ham Livet.

Southampton gør Indtryk af en heftig, men blød Karakter, der har fulgt en stærkere Naturs Tilskyndelser; men han lader sig ikke henrive til noget uværdigt Ord mod sin Slægtning og Ven, hvis Sag han naturligvis forstod i ethvert Tilfælde var tabt. Han benaadedes til livsvarigt Fængsel.

Essex selv udholdt endda til sidst den haarde Prøve, han var stillet paa, med mindre Bestandighed; thi da han saa sig selv dødsdømt og saa, at flere af hans nærmeste havde tilstaaet de Samtaler og Aftaler, der efter hans Tilskyndelse havde fundet Sted paa Drury House, table han i de sidste Dage før sin Død al Ligevægt, ja lagde al Værdighed til Side og overvældede sine nærmeste, sin Søster, sine Venner, sin Sekretær og sig selv med en Strøm af Anklager.

Imedens var hans Fjender ikke ledige. Selv Raleigh, paa hvis stolte Karakter man nødigt ser en saadan Plet, men som naturligvis var ægget ikke blot ved det gamle Fjendskab mellem dem, men ved Essex' seneste Beskyldninger for at staa ham efter Livet, skrev, i sin Uro for, at Benaadning kunde finde Sted, til Cecil og bad ham *not to relent,* men sørge for, at Dødsdommen blev udført.

Elisabeth havde først givet denne Dom sin Underskrift, saa tilbagekaldt den; den 24. Februar undertegnede hun den for anden Gang, og den 25. Februar 1601 faldt Essex' Hoved for tre Hug.

Befolkningen gik ikke ind paa at betragte sin Yndling som Højforræder; den afskyede hans Bøddel og lige saa meget dem, der som Bacon og Raleigh ved deres hadefulde Optræden havde været medvirkende til at faa Dødsdommen fuldbyrdet.

For at retfærdiggøre sig udgav da Regeringen en officiel Erklæring om den faldne Stormands Brøde, betitlet „A Declaration touching the Treasons of the late Earl of Essex and his complices", i hvis Affattelse Bacon har haft stor Del. Den er meget upaalidelig. En af Bacons ypperste Biografer James Spedding har ganske vist søgt at paavise dens Overensstemmelse med de virkelige Forhold; men det er ikke lykkedes ham at bortforklare den graverende Kendsgerning, at heri alt er udeladt, hvad der under Forhørene godtgjorde Essex' Hensigt ikke at anvende Vold, og beviste det rent uoverlagte i Forsøget paa at fremkalde en Rejsning i London; hvor sligt er udeladt, findes i Marginen, snart med den offentlige Anklager Cokes Haandskrift, snart med Francis Bacons. Bogstaverne *om.,* hvad naturligvis vil sige *at udelade* (to be omitted). En Sammenligning er endnu mulig, da alle Forhørene er bevarede[1]).

Bacon, der i intellektuel Henseende var saa glimrende udrustet, og som havde Bevidstheden om sit aandelige Værd, var ikke uden videre et slet Menneske. Men hans Hjerte var koldt og hans Sjæl uden Højsind. Hans Hu stod paa en ganske uværdig Maade til jordisk Velfærd; stadigt gældbunden, som han var, attraaede han over alt smukke Huse og Haver, massivt Sølv-

---

[1]) Smlgn.: Dictionary of National Biography. Robert Devereux. — Spedding: Letters and Life of Francis Bacon II 190—374. — Edwin Abbott: Francis Bacon, an Account of his life and works 53—82. — Macaulay: Lord Bacon. — Edmund W. Gosse: Raleigh.

tøj, store Indtægter, og hvad der forskaffede alt dette: høje Stillinger, Embeder, Titler og Æresbevisninger, som han burde have overladt Mænd af ringere Værd. Han tilbragte sit halve Liv som Ansøger, modtog det ene krænkende Afslag efter det andet og takkede saa ydmygt for den naadige Afvisning. Han viste en eneste Gang i sin Ungdom som Parlamentsmedlem Uafhængighed og Retsind, men angrede det, da han saa, at man paa højeste Sted tog ham det ilde op, med en Inderlighed, som havde han begaaet en Brøde mod al politisk Moral, og anraabte Hendes Majestæt om Tilgivelse derfor, som var han greben i Kassesvig. Med denne Lavhed i Sind og Holdning vendte han sig nu mod Essex. Han har ofte gentaget den Læresætning, som allerede Cicero (i *De amicitia*) kritiserer: „Elsk, som om du engang vil komme til at hade, og had, som om du engang vil komme til at elske.“ Han havde aldrig elsket Essex anderledes. Hans Undskyldning, hvis der er nogen, for at søge Forfremmelse for enhver Pris, er den, at han havde de højeste Forestillinger om sit Værd for Videnskaben og mente, det var til Ære og Fremme for Videnskaben, at han som dens Dyrker var stillet højt.

Betragter man Essex' Portræt med dets regelmæssige Skønhed, det fornemme og milde Udtryk, den høje Pande, det krøllede Haar og det store, langt nedkæmmede, lyse Skæg, begriber man, at en saadan Mand maatte blive Menigmands Yndling, naar der laa en Glorie af Ry for eventyrlig Bedrift om hans Navn, og at den Udygtighed, han to Gange havde vist som Hærfører, ikke synderligt kunde ændre Befolkningens store Tanker om ham. Han var i Virkeligheden saa lidet Statsmand som General, men en frittalende, lidenskabelig Mand uden Statskløgt, en tapper Soldat uden Taktik. Han tog fejl af sit Herredømme over Elisabeth, forstod ikke, at Dronningen paa samme Tid, som hun var betaget af hans Person, ringeagtede hans politiske Raad. Han var et stort Stykke af en Poet, digtede vakre Sonetter, var i lige høj Grad en Beskytter af Aandens og Sværdets Mænd, viste sig ædelmodig indtil Overdaadighed mod sine Venner og Klienter og havde maaske sin mest oprigtige og mest overbeviste Beundrerkres blandt Samtidens Forfatter- og Digterskare. Utallige er de Bøger, som er tilegnede ham.

Der er ingen Tvivl om, at det efter hans sørgelige Død gik tilbage med Dronningens Humør og Livsmod. Sagnet om, at det var selve hans Henrettelse, hun tog sig saa nær, er dog lidet

troværdigt, og sikkert er Historien om Essex' Ring, der for sent blev hende forevist, en Fabel. Afgjort er det derimod — thi Henrik IV's franske Afsending, Hertugen af Biron, der med et Følge af 300 Mand aflagde Dronningen et Høflighedsbesøg, havde ingen Grund til at fortælle en Usandhed — at Elisabeth den 12. September 1601 efter i en Samtale om Essex at have gjort sig lystig over sin henrettede Yndling, aabnede et Skrin og deraf udtog selve Essex' Hovedskal, som hun viste til Biron. Ti Maaneder senere fik denne den franske Konges Yndling — hvis Navn Shakespeare havde laant Helten i sit første Lystspil — samme Død som Essex for en lignende Brøde som hans.

Bacon har visselig sørget endnu mindre over Essex' Forsvinden, end Dronningen gjorde. Han var imidlertid skamløs nok til, da efter Elisabeths Død Essex' Venner var i højeste Yndest hos den unge Konge, at sende et Brev til Southampton (før denne endnu var udløst af Tower, men da han allerede betragtedes som en Magt i Staten), i hvilket han efter at have udtrykt en Bekymring for at blive mødt med Mistillid, slutter saaledes: „Og dog er det saa sandt som nogen Ting, Gud ved, at denne store Forandring [i Staten] ikke har fremkaldt anden Forandring i mig overfor Deres Herlighed, end at jeg nu *trygt* kan være, hvad I ved, at jeg altid *oprigtigt* var forud."

Man kendte i London i hine Dage naturligvis ikke de enkelte Omstændigheder ved Essex' Domfældelse med den Nøjagtighed, hvormed vi kender dem nu. Men vi ser, som alt berørt, at den offentlige Mening med Lidenskab og Harme vendte sig mod Bacon, der blev opfattet og foragtet som den Forræder mod sin Herre, der mere end nogen anden havde hidført hans ulykkelige Endeligt; vi ser, at Raleigh trods sin Storhed nu bliver en af Englands upopulæreste Mænd, og vi iagttager, at Essex' Minde trods alt, hvad der blev gjort for at nedsætte ham i det almene Omdømme, i den store Befolkning vedblev at forgudes.

Naar det Spørgsmaal da opstaar, hvorledes Shakespeare har stillet sig til disse Begivenheder, der opfyldte det engelske Folk, saa er det mere end sandsynligt, at han, der nylig havde været saa inderligt knyttet til Southampton og derfor ikke heller kan have staaet Essex fjernt, har fulgt de anklagedes Personligheder med sin Sympati, har næret levende Uvilje mod deres Fjender og har taget sig deres Skæbne nær. Og naar vi nu paa

den anden Side iagttager, at netop paa dette Tidspunkt indtræder der et Omslag i Shakespeares hidtil lyse Grundstemning, saa alle hans Indtryk af Livet og Menneskene fra nu af bliver stedse smerteligere og smerteligere, saa vokser Sandsynligheden for, at Vemod ved den Skæbne, der ramte Essex, Southampton og deres Fæller, har været en af de oprindelige Grunde til hans begyndende Melankoli.

Den havde andre, langt mere intime.

Georg Brandes.

Udi Amorns Hecte.

Dirik Gigler fortællede nyssens udi Baarstuen:

Hi-a-jah, I har storlig Ret derudi, Laust Degn, at Amour eller Elskov er en kuriøs Sentiment; ret nu skal jeg fortælle Jer, — I kender jo ham, Hr. Søren, Sognepræsten til Faritz og Tiigelse? Naa ikke! Han er dog ellers kendt fast over det ganske Land heromkring for hans Hastighed.

Hans Kvinde er død ham fra; men han har en Dotter Jomfru Karine, som tilseer hans Hus, endog hun er ikkuns sexten Somre gammel.

Hun er ellers køn, den Karinelille, ret en Dejligheds Dukkebarn. Men saa var det digt efter Middag nyssens en Dag, Hr. Søren kom løbendes ud i Urtegaarden med en Brevskab i hans Haand og raabte: „Karine, Karine!"

Karine svarede: „Ja!"

Hr. Søren svarede: „Kom, kom flux hid."

Karine kom da løbendes hardt til og havde i henders Arme en Urt, et lidet Mandeltræ udi Potte, og hun spurgte: „Ja, hvad vil I, hjerte Fa'er?"

Hr. Søren: „Jeg har her annammet Brevskab fra ham, Jørgen Skipper. Han — ja hun kender ham jo. Sæt den!"

Karine satte Urten paa en liden Græsbænk og svarede: „Han har gjort Besøgelse hos Jer nogle Gange."

Hr. Søren svarede iligen: „Adskillige Gange, Barnlille. Han er en brav Karl i alle Maader, og derhos er han en dygtig Mand, der vel har brugt de unge Aar, har faret viden om paa lange Rejser og tjent gode Penge, saa at han kan nu leve hjemme i Ro den øvrige Levnedstid, og derhos er han en fornumstig og forfaren Mand, som jeg bær stor Estime for og gerne fører en Discours med. Han fejler ikkuns eet."

Karine tog ved Urten og spurgte: „Det er?“

Hr. Søren: „En Ægtekvinde“.

Karine rettede lidt paa henders Lue og sagde: „Jeg mente, han var gift.“

Hr. Søren: „Aaret næstforleden stod hans Bilager; men forgangen Aar blev hans Kæreste ham hjemkalden ved en sørgelig Død og er nu salig hos Gud. Og han har lønlig skrevet mig til, om det kunde vel skikke sig, at han sendte mig sine Tiltalemænd, for at tale mig til anlangendes min kære Dotter.“

Karine gav et Sæt og udbrød: „Mig, hjerte Fa'er?“

Men Hr. Søren holdt hardt ved og mælede: „Og haver jeg beraadet mig med Gud og mig selv og bestemt at svare ham vel.“

Karine interrompeerte ham: „Men jeg kender ham jo intet, hjerte Fa'er. Han har ikke talet ti Ord med mig.“

Hr. Søren: „Hvad, kendte Rebecca mon Isak? Men jeg kender ham; det er alt nok.“

Da gjorde Karine med sagte Røst denne Instants: „Jeg er saa ung endnu.“

Hr. Søren: „Visvas! Hun er fyldt de sexten Aar, og han er to Snese. Det er justement den samme Alder, som jeg og henders salig Mo'er havde, da vi blev givne tilhobe. Gud glæde henders Sjæl hisset! Hun var saa god af Sind som skøn af Skabning, og førte vi da ogsaa et Gud velbehageligt Ægteskabslevnet, saasom hun vidste som en ret christelig Ægtekvinde at skikke og bøje sig i alle Maader for mig som hendes rette Ægteherre.“

Desimidlertid havde Hr. Søren staaet og fingret ved Karines Urt; her gjorde han, uden at give Agt derpaa, en ilig Bevægelse, saa at en middelmaadig stor Gren blev bruden over.

Karine: „Aa, mit Mandeltræ!“

Hr. Søren svarede: „Naa, jeg agtede ikke, — hvorfor vilde det intet lade sig bøje?“ Her fangede han an at vorde hastig — muligens for det, han havde handlet slig med Mandeltræet, — og han sagde videre: „Men jeg undres paa, at hun i denne Stund vil give Agt paa deslige Smaadalier;“ — og han stødte Mandeltræet neder paa Jorden.

Karine faldt paa henders Knæ og bad saa almindeligt: „Hjerte Fa'er! Lad mig blive hos Jer — altid — og passe Jer og tjene Jer og pleje Jer, naar som I vorder beladt med Krankhed, og tilsidst lukke Jere trætte Øjen!“

Men Hr. Søren klappede kort henders Hoved og svarede: „Barnlille, hun taler der kærligt, men ufornumstigen. Jeg er moksen tre Snese af Aar; men Gud har givet mig en god Helsen; kan hænde jeg inden min Død fylder de fire. I saa Fald vil hun alt ved min Død være gammel og visnet. Nej nej, vel vil det falde mig tungt at savne hender, men ikke vil jeg for min Aarsag forvolde, at hun trodser Guds og Naturens Anordning og forsmægter udi enlig Stand.“

Karine: „Hjerte Fa'er, men naar jeg begærer ...“

Men Hr. Søren agtede det intet men farede fort: „Eller det kunde ske, at Gud-Herren snart kaldte mig, og da stod hun alene i henders unge Alder. Vel veed jeg, at Naadigherren paa Gaarden vilde gøre det til en Condition for min Eftermand i Kaldet, at han annammede hende som sin Ægtekvinde efter Landsens Skik. — Det vilde han, saasom han er en liberal og from Mand. — Men det er dog immer en vanskelig Sag for mig at sla min Lid til en ganske ukendt Mand, der tilmed kanhænde har haft sin Hu vendt til en anden Kvinde, men nu maa bøje sig og tage Pigen for Brødet. Jaja, tro kuns mig, Barnlille, mangen Nat har jeg ligget vaagendes og betænkt den Sag ved mig selv og bedet til Gud, at han vilde forhjælpe hender til et godt Giftermaal. Og priset være Gud! Han har naadeligen hørt sin ringe Tjeners Bøn. Her er nu kommen en Bejler: han er velholden, mens jeg er ikkuns arm, han er en brav Mand, og han har hende hjertelig kær. Stat op, Karine, og gør mig til Vilje.“

Men Karine laa paa henders Knæ og svarede: „Ak Gud, jeg kan ikke.“

Men da blev Hr. Søren hastig og svarede: „Hun kan ikke! — Svar mig flux, Kvind, har hun kanhænde alt en Bejler, er gaaet ad forborgne og forbudne Veje, har alt kastet sig hen, hvad? (Og han gribede hardt ved henders Arme og rystede hender) Haha! Men ved den levendes ...“

Karine raabte: „Ak, ti, ti! Jeg veed mig intet af nogen Mand.“

Men Hr. Søren holdt hardt ved og svarede: „Saa har hun da som mindst en slig udi henders Tanker, en som hun synder med udi henders Hjerte, — den vanartige Basilisk hun er — en som hun endnu angler efter, hvad? Svar mig!“

Karine svor i henders Kvide: »Jeg sværger ved Gud almægtigste, at jeg har ikke sæt min Hu til nogen Mand.«

Saa tog Hr. Søren Hænderne fra og mælede: „Nu, det var endda vel, det! Saa er det ikkuns henders taabelige Pigenykker; men dem skal jeg vel bøje."

Karine: „Giv mig Stunder, hjerte Fa'er."

Hr. Søren: „Jovist! Mens Græsset gror, dør Horsemor. Nej, Lykken maa gribes ved henders korte Øre, mens hun er der. Stat op og gør mig til Vilje".

Karine: „Jeg kan ikke."

Hr. Søren slog hans Arme mod hans Bryst og svarede: „Hør nu, hun gør mig platterdings rasende med henders Instantser. Jeg har Guds og Menneskens Ret til her slethen at befale; men jeg er ingenledes af de Mænd, der aleneste befaler, hvor de tilligemed kunne give Grunde. Jeg har staaet her og lagt ud for hender vidt og bredt om mine mange Raisons, og dog svarer hun mig . . ."

Men Karine hensjunken i henders egne Tanker svarede atter: „Jeg kan ikke."

Da stampede Hr. Søren i Jorden og sagde: „Hun kan ikke — javist, men om hun ikke bøjer sig, da skal hun snart forfare, jeg med Ret nævnes den hastige Hr. Søren. Sværg mig flux, at hun vil svare Jørgen Skipper vel."

Karine laa paa henders Knæ, hun tog ved hans Kjortel og raabte: „Ak Gud, hav dog Barmhjertighed med mig værgeløse Barn!"

Men Hr. Søren stødte henders Hand bort; han hævede Armen som til Slag og sagde med høj Røst: „Sværg flux, eller ved den levende! — Hun vil ikke! Vel, saa henter jeg Hundesvøben."

Men ret som han vendte sig for at gaa ind efter Svøben, da blev han en stor Karl vaer med sort Haar, stort sort Skæg og sorte Øjen; det var justement han, Jørgen Skipper.

Jørgen Skipper løbede til og sagde: „Vel mødt, Hr. Søren, jeg beder jer excusere, jeg kommer saa iligen; jeg kunde ikke bie."

Hr. Søren svarede med nogen sur-sød Mine: „Vel mødt, Jørgen Skipper, endog I kommer just intet i en heldig Stund. Jeg takker for Jert gode Brev, og min Dotter annammer med Tak Jert gode Tilbud."

Karine for sig selv: „Ak Gud almægtigste!"

Hr. Søren vendte sig brat til hender og sagde: „Stat — stat op, siger jeg, eller ..." og han hævede Handen.

Jørgen: „Hr. Søren, Hr. Søren! Jeg takker for Jert gode Ord; men læg dog intet Hand paa Pigen. Tilsted dog heller mig en liden Discours med hender — ja med hender aleneste. Deri kan jo intet uskikkeligt være, saasom hun jo er min Fæstemø." (Og han smilede saa listelig hen til Hr. Søren).

Hr. Søren: „Nuvel da, I kan jo sagte forsøge; — i yderste Fald har jeg jo mine Messures! (Og han truede ad Karine) Vaer sig vel, vaer sig!"

Og han gik tilhuse. Karine havde desimidlertid rejset sig.

Jørgen: „Frygt Jer kuns intet, hjerte Jomfru, men tal ikkuns frit ud, om I er udi Sorrig og Drøvelse. Muligen jeg kan give Jer nogen Trøst."

Karine svarede noget beesk udi henders Sjæls Vaande: „Sagte mener I, at I som forfaren Sømand, kan klare ethvert Skær."

Jørgen: „Sømand blev jeg ikkuns efter min strenge Faders Befalning. Min Lod blev god, dog vilde jeg ikke ønske min værste Fjende at gaa den Vej; thi fra min Ungdoms Dage er jeg vel forfaren i at lide Kummer og Sorrig." (Her gjorde han nogle Trin henimod Karine og stødte derved mod det faldne Mandeltræ).

Karine: „Det er mit lille Mandeltræ; — det er brudt sønder; — det skete nyssens for min Fader."

Jørgen: „Da har han ikke faret varlig med det. (Han tog det op). Ja, det er brudt. Skade, det har tegnet til at vorde smukt. De spæde Spirer maa begegnes varsomt; det sker saa let, de lægges øde. Og dog, stundom kan en nænsom Haand faa Held til at forbinde Vunden, saa at Bruddet kan læges. Jeg vil forsøge." (Og han gav sig til at pusle med det).

Karine sagde efter nogen Tavshed: „Min Fader fortalte mig, I havde mistet Jer Ægtekvinde."

Jørgen: „Min Elselille, ak ja, hun var saa god — og saa faur — og hvor hun bar Elskov til mig! — og kunde aldrig vorde træt af at høre mig berette om fjerne Länder. — Se saa, nu haaber jeg, Jert lille Træ vil faa sin Helsen igen, om I tilseer det med Sol og Vand og lægger en Ring af Podevoks her trindt om." (Og han satte Urten paa Jorden).

Karine sagde en Kende tørt; „Jeg siger Jer Tak."

Men Jørgen farede fort med at tale om Elselille: „Endda hun var saa ung, saa forstod hun dog mine inderste Tanker, og naar som jeg fik Held til at lette en Sten af henders Vej, hvor saa hun mig da an! Ak ja, det var en saare god Tid."

Karine: „Og dog er hun nu halvdels forgættet, og I er alt betænkt paa nyt Ægteskab. Og saa bejler I til — til mig! Jeg kender Jer jo intet.“

Jørgen: „Stundom kan En lære at kende en Mand bedre i stakket Stund end ellers gennem mange Aar.“

Karine: „Ej heller kender I til mig.“

Jørgen: „Der vildfarer I. Jeg har bespurgt mig nøje om Jer — og hørte ikkuns idel godt. Og derhos har jeg selv givet nøje Agt paa Jer baade i Kirken, hvor fromt og andægtig I sad, og her udi Jeres Fa'ers Hus. Jeg har forfaret, hvor følgagtig og kærlig I teer Jer mod ham, hvor vel I tilseer ham og alt, hvad som hans er, lige til de umælende Kræ og Væksterne her i Urtegaarden. Og jeg har betænkt som Ordet siger: en god Dotter vorder en god Husfrue.“

Karine: „Altsammens vel nok; men hvi søgte I da intet oftere til mig?“

Jørgen: „For det, I er saa ung, saa faur og saa fin, mens jeg er grim og gammel — ja ikke aleneste af Skabning men maaske mest af Sind, — og derhos veed jeg kun slet at føje mine Ord. Men Gud er mit Vidne, hvor mangen Gang jeg om de vaagendes Nætter har bedet og anraabt ham for Jeres Aarsag og er derhos sprungen op i svar Uro og er løben herhid og har staaet og stirret til Jert Kammervindue, til det blev hardt ad Dag. Det har jeg gjort, endda jeg skammede mig, at jeg, som er saa gammel, kunde føre mig saa ufornumstigen og galen.“

Karine svarede med beesk Mine: „Men som en fornumstig og klog Mand gik I da førsten til min Fa'er og fik hans Tilsagn, og vil nu tage mig med Magt at dele Bord og Seng.“

Jørgen: „Der vildfarer I atter. Om min Hu stod til sligt, da kunde jeg fare til de Morers Land og for Guld købe mig en faur Kvinde; men jeg har forfaret i min Ungdom, at sligt er kuns idel Tant og Forfængelighed. Nej, derfor at jeg har Jer hjertelig kær, derfor vil jeg ikkuns have Jer med Jer fri Vilje.“

Karine gav et Sæt af Glæde og raabte: „Jørgen! — Ak Gud i Himmelen; men jeg kan ikke.“ Og hun række de Handen imod ham. „Ak, værer dog ej saa platterdings ulykkelig!“

Men Jørgen — endog han var falden noget sammen ved henders Svar og bleven ret som mindre af Skabning, saa svarede han dog, mens han rystede vemodeligen paa hans Hoved: „Ulykkelig! Jeg staar under en større Herres Fane, — og han vil

fly mig min beskikkede Lod. Men, Jomfru Karine, gører mig noget til Vilje.“

Karine lidt ængsteligt: „Hvad begærer I?“

Jørgen: „Om I vil betee mig nogen Godhed, saa — (og han tog sig noget afspændt til Hovedet), jeg har gaaet lang Vej, det er varmt i Vejret, og jeg er træt, vilde I — efter vore Fædres Skik — synge og løske mig i Søvn?“

Karine blev saa forrasket, at hun var nær hos at briste udi Latter, men hun greb sig an og svarede lettet: „Ja — ja, det skal jeg.“ Og hun satte sig paa Græsbænken og spurgte: „Hvad Sang ønsker I?“

Jørgen: „Den gamle Sang: „Hvad min Gud vil“. Den fulgte mig fra min Ungdom under Stormens Fare og Kampens Dræbning.“ Og han lagde sig med Hovedet i henders Skød.

Karine gik henders Fingre sagtelig gennem hans Haar og sang:

Hvad min Gud vil,
det ske alle Tid!
Hans Vilje er den bedste.
At hjælpe dem alle er han bered,
som deres Tro paa hannem fæste.
Han frier af Nød, den gode Gud,
trøster Verden over Maade.
Hvo paa Gud tror,
glad ved hans Ord,
den vil han ikke forlade.

Gud er min Trøst og al Tillid,
mit Ophold, Liv og Glæde.
Hvad min Gud vil,
skeer mig alle Tid.
Der vil jeg ej modstride ...

Her fornam hun, at Jørgen var falden til Slummer, og hun tog Handen til sig for at tørre henders Pande, og hun løftede henders Hoved, drog Vejret dybt og gav sig til at tænke. Det tyktes hender saare kuriøst, at hun sad der paa slig Vis med hans Hoved i henders Skød, og endda det var besynderlig varmt den Dag, og hans Hoved gjorde det endnu varmere, saa tyktes det hender dog ingenledes uangenemt at sidde saa. Og hun saa, hvor hans stærke Bryst drog Pusten roligt, og hvor hans nyssens foldede Hænder var gledne ned til Siden, og hun tænkte: „Saa stærk og stolt han er, nu er han dog værgeløs som et Barn.“ Justement

i samme Stund kom en Gedehams eller en anden slig ond Fugl summende didhen, og hun blev heftig angest, at den skulde sætte sig oppaa hans Næse, og hun gennede den fort af al Formue med henders Arme. Og som hun havde gelinget at jage den fort, da blev hun fro, og fangede hun nu an at mene: det var ret angenemt at sidde slig, halvdels som en vaagendes Moder og ... hun bøjede sig over ham og tørrede varsomt hans Pande, og som hun i det Sigte tog hans Haar til Siden, saa undrede hun sig over hans Pande, hvor den var høj, og hun hviskede hen for sig: „Du store, stærke Barn, helt selsomt har Du rørt mig med de blide Ord .... og der jeg saa endda .... „jeg staar under en større Herres Fane“ — ja visselig, under en større Herre.“ Her gjorde Jørgen i Slummeren en Bevægelse, og Karine farede iligen fort med Sangen:

End eet, Herre, vil jeg bede Dig,
Du lad mig det ikke miste:
Naar den arrige Satan frister mig,
lad mig da ikke mistrøste.
Min Hjælper vær,
oh Christ min Herr'.
Vilt Djævelen fra mig drive,
at jeg kan faa
med Hjertens Attraa
Din Trøst og hos Dig blive!

Men hør nu kuns til: under den sidste Part af dette Vers følte hun, at Solen brændte paa hendes Øre, men var det hender angenemt paa slig Viis at lide for hans Aarsag, og hans Hoved tyktes hender derudover en des dyrbarere Byrde; — men saasom hun var en from Kvindesperson, saa fortrød hun paa sin Distraction og liden Varagtighed mod Psalmen, og hun sagde med lavt Mæle: „Lad mig da ikke mistrøste“ — ja Herre, ogsaa jeg beder for denne fremmede. — Fremmede! — nej han havde Ret: jeg kender ham fuldt vel efter denne korte Stunds Samtale; — sent vil jeg forgætte hans vemodige, trofaste Øjen og hans klare Røst. Mit Sind var tungt, jeg sagde ham beeske Ord, han forskyldte mig med godt. Kunde jeg trøste! Nej, det gøres intet behov; han er stærk, tusindfold stærkere end som jeg. Var jeg som han!“ — Og hun bøjede sig over ham, paa det hun kunde saaledes dække ham for Solen, og hun saa ham an og tænkte: „Han kaldte sig uskøn — hvor slet han kender sig selv! — Og saa god! Til mig talede han trøstelige Ord, og mit Træ ... „De spæde

Spirer kan saa let lægges øde, men stundom kan en nænsom Hand faa Held til“ ... Mig tykkes, jeg er selv ... Men jeg har med egen Mund ...“ Da slog det ned i hender som et Lyn, at hun begreb henders egen Position, og hun gav et Sæt og slog henders Hænder tilsammen og raabte: „Jesus“!

Da vaagnedes Jørgen, stod op og sagde: „Nu har jeg hvilet. Tak, Jomfru Karine, for Jeres Sang og Godhed imod mig.“

Karine: „Ak, det var ikkuns en ringe Ting.“

Jørgen svarede: „Siig intet det. Nu veed jeg da, I bærer intet Had til mig. Det vil dog altidens være mig nogen Trøst, naar jeg gaar fort nu.“

Karine (lidt urolig): „Alt nu!“

Jørgen (forbavset): „Alt nu! siger I.“

Karine (forvirret): „Jeg mente — jeg tænkte ...“

Jørgen: „At vi skulde førsten tales ved om, paa hvad Viis vi bedst skal tale Jeres Fa'er tilrette. Ja, I har Ret, det er en stor Sag. Nu, vi finder vel paa Raad. Kunde det mon skikke sig at sige, I har fæstet Jer Hu til anden Mand.“

Karine (uroligt): „Nej, nej, nej!“

Jørgen: „Nej, thi førsten vil Jer Fa'er sagte intet agte derpaa, — og derhos ...“

Karine: „Derhos er det intet Sanden heller.“

Jørgen: Naa, nej derhos er det intet Sanden heller; — saa vil jeg sige ham, — ja jeg vil sige ham, at jeg har ændret mine Tanker.“

Karine: „Da vorder han Jer gram.“

Jørgen: „Endda jeg har stor Estime for ham, saa vil jeg taale det for Jeres Aarsag.“

Da raabte Karine for anden Gang: „Jørgen!“ Og nu forstod Jørgen hender og svarede: „Karine! — nej — tal!“

Karine: „Jeg kan ikke.“

Jørgen: „I skal, I maa.“

Karine: „Skaan mig.“

Jørgen (rystede hans Hoved og sagde): „Barnlille! Men jeg skal komme Jer til Hjælp. (Og han lagde Haanden paa henders bøjede Hoved og sagde med et stille Smil): Veed I, jeg drømte nys, Gud-Herren talede mig til, han trøstede mig og sagde, han vilde udse mig et andet Offer — ligervis som for Abraham paa Morijah Bjerg — istedenfor Jer.“

Her trækkede Karine Hovedet til sig og stønnede dybt.

Jørgen: „Hvi stønner I? Det maa dog være Jer kært, at ... eller tal!“

Karine: „Jeg kan ikke.“

Da vendte Jørgen sig som for at gaa, og han sagde kvantsvis: „Nu, saa byder jeg Jer Farvel.“

Men Karine rejste sig iligen og sagde: „Bliv — sæt — sæt Jer! — (Jørgen gjorde det) — Saa — luk nu Jere Øjen — saa!“ Og hun bøjede sig over ham og kyssede ham.

Jørgen sprang op og omfavnede hender: „Min Hjerte!“

Karine sagde: „Jørgen, I har sæt mig udi Amorns Hecte; jeg giver mig udi Jer Hand.“

Jørgen (med et Smil): „Upint og uplaget?“

Karine (med et Smil): „I er mit Liv.“

Jørgen omfavnede hender og sagde: „Min!“

Da kom Hr. Søren til og spurgte: „Nu, hvor lider det, Jørgen Skipper?“

Jørgen svarede ikkuns: „Fa'er!“

„Hr. Søren: „Ej, vi kan da skikke efter Tiltalemændene (og han gned Hænderne). Det huer mig vel! Saa hun har alt givet sig? Jaja, hun har altid været en god Dotter, habil og hørsommelig i det at følge mine fornumstige Raisons og Befalninger.“

Jørgen (med et stille Smil): „Visselig Fa'er.“

Der Dirik Gigler havde endet hans lange Historie, blev der førsten en stor Stilhed, hvorefter Laust Degn skød Ølstobet til en Side, stod op med nogen Besvær, rømmede sig, foldede Hænderne over hans Mave og sagde med nogen Bævelse i Røsten, halvdels af Gudsfrygtighed og halvdels af Øl: „Jaja — her ser En da grant — Faders Vilje — Guds Vilje — ja — En skal aldrigens være modstridig — som unge Karle og Piger nu om Stunder — men smukt neje sig for Gud — som hun, Karine Sørensdotter — og vende om altid; thi det er øjenskendeligt, at det var Gud, der lod hender fange et nyt og hørsommeligt Sind — ja — det hænger Alt af Gud — ja — det er som en Slibesten for vore Øjen, som en Slibesten! ...“

Men Øllegaard Fruerpige, som havde læset dem mange Elskovsviser og Romanbøger, interrompeerte ham og sagde: „Nej, Laust Degn, her er ingenledes noget Rum til en Prædiken eller opbyggelige og moraliske Sprichworter. Denne Sag er soleklar. Jørgen Skipper var en fiin Karl med lutter noble Sentiments, og

Karen var en Mø af samme Sæd; saa flux som han fik hender i Tale, saa maatte han annamme henders Hjerte og Sind; det skulde saa være, de var jo destineerte; sligt kender jeg fuldt vel fra alle dem gode Romanbøger; det nævnes Harmonia. Ja, det hænger Alt af Harmonia."

Men Jens Røgter nede ved Døren, han skuttede sig og sagde: „Og af Kropsvarmen. Ja—a, den Jørgen var en fiin — og forfaren Karl. Hihi."

Og saa grinede de tilhobe.

WOLDEMAR.
Forf. til „Fra Hexernes Tid".

I C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv III, Pg. 586 Anmærkningen hedder det: Pigen, som kun var 16 Aar, flygtede, da Bejleren kom, ud i en afsides liggende Have. Endelig finder han hende og siger: „Min Jomfru, jeg skal aldrig begære Eder mere, men rejse min Vej. Gud udser vel Offeret [et naivt-vittigt Bibelcitat]. Gør mig til Afsked saa meget til Vilje, at I vil løske mig." Da hun hørte, at hun skulde slippe fri for Bejleren, satte hun sig godvilligt ned og efterkom hans Begæring. Medens hans Hoved laa i hendes Skød, sang han: „Hvad min Gud vil" lige til Enden, og derpaa sov han ind. Da han vaagnede og vilde tage Afsked med hende, var hendes Hjerte og Sind vendt til ham, og det kom straks til Trolovelse.

Upartiskhed hos Dommeren.

Nogle Bemærkninger til Assessor C. Ussings Artikel.

Der findes saa meget godt og rigtigt i Kriminalrets-Assessor Dr. juris C. Ussings Artikel om „Upartiskhed hos Dommeren" (Tilskueren, Marts 1895), at det urigtige og misforstaaede i Artiklen nødigt maa staa alt for længe uden Modsigelse. Jeg beder derfor følgende Modbemærkninger optagne i et af „Tilskuerens" første Hæfter. De er uddragne af et større Arbejde om „den juridiske Formalisme og Samfunds-Moralen", som paa Grund af min daglige Gernings Krav næppe vil blive fuldendt for det første.

* * *

Assessor Ussing mener, at det er Lyst- og Ulyst-Følelsen, der er afgørende ved Dommernes Bedømmelse af de dem forelagte Spørgsmaal, og han finder deri en Fare for, at Uklarheden med Hensyn til de Grunde, der fremkalder disse Følelser, skal kunne aabne Mulighed for, at uvedkommende Hensyn skal gøre sig gældende og derved hidføre Partiskhed i Domsafsigelsen. — Assessor Ussing fremhæver dog selv, at „Ulystfølelsen ved Tanken om, at overhovedet uvedkommende Hensyn gør sig gældende" indeholder et Værn mod, at saadant sker bevidst selv hos den kun „med nødtørftig Moral udstyrede Dommer". Men ogsaa Faren for den ubevidste Indflydelse af den fra uberettigede Hensyn hidrørende Lyst- og Ulyst-Følelse er i hvert Fald langt mindre end Assessor Ussing tror, naar Dommeren sidder inde med fornødent Kendskab til Livets praktiske Forhold og Evne til at bedømme Menneskene, og naar han er i Besiddelse af en varm og inderlig Kærlighed til Sandhed og Ret og Afsky for Løgn og Uret. Men er denne Kærlighed og denne Afsky svækket og gjort uklar, saa er der ganske vist en vid Adgang aaben for alle andre Lyst- og Ulyst-Følelser, thi kun den sande Retfærdigheds-Følelse kan dæmme op imod de uved-

kommende Hensyns Stormflod. Om denne Kærlighed til Sandhed og Afsky for Løgn kan Assessor Ussing — naar alt er, som det skal være — med Føje sige, at „de skaber Dommerens Stemning for eller imod", ofte uden at han ret forstaar at begrunde denne Stemning, at han altsaa „dømmer paa Instinkt". Men han tager fejl, naar han til Oplysning herom henviser til vore Domssamlinger og navnlig til, at man der „idelig møder rigtige Resultater med vaklende Motivering". Han kan ikke derved sigte til Højesteretsdommene, thi naar disse overhovedet ledsages af Motiver, navnlig naar Overretsdommmene underkendes, har man kun Anledning til at glæde sig over den Klarhed og Tydelighed, med hvilken det trods al Kortheden er lykkedes at angive Domsgrunden. Og hvad Overretsdommene angaar, da er det karakteristiske ved dem ingenlunde en uklar Begrundelse af det i og for sig rigtige i Kraft af „Dommer-Instinktet" Kærlighed til Sandhed og Afsky for Løgn fastslaaede Resultat. Her vil man tværtimod langt hyppigere finde (jfr. Ussings Note p. 196) det paa Grundlag af ensidigt fastslaaede Sætninger deducerede Resultat, der selvfølgelig kan falde sammen med det rigtige, men lige saa godt kan „støde an mod Retshensyn, der bør tages", ja som ene og alene burde være afgørende. — Vil man danne sig en begrundet Mening herom, skal man derfor ikke fæste Opmærksomheden paa hine tilfældigvis rigtige Domsresultaters „vaklende Motivering", men paa den Maade, paa hvilken de Domsresultater søges motiverede, hvis Modstrid mod Sandhed og Retfærdighed er hævet over al Tvivl. Naar nemlig saavel de berettigede som de uberettigede Hensyn fører til samme Resultat, kan Motiveringen vel synes „vaklende", men det er ikke let at faa Klarhed over, hvad det er, der hidfører denne Vaklen. Anderledes derimod, naar de uberettigede Hensyn har hidført det urigtige Resultat; i saa Fald vil det være langt lettere at forstaa Motiveringens uberettigede Hensyn.

Jeg skal indskrænke mig til at anføre nogle ganske faa, blot fra en eneste tilfældigt valgt Aargang af Højesterets-Tidende hentede Eksempler:

1. Ifølge en paa ustemplet Papir nedskreven Købekontrakt paalagdes det Køberen at udrede alle med Handelen forbundne Omkostninger, særligt Kontraktens Stempling. Denne blev dog forsømt af Køberen, der havde Kontrakten i Bevaring; Sælgeren blev derfor idømt en Stempelmulkt paa 773 Kr. 95 Øre og sagsøgte nu Køberen til at erstatte ham dette Beløb. Landsover-

samt Hof- og Stads-Retten frifandt dog Køberen i saa Henseende, da „han ikke ved Overenskomsten har paataget sig nogen Forpligtelse til at sørge for, at Dokumentet i rette Tid blev indsendt til Stempling“. Ved Højesterets Dom 30. August 1892 (Tidenden p. 413) blev Køberen selvfølgelig dømt, thi da han erkendte at have været pligtig til at besørge den „behørige Stempling“, „maatte han lige overfor Citanten være ansvarlig for, at Stemplingen skete i rette Tid“.

2. I et saakaldt Fæstebrev blev det tilladt „Fæsteren“, der selv ejede Bygningerne, endog i levende Live at overdrage Fæsteretten til andre; der maatte aldrig paalægges større Afgift eller Byrde end i Fæstebrevet bestemt. Endelig udtaltes, at naar Fæsteren ikke i et og alt opfylder de i Fæstebrevet fastsatte Pligter, skal han være underkastet „Søgsmaal til Undgældelse, efter Omstændighederne vel endog til Fæstets Forbrydelse“. Da „Fæsteren“ forsømte i rette Tid at betale et Aars Afgift (32 Kr.), paastod Køberen af Hovedgaarden Fæstet forbrudt, som det synes endog uden forud at have krævet „Fæsteren“ for den resterende Afgift. Landsover- samt Hof- og Stadsretten gav denne Paastand Medhold, medens Underretten og Højesteret kom til det modsatte Resultat. I Højesterets Dom 1. September 1892 (Tid. p. 439) udtales, at under Hensyn til, at Fæstebrevets Bestemmelser tyder paa, at Rettighedens Forbrydelse kun skulde være en fjernere liggende Virkning af Forsømmelse med Afgiftens Erlæggelse, hvilket ogsaa den paagældende Rettigheds omfattende Karakter taler for, findes den skete Misligholdelse ikke at kunne betragtes som saa væsentlig, at den kan hjemle Ret til at fordre Retsforholdet hævet.

3. En Kone, der af Landsover- samt Hof- og Stadsretten var dømt for Falsk for at have underskrevet sin Mands Navn, blev for saa vidt frifundet ved Højesterets Dom 10. November 1892 (Tid. p. 608), da hun „maa antages at have troet og efter de foreliggende Omstændigheder ogsaa har haft Grund til at tro, at hendes Mand intet vilde have imod, at hun paa hans Vegne forsynede et Dokument af saadan Art som det omhandlede med hans Underskrift.“

4. Ved Kriminal- og Politiretten var en Mand dømt for Falsk. I Højesterets Dom 14. December 1892 (Tid. p. 737) udtales herom, at „da tiltalte ikke kan antages at have forbundet nogen retstridig Hensigt med at underskrive den i den indankede Dom omtalte Lejekontrakt — i hvilken hans rette Bopæl er opgiven — med

det opdigtede Navn, under hvilket han i Almindelighed optraadte, vil dette hans Forhold ikke kunne tilregnes ham som Falsk".

5. Den 31. Maj 1858 udstedte en Boelsmand Obligation mod Pant i sin Ejendom for 400 Rdl., der skulde henstaa rentefrit og uopsigeligt, saa længe hans Moder levede. I 1858, 1874, 1884 og 1885 anerkendte han denne Gæld i Obligationer udstedte til andre Kreditorer. Da Moderen først døde 1887, formente han alligevel at kunne frigøre sig for Gælden ved Paaberaabelse af Præskription, og Landsover- samt Hof- og Stadsretten gav ham Medhold heri, men ved Højesterets Dom 24. Juni 1892 (Tid. p. 338) blev han dømt til at betale Kapital og Renter samt skadesløse Omkostninger for Underretten, hvorimod Omkostningerne for Overret og Højesteret blev ophævede.

6. Ved Højesterets Dom 16. November 1892 (Tid. p. 631) er det i Modstrid med Viborg Overret anset for uberettiget, at en Forpagter var udsat af Forpagtningen paa Grund af en Restance, med hvilken Ejeren havde givet ham Henstand „indtil videre" uden senere at afkræve ham den.

Jeg skal indskrænke mig til disse faa Eksempler — det er jo ikke Mængden, det kommer an paa — for at oplyse, at Faren for Retssikkerheden ikke ligger i, at Dommeren bevidst eller ubevidst af uberettigede Lyst- og Ulyst-Fornemmelser lader sig forlokke til Afsigelse af partiske Domme. Det er nemlig aldeles klart, at det tværtimod kun kan have været med den højeste og aldeles ublandede Ulyst, naar Dommerne f. Eks. har anset det for deres Pligt at anerkende en Fordring om paa Grund af en uafkrævet Restance paa 32 Kr. at smide en Mand fra hans Gaard, eller at dømme en Kone for en vanærende Forbrydelse, fordi hun i berettiget god Tro har underskrevet sin Mands Navn, eller en Mand, der har underskrevet sig med det Navn, under hvilket han til daglig gik og altsaa var kendt; eller naar de har troet at burde fritage Debitor for en i Aarenes Løb mange Gange anerkendt og aldrig forglemt Gæld, fordi den ifølge sin Natur var rentefri i over 20 Aar, eller endelig, naar de skulde give en saadan Indsigelse Medhold som den, at Forpligtelsen til „behørigt" at stemple et Dokument ikke indeholder Ansvar for, at dette sker i rette Tid. Nej! hos os ligger Faren for Retssikkerheden i Overrettens doktrinære Formalisme, der tvinger Dommerne til at afsige vitterligt mod Sandhed og Ret stridende Domme.

Det maa være haardt at være Dommer paa disse Vilkaar, navnlig naar det, som i alt Fald i nogle af de citerede Tilfælde, drejer sig om en Medborgers hele sociale og økonomiske Velfærd. At det desuagtet er muligt at bevare den doktrinære Formalismes Overlegenhed over Sandhedens og Retfærdighedens Krav, dette finder sin Forklaring i den af Assessor Ussing fremsatte Sætning, at „det er kun et Minimum af Domsafgørelser, hvor ikke de juri- „diske Betragtninger for den juridisk uddannede Dommer „netop er de Forestillingskrese, der af dem alle giver det langt overvejende Følelsesudslag, idet disse ligger hans Interesse nærmest.“ Dette er rigtigt, men det er derimod en Misforstaaelse, naar Assessor Ussing betragter dette som et Argument imod Lægdommere, tværtimod! Dette er jo Hovedgrunden til, at man maa ønske Lægdommeres Medvirkning som Modvægt mod den juridisk uddannede Dommers ensidige, doktrinært formalistiske Retsopfattelse. Og netop derfor er det nødvendigt hurtigst muligt at søge hin Misforstaaelse imødegaaet, nu da der for Alvor synes at skulle arbejdes for en Retsreform.

For Lægmanden vil det selvfølgelig stille sig naturligst, at naar jeg vil have en Frakke, der sidder rigtigt og godt, saa henvender jeg mig til en særligt uddannet Skræder; vil jeg have et Par Støvler, der sidder stramt og fast om Foden uden at trykke, saa henvender jeg mig til en udlært Skomager; saaledes bør jeg ogsaa for at faa en retfærdig og god Dom henvende mig til den juridisk uddannede Dommer. Mærkeligt nok foretrækker man dog i hele den civiliserede Verden Lægdommerne, der savner den særlige juridiske Uddannelse og derfor kun kan dømme efter, hvad deres Samvittighed og deres Kendskab til det praktiske Livs Forhold lærer dem. Grunden hertil er aabenbart den, at den juridiske Uddannelse har en Tilbøjelighed til at udarte i Doktrinarisme og Formalisme; derved svækkes den sande Retfærdigheds-Følelse, eller, om man vil kalde det saa, den berettigede Lyst- og Ulystfølelse afløses af den tørre, indholdsløse Deduktion; den abstrakte Tænkning kvæler Kærligheden til Sandhed og Ret og Afskyen for Løgn og Uret. Faren i saa Henseende er særlig stor under vore Forhold, hvor den juridiske Uddannelse indskrænkes til et rent lektiemæssigt drevet, saakaldet Studium og et rent aktmæssigt Arbejde i Justitsministeriet.

Var Uddannelsen af en mere videnskabelig og en derpaa bygget mere praktisk Art, vilde f. Eks. Overrettens Stilling overfor

den vitterlig usandfærdige Procedure eller overfor Eventual-Maksimen være ligefrem umulig. Det vil blive for vidtløftigt her at paavise, hvorledes Kriminal- og Politiretten som Gennemgangsled til Overretten snarere gør ondt værre. Det er nu over 6 Aar siden, jeg i „Tidsskrift for Retsvæsen“ paaviste, at Eventual-Maksimen kun faar praktisk Betydning ved Domsafsigelsen, naar den tvinger Dommeren til at afsige Dom i Strid med de ham forelagte Oplysninger, og at den derfor da heller aldrig er bragt til praktisk Anvendelse for Højesteret.

Den 13. Maj 1889 afsagde Højesteret derefter en Dom, i hvilken den endog positivt udtalte sig aldeles bestemt og utvetydigt imod Eventual-Maksimen (Højesterets-Tidende p. 216); men desuagtet anses den endnu den Dag i Dag for gældende for Overretten. Ifølge denne uden Støtte i den positive Lovgivning ad rent doktrinær Vej deducerede Maksime skal Dommeren undlade at tage Hensyn til de ham forelagte Proceserklæringer — selv om deres Rigtighed er ubestridt eller bevist — naar de er fremsatte „for sent“ og Modparten protesterer imod, at de tages i Betragtning. Det vil ikke forundre, at jeg i sin Tid baade mundtligt og skriftligt modtog Taksigelser for mit Angreb paa denne, indtil da som uimodsigelig anerkendte Maksime fra flere Underdommere, endog fra Mænd, som jeg end ikke kendte af Navn, ligesom da ogsaa fra enkelte Overretsassessorer og Professorer. Fra andre Sider modtog jeg rigtignok til Gengæld alt andet end Anerkendelse.

At en særlig juridisk Uddannelse dog ikke med Nødvendighed maa fremkalde ensidig Doktrinarisme og Formalisme, derpaa har vi da heldigvis et godt Bevis i Højesteret. Skønt denne jo væsentlig rekruteres fra Overretten og altsaa hos sine ny Medlemmer ofte finder den der herskende Aand og Retsopfattelse, saa er Aanden og Retsopfattelsen i vor højeste Ret dog saa sund og livskraftig, at den formaar at akklimatisere de Retten tilførte fremmedartede Elementer. At noget af den gamle Adam bevares, er dog naturligt; navnlig træder dette tydeligt frem i Højesterets Utilbøjelighed til at tilkende den ved Overretsdommen forurettede Part Erstatning for Procesomkostningerne. Dette er saa meget mere at beklage, som det derved mangen en Gang gøres vanskeligt om ikke umuligt for den forurettede at paakalde Højesterets Bistand. Følgen deraf er igen den, at langt fra alle urigtige Overretsdomme appelleres, og dette er igen til ubodelig Skade for Samfunds-Moralen og for Retssikkerheden. — Det maa nemlig

betænkes, at hvor krænkende og hvor ødelæggende end en uretfærdig Dom kan være for den enkelte, hvem den direkte rammer, saa strækker en saadan Doms Virkninger sig dog endnu langt videre. Enhver Dom, der giver Uretten Medhold eller tildeler Løgnen Sejr over Sandheden, den nedbryder og undergraver Samfunds-Moralen og svækker Ærligheden Mand og Mand imellem; og bliver Forholdet det, at saadanne Domme ikke hører til de store Sjældenheder, og naar det eneste Værn imod dem, nemlig Appel til Højesteret, vanskeliggøres, saa tabes den Trygheds-Følelse, der er det civiliserede Samfunds bedste og værdifuldeste Gode.

Faren ligger derfor ikke i, at Dommeren bevidst eller ubevidst skal følge en uberettiget Lyst- og Ulyst-Følelse, men deri, at Dommeren gennem en ensidig juridisk Uddannelse oplæres i at undertrykke den berettigede Lyst- og Ulyst-Følelse: Kærligheden til Sandhed og Ret, Afskyen for Løgn og Uret, og da glider ud i doktrinær Formalisme. Og Retssikkerheden bliver saa meget større, som Sandheden og Retten kun er en og er almengyldig; og vel kan den være vanskelig at udfinde, men staar det fast, at Sandhed er Ret, saa er Dommen givet, saa snart Sandheden er oplyst. Formalismen derimod er mangfoldig; det er derfor usikkert, ja rentud tilfældigt, hvilken af de forskellige — alle kun relativt berettigede — Betragtninger, Dommeren vil give Fortrinet; det kan være den, som falder sammen med Retten, men det kan lige saa godt blive den stik modsatte Betragtning, saaledes som de foran citerede Domme udviser.

A. Hein.

Seks Digte.

Erindring.

Her staar de samme Lygter og lyser op i Løvet;
det er de samme Linde, den samme lyse Nat;
og Nattergalen hulker i Søndermarkens Krat — —
og Hjertet er det samme; men ældre og bedrøvet.

De samme stille Haver. Hvem drømmer nu derinde
med varme, blanke Øjne og Kinderne i Glød?
Hvem knæler nu og gemmer sit Hoved i et Skød
og stryges over Haaret og trøstes af en Kvinde?

Aa, under disse Linde er Luften tung og svanger
af Juninætters Drømme og unge Hjerters Graad
og Minder, som gør Hjertet saa blødt og Kinden vaad,
og Minder, som gør Hjertet saa tungt af Sorg og Anger!

Af underlige Minder, som hvisker: Kan du huske
den første Elskovs søde, uforglemmelige Tid?
I lune Juninætter du listede dig hid,
og Nattergalen hulkede i Søndermarkens Buske.

Ak, hvorfor har dog Lykken saa flygtige Minutter,
at selv ej vor Erindring kan gribe deres Hast!
Og hvorfor vil vi søge at nagle noget fast,
naar ogsaa vor Erindring om svunden Lykke slutter!

Moderen.

Jeg græder, mens jeg kysser dig, dit søde, lille Skind!
Jeg kysser dig paa Øjnene, de himmelblaa, de smukke.
Jeg presser mod mit hvide Bryst din silkebløde Kind — —
Hvem ligner du? Din Far! Din Far! Du sover i hans Vugge.

Ja, tænk dig, han var selv en Gang en lillebitte en,
som hverken kunde tale eller tænke — bare skrige.
Og du skal blive stor som han, min lille Øjesten!
Det, synes jeg, er underligst blandt alt det underlige.

Nu kender du kun Mælkesorg, som stilles ved mit Bryst —
men hvis jeg vender Kinden til, saa tror du, den er Brystet.
Og tørster du, saa melder du det straks med højlyd Røst
og drikker saa af Hjertens Lyst og sover mæt og trøstet.

Og dog er der saa mange Ting, jeg kun kan sige dig!
Vi to har snakket sammen allerede, mens jeg bar dig.
Og det, som er imellem os, forstaar de andre ej — —
og mindst af alt mit Hjertes Tak og Fryd, fordi jeg har dig.

Ja, mange Taarer har jeg grædt for dig, min lille Dreng.
Og mangen stille Time sad jeg lykkelig og lytted.
Og ingen ved, hvor Timen, da jeg fødte dig, var streng!
Og ingen ved, hvor fast du blev til dette Hjerte knyttet!

Jeg kysser dine Øjne blaa og forsker dybt deri —
jeg synes jeg kan se din lille Sjæl, som endnu sover.
Og glemmer jeg at kysse dem, saa er det blot fordi,
jeg drømmer om den Lykke, som de gemmer, som de lover.

Saa underlig, saa underlig jeg drømmer om din Sjæl
og ser i dine Øjne, som er himmelblaa og klare.
Min Skat! Naar du blir større og jeg kalder paa din Sjæl,
vil den saa altid høre mig og kende mig og svare?

Jeg græder, mens jeg kysser dig, dit søde, lille Skind!
Jeg kysser dig paa Øjnene, og Fingrene, dem ta'r jeg
og kysser dem og Munden og den silkebløde Kind — —

jeg bar dig ved mit Hjerte, jeg vil lukke dig derind
for Evighed, for Evighed! Saa ved jeg, at jeg har dig!

Efter Tilstaaelsen.

Jeg har sagt dig, at jeg elsker dig; jeg ved, at du har hørt det.
Jeg har sagt det, og nu ved jeg det; jeg vidste det ej før.
Jeg har sagt det, og maaske vil du forbyde mig din Dør;
og maaske, du stolte, lader du, som ej du havde hørt det.

Jeg fik sagt det ved Souperen, hvor dit Smil var som det Smykke,
der er uforfalsket ægte mellem Godtkøbsvarers Flok — —
og du hørte det, jeg ved det. Og jeg synes, det er nok. —
Blot at sige, at jeg elsker dig, du dejlige, var Lykke!

Men nu fyldes jeg med Undren, naar jeg mindes de Sekunder!
Du blev tankefuld og stille, mens de støjed rundt omkring!
Men vær rolig, stolte Frue, de bemærked ingenting!
Og i Øjeblikket efter var jeg spøgefuld og munter.

Aa, men atter maa jeg undres, naar jeg mindes, jeg har sagt det!
Aa, men atter maa jeg tænke paa dit tankefulde Blik!
Hvor dit Ansigt var alvorligt! Du betragted mig og gik — —
og mit Hjerte blev saa stille. Det var sket, jeg havde sagt det!

Hvad forlanger jeg saa mere? Jeg har sagt det, du har hørt det!
Hvad forlanger jeg saa mere? Aa, at se dig, bare se!
Men forbyd mig ej at se dig! Jeg kan spøge, jeg kan le,
som jeg aldrig havde sagt det, som du aldrig havde hørt det.

Men du tav; og du blev adspredt, mens de andre lo og støjed.
Jeg har hørt, at Elskov smitter. Om min rørte ved et Savn,
som dit kyske Hjerte skjuler, som du aldrig selv gav Navn!
Du, hvis Hjerte ej har elsket, du, hvis Mund har aldrig løjet.

Jeg maa se dig! Jeg maa se dig! Nu i Aften! Er du hjemme?
Er du ene? Er du ude? Har du fremmede til The?
Ligemeget! Jeg maa se dig! Hvad der videre vil ske — —?
Ved mon jeg det? Ved mon du det? Lad vor Skæbne nu bestemme!

Jeg besværger eder —.

Jeg besværger eder, Venner, at I elsker eders Lykke!
at I vogter den med Omhu, at I bejler til dens Gunst,
som en klog og kærlig Gartner, der forstaar til Gavns sin Kunst!
Eders Hjerte er det Sted, hvor I skal dyrke eders Lykke.

Som en klog og kærlig Gartner — han, som springer fra sit Leje
for at ile til sin Have, førend Dagen endnu gryr — —
og han tager Tegn af Duggen, som forynger og fornyr,
og han spejder efter Skyerne og kender Vindens Veje.

Naar han ser de spæde Spirer, aa, hvor nænsom og hvor kærlig
maa han værne dem mod Solen, maa han vælge deres Jord.
Ubarmhjertig maa han være, hvor han ser, at Ukrudt gror,
og forstandig og taalmodig. Al hans Gerning er besværlig.

Men en daarlig Gartner kalder jeg den Mand, som tror sig sikker;
og han sover helst i Skyggen; og hans Blomster sygner hen,
og hans Urtehave visner — og han kalder paa en Ven,
og han siger til ham: Kære, kan du vide, hvor det stikker?

Jeg besværger eder, Venner, at I dyrker eders Have!
at I rydder den for Ukrudt, at I vander den med Flid,
at I agter vel paa Vejret og den rette Aarsens Tid
til at plante og beskære, til at gøde, til at grave!

Som en klog og kærlig Gartner — han, som hviler i sin Have
efter Solnedgang og fryder sig og ser, hvor alt er smukt;
og han kender alle Blomsterne og smager paa sin Frugt — —
og han købte alt, men tager mod det hele som en Gave.

I begærer Lykkens Frugter, og dens Vine vil I drikke — —
men jer Atraa er en Ørkenvind! Den svider eders Land,
saa det skriger i sin Magerhed og hungrer efter Vand —
ak, men Brøndene er tørre, eders Kilder flyder ikke.

Eders Haver ligger øde! Og I sidder mellem Nælder,
mens I drømmer om de Druer, som jer Ungdom tog paa Borg.
Og I skjuler eders Ansigt, at man ej skal se jer Sorg,
og I synger aldrig mere, og I smiler ikke heller.

Hvorfor lyve for hverandre? Hvorfor søge at besmykke,
naar den trætte Mine røber, hvad vi bærer paa i Løn?
Aa, det ved vi dog — den lykkelige smiler, han er skøn!
Luften løftes, hvor han aander! Og han lyser af sin Lykke!

Foraar.

Veninde, luk Varandadøren op! Lad Solen skinne — —
den varme Sol, Guds Sol, den gode, milde Foraarssol!
Aa Herregud Veninde kom! Her fandt jeg en Viol!
Og endnu en; og endnu en; saa kom dog ud, Veninde!

Og Crocus, Crocus finder jeg. Og her en Oljebille,
en drægtig Hun, som blaa og blank fra Løvet kravler op.
Og hvad er det? Aa hør! Aa se! I Lindens nøgne Top —
et Stærepar! En Han og Hun, som fløjter deres Trille.

Og mærker du den muldne Lugt i alle Havens Gange?
Veninde kom! Nu vil vi gaa en rigtig Foraarstur
i Pløjejord, i muldent Løv, i grødetung Natur!
Tag dine tykke Støvler paa! Og jeg vil ta' de lange.

Saa skal vi gaa os rigtig dejlig træt i Mark og Skove;
og fange Vaarens førstefødte Rødme paa vor Kind;
og vende hjem i Aften ved de første Stjerners Skin —
og saa i Seng! Aa Gud, min søde Ven, hvor vi skal sove!

Men luk Varandadøren op, Veninde! Solen skinner.
Dens Straaler varmer i min Sjæl; jeg blir saa glad derved.
Jeg blir saa sært vemodig glad og hjertevarm derved
og tænker paa min Lykkes første Kys paa dine Kinder.

Jeg ved det —.

Jeg ved det: vi skal mødes! Om tidlig eller sent.
Maaske, mens endnu fyrigt de hede Atraa svulmer,
maaske, naar svagt i Asken de sidste Gnister ulmer — —
men en Gang skal vi mødes! Om tidlig eller sent.

Fra jeg blev født i Smerte, jeg var din sikre Fangst.
Ved Lejet hos min Moder du stod i Fødselsstunden
og tog imod dit Bytte og kyssed mig paa Munden;
dit Kys i Sjælemarven har pustet mig den Angst.

Din Skygge har jeg fundet hver Stund, paa hver min Vej.
Og jeg har følt din Nærhed, du blæste paa min Nakke;
og jeg har set din Afgrund, hvor bange Sjæle flakke —
jeg ved, hvert Skridt, jeg vandrer, er blot et Skridt mod dig!

Og en Gang skal vi Ansigt til Ansigt sikkert staa!
Da kommer du og slukker som Lys de vaagne Sanser;
og alt mit Blod skal isne og Hjerteslaget stanser —
Medusablikkets Tomhed i Angstens Nat jeg saa.

Jeg ved det, ved, jeg ved det og dette ene blot!
Men dette ene, ene jeg beder om at glemme;
men naar jeg helst vil glemme, da hører jeg din Stemme:
Kom hid! Her har du hjemme! Her glemmer du saa godt!

LUDVIG HOLSTEIN.

Fra et Ophold i de italienske Alper.

I.

Naar man fra den lille Station Innichen i Pusthertal kører mod Syd gennem Sextental, kommer man efter ca. 4 Timers Kørsel ad daarlig Vej op til Passet Monte Croce, som danner Grænsen mellem Østerrig og Italien. Herfra fører en udmærket Vej ned igennem Comelico superiore, en ensom, smal Skovdal, hvor mod Vest Schustergruppen hæver sin graagule Stenmasse over de lavere skovklædte Aase. Mod Syd spærres Dalen af Monte Schiavons vældige Gruppe. — Den første lange Dalstrækning er fuldstændig ubeboet, og man møder ikke et Menneske; men længere nede kommer man gennem smaa, snavsede Landsbyer, som har haget sig fast op ad Bjærgskraaningen. Man føler straks, at man er kommet i et andet Land, og man forbavses næsten over, at Grænsen mellem Befolkningens Udseende og Sæder er saa bestemt afhængig af den geografiske Grænse; det hænger vel sammen med, at Egnen er saa tyndt befolket. Naar man lige har set de pyntelige Tyrolerhuse, bliver man ganske forfærdet ved Synet af de gamle, faldefærdige, tilrøgne Træhuse i Italien. Sine Steder er de ganske vist blevne afløste af ny Stenhuse, men disse gør næsten et endnu uhyggeligere Indtryk. Det er store, firkantede Kasser, byggede af raat tilhugne, graa Natursten, klinede sammen med megen Kalk; de raa Mure har et ligefrem frastødende Præg, og der er intet i Udstyrelsen, der vidner om Sans for Hygge. Vinduerne gaber En tomme i Møde, og kaster man et Blik ind i Værelserne, faar man intet bedre Indtryk af dem.

For Enden af Dalen, hvor Floderne Padola og Piave løber sammen, ligger Sto. Stefano. Omgivelserne er strenge og stor-

slaaede; vilde, kløftede Dolomiter (en ejendommelig Art Kalkbjærge) hæver sig omkring den, mod Syd spærres Horisonten fuldstændig af det imponerende, skønne Schiavon. Bjærgenes Karakter er helt forskellig fra det nordlige Tyrols. Det er kun enkelte Steder, der kan samle sig Sne i de stejle, sønderrevne Dolomiter; men saa har de til Gengæld saa mange fine Farvenuancer, at det opvejer Manglen af Sne; der er noget vildt, ubændigt, fantastisk i Formerne, som ikke findes i de nordlige Alper. Hvad der tillige giver disse Bjærge en forhøjet Skønhed og Ynde, er deres rige Vegetation, hvor der er Mulighed for en saadan. Kontrasten mellem de strenge, nøgne Klipper og den frodige Plantevækst virker meget malerisk og skaber en Afveksling i Farver som intet andet Sted i Alperne. Selve Stenen er baade rød, gul og lys graa; den er stærkt porøs, løsner sig stadig og styrter ned ad Fjeldskraaningen som Floder af Sten, der danner gule og karmoisinrøde Bælter mellem de mørke Skove. Endnu paa 6000 Fods Højde findes smuk Skov, og Bjærgfyrren gaar henved 2000 Fod højere op. Granen er det dominerende Træ, men der er ogsaa smuk Lærk og enkelte Steder Bøg. I Underskoven blander sig Druehyld og Berberis, og den hvide Klematis snor sig imellem dem. Skovbunden dækkes af mange forskellige Bregnearter, og der vrimler af Alpevioler.

Dolomiterne er fattige paa Vand i Sammenligning med de nordlige Alper, idet Vandet siver ned gennem den porøse Sten i Stedet for at „løbe oven af". Til Gengæld træffer man Vand, hvor man mindst venter det; pludselig bryder det frem af Jorden — men forsvinder ofte lige saa pludselig igen. Der findes ogsaa i Omegnen af Stefano Formationer, der skyldes de anførte Vandforhold. Inde i Skovene, imellem nogle Tusinde Fod høje, stejle Klipper, træffer man Kløfter eller Spalter, der ligner vældige forstenede Floder, som styrter ned oppe fra de høje Bjærge. Stenene er hvide Kalksten, og Lyset paa dem er ganske blændende, naar Solen skinner. Men Farvevirkningen er storartet: det hvide Bælte dybt nede mellem de bratte Grusskraaninger, omgivet af mørke Granskove, der vokser helt ud til Kanten, hvorfra de yderste Træer stadig løsner sig og styrter ned i Kløften; i Baggrunden de dejlige, storslaaede Bjærge med den vidunderlig fine, sølvglinsende Farve. Men ved Siden af Skønheden er der en knugende Stilhed; man hører ikke en Lyd, ser ikke en Bevægelse, man er som i en forhekset Skov, hvor alt levende er stivnet; det virkede helt befriende at se en Flok Køer med ringlende Klokker blive drevne over Kløften.

Følger man saa en saadan Kløft, kommer der et Sted, hvor Vandet pludselig bryder frem mellem de hvide Sten, ikke som en lille Kilde, der skal have Tilløb hist og her fra for at vokse til en Bæk -- nej, en hel brusende Elv med det vidunderligste klare Vand vælder fra Hundreder af Kilder paa en Gang op af Jorden.

Det Punkt af Dalen, hvor Stefano ligger, er mere aabent, de nærmeste Bjærge er blødere i Formen; nogle er helt nede fra Dalen skovbevoksede, andre er dækkede af saftigt Græs med spredte Lærketræer og Buske, smaa Landsbyer ligger højt op ad Skraaningerne, og først en tusend Fod til Vejrs kommer Skoven her. Mod Øst har man en forholdsvis fri Udsigt ind igennem Dalen; men mod Syd hæver Bjærgene sig i hele deres imponerende Vildhed. Det er dog kun lige i Byens Nærhed, at Naturen har et mildere Præg. Begiver man sig paa Vej mod Øst eller Vest, snævrer Dalen snart ind, til den kun er en mægtig Spalte, omgiven paa begge Sider af saa stejle og vilde Bjerge, at man ikke forstaar, hvorledes man skal slippe igennem. I Bunden løber Floden brusende afsted, og hele Dalens Karakter er saa streng og fantastisk, at man synes, dette maa være Stedet, hvor Bøcklin har hentet Ideen til sin „Drachenschlucht“.

Selve Stefano (ca. 3000 F. ov. H.) er større og pynteligere end de andre Landsbyer i Nærheden. Husene er ret anselige, de fleste har hvidtede Mure, der findes næsten ingen af de skrækindjagende graa Stenhuse. I Vinduerne staar i Reglen store Blomsterkasser, hvorfra Fuchsier, Pelargonier og Nelliker hænger i rig Pragt ned over Muren. Grønt op ad Husene ser man derimod aldrig, og Haver findes ikke, selv ikke ved de større Huse, hvor Byens Honoratiores bor: Læge, Skolelærer, Pretore (en Slags Herredsfoged) osv. Kun ved Gæstgivergaarden er der en lille Gemysehave. — Stedet ligger meget isoleret; naar man undtager et Par smaa Landsbyer i Nærheden, er der til alle Sider store, ubeboede Strækninger. Fremmedtrafik er der heller ikke Tale om; en enkelt Tysker forvilder sig derhen en Gang imellem, men flygter skyndsomst derfra, da han føler sig alt for ubehjælpelig mellem lutter Italienere. Som Opholdssted for længere Tid havde aldrig nogen Udlænding benyttet det. Det er ogsaa ret vanskeligt at komme dertil, langt fra Jærnbane som det ligger; der er en hel Dagsrejse baade til den nærmeste østerrigske og italienske Station, og Forbindelserne er meget slette. Enkelte Italienere kommer dog dertil fra det nordlige Venezien. Og har man vovet Springet ud

i det ukendte og trodset Vanskelighederne, da lønner det sig ogsaa i rigt Maal. For et Menneske, der ønsker at leve i Fred og uberørte Omgivelser, hvad Natur og Befolkning angaar, kan man ikke tænke sig et bedre Sted. Der er ingen, der stikker En en trykt Vejledning i Haanden, ved hvis Hjælp man kan begive sig sikkert ud ad afstukne, mærkede Veje, som fører til Vandfald og Udsigter, man skal se, og hvor man altid møder den samme Slags kedsommelige og blaserede rejsende. Vil man finde noget, maa man selv gaa paa Opdagelse, somme Tider vove sit Skind lidt, til Tider finde sig i at blive skuffet, men som oftest sikker paa at faa Erstatning for sine Besværligheder. Der er en Rigdom og Afveksling i Naturen, en Uberørthed, som virker helt betagende og gør Indtrykkene saa intensive. Og det, at man skylder sig selv, hvad man opnaar, giver det dobbelt Værdi. Egnen er saa mangfoldig, der er saa mange Muligheder; man kan, ganske som Hovedet staar paa En, gaa til Vejrs eller blive i Dalene, strejfe ind i Sidedalene enten over Bjærgene eller langs Floderne, og altid vil man finde noget nyt og smukt. Man er væsentligst henvist til at følge Ko-Stierne eller Skovhuggernes Stier, naar man vil til Vejrs; men deres Tal er ogsaa mangfoldigt. Enkelte større og bekvemmere Stier findes ogsaa, da Klimaet er saa mildt, at der ligger Landsbyer indtil 2000 F. over Stefano. Nogle ligger vidunderlig skønt, omgivne af Skov og dejlige Alpeenge og med en Udsigt til de smukkeste Dolomiter, som man ikke mange Steder faar bedre — netop fordi Forgrunden er saa skøn. Luften er saa let, at den næsten bærer En derop, der er en krydret Duft i de højtliggende Skove, som gør hvert Aandedrag til en Nydelse, man føler sig saa let, som om man slet ikke havde noget Legeme at trækkes med. Klimaet i Egnen omkring Stefano er langt gunstigere end paa Alpernes nordlige Affald. Der er ikke de stærke Temperaturvekslinger, og Solen har en saadan Magt, at Regnen sjælden kan holde Stand mere end et Par Timer i Træk. Det er nærmest som Tordenbyger, den falder, og de kan være voldsomme; men saadan en almindelig, umotiveret Regn, som vi har Overflod af her hjemme, kender man ikke dernede. Til Trods for Solens Voldsomhed, blev Varmen aldrig trykkende; midt paa Dagen kunde man være nødt til at holde sig inde, men Morgen og Eftermiddag var altid friske, og Temperaturen var saa jævn, at vi i de henved 6 Uger, vi opholdt os der, aldrig, hverken Nat eller Dag, havde vore Vinduer lukkede.

Agerbrug eksisterer saa godt som ikke; der dyrkes ganske lidt Majs hist og her, men slet ikke vore almindelige Kornsorter. Hestene fodres heller ikke med Havre, kun med Hø. Men Græs er der ogsaa nok af paa de udstrakte Alpeenge, og der høstes hele Sommeren, da Græsset modnes til forskellige Tider i de forskellige Højder. Man havde en Følelse, som om man bestandig befandt sig i Juni Maaned ved den stedsevarende Høhøst. Høet bliver ikke straks bragt ned i Dalen; det vilde være for besværligt om Sommeren fra de fjærntliggende Græsgange, hvorfra de i Reglen kun kan transportere det ved at bære det paa Hovedet. Rundt omkring i Fjeldene findes Smaalader, hvor Høet opbevares, indtil Sneen er kommen; saa rutsches det med største Lethed og uden Bekostning paa Slæder ned i Dalen.

Befolkningens vigtigste Indtægtskilde er dog de store Skove, som det endnu ikke er lykkedes at ødelægge, saaledes som det ellers er Tilfældet næsten overalt i Italien. De er væsentligst Privat- eller Kommunal-Ejendom. Kommunerne her er i det hele rige, og der findes ikke, som i Syditalien, store Ejendomsbesiddere, der udsuger deres Arbejdere; det er gennemgaaende smaa Selvejere, og det er derfor ogsaa en meget rolig Egn. Mange sidder ganske vist i usle Kaar; men det skyldes ikke saa meget de sociale Forhold, som Befolkningens fuldstændige Mangel paa Evne til at udnytte, hvad Naturen byder dem. Goethe omtaler i sin „Italienische Reise“ med Forbavselse det lave Kulturtrin, Befolkningen i det italienske Tyrol staar paa; hvorledes Bønderne slet ikke forstaar at indrette sig, hvorledes deres Huse gør Indtryk af at stamme næsten fra en barbarisk Tid — og de synes ikke at have gjort noget synderligt Fremskridt i de sidste hundrede Aar. Der er en forunderlig Upraktiskhed i mange af deres Indretninger, som tyder paa, at de ikke har fulgt med Tiden. Deres Huse er, som før omtalt, for en stor Del gamle Træhuse. Malerisk Virkning kan man ikke frakende dem med deres store, fremspringende Tage, Svalegange, Altaner, Udbygninger og Krinkelkroge; men Konstruktionen er i øvrigt saa tarvelig, at de ikke engang har en Skorsten: Røgen maa se at slippe ud, hvor den bedst kan, gennem Vinduer og Døre, og Bjælkerne er derfor saa sværtede og forkullede, at jeg, første Gang jeg saa saadant et Hus, troede, der havde været Ildebrand. Det er selvfølgelig noget, der ogsaa ofte hænder, hvorfor de nu de fleste Steder, paa Kommunens Bekostning, er i Færd med at opføre Stenhuse i Stedet for Træhusene; det er for ofte

sket, at en hel Landsby er gaaet op i Luer. Det indvendige af Husene er heller ikke, hvad man kalder komfortabelt. Familien opholder sig mest i Køkkenet, hvor der er Bænke langs Væggene; midt paa Gulvet findes det aabne Ildsted, og i en Jærnkrog over Baalet hænger Gryden med den evige Polenta: Majs kogt i Vand. De fleste Familier lever ikke af andet, selv et Sted som her, hvor der dog maatte kunne være en ganske betydelig Kvægavl. Vi undrede os ofte over, at en saa stor Landsby som Stefano kun havde c. 50 Køer; der var sikkert Græsning til mere end det dobbelte Antal. Hvad de gjorde med Mælken, forstod man ikke; Mælkemad spiste de aldrig, og Smør- og Oste-Produktionen var det kun daarligt bevendt med. Karakteristisk for Forholdene er følgende: Vi kom fra en temmelig besværlig og lang Bestigning ned i en afsides Højdal — den eneste i vid Omkres —, hvor der laa en tre-fire ret store Sætre. Vi søgte hen til en af dem for at faa noget at spise, idet vi forudsatte, at man paa en Sæter i det mindste maatte kunne faa Mælk og Brød. Men der fandtes intet som helst spiseligt; Brød eksisterede ikke, Mælken havde de brugt til Ost; selv kogte de deres Polenta to Gange daglig og spiste den med det samme. — En ejendommelig Modsætning til den tarvelige Kost var de Kar, de kogte den i. Det var altid Kobberkar, gennemgaaende smukke i Formen, og ofte overordentlig fint forarbejdede.

Det var væsentligst Kvinderne, der udrettede Markarbejdet; de sled i det hele langt haardere end Mændene, og de blev meget tidligt gamle: naar en Kvinde var 30 Aar, var ethvert Spor af Ungdom forsvundet. Meget af det Arbejde, de sled sig op paa, forekom En saa overflødigt, og de vilde med langt større Udbytte have kunnet holde et Muldyr eller Æsel til at udrette det for dem. Saaledes slæbte Kvinderne paa deres Ryg alt det Brænde, der skulde bruges Aaret igennem; de maatte hente det langt oppe i Skovene, fra Steder, der laa en Time og mere fra deres Hjem, og bære det ad ujævne, stenede, ofte stejle Veje, hvor de gik paa deres nøgne Fødder med de forfærdelig tunge Kurve paa Ryggen. Vi andre syntes, vi havde det haardt nok med vore tykke Sko; men det var en beundringsværdig Færdighed, de indfødte havde i at vælge de jævne Steder, saa at de ikke saarede sig. Det var et pinligt Syn at se disse gamle, skindmagre, udmattede Kvinder med deres skrækkelige, store Kropsvulster, der gav dem et endnu ynkeligere og uhyggeligere Udseende, komme ned fra Bjærgene,

stønnende under den tunge Byrde. I Syditalien er det Dyrene, der mishandles, her er det Kvinderne. Og saa bliver de dog ikke klogere af Skaden, end at saadan en udpint Moder med største Koldblodighed kan staa og belæsse sin lille, spinkle elleve—tolvaars Datter med en stor Kurv, der knager under sin egen Vægt. Reflektion trykker dem ikke; det falder dem ikke ind at bruge de Erfaringer, de har indvundet i Livet, til Gavn for deres Børn. De er imidlertid langt fra nedtrykte af det haarde, ensformige Liv, de fører; snarere faar man Indtryk af en vis Livsglæde: de unge Piger holdt i hvert Fald et syndigt Sjov, naar de færdedes oppe i Bjærgskovene, og i lang Afstand kunde man høre deres underlige Skrig, naar de signaliserede til hverandre. Det lød nærmest som et vildt Dyrs Hyl, en hæslig Naturlyd, der kun kunde tænkes frembragt af ukultiverede Mennesker. — Mændene overanstrængte sig som sagt ikke. De ældre holdt sig mest inde, de unge udvandrede om Sommeren til Tyskland som Arbejdere, men vendte om Efteraaret tilbage for at drive om Vinteren. Man saa derfor i den Tid, vi var der, forholdsvis meget faa Mænd.

I Begyndelsen fik vi det Indtryk, at Befolkningen saa med nogen Mistro og Uvilje paa os som fremmede, men det varede ikke længe, inden vi gensidig vænnede os til hinanden, og vi blev overalt behandlede med den største Forekommenhed. — Kun overfor Gejstligheden bevarede vi Følelsen af at være uvelkomne. De ser med megen Fjendtlighed paa de fremmede; hvor de kommer, følger Oplysningen uvilkaarlig med, og med den svækkes Præsternes Magt. At vi var Protestanter, gjorde det ikke bedre. Selv om vi spiste ved samme Bord, Side om Side med en Præst, værdigede han os aldrig et Ord undtagen de aldeles nødvendige Høflighedsytringer. I Befolkningen selv herskede der dog langt fra den Fanatisme, som iblandt Tyrolerne; jeg kan ikke sige andet, end at vi efterhaanden befandt os overmaade vel iblandt dem; men de var ogsaa i mange Henseender saa ufordærvede, som man sjælden finder Italienerne. Tiggeri var de selvfølgelig ikke helt fri for; men det var kun de gamle og Børnene, der tiggede af os, de unge gjorde det aldrig. Ved Siden heraf kan jeg anføre, at det flere Gange hændte os, naar vi havde faaet Vejledning af et eller andet tarveligt Menneske og vilde give ham noget for det, at han da afviste det med den meget ligefremme Motivering: Tak, jeg behøver det ikke. — Sikkerheden for Lemmer og Gods var saa stor som kun faa Steder. Jeg kunde færdes alene i de

mest afsides Skove og paa de ensomste Veje; mødte jeg nogen, standsede de mig i Reglen og snakkede lidt med mig, altid venlige og nysgerrige. Som karakteristisk for Forholdene fortalte Stedets juridiske Overhoved os, at man aldeles ikke kendte Tyveri der i Egnen.

II.

Lige i Udkanten af Stefano, mod Nord, ligger Byens eneste Værtshus: Albergo all' Aquila d'oro ved Luigi Girardis. Det er en stor, temmelig lang, blegrød, treetages Bygning med Façade mod Øst. Da vi første Gang kom dertil, havde vi ikke tænkt at blive der. Vi syntes imidlertid saa godt om Stedet, at vi indhentede nærmere Oplysninger om Værelser etc., og da vi fandt det for primitivt der, hvor vi først havde tænkt at slaa os ned, vendte vi tilbage til Stefano, hvad vi aldrig fortrød. Dels ligger Stedet udmærket som Udgangspunkt for længere Udflugter, dels fandt vi i Familien Girardis nogle saa elskværdige og interessante Mennesker, der gjorde os Opholdet hos dem saa behageligt, at vi langt mere havde Følelsen af at være i Besøg hos Venner end at være i en Gæstgivergaard. Vi fik et udmærket stort og luftigt Værelse med smuk Udsigt mod Øst, og straks da vi kom, opfordrede de os til, endelig at sige dem, hvad vi kunde ønske m. H. t. Værelse og Mad, saa vilde de gøre alt. hvad der stod i deres Magt, for at skaffe os det. Og det var ikke sagt eller ment hen i Vejret; lige til den sidste Dag følte vi fra deres Side den samme gæstfri Omhu for os, og vi gjorde dem næsten en Glæde ved at udtale et Ønske. Ogsaa i Pengespørgsmaal var de fri for enhver Smaalighed. Vi boede overordentlig billigt, hvortil kom, at der ikke var mindste Tendens til at regne ud hver lille Smaating, vi fik ekstra: at se deres Gæster tilfredse var deres første Interesse. De levede fuldstændig paa italiensk; Maden var vel tillavet, at spare paa de gode Ingredienser havde de ikke lært, og Vinen var udmærket. Ved vor Ankomst var vi de eneste fremmede i Albergoet; men en Del Stamgæster fra Landsbyen spiste der daglig, og vi kom snart til at staa i et hyggeligt Forhold baade til dem og til Familien. Hvad der virkede med til at give det hele et særlig behageligt og hjemligt Præg var, at Opvartning, Madlavning osv. udelukkende besørgedes af Familiens kvindelige Medlemmer; kun det grovere Arbejde udrettedes af Tjenestetyende. Vort lille Selskab samledes ved hvert Maaltid. Vore daglige

Bordfæller var: Skolelæreren, en ung Købmand, en Advokat o. fl. a. Efter Bordet kom i Reglen et Par af Byens „pænere“ Folk ind og fik sig en „mezzo litro“, saasom Førsteren, Apotekeren, Lægen og en ung Brigadiere (Korporal), som med sine fire menige Carabinierer havde fast Stade i Stefano for at passe paa Smuglerne, thi det var en stærkt benyttet Smuglervej, den over Monte Croce. Nogle Officerer fra det alpine Regiment kom der ogsaa jævnlig. Det var alle naturlige, elskværdige Mennesker, der ikke var mindre imødekommende overfor os end vore Værtsfolk. Vi spiste i et hyggeligt Værelse, der var lige saa forskelligt fra en almindelig Table d'Hôte-Sal, som Familien Girardis fra almindelige Hotelværter. Man følte nemlig, at Stuen var beboet, og Vedbenden, som snoede sig omkring alle Vinduerne og hen under Loftet, var nok til at give den et individuelt Præg. Et andet yndet Opholdssted var det store Køkken med sine mange kønne, blanke Kobberkar og det aabne Ildsted midt paa Gulvet. At se en dygtig Kok som Fru Girardis behandle saadan en flammende Brændeild er meget fornøjeligt. Over Baalet hænger Polentagryden, som der stadig maa røres i; Spiddet med en halv Snes Høns drejes mekanisk ved et Slags Urværk; rundt omkring, ved og paa Ilden staar en Masse større og mindre Potter og Gryder med Suppen, Kartoflerne, Maccaroni, en lille Pande, hvori der brases Champignons, Kaffekanden osv. Paa nogle store, smukke Bronze-Opstandere hænger de forskellige Redskaber til at røre i Gryderne eller rage til Ilden med. Det er forbavsende at se, hvorledes den øvede Kok er i Stand til at skaffe alle disse forskellige Retter netop den Varme, de skal have, ved snart at puste lidt til Ilden, snart lægge lidt paa, skubbe Brændestykkerne lidt hist og her; det ser saa simpelt ud og kræver dog stor Kunstfærdighed (og meget Brænde); men har man det, kan man ogsaa udrette det utrolige paa én Gang, i Sammenligning med, hvad man kan med vore kedelige, indviklede Komfurer.

Om Aftenen blev vi ofte sammen i flere Timer; der arrangeredes smaa improviserede Koncerter enten i vor sædvanlige Spisestue eller ovenpaa i Salen, hvor der stod et gammelt, slet Flygel, det eneste Instrument i Miles Omkres. Disse Aftener var i Reglen meget fornøjelige. Alle vore Venner var musikalske, flere sang kønt, og de havde ogsaa Glæde af en nordisk Sang, skønt de ikke forstod Teksten, og Musikken var dem meget fremmed. Det, der næsten tiltalte dem mest, var en lille svensk

Folkevise; men ogsaa overfor Schubert og Schumann viste de megen fin musikalsk Opfattelse. Den mest musikalske var den unge Købmand; han dirigerede i Reglen Sangen, og Brigadieren havde en Stemme som en Engel og forstod som alle Italienere i en forbavsende Grad at bruge den, skønt den slet ikke var skolet. — En Aften var vi forsamlede oppe i Salen for at synge. Alt, hvad der kunde krybe og gaa i Værtshuset, havde indfundet sig for at høre paa det. Der var ogsaa en lille, uanselig Tysker, klædt i Turistdragt; han sad stille i en Krog og saa forlegen ud. Efter at der var blevet sunget nogle Sange, listede Tyskeren hen til Klaveret og begyndte meget beskedent at spille. Men der var ikke gaaet mange Minutter, før vi alle sammen begyndte at tro, at der blev vendt op og ned paa Verden. Det gamle Hakkebrædt blev som forvandlet under hans Hænder, han spillede som en ren Djævel og elektriserede os ganske ved sit dejlige Spil. Mod Slutningen af et Stykke fór den italienske Professor B. (en aarlig Sommergæst i Stefano) pludselig løs paa den lille Kunstner, omsluttede ham med sine store Arme, saa han fuldstændig forsvandt for os, og kyssede ham fire—fem Gange i Ansigtet! Det hele foregik i Løbet af et Sekund, men gjorde en overordentlig Virkning; han havde i de Kys tolket hele Forsamlingens Følelser. Den, der lod mindst forbavset, var Tyskeren selv. Vi fik senere at vide, at han var en anset Musiker fra Leipzig. Han var kommen fra en anstrengende Tur og havde været i Færd med at gaa i Seng, da han hørte de første Toner af Sangen; saa stak han i Støvlerne igen og kom ned. I fire Uger havde han kravlet omkring som Tindebestiger uden at have set eller rørt et Klaver; nu kunde han ikke modstaa længer, men blev siddende en hel Time og spillede for os. — Næste Morgen drog han videre for at bestige „Antelao“, Dolomiternes højeste Punkt.

Familien Girardis indtog en ejendommelig Stilling i Stefano. De var de eneste indfødte, som hævede sig over den lavere Bondestand; man kunde nærmest betegne dem som „Patricierbønder“. Nogen videre Dannelse havde de ikke; men de havde til Gengæld den Værdighed og Sikkerhed i Væsen og Optræden, som er karakteristisk for Italienerne. I vore smaa Sammenkomster var Tonen naturlig og fri, der var aldrig en skurrende Lyd, skønt det var Mennesker af meget forskellig Stand og Dannelsestrin, der havde sluttet sig sammen. Familien nød en høj Anseelse blandt alle Mennesker i Omegnen, og det var med god Grund. Det var saa ejendomme-

lige og personlig betydelige Mennesker, hver paa sin Maade, og Familieforholdene var saa storslaaede og interessante, at det var som at opleve et shakspearesk Drama at gaa mellem dem; der var lige saa mange „Hovedroller“ og Personer og lige saa indviklede Forhold. Som Helhed mindede Huset om en oldromersk „Familia“. Gamle Girardis svarede ganske til Begrebet „pater familias“; han indtog denne Stilling overfor de andre, han var den raadende i alt, og alt gik igennem hans Hænder. Hele den yngre Slægt var knyttet til ham, og Tyendet hørte med til Familien paa en Maade, som er ukendt her hjemme. Ogsaa saaledes, at naar den gamle Staldkarl Giovanni blev vred, skældte han lige saa kraftigt ud, som Padronen selv. Det varede længe, inden vi blev klare paa, hvem der var Herre og hvem Tjener.

Girardis var gift anden Gang med en Tyrolerinde, med hvem han havde en Datter, 30 Aar gammel, gift med en rig Købmand i Auronzo, nogle Mil derfra. Af første Ægteskab havde der været 3 Sønner, der alle var døde som voksne. Dette havde den gamle aldrig forvundet, og navnlig den ældste Søns Død, som indtraf sidst, havde næsten knækket ham. De to andre havde studeret Medicin og Polyteknik; den ældste havde hjulpet Faderen og var gift. Hans Enke, Isabella, boede hos Girardis; hun var 32 Aar, fin af Skikkelse og køn, skønt hun var den mest udprægede „Varulv-Type“, jeg nogen Sinde har set; hendes kulsorte Øjenbryn voksede helt ned over Næseroden. Hun havde to Døtre paa 14 og 13 Aar; den yngste var først født flere Maaneder efter Faderens Død. Den gamle havde overført hele sin Kærlighed til Sønnerne paa disse to Børn; de var nu i et „Collegio“ i Bruneck for at blive opdragne, og han savnede dem meget. Han var en haard og streng Natur; men kort inden vi kom, havde han en Nat, hvor han mente at være paa sit Yderste (han led af en meget alvorlig Hjertesygdom), ligget og grædt ved Tanken om at skulle dø uden at faa Børnene at se.

Der var af første Ægteskab tillige to Døtre. Den ældste, Nina, var gift og havde 6 Børn. Manden havde været meget rig, men havde sat alle sine Penge overstyr, og da han var opdragen som „Signore“, det vil sige Dagdriver, kunde han nu ikke ernære sin Familie, men maatte fuldstændig lade sig underholde af sin Svigerfader. Nina havde været en stor Skønhed, var en fin Natur med et ret overlegent Lune, som dog kun somme Tider kom frem; man følte, at hun var bleven trykket af Livet; der var en blid

Melankoli udbredt over hele hendes Væsen, men hun var ikke knækket. Flere af hendes Børn var hos Faderen, som boede i Nærheden, men som man aldrig saa; to Sønner, Françesco 16 og Beppo 13 Aar, hjalp til i Bedstefaderens Hus; de var elskværdige og flinke og sled som Karle. Françesco var en Slags overordnet i Staldregionen og kørte ogsaa for de rejsende. Han var en fortrinlig Kusk, og det hele „gik med Kæleri", han rørte aldrig en Pisk — nden for at knalde ad de kønne Tøse, han kom forbi. Han passede Hestene med den største Omhu, og det var navnlig morsomt at se ham vaske dem med en stor Svamp i Ansigtet og over hele Kroppen. De vrængede Næse og satte den mest fornærmede Mine op over det Grisseri, mens Françesco stod som en omhyggelig og proper Moder og skrubbede løs paa dem.

Den anden Datter, Veronica, var Enke og boede mèd sine 3 Børn ligeledes hos Faderen. Hun var ca. 40 Aar, lille, af en fænomenal Tykkelse, men havde ikke des mindre et smukt Hoved og et overordentlig spillende og livligt Udtryk, nogle brillante Øjne, som lyste af Godhed og et ligeligt Sind. Vi udtalte en Gang overfor hende, hvor velgørende hendes gode Humør var for os alle. „Der har saamænd været mange Aar," svarede hun, „hvor jeg gik rundt og var „triste", men saa sagde jeg en Dag til mig selv: du kan i Grunden akkurat lige saa godt være glad, for det andet hjælper jo ikke! — og fra den Tid var jeg glad." — Nøglen til hendes „tristezza" fik jeg en Gang paa en meget karakteristisk Maade. Jeg havde haft Hovedpine og kunde ikke komme ned til Aften, men fik lidt Mad op paa mit Værelse. Efter at have spist gik min Mand en lille Tur med mig, og da vi kom tilbage, satte jeg mig paa Bænken udenfor Huset ved Siden af Veronica. Da min Mand var gaaet ind, sagde hun: „De har rigtignok en god Mand; min Mand," fortsatte hun, „var ogsaa meget god, men han var dog ikke som denne; lui era piu vivo (han var mere „livlig")." „Aa," svarede jeg, „jeg synes ogsaa min Mand er „assai vivo"." — „Ja, men det er nu paa en anden Maade. Nej, naar en anden Ægtemand har en svagelig Kone, og der saa er gaaet et Par Aar, saa bliver han ked af hende, ed allora si cambia (og saa skifter han)." — Der laa et Suk i hendes Tone fra forsvundne Tiders Genvordigheder med den flagrende Mand og tillige en saa pudsig „italiensk" Opfattelse af de Forholds Uforanderlighed, en resigneret Overbærenhed med Mændenes Uforbederlighed. — Jeg havde Indtryk af, navnlig gennem Børnene, at Veronicas Mand havde været

lidet betydelig, let og noget egoistisk, af et helt andet Stof end Familien Girardis. Veronica selv var ogsaa lettere end de andre, en lysere Natur; men hun havde en sikker Værdighed og sin udprægede Godhed, som gjorde hende betydelig. Det var saa betegnende for hendes gode Hjerte, at hun altid, naar man roste hende for et eller andet, fremhævede Stemoderen som den eneste, der egentlig forstod sig paa noget som helst, medens hun selv traadte helt i Baggrunden.

En ejendommelig Fremtoning i Familien var Girardis' gamle Søster: „Julies Amme“ kaldte vi hende. Hun hørte til denne Type baade aandelig og legemlig, fyldte i dobbelt Forstand, hvor hun viste sig, sagde Vittigheder af en tvivlsom Anstændighed, som paaskønnedes i høj Grad af Stamgæsterne, men som jeg desværre sjælden forstod, da hun talte udpræget Dialekt og kun havde én Tand i Munden. Hun manglede aldrig Svar og omgikkes Folk paa en jovial, elskværdig Maade.

Disse forskellige Eksistenser var knyttede sammen ved et stærkt Baand: gamle Girardis. Hans Aand og navnlig hans gigantiske Vilje føltes gennem alt, fra Loftet og ned i Stalden, skønt han var en døende Mand og aldrig kom udenfor sit Værelse eller den tilstødende Gang. Han var storslaaet anlagt paa alle Maader og levede i storslaaede Forhold. Han havde store Besiddelser, ejede udstrakte Skove baade mod Øst, Vest og Nord, men havde ogsaa betydelig Gæld. Hans Ry strakte sig over hele Egnen, han var Konge i Stefano. Kom en Mand til Byen, som han ikke syntes om, var han hensynsløs imod ham til det yderste, taalte ham ikke, smed ham ud. Tiltalte den fremmede ham derimod, var han i høj Grad imødekommende overfor ham og støttede ham gerne. Saaledes fortalte Skolelæreren os, at han, da han fik Ansættelse i Stefano, havde talt med Girardis om at komme i Pension hos ham, men havde paa samme Tid sagt, at han ikke havde godt Raad, da hans Gage var lille, og han havde Kone og Børn. „De kan betale mig, hvad De vil,“ svarede Girardis ganske simpelt. — Som ung havde han været en Kæmpe i fysisk Henseende, var en af de første Gemsejægere og en lidenskabelig Tilbeder af Kvinderne, hvilken sidste Egenskab han i øvrigt havde bevaret temmelig længe, og som man endnu følte, men paa en tiltalende Maade, som det kan være Tilfældet hos det stort anlagte Menneske, der føler sig overlegen nok til at have en god Samvittighed overfor sin Erotik, selv om den strider mod de vedtagne Former. Han var i

det hele en voldsom og lidenskabelig Natur, selvfølgelig noget afdæmpet af Alderen; i Almindelighed var hans Væsen og Optræden præget af en sikker Ro, en næsten imponerende Værdighed. Han førte sig som en Konge, og det blev allermest fremtrædende, naar man saa ham tale med et almindeligt dannet Menneske, der tit kom til at tage sig ud som en Skoledreng i Forhold til ham. Ved Siden af denne Værdighed kunde der ogsaa komme noget meget rørende over ham. Der var noget gribende i at se denne gamle Kæmpe brudt, lidende, stridende med sin pinefulde Sygdom uden Utaalmodighed eller Klage. Han forekom mig ofte som et stort Dyr, der var blevet indespærret, den tidligere Gemsejæger, som nu ikke kunde gaa op ad en Trappe. — En Dag stod han ved en af Balkonerne, der var kantede med Blomster. Jeg gik hen til ham for at høre, hvordan han havde det. Han stod og saa med den mest barnlige Glæde paa Blomsterne, løftede en tung Fuchsiagren op og sagde: Hvor den er smuk, ikke sandt? med et saa beundrende Udtryk. Der var noget ved hans Udtryk og Gestus i det Øjeblik, som rørte mig ubeskriveligt; man følte derigennem, at han trods sine store Sorger og store Lidelser havde bevaret en levende, ung Sans for alt, hvad der var skønt, selv i Smaating. Og dette kom frem paa mange Maader hos ham.

Der var kun to Mennesker i Huset, som kunde hævde sig overfor den gamle, omend paa meget forskellig Maade. Den ene var Isabella. Hende elskede han, og jeg tror, hun havde en vis Magt over ham. Hun var meget forskellig fra de andre, skønt en udpræget italiensk Karakter: af et finere Stof, baade aandelig og legemlig, sammensat, svær at komme til Klarhed over, meget lidenskabelig, men med Evne til at beherske det i det Ydre, og temmelig lunefuld. — Mandens Død havde gjort et forfærdeligt Indtryk paa hende, pur ung, som hun den Gang var, og havde fremkaldt eller i hvert Fald udviklet hendes Uligelighed. Pigerne var bange for hende, maaske ogsaa hendes Familie lidt, og hun hørte til de Mennesker, som har stærke Sympatier og Antipatier. Hun var, efter hvad jeg kunde iagttage, en i mange Henseender nobel Karakter, uden Smaalighed. Hun syntes tillige at have den Egenskab, som nogle Kvinder har, at udøve en stærk erotisk Tiltrækningskraft paa Mændene, medens hun paa samme Tid ikke lod sig beherske af sin egen Erotik og var aldeles utilnærmelig: man gjorde Kur til Isabella, mens man samtidig overvældede Veronica med de Omfavnelser, som var tiltænkte den anden;

Veronica tog imod dem med en ironisk Overlegenhed, som klædte hende fortryllende. Det var maaske til Dels denne Egenskab hos Isabella, hvorpaa hendes Indflydelse over gamle Girardis beroede. Hun havde haft mange Ægteskabstilbud, men havde afslaaet dem alle, noget maaske, fordi hun ikke nænnede at tage Børnene fra Bedstefaderen.

Den anden var det Menneske, som var allermindst fremtrædende, om hvem man først ikke vidste, hvor man skulde henføre hende, men som efterhaanden voksede for En til en sjælden betydelig Karakter. Det var gamle Fru Girardis. Hun var ret stor, lidt fyldig, mørk, ikke køn, men havde brillante Øjne og et Smil, der forvandlede hele hendes Udseende. Hun stod saa ejendommelig alene med sit beherskede tyrolske Temperament mellem alle Italienerne. Hun var udmærket dygtig i sit Hus, men paa en stille Maade; man mærkede aldrig, at hun havde travlt, og alligevel var hun forbavsende hurtig, fordi hun forstod at udnytte og beregne Tiden og ikke gjorde flere Spring end nødvendigt. Hendes næsten „overmenneskelige“ Ro og harmoniske Naturel skyldtes det, at et saa stort og sammensat Maskineri, som det Girardiske Hus, kunde gaa lydløst; der var aldrig Konflikter, i hvert Tilfælde ingen, der faldt i Øjnene; enhver havde sit Felt og passede det; og skønt Fru Girardis var den ledende, blandede hun sig dog aldrig i de andres Affærer; hun havde en forbavsende Evne til at lade enhver herske paa sit Omraade, og jeg har aldrig hørt et skændende Ord af hendes Mund. Men kneb det saa en Gang imellem, greb hun ind i rette Øjeblik, uden Ord, uden Jag, men netop ydende den Hjælp, der trængtes til, uden at gaa i Vejen og uden at trænge de andre til Side. Man kan bruge det Udtryk om hende, at hun styrede sit Hus med „Kunst“, og det baade i Totaliteten og Detaillen; der var noget individuelt, noget kunstnerisk over det hele, noget, der mindede om Tiden før Maskinernes Opfindelse. — Der krævedes ogsaa en overlegen Aand, som gennemsyrede det hele, for at der heller ikke i de indbyrdes personlige Forhold skulde komme Mislyd her, hvor saa forskelligartede Mennesker skulde leve et fælles Liv under samme Tag. Og virkede gamle Girardis end med her ved ikke at taale Vrøvlet, saa var Signoraen dog den vigtigste Faktor ved sin Evne til at forebygge, at Vrøvlet opstod. — Interessant var det at iagttage hende overfor Manden. Hun var saa iøjnefaldende klog i det Forhold, uden at være snedig. Til Trods for, at hun var en saa udpræget Karakter og i Besid-

delse af en saa overlegen Dygtighed, kunde hun dog rette sig efter ham. Ikke at hun lod sig imponere eller forskrække af hans Opbrusninger eller sagde Ja og Amen uden Refleksion; men hun søgte at finde det rigtige, det rationelle i hans Ønsker og Fordringer, og paa samme Tid havde hun Evnen til ligesom at passe dem ind i sin egen Metode, saa at det lykkedes hende at bevare Harmonien i hele sin Virken. Skønt hun i nogle og tredive Aar havde levet op ad en saa udpræget og tillige tyrannisk Personlighed, havde hun været i Stand til at bevare hele sin Individualitet og Selvstændighed, og hendes Handlinger bar Præget af dette, selv om de udførtes efter Mandens Ordrer. — Det har ikke været nogen let Stilling at være Girardis' Hustru, og hans ubændige Erotik har stillet Krav til hende, som maaske faa vilde kunne have opfyldt; men ogsaa der havde hun vist sig som den overlegne Personlighed. Hun havde ikke taget det som en Italiener med et Skuldertræk, men hun havde taget det op som en Opgave, idet hun havde betragtet det som en Del af hans Natur, noget som var uadskilleligt fra hans Karakter, som man ikke kunde tænke sig borttaget, fordi derved hele hans Personlighed vilde flyde ud, vilde blive noget helt andet. Hun var fuldstændig fri for Smaalighed paa alle Omraader, og hendes Evne til at se stort, overlegent paa Tingene havde ogsaa været det ledende Moment i hendes Behandling af Forholdet til Manden. Hun tog ham som en Helhed og respekterede derfor alle Sider af hans Natur. Hun var derigennem selv bleven stor, og ingen, der kom i Berøring med hende, kunde undgaa at faa den allerdybeste Respekt for hende og Tillid til hende — hendes egen Mand ikke mindst.

Som en Slags Stedfortræder for en Søn havde de en „Agente", som boede der i Huset med sin Kone; han var Italiener, hun fra Sappada (en tysk Enklave i de italienske Alper). Det var nogle fine, stille Mennesker, lidt melankolske begge; de havde mistet deres eneste Barn i Foraaret. — Han var en dygtig og ivrig Mand og havde noget af den samme rolige og lydløse Optræden som Fru Girardis. Han var i høj Grad tilbageholdende, men gjorde ikke desmindre et usædvanlig elskværdigt Indtryk paa En, og trængte man til Hjælp og Vejledning, kunde man ikke henvende sig til nogen bedre.

Der var endnu en Person, som spillede en vis Rolle i denne store Husstand: det var den gamle Staldkarl Giovanni. Han var saa at sige Narren i Dramaet. En morsom lille, stærk, undersætsig

Fyr med glat Ansigt og graanet Haar, som bar en højst aparte Klædedragt, hvoraf en vigtig Bestanddel var en fezagtig rød Hue, der gav ham en vis Lighed med en Haremsvogter. Han laa i stadig Krig med Byens Drenge, som var næsvise imod ham og drillede hans tamme sorte „Puddellam". Tøsene var han derimod kærlig imod, helst de største og tykkeste, som i øvrigt ikke var bange for at varme hans Øren; jeg saa vor tykke Stuepige Cecilia bearbejde ham ganske alvorligt en Dag, han var for nærgaaende. Han blev let hidsig, men havde ellers et godmodigt Naturel og var utrolig god imod Dyrene, hvad der straks vakte min Sympati. Naar vi mødte ham, hilste han saa ærbødigt paa os, at vi i Begyndelsen troede, at han vilde gøre Nar ad os eller maaske var lidt til en Side; men jeg tror, det var Kærlighed alt sammen; han betroede mig i hvert Tilfælde en Aften nede i Stalden, at han elskede mig.

Vi var meget taknemmelige over ved et Tilfælde at have faaet Lejlighed til at lære saa ejendommelige Mennesker og Forhold at kende, og de fik forøget Interesse for os derigennem, at vi følte, at disse Forhold næppe vilde kunne bevares ret længe uforandrede, da de var uadskillelig forbundne med en gammel, døende Mands Liv.

Martha Drachmann Bentzon.

Teatrene.

Hver Gang det kgl. Teater har lidt Sukces med Genoptagelsen af et ældre dansk Stykke, glider der et retfærdigt Smil over visse Ansigter. „Kan I se?“ siges der formanende, „det gamle — det tiltaler alligevel Publikum!“ — Ja hvorfor skulde Publikum ikke sige Tak for noget gammelt, naar det aldrig i Evighed maa faa noget nyt? Allerede Wessel gjorde den Iagttagelse angaaende sultne Maver, at kan de ikke faa friske Sager, saa tilfredsstilles de efterhaanden ogsaa ved Konserves. Desuden er der jo i det gamle Repertoire en hel Del gode „Teaterstykker“. Og at en Ting duer netop til dét, som den skal bruges til, er en Egenskab, der ikke overvættes hurtigt gaar af Kurs. Intet fornuftigt Menneske har da heller tvivlet om, at man kan trække Hus med adskilligt af det gamle. Spørgsmaalet er blot, om Teatret ogsaa lokker de bedste til Huse med Stykker som *Fristelsen* og (*Slottet i Poitou*), eller om det overhovedet ved sine Repriser sætter Hjerter og Hjerner i nogen nævneværdig Bevægelse?

Nogle har ment, at Hertz brød ny Vej med *Fristelsen,* pegede frem mod det moderne psykologiske Skuespil. Men det er en Misforstaaelse. *Fristelsen* stammer, lige saa vel som f. Eks. Falsens *Dragedukke,* i lige Linie fra hint spidsborgerligt sentimentale Melodrama, som kom op i Frankrig sidst i det 18. Aarh. og satte Blomst i de første Tiaar af det 19. Der aander gennem Hertz' lille Skuespil den umiskendeligste Duft af „Herren ser dine Veje“, og Mønstrene til baade Handling og Figurer kan findes i Bayards og Konsorters vel assorterede Lager. Eller maaske snarest i en tysk Filialforretning. Thi franske, engelske, italienske Paavirkninger fik vore Literater jo forhen mest *via* Tyskland; og naar man ser, hvilken Mængde utroligt plumpe Germanismer der findes i *Fristelsen,* forledes man til at antage, at Hertz ikke har gjort nogen Undtagelse fra Regelen. Det er ogsaa en mistænkelig Bagatel, at da Hertz' smaaborgerlige Kommissionær Grenaa vil bebrejde den smaaborgerlige Fabrikant Møller hans Samvittighedsangst, laaner han en Vending fra — Lady Macbeths berømte første Monolog. Shakespeare-Reminiscens i et lille Kriminal-Nusleri! ikke sandt, det ligner mindre Hertz og mindre en dansk Forfatter omkring Aar 1842, end det ligner den hele Aarhundredet igennem grasserende tyske Shakespearomani? Men under alle Omstændigheder: nyt og ejendommeligt er Hertz' Skue-

spil ikke, det har heller intet Værd som Læsestykke. Derimod er det meget dramatisk. Der er en stadig Udvikling og Stigning i Handlingen; og hver en Smule, som vedkommer den, er gjort nærværende. Tilskyndelserne til Tyveriet, selve Tyveriet, Uroen ved det, den tilsyneladende stærkere og stærkere Grund til at frygte for en Opdagelse, — alt er fremstillet, intet er fortalt. Det er, som om Væggene var gjort gennemsigtige for os til en Stue, hvori der just foregaar en Række følgerigtige og spændende Optrin. Om Skuespil, der har disse Fortrin, plejer man at sige, at de spiller sig selv.

Fristelsen kom oprindeligt frem under ugunstige Forhold: anonymt og i de aller første Dage af September. Senere hen i Sæsonen (den berømte „Dina"- og Aladdin-Sæson!) fik man større Ting at interessere sig for. Men det er forresten meget muligt, at navnlig Foersoms Spil som Fabrikant Møller kan have bidraget til, at Stykket slog mindre an. Han har maaske fremhævet stærkere, hvad Hovedpersonen gør sig skyldig i og udsætter sig for, end den lille kriminalistiske Idyl den Gang var tjent med. Opfordringen laa nær. Thi vel havde Hertz, efter sin Vane, betegnet det slemme med afdæmpende og udviskende Ord; men selve disse blege Udtryk pegede dog for Datiden — og for Datidens Skuespillere — tilbage paa en bestemt Virkelighed. Et Eksempel! Da Fabrikanten er i den aller yderste Angst for, at Tyveriet skal blive opdaget, udbryder han: „Vi bliver til Spot og Skam for al Verden. Drengene paa Gaden vil pege ad os." De Ord betød i 1842: „Vi kommer i Slaveriet, faar Lænke om Benet, bliver sendt ud i Fæstningsslavernes Dragt at feje Gader og Torve". Saa det er rimeligt, at Skuespilleren har sagt Repliken som i et Gys for det aller skrækkeligste. Men nu til Dags, hvad betyder Ordene nu? Ingen Verdens Ting, de er næsten meningsløse. Hr. Jerndorf, som udførte Rollen, sagde dem da ogsaa temmelig let hen, omtrent som En vilde sige: „Vi risikerer at komme i *Punch*!" Man ser, hvilken Forskel det gør, at et Stykke er blevet gammelt. Det spilledes desuden nu i gammeldags Kostumer, der jo altid lægger noget fjernt, noget uvirkeligt over Fremstillingen. Og Hr. Jerndorf gjorde Fabrikanten til en fin og stilfærdig og rar Mand, en pillen Adjunkt eller Videnskabsmand, som var let at løbe med, men som ikke havde én uædel Rørelse i hele sit Hjerte. I 1842 derimod bar man samme Dragt som Tilskuerne. Og Foersom har utvivlsomt været for dygtig en Skuespiller, til at han ikke skulde have fremstillet Fabrikanten som Fabrikant, som en af Datidens betrængte Smaaborgere. Hertz har rigtignok ikke formaaet at karakterisere Figuren; men det er let at se, at han maa have tænkt sig den ganske som *Sparekassen*'s Skaarup. Historien med Maskinen viser, at Fabrikanten er en daarlig Spekulant, sangvinsk, udygtig, bornert. Maaden, hvorpaa han lader sig bevæge til Delagtighed i Tyveriet, røber, at han er misundelig og hidsig; thi det, der egenlig bestemmer ham, er jo Fortrydelsen over, at den unge Polytekniker skal have den store Formue, og saa hans indegemte Vrede mod Polyteknikeren. Af disse og lignende Træk kan Foersom have skabt en Skikkelse, der ikke just — saaledes som Hr. Jerndorfs soidisant-Fabrikant — paa Forhaand gjorde det umuligt for Publikum at sidde i Spænding for, hvorledes

Kriminaltildragelsen vilde falde ud. I saa Fald er Idyllen ikke blevet saa udelukkende idyllisk endda, og maaske dét kan have skræmmet Datidens dygtigt kuldskære Publikum.

Men endelig er der da ogsaa den Omstændighed, at i 1840'erne var et godt bygget Stykke ikke i og for sig opsigtsvækkende, medens det nu om Stunder snart overrasker som noget usædvanligt. Man skulde synes, at naar en Skribent vælger netop den dramatiske Form, saa er det, fordi han — instinktmæssigt eller bevidst — har ønsket at opgive visse Virkemidler og at betjene sig af visse andre. Ikke desto mindre er mindst ni Tiendedele af vor Tids Skuespil dialogiserede Noveller, naar de ikke er dialogiserede Journal-Artikler. Ja naturligvis kan ogsaa det gøre Lykke fra Scenen; men Betingelsen er rigtignok, at alle de Rollehavende maa yde den aller som fineste Kunst. Og en Forfatter, der vil have sine Skuespil frem og vil have Held med dem, tør ikke regne med lutter store Kunstnere. Han i det mindste bør stille sin Sag saaledes, at den kan føres igennem af ferme Routiniers.

Paa Dagmarteatret spillede man en Gang i Vinter et nyt dansk 2 Akts Stykke. Hele den lange 1ste Akt var en døendes angstfulde Bekendelse. Den døende laa til Sengs, alt Teater-Spil var umuliggjort; man kunde paa det nærmeste lige saa godt have ladet Bekendelsen oplæse, som et Kapitel af en Roman. Og saa vedkom endda denne hele 1. Akt, scenisk taget, ikke Handlingen det mindste! Der har man et Eksempel paa, hvad Skribenter nu til Dags kan tro er dramatisk. Eller tag Gjellerups *Hans Ekscellence!* Stykket skal for en særegen Mands Vedkommende forklare, undskylde, retfærdiggøre en Art Bigami. En virkelysten, virkedygtig Natur var forelsket i og havde al mulig Grund til at gifte sig med en Kvinde. Men det Giftermaal vilde have spærret ham Vejen opad. Saa ægtede han — med sin Elskedes Tilskyndelse (hm? hm!) — en rig Pige, fik et Barn med hende ogsaa, blev Minister, men havde dog hele Tiden sit Hjerte og sit rette Hjem hos den første. Indtil en skøn Dag Bruddet med det vedtægtsmæssige hævner sig og styrter ham. Ja lad blot alle moralske Indvendinger fare, lige ned til den elementæreste, nemlig den, der kommer fra Renlighedssansen! Og hold ogsaa alskens psykologiske Betænkeligheder borte! Men hvem ser ikke, at Dramaet her — det stikker i Dobbeltforholdets Begyndelse? Skal vi interessere os for Manden, forstaa ham, nære Medfølelse med ham, saa maa vi se ham i Kamp med Hindringerne for hans Karriere, at det er ham umuligt at slippe frem ad banet Sti, at han altsaa fristes til at bryde ud — og bryder ud. Hans Fald fra Minister-Taburetten er jo bare Afslutningen, Tragediens 5te Akt. Men til denne 5te Akt alene havde Gjellerup holdt sig, den havde han spundet ud til fem omstændelige Akter, hvori han havde indlagt det ene novellistiske Referat efter det andet af det egentlige Drama. Og saa undres man over, at ingen praktisk Teaterdirektør har haft Mod til at indlade sig med saadant et Stykke!

Maaske havde Gjellerup ladet sig paavirke af Respekten for Kravet om „Tidens Enhed", som har raadet saa længe, og som snarere synes at være i Vækst end i Aftagende. Men er det ikke galt at ophøje hint Krav til almengyldigt Dogme? Er der ikke Dramer, hvor Handlingen

kræver større Tidsrum end blot et Par Dage for at kunne udfolde sig i al sin Kraft? Og mon det ikke vilde bringe lidt nyt Liv ind i Skuespildigtningen, hvis Skribenterne undertiden lod baade deres egen og Tilskuernes Fantasi springe en Del længere? Man kan blive betænkelig over den stramme Sammenpressethed, naar man træffer den endog i fantastisk-symbolske Nutids- og Fremtids-Oversigter. Esmanns „*Den store Maskerade*“ f. Eks. drog ufødte og fjerne Tiders Begivenheder frem for os, uden at dog de Mennesker, som medvirkede ved Begivenhederne, blev imens stort mer end en Uge ældre. Var dét virkelig den klogest mulige Teknik? Eller kom det ikke mere af, at Forfatterens Indbildningskraft — som i det hele taget den digteriske Indbildningskraft nu til Dags — er noget kuet og kortaandet?

Ogsaa denne *store Maskerade* var paafaldende udramatisk gjort. Men dermed havde det delvis sit aparte Sammenhæng. De 2 første Akter var nok skrevne som Begyndelse til et ganske andet Stykke, en Art Folkekomedie, maaske med lignende Tendens som *Magdalene.* Saa havde imidlertid Forfatteren pludselig skiftet Plan, og ovenpaa sin Folkekomedie-Torso havde han stablet 3 fuldstændig uvedkommende Akter af et symbolistisk-socialt Tableau-Værk. Der var ingen som helst „Handling“; hvad der skete, sprang ikke ud som Gnist af de optrædende Figurers Samspil og Modspil, men knaldede af over Hovederne paa dem; og der var intet andet til at fylde de tre Akter med end Journal-Opsatser om dit og dat samt Maskineri- og Dekorations-Effekt. Hvor gider dog kloge og talentfulde Forfattere befatte sig med saakaldte „Clou“-Stykker? Lad den Slags Folk om dèt, som ikke kan skrive! Det er sandt, at hvis Rabalderet tilfældigvis pirrer Publikums Nerver, saa strømmer en lille Stund Folk til for at se Spektaklet. Men et Par Maaneder eller en Sæson efter er alle disse Stykker jo døde og begravede, som om de aldrig havde været til, og ingen Moders Sjæl falder nogen Sinde paa at grave dem op, hvorimod det ægte Drama — det, der interesserer os for Mennesker og for deres Skæbne — holder sig levedygtigt næsten en Evighed. Er det ikke taabeligt at ofre saa meget for saa lidt?.... Maaske dog netop Esmanns Talent er foreløbig saaledes beskaffent, at det let lader sig lokke til at slaa sig til Ro med den skrøbelige Tableau-Genre. Han kan „gøre“ en Stemning, han kan skrive fortræffelige, navnlig vittige Repliker. Men der er sjeldent dybt Perspektiv i Replikerne, de røber En kun lidt om, hvordan det Menneske, der siger dem, inderst inde er, Forfatteren synes at staa uden for sine Figurer i Stedet for at leve i dem. Derfor bliver Figurerne saa underligt uhaandtérlige; de ved ligesom ikke, hvad de skal gøre af sig selv, de kan ikke komme i Vekselvirkning med hverandre. Man har mærket denne Talent-Begrænsning i Esmanns tidligere Skuespil, og man mærkede den igen nu i „Maskeraden“ og i *Frederiks Redningsmand.* Det sidstnævnte Stykke præsenterede yderst rammende og morsomt en vis moderne Københavner-Types Jargon. Men saasnart den Præsentation var vel besørget i 1ste Akt, var egentlig den ganske Komedie forbi....

Det blev da atter i denne Sæson et udenlandsk Stykke, som fik den store Sukces. I Fjor hed Kassestykket *Charleys Tante,* i Aar har

det hedt *Madame sans Gêne.* Heldet skyldtes i begge Tilfælde et stærkt fremtrædende lavkomisk Element. Naturligvis, der var i Napoleons-Stykket noget Empire-Møblement og nogle Empire-Dragter at se paa. Og der var endda et Par Scener af virkeligt Værd: først en, hvor den stormægtige Kejser giver sig til at mundhugges i Gadejargon med sine Søstre, og saa en, hvor Minderne om hans Ungdom samt en let opblussende Forlibelse løber helt af med hans Majestætiskhed. Men det var ikke dét, der trak, ialfald var det slet ikke det sidstnævnte. Hr. Mart. Nielsen havde lavet sig om til en nok saa karakteristisk Napoleons-Figur, men til en Panoptikons-Figur, en Avtomat, der bevægede sig og talte i ulidelig stakkat Ensformighed. Ikke Spor af Anelse om (hvad der dog hører til Skuespilkunstens ABC), at der stikker mange forskellige Mennesker i mange Mennesker, og at især saadanne fødte Skuespillere som Napoleon skifter Farve hyppigere og grundigere end en Kamæleon! Hvad skulde der saa kunne komme ud af hine to fortræffelige Optrin? Nej det, der tiltalte det brede Publikum, det var Titelfigurens, Marskalkinde Lefebvres, mirakuløse Grovmundethed og Kejtethed. I 1ste Akt, hvor hun er en fiks Vaskeriejerske, taler hun som alle andre og gaar paa sine Ben og gererer sig saa godt som nogen Dame. Men i 2. Akt, som Marskalkinde, forvandles hun til den utroligste Klods-Malene og fortæller Historier og fører et Sprog, som ingen gammelstrandsk Fiskerkærling vilde møde med i borgerligt Selskab. Den Slags Løjer rangerer ikke en Smule højere end Markedsgøgleres plumpe Slag og Fald. Pariser-Kritiken sagde da ogsaa i sin Tid Sardou op i Ansigtet, at her var han kommet adskillige Trin lavere ned, end han ret vel kunde være bekendt.

Folketeatrets Opførelse af Stykket fik yderligere Tiltrækningskraft ved Frk. Abrahams' Debut i Titelrollen. Hun var blandt Sæsonens Debutantinder afgjort den mest indtagende, og hun var vistnok ogsaa den mest lovende. Meget afhænger af, hvorledes hendes Talestemme vil udvikle sig. Lykkes det hende at skole den og at give den mere Klangfarve, har hun desforuden i et baade opvakt og godlidende Blik, i et usædvanlig nydeligt Smil og i sin hele Apparition en Trup af sceniske Virkemidler, som kan hjælpe hende til smukke Sejre, især maaske indenfor et i strengeste Forstand dansk Repertoire.

Vilhelm Møller.

Frankrigs Krigserklæring for fem og tyve Aar siden.

Der mangler ikke en vis Lighed mellem Frankrigs Stilling i 1870 og Danmarks i 1864. Begge havde ikke faa Venner eller halve Venner, blot ingen, der vilde røre en Haand for dem, begge havde halvt om halvt færdige Alliancer, som de til det sidste troede at kunne bygge paa, blot ingen afsluttet Alliance, begge havde en Nabomagt, hvis Konge gerne vilde yde Hjælp — Victor Emanuel, Carl XV — blot med den Mangel, at Folket og Ministrene var imod Hjælpen, og endelig havde begge som Hovedmodstander samme Land, Preussen, med samme Konge og samme ledende Minister, hvilken sidste i begge Tilfælde, uden direkte at have fremkaldt Krigen, greb den med Iver og Lyst i det belejlige Øjeblik, til Udnyttelse for sit Lands Formaal.

I deres Virkninger var endvidere baade Krigen af 1864 og 1870 af verdenshistorisk Betydning. Ikke ved de direkte Følger, thi medens Danmarks Tab af Hertugdømmerne var af den mest indgribende Virkning for vort eget Land, gik Verden sin rolige Gang uden mange Suk over, at det lille Kongerige Nord paa var blevet lemlæstet — den Dag i Dag interesserer „Verden" sig kun for denne Krig som Forløber for de følgende Krige —, og medens Elsass-Lothringens Tab for Frankrig betød en Formindskelse i Indbyggermængde af ca. halvanden Million, kunde dette Folketal i og for sig hverken forrykke det Lands Magtstilling i den europæiske Koncert, der mistede det, eller det Lands, der vandt det, da baade den respektive Formindskelse og Forøgelse kun udgjorde omtrent 1/25 af Frankrigs og Tysklands daværende Befolkning. Saa meget større var de indirekte Følger. Om Krigen i 64 er det nok at sige, at den indledede 66 og dermed atter førte til 70, og Krigen i sidstnævnte Aar har forrykket baade inden- og uden-

rigske politiske Magtforhold hos Europas to Centralstater og har politisk, socialt og kulturmæssigt grebet føleligt ind i Folkenes Liv hele Europa, ja til Dels hele Verden over.

Der er mange Ligheder at finde mellem 1864 og 1870, men der er flere Forskelligheder. Disse ligger imidlertid saa umiddelbart for, at der end ingen Grund er til summarisk at fremsætte dem. Kun en af dem er det af Interesse her at fremhæve: den forskellige Aarsag til Krigene. Krigen i 1864 betød ikke blot den voldsomme Afslutning af Aarhundreders territoriale Strid om Grænselande, men var navnlig ogsaa et Udslag af dette Aarhundredes Nationalitetskampe og Bestræbelser hos Nationerne for at bevare eller erhverve, hvad de mente nationelt tilkom dem. Ikke nær saa naturnødvendig var den fransk-tyske Krig. Spørgsmaalet er nemlig ikke, om en saadan Krig til sidst maatte komme. Thi om det end ganske i Almindelighed er klart, at der er en vis Sandsynlighed for, at to store, paa mange Omraader rivaliserende Magter til sidst griber til Sværdet til Afgørelse af de i Aarenes Løb opstaaede Misstemninger, saa er der dog kun umiddelbar Anledning til Krig, naar der har dannet sig en gordisk Knude, som ikke synes løselig ad anden Vej. Og en saadan Konflikt fremkommer snarest, hvor der er et positivt, paagribeligt Objekt at slaas om, saaledes som hos os Hertugdømmerne.

Et Eksempel paa Undgaaelsen af en Krig, hvor der kun hersker Uvenskab i Almindelighed mellem to Lande, er Vedligeholdelsen af Freden mellem Rusland og Tyskland i den sidste Snes Aar. Havde der efter 1870 mellem Rusland og Tyskland været Strid om en Provins, kan der ikke være den fjerneste Tvivl om, at det var kommet til Krig mellem disse to Lande; thi det Had, der i de sidste Decennier har opsamlet sig mellem de to Nationer, er enormt, og havde „Stemninger“ været afgørende, vilde sikkert Sværdet have talt for længst. Hvad der har afholdt derfra, har fra russisk Side sandsynligvis været Frygt — Frygten for, at man ikke var Modstanderen voksen, og for at et deraf følgende Nederlag vilde blive skæbnesvangert ogsaa for hele det indre Statssystem i Rusland —, og fra Tysklands Side en Afvejen af, at hvad der sattes paa Spil ikke stod i rimeligt Forhold til, hvad der kunde vindes. At slaa det russiske Rige til Jorden, anser Tyskland med Rette for umuligt, at forøge sine halvslaviske Provinsers Omraade for fordærveligt — hvad skulde man da opnaa? Ikke des mindre har man i vide Krese i Tyskland ønsket

en Offensivkrig overfor Rusland, før dette Land var helt færdigt med sine „Forberedelser", et Ønske, som ikke blot næredes i Officerskrese, men ogsaa i roligt og alvorligt tænkende civile Krese. Men det er Bismarcks Modstand herimod, der har gjort Udslaget. Hans Maksime har været: Uden streng Nødvendighed ingen Krig, thi maaske løser Sagen sig til sidst af sig selv, maaske svækker Rusland sig indefra, maaske fortoner de opstaaede Misstemninger mellem Nationerne sig, hvad Historien har ikke faa Eksempler paa, kort sagt, en Krig er altid en saa umaadelig vovet Affære, at man kun skal gribe til den i det yderste Øjeblik, naar alle andre Veje er lukkede, og naar det er givet, at den ventede Gevinst er Indsatsen værd; fremfor alt, paa Grund af økonomiske Chikanerier eller af „Uvilje" bør en stor Nation ikke føre Krig, thi til Alvoret i Gerningen skal svare Alvor i Motivet.

Det synes derfor heller ikke antageligt, at Bismarck direkte vilde have provoceret en Krig med Frankrig. Thi om at føre en Krig for at erhverve visse Provinser, var der ikke Tale overfor Frankrig; halvt imod Bismarcks Ønske og mere af militære end af politiske Grunde annekteredes Elsass-Lothringen, da Krigen havde faaet et heldigt Udfald for Tyskland, men noget Krigsobjekt var de dengang ikke (men vil vel blive det i Fremtiden). Derimod var der ganske vist i øvrigt langt større Anledning til Krig med Frankrig før 1870 end med Rusland efter 1870. Thi var Indsatsen end stor — det ved Königgrätz indvundne — saa var ogsaa Vindingen umaadelig: at faa Sydtyskland forbundet til et Rige med Nordtyskland og at komme paa Siden, om ikke foran Frankrig i den europæiske Koncert. En lykket Krig var den korteste Vej til Tysklands Enhed, dels fordi selve den krigerske og patriotiske Entusiasme samt Vaabenbroderskabet (der paa Forhaand var sikret) bedst vilde bane Vejen derfor indenfor selve Tyskland, dels fordi Frankrigs Besejring vilde bortrydde den værste Hindring udefra. Forholdet var det, at i Sydtyskland, omfattende Stater, der for faa Aar siden var overvundne med Sværd i Haand, fandtes endnu „Stortyskere", der ikke kunde forsone sig med Østerrigs Udelukkelse af Tyskland, Partikularister, der fremfor alt vilde have den enkelte Stats selvstændige Styre sikret, og der saa med den gamle Uvilje paa det preussiske Hegemoni, Klerikale, der allerede af religiøse Grunde nødig vilde i nærmere Forbindelse med Nordtyskland, endelig Demokrater og Revolutionære, hvis Anskuelser ikke lod sig forlige med den preussiske Militarisme.

Disse Grupper dannede maaske tilsammen endog Flertallet, om end et uensartet, og Faren for, at de i Tidens Løb vilde faa forøget Styrke, var ikke udelukket. De stod vel gennemgaaende fjernt fra at tænke sig Nordtysklands Magt afværget ved Sydens Forbindelse med Frankrig, men dette sidste Lands Haab om en vedvarende Sondring mellem de to Dele af Tyskland byggede dog unægtelig paa de preussiskfjendtlige Stemninger syd for Main.

Paa den anden Side kunde Udviklingen ogsaa under rolige Forhold glide over i enhedsvenlige Former. Man kunde ikke se bort fra, at Tanken om et stort og enigt Tyskland siden 1848 ikke mere lod sig skrinlægge, den havde store Dele af Folket med sig, ikke mindst i Sydtyskland, og i de borgerlig-liberale Kredse blev det saa meget rimeligere her at tænke sig Preussen som Fører, som det nordtyske Forbund nu havde faaet faste parlamentariske Former, og dets ledende Statsmand mere og mere nærmede sig de liberale Partier. I hvert Fald var det nordtyske Forbund jo for Øjeblikket baade kommercielt og militært forbundet med Syden, og der var foreløbig saa meget at gøre med at fæstne Forholdene i Nordtyskland, „fordøje“ de i Preussen inkorporerede Provinser, organisere og lovgive for det ny Forbund, at det intet Hastværk havde med Sydtyskland, hvor man maaske tværtimod burde lade Ardannelsen foregaa i Ro. Det var Bismarcks stadige Opgave at mane de utaalmodige i det nordtyske Parlament til Varsomhed overfor de sydtyske Folk og Regeringer, og at minde om, at man ikke skulde foregribe, hvad Tiden forhaabentlig af sig selv vilde gøre modent til Indsamling. Men om man under Arbejdet paa den indbyrdes Tilnærmelse, især naar den skulde til at gaa over i haandgribelig Skikkelse, vilde møde positiv Modstand fra Frankrig — ja, det kunde man til Nød overlade til Fremtiden, der jo ogsaa med Hensyn til selve Frankrig var en lukket Bog og særlig her kunde indeholde mange Overraskelser. Saaledes var en Krig med Frankrig vel en Mulighed, man maatte være fuldt forberedt paa, en Chance for en hurtig Løsning af vanskelige Spørgsmaal og Forhold, i visse Henseender en Nødvendighed, naar man gik den i 1866 dannede ny Stat saa nær, at man satte dens Prestige i al Fremtid i Fare, hvis den fandt sig deri — alt i alt velkommen, naar den naturligt frembød sig, fordi der var saa overordentlig meget at vinde ved den; men den var ikke haandgribelig paabudt, thi man var ikke i en cul de sac, man ellers ikke kunde komme ud af, den var ikke saa nærliggende, at

den syntes umiddelbart nødvendig, og da den som enhver Krig, trods alt, indeholdt uberegnelige Chancer, med deraf flydende uberegnelige Følger, saa blev den ikke erklæret fra Tysklands Side. Det var i Virkeligheden i det givne Øjeblik Frankrig, der tændte Krigsfaklen.

Hvad vilde da Frankrig med Krigen? Ja, det er ikke godt at angive i en enkelt Formel. Efter i Aarhundreder at have været Europas ledende Magt og efter i den første Napoleons Tid at have holdt Verdens Skæbne i sin Haand, trængtes Frankrig i Restaurationsperioden og under Julikongedømmet saa langt tilbage fra Førsterangsstillingen, at det til Tider næsten var sat helt ud af Spillet som Stormagt. Det store, ensartet befolkede, rige, højt udviklede og gamle Kulturland kunde dog aldrig helt holdes i Skyggen og maatte, naar Betingelserne blot paany blev nogenlunde gunstige, atter naa frem i første Række. Dette skete under Napoleon III. Navnlig efter at Ruslands Overvægt var brudt i Krimkrigen, hvor Preussen og Østerrig havde været uvirksomme Tilskuere, blev Paris paany det Centrum, hvorfra Parolerne udgik, det Olymp, hvor Folkenes og Staternes Skæbne vejedes. Men der var ingen Tryghed over Situationen. Talleyrands Ord, at man kan bruge Bajonetterne til alt, undtagen til at komme til Sæde paa, gjaldt i høj Grad ogsaa det andet Kejserdømme. Kejserdømmet skulde være Freden, men i de atten Aar, det bestod, førte det Krig i Afrika (Algier), Asien (Kina), Amerika (Mexiko), og Krig med Rusland (Krimkrigen), Østerrig (den italienske Krig) og til sidst med Tyskland — Enden paa Herligheden. Frankrigs Traditioner som ledende Magt gik ud paa at betragte sig som Øvrigheden, der ikke bærer Sværdet forgæves, og det genoptog disse Traditioner under det andet Kejserdømme. Men ulykkeligvis uden Konsekvens og uden overlegen Statsmandsdygtighed. Dets Politik gennemførtes ikke med én ledende Tanke for Øje, men efter hverandre krydsende Principer. Naar man tænker sig alt, hvad fransk indre og ydre Politik skulde forene i sig! Revolutionens Tvangsløshed og Kejserdømmets Autokrati, Handelens Frihed og Industriens Beskyttelse, Fredens Velsignelser og Krigens *gloire* — og i det ydre: Ruslands Tilbagetrængen uden Englands Supremati, Østerrigs Ydmygelse uden Preussens Triumf, Italiens Frigivelse uden Pavens Magtbegrænsning; og alt det udgaaende fra et Land, der i sig selv forenede den mest fritænkerske og radikale Litteratur og Kunst med den mest gennemførte Klerika-

lisme i de ledende og højeste Krese, de mest vidtgaaende Sympatier for Alverdens fremmede revolutionære med den mest levende Frygt for ethvert Gadeopløb indadtil, den største Foragt for al Regerings Oprindelse med den ængsteligste Omhu for at hævde den bestaaende Regerings Legitimitet, et Land, hvis Regering selv var en Bastard af Revolutionen og af Ordenen, af Krudtargumenter og af Folkeafstemning, af en Æventyrers Statskup og virkelig Arvtagen af store Traditioner.

Alle disse Modsætninger forligede sig dog endnu saa nogenlunde, saa længe Mindet om den Revolution, der var slaaet ned, var frisk, saa længe selve Kejserdømmet var en Nyhed, saa længe frem for alt Napoleon var i sin fulde legemlige og aandelige Kraft. Men det blev snart anderledes. Efterhaanden som Forskrækkelsen havde sat sig, og man rigtig fik overvejet, hvad der var sket ved Statskupet, fæstnede Fortrydelsen sig i store Krese og holdtes i Live ved et vilkaarligt Politiregimente. At bære Folkets Misfornøjelse med Sindsligevægt var ikke let for Napoleon, der vel ikke frygtede at miste det opnaaede Herredømme, mens han levede, men stod tvivlsom overfor, hvad der vilde ske med hans Søn efter hans Død. Denne stigende Uro forenede sig med svigtende Energi og Omdømme, efterhaanden som hans Sygdom skred frem — Gigt, Nervesmerter, Blærebetændelse — en Sygdom, der til Tider gjorde ham helt apatisk. Han svingede da imellem, om den bedste Maade til Rigets Bevaring i Slægten var en endelig, utvivlsom Virkeliggørelse af, at Kejserdømmet var Freden, eller om Krigen og Bonapartismen var uadskillelige, saa at kun gennem Sejrsjublen de utilfredses Stemmer kunde overdøves, bringes til Tavshed. Kejseren personlig var nærmest fredelig stemt, men en vis Kres af hans ivrigste Tilhængere troede, alt som Utilfredsheden blandt Befolkningen voksede, paa Krigen som det bedste Palliativ. Og den Krig, Tanken da var henvendt paa, var med Tyskland, Preussen.

Der var ingen Grund til paa Preussen at hævne Waterloo, thi dette Slag var dog i Hovedsagen vundet af Englænderne, Preusserne havde i hvert Fald kun en Andel deri, medens Nederlaget ved Jena med alle Følger deraf endnu ikke, indtil 60erne, var overskygget af nogen tilsvarende senere Begivenhed. Men det var Preussen, der nu sad inde med Rhinprovinserne, og der var en ikke ringe Lyst hos Frankrig til at udstrække sin „naturlige“ Grænse til Rhinen. I hvor høj en Grad end nu til Dags de tyske

Rhinlande føle sig knyttede til Tyskland, saa er det dog sikkert, at endog meget langt ind i dette Aarhundrede, et helt Slægtled efter det første Kejserdømmes Fald, var Hanget mod Frankrig i disse Lande meget betydeligt; der var et Had mod Preussen, dets Militarisme, Politivæsen, Retsordning, Kommunalstyre, Junkerdømme, Protestantisme saa stærkt, at dersom Valget mellem Preussen og Frankrig var blevet direkte stillet Befolkningen, havde Udfaldet maaske været tvivlsomt, og i hvert Fald kæmpede man for saa vidt muligt at bevare, hvad man havde erhvervet af moderne Institutioner i Aarhundredets første Decennium. De friere Statsforfatningsformer i det vestlige Naboland holdt dernæst en levende Interesse for dette vedlige, fra Vesten ventedes Friheden, fra Østen, Preussen, ventedes kun Skatter og Tynge — Preussens vestlige Provinser ansaa sig, som det dog synes med Urette, forfordelte i fiskal Henseende —, alt dette tilsammen bevirkede, at man i Frankrig kunde have nogen Grund til at kæle for den Tanke, virkelig engang at indlemme i dette Land alt, hvad der laa vest for Rhinen.

At Preussen efterhaanden for Frankrig blev Fjenden, skyldtes ogsaa, at Preussen aabenbart var Europas andet store Militærland; ligesom Frankrig havde haft sin Napoleon, havde Preussen haft sin Frederik den store, og var end Jena kommet imellem, havde man efter dette i Preussen indført almindelig Værnepligt og syntes opsat paa i første Række at gøre Folket militærdygtigt, med Lyst og Evne til, med Sværd i Haand, at hævde Preussens Stormagtsstilling i Europa.

Imidlertid havde Preussen siden 1815 spillet en alt andet end glorværdig Rolle i Europas Politik. Fremsynede Statsmænd — som Thiers — kunde vel se, at det var dér, Fremtidens Modstander fandtes, men saa længe det tyske Rige manglede al virkelig Enhed og til Enhedsmærke kun havde den reaktionære, usle, umulige Forbundsdag i Frankfurt, var der i hvert Fald ingen Fare paa Færde. Men med et Slag forandrede Königgrätz hele Situationen. Nu havde Frankrig paa nærmeste Hold af sig et stort, vaabendygtigt Rige, mægtigt, vel indekserceret, der snarere vilde give Paroler end modtage dem. Hvad Frankrig havde paabegyndt i 1859, Italiens Løsrivelse fra Fremmedherredømmet, men opgivet paa Halvvejen, blev det Preussen, der i 1866 satte Kronen paa. At Tysklands Enhed ikke opnaaedes allerede i 1866, skyldtes til Dels Frankrig, og allerede fra da af blev det klart, at begge Parter

maatte holde deres Krudt tørt til den forestaaende Holmgang. Endnu i 1867 under Luxembourgstriden holdtes Sværdene i Skeden, men vilde en lignende Konflikt forløbe fredeligt for anden Gang? Ja, derom kunde hver tænke sit. Troligvis var det dog vanskeligere at lodde Tankegangen hos den aabenmundede Førsteminister ved Spree end hos den tavse Mand ved Seinen. Thi Tavsheden dækkede her mindre Tankens Dybde end vage Drømme. Men en Drømmer var Otto v. Bismarck ikke.

II.

Den følgende Fremstilling af de faktiske Begivenheder vil i alt væsentligt være knyttet til det nylig udkomne 7de Bind af H. v. Sybels: „Die Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I.“ Dette Bind har faaet medtaget, hvad der til Dato er fremkommet til Belysning af den fransk-tyske Krigs Forhistorie og har raadspurgt ikke faa private Arkivalier (deriblandt formentlig Bismarcks Memoirer). Naturligvis er det intet strengt upartisk Skrift, men det maa allerede paaskønnes, at Forfatteren aabenbart har gjort sig Umage baade for en redelig og en maadeholden Fremstilling, paa flere Steder er det tilmed ikke vanskeligt at skrabe den paalagte Farve af, og i hvert Fald bringes der forskelligt nyt for Dagen, saa at et Resumé allerede af den Grund turde frembyde en ikke ringe Interesse. —

Da Napoleon i 1866 rejste sig fra et alvorligt Sygeleje, forefandt han det sejrende Preussen, det besejrede Østerrig, d. v. s en ny europæisk Situation. Hans Planer var af forskellig Art, men blandt dem, der fik Form, var ogsaa den, at Frankrig skulde erhverve Luxembourg, maaske senere Belgien, medens Preussen til Gengæld, uden Hindring fra hans Side, skulde forene Sydtyskand med Nordtyskland, og de to Lande, Tyskland og Frankrig, muligvis i Forening med Italien, derefter indgaa en Alliance. Da dette Projekt strandede, og han derefter følte sig og Frankrig isolerede, besluttede han sig til i det mindste at vinde sit Folk for sig igen, ved at gøre liberale Indrømmelser. Trods Modstand fra Rouher — den kejserlige Statsminister — satte Napoleon sig i Forbindelse med Ollivier, de Liberales Fører i Kammeret, og denne gik med Glæde ind paa Tanken om at forsone sig selv og Folket (navnlig Byerne) med Kejserdømmet gennem en liberal Regeringsform. Ollivier krævede en Fredspolitik, med Tilslutning til Gennemførelsen af Tysklands og Italiens Enhed, og idet der saaledes

ingen Krig var at frygte, kunde man lade den paabegyndte, forhadte Hærreform hvile. Imidlertid ønskede Ollivier ikke at indtage noget Sæde i Ministeriet, for saa meget des bedre, som Kammerdeputeret, at kunne støtte Kejserens Bestræbelser. Ved en Skrivelse til Statsministeren af Januar 1867 udvidedes Kammerets Rettigheder, samtidig med at der tilsagdes friere Presse- og Politilove. Men før endnu Presseloven var udkommen, benyttedes den ventede større Ret til stedse mere hadefulde Angreb paa Regeringen. Kejseren forskrækkedes, Regeringen vilde intet høre om den af de Liberale saa stærkt ønskede Ministeransvarlighed, men drejede tværtimod paany ind i reaktionær Retning, og et Brud med Ollivier — der i Kammeret havde stemplet Rouher som „Vicekejseren" — paafulgte. Rouher havde nærmest Lyst til baade at lade Hærreformen falde og tage de givne Løfter tilbage; det første turde han imidlertid ikke for Hærens, det sidste ikke for Oppositionens Skyld. De blev da begge staaende ved Magt. Hærreformen, der paalagde Borgere og Bønder store Byrder, hidsede en Del af den tidligere mest konservative Part af Befolkningen imod Kejseren, og Oppositionen modtog med Begærlighed dette ny Tilhæng — og udsendte Parolen, at Regeringen vilde Krig, og at Valget stod imellem Frihed og Fred eller Despotisme og Krig.

Under disse Forhold dannede der sig indadtil en Modvægt mod den fremstormende Opposition gennem et absolut kejserligsindet Højre, der ansaa Krigen for nødvendig til Opretholdelse af Kejserdømmets Prestige; det fik Støtte af Gejstligheden, som var lige fjendtlig stemt mod de to allierede fra 1866, den protestantiske Wilhelm af Preussen og den pavefjendtlige Victor Emanuel. Fra nu af indlededes Pressefelttog navnlig mod Preussen, og det blev erklæret for Frankrigs Opgave at knække sin farlige Nabos Magt og Overmod. Saavel Kejseren som Rouher og Krigsministeren, Marskal Niel, vedblev imidlertid at ønske Freden bevaret; man saa vel gerne en Magtudvidelse, men ad fredelig Vej. Et Forsøg paa at udvide sin Magtsfære over Belgien, dels ved at inddrage det i en Toldunion, dels ved strategisk Bestemmelse over dets Jærnbanelinier, mislykkedes imidlertid og førte kun til en bittert følt Ydmygelse for den kejserlige Politik. Men samtidig førtes der Forhandlinger om en anden Tripelalliance end den tidligere paatænkte — nu imellem Frankrig, Østerrig og Italien. Ifølge det forelagte Traktatudkast skulde der indgaas en Defensivalliance mellem de tre Stater, som forpligtede sig til fælles diplo-

matisk Aktion i hvert opkommende internationalt Spørgsmaal. Østerrig havde imidlertid taget det vigtige Forbehold at kunne erklære sig neutralt, dersom Frankrig saa sig nødsaget til selv at begynde en Krig, og i Italien kunde der først blive Tale om at føre Sagen videre, naar Frankrig vilde forpligte sig til at trække sine Tropper ud af Rom. Hos en stor Del af Italienerne var nemlig Forbitrelsen over Franskmændenes Deltagelse i Angrebet paa Garibaldi og deres Hindring af Roms Indlemmelse i Italien større end deres Taknemmelighed over den ydede Hjælp i 1859, saa meget mere som det revolutionære Italien af fuldt Hjerte hadede Napoleon, Tyrannen og Menederen. Man naaede imidlertid, trods alt, til en foreløbig Enighed — Victor Emanuel selv var stedse tilbøjelig til at strække sig saa vidt som muligt —, idet Napoleon lovede, uden bestemt Tidsangivelse, men snarest mulig, at trække sine Tropper ud af Rom, naar han ansaa Pavens Stilling for sikret, og samtidig lovede Italien ikke at foretage eller tillade nogen Voldshandling overfor Paven. Men paa dette Stadium standsede Sagen, og det viste sig snart, at den overhovedet ikke kunde træde ud i Virkeligheden. Forhandlingerne trak sig ud fra Aar til andet. Den italienske Minister Menabrea turde knapt forelægge sine Kolleger Udkastet til Traktaten, og da det alligevel endelig skete, erklærede de først, at de ikke vilde gaa med til at binde Italien til eventuelt at kæmpe mod dets tidligere Forbundsfælle, Preussen, og senere hen stillede de som Betingelse for at følge Frankrig i Krig, at Rom først skulde være rømmet af de franske Tropper, og Frankrig i denne Sag forpligte sig til Ikke-Intervention. Da Napoleon og de ham nærstaaende Klerikale ikke vilde indlade sig herpaa, og da Østerrig fastholdt Retten til sin Neutralitet, hvis der blev Tale om Krig med Tyskland, lagde Kejseren, der i denne Periode var syg og afkræftet, og som i øvrigt antog, at Preussen ikke foreløbig vilde indtage nogen franskfjendtlig Holdning, Sagen ad acta (1869). Kun stadfæstede de tre Suveræner gennem private Breve det tidligere gensidige Løfte om, at ingen af dem vilde alliere sig med nogen fremmed Magt uden de andres Vidende.

At Alliancen ikke blev drevet igennem, var saaledes utvivlsomt den romerske Affære den sidste Aarsag til; samtidig med at det store Koncil i Rom, hvor Pavens Ufejlbarlighedserklæring ventedes, var under Opsejling — baade til Østerrigs, Italiens og andre katolsk interesserede Magters Bekymring — stillede Frankrig

sig saavel gejstligt som politisk og militært paa Pavedømmets Side. Klerikalismen blev skæbnesvanger for den franske Stats Politik.

Imidlertid havde det franske Folk ved et Valg den 23. Maj 1869, trods alt Valgtryk og alle Valgkunster fra Regeringens Side, valgt en regeringsfjendtlig Majoritet. Efter nogen Tøven og forskellige Udsættelser besluttede Kejseren sig derfor til en Del parlamentariske Indrømmelser, deriblandt ogsaa en begrænset Ministeransvarlighed; Statsministerposten inddroges, og Rouher blev Senatspræsident. I August 1869 døde Niel og erstattedes af General Leboeuf som Krigsminister. Først den 2. Januar 1870 naaede man imidlertid at faa konstitueret det ny Ministerium, hvori Ollivier blev Justits- og Grev Daru Udenrigsminister, og hermed begynder det andet Kejserdømmes korte „liberale“ Periode. I Kammeret fandt Ministeriet sine Venner i Centrum, sine Modstandere til højre og til venstre. Imidlertid var der Haab om nogenlunde fredelige Forhold indadtil, hvis det kunde lykkes gennem virkelige Reformer at berolige Stemningen, og udadtil fulgte Daru en saa fredelig Politik, at da den franske Gesandt i Petersborg, Fleury, efter tidligere Ordre havde henvendt sig til Kejser Alexander for at opnaa en Samvirken mellem Rusland og Frankrig overfor Preussen for at formaa dette til at gennemføre Pragerfredens § 5, men Bismarck havde tilbagevist al Indblanding i denne Sag som enhver anden end Østerrig uvedkommende, fik Fleury Ordre til at standse al Aktion i denne Retning. Daru gik endog saa vidt i sine Fredsbestræbelser, at han fik Kejserens Samtykke til at foreslaa Preussen en gensidig Nedsættelse af den aarlige Rekrutering (i Frankrig fra 100,000 til 90,000 Mand). Bismarck svarede imidlertid, at Tanken var saa uforenelig med hele den preussiske Hærordning, at Forslaget end ikke egnede sig til at forelægges den preussiske Konge.

Darus Dage som Udenrigsminister var imidlertid talte. Medens Ollivier var klerikal og ingen Hindring vilde lægge i Vejen for Pavens Ufejlbarlighedsdekret, imødesaa Daru de romerske Begivenheder med Betænkelighed. Dertil kom de to Ministres forskellige Stilling til den indre parlamentariske Udvikling. Da Reformerne udeblev, og Angrebene dels paa Ministeriet fra højre Side dels paa Kejseren fra venstre Side af Kammeret fortsattes, besluttede man sig til et nyt Forsøg paa at stive Kejserdømmet af. Det havde hidtil været forbeholdt Senatet — der udnævntes

af Kejseren — at raadslaa og tage Beslutning om Forfatningsforandringer; nu fik Ministeriet, støttet af Rouher, Kejserens Samtykke til en direkte Henvendelse til Folket. Hvad man ønskede, var Folkets Billigelse af en Forfatningsforandring, ifølge hvilken den almindelige lovgivende Myndighed fremtidig skulde ligge i Kejserens og de to Kamres Haand, medens ny Forfatningsforandringer skulde forelægges Folket. Vedtagelsen af selve dette Forslag, hvorved Senatet altsaa abdicerede til Fordel for Vælgermængden, foregik i Senatet den 20. April 1870. Men for at denne Plebiscitinstitution ikke i Fremtiden skulde misbruges til Undergravelse af Deputeretkammerets Magt, saa at man, naar man ikke kunde faa dettes Medlemmer med sig, henvendte sig direkte til Vælgerne, krævede Daru, der i øvrigt selv havde givet Ideen til Plebiscitet, at Kammeret forud skulde give sit Samtykke til ethvert Plebiscit. Da han ikke kunde faa dette gennemført, udtraadte han af Ministeriet og erstattedes af Hertugen af Gramont.

Det kejserlige Dekret opfordrede derefter Befolkningen til at stemme ja eller nej paa følgende Udtalelse: „Det franske Folk billiger de i Forfatningen siden 1860 af Kejseren under Kamrenes Medvirkning tilvejebragte liberale Reformer samt Senatsbeslutningen af 20. April 1870“, og i en Rundskrivelse til over- og underordnede Embedsmænd hed det: „Det gælder om at sikre vort Land en rolig Fremtid, for at paa Tronen som i den fattigste Hytte Sønnen fredeligt kan efterfølge sin Fader“. I lignende Retning udtalte en kejserlig Proklamation sig. Afstemningens Resultat den 8. Maj 1870 var godt syv Millioner ja mod halvanden Million nej.

I og for sig var Plebiscitet et Fredssymptom; det var forudsat baade af Folk og Regering, at hvad der skulde opnaas, var ordnede og fredelige Forhold baade udadtil og indadtil, og saavel Daru, der havde faaet Ideen dertil, som Rouher, der havde tilskyndet til Udførelsen, havde ment, at Plebiscitet skulde aflede Krigslysten, i det mindste saaledes, at Kejseren nu roligere kunde ignorere yderste Højres Raab. Paa sin Side sparede Højre imidlertid ikke paa Krudtet; det ansaa stadig den ny Æra for højst uheldig og mente, at en Krig med ét Slag vilde styrte Liberalismen og styrke Kejseren. Og Raabet paa Krig kunde altid i Frankrig være sikker paa Genlyd i ikke faa Krese af Befolkningen.

I Virkeligheden var ogsaa Misstemningen overfor Preussen ret almindelig. Hver Gang det i Frankrig rygtedes, at der var ført Forhandlinger i den nordtyske Rigsdag om Tilnærmelser mellem Syd- og Nordtyskland, endsige naar der naaede direkte Meddelelse til Frankrig om Traktater og Forbund, flammede Gemytterne op, og der faldt truende Ord om, at man hverken kunde eller vilde finde sig i Preussens yderligere Magtudvidelse. Fra Regeringens Side blev der ved saadanne Lejligheder, ikke mindst for at imødekomme Pariseropinionen, officielt eller officiøst slaaet paa Pragerfredens Bestemmelse om Maingrænsen, men Bismarck forsømte da ingen Sinde Lejligheden til i sine Aviser at fremhæve, at Nordtyskland vel intet voldeligt Forsøg vilde gøre paa at søge Enheden fastslaaet ud over Mainlinien, men at dersom Sydtyskland frivilligt vilde tiltræde Forbindelsen, var Pragfreden ingen Hindring, og i saa Fald manglede Frankrig en hvilken som helst Ret til Indblanding.

Bismarcks Stilling har klart nok været den — og det lader sig tydeligt læse selv af Sybels Skildring, der gør ham unaturlig fredselskende — at Frankrig maatte betragte 1866 som Afskedsaaret for sin Indblanding i Tysklands indre Forhold, at det fuldt ud maatte gøre sig fortroligt med Muligheden af, at der i Aarenes Løb vilde danne sig et Enhedstyskland med Preussen som første Stat, og at ethvert Forsøg paa at hindre denne Sagernes Gang vilde blive afvist, selv om denne Afvisning til Slutning kun kunde gennemføres ved en Krig — hvortil Tyskland stod fuldt forberedt.

I Frankrig var man som nævnt vel i de ledende Krese for Tiden paa det rene med, at man maatte lade Sagerne i Tyskland gaa deres Gang. Alligevel havde man sine Tvivl om, hvorvidt denne Position var til at gennemføre. En Udvidelse af Preussens Magt ud over Mainlinien ansaas for tvivlsomt berettiget ifølge Traktaterne, for utvivlsomt farlig for Frankrigs Sikkerhed og Prestige. De fredeligst sindede gjorde imidlertid en Dyd af Nødvendigheden, men de Partier, der var mere kejserligsindede end Kejseren selv, hidsede stadig til Krig, og medens Kernen af Befolkningen ingen Krig ønskede, var der Krese i de store Byer, navnlig i Paris, der ønskede Krigen og selvfølgelig ansaa en sejrrig Udgang af denne for given. Desværre havde Plebiscitet ikke ydet, hvad man ventede af det, en Oprejsning for Kejserdømmet i Stedet for den krigerske *gloire*; selv fraset det betydelige

Antal Nejer, der jo i Virkeligheden var rettet direkte mod Kejseren, var Befolkningen ikke falden til Ro, hvad der bl. a. viste sig ved Victor Noir-Skandalen. Krigen vedblev derfor at staa som et Spøgelse i Baggrunden, der hvert Øjeblik lod sig skimte, halvt manet frem af ydre, halvt af indre politiske Forhold.

Da Tilstanden saaledes kun paa Overfladen var fredelig, saa man sig vedblivende om efter Alliancer. Ved et Besøg, som den østerrigske Erkehertug Albrecht havde aflagt i Frankrig, havde han, efter at have gjort sig bekendt med Landets militære Indretninger, rent ud erklæret, at han ikke ansaa Frankrig i Stand til ene at udfægte en Krig med Tyskland, og havde, for egen Regning, forelagt den franske Regering en hel fransk-østerrigsk Felttogsplan. (I denne indgik som et Led et dansk Armékorps paa franske Skibe til Landgang paa de tyske Østersøkyster). Planen vandt ikke de franske Militærkreses Bifald; i reformeret Skikkelse forelagdes den imidlertid senere fra fransk Side Hoffet i Wien, men her erklærede Kejser Franz Joseph, at han ikke kunde forpligte sig til at følge Frankrig i en Krig mod Preussen, allerede af den Grund, at den tyske Del af hans Undersaatter med den største Uvilje vilde se paa en saadan Alliance; Kejser Napoleon turde derfor ikke gøre sig noget som helst Haab om eventuel Bistand fra Østerrig. Dette var i Juni 1870. Paa samme Tid stod Frankrig i et endnu køligere Forhold til Italien, idet det her ved Opretholdelsen af Roms Besættelse med franske Tropper havde muliggjort Konciliets og Ultraklerikalismens Sejr.

At Frankrig saaledes stod uden Alliancetraktat, var utvivlsomt, og dette maatte selvfølgelig paavirke den ny Udenrigsminister, Gramont, der imidlertid var langt mindre duelig, men langt mere klerikal og tyskfjendtlig end Daru. Men ogsaa han havde Følelsen af, at Frankrigs Militærvæsen maaske, naar det kom til Stykket, vilde vise sig Tysklands underlegent — Sikkerhed for det modsatte var egentlig ikke til Stede hos noget af Regeringens Medlemmer og maaske mindst hos Kejseren —, og Usikkerheden maatte lægge en Kapsun paa alle krigerske Tendenser. Regeringen, der jo egentlig ogsaa var dannet som Fredsregering, gav i Virkeligheden (i Perioden umiddelbart før Krigen) baade indadtil og udadtil sin Fredskærlighed til Kende paa forskellig Maade. Det gjaldt da blot om ogsaa i Fremtiden at vise sig som Herre baade over sine egne Følelser og over de ydre Omstændigheder, paa ethvert Tidspunkt at magte Strømmen og ikke lade

sig drive afsted i en Retning, der egentlig var modsat den, hvor man vilde hen. Den 30. Juni 1870 udtalte Ollivier i Deputeretkammeret: „Jeg erklærer, at Regeringen ingen som helst Bekymring nærer, og at Fredens Opretholdelse paa intet Tidspunkt har været sikrere end nu. Hvorhen man ser, kan man intet Spørgsmaal opdage, der muligvis kunde rumme Farer.“ Dagen derefter fik Kejseren et nyt heftigt Anfald af sin Blærelidelse. Juli Maaned 1870 gik da ind, uden at nogen havde fjerneste Grund til at formode nogen nærliggende Aktion, der kunde sætte Sindene i Europa i Bevægelse. Fjorten Dage derefter var Krigen der.

III[1]).

Efter den spanske Dronning Isabellas Forjagelse i 1868 var, under Partiernes Jagt efter en Tronfølger, Tanken bl. a. ogsaa falden paa Arveprins Leopold af Hohenzollern-Sigmaringen, og den fremførtes offentlig i Februar 1869 i et Skrift af den spanske Statsraad og Deputerede Salazar. Den vakte ret tidligt Uro i Frankrig, og den franske Gesandt i Berlin, Grev Benedetti, forhørte sig derom i det berlinske Udenrigsministerium, men her erklærede man intet at vide om Sagen. Noget efter henvendte man sig imidlertid fra spansk Side til Leopolds Fader, Fyrst Karl Anton, men blev afvist af Fyrsten, og Afvisningen støttedes baade af Kong Wilhelm og Bismarck. Benedetti, der imidlertid havde været i Paris og forhandlet Sagen med Kejseren — der navnlig frygtede den franske Nations Opbrusning, hvis der skulde blive alvorlig Tale om en Hohenzollern i Spanien, som baade historisk, nationalt og geografisk betragtedes som hørende nærmest ind under Frankrigs Interessesfære —, konfererede derom med Bismarck ved sin Tilbagekomst til Berlin. Bismarcks Svar gik ud paa, at Sagen overhovedet ikke forelaa; Benedetti, der selv ansaa Fredens Bevarelse for at være af stor Vigtighed for Frankrig, og som havde Kejserens Paalæg om at undgaa alt, der kunde give det Udseende af, at Frankrig vilde yppe Strid, havde gerne gennem Bismarcks Mund faaet et bindende Tilsagn om, at Kong Wilhelm under ingen Omstændigheder vilde give Tilladelse til

[1] Cfr. med dette Afsnit: *A. Hrass:* Fra Emser-Depechens Dage. Tilskueren 1893. — Sybels Fremstilling giver paa flere væsentlige Punkter ny Bidrag til Sagens Historie (Om hans Afstandtagen fra Oncken og Delbrück se Sybel l. c., Pag. 343, Note).

Arveprinsens Modtagelse af den spanske Trone. Nogen direkte Forespørgsel herom vilde han imidlertid ikke stille, og af sig selv udtalte Bismarck det ikke. Dette indberettede Benedetti med en vis Bekymring.

Efter Sybels Mening var det højst uheldigt, at Benedetti dels i sin Samtale med Bismarck ikke tilstrækkeligt betonede, hvor aldeles afgjort Napoleon stillede sig imod den hohenzollernske Kandidatur, dels i sin Indberetning overhovedet kom ind paa den ulykkelige Tanke, at der skulde afgives Løfter for al Fremtid, i Stedet for at holde sig til, hvad der i Øjeblikket forelaa, dels endelig underlagde Bismarcks Udtalelser Reservationer, der ikke fandtes, og rejste en Mistanke, der bl. a. havde sin Grund i, at han var uvidende om, at Kong Wilhelms Forhold til Arveprinsen og hans Fader ifølge Hohenzollernes Husret var et saadant, at han vel kunde fraraade, men ikke forbyde Kandidaturen. — Under Hensyn til Bismarcks senere Optræden er det vistnok rigtigt, at det havde været klogere af Benedetti at nøjes med at faa det øjeblikkelige Spørgsmaal afgjort, men det synes urigtigt at betragte Benedettis Mistænksomhed overfor Bismarcks Svar som aldeles grundløs. Thi Benedetti havde Ret i sin Anelse om, at Bismarck ikke var nogen ubetinget Modstander af den hohenzollernske Kandidatur, og at Bismarck ved kun at svare paa, hvad der umiddelbart forelaa, og intet mere, bevidst har ønsket ikke at binde sig for Fremtiden. Man faar i det hele, gennem Sybels Fremstilling af Katastrofens Forløb, Indtryk af, at Benedetti var en alt andet end uduelig Diplomat.

I September 1869 førte en fornyet, hemmelig Henvendelse fra Salazar til Karl Anton af Hohenzollern paany til et Afslag, og Sagen syntes, under de ny opstaaende Kandidatmuligheder, derefter begravet. Da man imidlertid i Spanien atter kørte fast, skete der en tredje Henvendelse. Dog, Tronkandidaten selv var lidet stemt for at modtage Kaldet, og Kong Wilhelm udtalte sig i et Familieraad ligeledes derimod. I dette Familieraad var imidlertid ogsaa Bismarck til Stede. Han gik ud fra, at Sagen ikke vilde gaa Napoleon meget nær, da denne havde faaet Underretning om den anden Sendelse til Karl Anton, uden at udtale sig derom, dernæst at Napoleon, der stod i personligt Venskabsforhold til Karl Anton, vilde foretrække hans Søn til Tronfølger fremfor den anti-bonapartistiske Hertug af Montpensier, og at der saaledes fra denne Side set ikke var Grund til noget absolut Af-

slag, at der altid for Preussen kunde være Fordele — hver enkelt ikke betydelig, men tilsammen dog ikke til rent at støde fra sig — forbundne med at have en venskabeligsindet Prins paa Spaniens Trone (!). Da nu Revolutionsbølgerne i Spanien gik mindre højt end i Begyndelsen af 1869, burde Sagen derfor maaske tages op til alvorlig Overvejelse. Da Bismarck imidlertid kort efter blev syg og maatte tage til Varzin, naaede han ikke at trænge igennem med sin Mening. Ogsaa den tredje Henvendelse mislykkedes saaledes, og i Begyndelsen af Maj 1870 sendtes telegrafisk Afslag til Madrid, denne Gang gennem det derværende preussiske Gesandtskab. Men da Bismarck i Slutningen af Maj kom tilbage til Berlin, skrev han til Prim, Spaniens daværende Ministerpræsident, at man maatte se Tiden an, og at Kandidaturen eventuelt burde forhandles, ikke med den preussiske Regering, men med Tronkandidaten selv (!).

I Madrid var man imidlertid hjælpeløs, og da man gik ud fra, at man ved at henvende sig til Sigmaringen med en Cortesbeslutning, der paa Forhaand sanktionerede Prinsens Valg, endnu kunde ombestemme ham, fik Prim en saadan Beslutning, uden direkte Navns Nævnelse, bragt til Veje. Med Meddelelsen herom rejste Salazar atter til Tyskland, og nu, den 20. Juni 1870, besluttede Arveprinsen sig, uden først paany at afæske Kong Wilhelm hans Mening, til et bekræftende Svar. Om man her skal søge Paavirkning bag Kulisserne, foreligger der til Dato intet om, i og for sig kan det ogsaa godt forstaas, at den af Cortes vedtagne Kandidatur saa adskilligt mere lokkende ud og var vanskeligere at afslaa, end de tidligere, kun betingelsesvise Tilbud. Da imidlertid Kong Wilhelm, der netop samme Dag ankom til Ems for at begynde sin Badekur, fik Sagen at vide, udtalte han sig i et Brev til Prinsen køligt og forbavset derom, men føjede til, at hvis Prinsen virkelig følte et „indre Kald“ til den spanske Trone, vilde han ikke modsætte sig Afgørelsen. — Det var Meningen, at Sagen foreløbig skulde holdes hemmelig; den sivede imidlertid ud, og den 2. Juni meddelte Prim den til den franske Gesandt i Madrid.

Den franske Gesandt udtalte øjeblikkelig, at den franske Nation vilde betragte Planens Realisation som en Udfordring fra Preussens Side og i sin nuværende Stemning ikke finde sig deri. Det var derfor et overordentlig farligt og skæbnesvangert Skridt, man indlod sig paa, videre kunde han i Øjeblikket ikke sige

derom. Desuagtet besluttede det spanske Ministerium den 4. Juli officielt at anerkende Prins Leopold som Tronkandidat — efter fire Opfordringer kunde man jo rigtignok heller ikke nu uden videre lade ham falde —, og Cortes indkaldtes til Kongevalg til den 20. Juli.

Da dette blev bekendt i Frankrig, luede Forbitrelsen op. Det synes imidlertid utvivlsomt, at der foruden de truende og preussisk-fjendtlige Artikler i den uafhængige Presse ogsaa er lanceret officiøse Artikler af samme Art, og begge Dele tilsammen bevirkede, at det i Forvejen vel præparerede Publikum begyndte at se rødt. Krigen med Preussen var allerede paa Parisernes Læber. I de Dage, der nu kom, var der en endeløs Raadvildhed i de ledende franske Krese. Efter Ordre fra Paris havde den franske Chargé d'Affaires le Sourd forelagt Sagen i Berlin (hvorfra Benedetti var borte med Orlov, medens Bismarck var paa Varzin), men faaet til Svar, at den preussiske Regering ikke havde noget med denne Affære at gøre. I Frankrig forstod man dette Svar som en Gaaen uden om, eller rettere en Usandhed, thi man vilde her ikke skelne mellem den preussiske Konge som Familiechef og som Regent. — I nogen Grad var den franske Opfattelse naturligvis rigtig. Det kom for den praktiske Diplomat imidlertid jo blot an paa, hvad Svaret skulde bruges til: vilde man Krig, kunde man tage Svaret som en usømmelig Udflugt, en plump List; vilde man Fred, var Svaret en Lettelse for Situationen, thi man kunde da, uden at fordre nogen Tilbagekaldelse af den preussiske Regering som saadan, anmode Kong Wilhelm, i den europæiske Freds Interesse, om at gøre sin Indflydelse gældende og faa Kandidaturen trukken tilbage. Det ulykkelige var, at man i Frankrig ikke vidste, hvad man vilde; hver trak til sin Side, og endog hver enkelt skiftede daglig Sind.

Foreløbig holdt Gramont som Svar paa en Forespørgsel i Kammeret en i høj Grad ophidsende Tale, med direkte truende Ord med Preussen. Efter de franske Udsagn synes Kejseren (eller maaske Kejserinden) at have gjort Udslaget med Hensyn til Talens Form; efter Sybels Mening var Kejseren syg og lidende, og Ansvaret udelukkende Gramonts. Hvorom alting er, da denne Tale blev bekendt i Tyskland, begyndte Bismarck at røre paa sig og sendte Cirkulærdepescher til sine Gesandter, hvori han tog al Forvaring mod Frankrigs Trusler, som man ikke kunde finde sig i; den 10. Juli tilstillede han Forbundsraadet en Erklæring i lignende

Retning. Den anden Følge af Gramonts Tale var, at de udenforstaaende Magter, der hidtil havde maattet give Frankrig Ret i dets Protest mod den hohenzollernske Kandidatur, nu begyndte at tro, at Frankrig vilde Krigen, og Stemningen slog til Dels om til Ugunst for Frankrig, som man mente gik for voldsomt frem.

Imidlertid havde Gramont den 7. Juli sendt Ordre til Benedetti om at rejse til Ems og hos den preussiske Konge direkte andrage om, at denne skulde befale Hohenzollerens Tilbagetræden, og han meddelte ham fortroligt, at der i modsat Fald vilde blive Krig. Den 8. derimod var han atter fredeligere stemt og beordrede Benedetti til at træde direkte i Forbindelse med Sigmaringen for blot at faa en Tilbagekaldelse i Stand, uden at Kong Wilhelm behøvede at blande sig deri. Men den 9. fik Benedetti atter Kontraordre: han skulde ikke forhandle med Sigmaringen, men med Kong Wilhelm, saaledes som den første Ordre lød! Samtidig rettede Napoleon — bag sine Ministres Ryg — en Anmodning til Kongen af Belgien om at meddele Sigmaringen, at en Afvisning af den spanske Krone var nødvendig i den europæiske Freds Interesse.

Den 9. Juli havde Benedetti Audiens hos Kong Wilhelm i Ems. Denne beklagede sig først over Gramonts Tale, ytrede dernæst, at han ikke kunde befale Prinsen af Hohenzollern noget, men i sin Tid havde fraraadet Kandidaturen, og at han nu, da denne desuagtet var antaget — hvortil han først bagefter rent formelt havde givet sin Billigelse — højst kunde give videre Raad i Sagen i Anledning af den Bevægelse, den havde vakt. Han lovede at forhandle yderligere med Benedetti, naar der var kommet Svar fra Tronkandidatens Fader, med hvem han havde sat sig i Forbindelse. Den 10. og 11. fik imidlertid Benedetti Telegram paa Telegram fra Paris, at Tronafsigelsen nu i og for sig var det mindre vigtige — den betragtedes som selvfølgelig —, men at det kom an paa, at Kong Wilhelm offentlig erklærede, at Kandidaturen maatte opgives, thi et saadant direkte Tilbagetog fra Kong Wilhelms Side var nødvendigt som Satisfaktion for Frankrig og dettes offentlige Mening. Benedetti opnaaede imidlertid intet nyt ved sin anden Audiens den 11., Kongen ventede endnu paa Svar fra Sigmaringen. Den 12. sendte imidlertid Karl Anton — der veg tilbage for det Jordskælv, som syntes i Anmarsch —, paa sin Søns Vegne (idet denne selv var paa en Lysttur i Schweiz), Telegram til Madrid om Sønnens Tilbagetræden. Derom fik Benedetti Efter-

retning Natten til den 13., og om Morgenen den 13. viste Kong Wilhelm ham paa Promenaden et Ekstrablad af „Köllnische Zeitung", hvori Tronafsigelsen var meddelt, og han tilføjede, at Sagen altsaa var bragt i Orden, og der saaledes nu var Fred og ingen Fare. — Da Efterretningen udbredte sig i Europa, havde man her samme Mening, man aandede op overalt, Krigsskyen syntes trukket forbi, Himlen atter klar.

Dog dette var saare langt fra Tilfældet. Telegrammet var jo nemlig afsendt uden om Kong Wilhelm, denne kunde altsaa nu fornuftigvis ikke beordre et Afkald, der — rimeligvis efter Aftale — alt var foretaget frivilligt af Karl Anton. Frankrig fik saaledes heller ingen „Oprejsning" af Kongen. Efter den første opbrusende Tilfredshed i Paris over Telegrammet, indsaa man ogsaa snart dette, og nu blev Følgen, at man opstillede den ny Fordring, at Kong Wilhelm skulde give et Tilsagn om at ville hindre en saadan eller lignende Kandidatur for Fremtiden. I hvert Fald gjaldt det om at faa et ydre Kendetegn paa Kong Wilhelms Afbigt. Gramont og Ollivier foreslog nu den fra Ems til Paris tilbagevendte preussiske Gesandt Werther, at Kongen skulde sende Kejser Napoleon et Brev, hvori han udtalte, at han ikke ved sin Tilladelse til Kandidaturen havde tænkt paa at krænke Frankrigs Interesser og Værdighed, og at han, efter at have stadfæstet Frasigelsen, ønskede, at enhver Misforstaaelse mellem de to Regeringer skulde forsvinde. Werther vægrede sig først ved at lade et saadant Forslag afgaa til Kong Wilhelm; til sidst gav han dog efter — hvad der kort efter kostede ham hans Stilling.

Under Ophidselsen i Deputeretkammeret og i Befolkningen var der imidlertid nu knapt nok Lejlighed til rolig Overvejelse selv for de ledende. De udenlandske Diplomater gjorde, hvad de kunde, for at øve en Pression, men paa dette Tidspunkt virkede Kejseren i modsat Retning — atter uklart om af egen Drift, eller, sygelig som han var, paavirket af andre, deriblandt Gramont selv —, og der afgik nu Telegram til Benedetti om at formaa Kong Wilhelm til at afgive Løftet med Hensyn til Fremtiden. Da Kong Wilhelm derfor den 13. om Morgenen gav Benedetti Meddelelsen om Afkaldet, svarede Benedetti hertil, at han alt kendte det, og han maatte derefter fremkomme med den ny Fordring om fremtidig Garanti. Denne Fordring afviste imidlertid Kongen høflig, men bestemt, kaldte paa sin Adjutant, der havde staaet i nogle Skridts Afstand, og gik videre. Dette var den sidste Samtale

mellem Kongen og Benedetti om den foreliggende Sag, og det var den, der gav Anledning til Historien om den franske Gesandts Paatrængenhed etc., hvad der i Virkeligheden var ren Fabel. At Kongen imidlertid ogsaa personlig har følt sig generet ved — midt paa Promenaden, med manges Blikke henvendte paa sig og paa den fremmede Gesandt, medens Samtalen aabenbart efterhaanden fik et skarpere Sving — at faa den ny Fordring overrakt, ligesom han troede, Sagen var i Orden, synes utvivlsomt. Fortrydelsen er vistnok saa at sige først ret bleven ham bevidst senere paa Dagen, hvor han da ogsaa modtog Werthers Opfordring om at gøre Napoleon skriftlig Afbigt. Benedetti ventede at faa Audiens op ad Dagen til yderligere Forhandling om Sagen, men han ventede forgæves; han modtog gennem den kgl. Adjutant Meddelelse om, at Kongen ikke havde mere at forhandle med ham om i denne Sag, som han betragtede som afsluttet.

Imidlertid var Bismarck kommet fra Varzin til Berlin. Han havde frygtet, at Kong Wilhelm allerede i det oprindelige Afkaldsspørgsmaal skulde vise for stor Eftergivenhed overfor Benedetti, og lod fra Varzin forhøre, om han skulde komme til Ems; Kongen bad ham komme snarest muligt. Men da han naaede Berlin, erfarede han, at Afkaldet paa Kandidaturen alt var foregaaet. Han betragtede hermed Sagen som afsluttet, om end ikke paa en for Preussen glorværdig Maade, og han var end ikke sikker paa, om Kongen ikke havde ladet sig forlede til Udtalelser, der saa langt fra indeholdt en Retorsion mod Gramonts store Tale i Kammeret, at de maaske endog kunde synes ydmygende. I saa Fald vilde han ikke blive ved at være Minister. Han skrev til sin Gemalinde i Varzin, at hun ikke skulde rejse efter ham, han vilde muligvis om faa Dage være dér tilbage — om som Minister var et andet Spørgsmaal. Foreløbig blev han nu i Berlin, da Sagen jo formentlig var afgjort. Men da han hørte om Frankrigs ny Fordring, saa han øjeblikkelig, at Situationen var helt forandret, og han udtalte til den engelske Gesandt i Berlin, at det nu var Preussens Tur til at forlange Oprejsning og Garantier overfor de franske Udtalelser og Rustninger. Aabenbart har han paa dette Tidspunkt anset Krigen for rimelig, vel endog ønskelig, i hvert Fald vilde han nu ikke mere lade Sagen dø hen. (Referatet af Samtalen med den engelske Gesandt har man dog tillagt en efter Sybels Mening urigtig Rækkevidde). Da fik han Kl. 6, siddende ved Middagsbordet med Roon og Moltke, der

begge var ankomne til Berlin fra deres Landopholdssteder, et fra Ems Kl. 3 afsendt Telegram. Dette indeholdt en fra Kong Wilhelm til Legationsraad Abeken, der var tilstede i Ems, sendt Meddelelse om, at Benedetti havde tiltalt Kongen paa Promenaden og paa „sehr zudringliche Art" opfordret ham til at afgive Erklæringer med Hensyn til Fremtiden. Abeken tilføjede, at Kongen havde meddelt Benedetti, at han ikke havde mere at forhandle med ham om i denne Sag, og at Kongen henstillede til Bismarck at lade Benedettis ny Fordring og Tilbagevisningen deraf tilstille de tyske Gesandter og Pressen.

Ordret kunde Meddelelsen ikke gaa ud i Verden, hvad den heller ikke var beregnet paa; den viste sig tilmed ikke korrekt, da jo Benedetti sidste Gang ikke havde henvendt sig til Kongen paa Promenaden, men omvendt. Bismarck omskrev derfor Telegrammet — i Lapidarstil. Allerede det oprindelige Telegram vidnede imidlertid om Kong Wilhelms Vrede ved dets Afsendelse, og Bismarcks Publicering af det skete jo kun efter Ordre. Men hvad der ved den bismarckske Offentliggjørelse slog Hovedet paa Sømmet var, at medens man ved at gøre Meddelelsen udførlig — endnu udførligere end Emsertelegrammet — saaledes at Publikum havde faaet hele Sagens Gang at vide, vilde have afsvalet Fremstillingen, skete der nu, med bevidst Hu fra Bismarcks Side, det modsatte. Det Telegram, Bismarck sendte ud i Verden, lød i sin sidste Tredjedel saaledes: „Hans Majestæt har afslaaet yderligere at modtage den franske Gesandt og ladet denne tilmelde ved sin tjenestegørende Adjutant, at H. M. ikke havde mere at meddele Gesandten", og det lignede nu unægtelig stærkt en Krigsfanfare. Saa klar var man ogsaa nu over Krigen, at Moltke, efter ved Middagsbordet at have udtalt sig om Krigschancerne, slog sig for Brystet, med den Udtalelse: „Wenn ich in diesem Kriege unser Heer führen könnte, so möchte gleich darauf dieses Gerippe der Teufel holen!"

Telegrammet blev straks afsendt til Gesandterne og trykt i „Nordd. Allg. Zeitung", Virkningen paa Berlinerne, da der sent om Aftenen udkom et Ekstrablad af Avisen med dette Telegram, var uhyre. Nu fik man ogsaa Luft her, man havde haft Følelsen af at være paa Veje til at blive ydmyget. Var Sagen gaaet i Orden, havde man dog sikkert i den tyske civile Befolkning været glad over Fredens Vedligeholdelse, saa meget mere som man ikke havde det franske Publikums Selvtillid. Men da paa den anden

Side Krigen nu var paa nært Hold, flammede Begejstringen, Krigsrusen, Hadet til „de vælske“ op; nu saa man ogsaa rødt paa denne Side af Rhinen.

Telegrammet blev ogsaa af afgørende Virkning i Frankrig. Under de Forhandlinger, man her havde ført, kælede Kejseren for sin gamle Tanke om Indkaldelse af en Kongres; Ministrene veg tilbage for ubetinget at raade til Krigen; der var Vaklen over hele Linien, og de fredelige Tendenser understøttedes af de fremmede Gesandters Pression, idet Udlandet med delvis virkelig Indignation havde set Frankrig opstille sin ny Fordring og derved selv blive Fredsforstyrreren. Men i Virkeligheden laa Krigen i Luften og var nu vanskelig at afvende, saa meget mere som Bismarcks Tilbagekaldelse af Werther og Misbilligelse af, at denne havde ladet sig overtale til at sende Kong Wilhelm et Forslag af den førnævnte Art, for Gramont var et afgørende Bevis paa, at man vilde afskære Frankrig Tilbagetoget. Ganske vist havde den fredeligsindede Benedetti end ikke opfattet Kong Wilhelms Nægtelse af at forhandle videre med ham som en Fornærmelse — han tog Afsked med Kongen ved dennes Afrejse fra Ems — og Telegrammet kunde betragtes som en faktisk Meddelelse, der endnu lod sig tale om, men hvad der for Gramont var det mest saarende, var Telegrammets Omsendelse til alle udenlandske Gesandtskaber, hvad han kaldte „et Slag i Ansigtet paa Frankrig“. I det afgørende Kabinetsmøde er maaske end yderligere hertil kommet en telegrafisk Underretning om, at „Nordd. Allg. Zeitung“ i en særlig Notits, med fedt Tryk og tilsyneladende høj-officiøst, havde meddelt, at Frankrigs Gesandt var bleven afvist af den tyske Konge og nægtet videre Audiens paa Grund af nærgaaende Optræden, thi da Gramont oven i Købet vidste, at Sagen faktisk forholdt sig anderledes, maatte denne Fremstilling synes ham et nyt Bevis paa, at man ved Insulter vilde prøve Frankrigs Langmodighed. — I hvert Fald maatte Regeringen, hvis man nu vilde slaa ind paa en fredelig Vej, vige sit Sæde, og man havde da maattet give Plads for Deputeretkammerets Højre, der utvivlsomt havde erklæret Krigen, og som Tilgift havde man da blot faaet den autokratiske Regeringsforms Genindførelse i Frankrig. Man mente derfor nu intet Valg at have. Vel var Gramont og Ollivier i Virkeligheden lige til det sidste ikke fuldt enige, men Gramont var den stærkeste, og Begivenhederne drev hele Kabinettet fremad mod samme Maal.

Der stod tilbage at henvende sig til Repræsentationen. Her var imidlertid Resultatet givet. Forgæves ivrede Thiers, Gambetta, Jules Favre m. fl. i Deputeretkammerets store Møde den 15. mod en Krig paa Etikettespørgsmaal; forgæves forlangte de Originaldepescherne forelagte. Højre vilde Krig, det store Flertal lod sig rive med, Gramont appellerede til Patriotismen og Æren og skyede end ikke at give en Fremstilling — næsten forfalsket — af det passerede, saaledes som dette passede bedst til Øjeblikkets Maal, medens en ærlig Redegørelse af, hvorledes Sagen Skridt for Skridt var forløbet, maaske endnu kunde have gjort det Forsamlingen muligt at summe sig og tage noget Hensyn til Thiers' og hans Venners Protester. — Krigen blev besluttet.

Det gik i det store Folk, som det kan gaa i det enkelte Menneskes Liv; der skal Mod til at ville Krig, men undertiden mere Mod og mere Styrke til at ville Freden. Mod var der nok af i Frankrig, men ingen Styrke. Lige til det sidste var i Virkeligheden Statsskibet drevet for alle Vinde; skiftende Befalinger, Stemninger, Ønsker fra Dag til Dag, fra Time til Time, og under alt dette ikke en Regering, der styrede Folket, men et ophidset Folk, der styrede Regeringen; i Spidsen for det hele en syg Mand med en uansvarlig, klog, intrigant og fanatisk Hustru. Saaledes blev et oprindeligt Fredsministerium et krigersk, en fredselskende Monark en krigsstiftende. Til at gaa imod den ad hundrede Veje, frivilligt og ufrivilligt, skabte Ophidselse, havde der i hvert Fald hørt et Dynasti, der følte sig sikkert paa sin egen Skæbne, men netop Utrygheden var Statskupets store Nemesis, i Virkeligheden manglede Autoriteten.

Vidunderligt nok, endnu den 15. Juli, da Krigen var fuldt besluttet, havde Napoleon en Konference med Grev Vitzthum — afsendt af Beust til Paris for at gøre et sidste fredeligt Forsøg — i hvilken han overdrog Vitzthum at søge at formaa den østerrigske Kejser til at sammenkalde en Kongres. Men denne atter og atter hos Napoleon opdukkende Kongrestanke var naturligvis nu umulig at realisere, og da Vitzthum om Aftenen traf Gramont, ligesom denne kom tilbage fra Kammeret, afviste Gramont Vitzthums Meddelelse om Kejserens Kongrestanke haanligt og lidenskabeligt. Krigsbevillingerne var lige blevne ydede, Krigen var alt inde. — Samme Aften skrev da Napoleon til sin trofaste Veninde, Dronning Sofie af Holland: „Jeg har ikke villet denne Krig, jeg er bleven tvungen dertil af den offentlige Mening“. Dronningen, en afgjort

Fjende af Preussen, skrev paa Brevet: „Det er sandt: her er han uskyldig; hans Forbrydelse var 1866“. — Vi Danske vilde have skrevet: 1864.

IV.

Da Kong Wilhelm kom til Berlin den 15. om Aftenen, var han endnu ikke fuldt paa det rene med, om der blev Krig; først ved at faa oplæst Depescherne fra Frankrig, blev Sagen klar. Han begyndte med at udtale, at der maatte gøres tre Armékorpser mobile, men Bismarck meddelte ham, at Frankrig alt mobiliserede hele sin Armé. Han fik da Depeschen om Gramonts Erklæring i Kammeret samme Dag endnu en Gang forelagt og udtalte derefter: Ja, det er rigtigt, det er Krig —, hvorpaa Kronprinsen vendte sig om og udraabte sit: Krig, Mobil! til de paa Banegaarden forsamlede Officerer. I Løbet af Aftenen maatte Kongen flere Gange vise sig ved Slotsvinduet for Menneskemængden, indtil en Officer Kl. 11 kom ud og udtalte, at Kongen holdt Krigsraad og bad om Ro. Folkemængden gik da stille fra hinanden, men endnu samme Nat afgik Mobiliseringsordrerne til alle Tropper og de nødvendige Depescher til de sydtyske Allierede.

I de sydtyske Parlamenter var Stemningen, som man vil forstaa af det tidligere anførte, ingenlunde overalt begejstret for at deltage i Krigen. Parlamentsmajoriter, bestaaende af Klerikale, Demokrater og Partikularister, havde endog været betænkte paa, ved Indførelse af en Hærordning med otte Maaneders Tjenestetid, ny Eksercerreglementer m. v., at umuliggøre Opretholdelsen af Militærforbundet med Nordtyskland. Dog, i det Øjeblik den franske Krigserklæring blev bekendt og Krigen stod for Døren, tillod hverken Traktaterne eller Folkestemningen i de store Byer nogen Tøven; og ogsaa Fyrster og Regeringer var paa det rene med, at der kun var én Vej at gaa. Efter bevægede Debatter i Parlamenterne blev de nødvendige Bevillinger givne, og Armékorpserne mobiliseredes over hele Linien.

Det synes, som om Bismarck har haft et svagt Haab om at faa Spanien til at gøre Gavn og opnaa en Alliance med dette imod Frankrig. Imidlertid gjorde allerede Spaniens Hær- og Finansforhold det umuligt at følge en saadan Politik, og om det end var Frankrig, der havde hindret Spanien i at faa den saa meget attraaede hohenzollernske Prins paa Tronen, havde den spanske Regering, saa snart den saa det Uvejr, Kandidaturen var

i Færd med at foranledige, været glad til over Frasigelsen; dermed var jo Spanien selv ude af Spillet, og man var klog nok til ikke nu at ville rage Kastanier ud af Ilden for det fjerntliggende Tyskland, med Risiko af — hvordan det end gik — for Fremtiden at gøre sig den franske Nation til Dødsfjende.

Paa fransk Grund haabede man derimod paa en Alliance baade med Østerrig, Italien og Danmark. Men alt dette opløste sig til intet. Østerrig — der i øvrigt ved den preussiske Kronprinses Besøg i Wien i 1870 havde vist, at det betragtede det tidligere Fjendskab til Preussen som i det mindste i det ydre udjævnet, og hvor der allerede var Symptomer paa et intimere Forhold til den preussisk-tyske Nabo — var ikke tilbøjelig til at bryde sin Neutralitet. Selve denne Neutralitet kunde imidlertid være af forskellig Art; de tidligere Allianceforhandlinger med Frankrig var vel løbne ud i Sandet, men der var dog en Slags Basis tilbage at tage Forhandlingerne op paa, endda støttet af Regenternes indbyrdes velvillige Stemning og personlige Aftaler. Men den aktive Hjælp, Frankrig ønskede, kunde og vilde Østerrig ikke yde. Det udtalte sig vel med al Sympati overfor Frankrig — allerede af den Grund, at man ikke ønskede at lægge sig ud med dette, hvis det skulde blive Sejrherre i Krigen —, men herudover gik man ikke. Det østerrig-ungarske Kronraad besluttede definitivt den officielle Neutralitetserklæring.

Samtidig med at Østerrig og Frankrig forhandlede med hinanden, førtes der imidlertid ogsaa Forhandlinger mellem begge Lande og Italien, og selve dette Lands Stilling maatte selvfølgelig ogsaa blive af Betydning for Østerrig-Ungarns Stilling. I Italien var imidlertid store Krese af Befolkningen imod enhver Alliance med Frankrig, den italienske Regering stod venligere overfor Frankrig, men vilde dog nødigt indvikle Landet i en Krig, kun Kongen holdt ubetinget paa Krigen i Forening med Frankrig. Hvad der under disse Forhold kunde være udrettet, dersom Frankrig resolut havde opgivet sin Beskyttelse af Paven, er ikke godt at sige, men i hvert Fald vilde Frankrig selv nu kun trække sine Tropper bort fra Rom imod Løfter og Kauteler fra italiensk Side, og Forhandlingerne herom, der viste, at Frankrig selv i det yderste Øjeblik lod sig lede af sin klerikale Politik, lettede i høj Grad de italienske Ministre deres Passivitetspolitik. I Frankrigs ultraklerikale Krese, udtaltes det endog paa given Foranledning — et Forslag fra Beust om, at Frankrig uden videre skulde abandonnere Rom —

at man hellere saa Preusserne i Paris end Italienerne i Rom; intet Under da, at Forhandlingerne med Italien til Slutning endte med en positiv Neutralitetserklæring fra dettes Side, svarende til den østerrigske. Endnu i nogle Dage bevarede dog Victor Emanuel Haabet om at kunne komme Frankrig til Hjælp — indtil de første tyske Sejre i Begyndelsen af August viste, at den mægtige Kejserstats Hære havde været alt andet end *„archiprêts“* (Leboeufs Udtryk), og man var nu glad til ved ikke at være den slagnes Kompagnon.

Angaaende Alliancen med Danmark hedder det hos Sybel, at Frankrig havde tænkt sig den ordnet saaledes, at en Flaade med 30,000 Mand franske Tropper skulde sendes til Østersøen, her forene sig med 20,000 danske, hvorpaa den samlede Styrke skulde gøre Landgang et Sted paa den tyske Kyst, saa nær Berlin som muligt. Imidlertid kom her ingen Flaade med 30,000 Mand. Derimod kom der — fortsætter Sybel — øjeblikkelig et Andragende fra Berlin, om at Danmark skulde erklære sin Neutralitet, og umiddelbart efter „en høflig, men meget tydelig Antydning af, at ved den første fjendtlige Bevægelse vilde preussiske Tropper besætte hele Jylland“. Herpaa fulgte „indtrængende Forestillinger“ fra London og Petersborg om ikke at sætte Landets Eksistens paa Spil ved at vove sig ud i noget Krigseventyr, „og saaledes besluttede Kongen at undertegne Neutralitetserklæringen“. „Nu først ankom en fransk Specialgesandt, Marquis Cadore, til København, med Indbydelse til Forbund med Frankrig; men Tiden var forsømt . . . .“. I øvrigt tillægger Sybel Kongens Erfaringer om det uheldige i at følge de Ejderdanske og lade sig rive med af deres Ophidselse — der ogsaa nu, ved Efterretningen om den franske Krigserklæring, havde givet sig heftige Udtryk — afgørende Betydning med Hensyn til den Stilling, Danmark valgte at indtage som neutral Magt.

Sybels Fremstilling af Begivenhederne i hine Dage citerer ingen Kilder; saa vidt mig bekendt foreligger der heller ikke offentlige autentiske Oplysninger om denne Sag, hverken fra Indlandet eller Udlandet, og Arkivmateriale har her næppe staaet til Sybels Raadighed. Men i hvert Fald tør jeg — efter hvad jeg i denne Sag har bragt i Erfaring — positivt udtale, at Sybels Fremstilling ikke er korrekt. Det er sandt, at der ved Krigens Udbrud var en stærk Fransk-Begejstring her hjemme — hvad enhver, der er et Par Snese Aar og derover, ja vel endog yngre, vil kunne

huske —, det er ogsaa sandt, at det naturlige Ønske om Satisfaktion overfor Preussen naaede meget højt op i Samfundet. Men dér, hvor Beslutningen skulde lægges til Rette, beholdt man Hovedet koldt, saa meget mere, som man, efter det Kendskab, man havde til Forholdene, ikke troede paa Frankrigs Sejr. Da endvidere de, der ikke havde det aldeles umiddelbare Ansvar for Beslutningen, ikke fortrøstede sig til at modarbejde denne, behøvedes der ingen Pression, hverken fra Kongen nedefter — saa lidt som den behøvedes nedefra opefter —, eller fra de fremmede Magter paa Danmark. En Pression udefra har da heller ikke fundet Sted, endsige nogen Trussel. Der kom end ikke til at foreligge nogen som helst direkte Udtalelse fra de fremmede Regeringer, hverken fra den tyske Regering eller fra den engelske og russiske; man naaede ikke ud over de selvfølgelige Konferencer med de herværende Gesandter. Disses Ønsker maatte naturlig gaa ud paa, at Danmark skulde erklære sig neutralt, men Neutralitetsbeslutningen toges i enhver Henseende frit. Der behøvedes heller ingen sær Skarpsindighed for at vide, at en hvilken som helst Fjendtlighed fra dansk Side mod Tyskland straks vilde blive besvaret med en Diversion nordpaa af tyske Tropper; noget andet var, om Preussen vilde have sikret sig mod al Fjendtlighed ved positive Tilbud fra dets egen Side; dog heller ikke dette skete. — Da Marquis Cadore ankom, havde Danmark altsaa alt erklæret sig neutralt, om end i saadanne Former, at enhver Ændring i Beslutningen ikke var udelukket — hvad der for øvrigt ligger i Sagens Natur og denne opsigtvækkende Specialsendelse, der for os let kunde have været meget kompromitterende og fra dansk Side forgæves var søgt forebygget, blev her i Virkeligheden kun behandlet officiøst; hvilke Følelser og Stemninger den end paany kan have sat i Bevægelse, forandrede den heller intet i den tagne Beslutning. Til Overflod indeholdt de Budskaber, der faa Dage efter ankom til København, ikke Efterretninger om en fransk Flaades Opsejling, men om franske Nederlag.

Selv med den bedste Vilje til at reproducere for sig de Stemninger, der i hine Dage bevægede og maatte bevæge enhver Dansk, og til at fjerne fra sig, hvad man nu véd om Krigens Gang, synes da ogsaa en Alliance med Frankrig i Juli 1870 blot at kunne have haft Mening for sig, hvis man vilde drive en rent va-banque Politik. Thi Udfaldet af en Alliance med Frankrig vilde i Tilfælde af Sejr kun medføre Generhvervelsen af Nord-

slesvig som man dog dengang endnu ikke behøvede at opgive alt Haab om at faa tilbage ad fredelig Vej, men i Tilfælde af Nederlag den danske Stats definitive Tilintetgørelse. At der desuagtet var patriotiske Mænd i alle Samfundsklasser og i alle Samfundsstillinger, der ønskede Alliancen indgaaet, viser kun Lidenskabens Styrke; at man, efter fri og rolig Overvejelse, ikke indlod sig derpaa, viser Indsigtens og Besindighedens Sejr.

Den franske Krigserklæring var af 19de Juli, Slaget ved Wørth stod den 6 August. Imellem disse to Dage var alle franske Allianceforhandlinger strandede; den Langsomhed, hvormed Frankrig mobiliserede, havde alt vakt Forundring, og efter det første Slag fik man almindeligt Øjnene op for, hvad kloge Folk hist og her havde vidst i Forvejen.

I Grunden havde, som alt oftere nævnt, ikke heller Napoleon eller hans Ministre — maaske netop med Undtagelse af Krigsminister Leboeuf — i deres rolige Øjeblikke følt sig trygge ved at skulle tage Kampen op med Tyskland. De havde imidlertid troet at kunne skille Sydtyskland fra Nordtyskland og troet paa Alliancerne — begge Dele i det blaa. Naar man ser tilbage paa, hvad der foregik i de nærmeste Aar før den franske Krigserklæring og paa selve de kritiske Dage, finder man i Frankrig, som før omtalt, en Regering, der hidses til Krig af indre Partier, af egen Nervøsitet, af ydre Provoceringer. Man lod sig tvinge til Krig, hvad der atter betyder, at man ikke valgte Øjeblikket. I Tyskland laa Forholdet anderledes. Wilhelm af Preussen ønskede aabenbart i sin høje Alder Freden bevaret — det er overhovedet en Misforstaaelse at betragte den preussiske Kongeslægt som en særlig krigersk. Preussens Historie i Hundredaaret 1763 til 1863 vidner snarere om det modsatte —; den store Befolkning rundt om i Tyskland skyede af mange Grunde ligeledes Krigen, hvad der selvfølgelig som Regel gælder Kulturbefolkningernes Borger- og Bondestand. (I Frankrig viste dette sig, selv efter Krigens Erklæring, i stor Udstrækning, navnlig i Provinserne). Derimod har Bismarck utvivlsomt anset en Krig for nyttig for sine Formaal; da man saa lagde Situationen til Rette for ham fra den anden Side, viste han sig som den store politiske Strateg, han var, ved fuldt ud at udnytte den, og da man i Preussen havde forudset, at en saadan Situation kunde komme til at foreligge med kortest mulig Varsel, var man ogsaa forberedt paa militært at være rede med det korteste Varsel.

Den skæbnesvangre Krigserklæring, Frankrig for fem og tyve Aar siden sendte til Berlin, skyldes i sine oprindelige Aarsager de store elementære Momenter, der bestemmer Nationernes Liv og Historie, Led efter Led, Aarsag og Virkning knyttede til hinanden i uafbrudt Følgerække. Den skyldes dernæst, at Verden i Almindelighed regeres *„cum parva prudentia“*, saa at den Statsmand i hver Tidsalder, der mest punktuelt gør denne Opdagelse og bedst véd at udnytte den, leder Begivenhederne.

Marcus Rubin.

En Udenlandsrejse.

I.

Det var i Skumringen under Hyldene, som ludede ud over den brede Grøft udenfor Bager Lunds Have. Tæt hang Hyldegrenene ned over en Bænk paa den inderste Grøfterand som Gardiner, svagt viftende under Augustdagens lune, regnsvangre Sydvestvind, der lempelig førte sødt duftende Luftbølger hen over Spadserestien, som løb langs Byens Haver. Lummer og tung, dyssende Tankerne og pirrende Sanserne, laa Luften, tilsyneladende dovent lurende, men truende med et Uvejr, som alt bebudede sig ved smaa Glimt i de blygraa Skyer i Horisonten, mens en fjern Torden brummede som et Rovdyrs Snorken. Et grelt Lys, der mere lignede et kunstigt end et naturligt, tændte Træers og Buskes Blade i den vestlige Kant af Haven i gule Flammer. Mulmet sneg sig langsomt op fra Jorden, alt mens Skyggerne længedes og Hyldeduften blev sødere og stærkere.

Overalt over Haver og Stier, Marker og Huse dyb Tavshed, kun gennembrudt af en ængstelig Brølen af Køerne, et Fugleskrig nu og da, fjern Hundebjæffen eller Vognrummel fra Hovedlandevejen, der laa højt mod Syd. Over Vejen løftede en Vejrmølle sig brat og ensomt knejsende, badende sine stillestaaende Vinger i en glødende Lysflod.

Naar et Pust nu og da satte Hyldeløvet i sitrende Bevægelse og sendte en Regn af de hvidgule Kronblade ud over Grøft og Sti, glitrede noget hvidt bag Grøften, over hvilken en gammel, rynket Egeplanke laa. Den maatte vel føre et eller andet Sted hen, men det saas ikke, thi hele Havens Rand var skjult af de gamle i frodigt Vildnis groende Buske.

Da langt om længe Lyset saa omtrent var slukt, og kun det fjernt rugende Uvejr glimtede og brummede, lød Melodien til „Unge Genbyrds Liv i Norden“, dengang hørende til Provinssangforeningernes uundgaaelige Repertoire, fløjtet dæmpet gennem Rummet. Den besvaredes af et enkelt Fløjt, der kom frygtsomt og ubehjælpsomt som fra en, der kun med yderste Anstrengelse formaaede at frembringe det. Det første kom hinsides Stiens Sving om Bager Lunds Nabohave, det sidste dybt inde fra Hyldenes Skjul.

En slank, ungdommelig Mandsskikkelse i graa Lærredsklæder, der røbede deres Afstamning fra en lokal Konfektionsforretning, og med en lavpullet Hat, øjensynlig af samme Oprindelse, sneg sig let og lydløst om Hjørnet paa tynde Sko, standsede et Øjeblik, saa sig om, lyttede, tog et Par lange Skræv, naaede Planken, men benyttede den ikke. Thi han sprang i ét Sæt over Grøften; Hyldebladene raslede sagte, Blomster dryssede ned fra dem, saa lukkede de sig om den unge Fyr og skjulte ham.

Han formelig faldt ned i et Par hvide Armes Favn. Hede Kys udveksledes mellem ham og den lyse, trinde, lille Skikkelse, der var skjult derinde. Der var mørkt som i en Grav, men lunt som i et Tepidarium, og Hyldeduften beruste som krydret Muskateller. Blødt og tæt laa den lille Pige i hans Favn; han sugede hendes fugtige Læber; hun krystede hans sveje Skikkelse tæt til sig, til de begge aandeløse sank ned paa Digets kølige Grønsværsbund.

— Saa du skal rejse, Gabriel! Det er absolut nødvendigt?

— Ja bare det ikke var. For alt er itu inden i mig, og hvordan jeg skal holde det ud uden dig, ved jeg ikke. Bare jeg ikke bliver tosset.

— Og jeg da?

— Ja, ja, ja, lille, søde, velsignede Johanne.... Ja, men hvis jeg gik her i dette fedtede Jærnstøberi, hvor man ingen Ting kan lære! Nu har jeg jo Plads i Hamborg paa et stort Maskinværksted. Nu om Stunder bliver den Haandværker, som ikke lærer at kende den store Industri, et sølle Pjok. Det siger Matematiklæreren ved den ny Realskole.

— Ja, ja. Men jeg vil græde Øjnene ud af Hovedet paa mig i det ... uh ... det Hus deroppe.... Jeg vil blive gal ... jeg tror, jeg tager Livet af mig. Hun truede op mod Huset bag Haven.

Ny, vilde og rasende Favntag. Pigen lo og græd paa én Gang.

Saa satte de sig ned igen. Tavs og tankefuld snoede hun hans unge, bløde Overskæg om sin Pegefinger, ruskede i det, saa han ømmede sig derved, saa lo hun blot, men stakkat, nervøst.

— Ja, man kan lige saa godt le, som man kan græde, sagde hun og sukkede. ... Naar kommer du igen?

— Ja, et Par Aar maa jeg være borte, ellers er det ingen Nytte til. Men saa kan jeg ogsaa nok saa meget, at jeg kan tage Affærerne for Mester og bringe lidt Slag i Tingene ... og saa glemmer kanske din Moder, at jeg er født uden for Ægteskab og er bleven opdraget paa Sognet i Tersløv.

— Aa — saa er jeg myndig, saa blæser jeg ad hende ... saa gifter vi os. ... Hu ... Gabriel! sikken en Herlighed, naar vi flytter ind i det Jærnstøberi, du vil lave. ... Men ... men ... Gabriel ... hvor skal jeg holde det ud i al den Tid? ... Hys ... hvad er det?

— Jo—han—ne! lød det med en høj, pibende Røst.

— Hu, det er Fa'r ... nu har Mo'r sagt til ham, at vi skal spise til Aften. ... Ser jeg dig ikke mere? ... Aa Gud! ... jeg er nødt til at løbe ...

— Jo—han—ne! ... Mo'r er saa yderlig opbragt.

— Hu ... Gabriel ... min egen, min søde, min elskede Dreng! ... Saa slip mig. Farvel! ... Jeg skal bede til Gud for dig ... aa, Mo'r kan vist se, at jeg har grædt ...

— Jo—han—ne! ... Vi bliver begge to bidt ihjel, lød det inde fra Haven tæt ved, ynkeligt klagende.

— Ja, Fa'r.

I et Spring var den lille, buttede Pige oppe paa Diget. Hun fløj gennem den mørke Have, lysende som en Lygtemand over en sort Mose.

Gabriel ventede, til de to Skikkelser derinde var fortærede af Mørket, og gik saa stille ud over Gangbrættet og hen ad Stien.

Uvejret havde pludselig taget fat. Lunkne Draaber piskede den unge Smedesvend i hans Ansigt. Himlen fyrede den ene Salve af efter den anden. Lynene kryssede hinanden som flammende Klinger, og Tordenen buldrede som den vildeste Trommehvirvel. Et Lyn oplyste skarpt Hyldene langs Bagerens Have. Skønt Svenden Gabriel ikke var meget bibelfast, var der dog saa megen Overtro i ham, at han kom til at tænke paa Kerubens

Flammesværd, som spærrede Paradiset af for det syndige Menneskepar.

Næste Morgen tidlig sad han i Toget, der dampede ned til Korsør.

II.

Johanne Lund var anset for den kønneste og lystigste Pige blandt det jævne Borgerskabs Døtre i Byen. Paa de borgerlige Raadstueballer og Skovballerne var hun aldrig af Gulvet. Hun dansede og dansede, med Fødder, rappe som Trommestikker, og hele hendes lille, bløde, trinde Krop var med, elastisk som en Gummibold. Øjnene lo lystigt ud i den vide Verden; det uregerlige, brunblonde Krushaar fangede Kronernes Reflekser og flimrede og gnistrede, som det var ladet med Elektricitet. Vel at mærke: det var kun paa „Borgerballerne", at Johanne Lund var Primadonna. De Tider var længst forbi, da alle Byens Lag samledes til Klubballerne. Nu havde Byen en „videnskabelig" Realskole, hvis Bestyrer Borgerne af egen Magtfuldkommenhed havde udnævnt til Rektor, og han modtog denne Titel med samme tavse, nikkende Samtykke som Lærerne, halvgamle candidati philosophiæ, annekterede Adjunktnavnet med. I Skolens største Rum, der til daglig Brug var Gymnastiklokale, ved Højtideligheder „Solennitetssal", holdt nu Honoratiores Baller, Assembleer og deklamatorisk-musikalske Aftenunderholdninger.

Det var altsaa paa de jævne Baller og Skovture, i Smaakøbmændenes og deres Kommis'ers, Haandværkernes og deres Svendes Kres, at Johanne gjaldt for noget. Under nøgterne Dagligdagsforhold, naar Kommis'en stod værdig bag sin Disk, maatte han give Principalens Kone Ret i, at der var dog vist noget „anløbet" ved hende. Ved en festlig Lejlighed kunde det jo nok være morsomt at høre hende sige: „Skidt med det hele!" eller „Lad os gøre Grin med Borgermusiken" — men i dagligdags ærbart Liv, hvor „Forretningen" skulde gaa for alt, nej ... saa gik det ikke an at danse „Cancan-Galopade". Det var jo, ligesom om Præsten ved en L'hombre vilde tale paa samme Maade, som han prædikede i Kirken om Søndagen.

Saalunde udtrykte sig en Kommis, der „stod" i Byens fineste Manufakturforretning, Vett & Wessels Filial.

Dertil kom Johanne Lunds Hjem. Om det sagde den samme Kommis, at det hørte til dem, som man paa Fransk kaldte „mindre soignerede“. Den gamle Bager Lund havde allerede for nogle Aar siden solgt sin Forretning og havde reddet sig en pæn Tilværelse for sine ældre Dage, men du store Gud — sikken en Madamme! Fed var hun som „en mæsket So“, arrig var hun som en „fjortenaars Moppe“ . . . og Gud ved, om hun ikke drak. „Hun saa jo ud, som var hun sminket med Hyldebærsaft.“ At hun pryglede Manden, var da en Sag, der kunde bevises vidnefast, og mens saadanne hyggelige Scener fandt Sted, absenterede Pigebarnet sig og drak sin Te hos nogle Haandværkerfamilier og et Par Enker; og han Gabriel, Smedesvenden, som nu var paa Jærnstøberiet, han hentede hende og fulgte hende hjem. Og Væver Holts Pige havde sagt, at hun havde formelig hørt de Kys, der veksledes under Vandringen langs Spadserestien „bag om Byen“, hvor de endog stundom satte sig paa Bænkene, og inde i Bager Lunds Have, som stødte lige op til Væver Holts. Hvorfor den Reporter af en Pige var i Haven om Natten endog ved Vintertid, det vidste Kommis'en nok, men det vilde han ikke sige. Og selv om han sagde det — saa var hun jo kun en Tjenestepige, mens Johanne Lund var en Datter af en ret velstaaende Borgermand i Byen, som ejede sit eget Sted. „Der er jo dog, for Fa'en, Forskel paa Folk.“

Johanne holdt naturligvis af at pynte sig. Hun var praktisk og fingernem, forstod at fikse sig op med lidt. Naar hun spadserede op ad Gaden, ærgrede Damer af finere Familier, som mødte hende eller betragtede hende gennem de Vinduesspejle, hvoraf snart hvert Hus havde to Eksemplarer, sig over hendes ligefrem „selvbevidste“ Gang og „udæskende“ Snit paa Kaabe, Kjole eller Overstykke, over hendes næsten „umoralske“ Hattepynt. Var det noget for saadan en Datter af et jævnt Hus at gaa med saa spidse Hæle midt under Foden og „valse“ hen ad Stenbroen som en Beriderske paa en Hestesadel? Nej fy! Hun var egentlig ækel!

Der var altid en underlig Hvisken bag Johanne Lunds Ryg. Til sidst erklæredes hun for umulig i pænt Selskab.

Hjemme! ... ja det var en fæl Menage!

Hendes Moder, den fede Dame, der for 25 Aar siden var den kønneste Tjenestepige i Byen og Stuepige hos Borgmesteren, og som Bager Lund havde forset sig paa og maattet gifte sig med, fordi der var *Periculum in mora*, behandlede sin

Datter paa en ikke ganske heldig Maade. Paa den ene Side var hun skamfuld over, at Johanne var født fem Maaneder efter hendes Giftermaal med Bageren, paa den anden Side var hun stolt over sin Datters Baltriumfer. Og naar saa Byens Snak listede sig ind til hende gennem det gamle Huses utætte Vinduessprosser, græd hun og krystede Datteren i sin Favn, for nogen Tid efter, naar Johanne havde været til Bal, at skælde hende ud for Tøjte og saa bagefter græde og erklære, at Johanne var den eneste Ædelsten, hun havde i sit fattige Eje, for ellers var hun miskendt af den hele vide Verden, og det var fordi hun havde saadant et Bæst til Mand. Hun sled og slæbte med Rengøring og Madlavning, vilde ingen Piger holde, for Tjenestepiger var det værste Rak, Jorden kunde bære, og var der et Helvede til, vilde det være fuldt af de dumme, dovne, uduelige og tyvagtige Tjenestepiger. Og hvad var det dog for noget Krapyl, som var i denne raadne By! Havde Kancelliraad Dahls, Branddirektørens Kone, Lov til at sætte Næsen saadan op mod Sol, Maane og Stjerner? Enhver vidste jo, at hendes Datter var rendt til Amerika med en Styrmand, som kaldte sig Løjtnant, fordi hun maatte rejse — og saadan nogle skulde være fine Folk! Og den gamle Etatsraad — Borgmesteren, som var 70 Aar, og hvis Kone fik et Barn hvert andet Aar! Naa da! Det var da godt, at Borgmesterens bedste Ven, Amtsforvalteren, kun var 50 Aar. „Nej du, min søde Johanne, Du er ren som en Engel, og naar Mandfolkene er efter dig, saa er det i visse Maader meget fornuftigt. Men det siger jeg kuns indvendigt . . . for jeg skal nok genne de Rosinpillere væk, og det baade med Kost og Gulvskruppe.“

Bager Lund havde i Aarenes Løb udviklet sig til, hvad man i gamle Dage kaldte en Filosof. Han havde døvet sine Øren og lod Konen snakke væk. Hendes Skænderi var for ham som en Dampmaskines Buldren, han havde vænnet sig til. Hendes mange Ord var ham tom, uartikuleret Larm. Naar hun i Topmaal af Arrigskab slog ham, trøstede han sig med, at hun ikke kunde slaa, saa det gjorde synderlig ondt, og han var stolt over, at det aldrig kunde falde ham ind at nedlade sig til „at sla' paa et Fruentømmer“. Desuden — hun blev hurtig ked af det — „han er jo blød som en Hvedeknop“, sagde hun, og „han ryster sine Tæ'sk a' sig som Væver Petersens Pudel Vandet, naar den har ligget og pløret i Vognmand Haslunds mudrede Park“.

Efter slige Scener søgte Bager Lund Trøst hos sin Datter, kyssede og krystede hende, rystede paa Hovedet og tog det Løfte af hende, „at hvis hun nogen Sinde blev gift, saa skulde hun æde sin Arrigskab i sig og aldrig gøre „Sjandale““. Hun trøstede ham, gengældte varmt hans Kærtegn, sagde ham, at han var „en sød gammel Bisse, som skulde have nogle vældige Trykkys“, og disse datterlige Kys maatte udveksles i Løndom, skjult for Moderen, som var det en Elsker, hun kyssede. Bager Lund sank hen i faderlig Ekstase med sin Datter paa Skødet paa Blokken ovre i Huggehuset eller paa den Bænk under Hylden, som vi kender. Saa græd Bageren af Rørelse, gik ind i Huset med sin Datter i Haanden, lyttede efter, om hans Kone sov til Middag, nikkede til Johanne, mens han listig rakte Tungen ud, sneg sig ind i Dagligstuen, bestandig tyssende hen mod Sovekamret, med Tungen bestandig spillende om Læberne, med Øjnene bestandig missende, til han havde faaet aabnet en Dør og inden for den en Skuffe paa et løjerligt Møbel med Mahogni-Finering. Det var købt paa en Auktion efter en gammel pensioneret Oberst for over fem og tyve Aar siden, stod anført i Auktionskatalogen som en „Lavabo“, hvilket Navn imponerede Bager Lund til at byde paa det. Det var altsaa en stor og bred Servante, om man vil. Men baade Bageren og hans Hustru var enige om, at det var det fineste Møbel, de ejede, det var alt for fint til at staa i Sovekammeret, det skulde være i Dagligstuen. Men da det egentlig ingen Nytte var til, brugte Madam Lund det ikke. Bageren derimod fik Brug for det. Han listede ind i de ubrugte Skuffer snart en Tikroneseddel, snart nogle Tokronestykker, som han snildelig havde unddraget sin Hustrus Kontrol. Hans oprindelige Hensigt var at bruge disse Penge, som han stjal fra Fællesboet, til en Bøf eller nogle Toddyer paa Gæstgivergaarden, men, naar hans Hjerte blev rørt ved Datterens overstrømmende Kærlighed, stak han Pengene til hende, idet han hviskede:

— Fjer i Hatten, min Tøs! Lakerede Støvler, Handsker med Knapper op ad Armen og Udsyning oven paa. Inte stikke op hverken for Borgmesterens eller Apotekerens Damer! Pst — pst — en gammel Kringlevender kan ogsaa ha' en god naturlig Forstand. Du, Hannemor! Nik til mig og ræk Tungen hen mod det Møbel, du ved nok, saa siger jeg: Dikkedikkedik, og saa springer der saa let en halv Snes Kroner ud af Mahognien.

III.

Der var mørkt den Efteraarsmorgen i Ægtefællerne Lunds Sovekammer. Den store Seng, oprindelig bestemt for begge Ægtefæller, havde Madammen længst annekteret for sig alene. Der laa hun og vred sig af tusinde Ærgrelser i søvnløse Nætter. Hun sagde tit, at hun ikke kunde lade være at gaa i Rette med Vorherre, fordi han havde skabt hende med saadanne fine Følelser; andre vilde have sagt: skabt hende saa arrig. Madam Lund kunde ærgre sig hele Uger, naar hun havde forlagt en Karklud, eller naar hendes Mand allerede den første Dag, han havde faaet et rent Lommetørklæde, straks havde „skidnet det til".

Den aldrende Bager laa i en lille, lav Jærnseng. Ud i den mørke Morgen snorkede han let med blide Obo-Toner, mens hans Ægtemage vred og vendte sig, snart laa paa langs, snart paa tværs i den store Seng under det Møbelsirtses Omhæng. Hun sparkede til Dynen, alt mens hun snøftede og græd.

— Klokken er seks! raabte hun ud i Mørket. ... Se, hvor han ligger og snuer. At han nogen Sinde har faaet Dejen til at raske sig! ... Han har ikke Begreb om Nerver, den henlagte Fastelavnsbolle! Johanne er ikke derinde ... jeg kan føle det, jeg kan ane det, jeg kan mærke det ... jeg er aldeles vis paa, at Tøsen ikke er derinde i sit Kammer. ... Lund, Lund, Lund!

Madammens Raab frembragte foreløbig den Virkning, at hendes Mand vendte sig om paa Ryggen, gav et dybt Suk fra sig, hvilket dog straks efter omsattes i en lang, udtrukken Snorken.

Madam Lund var faret ud af Sengen i høj Forbitrelse. Først klaskede hendes nøgne Fodballer haardt mod Gulvet, men skønt den første Udtræden af Sengen var sket i al ønskelig naiv Arrigskab, blev hun vakt til en Art Refleksion, da hun hørte samme Klask. Det imponerede hende, at hun kunde frembringe noget saadant, hun fandt, at det var „godt traadt". Men saa stak hun de bare Fødder i sine Slæber, for man kunde jo lige godt forkøle sig. Egentlig havde Madammen mest Lyst til at gaa i Seng igen. Men saa faldt det hende ind, at hun var staaet op i en Tilstand af den yderligste Forbitrelse, at hun havde drømt eller fornummet, at hendes Datter Johanne var borte, og at hun i den Anledning havde ladet sin Vrede gaa ud over sin Mand. Det sidste følte Madam Lund i alt Fald som en Samvittighedspligt: „Uf, hvor han snorkede, det dvaske Asen, mens hun, hans pligt-

opfyldende Hustru, opofrede sig til den Grad, at hun stod op af sin varme Seng i Mørke og Mulm, udsatte sig for Forkølelse, som hun sikkert vilde have faaet, hvis hun ikke selv havde sat sine gamle Slæber under Sengen — det kunde aldrig falde det Dyr af en Mand ind at vise hende den Opmærksomhed. Hun arbejdede sin Forbitrelse mod Manden op til et saadant Højtryk, at det kvalte den oprindelige Ængstelse for Datteren.

Bageren laa imidlertid uskyldig sovende og vendte sin bolleagtige venstre Kind op ad, ubevidst trodsende, mod det Tællelys, som hans Hustru holdt mod ham med sammenbidte Gummer og sammentrængt Harme.

Hun vædede sin indre Haandflade med Tungen, tog Maal et Par Gange og drev endelig samme Haandflade ned mod Mandens Kind.

— Av for den lede Satan! raabte han og fór op. Er det dig, din Rakkermær?

— Ja du kan tro, det er mig, lød Hustruens Røst dirrende. Hvor er din Datter? Hvordan passer du paa dit stakkels Barn! Hvor er hun?

— Uhm — m, brummede Bager Lund, ... hvor skulde jeg vide det? Hun ligger vel i sin Seng.

— Skal jeg tærske dig sønder og sammen for at faa dig til at lette dig fra Fjerene og opvække dine faderlige Følelser, mens jeg staar her og forkøler mig paa mine bare Ben? Ja jeg slaar, jeg slaar, Lund.

— Værs'go! Tæsk bare løs, min Engel!

Og Madammen slog. Det var en burlesk Fægtescene. Hun drev sine store Næver, snart flade, snart knyttede ned mod Manden, som afbødede Slagene dels med sin Haand og Arm som en parerende Klinge, dels med sin Overdyne som et Skjold. Den kvindelige Angriber blev hidsigere og hidsigere, mens den belejrede Part med en Feltmarskal Moltkes Ro og Sikkerhed fortsatte sin Forsvarstaktik. Som han havde beregnet, havde hans Ægtehalvdel gjort sig ukampdygtig paa mindre end to Minutter.

Hun faldt højt grædende om paa en Stol og kaldte Gud og Mennesker til Vidne paa, hvor ulykkelig hun var.

— Ser du ikke, at jeg faar ondt, dit Uhyre, stønnede hun. Der er Oprør i alle mine Indvolde.

— Her er jo baade Vandfad og Natpotte, brummede Bageren blidt; tag bare for dig af Retterne, min Engel ... der

er Plads nok til alle dine Tarme og til din Lever og Lunge med, hvis du ikke kan holde dem i dig.

— Uh — uh. ... Jeg tager Spejlet ned ... og om jeg saa skal mase det lige paa dit Ansigt ...

— Ja, men du ved jo, at jeg kan parere med Dynen, min Ven, saa du skulde heller lade være med at prøve paa det. Sæt du ramte med Spejlet paa Sengekanten, det blev bare ti Kroner til Glarmester Rosenqvist, den svenske Gavtyv!

Madam Lund fór om i Stuen, søgte efter en Ildtang, men der var ingen, søgte saa med Øjet efter et eller andet epokegørende Vaaben — — men nej — — hun fandt intet. Da gav hun et Suk fra sig som et Skrig og faldt om paa Kanten af sin Seng. Der sad hun og græd højt og hjerteskærende som et Barn, der er kommet til Skade. Det var over Datteren, hun nu græd.

— Det er dog ogsaa Fandens — man kan ikke faa Ro til at sove, sagde Bager Lund. Man kan vist lige saa godt staa op.

— Hører du ikke, hvor jeg græder, dit Asen? hvinede Madammen, og nu blev Graaden arrig igen.

— Jo, det kan s'gu høres helt op paa Torvet, svarede Manden, idet han stak sine Ben uden for Sengen og ned i sine Underbenklæder.

— Uhyre ... ved du af, at din eneste Datter ikke er inde i sin Seng? Hun er løben væk.

— Saa—aa—aa? Har du været inde og set efter, min Pige?

— Vrævl! Har dit dumme Menneske, efter at have været min Mand i saa mange Aar, ikke opdaget, at min Anelse aldrig slaar fejl? Johanne er ikke i sin Seng.

— Hvor Fanden skulde hun ellers være?

— Hos Smeden, dit Fæ.

— Hvad for en Smed?

— Aa, sikken en Opfattelsesevne! Du store Gud. Hu, hu, hu!

Her standsede Madam Lund brat sin Graad for at lade Taarernes stride Løb afløse af Tungen, og den løb i Galop.

— For Fanden, hos Svenden, den sorte Gris, som maatte bruge et Pund grøn Sæbe hver Gang, han skulde skrubbes ren. Din Unge er jo saa vild og gal, at alle Handelsbetjentene forarger sig over hende og ikke regner hende mere end som Opvartningstøsene paa Postgaarden og paa Hotel Stadt Hamburg. Saadan en Fattighusdreng, saadan en kalveknæet Amboltpisker

med Sod i Næsen som en gammel Skorsten! Jeg har maattet høre af Byens Tjenestepiger, at hun har rendt med den Tamp paa afsides Stier, netop paa saadan nogle sjofle Steder, hvor du overlistede mig med din Durkdrevenhed, da jeg var ung og uskyldig og uerfaren som det hvideste Lam, der eksisterer i Himlen og paa Jorden.

Madam Lunds Ordstrøm standsede ingenlunde her, den flød videre og videre, til hun langt om længe tabte Vejret. I den derif opstaaede Pavse, fik Bageren Plads til at indkile følgende Replik:

— Ja, men den Smed, han er jo nu nede i Tyskland.

— Ja, der kan du selv se. Han maatte stikke af, efter at han havde ødelagt sit og Johannes Renommé i hele Byen. Men saa er Johanne rendt til Dansebeværtning paa Stadt Hamborg, hvor Probenreuterne sidder og spiller mange Tusinder af Penge væk og danser splitternøgne om. Dér er hun ... dér er hun! Hun er ikke i sin Seng ... hun er der ikke, jeg kan ligefrem lugte, at hun er ude.

— Hum — mumlede Bageren, som nu havde faaet sine Benklæder paa, — jeg kan jo gerne se efter ... saa gaar den Tid.

Efter at have sikret sig mod et muligt Angreb i Ryggen fra sin Ægtehalvdels Side ved at tage en Kæp og holde den bag ud, gik han ud gennem Køkkenet, hinsides hvilket hans Datters Kammer laa. Han havde tændt et Tællelys og skærmede for dets Flamme med den hule Haand.

Du store Gud! Madam Lund havde Ret. Johannes Seng var tom, og hun havde ikke været i den hele Natten.

IV.

Gadelygten brændte endnu i den ruskregnende og stormfulde Oktobermorgenstund. De gule Flammer viftede, rejste sig, sank, svajede ud til Siden, forpinte af Vindens lunefulde Mishandling. I et lille Rum om hver Lygte skinnede Brolægningens Sten, fugtige og fedtede, som de var, ellers laa det vaade Mulm rugende over Gaden, tæt og sort. Ikke engang Bager Lunds forhenværende Bod paa det skarpe Gadehjørne med Indgang fra to Gader var aaben endnu. De to gyldne Kringler paa de to Skilte, der i hver sin Gade meldte, at her boede Peter R. Lunds Efterfølger, M. Larsen, straalede end ikke den mindste Trøst ned til Grundlæggeren af Byens største Bageri, der gik bekymret forbi,

skottende op mod sit gamle Hus og sin gamle Forretning — nu en reduceret gammel Fyr, der endog havde erholdt sin Afsked som Næstkommanderende ved den Afdeling af Borgervæbningen, der kaldtes „Politikoret", idet Borgmesteren spøgende havde sagt ham, at hans Overbærenhed som Ægtemand gjorde ham uskikket til at beklæde en militær Charge. Det kunde nu være, hvad det var, men det var det krænkende, at de ikke havde kunnet lade ham fungere i de to Aar, Korpset bestod efter hans Afgang, i hvilket Tidsrum hans Chef, Snedker Nohr, just døde; saa var jo Bager Lund rykket op og havde faaet Rang med Premierløjtnanter og Ret til at bære „Armeens Felttegn".

Og hvad der smertede den gamle Fyr allermest, var, at hans eget Kælebarn, hans Trøst, naar „Kællingen var allergalest", nu stod for ham som medvirkende til hans Fald i den offentlige Mening fra en respektabel Borger til et gammelt Fjols. I denne sludfulde, mørke Efteraarsmorgen svigtede hans flegmatisk-sangvinske Natur, der havde en stor Evne til at faa fem til at være lige og haabe paa, at det „nok gav sig i Enden", som Rebslageren siger.

Hans Gang sagtnede sig uvilkaarlig, da han slog ind paa den Gade, hvor „Hôtel Stadt Hamburg" laa. Ud fra Vinduerne stod en Lysmasse tværs over Gaden, og der klang Klaverspil ud.

I Bager Lunds taagede Tanke var vel af og til en Art Frygt dukket op for Johannes Fremtid, thi kælen og pyntesyg var hun jo, og Smeden Gabriel var nok en skikkelig og pæn Fyr, „men Mennesker er dog ikke andet end Mennesker". Dog sligt havde han gennet bort, som man slaar en Flue væk med Haanden. Nu bankede Hjertet ham helt op i Halsen, efterhaanden som han nærmede sig det tvivlsomt renommerede Gæstgiversted. Og da han saa Damp og Lysos hvirvle ud ad de øverste aabnede Vinduer, bad han, som ellers ikke var religiøst anlagt, en Bøn til Gud om, „at Johanne ikke maatte være derinde".

Lydeligere og skarpere klang de stakkat hamrede Klavertangenters Klimpren ud mod Bageren, mens han klamrede sine store, tørre Hænder om Lygtepælen, og hans Taarer randt i langsommere og bitrere Draaber end Regnen. Hans første Bøn var kort, han kunde ikke finde paa Ord; og da de slap op for ham, mumlede han først en Bordbøn:

Gud, du har skabt os ved dit Ord;
for hver du har beredt dit Bord,
din Godhed naar fra Slægt til Slægt;
vi stole paa din Varetægt.
Gid vi maa elske, love dig
og prise dig evindelig!

og slog derpaa over i Fadervor, som han nogenlunde kunde udenad.

Saa gav han et dybt, stønnende Suk fra sig, gav los med Hænderne og tumlede frem mod Gæstgiverstedets Vinduer.

Der lød Melodien: „Jomfru vil De med i Skoven?“ Den kvalte rent de svage Salmetoner, der havde antydet sig for hans Øren samtidig med, at han bad sine Bønner.

Jo, nu kunde han tydelig se ind i den lave Stueetage, i den grimme, lange, lave, med skidengrøn Limfarve overstrøgne Sal med Orkestertribunens perlemalede og forgyldte Rækværk. Gaskronen fungerede kun med et eneste Blus. Det store Flygel var rullet ud midt paa Gulvet, dets to Stearinstumper maatte besørge Resten af Belysningen. Paa dets lange Hale stod to optrukne Champagneflasker og nogle spidse, halvfyldte Glas, badede i en Strøm af det overskummende Indhold.

Klaveret trakteredes af Husets Værtindes stærkt hamrende Fingre. Hendes krusede, kortklippede, i Panden nedtvungne Haar glinsede af kunstigt og naturligt Fedt: Pomade og Sved. Hun nød det værste Rygte blandt Borgerskabet. Hun havde været Billetteuse ved en omrejsende Luftspringertrup, fra hvis ekvilibristiske Kunster hendes Fedme længst havde bragt hende til at trække sig tilbage, men hendes modne Former havde bedaaret Værten, en halvgammel, fordrukken Mecklenburger; hun var bleven paa Hotellet, havde ladet Truppen rejse videre ud i den vide Verden og gjaldt nu, med Ret eller Uret, for hans Kone.

Tre Par tren Dansen i den vildgaleste Polkatakt. Herrerne havde kastet Frakkerne og „polkerede“ i Skjorteærmer. Bager Lund kendte ingen af dem, men af deres „Jäger-Tøj“, hvorover Besætningen af Flipper og Slips sad anbragte, af deres snævre Benklæder og fint udstyrede Seler, af deres store Signetringe, fint pudsede Moustacher og Whiskers sluttede han, at det maatte være, hvad han endnu af gammel Vane kaldte „Probenreutere“.

Den ene, lang og tynd, svang en lille og fed Pige med Pandekrøller. Bager Lund vidste, at hun gjaldt for Værtens

Datter. Hun maatte enten have Ferie, eller ogsaa var hun opsagt fra sin Kondition som Opvartningsjomfru paa en større Nabobys større Hotel. Den anden „Probenreuter", lille og fed, i hvis Whiskers Sveden perlede som Dugg i Mos, havde til Danserinde en høj og før Skikkelse, der havde befriet sig for sit Kjoleliv, og hvis Barm trolig fulgte Dansens Takt under Chemisetten. Den tredje Danser, en smuk, ung Fyr med vikset Skæg à la Napoleon III, med brune, koldt stikkende Øjne dansede med .... ja hendes store, krusede, brunblonde Haar havde løsnet sig, det hang ned over Nakke, Ryg og Ansigt saa tæt, at det skjulte hendes Overkrop ... aa (det hippede og gispede i Bagerens hele Legeme) ... blot det ikke var hans lille, søde Kæleunge ... Nej, det var ikke hende ... Aa Gud ske Lov! Den højrøde Kjolenederdel kendte han ikke, saadan en Silketingest havde han aldrig set i sit Hus ... naa — Gud ske Lov! Han ledte efter en Takkebøn, men fandt kun Bordbønnen og Fadervor som før.

Han var ved at vende om ... Men det er sandt! Johanne var jo virkelig ikke i sin Seng. Og hans arrige Ægtehalvdel havde jo sagt, at hun var paa „Stadt Hamburg", og hun, som sladrede med de værste Kællinger i den hele By, hun maatte have lugtet noget.

Bageren var træt af at staa paa Tæerne og mærkede Krampe i sin gamle, slapfede Lægge. Da standsede Musiken, og den tykke Klaverspillerske gjorde et Tegn til de dansende, der alle stemmede i Kor i Fortsættelse af Dansens Melodi og Rytme:

„Den er af Kragelund."

Da slog Pigen med den røde Kjolenederdel sin Haarfylde til Side, samtidig faldt det løst hæftede Stykke Silketøj paa Gulvet, en graa, ulden Nederdel viste sig — — den kendte gamle Bager Peter R. Lund lige saa godt, som han kendte sin Johannes Ansigt, der blussende og vildt leende viste sig mellem de to bølgende, glinsende Haarstrømme.

Den gamle Bager sank i Knæ. Instinktmæssig tumlede han tilbage til Lygtepælen og greb om den.

Melodien og Dansen fortsattes derinde, afbrudt af raa Hvin.

Drømte han? Eller gav hele Verden sig hen i den vilde Dans?

Lige bag ved ham fløjtedes Melodien til Dansen saa skingrende, at det smertede ham til Marven af hans Benpiber.

Det blev ved. Fløjtetonerne hvinede lige ind i hans Øre. Uvilkaarlig slap han Lygtepælen med den ene Haand for at slaa om sig og genne det Fløjteri fra sig.

En Fnisen slog ham i Møde. Ved Lysskinnet fra Stuen og fra Lygten skelnede han et fedt, skægløst Ansigt, nu i Skæret helt brandgult, en bred, grinende Mund med et Tandsæt som en Bul-dogges; samtidig med at Fløjtningen standsede, lød en Stemme:

— Fa'en ... er 'et dig, Onkel Peter? Ja Gu' er 'et saa! Sikkendan en Ballade ... naa da! Det er rasende sjangtilmæssigt af Onkel Peter, at Onkel Peter kommer og følger Kossine Johanne hjem fra Balfaldera og ta'r mod dem paa Tepottetuden, som Tante Lund ellers vist havde paa Lager til sin enbaarne Datter, hva' 'faler?

Følte gamle Bager Lund en Slags Trøst i, at han blev arrig paa den næsvise Fløs, der tiltalte ham i dette Øjeblik? I det mindste syntes han, at det lindede lidt, at han fra dyb Bedrøvelse gik over til Forargelse og fik løsnet disse Ord fra sit be-trængte Indre:

— Din Lømmel ... din Drivert!

Han sagde Skældsordene med Taarer i Øjnene.

— Ja det siger jeg inte no'et imod, Onkel Peter, for det hører til Professionen, det vil sige, naar man gaar løs fra den og er paa sin egen Boldgade. Ja se, Onkel Peter erindrer selvfølgelig, at jeg først var Kellner her inde paa Beværtningen. For det var for „trivielt“ at staa i Bagerlære hos Onkel Peters Efterfølger. Gjorde man bare lidt Dikkedik med Pigebørnene, saa var der jo lagt op til en. Jeg sagde nu immer til mig selv, at min egen Onkel i sin blomstrende Ungdoms Vaar nok inte ha'de vaaren saa bange for Forsmækken paa et hvidt Forkle'.

— Din Hundsvot!

— Ja vel, ja vel, Onkel Peter R., det er netop ogsaa min Mening. Saa var 'et, at jeg blev Kellner her. Naa, den skar s'gu mange Nætter, ligesom den skæ'r i Nat. Her var Lejligheder baade til Kæferter og Smaapiger. Naa da ... hva' 'faler? Man udviklede sig tidlig til et vist Point af Erfarenhed. Men det var altid en stor Morskab. En god Hennesy, som en Handelsrejsende levner, og en pæn Pige, som han har kvitteret paa Grund af Fuldskab, falder af og til i Hænderne paa et yngre Menneske, saa lærer man s'gu, at der er Glæder til i Livet. Hva' 'faler? Men se der er jo noget af en Sprutbakkelse i hele voresses Familie.

Man vil til Vejrs. Og saa blev jeg s'gu Kellner i Slagelse, der er noget mere at bestille, men kanske man kan udvikle sig, saa man kan komme enten til Aarhus eller til København og kanske blive Portier, for det er baade mageligt og indbringende. Tror Onkel egentlig, at det behøves at kunne udenlandske Sprog? — Nej — Aa skidt! Bare man siger „Was behas" eller „s'il vous plægt", saa ved s'gu de Handelsrejsende meget ordenlig Besked. Prutsch! Nu samlede Kossine Johanne sin røde „Nejerdel" op. ... Nu skæ'r den videre. I Morgen bliver den værre. Halløj! Nu gaar s'gu Gassen ud, og Lysene er brændt ner i Klavérstagerne. Jøsses... hvem der nu var i en saadan social Stilling, at man kunde liste sig ind og lege Fange-Fandango i Mørket! Pytsch ... nej det er s'gu næsten lyst. Skal jeg hjælpe Onkel med at følge Kossinen hjem?

— Aa — dit ... dit ... Overbæst! Hvis Du ikke var min egen Søstersøn, saa kunde jeg ikke forestille mig, at der var saadan en Æsel til.

I mat Forbitrelse langede Bager Lund ud efter sin Søstersøn uden egentlig at bryde sig om at ramme, hvad han da heller ikke gjorde.

I den dæmrende Morgen forsvandt den lange Lømmel i Taagen. Hans Morbroder hørte blot disse Ord:

— Inte komme bitre Mandler i Julekagen, Onkel Peter R.!

V.

— Uh — sikken en Familie! Og saadan en pæn Pige, som min Søster Luise var! Og saadan en Snøbel, hun fik til Mand i den tyske Vindbeutel, Bundtmager Pløesch! Der gik Lus i alle hans Skindpelse, og de blev ikke slaaede ihjel af alt det Brændevin, han heldte i sig selv, den Slesvig-Holstener — den Landsforræder, som raabte Hurra for det himmelfaldne Dannebrog, naar han var ædru om Morgenen og saa paa sin Nabo, Politibetjent Raagaards Baand i Knaphullet, men spyttede paa det om Aftningen, naar han var fuld, og paa sin Genbo Tobakspinder Jokumsens Skilt, hvor den tapre Landsoldat stod og svingede med Flaget! Aa, min Mo'r var saadan en pæn Kone og efterlod hvert af sine Børn 6000 Daler, som min Fa'r havde tjent sig ved sit Farveri. Aa ja .. ja .. ja. I den Tid kunde man faa de Bønderbæster til at betale, naar de vilde have deres Vadmel blaat. Og

nu er min eneste Søster Lem i Hospitalet, og hendes Søn saadan en „Labant“ ... og min Kone er et arrigt Asen, og min lille Johanne er en Tøjte ... og jeg, som var den første Bager i Byen, den eneste, der kunde lave Butterdej, mens vi havde en Kammerherre til Postmester her i Byen ... ja jeg duer kun til at vande Gyldenlakker og Levkøjer i min gamle, tilgroede Have. ... Aa Fruentimmer! ... Fruentimmer! Hvis I ikke var til, saa lod vi Mandfolk jer vel gaa — og saa kunde vi selv være i Fred og passe voresses Ting og blive gode Borgere og svare hver sit.

Lygten, til hvis Pæl forhenværende Bager Lund stadig støttede sig, brændte endnu, skønt det var saa lys Dag, som det kunde blive paa en taaget Efteraarsmorgen. Thi Vægteren, der skulde slukke den, sad og sov sødelig i en Kælderhals.

Der lød noget som en Fnisen inde i Gæstgivergaardens Port ... eller var det Kjoler, der knitrende strøg mod en Dørkarm. ... Nej det var Fnisen ... og det var Grinen, og Bageren hørte Ordene:

Fa'vel Sjanne ... stik bag om ner ad Strædet og ind gennem Haven ... tag en Pind og løft Haspen af paa Køkkendøren ... naa din Mo'r kan jo ikke sla' dig helt ihjel. — Pst! blot ud af Porten.

— Aa, jeg bliver rædsom ulykkelig!

Denne Stemme kendte Bageren godt. Med en Kraftanstrengelse, der forekom ham overmenneskelig, slap han Lygtepælen, havde endog den Betænksomhed at finde sine brune Uldvanter i sin Frakkes Baglomme, og at trække dem paa for at faa et nogenlunde værdigt, faderligt Udseende. Og saa et Par store Skridt! Og han stod i Portaabningen.

Et Hvin af Skræk — saa et Forfærdelses-Udbrud — Aa Gud ... aa Gud. Fa'r!

Den vrede, værdige Fader, hvortil den blide og bløde gamle Bager havde strammet sig op, faldt sammen som en Klud, der har været stillet op langs en Stiver, men slasker ned, saa snart der gaar Trin over Gulvet. Uldvanterne, der skulde have givet en myndig truende Haand en øget Værdighed, havde med samt de i dem indeholdte Hænder ganske glemt Rollen. De hang slapt ned langs den lange Frakke. Der stod Bager Lund snarere som en ydmygt bedende end som en Revser. Det hjalp ikke, at en indre Stemme kaldte ham en rigtig Pjalt.

— Men Herre Gud, Johanne, dog . . . klynkede han. . . . Ligner det noget? Hvad? Tænk paa, hvor din stakkels Moder har været rasende. . . . Og det er alt sammen gaaet ud over mig.

Johannes Hoved var hyllet i et hvidt, hæklet Sjal. Den svage Luftning viftede det lidt til Side. Hendes Øjne skinnede med en dum, udtryksløs Glans, hendes Kinder glødede. Hun vilde stamme nogle Ord. De blev siddende i hendes Strube.

— Hm . . . hm . . . Hanne . . . men hvad vilde du der? jeg mener der inde . . . paa Stadt Hamborg . . . Føj! stammede Bageren.

Hun saa forvildet omkring sig og paa sin Fader. Hendes Læber dirrede. Hun truttede Munden ud til et frækt Svar, fik lige sagt:

— Jeg vilde s'gu more mig,

men det var, som om noget knækkede i hende, hun tumlede om mod Portens Murkant, slog Hovedet imod den, saa det gjorde ondt inden i den gamle Bager Peter R. Lund og han skreg Av derved. Hun stønnede:

— Jeg vilde ingen Ting . . . for . . . jeg har — jeg har ingen Vilje.

Hun hulkede, saa hun sank i Knæ.

Bageren nikkede langsomt og sagde ved sig selv:

— Herre Gud — hun er mit Barn. Det har hun arvet efter mig. Det er mig, som har sat hende ind i Verden. Hun kan ikke gøre for det, stakkels Tøs, at hun kun var fem Maaneder gammel, da hun blev født.

Han famlede efter hendes Haand og tog den.

— Hannemor — lad os følges ad — ned gennem Strædet — bag om Byen. Jeg skal ikke gøre dig noget. . . . Men føj . . . hm . . . Hvad er det for en Pakke? . . . Den store Tingest?

— Tænk — der er Tøj til en hel rød Silkekjole, svarede Johanne, som pludselig gik over fra dyb Sønderknuselse til stille Glæde.

Bageren var forarget, men kunde ikke sige noget. Thi han tænkte:

— Ja havde jeg ikke i sin Tid givet hendes Moder en grøn Musselins, saa var . . . ja saa havde det været godt alt sammen og jeg havde haft Rang med en Premierløjtnant med Ret til at bære Armeens Felttegn. Nu skal det være Silke . . ., men det er aldrig en Smule mere umoralsk end Musselin var i sin Tid.

Saa sagde han højt:

— Kom saa med bag om Byen, Hannemor!

Han tog hende ved Haanden, og mens Graaden stod ham i Halsen, vandrede han sagte „bag om Byen“, ad den vaade Sti, hvor det nedfaldne Løv laa sammenæltet med vaadt Grus og Ler.

— Uh, det er saa koldt om mine Fødder, Fa'r . . . tænk, jeg har tynde Balsko paa.

— Stakkels Hannemor . . . klynkede Bageren, som havde glemt al sin Harme, da han i faa Minutter havde haft sin lille „Kælepige“ hos sig . . . bare du inte faar ondt i Halsen!

Paa én Gang slog hans hæse Røst om i en Slags Jubeltrille:

— Jeg vil bære dig . . . lille Hanne. For paa denne Tid af Døgnet møder vi s'gu ingen. . . . Tab ikke dit Silketøj. . . . Hej — hu op!

Og han tog sin Datter paa Armene som et Barn, og Fader og Datter lo om Kap, mens den kønne Pige laa i hans Fang som i en Kurveseng.

Da de var ud for Gangbrættet, der over Grøften forbandt Spadserestien med Haven, pegede Bager Lund ind paa det underlige Lysthus med Græsbænken ved Diget, som nu laa blottet bag Hyldenes næsten bladløse Grene. Han satte et uendelig polisk Fjæs op:

— He . . . Du Sjanne-Unge . . . skal vi gaa derind?

— Nej, nej, nej, næsten skreg Johanne og arbejdede sig ned fra Faderens Arme. Hendes Balsko sank dybt i Mudderet.

— Naa, naa, saa ja ja da . . . hvad var det, som faldt ud af din Lomme?

Bageren bukkede sig. Han fandt en buget Halvflaske og læste paa Etiketten: *Sillery grand mousseux*, men var lige klog.

Han fandt, at det var hans Pligt igen at forsøge paa at være Alvorsmand.

— Johanne . . . først var det Silkekjolen . . . og saa var det den Flaske med Bitter i. . . . Og saadant noget tager du, en hæderlig Borgermands Datter, imod af forløbne Probenreutere! Føj, føj, føj! Og jeg, som bar dig paa mine trætte Arme . . . og som faar et allerhelvedes Postyr af den forbandede Kæl . . . jeg mener af din omhyggelige og retskafne Moder.

Johanne saa forviltret paa Faderen — dumt lystigt. Hendes Øjne brændte, og dog var der ingen Varme i dem. Hun trallede

raat op „Den er af Kragelund“, lagde sin Kind op ad Faderens, bed eller kyssede hans fede Øreflip og sagde:

— Det er Champagne, min gamle Ven.

— Store Gud — har Du faaet den af Probenreuteren? stammede han.

— Nej, jeg har hugget den fra den Idiot. Han glemte, hvad han selv havde bestilt, og havde jeg ikke neglet den, saa havde enten Opvarteren eller Stuepigen gjort det.

— Hu ... Du er slet ikke min egen Pige — føj — føj — føj! Ja jeg har jo rent forsømt min Pligt og spørger dig med ... med al den umaadelige ... Alvor og Myndighed, som ... som tilkommer mig ... at spørge, hvorfor du er rendt saadan ud om Natten.

Johanne hængte sig om Faderens Hals og sagde leende:

— Fordi jeg ikke kan holde det ud om Dagen.

— Hm — føj. ... Din Mo'r siger, at du ingen Ting gider bestille.

— Saa? Hvad skulde jeg bestille?

— Aa—aa—aa—h.

— Naa — naa — naa—h. Nej, hør lille Fa'r. Naar jeg vil tage fat i noget, saa slaar Mo'r mig over Fingrene og kalder mig en Tjatte-Malene. Og saa faar hun ikke Tid til at bestille noget, for saa bruger hun to Timer til at skælde mig ud, og saa er hun kommen i Fart, og saa skælder hun Fa'r ud, og saa græder hun og siger, at nu har hun spildt fire Timer, og saa skrupper og fejer og koger og steger hun. ... Og saa — ja saa sidder I og sover, til I gaar i Seng, saa skændes I igen ... og saa —

— Ja vel, ja vel ...

— Er der saa nogen Tid tilbage for mig undtagen Natten til at more mig i. ... Aa — det er saa henrivende mageløst at danse. Jeg kunde have Lyst til at engagere dig til en Polka lige her i Pløret midt i Havegangen.

— Johanne — Johanne, hvad er der blevet af dine pæne Sko? Du gaar jo paa Sokkerne og ser ud, som jeg ved ikke hvad. Hvor har du dog faaet de lyserøde Strømper fra? ... Sgu'nte af din forstandige og sparsommelige Mor.

— Nej, af min egen lille, rare Fa'r ... af den sidste blaa Seddel, han gav mig.

— Saa — naa—h?

— Ja—a—a—h.

— Jeg giver dig aldrig Penge mer, naar du bruger dem til saadant noget.

— Hvad skulde jeg ellers bruge dem til?

— Hm ... næ ... saagu!

— Der kan du selv se.

— Ja ... ved du hvad? Du kunde jo have købt Bøger og ... saadan uddannet din ... saadan ... Aand.

— Hvem skulde have Fornøjelse af det?

— Du selv, Hanne.

— Jeg er nu en Gang skabt saadan, at jeg ikke kan more mig, uden at andre er med. Hør, lille Fa'r! Kan du huske, at jeg en Gang havde købt en Bog, som morede mig?

— Hm ... ja. ... Det var om en Jøde, som altid gik og traskede Verden om.

— Naa ja. Det var en, som var rædsom billig, en, som for mange Tider siden var klippet ud af en gammel Avis, en, som en omrejsende Drivert solgte. Den morede mig. Saa var det, at jeg vilde læse den op for dig og for Mo'r. Saa faldt du i Søvn, saa smed Mo'r dig sit Garnnøgle lige i Synet .. og saa blev der Ballade, og saa græd jeg. Synes du, at det var noget til at danne min Aand, som du siger? ... Nej hør, Fa'r, skal vi ikke have noget Grin paa Morgenstunden? Med den halve Flaske Champagne? Hvad?

Bageren kløede sig først i Hovedet, fuld af etisk Alvor. Saa brød hans naturlige Letsindighed sejrende frem. Han slikkede sig om Mundvigerne som en Kat, hvem der bydes fed, nys afskummet Fløde.

— Hm — hm, mumlede han ... Champagne — og lod sin Tunge stadig bevæge sig langs Læberne — det har jeg ikke smagt siden 1852, da jeg blev Fuglekonge ... ak ja, da var jeg en agtet Mand ... da var jeg ikke gift endnu. ... Ja, hvordan skal vi komme til at drikke den Champagne, uden at Mo'r ser det?

— Hun skal have en Taar med, det gamle Livstykke.

— Er du gal, Sjanne-Mor? Hun ... drikke Champagne! Er du gal, Tøs?

— Ja, saa længe jeg lever, raabte Pigebarnet med en sær, febrilsk Trods. ... Naar jeg er død, saa bliver jeg nok fornuftig.

— Inte sige saadant noget Sludder. ... Hvad har du for?

— Kom bare!

Vadende i Dynd trak det forfløjne Pigebarn sin Fader gennem Haven og Baghusets Ladeport ind i Gaarden. I Sovekammervinduet, som vendte ud til den, saas Madam Lunds Ansigt rødglødende bag Ruden, og hendes Øjne lyste som Lygter ud i Morgentaagen.

Fader og Datter behøvede ikke at liste den indvendige Hasp paa Køkkendøren op.

Da de kom ind i det halvmørke Rum, luede alt en Ild i Komfuret, truende, buldrende, og en Lugt af Kaffe modtog dem samtidig med Madam Lund, som stod fed og stor, med udspilede Ben i de Bommesis Underbenklæder med en Sløv i Haanden, som hun løftede mod de indtrædende.

— Saadant noget Rakkerpak — saadant noget — uh ....

Listig havde hendes Datter pillet ved Champagneflaskens Sejlgarn og arbejdet Staaltraaden af, saa Proppen kunde springe, naar hun gav los med Haanden.

Johanne havde Sans for Effekt. Ligesom hendes Moder i sin heroiske Negligé løftede Sløven til et knusende Slag mod sin Mands skaldede Isse, gav Datteren los med Haanden. Champagneproppen knaldede, Proppen fór mod Loftets Planker, rikochetterede og ramte Madammen midt paa Næsen, og inden der var Tid for den sidste til at fatte nogen som helst Slagplan, havde Johanne faaet fyldt tre Ølglas, som stod i Køkkenets Tinrække, og sat det ene højt over Randen skummende Glas op under sin Moders Næse. Hun tvang det i hende, som man tvinger Medicin i et Barn. Madam Lunds etiske Alvor befalede hende først Protest i Form af at spytte fra sig, men, da den første Draabe var kommen over hendes Tunge, foretrak hun Vellysten for Dyden, sugede mere til sig, saa at Mundfulden blev saa stor, som hendes Svælg kunde orke.

— Ah — ah — sagde hun, mens den slugte Mundfuld koket pirrede hende i Næsen, og Haanden med Sløven sank mat ned ad Laaret.

Af denne til Kamp ikke skikkede Stilling benyttede Johanne sig.

Inden Madam Lund saa sig for, havde hun maattet give efter for sin Datters kraftige Greb, maattet lade sig hvirvle ud i Dansen, mens Johanne af fuld Hals sang Polkamelodien fra „Stadt Hamburg“. Hun begyndte at blive træt deraf og sagde til sin Fader, der stod stille og gned sine Hænder ligesom Frans Hansen

i „Jean de France“, da Sønnen Jean har tvunget sin Moder Magdelone til at danse:

— Fa'r — jeg kan huske, at du spillede saa nydelig paa Redekam for mig, naar jeg laa og brølede i Sengen, da jeg var lille. Tag en Redekam og et Stykke Klatpapir.

— Slip mig, din lede Tøs! sagde Madam Lund og vilde ryste sig løs. Tror du, at et ældre og ført Fruentimmer kan rende om som en Dansebodstøs? Men hun smaalo dog, mens hun skændte.

Johanne blev vildere og vildere. Hendes Haar, som hun flygtig havde faaet samlet efter Dansen med de Handelsrejsende paa Gæstgiverstedet, var igen faldet ned og flagrede rebelsk om i det halvmørke Køkken, hvor det dystre Morgenlys kun fik knap Lejlighed til at liste sig ind gennem de smaa, duggede Vinduesruder. Bager Lund havde i en Fart faaet en Redekam præpareret med Klatpapir, det eneste Instrument, han kunde traktere, og spillede med en Energi, saa hans Kinder posede ud som de to Basunengles paa Kirkens gamle Rokokoalter. Det var Nr. 3 af Lumbye, den gamle Tivoli-Rutschbane-Galop, til hvis Toner Bageren havde svunget sig i sine Velmagtsdage paa Fugleskydningsballerne, mens han endnu havde Haab om en Gang at faa Lov til at bære Armeens Felttegn.

Aa, hvor frydede han sig nu, opstrammet ved gamle Minder og senere Ærgrelser over sin Madam. Han blæste gennem Redekammens Takker og Klatpapirets fugtige Hinde en skadefro Glæde ud i Verden. Den forøgedes mangefold ved Synet af hans Ægtehalvdels afmægtige Arrigskab, som ytrede sig i, at hun sparkede efter ham, hver Gang hun blev tvungen forbi ham i Dansen. Thi, da hun havde tabt Trætøflerne under de bratte Sving, skadede det ikke hans Skinneben, selv om hendes fede Fødder med de graa Uldhoser ramte ham. Al hans Sorg og Forargelse over Datteren var fejet bort — at hun tvang sin Moder, trods hendes Sparken, Spytten, Riven og Sliden, til at danse, danse og danse — nej, hvor det var morsomt. Det var ham et levende Bevis paa Sandheden af Skriftstedet om, at Forældrenes Synder skal hjemsøges paa Børnene eller „ved“ Børnene. Om Johanne havde skældt ham selv Huden fuld — han vilde have taget det med samme Ro, som han altid havde taget sin Hustrus Hug og Skældsord.

Han blæste og blæste Nr. 3 med stadig voksende Energi, han, som ikke i mange, mange Aar havde haft noget i sig, der lignede Energi eller Modstandskraft.

Til sidst undslap der Madam Lund først et Skrig, saa et Suk, dybt stønnende. Hun sank sammen i Datterens Arme. Uvilkaarlig slap hun Moderen, som faldt tungt ned paa Flisegulvet.

Da blev Pigebarnet forfærdet. Hun raabte:

— Gud i Himlen! Har jeg taget Livet af Mo'r? Hun er død, Far!

Hun slog Haaret til Side; hendes Træk stod et Øjeblik stivnede i Forfærdelse . . . saa sank hun ned ved Siden af den afmægtig fraadende Megære, hendes Livs Plage, hvad enten hun elskede hende eller skældte hende ud.

Bageren — ja — han havde aldrig været hurtig i Vendingen. Med Ro tørrede han Spyttet af Redekammen, smed det sjaskede Klatpapir i Køkkenvadsken, og da Pigebarnet anden Gang udbrød:

— Fa'r, hun er død, mumlede han:

— Hun er Fa'en er hun — han vilde have tilføjet: „Gid det var saa vel“, men fik Skrupler. Sæt, at Politiet kunde faa noget at gøre med den Historie! Og han havde paa en sin Faderværdighed krænkende Maade slaaet Følge med Datteren, hvem det havde været hans Pligt at straffe for usømmelig Opførsel. Tilmed mindedes han, at han i gamle Dage kun alt for gerne havde danset med hende, der laa der. Og nu havde han paa en Maade været med til at danse hende ihjel. Men saa søgte han at trøste sig og sin medskyldige ved at sige:

— Nej Gu' er hun ikke død. Hun har i sit hele Liv været forfærdelig sejlivet. Lad os aabne for Kjolen og helde nogle Draaber Akvavit ned paa hendes Bryst.

Johanne havde kastet sig over Kanten paa Vadsken, rørte sig ikke, uden for saa vidt hele hendes Byste var i en bølgende Bevægelse af Graaden.

Bageren opdagede, at han havde en Skraa i Munden, fandt, det var passende, at han i denne alvorlige Situation spyttede den ud, og gjorde saa. Da fik han igen moralsk Mod og sagde:

— Johanne, rejs dig, min Tøs. Bliv ikke til Bolledej som din Mo'r.

Han tog sin Datter om Livet. Hun lod sig først behandle som en livløs Genstand. Men da hendes Fader havde faaet hende

rettet, rejste hun sig rank og høj, slog igen sin nedfaldne Haarmasse til Side og raabte:

— Jeg ved ikke, hvem af jer, der har gjort mig mest Fortræd. Jeg har aldrig set noget pænt og kønt — uh — alt er saa væmmeligt. Derfor er jeg bleven den liderlige Taske, som jeg er bleven. — Aa, hvorfor har I sat saadan en Trold ind i Verden? Hvad kan jeg gøre ved det?

Bageren sank ned paa en Huggeblok og græd højlydt.

— Søde Fa'r. ... Jeg kan ikke gøre ved det. Jeg kan ikke gøre ved det. Du er sød, og du er rar. Men Mo'r er saa ulykkelig. Kom Mo'r!

Nu tog hun fat i Madam Lund, der laa paa Gulvet stille, som om hun var død. Men saa snart Datteren havde hjulpet hende op, syntes det arrige Fruentimmer at have genvundet alle sine Kræfter baade i Krop og i Tunge. Hun greb en Kulrager, og til Løn for Datterens Medlidenhed slog hun den plat ned paa hendes Isse og hvinede:

— Din Mær, din skabede Tøs! ... Væk fra mig! Jeg har været stræbsom, og du har været doven. Uh! ... Du er din Faders Datter — meget mere end min — for jeg troede, at han baade havde Penge og Ære, og saa har han været en Lus og en Karklud. ... Der staar han — den Fladfisk!

Nu brugte Madam Lund Ildrageren mod sin Mand. Men hjulpen af sin naturlige Dvaskhed og af mange Aars Øvelse i at haandtere Forsvarsvaaben havde han, i Forudfølelse af, at hans Hustrus Besvimelse vilde efterfølges af et krigersk Angreb, taget en gammel Kobberkasserolle ned af Tinrækken. Med dens stærke Bund afbødede han Slaget, og under svagt Ekko af dets dumpe og haarde Lyd, der døvede hans af Nattens Begivenheder oprørte Sinds Skrigetrang, sagde han:

— Du sigter godt, men du rammer skidt, du gamle Kantøffel ... Naa saa du besvimer igen. ... Kom Johanne! Saa hiver vi Madammen op.

— Nej, det er væmmeligt — det er ækelt ... hvordan skal jeg holde det ud? klynkede Johanne og var ved at segne om ... Mo'r ... Fa'r, hjælp mig med at faa hende i Seng.

Thi Madam Lund var sunket om paa Komfuret med Slappelse i alle Lemmer.

— Lad hende ligge, sagde Bageren tilsyneladende rolig.

— Ti stille, Fa'r ... tænk, hvor hun holder af mig paa sin Maner. Tag ved, Fa'r, og hjælp mig med at bære Mo'r i Seng.

Faderen adlød sin Datter. Madam Lund lod sig rolig behandle og klæde af. Da hun laa i sin Seng, og hendes Datter vilde nærme sit Ansigt til hendes og sige hende god Nat i den højlyse Dag, famlede hun med Haanden op efter noget.

— Hvad vil du, Mo'r? spurgte Johanne.

— Ingen Ting ... slip min Haand.

Johanne slap den, og Haanden fór op i hendes Haar og rev en stor Lok af det. Johanne skreg, og Madam Lund grinede som den ondskabsfuldeste Heks, mens hun mumlede nogle uforstaaelige Ord.

Hendes Hoved faldt om mod Sengestolpen, og hun snorkede højlydt.

Men Johanne gik ud i Køkkenet, satte sig paa Træstolen og græd, saa det rev og sled i hende.

Bageren havde lagt sig paa en Slagbænk i Køkkenet. Han kunde ikke mere, det gamle Skind.

VI.

Forhenværende Bagermester Lund vaagnede op ad Formiddagen og følte Solskinnet skære i hans Øjne og Følgerne af Lejet paa den haarde Fjæl værke i hans Lemmer. Lige i Opvaagningens Øjeblik følte han, at der var foregaaet noget helt nederdrægtigt, og at han vilde faa en slem Dag, og snart blev hans egen Rædsel og dens Aarsag ham fuldt bevidste.

Hvad der var foregaaet i Løbet af Natten og Morgenen, vilde naturligvis allerede være ude i Byen. Bager Lund havde den pinefulde Fornemmelse, som man stundom har i Drømme eller halvvaagen Tilstand: at synke og synke, og han syntes, at han sank ned i et bundløst Morads, dybere og dybere! Det fik aldrig Ende. Han vaagnede endelig helt.

Der laa han, den forhen agtede Borgermand, i Køkkenet paa Slagbænken som en anden So af en Tjenestepige, mens hans gode Seng stod opredt inde i Sovekammeret, hvor hans gamle Borgerofficers Sabel hang blinkende over Hovedgærdet, og Tanken om den Sabel var ham en ydmygende Haan. Han, som tidligere ved højtidelige Lejligheder havde haft den daskende ved sit Laar, som havde draget den, naar han var i Funktion, han turde nu

ikke ligge i sin Seng under Sabelens Ly af Frygt for en gal Kælling. Og saa havde han været saadan en Pjalt, at han, som i gamle Dage havde set dybt ned paa Skomager Strop, som var Borgerkorpsets Trommeslager, og endnu dybere paa hans Søn Laurentius, som trakterede Piben, havde ladet sig tvinge af sin uartige Tøs til at spille paa Redekam som en Læredreng.

Hu ha! Hvad var det?

Paa Køkkenstolen foran Komfuret sad hans Datter. Haaret var atter faldet ned og hang langt bag over. Hun sad slængt over Stolens Ryg. Hendes Mund stod aaben, og gennem Næsen prustede hun Snorketoner ud. Hendes Kjoles Hægter var gaaede op; Kjolen hang ned til Siderne; Støv og Smuds fra den malpropre Gæstgivergaardsstue blottedes ubarmhjertigt af det skærende Solskin, som ikke heller tog Hensyn til hendes smudsige Underliv. Tæerne stak ud af hendes Strømper, som ogsaa var hullede op ad Smalbenene og Læggene. Hvor saa hans „eget lille, kønne Dukkebarn“ dog ud med den aabne Mund! Uh, dyrisk, dum, uappetitlig, fæl, beskidt!

— Hun har Ret, den arrige Allike derinde! Jeg er en Pjalt, en Las. ... Sikkendan mit eneste Barn ser ud! ... Men ... men hvad er det? ... Aa nej ... saa galt kan det dog ikke være, men Johanne ser jo ud, som om hun var — —. Nej saa haard nænner dog Vorherre vist ikke at være mod hende og hendes stakkels gamle Fader.

Bageren faldt paa Knæ, vilde bede, vidste ikke, hvad han skulde bede om; kunde ikke finde paa Ord, thi de Bordbønner og Bibelsprog, han kunde udenad, følte han, passede aldeles ikke til Situationen. Saa blev han vred baade paa Gud og paa sig selv, knyttede Haanden ud i Luften fjendtlig rettet mod dem begge, og saa græd han, saa hans Hulken akkompagnerede hans Datters Snorken.

Det knagede i Køkkenstolen. Gennem Johannes Krop gik en skudrende, styg Bevægelse. Hun gabede højt og vaagnede. Hun saa sig forvildet om, og hendes Øjne traf hendes Fader staaende stiv med opsmøgede Skjorteærmer og med begge Hænder knyttede ud mod hans Gud og hans egen Fylgie.

Pigebarnet fór med Hænderne op i den vildt udslagne Haarmanke, mens hendes Øjne borede sig lige saa stift ind i Faderens som hans i hendes. Men det varede kun et Øjeblik, at hun udholdt dette Forhør over hende, som hun, vejledet af, hvad

hun selv længe havde vidst, men med vanligt Letsind havde gennet fra sig, nu kunde læse Resultatet af i Faderens Øjne. Og hun havde jo af ældre Madammers og Jomfruers frivole Snak, af Værten paa „Stadt Hamburgs“ slibrige Hentydninger faaet at vide, at Bager Lund havde været „en dreven Udhaler“, og at hun, Johanne, vel var hans eneste legitime Barn, men at hun havde adskillige Halvsøskende i By og Omegn. For ham kunde hun ikke skjule, hvorledes det var fat.

Hun slog Øjnene ned, saa ned ad sig selv, samlede Klæderne om sig, saa frygtsomt bedende op mod Faderen, som nu sænkede Øjnene og sukkede saa dybt og smerteligt, at det skar igennem hende, som om en Knivsod havde flænget hende fra Top til Taa.

— Naa, det er saadan fat ... ja — ja — aa ja! stønnede Bager Lund, faldt igen tungt paa Knæ, og op af hans Minder fra hans Konfirmationstid dukkede atter det bekendte Skriftsted om, hvorledes Gud hjemsøger Fædrenes Synder paa Børnene, men lige med det samme pippede en populær rationalistisk Protest op: „Ja men vi Mennesker kan jo ikke gøre noget for det, for Vorherre har jo skabt os med en Masse kødelige Lyster og Begæringer baade efter Spiritus og Piger, og det kunde han jo have ladt vær' med. Saa havde vi sluppet for meget Mas i denne Verden.“

Johanne gik hen til ham, tog ham ved Armen og hev op i ham, og da han var kommen paa Benene, favnede hun ham og kælede for ham som et lille Barn. Men Bageren var opskræmmet, viklede sig fra hende og sagde:

— Det er da vel med Gabriel ... at —

Trods hans Modstand tog hun ham igen i Favn, græd og sagde:

— Jeg løber min Vej ... jeg bliver her ikke. ... Jeg løber ud ... ud ...

Og nu kastede hun sig ned og slyngede sine Arme om hans Knæ.

Bager Lund var ved at falde ved det uventede Tag, men fik fat i Køkkenbordets Rand som Støttepunkt. Saa raabte han:

— Jeg løber med, Hanne! Her er det ikke til at holde ud ....

Pludselig besindede han sig lidt og sagde:

— Men Hanne, du ser ud som en Gris. Du kommer til at

vadske dig først, og det maa jeg s'gu ogsaa. ... Men hvor Fa'en skal vi løbe hen?

— Det kan jo være det samme, sagde Johanne, som med den Ugenerthed, hun var vant til fra Barnsben af, i en Fart fik sine Klæder af sig og gav sig til at holde „Kropstorvadsk" foran Køkkenvadsken. Hendes Fader fandt det foreløbig passende at foretage en lignende Renselsesakt paa sig selv, om end af beskednere Proportioner, den, han foretog ved Hjælp af en Lervadskeskaal, grøn Sæbe og et Viskestykke i det mørkeste Hjørne af Køkkenet.

Han var færdig længe før sin Datter. Han saa endnu Sæben skumme over hendes nøgne Overkrop, og den fine Damp, der fra det sunde, varme Legeme, svagt antydede sig i det kolde Rum.

Skønt Bager Lund til en vis Grad holdt af Renlighed, blev han dog utaalmodig ved Johannes skurende og skyllende Vidtløftighed og nervøse Energi under Akten. Han lyttede. Nej fra Døren til Sovekammeret kom der ingen Lyd. Med Tungespidsen ud af Munden, spejdende som en Kat, der har noget ulovligt i Sinde, drejede han lindt Nøglen i Spisekammerdøren, undersøgte i en Fart Hylderne, skar sig en forsvarlig „Rundtenom", smurte dobbelt saa tykt Smør paa, som hans Kone undte ham, skar tilsvarende Skiver af en Spegepølse og en gammel holstensk Ost, smaalo, som en Skoledreng efter en vellykket Gavtyvestreg, gav sig til at spise, dog med en vis spejdende og lyttende Uro. Men da han var færdig og var mæt, steg Angsten op i hans Sind, da Mindet om, hvad der nys var forefaldet, atter blev lyslevende i ham. Hvad skulde der dog blive af Johanne?

Hans Hjerte bankede, da han kom ud og saa Johanne fuldt paaklædt og med to struttende Vadsække foran sig. Det gik op for ham, at det havde taget ikke saa kort Tid for ham at spise den Mad, han havde stjaalet fra sig selv. Men han havde egentlig ingen Lyst til at rejse nu.

— Hvordan har du faaet fat i alt det Tøj? Du maa jo have været flere Gange inde ... der — og han pegede mod Sovekammeret, uvilkaarlig tyssende og sænkende Stemmen.

— Ja. Hun sover som en Sten. Man kunde gerne fyre en Kanon af ... en af dem, som de har oppe paa Raadstuen og bringer ud i Skoven ved Fugleskydningen og fyrer af, naar en

Gevinst bliver skudt ned, sagde Johanne. Kom saa, Far. Toget gaar om 20 Minutter.

— Ne—j ...

— Jo—o. ... Ja jeg rejser, sagde Johanne og skruede sin høje Hæl resolut mod Stengulvet.

— Men hun ... hende ... derinde? hviskede Lund, pegende mod Sovekammerdøren. Er det dog ikke Synd?

— Ja, nu gaar jeg. Der staar Far's Vadsæk pakket.

— Ja, ja da. Men har du Penge?

— Ja, du har vel ogsaa nogle?

— Ja ... dem derinde i Skabet. Kan du ikke liste dig ind og numse dem?

— Jo, magelig.

— Ja, men vil du med det samme gøre mig en Tjeneste? Du ved, min Sabel ... den har saadan Affektationsværdi for mig — fra mine Velmagtsdage ... og ...

— Hvordan vil du faa Plads til den, Far?

— Jo, jeg stikker den ned i mit venstre Bukseben og trækker den op mod Armhulen, naar jeg skal bøje Knæet.

Johanne bragte ham smilende Sabelen i Messingskeden og nogle Tikronesedler.

— Hvor rejser vi hen, Johanne?

— Til Hamborg.

— Er han ... der?

Johanne nikkede.

Bageren følte en Smule Stolthed. Han, som aldrig havde været udenfor Sjælland, skulde nu udenlands. Anledningen til Rejsen, den hele fandenivoldske Beslutning sank dybt ned i ham, neden for Bevidsthedens Niveau, og idet han gik bag om Byen ned mod Stationen, var han fristet til foragtelig at spytte over Gitterlaagerne ind i Haverne, der tilhørte jævnaldrende Købmænd og Borgere, som aldrig i deres dristigste Tanker var faldne paa at gøre en Udenlandsrejse. Med kongelig Nedladenhed hilste han paa de faa, der passerede Stien bag om Byen, og med en høj Røst, der viste, at han havde glemt al Forsigtighed, forlangte han ved Billethullet paa Stationen to Pladser til Hamborg.

Billettøren studsede:

— Vil De til Udlandet, Lund?

— Ja vel.

— Længere end til Hamborg?

— Ja, maaske jeg gaar til Wien eller Paris.

— Det var Saten!

Forhenværende Bagermester Lund beklagede i sit Hjerte en saadan sølle Bilettør, der sad bag sit Hul som en Slave i Fængsel, mens den hele Verden stod aaben for forhenværende Bagermester og Næstkommanderende ved den nedlagte Borgervæbnings Politikorps, Peter Rasmus Lund og hans Datter Johanne Adelaide Lund.

— Fa'en skulde være Embeds- eller Bestillingsmand. Nej, den uafhængige Borgerstand, som lyder Kongen og Gud og giver den øvrige Tilværelse en god Dag og en glad Aften — den burde Regeringen beskytte som den rette Grundvold for et sundt Samfundsliv i det kære, gamle Danmark. . . . Og sikkendan den gale Kælling vil ærgre sig, naar hun ser, at baade jeg og Johanne og min Sabel er væk — Naa — da!

Han slog sig paa Laaret, hørte Klingen klirre i Messingskeden og nikkede til sin gamle Ven, der sad skjult mellem hans Over- og Underbukser, mens han mumlede:

— Vi to gamle Krigskammerater kender hinanden, og vi to skal, Fa'en sla' mig, nok hugge os igennem hele Verden.

Inden Toget fór af, begik Bager Lund endda den Ungdommelighed at traktere sin Datter med et Glas svensk Punch og sig selv med en stor Genever med Bitter i. Hans Mod steg end nogle Grader til Vejrs, og hans glade Ansigt lyste som en Lygte ud i Taagen, der aldeles tilslørede det lille Stykke Sjælland, som Toget gled igennem. Han ænsede ikke, at hans Datter sad tæt sammenknuget i Kupéens Hjørne og græd. Han sang og fløjtede afvekslende Lumbyes „Nr. 3", den gamle Rutschbanegalop fra hans Ungdom, og gentog en Stump Tekst til den, hvoraf han kun erindrede de fire Linier:

Op og ned, bestandig fremilende,
op og ned og slet ikke hvilende,
op og ned, snart traurig, snart smilende,
rutscher vi ad Banen hen.

Da han skulde om Bord paa Kielerdamperen, var han, hvis længste Søfart havde været frem og tilbage mellem København og Bellevue, saa modig, som om en Sejlads var en af hans daglige Bedrifter.

Mens hans Datter, søsyg og sjælelig forkommen, indhyllet i sit Overtøj, søgte Salonens mørkeste Krog og dødstræt lagde sig

paa Hyndet, spadserede Faderen med lange Skridt op og ned, betragtede Loftslamperne, det store Spejl, Varmeapparatet og det øvrige Møblement som gamle Bekendte, og, benyttende sig af det Tysk, han havde opfattet af en tysk Bagersvend, der for mange Aar siden havde været i hans Tjeneste, sagde han til Opvarteren:

— Will Sie geben mich en Bøfsteg med Schnaps und Bier und so weiter,

og glad over, at hans Tysk forslog og blev forstaaet, spiste han med olympisk Appetit.

De de gik i Land i Kiel, hvorover Taagen hvilede lige saa tæt som over Sjælland og Havet, sagde han, mens han holdt sin Datter i Haanden, da de gik over Landgangsbroen:

— Johanne — nu er vi s'gu udenlands, min Tøs. Det er der kun en tre fire Mennesker i vor By, som kan ræbe af.

Men det var mørk Aften, og Bageren saa ikke noget af „Udlandet", mens det ny Tog gled frem i Taagen fra Kiel til Hamborg.

— Det er s'gu, ligesom vi var hjemme, sagde han, da Konduktøren raabte den første Station op. Naa ja, ja. Det er jo den samme Gud, som har skabt Holsten og Sjælland og alt, hvad der i Verden er og befindes.

Han satte sig magelig til Rette og faldt i Søvn, vaagnede først, da Konduktøren raabte:

— Dammthor.

VII.

Som om han var en velbefaren Rejsende steg Bager Lund ud af Kupéen, mærkede Sabelhæftet støde mod den venstre Armhule og Dupskoen mod hans Læg; naa — han var jo bevæbnet. Hvad havde han at frygte? Han bød sin Datter Armen, og begge gik med deres Haandbagage over Perronen. De blev tiltalte af Dragere og Hoteltjenere, men Bageren slog flot ad dem og sagde:

— Wir gingen zum Beine — og lo med, naar de Tampe med de tressede Huer lo.

— Jeg er lige godt en praktisk Mand, sagde Bageren til sin Datter. Jeg turde, min S'æl, magelig rejse til Amerika paa den anden Side — Middelhavet.

— Atlanterhavet, rettede Hanne forpustet og i en forknyt-

Tone, men hun fandt, at det var hendes Pligt at rette den gyselige geografiske Bommert, hendes Fader begik.

Nu laa Dammthorplatz for dem med Masser af skinnende Flammer. Fra de udmundende Gader spyedes der Lysmasser ud. Dunkelt skimtedes de høje Hustage gennem Taage og Lysdis. Fader og Datter stod lidt og saa beundrende paa Synet, lyttede til Vognrummelen og Larmen paa Pladsen. Bageren var endnu ubekymret og sagde glad:

— Vi er s'gu nu for Alvor i Udlandet, Hanne; det kan nok hænd's, at dette er storartigt, dette herre.

Johanne tav. De gik over Pladsen og slog instinktmæssig ind i Dammthorstrasse, der aabnede det bredeste og lyseste Gab ud mod dem.

De saa en Skildvagts Pikkelhues Spids lyse foran et Skilderhus paa Fortovet til venstre. Bageren følte til sin Sabel, saa den klirrede derved.

— Han har en pæn Holdning, sagde han og nikkede anerkendende hen mod den sorte preussiske Infanterist og tænkte, at hvis det havde været i hans Velmagtsdage, da han bar sin Fødebys Borgerofficersuniform med Epauletterne, saa havde muligvis den Preusser gjort Honnør for ham. For det gjorde de rigtige Soldater, den Gang Frederik VII besøgte hans By Aaret, før han døde — og da havde han rost Politikorpsets gode Holdning. Pludselig udbrød Datteren:

— Fader, nej se!

Og hun pegede mod en stor Bygning med Kolonnade over Stue-Etagen, hvor pludselig Døre aabnedes og Mennesker strømmede ud fra, mens Lyssøjlen slyngedes ud over Fortov og Gade. Johanne havde vel været i København, men ikke faaet set sig om ud over Vesterbro og de omliggende Kvarterer, hvor hendes Slægtninge boede. Bageren følte sig nu overlegen og sagde flot henkastende:

— Det er natyrligvis deres kongelige Teater her i denne By. Der er altid saadan nogle Piller uden for et kongeligt Teater.

Store Façader med Søjler og Karnapper skimtedes paa den modsatte Side af den brede Gade.

— Man skulde tro, det var Slotte, sagde Johanne.

— Nej, du kan tro nej, sagde hendes Fader. Du maa jo vide, at der ingen Konge bor i denne By.

— Ja, saa maa der da bo Grever eller Baroner.

— Nej, du kan tro nej, Hanne. Det er Jøder. De har Pengene her, og der er dem af dem, som har mere at leve af end vor kære Konge hjemme.

De kom atter ud paa en stor Plads, omspændt og krysset af Gasblus. De kunde ikke se dens Grænser. Pludselig standsede Bageren og sagde med en Røst, der ganske havde tabt sin frejdige Klang:

— Men Hanne! — hvor Fa'en skal vi egentlig hen?

Han stod stille og saa sig om, vejvild som en Ørkenvandrer. Den uoverskuelige Plads laa med de til højre og venstre gabende Gader, hvis Lysrækker til sidst flød sammen, hvis Ende det var umuligt at øjne. Bageren gentog vildt:

— Hanne — hvor Fa'en skal vi hen?

Tøsen blev vred og svarede:

— Hvor Fa'en skulde jeg vide det fra?

— Din uvorne Tøs, skal du bande i en fremmed By og i et fremmed Land midt paa et offentligt Torv?

— Fa'r bandte jo først.

— Ja, men jeg er jo en ældre Mand og et Mandfolk — og endnu er dog et Mandfolk lidt mere end et Fruentimmer.

— Saa—aa? Har Fa'r Overtaget over Mo'r?

— Hm ... saa ... saa, saa, mit Barn! Lad os ikke spilde Tiden med at disputere om Politik. — Bare du havde gidet lære Tysk, som Lærer Povlsen tilbød dig privatis og gratis, fordi du havde været letnem i Skolen.

— Fa'r var jo saa højbenet paa Skibet og talte jo Tysk og sagde, at Fa'r havde lært det af en tysk Svend.

— Naa ja . . . men ser du, naar man skal have fat i en Politibetjent . . . og saadan skal ind paa dybere . . . Tankebevægelser, hvad forslaar saa det Sludder, man kan lære af saadan en forløben Rad? Hm, hm!

Pludselig tog Johanne den gamle om Halsen, kyssede ham og sagde:

— Du er alligevel en sød, gammel Bisse, at du tog med. Lad os bare gaa, hvorhen Benene driver os. I Morgen gaar vi ud paa det Værksted, hvor han, du ved, har Arbejde. Skidt, om vi ogsaa skal drive om i Nat — hvad saa? Kom, gamle!

Saa lidt som nogen Sinde før kunde Lund modstaa sin Datters Kælerier. Han lo nu lystigt op, og med samme Letsindighed, som han havde begyndt Rejsen, lod han sig føre afsted

af hende til venstre over Pladsen og ned ad den første den bedste Gade.

De saa Vand, hvorover Lysstrimer flimrede, en dunkel Silhouet af et højt, alt overragende Taarn, der tegnede en spids Trekant paa Mulmets Baggrund. De stødte mod et Stenbolværk og opdagede en Kolonnade. Bageren blev imponeret og sagde til sin Datter:

— Det er saadant noget, som studerte Folk kalder „klasisk“.

Johanne var lige glad og havde, som altid, ikke Spor af Interesse for det belærende. Hun stirrede nysgerrig paa Billeder, Galanteri-, Manufaktur- og alskens Varer, som i flatterende Grupper viste sig bag de straalende, store Glasruder, standsede omtrent ved hver Butik og udtrykte sin Beundring ved mangt et:

— Næ — se bare! Nej, nu har jeg aldrig set Mage! ... Se, Fa'r ... se, se, se!

Da hun saa sig om efter ham, kunde hun ikke faa Øje paa ham. Et Skrig af Angst lynede igennem hele hendes Krop, saa hun sank i Knæ derved. Hun saa i Fart en Del fremmede Ansigter, som uhyggelig brunrøde i Gasskæret svævede forbi hendes Øjne. Uvilkaarlig greb hun i en af Søjlerne, saa fortvivlet ned i det sorte Vand med de mange langt fremkastede, tværriflede, dirrende, brede Lysafspejlinger ... men Balustraden var saa høj, at den gamle umulig kunde være falden ud over den uden at have gjort det med Vilje. ... Alskens fjollede Tanker fór i faa Sekunder gennem hendes Hoved. Hendes Læber stivnede i Krampe, hun kunde ikke raabe. Da saa hun noget blinke som en bevægelig Lysflamme. Det var en Soldat eller saadant noget. og Lysflammen sad oven paa hans Hjelm, under hvilken en stor, kobberfarvet Næse ragede frem over et kulsort Overskæg, som børstestridt stod ud i Lyset. Han gled ind i et mørkt Parti af Passagen, hvor nogle med Skodder tilstængede, mørke Butiksvinduer afbrød den lysende Linie.

Johanne kunde lige se, at den uniformerede bøjede sig ned, thi hans korte Sabels Dupsko stak vandret ud og fangede noget Lys, hørte ham sige noget, som hun af Tonefaldet sluttede sig til var en Ed eller sligt. Han tog fat i noget og rejste det op og mumlede — hvad Johanne paa Grund af Sprogligheden helt vel forstod:

— Schweinhund!

og derefter hørte hun en Gispen eller et Grynt ... og hun kendte

sin Faders Stemme i de mest uartikulerede Lyd, dem, han altid tog sin Tilflugt til, naar han ikke vilde, kunde eller turde udtrykke sig i Ord lige over for sin Kone.

Hun løb hen imod ham. Manden med Pikkelhuen havde hjulpet Bager Lund op paa Fliserne og sagde noget, som hverken Fader eller Datter forstod et Ord af.

Pikkelhuemanden blev ved at holde i Bagerens Frakkeærme og vendte sig om mod Johanne. Nu forstod hun omtrent Situationen. Han med Flammen oven i Huen maatte høre til Politiet — men hvad kunde det nytte at tale til ham? Hun forstod ikke et Ord af alle dem, han henvendte til hende, og i et hurtigt Glimt af et Minde angrede hun bitterlig, at hun havde foragtet „den vindøjede og kalveknæede“ Lærer Poulsens Tilbud om at lære hende Tysk. Bageren sagde:

— Hanne, Hanne! forklar ham dog, at jeg slet ikke er fuld, men ligefrem træt og elendig og sulten.

— Hvad skal jeg forklare? Jeg kan jo ikke. . . . Jo bi lidt.

Hendes Letsind vandt Overhaand over hendes Angst. Hun fandt, at der kunde komme noget „Sjov“ ud af det hele, især da hun saa Manden med Pikkelhuen smile, saa hans Knevelsbarter trak sig hver til sin Side, medens en Række hvide Tænder skinnede frem under dem, og et Par store Øjne saa ret kurtiserende ind i hendes. Hun improviserede da en Slags Pantomimescene. De var alle tre komne hen under en Gaslygte.

Først gav hun sig til at dingle som en fuld Mand, men da hun havde udført et Par Slingninger, satte hun sit Ansigt i højtidelige, besværgende Miner, rystede paa Hovedet og satte tre Fingre i Vejret, pegede hen paa sin Fader og sin egen Mund, gav sig til at lade, som om hun tyggede, hulede sin Haand og lod, som om hun drak.

Politibetjenten og hun brast samtidig ud i Skoggerlatter. Den første saa sig om med Forsigtighed, og i en Fart fik han kysset Johanne. Han var sikkert ikke sprogkyndig, men af de Ord, han havde hørt de to veksle i al Skyndsomhed, sluttede han, at de muligvis kunde være Danske, hvoraf der jo færdedes saa mange i Byen.

— Dänen? spurgte han forsøgsvis. Bager Lund, hvis Ærme Betjenten havde sluppet for at tilfredsstille sin erotiske Opblussen for Datteren, var kommen saa meget til Hægterne, at han kunde sige:

— Ja, das ist akkurat so ... og derpaa til Johanne:

— Skam dig, Barn, jeg gamle Karl, som endda er ved at falde om som en død Kat, jeg skal snakke Tysk for dig ... og jeg er vis paa, at jeg har slaaet Buler i min Sabelskede.

Politimanden sagde:

— Folgen Sie mir nur und ......

Kun de første Ord forstod Bageren og sagde nikkende:

— Das ist richtich, ich will atlüden, für ich habe selber Militær gewesen.

— Ah so? sagde Betjenten.

— Das ist, Teuflen knause mig, die baare Sandheit, sagde Bageren, vendte sig til sin Datter, idet han med Modet genvandt sine Kræfter:

— Kan Du selv se! Naar jeg først faar Munden i Gang, saa snakker jeg flydende Tysk. Jeg er ikke slet saa stivmulet som Brygger Rasmussens den fjermer.

Politimanden førte dem i modsat Retning langs Vandet udenfor Søjlerækkerne. Efter en kort Gang genkendte de Pladsen, de en Gang havde passeret.

— Gänsemarkt, sagde Politibetjenten, førte dem over Torvet, gav et Par Stød i Piben. Kort efter indfandt sig en lille, tyk Fyr, klædt i samme Uniform som han. De to Funktionærer vekslede nogle Ord, den ny Fyr lo, tog Parret under hver sin Arm, mens den første Betjent kyssede paa Fingeren ad Johanne, som gav ham et Nik og en kort, sympatetisk Latter med til Afsked og saa ham forsvinde i Mørket over Torvet.

Den ny Ledsager begyndte at passiare. Men dels var hans Stemme hæs, dels var hans Talesæt saa hurtigt, at det ikke var Bager Lund og hans Datter muligt at opfange et eneste Ord. Og deres Mod sank, da han førte dem ind i snævre og krogede Gader og Gyder med en myrevrimlende Menneskemasse, der ikke saa ud til at høre til Samfundets Blomst. Han trykkede erotisk Johannes Arm, tillod sig endog intimere Gestus med sin fri Haand, men hun var bange og fjernede sagte hans kærtegnende Forsøg.

Endelig lysnede det op. Mange Lygter straalede; Vand blinkede atter frem; høje Master, Takkel og Tov tegnede sig dunkelt som sorte Striber paa mørkegraa Grund. Tunge Vogne og Karrer rumlede hist og her, der hørtes Raab og Sang. Ud af de dumpe Lyd artikulerede sig følgende Ord i Flygtningenes

Modersmaal. Uagtet det lød i sin allerhæsligste Form, den københavnske Gadejargon, klang Visens Ord:

Saa gaar vi ud at flytte
Vesterbros Frihedsstøtte,
for den staar til ingen Nytte
i den bare Sengehalm

trøstende for dem som en Salme for en troende. De følte Grunden fæstne sig under deres Fødder.

Tre Matroser, som holdt hinanden Arm i Arm, dejsede over Terrænet, syngende Visens næste Strofer, som imidlertid ikke er skikkede til at gengives.

— Gemütliche Burschen, mumlede den hæse Betjent.

Det forstod Bageren og Johanne. Politimanden førte dem i samme Retning, som de slingrende Matroser styrede i. Paa et af en Lygte belyst stort, udhængende, rødt Skilt læste Fader og Datter den trøstende Indskrift med hvide Bogstaver: „Skandinavisk Beværtning og Logis".

Paa en Gang fusede et lydeligt Lettelsens Suk ud fra Faders og Datters Struber. Bageren greb i sin Lomme efter nogle Smaapenge, blev lidt betænkelig ved Sabelens Klirren, men Betjenten syntes ikke at ænse den og afslog med ædel Værdighed de to danske Halvtredsindstyveøre. Han fulgte sine Folk op i en Stue, som var saa fuld af Tobaksdamp, at Gaslysene fra Loftslampen saa lige saa disede ud som Lygteblussene derude, og alle de siddende og staaende Skikkelser, Buffeten og en umaadelig bred Genstand bag den flød ud som uformelige, udsvømmende Blækklatter i graat Trækpapir.

Et Par store, dvaske Øjne mødte den gamle Købstadborger og hans Datter, da de kom saa nær til Buffeten, at de kunde skelne, at den umaadelig brede Genstand var et levende Menneske. Vedkommende lettede flygtig paa en fedtet Kasketskygge og aabenbarede et blegfedt Ansigt med hængende Kinder og et pjusket Kind- og Hageskæg, der groede i uregelmæssige Totter som utriveligt Græs paa en Brakmark af sandet Jord.

Et Glædesglimt strøg hen over Bagerens Ansigt; med en vis Rørelse strakte han Haanden ud mod den tykke Vært og sagde:

— Men det er jo Vognmand Ole Hermansens Søn Herman derhjemme fra.

— God Aften, Lund, sagde Værten uden at forandre en

Mine eller vise mindste Genkendelsesglæde, mens han rakte en løs, lasket, sort Næve ud mod sin Byfælle.

Betjenten sagde et Par Ord til Værten, som lettede paa Huen og svarede:

— Ja wohl, hvorpaa Betjenten fjernede sig.

— Naa saa Lund vil „losere“ her? Ja vel.

— Men hvordan er dog Herman Hermansen kommen herover?

— Ja Fa'en maa vide det, svarede Herman Hermansen og gabede.

— Er Herman Hermansen gift?

— Næ—æ. — Ikke til Stadighed.

— Hæ, hæ. Og Herman Hermansen er glad ved sin Stilling?

— Jo—o—o. Jeg har altid haft Sans for Beværtningssteder; man døjede saa megen Kuld', mens man kørte.

— Kan Herman Hermansen kende min Datter Johanne igen?

— Næ—æ — jo—o. — Men det er fælt, saa hun er bleven før.

Johanne blev rød. Et næsten umærkeligt Smil gled over Vognmandssønnens store Ansigts-Terræn. Han mumlede:

— Ja, hva' Fa'en skal man sige til det? Menneskene kan jo inte immervæk holde sig paa det samme Standpunkt.

— Herman Hermansen kender vel en hel Hob Landsmænd her i Hamborg? spurgte Bager Lund.

— Det fører Stillingen med sig. De fleste Danske har megen Sans for Beværtningssteder.

— Ikke skulde Herman Hermansen for Eksempel have set sit Bysbarn Gabriel Handrup?

— Jo—o. Naar han kommer her, saa er det immer en Whisky-Grog.

— Gaar det ham godt?

— Jeg ved s'gutte. Det gaar ham vel hverken værre eller bedre, end det gaar de fleste.

— Han er jo i et Maskinværksted.

— Saa—aa? Ja, jeg tror det sgu ogsaa.

— Hvor mon det ligger?

— Jeg ved 'et s'gutte.

Værten var aabenbart træt af at tale saa meget. Han sagde pludselig:

— Jeg maa hen til den Skomagersvend fra Korsør og den svenske Kobbersmed derhenne; de venter mig til en Napoleon. Naa først lidt Mad og en Snaps og et Par Øller. Ja vel. Saa skal Pigen vise Lund og Lunds Datter Lunds og hans Datters Kamre.

Fader og Datter spiste med udmærket Appetit; bad saa om at komme i Seng. Værten raabte henne fra Bordet: Lise!

En lille, væver Jomfru med Kappe paa Haaret, hvidt Forklæde og en Ring paa en rød Lillefinger smuttede frem gennem en Slags Portiere bag Buffeten, modtog sin Husbonds Ordre, tændte et Lys og førte Gæsterne ad en smal, snoet Trappe op i en lav Mellemetage og anviste hver et lille, tarveligt, men ret pænt holdt Værelse.

Da Bageren saa en Seng, der nu saa længe havde været Maalet for alle hans Ønsker, blev han from i Sind, foldede Hænderne og sagde:

— Er det ikke sandt, hvad jeg altid har sagt, at Vorherre i Grunden er en god Mand?

De to Flygtninge var saa dødstrætte, at de uden at mæle et Ord gik hver til sit.

VIII.

Men Johanne klædte sig ikke af; hun havde en Fornemmelse af, at der kunde komme noget at opleve, som hun ikke kunde sove fra. Hvad var det? Ja — hun vidste maaske nok, hvad det var, hun anede eller haabede, men løj for sig selv, idet hun sagde halvhøjt:

— Det er dumt ... men alligevel.

Trætheden tvang hende i Søvn, men hun laa paaklædt oven paa Sengetæppet.

Drømte hun ... eller hørte hun virkelig Trin, Tale og Sang?

Hun rejste sig paa Hug, støttede sig paa Albuen, mens hun holdt sin Haand som en Ring om den ene Side af sit Haar, der var gaaet løst og strømmede som en Kaskade ud over Fingre og Arm.

Der var aabenbart sket en pludselig Forandring i Vejret. Thi Maanen sendte en lang, smal Lystriangel gennem Vinduet, hvis Rullegardin hun ikke havde sænket.

Jo, saamænd hørte hun Sang ... hun syntes, hun kendte Stemmen ... men nej, det gjorde hun alligevel ikke. For det

første sang den Tysk, for det andet røbede dens Klang en spiritusbelagt Tunge. Nej, hun drømte vist — for han smagte jo aldrig Brændevin i sin Tid — det kunde hun ikke rigtig lide den Gang, for det hørte med til hendes moralske Børnelærdom, at en rask Fyr maatte kunne kvæle en Snaps ...

Men nu lød atter Ord. ... Hun maatte se og vide, hvad det var. ... Hun gik hen til Vinduet.

Maanen havde atter dulgt sig, og en tæt, fin Sne dryssede ned med Fnug bløde som Dun. Hun saa et rødligt Lys ud over Sneen, skimtede Omridsene af et Par Træer med stift struttende Grene.

Et Ordskifte naaede op til hende. Hun troede at forstaa, at nogle Mandfolk skændte paa en, der vilde gaa, men som de vilde have skulde blive.

Pludselig lød et Brag som af en Dør, der smækkes haardt i. Det røde Lysskær paa Sneen forsvandt. Alt blev dødsstille. Johanne hørte kun Sneens Rislen gennem Luften.

Da saa hun en høj Skikkelse tone frem i den halvlyse Nat. En bredskygget Hat fangede Sneen. Skikkelsen dukkede sig og gik et Stykke frem med noget usikre Skridt, stod saa stille og holdt sig ved et Træ. Han mumlede noget, som det lyttende Pigebarn ikke kunde høre, hvad var.

Hun stod stivnet i Spænding, der paa en forunderlig Maade skærpede alle hendes Sanser. Følgende Ord artikulerede sig efterhaanden:

— De Svinepelse! De faar mig snart gjort til et rent fordrukkent Asen. Og naar jeg drikker, gaar jo rigtignok min Arrigskab væk — det vil sige, det gjorde den i Begyndelsen — men i den senere Tid bliver den værre, saa længe jeg kan sanse. Fanden skulde smadre denne forbandede By med dens Druk og Tøse!

Johanne lukkede Vinduet op og raabte højt, saa det skingrede ud i Natten:

— Gabriel! Gabriel!

Den store Mandsskikkelse fór skudrende sammen, sank i Knæ og intonerede til en Ed, men den blev ham siddende i Halsen. Uvilkaarlig rev han Hatten af og lod Sneen falde paa sit Hoved, tog sig til Panden, mens han mumlede:

— Hm ... mon jeg er helt fuld? Jeg har jo før hørt hende kalde paa mig, men saa har det været saa vidt med mig,

at jeg ingen anden Ting kunde sanse ... hverken kunde gø eller gabe.

— Gabriel! ... Det er mig ... det er Johanne.

Manden stirrede op, hvor Lyden kom fra, men kunde endnu ikke se nogen. I en Fart fik Johanne tændt et Lys, gik atter hen i Vinduet og stod der, mens Sneen fusede ind mod hendes Ansigt og satte Pailletter i det store, flammede, udslagne Haar.

— Jo, det er s'gu sandt ... det maa være sandt ... og puh ... jeg er jo bleven helt ædru. Men Johanne ... Johanne Lund! Hvordan er du kommen her ... og hvorfor ...?

— Fordi jeg vil tale med dig. ... Hjælp mig ned til dig.

Gabriel nærmede sig langsomt Huset, som om han endnu tvivlede om Virkeligheden af, hvad han saa. Stueetagen var meget lav, meget lavere ud til Haven end til Gaden. Den nederste Karm af det Vindue, hvori Johanne stod, bestandig vinkende, var kun lidt over 3 Alen oven for Jorden. Det skønnede den unge Mand straks trods sin Perpleksitet. Han masede en Jernbænk hen under Vinduet, stod op paa den, bredte Armene ud og modtog den unge Pige, som uforsagt gav sig i de store Armes Vold. Hendes Haar strømmede ned over hans Hoved; han mærkede deres sødt betagende Duft — han genkendte den, og endnu favnende hende satte han sig med hende paa Skødet ned paa Havebænken.

Der sad de tæt omslyngende hinanden med hede Kinder og højt bankende Hjerter i den lyse Vinternat, mens Sneen dryssede og dryssede, og de vekslede Kys og de blandede deres Taarer. Det varede længe, før Johanne sagde:

— Gabriel, hvorfor skrev du ikke og sagde mig, hvor du boede?

Han puttede sit Hoved ned under hendes Arm og hviskede:

— Fordi jeg er en Pjalt.

— Naar du vidste, hvordan det er med mig.

— Hm — hm — hm! Det var det, jeg var saa bange for at faa at vide.

— Holder du ikke mere af mig?

— Jeg troede, jeg havde glemt dig ... jeg vilde glemme dig ... men ...

— Men?

— Jeg mærker, at jeg ikke kan blive saa stor en Æsel, som jeg gjorde mig Umage for.

— Men du har vist haft mange Kærester, siden vi sidst saas.

— Nogle ... ja, hviskede Gabriel. ... Nu vil du vel ikke vide af mig?

— Pyh. ... Jeg ved meget godt, at Menneskene ikke er skabte, som Katekismussen vil have, at de skal være. Jeg er selv en tosset og uvorn Tøs.

— Har du ogsaa ...?

— Nej, ikke saadan rigtigt. Men mens jeg var arrig paa dig, saa syntes jeg godt om en Handelsrejsende, der flere Gange laa paa Hotellet, og ham dansede jeg med, saa alting røg os om Ørene ... og, hvis Fader ikke var kommen en Gang, da han — Probenreuteren — havde givet Champagne ... ja saa kunde baade det ene og det andet være sket ...

— Aa — Gud ske Lov! sagde Gabriel med et stort lindrende Aandedræt. — Ja ... ja ... ja, lille Hanne ... det maa være bestemt af ... ja af en eller anden højere staaende, at vi skal tilgive hinanden og holde af hinanden. Men det er vel sandt.. Du sidder jo her. ... Jeg hverken drømmer eller er fuld ...

— Nej ikke mere end under Buskene derhjemme i Sommer, da de gule Bier sværmede, og nu sværmer de hvide. Nu drysser der bare Snefnug over os i Stedet for hvide Blomster.

— Du er et brillant Pigebarn ... solid som Smedejærn — ikke kornet som Støbejærn. ... Men hvordan er du kommen herover?

Lystig og rask fortalte Johanne om deres Rejse, om Faderen, om hans Tysk og om hans Sabel.

Saa maatte Gabriel fortælle om, hvor ondt han havde haft det. Da han fik Arbejde paa et stort Værksted, maatte han slide som et Bæst, var ikke mere estimeret end en Læredreng derhjemme, lærte ingen Ting, for han blev aldrig sat til andet end til at slaa Nagler i, havde længe Mas med at lære det fremmede Sprog, var en Tid uglegloet af Kammeraterne, gik saa paa Sold og andet Sjov med dem, maatte næsten hver Morgen tidlig gaa paa Arbejde med Resten af „Aftenkæferen“ dunkende i Hovedet. „Ja Gu' havde Socialisterne Ret i de store Byer. ... Du siger, det er „simpelt“ at være Socialist, men Arbejderne i de store Værksteder bliver s'gu mere end simpelt behandlede. ... Hjerteslaget i saadan nogle Fabrikskonger er haardere end Dampmaskinens Stempelslag.“ Men han duede ikke til at være med til at gøre Oprør, for han var vis paa, at selv om den værste Kæltring af

disse Blodsugere kom i hans Vold, saa lod han ham løbe, „naar han bad rigtig mindelig for sig.“ ... „Nej, vi Danske er lige godt nogle Syltetøjskrukker ... der er jo ingen Jærn i den danske Jord.“

Der sad de, afvekslende passiarende fornuftigt og vaasende som Børn under Kys og Favntag, under sagte Rislen og Knitren af Sneen, uden at mærke til Kulde.

— Og saa tager vi hjem i Morgen.

— Ja ... kys mig! ... Den gamle har Penge nok med sig til at betale for dig.

— Men din Mor?

— Ja hun bliver arrig, men hun kan jo ikke blive værre end hun er saa tit.

— Sikken en Lykke, at jeg kom ned her hos den Dolk og Tværdriver Herman Hermansen, og at jeg ikke blev fuldere, og at jeg løb her ud i Haven for at slippe for de andre Tampe! Ja, jeg maa hjem til vor By, ligesom en forkælet Dreng til Moderens Skørt. Min gamle Mester tager nok imod mig . . . og saa gifter vi os, inden det ses for meget paa dig, at vi er tre, der bliver viede.

— Ja, men saadan gik det ogsaa min Fa'r og Mo'r og mig i sin Tid.

— Ja det er jo ikke alle, der har Taalmodighed til at vente paa Præst og Degn.

Endelig maatte Gabriel hjælpe Johanne op igen gennem Vinduet. —

Da hun tidlig om Morgenen fortalte sin Fader alt, sagde han stille:

— Og saa vil nogen nægte, at der er et Forsyn til. Jeg for min Part tør aflægge Ed paa det. Ja . . . ja . . . vist maa I hjem og giftes.

Da de sagde Farvel til Værten, og Bager Lund spurgte:

— Men sig mig, Herman Hermansen, hvorfor lod Herman Hermansen os ikke vide i Gaar Aftes, at Gabriel var her? svarede Herman Hermansen gabende:

— Jeg tænkte ikke over det. Jeg obselverer kun, hvad der rager mig.

— Ja, nu rejser vi hjem. Er der nogen, jeg skal hilse fra Herman Hermansen?

— Aa — næ—j. Det kan s'gu være det samme; siden Fa'r døde og Mo'r solgte de sidste Par Bæster og den sidste Fjedervogn, saa har jeg ingen at hilse.

Da de tre kom hjem og traf Madam Lund, var hun saa mat, at hun ikke kunde sige andet end „I Rak.“

— Det varer til en Tid, sagde hendes Mand til sin Datter, men hun skal tage sig i Agt, for nu er hun saa svagelig, at hun vist ryger i Flint næste Gang, hun bliver ædende gal.

Naa — Gabriel og Johanne blev gifte. Bageren stak dem af og til en blaa Seddel i Haanden, og da Johanne havde født en Søn, kom han tit og vuggede Drengen, mens Faderen var paa Værkstedet.

Overfor sine gamle Bekendte var han ikke fri for af og til at vise nogen Overlegenhed. Naar de kom i Disput, sagde han:

— Ja, jeg har nu lært i Udlandet, at det forholder sig, som jeg siger. Og det siger jeg jer, at der er ikke en Ting, man lærer saa meget af, som af en Udenlandsrejse. Men det er ogsaa sikkert, at hvis jeg ikke havde været Militær, saa havde jeg aldrig haft den „Enersji“ at vove mig saa langt ud i Verden.

S. Schandorph.

Gurresange.

Du var tavs og saa mod Skovens
fjerne, taagesvøbte Bræm,
Vognen vuggede os varsomt
mellem gule Agre frem.

Jeg sad drømmende ved Siden,
saa ej Skov og Mark og Vej,
uden at jeg vidste af det,
søgte Blikket stedse dig.

Du var tavs og saa mod Aaens
solbestraalte Sølverbaand —
uden at vi vidste af det,
sad med ét vi Haand i Haand.

Vi talte om Gurresagnet,
husker du, hvor vi lo?
Det kneb saa svært med de Aarstal
for os uvidende to.

Vi talte om Gurresagnet
og Toves fortvivlede Skrig —
jeg husker, med et du stansed
og blev saa bleg som et Lig —

nu ved jeg, hvad da du tænkte,
hvad dengang jeg kunde ej se,
at altid den største Elskov
er fulgt af den største Ve,

at alt, hvad vi skønnest ejer,
det ejer vi kun paa Borg,
at altid den største Lykke
er fulgt af den største Sorg.

Hele Verden er død og glemt,
og nu er vi to alene.
Vor Jord er det Grønsvær, vi hviler paa,
vor Himmel er disse Grene.

Se, vor Lykke er rig og stor
og kender slet ingen Love,
skøn som det Sus, der i Skoven bor,
og fri som den frie Vove.

Det er vor Elskov, den synger om,
den Fugl, der flyver i Luften,
det er vor Elskov, der aandes ud
af alle Blomsternes Duften.

Vi tav, og dog vi talte,
og alt omkring os sang.
Lærkerne ringed til Bryllupsfest
ud over Gurre Vang.

De Fugle var Gildesvende,
de Træer stod Æresvagt.
Du satte en Blomst i Haaret,
og det var din Brudedragt.

Nu kommer den hvide Taage!
Du løber for hurtigt, Hest!
Man skal ikke køre hastigt
hjem fra en munter Fest.

Vor Tanke følger dig ikke,
den har ikke samme Trit —
det var den vel og for hurtigt,
selv om du gik Skridt for Skridt.

Min kongelige Elskov
tigger dig ikke, Tove!
Fri maa din Elskov du give,
skænk mig din Tro og Love —

min Falk har Rem om Foden,
min Hest har Bidsel i Mund,
bøje sig maa den Tjenerflok,
og krybe det maa min Hund —

men Kongens Elskerinde
staar over alle Love,
højt skal dit Hoved du bære,
stolt skal du være, Tove!

Det dufter af Æbleroser
hist fra en Haves Hegn,
Duggen falder saa tæt som
en sagte hulkende Regn.

Bonden ryger sin Pibe,
letter paa Huen: „god Kveld!“
Jeg sidder og hvisker sagte,
tungsindig mit Farvel.

Alting i Verden hviler
og stunder imod sit Hjem.
Du vilde saa gerne tale,
faar ikke Ordet frem.

Vi sad og nynnede Sang paa Sang,
og mærkede intet, førend
vi fra det fjerne saa din Mand,
der stod og vinked i Døren.

Poul Levin.

Nutidstyper fra det litterære Paris.

De Kunstnerindividualiteter, jeg her vil søge at skitsere, har alle det tilfælles, at de paa det nøjeste er knyttede til det Millieu, hvori de virker. Deres Ejendommelighed er formet under Indtryk af det Liv, der pulserer omkring dem; deres Styrke, deres Finhed, deres Mod skylder de Paris.

Ingen af dem er Aander af første Rang, men, hvad de yder, bliver betydningsfuldt, fordi det er personligt og afklaret. Deres Værker aabner Indblik ind i et stort og mærkeligt Samfund.

I.

I.-L. Forain [1]).

Nævner man for en fremmed Ordet Paris, faar hans Ansigt som oftest et forklaret Udtryk. Han har jo aldrig været der, — men alle hans Længsler stiler hen derimod, og i hans Hjerne funkler et lyst og fantastisk Billede af den vidunderlige Stad. Hvilke Skønhedsaabenbaringer kan han ikke vente sig der Døgnet igennem! Disse Avenuer, der smilende gennemvæver Byen, grønne og rene saa lang Dagen er, bades hver Nat i det hvideste Lys. Livet, som leves her, synes lykkeligere og lettere end overalt, hvor dødelige ellers færdes, saa smukke er Kvindernes Øjne, saa skælmskelskværdige Mændenes Ord. I disse Hjerter, der svulmer af Finhed

---

[1]) Mange af hans Tegninger er samlede i de store Album: *Album de Forain* (c. 50 Blade) og *Nous-Vous-Eux* (c. 50 Blade) samt i det mindre: *La vie parisienne* (350 Blade), men de fleste findes spredte rundt om i de illustrerede Ugeblade og i Figaro (*„Les temps difficiles“* og *„Doux pays“*).

og Lykke, maa Tilværelsens Hæslighed være trængt ind blot som svage, mørke Straaler, der giver deres Aand forøget Farve og Spil. Luften, de indaander, skænker dem den lette Beruselse, som al Feststemning er, og anden Luft kender de ikke. En Feststemning, fuld af Ynde og Adel, en Feststemning, hvortil Kvinden yder sit og Kunsten sit, en egen distingveret Charme, der lokker med Finhed, lover meget, holder meget.

For den fremmede straaler der en gylden Glans op fra Paris. Poeterne kalder Byen for Verdens Hjerte. —

Nu hænder det sig, at vor German ankommer til dette sine Længslers Maal paa en kortere Ferieudflugt. Han tilbringer sin Dag med at drive om paa Boulevarderne eller køre i Boulogne-skoven; han besøger de fornøjelige Teatre og den gæstfri galante Verden, — han føler sig blændet og tilfreds. Maaske kan et og andet Træk, han tror at opdage i Befolkningens Karakter, saare hans ærlige Hjerte: den elegante og gratiøse Høflighed, han møder overalt, synes ham muligvis at dække over snedige Angreb mod hans Pung og hans Dyd, og den medfødte Stil, der her præger enhver Livsytring, kan blive ham Tegn paa manglende Gemyt og kolde Hjerter i Folket; men saadanne spredte Iagttagelser drukner ganske i det stærke Indtryk af Byens ydre Glans, der som en Glorie straaler om alle hans Minder.

En lille Oplevelse tænker han dog ikke mere paa, saa ubetydelig syntes den ham; et hastigt Indtryk, der paavirkede ham med en vag Uhygge, uforklarlig, snart udslettet. Her er det:

Midt igennem Boulevardernes Feststimmel saa han engang en Vogn langsomt komme kørende, og i Vognen sad en lille, mørk Mand alene. Med korslagte Arme sad han der, rank, mager, ubevægelig, — klædt i en Dragt uden Lyde. Med smaa, sorte Øjne, der brændte som Kul, betragtede han Menneskestimlen, der gled ham forbi. Intet vilde kunne undgaa ham; ingen maatte kunne skjule sig for ham. —

Denne Mand hører til Paris' mest kendte Skikkelser, om ikke til de mest populære; overalt færdes han, altid klædt i sin lange, sorte Redingote. I de ydre Boulevarders vilde Natteknejper, i de glimrende Restauranter i Byens Centrum, i Salonerne som i Ateliererne, paa Børsen som i Deputeretkammeret, — overalt er han med sine frygtelige Øjne. Kender man ham, bliver der tavst omkring ham; man bukker og hvisker og rækker ham hundrede Hænder, som han næppe rører. Regeringen smykker ham med

sine Ordener og giver ham sine fineste Bestillinger. Til Tak har han et Nik.

Det er Forain.

* * *

Hvad er da hans Betydning?

Først og fremmest er han en Aand, hvem intet blænder, — og han faar derved en uhyre Overlegenhed blandt sine Landsmænd, ja en enestaaende Stilling imellem dem. Franskmændene elsker jo Hæderens og Skønhedens Glans som maaske ingen anden Nation, — Forain ringeagter den, fordi den intet Indtryk gør paa ham; Franskmændene tilbeder deres Hovedstad, som maaske ingen anden Nation deres, — Forain hader den, fordi det Indtryk, den har præget i ham, er for dybt, for uovervindeligt.

Og han er uden Forfængelighed. Betragt hans alvorlige og truende Øjne, hans bitre, sørgmodige Mund; hør hans klare og monotone Stemme, der aldrig hæver sig til Understregninger, aldrig sænkes til Hvisken; læg Mærke til hans hurtige, lidt skødesløse Gang, hans korrekte Holdning, hans udadlelige Dragt, — denne Mand er uden Forfængelighed. Han er for alvorlig; han er for skarp; han er for klar.

Derved bliver hans Rolle bestemt: han er sin Tids, sit Lands, sin Bys Anklager og Dommer. Med en Ubønhørlighed, der sikkert nok mere er i Slægt med Timons Vrede end med Drakons strenge Retfærd, hudfletter han Menneskenes Værk og Tanker. Alt det, som Livets Sol med Lyst skinner over, som giver Tilværelsen Værdi, og som holder Samfundet sammen: Mændenes Troskab og Hæderlighed, Moderkærligheden, Lovens Styrke, Kvindens Opofrelser og de vises Retfærdighed, — alt smuldrer hen som Støv, naar han fæster sit Blik derpaa; tilbage bliver nogle stakkels nøgne Sjæle, der hutler sig gennem Livet, slikkende Jorden. —

Hvilke er nu hans Midler?

Man kalder i Almindelighed de forainske Tegninger *Caricatures*, — et Ord, som dog her bør benyttes med en vis Forsigtighed. Karikaturisterne — hvis kunstneriske Stamfader sagtens er ingen mindre end gamle Homer ved hans Thersites — virker jo væsentlig ved naive Midler: hver sjælelig Pukkel hos Modellen erstatter de for Tydelighedens Skyld med en legemlig; ogsaa Forains nærmeste Forgængere: Daumier og Gavarni karaktiserede delvis deres Typer paa denne Maade. Han selv gaar dybere.

Hans Øje ejer Fotografiapparatets Evne til dadelløs Gengivelse af Menneskeskikkelsen i alle dens Udtryk, og hans Haand benytter sig deraf; derefter iklæder hans saa parisiske Sans for Korrekthed og Distinktion de saaledes skabte Former efter Modens nøjeste Bud. Frygteligt virker nu Modsætningen mellem disse glatte Menneskehylstre og de Sjæle, Hylstrene dækker over.

Dog, denne Fremgangsmaade, der er fælles for saa mange skabende Talenter i Nutiden, er endnu ikke i Stand til at gøre Forain til den, han er. Hans kunstneriske Adelsmærke, Sjælen i hans Begavelse, er hans enestaaende sikre Evne til at udskille det væsentlige fra det mindre betydende uden en Understregning, — en Evne, der aabenbarer sig i lige høj Grad i Tegningerne og i de Repliker, han lægger sine Typer i Munden. Noget saadant vil aldrig kunne læres. Kun et sjældent fintmærkende Øre, kun en aldrig svigtende Hukommelse for Livets smaa Ting, kun en medfødt Gave til Koncentration og Suggestion formaar at skabe disse simple Repliker, der saa ganske ligner dem, vi hører summende om os, hvor vi gaar, og som dog hver for sig bliver et Kunstværk af Rang ved den dybe Grund, der ses eller anes derunder; hver en dækker over en menneskelig Usselhed, som nu kommer til at virke med det dagligdags diskrete Brutalitet, rystende sandt.

At Forain herved bliver en Digter af høj og særegen Værd synes utvivlsomt, — og han er sig det selv bevidst. Engang fortalte han mig om sine Ungdoms Illusioner: at give Litteraturen store, sammenhængende Værker i Roman- eller Skuespilform; men han opgav det atter, — sikkert nok, fordi hans stolte Sind med Bitterhed anede, at han ikke naaede op blandt Menneskehedens største, frieste Aander. Nu nøjes han med at kommentere Livets Forhold i impressionistiske Fragmenter.

Har man haft den Lykke at sidde bøjet nogle Timer over en Samling rembrandtske Originaltegninger, — og vender man sig derefter mod en Samling forainske, da vil man rent umiddelbart føle sig slaaet af den Lighed, der findes imellem dem. Ikke alene, at Forain utvivlsomt har lært meget af Rembrandts Teknik, af hans klare og skønne Menneskeomrids, af hans geniale Kompositioner, men der eksisterer sikkert et dybere gaaende Slægtskab mellem deres Aand.

Forskellen mellem dem ses dog ogsaa snart. Først og fremmest er den gamle Mester upaatvivleligt en langt større Poet. Den varme Humanitet, der kaster saa underfuldt et Farveskær

over saa mange af Rembrandts Tegninger, fattes ganske hos den franske Kunstners; medens de første synes undfangne i et stort Hjerte, saa uvilkaarligt som Smil og Vrede og Medynk fødes, og skabte helt, hurtigt, fuldbaarent af en Haand, der aldrig svigter, — aner man, at Forains Tegninger kun er en af Udtryksformerne for en højt begavet Aands Virksomhedstrang, og man aner, at der forud for hvert af disse Værkers Tilblivelse gaar et omhyggeligt og trofast Arbejde, et Renselsesarbejde, et Fuldkommenhedsarbejde. Men — fuldendt — bliver det et Kunstværk uden Lyde: saa let og klart og kraftigt staar hvert Træk, saa mestersikkert synes hver Linie dragen.

* * *

Vi vil nu hurtigt gennemblade hans Album for at lære hans Talents særegne Udtryksmaade og dets Begrænsning at kende. Vi vil da se, at hans Menneskebetragning i meget nærmer sig den naturalistiske Skoles, blot er den endnu haanligere, endnu mere sørgmodig.

For Tydelighedens Skyld tager jeg, af de Tegninger, jeg udvælger blandt de mest typiske, saadanne, der — ordnede i en bestemt Rækkefølge — viser os en Evolution: Menneskets fra Fødselen til Graven.

Straks vi fødes forudbestemmes vort Liv: viljeløst er vi givne dem i Vold, som Eksistensen allerede har brændemærket med alle Laster; hvorledes skulde vi da kunne blive anderledes end de?

I en Allé i Boulogneskoven staar en Moder med sit 5—6 Aars Pigebarn; til en forbigaaende Bekendt siger hun, pegende paa en Rytter, der netop er passeret: „Siden han er bleven gift, morer det mig hver Morgen at gaa herud og sætte ham hans Datter under Næsen!“

En Tegning benævnes: En Lektion. En oprørt Ægtemand og Fader staar foran sin voksne Datter og taler hende haardt til med afmaalte, dirrende Gestus. — „Aa men Fader!“ hulker hun, — „jeg kunde dog ikke fortælle dig, at Moder har ...“ hun standser. „Jo, min gode Frøken!“ udbryder han, „i sligt Tilfælde skriver man et anonymt Brev!“

I en anden er det Sønnen, der maa høre Moral. Den unge Mand staar med bøjet Hoved; Armen har han i Bind. Faderen: „Jeg kunde forstaa det, havde det været for en gift Kone: Men

give sig til at slaas for en Tøs! — Jeg er ganske af din Moders Mening: Du burde skamme dig!"

Men Forain har endnu mange Ord at sige om Opdragelsens Velsignelser, og særlig er det Mødrene, han har sit Blik vendt imod. *Les mamans* er en staaende Rubrik i hans Album, — et Emne, han aldrig synes at kunne udtømme. Millieuet tager han gerne fra den fattigste Borgerstand, fra Arbejderfamiljerne, hvis Typer og Interiører han kender som faa og kan skildre som ingen, — thi hos disse *coeurs simples* ligger Hjertet paa Tungen; blandt dem falder de Ord, som Forain leder efter og gemmer som kostelige Skatte til sit Brug, — Ord, der i de mere kultiverede Samfundsklasser overbaldyres med intetsigende Forvrængninger; Tanken er jo den samme her som der.

Den Moder, der belærer sin Datter saalunde: „Ser du, min Ven, den, der kun har én Elsker, har ingen," vil i givet Tilfælde true og skælde ganske paa samme Maade som denne: „Du ved," siger hun til Datteren, der er i Færd med at gaa ud med en Ven, „du faar med mig at bestille, hvis du vender hjem med den samme!"

Og Forain tilspidser sin Opfattelse af disse Forhold i følgende simple Replikskifte: Maleren spørger en passant sin Model: „Ved dine Forældre, at du staar Model?" „Ja", svarer hun, „Moder." —

Saadan vokser de da op, de unge Pigebørn, saadanne Begreber faar de om, hvad der har Værdi i Livet. Tingen er jo ikke vanskelig at lære, og Eksistenskampen simplificeres mægtigt, hvis de uden Skælven og uden Sentimentalitet formaar at følge de Opdragelsesprinciper, der indprentes dem tidlig og silde. Mødrene kan begynde at se med Stolthed paa deres Værk, — saa længe det varer. Thi nu kommer Nemesis over dem. Systematisk har de dræbt hver Spire af Menneskelighed, de fandt i de unges Sind, — nu vender det sig mod dem selv. Snart vil disse Mødre faa at vide, at man finder dem generende. En Tegning fremstiller en Moder med sine to Døtre i Færd med at forlade et Operabal. Med onde og arrige Blikke skuler de hen til hende. „Ja, det er ganske sikkert!" udbryder den ene, „havde vi ikke haft dig med, saa var vi blevne inviterede til Souper!" Moderen forstaar, — og snart arrangerer Sagerne sig naturligt. Fra at have været Opdrager bliver hun nu, efterhaanden som Datteren tjener Penge og

udvider sin Menage, sideordnet Raadgiver, Kammerfrue, Tjenestepige. Og nu kommmer onde Dage for hende.

En Moder staar ydmyg foran sit Barn, hvem hun nu intet mere har at lære, bedende om en Smule Penge. „Du vil have Penge?“ svarer hun med et Smil, — „men du er jo endnu smuk, Mama!“ — Og ikke den mindste Smule Frihed tør hun nu tage sig længer: En Dag kommer Datteren ind i sit Badeværelse og finder sin Moder i Karret. „Nu har jeg aldrig set saa galt!“ udbryder hun, „... i mit Badekar! I din Alder, Mama, vadsker man kun sine Fødder!“

Nej, hun har ikke mange glade Timer paa sine gamle Dage, den fortræffelige Moder, og hendes betyngede Hjerte faar da ogsaa en Gang Luft i et Suk, der sikkert nok kommer dybt nede fra. „Aa, Hr. Greve!“ udbryder hun, efter en slem Scene, til en af Datterens Liebhavere: „Jeg siger Dem: faa aldrig Børn!“

Dog, hendes Værk er fuldbragt nu, hun kan rolig lægge sig til Hvile paa sine Gerninger; skænker Datteren hende efter hendes Død en Tanke, da bliver det denne: „Stakkels Moder! ... Nu vil man sagtens bestjæle mig!“ — Hendes Værk er fuldbragt, hendes Liv har naaet sit Maal: Kvinden, hun har oplært, staar nu, stærk og fuldt udrustet til at hævde den Plads, som det moderne Samfund giver hende. Grisk, grusom, brutal har hun nu kun at følge den Vej, hun er inde paa, ret fremad. Hendes Rigdom vil forøges, hendes Position blive sikrere for hver Mand, hun bringer i Vanære, for hver Familje, hun adsplitter. Hendes Lykke er gjort.

Og Forains berømte Serie: *Les vieux cochons*, Kvindens Ofre, tager sin Begyndelse.

Det er en sælsom, uhyggelig Skare, disse gamle Herrer, der nu træder frem til Beskuelse i et Antal og i en Variation, som kun en By som Paris vil kunne gøre sandsynlig. I deres Klæder, der er skaarne efter sidste Mode, ses aldrig en Fold, deres Haar er saa ærværdigt hvide, deres Ansigter blege og alvorlige. Men forsigtigt gaar de paa tynde Ben, Svimmelhed griber dem ofte uden Aarsag, og ud af deres Øjne, der til Tider synes halvt udslukte, kan brænde en Glød, som viser en Sjæl i Vaande.

En af dem hvisker en Nat til sig selv: „Det er, fordi jeg saa sent er begyndt ...“ og maaske har han Ret. Vist er det, at den Drift, der syder i dem, ganske tager Magten fra dem nu. Intet kan holde dem tilbage, ikke den pekuniære Ruin, ikke den sociale Vanære, ikke Verdens Haanlatter, ikke Følelsen af egen

Afmagt. En Gamling hulker paa sit Leje: „Hvor jeg dog savner mine fem og tresindstyve Aar!“ Pigebørnenes Spot og Modbydelighed, der sjælden dølges, Livsfare og Sygelighed hos dem selv, — alt trodses af deres umættelige Lyst. De ved, hvilken Skæbne der rammer dem, men med vaklende Knæ slæber de sig den i Møde.

Og koldt iagttager Forain dem, mens de falder og dør. En brutal Tragik slaar os i Møde fra de Blade, der fortæller om disse gamle Mænds sidste Timer. Betragt denne af Alphonse Daudet saa højt beundrede Tegning: I Skøgens Forværelse ligger en Olding i eleganteste Selskabsdres henstrakt paa Gulvet med Ryggen mod Væggen, hugget i Jorden med ét Slag af Apopleksi, stendød uden en Lyd, — og hun selv, halvnøgen, ude af sig selv af Angst og Uhygge, skrigende gennem Døren ud til Tjenestepigen: „Marie, hurtig, hurtig! Vand og en Vogn! ...“

* * *

Af en moderne Samfundsmoralists Værk at være er disse Tegninger, hvoraf de her anførte naturligvis kun er en ringe Brøkdel, enestaaende kraftige og konsekvente. Andre Salonradikalere nøjes gerne med — ikke uden Elegance — at knipse til det bedærvede Samfund; Forain derimod løber Linen helt ud, ægte Pariser som han er. Hans Aands evige Anspænder, Fornyer og Regulator er den vilde Menneskeforagt, der for ham er bleven en Religion. Vil du lære Mænd og Kvinder at kende, synes han at sige, da gaa ikke ud fra, at de fra først af er forfængelige eller letsindige eller hævngerrige eller løgnagtige: alt dette, som ydre Omstændigheder former i os, — men gaa først og fremmest ud fra, at de er gemene. At Barnet fødes ondt, er vel alle Tænkere enige om; men medens de fleste antager, at det forbedres i Livets Skole, er det Forains faste Tro, at dets Ondskab tværtimod udvikles af dets Erfaringer og gøres nyttig til Brug i Eksistenskampen. Dér lærer Mennesket at dølge, hvad dølges skal, — thi overalt er man jo enig om det gode; men heldigvis rører Dyret sig stundom i det med Dyreinstinkterne: Graadigheden og Parringslysten; da forraader det sin Natur, — og da er det, han griber det fast. —

Hvorledes den seksuelle Drift behandles har de foregaaende Citater vist; Graadigheden tages specielt under Behandling i et lille Hæfte Tegninger, som Forain udgav i 1893 under Navnet: *Les temps difficiles,* i hvilket de da grasserende Panamaskandaler

kommenteres. Jeg anfører enkelte af disse Blade, — maaske de beundringsværdigste, Forain har skabt.

Ja, Tiderne er i Sandhed vanskelige. Alle de velrenommerede Banditter, der nu i Aar og Dag har siddet uantastede rundt om i Statens højeste Embeder og med faderlig Omsorg raadet for deres Medmenneskers Ve og Vel, de føler nu pludselig uden Varsel Uvejret over sig. Overalt slaar Lynet ned, — hvorhen skal man dog flygte? En hidsig Trang til at rense ud har grebet den offentlige Mening: Paa et Blad ses *Marianne* — Fædrelandets Symbol og Navn — række en mægtig Fejekost til den betænkeligt skelende Præsident Carnot med Ordene: „Naa Onkel, rør den nu flittigt!“

Og Kosten bliver rørt. En uhyre Forvirring, Overraskelse paa Overraskelse, opstaar som Følge af disse hurtige *„déplacements“*, som Forain benævner dem. Her vises et Selskab engelske rejsende omkring i Mazasfængslet. De standser foran en Celle. „Pas paa!“ siger Fangevogteren, „denne her er en Minister!“ — Et Ord fra Retssalen: „De har været uforskammet mod mig, Hr. Dommer, udbryder en anklaget, — „jeg sender dem mine Sekundanter!“ „Tak, jeg har modtaget dem,“ svarer Dommeren koldblodig, „de er i Forvaring.“

Imidlertid vænner man sig jo hurtigt til saadanne abnorme Tilstande, — og snart træder de ind i det dagligdags Liv som noget normalt, man har at regne med, hvis man vedblivende skal omgaas hinanden. En Stump Konversation fra five-o'clock Teen: „De har for Øjeblikket en udmærket lille Smørkage i Mazas, ... den er et rent Vidunder med Sukker!“ — En ung Frue træder ind i en Salon med Spørgsmaalet: „Det lader til, man har løsladt min Mand, — han er vel ikke her?“

Panamafondets uhyre Summer er kastet ud for alle Vinde, opslugt, tilintetgjort af tusind graadige Slyngler, der under den almindelige Demoralisation næppe forstaar deres egen Skyld. I de Replikskifter, hvormed Forain belyser disse Forhold, lader han — fint og dybsindigt — særlig Hustruen føre Ordet. Hun har ikke direkte grebet ind i Begivenhedernes Gang, staar derfor friere, mere overlegent og voldsomt i sin Haan, sin Vrede, sin Umættelighed.

„Stakkels Fyr!“ udbryder saaledes en Dame til sin sønderknuste Gemal. „Medens du stjal stakkels 10.000 francs, har de andre skrabet 100,000'er til sig!“ — Til en sølle Deputeret siger Fruen med snærtende Haan: „Kære Ven, hvis du ikke havde

stjaalet noget, vilde man virkelig ikke tage dig alvorlig." En anden bryder ud: „Jeg er ganske af din Søns Mening: Du har vanæret os ved at tage de Penge, men du vil ruinere os ved at give dem tilbage." — —

Vi er nu naaede til Enden. Denne kolde og ubønhørlige Revser har vist os Samfundet fra Vrangsiden. Uden Plumphed eller Patos har han skildret os de hæsligste Lidenskaber, de raaeste Sjæle med saa megen Magt og saa megen Diskretion, at vi uvilkaarlig tror ham paa hans Ord.

Er der nu intet bag denne bitre og stride Haan? Nogle af hans Beundrere har villet finde det, — og den Formel er opstaaet, at hans store Vrede skyldes hans varme og medfølende Hjerte, hans urokkelige, ideelle Tro. Jeg har — med al min Beundring for ham — ikke kunnet se dette. For mig er Forain den stejle Fanatiker, der haardnakket kniber Øjnene til ved Synet af alt, der kunde lede ham bort fra det Livssyn, som hans bitre Erfaringer og gennemtrængende Logik har skabt i ham. Hans Temperament gør ham til Partimand; han er revolutionær Socialist, han er Anarkist, — ikke af Medfølelse med Menneskene, men af Foragt for Menneskene. Hans Hjerte er koldt.

Oplysende i saa Henseende er den Maade, hvorpaa han skildrer de eneste Væsener, der naar den Lykke at eje en Smule Sympati hos ham: de fattige Arbejdere. En Tegning viser saaledes en Deputeret i Samtale med en Proletar. „De ser, min Ven," siger den første, „jeg har rene Hænder." „Og jeg tomme Lommer," lyder det triste Svar. — Paa et andet Blad de samme Mænd. Rigsdagsmanden er i Færd med at opramse den sædvanlige Lektie, der fangede Stemmer i Panamatiden. „Vor Prestige er ødelagt! ... Deres Sparepenge spredte for alle Vinde!" — „Mine Sparepenge!" afbryder Arbejderen, „skab Dem ikke! De ved jo godt, at jeg aldrig har kunnet samle nogle!"

Nej, disse Mænd er i Forains Øjne kun hæderlige, fordi og saa længe som de intet ejer. Men som de er, stoler han paa dem og tror paa dem og holder af dem. De er sikre Folk, naar den store Omvæltning kommer, den Forain i sit vilde Menneskehad aldrig mister Haabet om, aldrig taber Længslen efter.

Derfor lader han Proletaren sige disse skønne og truende Ord til *Marianne*, til det mishandlede, æreskændte Frankrig: „Kom med os, saa vil vi tilgive dig, — men tving os ikke til at hente dig tilbage!"

II.

Paul Hervieu.

Den Staddel i Paris' Vestende, der strækker sig fra Place Malesherbes, hvor man har oprejst Alexander Dumas den ældres Statue, indtil Place Wagram, hvor Alphonse de Neuvilles staar, er de mondaine Maleres og Forfatteres Kvarter. Her er Gaderne brede, Luften ren og frisk; smaa, kokette Hoteller, hvoraf de fleste rummer et Atelier, afbryder uafladeligt de statelige, høje Husfaçader, der strækker sig langs snorlige Avenuer. Færdselen er ringe her og gør kun liden Støj; lette Coupéer flyver hurtigt ned ad de træbrolagte Veje, — og paa Fortovene bruser nu og da elegantklædte, duftende Kvinder frem, som oftest alene, altid følgende et bestemt Maal.

Kvarterets ydre Fysiognomi lader ane Arten af det Liv, der beaander det, — et Liv, som en høj Grad af kunstnerisk Finfølelse frigør fra gængse Vedtægter og stivnende Vaner, — men som ikke desto mindre holdes sammen af bestemte, selskabelige Love, som tøjles af den rolige, udsøgte Elegance, der præger den ringeste af dets Ytringer.

I disse Atelier'er, der oftere ligner kunstnerisk udstyrede Saloner end Arbejdsrum, i disse Saloner, som talrige artistiske Bibelots og halvfærdige Malerier uden Ramme giver Udseende af Kunstnerhjem, samles et broget Selskab, hvis forskelligartede Medlemmer dog har mangfoldige Træk tilfælles. I spillende Konversationer broderes de samme Emner med rigt Variationstalent: Elskov og Kunst, Kunst og Elskov. Men den Kunst, som her er Tale om, er altid nøje knyttet til de Personer, der taler, eller til dem, hvorom der tales, og den Elskov, der løsner disse Menneskers Tunger, er født af og bunden til de konkrete Tilfælde, som indtræffer i deres sluttede Kres. Deres Aand, der udelukkende formes af deres Erfaringer, faar sin Ynde, sin Styrke og sin Begrænsning ved det rige Detaljekendskab, som deres Oplevelser giver dem Anledning til.

Og lige saa fri Tonen er i disse Saloner, lige saa streng er i Virkeligheden Moralen. Kunstens Midler, Elskovens Aarsager og Følger kan her debatteres i de intimeste Udtryk, — Kunsten og Elskoven selv gaar man udenom med varsom Forsigtighed. Med opspilede Næsebor indaander man Røgelsen, der stiger fra de hellige Altre, — men hvem vover vel at ofre sin Sjæl derpaa?

Saaledes dannes disse Mænd og Kvinder. Mændene medbringer i deres Blod en heftig Lyst til Æventyr, en forfængelig og erotisk Nydelsestrang, der dog styres af deres altid vaagne Kløgt; de hidser, de spotter og de kurrer, — og ind i den hede Atmosfære, de skaber om Kvinderne, kaster én et Stænk af Religiøsitet, én et Stænk af Uberørthed, én et Stænk af Anarkisme. Kvinderne, der udelukkende lever af og for disse Mænd, tiltrækkes af deres smigrende Ord og Blikke, men beherskes af deres Klogskab. Deres Kærlighedstrang udfolder sig i sin højeste Finhed og Ynde, reguleret af den artistiske Kræsenhed, de føler om sig, og som naturligt ansporer den medfødte Skønhedssans, — men standses brat og brutalt af Mændenes egoistiske og velberegnende Kulde. Og i denne kælne og grusomme Leg ser dette Selskab sikkert nok Samlivets fineste Charme; til en Afveksling er det her Aanden, der er skrøbelig, — Kødet er redebont.

Et egenartet Millieu fremstaar saaledes med et Præg, der er lige langt fra den virkelige „store Verdens“ klare og regelbundne Stilfuldhed og fra det brede Bourgeoisis konservative, republikanske Dyd; lige langt fra Pengearistokratiets storslaaede, evigt kæmpende Nervøsitet, fra den højere Demimondes forgyldte Kedsommelighed og fra Bohêmeverdenens stilløse, ugenerte Kynisme. Liggende midt iblandt dem drager det Elementer til sig fra dem alle, paavirkes af dem og paavirker dem selv.

I dette Millieu gaar nu, iagttagende og medlevende, de mondaine Forfattere om, unge, førtræffeligt paaklædte Mænd, flittige, rolige, elegant-frivole i Ord og Adfærd; deres ulastelige Ydre aabenbarer den dybe Respekt, som de alle inderst inde nærer for det korrekteste af det korrekte. Fælles for dem alle er desuden en gennemtrængende Mangel paa Naivetet. Intelligente som de er, har deres første Omsorg været at lære deres Omgivelser saa vidt at kende, at de føler fast Grund under Fødderne, hvor de gaar. Er dette først naaet — og det naas hurtigt — da ser de sig roligt omkring: nu kan de uden Fare for at begaa den mindste Dumhed i Ro og Mag udarbejde en Specialitet: en særegen Skrivemaade, et Livssyn, — let forskelligt fra andres. Deres stilistiske Læremestre er Maupassant og Bourget, — hvilket de gerne vedgaar, og Zola, — hvad de nødig taler om. De er Verdensmænd lige saa meget som Skribenter.

Her ses saaledes Marcel Prévost's elegante, let melankolske Skikkelse, altid omgivet af Damer; han taler med mange

udtryksfulde, noget sentimentale Gestus, mens hans Øjne ikke viger fra de smukke Toiletter. Den unge Abel Hermant, Forfatter af en Del saare diskuterede Nøgleromaner, promener stille sit runde, fint plejede Ansigt mellem alle Grupper, lyttende, lurende, med det sødeste Smil og det sirligste Sprog. Fernand Vandérem, Forfatter af en god Roman: „Aske“, er ivrigt paa Færde overalt; leende retter han sin Monocle mod Selskabets smaa Skandaler, der ofte skjuler bitre Lidelser; han slaar dem hen i en Kynisme, men gemmer dem i sit kraftige Temperament. Den behændige Dilettant Jules Lemâitre stikker sit skæggede Satyransigt frem med Øjne, der glipper af Nærsynethed; han ler højt og haardt uden Grund — som ved en pludselig Ide — og snurrer sig rundt paa Hælen. Og de unge Dramatikere Henri Lavedan og Maurice Donnay gaar om med mistroiske Miner til hinanden; begge samler de Repliker her og der til deres bitre og intetsigende Komedier og deres Dialoger i „La vie parisienne“; nu gælder det blot om, at de denne Gang ikke kommer til at ligne hinanden alt for meget.

Men over dem og de andre hæver sig i Betydning et stolt og alvorligt Hoved: Paul Hervieu's.

* * *

Den Udvikling, Hervieu har gennemgaaet, er saare retlinet og viser kun, i hvor høj Grad han fra først af har været afhængig af sine Omgivelser og af de Mestre, der da beherskede Litteraturen. Han debuterede med en Novellesamling: *Diogène le Chien,* hvoraf den første Fortælling, som har givet Bogen Navn, synes overmaade paavirket af Flauberts „Hérodias“; de øvrige viser mere Selvstændighed, for saa vidt man ikke kan paapege bestemte Mønstre, hvorefter de er skabte; men de er i intet væsentligt forskellige fra saadanne Frembringelser, som hans jævnaldrende fabrikerer i Dusinvis. Bredt detaljerede Situationsskildringer, omhandlende ligegyldige Mennesker i ligegyldige Forhold, „Pointe“-Novelletter, opbyggede med megen Flid over deres sidste Sætning. Den Kunstglæde, der findes i denne Bog, er ikke stor og synes væsentlig at bero paa de skarpe Iagttagelser af Hverdagslivet, hvorover den er bygget. Hist og her anes dog et selvstændigt Temperament: Under de dagligdags Livsbilleder er stundom med Møje gravet dybere Grund: Forvirrede og dumpe Lyd fornemmes, — et Sprog, der ikke hører Lyset til.

Af de følgende Værker ser vi nu, hvorledes hans Personlighed mere og mere udfolder sig i Frihed og Kraft, — eller rettere, hvordan den formes ved i fuld Bevidsthed at suge Lys og Styrke ind i sig fra Livet udenom. Endnu er hans Kunst afhængig af de Omgivelser, hvorunder den eksisterer, men medens den fra først af beherskedes af dem, lærer den nu mere og mere at beherske dem.

Thi med hans voksende litterære Berømmelse vokser Antallet af de Selskabskrese, hvortil han har Adgang. Han drager stedse rigere Stof ind under sig, hans Menneskekundskab, hans Verdenskløgt forøges, — og hans kunstneriske og menneskelige Stolthed forøges med den.

Herved — og først og fremmest herved — naar han en Særstilling indenfor den Gruppe af Skribenter, han tilhører.

Den Glans af raffineret, i særlig Grad feminin Skønhed, der udgaar fra de mondaine Forfatteres Kres, kommer jo først og fremmest dem selv til Gode. Kvinderne, i hvem de ser deres Drømme om Finhed og Gratie virkeliggjorte, dyrker de som sjældne Blomster, paa Forhaand visse paa, at Duften vil dufte for dem, Farverne spille til deres Glæde. Fødte Artister, som de er, ser de i disse fristende Skabninger Modeller lige saa meget som Kvinder; de studerer dem samtidig med, at de forelsker sig i dem; og samtidig med, at de udvikler deres sensuelle Tilbøjeligheder, skærper de deres Aand for det perverse ved at moralisere for dem. Disse Forhold faar dyb Indflydelse paa deres Kunst. Den Elskov, de skildrer, — og som de benævner og selv tror er Kærlighed, — parfymerer deres saa æstetiske Livssyn, forvandlende den til Kælenskab; deres Vrede faar ofte Præg af Hysteri, og deres Spot virker kun som Kapricer. Deres Bøger gennemtrænges dybt af en egen sentimental Veltilfredshed lige saa ofte som af en blaseret Ironi; men det ene er ikke bedre end det andet, — thi Bodsprædikanter vil de jo alle være.

Ikke saa Hervieu. Skønt hans Emner ganske ligner dem, hans Kunstfæller behandler, skønt hans Opfattelse af Mennesker og Livet væsentlig er den samme som deres, faar hans Bøger et ganske særegent Præg. Faa vover som han at gaa Tilværelsens onde og galne Ting paa Klingen, ingen ejer som han en helt gennemtrængende Tvivlskraft, og dog virker alt, hvad han skriver, forunderlig kysk. Aarsagen hertil er ikke ganske let at faa Øje

paa: Maaske mangler hans Aand en vis smidig Modtagelighed; maaske har det stærke Herredømme, han ejer over sig selv, villet det saa: vist er det, at det Millieu, hvori han lever, og som han skildrer, ikke har paavirket ham sanseligt. Dets særegne Atmosfære er ikke trængt ind i hans Bøger, — aander ikke ud derfra; ingen Kvinde har fattet om hans Haand, mens hans skrev.

Hertil kommer hans stedse voksende, hans fyrstelige Ligegyldighed for Publikums Dom. Ofte er han gaaet stik imod, hvad de øjeblikkelige litterære Modestrømninger fordrede; aldrig har han fulgt deres Bud. Aldrig har han leflet sig Bifald til, aldrig har han benyttet de smaa, saa uskyldigt udseende Reklamer, som her lokker i Hundredvis for de lysthavende, og som saare, saare faa gaar uden om.

Saaledes er han — uden at have taget Skade paa sin Sjæl — naaet til en saa stor kunstnerisk Fuldkommenhed, som et Forfatterskab under de her skildrede Betingelser vel kan bringe det til. Hans to sidste Bøger: *„Peints par eux-mêmes“*, en Samling Breve, — og den nys udkomne Roman: *„L'armature“* bærer Vidnesbyrd herom.

Som hans kunstneriske Personlighed nu efterhaanden fæstner sig, søger den fortrinsvis at virke ved enkle og store Midler. Paavirkningen fra Flaubert og Maupassant forsvinder; skulde man nu nævne hans litterære Mønstre, blev det snarest Balzac og Stendhal. De brede Detaljeskildringer indskrænkes mere og mere, medens de Mennesker, hvorom der fortælles, vælges betydeligere og analyseres dybere. Hans Stil, der forsmaar alle gængse Kunstgreb for at indsmigre sig hos et Dekadencepublikum, stræber i stedse højere Grad efter Selvstændighed og Kraft. Stundom kan den vel synes noget monoton; man griber sig jævnlig i her at længes efter de talrige friske Observationer, der spætter de bedste af hans jævnaldrendes Bøger med et sligt spillende Liv; til Gengæld er de impressionistiske Iagttagelser, som spredt findes hos ham, givne med en Voldsomhed, der vidner om, hvor intimt han lever sig ind i alt, hvad han skildrer. En dyb Mandighed, der har sin Rod i hans sjældne moralske Styrke, og som udnyttes kunstnerisk af hans gennemtrængende Intelligens, giver hans Bøger det Plus, der hæver dem over hans Kaldsfællers; thi intet vidner om, at han er født med mere Talent end de. —

Vi ser saaledes i denne smukke, noble Skikkelse, der uden mange Ord med rolig Elegance bevæger sig i Selskabslivet, lignende en ung, engelsk Adelsmand, — en Iagttager, hvis Observationer udelukkende benyttes til at fuldkommengøre hans Tankers Værk; en Drømmer, hvis Skaben befolkes af Skikkelser, der dirrer af Liv; en Moralist, hvem den højeste Grad af menneskelig og kunstnerisk Fornemhed giver Ret til at anklage og domfælde.

Sven Lange.

Englands Trade Unions.

Arbejderspørgsmaalet hører vort Aarhundrede til. Ogsaa i Lavsvæsenets Tider fandtes der vel baade Arbejdsgivere og Arbejdere, men den livstidige Lønarbejder, Lønarbejderen som Klasse, eksisterede ikke. Det var Svendens Maal, naar hans Tid kom, selv at blive Mester. Springet fra Svend til Mester var under Datidens lille Bedrift ikke større, end at Gennemsnitsarbejderne kunde overkomme det.

Inden det 18de Aarhundrede var omme, var dette ændret. Watts Dampmaskine og Arkwrights Bomuldsmaskine havde sat Fabrikindustrien i Haandværkets Sted. Storindustrien skaber en Klasseforskel mellem Fabrikherren og hans Arbejdere, som kun et sjældent Lykketræf overvinder. Lønarbejderens knappe Kaar bliver Arbejderklassens Lod. Nu opstaar Arbejderspørgsmaalet, nu begynder Arbejdernes møjsommelige Kamp for at hæve deres trange Kaar, og deres første Vaaben er Associationen, Fagforeningen. Englands *Trade Unions* er Europas første Fagforeninger; de er ikke en Fortsættelse af de gamle Lav, men helt og holdent Tidens Børn; de var det Stridens Tegn, der indvarslede vort Aarhundredes store Klassekamp.

Straks ved Trade Unions Opstaaen i Løbet af det 18de Aarhundrede stillede Lovgivningsmagten sig fjendtlig til dem, og saa maatte det være. Som Rester fra den middelalderlige Lavsordning eksisterede der endnu et helt Lovgivningskompleks, ifølge hvilket Staten paa patriarkalsk Vis helt og holdent paatog sig at ordne og regulere Forholdet mellem „Mester“ og „Svend“; Loven fastsatte Arbejdsløn, Arbejdstid osv., der var intet ladt tilbage til privat Ordning. En Association af Arbejdere, der havde til Formaal selv at regulere Arbejdsbetingelserne, var altsaa et Komplot,

der vilde gribe ind i den lavmæssige Ordning, var en Forbrydelse. Trade Unions kunde derfor kun bestaa i det skjulte, og Skalkeskjulet var som oftest de helt ud lovlige *„friendly societies“*, gensidige Hjælpeforeninger for Sygdom, Dødsfald, Alderdom osv.

Var Arbejderen saaledes af Loven nægtet Associationens mægtige Vaaben, stod han paa den anden Side under Statens patriarkalsk beskyttende Haand. Omkring Aar 1800 ændres dette; der indtræder et Systemskifte. Den sejrrige liberale Økonomi prækede Ophævelse af Statens Regulering af Industrien; den fri Konkurrences *laissez faire, laissez passer* var Tidens Løsen. Den engelske Storindustri, der just var i Færd med at tilkæmpe sig Førstepladsen paa Verdensmarkedet, krævede billig Arbejdskraft, som den krævede billigt Raastof; den fordrede Ophævelsen af alle Love, der fordyrede disse Industriens to første Fornødenheder. En for en falder nu Lovens gamle Værn om Arbejderens *standard of life* (Kaar), og inden det første Tiaar af det 19de Aarhundrede er omme, staar den engelske Arbejder paa den fri Konkurrences aabne Mark, unddraget den sidste Stump af Lovens Beskyttelse og uden Ret til at bruge sit eneste egne Forsvarsmiddel, Associationen.

Dette er den engelske Arbejders mørkeste Periode. Den berygtede engelske Fattiglov, der kritikløst supplerede enhvers Indtægt til et vist Minimumsbeløb, gjorde det muligt for Fabrikherren at trykke selve Arbejdslønnen latterlig dybt ned. Arbejderen maatte da søge sin Løn suppleret af Fattigvæsenet, var altsaa reduceret til et Fattiglems demoraliserende Stilling. Arbejdernes fortvivlede Modstand mod denne Tingenes Udvikling blev slaaet ned med Magt; deres eneste Støtte var de stadig ulovlige Trade Unions, og en systematisk Forfølgelse af dem blev sat i Gang for med Lovens strenge Straf at knuse al saadan organiseret Modstand. Billedet staar godt til hele det historiske Ensemble; det er den hellige Alliances Tid, der lader den hvide Terrorisme vandre sin uhyggelige Gang Europa over.

Fabrikherrernes Liberalisme havde ikke strakt sig længere, end deres egen Fordel bød det; den standsede overfor den fri Association. Nu optager Arbejderne Fabrikherrernes Vaaben, de fordrer Liberalismens, den økonomiske Friheds Principper anvendte ogsaa i deres Favør, til Anerkendelse af Retten til fri Association. Og for første Gang møder vi det Træk, der senere hele Aarhundredet igennem karakteriserer den engelske Arbejderbevægelse: den støtte Bistand fra den radikale Middelstands Side. Under

Ledelse af radikale Individualister, som Place og Hume, føres Arbejderpartiets første Programpunkt til Sejr i 1825, da en Parlamentsakt anerkender Trade Unions som lovlige Foreninger. Nu kunde Trade Unions for første Gang træde frem i det fulde Dagslys, behøvede ikke mere at krybe i Skjul bag Friendly Societies, men fra hin historiske Forbindelse med Friendly Societies skriver sig den ejendommelige Forening af Hjælpekasse og egentlig Fagforening, eller — som de engelske Arbejdere udtrykker det — af *„benefit purposes“* og *„trade purposes“*, der senere er kommet til at spille saa fremtrædende en Rolle i Trade Unions' Historie.

De engelske Arbejdere dannede nu en lovlig organiseret Masse; de ventede kun paa en Fører og et Løsen for at prøve den nyerhvervede Associationsfriheds mystiske Magt. Begge Dele fik de i 1833; Føreren var ingen ringere end den højtbegavede, hovedrige Bomuldsfabrikant, Robert Owen, Løsenet intet andet end den senere saa mægtige Socialisme.

Socialismen er langt yngre end Arbejderspørgsmaalet; dette skriver sig fra Slutningen af forrige Aarhundrede, hin fra Begyndelsen af dette (ca. 1820). Først lærte den haarde Virkelighed gennem Hunger og Savn den simple Arbejder, at „Arbejderspørgsmaalet“ eksisterede; bagefter søgte saa Mænd af Samfundets højeste Lag, hvis Hjerte slog varmt for de fortryktes Sag, — varmere maaske, end sundt var — at forme den fortrykte Arbejders vage Forestillinger i bestemte Teorier, som man saa kaldte for „Socialisme“. En fransk Adelsmand (Saint-Simon) drog de første Grundrids til den ny Lære, en engelsk Bomuldsfabrikant forkyndte den første Gang for de lyttende Arbejdere.

Det var Owens kolossale Tanke at omforme Trade Unions til store nationale Produktionsforeninger, som skulde overtage hver sin Gren af Englands Industri og skyde Driftsherrerne ud af Spillet. Vejen til Maalet var den „sociale Revolution“. Allerede under denne Historiens første socialistiske Agitation møder vi mange af de senere saa kendte Træk: Kravet paa 8 Timers Dagen, Raabet mod „de ledige Klasser“, Organisationen af alle Arbejdere uden Fags Forskel i en fælles stor Arbejderunion. Denne, *„the Grand National Consolidated Trades Union,* der naaede den uhørte Størrelse af $^1/_2$ Million Medlemmer, var helt og holdent Frugten af Owens rastløse Energi. Den talte i sine Rækker et stort Antal *„unskilled“* (ikke teknisk uddannede) Arbejdere, navnlig Land-

brugsarbejdere, der hidtil havde staaet fuldstændig uberørte af Trade Unionismen. Det viser, hvilken Magt den ny Lære øvede paa Arbejdernes Sind, at Bevægelsen saaledes naaede ned i Arbejderklassens dybeste, langsomst bevægelige Lag. — Den ledende Stilling under dette Trade Unionismens første store Opsving indtog imidlertid de nordlige Grevskabers *„skilled“* (fagdannede) Arbejdere, Lancashires Bomuldsspindere og Yorkshires Murere og Snedkere. Bevægelsens aggressive Karakter gav sig Luft i en Række af — til Dels utidige — store Strejker. Men Driftsherrerne stod fast, støttede af Regeringen med alle de Midler, en laks Lovfortolkning stillede til dens Raadighed. Strejke efter Strejke tabtes, Arbejderne led Nederlag over hele Linien, og de fleste maatte underskrive det berygtede „Dokument“, ifølge hvilket de frasagde sig al Forbindelse med Trade Unions.

Socialismen var slaaet til Jorden. Den forsvinder hermed fra den engelske Arbejderbevægelse for ikke at vise sig igen før et halvt Aarhundrede senere, efter at den for længst havde slaaet fast Rod hos Kontinentets Arbejdere. Men Socialismen havde nær revet selve Trade Unionismen med sig i Faldet. Først ramlede „the Grand National“ sammen. En praktisk Lære har fra disse Aar prentet sig ind i den engelske Arbejders Bevidsthed: at den „almindelige“ Arbejderforening kun har et stakket Liv, at den fælles Faginteresse maa til for i Længden at holde en Arbejderassociation sammen, og at denne derfor ikke tør overskride Fagforeningens Grænser. Det er Tyskland forbeholdt i større Stil at gøre det næste mislykkede Eksperiment med den „almindelige“ Arbejderforening, Marx' berømte Internationale. Men ikke blot „Grand National“ faldt; Arbejderne tabte Strejker, og Driftsherrernes „Dokument“ sprængte en for en de fagmæssig organiserede Trade Unions. — Det saa i Løbet af 40rne ud til, at hele den engelske Arbejderbevægelse skulde tabe sig i Sandet, at Eliten af Europas Arbejdere viljeløst skulde falde til Føje under de Betingelser, den fri Konkurrence dikterede dem. Da mødes i London Delegerede fra alle Englands Maskinarbejdere, og ud af de over hele Landet spredte smaa og svage Foreninger i dette Fag dannes her i Aaret 1851 *„Amalgamated Society of Engineers“*. Bygget over en ny Model, besjælet af en ny Aand, var det dens Bestemmelse at blive Europas mægtigste Fagforening, det beundrede Ideal for en moderne Arbejderassociation. Under dens Auspicier, saa forskellige fra de owenske, føres den engelske Arbejder-

bevægelse i de næste 25 Aar fra Undergangens Rand til en Række af Sejre.

Det mest fremtrædende Træk ved den ny Trade Union Model var dens omfattende Ydelse af „*benefits* (Understøttelse)". Dette er vel i og for sig ingenlunde noget nyt. Som tidligere omtalt: ved mange Trade Unions var „benefit purposes" blevet hængende som en Levning fra deres Forbindelse med „Friendly Societies" i Aarhundredets Begyndelse. Men „Amalgamated Society of Engineers" var den første, der ændrede disse „benefit purposes" fra et tilfældigt Paahæng til et gennemført System; den yder — foruden Strejkepenge — Understøttelse i Tilfælde af Arbejdsløshed, Alderdom, Sygdom og Begravelse.

Formaalet hermed er naturligvis først og fremmest at mildne og afdæmpe den Kæde af ulykkelige Eventualiteter, som den moderne, industrielle Arbejder mere end nogen anden er udsat for, og som danner den mørke og uhyggelige Baggrund for hans daglige Liv; men dernæst er det ogsaa Formaalet ad denne Vej at knytte Arbejderen fastere til Fagforeningen end den blotte Faginteresse er i Stand til, at finde et yderligere Forbindelsesmiddel, der kan holde alle Storbritanniens Arbejdere af samme Fag sammen i én stor centraliseret *(amalgamated)* Trade Union. „Amalgamated Society of Engineers" er ikke en Føderation, ikke en Samling af Smaaforeninger, der kun for visse Fællesanliggenders Vedkommende har underordnet sig en fælles Myndighed, det er en centraliseret Forening, der vel er delt i et Utal af Afdelinger *(branches)* hele Storbritannien over, men hvor Afdelingens Myndighed helt og holdent beror paa Delegation fra Centralstyrelsen, saa at den kun er et simpelt Redskab for dennes Magtudøvelse. Udbetalingen af Understøttelse *(benefits)* sker gennem Afdelingen, saa at man ved Spørgsmaalet om Berettigelse har Medlemmernes gensidige Kontrol at støtte sig til, uden at behøve at ty til en omstændelig Undersøgelse i hvert enkelt Tilfælde. Centralstyrelsen bestaar af en Eksekutivkomité og en Generalsekretær, Trade Unions højeste Embedsmand. Hans Forretninger er kolossale; han er paa én Gang Forretningsfører for et stort og indviklet Forsikringsselskab og Leder af en mægtig Fagforenings vanskelige økonomiske Politik. Saavel Generalsekretæren som de Eksekutivkomiterede, hvis Tid optages helt af deres Arbejde i Trade Unions Tjeneste, lønnes af denne. Vi møder her en hel ny Samfundstype, simple Arbejdere, der paa Grund af teknisk Dygtighed og aandelig

Overlegenhed er valgte af deres Kammerater til at lægge Haandens Arbejde til Side og varetage deres fælles Interesser i det sociale og politiske Liv; en ejendommelig Samfundsklasse, halvt Haandens, halvt Hovedets Mænd, hvis fremherskende Karaktermærke er en kraftig Bonsens, en stærk Følelse for Øjeblikkets praktiske Krav og en uforstaaende Uimodtagelighed for abstrakte Teorier. Fra denne Samfundsklasse udgaar fremtidig Lederne af den engelske Arbejderbevægelse; de tilfældige Agitatorers Tid er forbi.

„Amalgamated Society of Engineers“ fandt talrige Efterligninger; vi nævner de øvrige Metalarbejderes, Tømrernes og Murernes Unions; disse de ledende „amalgamated Trade Unions“ havde deres Hovedkvarter i London. Almindelig kunde den ny Model imidlertid ikke blive; den var paa Forhaand begrænset til den Kres af fagdannede *(highly skilled)* Arbejdere, hvis Løn kunde bære de hidtil uhørte Kontributioner af 1 eller flere Shilling ugentlig, som de omfattende Ydelser af Understøttelser *(benefits)* nødvendiggjorde. Allerede her har vi Kimen til den Eksclusivisme, som senere bliver det kritiske Punkt i den engelske Arbejderbevægelse. De simple, ikke fagdannede *(unskilled)* Arbejdere havde fra Begyndelsen af staaet udenfor Trade Unionismen; de blev revet med ind i den under dens voldsomme Opsving i 30erne, men for kun at falde tilbage igen til deres uorganiserede Tilstand, saa snart Vinden vendte sig; den ny Model stod med hele sit kostbare Apparat de simple Arbejdere endnu fjernere end den ældre. Indenfor selve Faget optog dernæst „amalgamated Trade Unions“ af den ny Type kun de af Fagets Arbejdere, der tjente den højeste paa Stedet givne Løn. I og for sig er dette et godt Princip, der baade beskytter de fuldt udlærte Arbejdere mod unfair Konkurrence og sikrer Konsumenterne godt Arbejde, men det er uheldigt, at den mindre dygtige (svagelige, gamle) Arbejder derved helt og holdent stænges ude af Fagforeningen. Den ny Model bliver da heller ikke almindelig gennemført. Veteranerne i den engelske Arbejderbevægelse, Lancashires Bomuldsspindere, holder fast ved de gamle Traditioner, reorganiserer deres Trade Union efter det gamle Mønster og bruger deres høje Løn til at skabe en mægtig Strejkekasse. Deres Eksempel følges af de nordlige Grevskabers Minearbejdere, Englands talrigste Arbejderklasse, og deres Trade Union bliver snart Englands største. — Alligevel bliver Londons store „amalgamated Trade Unions“ de ledende i denne Periode. Deres lønnede Generalsekretærer, der samles i *Conference*

of amalgamated Trades, populært kaldet „Juntaen“, er den ny Æras Mænd. Som de mest fremtrædende kan nævnes Allan og Applegarth, Generalsekretærerne for Maskinarbejdernes og Tømrernes Unioner. For første Gang er Ledelsen af den engelske Arbejderbevægelse hos Arbejderne selv, praktiske Mænd uden økonomiske eller politiske Teorier, men med et aabent Blik for de praktiske Reformer, som Arbejderne i Øjeblikket tiltrænger, og som har Mulighed for en snarlig Gennemførelse; deres praktiske Opportunisme afløser Owens „sociale Revolution“. De optager Økonomiens Lære om, at Arbejdslønnen ikke er en tilfældig Størrelse, der frit kan ændres ved vilkaarlig Indgriben fra Arbejdernes eller Driftherrens Side, men at den er det naturlige Udslag af Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. De søger derfor at hæve Arbejdslønnen ved at begrænse Tilbudet; de opretter et Emigrationsfond for at lede den overflødige Arbejdskraft bort ved Udvandring, de begrænser Tilgangen af ny Arbejdere ved at indskrænke Lærlingernes Antal, de forhindrer Overarbejde etc., en Række af praktiske Forholdsregler, der danner en skarp Kontrast til 30rnes højtflyvende Planer. Ogsaa paa Strejkens Omraade gør den ny Aand sig gældende; der indføres en ny Strejkepraksis. Strejken erklæres ikke i Blinde, straks naar en eller anden abstrakt Retfærdighedsfølelse befindes krænket, men først efter, at en forudgaaende nøje Undersøgelse af Verdensmarkedets Tilstand, foretagen med alle de Midler, moderne Statistik og moderne Videnskab stiller til Raadighed, har vist, at Konjunkturerne er i Arbejdernes Favør, og at Strejken altsaa har Sandsynlighed for at lykkes. Hin Undersøgelse gaar ud paa — foruden den blotte Opgørelse af Arbejdernes og Driftsherrernes Strejkemidler, hvormed man som oftest paa Kontinentet endnu den Dag i Dag lader sig nøje — at bringe Klarhed over det eksisterende færdige Oplag af den paagældende Vare og Efterspørgslen i den nærmeste Fremtid. Efter at de prisbestemmende Elementer saaledes er klarlagte, skønnes der over, hvorvidt Produktionen under disse Prisforhold afkaster et saadant Overskud, at der ved Siden af den normale Driftsherregevinst kan blive Plads til en Forhøjelse af Arbejdslønnen, og først derefter afgøres det, om der skal strejkes eller ikke.

Det praktiske Resultat af denne ny Strejkepolitik, der ofte med ængstelig Forsigtighed sætter Telegrafen i Bevægelse hele Verden over, har været en betydelig Formindskelse af Strejkerne, navnlig de mislykkede Strejkers Tal. Thi en tabt Strejke kan

opsluge alle Trade Unions Fonds, baade Strejkekassen og Benefits-Fonds, som ikke holdes strengt adskilte fra hinanden. Arbejderens Indsats i Kampen er med andre Ord ikke blot hans øjeblikkelige, men til Dels ogsaa hans fremtidige økonomiske Position, og han føres saaledes ved Begivenhedernes Magt til at betragte Strejken som det barbariske Kampmiddel, den er, og til at kræve rationel Forsigtighed i Brugen af dette frygtelige Vaaben. Paa den anden Side kan den sluttede, rige Trade Union, der lønner sine Funktionærer med gode danske Embedsmandsgager, opdrage en Stab af drevne Forretningsmænd, der kan beregne Fremtidens Konjunkturer med samme Sikkerhed som Driftsherren selv og stille moderne Videnskab og Statistik til Arbejdernes Tjeneste.

Hovedbegivenheden i den ny Æra, som „Amalgamated Society of Engineers“ indleder, er imidlertid den, at Kampen føres over fra social-økonomisk til politisk Grund; fra nu af til langt ind i 70erne staar Striden hovedsagelig om politiske Spørgsmaal. Tendensen hertil laa saa at sige i Luften; det er omtrent samtidig, at Lasalle opagiterer Tysklands socialistiske Arbejdere til politisk Aktivitet og derved skaber det moderne tyske Socialdemokrati. I England gribes Politiken dog ikke — saaledes som i Tyskland — som Løftestang for Socialismens Gennemførelse, men den benyttes til Gennemførelsen af bestemte politiske Reformer, ud over hvilke Datidens Ledere ikke saa. De haandgribelige politiske Uligheder, den daværende engelske Lovgivning frembød mellem Arbejderklassen og Middelklassen, stak hine praktiske Mænd mere i Øjnene, faldt dem lettere at tumle med end de indviklede økonomiske Problemer. De krævede: Nedsættelse af den bestaaende Valgretscensus, der faktisk udelukkede hele Arbejderklassen fra politisk Myndighed, Indførelse af et Statsskolevæsen, der kunde sikre de ubemidledes Børn en taalelig Undervisning, Anerkendelse af en Trade Union's formueretlige Personlighed (som det var, kunde man ustraffet og ansvarsfrit bestjæle og bedrage en Trade Union, da den ingen Formue kunde eje med juridisk Gyldighed), Ophævelse af den gamle *„Master and Servant Act“*, der fastsatte Fængselsstraf for Arbejderens Kontraktsbrud, medens den lod Arbejdsgiveren straffri osv., — et Program, paa hvilket Arbejderpartiet helt og holdent kunde mødes med Middelklassens radikale Individualister, og som efterhaanden gennemførtes og den Dag i Dag paa alle Punkter er gældende engelsk Ret. Under Kampen for dette Program gaar Arbejderne og de radikale Individualister

Haand i Haand; det er det unge Englands højeste Intelligens, der her følger Arbejderpartiets Fane; vi træffer Mundella, Medlem af Gladstones sidste Ministerium, unge Universitetsprofessorer og en Række den Gang ukendte Navne, der nu som graahaarede Mænd beklæder Englands højeste Embeder. Fra hine Samarbejdets Dage skriver sig den forstaaende Sympati og gensidige Tillid, der siden da har hersket mellem det engelske liberale (ogsaa endog det unionistiske) Parti og Arbejderpartiet, selv efter at dette for længst har tonet rent socialistisk Flag; det er dette forsonlige Forhold, England i første Række kan takke for, at det er lykkedes der at føre Arbejderspørgsmaalet langt ud over den sociale Klassekamp, hvori saa mange af Kontinentets Lande er blevne stikkende.

Omtrent paa den Tid (1864) bliver „Internationale“ dannet. Generalraadet tager Sæde i London, det tæller Trade Unionismens Ledere mellem sine Medlemmer og Applegarth er dets Præsident. Man standser forbauset ved dette mærkelige Fænomen. Sammenhængen er dog simpel nok. Trade Unions Ledere havde ingen økonomiske eller politiske Teorier, de var sig ikke Modsigelsen bevidst mellem den krasse Individualisme, de forfægtede i Praksis, og den revolutionære Kollektivisme, de gennem „Internationale“ laante deres Navn; deres Forbindelse med „Internationale“ var og blev derfor ogsaa ganske platonisk. „Internationale“ vandt aldrig fast Fod i England; den praktiske Opportunisme, Arbejderbevægelsen her var ledet ind paa, var ikke Internationales“ højtflyvende Planer gunstig.

Den engelske Arbejderbevægelse gik støt sin rolige, sejrsikre Gang. Ved Parlamentsreformen i 1867 opnaaede Arbejderne i Byerne, Hovedmassen af Englands Arbejdere, politisk Stemmeret. I 1874 lægger Arbejderpartiet for første Gang sit afgørende Lod i den parlamentariske Vægtskaal. Striden stod mellem Gladstone og Beaconsfield. De Liberale, som var ved Roret, havde vægret sig ved at gennemføre Trade Unionisternes politiske Program i dets fulde Udstrækning, og resolut tager da Beaconsfield Arbejderpartiets Sag op; det er et Led af hans geniale Forsøg paa at demokratisere det gamle Toryparti for at puste nyt Liv og ny Kraft i det. Ved Arbejdernes Stemmer hæves Lord Beaconsfield for sidste Gang op til Englands Premierminister. Samtidig tager de to første *labour members* Plads i det engelske Parlament, begge ledende Mænd fra Minearbejdernes mægtige Union.

Med Gladstones Lovgivning af 1871, suppleret med Beaconsfields Lovgivning af 1875, hvorved han kvitterede for Arbejderpartiets Bistand, er den engelske Lovgivning om Trade Union afsluttet. Enhver Hemsko eller Hindring for Trade Unionismens fri Udfoldelse og Virksomhed er nu bortryddet; alt er gjort, hvad fra Lovgivningens Side gøres kan, for at stille Arbejderen paa lige Fod med Driftsherren i Kampen om Arbejdslønnen. Samtidig (1875) havde Trade Unions naaet fuld social Anerkendelse, deres sociale Position var sikret. Ikke blot sad deres ledende Mænd i Englands Parlament, men Staten valgte dem tillidsfuldt af egen Drift til Medlemmer af de store Arbejderkommissioner, hvis Beretninger, de saakaldte *blue books,* er Arsenalet for Studiet af det moderne Arbejderspørgsmaal. Overfor Arbejdsgiverne hævdedes Principet om *„collective bargaining“*, i Følge hvilket Driftsherrens Forhandlinger føres, ikke med den enkelte Arbejder, men med paagældende Trade Union. Og det er ingen Naadessag fra Driftsherrens Side, naar han mødes med Trade Unions Repræsentanter; han forhandler med den Trade Union, der leverer ham hans Arbejdere, paa samme Maade, som han forhandler med det Aktieselskab, der leverer ham hans Maskiner og Raamateriale. Det er ikke en Audiens, som en overordnet giver en underordnet, men en ren forretningsmæssig Forhandling mellem to ligestillede Parter. Fra denne Tid skriver sig endvidere de berømte Voldgiftsretter og Enighedskamre, hvor Arbejdsgivere og Arbejdere af egen Drift træder sammen for privat at afgøre opstaaede Tvistigheder og at forebygge fremtidige ved stadig forud at fastsætte de fremtidige Arbejdsbetingelser. Disse Institutioner, der kun var naturlige Udslag af Ligelighedsforholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder, har paa Kontinentet fremkaldt en Række kunstige, statsfremhjulpne Efterligninger, som aldrig har naaet deres engelske Forbillede og aldrig vil kunne naa det, saa længe Forudsætningen for det hele, Ligelighedsforholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder, hverken kendes i Praksis eller anerkendes i Teori.

Baggrunden for hele denne Udvikling danner de glimrende økonomiske Tider i Begyndelsen af 70erne. Under hine Tiders voldsomme Foretagsomhed var Arbejdsløshed ukendt, Arbejdslønnen var højere end nogen Sinde før i Aarhundredet, Trade Unions Medlemstal voksede til det dobbelte, og Juntaen kunde i Ro og Mag fuldende sit sejrrige Felttog paa det politiske Gebet

og skubbe de økonomiske Spørgsmaal til Side uden at forstyrres af det uhyggelige Raab paa det daglige Brød.

Medens Juntaen saaledes i London fordybede sig i den politiske Strid, blev de økonomiske Spørgsmaal, Sagens egentlige Kerne, taget op af de mægtige Unioner Norden for Humber: Minearbejdernes og Bomuldspindernes Fagforeninger. Paa Minearbejdernes Konference i Leeds sættes Trade Unionismens gamle Program i Højsædet: Hævdelsen af Arbejderens *standard of life* ved Statens tvangsmæssige Indgriben paa de Punkter, hvor den fri Association svigter; og der opstilles i Henhold hertil en Række af Fordringer paa Statens Regulering af Mineardejdet, som nu alle er optagne i „*Miners Regulations Act*“ Det er overfor Normalarbejdsdagen, at den begyndende Spaltning inden for Arbejderpartiet viser sig klarest. 9 Timers Dagen er Løsenet i 70erne, som 8 Timers Dagen blev det i 80erne. Kampen indledtes med den store Newcastle-Strejke i 1871. Newcastles Maskinarbejdere, der stod udenfor „Amalgamated Society of Engineers“, begyndte Strejken uden Opfordring fra dennes Side, om de end senere modtog Strejkebidrag saavel fra den som fra Englands øvrige store Trade Unions. Interessant er “Internationales“ Rolle under denne Strejke; paa Anmodning af „Amalgamated Society of Engineers“ standsede „Internationale“ al Tilgang af Maskinarbejdere fra Kontinentet til Newcastle. Efter en kort Modstand gav Driftsherrerne efter for Arbejdernes Krav; under de daværende særlig i Maskinfaget saa glimrende Konjunkturer gled alt for kolossale Gevinster dem ud af Hænderne under en Arbejdsstandsning. — Da Newcastle-Strejken havde vist, i hvad Retning Vinden blæste, proklamerede „Amalgamated Society of Engineers“ og alle de øvrige Unions indenfor Metalindustrien Strejke til Gunst for 9 Timers Dagen; men Driftsherrerne gav efter, inden Arbejdet endnu var blevet nedlagt. Imidlertid havde Lancashires Bomuldsspindere, som ikke ansaa deres Organisation for sluttet nok eller Konjunkturerne i deres Fag for gunstige nok til at sætte 9 Timers Dagen igennem ved en Strejke, begyndt en Agitation for dens Gennemførelse ved Lov for Tekstilindustriens Vedkommende; men — som man kunde vente sig af de engelske Arbejderes kloge Opportunisme — de fordrede kun 9 Timers Dagen gennemført ved Lov for Kvinder og Børn, idet de ganske rigtig beregnede, at en tilsvarende Indskrænkning i den voksne mandlige Arbejders Tid da vilde følge af sig selv paa Grund af den Afhængighed, hvori de forskellige

Sæt af Arbejdskræfter i en højtudviklet Maskinindustri staar til hverandre. Under Humanitetens neutrale Flag gled da Loven i Havn i 1875; og siden da har 9 Timers Dagen staaet fast som Normalarbejdsdag for alle Englands fagdannede Arbejdere, eller rettere som en Maksimumstid, der ikke senere er gjort noget Forsøg paa at rokke.

Den almindelige 9 Timers Dag var saaledes det samlede Resultat af to forskelligartede Bestræbelser og vundet ad to forskellige Veje, dels ved Lovens Bud, dels ved den fri Associations egen Magt. Heri viser sig den begyndende Spaltning i de engelske Arbejderes økonomiske Politik. De ledende Unioner indenfor Englands to mægtigste Industrier, Maskin- og Bomuldsindustrien, er de typiske Repræsentanter for de to Retninger. „Amalgamated Society of Engineers“ havde efterhaanden overført den radikale Individualisme, hvormed de havde forfægtet Arbejdernes politiske Emancipation, paa det økonomiske Gebet. For Lederne af Londons store „Amalgamated Trade Unions[1]“ stod de økonomiske Spørgsmaal overhovedet i anden Række; de mødte her uden faste Overbevisninger, med vage, uklare Forestillinger. Intet Under derfor, at de højtbegavede, videnskabelig uddannede Mænd fra det liberale Partis yderste Venstre under det daglige Samarbejde for fælles politiske Formaal kunde indpode dem deres økonomiske Ideer. Blændede af det Held, der under Tidens glimrende økonomiske Konjunkturer havde fulgt dem i deres Kamp for ved egen Magt at sikre 9 Timers Dagen, troede de ogsaa ved egen Magt, ved den fri Associations Magt, at kunne løse den store økonomiske Opgave, at sikre og hæve Arbejderens „standard of life“. Derfor mente de, at de kunde stille sig stolt afvisende overfor enhver Hjælp eller Indgriben fra Statens Side og renoncere paa al Arbejderlovgivning ud over den blotte Varetagelse af Arbejdernes Sundhed og de umyndiges Beskyttelse.

De nordlige Grevskabers Trade Unions, hvis Hovedkvarterer var i Manchester, Glasgow og Newcastle, delte ikke London-Unionernes Tro paa den fri Associations Almagt. Lancashires Bomuldsspindere blev her de ledende. Deres Union var bygget efter den gamle Model uden Ydelse af „benefits“ og manglede saaledes

---

[1]) Disses Organ var fra 1871, da de aarlige Trade Union Kongresser begyndte, den af Kongressen valgte „*Parliamentary Committee*“, i Stedet for den samtidig opløste Junta.

de „amalgamated" Trade Unions urokkelige Sammenhold og centraliserede Kraft. Bomuldsmaskinen tillod en skarp Konkurrence af Kvinder og Børn, som det var vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at optage i Trade Unionismens Rækker. De faktiske Omstændigheder belærte saaledes Bomuldsspinderne om, at den fri Association ikke kunde være Arbejderbevægelsens sidste Ord, men at Staten maatte træde supplerende og hjælpende til, hvor hin glippede i Bestræbelsen for at sikre og hæve Arbejderens „standard of life". — Vi har her en begyndende Spaltning indenfor det engelske Arbejderparti, men den ny Retning har dog ikke Karakteren af en Opposition. Saa længe de gunstige økonomiske Tider varer — i den første Halvdel af 70erne — gaar alle Englands Trade Unions Haand i Haand, gensidig hjælpende hverandre frem ad de forskellige Veje, hver især følger mod det fælles Maal. Først da den økonomiske Depression melder sig, og Nød og Arbejdsløshed presser det økonomiske Principspørgsmaal, om Fagforeningen skal afslaa eller kræve Statens supplerende Bistand, frem i første Række, først da vokser den beskedne, ny Retning til en snart sejrrig Opposition. Men helt igennem 70erne staar „Amalgamated Society af Engineer" og de øvrige ledende London-Unioner som Trade Unionismens Repræsentanter overfor Omverdenen; det er deres ledende Mænd, der fører Ordet i „Parliamentary Committee", og det er paa deres Konto, at Trade Unions saa vel i England som paa Kontinentet almindelig opfattes som den radikale Individualismes fasteste Borg.

Omkring Aaret 1875 var Arbejderpartiets politiske Program næsten helt og holdent blevet ophøjet til gældende engelsk Ret. Arbejderne i Byerne havde Stemmeret til Parlament og Kommune, Trade Unions havde faaet den tidligere savnede Beskyttelse mod Tyve og Bedragere, Arbejder og Driftsherre var af Loven satte paa lige Fod, og Staten havde taget Skolevæsenet i sin Haand. Men Datidens Ledere var Øjeblikkets, ikke Fremtidens Mænd. De manglede det overlegne Blik for, at de politiske Spørgsmaal for Arbejderne kun er et Trin paa Vejen mod det store økonomiske Maal, at hæve Standens Kaar, at det kun er Forpostfægtningen, ikke Hovedslaget selv, der staar paa politisk Grund. Skønt Arbejdernes politiske Emancipation i det hele og store var gennemført, og den politiske Reform dermed havde mistet sin Ret til at staa forrest paa Programmet, bliver Parliamentary Committee's Mænd stikkende i den gamle Skure. De manglede den viden-

skabelige Træning, der gør Aanden mobil og frier den fra Vanens sløvende Magt; de var ikke i Stand til at følge en Bevægelse i dens forskellige Faser. De sluttede sig fastere og fastere til det liberale Parti; Forbindelsen mellem dette og Trade Unions taber mere og mere Karakteren af en Koalition mellem to selvstændige Partier; i Løbet af 80erne nærmer Arbejderpartiet sig stærkt til at blive det liberale Partis Hale. Forrest paa Committee's Program stod nogle temmelig underordnede Reformer paa Justitsvæsenets Omraade. Stemmerettens Udvidelse til Landarbejderne optog man først, efter at det liberale Parti selv havde accepteret det; det samme gjaldt om andre Reformer i denne Retning, som Diæter til Parlamentsmedlemmer, *„one man one vote“,* etc.

Paa det økonomiske Omraade hævdede de ledende Unioner med „Amalgamated Society of Engineers“ i Spidsen stadig den radikale Individualismes Ideer, at Fagforeningen ikke tiltrænger Statens Hjælp, men er stærk nok til paa egen Haand at sikre og hæve Arbejdernes Kaar, — og det skønt Begivenhederne i Slutningen af 70erne havde givet Arbejderne en dyrekøbt Lære. De glimrende Konjunkturer fra 70ernes Begyndelse blev nemlig afløste af en industriel Depression, der naaede sit Højdepunkt i 1879. Fabrikkerne indskrænkede deres Virksomhed over hele Linien; i Tusindvis blev Arbejderne afskedigede; Lønnen blev nedsat Maaned efter Maaned, 9 Timers Dagen, som blev vunden ved Newcastle-Strejken, var den eneste af Gevinsterne fra de gode Tider, der blev reddet fra det almindelige Skibbrud; en Række af tabte Strejker sprængte den ene Trade Union efter den anden. Kun de ledende „amalgamated“ London Unioner, der var fast sammentømrede ved deres omfattende Benefit-Ydelser, red Stormen af med uformindsket Medlemsantal; det var deres urokkelige Modstand, det nærmest skyldes, at 9 Timers Dagen blev reddet, men de tabte deres Fonds i Kampen for at fastholde de gamle Priskuranter. Den gamle Trade Union Type fra 1851, med Foreningen af „trade“ og „benefit purposes“, havde her paany vist sin store Overlegenhed. At de ledende Unioner af „highly skilled“ Arbejdere stadig hævdede den økonomiske Individualisme, er kun forklarligt, naar det erindres, at der Haand i Haand dermed gik en eksclusivistisk Tendens, et Forsøg paa at udskille sig fra Arbejdermassens store Tros. Den økonomiske Individualisme, der stolt afviser Statens Indblanding og henviser Fagforeningen til at staa paa egne Ben og klare sig ved egen Hjælp, kunde muligen strække

til netop for de „highly skilled“ Arbejderes fastorganiserede benefitydende Unioner, men dens Proklamation var en Prisgiven af de „unskilled“ og „mindre skilled“ Arbejdere, hvis Fagforeninger — hvis der da overhovedet eksisterede saadanne — umulig kunde undvære Statens kraftige Bistand.

De „unskilled“ Arbejderes fattige Fagforeninger havde ikke Raad til at optage de omfattende Benefit-Ydelser, som hjalp den „skilled“ Arbejder over de døde Punkter i Livet og gav hans Fagforening den urokkelige Fasthed. Jo mindre „skilled“ Arbejdet er, des krassere bliver Maskinernes Konkurrence, des mere hævder Kvindens og Barnets Arbejde sig paa lige Fod med den voksne Mands, Hustruen underbyder Manden, Barnet Faderen og opnaar kun at føje et opløst Hjem til de fattige Kaar. De „unskilled“ Fag er ikke fast afsluttede overfor hverandre; med faa Ugers Varsel kan det ene Fag kaste alle sine overflødige Arbejdere over paa det andets Territorium. De „unskilled“ Arbejdere maa uden at vælge og vrage aabne deres Rækker frit for Proletariatets tankeløse Folkeformerelse; hvor de „skilled“ Arbejdere har den forholdsvis lette Opgave at begrænse Lærlingernes Antal, er det de „unskilled“ Arbejderes Opgave at begrænse Fødslerne, at standse selve Overbefolkningen. Henvist til egen Hjælp er derfor deres Sag haabløst tabt. — Exclusivismen er en skjult Spire i enhver Arbejderbevægelse; den er det Skær, hvorpaa netop den kraftige Arbejderbevægelse saa let knækker over. Kun de „highly skilled“ Arbejdere kan naa fuldkomne Associationsformer, hvor det er forholdsvis let at holde Overbefolkningens stride Strøm ude fra det „skilled“ Arbejdes tætsluttede Fag. Det er derfor fristende for Arbejderklassens forreste Geledder at sige sig løs fra Forbindelsen med Bagtroppens Slæng, at opgive den store Fælleskamp i den aabne Mark og søge Dække bag det Værn, den tekniske Uddannelse giver. Individualismen ligger enhver Arbejderbevægelse fjern. Den blev kunstig indpodet de engelske Trade Unions under en politisk Alliance med dens Forfægtere. Men Individualismen fik først Rygrad og Farve for de ledende Unioners „highly skilled“ Arbejdere, da de i den saa Midlet til at skille sig af med de „unskilled“ Arbejderes tyngende Paahæng. Naar to Bjærgbestigere er bundne sammen, er en Kniv det bekvemmeste Middel, hvis den bageste snubler.

Vi er her ved det springende Punkt i den engelske Arbejderbevægelse. Det ser et Øjeblik ud, som der skal danne sig

et Slags Arbejdets Aristokrati, som om en ny Fjerde-Stand skal hæve sig paa Proletariatets Skuldre, og Eliten af de engelske Arbejdere med Faner og klingende Spil forlade den gamle Valplads for at forfølge sine egne Maal. Var det sket, vilde den engelske Arbejderbevægelse have tabt sin Kraft for mange Aar; det vilde da i en uoverskuelig Fremtid have været Tysklands Arbejdere, der var komne til at give Tonen an i Europa.

Men Faren driver over. Den store økonomiske Depression fra 79, der paa saa mange Punkter harbestemt Europas nuværende Udseende, skabte indenfor den engelske Arbejderbevægelse en kraftig Opposition mod denne de ledende Unioners Politik. Det var den nys omtalte Retning, der nu gik over til klar og aaben Opposition. Dens Kerne var Bomuldsspinderne og Minearbejderne, der igen havde samlet deres halvt opløste Unioner efter Kraket i 70erne; de maatte begge — i Forhold til Maskinarbejderne og Tømrerne — henregnes til Kategorien „mindre skilled" Arbejdere, og deres Fagforeninger havde ikke optaget de ledende London Unioners omfattende Benefit-Ydelser.

Hermed er vor Tids store Begivenhed paa Arbejderspørgsmaalets Omraade indledet, Kampen mellem den saakaldte *Old* og *New Trade Unionism.* For den overfladiske Iagttager er det kun en Kamp mellem de to Trade Union Typer, Typen med eller uden „benefit purposes"; de stridende Parter repræsenterede jo hver sin Type, og i den daglige Strid blev Debatten ofte — og med Bitterhed — ført over paa dette let haandterlige, men i Virkeligheden ganske neutrale Punkt. Stridens Kerne var det store Principspørgsmaal, om Arbejderpartiet skulde staa solidarisk som et sluttet Hele, om Statens hjælpende Haand, som Fortroppen kunde undvære, men Bagtroppen ikke, skulde søges eller afslaas. — Kampen mellem Gammel og Ny Trade Unionisme er altsaa i sin første Fase ingenlunde en Kamp for eller imod Socialismen, men en Kamp for eller imod Individualismen; Ny Trade Unionismen hævdede i denne Fase kun Statens og Kommunens Indgriben indenfor det bestaaende Samfunds Grund, et Standpunkt, der i lige Grad tager Afstand fra Individualismen og Socialismen. Dette er det oprindelige Trade Union Program; det er ligeledes det, der nærmest er den moderne Videnskabs Standpunkt; vi vil i det følgende for Kortheds Skyld betegne dets Tilhængere som Mellempartiet. — Ej heller staar Kampen mellem Gammel og Ny Trade Unionismen i denne første Fase mellem „skilled" og „unskilled" Arbejdere,

men mellem „highly skilled“ og „mindre skilled“; de „unskilled“ Arbejdere, hvis faa og svage Organisationer var fejede bort af Krisen i 70erne, stod helt op til Slutningen af Firserne fuldstændig udenfor Trade Unionismen.

Den økonomiske Depression havde kun naaet sit Kulminationspunkt i 1879, den var ingenlunde forbi dermed; langt op i 80erne kastede den sine mørke Skygger med Arbejdsløshed, Nød og Elendighed i Følge. Den ny Generation, der var vokset op med disse mørke Erfaringer for Øje, og hvis Erfaringer kun talte om den fri Associations Afmagt overfor Konjunkturernes skæbnesvangre Svingninger, sluttede sig helt og holdent til Oppositionen. Selv indenfor „Amalgamated Society of Engineers“ kommer de ny Stemmer til Orde. Fra Kongres til Kongres gaar Oppositionen med stedse voksende Minoritet, indtil den sejrer paa Kongressen i Bradford 1888, under Tilslutning af store Minoriteter fra Maskinarbejdernes og Tømrernes Unioner. Bradford-Kongressen erklærer sig til Fordel for 8 Timers Dagens Fastsættelse ved Lov og for en Grundskat, hvorved Staten tilegner sig Jordens Værdi (Jordens Nationalisation). Spørgsmaalet om, hvorvidt Fastsættelsen af Arbejdstiden skulde ordnes ved Lov eller overlades til Fagforeningerne selv, var efterhaanden blevet det Punkt, hvorom hele Striden koncentrerede sig; det var blevet selve Principspørgsmaalet. Det andet Punkt paa Programmet, Jordens Nationalisation, var en indirekte Affødning af den socialistiske Agitation, som paa denne Tid allerede var i fuld Gang og vel nærmest fandt Tilslutning blandt de „unskilled“ Arbejdere, men ogsaa mellem de „skilled“ fik større og større Fodfæste. Tanken om Jordens Nationalisation kan i Videnskaben føres tilbage til Stuart Mill; den blev i 80erne optaget af den amerikanske Forfatter Henry Georges, der i en glimrende Fremstillingsform populariserede den for Menigmand. Hans Skrifter gjorde et dybt Indtryk i England, ikke blot blandt Arbejderne, men overalt i de dannede Krese. England er jo det Land i Europa, hvor Jorden er fordelt paa de færreste Hænder, og hvor Skyggesiderne ved den private Ejendomsret over Jorden derfor kommer skarpest frem.

De gamle Unioner var blevne overstemte paa Trade Unions Kongressen, men det var dog stadig deres Mænd, som sad i „Parliamentary Committee“, der skulde føre Kongressens Beslutninger ud i Livet. Vi ser nu det Særsyn, at „Parliamentary Committee“ undlader at optage Bradford-Kongressens Beslutninger

paa sit Program; paa den anden Side kan den heller ikke fastholde sit gamle Program, der er i direkte Modstrid med Kongressens Beslutninger. Den staar saaledes foreløbig uden Program, Maskineriet er gaaet i Staa[1]). Der indtræder et spændt Forhold mellem Kongressen og „Parliamentary Committee“. De gamle ledende Unioner drev deres Modstand til det yderste; de forhalede den ny, sejrende Politiks Proklamering i Haab om, at en eller anden Begivenhed i sidste Øjeblik skulde faa Stemningen til at slaa om. Da indtræder i 1889 den store Dokstrejke, som fører hele Reserven af „unskilled“ Arbejdere ind i Trade Unions Rækker og skyller al Modstand mod den ny Politik over Bord.

Med Dokstrejken dukker Socialismen for anden Gang op i Trade Unions Historie. Fra Owens Dage havde den socialistiske Agitation hvilet i England. Fra denne dens første praktiske Tumleplads gik den til Frankrig, hvor den i Februarrevolutionen fejrede sin Triumf og fik sit Knæk. I 60erne er Skuepladsen forlagt til Tyskland. Socialismen fandt her i Karl Marx sin genialiste Teoretiker og i Lasalle sin mest glimrende Praktiker. Marx's Socialisme — den saakaldte Kollektivisme — er den, der nu raader rundt om i Europas Lande. I 1880 begynder Agitationen i England. Øjeblikket kunde ikke være heldigere valgt. Kulminationspunktet i den økonomiske Depression var lige passeret. Arbejdsløsheden havde splittet Tusinder af stræbsomme, velstillede Hjem. De ulykkelige Arbejdere stirrede med Rædsel paa disse gaadefulde Kriser, som Trade Unions og Loven stod lige afmægtige overfor. Da dukker den ny Lære op, der netop véd Besked om disse Kriser, hvis første Programpunkt netop er at lave Samfundet om, saa Kriser, Arbejdsløshed og uforskyldt Fattigdom ikke kendes

[1]) Vel vælges Parliamentary Committee af den aarlige Trade Union Kongres. og vel stod det derfor i Oppositionens Magt at afskedige den fungerende Parliamentary Committee og sætte sine egne Mænd ind. Men det er en fast Trade Union Praksis, at de Mænd, der én Gang er hævede til Trade Unions lønnede Bestillinger og under dette deres Arbejde i Trade Unions Tjeneste er blevne uskikkede til at vende tilbage til Haandens Arbejde, ikke afskediges, men at det overlades til dem selv at trække sig tilbage, naar de har fundet en eller anden passende Retræteplads. Det vidner om det høje Standpunkt, den engelske Arbejder indtager i det offentlige Liv, at det Forsøg, der paa den følgende Kongres blev gjort paa at besvare Parliamentary Committees uparlamentariske Handlemaade ved at bryde med hin Praksis. vistes tilbage med overvældende Majoritet.

mere. Paa denne Tid blev endvidere Fattigdommen i London for første Gang statistisk oplyst; det viste det utrolige Resultat, at $1^1/_8$ Million (derunder omtrent hele East-End) levede under den saakaldte *„poverty line“*. Der blev herved rammet en Pæl gennem den gamle, behagelige Tro, at Fattigdom altid skyldtes enten Drukkenskab eller Dovenskab; man kunde ikke fastholde denne Beskyldning overfor en Tredjedel af Londons Indbyggere.

Jordbunden i England var saaledes paa den Tid højst modtagelig for den socialistiske Agitation. Den rettedes først og fremmest mod de „unskilled“ Arbejdere, der foreløbig stod fuldstændig udenfor Trade Unionismen. Men ogsaa indenfor Trade Unions' „skilled“ Arbejdere (navnlig det før omtalte Mellemparti af „mindre skilled“ Arbejdere) gjorde den rivende Fremgang. Helt op gennem 80erne finder der en langsom Svingning til venstre Sted over hele Linien; ligesom der er en Strømning fra det individualistiske Parti til Mellempartiet er der atter en Strømning fra Mellempartiet til det socialistiske. Under disse to sidste Partiers fælles Opposition mod det ledende individualistiske, begynder allerede her den Sammenrystning af Socialister og Ikke-Socialister, som er en af Ejendommelighederne ved Socialismens engelske Fremtoningsform. Den socialistiske Fraktion af Oppositionen, der overhovedet anslog en mere bitter og aggressiv Tone, var det navnlig, der drog Angrebet paa de ledende Unioners Trade Unions Type med dens Forening af „trade“ og „benefit purposes“, ind i Striden. Det gjordes gældende, at Forsikringen mod Alderdom, Ulykkestilfælde og Sygdom var Statens, ikke Fagforeningens Sag, og at Fagforeningen, naar den belemrede sig med disse „benefit purposes“ blev for tung, for ængstelig og for forsigtig til med aggressiv Kraft at kunne varetage Arbejderens Interesser overfor Arbejdsløn og Arbejdstid („trade purposes“), og sank ned til en blot og bar Forsørgelsesklub. Den første Indvending er ren doktrinær; den overser, at Statens Pligter i disse Retninger netop opfyldes bedst ved, at Stat og Fagforening mødes paa Vejen. Den anden Indvending er mere værd, den var delvis berettiget overfor flere Trade Unions paa den Tid, men hvad der virkelig hindrede Varetagelsen af „trade purposes“, var just ikke Forbindelsen med „benefit purposes“, men den Omstændighed, at Bestyrelsen var saa faatallig og uøvet, at al dens Tid og Kraft og ofte ogsaa al dens Interesse blev optagen af de løbende Understøttelsesforretninger.

Lederne af en ny Bevægelse tilhører som oftest en højere Samfundsklasse end Bevægelsen selv. Til en vis Grad var det ogsaa Tilfældet her. Forrest i Rækken i den socialistiske Agitation stod John Burns og Tom Mann, begge af Maskinarbejdernes „highly skilled“ Klasse, som i social Position og Dannelsestrin stod ikke saa lidt over de simple „unskilled“ Arbejdere, der var Agitationens nærmeste Genstand. De havde begge, fra de var Læredrenge, været ivrige Trade Unionister, havde senere set sig om i Verdenen, arbejdet i Amerika og Afrika og var endnu som unge Mænd vendte tilbage til England som begejstrede Socialister. Agitationens Hovedorgan var *„Social Democratic Federation“*, — som Navnet viser — ikke nogen Arbejderforening, men en Forening af Mænd og Kvinder af alle Samfundsklasser, som stræbte mod det fælles socialistiske Maal.

Den socialistiske Agitation, der i 80erne dreves i England, var en tro Kopi af den tyske: samme store Ord, samme højtflyvende Planer, fremfor alt samme abstrakte, halvt fantastiske Tilsnit. Den socialistiske Stat oprulledes for den engelske Arbejder som et fjernt og taaget Ideal, saa forskellig fra den Verden, han lever i, som hvidt fra sort. Den Vej, der førte fra denne Jammerdal til det forjættede Land, det Middel, som man i mere eller mindre forsigtige Talemaader kresede om, her som i Tyskland — blot her en hel Del mindre forblommet — var den sociale Revolution. Men Socialismen var endnu for ny i England til at staa paa egne Ben, til at antage sin egen selvstændige Form; den var endnu ikke vokset sammen med den praktiske engelske Nationalkarakter, men bar overalt Præget af den fremmede, germanske Indpodning. — Det mest bekendte Udslag af hin revolutionære Tendens er Tumulten paa Trafalgar Square i November 1887. Politiet havde nedlagt Forbud mod at benytte Trafalgar Square, der fra gammel Tid er London-Agitationens Tumleplads, til en Arbejderdemonstration; ikke desmindre søgte Arbejderne med Magt at tiltvinge sig Adgang; Militæret maatte rykke Politiet til Undsætning; det gik løs med Politistave og Sabler, og efter at nogle Skrammer var uddelte, hævdede Ordenens Haandhævere Besiddelsen af Trafalgar Square. Hovedmanden for denne Tumult var John Burns, som i den Anledning blev idømt 3 Ugers Fængsel.

Det var imidlertid endnu ikke lykkedes den socialistiske Agitation at organisere de „unskilled“ Arbejdere; de stod stadig udenfor Trade-Unionismen, og indenfor denne var de egentlige

Socialister i decideret Minoritet. Ved Dokstrejken i 1889, den første store og heldige Strejke af „unskilled“ Arbejdere, skifter alt dette Udseende. Den indledes med et Par mindre Strejker. Stødet til hele denne aggressive Bevægelse af de „unskilled“ Arbejdere blev egentlig givet af en Kvinde, den bekendte Annie Besant, der foruden at være Grundlægger af Tidens Modereligion tillige er en ivrig Socialist. Hun kom ved tilfældige Omstændigheder i Berøring med Londons Tændstikarbejdersker, og indigneret over den usle Løn, man bød dem for deres lange og sundhedsfarlige Dagværk, satte hun en Strejke i Gang. Uden Fonds og uden Organisation syntes Kampen paa Forhaand haabløs. Men den offentlige Mening, oparbejdet af Annie Besant og en Række højtbegavede Mænd og Kvinder, for en stor Del af de højeste Samfundsklasser, stillede sig helt og holdent paa de strejkendes Side og tvang Lønforhøjelsen igennem. — Bevægelsen forplantede sig videre, støttet af Konjunkturerne, der i 1888-89 atter begyndte at gaa saa smaat op ad. I Begyndelsen af 89 erklærede Gasarbejderne Strejke til Fordel for 8 Timers Dagen, og uden Kamp gav Driftsherrerne efter. — Efter at man nu havde vejret, i hvad Retning Vinden blæste, beredte de „unskilled“ Arbejdere sig til at slaa deres store Slag. Det var de talløse Skarer af Dokarbejdere, som besørger den daglige Trafik i Londons Havn, der nu skulde tage Tørnen. De forlangte en Lønningsforhøjelse. I August 1889 begyndte Strejken. I 10 Uger var Verdens største Havn lukket for Trafikken. John Burns og Tom Mann viste her deres store organisatoriske Talent ved at holde sammen paa disse uordnede Arbejderskarer, der her for første Gang var trommede sammen til fælles Virksomhed. De vandt her den store Popularitet, der snart hævede dem til den ledende Stilling i den engelske Arbejderbevægelse. Atter denne Gang lagde den offentlige Mening sit tunge Lod i Vægtskaalen for Arbejdernes Sag; henved 100,000 £ strømmede ind ved offentlig Subskription, deraf alene 30,000 £ fra Australien. Vi maa til Forklaring af denne den offentlige Menings Stilling først og fremmest erindre om, at de „unskilled“ Arbejdere, der stod udenfor Trade Unionismen, kun i ringere Grad havde nydt godt af den Forbedring i Arbejderstandens Kaar, som Organisationen i Trade Unions havde medført. De „unskilled“ Arbejdere, navnlig naar de som Dokarbejderne ikke havde fast Arbejde, levede for en stor Del under det Niveau, hvor Statistiken drog sin „poverty-line“. — Vi maa dernæst erindre om den store

Fordomsfrihed, der i hvert Fald i de dannede engelske Krese hersker i alle social-økonomiske Forhold[1]). — Under den offentlige Menings og de opadgaaende Konjunkturers forenede Tryk, gav Arbejdsgiverne efter i Oktober Maaned, og siden da har 6 Pence pr. Time været slaaet fast som Lønnen for „unskilled“ Arbejde hele England over.

Den første Følge af Dokstrejken var, at Industriens „unskilled“ Arbejdere hele Storbritannien over organiserede sig i Trade Unions, der alle tonede rent socialistisk Flag. Men samtidig havde Dokstrejken en mægtig Indvirkning paa de gamle Trade Unions af „skilled“ Arbejdere; 200,000 ny Medlemmer føjedes til deres Rækker. Den individualistiske Retning, der endnu formelt sad ved Roret i „Parliamentary Committee“, druknede fuldstændig i Jubelen over den Sejr, som Socialisterne ved Dokstrejken havde vundet for Arbejderpartiet. Paa den følgende Kongres i Liverpool 1890 erklærede selv Maskinarbejdernes og Tømrernes „highly skilled“ Unioner, som hidtil havde været den individualistiske Retnings fasteste Støtte, sig for Mellempartiets Standpunkt og krævede Statens og Kommunens effektive Indgriben til Hævdelse af Arbejderens „standard of life“. Med Individualismen forsvandt samtidig den exclusivistiske Tendens, der havde listet sig frem i dens Kølvand; det truende Forsøg af de „highly skilled“ Arbejdere paa at bryde ud af Geledderne, blev stoppet; „skilled“ og „unskilled“, unge og gamle, mandlige og kvindelige Arbejdere stod samlede i sluttet Trop. De „unskilled“ Arbejdere var saaledes optagne i Trade Unions Rækker, de aristokratiske Unioner aabnede særlige Afdelinger for gamle og svagelige Arbejdere, der ikke kan fortjene fuld Løn og ikke har Raad til at kontribuere til alle Forsørgelsesformaalene. Endelig aabnede Trade Unions, der hidtil kun undtagelsesvis havde optaget de lavere lønnede kvindelige Arbejdere, sig nu ogsaa for dem. Den kvindelige Arbejder kan, da Arbejdet som oftest for hende — i hvert Fald for den gifte Kvinde — kun er en Bifortjeneste, nøjes med en betydelig mindre Løn end Manden. Saa længe Kvindens Løn er lavere end Mandens, vil der være en Opfordring for Arbejdsgiveren til at benytte kvindelige

[1]) Man spørger i England, om man er Socialist, med samme Sindsro, som man spørger, om man er Liberal. Under en Samtale med Arbejderkommissionens Sekretær, Mr. Drage, sagde han i fuldt Alvor om den nuværende Under Secretary of the Bord of Trade (Arbejds- og Handelsministeriet), altsaa et af Regeringens Medlemmer: *„he is not a socialist“*.

Arbejdere overalt, hvor de paa nogen Maade — navnlig i de „unskilled“ Fag — kan træde i Mandens Sted. Man ser da det triste Syn, at Hustruen slider i Fabrikken fra Morgen til Aften, medens Manden driver arbejdsløs omkring. Kvindens lave Løn ødelægger Hjemmene, trykker Arbejdslønnen som Helhed og truer dermed Arbejderklassens — særlig den „unskilled“ Klasses „standard of life“. —

Det er den største Fortjeneste ved den ny Trade Union-Æra, der begynder med Dokstrejken, at den bryder med de gamle Traditioner, der fornemt stængede Kvinden ude som en lavere Arbejdstype, og indser, at den rette Vej til at bryde Arbejderbevægelsens frygtelige Anstødssten, Konkurrencen fra den lavtlønnede kvindelige Arbejder er at optage hende i Trade Unions Rækker og hævde Trade Unions Priskuranter ogsaa for hendes Vedkommende. Saa er der ingen Opfordring for Arbejdsgiveren mere til at poussere Kvindens Arbejde ud over de Grænser, hvor det rettelig hører hjemme, saa ophører Kvindens Konkurrence at trykke Mandens Løn. — Tanken har vundet almindelig Sympati hos engelske Kvinder i alle Samfundslag. „Women's Trade Union League“, der tæller adskillige Damer af det engelske Aristokrati mellem sine Medlemmer, virker for at organisere kvindelige Arbejdere i Trade Unions. Dens ledende Aand er Lady Dilke, den bekendte Politiker Sir Charles Dilkes Hustru. — Individualismen og Eksclusivismen forsvinder saaledes begge med Dokstrejken fra den engelske Arbejderbevægelses Historie. Det tredje Stridspunkt der angik selve Trade Union Typen, faldt dermed bort; begge Typer, baade den med og den uden „benefit purposes“, anerkendes som passende hver for sine Arbejdere, alt efter de Kontributioner, deres Løn tillader dem at yde, og de „unskilled“ Arbejderes Unioner optager selv efter Evne de hidtil saa lastede „benefit purposes“.

Hermed er den lange og bitre Kamp mellem Gammel og Ny Trade Unionismen egentlig afsluttet.

Men Styrkeprøven mellem den sejrende New Trade Unionismes to Grupper, Mellempartiet og Socialisterne, stod tilbage. Den Svingning til Venstre, som begyndte i 80erne over hele Linien, fik Fart efter Dokstrejken. Samtidig med, at den sidste Rest af det individualistiske Parti gik over til Mellempartiet, vandt Socialismen mægtigt Terræn indenfor dettes „skilled“ Arbejdere. I Begyndelsen af 90erne havde Socialisterne Majoriteten indenfor

den samlede Trade Unionisme; Majoriteten var sammensat af alle de „unskilled“ Arbejdere og en stor Del af de „skilled“. Den sidste Trade Union Kongres, der afholdtes i Norwich i Efteraaret 1894, erklærede sig med overvældende Majoritet for den reneste marx'ske Socialisme, og Socialisten John Burns sidder nu som Formand for Parliamentary Committee. Da det gamle individualistiske Partis Modstand langt om længe blev brudt, var Mellempartiet altsaa selv overfløjet af Socialisterne, saa at det blev dem, og ikke Mellempartiet, der kom til at indtage den ledige Førerplads. For den forbavsede Omverden kom dette Omslag i Trade Unions Ledelse fra kras Individualisme til ren Socialisme som et Lyn fra klar Himmel. Den, der har fulgt Udviklingen bag Kulisserne, ser kun Begivenhedernes rolige, taktfaste Gang.

Det syntes straks, som om det engelske Arbejderparti atter skulde splittes i to fjendtlige Lejre, Socialister og Ikke-Socialister, som om den ene Kamps Afslutning kun skulde været Signalet til en nys Begyndelse. Dette blev dog ikke Tilfældet. Da Dokstrejken gav Socialisterne Ledelsen af Trade Unionismen i Hænde og dermed lagde Ansvaret for den engelske Arbejderbevægelses Gang over paa dem, skiftede de ogsaa Taktik. De emanciperede sig fra det tyske Mønster og dannede sig en national engelsk Socialisme. — Selv for den overbeviste Socialist er Socialismen ikke Maal, men Middel. Maalet er at hæve Arbejderstandens Kaar, og han maa indrømme, at de Midler hertil, den moderne Samfunds Videnskab anviser, ikke er til at kimse ad. Lad ham nok saa meget mene, at det er utilstrækkeligt, han maa dog indrømme, at det er noget, og at dette noget kan gennemføres i rimelig Fremtid. De engelske Socialister, der har indset dette, har slaaet om fra Tumulter, truende Talemaader og store Ord til en oppertunistisk, konstitutionel Kollektivisme. I 80erne vragede man de partielle Reformer, fordi de forhalede den sociale Revolution, der proklameredes fuldbyrdet, inden Aarhundredet var omme; man fantaserede om en Verdensstrejke, der skulde omspænde alle Nationers Arbejdere. I 90erne sætter man al Kraft ind paa Øjeblikkets Krav: de smaa Reformer, der kan samle en almindelig Stemning for sig, de løsrevne Brudstykker af det kollektivistiske Program, som Tidens Strøm bærer oppe. Den engelske Socialisme afpasser omhyggelig sine Krav efter den bestaaende sociale Struktur, den søger at gennemtrænge alle Englands gamle Institutioner, Parlament og Kommunalraad, med kollektivistiske Ideer. Dens

teoretiske Organ udenfor Trade Unionismen er „Fabian Society[1])“, der fuldstændig har taget Luven fra den revolutionære „Social Democratic Federation“. Dens praktiske Program kræver Inddragelsen af de store Monopolbedrifter (som Gas- og Vandværker, Sporvogne, Telefoner etc.) under Statens eller Kommunens Drift og en offentlig Regulering af Arbejderens „standard of life“ indenfor de Bedrifter, der lades tilbage til den private, et Program, der ikke gaar ud over det eksisterende Samfunds Rammer. Samfundets Omorganisation, det endelige socialistiske Maal, har den lagt paa Hylden som en Sag, der hører Fremtiden til, og som kun kan ægge, ikke gavne i Øjeblikkets Strid. Den engelske og tyske (eller rettere kontinentale) Socialisme bekender sig til samme Teori, de hylder begge Marx's Kollektivisme, den højeste videnskabelige Form, Socialismen har naaet. Men i Teoriens Praktisering kommer Forskellen frem mellem Angelsakserens realistiske og konservative Bonsens og den germanske Aands abstrakte, doktrinære Tilbøjeligheder.

I den praktiske Agitation flyder saaledes Socialisterne og Mellempartiet fuldstændig sammen; de har samme praktiske Program, og det divergerende Punkt er skudt ud i en ubestemt Fremtid. Man forstaar nu, hvorfor det er saa vanskeligt at trække Grænsen mellem Socialister og Ikke-Socialister indenfor den nyeste engelske Arbejderbevægelse, hvorfor der hersker saa megen Uvished og Uenighed angaaende dette Punkt[2]). Det maa

---

[1]) Saa kaldet efter den romerske Feltherre, Fabius Cunctator, der sejrede ved at tøve.

[2]) Fremstillingen af Trade Unions Forhold til Socialismen er her given i noget skarpere Konturer og fastere Form, end den videnskabelig set kan gøre Fordring paa. Jeg har i Teksten givet min personlige Opfattelse, saaledes som den har formet sig efter det Totalindtryk, jeg har faaet ved Læsningen af den paagældende Litteratur (Webb: History of Trade Unionism, Howell: New and old Trade Unionism, Dubois: Les Trade Unions Anglais etc.), og ved Samtaler med de Mænd, der staar den engelske Arbejderbevægelse nærmest: Geoffrey Drage, Sekretær ved den nys afsluttede Royal Commission of Labour, Thomas Burt, Under Secretary of the Board of Trade (Trade Unionismens Repræsentant i det nuværende Ministerium), John Burns, Arbejderpartiets nuværende Leder, M. Ludlow, forh. chief-registrar of friendly societies, etc. — Jeg har foretrukket denne subjektive, men klare Fremstillingsform fremfor en objektiv Opremsning af alle de forskellige Opfattelser, jeg i Tale og Skrift har hørt og set angaaende hint Spørgsmaal, og som varierer lige fra Paa-

ogsaa erindres, at den engelske Socialisme er et splinternyt Fænomen, der er midt i sin Udvikling, hvor intet endnu har antaget faste Former, og hvor meget kan ændres fra Dag til Dag.

Den moderne engelske Socialisme fastholder i Grunden kun Trade Union-Traditioner fra Juntaen og Parliamentary Committee's første Dage. Det er den samme praktiske og kloge Opportunisme, der blot nu er ført fra den politiske over paa den alvorligere økonomiske Grund. Stor er derimod Forskellen mellem Socialismens Fremtrædelsesform i 90erne og dens første Opdukken paa engelsk Grund under Owens revolutionære Agtitation, — en Forskel der imidlertid er let forklarlig. Robert Owen var den højt begavede Teoretiker, hvis rastløse Aand ikke kunde slaa sig til Taals med den tommevise Skriden frem paa Reformernes Vej. John Burns

---

standen om, at de engelske Arbejdere slet ikke ved, hvad Socialisme er, til Paastanden om, at de alle gaar omkring med fuldfærdige kollektivistiske Teorier. Den Opfattelse, her er hævdet, — at „Majoriteten af de engelske Arbejdere er „potentielle", men kun et ringe Tal (jfr. nedenfor om Independent Labour Party) „aktuelle" Socialister — forsoner og forklarer til Dels disse modstridende Meninger. — Et Partis Tilhængere — i Særdeleshed, naar de rekruteres fra de arbejdende Klasser — har sjælden nogen klar Forestilling om Partiets Ide; det er det tilfældige ydre Paahæng, der krystalliserer sig om denne Ide under den praktiske Agitation, der danner den skarpe Partiadskillelse. — Og i dobbelt Grad maa man nedskrue sine Fordringer til Partitilhængernes teoretiske Overbevisning, naar — som hos Englands Arbejdere — selve Teorien, den socialistiske Doktrin, saa at sige er skubbet ud af praktisk Funktion, naar Partigrupperingen ikke er mellem Socialister og Ikke-Socialister, men (jfr. nedenfor om Independent Labour Party) mellem intransigente Socialister og Evolutionspartierne — Socialister og Ikke-Socialister i Flæng —, og naar man altsaa kun kan tale om engelske Socialister, men ikke om noget sluttet engelsk Socialdemokrati.

Det er saaledes til en vis Grad rigtigt at sige, at de engelske Arbejdere kun „kalder sig" Socialister, naar man blot ikke undervurdere Betydningen heraf. Den første Fase i enhver Partidannelse er den vage, af Sympati og Interesse sammensatte Følelse, som giver sig Udtryk i, at man „kalder sig" ved Partiets Navn, — en Fase, som de allerfleste Partier kun rent tilsyneladende, ved sekundære Paahæng til selve Partiets Idé, kommer ud over. En socialistisk Partifører kan ikke stille samme Fordring til sine Tilhængere, som en økonomisk Professor til sine Elever. Han maa — i hvert Fald som Sagerne staar i England — være tilfreds med, at de „kalder sig" for hans Tilhængere, og stole paa, at de, naar Stortrommen en Gang gaar, uden at blinke og uden at tænke, vil slutte Trop ad de Veje, Partiledelsen anviser.

er den jævne Arbejder, hvis kraftige Bonsens vejer tungere end en nok saa ærlig teoretisk Overbevisning. Owen forefandt Arbejderne som en politisk umyndig Flok, der kun kendte et Middel, den raa Magt, han forefandt et korrumperet Parlament, og gennem alle Samfundslag en blind og haabløs Modstand mod ethvert Forsøg paa ad lovlig Vej at hæve Arbejderens Kaar. Øjeblikkets socialistiske Ledere opererer med en politisk træneret Arbejdermasse, der ved Valgene har Afgørelsen mellem Toryer og Liberale i sin Haand, der har talrige Talsmænd i Parlament og Kommunalbestyrelser, for hvem Reformernes slagne Landevej ligger aaben, og som kun behøver at strække Haanden ud for at faa Bistand af de bedste Kræfter i det engelske Samfund.

Resultatet af de engelske Socialisters kloge Taktik har været, at det gensidige Tillidsforhold mellem Regeringen og Trade Unions, der havde uddannet sig i disses ikke-socialistiske Periode, ej blot ikke er blevet afbrudt ved deres Overgang til Socialismen, men tværtimod netop i denne Periode har vokset sig fastere og fastere. I 1892 blev der af Regeringen foreslaaet og af Underhuset enstemmig vedtaget en Beslutning om, at Staten, naar den bortliciterede en Entreprise, skulde opstille det som Betingelse i Kontrakten, at Entreprenøren betalte sine Arbejdere efter Trade Unions Priskuranter, selv om billigere Arbejdskraft i Øjeblikket kunde faas paa Grund af Markedets trykkede Tilstand. Denne berømte „Fair Wages Clause“ anslaar hele Tonen i moderne engelsk Arbejderpolitik. En Socialistfører som Tom Mann blev valgt til Medlem af den sidste store „Royal Commission of Labour“. Samarbejdet mellem Board of Trade (Arbejds- og Handelsministeriet) og Trade Unions bliver stadig fastere og fastere.

Den moderne engelske Socialisme vender sig efter hele sit opportunistiske Tilsnit nærmest mod Kommunen. Den har rigtig indset, at Kommunen mere end Staten griber ind i Arbejderens daglige Liv, og at de kollektivistiske Ideer afdæmpes noget, taber noget af deres odiøse Karakter, naar de søges realiserede i den mere beskedne kommunale Form. Englands Kommunalbestyrelser er beredvillig komne Arbejderpartiet i Møde. Londons County Council (Kommunalbestyrelse) har i Løbet af 90erne inaugureret en Slags „Kommunalsocialisme“ [1]). Ikke blot søger den at drage Vand-, Gasværker og Sporvogne ind under Kommunens Drift,

[1]) Jeg bruger dette Ord som Parallel til den saakaldte „Statssocialisme“.

men alle de utallige Foretagender, Administrationen af en Kæmpeby som London fører med sig i det daglige Liv: Bygninger, Broer, Gadeanlæg etc., udføres alt af County Council selv, overalt har det skilt sig af med Entreprenøren og har engageret sine egne Arkitekter, Ingeniører og Tegnere. Det henlægger fortrinsvis Arbejdet til de sløje Tider for at lindre Arbejdsløsheden, lønner sine Arbejdere efter Trade Unions Priskuranter, og giver Tonen an som human Arbejdsgiver.

Der er saaledes ingen Fare for, at de engelske Arbejdere skal splittes i Socialister og Ikke-Socialister. Begge Parter har indset, at saa langt den nuværende Generation kan skue, falder deres Veje sammen, og ingen af Parterne har Lyst til at ofre Nutiden og Virkeligheden for Fremtidens Luftkasteller.

Det er indenfor Socialisternes egen Lejr, at Splittelsen truer.

I Løbet af det sidste Par Aar er der dukket et nyt Parti op, der kalder sig „Independent Labour Party". Dette Parti bryder al Forbindelse med de bestaaende politiske Partier, det erklærer sig i systematisk Opposition, hvad enten Konservative eller Liberale sidder paa Regeringens Bænk. Ingen Kandidat kan opnaa Partiets Stemmer, med mindre han med Hud og Haar forskriver sig til den reneste Socialisme. Partiets positive Program er rent økonomisk, og bestaar af ét Hovedpunkt: Samfundets Omorganisation efter socialistisk Mønster; alle politiske Spørgsmaal er skudte ud i den udtrykkelige Hensigt at undgaa enhver Konfusion med det liberale Parti for den nærliggende Mulighed, at dette Parti paa det politiske Omraade vilde vise sig lige saa radikalt. — Skarpere kan man ikke isolere sig fra Omverdenen, krassere kan man ikke ride Doktrinarismens Træhest. Halen af det engelske Socialdemokrati har ikke kunnet gøre Svingningen med over paa national opportunistiske Grund, men er falden tilbage til det fladbundede Principrytteri, som inden 1889 karakteriserede engelsk Socialisme, og som endnu dominerer Kontinentets. „Independent Labour Party" har knyttet sig til den gamle „Social Democratic Federation", som Trade Unionisterne knytter sig til „Fabian Society". Om den ny Bevægelses Kraft er det ikke godt at dømme; dertil er den for ny. Det kan kun siges, at dens første aktive Optræden paa den politiske Skueplads var en Fiasko; ved de sidst afholdte Valg til London County Council, samlede „Independent Labour Party's" Kandidater hele London over kun nogle faa Tusinde Stemmer. — Det er ikke abstrakte Argumenter, der

skal hverve Partiet ny Tilhængere; dertil ligger Doktrinarismen for fjernt fra den engelske Arbejders Tænkemaade; det er fra Pauperismen, det ny Parti skal trække sin Næring. Den arbejdsløse, der ikke har Tid til at vente paa de successive Reformer, fordi han vil dø af Sult forinden, hele det ulykkelige Tros, som den eksisterende Samfundsorden har sat Kniven paa Struben, og som det rationelle Fremskridt ikke mere kan redde — Pauperismens store Hær —, den vil flokke sig om det ny Banner og raabe paa en ny Samfundsorden hellere i Dag end i Morgen. En Vinter som den sidste, der kastede 1 Million arbejdsløse paa Gaden, giver „Independent Labour Party“ Vind i Sejlene.

FRANTZ PIO.

Vidar.

Orð mér af orði
orðs leitaði.
Hávamál.

Nat.

HEJMDAL
staar ved Enden af Bifrost og holder Vag.

Er Tavsheden død?
Er Trygheden borte?
Luften dirrer af Lyd.
Menneskeøjne
Mørket sprænger —
venter de væbnet Vold?

Der flommer i Syd
en flammende Ildstrøm,
Surt imod Valhal ser.
Det gungrer i Bjærge,
Jætterne gaar.
Ulven bider i sit Baand.

Hels forhungrede
Halvmænd stimer
sammen, som aned de Uraad.
De skuler til hverandre,
til Sædet og Døren,
vil hverken ud eller ind.

Dværgdøre aabnes,
Esser gløder,
herligt Staal de hærder.
Blev Glæden Sorg?
Blev Søvnen Sot?
Balder drages med Drømme.

Hvad Hovslag hist?
Hærfader selv
rustet paa Sleipner rider.
Den traver saa tungt,
som den trykkedes stærkt,
som bar den en Verden i Vaande.

Ved Mimersbrønden,
Mandevidskilden —
der ser jeg ham standse og stirre.
Øjet suger,
Strømmen stiger,
skyller imod ham Skæbnen.

Den splintrede Tavshed,
den skræmmede Tryghed —
hvor skal de søge sig Skjul?
Jeg ser dem i Riget,
hvor Vidar raader
over græsrige Sletter og Skove.

Eftermiddag.

TOR
kommer vandrende fra Øst.

Hejmdal, hør!
Staar Huen godt
i Asers og Alfers Land?
Har Frygten sat sig?
Er Smerten slukket,
der tændtes ved Balders Baal?

HEJMDAL.

Du kommer fra Øst,
har du kølet din Harme,
svandt din Sorg for din Styrke?
Hammeren slog,
jeg hørte det vel,
Jætter saa jeg styrte.

TOR.

Jeg gik fra Liget
for Loke at finde,
visselig han det voldte —.
Fandt ham ej,
men farved min Hammer
paa Gudernes gamle Fjender.

HEJMDAL.

Luerne løste
Løkken paa Sejlet,
gnaved Masterne,
graved i Dæk.
Skibet drev
med den døde Balder;
svedne Bjælker
syded i Vand.

Baglænds Guderne
gik fra Strand,
til den tynde Røg
var tonet hen.
Viljen kunde
ej vriste Blikket
fra det fangende Hav,
hvor Haabet sank.

Kommende Kvaler
krøged deres Ryg,
taagede Ængstelser
Øjet sløred.
Odin sig vaanded
i vidende Ve.
Tavs gik Vidar
med tørre Øjne.

Straks gik alle
Aser til Tings,
alle Asynjer
samledes der.
Bud de sendte,
sørgede saart;
Alverdens Graad
Glæde dem varsled.

Odin sig vaanded
i vidende Ve:
Kvinden han vidste,
der kendte ej Graad.
Haabet slugtes
af Taarernes Strøm.
Tavs gik Vidar
med tørre Øjne.

Asernes Sønner
ængsteligt venter,
Odin har stevnet dem
sammen til Asken.
Straks gaar alle
Aser til Tings,
alle Asynjer
skal samles der.

TOR.

Balder er brændt;
det bæres mig for,
som var det en Bavne, der blussed.
Den skal skinne paa Fjendernes
sprøjtende Blod.
Hamren jeg holder i Haand.

gaar til Gudernes Forsamling.

Aften. Gudernes Ting under Yggdrasil.

Alle Guder er forsamlede. Odin sætter sig i Højsædet. Vinden suser i Asken.

NJORDR.

Asken ældes,
Urdrs Vande
sig ringer om knækkede Kviste.
Dens Løv gulner,
løsnes og falder
spredt paa vore Stole.

Odins Ravne kommer flyvende og sætter sig paa hans Skuldre.

FREYR.

Bud fra Verden
bringer Ravnene;
sig os, hvad de har set.
Sorgen mindskes,
naar mildne vi kan
Menneskers lidende Lod.

ODIN.

Brødre bliver
hverandres Bane,
Frænde er Frænde værst.
Stormtid, Sværdtid,
Skjolde kløves —
Had og Vold og Hor.

Meget jeg fo'r,
meget jeg fristed,
meget jeg Magterne prøved,
har dog ej set
saa hemmet en Haand,
at Viljen ej øved Vold.

FRIGG.

Manden leved
i Lovens Ly —
Volden mod Jætters Vælde.
Sløjfed de selv
det skærmende Værn,
hvor kan da vi dem vare?

ODIN.

Saarer Øksen
Stammens Marv,
segner den syg til Jord.
Støttende Skuldre
stiver den ej —
mindre skærende Save.

FORRSETE.

Det var det tungeste
Ord, der er talt,
men sandt var alt, hvad du sagde.
Alt er ude,
naar Ønsket dør.
Tiden træder os ned.

FREYA
(til Sif).

Tor knuger Hamren,
Haanden hvidner,
Panden blaaner af Blod.
Harmestormen rusker
det røde Skæg.
Trods af Øjnene træder.

TOR.

Mjølner pløjer
Pander ned,
Frygt af Furerne vokser.
Kaster den Frø
i vort frodige Korn,
lægger vore Agre øde?

ODIN.

Meget jeg fo'r,
meget jeg fristed,
meget jeg Magterne prøved.
Freyr skal falde,
Frigg skal dø,
Ulven Odin sluge.

FRIGG.

Mørke paa Jord —
Mulm i Sind —
Had mod hævet Hoved.
Synet snævres,
naar Sol gaar bort,
glimtende Tanker gustner.

FREYR.

En Grav de giver
vor glemte Daad,
hober en Høj af Haan.
Den løbende Tid
vil trampe den ned —
faar kun slidte Sko.

ODIN.

Ved Tankepraase
i tykke Hjerner
mod Søvnen Jætterne stride.
De ser vort Fald —
sover saa sødt,
drømmer, at Natten er deres.

Jeg vaandede mig
i vidende Ve,
spejded, saa Øjet smerted,
saa Ulvens Svælg,
saa dog det Sværd,
der farver dets Fraade med Blod.

TOR.

Sig mig, Herjan,
Hævnerens Navn,
højt vil vi Helten hædre.

ODIN.

Ved kun, at Sværdet
svinges skal;
Armen kun jeg aner.

FRIGG.

Sejren fulgte
med Sejerfader
paa Tidernes lange Tog.
Hvilken Haand
kan holde den fast,
naar du og den maa skilles?

ODIN.

Syn fødte Tanke,
Tanken Ord,
Ord vandt i Armen Fælle
Utalt Tanke,
ubrugt Arm
søger et uset Syn.

FRIGG.

Skæbnen du viste,
Synet slog,
Tanken tynged vort Ord og vor Arm.
Aldrig virked
din unge Søn.
Taler du om den tavse?

ODIN.

Længe jeg mindes,
hvor Loke løj,
forvrænged vor hele Virken.
En jeg ved,
han aldrig haaned,
ej var hans Gerning gjort.

FRIGG.

Spotten strømmed
fra Smæderens Mund,
hvirvled vor Daad til Vrag,
splintred vor Glæde,
forslog vort Raad,
til Side for Vidar veg.

Den ubesmittede
Odinssøn
er Fremtidens kaarne Konge,
Vidar kan hele
det sløjfede Værn,
Volden mod Jætters Vælde.

Naar kun Tavsheden raader,
tag da Odins
runeristede Spyd.
Drag tilbage
over Bifrost Bro,
sæt dig i Lidskjalfs Stol.

ODIN.

Tag kun din faldne
Faders Spyd;
Tavshedsriget du raade.
Lang bliver Vejen
til Lidskjalfs Stol.
Bifrost bag os brister.

Lukt var mit Øje,
Læben stum,
Tidernes Morgen jeg mindes.
Tivaz' Trone
var traadt i Grus.
Jeg gik over skinnende Sletter.

Gyldne Tavler
i Græsset laa;
da aabnedes Øjet og Læben.

Jeg ser dem funkle
i Fremtidens Nat,
Skæbnens tindrende Tavler.

Vidar staar op, rækker sin Fader Haanden, alle Guder og Gudinder rejser sig. Tinget hæves. Alle gaar, Odin først, dernæst Vidar, de øvrige følger.

Nat.

Hejmdal

paa Bifrost.

Odins Øje
ud i Mørket
vandrer ad vide Veje,
ved, hvad det møder
paa hvert et Sted,
hilser og videre haster,

bryder langsomt Vej
gennem lydløse Skove,
stormer over store Sletter,
ved, hvad det møder:
Vidar er vaagen,
tavs han spænder sin Sko.

Odin træder
fra Tronen ned,
spænder paa Slejpner Sadel,
løfter sit Blik
mod Lidskjalfs Stol,
hvor intet Øje vaager.

Hanerne kalder,
Solen kommer —
Hejda! Hør mit Horn! —
den bløder af Bid,
nu slukkes det blodige
Skin i et skummende Svælg.

Garm glammer
ved Gnipahule,
Ulvens Baand brister.
Ræd Jorden
revner, hvor
Slangens Skæl skraber.

Tor tumler ud,
trykker Hamrens
korte Skaft stærkt,
vugger det vægtige
Vaaben let.
Haanden ved, hvad den har.

Freyr farer op,
famler efter Sværd —
Gerdr ser det og græder,
Hans Haand, der spredte
spirende Sæd,
høster for oprevet Hegn.

Paa vid Gab aabnes
Valhals Døre —
femhundred og fyrretyve.
Ottehundred
Einherjer fylder
hver fra Karm til Karm.

Mod Dørene stemmed
en Strøm af Lys,
— Skin af Sværd og af Skjolde —
skyller nu i skummende
Striber Mørket
væk fra de væbnedes Vej.

Frem rider Odin,
alle følger
baarne af Lysets Bølger.
Gungner gynger,
hans gyldne Hjælm
slaar Funker af Fenres Blik.

Vidar sprænger
ved hans Side frem,
Hovene buldrer paa Broen.
Han smiler tavs.
Det skarpe Sværd
skærer i Ulvens Øje.

Guderne har naaet Broen, Hejmdal slutter sig til dem. Bifrost brager under Einherjernes Masser. Naar de er ovre, styrter den sammen.

Olaf Hansen.

Litteratur.

Valdemar Vedel: Svensk Romantik, en Udsigt over Udviklingen fra den gustavianske Rokoko til den borgerlige Liberalisme.
(P. G. Philipsens Forlag.)

Denne Bog holder endnu mere, end den lover.

Forfatteren gør i sit Forord Undskyldning for Titelen, „der passer netop saa lidet, som en saadan plejer, naar Bogen ikke er skreven ud fra Titelen, men et levende Indhold har formet sig til en Bog“. At dette Forbehold overfor Værkets Navn virkelig er paa sin Plads, er den bedste Anbefaling for Værket selv.

Det siges stundum om Vedel, at han i den litterære Kritik er Modsætningen til Georg Brandes: tendensfri, hvor Brandes menes at være Agitator; besjælet af lige stor Kærlighed til alle aandelige Foreteelser, hvor Brandes røber den udprægede Forkærligheds Skarpsyn eller Blindhed. Hvad enten man nu hermed vil rose eller laste Vedel, saa nærer jeg ingen Tvivl om, at det er med Urette, dette siges om ham. Sandt nok, at han mod de forskelligste Aandsretninger kan vise den nødvendige Kærlighed, uden hvilken intet forstaas; men over denne upartiske Interesse for al aandelig Frembringelse — den ingen dygtig Forsker tør savne — høres, og særlig i denne Bog, tydeligt et varmere Buestrøg, der røber Slægtskabets Forelskelse. Hans Skildring af Gustavianerne og den franske Smag vidner om almenmenneskelig Sans og Forstaaelse; men hans Sværmeri for Geijer er personligt.

„Svensk Romantik“ aabnes med et livfuldt, næsten elegant Rids af Gustav III's Teater og Akademi; den tegner derpaa hele den følgende litterære Udvikling, indtil Tyngdepunktet i Sverig er flyttet fra det lysende gustavianske Hof til „Aftonbladets“ borgerlig-beskedne Redaktionskontor. Den Linie, Bogen følger, viser sig

som en stor Kurve. Den begynder nede, nær ved det attende Aarhundredes „Nytte“, „Oplysning“ og „Fornuft“, løfter sig saa langt op over det virkelige Livs positive Opgaver til Fantasiens ubundne Leg og Tankens spekulative Idræt, for derpaa igen at dale ned mod Virkelighedens Grund til Fyrrernes borgerlige Liberalisme. Det er den samme Buelinie, ad hvilken ogsaa den danske Aand i de samme Aar bevæger sig. Kun er Digternes Flugt bort fra det jævne næppe saa forvoven og Tidens Ringeagt for Politik og nyttige Formaal næppe saa altbeherskende i det konstitutionelle og mindre haardt ydmygede Sverig som i Frederik VI's Danmark.

De Enkeltportrætter, gennem hvilke Vedel giver det samlede Tidsbillede, er næsten alle fortrinlige, udførte med fint Blik for hvers Ejendommelighed. Det vil maaske særlig være for deres Skyld, at Læserne vil søge til denne Bog. Det er jo i dem, at den frembyder mest nyt for os. Selv de, der ikke er slet saa ukendte med svensk Litteratur, som vi Danske plejer at være, er sjælden naaede synderlig ud over lidt af Bellmann, lidt af Geijer og noget af Tegnér. De vil da her faa ny og interessante Kendinger, som den ensomme, haardhændede, hjertestore Rousseauist Thorild, Dødsfjende af alle „Grinere“ — af dem, som altid spørger: „Hvor meget gement kan man saa finde i det gode, og hvor meget godt i det gemene?“ Eller Lidner, den medlidende Ømheds smeltende Digter og de højtflyvende Indskydelsers voldsomme Barde. Eller Benjamin Højer, Fichtes og Kants Omplanter paa svensk Grund, Sveriges Steffens.

Men ved Siden af, om ikke over, den Værdi, alt dette giver denne Bog, staar de Hundreder af smaa Vink og de enkelte samlende Redegørelser for Hovedlinien i denne Rigdom. For mig er det blevet det største Udbytte: at følge Forfatteren paa hans Vandringer for at udfinde og bestemme selve det Kulturbølgeslag, der i Danmark som i Sverig former sig til det, som i videste Forstand kaldes Romantik. Han ser det under følgende Synspunkter.

„Det er den almindelige Bevægelse mod det 18de Aarhundredes Kultur, som paa latinsk Grund hed Rousseauisme, og i de germanske Lande var selve Racen, der brød gennem den latinskfarvede Kultur til Selvstændighed“. Svenskerne opgiver den franske Aand for den germanske, og „Germaniseringen bliver det første Skridt til Nationaliseringen“. Modsætningen mellem den franske og den germanske Aand skildres: Franskmændene er

„aktive, sociale, positive", udadvendte, aandrigt livlige, — medens Germanerne er „kontemplative, deres Gemytsliv indadvendt", de er tilbøjelige til „uvirksom Selvfordybelse og melankolsk Tungsind", deres Væsens Inderste udtrykkes ved „Inderlighed", „Stemning", „Andagt". Hyppig kommer Forf. tilbage til denne Grundmodsætning mellem de to Racer; den er da ogsaa af mange Forfattere betonet saa tit og i næsten de samme Ord, saa at man er nær ved at synes, man bør føle sig overbevist. Dog vover jeg at sætte et Spørgsmaalstegn ved hele denne Tale om den dybtliggende Grundmodsætning mellem „latinsk" og „germansk" Aand. For det første kommer man — saaledes gaar det ogsaa Vedel — i Forlegenhed med Engelskmændene, der netop er et „aktivt, socialt, positivt" Folk. De er unægtelig Germaner saa godt som nogen; og indvender man, at de har stærk Indblanding af „keltisk" Blod, saa kunde det være, at denne Blanding var fuldt saa stærk i Sydtyskland — foruden at det vilde være alt for dristigt at udlede Engelskmændenes aktive, sociale Egenskaber fra Irer og Skotter. For det andet kommer min Tvivl af, at denne Opregning af de to Gruppers Racemærker kun støtter sig til én bestemt Periode, der ikke omfatter mere end et Par Slægtled. Jeg mindes, hvad Sars gør opmærksom paa i sin norske Historie: hvis man skulde bestemme de norske og danske Raceegenskaber efter Foreteelserne fra det 18de Aarhundrede, da Holberg og Vessel er typiske paa norsk Side, Brorson og Evald paa dansk, saa blev vi Danske det patetiske, positivt følsomme Folk, Nordmændene derimod Lunets, Viddets og Grinets. Nu til Dags vilde man vel paastaa lige det modsatte. Jeg kommer endvidere i Tanker om en slaaende Bemærkning af A. D. Jørgensen i hans Værk „Den nordiske Kirkes Grundlæggelse". Der tales om, hvorledes Kristus af Grækerne blev gjort til en Sofist, af Romerne til en Verdensstyrer og af Germanerne til en Slags Hærkonge med Apostlene til Hirdmænd, og om at mangfoldige Videnskabsmænd deri har villet se et maaske ubevidst, men genialt Udtryk for disse Folkeslags oprindeligste Væsen. Med Rette spørger A. D. Jørgensen, om Grækerne mon ogsaa havde gjort Kristus til en Sofist, hvis de havde lært Kristendommen at kende, da de endnu stod paa Udviklingstrinnet fra Akilles's og Trojafejdens Dage; nej, da var tilvisse den græske Kristus kommen til at ligne den germanske. Det indadvendte, det dybe er ganske vist ved Aar 1800 langt mere fremtrædende hos Tyskerne end de modsatte Egenskaber; men holder det Stik til

alle Tider? Gaar man tilbage til den ældre Middelalder, faar man et helt andet Billede: der udfolder Tyskerne store statsdannende og koloniserende — altsaa udadvendte — Evner, medens den franske Aand giver sig Udtryk i Cluny-Munkenes Selvfordybelse og derigennem Tidens moralske Genfødelse. Eller gaar vi kun saa langt frem i Tiden som til den sidste Halvdel af det 19de Aarhundrede, da kan ingen nægte, at Tyskerne netop har været baade aktive og sociale, vist stor politisk Dygtighed, kort sagt netop udviklet det „almene“ og „generelle“. — Ved disse Indvendinger mener jeg ingenlunde at have modbevist, hvad Forf. sætter som Mærker for de to Folkegrupper i det Tidehverv, han behandler; men hans Bog gør det Indtryk, at han mener i disse og beslægtede Ord at have paapeget en dybt oprindelig og varig Racebestemmelse, — og det tror jeg ikke, han har.

Fuldt saa frugtbart havde det maaske været, om Forf. noget mere havde uddybet en anden Synsmaade, som han ogsaa gør gældende. Han gør opmærksom paa, at den ny (romantiske) Kultur bunder i et nyt Samfundslag: den er ikke Hof- eller Adelskultur, den er borgerlig. Deraf dens Forkærlighed — i dens Begyndelse — for de mest elementære poetiske Virkemidler: de følsomt rørende og det rædsomme, og for de forholdsvis usammensatte Følelser: Ynglingens rene Kærlighed, Familielivets Idyller. Dette er en Iagttagelse af stor Værdi; kun tror jeg, det havde lønnet sig at bestemme dette „borgerlige“ Samfundselements Grænser lidt nøjere. Poesiens Hjem blev i Sverig — lige saa lidt som i Danmark — ikke Urtekræmmerens eller Skomagerens Stue, og dens Udøvere blev ikke Krambodsvende eller Haandværkere. Dens Hjem blev Embedsmændenes Boliger, især Præstegaardene, og dens Apostle blev Studenter og Docenter. Dette har en dobbelt Virkning. Det drager Litteraturen end mere bort fra det kedelige virkelige Liv med dets upoetiske Gøremaal, — deri er Virkningen ens i dansk og svensk Poesi. Men i et andet Punkt medfører dette en Forskel paa de to Landes Litteratur. Den svenske Digtning flytter bort fra Hovedstaden; det er i to smaa Provinsbyer, hver i sin Ende af Landet, at de fineste og største Personligheder findes: Geijer bor i Upsala, Tegnér i Lund. Derfor skaber hele denne store Bevægelse ikke nogen dramatisk Litteratur af Betydning. Skuespildigtning trives ikke let, uden den har en stor Stad til Baggrund. Tragedien kan undtagelsesvis ved en Fyrstes Vilje blomstre i en lille By med et Hof, — Komedien vistnok

aldrig. Deri søger jeg Forklaringen af, at Romantiken i Sverig ikke skaber en stor dramatisk Litteratur som i Danmark, — og ikke i, at Svenskerne fra Naturens Haand skulde være udrustede med ringere Evner for denne Digtart end vi. Tværtimod var jo Bellman den bedste Forløber for en stockholmsk Vaudeville, som tænkes kunde. Men som det nu gik, fandt han sine dramatiske Arvtagere i København og ikke i Hjemmet.

Som det tredje Hovedmoment — ved Siden af den germanske Races Idealisme og Borgerstandens Gennembrud — nævner Dr. Vedel Sverigs Natur og det svenske Folks hele Karakter, Temperament, Følesæt — kort: det som Svenskerne med ét Ord kalder Folkets „Lynne“. Det Afsnit, som handler herom, er uden Tvivl det skønneste i Bogen. Skildringerne af Sverigs store, indestængte Skove — „den mörka, den långa, den tretti mila skog“ —, af den med ét Slag frembrydende Vaar og den fagre Sommer med de korte, lyse Nætter, — af det raske Skovbrugsliv i det klare Frostvejr — og af Folkets dertil svarende Lynne, det tungsindet grublende, det skært jomfruelige, det entusiastisk forvovne — dette hele Maleri er saa personligt set og saa dejligt, at alene for dets Skyld maa man ønske, at Bogen bliver læst af mange.

Behøver jeg da at sige, at det har været mig en stor og værdifuld Glæde at læse denne Bog? Dens Rigdom paa Tanker kan ægge til Modsigelse og Tvivl; men gives der en større Ros for et saadant Værk end den, at det paanøder frugtbar Tvivl og videre Synspunkter? Vedel har her givet os en Bog, som er rig, og som derfor gør rig. Jeg deler hans Ønske om, at manges Øren maa fanges af dens „quousque tandem“, — af dens Raab til den danske Læseverden: „Hvor længe vil I dog lukke Øjet for den rige Søsterkultur!“ Med Sorg og Forundring maa man tænke paa, hvor de skandinaviske Smaanationer gør sig selv deres nationale Liv fattigere og vanskeligere, end de har nødigt. Sydgermanerne — Tyskerne — har et Statshele fra Bodensøen til Njæmen, og Alemannerne og Østprøjserne har fælles Rigssprog og fælles Aandsliv. Vi Skandinaver, der trods det langt nærmere Slægtskab hverken har Stat eller Rigssprog og Litteratur fælles, kunde i alle Fald, som Thomander sagde, elske, belære, læse og høre [1]) hverandre. Ved den Art Skandinavisme er ingen Gensidighed strengt nødvendig; vort Udbytte af at leve

[1]) amare, docere, legere, audire — de fire Konjugationer paa Latin.

os ind i Geijer er lige stort, enten man ved Mælarn gør Gengæld eller ej.

Et Par kritiske Ord maa jeg sige til Slut. De gælder Forf. Sprogform. Hr. Vilhelm Andersen har i „Illustreret Tidende“ paa Forhaand villet tage af for Angreb af den Art ved at hævde, at enhver Forfatter, der har noget eget at sige, selv skaber sig sin Form. Jeg skal gerne indrømme, at Dr. Vedel har skabt sig en Form, der er stærkt personlig og ofte gør Virkning, men lige saa bestemt vil jeg hævde, at man i hans Sprog meget ofte møder Ting, der ikke er danske og aldrig kan blive danske. Det er ikke det, at han i denne Bog af og til bruger svenske Ord og Vendinger. Et levende Sprog optager stadig nyt udefra, og svenske Ord vil i Reglen være blandt dem, der lettest og naturligst føjer sig ind i vort Sprog. Men han viser intet sikkert Øre for, hvilke Elementer i Svensken der er virkelig svenske, d. e. nordiske. Naar han — meget ofte — taler om „Behover“, da er dette ikke svensk, men Efterligning af en svensk Germanisme; og naar han forestiller os en „Pilot“, da er vi endog helt udenfor det germanske Sprogomraade. Barbarismerne hos Vedel er af to Slags. Først Tyskhederne, — de støder os, vi finder dem uskønne og pedantiske; men de fleste danske forstaar dem dog nogenlunde. Betænkeligere er det med de ny eller sjældnere romanske Ord; thi de bliver ikke ordenlig forstaaede af stort andre end det latinske Lav, — og maaske næppe det. Paa disse fuldstændig fremmede Ord er hans Stil overvældende rig. Det er stor Skade, fordi det svækker Bogens Virkning. Vedel, som selv fremhæver, hvor meget det havde at sige, da det borgerlige Samfundslag traadte ind i det litteraere Liv, kan ikke være blind for, at den Læsekres, han bør ønske at faa i Tale, ikke alene er Studenterne og de fransøskparlerende Grossererfrøkner. Mellem de Tusinder af unge Arbejdere, som ved Nyaarstid fyldte Salen i Rømersgade for at høre Drachmanns „Vølund“, og i den Ungdom, der strømmer ind til Højskolerne eller lever sit stille Studieliv ved Seminarierne, findes maaske netop de bedste Læsere. Hvorfor vil Vedel lukke sig ude fra dem og nøjes med Latinernes Kamre? Ogsaa i den Henseende ønsker jeg, at han vilde sige med Geijer:

Mig har stugan blifvit för trång.

Johan Ottosen.

Et Udtryks Historie.

Der er i Løbet af de senere Aar anstillet adskillige historiske Granskninger af de udtryksfulde Legemsbevægelser (Gestus): man er begyndt at indse deres Vigtighed for Forstaaelsen af Kunsten i de forskellige Perioder[1]. Man føler, at det ikke er nok at vide, med hvad Navn man skal kalde en af Kunsten fremstillet Skikkelse; man vil trænge dybere til Bunds i dens Væsen, udfritte den, forstaa dens inderste Mening. Herhen hører ogsaa Emnet for den efterstaaende Afhandling, der omhandler et Udtryk, som Nutiden er meget vel fortrolig med — dog vistnok for en større Del gennem Kunstens Værker (navnlig en Mængde berømte Madonnaer og Helgenskikkelser) end fra det virkelige Liv —, men som for øvrigt fremtræder meget ujævnt fordelt i Kunstens Historie, nemlig *den opadvendte Bevægelse* af Blik, Aasyn, Hænder, i religiøs eller dog i højtidelig Betydning. Det skiller sig tydelig ud fra alle

[1]) Som det tidligste Arbejde i denne Retning fra den nyere Tid, der lægger Hovedvægten paa den historiske Undersøgelse af Mimiken, kan vel nævnes en Afhandling af *Konrad Lange:* Das Motiv des aufgestützten Fusses (1879): det var inde paa Fremtidens Vej; men det var i og for sig væsentlig forfejlet. Senere har *Baumeister* i sine „Denkmäler“ og *C. Sittl* i sin Bog: Die Geberden der Griechen und Römer (1890) optaget lignende Problemer til Behandling. Jeg har ogsaa tidligere leveret Arbejder i samme Retning, idet jeg har lagt særlig Vægt paa de kunstneriske Kilder og ikke indskrænket Undersøgelsen af de enkelte Motiver til en enkelt historisk Periode, f. Eks. Oldtiden (se navnlig: Haanden paa Brystet, Tilskueren 1887; Et Motivs Historie, det Letterstedtske Tidsskrift 1888; til Dels ogsaa: Til Legemsstillingernes Historie, i Nord. Tidsskr. for Filologi, ny Række, VII). Det ovenfor omhandlede Udtryk har, mig bekendt, ikke tidligere været Genstand for kunsthistorisk Behandling (undtagen af mig selv, paa Forelæsninger).

andre Udtryk og er noget lignende blandt de øvrige som Søndagen er blandt Hverdagene. Og da Søndagen, om den end kun er én, dog fra et vist Synspunkt set vejer lige saa meget som alle de seks Hverdage, kan det vel lønne sig at gøre hint Søndags-Udtryk til særlig Genstand for Granskning. Det vil vise sig, at dette Studium aabner ret mærkelige Udsigter saavel over Forholdet mellem de forskellige Religioner, der har Andel i det her omhandlede Udtryk, som over Forholdet mellem Billedkunst og Digtekunst og det virkelige Liv.

Jeg har talt om „et Udtryk“ — det burde maaske snarere hedde: en Art eller en hel Slægt af Udtryk, eftersom der her er en Rigdom af Nuancer, ja endog indbyrdes Modsætninger saavel i det legemlige som i det sjælelige; fælles for dem alle er blot den direkte Henvendelse til Himlen. Hvorledes al denne Forskellighed historisk fremtræder, vil vise sig af det følgende; forud maa vi blot paapege Forskellen i den Maade, hvorpaa Udtrykkets vigtigste Organer virker. Det opadvendte Udtryk har væsentlig to Organer: dels Armene og Hænderne, dels Blikket — og man maa tilføje: Aasynet; thi med Blikkets Opløftelse følger i Reglen en mere eller mindre stærk Tilbagebøjning af Nakken eller endog af Overkroppen. Undertiden, naar Følelsen berøres meget stærkt — og hos Ungdommen lettere end hos Alderdommen, hos Kvinden snarere end hos Manden, og hos Sydboer mere end hos Nordboer — kommer alle Udtryksmidler paa en Gang til Anvendelse, hvilket da medfører det mægtigste, det mest fuldt tonende Udtryk. Som et Eksempel fremfor alle paa dette Udtryk i dets højeste Potens vil jeg straks anføre en Figur, som jeg i det følgende skal komme til at betragte nøjere, nemlig Tizians himmelfarende Maria paa hans store Altertavle i Venedig. Men det er ikke altid, at Udtryksmidlerne samvirker; og da faar deres forskellige Natur en kendelig Indflydelse paa Udtrykkets Karakter. Blikket — det vil sige selve Øjet — udfører Bevægelsen opad langt hurtigere og lettere end Arme og Hænder; det kommer altsaa forud; og da dets Bevægelse er saa lille i Sammenligning med Armenes, tiltrækker den sig mindre andre Folks Opmærksomhed. Saaledes bliver Blikket et særlig fintmærkende Organ for Personens u v i l k a a r l i g e Trang til Henvendelse til Himlen, og dets Udtryk faar den største psykologiske og subjektive Betydning. Vel kan det ligesom alle Udtryk eftergøres og forfalskes i Hykleriets Tjeneste; men bortset herfra maa det anses for det troværdigste, det mest virkelig f ø l t e Kende-

tegn for en indre Tilskyndelse. Armenes og Hændernes Opløftelse kan vel ogsaa være uvilkaarlige Udslag af Følelsen, men bliver dog snarere udvortes, rituelle og ceremonielle Tegn paa Henvendelse til Guddommen. Især faar det en rent demonstrativ Karakter, naar Armene opløftes, uden at Blikket følger med: det er egentlig ikke en Henvendelse til Himlen, men en Henvendelse til andre Mennesker om det himmelske (saaledes hos Talere, Prædikanter, der peger i Vejret med Armene, men med Øjet fikserer deres Tilhørere). Omvendt derimod: naar Blikket opløftes uden at Armene og Hænderne følger med, bliver Udtrykket en Monolog, et uvilkaarligt Tegn paa en „stille Bøn“, som Omgivelserne ikke skal bemærke. Jo mere monologisk Udtrykket er, des mere indskrænkes det til Øjets Bevægelse alene, uden at ogsaa Hoved og Ansigt bøjes tilbage.

Da nu Udtrykket for det virkelig psykologiske, for de indre Tilskyndelser, har en dybere Interesse end det mere udvortes, ceremonielle Tegnsprog, tilskriver vi i det efterfølgende Blikkets og Aasynets Bevægelse en større Betydning end Armenes og Hændernes — forudsat, at ikke alting følges ad.

I.

Hvad vi her har udviklet i Almindelighed, er allerede ganske simpelt anvendeligt paa de homeriske Digte, som paa flere Steder omtaler det opadvendte Udtryk. Naar de skildrer Mennesker, der beder til Guderne, siges der hyppig under en eller anden Form, at de strækker Hænderne eller en Haand i Vejret [1]), eller at de vender Blikket mod Himlen. Undertiden nævner Homer ved en og samme Lejlighed begge de to Udtryksmaader; saaledes hedder det om Agamemnon (Iliad. XIX, 254, 257), idet han aflægger en Ed, at han rækker Hænderne i Vejret til Zeus, og straks efter, at han taler med Blikket vendt imod Himlen. Undertiden anfører Homer kun en af Delene; men i Reglen maa man vel forestille sig, at Bevægelsen af Blik og Hænder følges ad. Der er dog i det mindste ét Sted, hvor det udtrykkelig fremhæves, at den Bøn, der bedes, er stille; og dermed stemmer ogsaa, at der paa dette Sted kun tales om, at Blikket vendes imod Himlen [2]) — hvis

[1]) Ogsaa assyriske Indskrifter taler om Haandens Opløftelse under Bøn.

[2]) *Baumeister* har i sine „Denkmäler“ (Art. „Gebet“) med Finhed fremhævet Ejendommeligheden af dette Sted.

Hænderne ogsaa blev løftede, vilde det gøre en Opsigt, som netop skulde undgaas. Det er Iliad. VII. 194: Aias, der skal gaa i Tvekamp med Hektor, formaner sine Landsmænd til at bede for ham til Zeus „sagte ved eder selv, at Troerne ikke skal mærke det". Saa beder Folket med Blikket vendt imod „den brede Himmel".

Homer er altsaa ganske fortrolig med det opløftede Udtryk; men deraf tør man paa ingen Maade drage den Slutning, at Billedkunsten paa hans Tid — eller endog i bredere Betydning fra den historiske Hovedperiode, han tilhørte, — ogsaa skulde have fremstillet det. Det gælder navnlig om det tilbagebøjede Aasyn og det opadskuende Blik: disse Træk findes uden Tvivl aldeles ikke i hele den gammelgræske Kunst indtil henimod Aar 400 f. Kr. — vel at mærke i den Betydning, hvorom vi her taler; thi at en Person bøjer Hovedet tilbage og ser op i Vejret efter en bestemt Genstand i Luften, f. Eks. en flyvende Svale, det forekommer ganske vist, om end meget sjældent: men det er noget ganske andet. Ligeledes forekommer det tidligere, at en Person, som ofrer eller beder, løfter en Haand i Vejret, saaledes at den kommer i Højde med Skuldren, som en Bønnen ledsagende Ceremoni: en saadan rituel og ceremoniel Bevægelse strider ikke imod den ældre Kunsts Karakter. Men derimod strider den lyriske Udstrømning af Skikkelsen, som følger med Blikkets og Aasynets Opløftelse, ganske mod Aanden i den ældre græske Kunst, ligesom i den gammel-asiatiske (persiske, assyriske. babyloniske) eller den ægyptiske [1]).

[1]) Mærkeligt er det, at det i denne Henseende forholder sig anderledes med den oprindelige amerikanske Kunst end med Middelhavslandenes. *Museum für Völkerkunde* i Berlin bevarer en lille Række gamle Sten-Monumenter fra Santa Lucia i Guatemala. Foroven ses en Guddom, fremstillet blot ved Ansigtet, der er omgivet af en Glorie, og ved Hals og Arme: fra denne Guddom udgaar der Grene eller Ranker med forskellige nedhængende Ting (Guddomsgaver). Nedenfor staar der en tilbedende Figur, set i Profil; han bøjer Nakken stærkt tilbage, ser op imod Guden og strækker højre Haand op imod den. I den sænkede venstre Haand holder han Hovedet af et ofret Menneske (paa et andet Relief af samme Række er der fremstillet Menneskeofring). Fra den tilbedendes Mund udgaar en smal krummet Ranke, afdelt med regelmæssige Mellemrum ved Dobbeltknopper paa Siderne. Dette opfattes sikkert med Rette som hans Bøn til Guden; men da Bønnen her ikke er udtrykt i Skrift, er den vel heller ikke tænkt som udtalt i Ord; det er Menneskets Aandedrag (dertil sigter maaske den rytmiske Inddeling af

Vi ser altsaa her et Eksempel paa, at det Billede af Menneskelivet, som Ordets Kunst giver, og det, som Billedkunsten fra samme Periode giver, ikke kongruerer med hinanden indbyrdes, og vi skal senere i denne Udvikling se noget lignende for Middelalderens Vedkommende. Ordets Kunst føjer sig smidigere og alsidigere om det virkelige Liv og faar mere af det med; men den giver jo ogsaa kun Antydninger for Fantasien. Billedkunsten, der giver den fuldt gennemførte Fremstilling af Sagen, og som derfor kræver langt strengere tekniske Forudsætninger, er stivere, mindre mangfoldig og bevægelig, mere bunden til en Gang givne Skemaer, Vaner og Skoleregler, som er vanskelige at gennembryde. Saaledes især i den rent arkaiske Kunst, der endnu kun lidet havde udviklet den tekniske Evne til Fremstilling af Menneskefiguren i fri Bevægelse.

Blandt de kunsthistoriske Traditioner, som er opbevarede fra Oldtiden, mangler der mærkeligt nok ikke en Antydning af det Punkt i Udviklingen, da Kunsten — der tales her nærmest om Malerkunsten — først fik det i sin Magt at gengive det opadskuende Aasyn. Der fortælles[1]) om en Maler, Kimon fra Kleonai, omtrent ved Aar 500 f. Kr., at han indførte en rigere Forskellighed i Fremstillingen af Aasynet, idet han lod sine Figurer se tilbage, se op og se ned. Herved maa der altsaa kun tænkes paa en Udvidelse af de tekniske Muligheder; og man bør strengt taget ikke lægge mere ind i Efterretningen, end at fra den Tid af begyndte den arkaiske Stivhed i Figurernes Holdning af Hals og Nakke at høre op. Og naar vi saa betragter den store Billedhuggerkunst fra det femte Aarhundrede, fra Myrons, Fidias's, Polyklets Tidsalder, finder vi Beviser nok for, at den i teknisk Henseende har været fuldt udviklet til at gengive det tilbagebøjede Aasyn og det mod Himlen opad vendte Blik. Naar den alligevel,

---

Ranken) som en abstrakt Form for hans Ønske. Paa andre Relieffer varieres den samme Tanke paa forskellig Maade, men den opadvendte Bevægelse hos den tilbedende er fælles for dem alle. — Man mindes ved disse Relieffer fra Guatemala uvilkaarlig om ægyptiske Billeder fra Amenhotep IV's Tid. Denne Konge indførte som bekendt for en kort Stund en monoteistisk Dyrkelse af Solskiven, og han afbildes paa sine Monumenter som Tilbeder af denne, idet der fra Solen udgaar Straaler, som ender i Hænder, der rækker Livets Symboler til de tilbedende. Men her er der ikke nogen tydelig opadvendt Bevægelse hos de tilbedende.

[1]) Plinius Hist. nat. XXXV. 55.

efter alt, hvad vi kender til den, endnu ikke har gjort det, saa har det været, fordi den ikke havde Sind og Hu dertil. Og hvorfor ikke? Hvorfor ynder man bestandig denne Blikkets rolige Retning lige ud, hvorfor begynder man ikke at lade det sværme mod det høje? — Ja, det er lettere at føle end at definere med Ord. Dog skal vi i det følgende nøjere paapege den Modsætning mellem den ældre Tids Religiøsitet og den yngres, hvorpaa det her kommer an. Og da vil det tillige vise sig, at Billedkunsten, netop fordi den er ensformigere i sin Holdning og snævrere i sit Omfang end Poesien, dog, naar den overskues i sine brede Masser, giver et tydeligere Indtryk af Hovedperiodernes forskellige Karakter end den mangfoldigere og mere let bevægelige Ordkunst.

Det varede i Virkeligheden adskillige Hundrede Aar efter Homers Tid, inden Kunsten naaede til paa sin Vis at gennemføre den Holdning af den menneskelige Skikkelse, som Homers lette Ord antyder, naar han siger om en bedende, at han ser op imod den brede Himmel. Det eneste Værk, vi har tilbage, hvori dette helt og fuldt er udtrykt, er en skøn og bekendt Bronzestatue i Berliner-Museet, der ikke kan hidrøre fra en tidligere Tid end Midten af det 4de Aarhundrede f. K. Det er en 14—15 Aars Dreng, aldeles nøgen, som staar og strækker Armene fremad, noget opad, og bøjer Hovedet tilbage, idet han sender Blikket op imod Himlen som Gudernes Bolig. Man maa sikkert antage, at hans Bøn gælder en Sejr i Legemsøvelser, paa Palæstraen eller ved de offentlige Lege, hvad enten det nu er en Sejr, han har vundet, og som han takker for, eller en Sejr i en forestaaende Kamp — vel snarest det sidste. Saaledes slutter dette Værk sig i Henseende til Emnet ganske til det ældre og naivere Grækenlands Tankegang, efter hvilken Prisen for legemlig Idræt var den herligste Gave fra Guderne: den uskyldige Inderlighed, den Forening af hellig Ærefrygt og af barnlig Tillid, hvormed han beder, viser, at det er fuldt Alvor med Legen. Det er det kunstneriske Udtryk for denne Bøn — netop Udtrykket for dette subjektive og inderlige, som hæver Andagten over noget blot rituelt —, som her er det ny i Kunstens Historie. Det er som bekendt for ikke mange Aar siden opdaget, at Statuens Arme, der holdes saaledes, at Haandfladerne vender mest opad, ikke er antike, men tilføjede i det 17de Aarhundrede: imidlertid svarer de restaurerede Armes Stilling i det væsentlige godt til Udtrykket i Hovedet og hele Holdningen. Almindeligere og ældre i den græske Kunst er det

vel, at den tilbedende vender Haandfladerne aabne fremad; men det forbinder sig ikke logisk med, at Hoved og Blik vender opad. Betydningen af de fremadvendte Haandflader er fra Begyndelsen ganske sikkert, at den bedende frygter for Guden, der tænkes i personlig Skikkelse lige foran ham: det dødelige Menneske føler uvilkaarlig Sky for sin himmelske Overmand og Trang til at holde ham borte fra sig. De opadtil aabne Hænder angaar derimod ligesom det opadvendte Blik Modtagelsen af en god Gave, en Naadegave, fra oven [1]).

II.

Der gives imidlertid Fremstillinger i Billedkunst af det opadvendte Udtryk, som kan anses for ældre end den bedende Dreng i Berlin, om end denne minder nærmere om Homer.

I Museet i Neapel ser man et Vægmaleri fra casa del poeta i Pompeji, forestillende Ifigenias Ofring: Pigen, som bæres til Offeralteret, strækker i sin Dødsangst Armene i Vejret og vender Blikket op efter Guddommens Hjælp; og Offerpræsten, den spaadomskyndige Kalchas staar med Fingren paa Læben og ser op mod Himlen, anelsesfuldt, afventende et Jertegn deroppe fra: og da aabenbarer ogsaa Artemis sig i Skyerne og frelser Pigen. Naturligvis er Billedet i Pompeji i sig selv ikke meget gammelt, og det er desværre slet ikke godt malet; men der er god Grund til at anse det for at være en Slags Gengivelse af et i Oldtiden meget berømt Maleri af Timanthes, der levede paa den peloponnesiske Krigs Tid. Han har netop haft en stor Begavelse for Udtrykket og i denne Retning været en Gennembrudsmand. Dog — hvor meget der i det pompejanske Maleri virkelig kan føres tilbage til ham, og hvor meget der hidrører fra langt senere Tider, vil det nu være umuligt at sondre imellem [2]).

Allerede dette Maleri tilhører Tragediens Omraade. Men med en langt mere udpræget mørk og tragisk Karakter

[1]) Sammenlign 1. Bind af Jahrbücher des k. deutsch. archäol. Instituts (1887) med en Afhandling af Conze og en Tilføjelse af Furtwängler.

[2]) Et Udtryk, der meget ligner Kalchas's i den ovennævnte Figur, finder man i det fortræffelig malede Billede af den unge Achilleus, som opdages paa Skyros blandt Kong Lykomedes's Døtre fra Casa dei Dioscuri i Pompeji, nemlig i selve Kong Lykomedes's Figur, der fuld af svare Anelser vender Blikket mod Zeus.

fremtræder det Udtryk, vi omhandler, i en Række Kunstværker, hvoraf nogle endog hører til de allerberømteste, som Verden kender. Der er først og fremmest de bevarede Kopier efter den berømte Niobegruppe fra Tiden omkring Midten af det 4de Aarhundrede, Skopas's eller Praxiteles's Værk. Den storladne, fyldige Moderskikkelse staar med lidt bøjede, skælvende Knæ, idet hun hælder sig fremover og forsøger at skærme den yngste Datter, hendes Kæledægge, et halvvoksent Barn, der i sin Angst er ilet og hoppet afsted til hende for at søge Værn mod disse skrækkelige Pile, der pludselig sværmer alle Vegne omkring i Luften. Moderen vender da sit Aasyn op mod Guderne med inderligt og tryglende Blik: hun vilde saa gerne tage sit formastelige Ord i sig igen; men hun ved — og det læser man i hendes Udtryk — at hendes Bøn ikke vil hjælpe, at Guderne er ubønhørlige i deres Fortørnelse.

Hvorfor er Guderne da saa vrede? — Fordi en dødelig har formastet sig til at maale sig med dem: det kan kun hævnes ved hele Slægtens Udryddelse, alle Børnene maa undgælde for Moderens Daarskab. Det vil sige, at den Tværstreg, der er draget mellem Menneskeverdenen for neden og Guderne for oven, er et Grundtræk i Verdensordenen, som staar urykkelig fast. Saaledes var Grækernes, og vel overhovedet Folkeslagenes ældre Tro; og den begyndte først i denne Periode at modvirkes noget af andre Forestillinger, Tanken om, hvad man kunde kalde en Himmelstige for de dødelige Mennesker. Det er denne Tanke, der ogsaa gør det store Skel i det menneskelige Udtryks Historie, og som har ført med sig, at Kunsten overhovedet gengav det opadvendte Udtryk, der jo i hvert Fald handler netop om Tankens Flugt fra Jord til Himmel. Men da mødes den atter af den Forestilling om Guddommens absolute Utilgængelighed og Nidkærhed over sine Privilegier, hvorom næsten alle Grækenlands gamle Sagn og Myter handlede, og som ingensteds fremtræder strengere og grummere end i Niobesagnet. Det er en Kamp mellem to Religioner, to Livsanskuelser; og den gamle lader sig ikke saa let overvinde af den ny, den trøsterige, forhaabningsfulde, men vil kaste den paa Hovedet ned igen af Himmelstigen.

Blandt Niobegruppens andre Figurer er der Udtryk, som minder om Moderens, dog uden at føje noget mærkeligt nyt til det. Men i et storartet Kunstværk, som er henved 200 Aar senere, forekommer der et nært beslægtet Udtryk, nemlig i Gigant-

kampen paa Frisen af det store Zeus-Alter i Pergamon (udført c. 180—170 f. Kr.). Der ser man Jordgudinden Ge hæve sig halvt op af Jorden for at gøre Forbøn for sin Søn, Giganten Alkyoneus, som Athene vil slæbe bort fra hans Plads for at faa Ende paa hans Liv. Af Ges Hoved er kun den øverste Halvdel bevaret; men det er ikke desmindre tydeligt, at det er paavirket fra Niobe, der sikkert har været kendt alle Vegne i den antike Verden. Ogsaa efter sin Betydning er Udtrykket det samme: det er her som hist Moderens Forbøn for Barnet, men en Forbøn uden Haab, uden Tro paa sin Virkning. Men medens dette Udtryk i Niobe endnu er givet med den ældre antike Kunsts fornemme Diskretion, væsentlig kun ved Øjenbrynenes og Mundvigernes Sænkning ud til Siderne, uden at for Resten Flader eller Linier kruses eller foldes, er der i Hovedet af Ge anvendt noget grovere og robustere Midler: Lys og Skygger, Højder og Dybder er stærkere accentuerede, Pandens nederste Parti fremspringende med en Længdefure over Næsen; Øjenbrynslinierne er ikke alene trukne op i Midten mod Næsen, men stærkt svungne i Bølgelinie; Øjnene er større og ligger dybere, Haaret frit flagrende, uopsat. Der er i den store Pergamonsfrise blandt de overvundne, Giganterne, flere tragiske, opadvendte Udtryk af lignende Karakter, til Dels givne med endnu stærkere og effektfuldere Midler. Fra et formelt Synspunkt kunde man sige, at disse Udtryk ikke hører hjemme i denne Betragtning, eftersom der i dette Kunstværk er fremstillet en Kamp mellem to Partier, der træder hinanden i Møde i Kød og Blod: det er ikke Mennesker, der ser opad mod Himlen, men overvundne, der ser opad mod de sejrende. Men dertil maa da svares, at de overvundne dog netop er Jordens Børn og de sejrende Himlens Guder. I Henseende til Meningen og Følelsen aabenbarer Pergamons Gigantomachi allerede noget af den Aand af oppositionel Religiøsitet, som træder saa stærkt frem i de sidste Værker af denne Række af tragiske Kunstværker. Kunstneren har nogen Sympati med dette Oprør imod den olympiske Gudeslægt.

Med det samme som Pergamonsfrisen blev bekendt for Europa, faldt der et nyt Lys over et allerede længe kendt og berømt Kunstværk, nemlig det Hoved (i Uffizierne i Florens), som tidligere kaldtes den „*Døende Alexander*“ — stærkt opadskuende, med Udtryk af Rædsel som for en overvældende dæmonisk Magt — man har kaldt det en „ungdommelig Laokoon“. Det er i kunstnerisk Henseende fortrinligere, vel ogsaa noget ældre end Pergamons

Gigantfrise; men det er for øvrigt et Værk af samme Art; derfor er det ogsaa muligt, at denne Yngling ligesom Pergamons Giganter egentlig maa tænkes med en Modstander i legemlig Skikkelse lige over for sig eller oven over sig. Der er i hans Udtryk noget af den Angst, der føles for en ubestemt truende Fare — en Lynstraale, der udslynges; en Svøbe, der svinges —, som kan ramme, hvad Øjeblik det skal være, uden at man ved naar eller hvor.

Endelig er der den virkelige *Laokoon*, de tre rhodiske Kunstneres Marmorgruppe i Vatikanet. Idet Slangerne angriber Laokoon og Sønnerne, bøjer han Hovedet tilbage sønderrevet af legemlig Smerte og ser op imod Guderne, aabenbart med en Anklage, en Bebrejdelse. Han selv er Manden, der lider uskyldig, Martyren for den gode Sag, Menneskevennen, som, medens alle andre er grebne af Daarskab, endnu gør det sidste Forsøg paa at frelse sin By, men som saa bliver et Offer for den olympiske Gudeslægts Grusomhed og Haardhed mod Menneskene, deres Hjertekulde og Snedighed. Han er en Aands- og en Partifælle af Prometheus og kan ligesom han kalde sig Zeus's Fjende, forhadt af alle Guder, „fordi han elskede Jordens Børn for højt", og til Gengæld som Prometheus erklære, at han hader alle Guderne for deres Uretfærdighed (Æschylos's Prometheus). Det er intet Under, at Laokoon i Renæssancetiden, efter paany at være fremdraget af Jordens Skød, fik en vis Betydning for Fremstillingen af den lidende Kristus — se f. Eks. Tizians Maleri af Tornekroningen i Louvre; van Dycks Pietá i Berlin, Guido Renis Ecce homo o. s. v.[1]); det kommer simpelt hen af, at Ideen i Laokoon — det vil sige: i Midtfiguren i den vatikanske Gruppe — allerede i sin Oprindelse ikke er ganske uden Sammenhæng med Betydningen af Messias's Personlighed. Den er en Affødning af dyb Utilfredshed med de hedenske Guders Verdens-Regimente, hidrørende fra den græske Verdens Grænselande mod den orientalske, og sikkert ikke upaavirket af orientalske Ideer. Kun Skade, at denne mærkelige og interessante Skikkelse skæmmes af en alt for paatrængende Henvendelse til Publikums rørte Hjerte og af et umandigt Tiggeri om dets Medlidenhed med ham selv og hans arme, haardt betrængte Familie.

[1]) *L. Dietrichson*, Christusbilledet, Københ. 1880, S. 419. Paavirkningen fra Laokoon paa Kristusbillederne henføres af Dietrichson for ensidig til Guido Reni; den er ældre og mere omfattende.

Allermest tilspidset fremtræder denne religiøse Protest-Aand fra det senere Hedenskab i et antikt Maleri, nemlig det største af dem fra de vesuviske Byer, som forestiller Medusas afhuggede Hoved[1]) — maaske en Slags Kopi efter et Mesterværk af den berømte *Timomachos;* i hvert Fald, endog i Kopien, et meget genialt Arbejde. Det skal slet ikke være nogen realistisk Henrettelses-Studie saaledes som Caravaggios Maleri af det afhuggede Medusahoved i Museet i Neapel; Kunstneren har behandlet Sagen med fuld poetisk Frihed, og det, som har ligget ham paa Hjerte, er Udtrykket af den hadefulde Afskedshilsen, som denne erklærede Gudefjendes Blik sender op imod Himlen. Det er en Bebrejdelse, som er endnu mere indigneret end Laokoons, en dyb, harmfuld Foragt for denne i Bund og Grund uretfærdige Gudeslægt.

III.

Det maatte jo ende i Fortvivlelse, naar man tog de olympiske Guder for Alvor og troede, at de styrede Verden, idet man tillige mere og mere fik Øjet op for, hvordan de styrede den. Men hin Streg, som vi ovenfor omtalte, der skilte Himmel og Jord, kunde, uden at lades ganske upaaagtet, dog ogsaa tages paa en anden Maade — mindre tragisk, mere sorgløst eller trodsig.

Saaledes var Sagen taget i en Bronzestatue af *Alexander den store,* udført af Lysippos — desværre har vi ikke Statuen selv tilbage, men kender kun dens Udtryk gennem et Epigram. „Denne Bronzemand“, hedder det, „synes med sit Blik op mod Zeus at ville sige: Jeg lægger Jorden under mig; Zeus, behold du kun Olympen for dig“. Med andre Ord: Alexander føler ingen Lyst til at bygge Stormstiger til Himlen, og han giver Afkald paa at gælde for Zeus's Søn eller for Zeus selv — en Ære som andre vilde tillægge ham, f. Eks. Apelles, der malede ham med Tordenkilen i Haanden. Han har nok i den brede Jord og vælger den som den „bedre Del“, det solidere, det som man ved, hvad er. „Den Himmel überlassen wir den Engeln und den Spatzen“, som Heine siger. Overhovedet har Alexander den stores Personlighed, der jo beundredes og efterlignedes som ingen anden, vistnok haft

[1]) Museet i Neapel Nr. 8844. Fra Stabiæ. Gengivet — ret godt i Henseende til Udtrykket — i stort Farvetryk i *Ternites* Værk: Wandgemälde aus Pompeji und Herculanum Taf. IX.

Betydning for det opadvendte Udtryks Historie: det skal endog have været en Vane for ham at se opad mod Himlen, idet han lagde Hovedet til den ene Side. Og vist er det, at Kunsten omtrent fra hans Tid at regne hyppig — og ikke alene, hvor det gælder Portrætter af ham — giver Blikket en vis opadvendt Retning i Forbindelse med et frit, genialt, himmelbaarent Udtryk (Kongeportrætter paa Diadochdynastiernes Mynter). Man maa ikke for hvert enkelt Tilfælde lægge for megen Betydning deri: det har været noget af en Modesag. Dog kan et saadant Træk ogsaa fremtræde med Præg af større Inderlighed i Følelsen; der gives fra denne Periode nogle skønne Kvindehoveder med opadsværmende Blik og et uforlignelig elskværdigt Udtryk af sjælelig Glæde og Lykke [1]).

Det hører desuden til de særegne Træk af bacchantisk Væsen, der altid har noget utøjlet og utaalmodigt ved sig, at kaste Hovedet tilbage og se lige op i Vejret. Man finder det især i Fremstillinger af Mænaderne, hvorpaa der gives mange Eksempler: det smukkeste er vel en Amfora [2]) i Museet i Neapel med Billeder af Mænaderne, som med Thyrsosstave og Fakler nærmer sig Dionysos's Offerbord. Gudens Aand, der fylder dem, giver deres Holdning og Gang en vis Højtidelighed, men tillader dem ikke at holde deres Legeme i Ro: i svulmende Stolthed og Entusiasme kaster de med Nakken ligesom for at ryste Jordens Støv af sig, og lade Blikket sværme om mellem Stjernerne. Dette er vel ikke ment som nogen egentlig Henvendelse til Guddommen eller Paakaldelse af den: Enhver kender fra det virkelige Liv en Trang til en Gang imellem blot at frigøre sig fra Indtrykket af al den fordringsfulde Mangfoldighed paa Jordens Overflade ved at se og at aande op imod den frie, aabne, uendelige Himmel. Ja kunde man blot en Gang løfte sig helt op over det alt sammen! Det opad vendte Aasyn, de opad strakte Arme betyder jo lige fra første Færd intet andet end Aandens ufuldbyrdede Forsøg paa at drage Legemet med sig paa sin Flugt — kunde den en Gang helt faa Magt dertil! Desværre kan vi Mennesker ikke fyldestgøre denne Trang — men hvad har vi Kunsten til, undtagen for at den —

[1]) Af et af dem, i Vatikanet (Museo Chiaramonti), findes en Afstøbning i Thorvaldsens Museums Kælder Nr. 199. Det har sikkert været et Yndlingsstykke for Thorvaldsen og har vel haft nogen Betydning for hans berømte Figur af *Fortitudo coelestis* med det opadvendte Blik og Aasyn.

[2]) Afbildet i Real Museo Borbonico, vol. XII, tav. XXI—XXIII.

for Fantasien — skal erstatte vore Mangler, udvide vore Muligheder og saaledes aabenbare vort Hjertes Drømme! Vi forstaar derfor saa godt en Skikkelse som hin dejlige Bacchantinde, som den blandt alle pompejanske Malere, der har ført den lifligste Mesterpensel, har henmalet paa en Væg paa kulsort Grund — hun, som med Thyrsos-Staven i den ene Haand og med Klangpladen hængende ved den andens Fingre svæver let opad gennem Luften og lader sit aabne, frejdige Blik ile forud for sig paa Farten. Det er ikke nogen egentlig Himmelfart, og det har intet med Religion at gøre. Hun er Jordens Datter, og hun kommer nok ned til den igen. Det er blot en Bacchantinde, som en Gang har haft Held med sig til at gøre sig helt fri for Jordens Prosa.

Dog er Himmelfarten i den religiøse Betydning heller ikke fremmed for Oldtidens Tanke. Det ældre Grækenland havde forestillet sig, at Livet efter Døden havde sin Plads under Jorden, idet Tanken fulgte Liget eller Asken til deres underjordiske Gemme. Det var en dunkel og overskygget Kældertilværelse, Sjælen førte dernede: Religionen havde vel Lindringsmidler derimod, men ændrede dog ikke Hovedsagen. Men med den paa alle Punkter følelige Forandring i Livsanskuelsen, som begyndte at foregaa omkring Aar 400 f. Kr., forandredes ogsaa, om end meget langsomt, Forestillingerne om, hvad Mennesket efter Døden gik ind til. Tanken om Apoteose (Optagelse blandt Guderne) greb i den hellenistiske Tid mere og mere om sig. Den gjaldt vel fra Begyndelsen af kun Konger og Stormænd og aabenbarer tit det usleste og letsindigste Smigreri for Magthavere, som man allerede i levende Live ærede ved Templer og Dyrkelse. Men den udvidedes især ved Stoikernes Lærdomme til at gælde alle gode Mennesker, og saaledes har den bidraget meget væsentlig til at forberede Kristendommens Forestillinger ikke alene om Helgener, men i Almindelighed om Himmerig og om Saligheden efter Døden. Nu gik Tanken om det andet Liv kun for de ondes Vedkommende nedad, men for de godes opad — det er atter Himmelstigen, som den antike Verden af egen Kraft opførte.

Allerede i Aarhundredet før Kristi Fødsel stod Tanken om den afdødes Optagelse i Himlen saaledes til fri Raadighed for de efterlevende, at Cicero, som ved andre Lejligheder forkastede og spottede den, dog, da hans egen kære Datter Tullia døde (44 f. Kr.), ganske traadte over til den, opførte et Tempel for hende og af

egen fri Magtfuldkommenhed gav hende Plads mellem de salige Guder i Himlen. Saaledes har jo Menneskene idelig tilladt sig at arrangere det hinsidige, hvorhen ikke deres Øje, men kun deres Ønske naar, efter deres egen Lyst og Smag; og hvis man tror, at Filosoferne, af hvem man dog kunde kræve den strengeste Selvfornægtelse i Forholdet til Fornuft og Sandhed, er hævede over den Slags Vilkaarlighed, saa tager man meget fejl: den lærde og i mange Systemer bevandrede Filosof nyder netop den Fordel, at han kan vælge rundt omkring fra, hvad der i Øjeblikket passer ham bedst, hvad enten han er glad eller bedrøvet — fra den anden Verden kommer der alligevel ikke Protester. Men man maa ikke dømme Cicero for strengt, naar man tager i Betragtning, hvad der ogsaa kan hændes i vore egne Tider. I hvert Fald skylder man i denne Anledning hans veltalende Pen et skønt formet Udtryk, der har en mærkelig Plads i den historiske Udvikling, vi her gennemgaar. Han meddeler den filosofiske Lære, at Mennesker, der er besmittede med Laster og Forbrydelser kommer til Underverdenens Mørke og Pøl, men at de kyske og rene, de uskyldige og ufordærvede Sjæle, der er uddannede ved ædle Studier og Kunster, svæver i en mild og let Flugt op til Guderne, det vil sige: til en Natur, der er deres egen lig[1]). Det er jo særlig en Kvinde, nemlig sin Datter, Cicero har for Øje: og det Fantasibillede, han udmaler, peger saaledes paa den mærkeligste Maade 16—17 Aarhundreder frem i Tiden til Renaissancens Billeder af den himmelfarende Maria.

I Billedkunsten fra Ciceros Samtid eller den efterfølgende Tid har man intet Udtryk for denne Himmelflugt, der i Skønhed kan maale sig med Ciceros Ord. Man har vel Fremstillinger af kejserlige Apoteoser — halvvejs en Ceremoni, der virkelig iværksattes efter en Kejsers Død, halvvejs en ideal Forestilling fra den anden Verden med mytologiske og allegoriske Figurer; men disse Kunstværker — Kaméer, monumentale Relieffer — har, saa vidt jeg skønner, ikke bidraget synderlig til Udviklingen af det opadvendte Udtryk.

[1]) — — castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, *leni quodam et facili lapsu ad deos,* id est ad naturam sui similem, *pervolare* (Cic. fragm. de consolatione). G. Boissier, La religion Romaine, henviser i Almindelighed til dette Skrift, men ikke til dette Sted.

IV.

Men ogsaa uden Hensyn til Apoteose og Himmelfart saa Filosofer og Digtere fra Oldtidens senere Del i selve Menneskeskikkelsen, som den var fra Skaberens eller Naturens Haand, navnlig i dens oprejste Vækst, et Vidnesbyrd om Menneskets himmelbaarne og himmelstræbende Natur. Og med Hensyn til denne æstetisk-religiøse Betragtning af Mennesket fortsætter Kristendommen der, hvor Hedenskabet slipper. Vi kan af en Række Forfattersteder bygge en Bro over Kløften mellem Hedensk og Kristeligt, og fra Sokrates's Tid i jævn Kontinuitet lade os føre over til Kirkefædrenes, ja videre endnu, om det skal være, dybt ind i den kristelige Middelalder.

Menneskets oprejste Vækst er i vor Tid blevet betragtet fra et evolutionistisk Synspunkt navnlig af Darwin og Haeckel[1]), som gaar ud paa at paavise, at idet Menneskeslægtens Stamfædre blandt Naturens Arter er gaaede over fra at leve overvejende i Træerne til at leve paa Jorden, har der udviklet sig en Forskel hos dem mellem Fødder og Hænder og jævnsides dermed en Evne og Vane til at holde sig oprejst paa Baglemmerne, hvoraf atter er fulgt en stor Overlegenhed i Livets Kamp over de andre Arter. Naar man saa læser, hvad Xenofon i sit Mindeskrift over Sokrates (I, IV, 11) har at sige om den samme Sag, saa vil man vel finde, at Nutidens Naturforskeres Betragtning er langt rigere og dybere, men at Sokrates's Discipel dog ogsaa paa sin jævne og populære Maade fremhæver den praktiske Fordel, som den oprejste Vækst har fremfor den forover hældende: man har en videre Udsigt, kan bedre se, hvad der er ovenfor, og saaledes bedre vogte sig for Skade. Forskellen bestaar væsentlig kun i, at hvad Darwin og og hans Skole opfatter som Følge af en rent naturlig Udvikling, af Sokrates og hans Discipel henføres til et guddommeligt Forsyn: Menneskets oprejste Vækst benyttes netop til at bevise Gudernes særlige Omsorg for Mennesket.

Men allerede en anden af Sokrates's Disciple, nemlig Platon (Timæus 43), gaar langt videre i sin Betragtning og flytter Synspunktet helt, idet han betragter den oprejste og langstrakte Vækst som foraarsaget af en Dragelse opad mod Himlen. Den ypperste

[1]) Darwin, The descent of man etc., vol. I. London 1871, S. 140 fl. — E. Haeckel, Natürliche Schöpfungsgeschichte, 8. Aufl. Berlin 1889. S. 715 ff.

Del af Menneskesjælen er nemlig en skærmende Aand, som Gud har givet enhver af os, og som „er i den øverste Del af vort Legeme og hæver os fra Jorden til det beslægtede i Himlen — som Planter, ikke af jordisk, men af himmelsk Oprindelse“ — og dette udvikles saa videre med en spekulativ Dybsindighed, som vi her ikke skal fordybe os i. Vi fremhæver kun, at dette Syn paa Sagen allerede maa karakteriseres som rent spiritualistisk, eller vel egentlig rettere romantisk, og at en saadan Betragtning dukker op igen den ene Gang efter den anden i den senere Oldtid. Ogsaa en saa rationel Aand som Aristoteles, der naturligvis ikke savner Blik for den mekaniske og praktiske Betydning af den oprejste Vækst, udtaler dog[1]), at den tilkommer Mennesket alene blandt alle levende Væsener, fordi Menneskets Natur og Væsen er guddommelige. Cicero, der i sit Skrift *Om Gudernes Natur*[2]) udvikler stoiske Lærdomme, taler først ligesom Xenofon om Menneskets oprejste Vækst som en ypperlig Gave fra Guderne; men Betydningen af den sætter han ikke som Xenofon i det blot praktiske og nyttige: at man derved kan vogte sig for Skade. Først og fremmest rejste Forsynet Mennesket fra Jorden og gjorde dets Vækst høj og oprejst, for at det ved Betragtning af Himlen kunde fatte Erkendelse om Guddommen. Thi Mennesket er vel af Jorden, men ikke som dens Indbyggere og Beboere, men som Betragtere af de højere og himmelske Ting — dette er Menneskets Privilegium i Forhold til de andre Arter af levende Væsener. Guddommen, siger han et andet Sted, gav Mennesket en Legemsskikkelse, der svarer til dets Aand. Thi medens den lod de øvrige levende Væsener lude nedover efter Føden, rejste den alene Mennesket op og vakte det til Beskuelse af Himlen som dets oprindelige Slægt og Bolig[3]).

Fra først til sidst har den antike Kunst en vis Forkærlighed for den oprejste Holdning i Menneskeskikkelsen: den fremstiller hellere Mennesket staaende frit paa sine Ben end liggende og hvilende. Men Aanden i denne Holdning er ikke den samme gennem hele Kunstens Udvikling. Oprindelig betyder den en vis

[1]) Skriftet De partibus animalium, IV, cap. X. — Adskillige af de her anførte Forfattersteder har de Herrer Dr *O. Siesbye* og Prof. *J. L. Heiberg* fundet og paapeget for mig.

[2]) De natura decorum, II, 56, 140. — Slgn. De legibus I, 9, 26.

[3]) Omtrent i lignende Retning taler Sallust i Begyndelsen af „Catilina“ og Seneca: De otio V, 4.

Sikkerhed og Stolthed, en Følelse af at være født til Sejr; senere kommer der noget nyt ind i den, det himmelstræbende, Tiltrækningen til det højere. Imidlertid kan ogsaa dette fortolkes som Stolthed, som Følelse af Menneskets Adel og Forrang for den øvrige Natur. Saaledes i de berømte Vers i Ovids „Forvandlinger“ (1, 83 ff.), der handler om, hvorledes Prometheus skabte Mennesket: „Medens de øvrige Dyr luder forover med Blikket mod Jorden, gav han Mennesket et opadvendt Aasyn og bød ham at skue mod Himlen og løfte Blikket op mod Stjernerne“.

Her er dette opadvendte Aasyn og Blik *(os sublime)* endog gjort til det egentlig menneskelige ved Mennesket.

Naar vi nu derefter betræder Kristendommens Grund og ser, hvorledes Kirkens Fædre betragter Sagen, saa finder vi ikke noget væsentlig nyt i Forhold til Platon, Cicero og Ovid: man lægger i alt Fald kun mere og mere Accenten paa det himmelske i Modsætning til det jordiske. Lactantius[1]) henviser selv til Ciceros Betragtning og slutter sig til den. Mennesket er af alle levende Væsener alene himmelsk og guddommeligt: dets Legeme, som er rejst fra Jorden, og dets mod det høje vendte Blik søger tilbage til sin Oprindelse. Ligesom med Ringeagt for Jordens Lavhed stræber det mod det høje; følende, at det maa søge det højeste Gode oventil, og ihukommende den Rang, hvortil Gud har hævet det, skuer det opad mod sin Kunstner (Skaber). (Hertil slutter sig et vistnok meget uvidenskabeligt Forsøg paa at aflede det græske Ord for Menneske (Anthropos) af Ord, som skal betyde „den med Aasynet opadskuende“).

Og Middelalderens store Helgen Bernhard af Clairvaux, den glødende Prædikant, som fremfor nogen anden har givet det 12te Aarhundredes religiøse Liv dets Præg, forsmaar ikke i en Festprædiken[2]) at anføre den hedenske Ovid: „Gud skabte Mennesket oprejst endog til Legemet, medens Jordens øvrige levende Væsener luder foroven og ser mod Jorden, for at det ved at løfte Blikket mod Stjernerne kan sende sit Suk didop, hvor det skuer en saa lyksalig og evig Bolig for sig.“ I de sidste Ord gaar den kristne Prædikant vel noget videre end Ovid, men — som vi har set — ikke videre end andre antike og hedenske Forfattere.

---

[1]) Div. instit. Lib. II, cap. IX. — Slgn. Clemens Alex. Stromata IV, 25; Ambrosius, Hexaëmeron VI, 9, 54.

[2]) S. Bernardi abbatis primi Claravallensis opp. vol. I (Paris 1719) p. 545.

Hvis man nu af en saadan Række af betydningsfulde Udtalelser vilde slutte, at Billedkunsten i den senere Oldtid og i den ældste kristelige Tid i sin Fremstilling af Menneskeskikkelsen viste nogen Forkærlighed for himmelvendte Aasyn og Bevægelser, saa vilde man dog tage meget fejl. Hine mærkelige Værker af Oldtidskunsten, som vi ovenfor har omtalt, maa i Forhold til Tilstanden i det hele og store opfattes som Undtagelser: i Virkeligheden beholdt Menneskeskikkelsen i Antikens Fremstilling fra først til sidst overvejende det simpelt og lige fremadvendte Aasyn og Blik. Den Erkendelse kommer man overhovedet mere og mere til, at den tidligere antike Kunst, Kunsten før Aar 400, en Gang for alle havde betegnet Kunstens Bane med en saadan Sikkerhed, at den vel senere kunde slaa noget med Vingerne til en anden Flugt, men dog snart igen vendte tilbage til den gamle Retning. Og jo længere Tiden gik, jo mere Oldtidskulturen mistede sin Ungdomsfriskhed, des mindre Forandring var der at vente. Til sidst blev den jo næsten som en stivnet Mumie og gik saaledes over i Barbariet, der altid er raat og kejtet og stivt i Fremstillingen af Mennesket. Og at Kunsten nu kom i Kristendommens Tjeneste kunde ikke forandre Sagen: det som den trængte til, var ikke Religion, men Kultur.

Man kunde maaske vente, at den gotiske Stil, som var færdig udviklet i Frankrig i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede, og derfra bredte sit Herredømme ud over Landene, skulde have gjort en Forandring heri. Hvor Paul Delaroche i sin Hemicycle i École des Beaux-Arts i Paris har karakteriseret de forskellige historiske Hovedperioders Stil og Kunst: den græske, den romerske, den gotiske og Renaissancen, har han skildret *Gotiken* i Skikkelse af en blond nordisk Mø med langt, jomfruelig opløst Haar: hun bærer en Kirkemodel og vender — i Modsætning til de øvrige Figurer — Blikket fromt op mod Himlen. Og det maa alle finde meget træffende: i Middelalderen havde Kirken jo Overherredømme over alt og alle, og Kirken ledte jo Menneskets Blik opad. Ja dette kan endog siges i bogstavelig Forstand; thi den gotiske Stil i Bygningskunsten, som ret egentlig var Middelalderens Frembringelse, dens mest ejendommelige og betydningsfulde Værk, har netop sit Særkende i de opad stræbende, opad flyvende Linier, der uimodstaaelig maa drage de virkelige Menneskers, Beskuernes, Blik med sig paa deres Flugt. For saa vidt stemmer Delaroches Karakteristik virkelig med den gotiske Stil; derimod

passer den aldeles ikke til den Billedkunst, der udøvedes jævnsides med den gotiske Arkitektur. Naar man samler alle Figurer sammen, som Middelalderens Kunst har frembragt, lige til omtrent Aar 1500, vil man forholdsvis yderst sjældent finde det opadvendte Udtryk iblandt dem, og i den gotiske Stil vel endog sjældnere end i den romanske. Atter et Eksempel paa, at de forskellige Kunstarter og Udtryksformer giver forskellig Besked om en historisk Periodes Karakter, og at man maa vogte sig for at overføre den enes Vidnesbyrd uden videre paa den anden. Middelalderens Kunst tog bestandig med en vis Ængstelighed paa Gengivelsen af Menneskeskikkelsen, den naaede aldrig til fuldt Herredømme over Figurens Bevægelser; og man maa erindre, at det opadvendte Udtryk, Tilbagebøjningen af Overkrop, Hals og Nakke, let medfører vanskelige Forskydninger og Forkortninger. Menneskefiguren var i Middelalderens Kunst endnu bestandig noget af en stiv Brik. Naar det er indlysende, at Evnen foreløbig manglede til ret at løse denne Opgave, saa bliver det meget vanskeligt at afgøre, hvorvidt der derunder ogsaa har ligget en Mangel paa Vilje til at give sig i Lag med Opgaven: til en vis Grad plejer Evne og Vilje jo at følges ad.

(Sluttes.)

JUL. LANGE.

„Memento mori".

Saa, nu er han borte, og hun gaar der i et tærende Savns, en sugende Længsels Smerte.

Hun, som havde tænkt, at det skulde blive godt at være ene. Saa kunde hun være flittig, stoppe Gardiner, efterse Linnedet, indhente alt det, hun i denne Pinens Tid havde forsømt. Og saa viser det sig nu igen, at alt det, hun evner, er og blir: at tænke paa ham. —

Hvert et Møbel i Stuerne vender som en Knivsod mod hendes Hjerte: Der stod han den Gang og den Gang — der gjorde han det og det. —

Hun kommer ind i hans Værelse med Skrivebordet og den tomme Stol og den øde Sofa, og det er, som hendes Indre forbløder. Hun tager sig til Hjertet, og snapper efter Vejret, og søger at klargøre sig, hvad det ligner, det hun føler. —

Men hun finder ingen Lignelse, kender bare, at det rinder og rinder som en sagte Strøm mellem aabne, onde Saar.

Aa, hvor hun dog elsker det Menneske! Hun lægger sig næsegrus i den øde Sofa og græder.

Græder og græder, som den græder, for hvem der ikke mere findes noget Haab.

Det er forbi! Forbi — forbi.

Og intet i Verden kan erstatte hende Tabet af ham. Om hun fik Hæder og Berømmelse, Gods og Guld — om Verdens bedste Mand bød hende sin Kærlighed — hun vilde vende sig bort, lægge sig næsegrus i den øde Sofa, hans Sofa og blive ved med at græde. —

Og naar hun havde grædt ud alle sine Taarer, naar hendes Indre var blevet tørt og tomt, saa vilde hun tage sin Broder i Haanden og sammen med ham vandre ud i Ørkenen.

For nu hørte hun hjemme i Ørkenen. — Aa, hvor hun længtes efter Ørkenen! —

Dyrt, dyrt skulde alt betales her i Livet. Langsomt havde hun lært det. Allerlangsomst hvor dyrt.

I Letsindighed var hun bleven hans. Letsindig havde hun spredt ud for alle Vinde de Skatte, han ødsel og kærlig havde lagt for hendes Fod. — Nu havde hun betalt og blev ved med at betale. Den Gud Nemesis var en streng og nidkær Gud. Vilde han da aldrig synes, det var nok?

Nej, det var ikke nok, og det blev aldrig nok.

— Som en bodfærdig Synderinde skulde hun være Resten af sit Liv. Endnu dybere fornedret, end hun allerede var det, skulde hun blive. Naar hun gik derude i Ørkenen med sin Broder i Haanden, skulde hun forvildet, brændende længes efter den Handske, han i den sidste Tid af Medlidenhed i Ny og Næ havde tilkastet hende, og som hun ydmygt takkende havde taget op og kysset.

* * *

Langt om længe, sent paa Natten slæber hun sig, stadigt grædende ind i Sovekammeret, og ser sin brune Kjole med det snørklede Mønster ligge henkastet over Sengestolpen. Hun presser atter Haanden mod Hjertet og snapper efter Vejret. Disse tynde, lange, snørklede Streger i Kjolemønstret, er som de tusinde usynlige Fangarme, hvormed hun i Vinterens Løb, da hun bar denne Kjole, forgæves, forgæves havde grebet efter ham.

Nu var det Sommer, og nu var han borte.

Hun tager Tæppet af Sengene og lægger det sammen. Opdager hans Natskjorte ved den ene Sengs Fodende, tager den forsigtigt op og trykker den ømt og blødt til sit Hjerte. Hun kysser den atter og atter, mens mange store Taarer falder paa den, hun lægger den dæggende til Rette i sine Arme, som var det et levende Væsen, et lidet elsket Barn. —

Hun klæder sig af og gaar til Ro i sin kolde, smalle Seng, trykker Ansigtet ned i Puden, svøber Tæppet om sig og tænker paa ham. — Tænker ogsaa paa, hvor underligt det er, at et Menneskehjerte kan være saa sygt, saa sygt uden at dø og briste.

Naar de andre Legemsdele angrebes af en virkelig og alvorlig Sygdom, saa døde jo Folk, — men Hjertet, Hjertet...

Det ringer paa Klokken derude. Et Brev kastes ind. Hurtig farer hun frem af Sengen og styrter ud. Brevet er fra ham. Hun river det op og læser det staaende ude i Entreen i Midsommernattens blege Lys. Han skriver ømt og fint. Han betror sig til hende. Han fortæller alt, om det, der har skilt ham fra hende. Han siger, at han vil vende tilbage til hende. Hun trykker Brevet mod sit arme Hjerte, synker i Knæ paa det bare Gulv og hulker. Dette, at han siger hende alt, betror sig til hende! Hun er ikke mere sig selv. Har intet Legeme, bare en fast sammentrængt Sjæl, der bløder af ydmyg Taknemlighed.

* * *

Der bliver banket paa hendes Dør, og hun rejser sig op i Sengen. Hvor er Brevet henne? Brevet, hendes Rigdom, hendes Lykke, hendes Fred for Livet!

Nej, nej, der var jo ikke kommet noget Brev. Det havde bare været en Drøm.

Hun raaber til den, der banker, at hun kan sætte Teen ind — nu kommer hun straks. Saa presser hun de sammenlagte Hænder fast om sine Tindinger, og Tanken om Ørkenen bringer hendes Hjerte til Ro, og giver hendes Legeme Kraft til at staa op og til at vise sig for den, der bankede, med et roligt, venligt Ansigt.

* * *

Kanske betalte hun for dyrt? Kanske kunde hun tage sig det lettere. Sige til sig selv, at man var, som man var, og kunde ikke skabe sig om. —

Nej, det gik ikke. Netop, fordi hun var, som hun var, maatte hun lide, lide sig tværs igennem al denne Smerte.

„Tiden læger alle Saar“. — Ja, gad vidst, om det nu virkelig var sandt dette Ord, som hun saa tit havde hørt, lige fra sin tidligste Barndom.

Jo, Dødsfald -- dem kom jo Menneskene over. Selv havde hun set kære dø og havde tænkt, at hun aldrig, aldrig kunde

faa en glad Time mere her i Livet. Og dog var det blevet gemt og glemt.

Men Dødsfald var jo ogsaa noget andet. Deri havde man selv ingen Skyld.

Men hun — hun gik med et Bjærg af Skyld paa sine Skuldre.

Nej, lide sig tværs igennem. — Eller omkomme paa Halvvejen.

Ja, omkomme — det vilde hun helst. For Lidelsen var saa grufuld, saa knugende uovervindelig.

Men hvis hun omkom, saa fik hun jo aldrig mere se hans elskede Ansigt, aldrig mere lytte efter hans Skridt i Trappen, aldrig mere føle denne berusende Hjertebanken, der skyllede som varme Bølger over hendes Indre, naar hun uforvarende mødte ham paa Gaden.

Nej, nej! Omkomme vilde hun ikke. — Lide — lide, uden Haab. Uden én eneste Gang at løfte bønfaldende Hovedet op til den Gud Nemesis, der var saa grum og ubøjelig, men i hvis Aasyn der dog var et Præg af mild Medlidenhed. Det var ikke ham, der straffede Menneskene. Han var kun det truende Symbol paa den evig uundgaaelige Sandhed:

„Som et Menneske saar, saa skal det og høste“.

* * *

Hun sidder inde paa et Apotek og venter. Mange Dage og Nætter er gaaet, og hun har grædt sig gennem dem alle. Pludselig kommer han ind. Glemmende alt, ude af sig selv, farer hun op og kaster sig om hans Hals. Mildt, men dog uvilligt, ryster han hende af sig og siger, at hun maa huske, hvor de er.

Lidt efter gaar de ved hinandens Side ude paa Gaden. Hun er stum og stivnet, og de taler ikke sammen.

Saa siger han: „Ja nu ser du ud, som jeg ved ikke hvad. At jeg ikke nu kan komme dig i Møde, som du vil ha' det, maa du vide og forstaa. Man kan ikke hverken græde eller lide eller trodse sig Kærlighed til. Hvor Du dog daarligt kan bære dit Livs Konsekvenser! Min Kærlighed til dig har du selv ærligt og redeligt sprængt ud af Verden. — Jeg er fuld af sund og lykkelig Livsglæde, Gudskelov, men lige over for dig er jeg et Lig.

* * *

Hun staar færdig til at rejse. Kufferterne er bragte ned, og Drosken venter. Langsomt trækker hun den venstre Handske paa, mens hun uafladelig ser paa ham, der staar utaalmodig med Hænderne i Bukselommerne et Skridt borte i den aabne Dør ind til sit Værelse. Saa griber hun hans Haand med sin højre og siger halvkvalt og bævende: „Jaja, i Guds Navn, Farvel min elskede, min eneste. Jeg ved nu kun ét, og det er, at Livet er tusind Gange værre end Døden!"

„Din Paraply," svarer han. „Glem dog ikke den!"

„Nej," siger hun, og tager den stille.

Amalie Skram.

Edgar Poe.

Det tager ofte en rum Tid at faa fældet den Dom over de døde, som ikke dør. Navnlig, naar de har haft en sær og sammensat Natur eller en udæskende Karakter, svinger Pendulet tit længe mellem den sorte Fordømmelse og den hvide Forherligelse, inden det kan pege den rette Vej. Deres Dommere er hyppig forklædte Advokater.

Poe er et saadant Stridsemne. Skønt hans Grav snart er halvhundrede Aar gammel, ryger Kampens Støv endnu om den. Straks efter hans Død malede Rufus Griswold hans Liv i mørke Farver. Han blev hurtig modsagt af Poes Venner og siden af andre; men Griswolds Dom vedblev dog i mange Aar at være gængs og gyldig mellem Folk, især i Europa. Her fik Poe omsider en varm Forsvarer i John H. Ingram[1]), og nu blev det hans Dom, de fleste fulgte.

I de senere Aar har Symbolisterne og andre Modstandere af Naturalismen løftet Poe til Skyerne. De har taget ham i Arv fra Baudelaire, der lignede Poe en Del, baade i sit Ydre og Indre, og dyrkede ham med dyb Beundring. Disse Poe-Tilbedere tegner gerne Ingrams Billed efter, med stærkere Streger, noget mørkere Baggrund og en mere skinnende Glorie. Og de synes kun at kende Ingrams Skrift fra 1874. Saaledes her i Norden Dhrr. Ola Hansson og Johs. Jørgensen[2]). For dem er Poe en af de stenede Profeter; han har baaret sit Liv som en Gud bærer sit Værk. Til Gengæld maler de Griswold fælt sort: denne Person, der besudlede sin Vens Minde og bevislig med Forsæt har forfalsket

---

[1]) Levnedsbeskrivelse i Poe's Works (1874—75). Edgar Allan Poe (1880).

[2]) Ola Hansson: „Tolke og Seere" Kria. 1893. Johs. Jørgensen: Tilskueren 1893 S. 377 ff.

Kendsgerninger i den Hensigt at fremstille Poe som en moralsk Usling. Men heldigvis har nu Ingram fuldstændig gendrevet hans skændige Artikel med dens Løgne og falske Paastande.

Disse nyere Skildringer af Poes Liv er imidlertid ingenlunde til at stole paa. Griswolds Biografi var sikkert nok ensidig og fuld af Fejl. Men Ingrams er langtfra lydeløs eller alsidig. Det synes nærmest som Griswold nu er ved at faa Oprejsning. Der er vægtige Vidnesbyrd om, at han ikke var ondsindet mod Poe, da han skrev sit Essay og udgav Poes Værker, et stort Arbejde, som han ikke fik en Skilling for. Han søgte at naa den fulde Sandhed; men tit har han kun haft Rygter at holde sig til, ikke de Oplysninger om Kendsgerningerne, som siden er komne for Dagen. Og mange af de Fejl, han begik, skyldes væsentlig Poes egne Usandheder. Griswolds gode Tro er nylig bleven yderligere bevist. Man har nemlig fundet det Materiale, hvorpaa han byggede sin Biografi, væsentlig en Samling Breve fra og til Poe[1]). Disse og Woodberrys fortrinlige Bog om ham[2]) er nu de vigtigste Hjælpemidler for den, der vil lære Poes Liv at kende.

I.

Engelske Biografer føler gerne et vist Velbehag, naar den, de skriver om, er af god Familie eller fornem Slægt. Ingram gør da ogsaa straks opmærksom paa, at Poe er af *gentle birth*. Det er blevet fortalt, at han stammede fra en normannisk-irsk Adelsslægt, Le Poer eller De la Poer, der udmærkede sig ved forvovent Heltemod og ridderlig Hensynsløshed. „Det var en excentrisk Race“, fortæller Hansson, „den skilte sig fra Mængden i Karakterens sygelig fine Noblesse, og gennem dens Historie skrider en angstmættet Mystik“. — Der er imidlertid ingen Grund til at antage denne Slægt for Poes. Man har ikke andet end Navneligheden at bygge paa.

Det sikre er, at hans Oldefader midt i forrige Aarhundrede kom fra Irland til Amerika og købte sig en Gaard i Pennsylvanien. Siden blev Baltimore Slægtens Hjemstavn. Bedstefaderen, som oprindelig var Hjulmager, udmærkede sig under Uafhængighedskrigen og senere som ivrig Patriot. Han var en djærv, virksom og kraftig Mand, der just ikke minder om sin Sønnesøn.

---

[1]) Et Udvalg er offenliggjort af Woodberry i Century Avg.—Okt. 1894.
[2]) George E. Woodberry. Edgar Allan Poe. Boston 1885.

Edgar Poes Fader, David Poe „bortførte som 18aarig Student en ved Talent og Skønhed udmærket Skuespillerinde, Elizabeth Arnold, og giftede sig med hende. Forstødt af sin Familie forsøgte han sig i Hustruens Kald, men med lidet Held. En Forsoning tilvejebragtes ganske vist, og det unge Par optoges i det poeske Hjem, men kort efter døde de begge og efterlod sig 3 uforsørgede Børn“. Saaledes Hansson efter Ingram. Denne mener, at Miss Arnolds Fader var en forarmet Englænder af meget god Familie. Moderen, beretter han, døde paa Overrejsen til Amerika straks efter Datterens Fødsel.

Virkeligheden var ikke slet saa romantisk. Elizabeth Arnolds Moder var en engelsk Skuespillerinde, der tog til Amerika med sin Datter ca. 1796. De optraadte begge i dette Aar i Boston og siden i andre Byer. David Poe kan have set Miss Arnold i Baltimore 1802. Men han løb ikke væk med hende. Hun giftede sig samme Aar med en Skuespiller Hopkins. David Poe skulde læse jus, men holdt mere af at spille Komedie og gik derfor til Scenen i 1803. Han var da en 25 Aar gammel, Miss Arnold var rimeligvis jævnaldrende med ham. Han kom i Efteraaret 1804 til det Selskab, hun var ved. Et Aars Tid efter døde Hopkins, og i Januar 1806 ægtede David Poe Enken. De optraadte i den følgende Tid rundt om i Landet, men kom ikke tilbage til Baltimore, og gamle Poe slagtede næppe Fedekalven for dem. Deres Historie blev kort. Mrs. Poe døde i Richmond den 8de December 1811; hendes Mand var forinden gaaet ud af Sagaen; men hvor eller naar han døde nævnes ikke. Han var et stort, kønt Mandfolk, men en tarvelig Skuespiller, hun var spinkel, spillede godt og roses for sine moralske og huslige Dyder. De maatte hele deres Tid kæmpe haardt med Fattigdom.

Deri slægtede Edgar sine Forældre paa. Hvad han ellers kan have arvet efter dem, er usikkert. Det kan bemærkes, at alle David Poes Børn var noget hen til en Side. Den ældste, William, skal have været et godt Hoved men vild og uregelmæssig; han skrev Vers og gik til Søs og døde tidlig. Det yngste Barn, Rosalie var meget sløv, hjælpeløs og sær; hun døde i en Stiftelse 64 Aar gammel. — En Slægtning af Edgar minder ham en Gang om, at en alt for fri Brug af Flasken „har været vor Familie en stor Fjende“ [1]). Men hvem han dermed sigter til, omtales ikke.

---

[1]) Brev af 15de Juni 1843 fra William Poe i Baltimore (Century Sept. 94).

Edgar Poe er født i Boston den 19de Januar 1809. Da hans Moder døde, tog en skotsk Købmand i Richmond, John Allan, paa sin Hustrus Bøn Drengen til sig. Plejefaderen var ikke, som man har sagt, beslægtet med ham. Allans var unge Folk og barnløse. Der siges, at de forkælede Plejesønnen. Han blev en fremmelig Dreng, navnlig flink til at lære Vers og foredrage dem. I Juni 1815 tog Allans ham med til England og satte ham i Skole i Stoke Newington udenfor London. Det var en By med gamle, smulrende Huse og mægtige, vredne Ælme, rig paa Minder fra svundne Tider. Skolen var en stor, gammeldags Bygning med mange Krinkelkroge. Drengen var efter Lærerens Udsagn dygtig nok, men han fik for mange Lommepenge. Poe vendte tilbage til Amerika med Plejeforældrene i Sommeren 1820 og kom i en privat Latinskole i Richmond. Han var vist ikke synderlig flittig der, men hans kvikke Hoved gjorde ham dog til en af de bedste Elever. Han udmærkede sig især i Fransk og Latin og deklamerede gerne Horats for Rytmernes Skyld. Han var derhos en stor Løber og Svømmer. Poe har fortalt, at han i denne Tid fattede en ideal Kærlighed til en Skolekammerats Moder; da hun døde, plejede han om Natten at gaa ud til hendes Grav; hun var den Helen, han besang i sine Ungdomsdigte. Det kan være. Hun hed imidlertid ikke Helen, men Jane Stith Stanard. Hun døde i April 1824.

Han forlod Skolen i Marts 1825; Resten af Aaret blev han privat forberedt til Universitetet. Samtidig forelskede han sig i en Nabos Datter, Sarah Elmira Royster; men hendes Fader opsnappede hans Breve, og hun blev gift med en anden.

Den 14de Februar 1826 blev han immatrikuleret ved Virginia Universitetet i Charlottesville. Han studerede gamle og moderne Sprog, men næppe meget grundigt, læste nogle historiske og naturvidenskabelige Bøger og lavede Vers. Ellers levede han som de andre Studenter og deltog i deres Gilder og Idrætter. Han spillede en Del og kom i Gæld. Griswold beskyldte ham for, at han blev relegeret. Det er blevet modbevist. Fakultetet har ikke ikendt ham nogen Straf. Derfor behøver hans Opførsel ikke at have været dadelløs. Forholdene ved Universitetet var nemlig noget særegne, idet Styrelsen helst vilde have de borgerlige Myndigheder til at straffe Studenternes Forseelser. En Morgen maatte en Flok af dem flygte op i Ragged Mountains, fordi Politiet var efter dem for Spil. Der er imidlertid ingen Grund til at antage,

at Poe var værre end de fleste. Ved Aarets Udgang stod han med de bedste Vidnesbyrd i Latin og Fransk; men tillige med en stor Gæld. Allan betalte, hvad han skyldte, undtagen Spillegælden, som var en 2500 Dollars, og tog Plejesønnen bort fra Universitetet og satte ham paa sit Kontor. Det blev Poe hurtig ked af og løb sin Vej.

Der fortælles, at han nu rejste til Europa. Under en Sygdom en Snes Aar efter dikterede han en Beretning om de Eventyr, han oplevede paa denne Rejse. I en fransk Havn kom han i en Duel, blev saaret og plejet af en skotsk Dame m. v. Der synes, siger Ingram, ikke at være nogen Grund til at betvivle Rigtigheden af dette Digterens Udsagn mere end noget andet af ham. Det hedder sig, at han vilde tilbyde Grækerne sin Arm i Befrielseskrigen mod Tyrkerne. Poe var en af dem, siger Hansson, for hvem Byrons Handling lyste som Ørkenens Ildsøjle. Han søgte til Europa, beretter Johs. Jørgensen, for at følge Byrons Eksempel og dø i et andet Missolunghi, — men Friheden begærede ikke h a m som Offer.

Friheden var lovlig undskyldt. Den maatte have begæret ham paa en lang Distans. Poe var nemlig ikke udenfor Amerika, efter at han forlod Allans Kontor. Han tog til Boston, hvor han fik en ungdommelig Boghandler til at udgive hans første anonyme Digtsamling, „Tamerlane“. Han havde vel ventet at kunne leve af sin Pen straks. Men efter et Par Maaneders Forløb stod han paa bar Bund. Den 26de Maj 1827 lod han sig derfor hverve til Soldat. Han kaldte sig Edgar A. Perry og sagde, at han var 22 Aar.

Han gjorde Tjeneste ved Artilleriet, først i Fort Independence; den 31te Oktober 1827 kom han til Fort Moultrie ved Charleston og et Aar efter til Fort Monroe i Virginien. Han brugtes som Kompagniskriver og Medhjælper ved Intendanturen. Den 1ste Januar 1829 blev han udnævnt til Oversergent. Han var pligtopfyldende og eksemplarisk i sin Opførsel.

Efter at han var kommen til Fort Monroe, underrettede han Allan om sin Stilling. Det kan tænkes, at Plejemoderen, der laa syg, har faaet sin Mand til at kalde Edgar tilbage. Hun døde den 28de Februar 1829. Nogle Dage efter kom Poe til Richmond med Permission og blev fuldstændig forsonet med Allan, som derpaa udløste ham af Tjenesten. Han slap fri den 15de April 1829.

Det var allerede dengang bestemt, at han skulde se at komme ind paa Kadetakademiet i West Point. Til det Brug fik han gode Vidnesbyrd fra sine overordnede i Tjenesten og Anbefalinger fra formaaende Mænd i Richmond. Med disse Papirer rejste han til Washington for at tale med Krigsministeren. Undervejs opholdt han sig en Tid i Baltimore, hvor han besøgte sine Slægtninge og fik udgivet sin anden Digtsamling. Han vendte derpaa tilbage til Richmond, og her fik han i Marts 1830 den ønskede Udnævnelse. Egentlig var han nu for gammel til at komme paa West Point, da han var over 21 Aar, men han udgav sig for yngre. Efter et nyt Besøg i Baltimore mødte han i West Point i Juli 1830. Allan havde udstyret ham med, hvad han behøvede, og da Opholdet paa Akademiet intet kostede, mente Plejefaderen vel nu, at han endelig havde faaet sin urolige Myndling forsørget. Allan tog sig en ny Kone (den 5de Novbr. 1830), saa han kunde nok ønske at blive af med Poe.

Men det var næppe med dennes gode Vilje, han atter lod sig putte i Trøjen, og han blev hurtig ked af Akademiet. Han var flink i Fransk og Matematik, men forsømte sine militære Pligter. Efter et halvt Aars Forløb vilde han ikke mer. Allans Giftermaal og hans svindende Udsigt til Arv efter Plejefaderen har mulig medvirket til Poes Beslutning. Men han skulde have Allans Samtykke for at slippe fri, og det blev ham nægtet. Han maatte da se at komme bort med det onde, naar han ikke kunde med det gode. Han undlod helt at møde ved Mønstringer, Parade o. l. og blev derfor stillet for en Krigsret. Her erklærede han sig skyldig i de paaklagede Forseelser undtagen dem, der var allermest aabenbare, og blev saa naturligvis afskediget uden Naade. Den 6te Marts 1831 var han atter sin egen Herre.

Han tog til New York, hvor hans 3die Digtsamling blev udgivet, derefter til Richmond og havnede omsider i Baltimore. Her var han i Maj 1831. Den følgende Tid er noget dunkel. Først i Sommeren 1833 dukker han op igen. Et Blad i Baltimore havde da udsat en Præmie for det bedste Digt og den bedste Fortælling. Dommerne tilkendte Poe Prisen for hans Fortælling „M. S. found in a bottle“ og egentlig skulde han ogsaa have haft Prisen for det bedste Digt. Man har hidtil fortalt, at en af Dommerne, John Kennedy, efter at have læst det Bind Noveller, Poe havde sendt ind til Bedømmelse, ønskede at lære Forfatteren nærmere at kende og indbød ham til Middag, men Poe svarede,

at han ikke kunde komme „af Grunde af den mest ydmygende Natur — mit personlige Ydre“. Da Kennedy derefter skyndte sig at opsøge den stakkels Brevskriver, fandt han ham nærved at dø af Sult. Efter de nyeste Oplysninger stemmer denne Beretning ikke helt med Virkeligheden. Det nævnte Brev fra Poe er nemlig dateret den 15de Marts 1835.

Sommeren 1833 var ikke Poes værste Tid; den kom senere. Det synes, som Allan ikke slog Haanden helt af ham, men gav ham en aarlig Understøttelse. I et Brev af 6te Maj 1831, hvor han spørger en Redaktør i Baltimore om Arbejde, meddeler Poe, at det er med Allans Samtykke, han er flyttet til denne By. Her siger han ogsaa, at Lønnen i den ønskede Plads er mindre væsentlig, men han ønsker at faa noget at bestille. I Tiden til Prisæskningen har han da næppe lidt Nød. Han gik i disse Aar paa Frierfødder hos en Kusine, men ogsaa her kom en Fader i Vejen og fik hende gift med en anden. Denne Dame har tillige meddelt, at Poe i den Tid tog til Philadelphia og andre Steder hen. Det omtales, at han gik net, ikke kostbart, klædt; han bar en byronisk Krave og saa meget poetisk ud. Dette var vistnok i 1833, efter at han havde vundet Prisen.

Men den 27de Marts 1834 døde Allan. Poe havde kort før været i Richmond og villet se til ham. Fru Allan havde sagt, at Lægerne havde forbudt hendes Mand at se nogen; men han skød hende til Side og gik ind i Allans Værelse. Plejefaderen truede ham med sin Stok og befalede ham at gaa bort; hvilket Poe straks gjorde. Allan efterlod sig tre Børn, og Poe arvede ingenting efter ham.

Nu først kom Poes onde Dage. Han havde sendt sine Fortællinger til en Forlægger. I November 1834 skrev han til Kennedy, om denne ikke kunde faa Forlæggeren til at give ham et Forskud. I dette Brev siger han, at han hidtil har faaet en aarlig Sum til sit Underhold *(an annuity for my support)* af Allan, men efter at denne nu er død uden at efterlade ham noget, er han omsider blottet for Penge[1]). — Boghandleren vilde ikke have Poes Fortællinger, og i Løbet af Vinteren sank han da dybere og dybere i Nød. Den 15de Marts 1835 sender han et Bud til Kennedy med Forespørgsel, om denne ikke kunde skaffe ham en Lærerplads, der var ledig[1]). Kennedy har da rimeligvis gennem

[1]) Brevene i Century Avg. 1894.

Budet sendt en Middagsindbydelse til Poe, og herpaa svarede Digteren med den tidligere nævnte Billet, hvori han siger, at han ingen Klæder har og beder om at laane 20 Dollars[1]).

Kennedy tog sig nu af ham. Det hedder herom i Kennedys Dagbog: Det er mange Aar siden, maaske saa tidlig som 1833 eller 34, at jeg fandt ham i Baltimore i stor Nød. Jeg gav ham Klæder, fri Adgang til mit Bord og Brug af en Hest, naar han vilde, kort sagt løftede ham fra Fortvivlelsens Rand. Poe skrev senere: Jeg skylder Kennedy selve mit Liv. — Kennedy skaffede ham desuden Arbejde; han blev Medarbejder ved Blade i Baltimore og ved Whites Southern Literary Messenger, et Maanedsskrift, som udkom i Richmond. Kennedy anbefalede ham varmt til White.

White syntes saa godt om sin ny Medarbejder, at han kort efter (sidst i Juni eller først i Juli 1835) tilbød Poe at komme til Richmond og faa fast Ansættelse ved „The Messenger". Poe modtog Tilbudet og rejste straks ned til White. Men det var nær gaaet galt med det samme.

I Baltimore havde han truffet en Faster, Maria Clemm, der var Enke og havde en Datter Virginia. Han boede rimeligvis en Tid hos hende, i hvert Fald kom han meget i hendes Hus. Han var kommen til at holde af dem begge, og han kunde ikke finde sig i at skilles fra dem. Da han skulde til Richmond, foreslog han derfor at knytte Tanten og Kusinen uløselig til sig ved at ægte Virginia. Hendes Moder og hun selv havde intet herimod, men en Halvsøster til Virginia mente, at hun var alt for ung (hun var født den 15de Avgust 1822, altsaa lige 13 Aar) og foreslog derfor at tage hende til sig, til hun var 18 Aar; vilde hun saa have Edgar, kunde hun jo. Poe var i Richmond, da han fik denne Meddelelse. Han blev fortvivlet. Han skrev den 29de Avgust 1835 til Fru Clemm, at hun endelig ikke maatte samtykke i, at Virginia blev taget fra ham. Den 11te September klager han i et forvirret Brev til Kennedy over den dybeste Nedtrykthed, men angiver ingen Grund. Han søgte at drukne sin Sorg i Flasken, og det kom derover til et Brud mellem ham og White, hvorpaa han vendte tilbage til Baltimore. Her udtog han den 22de Septbr. Ægteskabsbevilling og giftede sig vistnok hemmelig med Virginia. Han indledede nu atter Underhandlinger med White, der lod sig for-

[1]) Brevet i Century Avg. 1894.

milde og antog ham paany, men gjorde det til en Betingelse, at Poe ikke maatte drikke[1]).

Fru Clemm og Virginia fulgte ham derpaa til Richmond, og han fik Ro til at arbejde for Tidsskriftet. I November blev han Redaktør og fyldte sin Plads med overordentlig Dygtighed. Han offentliggjorde en Del af sine Fortællinger og Digte i „The Messenger“, men vakte navnlig Opsigt ved sine skarpe Kritiker. Han røbede god Sans for, hvad der kan fange Læserne, og Tidsskriftet gik stærkt frem under hans Ledelse.

Den 16de Maj 1836 blev han offentlig viet til Virginia, ved hvilken Lejlighed en Cleland, der var hans Forlover, aflagde Ed paa, at Bruden var 21 Aar. Familien spekulerede i denne Tid paa, at Fru Clemm skulde holde et Pensionat, og Poe satte sig i nogen Gæld for at skaffe Møbler. Hans Løn, som oprindelig var 10 Dollars om Ugen, var bleven forhøjet til 15, og efter November skulde han have 20 Dollars ugentlig. Fremtiden tog sig lys ud for ham. Vor Messenger trives over Forventning, skrev han, og jeg har al Udsigt til Held og Lykke.

Men i Tidskriftets første Nummer for 1837 anmeldtes der, at Poe den 3die Januar var fratraadt Redaktionen, og han gik atter for Lud og koldt Vand.

Hans senere Liv blev væsentlig den samme Historie om igen. Han opholdt sig i New York fra 1837 til Sommeren 1838, derpaa i Philadelphia til April 1844, hvorpaa han atter søgte til New York. I Foraaret 1846 flyttede han til en Landsby Fordham lidt fra New York, og der blev han bosiddende, til han døde. Han syslede stadig med den Plan at faa sig et eget Tidskrift, der skulde staa højt over alle andre i Amerika. Imidlertid maatte han nøjes med at være Redaktør eller Medhjælper ved andre ringere Blade eller Tidskrifter. I Philadelphia redigerede han saaledes Burtons „Gentleman's Magazine“ fra Juli 1839 til Juni 1840 og „Graham's Magazine“ fra April 1841 til Foraaret 1842. I New York var han i Slutningen af 1844 ansat ved Willis' „Mirror“ og det næste Aar kom han til at redigere Ugebladet „Broadway Journal“. I November 1845 blev han Ejer af dette Blad, men manglede Kapital til at gøre noget ud af det og maatte opgive det ved Udgangen af Aaret.

---

[1]) Brev af 29de Septbr. 1835, Century Avg. 1894.

Naar han ingen fast Ansættelse havde, stræbte han at bjærge Brødet ved at skrive Fortællinger og Kritiker til alle mulige Tidskrifter, ved litterært eller journalistisk Daglejerarbejde eller ved at holde Foredrag. Engang søgte han at faa et Embede i Toldvæsenet. Men der var Tider, hvor han saa godt som intet kunde bestille, og Nøden var tit saa stor, at Venner og Velyndere maatte træde til og hjælpe ham fra Undergang. Han blev temmelig usselt betalt. Hans Bøger, Samlinger af hans Fortællinger og Digte, indbragte lidet eller slet intet. Hans sidste Skrift „Eureka“ var vel det, der gav ham mest. For „Guldbillen“ vandt han en kærkommen 100 Dollars Præmie.

Til de trykkende Pengesorger kom hans Hustrus Sygdom. Hun var spæd og fin med et rundt Barneansigt; selv da hun var en Snes Aar, syntes hun kun fjorten. Om hun fra først af har set saa sygelig ud, som hun almindelig beskrives, kan være tvivlsomt. Hun var vel lært og musikalsk. En Aften i Efteraaret 1841 fik hun en Blodstyrtning, mens hun sang. De ventede, hun skulde dø; hun kom sig imidlertid delvis. Men Gang efter Gang fik hun et nyt Anfald. Der var ikke Raad til at give hende den nødvendige Pleje, og Tæringen skred hastig frem. Hun døde i Fordham den 30te Januar 1847.

Fru Clemm og Poe blev ved at holde trofast sammen. Men han begyndte snart at tænke paa nyt Ægteskab. Han havde i nogen Tid sværmet paa Afstand for Fru Helen Whitman i Providence, der var Digterinde og Enke. Nu gjorde han alvorlige Tilnærmelser til hende, skønt han ikke kendte hende personlig. Der blev vekslet nogle Digte mellem dem, men hun lod ikke til at ville indlade sig nærmere med ham. I Sommeren 1848 var Poe kommen til Richmond for at holde Foredrag og virke for sit paatænkte Tidskrift. Her traf han sin gamle Flamme, forhen Frk. Royster, nu Enkefru Shelton, og da Fru Whitman havde været saa afvisende, vendte han sine Tanker til sin Ungdoms Elmira. Nu aabnede Fru Whitman imidlertid atter Underhandlingerne. Poe besøgte hende i September 1848 og friede til hende. Hun vilde, og hun vilde ikke. Hun vilde nok have Digteren Poe, men var bange for Mennesket Poe. Til sidst var de dog omtrent blevet forlovede, men hun blev atter skræmmet og afbrød endelig Forbindelsen i December 1848.

Næste Efteraar kom han paany til Richmond og søgte nu igen at vinde Fru Shelton. Hun viste sig ikke uvillig, og de blev

vistnok saa godt som forlovede. Poe besluttede derpaa at rejse til New York for at ordne sine Sager og hente Fru Clemm til Richmond. Han forlod denne By vistnok om Aftenen den 30te September 1849 og kom til Baltimore. Hvad han tog sig for der, ved man ikke. Men der er nogen Sandsynlighed for, at han faldt i Hænderne paa en Bande Valgagenter, der drak ham fuld og trak ham rundt ved Valgene den 3die Oktober for at lade ham stemme. Den Dag fik i hvert Fald en Ven af ham Bud om, at han laa paa et af Valgstederne og var meget medtagen. Vennen fik ham bragt paa et Hospital, hvor han laa hen, næsten hele Tiden bevidstløs og delirerende, til han døde den 7de Oktober 1849.

II.

En, der flygtig havde set Poe i Selskab, vilde huske et blegt Ansigt med en bred Pande under sort, lokket Haar, store, mørke, rastløse Øjne, et lille sort Mundskæg, der gerne løftede sig i Haan, en rank Skikkelse i tarvelige sorte Klæder, altid særdeles sirlig.

Han var kølig, tilbageholden og stolt, nervøs og sensibel, og havde et fint, dannet Væsen, som vidnede om, at han var opfødt i det aristokratiske Richmonds gode Huse. Overfor Damer viste han en ridderlig, næsten øm Ærbødighed. Hans Melankoli betog dem, og de lyttede gerne til hans dæmpede, musikalske Stemme. Paa Mænd gjorde han Indtryk af en overlegen kritisk Personlighed med stor Lærdom.

Sammenholder man hermed Poes Skrifter, er det ikke vanskeligt at se, hvorledes han har tegnet sit eget Idealbillede. Han har drømt sig som en højbaaren, sælsom Mand, forfinet indtil Sygelighed, uhyre klog og lærd, rugende over dunkle Mysterier, mægtig ved aandelig Storhed og Kendskab til Naturens Løndomme, noget af en byronsk og bulwersk Helt. Han har bygget sig romantiske Luftslotte, sære uhyggelige eller fortryllende dejlige, og svælget i tænkte Kunstværker, Kostbarheder og Musik.

Den dagligdags Virkelighed var tung og graa mod disse Drømme. Han var vel til Dels, som han førte og digtede sig; thi Ens Idealbillede er En selv, Ens Ide. Men den blev hos Poe legemliggjort i skrøbeligt Stof. Hans Drømmes Guld forvandledes til fattigt Straa, og ikke uden hans egen Skyld.

Der var en Brist i hans Vilje fra først af. Allerede som Dreng viste han sig lunefuld og ustadig. Han kunde altid være

overordentlig flittig og ihærdig; men han havde ingen lang Energi. Han skrev selv, at han ikke vedvarende kunde stræbe efter nogen Ting eller være konsekvent i noget: hans Liv havde været Lune. Indfald, Lidenskab. Hvad der paalagdes ham som Pligt, æggede ham til Oprør; han følte det som en snærende Tøjle.

Denne Svækkelse af Viljen hidførte en Mangel paa moralsk Modstandskraft, der blev hans Ulykke. Poes Hang til Drik stammer vistnok fra hans onde Tid i Baltimore efter Allans Død. Ved Universitetet eller i West Point kunde han tage sig et Glas i godt Lag; men han drak ikke. Fra Soldatertiden havde han Vidnesbyrd om Ædruelighed. Men under Opholdet i Baltimore spørges det, at han drikker. Det blev han ved med i Richmond, ogsaa efter at han var bleven gift. Den Gang, siger han senere, gav han undertiden efter for den sydlige Selskabeligheds Fristelser og blev aldeles beruset. Men derefter tog han sig sammen. Under sit første Ophold i New York og i Philadelphia til 1841 synes han at have været fuldstændig afholdende. Da han blev uenig med Burton, snakkede denne nok vidt og bredt om Poes Drukkenskab, men det er højst sandsynligt, at han blot kogte de gamle Rygter fra Richmond op. Et Brev fra Udgiveren af „Gentleman's Magazine“ støtter Burtons Beskyldninger; men Brevet er ikke bevisende, da det er skrevet 10 Aar efter, og Brevskriveren kan have husket fejl af, hvad der senere skete.

Efter Poes egen Angivelse blev hans Hustrus Sygdom Aarsag til, at han atter begyndte at drikke. Nervøs som han var, maa hendes stadige Tilbagefald og end mere Angsten for dem have pint ham ulidelig. Han siger, at hans Fortvivlelse gjorde ham vanvittig, og i disse Anfald af absolut Ubevidsthed drak han. Det er dog sikkert overdrevent. Virginias Sygdom blev kun en Anledning til, at han gled paany. Det har pint ham at være hjemme, og han søgte ud, hvor Fristelsen lurede paa ham, og han kom den halvvejs i Møde. Efter at hans Hustru var bleven syg, hører man ogsaa, at han forfaldt til Opium.

Poe drak ikke, fordi det smagte ham. Allerede ved Universitetet lagde man Mærke til, at han skyllede Drikken i sig *en barbare*. Han pimpede ikke til Stadighed og sad ikke hjemme og drak. Men naar han kom ud og traf Folk, drak han med dem og berusede sig. Man finder derfor ogsaa, at hans Venner advarede ham mod daarligt Selskab. Hans Drukkenskab vakte naturlig nok saa stor Opsigt, fordi han berusede sig paa offentlige

Steder. Han kunde i og for sig ikke taale meget, og blot han havde faaet ét Glas, var al hans Modstandskraft borte; saa drak han sig hurtig helt fuld. Da han laa syg efter Virginias Død, turde man ikke give ham Stimulanser: de gjorde ham rent afsindig. Drik og Opium og Kulde og utilstrækkelig Næring undergravede i Forening hastig hans Helbred. En lægekyndig Dame, der plejede hans Hustru paa det sidste og ham efter hendes Død, mener, at han havde en Skade paa den ene Side af Hjernen. Hans Livskraft var meget ringe, siger hun, og han var næsten sindssyg. En Læge erklærede, at han havde en Hjertesygdom og vilde dø tidlig. Paa hans sidste Rejse til Syden fik han et Anfald af Delirium i Philadelphia. Da han derefter kom til Richmond, blev han to Gange alvorlig syg af Drik, og hans Læge advarede ham om, at ét Anfald til kunde blive skæbnesvangert. Hans uhyggelige Død i Baltimore var saaledes vel forberedt og ikke unaturlig.

Det svage i hans Karakter voldede ham ogsaa anden Skade. Han var ubesindig og rastløs mer end Amerikanerne i Almindelighed; han havde ondt ved at holde sig rolig i nogen Stilling, især naar han ikke havde valgt den selv. Han løb bort fra Plejefaderens Kontor; han krøb til Korset igen for at slippe af Soldatertjenesten; han fik sig afskediget fra Kadetakademiet. Hans første Bedrifter paa egen Haand kan forklares som Udslag af impulsiv ungdommelig Ufornuft. Men han blev ikke stort klogere med Alderen. Hans Brud med de Tidskrifter, han var knyttet til som Redaktør, tyder derpaa.

Det er begribeligt nok, at han blev uklar med Burton. Denne søgte at sælge sit Magasin uden at give Poe Underretning derom. Og Poe vilde samtidig lave sig et eget Tidskrift og prøvede maaske at vinde Burtons Subskribenter. Deraf gensidig Vrede og bitre Ord. Men man studser over, at han opgav sine forholdsvis gode Stillinger hos White og Graham. Det var vist ikke dem, der gav ham Afsked. Han kom godt ud af det med dem begge. Han havde slaaet deres Magasiner svært op, selv om de Subskribenttal, han nævner, er overdrevne[1]). Det vilde da være underligt, om praktiske Folk som White og Graham vilde

[1]) Han siger, at Antallet af Subskribenter paa Graham's Magazine i hans Tid steg fra 5000—52000. Tallene var 8000—40000, efter Magasinets egen Reklame.

have sagt Poe op. Noget andet er, at hans Drikkeri og dermed følgende Forsømmelighed kan have gjort dem mindre tilbøjelige til at holde stærkt paa ham. Sandsynligheden er for, at han selv brød med dem. Om hans Forhold ved Whites „Messenger" skrev Kennedy: han var uregelmæssig, excentrisk og utilfreds og opgav snart sin Stilling. Graham har sagt, at Poe forlod hans Magasin, fordi han fandt Griswold i sin Stol en Dag, han kom paa Kontoret efter en længere Fraværelse. Men han havde været led og ked af sin Stilling forinden. Han skrev selv omtrent samtidig, at han forlod Graham af Væmmelse over Magasinets sukkervandsagtige Karakter. Desuden, siger han, var Lønnen for ringe. Kan være; men han havde dog sit Udkomme; nu kastede han sig egensindig ud i Nød og Trang med en syg Kone at sørge for.

Poe blev ved at staa sig godt med White og Graham og skrev i deres Magasiner, efter at han havde forladt dem. Grahams venlige Følelser for ham kan ses af hans bekendte Svar paa Griswolds Karakteristik af Poe. Graham tegner der Poe som den dannede Gentleman, en rolig, tilbageholden, tænksom Lærd. „Det var naturligvis i hans bedre Dage, og efter dem dømmer vi ham", siger han. Graham har vistnok dømt Poe meget mildt — Poe kalder ham i Fortrolighed en overordentlig svag Mand — han har fulgt Reglen, at man kun bør tale godt om de døde. Selv Burton tog Poe i Forsvar, efter at han var død. Det gentlemansmæssige fandtes sikkert hos Poe, men til Dels var det en Maske. Den gemte over mørkere Karaktertræk, som ikke kan fordølges, naar man vil have Manden helt.

Poe var allerede som Barn indesluttet og ensom. Hans Skoleliv i England kan have sin Del deri. Mens han gik i Skole i Richmond, saa nogle af hans aristokratiske Fæller ned paa ham, fordi han var en Skuespillersøn. Dette kan have gjort ham end mere utilgængelig. Men hans Tilbageholdenhed allerede i de unge Aar, hans Lyst til at kommandere, den tidlig udviklede Selvfølelse, der siden blev til umaadelig Stolthed, hans Ærgerrighed og Alvorlighed, var alt sammen Udslag af hans Karakters dybe Egoisme. Der var intet hjerteligt ved ham, han nærede ikke varm Hengivenhed for nogen; han kunde i Skolen have ædelmodige Impulser, men var ikke vedvarende venlig eller blot elskværdig. Han havde let ved at glemme Vennetjenester og tro ondt om sine Velgørere. Efter at han havde forladt White, mistænkte han uden Grund denne for at være ondsindet mod ham. Til Plejefaderen, som

han i Brevet af Novbr. 1834 til Kennedy indrømmer altid havde behandlet ham med en Faders Kærlighed indtil for nylig, bar han aabenbart Nag, fordi Allan intet efterlod ham. Paa den anden Side kunde han smigre dem, han ventede sig Fordel af, og hans Omgang med Sandheden var tit letsindig. Han bevarede heller ikke altid sin gentlemansmæssige Anstand. I de litterære Fejder eller personlige Tvistigheder, han indvikledes i, kunde han nok give raat for usødet. Hans Galanteri mod Damerne glippede undertiden, naar de gav sig af med at skrive.

Hans Forhold til Chs. Briggs ved „Broadway Journal“ viser, hvordan Skyggesiderne kunde komme frem hos ham. Briggs havde taget ham til Medredaktør paa Lowells Anbefaling, skønt Griswold havde fortalt ham slemme Historier om Poe. Briggs fandt imidlertid straks, at hele Poes Adfærd modsagde Griswolds Beretning. Poe er en meget bedre Fyr, end De tror, skrev han. Jeg ventede mig ikke noget godt af Poe, men et personligt Bekendtskab har faaet mig til at nære høje Tanker om ham. Hans Skarphed har vel nok skaffet ham mange Fjender; men De vil synes bedre om ham, naar De træffer ham (Briggs til Lowell[1]).

Et Par Maaneder efter faar Piben en anden Lyd. Poe er falden tilbage til sine gamle Uvaner, skriver Briggs. Han har nu mistet al Sympati for ham: Jeg har aldrig truffet en Person, der saa aldeles mangler høje Bevæggrunde; han kan ikke tænke sig, at nogen gør noget uden for at vinde personlig Fordel. Poe, siger han, forstaaer ikke, at Verden ikke bekymrer sig om alt, hvad der interesserer ham, fordi han kun bryder sig om det, der vedrører ham personlig.

Renest og smukkest er Poes Forhold til hans Hustru og Svigermoder. Al den Kærlighed, hans Sjæl rummede, samlede sig om dem. De sad i Trang, da han tog dem om Bord i sin skøre Livsbaad, og han svigtede dem aldrig. Deres Samliv var efter alle Beretninger ømt og rørende. Poe holdt af Fru Clemm som af en Moder, og Virginia nærede han en stor og ægte Kærlighed til. Den var mulig nok mere af Nerverne end af Blodet. Det tør

---

[1]) Lowell havde skrevet en forstaaende og beundrende Karakteristik af Poes Skrifter. Han traf kun Poe en Gang, og da var denne fuld. Allerede forinden havde Lowell faaet nok af ham som Menneske. Han afbrød Forbindelsen med ham. Til Gengæld rakkede Poe hans „Fable for Critics“ ned.

gælde om Poe, hvad han skriver om Helten i „Berenice“, at Følelserne hos ham aldrig har været af Hjertet; hans Lidenskaber stammer altid fra Hjernen. Man kan tænke sig, at Poe har ligesom pillet nervøst analyserende ved sit Kærlighedsforhold. Selve det, at han havde bundet sig, kunde ægge hans Fantasi og faa ham til at drømme sig løst af Baandet, for straks derefter at vende sig med overtroisk ængstelig Anger mod sin Drømmesynd. Af saadanne Stemninger kan „Ligeia“ være fremgaaet. Efter at Virginia var bleven syg, ser man af „Eleonora“, hvor hans Tanke sysler med et nyt Ægteskab, ligesom han, da hun døde, virkelig søgte at blive gift igen. Men det hindrer ikke, at han elskede hende ærlig og saa dybt, han kunde.

Virginia og hendes Moder gav ham fuldt Gengæld. Den unge Pige, han bandt til sig, tilbad ham, og hun var for ham hvad David var for Saul. Uden Fru Clemm vilde han rimeligvis være gaaet til Grunde langt før. Hun værnede om Hjemmet, var Tjenestepige, Bud og Plejerske; hun holdt Huset rent og pænt og pynteligt selv i deres yderste Fattigdom og Nød. Den gamle, noget mandige Dame kunde blive lidt sværtet af deres Livs Kummerlighed; de maatte sagtens tit fægte sig igennem med Smaaløgne, og der blev let hængende noget ved; men hendes Hjerte var Guld og hendes Omsorg for Datteren og Poe rørende. De to Kvinder har sikkert stridt haardt for at holde Poe fra Drik; naar han skulde ud, fulgte en af dem gerne med. Deres Angst, naar de maatte lade ham færdes paa egen Haand, er talende.

Derimod er Poes indviklede Forelskelseshistorier i hans Livs sidste Aar ikke hyggelige. Det er en Blanding af syg, klynkende Elskov, en kraftløs Famlen efter kvindelig Støtte, ufrisk Sentimentalitet og i et Par Tilfælde en ganske selvisk Beregning. Der er slappe Taarer og hidsede Sværmerier, Brud og Bagvaskelser og Sladder og Forklaringer. Han havde allerede i Virginias Levetid begyndt at dyrke forskellige Damer med ideal Smægten og vekslede Breve og Vers med dem. Han skrev „guddommelig dejlige“ Breve til Digterinden Fru Osgood, og hun besvarede dem saa varmt, at en af hendes Veninder, der fik et af Svarene at se, blev forarget og bevægede hende til at forlange sin Del af Korrespondencen tilbage. Poe rasede og sagde, at den tjenstivrige Veninde heller skulde komme efter sine egne Breve. Det var, før Virginia døde. Siden sværmede Poe for den Dame, der plejede ham og hans Hustru; hun maatte bryde Forbindelsen med ham: „han var util-

regnelig og romantisk", tillod sig øjensynlig for store Friheder. I Byen Lowell traf han en Familie, som viste ham stort Venskab i hans sidste Tid. Der forelskede han sig i Husets Frue, hende han kalder Annie. Af alle hans Forelskelser var denne vistnok den dybeste og vildeste. Med disse Venner kom han ogsaa en Tid i Ulave; en Fru Locke, der havde hjulpet ham i 1847, satte ondt for ham; det blev til Klynk og Klage og Fruentimmervrøvl, inden der atter kom Forsoning.

Mindst tiltalende er dog hans Bejlen til Helen Whitman og Elmira Shelton. I det første Forhold var der paa begge Sider en løjerlig Blanding af Overspændthed og Beregning eller Forsigtighed. Hans Breve til hende er en ødelagt Mands hysteriske Patos og slatne Sentimentalitet. Han skriver etsteds til hende: „Da vi gik paa Kirkegaarden, sagde jeg til dig, mens de bitre, bitre Taarer sprang ud af mine Øjne: Helen! jeg elsker nu — nu — for første og eneste Gang!" Det var ikke synderlig hensynsfuldt mod den døde Virginia; men det var heller ikke sandt. Han havde forelsket sig i hende paa den vante Maade, ved at høre om hendes Excentricitet og Sorger. Men han følte ingen virkelig Kærlighed til Damen — der ikke var den unge, smukke Enke, hun gøres til; hun var 45 Aar. Poe var saa ivrig efter at blive gift med hende, dels fordi han overhovedet vilde giftes, og dels fordi han vilde ud af sin Fattigdom. Da Forlovelsen gik overstyr, var han ganske glad; han gav sit Hjerte Luft i nogle mindre nette Bemærkninger om litterære Damer, der var en hjerteløs, unaturlig, giftig, uhæderlig Samling Mennesker. Han skal aldrig siden have nævnet hende. Hun fortjente en bedre Omtale af ham; der var ingen, som efter hans Død forsvarede ham mere varmt og utrætteligt end hun. Fru Whitman var foruden Digterinde ogsaa Spiritist og dygtig overspændt. Hun sværmede for „Ravnens" Forfatter og vilde gerne have ægtet ham; men en praktisk og velbegrundet Frygt for hans Uvaner fik hende til at betænke sig. Han lovede hende højt og helligt at ville være afholdende, brød snart efter sit Løfte, angrede og kaldte hende sin frelsende Engel, drak igen, og hun indsaa omsider, at der var ingen Forbedring at vente. Saa trak hun sig tilbage.

Poes Frieri til Fru Shelton var aabenbart ren Beregning. Hun var ældre end han, hverken tækkelig eller dannet, men hun havde Penge. Hans Ungdomsforelskelse til hende har nok været saa grundig brændt ud, at den ikke er Omtale værd. Et Brev

af Septbr. 1849 til Fru Clemm, skrevet, da han beredte sig til at ægte sin Elmira, viser, hvor hans Hjerte var. Det ender saaledes: „Fortæl mig ikke noget om Annie — jeg kan ikke taale at høre det nu — med mindre du kan fortælle mig, at Hr. — (hendes Mand) er død. Jeg har faaet Bryllupsringen og tror ikke, det vil volde Vanskelighed at skaffe en Kjole“ [1]).

III.

Poe var, mens han levede, mest kendt og anset som Kritiker, selv om hans Navn blev baaret Landet rundt af et Digt som „Ravnen“ eller en Fortælling som „Guldbillen“. Den amerikanske Bogkritik stod den Gang gennemsnitlig lavt. Man anmeldte mere med Saksen end med Pennen. Og de amerikanske Domme over Litteratur led gerne af en af to Svagheder. Enten røbede de en Levning af den gamle Ærbødighed for, hvad Englænderne mente: naar en navnløs Anmelder i et engelsk Tidskrift roste eller dadlede en amerikansk Bog, anførtes hans Kendelse i Aviserne hinsides Havet, som var det en Højesteretsdom. Denne Ærbødighed havde ogsaa til Følge, at amerikanske Forfattere alt for nøje efterlignede engelske Mønstre. Paa den anden Side var Amerikanerne svært ivrige for at hævde deres Selvstændighed og hæge om den unge nationale Litteratur. I deres Hjerte havde de en Mistanke om, at den endnu mest kun skød spæde Spirer; des mere larmende lovpriste de den, for at forsikre sig, at den stod i fuld Blomst. I andre Lande fødes der maaske et Par virkelig store Digtere hvert Hundredaar; skulde man tro Amerikanerne, havde de dem i Skæppevis. Og den lønlige Angst gjorde, at man blev prikken overfor dem, der tillod sig at drage den hjemlige Digtnings Fortræffelighed i Tvivl. Naar en indfødt tog haardt paa de nationale Talenter, var han upatriotisk. Hertil kom de litterære Kliker, som slog paa Trommen for deres egne. og Avisernes betalte eller tjenstvillige Reklame for Boghandlernes tarvelige Forlagsgods.

Poe sagde sig løs fra de engelske Autoriteter, enten de var smaa eller store. Deres Dom var kun en Mening, ikke mere. Hans kunde være lige saa god. Han nærede slet ingen patriotisk Ømhed for den amerikanske Litteratur og søgte at dømme den

[1]) Century Oktober 1894.

uhildet, uafhængig og hensynsløst. Han vakte først Opsigt, da han i White's „Messenger“ kritiserede Fay's „Norman Leslie“. Fay var New Yorkernes Kæledægge, og der blev gjort mægtig Reklame for hans Bog. Poe gav den da med særlig Fryd en fortjent Gennemhegling; det sved til Digteren, og hans Venner hylede. Ogsaa siden øvede han en god Gerning ved at rive Løvehuden af adskillige Brægere, modvirke skikkelige Folks alt for milde Dom over Makværker, angribe Koterivæsenet og den købte Skamros.

I sin Kritik over amerikansk Litteratur stod Poe ikke som en ensom Profet, der raaber i Ørkenen. Han hævder selv, at han kun nævner offentlig, hvad alle fornuftige Mennesker siger privat. Men der var andre, som aabent førte lignende Klagemaal som Poe over amerikansk Kritik og Litteratur. Han talte blot dristigere, mere æggende, tydeligere, og vakte derfor større Opmærksomhed.

Ogsaa i anden Henseende har Poes kritiske Virksomhed Betydning. Han søgte at hæve Kritiken til Kunst. Hans Afhandlinger og Anmeldelser er ofte særdeles velskrevne og altid udarbejdede med Omhu. Hans Sprog er let, livligt, næsten fransk i sit Præg, Sætningerne er helst korte og Meningen klar. Han kan hudflette med en legende Sarkasme og gennembore med en elegant Braad. Stundom skæmmes Stilen af en Overlegenhed, som ikke er helt ægte.

Som Kritiker spørger Poe mest om Bøgernes kunstneriske Værd, om Tekniken er god og Formen korrekt. Han viser sig meget kræsen overfor Sproget; det skal være regelmæssig Engelsk, Amerikanismer regnes derfor som Fejl. Han taaler ikke logiske Unøjagtigheder. I Vers kræver han, at Ordene faar et naturligt Fald, han fordømmer Sammentrækninger, Inversioner, haarde Medlyd, svage eller falske Rim. Han kan give Prosaskribenter gode Raad, og han ser klart, at en naturlig Kunst, en logisk Bygning, en overskuelig Handling er Hovedbetingelserne for et godt Drama.

Han har to Kæpheste: han snakker altid om Metrik og snuser altid efter Plagiat. Med den første søger han ofte for ivrig det regelmæssige; med den sidste strejfer han undertiden ud over det sømmelige. Hans gentagne Plagiatbeskyldninger mod Longfellow er sygelig urimelige, om ikke værre.

Poe er ingen dyb eller selvstændig æstetisk Tænker. Hans Lære om Poesi er *l'art pour l'art.* Et Digt har det Maal at

vække Behag ved Skønhed, ikke at indskærpe en Sandhed eller en Moral. Det skal være musikalsk, ikke for langt og bæres af en enkelt, omfattende Stemning. Poes æstetiske Teori er ikke hans eget Paahit — det meste har han fra Coleridge — men den faldt nøje sammen med hans egen Begavelse og Praksis.

Det er Poes Ære, at han har erkendt adskillige af sine samtidiges Digterværd, mens det endnu gjordes til Genstand for Tvist og nu og da var omtvisteligt. Det gælder Tennyson og Fru Browning, Dickens, Hawthorne og Lowell. Han har ogsaa rigtig paavist, at de ældre amerikanske Digteres Betydning for en stor Del bestod i, at de var Banebrydere. Men i øvrigt løber han let paa Afveje. Han er ikke altid saa streng en Kritiker, som han har Ord for. Han dømmer gerne skrivende Damer med et Galanteri, som de ikke just har fortjent ved deres Skrifter. Venner og Folk, han vil have Nytte af, kan han til Tider sukre temmelig stærkt ind; forhenværende Venner kan han til Gengæld være uretfærdig mod. Det er menneskeligt og betyder mindre. Men han er snæver i sit Syn, har ingen Sympati for det, der er ham fremmed, ingen Forstaaelse af Livets og Menneskenes Mangfoldighed, ingen historisk Sans. Transcendentalisterne i Ny-England, især Emerson er ham en Gru, og Carlyle en Vederstyggelighed. Han finder, at ingen Digter paa hele Jorden er bleven mere taabelig overvurderet end Burns. Hans Beundring for Shakespeare og Milton var meget betinget og lunken. De græske Digtere stod han helt kold overfor. Det kom dels af, at hele deres Aand var ham fjern og fremmed. Men det skyldtes ogsaa, at han, som Fru Browning skrev, sad noget løst paa sine Klassikere.

Det er nemlig misvisende med Hansson at tale om Poes ikke almindelige klassiske Dannelse eller som Ingram at fremhæve hans store Lærdom. Poe havde læst en Del, men han var ikke lærd. Det kunde endda være det samme. Men han gav sig ud derfor, pralede af den Lærdom, han ikke havde. Allerede som ung smykkede han sig med laante Fjer og anførte let erhvervede Citater af mærkelige Forfattere. Hans Lærdom var i høj Grad andenhaands. Det var tit kun tomme Kasser, han stillede i Vinduet og undertiden gik der Hul paa dem, saa man blev Tomheden vàr. Han brugte sin Lærdom som Tordenskjold sine Soldater. Hansson nævner, at Poe seks Gange citerer et Ord af Bacon. Der er adskillige andre Citater og lærde Brokker, man tit har den Fornøjelse at møde igen hos Poe. En af hans lærdeste

Triumfer var, da han ud fra den hebraiske Grundtekst kunde bevise, at en anden lærd Mand havde misforstaaet nogle Vers hos Profeterne. Han nægtede sig da heller ikke den Tilfredsstillelse ved Leilighed at trykke sin Bevisførelse op igen. Kilden til denne Lærdom er nu funden, nemlig et Brev fra Dr. Chs. Anthon til Poe af 1. Juni 1837 (Century Avgust 94). Poe skrev blot Anthons Meddelelse ordret af.

Han interesserede sig for Naturvidenskaberne og kendte noget til dem; men ikke saa meget, som man har troet. Hans Kundskaber paa dette Omraade var ogsaa meget andenhaands. Til „Hans Pfaall“ brugte han en populær astronomisk Afhandling af Herschel. I Pym havde han let ved, som Hansson siger, at iklæde sit Fantasteri troværdige Fakta, da han for en Del skrev dem lige ud af andre Bøger. Han optraadte som naturvidenskabelig Specialist, da han i 1839 udgav en Konkologi. Der blev sagt, mens han levede, at Bogen bare var et Optryk af en engelsk Konkologi af Kapt. Ths. Brown. Griswold gentog denne Beskyldning. Ingram siger, at det er en af Griswolds lumpneste Bagvaskelser: Poe havde hjulpet en Prof. Wyatt med at lave Bogen, og Poe, hvis videnskabelige Kundskaber var overdentlig omfattende og nøjagtige, havde saa stor Del i Værket, at Forlæggeren var fuldt berettiget til at bruge hans populære Navn paa Titelbladet. Der var en vis Lighed med Browns Bog, men blot fordi han og Poe havde brugt samme System. Efter Woodberry har hverken Griswold eller Ingram helt Ret. Det meste af Poes Konkologi er taget efter Wyatts kort før udkomne Værk om samme Emne, noget er laant hos Cuvier, men en Del er skrevet ud af Browns Bog eller ligefrem oversat efter den. Wyatt havde ønsket at udgive en billigere og lettere tilgængelig Bearbejdelse af sit Værk; da hans Forlægger ikke vilde gaa ind herpaa, lod han Poe lave Bogen og lægge Navn til. Man behøver ikke at gaa strengt i Rette med Poe af den Grund: han gjorde blot et rent litterært Daglejerarbejde. Men end mindre giver den Bog Føje til at kalde ham Videnskabsmand.

Poe havde aabenbart adskillige Betingelser for at kunne gøre virkelig videnskabeligt Arbejde, en fin Evne til Analyse og et skarpt Ræsonnement. Men han manglede Skole og Uddannelse og havde da heller ikke dybest inde Videnskabsmandens Varsomhed overfor fristende Lygtemænd. Han er ikke den Filosof, hans Ildtilbedere gerne vil gøre ham til. „Eureka“, som han selv

mente indeholdt epokegørende Sandheder, vigtigere end Opdagelsen af Tyngdekraften, affærdiges af en meget venligsindet Kritiker med den Betegnelse: et værdiløst, om end tankevækkende Sammensurium af Naturvidenskab og Filosofi. Det er ikkun som Digter, Poe har Liv ud over Døgnet.

Han er i sin Digtning først og fremmest Kunstner. Det var ikke den bedste Skole, han i sin Ungdom søgte. Han lærte hos Mænd som Byron og Moore, Bulwer og Disraeli, lutter farlige Forbilleder. Han beholdt ogsaa siden Mærker af denne Paavirkning. Men desuagtet naaede han beundringsværdig højt som Kunstner. Han arbejdede ihærdig og utrættelig med sig selv, til han uddannede sit Haandelag forbavsende, vandt en dyb Indsigt i sin Kunsts Midler og valgte de Former, som svarede til hans Talent. Han lutrede sit Sprog, gav det Flugt og Skønhed og stemte Ordene særdeles fint sammen. I sine Digte gennemførte han mesterlig sin æstetiske Teori: de er en rytmisk Skabelse af Skønhed. Det er kun faa Digte, han har efterladt, og færre, som viser Højden af hans Evne; de vidner ogsaa om, at han navnlig er Kunstner, somme Tider med Fare for at blive kunstig. Det ses især af „Ravnen“, der mere synes skrevet for Iklædningen end for Indholdets Skyld. Det gælder ogsaa „Klokkerne“, et Vidunder af lydlignende Sprogkunst. Selv i „Ulalume“ er der en Del artificielt. Dette Digt er i øvrigt skrevet med en storartet teknisk Dygtighed. Ikke et svagt Rim, næsten ikke en omvendt Ordstilling, Linier, der smelter hen i Musik. Men det er ikke saa spontant lyrisk eller saa levende melodiøst som hans „Haunted Palace“.

I Digtene som i Fortællingerne kan Stilen være noget overdaadig farvet; men dens Bygning er klar og naturlig, Indholdet er omhyggelig ordnet, Udviklingen og Virkningen velberegnet, alt passer nøje sammen.

Men det gaar med hans Digtning som i hans Liv. Denne Skal af renlig Orden og Forstandighed omslutter en ubændig, udsvævende Fantasi. I hans Digte mærkes Modsætningen mindre grelt; der aves Fantasien af Skønhedshensynet. Men i de fleste kreser hans Tanke rastløs urolig om Død og Undergang. Derimod vælter hans Fantasi sig som en tyk, uhyggelig Slange af Røg og røde Luer gennem hans Fortællingers pyntelige Bygninger. Han er sagtens i dem paavirket af tysk Romantik, af de groteske Historier i Blackwood's Magazine, af Bulwer og andre. Mindet

om Fru Stanard kan maaske have givet hans Fantasi dens dunkle Farve. Men hans Kirkegaardssværmen efter hendes Død, om Sagnet ellers er sandt, viser snarere, at han var født med et ufrisk Hang mod det uhyggelige. Han gav det fuldt op af Føde i sine Prosaskrifter. De behandler Emner som æventyrlige Rejser, til Maanen eller til Sydpolen, den flyvende Hollænder, Mytteri og Menneskeæderi, Pestrædsler, mystisk Sjælevandring, levende begravede, Inkvisitionshelveder, Opdagelse af Mord, Galehusscener, Hævn, skjulte Skatte, som findes ved at tyde en Lønskrift o. s. v. Der er i dette Emnevalg noget af den degenereredes Lyst til grove, pebrede Effektmidler eller af den ukultiveredes gysende og kilrende Svælgen i Spøgelsehistorier.

Hos Poe faar dette Hang mod Uhygge og Overtro en vis Farve af Videnskab og gennemsyres af subtil Forstandighed. Han fylder ikke sin Fantasi med almindelige Benrade og Genfærd; hans Overtro vender sig mod Frenologi og Mesmerisme, Epilepsi, Skindød, perverse Drifter og Forbrydervanvid, Liv efter Døden, Malstrømme, Ballonfarter, Verdens Undergang. Han ængstes som en gammel Kone for, at en Komet skal ødelægge Jorden. Men han søger at begrunde sin Frygt videnskabelig.

Hvad der gør disse Fortællinger til Litteratur, er foruden Sprogkunsten og den Stemning, Digteren gyder over dem, det Skarpsind, hvormed de er skrevne, og den Livagtighed, han kan give dem. De fleste Læsere er især blevne imponerede af hans Skarpsindighed, som han viste den i Tydning af Lønskrift og i Opdagerhistorier. Vistnok har han ogsaa haft en mærkelig indtrængende Sporsans; men hans Kunst er større end hans Kløgt. „Guldbillen“ og „Mordet i Rue Morgue“ er ikke saa uhyre snedige, som adskillige godtroende Folk mener. „Hvad Snedighed er der ved at udrede et Væv, man selv har vævet for at pille det op?“ spørger Poe selv. Snedigheden bestaar i, at han væver det med saadan en dølgende Kunst, at Folk glemmer, det hele er lavet af Forfatteren, men blot berettet bagfra. Han blænder Læseren ved Fortællingens Skær af Virkelighed; han ser og afbilder Tingene saa tydelig. Men ogsaa denne Livagtighed er for en Del beregnet Kunst. Man skal skjule det heles Usandsynlighed ved at gøre Enkelthederne naturlige og nøjagtige, siger han. Stundom gaar han vel vidt i sin Stræben efter at frembringe Illusion, saaledes i „Pym“, som han udgiver for en virkelig Beretning, og ved andre Mystifikationer.

Han kan gøre sine Hændelser livagtige; men hans Personer lever ikke. De er Skygger, han faar til at danse paa Væggen. De har hverken Kød eller Blod, højst Nerver. Der føles ingen ærlig, almennenneskelig Sympati hos Poe; hans Fantasis Luer har ingen Varme. Forstanden synes hos ham at have fortrængt Hjertet, skrev Lowell. Han har mere af Poesiens Kunst end af dens Sjæl, siger en anden Kritiker. Man skal derfor ogsaa være varsom, naar man vil læse Poes eget, ydre eller indre Liv, ud af hans Skrifter.

De af Poes Fortællinger, som kendes videst, er dem, hvor hans kløgtige Forstandighed raader frit. De bedste er imidlertid nogle, der bølger i Stemningens Halvlys som vævede af Drømmetaage, saadanne som „Usher" og „Ligeia", „Eleonora" og „Skyggen". De er lidet plastiske, lagt an paa at frembringe en Virkning, ikke paa at skildre Begivenheder. Poe kaldte dem træffende Arabesker. Det er nærmest Prosadigte, næsten musikalske Variationer over et eller andet Stemningsmotiv som i „Usher" over Rædslen. Og de er udførte med en storartet, udtænkt og pragtfuld Kunst. I dem er han i sit eget Rige; thi han var væsentlig Drømmens Digter. Hvor han derimod vil gøre Løjer og være morsom, er han tynd. Han ansaa sig, ganske ubeføjet, for en stor Humorist; han mente overhovedet, at han var særdeles alsidig. Men det var han ikke. Hans Omraade er snævert og hans Emner faa. Ikke mange gentager sig saa tit som Poe. Han gentager sine Citater, han optrykker sine Fortællinger og Digte, han vender idelig tilbage til det samme Emne. Men hans Gentagelser er altid Forbedringer; hans Digte i deres senest optrykte Form staar højt over den første Redaktion. Og selv hans tarveligste Historier er gerne meget omhyggelig lavede; det er ikke, fordi der er sjusket med dem, at de ikke dur.

Poe havde et godt Øje for sygelige og perverse Sjælerørelser, men næppe nogen synderlig dyb eller tilforladelig psykologisk Indsigt. Hans Smag var langtfra sikker, skønt han selv optraadte som Smagsapostel. Der er megen forloren Fornemhed og Romantik i hans Digtning, og undertiden kan hans Emner eller Enkeltheder være ligefrem ækle som i „Berenice". Det støder ogsaa, at han gerne ligesom vil gøre sig større, end han er. Poe er ikke altid saa original, som hans Vrede over Plagiat og Efterligning hos andre kunde lade formode. Han tager Motiver og finder Befrugtning hos adskillige. I sine Historier har han nu og

da tydelige Forbilleder. I Digtene, ikke blot de første, mærkes ogsaa Indvirkning andetsteds fra. Ingram har paavist de forskellige Sædekorn, hvoraf „The Raven“ er vokset frem. „For Annie“ minder klart nok om Hood's „Bridge of Sighs“. Og Coleridge har sikkert ogsaa haft stor Betydning for Poe som Digter[1]).

Naar Talen falder paa Poes Forhold til hans Land og samtidige, plejer hans Beundrere at opløfte et Ramaskrig. Amerika var et uhyre Fængsel for ham, siger Baudelaire, et vildt, barbarisk Land. Hvor han kom hen, mylrede ukendte, usynlige Fjender op, fortæller Hansson, — det litterære Kryb, Middelmaadighederne og Plebejerne, Kræmmerne og Reklameynglen. Han var en Gentleman mellem canaille, erklærer Andrew Lang. Og Jhs. Jørgensen: Han var en fremmed i Amerikas Samfund; de sporede Fjenden i ham, de Mammonsdyrkere og Tilbedere af Tiden.

Naa, lidt amerikansk var der dog ved ham. Han forstod sig slet ikke saa daarlig paa Reklame, og han var ikke ganske fremmed for Humbug. Saadan en enestaaende Gentleman mellem Pøbel var han næppe heller. Lang gør den Indskrænkning, at han „naturligvis ikke sigter til de store amerikanske Forfattere paa Poes Tid, men til den lavere Flok Lejeskribenter, som var hans Fjender“. Paa den Maade kan Poe faa adskillige Medbrødre baade i Amerika og andre Lande. —

Næsten alle de betydende amerikanske Forfattere, som levede sammen med Poe, gav ham hjertelig Ros og Opmuntring, materiel og moralsk. Hvor Poe optraadte mod andre, var det ikke altid ham, der viste sig mest gentlemanlike, saaledes ikke overfor Longfellow. Han skabte sig en Del Fjender ved sin skarpe Kritik, og deres onde Eftertale har nok skadet ham noget. Men man skal heller ikke overdrive deres Betydning. Poe

---

[1]) Et af Poes kæreste Virkemidler, den svagt varierede Gentagelse, findes brugt i et Vers som dette:

And I had done a hellish thing,
and it would work 'em woe:
For all averred, I had killed the bird
that made the breeze to blow.
Ah wretch! said they, the bird to slay,
that made the breeze to blow (Coleridge: Ancient Mariner).

ser ved Lejlighed ganske koldsindig paa dem: en ærlig Kritikers Upopularitet naar ikke længere, end hans Ofres Indflydelse rækker, siger han.

I de bostonske Krese — og det var ganske vist de vigtigste i litterær Henseende — var man gennemgaaende ikke synderlig vel stemt for Poe. Men han angreb da ogsaa Bostonnerne efter Evne og ikke altid saa grumme fint. Derimod havde han ikke faa litterære Venner i New York; de støttede ham varmt og betød noget. Og i Syden var man begejstret for ham: han var en af deres egne, og han gav dem i Nordstaterne paa Hovedet. Straks da han i Whites „Messenger“ begyndte at svinge den kritiske Økse, hilste Syden ham med almindelig Jubel. Senere under en Fejde med Bostonnerne glæder han sig ved, at hans tro og prøvede Venner i Vesten og Syden tog hans Parti. Ogsaa under hans sidste Besøg i Richmond blev der gjort Stads af ham.

Noget andet er, at han daarlig kunde leve af sin Pen. De litterære Forhold var ikke gode. Landet var ungt, udvidede sig stærkt og maatte bruge en Del af sin bedste Kraft til at opdyrke den ny Jord. Der er stor Forskel paa Nordamerika nu og da. Det var under Poes Opvækst væsentlig et Bondeland. Det var først i Færd med at vikle sig ud af Provinsialismen. Der fandtes en stærk Attraa efter Kultur, navnlig i Østen, men de fleste Steder var den gennemsnitlige Dannelse temmelig ringe og navnlig ikke litterært eller kunstnerisk forfinet. Den egentlige Litteraturperiode i Amerika begynder først om 1830. Forfatterne var ikke heldig stillede og led navnlig under Konkurrencen med den engelske Litteratur, som Boghandlerne kunde optrykke, saa meget de vilde.

For Poes Vedkommende var der det særlig uheldige, at han næsten kun skrev mindre Fortællinger, som han vanskelig kunde faa afsat i Bogform. Det store Publikum baade i Amerika og andetsteds har jo i Almindelighed hellere villet læse en Roman end et Bind Noveller. Han var da henvist til Tidskrifterne, som ikke kunde betale ham i Forhold til det omhyggelige og taalmodige Arbejde, han anvendte paa sine Skrifter. Enkelte af hans Fortællinger gjorde nok stor Opsigt, men mange af dem, maa man huske, var tarveligt Gods; hans Ry som Fortæller var ikke saa rodfæstet, at et Tidskrift kunde betale ham ganske særlig for hans Arbejder.

Poe var ikke den eneste, som led under disse Forhold. Han havde en Fælle i Hawthorne, der ogsaa sad i trange Kaar og blev daarlig betalt for sine Fortællinger. Og Hawthorne var dog ingen fremmed i Amerika; og han var sikkert et dybere og rigere og renere Geni end Poe.

Det uheldige for Poe var, at han blev født i den amerikanske Litteraturs Barndom, ikke i Mammondyrkelsens Tid. Havde han levet en tyve-tredive Aar senere, vilde han maaske have tjent stort. Men at det gik ham saa galt, som det gjorde, skyldes væsentlig den onde Lykke og hans egne Brøst.

NIELS MØLLER.

Sommernat.

Svindende Dagskær, dryssende Dug.
Kysten er ensom, Aftenen smuk,
Skoven staar mørk i det fjerne.
Over dens Rand som et glimrende Fnug
        en Stjerne.

Dæmpet lyser den hvide Klit,
dæmpet knirker under vort Skridt
Strandkantens Grus det skarpe.
Havet selv rører varsomt og blidt
        sin Harpe.

Toner hist ude. Der synges og les.
Fjernt fra en Eng, som i Taagen ses,
Lyd af en Hest, der vrinsker.
Kvældens Stilhed Afstandens Kres
        formindsker.

Bølgen vugger med Fosforglans,
Billernes Svirren, Myggenes Dans
klinger som Alfestemmer.
Sagteste Lyd min skærpede Sans
        fornemmer.

Svageste Sitren, som gennem dig gaar,
Sukket, du aander, min Sjæl forstaar,
hører dit Pulsslag banke;
fanger, før den din Læbe naar,
        din Tanke.

Tusinde Strenge er spændt over Jord;
klinger en Tone — fra Syd til Nord
alle da sagtelig skælver.
Himlen selv som en Sangbund stor
        sig hvælver.

— Hellige Nat! I din Højtidsstund
Kildevæld brister af Livets Bund,
tyst Alskabningen dier.
Stjernen funkler fra Himlens Grund
        — og tier.

Otto C. Fønss.

Balsampopler.

Pastel.

Mod Juninattens blege Himmel tegnede sig Balsampoplernes fine, fnuggede Kroner, bævende i Nattevinden med Rakler og knapt udfoldede Blade. Viden om ingen anden Lyd end Poplernes sagte Puslen og ude bag Klitterne det blanke Nattehavs drømmende Brus mod Strandens tunge Sand.

Jeg stod paa Broen over Fiskerlejets Bæk. Bort under Broens duggede Planker klunkede og rislede Vandet, og foran mig, lænet mod Broens Rækværk, stod en ung Kvinde og talte dæmpet som Løvets ensformige Puslen. Ned over os gød Bækbreddens Popler deres blide Balsam, og den unge Kvinde løftede sit Hoved og sugede med aabne Læber Nattens søde Duft.

Jeg kendte hende ikke, havde aldrig truffet hende før. Inde i Krosalens Larm og Lys var hun dukket op for mig mellem mange Menneskers Tale, mellem Sang og klinkende Glas, mellem Blomsters spraglede Farver og Kor af Duft og Armstagers vajende Lysfaner. Hun havde siddet over for mig ved Bordet, paa den anden Side en Jardinieres høje, hvide Bølge af Syringer. Jeg havde talt med min Sidemand og nævnet en Vens Navn, og da jeg i det samme saa op, mødte jeg over Syringerne hendes Blik, et pludseligt videt, spørgende, fuldt Blik, som et Menneskes, der vækkes. Og da vi rejste os, var hun og jeg standsede paa Dørtærskelen mellem Salens Larm og Nattens Stilhed, begge dybt aandende Nattens Kølighed og Fred, og vi var fulgtes ved hinandens Side, uden Ord, uden en Bevægelse, blot med et Bliks Samstemmen.

Festklædt og slank stod hun for mig paa Broen, med Festens ubestemmelige Ungdom over det blege Ansigt med de sorte Øjne. Hendes Træk viskedes ud i Mørket under Poplerne, og jeg følte

kun den skære Bleghed over hele hendes Væsen, følte hende foran mig som en Duft af Sorg. Og for min Fantasi voksede der om hendes Hoved som en Glorie af denne Vens Navn, det, der havde vækket hendes Blik ved Bordet.

Saa saa hun paa mig gennem Mørket.

„Jeg tør være tillidsfuld imod Dem, fordi jeg ved, De kender et Menneske, som vi begge — holder af!“ sagde hun.

Hendes Ord kom til mig som Vinden i et ensomt Træ paa vildene Marker, og jeg følte en Uro over mig for det ny og ukendte, der trængte sig paa mig mod min Vilje.

„Lad mig tale til Dem som et Menneske til et andet“, sagde hun, da jeg tav. „De, som har levet i Verden, maa kende og forstaa, hvad det vil sige at faa Lov til at tale med et Menneske“.

Jeg nævnede min Vens Navn, nævnede det uvilkaarligt og selvfølgeligt.

„Ja,“ sagde hun, „De er hans Ven, — jeg ved det.“

Og De? vilde jeg spørge, men tav, og kendte kun mig selv som et stort medfølende Spørgsmaal mod denne ubekendte Kvinde, der stod foran mig i sin dæmrende lyse Dragt, hemmelighedsfuld og ulegemlig som Balsampoplernes Duft, som Vandets Klunken under Broens duggede Planker.

„Jeg beder Dem, løs mig den Gaade, der er ham.“

„De giver mig en stor Fortrolighed,“ sagde jeg og forsøgte at se hende, kende hende bag Dæmringens vage Anelser.

„Nej, nej! jeg giver Dem ingen Fortrolighed, ingen anden end den, De kan læse i mine Øjne, eller i det, at jeg har fulgt Dem her ud.“

„De giver mig det, der er Fortrolighed, — Ordene.“

„Mine Ord er ikke min Fortrolighed, — de Ord, jeg her siger Dem, kan de høre paa Gader og Stræder, med mange fremmede Tunger. Kender De mig endda? Nej. Jeg beder heller ikke Dem om Fortrolighed, jeg beder ikke om Begivenheder i deres Vens Liv, jeg beder om et eneste Lys blot, om det saa er nok saa svagt og usikkert, — jeg beder om en ny Side, en Opfattelse, jeg ikke har og aldrig selv kan faa, fordi Menneskene aldrig er sig selv mod alle.“

„Ræk mig da den Kærte, De vil, jeg skal tænde for Dem,“ bad jeg.

Hun saa ned over den klunkende Strøm.

„Han var sanddru, — det vilde jeg ikke spørge Dem om", sagde hun, og stadig saa hendes Blik ud i Natten, som om hun spurgte Naturen omkring sig. Men — var han en Mand, som andre er Mænd?"

„Modig, udholdende og ærekær? mener De det?" spurgte jeg.

„Nej, nej! jeg ved det! — men hans Styrke?" spurgte hun famlende.

„Hans Styrke?" gentog jeg, — „jeg ved ikke, hvor den glippede over for Kvinder. Husk, jeg er en Mand, for mig bar han altid Vaaben. Mænd røber ikke deres Svagheder for hinanden. — Men, mener De Agtelse, Ærefrygt for Kvinder?"

„Nej, Agtelse!" gentog hun, „Ærefrygt! nej, ikke det!"

„Magt over Kvinder?" spurgte jeg.

„Han havde megen Magt, det vidste jeg, — Magt er ikke Styrke."

Jeg saa ud i den dybblaa, svale Luft om os. Jeg kendte ikke min Ven i Kvinden foran mig, kendte ikke hans stærke, solrige Virkelighed igen i hende, der stod der som en bleg og kølig Drøm, der vakte Nattens og Ensomhedens tunge ubesvarlige Spørgsmaal.

„Hvorfor tror De, jeg kan svare Dem?" spurgte jeg, „jeg, der ikke kender, hvorledes De og han stod til hinanden. Er De gift? er De ung — —"

„Jeg er ikke ung."

„Ung! ung!" gentog jeg. „Det, jeg spørger om, er ikke Deres Alder. Deres Alder er i Deres Øjne! Jeg spørger, om De var fri, og han den første, De mødte med Elskov, saa kan jeg maaske svare Dem."

„Saa — kan De altsaa ikke svare mig."

„Tvivler De, og vil De have, jeg skal hjælpe Dem i Deres Tvivl?"

„Om jeg tvivler, — om det mon var Drøm eller Virkelighed? Nej, nej! Jeg tvivler ikke, saa lidt som jeg tvivler om Duften fra disse Popler over os! Der var en Gang den forunderlige, berusende Duft mellem os, mellem ham og mig, et Foraar, i Maj — —"

Hun bøjede sig ned over Rækværket paa den smalle Bro.

„Nej — men nu?" spurgte hun.

Vandets rislende Klunk slog op om os, og Popelduften dalede som Byger over os. Jeg hørte Havet løfte sine Suk og Vinden sisle i Poppelbladene.

Hun stod tavs og ubevægelig, som om hun havde glemt mig. Da vendte hun sig pludselig, rank som før, og saa paa mig gennem Mørket med det samme Blik som over de hvide Syringer.

„Kan De sige mig, — hvor vejres den hen, den Duft, den Virak i Menneskenes Hjerter, — hvor gør de af deres Rigdom?"

„Hvad har De gjort med Deres egen Kærlighed?"

„Jeg har den endnu," sagde hun og smilede bedrøvet imod mig.

„Saa vejredes den dog ikke hen med Vinden."

„Nej, ikke min."

„Deres og ingens. Ingen Kærlighed vejres saadan hen, at den ikke vaagner ad Aare."

„Ja, sig det, ad Aare, naar Alderen har bøjet Nakken, og Sanserne ikke lyster længer."

„Saa kommer først det, som er Kærligheden. Nævner en ung blot Elskov og Balsampoplers hede Duft, vil hans Navn, som De nu tænker paa, slaa som Sol ind over Dem."

„Nej, da vil jeg være sløv, og kan mit Hjerte bevæges, vil det brændes af Erindringens Nelder. Nej, jeg tænker ikke paa de Dage, jeg tænker paa Nuets Styrke, Nuets Magt, — hvor langt det ene Menneske rækker det andet, hvor langt vi evner at forstaa hinanden?"

„Hvad vil De vide af mig som hans Ven?"

„Mit Navn!"

„Deres Navn? — jeg kender det ikke."

„Alfride."

„Jeg hørte det aldrig før."

Hun rystede et Øjeblik som af Kulde. Saa tog hun min Arm.

„Lad os gaa," sagde hun stille.

Og vi fulgtes tavse, bort gennem Balsampoplernes tunge, sørgmodige Duft.

VIGGO STUCKENBERG.

Toldbeskyttelse.

Al Toldbeskyttelse er af det onde. For saa vidt Tolden ikke gaar i Statskassen, men blot hæver Prisen paa de Varer, der sælges af den ene Borger til den anden, tager den fra den ene for at give til den anden; den er for saa vidt en Plyndring. Den tillader ogsaa, ved saaledes at give Lov til at tage af andre Folks Lommer, at drive uproduktive Erhverv. Naar Konkurrencen udjævner de beskyttedes ekstraordinære Profit, bliver den kun en slet Anvendelse af vore produktive Kræfter; den bliver et almindeligt Tab, der ikke kommer noget Menneske til Gode. Dette er uimodsigeligt.

Man siger, at denne Lære er antikveret, fordi vi Nationaløkonomer lærte den for en Menneskealder siden, man kunde sige, fra den sidste Del af forrige Aarhundrede, ja endnu længere tilbage. Men Sandheden ophører ikke at være Sandhed, fordi den ikke er af i Dag. Baade Sandhed og Løgn vedbliver at være baade gamle og ny. I Matematiken bliver 2 og 2 altid ved at være 4. Fordi man for længe siden fandt Tyngdens og Tiltrækningens Lov i Fysiken, ophører den ikke at eksistere. Det forholder sig paa samme Maade med Værdiernes Love eller Logik, hvor der er Handel og Omsætning.

Jeg har ved Siden af dette om den antikverede Sandhed ogsaa læst et Par Udtalelser af to Ministre. Naar Indenrigsminister Hørring siger, at det ved Spørgsmaalet om Toldbeskyttelse kommer an paa det enkelte Tilfælde, og at han ikke vil anerkende nogen Teori, saa er det et Eksempel paa, hvor lidt dygtige Jurister ofte kender til økonomiske Forhold. At Jurister mangler økonomisk Dannelse, ser vi ikke blot i Danmark. Toldbeskyttelse

er altid et Tab, efter sin Natur. Frihandelen er ikke en tom Teori, den er bygget paa de faktiske Forhold; Beskyttelses-Teorien er derimod en aldeles falsk Doktrin. Jeg har mindre imod Minister Lüttichaus Udtalelse, at man skal tage Hensyn til det bestaaende, skønt i Almindelighed overdriver man det. Livets Forhold forandres jo; de ordinære Prisforandringer har meget mere at sige end Toldforandringerne. Og naar man ikke vilde røre ved det bestaaende, kom man aldrig frem. Beskyttelse giver Folk Lov til at leve paa andres Bekostning; det bør ikke blive ved. Man kan tage Hensyn til det bestaaende, til Privilegier og Forrettigheder; men Toldbeskyttelsen er et Privilegium af de værste; det maa afskaffes; man maa komme bort fra at udsuge Befolkningen til Fordel for nogle enkelte — eller for ingen.

Man har sammenstillet Toldbeskyttelsen og Socialismen og med nogen Ret. Man kunde for Resten ogsaa sammenstille Frihandel og Socialisme og sige, at begge er rettede mod de priviligerede, kæmper for de mange og smaa mod de rige og mægtige. Men selv om Nationaløkonomerne kan finde Lighed i nogle af Protektionisternes og Socialisternes Argumenter, saa er der dog i den Maade, hvorpaa man maa behandle dem, en uhyre Forskel. Beskyttelsesmændene har altid Uret. Der er ikke Mening i noget af deres Argumenter; de strider altid og ubetinget mod sund Fornuft. Med Socialismen er det noget ganske andet, alt kommer her an paa det enkelte. Allerede den gamle Aristoteles erklærede, at al Politik bestaar i at bestemme, hvad der skal tilfalde det offentlige, Samfundet, og hvad der skal være den enkeltes Sag. Men det Socialismen vil, er jo i Virkeligheden ikke andet og mere. Da Socialismen kom frem her i Landet, var jeg ikke enig med flere af mine Venner i den Maade, hvorpaa de tog den. Carl Ploug var en af de ædleste og bedste Mænd, en af de varmeste Patrioter, vi har haft; men jeg beklagede den Maade, hvorpaa han straks tog de socialistiske Bestræbelser. Vi har ingen Grund til at tvivle om, at jo de fleste, der fremstiller socialistiske Teorier, vil Menneskenes Vel; vi maa diskutere med dem, undersøge de enkelte Spørgsmaal. Jeg har mest mod det hos Socialisterne, at de næsten aldrig ved, hvad de vil. Deres Teorier svinder bort, naar de skal omsætte dem til praktiske Spørgsmaal. Men mange af Socialisterne er det dog værd at tale med. De blandt dem, der har nogen sund Sans, de fleste i Tyskland og hos os, er ogsaa vore allierede i Kampen mod Toldbeskyttelse som for adskillige andre

Fremskridt. Om Beskyttelsesmændene gælder det, at, om de har noget til fælles med Socialisterne, saa bliver det de riges Socialisme, de vil; de vil tage fra de fattige og give til de rige; de rigtige Socialister vil dog tage fra de store og give til de smaa.

Man siger, at Beskyttelsen skaber Arbejde. Man kan lige saa godt sige, at det vilde skabe Arbejde, om man paa alle Folk huggede den ene Haand af eller bandt den paa Ryggen; det er nok muligt, at det vilde bringe den anden Haand til at arbejde mere. Det er ganske det samme med Beskyttelsen, medens Frihandelen tillader os at faa det mest mulige ud af vort Arbejde. Det kan nok være, at man ved at hindre dette bringer Menneskene til at slæbe og slide noget mere, men Udbyttet af Slæbet og Slidet, af Arbejde og Afsavn eller Sparsommelighed bliver mindre. Den hele økonomiske Sammenhæng er slet ikke saa vanskelig at forstaa. Naar man køber af Udlandet, saa er dette en Ombytning af vore Tjenester; vi betaler med Penge, som vi atter faar for vort nationale Arbejde; Indførsel er det samme som større Salg, større Udbytte af det nationale Arbejde, der betaler sig. Man ser, hvordan det gaar for sig, saa sikkert, som naar Vandet flyder fra det højeste til det laveste Sted efter Tyngdens Love. Betalingsmidlet mellem Landene er navnlig Veksler. Kommer der flere Veksler paa Indlandet i Forhold til vore paa Udlandet, fordi vi indfører mere, saa har det Indflydelse paa Vekslernes Pris, paa Vekselkursen; Vekslerne paa Udlandet bliver forholdsvis dyrere, mere værd, Udførslen betaler sig bedre og stiger, til der atter tilvejebringes Ligevægt. Skulde Forskellen være større, end at den kan udjævnes ved disse Vekselkursers Indflydelse, vil den nødvendigvis have Virkning paa Laanemarkedet og paa Metallernes Strømning mellem Landene og til sidst paa Priserne; Udjævning maa finde Sted. Hvis andre Forhold er lige, fører større Indførsel nødvendig atter større Udførsel med sig, og omvendt. Frihandelen skaber det Arbejde, der bedst betaler sig, giver størst Udbytte. Beskyttelsen skaber uproduktivt Arbejde. Derfor er det det samme som at binde Folks ene Haand paa Ryggen eller sætte dem til at øse Vand i et bundløst Kar.

Man ser dette, naar man sammenligner England og Frankrig. England lader alt komme ind uden at kræve højere Afgift af udenlandske Frembringelser; Følgen er lave Priser til Fordel for Forbrugere og ogsaa for Fabrikation; Arbejderne lever billigere og

faar tillige mere at bestille, større Andel i det fælles Udbytte. Frankrigs Handel tager af med Toldbeskyttelsen; alt er dyrt, og de bedste Erhverv, som de kunstfærdige Arbejdere i Paris, Lyons Silkevævere, Arbejderne i fint Klæde o. s. v., har ingenting at bestille. Gode og slette Tider følger i det store Erhvervsliv ligesom, og til Dels som en Følge af, Bølgerne i Menneskenes Sind; men man har taalt Depressionen bedre i England, og den viger hurtigere under Frihandelen her end i de udsugede, toldbeskyttede Lande.

Arbejderne forstaar i Reglen meget godt, hvad der tjener deres Bedste. De ved, at i det hele og store betaler Arbejdsgiverne kun, hvad de behøver at betale. De tjener derfor, naar Frihandelen skaber Virksomhed og Midler; de taber, naar det økonomiske Liv trykkes. Nogle enkelte kan vinde ved Beskyttelsen; i det hele taber de. Det er ikke engang givet, at de vil faa mere i selve de beskyttede Erhverv; i Længden vil de toldpriviligerede Herrer næppe betale dem mere end den sædvanlige Arbejdsløn. Arbejderne saa det i Amerika under Mac Kinley Loven. De havde hørt saa meget om den Gevinst, de skulde have af Toldbeskyttelsen, og da saa Herrerne som oftest beholdt den i deres egen Lomme, opstod der store Striker; Arbejderne var misfornøjede, de vilde ogsaa have deres Part. Beskyttelsen er til det heles Skade, og naar man lover, at den skal gavne en enkelt Klasse, er det næsten altid en Skuffelse og en Snare.

At Beskyttelsen skal til for at hjælpe Arbejderne i Konkurrencen med den lavere Arbejdsløn, der findes i andre Lande, er lige saa forkert Logik som alt det andet. De har lige saa megen eller endnu mere Fordel af, at deres Arbejde udveksles med det i andre Lande, med Kinesernes Te, Brasiliens Kaffe osv., alt, hvad andet Steds produceres bedre eller billigere. Dette er ensbetydende med større Udbytte af deres eget Arbejde; det er en af Betingelserne for, at de selv kan faa højere Arbejdsløn.

Vil man se paa det, der afgør, hvad de mange faar for deres Arbejde, hvad der bestemmer et Lands almindelige Løn, saa gør man bedst i at betragte de Erhverv, der er særlige for Landet og skaffer Udførsel. For Lande som Danmark, Amerika og Rusland er det Agerbruget. Det er klart, at det er dette, der her bestemmer de manges Indtægt og derunder ogsaa nødvendigvis den gennemsnitlige Arbejdsløn. Denne sættes, da Agerbrugets Indtægter bestemmes af Prisen paa Udførselsartiklerne, paa Verdensmarkedet, under Frihandelen. Indtægterne bestemmes under

denne, ved de lave Priser. Men alt, hvad de køber, bestemmes under Beskyttelsen ved de høje Priser. Med Hensyn til den hele Indflydelse, Landbrugstold udøver, kunde jeg indskrænke mig til Hr. Hother Hages udmærket klare Fremstilling, der er udgivet som særligt Skrift, tror jeg, af Toldreformforeningen; det er et af de fortræffelige Indlæg i Sandhedens og det rettes Interesse, som det er velgørende at se midt i al Uklarheden og Forvirringen. Hr. Hage indlader sig ikke paa Industritolden; men han paaviser klart og overbevisende, ikke blot, hvor skammelig Told paa Agerbrugsprodukter er for de mange, Forbrugerne, men ogsaa hvorledes det er aldeles umuligt derved at hjælpe Agerbruget selv. Jeg skal ikke gaa i Enkeltheder; men jeg skal dog nævne et Par Tilfælde, hvor vi nu, modsat hvad der ellers er Tilfældet, indfører Agerbrugsprodukter, og hvor der da ogsaa forlanges Beskyttelse.

Der er Sukkeret. Vi indfører endnu en Del Sukker; Fabrikkerne nægter nok alligevel at udvide Arealerne for Dyrkningen; thi endnu indføres her saa meget, at Tolden holder Prisen oppe til Bedste for Producenterne. Men hvorledes skulde det kunne forsvares, især nu, da det ikke længere er noget nyt, at betale Folk for hellere at dyrke Sukkerroer end Foderroer? Man taler om andre Landes Udførselspræmier; men dels er dette ikke noget nyt, men noget meget gammelt, dels er det i og for sig kun en Fordel for os, om andre Lande vil betale en Del af det, vort Sukker koster os. Kan det betale sig bedre at dyrke Foderroer eller andre Ting, saa skal vi gøre det. Hvilken uhyre Fordel er det ikke at have billigt Sukker? Vi husker alle fra vor Barndom, at det var en Dyd ikke at bruge Sukker i Te eller Kaffe. Nu er det snart saa billigt som Mel, til Held ikke mindst for Børn og svage. Vi bruger mere Sukker end andre Lande, men dog kun lidt imod England, hvor Forbruget i de sidste 15 Aar er steget fra 60 til over 80 Pund pr. Hoved, og hvor Sukkerets Billighed ogsaa muliggør en hel Mængde andre Fabrikker, af Biscuits, Konserves eller Syltetøjer, hvori Sukkeret jo udgør en saa stor Bestanddel. Vi kan nu anlægge saadanne Fabrikker paa Frihavnsterritoriet til Udførsel; men det vilde selvfølgelig være fordelagtigere at have Konservesfabrikker paa Produktionsstederne, hvor Frugten ikke behøver lang og vanskelig Transport.

Den samme frugtbare Provins, som især producerer Sukker, Lolland, dyrker ogsaa Hvede, der jo ligeledes nu indføres. Det er dog ikke saa sikkert, at en Hvedetold vilde hæve Prisen. Thi dels er Prisen saa langt nede, at en Del af Hveden med Fordel kan bruges til Foder, til Heste og Svin, — en Prisforhøjelse ved Hjælp af Told vilde formodentlig altsaa blot forøge Udbudet af Hvede til Menneskeføde og saaledes modvirke sig selv — dels bestaar den indførte Hvede af Kvaliteter, som Bagerne særlig ynde til Blanding; mulig man altsaa vilde foretrække at betale Tolden frem for at købe mere indenlandsk Hvede. Men i hvert Tilfælde skal man ikke betale Folk for at dyrke Hvede, naar det for Nationen lønner sig bedre, at de dyrker noget andet. At sige, at billig Hvede kun er i Bagernes Interesse, gælder til Vandsbæk. Erfaringen viser, i Tyskland og andetsteds, at Brødpriserne altid følger Sædpriserne, og nedsætter Bagerne ikke hurtig nok Prisen, saa bør der sørges for, at de gør det. Heller ikke bør vi betale, for at mere Mel skal kunne males og Møllerne beskyttes. Det er højst beklageligt, at Sverig fører saa slet Toldpolitik; men det er ingen Grund til, at vi skal gøre det samme. I England er Mel frit som Sæd, og det er vel ikke umuligt, at vi kunde opnaa visse Nedsættelser i Norge til Gavn for vore Møller ved selv at foretage saadanne Toldnedsættelser, der interesserer Nordmændene. Møllerne bør som andre Industrier have toldfri Kul og Maskiner, men intet derudover. For øvrigt er det hovedsagelig de smaa Møller, der i alle Lande lider ved den store Mølleindustris Udvikling.

Vore Træarbejdere er nu stærkt beskyttede; men jeg gad dog vidst, om ikke Ophævelse af Trætolden og fri Indførsel vilde udvide Benyttelsen af Træ i en saadan Grad, at der vilde blive uendelig mere Træarbejde, end der er nu, fordi det var fordelagtigere. Der er mere Arbejde i Træ i Sverig og Norge. Vi er langt tilbage i Benyttelsen af dette fortræffelige Materiale, fordi Indførslen og særlig Indførslen i den hensigtsmæssigste Form hindres. Selv Handelen med vore egne Træsorter er ikke udviklet. I Amerika er en af Grundene til, at Arbejderne selv ejer deres Huse, den, at det er saa billigt at bygge et Hus af Træ, tørt og varmt om Vinteren og køligt om Sommeren.

Hos os er naturligvis især de Industrier udviklede, der er knyttede til vor Raaproduktion. Spiritusindustrien er dog ikke udviklet til Udførsel, mon ikke, fordi den ved en ublu Beskyttelse er sikret et Monopol paa det indenlandske Marked? I Agerbruget

har heller ikke den beskyttede Osteproduktion medført særlig høj Udvikling Det er en Ære for de Mænd, der har ledet vor Handskeproduktion, at de trods Beskyttelsen har bragt den op til at kunne søge udenlandsk Marked. Det er en af Køedts mange Fortjenester i Tolddebatten, at han har paavist i det enkelte Beskyttelsens lammende Indflydelse: det ubeskyttede trives, det beskyttede, der skal opelskes kunstigt, bliver aldrig til noget; Beskyttelsen ligefrem hindrer det.

Jeg mindes levende en Gang, da vi havde Toldreformen for i Rigsdagen, at en Papirfabrikant sagde til mig: Ja, det er egentlig det samme. Tager De Tolden fra mig, saa indretter jeg mig helt paa det oversøiske Marked, paa det billige Papir, som gaar der; jeg taber knap noget derved; nu koster det mig omtrent lige saa meget stadig at skulle sætte mine Maskiner om for at frembringe alle de Sorter, det indenlandske Marked kræver, som jeg nu maa sørge for." Saaledes gaar det; nu produceres der, takket være Statens Told, paa Publikums Bekostning. Under Frihandelen er man nødt til at tjene hele Samfundet.

Men der spørges nu ikke meget om Samfundet, om det hele; enhver vil sin Særinteresse. Jeg ved knap, hvad alt dette skal blive til. Hvor vil ogsaa den politiske Frihed blive af, naar der ikke spørges om det heles Vel, men naar enhver af Staten vil have noget paa sine Medborgeres Bekostning? Jeg har, som Iagttager langt borte, misbilliget vore politiske Forholds Udvikling, Provisorismen, og jeg har navnlig betragtet Regeringen siden 1885 som et fortsat Forfatningsbrud. Men jeg maatte indrømme, at Venstre ikke var uden Skyld; navnlig repræsenterede i sin Tid de gamle Bondevenner saa egennyttige Klasseinteresser, at man ikke kunde undre sig over, at de andre Klasser den Gang vanskelig kunde tænke sig Magten overgivet til dem. Jeg var end ikke vis paa, at det havde været rigtigt at indføre almindelig Valgret i 1848; men „det laa i Luften i 1848", som Monrad sagde en Gang, jeg talte til ham derom. Nu om Stunder er det især de højere Klasser, der repræsenterer egennyttige Interesser og vil have noget paa de andres Bekostning. Jeg regner ikke de øjeblikkelige Fordringer om Landbrugsbeskyttelse for alvorlige; men jeg kan ikke uden Betænkelighed se paa den nyere Udvikling af Industrien her i Landet. Der er for meget, der vokser op under en ublu Toldbeskyttelse, og som fra Begyndelsen af kun bliver en ren Tilsætning, ingen virkelig national Produktion, ingen Frembringen af

mere, end det koster. Alt for mange af vor tidligere saa frisindede Handelsstand er blevne Deltagere i toldbeskyttet Industri, og adskillige af de Foretagender, der især er dannede og samlede under Tietgens kraftige Ledelse, er under Toldbeskyttelsen blevne sande Monopoler, om hvilke det i nogle Tilfælde kan siges, at de brandskatter Folket. Men hvad jeg har mest imod, det er dog hele den Tænkemaade, at alle skal redde sig noget paa det offentliges Bekostning i Stedet for at tjene det offentlige, det hele. Bliver man saaledes ved, ser jeg ikke, hvorledes den politiske Frihed skal kunne bestaa. Hele Tænkemaaden er en anden end i den bevægede Periode efter 1848, og det synes mig ofte, som om vi snarere er gaaede tilbage end frem.

Jeg kan ikke undlade at berøre den stadig staaende Strid om den kommercielle Forening „Frejr“. Det er et Spørgsmaal, der for saa vidt intet har med Frihandelen at gøre; man vil maaske snarere sige mig, at Bevægelsen mod Frejr ligesom den mod Toldbeskyttelsen er rettet mod de store, til Gavn for de smaa. Men jeg kan dog ikke undlade at udtale min Forbavselse over det, der er sket med „Frejr“; jeg havde ikke troet det muligt saa længe efter 1848. Det er ikke frisindet. Jeg vil ikke anføre Grundtvigianernes gamle: „Frihed for Loke som for Thor.“ Jeg vil paa ingen Maade sammenligne „Frejr“ med Loke. Men selv om man ikke er enig med mig, kan jeg ikke vel undlade at sige: Man har ikke Ret til at ville hindre Folk i at tjene eller spare deres Penge. Der maa være Arbejdets Frihed for den ene som for den anden. Det er heller ikke praktisk. De smaa Handlende har kun Ret til at eksistere, naar de gør Samfundet Nytte, og det kan ikke hjælpe, at de paa denne eller anden Maade vil hindre Konkurrence. De kan det ikke; thi indskrænkende Love kan næsten altid omgaas. Man maa følge med Tiden. Jeg indrømmer, at det under Udviklingen kan være vanskeligt nok for mange mindre Forretningsdrivende; ved Siden af de store Magasiner i Paris og andetsteds har Smaafolk vanskeligt ved at bestaa. Jeg lægger Mærke til, at ogsaa her i København tager Detaillister som Urtekræmmere forholdsvis ikke til i Tal med Befolkningen. Men det kan ikke nytte at ville skrue Tiden tilbage. I og for sig er Friheden gunstig for de mange, ogsaa for Middelklassen; men man maa søge til de Former af Erhverv, som der er Trang til.

Frihandelen giver Virksomhed og aabner mangfoldig ny Lejlighed til Erhverv; den er de manges Ven, de store Monopolers Fjende. Særlig er nu den praktiske Frihandelsbestræbelse hos os næsten ganske rettet mod de faa store Forretninger, der nyder ublu Privilegier. Jeg behøver næppe at erindre om Haubergs saa overmaade interessante Statistik? De fleste Haandværkere er slet ikke beskyttede, de hører kun til dem, der betaler Beskyttelsen. De andre er ikke beskyttede over 10 pCt. Den store Beskyttelse gavner kun et Par Procent af Befolkningen; det er kun dem, der ved Hjælp af Beskyttelsen lever mere eller mindre paa andre Folks Bekostning.

Det er for saa vidt ikke noget, der har at gøre med Frihandelen, naar jeg berører Haandværkernes Stilling under Nutidens Udvikling. Men det er et Spørgsmaal af adskillig praktisk Interesse. Jeg indrømmer, at en Del Haandværkere har vanskeligt nok under den moderne Udvikling ved at bestaa ved Siden af de store Foretagender. Nogle trives dog godt nok. Der er foruden alt, hvad der er knyttet til lokale Forhold, som Reparationer m. m., hele Kunstindustrien; der kan den store Industri ikke konkurrere. Chefen for et af de store Klædemagasiner i Paris, hvor vi andre ofte køber vore Klæder for at spare, lader selv altid sin Dragt sy hos en af de fine Skræddere, fordi denne alene kan gøre ham det godt nok. Den virkelige Kunstindustri udvikler sig alle Vegne som Haandværk. Gennemgaaende gaar mange Haandværkere, ofte de dygtigste, ogsaa over til selv at blive Handlende, og jeg anser det for en stor Mangel ved vor Næringslov, at den hindrer Forening af Handel og Haandværk eller Industri. Tag f. Eks. Amerika. Man kan nøjagtig angive, hvad Slags Forretninger der findes i enhver ny amerikansk By, og i hvad Orden de kommer. Der er ved Siden af Skomageren for Reparationer Manden, der har en stor Butik for færdigt Skotøj, under tiden en god dansk Skomager; vigtigere end Snedkeren er Manden, der har et Møbelmagasin, en „furniture store", næsten altid en Skandinav; en „tin- and hardware-store" i Stedet for Blikkenslageren og til Dels ogsaa repræsenterende det lille Jærnstøberi; „the jeweller and watchmaker", Guldsmed og Urmager i samme Person, der væsentlig er Handlende; og saa fremdeles. Vil Folk, at det skal gaa dem godt, maa de selv tage deres Plads i denne Nutidens Udvikling og ikke blive tilbage eller sætte deres Lid til forældede Love. Fabrikationen i

det store kan og bør ikke hindres eller lukkes ude; og i Virkeligheden har ogsaa den arbejdende Mand det bedre under den større Produktivitet, saaledes Arbejderne i de større Skofabriker bedre end de fleste af Fortidens fattige Smaaskomagere.

Vil man danne sig en Forestilling om, hvorvidt Friheden gavner Arbejderen eller ikke, behøver man blot at kaste et Blik paa de forskellige Lande. Der er ingen Tvivl om, at blandt de store europæiske Lande er England det, hvor Arbejderne er bedst stillede. Hvad de skal købe, er forholdsvis billigt: Brød, Kød, Grønt og Frugt, Aaret rundt bragt til England fra hele Verden, Brændsel, Klæder, Træ og Jærn til Huse o. s. fr. Og de tjener meget mere end i de andre Lande, ofte dobbelt saa meget. Den arbejdende Mand har det sjælden saa godt, som man kunde ønske: men har han det ikke forholdsvis godt i England, saa er det især paa Grund af den skrækkelige Drukkenskab, saa er det, fordi alting tit drikkes op i stærkt Øl eller Spiritus. Det er vel ikke Frihandelen alene, der har skabt Englands Rigdom og høje Arbejdsløn; men man kan ikke godt værge sig mod at tro paa dens Indflydelse, naar man særlig ser Handel, Industri og Rigdom og dernæst Arbejdslønnen stige netop i de Perioder, da man gaar over til Frihandel, efter 1842, 1851—53 og 1860.

Se dernæst til Tyskland, hvor Junkerne udsuger Folket ved at fordyre Brødet, Sukkeret, ja selv Snapsen til de brændevinsbrændende Godsejeres Fordel og ikke blot til Statskassens. Tysklands flittige, sparsommelige og intelligente Folk er forholdsvis fattigt, utvivlsomt ogsaa fattigere end vi Danske, fordi det ikke har Frihed nok. De ledende i Berlin, Professorerne med de andre, ved ikke, hvad Frihed er. I Frankrig er Tænkemaaden en anden, og Civilisationen er større; den franske Arbejder er den første i Kunstfærdighed: Kvinden er en udmærket Husholderske og sørger bl. a. for bedre Kost end andetsteds, navnlig fordi hun ikke skyr at lave varm Mad; selv paa Landet er Suppegryden, „pot-au-feu", altid stor. Men alligevel, trods udmærket Arbejde og Økonomi, er Franskmændene uendelig fattige i Sammenligning med Englænderne, fordi Erhvervslivet paa Grund af Beskyttelsessystemet ikke faar Lov at udvikle sig. De producerer i det store dyrere og med meget mindre Udbytte. Agerbruget har ikke udviklet sig som det danske, fordi Hvedetolden tager 900 Millioner Francs om Aaret fra Befolkningen og derved gør det muligt at vedblive at dyrke Sæd, hvor mere Udbytte vilde

bringes til Veje ved Foderroer og andre Produkter. Om Udsugelsen af Folket, af de bedste Erhverv, der er henviste til at sælge til Udlandet, saasom Vinavl, Dyrkning af Sydfrugter o. s. v. i Italien og Spanien er det ikke værd at tale; i de herligste Egne af Europa udsuges den fattige Befolkning i de priviligeredes Interesse gennem Told og anden Beskyttelse.

I Europa dømmer man ofte ikke ret om Forholdene i Amerika. Det har haft stærk Toldbeskyttelse mod Udlandet, men de Forenede Stater selv er jo næsten som en Verdensdel, og de har haft Frihandel og en mageløs udviklet Kommunikation indbyrdes. Tolden har dog gjort Fortræd nok, og det var nødvendigt at rejse en stærk folkelig Bevægelse for at komme af med det værste af Mac Kinley Loven. Alt, hvad der var mægtigt, holdt paa den og ødslede Millioner for at bevare og forøge Beskyttelsen: ved Harrisons Valg overfor Cleveland blev alene i New York Stat f. Eks. ca. 40 Millioner Kroner anvendte til Dels til ligefrem Køb af Stemmer. Farmerne i Vesten, som især havde Tab af Beskyttelsen, idet deres Afsætning til Udlandet hindredes, var langsommere til at komme med; de maatte først have Tid til at læse derom; men saa lykkedes det at faa ogsaa dem med og ikke mindst vore gode læsende norsk-danske Landsmænd. Arbejderne i Byerne forstod derimod næsten straks, at det ikke var sandt, at de havde Fordel af Beskyttelsen; deres Tab ved den var sikkert, thi Arbejdskøberne betalte sjælden mere, end de behøvede, det vil sige, kun den almindelige Arbejdsløn, reduceret under det hele uproduktive Beskyttelsessystem. Allerede i forrige Cleveland-Kampagne, hvori jeg tog Del, vandt vi Arbejderne hurtig alle Vegne, i alle større vestlige Byer paa det for en stor Del tyske Milwaukee nær. De havde en hurtigere Intelligens end Landbefolkningen.

Beskyttelsessystemet finder næppe i Længden nogen gunstig Jordbund i Amerika, og forhaabentlig vil ogsaa i Europa dets Territorium mere og mere indskrænkes, selv om der i Øjeblikket i flere Lande er en stærk Bevægelse i modsat Retning.

N. C. Frederiksen.

Om Lykken.

Naar man et Øjeblik lader Tanken standse ved det enorme Arbejde, der er præsteret, for at den store Myretue, der kaldes det menneskelige Samfund, kunde blive til i dets nuværende Form, naar man tænker paa de Tusinder af Aar, hvori Millioner af Hjerner og Hænder har stridt og stræbt og slidt og slæbt for at bygge Tuen op, og endvidere paa al den Nerve- og Muskelkraft, der stadig anvendes i alle Døgnets Timer for fremdeles at holde Værket gaaende, saa kan man vel med nogen Undren spørge: Hvad fremkaldte al den vældige Virksomhed, hvad søgte alle disse Sjæle, og hvorfor lod de sig bringe ud af deres Ro? — Svaret ligger dog ikke fjernt: Det var Lykken der søgtes, den vinkende Lykke lokkede Arbejdet frem.

Alle søger Lykken: Optimister, Pessimister, Epikuræere, Asketer, Hedninger, hellige, Teoretikere, Praktikere — alle stræber og stiler de, hver paa sin Vis, mod det samme evige Maal. En søger Lykken i Øjeblikket, sorgløs og ubekymret gaar han aldrig Glæden forbi, og hver Dag lader han sørge for sit eget. En anden opgiver med klog Beregning den mindre, øjeblikkelige Lyst, for senere at komme i Besiddelse af den større. Atter en anden vender sig ganske bort fra alle saakaldte Goder, ingenlunde dog, fordi han ikke søger Lykken, men netop, fordi han tror at finde Lykken, det højeste Gode, ad denne Vej. Mange giver fuldstændigt Afkald paa alle jordiske Goder og Glæder, ikke fordi de i og for sig kaster Vrag paa dem, men fordi de derved mener at sikre sig den største Lykke i et andet Liv: de bruger ikke deres Penge, de sætter dem i Sparekassen, i Haab om en Gang at komme til at nyde Renterne. Ogsaa Selvmorderen, der søger bort fra al Trængsel og Kval, stræber mod Lykken, som han tror at finde i den evige Fred.

Men hvad er det da for en Lykke, som alle søger, og kan den overhovedet naas? Eller er Livet en uafbrudt, aldrig tilfredsstillet Higen? Eller ligger maaske Lykken netop i selve denne Higen?

En meget almindelig Opfattelse er den, der tror, at Lykken bestaar i Tilfredshed. Det er ofte et næsten uoverkommeligt Arbejde at faa en til at forstaa, at et Menneske kan være i høj Grad at beklage, ja med Rette Genstand for Ynk, selv om dette Menneske er fuldkommen tilfreds, fordi nemlig vedkommende har eller havde Betingelser, altsaa Muligheder, for at opnaa en ganske anden Grad af Lykke end den sølle, der følger med det at være tilfreds. Men denne Misforstaaelse er paa en Gang saa gængs og saa skrigende, at den vel turde være Omtale værd.

I sin „Utilitarianism“ siger Stuart Mill de ofte citerede, skønt endnu ikke tilstrækkeligt paaagtede Ord: „Kun faa Mennesker vilde gaa ind paa at lade sig forvandle til et lavere Dyr, selv med Løfte om fuldstændig Opnaaelse af alle et Dyrs Glæder; intet intelligent Menneske vilde gaa ind paa at blive en Taabe, intet oplyst Menneske vilde være en Ignorant, intet Menneske med Hjerte og Samvittighed vilde gaa ind paa at blive egenkærlig og gemen, selv om man kunde overbevise disse Mennesker om, at Narren, Taaben eller Skurken er bedre tilfreds med sin Lod end de med deres.“ Grunden til dette Fænomen finder Stuart Mill i en „Følelse af Værdighed, som alle Mennesker besidder i en eller anden Form, og som hos nogle staar i Forhold, skønt ingenlunde i bestemt Forhold til deres højere Evner, og som, hvor den findes i særlig Grad, udgør en saa væsentlig Del af Lykken, at intet der strider mod den, kan, uden rent momentant, blive Genstand for deres Ønske. Den, der mener, at et saadant Valg finder Sted med Opofrelse af Lykke — at altsaa det højere Væsen i alt, hvor Sammenligning kan tænkes, ikke er lykkeligere end det lavere — han forveksler to meget forskellige Begreber, nemlig Lykke og Tilfredshed.“ „Det er bedre at være et utilfreds Menneske end et tilfreds Svin; bedre at være den utilfredse Sokrates end en tilfreds Taabe. Og hvis Taaben eller Svinet er af en anden Mening, saa er det, fordi de kun kender deres eget Forhold til Sagen. Den anden Part kender baade deres og sit eget.“

Dette Sted hos Mill, eller i hvert Fald en Del af det, er ogsaa hos os blevet omtalt og kritiseret af flere end en. I sin „Etik“ siger saaledes Prof. Høffding, at han „dog maa tage Svinet

og Taaben noget i Forsvar." „Naar nu Svinet kan faa fuld Tilfredsstillelse for al sin Trang, er dets Lykke da ikke større end Menneskets, som vanskeligt faar alle sine Ønsker og al sin Higen opfyldt? Og Taaben, der ikke har mange Tanker og ikke stiller store Fordringer til Livet, er han ikke lykkeligere end Sokrates, der tilbringer hele sit lange Liv med at lære sig selv at kende og at vække andre, for saa til sidst at erklære, at Døden i Grunden er bedre end Livet?"

Hvis Prof. Høffding nu har Ret i, hvad han andetsteds siger, at „sand eller rettere virkelig Lykke kan jo ikke betyde andet end fuld Tilfredsstillelse af al den Trang, der føles", saa har han uden Tvivl ogsaa Ret i sin Opfattelse af Svinets og Taabens Lykke. Men mon egentlig Stuart Mill vilde betænke sig paa at beskylde ham for at forveksle „to meget forskellige Begreber, nemlig Lykke og Tilfredshed?"

Hr. A. C. Larsen behandler Problemet i sin „Lystfølelse og Sædelighed". Af Slutningslinierne i Stuart Mills berømte Udtalelse: „Det er bedre . . . . o. s. v.", faar han nu noget saa mærkeligt ud som dette: „Det er stundom bedre i visse Henseender at føle sig ulykkelig, end at føle sig helt lykkelig". Noget saa besynderligt har Mill dog aldrig tænkt sig. Hans Tanke er — hvis den endelig skal omskrives — den: Det er lykkeligere i visse Henseender at føle sig utilfreds paa en Baggrund af højere Lykke i det hele, end at føle fuldkommen Tilfredshed paa et lavere Trin. Ogsaa Hr. Larsen ser ganske bort fra Forskellen mellem Tilfredshed og Lykke, og har da heller ikke, skønt han ellers fyldigt citerer Mill, taget ovenfor anførte Linier om den Sag med.

Hr. Larsen lader saa Svinet og Taaben protestere kraftigt mod det Millske „Paradoks". Da Paradokset nu ikke er Mills, men Larsens, turde dette i og for sig være overflødigt. I øvrigt gaar Protesterne ud paa, at Svinet og Taaben vil have Lov til at søge deres Lykke i Overensstemmelse med deres egen Natur, ikke med Sokrates'. Dette er en billig Fordring, og sikkert vil Mill mindst af alle modsætte sig den. Eller tror Hr. Larsen virkelig, at Mill vilde forlange af et Svin, at det skulde optræde med dannede Manerer? Eller af Taaberne, at de skulde give sig til at filosofere? Tværtimod, sikkert er der mer end én Taabe, som Mill vilde ønske, aldrig havde filosoferet. Men Spørgsmaalet er jo i denne Sammenhæng heller slet ikke det. Spørgsmaalet er: Hvem er lykkeligst, Svinet eller Taaben paa den ene Side,

med deres Tilfredshed, Evne eller Natur, som den nu en Gang er; eller paa den anden Side Sokrates, med hans Utilfredshed og øvrige Tilværelse?

Endelig kommer Dr. G. Brandes ind paa samme Emne i sin Bog om Berlin. Men han tager med vanlig Klarhed og i det væsentlige uden Forbehold Parti for Stuart Mill. „Sokrates,“ siger han, „er den lykkeligere af de to, lykkeligere selv med Giftbægeret i Haanden. Han havde Ulykke, men han var ikke ulykkelig, hans Sjæl var fast. Der er en vis Sandhed i Stoikernes Paradoks: Den vise er selv ikke paa Baalet, ikke midt imellem Luerne, ulykkelig. Johan Huss var det ikke, da han paa Baalet udbrød: sancta simplicitas! Hvor meget mindre er da den udviklede og dannede det som saadan!“

Vil man fuldt ud have Rede paa dette Problem om Tilfredshed og Lykke, maa man naturligvis først fastslaa, hvad der bør forstaas ved disse to Begreber, hvert for sig. Kun derved kan man undgaa at forveksle dem. Det følgende skulde være et Forsøg derpaa.

Tilfredshed kan defineres som den Lystfølelse, der fremkommer ved Bevidstheden om et tilfredsstillet Krav. Eksempel:

En sulten spiser sig mæt. Til selve Kravets Tilfredsstillelse, Spisningen, er der naturligvis knyttet Lystfølelser, der fra først af er stærkest, tager af efterhaanden og til sidst helt hører op. Disse Lystfølelser er imidlertid ikke Tilfredshed. Men naar Kravet er tilfredsstillet, naar Lystfølelsen ved Tilfredsstillelsen hører op, vil der til Følelsen af, at Kravet er tilfredsstillet, Savnet udfyldt, ofte, næppe altid, knytte sig en Følelse af Velbehag, af Lyst. Denne Følelse er Tilfredshed.

Det vilde nu være en Misforstaaelse at tro, at Tilfredsheden altid er lige stor. Selvfølgelig gives der Grader i Tilfredsheden, og i Almindelighed kan det vel siges, at den bliver større, jo større Kravet er. Den simpleste Form for Tilfredshed er maaske den, der følger paa Tilfredstillelsen af de forskellige legemlige Krav, Ernæring, Søvn o. s. v. Men der gives ogsaa, foruden alle mulige Mellemtrin, Følelser af Tilfredshed saa fyldige og saa dybe, at lavere staaende Væsener umuligt kan have nogen Anelse om dem, endsige virkelig have dem. Tilfredsheden ved det vel udførte Arbejde, Kunstnerens Tilfredshed ved det fuldendte Kunstværk, Videnskabsmandens ved Tankens Sejr over Uklarheden — saadanne Følelser kendes end ikke tilnærmelsesvis paa de lavere Trin.

Fra de enkelte, mer eller mindre kortvarige. Følelser af Tilfredshed maa nu skelnes den almindelige, vedvarende Tilfredshedstilstand. Det falder sikkert i alles Lod i det mindste af og til at føle Tilfredshed. Men tilfreds i det hele kaldes kun den, der med Bevidstheden om sin hele, nutidige og fremtidige, Tilstand, sin Lod, ikke forlanger nogen anden eller bedre. Hans Krav til Livet er i det væsentlige tilfredsstillede, saavel i det enkelte som i det hele, han er ophørt at forlange — undtagen maaske, at hans Tilstand maa vare ved — han har i det hele ingen uopfyldte Krav. Den vedvarende Følelse af Velbehag, der knytter sig til denne Bevidsthed, er den almindelige Tilfredshedstilstand.

Ligesom der nu ved de forbigaaende Følelser af Tilfredshed gives Forskel i Grad, saaledes ogsaa ved den vedvarende. Ogsaa her beror Følelsens Fylde og Dybde paa Kravenes Styrke og Art. Den, der stiller faa og smaa Fordringer til Livet, har forholdsvis let ved at blive tilfreds, men synderlig dyb bliver hans Tilfredshed ikke heller. Den derimod, der stiller de store Fordringer til Livet, den, der har de mange og stærke Krav, han har sikkert en i samme Grad dybere Tilfredshed i Vente.

Hvis Kravet er af den Art, at det ikke ventes at ville blive opfyldt, bliver den Lystfølelse, der følger paa Tilfredsstillelsen, ikke blot større, men faar ogsaa en ejendommelig Farve. Som f. Eks. naar Forældre uventet faar det Barn tilbage, de havde anset for tabt, og lignende. Denne Følelse kaldes Glæde. Spinoza definerer ogsaa i sin „Etik" Glæden som den Lyst, der knytter sig til noget, der „uhaabet" er indtruffet.

Det er klart, at Tilfredshed er langt hyppigere end Glæde. Glæde beror paa behagelige Overraskelser, og af dem findes der ikke saa overvættes mange i Livet. Tilfredshed derimod beror paa den forventede Opfyldelse af Krav, og af saadanne Krav, naturlige og kunstige, der kan opfyldes og stadig opfyldes, vrimler netop Livet.

De hidtil omtalte Lystfølelser falder, som man vil have lagt Mærke til, i tre Grupper, eftersom de kan henføres til Tilfredsstillelse, Tilfredshed eller Glæde, og de har det tilfælles, at de alle er betingede af et forudgaaende Krav. Det har nu været paastaaet af Pessimister, dels at der overhovedet kun gives Lystfølelser af denne Art, de saakaldte privative, dels at Ulystfølelserne,

eftersom adskillige Krav eller Savn nødvendigvis bliver uopfyldte, maa være i Overtal. Begge disse Paastande er urigtige.

Hvad den sidste Paastand angaar, da svarer der for det første i Reglen til hvert Krav (Ulystfølelse) først Tilfredsstillelsens, dernæst, hvad let overses, Tilfredshedens Lyst. For det andet behøver ethvert Krav ikke at være en ublandet Ulystfølelse. At være sulten (Ulystfølelse) kan ogsaa kaldes at have en god Appetit (Lystfølelse), og er saaledes ikke blot en Ulystfølelse. Der blander sig i den Glæden til at spise, en anteciperet Lystfølelse ganske vist, men derfor lige fuldt en Lystfølelse. Ja, selv de dybe Ulystfølelser, f. Eks. Sorgen, indeholder i Reglen et Moment af Lyst, der ofte — man erindre saaledes Ekdal i „Vildanden" efter Hedvigs Død — har et stærkt egoistisk og uskønt Præg. Dog ikke altid uskønt, i hvert Fald ikke efter nogles Opfattelse. Saaledes taler Maeterlinck fornylig i en Artikel i „Le Figaro" (Apropos de l'Oeuvre) om „nos plus profondes, plus nobles et plus belles mélancolies". — Det er derfor ganske usandsynligt, at Ulystfølelserne nødvendigvis maa være i Overtal.

Men den anden Paastand er endnu mere uholdbar. Det er nemlig faktisk galt, skønt forudsat af andre end Pessimister, at der kun gives privative Lystfølelser, at altsaa enhver Lystfølelse er betinget af en forudgaaende Ulystfølelse. Der er en Mængde Lystfølelser, saavel rent elementære, som meget komplicerede og dybe, forud for hvilke der aldeles ikke gaar noget Krav. En Gris kan ligge dorsk paa sin Mødding og befinde sig særdeles vel. Pludselig giver den varme Sommersol sig til at skinne, Grisen strækker sig og slikker Solskin, og dens Velvære bliver større, men der var intet forudgaaende Krav. Eller man tænke sig et Menneske, der med Hensyn til Lyst og Ulyst befinder sig i en forholdsvis neutral Tilstand. Han har i Øjeblikket ikke noget særligt Krav, i hvert Fald ikke noget dybtgaaende. Da med et lyder der dæmpet Musik for hans Øre, hvortil han lytter med Velbehag. Musiken kommer nærmere, toner fuldere, gaar over til et brusende Væld af Harmonier og hensætter muligvis Manden i en ren Salighedstilstand. Hvor var her det forudgaaende Krav? Men en Mængde baade æstetiske og andre Følelser er netop af denne Art. Ganske vist kan man nu efterhaanden vænne sig saaledes f. Eks. til æstetiske Nydelser, at de bliver Fornødenheder. Der bliver da atter Tale om Krav, Tilfredsstillelse, Tilfredshed og Glæde. Men selv om et Individ har vænnet sig til nok saa mange Fornøden-

heder — hvad der, som vi om lidt skal se, ikke er en Ulykke, men tværtimod, forudsat at de kan opfyldes, en Lykke — vil der dog altid blive utallige Muligheder tilbage for ny Lystfølelser, som ikke er betingede af noget forudgaaende Krav.

Hermed er nævnt Hovedformerne for de overhovedet mulige Lystfølelser. De falder altsaa i to Hovedgrupper, de, der er betingede af et forudgaaende Krav, og de, der ikke er det. De første kan altid henføres under Betegnelsen Tilfredstillelse, Tilfredshed eller Glæde. De sidste er mangeartede og vilde selvfølgelig kunne henføres til forskellige Afdelinger eller Grupper, hvad der dog i denne Sammenhæng ikke er nødvendigt. Kun saa meget behøver her at siges, at de strækker sig fra den simpleste Form for Velvære til den højeste Grad af Lyksalighed eller Fryd.

En hvilken som helst Lystfølelse gaar saaledes ind under en af ovennævnte Hovedformer. Udenfor disse gives ingen.

Heraf følger, at der ved Lykke ikke kan forstaas en ny eller særlig Art af Lystfølelser eller rettere en til saadanne knyttet Tilstand, saaledes som f. Eks. ved Tilfredshed. Lykke beror paa Styrke (Fylde, Intensitet) og Mængde af de overhovedet mulige Lystfølelser. Ligesom Fysikerne definerer Bevægelsesmængde som Produktet af Masse og Hastighed, eller Masse som Produktet af Tæthed og Rumfang, saaledes kan Lykke defineres som Produktet af Lystfølelsernes Styrke og Mængde.

Nu absolut at fastsætte et bestemt Maal af Lyst som nødvendigt for Lykke er naturligvis ikke muligt. Lykken er aldrig saa stor, at den ikke kan tænkes større. Derimod kan man om den enkelte sige, at han, relativt set, er fuldkommen lykkelig, naar han opnaar et saa stort Maal af Lyst, som han ifølge sine Evner er berettiget til at vente. Derimod ikke — og her ligger den almindelige Misforstaaelse — fordi han har opnaaet Tilfredshed eller en hvilken som helst anden enkelt Lystfølelse af de utallige, der gives. Dels kan nemlig Tilfredsheden bero paa smaa eller smaalige Krav og bliver da selv af samme Beskaffenhed som disse, altsaa lidet misundelsesværdig. Dels er intet Væsens Evner til Livet saa ringe, at de alle er skete Fyldest, fordi en enkelt Lystfølelse som Tilfredshed er opnaaet, denne være end nok saa stor. Tilfredshed er altid kun en Del af Lykken, aldrig den hele.

I øvrigt er Tilfredshed næppe en Gang nødvendig for Lykke, selv for en meget høj Grad af Lykke. Den aldrig tilfredsstillede Higen, den altid mod et nyt Maal rettede Stræben, er ikke blot

ingen Ulystfølelse i og for sig, selv om den muligvis kan indeholde Momenter af Ulyst, men kan tværtimod rumme et saadant Maal af Lyst, at enhver Art af Tilfredshed ved Siden af den maa blegne. Denne Lyst er en anteciperet Lyst, en Forudnyden af den, der ligger i Opnaaelsen af Maalet, men derfor bliver den ikke mindre.

Selv om det enkelte Individs Lykke relativt set er nok saa fuldkommen, er der imidlertid intet i Vejen for, at den fra et højere Synspunkt alligevel maa siges at være temmelig krank. En Idiot f. Eks. kan baade være tilfreds, glad og meget andet, han kan opnaa al den Lykke, hans Evner, som Naturen nu en Gang har givet ham dem, formaar at skænke ham, men hvem vilde desuagtet, langt fra at misunde ham, ikke tværtimod have Medlidenhed med ham? — Ligeledes vil den oplyste og dannede ikke misunde den, der lever i Illusioner, disse være i øvrigt af en nok saa „lykkebringende“ Art. Med det samme medlidende Skuldertræk som overfor Idioten vender han sig bort fra denne, og ikke vil han krumme sin Ryg og dyrke hans Illusioner, om end Alverdens Tilfredshed derved blev hans. Følelsen af egen Sundhed og Værdighed, den stolte Følelse af at staa paa et højere Trin end baade Idioten og den illuderede, forskaffer ham et Maal af Lyst selv i Modgang og Sorg, som han ikke bytter bort med disses Tilfredshed.

Hvis man nu ud fra det foregaaende vil anstille en Sammenligning mellem Lykken paa et af Livets lavere Trin og Lykken paa et højere, saa maa man først være klar over, om selve det at leve, bortset fra mer eller mindre tilfældige Ulystfølelser, er en Lystfølelse eller ikke. Men at Livet i sig selv er en Lystfølelse, skulde dog synes saa temmelig selvfølgeligt. Livet er jo netop en stedse fornyet Vilje til Liv, Livet vil først og fremmest leve. Nu gives der ingen Villen uden den at søge sin Lyst. Da Livet altsaa er Vilje til Liv, maa det at leve være en Lystfølelse. En Vilje til en Ulystfølelse er et fuldkomment Absurdum.

Der kan imidlertid herimod gøres den fuldkomment logiske Indvending, at det, at vi v i l leve, ikke beviser, at Livet e r en Lystfølelse, men kun, at det s t a a r f o r o s som en saadan. Det Liv, vor Vilje begærer, skulde da være noget, vor egen Fantasi foregøgler os og udstyrer med alle mulige lyse Farver, en Illusion, hvortil Livet ingenlunde svarer. Selve Opnaaelsen af det ønskede, selve Besiddelsen af det attraaede, skulde ikke forskaffe os den

ventede Lyst, og Livet saaledes stedse række os Stene for Brød, give os Skuffelse paa Skuffelse. Og til denne Paastand støtter sig de fleste pessimistiske Teorier. — Hertil er nu først at bemærke, at Lystfølelsen ved selve den villende, attraaende Tilstand ikke forandres det ringeste, hvad enten Opnaaelsen, Besiddelsen, indeholder Skuffelse eller ej. Og det er en Misforstaaelse at tro, at denne Tilstand er en Tilstand af Savn. En saadan er kun den Tilstand, hvor Ønsket ikke ventes opfyldt, Begæret ikke tilfredsstillet, og om den er der her ikke Tale. Den er overhovedet end ikke en Tilstand af Ulyst. Tværtimod, hvor Ønske og Begær optræder sammen med Haab og Forventning, dér falder Tilstandens Farve, som allerede antydet, afgjort i det lyse. — Men dernæst beror det paa et mærkeligt Fejlsyn, naar det er hævdet, at Skuffelsen og ikke Lysten skulde være det fremherskende ved Opnaaelse og Besiddelse. Det er sandt, at Fantasien undertiden, langt fra altid, overvurderer Nydelsen ved Besiddelsen, og at der da, naar denne kommer, kan blande sig et Gran af Skuffelse deri, fordi den er mindre end forventet, og det er ogsaa utvivlsomt, at nogle efterhaanden kan faa saa skarpt Kig paa denne lille Skygge, at de slet ikke mere kan se Solen skinne. En saadan Disposition er, som overhovedet Tilbøjelighed til fikse Ideer, næppe sjælden, og i høj Grad egnet til Lægebehandling. Men at denne Sygelighed kan forekomme, eller vel endog hyppigt forekommer, beviser dog intet imod, at Lysten er og bliver det fremherskende Moment, saavel ved Opnaaelsen af Ønsket, som ved Besiddelsen af den attraaede Genstand. — Og saaledes staar det fast, at det at leve i og for sig er en Lystfølelse, uden hvilket Livet da i øvrigt heller ikke vilde kunne bestaa.

Heraf følger nu, at der, hvor der er mest Liv, der er ogsaa mest Lykke. Jo højere man kommer op i den Trinrække af Organismer, der repræsenterer den hele levende Natur, jo mere differentieret og artikuleret særlig Nervesystemet eller, om man vil, selve Livet bliver, des mere mangesidet og forskelligartet bliver Lykken ogsaa. Livet, der paa de laveste Trin kun er som en dunkel Dæmring, en taaget Anelse, medens det i en Newtons, en Goethes Hjerne slaar ud som lysende Flamme, som klar Bevidsthed om sig selv, er paa alle sine Trin ledsaget af et i samme Forhold voksende Maal af Lyst eller Lykke. Den, der lever fyldigst og rigest, den, hvis Evner til Livet er de største og fleste, og som igen faar størst Udbytte af sine Evner, saaledes at Livet i dets

forskellige Former og Faser strømmer dybest i ham, hans Liv indeholder ogsaa de stærkeste og talrigste Momenter af Lyst, han er den lykkeligste.

Naturligvis vil en Pessimist indvende, at selv om Lystfølelserne tiltager i Styrke og Mængde paa de højere Trin, saa gør Ulystfølelserne akkurat det samme. At der nu paa de højere Trin kan føles en ganske anderledes intensiv og voldsom Smerte end paa de lavere, er sikkert nok, og ligeledes at Arterne af de overhovedet mulige Ulystsfølelser er langt talrigere. Men at saadanne Ulystfølelser nødvendigvis, ifølge Livets Natur, maa forekomme, er ganske usandsynligt. Det højere Individ staar jo netop altid ganske anderledes udrustet overfor Ulyst og Smerte end det lavere, saa at han dels helt kan afværge saadanne Følelser, dels lære at bære dem, saa de dog i det mindste mister Spidsen af deres Brod.

Hvad der i det foregaaende er sagt om Lykken som størst, hvor Livet er størst, gælder imidlertid og vel at mærke kun i Almindelighed, det vil sige under saadanne Omstændigheder, hvor der ikke lægges Livet Hindringer i Vejen for frit at udfolde sig i alle Retninger. Hvis et Træ i Skoven faar, hvad det behøver af Lys, Luft, Plads, Ernæring o. s. v., og ingen for Træet skadelige Indflydelser gør sig gældende, vil det vokse, trives, vegetere, kort sagt leve, indtil det dør af Ælde, før eller senere, eftersom dets naturlige Levetid er kort eller lang. Det samme vil indenfor Dyreriget være Tilfældet for de enkelte Individers Vedkommende under de for dem gunstige Omstændigheder, og Lystfølelsen ved at leve vil stedse være knyttet til Livet og vokse og udfolde sig i Forhold til dette. Men saa lykkelig er Tilstanden nu ganske vist ikke, og har aldrig været det. Der gives endog utallige Hindringer for Lykken, endda af dobbelt Art, en ydre og en indre.

I ydre Henseender har Kampen for Tilværelsen berøvet og berøver stadig et Utal af Individer deres Lykke, ja deres Liv. Nu er ganske vist Civilisationen fremgaaet af Kampen for Tilværelsen, og Meningen med Civilisationen skulde vel være den, dels at forhøje, dels at sikre Lykken for de civiliserede. Men foreløbig er Civilisationen kun bleven faa til Del, desuden er den endnu næppe stort ude over sin Begyndelse. Kampen for Tilværelsen har vel skiftet Form, men foregaar endnu i vore Dage indenfor selve Civilisationen ikke mindre ubarmhjertigt end før. I hvert Fald vil det endnu vare længe, inden det Maal naas, at sikre den hele

Menneskeheds Lykke. Og derfor er Lykken stadig i ydre Henseende grumme prekær.

De indre Aarsager til mangelfuld Lykke er Sygdom, være sig legemlig eller sjælelig. Et Menneske, der stadig lider under store legemlige Smerter, kan ikke tænkes at besidde et overvejende Antal Lystfølelser, selv om vel ingens Tilværelse er ganske blottet for Lyst. Og det samme er Tilfældet med den sjæleligt syge, hvis Sygdom ytrer sig som Melankoli, Livslede eller lignende. Og saadan Sygdom indskrænker sig ikke til at angribe enkelte Individer, men kan undergrave hele Slægters, ja Tidsperioders Sundhed, kvæle deres Livslyst og bringe dem til at se alting sort i sort. Og selv om nu Menneskeheden nogen Sinde kommer saa vidt, hvad som bekendt Stuart Mill føler sig overbevist om, at den i det væsentlige vil faa al Sygdom — og dermed vel i det væsentlige al Sorg — udryddet af Verden, saa er saa meget sikkert, at der foreløbig er længe til.

Hvor stor nu Lykken eller Ulykken bliver for et Menneske, der lider under uheldige ydre eller indre Omstændigheder, vil det i de enkelte Tilfælde være meget vanskeligt at afgøre. Den maa altid bero paa Forholdet mellem Lyst- og Ulystfølelsernes Styrke og Antal. Men saa meget er vist, at selv om Lykken hos et Væsen af højere Art ikke er fuldkommen, selv om der altsaa ifølge det foregaaende ikke bliver det al den Lykke til Del, det ifølge sin Natur kunde vente, ja selv om det helt og altid er blottet for en enkelt Lystfølelse, som f. Eks. Tilfredshed, saa er det dog dermed ingenlunde givet, at det i det hele ikke skulde være endog langt lykkeligere end et Væsen af lavere Art, selv om ogsaa dette Væsen naar al den Lykke, det i Følge sin Natur var berettiget til at vente. Ved Sammenligninger af den Art maa de enkelte Tilfælde altid behandles hvert for sig, og nogle kan sikkert være særdeles vanskelige, for ikke at sige uløselige. Men det er langt fra Tilfældet, naar det drejer sig om det, vi begyndte med, Sokrates og Svinet.

Hvori bestaar nu et Svins Lykke? De fleste vil svare: den bestaar deri, at Svinet er uden alle Bekymringer, altsaa — sluttes der — tilfreds. Men denne Slutning, at Svinet gaar om i en stadig Tilstand af Tilfredshed, beror paa en Misforstaaelse.

Den almindelige Tilfredshed med sin Lod, en Følelse, der som ovenfor paavist, beror paa Evne til at sammenligne sin Lod med andres, kan Svinet nemlig aldeles ikke være i Besiddelse af.

Det er ganske umuligt, at Svinet skulde kunne være enten tilfreds eller utilfreds med sin Lod. Det kan ikke falde paa at begære nogen anden. Det kan ikke tænkes, at et Svin hellere vilde være en Hest, end det Svin, det er, eller at det hellere vilde være et andet Svin, eller blot have en anden Lod som Svin. Det eneste, Svinet kan, er at have mer eller mindre forbigaaende Fornemmelser af den Tilfredshed, der i Reglen ledsager tilfredsstillede Krav. Men dette er, som paavist, noget ganske andet. Den Antagelse altsaa, at Svinet skulde kunne være tilfreds med sin Lod, er ganske blottet for Eftertanke.

Hvad der i Reglen, skønt ubevidst, menes med, at Svinet er tilfreds, er det, at det ikke er utilfreds. Dette sidste er rigtigt, men det er urigtigt, at Ikke-Utilfredshed er det samme som den positive Lystfølelse Tilfredshed. Ved Ikke-Utilfredshed maa der for Svinets Vedkommende nærmest forstaas et Nulpunkt, et hverken dit eller dat. Dog selvfølgelig ikke saaledes at forstaa, at hele Svinets Liv eller Lykke betegner et Nulpunkt. Svinets Liv betegner som alt andet Liv en positiv Følelse af Lyst. Men Lykken, der her som overalt beror paa Forholdet mellem Lyst- og Ulystfølelsernes Styrke og Mængde, bliver i Sammenligning med Menneskets under normale Omstændigheder meget ringe, selv om Ulystfølelserne kun er faa og smaa. Svinets Lykke beror næsten udelukkende paa legemligt Velvære, endda af saa grov og usammensat Art, at selv det mest smaatskaarne Menneske vilde rynke paa Næsen deraf og forlange noget bedre. Det simpleste Raffinement, det tarveligste Krydderi paa den Slags Goder, som dog giver dem deres væsentligste Værd for Mennesker, ligger langt udenfor Svinets Evne. Og alle Nydelser af aandelig Art, intellektuelle, æstetiske o. s. v., som utvivlsomt for de fleste giver Livet dets egentlige Værdi, er ligeledes terra incognita for Svinet. Selv om altsaa Svinet aldeles ikke er ulykkeligt og derfor ingenlunde at beklage, er dets Lykke dog saa ringe, at det Menneske vel maatte være haardt medtaget af Skæbnen, der med fuld Indsigt i Sagen vilde bytte sin Tilværelse med dets.

Medens nu saaledes Svinets Lykke end ikke kan staa Maal med Menneskelykken i den tarveligste Form, bliver der i Forhold til Sokrates en endnu langt betydeligere Forskel. Thi Sokrates' Liv, saa vidt vi kender til det, var ikke blot ikke ulykkeligt, men tværtimod rigt paa stor og mandig Lykke. Og det skønt Sokrates sikkert ofte har været utilfreds, baade med sig selv og andre.

Vel siger Sokrates i sin Forsvarstale, at den søvndybe Nat, Natten uden Drømme, altsaa Ikke-Tilværelsen, maa foretrækkes for den lykkeligste Dag. Men der er ingen Grund til at lægge alt for megen Vægt paa denne enestaaende Udtalelse, fremkommen i hans Livs sidste Øjeblikke, maaske under en i øvrigt berettiget Stolthedsfølelse overfor Dommerne. Vi kender vel saa meget til denne Mands aandeligt og legemligt saa kraftigt udstyrede Natur og til hans Liv i det hele, at vi selv kan have en Mening om den Lykke, han nød i det. Og den har netop været noget af det højeste, et Menneske kan naa.

Sokrates mente at have en Mission i Livet, og han troede at staa i Pagt med Guddommen. Paa at udfylde denne Mission anvendte han sit hele Liv. Og han havde sikkert ikke den Opfattelse, at hans Opgave mislykkedes for ham, tværtimod saa han mange Beviser paa, at hans Virksomhed bar Frugt. Hver Gang det lykkedes ham at vende en ung Mands Sind mod det for ham ene fornødne, maa det for ham have været en Triumf, rig paa Glæde og Lykke. Og hans mange Venner er et uomstødeligt Bevis paa, at denne Lykke ikke var sjælden.

Sokrates' Liv var et Liv i Strid, en daglig Kamp for Sandhedens og Retfærdighedens Sag, og derfor blev han maaske aldrig tilfreds, thi saaledes kunde hans Virketrang aldrig faa Ende. Men stor maa den Mands Lykke have været, der, overbevist om sin Virksomheds Betydning, stadig saa den bære Frugt, og som, troende paa Idealet, aldrig svigtede Idealets Krav.

Ikke heller var der saadanne Skyggesider ved Sokrates' Liv, at de skulde kunne mørkne hans Lykke. Ingen formaaede bedre end han at sprede saadanne Skygger. Det ses allerbedst, om end maaske i det smaa, i hans Forhold til Xantippe. Ogsaa hende ser han fra den lyse Side og finder sig — hvad der vist vilde have faldet mangen anden svært — med Lethed i hendes Skænderier, da hun jo dog „føder ham Børn", paa samme Maade som man ikke ser sig vred paa de skrigende Gæs, da de jo „giver os Æg og Gæslinger".

Sokrates havde adskillig Modgang i Livet. Men det vilde være overfladisk at tro, at denne Modgang var en Ulykke for ham eller opfattedes af ham som saadan. Tværtimod, en Mand som Sokrates maa i selve Modgangen have følt Lykke. Da han med Fare for sit Liv trodsede Folkeforsamlingen og med Loven paa sin Side undlod at dømme de skyldige Anførere til Døden

alle under et, da har Sokrates sikkert følt Glæden ved at være Redskab for Rettens Sejr. Ja end ikke, da han stod med Giftbægeret i Haanden, faldt der Skygge over hans Vej. Netop da maa hans Sjæl have været fyldt af stolt og bevidst Lykke ved ikke at have svigtet sin Livsopgave paa det afgørende Punkt. Det var Livet for ham, ikke at svigte den. At svigte den vilde have været Døden for den sande Sokrates. Men netop den sande Sokrates sejrede. Og derfor kunde han, som vi da ogsaa faktisk ser, han gjorde det, med Lykke i Sjælen trodse den Død, Dommerne kunde idømme ham. Faa Menneskers Liv har været saa lykkeligt som Sokrates', og blandt Martyrerne, hvis Lod man saa ofte med Urette beklager, fandt ingen en lykkeligere Død.

Den samme Misforstaaelse, der ligger til Grund for den Anskuelse, at Dyrenes Lykke skulde være større end Menneskenes, har ogsaa fremkaldt den Tro hos mange, at de uciviliseredes Lod er at foretrække for den, Kulturen forskaffer. Vel anses nu den Rousseauske Naturtilstand for et Fantasiprodukt, og ingen tror mere paa den. Men den Anskuelse er vistnok i vore Dage ikke helt sjælden, at de virkelige Naturfolk, der endnu som Negere, Hottentotter, Ildlændere o. s. v. lever for vore Øjne, at de i Grunden er lykkeligere end Kulturfolkene. Det er en anden Form for Pessimisme, og den hævder ikke, saaledes som den tidligere omtalte, at Livet i sig selv er en Ulykke, men at det er det paa Grund af ydre Vilkaar og Omstændigheder. Og det skulde da netop være Kulturen eller Civilisationen, der bestandig fører længere og længere bort fra Lykken. Misforstaaelsen er ganske den samme som, hvor Talen var om Svinet og Sokrates. Naar Sammenligningen staar mellem en Neger og den, der virkelig nyder Civilisationens Goder, bliver Afgørelsen ifølge det foregaaende saare let at træffe. Men naturligvis kan der kun være Tale om dem, der virkelig faar Del i Kulturens Goder, og det skal indrømmes, at det foreløbig ikke er mange. At f. Eks. en Hovedstadsarbejder, hvis Andel af „Kulturen“ er Slid, Slæb, daarlig Kost, elendig Bolig og næsten som eneste Glæde Søvnen, hvis han da ikke forskaffer sig en dyrekøbt Glæde gennem Flasken, at hans Tilværelse skulde være at foretrække for den i hvert Fald lidet anstrengende, omend temmelig indholdsløse Levevis, der bydes Individerne i en Negerstamme, er ganske vist overvældende usandsynligt. Men lige saa usandsynligt er det, at en saadan Negers Udbytte ved Livet, hans Lystfølelser, hans Lykke, være sig i Kvantitet eller Kvalitet, skulde

kunne staa Maal med den dannedes, der, i ydre Henseende vel situeret, kan forskaffe sig alle de Nydelser og Goder, materielle, intellektuelle, æstetiske, moralske o. s. v., som Kulturen har at byde paa.

At naa frem til Lykken, at give sit Liv Indhold og Fylde og faa den lyse Side af Tilværelsen frem, er ikke saa lige til; helt af sig selv gaar det ikke. De stegte Duer kommer nu en Gang ikke flyvende ind i Munden paa Folk. At forstaa at leve er en Kunst, men en Kunst, der kan læres. Og det er ikke nok, saaledes som der almindeligvis gaas ud fra ved Opdragelsen, at lære at undgaa Ulykken i Livet, eller at kunne møde den, hvis den ikke kan undgaas. Dette er kun den ene Side af Sagen, maaske endda den mindst væsentlige. Der bør ved Opdragelsen lægges en ganske anden Vægt end hidtil paa at opelske Livslysten, man bør indskærpe de unge Kærlighed til Livet, idet man for det første, i Stedet for at fylde dem med sygelige Gravtanker om Verden som en Jammerdal, gaar ud fra, at Livet i sig selv er noget godt, noget, det vel er værd at elske og glæde sig ved, og dernæst lære dem at forstaa at skaffe sig Glæde i Livet, at give Livet Indhold af enhver Art, selvfølgelig uden at gøre dem blinde for, at Tilværelsen ogsaa har sin alvorlige Side. Og hvis nu det at gøre Livsglæden til et af Livets Maal skulde forarge nogen, da maa man erindre, at moralsk set gælder her den gyldne Grundregel, at enhver Glæde, enhver Nydelse er tilladelig, ja bør søges, som for det første ikke skader andre, for det andet, direkte eller indirekte, ikke skader vedkommende selv. Denne Regel har ikke den absolute Karakter, som de gamle Moralbud havde, og den uundgaaelige og for mange anstødelige Følge er da den, at noget egentlig „helligt“ i gammeldags Forstand bliver der ikke mere. Fra absolut, guddommelig er Moralen i vore Dage bleven relativ, menneskelig. Ved nærmere Eftertanke falder imidlertid det anstødelige, det afskrækkende bort, og den selvfølgelige Ting vil efterhaanden blive klar for alle, at en menneskelig Moral baader Mennesker bedst. — Muligt er det ogsaa, at Reglen til syvende og sidst ikke kan logisk begrundes, trods al derpaa anvendt videnskabelig Skarpsindighed. Alligevel er og bliver den den mest praktiske, det vil sige den mest nyttige Forskrift, der gives til Fremme af det menneskelige Kultursamfund eller den menneskelige Lykke i det hele, og anden Begrundelse behøves ikke. En hvilken som helst Handling kan moralsk bedømmes efter den, om ikke

med absolut, saa dog med relativ Sikkerhed, og længere kan vi Mennesker nu en Gang ikke naa og behøver heller ikke at naa.

Den spidsborgerlige og mærkværdigt fladbundede Regel at skaffe sig saa faa Fornødenheder som muligt, er pudsigt nok et almindeligt Husraad til Lykkens Erhvervelse. Hvor ofte støder man f. Eks. ikke paa en Tankegang som denne: „Peter ryger ikke Tobak, og Gudskelov, saa har han da den Fornødenhed mindre.“ Som om Peter ikke netop burde beklages, fordi han derved gaar Glip af en let forskaffelig, skønt næppe ringe Nydelse. „Men han savner jo ikke denne Nydelse“, vil man maaske indvende. Nej, det gør han ikke. Og den blindfødte, som aldrig har hørt noget om Synsevnen, vil ganske vist heller aldrig „savne“ denne. Men derfor er han lige fuldt at beklage. — Reglen er saa forkert og meningsløs som vel muligt. Tværtimod, den som har de fleste Fornødenheder, hans Liv er rigest paa Indhold, rigest paa Glæder baade smaa og store, altsaa, bortset fra andre Omstændigheder, lykkeligst. Men vel at mærke, ingen bør have andre Fornødenheder end dem, han kan tilfredsstille. Her er Kunsten. Skaf dig saa mange Fornødenheder, du kan, stil saa store Krav til Livet som muligt, des flere Glæder vil du ogsaa faa. Men tillige: Lær at resignere overfor det, som for dig er uopnaaeligt, lær at bære det, som for dig er uundgaaeligt, det er det eneste Middel til at undgaa adskillig Kval.

Menneskets Maade at finde Lykken paa vil i det ydre til alle Tider være forskellig og rette sig efter de forskellige Levevilkaar i det foreliggende Samfund. For de fleste Mennesker i vore Dage vil Lykken sikkert snarest være at finde i Virksomhed, som det saa smukt er udviklet af Høffding i „Etiken“. Dette stemmer fortræffeligt med og beror uden Tvivl paa, at det, vor Tid især trænger til, netop er Virksomhed, Arbejde. Saa længe der endnu er saa milelangt til, at Tilværelsen blot bliver taalelig for fler end nogle enkelte Lykkens Pamfilii, saa længe vil der ogsaa være et uhyre Virkefelt for menneskelig Virketrang. Og saa længe der er noget at udrette, saa længe skal denne Trang ogsaa nok holde sig. Saaledes forstaar den durkdrevne Natur snildt at benytte sit favoriserede Barn, sit ypperste Produkt, Mennesket, som fornemste Redskab i egen Tjeneste, for ved dettes Hjælp gennem alle Disharmonier at naa det Maal, den aldrig taber af Sigte, den varige Harmoni. — Men derfor behøver Virksomhed ikke i og for sig eller til alle Tider at være det væsentligste for

menneskelig Lykke. Naar en Gang vor Tids hæsblæsende Virksomhed ikke tiltrænges mere, naar vi en Gang kommer saa vidt, at der ikke længer arbejdes saa meget paa at bygge op som paa at holde vedlige, naar Videnskaberne faar udrettet det, hvorom de nu giver saa store og glimrende Løfter, naar rigelig Adgang til Livets Goder bliver forholdsvis let for alle, saa den stadige Bekymring for det økonomiske Udkomme og det deraf følgende egentlige Slid og Slæb falder bort, naar vi endvidere er blevne fri for adskillig taabelig Samfundsvedtægt og snæver Moral, som nu forkvakler Folk i Opvæksten, gør dem smaa i Livet og i det hele kun tjener til at forbitre Glæden for Menneskens Børn, naar kort sagt den Kulturens og Civilisationens Guldalder en Gang oprinder, der vil strække sig over Millioner af Aar og blive den egentlige menneskelige Periode, saa vil Lykken heller ikke længer fortrinsvis søges i Virksomhed, men i utallige Glæder af mangfoldig Art, som vi nu ikke evner at forestille os, men maa nøjes med at ane.

Lykkelige Solens Børn, lykkelige sorgløse Slægt, som en Gang skal leve paa Jorden! Dog, lykkelig ogsaa du, som i vor egen for saa mange bedrøvelige Tid lærte den Kunst at leve og følte Livets Værd!

O. Münster.

Til min Moder.

I.

Maj 1895.

Nu er det just den favre Tid,
du havde kær, du Sommersind!
Syringen blomstrer skær og blid,
den sidste Frugtblomst daler hvid
i Edderkoppens første Spind.

Jeg sanked i det lyse Hegn
til Krans dig Løv og Gran i Skud,
mens Solen tegned Vaarens Tegn
om Nattergalens Trilleregn,
og Gøgen gol sin Elskov ud.

Jeg tænkte paa hver Stund, jeg saa
som Barn din Lykke staa i Flor,
jeg hørte Gøgens Kukken gaa
og Nattergalens Trille slaa
imod mig som din Glædes Ord.

Jeg drømte, du var ikke død,
du, Moder, var hos mig, din Søn,
jeg blev om Kind saa barnerød,
— og til din Krans en Kvist jeg brød
saa foraarsfrisk, saa foraarsgrøn.

II.

Mit Liv er vokset fra dig længst,
det løber fort, og dit randt ud,
det er saa længe siden
min Tanke bar din Tankes Skrud.

Men vandred min sin egen Vej
og havde alt for liden Ro
til helt paa din at bie,
jeg føler din dybt i mig gro.

Og hvad vi aldrig talte om,
hvad paa min Vej jeg ensom led,
det dulmer du, nu du er død,
— fordi jeg tror, du alting ved.

Og om hvert Saar, jeg bærer med,
og som for dig jeg dybt har gemt,
jeg føler nu din Moderhaand
mildt som om Barnets Bistik stemt.

III.

Nu, Moder, hvor du stedes,
Gud lad dit Hjerte glædes
saa inderligt, saa moderhuldt,
som da af Lykke det stod fuldt!

Jeg voksed fra din Moderfavn,
jeg vandt mig selv et Fadernavn,
ak, Moder, nu, du ligger død,
jeg græder som et Barn i Nød.

Jeg var din førstefødte Dreng,
min Sjæl din egens første Streng,
og naar du græd, og naar du lo,
da lo og græd vi begge to.

Det er saa milde Minder,
der til dit Skød mig binder,
saa milde, at jeg først forstaar,
nu, du er død, forgik min Vaar.

Nu klapper jeg din kolde Kind,
nu sover dybt dit Modersind,
jeg kan dig ikke vække,
kun ømt din Pande dække.

Men hvad jeg vandt i Lykkens Stund,
hvert Glædesglimt, hvert Smil om Mund,
jeg sanker dem langs Livets Vej
og giver alle dem til dig.

O Moder, tag dem alle med,
bevar hvert et i Sønnested,
da ved jeg, du vil glædes
evigt, hvor saa du stedes.

Og ser du mig og er mig nær,
o Moder, lad i al min Færd
mit Hjerte stille bløde
saa mildt, som da du døde.

IV.

Nu synker Sommerdagens Sol,
og Høduft stiger af Stænge,
Vandmøllen brummer sin sagte Sang
vidt over slagne Enge.

Jeg ser dig sidde paa din Bænk
og lytte til Duernes Kurren
og drømme din Lykkes beskedne Drøm
til Møllehjulenes Surren.

Mild og stille som Aftnens Fred
glædes du uden Lige,
aldrig vil skærere Fryd end din
mod Sommerhimmelen stige.

Storken deroppe, der højt i Kres
blandt kvidrende Svaler sejler,
Hylden ved Broen, hvis Blomstersne
den blanke Mølledam spejler,

Køernes Brølen langt ude i Eng,
Ændernes Rappen i Dammen,
Solnedgang, Sommer, Lyksalighed
spinder dit Hjerteslag sammen.

. . . Og gaar min Vej forbi en Eng,
hvor Høet staar i Stakke,
og synker Sommerdagens Sol
ned bag en Kløverbakke,

da fyldes jeg som du af Fryd,
da er vi atter sammen, —
jeg ser dig sidde paa din Bænk,
min Mor ved Mølledammen.

V.

Du elskede den stille Sang,
. . . min Arv fra dig er bleven
en Drømmers aldrig vegne Hang
til larmløs, ensom Leven.

Som du jeg graver tavs mig ned
i Glæden som i Sorgen
og elsker Solnedgangens Fred
fremfor den kaade Morgen.

Hver Gang en Soldag gaar til Ro
og Aftenklokken ringer,
dens Nynnen til mit stille Bo
dig, Moder, atter bringer.

Tog Døden om din Moderhaand
midt i den lyse Sommer,
til mig din milde Moderaand
hver Sommeraften kommer.

VI.

Det er saa tungt at tænke,
hvor lidet jeg fik lønnet dig
for, hvad dit Moderhjerte
glad vidste mig at skænke.

Og staar jeg ved din friske Grav,
saa nær dig og saa iskoldt fjern,
og prøver paa at takke
i Stilhed dig for, hvad du gav,

da fryser mine Tanker
i ensom, bitter Fattigdom,
min Tak er kun lidt Blomster,
jeg dig ved Vejen sanker.

Og hvad er Blomster nu for dig,
som havde alle Blomster kær,
hvad er for dig din egen Søn,
hvad er de Blomster, hvad er jeg — —

VII.

Min Færd kan gaa saa vide
den hele Verden rundt,
mit Liv kan stille glide
her ved min Haves blide
beskedne Blomsterbundt,

jeg skal dig aldrig møde,
jeg skal dig aldrig se,
du sover blandt de døde,
ser ej min Glædes Grøde,
ser ej mit Tungsinds Ve.

Du, som mig gladest mødte,
naar Skæbnen var mig god,
hvis Hjerte hedest blødte,
naar Lykken mig forstødte
og slog i Knæ mit Mod.

Nu sidder jeg alene
med Mindet paa mit Fang,
og rundt fra Havens Grene
slaar mod mig Somrens rene,
sollyse Fuglesang.

Og jeg skal leve Livet,
som du har levet dit,
og jeg vil leve Livet,
fordi det blev mig givet
at leve dit i mit.

Saa længe som jeg æder
af Menneskenes Brød,
saa længe som jeg træder
min Sti og Solen glæder
min Sjæl, er du ej død.

Det er den bitre Viden,
som følger mig paa Vej,
at naar jeg slutter Striden,
træt af min Fryd, min Liden,
dør evig du med mig,

at som et Blink paa Kæret,
et flygtigt Solskinsspil,
skal alt, hvad du har været,
staa vejret hen, fortæret,
som var du aldrig til.

Viggo Stuckenberg.

Roms Indtagelse for 25 Aar siden.

En personlig Erindring fra 1870.

— —

August Maaned 1870 nærmede sig sin Ende — Kanonerne fra Strassbourg, Borny, Mars la Tour og Gravelotte havde talt. Man havde set et stort Folk synke i Knæ og forbløde sig, man havde hørt Massernes Sammenstød, set dem mødes og skilles, stride og vige; man havde været Vidne til, at en stor Stjerne begyndte at blegne, medens lange og dybe Skygger gled hen over

thy cornfields green and sunny vines,
oh pleasant land of France!

Frankrigs sidste Liniehær under Mac Mahon befandt sig paa den skæbnesvangre Marche langs Belgiens Sydgrænse, der skulde afsluttes ved Sedan, og hele Europa fulgte i aandeløs Spænding dens langsomme Fremrykning.

Ogsaa i Rom var Stemningen i hine Dage overordentlig bevæget og febrilsk; alles Øjne var rettede paa Krigsskuepladsen, thi man vidste fuldt vel, at Kirkestatens fremtidige Skæbne vilde afhænge af Begivenhederne der. En italiensk Hær stod rede til at udnytte Situationen og rykke ind over Grænsen; man forstod, at det romerske Spørgsmaal vilde blive løst i Lothringen. Man brændte af Utaalmodighed efter at høre Nyt fra Frankrig og Tyskland; et usædvanligt Liv herskede om Aftenen paa Roms Gader, udenfor Kafeerne samledes Befolkningen i store Skarer og udvekslede sine Forhaabninger i dæmpede, afbrudte Sætninger eller udtalte højlydt sit Tyskerhad, medens der var et formeligt Stormløb om at komme i Besiddelse af Aftenudgaven af „L'Osservatore Romano". Folk stod opstillede i Queue paa en lille Plads i Nærheden af Fontana Trevi, hvor Bladet havde sit Kontor:

man sloges bogstavelig ved den lille Trækrude, hvorfra det uddeltes, eller det kom til højrøstede Skændescener, i hvilke man havde Lejlighed til at beundre den italienske Almues Tungefærdighed og det italienske Sprogs Rigdom paa Verbalinjurier. Ogsaa her gjaldt den stærkeres Ret, — den Mand, der havde de kraftigste Næver og den største Masse skaffede sig lettest og hurtigst Indblik i de Verdensbegivenheder, som gik for sig i Østfrankrig.

Vi var ikke mange Skandinaver i Byen paa dette Tidspunkt, nogle faa Kunstnere og et Par tilfældigt Tilrejsende — de fleste, der havde haft i Sinde at komme, var klogeligt standsede i Florens for at se Tiden an og undgaa alle Ulemper og Fortrædeligheder paa Rejsen. Om Eftermiddagen den 3die Septbr. 1870 gik jeg tilligemed en Ven ud for at høre Nyt og købe Aviser, thi ogsaa vi var stærkt optagne af Begivenhederne og længtes efter at høre fra Hjemmet. Man var den Gang greben af en formelig Telegramtørst; intetsteds havde man Ro paa sig, Kravet efter Nyt virkede næsten som en fysisk Lidelse. Da vi kom ud paa Gaden, var det os straks klart, at der var hændet noget usædvanligt; Folk løb, som de var besatte, med flagrende Aviser i Hænderne, alles Miner udtrykte Sindsbevægelse, man saa Hundreder af Mennesker staa i Boderne, paa Gadehjørner og Fortove for at læse de nyeste Telegrammer med fede Typer foroven og spærret Skrift. Slaget ved Sedan var blevet leveret — *Napoleone prigioniere* stod der ovenover. Man hørte dog ingen Jubel eller Triumfraab; det var, som om Nyheden havde virket lammende; de Dele af Befolkningen, der sympatiserede med Frankrig, kunde næppe fatte sig efter det overvældende Slag, og de Italienere, der ønskede Kirkestatens Indlemmelse i Kongeriget — *Roma capitale* — saa vel, at Afgørelsens Stund var nær, men kunde dog ikke helt forjage de gamle Minder, der nu dukkede lyslevende op, eller helt bryde med Fortiden. „Vi kan ikke glemme Solferino og Magenta,“ sagde en Romer senere paa Aftenen. Man hadede vistnok Franskmændene grundigt fra Mentana-Affæren, men nu, da Ulykken ramte dem, og alt var tabt, indtraadte der et Omslag, i hvilket der til Ære for Menneskeheden baade hørtes almindelig Medfølelse og gammelt Venskabs og Slægtskabs stærke Røster. Man udtalte vel Beundring for Preusserne og deres Hærledelse, men der var Bitterhed indblandet deri, ja man var ikke langt fra at spotte over den protestantiske Konges idelige Paakaldelse af Vorherres

vidunderlige Indskriden til Gunst for den formentlig forurettede Part. Virkelig, ægte Sympati for Sejrherrerne bemærkedes ikke. thi i Rom, hvor man i Almindelighed paa Forhaand havde været overbevist om, at det vilde gaa Franskmændene ilde, nærede man den Tro, at det preussiske Folk og den preussiske Hær var et Maskineri, der arbejdede sikkert som paa en Snor, men ogsaa med en Maskines hele Ufølsomhed og Brutalitet. Man nærede Agtelse og dygtig Respekt for den kraftige, kloge og beregnende Nation, men yndede den ikke. Derimod kunde man, naar alt kom til alt, ikke lade være med at føle Deltagelse for „den tause Mand“ med det store Navn, der vistnok havde store Synder paa Samvittigheden, men som dog uden at bekymre sig om Thiers' Indsigelser mere end nogen anden havde fremmet Italiens Enhed. Og med Franskmændene, de gamle Vaabenfæller, Broderfolket, dem Heine, skønt han selv var Tysker, havde kaldet: „Die kleinen lieben Franzoschen!“ Mange tvivlede om Efterretningens Rigtighed, det hele maatte være Opspind, en kolossal tysk Avisand! Men Morgenen kom den 4de Septbr. med Bekræftelser og ny Detailler om Kampen, saa vel som med de første Tilstaaelser fra fransk Side; ingen kunde længere hengive sig til Illusioner. Napoleon den tredje var Fange og skulde føres til Wilhelmshöhe, og Frankrigs sidste store Hær skulde anbringes rundt omkring i preussiske Fæstninger.

Begivenhederne udviklede sig med rasende Fart — den franske Kejser erklæredes for afsat, Republiken blev proklameret i Paris, den nationale Forsvarsregering blev dannet, Kejserinde Eugenie flygtede over Hals og Hoved til England, og enhver af disse Begivenheder gav et Ekko i Italien og Rom, næsten som Jordrystelser. Man havde undertiden Fornemmelsen af at sidde i en Myretue, i hvilken der blev rodet op af en overnaturlig Magt. Man færdedes som paa en Vulkan — hvad vilde den næste Dag bringe? Nysgerrigheden blev hurtigt tilfredsstillet, thi en skøn Dag meldte „L'Osservatore“, at Kong Victor Emanuel havde givet sin Hær Befaling til at rykke ind i Kirkestaten for „at beskytte Hans Hellighed mod hans ildesindede Undersaatter.“ Paven havde frabedt sig denne Beskyttelse, men forgæves; italienske Tropper havde allerede besat eller var i Færd med at besætte Viterbo. Civita Castellana og Civita Vecchia mod Nord samt Frosinone og Velletri mod Syd. Man havde intet andet Middel end at sætte Magt mod Magt; Pavedømmet skulde vide at bekæmpe Fjenden.

som under Venskabs Maske trængte ind i Landet. Det var unægtelig et stærkt Stykke, at Victor Emanuel gav sig Skin af at være Kirkens og Pavestolens Beskytter og lydige Søn, og der var da heller ingen saa godtroende, at han tog denne Forklaring for Alvor, saa lidt som man fæstede Lid til den italienske Konges senere Forsikring om, at han kun vilde anvende „moralske Midler“.

I Rom selv traf Regeringen Forsvarsforanstaltninger, som fra et moderne Synspunkt sikkert var højst primitive. Saa godt som alle pavelige Tropper blev samlede i Hovedstaden, i alt ca. 9000 Mand, hvoraf Zouaverne, for største Delen yngre Medlemmer af franske Adelsfamilier, udgjorde et Elitekorps. De førtes af Oberst Charette, Efterkommer af den fra Vendéekrigen saa bekendte legitimistiske Soldat, en ung smuk Mand, sleben og soigneret, men med et energisk, selvtillidsfuldt Udtryk. Endvidere Antibeslegionen, hovedsagelig bestaaende af Schweizere og Belgiere, og endelig et lille Antal Dragoner og Gendarmer, velberedne ypperlige Folk, der kunde hænge fast paa en Hest, og hvis Dygtighed ikke mindst lagde sig for Dagen under de aarlige Karnevalsfestligheder, naar de i susende Galop fo'r gennem Corsoen over Stok og Sten paa deres opskræmmede vilde Dyr for at forberede Vejen for Væddeløbshestene, der var i Hælene paa dem. Udenfor alle Roms Porte blev der anlagt Batterier bag Jordvolde ligesom i 1867, da Garibaldi truede Byen. Hele Forsvaret, der raadede over 60 Kanoner, lededes af General Kanzler, en tysk Officer, der var pavelig Krigsminister. Naturligvis mente hverken han eller andre, at Italienerne kunde holdes ude, hvis de virkelig forsøgte at tage Rom, men Staden skulde under alle Omstændigheder ikke falde uden Sværdslag, saa meget mindre som man havde et aabent Blik for Modstandens moralske Betydning og mulige Følger. Den paveligsindede Almue var ikke langt fra at tro paa et Under som i Attilas Tider, en Følelse, som fik et andet Udtryk hos dannede konservative Katoliker. Jeg hørte da for første Gang le Maistres Ord anvendt paa Victor Emanuel og hans Undersaatter: *Qui mange du Pape en meurt!*

Det varede ikke længe, før Rom blev indesluttet eller dog afspærret. Ganske vist rykkede de italienske Tropper kun langsomt frem, men udefra naaede ingen Efterretninger ind til Byen, i hvert Fald ikke til Befolkningen; man befandt sig snart i fuldkommen Uvidenhed om, hvad der foregik paa Krigsskuepladsen i Frankrig saa vel som i hele den øvrige civiliserede Verden, ingen

kunde slippe ud eller ind; Rom var omgiven af Patrouiller og Strejfkorpser, og Portene holdtes Dag og Nat stængede og lukkede. Hen imod Midten af Maaneden begyndte der allerede at vise sig Mangel paa Levnedsmidler, navnlig i de bedre Trattorier, hvor Priserne steg hurtigt. Der var dog Overflod af Skinke, Brød og Vin, og hermed føler enhver Romer sig tilfreds. Stemningen var underlig uhyggelig, truende, ligesom svanger med Farer. Man spadserede efter Sædvane om Aftenen paa Corsoen eller sad udenfor Kafeerne, unge og gamle, fattige og rige, Mænd og Kvinder, de sidste endog i Toilette, men tæt op til Fortovet paa begge Sider af den lange Gades Kørebane vandrede med faa Skridts Mellemrum frivillige Afdelinger Jægere i Gaasegang med Remingtongeværer i Armene, iførte graa Uniformer, et Læderbælte om Livet og Hanefjer i den lavpullede, bløde Hat, for at holde Romerne i Ave. Man vidste, at disse frivillige havde deres Vaaben skarpladte og vilde fyre paa Folket, hvis det skulde komme til antipavelige Demonstrationer. Folkevittigheden kaldte disse frivillige Ordenshaandhævere, som var Sønner af velstaaende romerske Familier, *caccialepri* (Harejægere) med Hentydning til deres sædvanlige Sport i Kampagnen, men uden at ane, at Betegnelsen rummede en satirisk Braad mod Romerne selv. Der saas ogsaa en Del Bønder paa Gaderne i deres maleriske Dragter og med bredskyggede Hatte; ogsaa de bar Geværer, og man fortalte ondskabsfuldt, at det var Røvere, som af de pavelige Myndigheder var kaldte til Byen for at passe paa Romerne. Undertiden kom det til Opløb uden nogen synlig Grund, en Gang imellem arresteredes en mistænkt under stort Sammenløb af Folk, men i det hele bevarede Indbyggerne deres Ro og Sindsligevægt, skønt man havde en Følelse af at befinde sig mellem to fjendtlige Partier, der betragtede hinanden med onde Blikke og kun ventede paa Lejlighed til at fare løs mod hinanden. Der var udspredt Rygter om, at Indbyggerne vilde gøre Revolution, for at Italienerne (eller som man sagde: Piemonteserne) under Forvirringen des lettere kunde trænge ind, og mange var overbeviste om, at det maatte komme til Blodbad og Oprør indenfor Murene, før Victor Emanuels Tropper udenfor overhovedet vilde foretage noget afgørende. Der hang ligesom en tung Sky over Rom, hvis Elektricitet kunde udlade sig, hvad Øjeblik det skulde være; det sydede, boblede og kogte i Gemytterne, saaledes at en Sprængning syntes uundgaaelig. Der var Ængstelse, glødende Lidenskaber, hemmeligheds-

fulde Machinationer og en stærk Udfoldelse af Politimagt inde i Byen; udenfor stod den italienske Hær ca. 50,000 Mand under General Cadorna med de ladte Kanoner i Stilling, afventende Signalet til Angreb fra sin Regering. Det ene Spørgsmaal svævede paa alles Læber: „Naar gaar det løs?“

Tirsdagen den 20de Septbr. oprandt, en klar, prægtig Sommerdag med straalende Sol og blaa Himmel. Om Morgenen Kl. 5 vækkedes Befolkningen af Signalskud fra de italienske Batterier, der var opkastede udenfor Porta San Pancrazio hinsides Tiberen, ved Porta San Giovanni, Porta San Lorenzo, Porta Pia og Porta Salara, hvor forskellige italienske Divisioner laa rede til at angribe. Skuddene fulgte efter hverandre med lange Mellemrum, som om man gav sig god Tid, men pludselig tog alle Batterier fat paa en Gang, saaledes at ingen længere tvivlede om, at det nu skulde være Alvor. Jeg stod op og klædte mig paa i Hast. Gaderne laa øde og tomme; kun paa Corsoen fo'r Gendarmer i Karriere ud til Porta del Popolo eller i modsat Retning ad Laterankirken til, ligesom man af og til stødte paa mindre Troppeafdelinger i fuldt Løb udefter til Stadens Periferi. Skydningen blev heftigere og heftigere, alt som den besvaredes af de pavelige Batterier, men mærkværdigt nok var kun faa af Stadens civile Indbyggere paa Benene. I Via Felice, udenfor et af Skandinaverne den Gang stærkt besøgt Trattori, traf jeg flere Landsmænd ved Morgenkaffen og slog mig ned iblandt dem; naturligvis drøftedes kun de forestaaende Begivenheder og Udsigterne for Kampen under Kanonskuddenes uophørlige Akkompagnement. En Del af os, hvoriblandt Billedhugger Hasselriis, som allerede den Gang befandt sig i Rom, og hvis Energi og Iver jeg skylder, at Dagen blev saa rig paa Oplevelser, besluttede at begive os op paa Taget af et usædvanligt højt Hus i Via di San Nicolo di Tolentino, hvorfra der maaske vilde være Udsigt til Valpladsen. Adgangen hertil var let, da Bygningen var fuld af Kunstnerateliercr, og Tilfældet vilde, at vi her kom tæt til Begivenhedernes Brændpunkt, da Hovedangrebet netop iværksattes paa det nærliggende korte Murafsnit mellem Porta Salara og Porta Pia.

Oppe paa Husets flade Tag var der samlet et ret anseligt Antal Mennesker, især Romere. Alles Blikke var rettede mod Terrænet udenfor Porta Pia, thi man kunde se over Lavningen, hvori Villa Barberinis Have laa, over den bagved liggende Villa Buonapartes Tag og de gamle Mure et Stykke ud i Kampagnen.

Udbyttet var dog kun ringe. Afstanden var for stor til, at Enkeltheder kunde skelnes; der herskede endog betydelig Meningsforskel om de sorte Punkter, der syntes at bevæge sig paa det jævnt skraanende Terræns Sider. Nogle svor paa, at det var en Skyttekæde af italienske Soldater, andre paastod lige saa haardnakket, at det var græssende Geder. Ellers var Udsigten storartet og glimrende. Man saa hele Staden ligge under sig i Fugleperspektiv med dens Hundreder af solbelyste Kirker, Paladser, Taarne og Kupler; til højre Kirken i Diocletians Termer, til venstre Monte Pincios mørke Løv; bagved hinsides Kvirinalpaladsets Stenmasser og Tusinder af Tage slyngede et Stykke af Tiberen sig, og længst ude bredte Peterskirken og Vatikanet sig, der med de hældende Pinier i Villa Doria som Baggrund afsluttede Rundmaleriet.

Der hørtes ivrig Samtale her oppe, medens Granaterne uophørlig svirrede højt over vore Hoveder med en pibende Lyd og for det meste sprang i Luften, efterladende en kugleformet hvid Sky, som en Tid lang bevarede sin Form mod den blaa Himmel. Paa de nærliggende Huses Tage saas talrige baade mandlige og kvindelige Tilskuere, især paa det lige overfor liggende Albergo di Costanzi. Her blev dog gjort rent Bord i en Haandevending, da en Granat pludselig slog ned i Bygningens Hjørne og afrev et stort Stykke af Gesimsen. De nysgerrige Englændere og Englænderinder, der havde staaet med Kikkerter i Hænderne, flygtede over Hals og Hoved ned gennem en Luge i det flade Tag under megen Munterhed og Haandklap fra Øjenvidnerne paa vor Side. I øvrigt skød de italienske Batterier ikke paa Byen, men kun paa Murene; der var ikke Tale om Bombardement, skønt enkelte Huse i Roms Udkanter blev stærkt beskadigede eller gik op i Luer. Det blev betragtet som et ominøst Tilfælde, at der straks ved Affærens Begyndelse gik Ild i den tæt bag ved Muren liggende Villa Buonaparte, hvor Napoleon den tredje havde boet i 1831; fra Taget, hvor vi befandt os, hilstes Flammerne med stødende Jubel. Der blev intet Forsøg gjort paa at slukke Ilden, og Brandvæsenet blev end ikke sat i Bevægelse for den Sags Skyld; Villaen stod rolig og brændte ned til Grunden, medens der blev skudt Bresche ind til dens Have. Det varede ikke længe, før man kunde høre Geværskuddenes ejendommelige Raslen mellem Kanonilden, hvoraf man kunde slutte, at Infanteriet paa begge Sider deltog i Kampen, men der var fremdeles intet andet at se end

Røgskyer. De Romere, som fra Taget iagttog det lidet, der kunde iagttages, holdt sig skadesløse ved at deklamere, strække Hænderne mod Himlen, vride Øjnene og kalde Guderne til Vidne paa, at nu var den Befrielsens Time endelig slaaet, hvorefter de i en Aarrække havde sukket. En lille sortsmudset ilter Mand grebes af Begejstring ved et særlig højt Kanonskrald, sprang op paa en Kasse og fremsagde med Patos under stormende Tilslutning fra Tilhørernes Side nogle Strofer af Leopardis All' Italia:

O, Patria mia, vedo le mure e gli archi
E le colonne e i simulacri e l'erme
Torri degli avi nostri —
Ma la gloria non vedo.
Dammi, o ciel, che sia fuoco
Agl' Italici petti il sangue mio.

Vi begav os ned paa Gaden, hvor der herskede ualmindeligt Røre og Liv. Store, med hvidt Lærred overtrukne Vogne og det paamalede røde Kors bevægede sig langsomt frem, barmhjertige Søstre med Rosenkranse ved Siden saas beskæftigede med at forbinde let saarede Soldater eller række dem en Drik Vand, paa Gadehjørnerne og ved mange af de offentlige Bygninger holdt pavelige Gendarmer til Hest, og en Del civile Mennesker var paa Færde, men dog ikke saa mange, at der nogetsteds var Trængsel. Man fik Indtrykket af, at største Delen af Roms Indbyggere holdt sig hjemme. Vi gik over Piazza Barberini op ad Via Quattro Fontane til det Punkt, hvor den i en næsten ret Vinkel skæres af Via di Porta Pia, og hvor de fire Springvand er anbragte paa Hjørnerne. Her var en lille Hob samlet, som fulgte Krigsbegivenhederne paa nært Hold, ja saa at sige: fik Ilddaaben. Den svære jærnbeslagne Port for Enden af Gaden ud til Kampagnen (Porta Pia) var nemlig sprængt; et italiensk Batteri var kørt op udenfor og skød gennem den lange Gade ned til Monte Cavallo, hvor et paveligt Batteri ved Siden af Obelisken og Dioskurerne besvarede Ilden. Fra Tværgaden, hvor vi befandt os i forholdsvis Sikkerhed, kunde man høre Granaternes Susen gennem Luften; hvert Øjeblik slog et Projektil ned mod Brostenene og sprængtes med øredøvende Larm, medens Ruderne paa begge Sider klirrende sprang i Stykker og oversaaede Gaden med Glasstumper. De Folk, der stod her, var for største Delen velklædte Almuesmænd, som utvivlsomt sympati-

serede med Italienerne; thi hver Gang et Skud var faldet, og der saaledes var et Øjebliks Pusterum til det næste, saa man dem springe frem i Gaden og vifte med en Klud til Fjenden udenfor — for derpaa straks efter at springe tilbage bag det skærmende Hjørne. Det var en farlig Leg, og flere blev da ogsaa saarede af Granatstumper og Glassplinter. Vi fandt det klogest at trække os tilbage og søgte atter op paa Taget i Via di San Nicolo di Tolentino, vort gamle Hovedkvarter og Udsigtspost.

Klokken var imidlertid bleven ti om Formiddagen, Kampen havde varet i fem Timer; Skydningen vedvarede uafbrudt og syntes kun at vokse i Styrke. Med et standsede Kanonaden, og man hørte kun en heftig Geværild — Indledningen til Stormen paa den femten Favne brede Bresche, der var bleven aabnet i Muren ved Siden af Porta Pia. Vi lyttede alle i Spænding, thi det var absolut umuligt at se noget af det, der foregik i ringe Afstand fra os under Murene. Da hørtes der pludselig et fjernt tusindstemmigt Skrig langt borte paa den anden Side af Tiberen, et æggende, højrøstet, uartikuleret Raab fra Tusinder og atter Tusinder af Struber, en forvirret stigende Lydbølge, som med overnaturlig Hurtighed kom rullende over mod os, forplantede sig gennem Staden, rev ny Stemmer med sig og optog dem i sig, saaledes at vi til sidst troede at befinde os i en vild Brænding af Menneskerøster, hvis Larm steg op mod Himlen og overdøvede alt andet. Vi saa forbavsede og grebne af Sindsbevægelse paa hverandre, indtil en Italiener raabte: *Ecco il revoluzione!* Som om Fortryllelsen var bleven brudt ved disse Ord, ilede vi hovedkulds ned af de mange Trapper, tumlende over hverandre, halv aandeløse. Ingen af os overvejede, hvad vi egentlig vilde paa Gaden, hvis der virkelig var udbrudt Revolution — kun ud mellem Menneskene, ned til dem, for at erfare det vidunderlige, der var sket!

Det vidunderlige stod at læse paa alles Ansigter og lød fra alles Munde — det hvide Flag var blevet stukket ud fra Peterskirkens Lanterne; Rom havde kapituleret. Netop i samme Øjeblik som en Bataillon Bersaglieri havde besteget Breschen ved Porta Pia og var trængt ind i Villa Buonapartes Have med væbnet Haand, var Vaabnene blevne nedlagte, og Byen havde overgivet sig. Umaadelige Menneskemasser bølgede i Gaderne, de hidtil tilbagetrængte Følelser fik pludselig frit Løb, Luften genlød af Leveraab for Italien, ja Husene — endog Husene var som ved

Trolddom undergaaede en total Forvandling. Medens de hidtil havde ligget aflaasede, kolde, ligegyldige og ufølsomme med tillukkede Persienner eller nedrullede Gardiner, stod alle Vinduer nu paa vid Gab, Menneskeansigter tittede ud af dem, og — hvad der næsten gjorde det stærkeste Indtryk — det italienske Flag vajede fra dem alle. Det sidste Skud havde været ligesom Signalet til almindelig Flagudsmykning, Hovedgaderne var som et Hav af vajende Faner, i Kviste og paa Tage, fra Skorstenspiber, Vinduer, Døre og Glughuller, overalt saas de grønne-hvide-røde Farver. Man havde aabenbart haft Flagene liggende færdige paa Kistebunden under Laas og Lukke indtil nu. Det var en betagende Demonstration og af overordentlig Virkning, naar man betænker, at det Dagen i Forvejen eller blot nogle Minutter før vilde have været en strafbar Handling ikke blot at udhænge, men at besidde en saadan Fane. Det var et Plebiscit i Farver.

Vi fulgte Folkestrømmen, der bar frem mod Porta Pia. I den lange Gade, hvor Granaterne nys havde huseret, saa det ud som Jerusalems Forstyrrelse; de fleste Vinduer var uden Ruder, hist og her var Stenbroen opreven, Kalk og Murbrokker laa spredt omkring, Blodpøle vidnede om, at „det røde Kors“ havde haft Arbejde her, og paa Fortovet laa endnu en ved Skulderen afreven Menneskearm i Uniform og med Ringe paa Fingrene. Nogle Romere tog den op og holdt den frem til Beskuelse for de nysgerrige. Ved Piazza di Termini tæt ved Aqua Felice kunde man ikke komme videre, thi en Kordon af pavelige Ryttere spærrede Gaden i hele dens Bredde og nægtede al Passage.

Ventetiden faldt dog ikke lang; der var Iagttagelser nok at gøre. Folket var „oppe“ og hengav sig til alle Slags „*lazzi*“. Man sang og skraalede, støjede og lo og morede sig, som man bedst kunde. Udefra kom nogle Wienervogne kørende med saarede italienske Officerer; en enkelt af dem, en martialsk udseende Dragonofficer med et vældigt Sabelhug over Ansigtet, hvorfra Blodet flød i Strømme over hans Skæg og ned paa hans Bryst, var Genstand for Ovationer, da han sad flot oprejst og dampede paa en Cigar, som om han befandt sig i bedste Velgaaende. Fra Byen kom kort efter et stort Optog af lukkede Galavogne med gallonerede Kuske og Tjenere den modsatte Vej; indenfor Ruderne kunde man skimte guldbroderede Uniformer, trekantede Hatte og mange Ordener. Det var de udenlandske Gesandter ved Pavehoffet, som kørte ud for at hilse paa den italienske Over-

general. Audiensen var dog kun kortvarig, thi et Kvarters Tid efter kom de samme Vej tilbage. Da der ikke var mere at se, blev Mængden utaalmodig og trængte paa; de pavelige Ordenshaandhævere maatte vige, og Strømmen brød sig Vej ud til Porta Pia uden at bekymre sig det mindste om Rytternes Indsigelser og truende Fagter, som næppe var alvorlig mente.

Vi stod paa Fortovet tæt ved den ret medtagne og ramponerede Port, da de første italienske Tropper rykkede ind. Her viste sig igen den sydlandske, halvhysteriske Patos, der er saa fremmed for nordiske Nationer og let vækker deres komiske Sans. I Spidsen gik et lille Antal civilklædte Mænd — Romere, som i sin Tid var blevne forviste af den pavelige Regering for politiske Forseelser og derfor havde tilbragt Aar i Landflygtighed. De havde Rejsetasker over Skuldrene og bløde Hatte, med hvilke de uophørligt svingede, medens de raabte som besatte: Evviva l'Italia! De omfavnede enhver Landsmand, de kunne faa fat i, og trykkede ham til sig, de græd og hulkede højt, ja nogle af dem sank ned paa Gaden og kyssede Brostenene. Man kom uvilkaarligt til at tænke paa den holbergske Ulysses' og hans trofaste Stalbroder Chilians Hjemkomst. Skingrende Militærmusik overdøvede Mængdens Bifaldsraab og afbrød disse Scener. Først kom nogle Artilleriafdelinger med Forspand og Kanoner; paa disse sidste havde Artilleristerne vittigt nok med Kridt skrevet Ordene: „Moralsk Middel", med Hentydning til Victor Emanuels foran omtalte Proklamation. Romerne trængte sig frem til de udmattede og trætte Folk, trykkede dem i Hænderne og kærtegnede Kanonerne, der var saa varme, at man næppe kunde berøre dem. Derefter fulgte nogle Linietropper af Brigaden Modena og en Bataillon Bersaglieri, netop den, der havde stormet Breschen. Indmarchen foregik i smaa Afdelinger, saaledes at den først ankommende forblev i Portens Nærhed, medens den næste rykkede igennem og gjorde Holdt og saaledes videre. Den tog derfor Tid, hvortil kom, at de italienske Officerer var ganske uvidende om Byens Topografi. En af dem henvendte sig til os og spurgte om den nærmeste Vej til Tiberen, men vi fandt det upassende under disse Omstændigheder at optræde som Førere, oven i Købet i en Stad, hvis Regering kun havde vist os Gæstevenskab og Velvilje.

Paa selve Valpladsen, i og ved Breschen i Villa Buonapartes Have, var der fuldt op af civile, der saa sig nysgerrigt om, opsamlede Granatstumper og andre Relikvier og traadte i Vejen for

Ambulancesoldaterne og det røde Korses Baarer. I et Hjørne tæt ved Muren laa et Lig dækket med en Kappe; Romerne vilde se det, men blev hindrede heri af Skildvagterne, som kort og godt bemærkede, at „det ikke var Umagen værd“. Sagen var, at det var Liget af en pavelig Soldat, hvis Hoved var blevet knust med Kolbeslag, fordi han efter Kapitulationen i Lidenskabens Hede havde skudt en italiensk Løjtnant Valenziani, der rolig kom gaaende ind gennem Breschen. Bladene gjorde senere stort Væsen af Sagen, og da Løjtnanten faa Dage efter blev begravet under militære Æresbevisninger, var der stort Tilløb af nysgerrige.

Udenfor Porta Pia, der ligger højt, og hvorfra man har den prægtigste Udsigt til Villa Albani og Sabinerbjærgene, blev der efterhaanden stille. Da Billedhugger Hasselriis og jeg gik en Tour ud ad Vejen (Via di Ponte Nomentano), laa den fredeligt og roligt; Dagens Begivenheder havde saa godt som ikke efterladt noget kendeligt Spor paa dette Sted. Kun paa venstre Side af Vejen, inde i Vignerne, saas nogle Soldater, formodentlig beskæftigede med at lede efter saarede eller døde, men foran os bemærkedes intet usædvanligt. Vi gik fremad og blev staaende ved en stor Blodpøl midt paa Vejen. Et Par Sekunder efter kom to højere italienske Officerer ridende i skarpt Trav, standsede foran os, og idet den ene slog ud med Haanden og pegede paa Blodet, sagde han patetisk: „Ja, dette er Blod, som Italienere har udgydt for deres Fædreland!“ Vi lettede paa Hatten og fulgte dem langsomt tilbage til Staden.

Her var der imidlertid hændet noget uforudset, som truede med at kuldkaste alle Beregninger. De italienske Tropper havde fortsat Fremrykningen til Monte Cavallo, da de nedenfor denne Plads, i Via Dataria og tilstødende Gyder, stødte paa de pavelige Zouaver, der havde udstillet Forposter og erklærede at ville fyre paa enhver, der nærmede sig. Italienerne udstillede for deres Vedkommende ogsaa Forposter, en almindelig Standsning indtraadte, medens en Parlamentær blev afsendt til Vatikanet. Vi mødte dog ingen Hindringer, da vi fra Kvirinalpladsen gik ned til de lavere liggende Bydele forbi de pavelige Skildvagter; ingen af dem spærrede Vejen for os eller tiltalte os, saa lidt som de Officerer og Menige, der stod bagved i Klynger og diskuterede Situationen, lagde Mærke til os. Det blev os klart af deres Miner, Gestus og blege Ansigter, at de var fattede paa det værste og rede til at kæmpe og dø for Pavedømmets Sag. Man kunde ikke andet

end føle Sympati for disse Franskmænd, der nys havde erfaret deres Fædrelands Ulykker og samtidig selv havde maattet smage Ydmygelsens Kalk, saa meget bitrere som de sikkert nærede Ringeagt for og Uvillje mod den Nation, som benyttede Øjeblikket til at indkassere let vundne Fordele.

Paa Corsoen og i de nærliggende Gader foregik der temmelig tumultuariske Optrin, om end ikke af særlig ondartet Natur. Efter Kapitulationen, da Byen saa godt som var herreløs, og det pavelige Politi havde trukket sig tilbage til Vatikanet, Kapitolium og andre vigtige Punkter for at dække dem mod mulige Plyndringsforsøg, havde Pøbelen taget Magten i disse Kvarterer og huserede her efter Behag. Vi fandt de store Juvelererbutiker i Via Condotti omhyggeligt stængede; Skodderne var for Vinduerne og alle Udhængsskabe fjernede; Bagerbutiker og Kødudsalg var lukkede, overhovedet havde Gaderne her det samme Fysiognomi ved højlys Dag som ellers om Natten. Skarer af slet klædte, lurvede Personer drog omkring hylende og skraalende uden Maal eller Med, af og til blev nogle Ruder slaaet ind, og nogle bekendte Tilhængere af Pavedømmet insulterede. Paa Piazza del Popolo stormede Pøbelen Accisekontoret, jog Toldbetjentene bort og foranstaltede en Autodafé af de der forefundne Papirer, medens nogle Personer, der optraadte som Ledere, holdt Taler, hvori de opfordrede Mængden til at marchere til Fængslerne i Trastevere og befri Fangerne. Det skete dog ikke; der vilde ellers have vanket blodige Pander. Senere hørtes adskillige Fortællinger om grove Excesser og Blodsudgydelse af private mod private, der var blevne begaaede af personlig Hævnfølelse eller politisk Had, men jeg ved ikke, om de var paalidelige. Vi saa adskilligt, der mindede om uartige Børns Kaadheder og Drengestreger, men intet, der tydede paa revolutionær Vildskab. Heller ikke blev vi selv i mindste Maade forulempede, skønt vi bevægede os ugenert omkring; man lod os skøtte os selv, og tog ikke Notits af os; vi var til Mode, som om vi spillede Klints Rolle hos Kobbersmeden i „Genboerne“.

Vanskeligere blev det for os at komme tilbage til Kvirinalpladsen, da vi efter at have indtaget en Forfriskning i en Kafé, bestemte os hertil. Vi fulgte den samme Vej tilbage, gik uden at blive stoppede de pavelige Zouavers Forposter forbi og kom hen til de italienske Skildvagter. Her nægtede man os imidlertid at „passere“. Vi vendte da om for om muligt at naa Stedet ad

Omveje, men afvistes nu af de samme Zouaver, der nylig havde tilladt os at gaa igennem. Vi var aabenbart ikke længere usynlige; det blev os klart, at vi paa Vejen maatte have sat Jerusalems Skomagers Galoscher overstyr, hvis vi overhovedet nogen Sinde havde haft dem. Situationen var alt andet end behagelig. Foran os en Række Soldater med ladte Geværer i Armene, bagved en Række af samme Slags, mellem dem et aabent Rum paa et halvhundrede Skridt, i hvilket aabne Rum vi netop var saa uheldige at befinde os ganske isolerede. Ví lod Blikket glide hen over Husene i Via Dataria, der skraaner jævnt opad, om vi ikke kunde smutte ind i et af dem, men de var selvfølgelig alle forsvarligt stængede. Hvad var der at gøre? Vi holdt Raadslagning paa aaben Mark under Fjendernes Musketter og kom hurtigt til det Resultat, at der maatte parlamenteres. Kunde Linien ikke forceres, maatte vi se at snakke os igennem den.

Det laa nær at henvende sig først paa den italienske Side, hvor vi efter Omstændighederne kunde haabe paa at finde det villigste Øre. Vi gik derfor hen til den Skildvagt, der havde afvist os, og meldte ham, at man ovre paa den anden Side heller ikke vilde lade os slippe igennem. Ja, det kunde han ikke gøre for. Om han da nu ikke —? Nej, han havde Ordre til, at ingen maatte passere og stod netop her for at passe paa, at det ikke skete. Om han da vilde have, at vi skulde blive skudte, hvis det kom til Kamp? Det vedkom ikke ham; han havde kun at lystre. Vi fandt, at dette ikke var morsomt, en Opfattelse, han var villig til at underskrive. Vi var fremmede og var tilfældigt og godtroende gaaede i denne Saks; man kunde dog ikke forsvare at behandle os saadan. Han nølede derpaa et Øjeblik, som om han betænkte sig, og sagde da med sit velvilligste Smil: „Jeg har jo ikke Øjne i Nakken!“ idet han vendte os Ryggen og gik langsomt til Siden. Vi lod os ikke dette sige to Gange, men smuttede hurtigt igennem.

Kvirinalpladsen ovenover frembød et mærkværdigt Skue; man kom til at tænke paa en Scene i „Wallensteins Lager“. Geværpyramider var opstillede i Massevis ved Siden af hverandre, italienske Soldater laa paa Brostenene og samtalede, med Feltflasker, Vindruer eller Vandmeloner i Hænderne, Officerer gik alvorligt frem og tilbage ved Siden af Kanoner, hvis Forspand holdt bagved, og mellem dem, men dog navnlig paa den Del af Pladsen, hvor Via del Quirinale udmunder, saas Hundreder af

civile Personer og pavelige Soldater, der var blevne afvæbnede og drev omkring efter eget Behag, eller som falbød deres Heste og Geværer for Spotpris til Lysthavende. Man kunde her købe en Hest for en Snes Francs og et Gevær for to eller fire, og Handelen gik livligt, om end til ringe Glæde for vedkommende, da de købte Sager allerede Dagen efter i en italiensk Proklamation forlangtes afleverede uden Erstatning. Der opstod Trængsel paa Pladsen, man saa Talere haranguere Folket, man afsang Fædrelandssange, og snart dannede der sig en tæt Sværm af Mennesker om en lille civil Mand, der sad paa en af de købte Heste, og gestikulerede ivrigt. Man sagde, det var en Redaktør fra Norditalien, der var kommen ind med de italienske Tropper. Han opfordrede „Romerfolket“ til at drage til Kapitolium, ikke for „at takke Guderne“, men for at jage de pavelige Tropper derfra og tilbød at stille sig selv i Spidsen for det. Som sagt, saa gjort. I en Haandevending formerede man sig i en uordentlig Kolonne og drog afsted; Tusinder og atter Tusinder sluttede sig paa Vejen til Toget, som til sidst havde imponerende Dimensioner. Ankommen ved Foden af Kapitolium eller rettere i Via di Araceli hilstes Fortroppen med nogle Skud af de pavelige Soldater, hvorpaa Redaktøren skyndsomst sprang af Hesten og smurte Haser, et Eksempel, der fulgtes af den hele Arme.

I Trængselen blev jeg skilt fra min Ledsager, hvem jeg først gensaa sent paa Eftermiddagen. Da jeg gennem de mange Smaagyder i Kvarteret om Trajans Forum var naaet tilbage til Kvirinalet, var Situationen her fuldkommen forandret, thi de pavelige Zouaver havde efter Pavens Ordre opgivet at gøre Modstand og var afmarcherede til Monte Pincio, hvor de skulde afvæbnes, medens de italienske Tropper over Monte Cavallo uophørlig strømmede ned i Byen. De standsede ved Tiberen, thi Trastevere blev ikke besat den 20de September, efter Sigende fordi man først havde haft i Sinde at lade det forblive ved den uafhængige Pavestol. Da der imidlertid i denne Anledning opstod natlige Tumulter i hin Bydel og blev begaaet alvorlige Excesser, rykkede Italienerne ogsaa herind to Dage efter.

Oppe paa Monte Pincio blev de pavelige Zouaver som sagt afvæbnede og derefter førte gennem Corsoen til Piazza Colonna, hvor de bivouakerede om Natten under aaben Himmel. Jeg saa dem marchere i sluttede Kolonner gennem den lange Gade med italienske Soldater paa Siderne; i Spidsen red deres Oberst Charette

med Sabel og i fuld Uniform mellem to højere italienske Officerer. Fortovene vare tæt besætte af Tusinder af Mennesker, som paa uridderlig og usømmelig Vis lagde deres fjendtlige Følelser for Dagen. Man fik ikke noget heldigt Indtryk af den romerske Befolkning ved denne Lejlighed; det klædte den ikke godt, da man tilraabte den faldne Fjende de værste Insulter, peb i Fingrene eller kastede Kaalstokke og andre Gadeuhumskheder i Hovederne paa de værgeløse. Det skyldes dog Sandheden at tilføje, at der fandtes adskillige blandt Tilskuerne, som misbilligede Befolkningens Holdning og ikke tog i Betænkning at udtale deres Harme højt og lydeligt, ja der var menige italienske Soldater, som irettesatte de værste Skraalere og formanede dem til at vise en Smule Sømmelighed og Værdighed. „Havde I gjort det igaar — hørte jeg en Soldat sige — skulde jeg ikke haft noget at indvende, men da turde I ikke; idag burde I skamme jer over jeres Mod!“ Man saa denne Stemning klart, da Zouavernes Chef i Nærheden af Piazza Colonna blev ramt af en Kaalstok paa Brystet og greben af Harme trak sin Sabel, sporede sin Hest fremad og gennemfugtlede nogle af de nærmeststaaende Tumultuanter. Ikke blot gjorde de italienske Officerer, mellem hvilke han red, intet Forsøg paa at holde ham tilbage, men der hørtes høje Bifaldsraab og Haandklap fra alle Sider. „Smør dem dygtigt!“ tilraabte man ham, „de fortjener ikke bedre!“

Om Morgenen den 21de Septbr. var alle de pavelige Tropper som blæste bort, naar undtages nogle enkelte Afdelinger i Vatikanet og Trastevere. Den største Del af dem sendtes til Civita Vecchia, hvor de indskibedes til Marseille. Oberst Charette dannede her en Frivillig-Legion af Resterne, som med Udmærkelse deltog i Kampen mod Tyskland. I Rom blev den højstkommanderende italienske General Cadorna Gouvernør ad interim, men det varede dog længe, før Staden antog sit vante Udseende.

Thi nu begyndte Festlighederne og Sejrsrusen for Alvor. Man holdt Ferie i Rom i stor Stil, drev om paa Gaderne i Skarer, syngende og jublende, dansende og leende, som om man troede, at det tusindaarige Rige nu skulde begynde. Om Aftenen var alle Gaslygterne paa Corsoen ombyttede med Fakler; Gaden laa som et Lyshav, i hvilket festligklædte Mennesker i Tusindvis badede sig, man talte med alle og enhver, som om man var gamle Bekendte, og man fandt en barnlig Fornøjelse i at deklamere højt mod Pavedømmet, og netop afsynge de Sange, udstille de Bøger

eller læse de Btade, som havde været forbudte under det forrige Regimente. Begejstringen kunde af og til give sig ret kuriøse Udslag — jeg husker saaledes, at en elegant ældre Herre i sort Kjole, lysegraa Gamacher og ulastelig nystrøget Silkehat en Aften bevægede sig gennem Corsoen spillende Garibaldimarchen paa Fløjte med en Iver, som om han udførte et offentligt Hverv. Alle veg til Side for ham og hilste ham med Klapsalver. Der var overhovedet ingen Skepsis at bemærke paa Bunden — nogle mente, at de vises Sten nu virkelig var funden, og at den Tid stod for Døren, da Ulven ligesom i de gamle Legender vilde græsse ved Siden af Lammene, og da alle Rovdyr — Menneskene inklusive — vilde blive Vegetabilister og spise Roser og Levkøjer, eller Maccaroni. Andre saa i Aanden det antike Roms Vælde genfødt, den evige Stad skulde atter blive Jordens Navle, og herfra skulde igen de sejrrige Legioner udgaa, som dikterede Verden Love. Nu havde Italien endelig engang holdt sit Løsen: *far da se* — Stormagtsdrømme og Stormagtsfølelser dæmrede i manges Sind.

Jeg husker ikke, om de italienske Troppers højtidelige Indtog fandt Sted, før Ugen var udløben, eller først Søndagen den 25de Septbr., men det var i hvert Fald Festlighedernes Glanspunkt. Fra den lyse Morgen til den sene Aften saa man Tropperne rykke ind med flyvende Faner og klingende Spil, alle Vaabenarter, i straalende velpudsede Uniformer, glade og fornøjede, under endeløs Jubel og Leveraab for *il re galantuomo.* Stor Lykke gjorde Lansenererne med de flagrende Vimpler fra Lansespidserne, og endnu større Bersagliererne i den mørkegrønne Uniform af Sømandssnit og den store Hanefjerbusk ned over Skulderen. Man kunde ikke se sig mæt paa dette smukke Korps, der altid bevæger sig i Løb til en kvik og oplivende Hornmusik. Nu begyndte de offentlige Fester for Tropperne, Galaforestillinger i Teatrene osv., medens Indbyggerne vedblev at jubilere Dag ud og Dag ind til langt ud paa Natten. Man var kommen ind paa en Glidebane, der tegnede til at blive uendelig, indtil en Proklamation fra Guvernøren gjorde Ende paa Legen, slukkede Gasfaklerne paa Corsoen og kaldte Romerne tilbage til Virkeligheden.

Der er løbet meget Vand i Stranden siden hin Tid — Fjerdedelen af et Aarhundrede er gaaet. Romerne er i dette Tidsrum for Alvor blevne kaldte tilbage til Virkeligheden; thi Landet har gennemgaaet mange farlige Kriser og befinder sig maaske for Øjeblikket i den farligste af dem alle. Rom er nu

Italiens Hovedstad; man har politisk Frihed, en fri Presse, Partier og Konstitution, men til Gengæld er det faderlige Formynderskab, den milde Absolutisme forsvunden. Skatterne, disse argumenta ad hominem, er tiltagne som Fluer i September, hele den moderne Samfundsorden med dens smaalige Politivedtægter, Næringsindskrænkninger, Baand og Plagerier virker som for snevert Fodtøj paa Befolkningen, med Rettighederne stiger Pligterne, og der gives maaske nu mange, som længes tilbage til St. Peders korslagte Nøgler og Tiaraen. Man kan ikke dadle dem derfor, thi Friheden er et gyldent Klenodie, der kun kan vindes ved haardt Arbejde, aarelange Anstrengelser, gennem Lidelser og Kampe. Dette er den Lære, som kunde indskrives paa Mindetavlen i Roms gamle Mur ved Siden af Porta Pia.

CARL BRUUN.

Et Udtryks Historie.

(Sluttet).

V.

Det er i Virkeligheden først Renaissancen, som ret finder Tilfredsstillelse ved det opadvendte Udtryk, og som fuldt ud mægter at fremstille det. Her ligger den kunsthistoriske Overgang fra de første svage Forsøg til den højeste Fuldkommenhed for os i fuldt Lys og kan følges Skridt for Skridt med en ganske anden Sikkerhed end i Antiken. Og da denne Udvikling, denne Fremvækst, har forekommet mig at frembyde en særlig Interesse, har jeg paa flere Studierejser i Udlandet fordybet mig i den og samlet meget Materiale til historisk Forstaaelse af den. Imidlertid skal jeg her ikke følge den lærde Metode, der gerne gaar ud paa at besvære Læseren med, hvad man selv har haft Besvær med, men forsøge at føre min Læser ad den korteste Vej ind i Kernen af Sagen, hvorfor jeg ogsaa kun benytter, hvad jeg har samlet, til at skildre Hovedtrækket i Udviklingen [1]).

[1]) For øvrigt vil enhver forstaa, at der ved en Opgave som denne umuligt kan blive Tale om Fuldstændighed i bogstavelig Betydning ved Indsamling af Stoffet; thi da man ikke forud kan vide, hvor noget til Sagen henhørende kan forekomme, maatte man strengt taget gennemgaa alle Værker af Skulptur og Malerkunst for at sikre sig mod en Forbigaaelse. Men det falder ikke i noget Menneskes Lod. At hjælpe sig med Litteratur nytter i et saadant Tilfælde ikke det mindste, eftersom det Problem, der her omhandles, ikke kan ventes at være paaagtet i Bøgerne. Jeg skylder imidlertid at fremhæve, at mit Materiale lider af en vis Ensidighed, eftersom jeg, ifølge mine Studierejsers Art, ikke har haft Lejlighed til at gennemgaa større Masser af Middelalderens Miniaturmaleri eller at færdes meget paa den byzantinske Kunsts geografiske Omraade. Ved selv at være mig disse Mangler bevidst haaber jeg bedst at kunne undgaa, at de paa noget Punkt skulde kunne gøre mine Meddelelser upaalidelige.

Desuden vil jeg for ikke at famle mellem den overvældende Rigdom, som Stoffet frembyder, begrænse mig til en bestemt Udviklingstraad, som jeg vil følge dybt nede fra den tidlige Middelalder og op til den højeste Renaissance med skarp Opmærksomhed for ethvert Fremskridt i Udviklingen. Der er nemlig en enkelt, bestemt Række Fremstillinger, der fremfor alle andre frembyder sig til Studiet af denne Udvikling, det er Billederne af Marias Himmelfart. I dem bærer Kunstens Fremstilling af det opadvendte Udtryk sin skønneste og fejreste Blomst især i den store italienske Renaissance — jeg skal her atter pege frem mod Tizians store Altertavle i Venedig som det Værk, der betegner Toppen af Bjærget, Højdepunktet af hele Udviklingen. Ved andre Æmner kan der være Spørgsmaal, om det her omhandlede Udtryk hører nødvendig med til Æmnet, eller om en Kunstner ikke efter Tykke kan indføre det i sit Billede; en Himmelfart derimod er jo lige fra Begyndelsen af i en vis Forstand selv et opadvendt Udtryk eller indeslutter det ligesom en Spire, endog længe før det bryder ud af Knoppen og udfolder sin Blomst. Her kan vi altsaa ikke alene studere det opadvendte Udtryk i dets kunsthistoriske Udvikling, efter at det er traadt fuldbaarent frem som en kunstnerisk Virkelighed; vi kan ogsaa følge det tilbage til dets Fostertilværelse, da det kun eksisterer som en Fordring, et Krav til Kunsten, men et Krav, som den endnu ikke har formaaet at fuldbyrde. Hvis man, navnlig fra et protestantisk Synspunkt, vilde spørge, hvorfor vi ikke hellere studerer Fremstillingerne af Kristi Himmelfart end af Marias, saa maa jeg henvise til Kunsthistoriens Kendsgerninger, som klarligen viser, at Marias Himmelfart i den katolske Kirke, der jo overhovedet har udviklet den kristelige Kunst, har været et uendelig mere dyrket Æmne for Kunsten end Kristus's. Og dette beror paa dets særlige Betydning, som i det følgende skal blive mere klar.

Allerede i de ældste Legender, vi har tilbage om Marias Død, fremtræder der en Dobbelthed, som maa forstaas for at forstaa Kunstens Fremstillinger[1]).

[1]) Den ældste Beretning, som er kommet til os, skal være den, som siges at være meddelt af *Melito,* Biskop af Sardes, der levede i det 2. Aarhundrede e. Kr. Den udgiver sig endogsaa for egentlig at gaa tilbage

Der fortælles først, hvorledes Apostlene, hver fra sit Sted paa Jorden, paa underfuld Maade forsamledes i Marias Hus, den Gang hendes Liv stundede mod Enden, og hvorledes da Kristus kom med sine Engleskarer, modtog hendes Sjæl, overgav den til Englen Michael og derpaa forsvandt. Legemet bliver naturligvis begravet: Ved Daggry, siger Gregor af Tours, tog Apostlene det tillige med Sengen og satte det i en Grav og bevogtede det, idet de oppebiede Herrens Ankomst. Og se, da stod Herren atter for dem og befalede, at det hellige Legeme, optaget i en Sky, skulde føres til Paradiset, hvor det nu, efter atter at være forenet med Sjælen, jubler sammen med hans udvalgte og skal nyde Evighedens Glæder, som aldrig skal faa Ende.

I en anden gammel Beretning (af Melito, Biskop af Sardes), hedder det, at Legemet hensattes i Paradiset og Sjælen i Himlen. i Gud Faders Skatkammer. I hvert Fald er der egentlig Tale om to Optagelser i Himlen, dels Sjælens, i Dødsøjeblikket, dels Legemets, efter at det var jordet. Det er vel ikke rimeligt at antage, at disse to Fortællinger oprindelig er fremstaaede ganske samtidig. Den første handler jo i det væsentlige blot om, hvad den fromme Indbildningskraft kan forestille sig ved enhver Kristens Død, nemlig at Kristus, idet Sjælen skilles fra Legemet, modtager Sjælen — kun fremtræder Forestillingen her, hvor det gælder Maria, med større Klarhed og Festlighed, og Gud viser sin Moder den særlige Naade paa underfuld Vis at forsamle hendes Venner om hendes Dødsleje. Det andet Led af Fortællingen derimod: at det begravede Legeme, kort efter Døden og længe før Dommedag, optages i Himlen, ser ud, som om det var kommet til bagefter, ifølge en Analogi med Kristi Opstandelse og Himmelfart. Man kunde og vilde ikke tænke sig Marias hellige Legeme overgivet til Kødets almindelige Forkrænkelighed. Men paa den anden Side kom man ind i vanskelige indbyrdes Modsigelser mellem Beretningens to Led. Er Marias Legeme, naar det føres fra Sarkofagen op til Himlen, levende eller dødt? Kunsten fremstiller det hyppigst som levende; men da bliver der

til Evangelisten Johannes. Dog mener de kritiske Teologer, at den egentlig først er forfattet i det 4. Aarhundrede — hvis ikke ogsaa dette er meget for tidligt, da Fortællingen er paafaldende udtværet og overbroderet. (Gengivet hos F. A. Lehner, Die Marienverehrung in den ersten Jahrhunderten). Strengere og knappere er Beretningen hos Gregor af Tours fra det 6. Aarh., som ovenfor nærmest følges.

for Tanken egentlig to Marier: dels hendes Sjæl, der fremstilles i legemlig Skikkelse, dels hendes Legeme, der fremstilles levendegjort og besjælet.

Marias Himmelfart er egentlig hendes Legemes Opstandelse. Det er en for den katolske Kirke fra ældgamle Tider meget vigtig Forestilling; men den er strengt taget ikke ophøjet til Dogme, men gælder kun for en „from Antagelse“ (pia sententia).

I et enkelt gammelt Kunstværk, som foreløbig staar meget isoleret blandt Fremstillingerne af disse Legender, har vi netop en Gengivelse af Marias Legemes Opstandelse og Himmelfart. Det er en Fresko i Underkirken af S. Clemente i Rom, hidrørende fra det 9. Aarhundrede. Maria ses der i oprejst Stilling med udbredte Arme og fremad- eller vel rettere: opad-vendte Haandflader, Hovedet vendt lidt til Siden og bøjet lidt tilbage. Det ser omtrent ud som en raa og ubehjælpsom Kunsts Skitse til den Figur, som Tizian gennemførte 5—600 Aar senere; og det er ikke umuligt at Figurens Stilling ogsaa har haft Forbilleder i den antike Kunst: den minder jo om det tidligere anførte Sted i Ciceros De consolatione. Under Marias Figur har Vægmaleriet i S. Clemente lidt Skade, idet Muren er gennembrudt. Man kan skønne, at hendes aabne Sarkofag har været malet der, hvor Hullet i Muren er; men det kan ikke afgøres med fuld Sikkerhed, om hun er fremstillet staaende eller svævende; jeg antager det dog for rimeligt, at hun svæver. Uden om Sarkofagen staar Apostlene og skuer med Ærefrygt op efter hendes Himmelfart. Foroven troner Kristus i en oval Glorie, omgiven af Engle.

Men for Resten er i den ældre Middelalder Marias Død et meget hyppigere fremstillet Æmne end hendes Himmelfart. Det forefindes i en stor Mængde af Eksemplarer alle Vegne saavel i den byzantinske som i den vesterlandske Kunst. I den græske Kirke fører disse Billeder Navn af „Kimisis“ (*κοίμησις τῆς Παναγίας*) ɔ: den hellige Jomfrues Hensovelse; i den latinske Kirke kaldes de *Transitus B. Mariæ Virginis* ɔ: den hellige Jomfrues Hedengang. Det er ikke slaviske Kopier det ene efter det andet: der findes tit Afvigelser, som kan være mærkelige, men som det ikke her er Stedet at udvikle; i det væsentlige ligger der dog en enkelt nedarvet Type til Grund for den store Mængde af Billeder. Man ser Maria liggende paa Dødssengen, efter at hun har draget det sidste Suk; Apostlene omgiver sørgende hendes Leje; de har udført

Dødsceremonierne og holder Bogen, Kerten, Vievandskosten, Røgelsekarret; undertiden er ogsaa de himmelske Hærskarer nærværende. Og i Midten af Billedet, bag Sengen, staar Kristus, bærende paa Armen Marias Sjæl, fremstillet som en lille Barnefigur (eller en Miniaturskikkelse), ganske let indhyllet. Der forekommer ogsaa Eksempler paa, at Kristus rækker Sjælen til en Engel, som aabenbarer sig ovenfra. Der er ved hele denne Forestilling noget naivt og roligt, som minder om gamle ateniensiske Vasebilleder af den afdøde paa Ligbaaren, omgiven af klagende Figurer (Prothesis), men tillige — ved Forholdet mellem Kristus og Sjælen — noget varmere og trøsteligere end i de antike Billeder.

Det følger af Grundtanken i hele denne Forestilling, at den Figur, som her nærmest repræsenterer Maria, nemlig Sjælen, er opfattet — vel som levende, men dog som aldeles passiv. Det fromme og trøstelige ved Tanken ligger netop i, at Sjælen er overgivet som det spæde Barn i Hænderne paa Gud, der gør med den, hvad han vil, uden at den selv giver nogen Vilje til Kende.

Dette er langt fra den eneste Sammenhæng, hvori Middelalderens Kunst fremstiller Sjælen som en egen og selvstændig lille Figur i Modsætning til Legemet, der fremstilles paa samme Billede. Og da denne Fremstillingsmaade har megen Betydning for den rette Opfattelse af Middelalderens Kunst i det hele og altsaa ogsaa af det særlige Æmne, vi her studerer, udbeder jeg mig Læserens Taalmodighed for en lille Digression om den.

Ligesom Marias Sjæl afbildes undertiden Helgeners og Martyrers, der bæres til Himlen af Engle. Men mest oplysende er maaske den Maade, hvorpaa Sjælen er fremstillet paa det store Freskobillede af „Dødens Triumf“ i Campo Santo i Pisa (omtrent fra Midten af det 14. Aarhundrede). Der ser man Englene og Djævlene hale Sjælene ud gennem Munden af de dødes Legemer for derefter at flyve afsted med dem til Himmerig eller til Helvede. Da Sjælen, anskuet som Figur, tænkes at have Plads inden i Legemet, er den naturligvis meget mindre end dette: en lille, ganske nøgen Skikkelse, dog noget forskellig karakteriseret efter de forskellige Legemer: de afdøde gejstliges Sjæle er kronragede, Kvindernes Sjæle har Form af voksne og udviklede Kvindeskikkelser. Ogsaa paa Billeder af Dommedag ser man hyppig Sjælene som smaa, nøgne Skikkelser: de vejes paa S. Michaels Vægt, og naar de er fundne retfærdige, bæres eller

ledes de af Englene ind i Himmerig til Abrahams Skød. Fader Abraham er da selv fremstillet som en hyggelig gammel Bedstefader, der holder alle de smaa Sjæle foran sig i en stor Pose, som han danner af sit Klædebon. Paa Billeder af Skabelsen ser man Gud rækkende Sjælen som en lille, nøgen Figur hen mod Mennesket, han har dannet, og som staar foran ham (Mosaikerne i Forhallen af S. Marco i Venedig)[1].

Der forekommer noget lignende allerede i Oldtidens Kunst. Ægypterne fremstiller f. Eks. Sjælen som en Fugl med Menneskehoved, flagrende med Livets Symbol oven over det døde Legeme, der ligger som Mumie paa Baaren: det er et symbolsk Udtryk for, hvad vi kalder Legemets Opstandelse. Beslægtede Forestillinger er gaaede over i græsk Kunst (Sirenen). Paa ældre græske Vasebilleder ser man ogsaa Sjælene af faldne Helte, hvis Legemer er stedte til Jorden, ilende frem gennem Luften som smaa rustede Krigerskikkelser med Vinger paa Ryggen. Men i den højere græske Kunst forekommer dog næppe en saadan Fremstilling af Sjælen som selvstændig menneskelig Figur. Den egner sig overhovedet ikke for en højt udviklet Kunst: ogsaa Renaissancen skiller sig ligesom Antiken af med den Slags Forestillinger. Det er jo nemlig en Barnagtighed saaledes at tænke sig Sjælen som en anden Figur inden i Legemet eller ved Siden af det, i Lighed med det, man kalder „Sjælen“ i en Pennepose. En livlig og barnlig Fantasi har en Tilbøjelighed til at se alt muligt som en levende Skikkelse (at „antropomorfosere“, „personificere“): end ikke det ved Mennesket selv, som ikke kan ses, det usanselige, det „indre“ Menneske undgaar at blive Genstand for denne Tilbøjelighed. Trangen til at personificere behersker desuden alle populære Forestillinger og har sat sit Spor i talløse sproglige Udtryk, der atter behersker Tanken. Heller ikke Filosoferne kan frigøre sig herfor: Platon taler (i Gorgias) om Legemet som et

[1] Det store Klippe-Relief paa Externstein i Westphalen (Begyndelsen af 12 Aarh.) maa efter min Mening tydes i Analogi med Billederne af Marias Død: Kristus tænkt som Verdens Herre og Frelser aabenbarer sig over Korset og modtager sin egen (den døde Kristus's) Sjæl, som han bærer paa Armen. Det falder haardt for vor Tid at gaa ind paa en saadan Tankegang; men den er i Virkeligheden ingenlunde uforklarlig, naar man erindrer, hvor spidsfindig Middelalderens Dogmatik kunde være, paa samme Tid som dens kunstneriske Udtryksmaade var saa naiv og kejtet.

Hylster for Sjælen, der fjernes ved Døden, saaledes at den nøgne Sjæl bliver synlig; og i den ældre kristelige Filosofi læres der fra nogle Sider, at Sjælen egentlig er af materiel Natur, og at den, indesluttet i Legemet og virksom i det, nødvendig selv maa have Udstrækning i Rummet og legemlig Tilværelse [1]). Og vi kan være overbeviste om, at der bestandig er og bestandig vil blive noget tilbage af denne Opfattelse. Det er ikke saa let, og vil maaske aldrig lykkes helt for Menneskene, at afholde Indbildningskraften fra at indblande sig paa Tankens Omraader. Og overalt, hvor Indbildningskraften giver sig af med Sjælens Begreb, der vil den ogsaa betragte Sjælen som et Legeme, en lille Skikkelse. Og da Legemet ogsaa er en Skikkelse, vil Opfattelsen af Mennesket blive dualistisk.

Saa længe som Kunsten forestiller sig Sagen saaledes, kan den ikke komme ud over noget dødt og maskeagtigt, hverken i Fremstilling af Sjæl eller af Legeme. Men rent anderledes gaar den sande og udviklede Kunst til Værks ved Fremstillingen af Sjælen. Vi taler f. Eks. om Leonardo da Vinci eller Rembrandt som store Sjælemalere; men naar de anskuede og fremstillede Sjælen, saa menes dermed alt andet end en lille Skikkelse, som kan trækkes ud af Legemets Mund. For deres Øjne gennemtrænger Sjælen Punkt for Punkt Legemet og kan slet ikke anskues eller forestilles som selvstændigt Væsen udenfor det. For dem er Sjælen intet andet end Legemets Udtryk; og Kunstens Opgave bliver den at gengive Legemet: dets Holdning, dets Bevægelse, dets Mine og Farve, udtryksfuldt, at faa Sjælen til at rummes i Legemet, ikke som i et dødt Foderal, men som Legemets allestedsnærværende, levende og bevægende Magt. Den samme Idé — Legemets Opstandelse — som Ægypterne udtrykker ved at lade den flyvende Sjæl vende tilbage til det døde Legeme, idet de fremstiller Sjæl og Legeme hver for sig og begge to egentlig udtryksløse, har Rembrandt, navnlig paa den store Radering af Lazarus's Opvækkelse, udtrykt ved at lade den døde rejse Hovedet fra Dødslejet, lade ham indaande det første Drag af Livets friske Luft og lade en ny Sitren af Liv fare hen over de stivnede Ansigtstræk som en Brise over den stille Havflade.

[1]) Jfr. Heinrich Ritter, Geschichte der christl. Philosophie II. (1841). S. 567 ff.; Adolph Ebert, Gesch. der christl. lateinischen Literatur (1874), S. 450 ff.

VI.

I det 12. Aarhundrede og derefter forbindes hyppig Billedet af Marias Død med Billedet af hendes Legemes Opstandelse og af hendes Kroning i Himlen. De to først nævnte Æmner anbringes f. Eks. for neden, ved Siden af hinanden, det sidst nævnte, Himmelkroningen, øverst som Billedet af det Maal, de andre leder hen til. Hendes Legemes Opstandelse fremstilles foreløbig for det meste saaledes, at man ser Maria endnu i liggende Stilling paa Ligbaaren eller i Sarkofagen: da svæver eller træder Kristus hen til Liget og byder det at vaagne til Liv, eller tager det ligefrem i Haanden eller om Armen for at hjælpe det til at rejse sig. Eksempler herpaa er et Tympanon-Relief over den vestlige Indgang paa Notre-Dame i Paris (c. 1200) eller et Vægmaleri af Taddeo Bartoli i Palazzo Publico i Siena (Beg. af 15. Aarh.). Paa begge disse Billeder, ligesom overhovedet i Middelalderens Fremstillinger af slige Æmner, er Udtrykket af det sjælelige i høj Grad tilbageholdent, og Mariaskikkelsen, der endnu liggende hjælpes op, er ganske passiv; paa Relieffet i Paris er hun endog næppe endnu vakt op fra Døden.

I den senere Middelalder, omtrent fra 1350 at regne, og især i Italiens Kunst, faar imidlertid det sidst omtalte Æmne, Genopvækkelsen af Marias Legeme mere og mere Overhaand over Fremstillingen af hendes Død. Og det er da en helt ny Billedtype, ikke alene en Opvækkelse af Marias Legeme, men en virkelig Himmelfart. Man ser hende nemlig svævende, hyppigst tronende, oven over Sarkofagen, paa Vej mellem Jord og Himmel. Figuren fremstilles i Forhold til Omgivelserne i stor Maalestok, og fremhæves i det hele mere end nogen anden Skikkelse af kirkelig Kunst. Den faar en Plads, hvor den i særlig Grad bliver Maalet for alles Blikke: paa Højalteret eller lige for Enden af Kirkerummet; paa mindre, portative Altere fremstilles Marias Himmelfart i det øverste, gavlagtige Felt over en hel Række Billeder af Kristus's og Marias Liv; i Renaissancetiden males Assuntaskikkelsen paa Kuppelfladen over Korsskæringen, mod Øst. Thi Marias Optagelse i Himlen er Billedet paa Livets Maal, den gode Ende paa det hele. Den himmelfarende Maria *(„Assunta“)* er en Repræsentant for alle kristne Menneskers Saliggørelse, hun anraabes som „Himlens straalende Port“ *(„fulgida porta coeli, o mater alma*

Christi") [1]. I en Prædiken fra omtrent Aar 1200 paa Marias Himmelfartsdag hedder det: Vi skal ære hendes Ophøjelse, idet vi beder, at vi ved hendes Mellemkomst maa fortjene at henføres til den samme Herlighed og Salighed, som hun paa denne Dag er gaaet ind til [2]).

Medens Maria ellers i sin Forherligelse fremstilles med det lille Jesusbarn paa Skødet eller paa Armen, er hun som Assunta selvfølgelig alene: i dette Moment gælder Forherligelsen kun hende. Regelmæssig skal da den tomme Sarkofag, omgiven af Apostlene, ses for neden og Gud Fader eller Kristus for oven. Men disse Figurer kan udelades, i alt Fald Apostlene, eller disse kan erstattes af andre hellige Skikkelser, der ikke hører nøjere med til denne Begivenhed, som Legenden fortæller den. Undertiden synes man at være noget i Tvivl, om Mariafiguren da ogsaa bør kaldes en Assunta, eller f. Eks. blot *„Maria in Gloria"*; men naar man tager i Betragtning, at Helgenskikkelser jo hvert Øjeblik indføres i Kunstværker som Vidner til allehaande hellige Begivenheder, uden nøjere at vedkomme dem, men blot ifølge stedlige eller personlige Hensyn, saa kan man næppe have Betænkelighed ved ogsaa i disse Tilfælde at opfatte Billedet som en Fremstilling af Marias Himmelfart. Fra de gamle Kunstnere selv vil man overhovedet næppe kunne vente meget præcise Distinktioner. Kun i ét Motiv foruden Assuntaen fremtræder den voksne Mariaskikkelse alene, nemlig i Synet i Johannes' Aabenbaring Cap. 12: „en Kvinde, klædt med Solen og Maanen under hendes Fødder, og paa hendes Hoved en Krone af 12 Stjerner"; det er ved de angivne Attributter let at kende fra Himmelfarten og forekommer i Middelalderen meget sjældnere end denne (og er maaske ikke al Tid holdt ude fra den).

Den almindelig forekommende Assunta-Type i Italiens, navnlig Mellemitaliens, Kunst i den senere Middelalder, der ogsaa — som vi skal se — fortsætter sig, om end med Ændringer, i

[1]) Saaledes i en Indskrift til selve Himmelfartsbilledet paa det prægtige Alterskab i Briefkapelle i Mariakirken i Lübeck (1518). Udtrykket synes taget af en Hymne (Daniel, Thesaurus hymnol. V, p. 252, 496), hvor Maria tiltales som porta perpetuæ lucis fulgida, med Hensyn til hendes Undfangelse (idet der med perpetua lux menes Kristus). Men Indskriften i Lübeck er et Bevis for, at Udtrykket er overført paa Himmelfarten.

[2]) Migne, Patrologia latina CCXI, 1855. Absalonis abb. Sprinckirsbacensis sermones festivales.

Renaissancetiden, har især haft sit Centrum i Skolen i Siena. Den er overordentlig simpel. Maria sidder paa sin Trone, der svæver i Luften midt i Billedet: hendes Skikkelse holder sig ganske symmetrisk og frontalt og vender lige frem mod Beskueren; Hænderne er foldede (sammenlagte) foran Midten af Brystet med Fingerspidserne opad; Ansigt og Blik er vendte aldeles lige frem. Men saa simpelt, som dette ser ud, er det alligevel fuldt af Modsigelser. Hvorledes falder man paa at lade en Skikkelse, der skal svæve opad gennem Luften, tillige sidde paa en Stol, tilmed paa en saa tung Tronstol? At Maria svæver, er her aldeles ikke udtrykt i hendes Figurs Holdning og Stilling, der er ganske passiv: hun bæres op gennem Luften som ved en Elevator. Tronen, eller rettere sagt: den mandelformede Glorie, hvori den er indfattet, løftes fra begge Sider opad af flyvende Engle, som om Gloriens Rand var en materiel og solid Ramme, hvori Tronen var fastgjort; paa Relieffer ser det undertiden ud som om Glorien var Randen af et aflangt Trug. Englene kan være yndige, og den dekorative Anordning af det hele kan være meget virkningsfuld; men den mekaniske Indretning af Tronen og Glorien tager sig saa naiv ud som en Molbohistorie. Hvortil overhovedet denne Trone, der atter har gjort de øvrige mekaniske Foranstaltninger nødvendige? Meningen er aabenbart, at man ved Forestillingen om Marias Himmelfart ikke har villet slippe af Syne, at hun her paa Jorden er som en Dronning for den kristne Kirke og Menighed, og at hun atter i Himlen skal have en Dronnings Plads ved sin guddommelige Søns Side. Hun skal altsaa ogsaa i dette Moment fremstilles som Genstand for Tilbedelse — paa en lignende Maade som Hera og Demeter tronede i deres Templer: det kan overhovedet ikke nægtes, at der i den Betydning, som den store Assuntafigur har i Middelalderens italienske Kirker, er et Minde om det kristnede italienske Folks Slægtskab med Oldtidens hedenske. Men imod denne Aand strider atter Marias foldede Hænder, der betegner hende som tilbedende: om hun end selv er Genstand for Religion, saa er hun dog ikke Gud, men kun Guds menneskelige Tjenerinde, og som saadan Repræsentant for de kristne Mennesker. Derved antydes ogsaa noget aktivt og spontant i hendes Skikkelse; og dog er disse foldede Hænder jo kun et udvortes, ceremonielt, rituelt Tegn paa Tilbedelse: af Udtryk i Ordets egentlige og levende Betydning er

der egentlig slet intet, hverken i hendes Holdning eller i hendes Ansigts Mine.

Mærkeligt er det, at Middelalderens Kunst snarere kan udtrykke den himmelsvævende Bevægelse i andre Skikkelser, som staar under Maria i kirkelig Rang og Værdighed. Medens man næppe vil finde nogen Maria i frit svævende Stilling før det 16. Aarhundrede, har allerede Giotto i Capella Bardi i S. Croce i Florens malet Franciskus svævende i Glorien over sit Dødsleje: hans Hoved og Blik er vendt noget opad, og Hænderne er udbredte, løftede til Siderne med Haandfladerne udad. Sligt er i Middelalderens Kunst en ren Undtagelse; men det er dog ikke det eneste Sted, hvor Giotto viser sig at være et Par Aarhundreder forud for sin Tid.

Imidlertid bliver Maria i den middelalderlige Type meget mere gjort gældende som en Slags Gudinde. Hendes Ophøjethed har intet virkeligt Udtryk; der er intet som taler fra hendes Skikkelse som Menneske til Menneske. Man maa have dens Mening udtrykt andetsteds fra og finder den maaske skønnest i et Digt af Jacopone da Todi, der netop handler om Marias Himmelfart [1]):

Lad glade Sange, søde Melodier
Os alle vi den yndige Maria.

Digteren skildrer derefter, hvorledes hele Himlen bereder sig til Fest for at modtage hende:

Da var af alle Kor du helt omringet,
Grebet af søden Sang og løftet opad;
Til Siden af din Søn og paa hans Trone
De satte Dig som Evigheds Gudinde.

Maria søde, hjertemilde, fromme,
Med Tak lovprist af Himlens høje Skarer!
Hvo Dig forgetter, har forfejlet Vejen
Til op at naa paa Salmesangens Vinger.

Legenden var imidlertid grot videre: den Paastand, at ikke alene Marias Sjæl var kommet til Gud, men at ogsaa hendes Legeme var opvakt af Graven og faret til Himmels, var jo dristig

[1]) Henry Thode: Franz von Assisi und die Anfänge der Kunst der Renæssance in Italien (Berlin 1885) p. 226.

og trængte til Bekræftelse. „Skal jeg sige“ — spørger den ovenanførte Prædikant — „at hun er ophøjet med sit Legeme eller uden det? Jeg siger med Sandhed: med sit Legeme; thi om jeg end heri skulde tage fejl, saa er Fejlen i og for sig mig kær“. Man ser heraf, at Beviser for Sagen dog altid vilde være meget kærkomne. Nu paastod Legenden, at Beviset skulde være givet derved, at Thomas, den slemme Tvivler blandt Apostlene, ogsaa havde tvivlet om Sandheden af Marias Himmelfart (ligesom fordum om Kristi Opstandelse), men at hans Tvivl var bleven gjort til Skamme ved, at Maria fra sin Himmel havde ladet sit Bælte dale ned til ham. Og denne Relikvie forefandtes endnu: den opbevaredes — og opbevares endnu den Dag i Dag — i Domkirken i Prato, hvorhen den i det 11. Aarhundrede skal være bragt fra Palæstina. Den forevises Aar for Aar paa Marias Himmelfartsdag: Enhver kan se den med sine Øjne og, hvis han faar Lov dertil, tage paa den med sine Hænder — kan der tænkes noget uomstødeligere Bevis for, at Maria virkelig er faret til Himmels?

Fra det 14. Aarhundrede at regne bliver Hentydninger til denne Historie meget almindelige i den italienske Kunsts Fremstillinger af Marias Himmelfart; og disse kaldes da hyppig *Madonna della Cintola.* Som ældre og udmærkede Eksemplarer af denne Slags Billeder kan nævnes *Andrea Orcagnas* ædle Relief paa Bagsiden af Alteret i Or san Michele (dateret 1359) og det deraf noget paavirkede, endnu skønnere Relief (af *Nanni d'Antonio di Banco?* 1414) over den nordre Sideportal af Domkirken i Florens; fremdeles *Filippo Lippis* berømte, for Resten meget ødelagte, Fresko i Domkirken i Spoleto. Fra Renaissancens højeste Udvikling kan anføres *Soddomas* Maleri i Oratorio di S. Bernardino i Siena og *Tizians* i Domkirken i Verona, der er ganske forskelligt fra hans store Altertavle i Venedig. I Billeder af Madonna della Cintola er Marias Hoved bøjet nedad til Siden, idet hendes Opmærksomhed er rettet mod den knælende Apostel, til hvem hun lader Bæltet glide ned. Det er virkelig Billeder af Himmelfarten; men i det opadvendte Udtryks Udviklingshistorie er disse Malerier ligesom indesluttede i en Parentes, der foreløbig snarere betegner et Tilbageskridt end et Fremskridt. Der gives dog ogsaa Billeder, i hvilke man vel for neden ser Thomas med Bæltet, medens Maria er fremstillet uden mindste Hentydning dertil i den tidligere beskrevne, symmetrisk tronende Stilling med foldede Hænder og

fremadvendt Aasyn. Om man rettelig bør benævne ogsaa saadanne Billeder „Madonna della Cintola“ er jo ikke noget væsentligt Spørgsmaal; derimod er Forskellen mellem den fuldkommen symmetriske Holdning og den friere Bevægelse fra vort Synspunkt en meget væsentlig Sag.

VII.

Den store Udvikling i det 15. Aarhundredes Kunst i Italien (Renaissancen) kommer naturligvis Assunta-Skikkelsen ligesom alle andre til Gode. Man bibeholder vel den gamle Type; men Former og Foldekast bliver bedre studerede; den stive og symmetriske Stilling bliver lidt friere og naturligere, og Madonna sidder for det meste ikke længer paa en Tronstol men paa Skyer. Dog varer det forholdsvis længe, inden Motivet udvikles til den Konsekvens, at Aasyn og Blik skal vende opad.

Et temmelig tidligt Eksempel paa en Renaissance-Assunta er *Donatellos* Relief paa Kardinal Brancaccios Gravmæle i S. Angelo a Nilo i Neapel (1425—27). Her sidder Maria paa en lettere Stol, omgiven af Skyer og jubilerende Engle. Det kan være, at det skyldes en mere tilfældig Grund — nemlig at Billedet har sin største Udstrækning i Bredden —, at Maria her ikke længer ses forfra, men halvt fra Siden; men Ændringen er ret væsentlig, idet Skikkelsen saaledes ikke henvender sig lige til Beskueren, hvorved Relieffet kommer til at give en mere episk Fortælling om, hvad der foregaar med Maria. Man faar ogsaa det Indtryk, at hendes Fart gaar mere vandret eller skraat end lige opad: i hendes Aasyn er der endnu ikke det mindste opadvendte. Skikkelsen er just ikke karakteriseret som ungdommelig, og dens Udtryk er noget ængsteligt, som om hun var bange for denne Luftsejlads gennem Skyerne, men dog tillige fuld af inderlig Tro og Hengivenhed i Guds Vilje. Og dette har faaet et virkelig psykologisk Udtryk, som er fremmed for de ældre Figurer, men som endnu kun ytrer sig i ganske fine Forandringer af den nedarvede Type: at Hovedet hælder lidt til Siden, at de foldede Hænders Fingerspidser berører Siden af Hagen. Saa nænsomt tog denne store Gennembrudskunstner paa det overleverede. Andre Steder, som i Siena, hvor Typen jo især havde hjemme, gik Udviklingen endnu langsommere. Der malede, omtrent ved Midten af Aarhundredet, *Sassetta (Stefano di Giovanni)* den store

prægtige, i Forgyldning luende Altertavle, som nu findes i Berliner-Galleriet (Nr. 1122)[1]), hvor den tronende Maria endnu ses aldeles stiv og frontal paa Middelalderens Vis — kun med en enkelt, ganske lille, men rigtignok meget betydningsfuld Afvigelse fra det gamle, nemlig at Blikket — det vil sige selve Øjnene, men ellers ikke Ansigtet — er løftet en lille Kende i Vejret, ligesom med Udtryk af Forventning. Fremskridtet bestaar i Antydningen af det subjektive: hun føres ikke alene opad, men hun har tillige en indre Bevidsthed derom, en Følelse derved — dog er hun endnu aldeles passiv. Det var en Erobring for Kunsten; men man maa blot ikke tro, at Sejren dermed var vundet. Paa den store Altertavle af *Matteo di Giovanni* fra Siena i National Gallery i London (Nr. 1155), som dog ellers bærer Præg af en senere Tid og en modnere Udvikling, er Assuntafigurens Blik og Aasyn aldeles ikke vendt opad. Det samme gælder om et fortræffeligt stort Relief af glasseret Terrakotta, af *Andrea della Robbia*, nu i Pinakoteket i Citta di Castello — endnu den gamle Type, kun med Hovedet hældende lidt til Siden. Udtrykket i dette moderlige Hoved gælder mindre Himlen end hendes trofaste paa Jorden (uden at der for Resten er nogen Hentydning til Thomas og Bæltet).

Men Eksemplerne, som kan fremdrages fra italienske Kirker og Gallerier, er nu for denne Periodes Vedkommende saa hyppige, at vi for Læserens Skyld maa være meget sparsomme med at anføre dem, uagtet de tit kunne være fortrinlige Kunstværker.

Det er først lige hen imod Slutningen af det 15. Aarhundrede, at det opadvendte Udtryk i dets religiøse Betydning bliver ret hyppigt i den italienske Kunst. Nu først fandt den Aandsretning, der egentlig havde været ejendommelig for Middelalderen, sit Udtryk i den menneskelige Skikkelses Mimik. Det var de mellemitalienske Skoler af den mere sentimentale Retning, som mest fremdrog det: blandt enkelte Kunstnere kan vel især fremhæves Perugino og Francia. Det fremstilles i Begyndelsen i en vis ængstelig Aand: man faar et stærkt Indtryk af, at det jordfødte Menneske føler en uendelig Afstand mellem sig selv og Himlen — en Afstand, som det ikke ved egne Kræfter formaar at

[1]) Desværre har dette Maleri i de senere Aar ikke været fremhængt i Galleriet.

overskride: den samme Magt, som drager Hu og Tanke op til Himlen, trykker den atter tilbage. I denne Aand malede *Perugino* Aar 1500 en himmelfarende Maria (med Helgener forneden) paa sin Altertavle til Valombrosa, nu i Akademiet i Florens. Det er nu som før den tronende Figur med de foldede Hænder, men nu kun med stærkt opadvendt Blik og Aasyn, unægtelig noget genert og tvungent i legemlig Henseende, eftersom Gud Fader, som hun ser op til, befinder sig i Glorien lige over hendes Hoved; og i aandelig Henseende ikke uden Affektation, der jo ikke sjældent indfinder sig hos Perugino, naar hans ægte og skønne Følelse svigter.

Men i denne Periode, Overgangen fra den tidlige Renaissance til Højrenaissancen, indtræder den staaende Assuntatype forholdsvis hyppigere i den siddendes Sted. Saaledes f. Eks. atter paa en Altertavle af *Perugino* i et Sidekapel til SS. Annunziata i Florens: Maria staar med Hænderne lagte krysvis over Brystet og med opad vendt Aasyn. Her kan ogsaa mindes om *Domenico Ghirlandaios* Fresko i S. Maria Novellas Kor (1490), hvor Maria ses staaende med sammenlagte Hænder. Udtrykkets ny Retning opad og dets ældre Retning lige ud afveksler med hinanden endnu et langt Stykke ind i det sekstende Aarhundrede. Det fuldendteste Resultat som Kunsten i Mellemitalien naaede til ved egne Kræfter i Udviklingen af den staaende Assunta-Type er vel *Fra Bartolommeos*[1]) Maleri i Berliner-Galleriet (Nr. 249). Og dog er Udtrykket her ængsteligt nok. Det er tydeligt at se, hvorledes Maleren er gaaet ud fra den gamle, rituelle Stilling af de foldede, sammenlagte Hænder. Maria har for et Øjeblik siden staaet med foldede Hænder; men idet hun nu ser opad mod Himlens Herlighed, fjerner hun dem uvilkaarlig lidt fra hinanden med et barnligt, naivt-enfoldigt Udtryk af Undren og Overraskelse. Figuren er malet omtrent 1514.

Nu var overhovedet den Tid kommet, da Kunsten i Stedet for de gamle, rituelle Stillinger af Hænder og Arme (de sammenlagte Hænder, eller undtagelsesvis de kryslagte Arme foran Brystet) gennemførte friere, mere indenfra følte Stillinger; og dette var det sidste Skridt i Retning af Figurens Frigørelse. Men underligt nok bibeholdtes i Florens og det øvrige Mellemitalien

[1]) Maleriet er gjort færdigt af Mariotto Albertinelli; men Assuntafiguren maa aldeles henføres til Bartolommeo.

dog overvejende den siddende Stilling i Assuntafiguren — aabenbart i Følge gammel Tradition. Den kan ganske vist behandles, og bliver ogsaa virkelig behandlet, fuldkomment frit og naturligt; men den egner sig — som vi senere skal omtale — næppe saa godt for dette Æmne som den staaende. Som den første helt frigjorte siddende Assuntaskikkelse tror jeg, at man kan nævne den, som er malet al fresco i Forgaarden til SS. Annunziata i Florens; Billedet maa antages at være paabegyndt 1515 af *Andrea del Sarto* og fuldført af Pontormo[1]); det er i andre Henseender ikke noget fremragende Maleri. Madonna sidder her paa Skyerne, med Blik og Aasyn opad til sin venstre Side, og venstre Haand løftet i samme Retning, med Haandfladen aaben udad; højre Haand sænket til Siden med en sekunderende Bevægelse. Udtrykket er Glæde, en overrasket Undren over al den Herlighed, som aabenbarer sig for hendes Blik. — Kunsthistorien har — ligesom al anden Historie — sine Tilfældigheder, hvortil ogsaa hører en Fordeling af Kunstens Opgaver, som undertiden staar i et urimeligt Forhold til de Kunstneres Anlæg, i hvis Lod de falder. Hvorfor vilde f. Eks. Skæbnen det saaledes, at Rafael aldrig kom til at male en Assunta — hvad kunde man ikke have ventet deraf? — og at Andrea del Sarto kom til at male 3—4, skønt dette Æmne med dets stærke aandelige Sving og dets lyriske Ild egentlig kun lidet stemmede med hans Kølighed i Følelsen og hans Mangel paa aandeligt Mod. Han viser os da ogsaa det Særsyn, at en Assunta (Galleria Pitti, Nr. 225), malet paa Højdepunktet af Renaissancens Udvikling, med alt hans beundringsværdige, uovergaaelige Herredømme over Form og Farve, helt frigjort og fuldbaarent i alt det legemlige, dog egentlig slet ikke er andet end en Gentagelse af den gamle, middelalderlige, tronende Type med foldede Hænder og lige fremadskuende, udtrykstomt Blik. Og det passer sig maaske endda bedre for ham, efter at han var kommet ud over Ungdomsaarene, at tage Sagen paa denne simple og rolige Maade end — som han har gjort i de to andre Assunta'er i Palazzo Pitti, malede i hans sidste Leveaar — at forsøge sig i det opadvendte Udtryk, der dog hos ham har noget mørkt og „maanekoldt", som om det egentlig ikke kom hans personlige Følelse ved, men kun blev taget med, fordi det nu allerede var blevet kunstnerisk Skik at lade Maria se opad ved denne Lejlighed.

[1]) Crowe & Cavalcaselle, Geschichte der ital. Malerei, IV, II, p. 563.

Langt mere indre Kald til at fremstille dette Æmne havde *Correggio,* og ham blev det overdraget at male det i Katedralens Kuppel i Parma, da han stod paa Højden af sin kunstneriske Udvikling (1526—1530). Han malede her paa mellemitaliensk Vis Maria siddende paa Skyer; ja, idet hun ved at se Himlens aabne Herlighed og Sønnen, der styrter sig hende i Møde, vender sig om og bøjer sig stærkt tilbage, nærmer hendes Stilling sig næsten til den liggende. Armene slaar hun i overvættes Fryd og Længsel langt ud til Siderne. Vi har ovenfor omtalt, at Malerne af det foregaaende Slægtled i deres Behandling af det opadvendte Udtryk fremhævede Bevidstheden om den uendelige Afstand mellem Jord og Himmel; nu er Følelsen bleven langt fortroligere med Himlens umiddelbare Nærhed, og Fantasien færdes med Lethed paa det næstøverste Trin af Himmelstigen, hvor Salighedens Jubel allerede overdøver alle Jordens Røster. Dette gælder om ingen mere end om Correggio; og uagtet det kommer frem i mange af hans Figurer, dog i ingen mere end i hans Assunta i Parma. Denne Fart, denne uhemmede Flugt lige ind i den syvende Himmel — det var netop noget for ham. For rigtig at rive Beskueren med ind i den hellige Begivenhed, han maler højt oppe paa Kuplens Flade, fremstiller han den, som bekendt, som om den i Virkeligheden foregik der oppe i Kuplen, og som den af en Beskuer vilde ses nede fra Kirkens Gulv, hvorved altsaa alle Figurerne, ogsaa Madonnas, bliver sete noget neden fra *(al di sotto in sù).* Ansigtet ses helt i Forkortning fra Hagen, det ene Knæ skyder sig op foran Brystet. Derved faar det desmere Udseende af, at Maria ligger mellem Skyerne som mellem Puder i en Seng. Den hele Fremstillingsmaade bidrager just ikke til Indtrykket af Værdighed eller hvad man kalder „Holdning“ i Figuren; men den opnaar, hvad der er Meningen med den, nemlig den højeste Grad af Illusion: enhver af os, som ser Maleriet. er selv med til Begivenheden.

VIII.

I den nordøstlige Del af Italien, Venedig og de omliggende Provinser, i hvilke den byzantinske Kunst havde mere Indflydelse i Middelalderen end den mellemitalienske, spillede den store, tronende Figur af den himmelfarende Maria langt fra en saadan Rolle som i Florens og Siena, skønt der dog gives Eksempler

paa, at den ogsaa her er fremstillet paa lignende Maade. Et meget vigtigt Stade i Udviklingen i disse Egne betegnes af en Fresco af *Andrea Mantegna* fra hans tidligere Tid (mellem 1450 og 1460). I det samme Kapel i Eremitani-Kirken i Padua, hvor han og hans Fæller af Francesco Squarcione's Skole har malet den hellige Jakobs og den hellige Kristoffers Legender paa Sidevæggene, har han [1]) paa Endevæggen malet Marias Himmelfart, et forholdsvis højt og smalt Maleri, anbragt mellem to Vinduer, hvorfor det unægtelig ikke ses i den bedste Belysning. For neden ser man Apostlene, der staaende ser op efter den svævende Maria. Hun staar paa Skyerne indenfor den mandelformede Glorie, omgiven af mange smaa Englebørn, muntert og festlig paa den paduanske Skoles Vis. Hun staar oprejst, fremstillet lige forfra, med Hovedet noget tilbagebøjet og Blikket opad vendt, Munden lidt aaben, og med Armene bøjede ud til Siderne med opadtil aabne Haandflader. Den her beskrevne Stilling har nogen Lighed med Assuntafigurens i den gamle Fresko i Underkirken af S. Clemente i Rom: ellers tvivler jeg om, at man vil finde noget tilsvarende til den i Middelalderens eller Renaissancens ældre Kunst i Mellemitalien. Det er aabenbart, at Mantegna har modtaget Motivet gennem Traditionen om den gamle kristelige Adorantstilling, i hvilken den tilbedende staar med løftede eller til Siderne udbredte Hænder, med opad vendte, eller lige fremad vendte Haandflader. Disse Motiver kendes allerede fra de romerske Katakombers Malerier og Sarkofagrelieffer, og de er almindelige i byzantinsk Kunst. I saadanne Stillinger er ogsaa Madonna mangfoldige Gange fremstillet i byzantinsk-romansk Kunst, f. Eks. i Relieffer og Mosaiker i Marcuskirken i Venedig. I Padua, i Freskoerne i det Indre af Domkirkens Baptisterium, havde allerede Giusto Padovano (1380) malet den himmelfarende Maria staaende oprejst, med de udad vendte Haandflader løftede i Højde med Skuldrene, Fingrene lige i Vejret. Men han havde ladet Maria se ganske lige frem, uden nogen Løftelse af Blik og Aasyn. Det ny i Mantegnas Figur bestaar netop i det opad vendte Hoved og Blik; dog faar man

[1]) At Mantegna er den af Squarciones Elever, som har malet Assuntabilledet i Kapellet, gælder ikke allevegne for en afgjort Sag. Mig forekommer det dog, at hans Behandling er let genkendelig, ogsaa hans ejendommelige Figurperspektiv i Apostelgruppen forneden.

det Indtryk, at det Problem at male det tilbagebøjede Ansigt i Forkortning nedenfra har interesseret Mantegna nok saa meget som Udtrykkets religiøse og poetiske Indhold. Overhovedet havde denne Kunstner jo altid ganske særlig Interesse for Figurperspektiven og Forkortningen, hvad det samme Maleri ogsaa paa andre Maader vidner om. I Gennemførelsen af Marias Holdning mærker man ogsaa her en vis Ængstelighed fra Kunstnerens Side: Vel er Stillingen af Benene naturlig og rigtig, idet Figuren hviler overvejende paa den ene Fod; men den strenge Symmetri, hvormed dens øverste Parti fremstiller sig, synes udmaalt og beregnet.

Padua ligger kun en ganske kort Rejse fra Venedig. Og da *Tizian* allerede 1511 malede tre Freskobilleder i La Scuola del Santo i Padua og altsaa opholdt sig der i længere Tid, kan der ikke være mindste Tvivl om, at han har kendt Mantegnas Assunta i Eremitani, som ogsaa aabenbart har ledet ham et væsentligt Skridt frem paa Vejen, den Gang han 1518 malede sin store og mægtige Assunta til Frari-Kirken i Venedig. Om der yderligere findes historiske Mellemled mellem Tizians Figur og den omtrent 60 Aar ældre af Mantegna, Figurer der endnu har kunnet lede Tizians Fantasi et Stykke længer frem, er mig ikke bekendt; i hvert Fald er Forholdet mellem Mantegnas og Tizians Assuntaer overordentlig lærerigt med Hensyn til Udtrykkets Udviklingshistorie. I Grundtrækket er Holdningen vedblevet at være den samme: den staaende Stilling, de udbredte Arme, det opad bøjede Hoved. Men hos Tizian er der intet blevet tilbage af den ængstelige Beregning og Symmetri, intet som leder Tanken hen paa Kunstproblemet. Hans Følelse og Fantasi har haft Magt til ligesom med et Løvespring at sætte sig ind i, hvorledes den rene og fuldkomne Kvinde, stedet som Maria her er, kun en kort Flugt, kun faa Øjeblikke fra Himlens forventede Salighed, naturlig vilde bevæge sin Skikkelse, ja enhver af dens Dele lige indtil Lillefingeren; og dermed har han slaaet Gnisten ud af den gamle rituelle Forestilling og faaet Illusionen helt i sin Magt.

Ja denne Stilling er fuldt ud naturlig. Maria svæver ikke her som f. Eks. paa Rafaels sixtinske Madonna: hun staar paa Skyen, der bærer hende opad, fast og sikkert som paa en Marmorsokkel. Miraklet angaar Skyen, paa hvilken der kan trædes saaledes, ikke Marias Holdning. Der er tilmed noget øjeblikkeligt i hendes Bevægelse: en Anelse om, hvad der venter hende, drager hendes Aasyn og Blik opad, da ser hun Gud og Himlens Herlighed

deroppe, hun træder et ilsomt Skridt fremad, saa at den bageste Hæl løfter sig fra Skyens Flade, og aabner med en stormende og higende Bevægelse sine Arme og slaar Hænderne ud. Der er heri vel et Udtryk af Overraskelse og Undren ved det ny Syn ligesom i Fra Bartolommeos Assunta i Berlin; men Tizian har dog opfattet Æmnet langt dybere og væsentligere: hvad han fremfor alt har villet udtale, er Kvindehjertets mægtige Længsel og uvilkaarlige Trang til at favne, hvad hun længes efter. I Modsætning til Mantegnas endnu arkaisk stive Figur gennemfører Tizian en let og ganske naturlig spiraldrejet Bevægelse i Marias Holdning, Drejningen fremhæves desuden ved Klædebonnets hvirvlende Linier.

Det var et stort Held for Tizians Maleri, at Kunstneren ifølge sin Fødeegns Tradition var henvist til at fremstille Maria staaende og ikke paa mellemitaliensk Vis siddende. Den siddende Stilling lader mere eller mindre af Figuren være rent passivt og lader ikke ret dens nederste Halvdel være delagtig i det samme Udtryk som den øverste. Den oprejste giver mere Energi, en mægtigere Følelsesstrømning gennem Figuren som Helhed og giver denne et mere sluttet og samlet Præg. Man føler dette ved Sammenligningen af Tizians staaende Assunta med Correggios siddende: det pludselige Udbrud af Jubel er fuldt saa mægtigt hos Correggio; men der er i Tizians Figur en langt stærkere udtalt aktiv og personlig Vilje. Og det er dette, som overhovedet gør Tizians Maleri til den ypperste Blomst af dette Motivs kunsthistoriske Udvikling, dets Fuldendelse efter Aarhundreders Forberedelse. De middelalderlige Assuntaer var, som vi saa, ganske passive: Beskueren maatte underforstaa, at Gud lod dem vederfares den Naade at optages i Himlen; men deres egen Figur udtrykte det slet ikke: endog de foldede Hænder var ikke mere end et rent udvortes Tegn paa deres Hjertes Tilbedelse. De var udtryksløse; thi Udtryk fremkommer kun ved det synlige Spil af indbyrdes modstridende Kræfter, af Passivitet og Aktivitet. Det passive kommer af sig selv i enhver Menneskefigur, og paa en egen Vis ogsaa i Tizians. Han var jo nemlig den store Maler af Legemsstoffet, af Kødet, der graviterer mod Jorden. Og det mærker man ogsaa i hans Assunta, som har meget mere jordisk Legemlighed, mere „Kød og Blod“ end de ældre. Men dette overvindes af hin mægtige Stræben opad: denne Maria lader det ikke være nok med at drages af en usynlig Magt: hun vil selv, og det kan man se!

At Renaissancen her kunstnerisk har fuldbyrdet den kristelige Middelalders Hu og Tanke, at den har givet det fuldttonende Udtryk for, hvad denne vel havde ment, men ikke formaaet at udtrykke, det er aabenbart og ubestrideligt. Og da der her er Tale om Tizians og Correggios Hovedværker, som det dog ikke godt gaar an at udelukke fra Renaissancen, kan dette være en gavnlig Lære for dem, der ynde at opfatte Renaissancen som væsentlig antik og hedensk. Ja hvis man overhovedet kan tillægge en malet Figur religiøse Egenskaber, saa maa man kalde Tizians Assunta mere personlig religiøs end Middelalderens: medens hine kun kan have Betydning for dem, der forud kender Dogmet om Marias Himmelfart, taler denne — uden Sufflør — til andre, river dem med sig, gør Proselyter, om det skal være. Dette gælder om den fremstillede Figur. Et andet Spørgsmaal er det naturligvis, om den Kunstner, som har malet den, den Tidsalder, som har fremstillet den, var frommere end de ældre, om ikke dette fuldendte Udtryk for Sagen forudsætter, at den, som udtrykker den, har den noget mere paa Afstand. Man kan endog spørge, om der her ikke er kommet et Gran af noget ind i Sagen, som Middelalderen ikke har tænkt paa og ikke har villet udtrykke, selv om den evnede det, nemlig netop denne Aktivitet, denne Egenvilje, som først frigør Udtrykket. Middelalderen vilde opad — derom er der ingen Tvivl; men den lagde ikke en saadan Akcent paa, at den vilde: det stemmede ikke med dens Religiøsitet.

Der er ved Tizians Assunta i Sammenligning med de ældre lidt af en himmelstormende Titanide. Det berøver den ikke Præget af det kristelige — dens Sjæl er jo idel Kærlighed, ligesom dens Skikkelse minder om en Lue i dens opadstræbende Bevægelse. Men medens f. Eks. Donatello eller Andrea della Robbia mere har haft Marias Moderkærlighed i Forhold til Menigheden for Øje, er der ved Følelsen i Tizians Figur noget mere erotisk: hun er Himlens Elskerinde.

Her blev altsaa Udviklingens Toppunkt naaet; og vi har tillige set, at det blev naaet omtrent samtidig i Venedig og i Mellemitalien. Paa det Tidspunkt, som vi her dvæler ved, trængte det opad vendte Udtryk ogsaa sejrrig igennem ved flere Opgaver: som et af de allerherligste Eksempler skal jeg minde om *Rafael's* Cæcilie, der staar lyttende til den himmelske Musik, idet hun lader den jordiske fare (i Bologna, fra 1514). I kunsthistorisk

Henseende er dog et andet af Rafaels Malerier endnu mere lærerigt i denne Sammenhæng, nemlig Transfigurationen, nu i Vatikanets Pinakotek. Ældre Malere som Fiesole og Giovanni Bellini havde fremstillet Kristus ved hans Forklarelse paa Bjærget staaende paa Bjærgtinden, med udbredte Arme og skuende lige frem. Men da Rafael 1519 komponerede sit Maleri, lod han Kristus svæve over Bjærget med udbredte Arme og med løftede og fremadtil aabne Hænder og med løftet Blik og Aasyn [1]). For øvrigt kan man ikke sige, at den opad vendte Bevægelse nødvendig hører hjemme i dette Æmne: der er her ikke saa megen Opfordring til den som ved Marias Himmelfart. Men det tilfredsstillede Tidsalderens Følelsesretning, dens stigende Forkærlighed for det subjektivt bevægede, at forestille sig Kristus ved denne Lejlighed baade i sjælelig og i legemlig Betydning henrykket fra Jorden, af en indre Drift, der fører ham opad. Henrykkelser, paa én Gang legemlige og aandelige, blev i den følgende Periode et meget yndet Æmne.

Naar jeg nu efter at have naaet Bjærgets Top i den historiske Udvikling, jeg gennemgaar, atter begiver mig nedad, vil jeg, som rimeligt er, tage Sagen noget hurtigere og kun efter friere Valg dvæle lidt nøjere ved enkelte Momenter og Episoder i Udviklingen, som ved mine Studier over Æmnet har forekommet mig særlig mærkelige. Om selve den italienske Kunst har jeg dog ikke noget yderligere at tilføje. Vel rummer Gallerierne og Kirkerne i Italien en stor Mængde Fremstillinger af Marias Himmelfart fra det 16. og 17. Aarhundrede — og nu er Udtrykket altid opadvendt: man ser, hvorledes denne Lue, da den en Gang var bleven tændt, greb bestandig videre om sig. Men Luen brænder mat i Sammenligning med Tizians eller Correggios: det

[1]) Der gives en langt tidligere Behandling af Transfigurationen, hvor Rafaels Resultat paa en Maade er foregrebet, nemlig et lille Maleri, som mærkeligt nok henføres til Giotto, og som ogsaa bærer hans Præg, om det end ikke er malet af hans Haand. Det findes i Akademiet i Florens blandt en Række af smaa Billeder i firkløverformede Rammer af Kristi Historie. Kristus løfter her Hænderne ud til Siderne med de aabne Haandflader halvt fremad, halvt udad. Ansigtet er vendt lidt til Siden: det er selv vel ikke bøjet opad; men Blikket er det en lille Kende. Det synes ogsaa at have været Kunstnerens Mening at Kristus skulde svæve: Figuren er altfor meget ude af Ligevægt til, at den kan være tænkt som staaende. Dog er dette ikke ganske tydelig udtrykt.

er, som om den havde fortæret Vedet og nu kun flammede over Asken. Der fremstod jo heller ikke efter deres Tid nogen Kunstner i Italien, som overhovedet kunde maale sig med de gamle, og mindst i et Æmne som dette. Alt har sin Tid, og der skrives vel Iliader efter Homer; men de skrives ikke godt. Hvor umaadelig mat er ikke f. Eks. Guido Renis Marias Himmelfart i Pinakoteket i München: Stillingen i Assuntafiguren er endnu omtrent den samme som hos Tizian; men Viljen, Energien er rent borte. Langt snarere finder man i andre Æmner end dette, især fra det 17. Aarhundrede, Fremstillinger af det opad vendte Udtryk, som griber ved Inderlighed og Sandhed; som Eksempler kan jeg fremhæve Cigolis Billede af den bedende S. Franciscus i Uffizierne i Florens og Daniele Crespis Madonna med Kristus's Lig i Galleriet i Madrid.

IX.

I de andre europæiske Lande havde, ligesom i Italien, Marias Død og Himmelfart været hyppige Æmner for Kunsten i den senere Middelalder. Ved Fremstillingen af hendes Død var i tyske og nederlandske Billeder efterhaanden, endog før Reformationen, undertiden næsten alt fjernet, hvad der havde et overnaturligt Præg; og tilbage blev kun Billedet af den aldrende, fromme Kristinde paa Sottesengen, omgiven af sine kære og trofaste — et Billede ligesom for en mild Stiftelse, hvor alt er ført saa nær op til det hjemlige Liv som muligt, og som derfor gør et særlig troværdigt og hyggeligt Indtryk. Det er et Eksempel paa, at den Stræben efter Udrensning af de religiøse Forestillinger og efter inderligere Tilegnelse af de ægte, som udgør Reformationens Væsen, ingenlunde først kom med den, men allerede var virksom i Stilhed før Reformatorernes Fremtræden.

Ogsaa Marias Himmelfart fremstilles tit, dog uden at den himmelfarende Skikkelse i Henseende til Størrelse, Plads og ydre Effekt paa nogen Maade faar en tilsvarende Betydning som i Italien. Det Hang til en religiøs-æstetisk Dyrkelse af den store Menneskefigur, som Italien havde arvet fra Oldtiden — eller i alt Fald havde tilfælles med den — hører ikke hjemme i de nordiske Nationers ældre, mere selvstændige og nationale Kunst.

Det er den oprejst staaende Assuntatype, som udenfor Italien er den almindelige; og den kunstneriske Behandling af Mariafiguren gennemgaar en lignende Udvikling som i Italien. I

det 13. og 14. Aarhundrede er Holdningen endnu arkaisk stiv; senere, under Realismens Udvikling, omtrent fra Aar 1400 at regne, bliver den, især i Enkelthederne, mere studeret efter Naturen. Men der viser sig i de nordligere Lande ikke mindste Tilbøjelighed til at gennemføre det opadvendte Udtryk i Stillingen: uagtet dette dog skulde synes at være en nødvendig Konsekvens af selve Tanken i Æmnet, saa drager den nordiske Kunst ikke denne Konsekvens. Som Eksempler blandt mange skal jeg nævne et Par Værker, der er udførte, medens den gotiske Stil endnu stod ved Magt i hele det nordligere Europa, men som dog er samtidige med den høje Renaissance i Italien: først det fortrinlige udskaarne Alterskab i „Briefkapelle“ i Mariekirken i Lübeck, der bærer Aarstallet 1518 — samme Aar da Tizians Assunta blev malet! — dernæst Jean Trupins berømte udskaarne Egetræs-Korstole i Katedralen i Amiens (udførte mellem 1508 og 1522): begge Steder er den himmelfarende Maria fremstillet i forholdsvis lille Figur blandt mangfoldige andre — den nordiske Kunst opererer jo i det hele gerne med mange og smaa Figurer, medens den italienske har Forkærlighed for den enkelte, store —; hun bæres paa gammeldags Vis opad af Engle, ganske passivt, folder — det vil sige: sammenlægger — Hænderne foran Brystet og holder Ansigtet lige frem, ikke det mindste løftet, Blikket snarere nedslaaet. Her ser man maaske allertydeligst, hvad der for Resten bekræftes paa hundrede andre Maader, hvor lidet den nordiske Kunst formaaede ved egne Kræfter at finde Udtrykket for, hvad man kan kalde den magnetiske Tiltrækning af en Skikkelse til en anden Skikkelse eller Magt. Nordeuropæernes — navnlig Germanernes — Legemer kommer vel i Virkeligheden noget mindre i Bevægelse ved en saadan Tiltrækning end Italienernes, og den nordiske Kunst har mindre Øje derfor. Og det var sandsynligvis aldrig blevet anderledes, hvis ikke den ny Berøring med Italiens Kunst havde lukket Nordboernes Øje op for, hvorledes Mennesker bevæger sig under Paavirkning af et mægtigt aandeligt Indtryk.

Saa kommer den italienske Indflydelse, som man i de nordiske Lande benævner Renaissancen. Som Eksempel paa en af de ældste Fremstillinger af Marias Himmelfart af nordisk Renaissancekunst vil jeg nævne et lille Marmor-Relief, der fra en fransk Kirke er kommet til Louvre-Museet, hvor det henføres til

1ste Tredjedel af det 16. Aarhundrede. For neden er fremstillet Marias Død, oven over ser man hende paa Himmelfarten, som en nøgen, kun af et ganske tyndt, smalt Klædebon omflagret Kvindeskikkelse; hun træder let paa Skyerne og holder Hænderne foldede foran sig. Hovedet er vel nu beskadiget; men det er tydeligt, at Blikket har vendt opad. Det er — i Forbigaaende bemærket — den eneste nøgne Fremstilling af Maria som voksen Kvinde, jeg nogen Sinde mindes at have set: aabenbart har den gamle Forestilling om Sjælen som et nøgent (eller let svøbt) Barn her blandet sig med den fra Italien kommende, moderne og emanciperede Forkærlighed for den nøgne Kvindeskikkelse.

Det faldt noget lettere for Franskmændene at tilegne sig Italienernes Sans for Bevægelsen: for Nederlænderne var den fri, stærke, udtryksfulde italienske Plastik foreløbig noget udvortes tillært: de gengiver den med en vis kejtet, undertiden temmelig meningsløs Voldsomhed. Det var først *Rubens* som (i det 17. Aarhundrede) helt tilegnede sig det magnetiske Udtryks Hemmeligheder, vistnok under stærk og mangesidig Paavirkning af italiensk Kunst, men dog saaledes, at det blev fuldt nationalt flandersk og fuldt individuelt Rubensk. Han har ogsaa malet Marias Himmelfart, endog flere Gange, paa italiensk Vis til Højaltrene i store Kirker, deriblandt ogsaa til den kolossale gotiske Katedral i Antverpen; og blandt alle det 17de Aarhundredes Billeder af dette Æmne er hans vistnok de ypperste. Rubens staar i Henseende til Udtrykkets Magt og Vælde ellers ikke tilbage for nogen anden Maler; men i dette Æmne naar han dog ikke op paa Højde med de gamle Italienere, Correggio eller Tizian. Han fremstiller — maaske under Paavirkning af Correggio eller Andrea del Sarto — paa Altertavlen i Antverpen Maria siddende paa Skyerne: hun sænker den højre Haand, aaben udadtil, med en Gestus af undrende Hengivelse og berører med den anden let sit Bryst. Hendes Blik, ligesom hele hendes Flugt, gaar i skraa Retning op til Siden. Det er prægtigt og berusende festligt; men det er ikke meget inderligt eller dybt i Følelsen.

Men — bortset fra Marias Himmelfart — er Rubens for Resten en af de mærkeligste og ypperste Fremstillere af det opad vendte Udtryk. Skal man i det hele nævne den Periode i hele Kunsthistorien, som fandt størst Tilfredsstillelse ved Billeder af det himmelvendte Aasyn, saa er det aabenbart det 17de Aar-

hundrede [1]). Man svælgede i Rubens's og Berninis Tidsalder i denne Art af Sværmerier: den nyere polemiske Katolicisme, i hvilken Jesuiterordenen gav Tonen an, fremelskede disse idelige Henvendelser til Himlen, disse Beruselser i Følelsen, snart i Alvor og glødende Andagt, snart i veg og kvindagtig Sentimentalitet. Og i det 17de Aarhundrede var Nederlænderne — ligesom Spanierne — kunstnerisk forude for Italienerne.

I ethvert Galleri, hvor Rubens er rigere repræsenteret, kan man plukke nogle af de himmelske Roser, som han har plantet. I Berlin ser man f. Eks. hans hellige Cæcilie siddende ved sit Orgel; hun er tyk og fed som alle Rubensske Kvinder; men Sværmeriet tærer alligevel som en hemmelig Orm paa hendes Indre, og der er hektiske Blus paa hendes Kinder, idet hun lader det blanke, glasagtige Blik sværme opad gennem alle syv Himle, som om hun hilste smilende paa Englene deroppe. Sundere og skønnere er en hedensk Kvindeskikkelse i samme Galleri: Andromeda, som staar nøgen, lænket til Klippen, hvor hun længe har været ængstet af Rædsler, men nu ser opad efter Befrielsen med det yndigste Udtryk af frisk Haab i de taareglinsende Øjne. Men er det ikke forunderligt, at Rubens har malet denne hedenske Skønhed langt mere gennemstraalet af Haabets Udtryk end den kristne Martyr Sebastian, som staar bundet til Træet og lider Døden for de romerske Soldaters Pile! Kan vi tro vore Øjne? Her træffer vi paa kristelig Grund noget af hin mørke Anklage mod de himmelske Magter, som i Skulpturer og Malerier fra den senere antike Tid — nærmest ledes Tanken hen paa det saakaldte „Døende-Alexander“-Hoved i Florens, som ovenfor er omtalt, og

[1]) Hvad hin Tidsalders største Digter, den ogsaa i senere Tider saa forgudede Shakespeare — der dog undertiden virkelig havde mere af Ord, stemningsfulde og kulørte Ord, end af Mening og virkeligt Syn paa Livet — kan afstedkomme paa dette Omraade, kan ses af *„Et Vintereventyr“* (Lembckes Overs. S. 275): „Hvilken ædel Strid mellem Glæde og Sorg stred ikke Paulina! Hendes ene Øje sank mod Jorden ved Tanken om hendes Mand, det andet hævede sig mod Himlen, fordi Oraklet var fuldbyrdet.“ — Tableau!!! — Det bemærkes, at Udtrykket hos Shakespeare ikke, som et lignende etsteds hos Dickens, skal være spøgefuldt ment: det er sagt i ramme Alvor. Om det der, hvor det staar, hidrører fra en forvansket Tekst, kan jeg ingen Mening have om; men for Resten er jo hele Stykket et (genialt) Makværk.

som Rubens kan have lært at kende i Italien[1]). Man kunde være tilbøjelig til at antage, at det hidrørte fra en vis Ubetænksomhed af Rubens, der jo havde megen Interesse og Opmærksomhed for Antiken, at han for en Gangs Skyld havde overført et meget udpræget hedensk Udtryk paa en kristelig Martyr, hvis der ikke ogsaa paa andre Steder i hans Kunst forekom noget lignende. I det berømte Billede *Le Christ à la paille* (i Galleriet i Antverpen) har han fremstillet Maria ved Kristi Lig, som netop er nedtaget af Korset: hun fjerner Lagenet fra Sønnens blodige og vanheldede Hoved og løfter sit Ansigt, med Smerten dirrende i enhver af dets Muskler, og sit Blik imod Himlen ligesom med det Spørgsmaal: Var al denne Kval og Gru virkelig nødvendig? Dette Hoved er ikke alene det bedste, det som aabenbart har interesseret Kunstneren mest, paa hele Maleriet; men det er overhovedet et af de mest inspirerede og geniale Stykker Malerkunst, som man noget Sted faar at se — vidunderlig dybt og gribende i Følelsens Udtryk. Men Indholdet i dette Udtryk er meget langt fra at være kristelig Gudhengivenhed: Maria gaar her aabenbart i Rette med Himlen for den dybe Krænkelse, den har tilføjet hendes Moderhjerte. Det er i denne Retning meget mere emanciperet, mere oprørsk i Aand og Tanke end det antike Niobehoved, med hvilket det har det Lighedspunkt, at det fremstiller en Moder, hvem Himlen berøver hendes Barn; men Rubens's Madonna er slet ikke paavirket fra denne Kant. Rubens havde en overlegen Intelligens; han var paa sin Tids Vis en stor Psykolog og kan ikke antages at have grebet fejl af, hvad han vilde udtrykke. Han anses ogsaa for en særlig god og rettroende Katolik — men hvorledes kan han da have givet Guds smertefulde Moder et saa lidet kristeligt Udtryk?

Det 17de Aarhundredes Fremstilling af det himmelvendte Udtryk er overvejende patetisk ligesom hele dets Kunst: det er Sjælen, som trænger sig op til Lyset fra en dyb, mørk Afgrund af Sorg eller Lidelse. Dette Udtryk hører i hin Periode hjemme i Figurer som angergivne Syndere eller lidende Martyrer, fremfor alt i Kristus paa Korset, eller, som vi allerede har set Eksempler paa, i Maria, der sørger over Kristi Død. I ældre Tider, i det 15de eller endnu i Begyndelsen af det 16de Aar-

---

[1]) Dette Hoved er fundet før 1564. Smlgn. H. Dütschke: Antike Bildwerke in Oberitalien III. p. 225.

hundrede, var det ikke Skik at fremstille hverken den Korsfæstede eller den smertefulde Maria paa denne Maade. I Billeder af den Slags Æmner blev Rubens's Elev *van Dyck* en overordentlig Mester. Han havde ikke saa meget Blod som Rubens, men kildnere Nerver, og hans paa én Gang dybe og bløde og indsmigrende Følelse tilfredsstillede hans Tidsalder maaske fremfor nogen andens og har bidraget meget til at give den dens Præg. Derom kan man ogsaa overbevise sig ved flere Billeder i Galleriet i Antverpen, hvor vi standsede sidst i Anledning af Rubens's Maleri, især ved den store Gravlægning, som van Dyck malede til Højalteret i Beguinerkirken i Antverpen. Maria har her Karakteren af en ædel og fornem Lady af nordisk Byrd: hun vender Ansigtet med de skarpt skaarne og fine Træk op imod Himlen og gør med venstre Haand en Bevægelse, som om hun viste Gud deroppe hans martrede og døde Søn. Og fra de dybtliggende, forgrædte Øjne sender hun et langt Blik derop, et Blik som en sølvhvid, bævende Maanestraale, saa sværmerisk i sin Følelse og Tro, at det synes, som om Aanden havde løsnet sig fra Legemet og tog sin egen Flugt mod det høje. Det er skønt og sublimt; men det er i høj Grad, hvad man kalder overspændt. Buen er ved at briste; men da slappes den ogsaa. Derefter, i Aarhundredets senere Del, bliver Religionen overvættes kælen og følsom: man bader sig i søde og salige Sværmerier og Længsler efter en fuldkommen Hensynken i Guds Væsen.

De nordlige Nederlande, Holland, havde som bekendt antaget den reformerte Tro og derved i mange væsentlige Henseender brudt med Kunstens gamle Traditioner. I deres Kunst har ogsaa den borgerlige Side Overvægten; der er mindre Plads for kirkelige eller rettere: bibelske Æmner, hvorfor ogsaa denne Slags Udtryk forekommer sjældnere. Dog sætter ogsaa her det 17de Aarhundredes almindelige Aandsretning mange Spor. Blandt *Rembrandts* Kompositioner er der vel her nærmest Opfordring til at minde om hans Kristi Himmelfart i Pinakoteket i München (henhørende til den Række temmelig smaa Malerier over Æmner af det ny Testamente, som Kunstneren malede 1633 for Prins Frederik Hendrik af Oranien). Denne himmelfarende Kristus, som staar paa en Sky, vilde i Henseende til Holdning og Bevægelse noget nær kunne beskrives med de samme Ord som Tizians Assuntafigur i Venedig: Ligheden er paafaldende nok til at fremkalde en Formodning om, at Rembrandt ad en eller anden

Vej har kendt Tizians Maleri fra Kompositionens Side. Men om uselvstændig Efterligning er der naturligvis ikke Tale; og Forskellen mellem de to Figurer er ikke mindre mærkelig end Ligheden. Den beror for en Del paa, at den hollandske Kunstner ikke er delagtig i Italienerens plastiske Skønhedssans: hans Kristus er en Hollænder som han selv, tungt og klodset skabt og aldeles uden Ynde i Linier og Bevægelser. Men tillige har Rembrandt stilet imod et andet Maal end Venezianeren; og i Henseende til Udtrykket hævder hans lille Figur alligevel sin Plads ved Siden af Tizians store: der er en imponerende Myndighed og Højtidelighed i den Maade, hvorpaa Guds Søn her udbreder Armene og med Blikket genhilser Himlen, hvor han hører hjemme, i sejrrig Følelse af, at han har fuldbragt sin Mission paa Jorden.

Tysk og engelsk Kunst kommer i det 17de Aarhundrede næsten ikke i Betragtning; og det mærkeligste og selvstændigste ved den franske — vi taler jo her væsentlig om den religiøse Kunst — nemlig Nicolas Poussins nye, rationelle Klassicisme, kunde naturligvis aldeles ikke være gunstigt for det Udtryk, vi her omhandler. Derimod har den spanske Billedhugger- og Malerkunst stor Betydning for dets Historie. Loyolas, den hellige Teresas og Michael Molinos's Fødeland var jo Hovedarnestedet for den ekstatiske og fanatiske eller sentimentale Religiøsitet, og derom bærer ogsaa den spanske Kunst fra det 17de Aarhundrede tilstrækkelig Vidne. Kun er det mærkeligt, at den største af alle spanske Kunstnere, *Velazquez,* som dog har malet ikke faa religiøse Æmner, saa godt som aldeles ikke har fremstillet denne Slags Udtryk [1]). Og dette er saare karakteristisk for denne paa en Gang stolte og prosaiske Kunstner, naar man betragter ham i Forhold til hans hele Tidsalder: han gik jo gennem Livet iført en Sejrsskjorte af aandelig Ædruelighed og Sandhed, som var uigennemtrængelig for al den svovlede Ild og Røg, hvormed han paa alle Kanter var omgivet. — Men for Resten! Hvo har talt Stjernerne paa Himlen, og hvo har talt de himmelvendte Blikke

[1]) Den eneste Figur af Velazquez, hvorom der vel i denne Sammenhæng kunde være Tale, er den hellige Paulus, den ældgamle Eneboer i Ørkenen, som ser op imod Ravnen, der kommer flyvende med Brødet, med den rørende Renhed og Troskyldighed hos Alderdommen, der er blevet Barn igen (Galleriet i Madrid). Man kan vel sige, at det ikke er Himlen, men Ravnen og Brødet, han vender Blikket efter; men sjælelig betragtet har hans Udtryk dog en anden Adresse.

i den spanske Kunst: i den hede og tørre og haarde *Ribéras* eller i den ærlige og andægtige *Zurbarans* eller i den poetiske og elskværdige *Murillos* — for ikke at tale om alle de andres! Ejendommelig for de spanske Kunstneres Behandling af dette Udtryk er det i det hele, at de mere fordybe sig i dets mørke Bund end fremhæve dets Lysside: der er en forfærdende og storartet Alvor i en Figur som Zurbarans knælende og bedende Munk (National Gallery i London), hvis Ansigt ligger i mørk Skygge af Munkekuttens Hætte og som „kalder fra Dybet paa Herren“ (de profundis clamavi), som der staar i den 113. Salme. Ejendommeligt er det ogsaa, at det, som man kan kalde den sjælelige Luft i Udtrykket, kun sjældent er rigtig ren i den spanske Kunst. Der er en bekendt mærkelig Træfigur (af Alonso Cano?), som forestiller den hellige Franciscus, staaende saa stiv som en Pæl, med Hænderne stukne ind i sine Kutteærmer, og stirrende opad mod Himlen med stive Blikke, næsten sjælelig udslukt som et osende Spedelys. Nu kan Luften vel andre Steder være langt behageligere: i Murillos skønne, sværmeriske Fantasier er den som den fineste Røgelseduft; men helt fri og sund og god at aande er den dog næsten aldrig.

En Gang da jeg i Louvre sammen med en aandrig Ven betragtede de udvalgte Mesterværker af Malerkunst i Salon carré, blandt andre Murillos saakaldte „Marechal Soults Madonna“ — det berømte Billede af den hellige Jomfru staaende paa Halvmaanen i Lysglans mellem Natteskyer, med Hænderne korslagte over Brystet og med det uskyldige Blik svævende opad, selv en himmelsk Vision og dog med Længsel efter noget endnu højere[1]) —, sagde min Ven, da vi forlod det, at det dog i Grunden lignede „et Chokoladepapir“. Naa, det maatte da være meget fin Chokolade, som skulde pakkes ind i den Slags Papir. Jeg, som er ældre end min aandrige Ven og ikke saa vidt fremskreden i Modernisme, fralægger mig al Delagtighed i hans uærbødige Idéassociation. Men jeg tror ikke, at han staar meget ene med den nu om Tide, og jeg mener ogsaa at forstaa Meningen deri. Skylden falder blot ikke paa den store spanske Mester — selv om dette Maleri i Virkeligheden ingenlunde er hans bedste, og ikke saa ganske frit for at være noget sødlig koloreret —: Skylden

---

[1]) Billedet tolkes som *den ubesmittede Undfangelse* i Henhold til Johannes's Aabenbaring 12, 1—2.

er de vindskibelige Synderes, som i vore Dage pynter saavel Chokoladepapirer som Svovlstikke- og Cigaret-Æsker med Glansbilleder af kvindelige Skønheder, der ogsaa gerne vender Øjnene mod Himlen; thi dette Træk er nu sunket ned til at være en billig Ingrediens — en Slags Sukker eller Chokolade — i kvindelig Tillokkelse. Dog er denne Art af Udtryk heller ikke udgaaet af den bedre Kunst i vor Tid — der vilde være en Mængde at nævne, hvis man samlede al Ting sammen. Hvor meget nu enkelte af os end kan have haft Lejlighed til at se af nyere Kunst, saa er der ingen, som kender den mere end i Udtog. Men jeg frygter alligevel ikke for at tage fejl, naar jeg paastaar, at der i de sidste 200 Aar ikke er fremstillet noget opad vendt Udtryk, som paa nogen Maade kan maale sig med de ypperste af de gamle, Tizians Assunta, Rafaels Cæcilie, Rubens's og van Dycks Mater dolorosa — for kun at nævne de allerypperste. Naar man finder, at Murillos Madonna minder om et Glansbillede — hvad skal man saa sige om *Pierre Prudhons* Marias Himmelfart (ligeledes i Louvre) — og Prudhon hører dog i Sandhed til de betydeligste, de genialeste Malere fra de sidste 200 Aar.

Nej, Kunsthistorien vidner klart nok om, at dette Udtryk har haft sin Tid, og de henrundne Tider kommer ikke tilbage.

Men Sagen er jo ogsaa, at der i det himmelvendte Udtryk altid er en Ingrediens af noget mytologisk, hvad enten det træffes paa hedensk eller paa kristelig Grund,[1] eftersom det beror paa en Forestilling om, at Guddommen eller Fuldkommenheden eller Saligheden findes oventil, i Ordets rent fysiske Betydning. Der kan nu ikke tvivles om, at denne Forestilling er meget indgroet i Menneskeslægten, hvilket vel ogsaa har sine gode psykologiske Grunde. Der kan derfor heller ikke tvivles om, at den altid vil udøve en overordentlig Magt over Sindet, og at derfor den gamle Kunst, der har bygget paa den, ikke vil blive forældet. Men ikke des mindre er denne Forestilling ikke rent religiøs, men delvis mytologisk. Og derfor er det himmelvendte Udtryk heller ikke saa meget et Udtryk for Religion som for, hvad man kan kalde *Menneskehedens utaalmodige Idealisme.* Der gives en ideal Trang, som taalmodig stræber frem ad den lange, lange Vej, som med Sved og Møje hugger sig gennem Tjørnekrat, i Haab og Tro paa, at alt efterhaanden skal blive bedre og lysere. Det er Virkelighedens, Arbejdets, Tidens, Viljens Idealisme. Men Billedkunsten, som ser alt i Momentet, er den rette Tolk for

Idealismens Utaalmodighed, der ikke kan undvære at se Maalet som naaet, selv om det kun er i en foregribende Illusion, der ikke kan undvære at holde Rast paa Vejen for at lade Sukket stige op mod Himlen og Blikket følge det derop til den store, lyse, aabne Tumleplads for Fantasien. Saa længe Dampen arbejder inde i sin Beholder, da er den virksom; men da mærker man den kun paa det Arbejde, den udretter; naar den slipper ud i det fri, da bliver den hørlig og synlig; men da udretter den ikke noget.

Jul. Lange.

Hestehandel.

Hippologisk Markedsstudie fra Ferien.

Der var Hestemarked i Hillerød. Alt, hvad i fire Mils Omkres havde Draabe af Handelsblod i Aarene, og som ellers kunde krybe og kravle hen ad en Landevej, havde givet Møde.

I Embeds Medfør — jeg skulde købe min sædvanlige Ferie-Hest — befandt jeg mig midt i Vrimlen af tobenede og firbenede og morede mig kongeligt.

Der var Bønder af alle Slags. Brede, pluskæbede Gaardmænd, der traadte fast i Jorden, med Merskummere og dybe Lommer, hvor Sølvet laa løst. Smaa, forknytte Husmænd og Indsidderfolk, lidt skæve i Ryggen og med korte Bukseben. Unge, rødmossede Knøse med skinnende hvide Tænder, med tomme Lommer, men med Hjerterne fulde af erotiske Længsler efter Købstadens Herskabspiger.

Der var Prangere af alle Slags. Stor-Matadorer, rige Hestehandlere fra Hovedstaden, velklædte, efter sidste Mode, med uægte Guldkæder og skrigende Slips, med hovne Miner og blaseret Væsen, tilsyneladende ærgerlige over at have nedladt sig til at komme et Sted, hvor Omsætningen var saa latterlig lille og Tilbudet saa uforskammet usselt, at der næppe var et Dyr, man gad se paa. — Og Prangere af anden og tredje Rang, lige ned til den bondeklædte Landslagter, der driver Hestehandel som tilfældigt Sjov og priser sig lykkelig, hvis han kommer hjem blot fem Kroner rigere, end han gik ud.

Ogsaa Hestene er repræsenterede i de fleste Varieteter, ganske naturligt, da det jo er paa dem, hele Forestillingen er lavet. Her er Heste i alle Størrelser, alle Racer, alle Kvaliteter og alle Aldre, lige fra kaade Føl til forslidte Udgangsøg.

Store, højtvrinskende Frederiksborgheste, blankbrune og fyrige, med prustende Næsebor og vagtsomme Øjne. Tunge, velnærede Jyder med stærke Halse, sene i Vendingen men dygtige Slidere for Harve og Plov. Letbenede Svenskere, smalle over Krys og Lænd, med smaa Hoveder, rappe men upaalidelige som Tjenestepigerne fra samme Land. Gamle Kameler med skarp Pukkel bag den tyndhaarede Manke, halvsovende, udmagrede, brudte i Ryggen, graanede omkring Øjet og Mulen, næppe tredive Kroner værd, kun tjenlige for Hesteslagteren og dog med Udsigt til et forlænget Liv som Tørveæltere i Mosen — stakkels Dyr! Halvgamle Islændere med sløvede Øjne, med lyse Minder fra sorgløse Ungdomsaar, da de førte Titel af Ponyer og slikkede Sukker af hvide Damehænder, — nu maa de flakke fra Stald til Stald mellem hæse Frugtprangere, der kniber slemt paa Foderet. Hist henne et Par Russere, smaa Steppeheste, sikre paa Foden, uopslidelige og nøjsomme, — her en tætsluttet, prægtig Gudbrandsdøl, let kendelig paa den sorte Stribe, „Aalen", der løber fra Pandehaaret langs den isabellafarvede Ryg helt ud i Halespidsen.

Udvalget er broget og rigt, her er noget for alles Smag. Kommer at købe! Sælg med Forstand!

Og kom hid, alle I Yndere og Samlere af det danske Sprogs Slang- og Kraftord! Ikke to Skridt kan I gaa, uden at det jo smelder jer om Ørene med sære, ukendte Udtryk, knaldende Vendinger, der glimrer af pragtfuld Simpelhed.

Med Genkendelsens milde Glæde ser jeg hist henne min Ven, Landslagter samt Hestehandler Sørensen, tronende højt over alt Folket paa Bukken af en Charabanc, hvis Sæder er betrukne med ildrødt Fløjl. Ved sin utrolige Overtalelseskunst prakkede han mig sidste Sommer en Svensker paa, som jeg knap otte Dage efter maatte sælge med svimlende Tab, da den viste sig at være stærkt befængt med Flyvekuller. Vist er det ham! Han bærer samme, storternede Kasket som i Fjor, sat saa skraat over Hovedet, at den næsten dækker det venstre Øre, bag hvis kraftigt udviklede Lap alle de Ræve sidder, som han paa saadan en Hillerød-Dag har Brug for.

Jeg nærmer mig Sørensen, der i Øjeblikket er ved at gøre Forretning.

En ungdommelig Præstemand, der om kort Tid skal tiltræde sit første Kald, i Omegnen af Hillerød, er med sin næppe

tyveaarige Hustru — en nydelig Blondine — mødt op for at købe et Tospand, der skal drive hans Jord og trække ham til Anneks-sognet om Søndagen. Hans totale Mangel paa Kendskab til Heste og hendes Forskræmthed i al denne vilde Hurlumhei er lige rørende, og det er et helt Genrebillede at se disse unge Præstefolk købslaa med Landslagter Sørensen, der ikke har været længe om at lugte, at her er et Par Fugle, der kan plukkes tæt.

Sørensen holder sine to Sjællændere stramt i Tøjlen, hvad der slet ingen Grund er til, da de to Sjællændere ikke ønsker andet i Verden end at staa stille og glo. Samtidig underholder han dem livligt med Tilraab som „Ingen Kiks, Drenge!", „Naa, ka' du staa, Fritz, Din halvtuskede Rad, eller jeg ska' Fa'en dundre mig lange dig en Øretæve ud, hvis du saa meget som mimrer med Snuden!" — Alt sammen uden tvingende Nødvendighed, da de to Sjællændere vilde staa som mejslede i Sten, saafremt Slagter Sørensen ikke ved pludselige Ryk i Linerne og umotiverede Piskeknald hvert Øjeblik bragte dem ud af den Sindets Ligevægt, de saa meget attraar.

Den unge Præstefrue ser usikkert spørgende op paa sin Mand. Han sender hende et kærligt, stille Smil og trykker hendes Arm fastere i sin.

„Her er akkurat, hva' De søger, Hr. Pastor, det er der ikke Tale om!" brøler Sørensen i sit Ansigts Sved, „et Par skikkelige Dyr og iligevel opmærksomme Travere, naar det gælder at stryge hen ad Kirkevejen!"

„Ja", siger Præsten, „jeg skulde jo have mig to — —". Han faar ikke Lov at tale ud.

„Det, De ska' ha', staar her, Hr. Pastor. De er saa fromme, min Salighed, at Deres Børn ka' køre dem i en Sytraad."

„Ja — Børn har jeg nu ikke", siger Præsten med et Smil, og han mærker et let Tryk i sin Arm.

„Hva' De ikke har, ka' De faa", raaber Sørensen, „jeg begyndte osse med ingen, men nu render der elleve Unger derhjemme, der alle raaber Far. Men disse to Dyr garanterer jeg for i et og alt, si'r jeg, i et og alt — der er ikke Tale om den Ting. Det er en Handel, De aldrig kommer til at fortryde paa, for det er Kram, enhver ka' se, hva' er".

Den unge Frue læner sig en Smule ængstelig op mod sin Mand og siger halvhøjt:

„Carl, jeg synes, at den nærmeste Hest har saadan et underligt Øje.“

Intet undgaar Sørensens Opmærksomhed. Hans Hørelse er skarp.

„Underligt Øje! Sig ikke det i nogen ond Betydning, min Dame. Det er netop et dejligt Øje, Dyret har. Fritz er et Mandfolk, li'som vi andre, og naar han ser smukke Kvindfolk, saa skeler han paa det venstre Øje, Raden, — — det er min Salighed ikke andet end som ren Kælenskab. — Naa, spøje ka' vi jo alle, Gu' være lovet. Men jeg ka' forsikre Dem om, min Dame, at det er øndige Dyr, begge to, der ta'r Sukkeret fra Haanden, det er der ikke Tale om, der er min Salighed ikke ond Blodsdraabe i no'en af dem. Min Kone har flere Gange kørt dem for bare Fornøjelse, og hun er ellers meget ængstelig for alt Kre'tur. De ska' sla' til, Hr. Pastor, — det er Kraft lyne mig en ren Styrelse med at faa et Par Heste, der ikke er mer Avekattestreger med end disse her. De ka' gaa et helt Liv uden at finde saadan et Par Dyr, det er der ikke Tale om!“

Sørensens Veltalenhed fremkalder en Fornemmelse af Stakaandethed over hele den nærmeste Forsamling. Der indtræder en Pavse, som Præsten endelig afbryder med en meget spagfærdig Forespørgsel om den Pris, Sørensen har tænkt sig.

„Skidt med Pris! Det ska' vi s'gu nok klare! Det hovedsagelige er, at Kunden bli'r tilfreds. Nu ska' jeg sige vos en Ting. Pastoren ka' selv ta' Linerne, hvis som De vil sitte op. Værs'artig — saa ta'r vi en Stroppetur. ud ad Slangerupvejen. Værs'artig, lille Dame, — Pastoren sitter hos mig!“

I samme Øjeblik er Sørensen nede paa Jorden og har smækket Vogndøren op. Den lille Præstefrue har nok Lyst til en Køretur. Hun nikker smilende til sin Mand, der springer op paa Bukken, Sørensen brøler som en uvan Tyr: „Af Vejen, Folk!“ og afsted gaar det i strygende Fart ad Slangerupvejen.

Under denne Scene har jeg stadig holdt Udkig med den isabellafarvede Gudbrandsdøl, til hvilken jeg er stille Liebhaver. Jeg attraar den heftigt, men jeg vil dog med filosofisk Ro se den gaa min Næse forbi, da jeg fra sidste Sommer nærer en skummel Mistanke om, at hveranden Hest paa Hillerød Marked har Flyvekuller.

Et Kvarters Tid efter ser jeg Sørensen komme sprængende tilbage med de troskyldige Præstefolk, med hvem jeg har den

dybeste Medlidenhed. Jeg nærmer mig, spændt paa at erfare Resultatet.

„Ja“, siger Præsten, „jeg vil sige Dem, Hr — — — er det ikke Sørensen? — at jeg synes godt nok om Deres Heste, og det gør min Hustru vistnok ogsaa. Men, før jeg bestemmer mig, maa jeg dog sikre mig sagkyndig Bistand. Om en Time vil De maaske være saa venlig at møde igen paa dette Sted. Saa kommer min Svigerfader, Provst Bjerrum, og hjælper mig.“

„Gu' vil jeg saa“, raaber Sørensen uforknyt, „Bjerring! La' ham kun komme! Jeg ska' min Salighed nok overbevise Provsten. Han har natyrlig som ældre Geistlig været paa Hestehandel før, og han ska' Fa'n ede mig komme til a' gi' mig Ret i, at dette hersens er Dyr, der passer i en Præstegaardsbedrift, — det er der ikke Tale om. Det er Dyr, De aldrig skiller Dem ve', naar De først har faaet dem. Saa stiller vi om en Time for Provsten, saa ta'r jeg et Stikkelsbær i Mellemtiden. Farvel, den Herre og Dame!“

Under kraftige Piskeknald, der splitter Folkemasserne, som Moses' Stav skilte Vandene, joller Sørensen til Værtshuset, og de to unge Folk mødes i resignerede Smil og en stille Hovedrysten.

„Den Fyr ser mig rigtignok højst mistænkelig ud,“ siger Præsten.

„Ja du, det er vist godt, at Fader har lovet at komme, — for ham narrer han ikke“, siger Fruen.

Hvorfor formerede jeg dog ikke denne ømme Duo til en Trio ved uforfærdet at gaa hen til Parret og sige:

„Velærværdige Præst! Smukke Frue! Sørensen er en Skælm, tro ham ikke! Mig snød han ifjor, og om en Time har han snydt baade Dem og Hs. Højærværdighed!“ —

Jeg kiggede efter den isabellafarvede, — jo — heldigvis! — den stod der endnu. Skulde jeg gaa hen og byde paa den? Nej—nej— bare ikke ivrig!

Og et nyt Billede oprulles for mit forskende Blik. Dog — de ligner jo i Grunden alle hverandre!

En bredbenet Pranger — en Matador fra Hovedstaden — med rød Signetring paa Lillefingeren og sin stive, graa Filthat forsorent paa Sned, købslaar med en yngre Proprietær om en ældre Hest.

„Er det Deres Hoppe, Frandsen?“ spørger Proprietæren,

idet han peger paa Hesten, som en Himmelhund af en Staldknægt stropper op med smaa Snude-Dask af Grimetovet.

„Ja, det ved Gud i Himlen det er, — jeg har bragt den op til Dem, — jeg ved, De trænger til saadant et Øg“, svarer Frandsen, idet han sender en Spytteklat ud i Verden, et Slags Prøve-Projektil, hvormed han sædvanligvis antyder, at nu skal Slaget begynde.

„Det er en ældre Dromedar!“ bemærker Proprietæren med Kendermine, idet han giver sig til at undersøge Hoppens Tænder.

„Dromedar? Den har Fanden vælte mig to Gange taget Primie paa Roskilde Dyrskue!“

„Saa—aa?“ siger Proprietæren tvivlende.

„Kraft knuse mig! Her er min Haand! Sla' over Fredrik!“

Den sidste Opfordring er henvendt til Staldknægten, der ikke rører sig af Pletten, thi Opfordringen til at „sla' over“ faar han mindst tyve Gange hver Markedsdag og ved, at den ikke skal forstaas bogstavelig.

„Naa, ja,“ siger Proprietæren, „har den taget Præmie, er det i hvert Fald længe siden, og derfor kan den jo nok være ældre.“

„Ældre, ældre,“ vrænger Frandsen, „nej, Gu' kan den ikke nej være ældre! Vi har jo alle sammen traadt vores Børnesko, ka' man sige, — men hvad den Hest er ældre end som, vil jeg sige, ti Aar, betaler Fa'en lyne mig jeg, hvert Øre!“

„De ved jo meget godt, Frandsen,“ fortsætter Proprietæren med uforstyrrelig Ro, „at naar Heste er over syv Aar, er Alderen næsten umulig at bedømme.“

„Bedømme! Gu' kan' man bedømme! Man ka' da se med et kvart Øje, at den Hest er i Kondition — sikket Fodtøj! Og værs'artig, sikken Kode, ren i alle Maader!“

„Kender De Dyret, Frandsen? Har De haft den paa Stald?“

Frandsen spytter paa dette Tidspunkt meget energisk. Situationen er kritisk.

„Haft den? — — Jeg har s'gu haft den stive to Maaneder, og jeg garenterer for Hesten i enhver Henseende. Her er Fa'en ede mig Kyd for Pengene! Værs'artig — — Hest alt sammen!“

Og Frandsen lader den røde Næve med den røde Signetring glide smaadaskende langs Dyrets Kropside.

„Ja — over sine tolv—tretten Aar er nu Hesten. Men det faar være. Skærer den Foderet godt? Duer Tænderne?“

„Skær' Fo'ret! Som et Føl, Kraft knuse mig! Den maler det smaat, gør'n!"

Og i det samme — ligesom ved en stiltiende Overenskomst — letter Dyret Halen og lader noget falde, hvorved Spørgsmaalet kan afgøres paa Stedet. Med stolt Sejersmine peger Prangeren paa de virkelig velformede Pærer og siger med en Tone, der ikke kan beskrives:

„Værs'artig, min Herre, Koraller det hele!"

„Ja — men hvad er det," siger Proprietæren, „jeg synes ikke, at den staar rigtig paa det fjermer Fremben."

„Staar rigtig! Hvor mange staar rigtig paa Benene for en streng Dommer? Vi ka' s'gu alle staa en Smule forkert. Der er Fae'n lyne mig ingen Ting i Vejen med de Ben, — Dyret er en Smule fransk, det er det hele, og det er der li'saa mange, der foretrækker, naar det inte ka' være andet!"

„Naa — hvad koster den saa?" spørger Proprietæren, og Frandsen spytter langt.

„Koster? Den skal s'gu koste lige fire hundrede Kroner og min Salighed ikke en rød Øre under! Den staar mig selv i tre hundrede og firs, og saa har jeg sat Kyd paa Raden, saa' ka' De selv regne Fortjenesten ud, — den er Fa'en ryste mig maver."

„Firehundrede", gentager Proprietæren, „saa faar jeg den altsaa for mindre end de tre, — — skal vi sige to hundrede og fem og halvfjerds, saa tager jeg Hoppen med det samme."

„Nej, — den Onde gale mig," raaber Frandsen, blaarød i Ansigtet, „saa laver jeg heller hele Kadaveret til Hakkebøf! Hvad siger du, Fredrik?"

Fredrik siger naturligvis ikke et Muk, men ryster melankolsk paa Hovedet ved Udsigten til saa meget Hakkebøf.

„Nu er det Frokosttid," fortsætter Prangeren efter en pinlig Pavse, som han har benyttet til Tilberedning af en ny Skraa og en heftig Spytning, — „nu er det Frokosttid, og jeg har Fae'n ede mig ingen Morgenmad faaet; lad os faa Handelen i Stand med det samme, saa si'r jeg, la'en gaa for de tre hundrede og fem og halvfems, saa gi'r De Frokosten hos Leidersdorff."

„Nej, det kan jeg ikke forsvare, Frandsen!" svarer Proprietæren.

„Forsvare? Forsvare? Det ska' jeg Fa'en lyne mig forsvare! Hvad vil De ha' for de smaa Penge? Er det ka'ske ikke riælt forlangt? Jeg vil aldrig ønske at se Kone og Børn, om det

Dyr ikke har vækket Opsigt, hvorsomhelst hun er kommen frem. Jeg kender Stamtavlen paa Dyret, — Fa'ren er en Hingst fra Strelitz, og Mo'ren er en ren Fresborrehoppe, der tog Primie syv Gange ved den levende Gud. La'en trave, Fredrik!"

Og Fredrik giver Hoppen og sig selv en Motion hen ad Markedspladsen, saa Støvet ryger dem begge om Ørene.

„Sikken et Fodskifte! Og saa from som en Due. Kom her, Fredrik, kom med Dyret!"

Og Prangeren vil gnubbe Hesten over Mulen, men den misforstaar den smukke Hensigt og napper arrigt efter Haanden med sit store Gab og lægger Ørene langt hen ad Nakken.

„Ja — det har s'gu saa meget som ingenting at betyde", skynder Frandsen sig med at forsikre, „aldrig en Døjt, — det er bare Humør og Ingteresse."

„Ja — men jeg er bange, den er for lille til Markbrug."

„For lille, — — saa er jeg s'gu osse for lille! Den har, hva' den ska' ha'! Den har drevet hele Jorden mutters alene for en Amagerbonde sidste Aar, — det er ham, jeg har købt den fra."

„Ja — jeg vil nok købe Hesten, men jeg betaler ikke mere for den, end hvad jeg har sagt. Det kan ikke nytte, det er en halvgammel Kavaler. Saa lange Tænder, som den har!"

„Lange! Er det noget at kalde lange! Det er, li'som Kre'turet er født med det, — nogen har lange Tænder straks fra Mo'rs Liv, og saa er der andre igen, der aldrig faar en lang Tand i Munden, om de saa ble' tredive Aar. Det er den Slags Ting, man aldrig kan regne med, naar Naturen er god i et Dyr. Men — hva' Fa'en — la' Dyret saa osse være, vil jeg sige, tretten, fjorten Aar, hva' Fa'en si'r det, derfor kan den Hest s'gu være Hest i tyve Aar endnu, naar den kommer et godt Sted og faar en manerlig Omgang og Kernefo'r. Jeg vil Kraft knuse mig æde den raa, hvis ikke den Hest, som den staar der, og De ta'r den, — om De skiller Dem fra'en, hvis De faar'en, — og det er nu osse li'emejet, hvis De ta'r den, som den staar, skal De faa'en for lige ud tre hundrede og halvtreds Kroner, saa ved jeg, jeg har behandlet enhver riælt."

„Jeg vil give Dem tre hundrede Kroner, det er mit sidste Ord, Frandsen, og ikke en Skilling mere," siger Proprietæren i en blid, men fast Tone.

„Saa la' gaa!" brøler Frandsen og spytter længere end nogen

Sinde før — „jeg gi'r Aslag med de fem og tyve Kroner, men aldrig i Livet en eneste Øre fra!"

„Tre hundrede har jeg sagt!" siger Proprietæren og begynder at gaa.

„Saa ta'en i Himmerigs Navn!" raaber Frandsen saa rød som en Reje.

„For de tre hundrede?" spørger Proprietæren og vender sig om.

„Ja! Men det er Kraft knuse mig Blodpenge! Sku' jeg ha' Dyret betalt, for hvad den staar mig i, sku' jeg ha' firehundrede og halvtreds, — jeg taber, en Synder for Gud, hundrede og halvtreds paa Dyret, — men jeg ved, den faar det godt, hvor den kommer, og nu ka' De sige, De er kørendes. Og saa gi'r De Frokosten hos Leidersdorff. Jeg er min Salighed saa nøgtern som en nyfødt Kalv. Fredrik træk Dyret hen i Stalden hos Leidersdorff! Den er solgt for de fire hundrede!"

„Nej — holdt! Tre hundrede!" indvender Proprietæren.

„Ja — vist saa! Ka' De ikke forstaa Dansk!" siger Frandsen halvhøjt — „tror De, Fredrik eller nogen af Kollegerne maa vide, at Dyret gaar for den Sjoverpris! Jeg taber Kraft ede mig min Anseelse og bli'r til Grin for hele Menigheden, hvis de hører den Forretning. Lad os saa gaa til Leidersdorff!" — — —

— Jeg vender mig om for at gaa videre og hører atter min Ven Sørensens Stemme. Han staar imellem Præsten og hans Frue og demonstrerer ivrigt med Hænder og Fødder. De ser alle hen imod et bestemt Punkt. Dette Punkt viser sig at være Hs. Højærværdighed Bjerrum, som jeg til min uskrømtede Forbavselse ser komme agende med Sørensens to Sjællændere, siddende højt paa Charabanc'ens Buk med et olympisk Smil over det fyldige Ansigt. Han har i højstegen Person og ganske alene været en Tur ud ad Slangerupvejen og skal nu afgive sit sidste og endelige Skøn.

„Naa, Deres Højærværdighed!" raaber Sørensen op mod Bukken — „hvad siger De saa til det Par Travere? Er de Pengene værd?"

„Ja — sandelig," siger Provsten — ikke uden en vis højtidelig Betoning paa det Ord „sandelig" — „Dyrene lader til at være flinke, og de er ikke sky, en Omstændighed, paa hvilken jeg lægger den allerstørste Vægt. Men — — om jeg maa være saa fri, Hr. Sørensen, — den fjerner Hest forekommer mig at

være en Smule højere end den nærmer, og det ser sandfærdig ikke godt ud."

„En Smule højere? Det er Nunsens, om jeg maa tage mig den Frihed, Deres Højærværdighed! Det er der ikke Tale om. Vi kan s'gu ikke være akkurat lige høje i denne Verden alle sammen!"

„Nej — ganske vist," svarer Provsten med dyb Alvor, — „men med Hensyn til et Par Heste, der skal gaa i Tøj sammen —"

„Gaa i Tøj sammen! Ja — hva' Fa'en gør det, naar Forskellen ikke er større. De gaar jo i Tøj sammen med Provstinden, men jeg tør bande paa, at Deres Højærværdighed er noget større li'egodt end hende. Og det gaar vist meget godt. Nej — kom bare inte med den, for det er Fa'en lyne mig inte Størrelsen det kommer an paa — men Sindelaget og Førligheden, — det er et Par Heste, der aldrig gaar fra Prisen, Fa'en ede mig, — ja, undskyld jeg bander!"

Lige overfor en saadan Veltalenhed maa baade Provster og Præster sige Pas. Handelen gaar i Orden, og Sørensen tilbyder at give Hotellets fineste Portvin i Lidkjøb. Men Hs. Højærværdighed drikker aldrig Spiritus om Formiddagen. — — —

— — Jeg slentrer videre, hen imod Gudbrandsdølen med den sorte Aal, — ganske langsomt. Er den til at faa for rimelig Pris, har jeg svært Mod paa det smukke Dyr.

I det samme ser jeg en Pranger trække afsted med den, — lige forbi mig. Hvad skal det betyde!

Med svagt rystende Stemme henvender jeg mig til Prangeren:

„Tør jeg spørge, — er den norske Hest der — — solgt?"

„Peter? Ja — gu' er han solgt. I dette heldige Øjeblik!"

„For hvilken Pris, tør jeg — — —?"

„Smaa tre hundrede Kroner." — — —

Jeg brænder af Ærgrelse. Tre hundrede Kroner for det dejlige Dyr! Og dog! Hvem ved — det er dog altid en Trøst! — om nu ogsaa den havde Flyvekuller!

For — — heute mir, morgen dir! — tidligt eller sent bliver vi alle et Bytte for Familierne Sørensen og Frandsen — — Fa'en ede mig!!

Elith Reumert.

En brasiliansk Kaffeplantage.

Nydende Udsigten fra Platformen bag Centralbanens sidste Waggon farer vi en Morgenstund fra Rio op gennem Serra do Mar's skønne Bjærgkæde, Brasiliens Bolværk mod Oceanet.

Alt som Taagesløret flænges af Brisen og lyse Smaaskyer hvirvles op over Skovaasene eller sejler hen under den blaa Himmelhvælving, aabner sig ved hver Kurve et nyt Panorama, paa en Gang storslaaet og idyllisk, og altid varierende, undertiden næsten uroligt virkende ved sine regelløse Bølgelinier og sin stadig skiftende, snart dyrkede, snart vildtvoksende Vegetation. Det ensartede Tæppe, Urskoven fordum bredte over de afrundede Aase har nu Agerbruget isprængt et broget Mønster; og mellem mørke Højskovsrester titter hvidkalkede Huse frem.

Ad dristige Viadukter og gennem Tunneler, hvoraf en enkelt er 7000 Fod lang, fører det imponerende Baneanlæg, — der skyldes brasilianske Ingeniører, — os efter tre Timers Fart ud i en bred. smilende Dal, som ind ad Landet til lukkes af en anden, endnu højere Bjærgryg, Serra da Mantiqueira, Skellet mellem Kystegnenes Skovbælte og det store Højlands aabne, endeløse Campos.

Denne Dal gennemstrømmes af Parahybafloden, hvis Længde er lidt større end Rhinens. Ad den drog i forrige Aarhundrede guldtørstende Æventyrerskarer fra São Paulos Skove til Minas Geraës' Guldbjærge. I vort Aarhundrede har Millioner af Kaffetræer trængt frem i modsat Retning langs dens okkerfarvede Vande, der glider hen mellem hvidblomstrende Akacielunde eller overskygges af Bambusbosketters sirlige Buer. — Og alt som Kaffeplanternes Hærskarer drog ned mod São Paulo, nedsabledes Urskovene langs Bjærgsiderne, og i Stedet skænkedes Plantage-ejerne — *os fazendeiros* — Miner, rigere end de, Guldjægerne fandt.

Desværre har Fazendeiroerne lige saa lidt forstaaet at udvinde deres Miner paa den rette Maade som Guldgraverne. Begges Metode har været en Rovdrift, lidet bekymret for den Dag i Morgen. — Og Ligegyldigheden har hævnet sig.

Bevis herfor faar vi allerede, idet vi rider ud gennem Stationsbyen for at naa den Plantage, der er vort Maal.

Alle Gader er mere øde og tomme end i den mindste danske Provinsby. Og dog hviler der over dem et vist storstilet Præg. Vi passerer statelige, gammeldags udseende Palæer; men vi spejder forgæves til Vinduerne bag de smaa Smedejærns-Balkoner for at faa se et Glimt af de fornemme Beboere, hvormed Fantasien befolker dem. Balkonerne er tomme; alle Vinduer tæt tilskoddede, skønt det er for tidligt paa Dagen at lukke for Solen.

Anderledes en Menneskealder tilbage. Da var denne lille By som saa mange andre i Centrum af Rio de Janeiros ældste Kaffedistrikter, Sædet for de rige „Kaffebaroner“, et sangvinsk, letlevende Penge- og Adelsaristokrati, der lod sine Plantager drive ved Forvaltere og Hundreder af sorte Slaver, medens det tilbragte Vinteren i Hovedstaden, Sommeren i disse Palæer.

Den Gang gik det lystigt til her. Baller, Karnevaler og Kirkefester fulgte i uafbrudt Kæde. *Après nous le déluge* var Devisen. Nu er alt Liv sunket hen i døsigt Farniente, eller i fuldkomment Nirvana. Og spørger man sin Fører, hvem der bor i det eller det Palæ med dets Marmortrapper og palmekronede Have, svarer han ligegyldig, som var det ganske selvfølgeligt: Ikke beboet! — Eller maaske huserer farvede Damer af mer end tvivlsom Stilling i de højloftede Sale. Huslejen er bleven billig!

* * *

Vi rider fra den lille By ud til en *Fazenda* eller brasiliansk Avlsgaard, — det Centrum, hvorfra Kaffedyrkningen og dermed „det store Agerbrug“ i Brasilien drives.

Intet Skel angiver, naar vi betræder Ejendommen. En tænkt Linie mellem to Bakketoppe, et Par enlig staaende Træer over ét og lignende ofte ret vage Kendingsmærker er Grænsen. Indenfor denne kan vi ride længe, før vi ser selve Fazendaen, der ligger gemt i et Dalstrøg, hvor der er Vandkraft til at drive det Maskineri, som præparerer Kaffefrugterne. At vi er den nær, mærker vi først, naar Vejen pludselig spærres af et Led,

hvorfra der til hver Side udgaar et Hegn af tornede, løst sammenhobede Akaciestammer, som skal afspærre Kreaturerne fra de dyrkede Jorder.

For den uøvede Rytter er det et kritisk — og paa Brasiliens Ridestier hyppig tilbagevendende — Moment, naar han fra Hesteryggen maa aabne det tunge Led, der falder haardt til ved sin egen Vægt. Det gælder da om ikke at blive siddende i Klemme — eller at blive strøget af, medens Dyret slipper igennem! — Ofte hjælper hans Hest eller Muldyr ham ved med sin Snude at skubbe Leddet op, utaalmodig efter at naa Vejende og faa sin vante Majsportion.

Indenfor Hegnet færdes i paradisisk Sammenblanding langhornede Trækokser, Køer, Heste, Muler og en Mængde halvvilde, sorte Svin, der er paafaldende højbenede og magre. — Et Øjeblik efter dukker Fazendaens hvide Bygninger oplivende frem mellem skovklædte Aase.

Ligesom vi paa en dansk Herregaard oftest finder Hovedbygningen adskilt fra Avlsgaarden, saaledes ogsaa paa de fleste større Fazendaer. Men medens Avlsgaarden hjemme kun bestaar af Lader og Stalde og maaske en Smedje, udgør Fazendaen en hel industriel Koloni. Foruden Smedje, Tømmerværksted, o. l. findes her en Rismølle; en lille Fabrik, hvor Sukkerrørenes Saft udpresses og destilleres til den stærke Cachaça-Rhum; en anden, hvor Giften uddrages af Manjokkabuskens Knolde, som derefter males til et savsmuldlignende Mel, der til Dels udgør Landboens Erstatning for Brød. Endvidere en Majsmølle og sidst, men ikke mindst, de Bygninger, hvori det komplicerede Kaffemaskineri findes, og hvorfra store, cementerede Kaffetørringspladser udstraaler vifteformig, indhegnede af Mure, der foroven er besatte med Glasskaar, som i Forening med et Par Blodhunde skal hindre Tyve i at bryde ind om Natten. Undertiden, — som paa den Fazenda, Meddeleren beboede, — er der endogsaa, her langt inde mellem Brasiliens Bjærge, et lille Gasværk. (Gassen udvindes af Frøene af amerikansk Olietræ, Ricinus, der er en hyppig Ukrudtsplante i unge Kaffeplantager.)

En ældre Fazenda er altsaa noget nær sig selv nok, — tilmed da den altid har sit Husapotek, sit Hospital og sin *venda*, en alsidig Høkerhandel, hvori Fazendaens Kolonister og Arbejdere i Almindelighed køber de sletteste Varer til de mest opskruede Priser. Krediten er saa fristende! — Ogsaa for den aandelige

Pleje sørges der, idet der ofte findes en Skole for Negrenes Børn og undertiden et lille Kapel. Og endelig er der, som noget af det mest karakteristiske, de lange, kasernelignende Bygninger, hvis mørke, jordstampede Smaarum indtil Frigørelsesaaret 1888 beboedes af Slaver, og hvori nu de Arbejdere sover, der ikke er Kolonister, d. v. s. ikke har Hus og et Stykke Land at dyrke men faar Kosten i Folkekøkkenet.

De Mure eller høje Palissader, der omgiver Kaffeplantagerne og tillige ofte Slavehusene, giver Fazendaerne et vist fæstningsagtigt Ydre; og ikke uden Grund bærer de undertiden Fornavnet *fortaleza*, Fort. Paa nogle Fazendaer omslutter Bygningerne som en sammenhængende Ramme Kaffetørringspladsernes store Firkant, hvortil kun en enkelt Port af svært, haardt Urskovstømmer giver Adgang. Efter at denne er lukket ved Mørkets Frembrud, Nøglen givet til Fazendeiroen, og tykke Skodder satte for alle Vinduer, danner en saadan Fazenda i Virkeligheden en lille, vanskelig tilgængelig Fæstning. Er den tilmed beliggende ved Bredden af en Flod, og Broen over denne trækkes op om Aftenen eller paa anden Maade afspærres, bliver Indtrykket ganske middelalderligt.

* * *

Vi skal nu se, hvorledes selve Plantagen opstaar.

De ny Kaffeplantninger anlægges næsten altid, hvor der vokser Skov, hvor Jorden altsaa er ganske udyrket eller i hvert Fald ikke er dyrket i en Aarrække. Det er saaledes den frugtbareste Jord, der udvælges. Er det til Opdyrkning bestemte Stykke Skov valgt, udsender Fazendeiroen under Ledelse af en Opsynsmand en Arbejderafdeling paa 20—30 Mand for at rydde. Rydningen foregaar sædvanlig ved Begyndelsen af Tørtiden, i Maj Maaned, og indledes med, at Underskoven omhugges, og det Net af Lianer, der sammenfiltrer Træerne og hindrer al fri Passage, overskæres med et skarpt, krumt Jærn, der sidder paa en lang Stav og svinges som en Økse; egentlig et gammelt afrikansk Vaaben, medbragt af Negerslaverne. Er man færdig med at omhugge Underskov og Lianer, saa at de store Stammer staar frit isolerede, begynder man at hugge løs paa disse — dog ikke nede ved Jorden men, af Mageligheds Hensyn, omtrent i Højde med Bæltestedet. Ogsaa dette brydsomme Arbejde udføres med nysnævnte Økse; og den Behændighed og Kraft, hvormed den brasi-

lianske Arbejder, hvad enten han er Neger, Mulat eller *caboclo*, Indianerblanding, forstaar at haandtere dette Vaaben, er forbavsende. Tillige er han en ypperlig Botaniker i sin Specialitet: han kender paa Barkens Farve, Stammens Form og lignende Karaktermærker de mangfoldige Træarter og véd saa udmærket, om deres Ved er blødt eller haardt, og hvorledes han derefter skal føre sit Hug.

Vokser Skoven op ad en Bjærg- eller Bakkeside, — og en saadan udvælges helst til Kaffeplantage, — begynder Hugningen ved Bakkedragets Fod og skrider derfra opad. Men Træerne fældes ikke hvert for sig. Der hugges blot saa dybt ind i Stammerne, at et stærkt Stød vil kunne knække dem. Først foroven, mod Bakkens Top, fældes de fuldstændig, og paa en saadan Maade, at de i Faldet maa ramme og vælte deres nedenfor staaende Kammerater. Da er det et Øjeblik, som drog den personificerede Død med sin Le gennem den gamle Skov og nedmejede som en Kornmark de vældige Stammer, der har set Indianerslægter færdes mellem sig. Under Drøn og Bragen og sukkende Lyd segner i Løbet af faa Minutter hele Skoven; og Bjærgsiden forvandles til en Slagplads med Dynger af Lig.

Den tørre Vintertid igennem henligger Træerne uænsede, visnende. Et trist og uhyggeligt Skue. En smuk, klar Dag i Slutningen af Tørtiden, sædvanlig i August-September Maaned, foregaar den store Autodafè — den omhuggede Skovs Afbrænding. Denne er en meget vigtig Akt og udføres derfor med særlig Omhu. Dels maa der nemlig passes paa, at Branden ikke griber om sig udenfor det ryddede Areal og muligvis beskadiger tilstødende Plantager, — dels gælder det om, at Afbrændingen faar en passende Styrkegrad, hvorved forstaas, at Grene og Løvværk skal forvandles til Aske, medens de store Stammer kun maa forkulle.

Er den fældede Skov ikke tilstrækkelig tørret, bevæger Ilden sig i Spring, lader store Partier urørte; og der maa da foretages et nyt Rydningsarbejde: Grenene maa afhugges, tørres og atter antændes. Er Baalet derimod saa stærkt, at selv de svære Træstammer bliver til Aske, hærdner den voldsomme Hede Jordskorpen til brændt Ler, der er lidet skikket til Opdyrkning. Og hvor før Skoven løftede sine svale, taarnhøje Hvælvinger, breder sig faa Uger efter Branden et hedeagtigt Krat af tørre, gullige Græstuer eller blaagrønne Ørnebregner, der hurtig bliver saa høje, at de skjuler Hest og Rytter, og staar saa tæt, at al

anden Vegetation kvæles, hvis ikke Landmanden ved hyppige Afbrændinger, — og derved Gødninger af Jorden, — hjælper med til at besejre det forhadte Ukrudt.

Rydning og Afbrænding af Skov er den Indledningsakt, der gaar forud for ethvert brasiliansk Agerbrugsforetagende, hvad enten Fazendeiroen vil anlægge en Plantage paa et Hundredtusind Kaffetræer, eller Kolonisten i de fjerne, indianerbefolkede Skovegne vil gøre sin første, beskedne Udsæd af Majs og Bønner. I Slutningen af Tørtiden, umiddelbart før Regntidens og dermed Sommerens Indtræden, er derfor Brasiliens klare og lette Luft ofte Uger igennem opfyldt af Røgtaager, der gør Aandedrættet trykkende, udvisker alle Omrids og tilhyller Solen bag et rødligt Slør.

En større Skovbrand afgiver et pragtfuldt Skue, hvis Effekt forhøjes ved de kanonskudlignende Knald, hvormed den opvarmede, udvidede Luft i Bambusrørenes Indre sprænger disse Led for Led. En stadig lydende Salutering ved Skovens Ligbrænding! Rider man en saadan Nat gennem en Dal, hvor der flyver Millioner grønligt lysende Biller, medens Bakkedragene flammer rødt og sender vældige Røgskyer mod den stjernevrimlende Himmel — en saadan Nat er uforglemmelig.

Ofte varer en Brand flere Dage og Nætter, i hvilke der uafbrudt maa holdes Vagt. Men i øvrigt viser Brasilianeren ret stor Ligegyldighed for Ildens Udbredelse, naar den blot ikke truer hans Kaffeplantager, eller, hvad der har samme Værdi, tilstødende gamle Skove. Tilfældige Afbrændinger af Ungskov, Krat og Græsmarker er ham temmelig uvæsentlige, og saadanne større eller mindre Brande, opstaaede ved tankeløs Henkasten af en Cigaretstump, hører i Tørtiden til Hverdagsbegivenhederne.

Er det omhuggede Stykke Skov passende afbrændt, ligger Bjærgskraaningens frugtbare røde Jord — i Brasilien er den meste Jord, som bekendt, rødlig — dækket af Aske, over hvis hvide Lagen de forkullede Træstubbe og Kæmpestammer tegner sig dobbelt sorte. Dette Askelag er den eneste Gødning, den brasilianske Landmand anvender. Endnu! Thi Spørgsmaalet om Indførelse af europæiske Gødningsmetoder bliver desværre Aar for Aar mere paatrængende i de ældre kaffedyrkende Egne, hvor Skovresterne stadig bliver færre.

Det afbrændte Areal opmaales og inddeles i Kvadrater, hver bestemt for tusinde Kaffeplanter; og samtidig anlægges langs Bjærgets Sider zigzagslyngede Veje, ad hvilke svære Okse-

karrosser senere skal transportere den indhøstede Kaffe hjem til Fazendaen.

Dette Jordarbejde udføres med Hakken, der, i Forbindelse med Krumkniven er Brasiliens eneste Agerbrugsredskab, — i hvert Tilfælde i dets mere bjærgfulde Egne, hvor Anvendelse af moderne Agerbrugsmaskiner er saa godt som umulig.

I en Meters indbyrdes Afstand hakkes parallelle Rækker Huller i Jorden med omtrent to Meters Afstand mellem hvert Hul. Efter disse forberedende Arbejder foregaar, — som Regel i Regntidens Begyndelse, September-November, — selve Saaningen eller Plantningen. Ved Saaningen er der imidlertid den Vanskelighed, at Kaffebønnerne meget hurtig mister deres Spireævne, saa at det ikke altid er muligt paa det belejlige Tidspunkt at skaffe en tilstrækkelig Mængde til Udsæd. Oftest foregaar Saaningen derfor kun i Bede, en Slags aabne Mistbænke i Skov eller Have, hvor der opfostres et Kuld af unge Spirer, der senere kan benyttes til Udplantning. En Regnvejrs- eller fugtig Graavejrsdag tages de smaa Planter op, lægges paa en Oksekarre og køres ud til Roçaen, den vordende Plantage, hvor de plantes to-tre sammen i hvert Hul. Senere borttages de Individer, der bliver tilbage i Udviklingen; og hermed er Anlæget af en Kaffeplantage, *cafésal,* endt.

Dens Pasning foregaar paa samme simple Maade. To-tre Gange aarlig drager store Arbejdskolonner med Hakker og Krumknive gennem Plantagen for at omhugge det Ukrudt, der hurtig skyder op af den frodige Skovjord, dels fremspiret af de i denne gemte Frø, der har kunnet modstaa Brandens Indvirkning, dels indførte af Vinden eller Fuglene. Kun én Ukrudtsplante, — den før omtalte Ricinus, hvoraf der undertiden vindes Gas — faar Lov at staa i de første Aar for med sin Skygge at værne de unge Planter mod alt for voldsom Sol. Dette opnaas imidlertid ogsaa ved en anden Metode, der tillige giver Ejeren et midlertidigt Udbytte af de Plantager, som endnu ikke kan høstes. I de trefire første Aar dyrker han nemlig mellem de unge Kaffebuske sorte Bønner, (en fra Afrika indført Bælgplante, hvis Frø er en daglig Nationalret), endvidere Majs og Manjokkabuske, hvis Knolde Indianerne har lært de indvandrede Europæere at berede til Mel.

Da disse og endnu flere Planter dyrkes ganske vilkaarlig sammenblandede mellem de forkullede Rester af Stubbe og Stammer, afgiver en ny anlagt Kaffeplantage langtfra det stilfulde, harmo-

niske Ydre, som Betegnelsen *cafésal* ɔ: Kaffehave lader formode. Alt er Uorden og tilsyneladende Planløshed.

Efter fire-fem Aars Forløb bliver det anderledes. Kaffeplanten er da tilstrækkelig kraftig udviklet til at kunne udsættes for Solbranden; den begynder at give Frugt; Bikulturerne indstilles, og al Jordens rige Frugtbarhed kommer saaledes den alene til Gode. Fra nu af bestaar Arbejdet i Plantagen udelukkende i at holde den ren, befri den for de bladskærende Myrer og høste den.

Intet er fornøjeligere end et Ridt gennem en Cafésal, der staar i sin Kulminationsperiode. Denne indtræder paa forskelligt Alderstrin og er af ulige Varighed paa de forskellige Lokaliteter, men kan gennemsnitlig anslaas til Tiden fra 7 til 12 Aars Alderen. Efter denne begynder Afgrøden at mindske, alt som den aldrig gødede Jord bliver „kaffetræt“; og de 30 Aar gamle Plantager lønner det sig sjælden at høste. — Imidlertid er et nyt Stykke Skov blevet afbrændt, en ny Cafésal anlagt, og man lader den gamle skøtte sig selv i Kampen for Tilværelsen. Snart forfalder den til et tørt Krat, der kun langsomt omdannes til Skov. — Jorden er oftest udsuget. Denne Rovdrift fortsætter Fazendeiroen, saa længe han har Skov. Lad saa Syndfloden komme bagefter! — — Vi rider altsaa hen ad en Kaffevej, en ensporet Zigzagvej, der jævnt stigende skærer sig op ad en med Kaffebuske bevokset Bjærgside, hvis Top endnu krones af gammel Skov. Fra Skoven ned til den røde Vej og fra denne videre helt ned i Kløften under os — og videre op ad Aasen paa den anden Side: en i regelmæssige Kolonner opmarscheret Hær paa Tusinder og atter Tusinder 3—4 Alen høje Kaffebuske, mod hvis mørkegrønne, blanke Bladplader Solstraalerne brydes i utallige Lysblink, under hvilke Skyggerne toner sig dobbelt dybe.

Hist og her, som vajende Faner over den store Hær, en roligt vuggende Palmekrone; og langs alle Stier Orangetræer, om hvis bedøvende Blomsterflor ædelstensfunklende Kolibrier summer med lynsnare Vingekast, eller hvis Grene bugner af gulgrønne, kvægende Frugter.

Ud mod Horisonten kuppelformige Bakkeaase, bølgende bag hinanden; indtil en blaa Bjærgryg løfter sig længst ude. Og over det hele den klare Himmel, hvis lette Luft føles som en Velsignelse. — Saadan er i Almindelighed Synet af en Kaffeplantage.

Endnu mere henrivende er Blomstringstiden. Alle de med Kaffe beplantede, mørkegrønne Bjærgsider er da som overdryssede af den skæreste hvide Sne, hvorfra der udstrømmer en fin, let Parfyme, for svag til at virke bedøvende, men stærk nok til at fylde Luften med sin Aroma og sanses ved hvert Aandedrag. Dette vidunderlige Sceneri varer kun faa Dage men gentages 2—3 Gange i Løbet af Regntiden.

Under Blomstringen gælder det for Fazendeiroen om, at der ikke indtræffer heftige Regnskyl eller, hvad der er endnu værre, en af de pludselige Storme, der undertiden, om end sjælden, ledsages af Hagelbyger.

En Aften i Begyndelsen af Regntiden, altsaa ved Foraarets Komme, har jeg oplevet et saadant Hagelvejr — „Stenregn«, som Brasilianerne kalder det, — og jeg har aldrig set det saa voldsomt under vore Breddegrader! Haglene var paa Dueægs Størrelse og faldt i en saadan Mængde, at endnu næste Morgen var alle Fordybninger i Jordsmonnet fyldte med store Dynger, saa vi Nordboer den Dag kunde nyde en i Brasiliens Indre sjælden Glæde: at drikke Carlsberg Øl, der var afkølet paa naturlig Is! — Men for Fazendeiroerne var Glæden kun skral: Kaffen stod netop i fuldt Flor; og da jeg samme Dag red gennem de omliggende Plantager, laa Jorden overalt dækket af hvide Blomsterblade. Med saa stor Styrke var Hagelvejret slaaet ned over Egnen, at Agavernes tommetykke Blade var gennemborede som af Projektiler og endnu halvandet Aar efter bar brune Mærker til Minde om denne Ravage. Heldigvis fulgte en ny Blomstringsperiode efter, saa Høsten blev ikke ganske ødelagt.

Er en Tur gennem Plantager, der staar i Blomst, værd at gøre, saa er den det ikke mindre, naar de bærer Frugt. Det ejendommelige Høstbillede, vi da faar at se, er ganske forskelligt fra det, vi kender her hjemme. At finde Høstfolkene er imidlertid ikke saa let som i en Kornmark! Kaffebuskene skjuler dem for os, og kun Røgen fra deres Køkken eller Lyden af en monoton Negersang — undertiden gamle afrikanske Omkvæd — leder os paa Spor.

Da de brasilianske Kaffetræer ikke har nogen bestemt samlet Blomstringstid, modnes naturligvis heller ikke alle Frugterne samtidig. Nogle er allerede modne ved Tørtidens Begyndelse, i Maj Maaned, andre modnes først i Tørtidens Slutning, September, altsaa ved Begyndelsen af den næste Regntid og Blomstringstid.

Man har derfor i Kaffeplantagerne det for tropiske Kulturplanter, — f. Eks. Orangetræet, — i det hele ikke ualmindelige Syn, at Grene, der bærer fuldmodne Frugter, samtidig blomstrer paany, — et Symbol paa den tropiske Naturs overstrømmende Fylde.

Saa længe Kaffefrugterne er uudviklede, ligner de grønne, ovale Bær. Ved Modningen antager de en smuk, koralrød Farve og er af Størrelse og Form som Hyben. Ved stærkere Modning bliver de mørkerøde, lilla eller næsten sorte. Alle disse Stadier ses ofte paa en og samme Gren.

Den saa uregelmæssige Frugtmodning vilde i høj Grad besværliggøre Høsten og volde utrolig Tidsspilde, hvis det var nødvendigt ved Plukningen at udsøge de fuldt udviklede Frugter og kun medtage disse. Man er imidlertid ikke saa nøjeregnende i denne Retning og plukker ogsaa de endnu grønne Bær, forudsat, at de har afsluttet deres Vækst og naaet deres fulde Størrelse. Dog maa en og samme Plantage høstes et Par Gange aarlig; og allerede i Maj Maaned begynder Kaffeplukningen for først at slutte hen i September.

Maanederne Maj til September er ubetinget den interessanteste Tid paa en Fazenda. Overalt er der Liv og Travlhed. Hver Dag er Spørgsmaalet om, hvor mange Læs Kaffe der er hjemkørt, lige brændende. Og hver Lørdag Aften og Nat holder Negrene Dans og Svir paa Fazendaen eller under aaben Himmel, foran en af deres smaa, lerklinede Bambushytter. Omkring et Baal opfører de ældste, i Afrika fødte Negre og Negerinder, under vilde Fagter, deres Forfædres Nationaldanse, akkompagnerede af sære Hyl og afrikanske Sange, medens en gammel, hvidhaaret Neger, siddende paa Hug, frembringer en monoton Musik ved at slaa sine Haandflader mod et over en Tønde eller en Calabassa udspændt Okseskind. Uafbrudt, indtil Dagen gryr, fortsættes Bakkanalet med de samme Kropvridninger og samme ensformige Akkompagnement, medens Rhumflasken vandrer flittig fra Mund til Mund. Men fjernet fra denne lille Gruppe svinger den unge Neger- og Mulatgeneration, der er født fri, og for hvem Afrika kun er et Navn, sig i adstadig europæisk Vals til Guitarrens Toner. Og om faa Aar vil de gamle barbariske Danse sagtens tilhøre Fortiden.

Men tilbage til Høstdagen i Plantagen. Mellem Buskenes blanke Løv titter koralrøde og grønne Bærkranse frem, ofte i saadanne Mængder, at de tynde Grene tvinges mod Jorden. Blandt de 3—4 Alen høje Buske færdes lysklædte, barfodede Negre, Mulatter,

Caboclos af begge Køn og alle Aldere. Med Hænderne eller Krogstave trækker de Grenene ned til sig og afstryger forsigtigt men hurtigt Frugterne. Andre opsamler de paa Jorden nedfaldne Bær i Haandsigter og hælder dem, efter en foreløbig Afsigtning af Sand og Jord, ned i bambusflettede Bærekurve, der holder et bestemt Maal.

Siden Slaveriets Ophævelse 1888, hvorefter der fulgte en følelig Mangel paa Arbejdskraft, — en Mangel, der endnu langtfra er afhjulpen, — har Fazendeiroerne ofte forsøgt at benytte europæiske Indvandrere til Kaffeplukningen. Men i Staten Rio de Janeiro er Forsøget som Regel hurtig blevet opgivet, da Europæerne ikke let naar de i Plantagerne fødte og opvoksede Arbejderes Behændighed ved Frugternes Afplukning, saa at de lader alt for mange Knopper og Blomster gaa i Løbet, hvorunder det følgende Aars Høst da kommer til at lide. Desuden er det for Europæeren yderst anstrængende at krybe den ganske Dag op og ned ad de skraa Bjærgsider mellem Buske, der er høje nok til at lukke for ethvert svalende Vindpust, men for lave og spidst tilløbende foroven til at kunne skygge mod den brændende Sol. Medens Høstarbejdet i Staten Rios Kaffeplantager saaledes saa godt som udelukkende udføres af indfødte, benyttes Indvandrere, særlig Italienerne, derimod meget i São Paulo, hvor Terrænet gennemgaaende er mere fladt, og Klimaet ikke er fuldt saa varmt.

Der plukkes, fra Dagen begynder, til det mørknes, omtrent fra Kl. 6 til Kl. 6, og Arbejdet afbrydes kun af korte Frokost- og Middagspauser, der netop er lange nok til, at Maden kan sluges og den uundværlige Cigaret drejes. Den for Tropeegne ret naturlige Skik at hvile midt paa Dagen kendes ikke i Brasilien, — hverken blandt Landbrugere eller blandt Forretningsfolk.

Maden laves ude i selve Plantagen og bestaar altid i de samme, i øvrigt meget nærende Retter, som koges i vældige Kar og serveres paa Træbakker eller i Calabasser. Foruden disse er Fingrene som Regel det eneste Service! Menuen er hver Dag sorte Bønner, der flyder i en Art Vælling af samme Farve; deri blandes kogt Ris eller ristet Mel af Majs eller Manjokkaknolde. Det hele røres sammen med lidt Spæk eller nogle smaa Stumper tørret Oksekød, — eller, som en særlig Delikatesse, et Stykke Klipfisk. Til Maden serveres *cachaça,* den af Sukkerrør fabrikerede hvide Rhum. Naar undtages det tørrede Kød, der importeres fra Sydbrasilien og Argentina, samt Klipfisken fra Nord-Amerika, pro-

ducerer Facendaens Jorder selv Ingredienserne til disse Retter, der i øvrigt ogsaa hver Dag genfindes paa Herskabets Bord og saaledes er Landets sande Nationalkost.

I hver større Plantage er langs Vejene plantet Ananas og Alleer af Orangetræer, med hvis Frugter Arbejderne kan læske sig, saa meget de lyster. I Kløfterne vokser desuden Grupper af Bananbuske, hvis nærende og aromatiske Frugter ligeledes staar til Disposition.

Hist og her findes en *rancho,* et af fire Stolper baaret Straatag, hvorunder Arbejderne kan søge Ly mod Regnskyl. I Slavetiden, da hver Neger, ligesom hver Hest eller Okse, simpelthen repræsenterede en Kapital for Plantageejeren, blev alle Slaver under optrækkende Regnbyger hurtigst drevne ind under disse Ranchos, hvor de straks trakteredes med en ekstra Snaps for ikke at forkøles og faa Feber. — Nu er Fazendeiroen ikke mere saa ømfindtlig overfor sine Arbejderes Helbred.

Naar en af de høstende har faaet sin Kurv fuld, gaar han hen til den med Okser forspændte Karre, der holder paa den nærmeste Plantagevej, modtager her af Opsynsmanden et Bliktegn og aflæsser sin Kurvs Indhold. Om Aftenen, naar Plukningen standser for den Dag, afleverer enhver sine Tegn, hvis Antal føres til Bogs. Paa mange Fazendaer er det saaledes, at Ugelønnen retter sig efter Antallet af fyldte Kurve. Paa andre Fazendaer plukkes der paa fast Dagløn. Man regner, at en Arbejder pr. Dag kan plukke c. 40 Kilogram (80 Pd.) præpareret Kaffe. Ligeledes regner man, at en enkelt Kaffebusk i sin Kulminationsperiode gennemsnitlig giver halvandet Kilo Kaffe pr. Aar; men dette Forhold er naturligvis yderst variabelt paa de forskellige Lokaliteter. — —

— Hver Aften ved Mørkets hurtige Frembrud høres i Høstens Tid paa de brasilianske Kaffefazendaer en ejendommelig, monoton og klagende Lyd, der bæres med af den vaagnende Nattebrise ude fra Plantagerne og langsomt, ganske langsomt, tiltager i Styrke, indtil den overdøver Hammerfrøens metalliske Banken, Natravnens skarpe Skrig og Cikadernes sonore, aldrig forstummende Skingren.

Denne Lyd er Fazendeiroens kæreste Musik og Ledemotivet i hans Drømme og Fantasier om al den Rigdom, Aarets Kaffehøst skal bringe ham. En Musik, der ubetinget er Brasiliens mest nationale Melodi! Den forkynder, at Kaffevognene vender hjem,

belæssede med de kostbare Frugter, mørke- og lyserøde og grønne, blandede mellem hinanden. Et underligt middelalderligt Køretøj. Bag et Forspand af en halv Snes langhornede Okser, koblede parvis med tykke Jærnlænker og svære Træaag over Nakken, ruller en tung og klodset, tohjulet Karre, hvis vældige Hjul ligner massive Tværsnit af en Urskovstamme, fæstnede til plumpe Træakser, der i Diameter holder en halv Alen og mere! I Stedet for Vognkasse bruges en Slags Kurv, flettet af spaltede Bambusrør og bagtil sammenbundet med Lianer fra Skoven. Kæmpekurven er fyldt med Kaffefrugter, og i dens Forstavn staar en ung Knøs, som uden Tøjler, blot med høje Tilraab og med Stød af sin lange Bambusstang, styrer og kommanderer det store Forspand. Ved det ene Hjul hænger et Horn med Vognsmørelse. Men Hjulenes Piben, der saa længe forud har signaliseret Ankomsten, viser, at der just ikke ødsles med Smørelsen! Dette er dog ikke af Sparsommelighed: Brasilianeren paastaar, at denne Koncert stimulerer Oksernes Nerver og fremskynder deres langsomme, træge Skridt, hvilket ogsaa kan behøves. — Det hele Køretøj synes at høre hjemme i et etnografisk Museum og ikke i et Land, hvis Folk gerne vil rose sig af at være forud for alle andre Stater — undtagen Frankrig. Og det illustrerer slaaende den seje Konservatisme, der — trods alle ydre Fremskridt — er et Grundtræk i den brasilianske Folkekarakter.

En Ros maa man dog yde disse antike Oksevogne: der skal grumme slemme Terrænforhold til for at vælte dem. Og heri ligger vel den eneste fornuftmæssige Grund til, at de endnu benyttes i det bjærgfulde Land, hvor Ordet „Vej“ oftest er en Eufemisme.

Ankommen til Fazendaen dirigeres Vognen under Raab og Banden og Stød paa de ulykkelige Okser baglænds hen til Randen af en dyb, cementeret eller flisebelagt Grube, hvorigennem der kan ledes Vand fra et opdæmmet Bassin eller fra en nærliggende Flod. Okserne fraspændes, Karren vippes ned bagtil, hvor Bambuskurven aabnes, — og Dagens Udbytte styrtes i Gruben.

Herned er vi naaede til det sidste Stadium i Kaffekulturen: Frugternes Præparation, forinden de gaar i Handelen.

Denne vidtløftige Metode lader sig imidlertid vanskelig forklare, uden at man ser selve det komplicerede Maskineri. At den er nødvendig, vil forstaas ved en Sammenligning mellem den høstede Kaffefrugts Bygning og de i Handelen gaaende „Kaffebønner“.

En „Bønne“ danner som bekendt et ovalt, paa den ene Side fladtrykt Legeme. Hver Frugt indeholder som Regel to saadanne, der ligger med Fladerne vendte mod hinanden. Uden om hver enkelt Bønne er der en tynd Hinde, der slutter fast og tæt og derfor sjælden afskrælles fuldstændig. Paa Handelsvarerne ses ogsaa altid dens Rester, særlig i Furen paa Bønnens flade Side. Uden om den inderste Hinde ligger et noget tykkere, pergamentagtigt, ved Tørringen sprødt Hylster, som ikke slutter fast til Bønnen og derfor lettere afskalles. Og endelig er begge Tvillingfrøene indesluttede i et tykt, bæragtigt, ved Modningen rødt Kødlag.

Ved Præparationen gælder det nu for det første om at vadske Kaffen fri for den Jord, der er fulgt med ved Plukningen og kun ufuldstændig frasigtet. Dette foregaar i den omtalte Grube og i en derfra udgaaende Kanal og sker ved en Slemning, der minder om Guldvaskning: en Vandstrøm ledes ned i Reservoiret, fører Indholdet med sig gennem Kanaler hen i andre Reservoirer og aflejrer Delene efter deres Vægt, saaledes at Kaffen bliver for sig.

Derpaa skal Frugtkødet knuses og afskrælles. Dette sker i et særegent Maskineri. Herefter soltørres Frøene paa de tidligere omtalte store, cementerede og indhegnede Pladser. Endvidere skal de to Hinder, der omgiver hvert Frø, afskalles. Ogsaa dette sker ved et kompliceret Maskineri. Derpaa sorteres de færdig præparerede Kaffebønner efter deres forskellige Form og Vægt — ligeledes ad mekanisk Vej.

Tilbage staar der nu et Arbejde, hvortil der imidlertid ikke er opfundet nogen Maskine, og som derfor maa besørges med Hænderne, — nemlig Udskillelsen af de uudviklede, indskrumpede og sorte eller ved en eller anden Sygdom beskadigede Bønner. Dette Taalmodighedsarbejde udføres af halvnøgne Børn og turbanprydede, letklædte Kvinder, der sidder paa Hug paa et vældigt Bord nede i Kaffemøllen, grupperede omkring mægtige Kaffedynger, — et livfuldt og malerisk Interiør, som endnu ingen Pensel har udbyttet.

Først efter at have gennemgaaet alle disse Processer fyldes Kaffen i Sække, hver rummende 60 Kilo, og sendes med Oksekarrer eller paa Muldyrryg til Banestationen for at gaa til Rio og derfra, — efter at have passeret forskellige Mellemhandlere og gennemgaaet yderligere Sorterings- og Præparationsprocesser, — at spredes Verden over under forskellige Navne: „Java“, „Mokka“,

„Rio“, „Santos“ eller „Brasilkaffe“, — alt efter dens større eller mindre Godhed.

Saaledes er der gaaet en lang Forhistorie forud, før Læseren kan tømme en Kop af den sorte Drik, hvorom Voltaire skal have sagt, at han vilde lade sig gøre til Helgen, hvis det var sikkert, at man drak Kaffe i Paradiset!

* * *

Benævnelserne „Rio Kaffe“ og „Santos“ eller „Brasilkaffe“ kendes af alle. Og alle ved, at dermed betegnes i Handelssproget de i Forhold til „Java“ eller „Mokka“ simplere Sorter. — Det kunde da synes betydeligt interessantere at have lært en Kaffeplantage for Eksempel paa Java at kende end en brasiliansk Plantage, hvor man, efter Sprogbrugen at dømme, maa antage, at der kun avles mindre gode Produkter.

Dette er imidlertid en Vildfarelse, som skyldes et mod Brasilien ganske uretfærdigt Navnevalg. I Virkeligheden er det nemlig saa, at største Delen af den Kaffe, der sælges under Benævnelserne „Mokka“ eller „Java“, er avlet i brasilianske Plantager, medens det kun er Udskudsvarer, — dels af den fra Brasilien kommende Kaffe, dels af alle andre Kaffesorter, — der blandes sammen og sælges under brasilianske Lokalbetegnelser!

Et Par enkelte Tal vil være tilstrækkelige til at vise denne Paastands Rigtighed:

I 1890 avledes der i Brasilien 490 Tusinde Tons Kaffe, hvilket vil sige mere end hele den øvrige Jords samtlige Kaffeproduktion, der samme Aar kun beløb sig til 368 Tusinde Tons. Det er altsaa givet, at en stor Del af den saakaldte „Java“ Kaffe, hvoraf der aarlig drikkes saa enorme Kvantiteter i Europa og Nordamerika, maa være vokset i Brasilien. — Og Statistiken taler ogsaa her tydelig nok, idet Java og Sumatra tilsammen i 1890 kun producerede 60 Tusinde Tons, — altsaa et over otte Gange mindre Kvantum end Brasilien!

Fra Begyndelsen af har Brasilianerne ganske vist selv en Del Skyld i, at deres gode Kaffe saaledes sejler under fremmed Flag, idet Plantageejerne i Aarhundredets første Halvdel ikke præparerede og sorterede den høstede Vare med tilstrækkelig Omhu. I den sidste Menneskealder har Forholdene imidlertid

ændret sig meget til det bedre; og dyrkes Kaffen i Brasilien, — hvor der er saa stor Rigdom paa ubenyttet Jord, — end ikke paa den nøjeregnende, havemæssige Maade som f. Eks. paa Java, saa præpareres den dog nu efter fuldstændig tidssvarende Metoder.

Ogsaa den kemiske Undersøgelse har konstateret, at den brasilianske Kaffe ingenlunde staar tilbage for mere renommerede Sorter. — Netop fra den Plantage, hvorpaa Meddeleren har opholdt sig et Par Aar, er der sendt Prøver til Wien, hvor de analyseredes af den ansete Kemiker, Professor Ernst Ludwig, og sammenlignedes med de over ægte Java anstillede Analyser. Det viste sig da, at den brasilianske Kaffe indeholdt den største Mængde Kaffeïn, — det Stof, der giver Kaffen dens særlig oplivende Egenskaber. Den brasilianske Kaffe indeholdt nemlig 1,16—1,75 % Kaffeïn, eftersom den havde været opbevaret henholdsvis kortere eller længere Tid efter Afplukningen, medens Java Kaffen kun indeholder 0,7—0,8 %.

— — Skønt Brasilien indtager Førsterangen blandt alle kaffeproducerende Lande, er dets Kaffedyrkning i større Stil af ung Dato og tilhører udelukkende vort Aarhundrede!

1741 medtog en brasiliansk Købmand nogle faa Kaffetræer fra Cayenne til Parà, hvor han plantede dem i sin Have som en Raritet. Hermed var *Caffea arabica* indført til Brasilien; men det varede endnu længe, inden den kom til at spille nogen fremtrædende Rolle som Kulturplante. — En halv Snes Aar senere bragtes den til Maranhão, hvorfra en Haveven 1770 tog nogle Planter med til Rio de Janeiro. De faa Individer, der havde overstaaet den lange, paa de Tider saa besværlige Sørejse, sattes i Pleje i et Kapuzinerklosters Have, hvor Munkene aarlig høstede Frugterne og gjorde ny Udsaaninger. Saaledes fremstod her en lille Planteskole, hvorfra der nu og da uddeltes Træer til Villabesiddere i Byens Forstadskvarterer. Men endnu dyrkedes Kaffen kun som Haveplante; og i Aaret 1800 udskibede Rio de Janeiro kun to Sække Kaffe, medens der nu over denne ene Havn aarlig udføres halvfemte Million Sække!

Begyndelsen til dette mægtige Opsving skete, da en Fazendeiro i 1812 anlagde den første større brasilianske Kaffeplantage i Municipiet Cantagallo ved Floden Parahybas nedre Løb i Staten Rio de Janeiro.

For Tiden dyrkes Kaffetræet saa godt som overalt, hvor Civilisationen har trængt frem i Brasilien. Imidlertid gives der

to særlig betydelige „Kaffezoner“, hvoraf den ene har Rio, den anden São Paulo og Santos til Udførselscentrum. Rio-Zonen er den ældste, men tillige den, i hvilken Kaffekulturen maaske allerede har kulmineret, — i hvert Tilfælde paa den hidtil drevne Maade. São Paulo-Zonen har de store Muligheder for sig, idet største Delen af denne Stat, der har en Udstrækning som Østerrigs, og hvis „røde Jord“ hører til Brasiliens frugtbareste, endnu er skovbevokset og ganske udyrket, — til Dels endnu fuldstændig ukendt, kun af Indianere beboet Land. Ikke uden Grund er Fazendeiroerne i Rio jaloux paa deres Kollegaer i São Paulo, — selv om de nødig lader sig mærke dermed! I øvrigt er Dyrkningsmaaden væsentlig den samme i begge Zoner.

Trods Slaveriets Ophævelse er Brasiliens Kaffeavl, hvis Udvikling er enestaaende i Jordens Produktionsstatistik, bestandig i rivende Fremgang; — den er i de sidste 25 Aar bleven fordoblet omtrent fire Gange. Særlig i São Paulo, hvor den italienske Indvandring er saa stærk, har den antaget kæmpemæssige Dimensioner. Der findes her Fazendaer, som ejer over seks Millioner Kaffetræer og giver 4000 Italienere Beskæftigelse som lønnede Kolonister. Mangen en Station er her anlagt blot for at betjene en enkelt Fazenda; og hele det rige Banenæt, Brasiliens rigeste, der fra Santos forgrener sig dybt ind i Landets Indre hen imod de ukendte Indianerterritorier omkring Paranafloden, er at betragte som et stort Aaresystem, konstrueret med Kaffeeksporten for Øje.

For Brasiliens Udvikling paa andre Produktionsomraader og paa det industrielle Felt er der naturligvis en Fare ved denne saa ensidige Koncentrering af alle Interesser. Og er Kaffekulturen end Brasiliens største øjeblikkelige Rigdomskilde, saa er den paa den anden Side ogsaa den Kultur, der svækker Jorden mest, — særlig saa længe „det store Landbrugs“ hidtil gængse Rovdrift ikke er bleven afløst af „det lille Landbrugs“ mere økonomiske, paa Gødningsanvendelse og alsidig Udnytten af Jorden baserede Agerdyrkning. Der hæver sig da ogsaa allerede blandt Brasilianerne flere og flere Stemmer, som opponerer mod Kaffens despotiske Enevælde.

J. O. Böving-Petersen.

Napoleon III's Triplealliance.

Naar Høsten er forbi, naar Landmanden holder et lille Hvil, før han ruster sig til den næste Kampagne, rykker Hærene i Marken for at holde Generalprøve paa det næste verdenshistoriske Drama. Fyrst Bismarck har mange Gange erklæret, at han den Gang, da han underskrev Freden i Frankfurt, ventede Opførelsen af dette Drama inden fem Aar, og det var visselig ikke hans, men Czar Alexander II's Skyld, at hans Forventninger ikke gik i Opfyldelse. Gambetta havde bestemt Opførelsen til 1886. Hans Beregning om, at den franske Hær til den Tid vilde være i Stand til at optage Kampen, var rigtig, men da Tiden kom, havde den store Diktator fra Tours for længst forladt Skuepladsen for sine krigerske og oratoriske Bedrifter og udaandet sin patriotiske Sjæl med det fortvivlede Udraab: „Hvilken frygtelig Skæbne!" Revanchekrigen var dog nær kommen til det af Gambetta forudsete Tidspunkt, men Skæbnen vilde, at den største Filister, der nogen Sinde har raadet for en Stats Skæbne i et verdenshistorisk Øjeblik, Præsident Grevy, standsede dens hurtig rullende Hjul. I 1887 stod de russiske og de østerrigske Hære rede til at aabne Kampen. Men ingen vovede at udtale det frygtelige Ord. Den væbnede Freds Æra har som bekendt ikke været gunstig for Udviklingen af Krøsus'er; den har heller ikke skabt nogen Cajus Julius Cæsar. Ingen har vovet at trodse det gaadefulde Orakelsprog, der varsler om et stort Riges Undergang, og gaa over Halys, ingen har vovet at kaste Terningen for at se, hvad der findes paa den anden Side af Rubicon.

Atter og atter, oftere, end de fleste aner, har Krigsterningen i det sidste Decennium truet med at sætte Europas stadig voksende Millionhære i Bevægelse. Men endnu bærer det frygtelige Drama

stadig den midlertidige Titel: „Den næste store Krig“, og stadig holder de europæiske Stormagters Hære, hver Gang Efteraaret kommer, Generalprøve paa det Stykke, som de ikke vover at opføre.

Det er den kongelige Filosof fra Slottet med det meningsløse Navn Sans-souci, der har opfundet Manøvrerne, og skønt hans Ætling, Wilhelm II, ikke har valgt den store Skeptiker, men den store Kurfyrste til sit Forbillede, holder han Frederik II's Manøvre-Traditioner i Ære.

Ogsaa i Aar havde Wilhelm II foranstaltet store Manøvrer, denne Gang ved Stettin, og Kejser Franz Joseph var hans Gæst og kunde sammen med ham glæde sig over de prægtige Gardetropper, Grev Waldersees strategiske Talent og det vidunderlige Held, der altid fulgte netop den Hær, som hans kejserlige Vært havde stillet sig i Spidsen for. Skønt den østerrigske Kejser endnu kun er 65 Aar gammel, fremmaner hans Navn en hel Oversigt over det sidste halve Aarhundredes Historie og giver Anledning til mange Betragtninger over, hvor underligt det kan gaa i denne Verden. Man har sagt om en af Franz Josephs Forgængere, Frederik III, at han overvandt alle sine Fjender ved at overleve dem alle. Den habsburgske Hersker, der siden Slutningen af det bevægede Aar 1848 har hersket først over det østerrigske, dernæst over det østerrigsk-ungarske Rige, og som maaske inden sin Død kan komme til at herske over et slavisk-tysk-ungarsk Kejserdømme, har levet og regeret saa længe, at han har opnaaet at blive sine Fjenders Allierede.

Den østerrigsk-ungarske Hersker havde i Stettin rig Anledning til at hengive sig til ejendommelige politiske og historiske Betragtninger. Han, der havde en Æresplads ved Galataflet i Slottet i Stettin som sin Vært, den tyske Kejsers, og den af Greven af Turin repræsenterede italienske Herskers Allierede, og som ved sin Nærværelse bidrog til at forherlige Festen til Minde om de tyske Hæres Sejre over de Franskes Kejser for 25 Aar siden, havde i hine skæbnesvangre Dage, der ligger saa fjernt og dog paa saa mange Maader øver deres Virkning paa Nutiden, været Medlem af en anden Triplealliance, der var beregnet paa at tilintetgøre den Herskertrone, paa hvilken Hohenzollerkejseren nu sidder saa trygt, støttet af tre Millioner Bajonetter.

Minderne om hin Triplealliance maa nødvendigvis have svævet over Galataflet i Slottet i Stettin i Anledning af de tyske Jubel-Manøvrer. De tyske Jubilæumsfester til Minde om Metz og Sedan

har paa ny vakt dem til Live og givet Historikeren og Politikeren nyt Stof til lærerige Betragtninger. De Ikke-Indviede fik først nøjere Efterretning om den Alliance, som Napoleon III hemmelig havde forberedt i Aaret 1869 for ved dens Hjælp at knuse det bismarckske Preussens hurtig opvoksende Magt, i en Avisfejde, som Hertugen af Gramont, der ved Krigens Udbrud i 1870 var fransk Udenrigsminister, i December 1872 indledede med den østerrigske Rigskansler fra 1870, den daværende østerrigske Gesandt i London, Grev Beust. Senere har Prins Jérôme, den franske Diplomat Rothan, Grev Beust, Italieneren Guiccioli givet vigtige Bidrag til den napoleonske Triplealliances Historie, og den nylig afdøde berømte tyske Historiker, Heinrich v. Sybel, har i syvende Bind af sit store Værk: „Die Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I", med stor Flid samlet det foreliggende Materiale og suppleret det med Oplysninger fra utrykte Kilder, som han desværre ikke har turdet betegne nøjere. Den nuværende italienske Gesandt i Wien, Grev Nigra, der i Aaret 1870 repræsenterede Italien i Paris, udgav i Anledning af 25-Aaret for det franske Kejserdømmes Fald Brudstykker af sine Erindringer, hvori han søgte at bevise, at Napoleon III i 1870 ikke havde haft noget Løfte af Italien, og at Italien altsaa heller ikke, som Hertugen af Gramont har paastaaet, har brudt noget Løfte. Hans Afhandling fremkaldte et Svar i Le Figaro for 20de Marts 1895 fra Hertugen af Gramonts tidligere Privatsekretær, Frédéric Pichereau, der aftrykker en Del Dokumenter og Udtog af Dokumenter fra den Samling Statspapirer, som Hertugen medtog, da han den 9de August 1870 maatte forlade Udenrigsministeriet. Pichereaus Artikel fremkaldte endelig et skarpt Svar fra Heinrich v. Sybel i „Die Zukunft" for 6te April 1895: „Die Phantasien des Herzogs von Gramont", den berømte tyske Historikers næstsidste og uheldigste Arbejde — han afsluttede sin rige og fortjenstfulde Virksomhed paa en smukkere Maade med sit Forsvar for Kejserinde Eugenie mod dem, der beskylder hende for at have fremkaldt Krigen i 1870.

Der foreligger saaledes et ret righoldigt Materiale til Oplysning om Napoleon III's Triplealliance, men de vigtigste Dokumenter, de Breve, som Kejser Napoleon III, Kejser Franz Joseph og Kong Victor Emanuel i September 1869 udvekslede med hinanden som Afslutning paa deres Underhandlinger om en mod Preussen rettet Alliance, hemmeligholdes endnu. Og den, der i

Hovedværket, i Sybels udførlige Behandling af hin Tids Historie vil søge en klar og objektiv Fremstilling af hin Triplealliance, maa blive stærkt skuffet. Den berømte tyske Historiker fortjener Tak for sin Materialsamling; men han har som Nutidshistoriker ikke formaaet at anvende den historisk-kritiske Metode, han ellers saa sikkert raader over, han savner i alt for høj Grad politisk Blik, hans Standpunkt er bornert ultrarigstysk, hans Fremstilling er konfus og ligner paa mange Punkter mere et Prokuratorindlæg end en videnskabelig kritisk Behandling af et historisk Æmne.

Det napoleonske Kejserdømmes Dekadenceperiode begyndte i det Øjeblik, da Bismarck overtog Ledelsen af den preussiske Politik. Det var ikke undgaaet Napoleon III's Opmærksomhed, at det italienske Felttog i 1859 havde blottet store Mangler i den franske Hærorganisation, men han fandt ikke mere den tilstrækkelige Kraft til at gennemføre en fuldstændig Omdannelse af det franske Hærvæsen og følge det Eksempel, som den preussiske Hærledelse gav, efter at den ny Ministerpræsident v. Bismarck-Schönhausen havde sat Parlamentet ud af Spillet. Napoleon undervurderede sin Magt og sin Hær. Han havde trods Statskupet, trods Krimkrigen og den italienske Krig aldrig været de raske Beslutningers Mand, han begyndte allerede paa den Tid, da Bismarck vovede sit første og i diplomatisk Henseende maaske farligste Kup, Angrebet paa Danmark, at blive affældig, og paa Sadovadagen brød hans Svaghed og Affældighed frem i en saadan Grad, at ogsaa hans nærmeste Omgivelser ligesom han selv begyndte at tabe Troen paa hans og Kejserdømmets Fremtid. Napoleons og Frankrigs Prestige var endnu saa stor og blændende, at han trods sin Hærs latterlig mangelfulde Krigsberedskab efter al Sandsynlighed vilde have kunnet standse Sejrherren og diktere Freden. Men forgæves bønfaldt hans Ven, Fyrst Metternich, ham om at sende den franske Hær til Grænsen. Napoleon var som lammet af Sejrsbudskabet fra Sadova, der kom ham og hans Generaler lige saa uventet, som Sejrsbudskabet fra Wörth fire Aar senere kom den østerrigske Regering. I Stedet for at tænke og handle fremstammede han kun den ene Sætning: „Jeg er ikke forberedt paa Krig!“

Napoleon III vidste, at den næste Krig vilde blive ført om hans Dynastis Eksistens; han tog ogsaa Tilløb til en Hærreform, men han vovede ikke at tage Skridtet fuldt ud. Napoleon undervurderede atter, som Slagene ved Metz i August 1870 viste, sine

militære Magtmidler. Den gamle Artillerist havde ladet den preussiske Hær faa Overmagten paa det artilleristiske Omraade, der herskede en frygtelig Uorden i den franske Hæradministration og særlig i Intendanturvæsenet, men den franske Hær stillede endnu ved Mars-la-Tour og Gravelotte-St. Privat Verdens første Infanteri i Marken, og det franske Gevær udrettede i Virkeligheden Vidundere. Aldrig mere — skrev for kort Tid siden en tysk Militærhistoriker — vil den tyske Hær møde en saa frygtelig Fjende som den kejserlig-franske Hærs Infanteriregimenter. Men Napoleon III forstod hverken at bruge sin Prestige eller at udvikle sin fortræffelige Hær. Han sukkede atter og atter over Preussens voksende Magt, men i Stedet for at ruste sig efter Evne til Kamp søgte han Haabet om Sejr eller rettere Redning fra Undergang i en storpolitisk Kombination med to Stormagter, der i endnu langt højere Grad end Frankrig lagde Hænderne i Skødet over for de vældige preussiske Rustninger.

Heller ikke som Diplomat formaaede den tavse Mand i Tuilerierne at gennemføre sine Planer ved at skabe en ren og klar Basis for den uundgaaelige Kamp med det bismarckske Rige. Luxemburg-Affæren i 1867 havde vist, at Bismarck endnu ikke vovede at optage den afgørende Kamp for Preussens Hegemoni i Europa, den havde trods den Svaghed, Napoleon ogsaa her lagde for Dagen, for saa vidt styrket Frankrigs Prestige, og de Franskes Kejser fandt villige Øren i Hofburg som i Palazzo Pitti, da han i 1869 foreslog Kejser Franz Joseph og Kong Victor Emanuel en mod Preussen rettet Triplealliance.

For en almindelig historisk Betragtning er Napoleon III et interessant politisk Fænomen, for Frankrig var hans uklare Idealisme den største Ulykke, der nogen Sinde har ramt dette Land. Indtil 1859 var Frankrig omgivet af lutter svage Naboer; ved hans Fald havde det to Stormagter til Nabo. Napoleon kunde dog endnu til sin sidste Regeringstid hengive sig til den Illusion, at han ved Magenta og Solferino havde skaffet Frankrig en mægtig og trofast Ven. Overfor Bismarcks stortyske Planer hengav han sig til det Haab, at han kunde danne en Modvægt mod et Storpreussen ved at samle de omliggende Smaastater, Belgien, Holland, Schweiz, under et Slags fransk Protektorat ved Jærnbanekonventioner og Toldtraktater, senere ogsaa ved Militærkonventioner. Hans første Forsøg i den Retning overfor Belgien i Efteraaret 1868 strandede, og han begyndte nu for Alvor at frygte Følgerne af sin Politik. Napoleon

havde allerede i 1867 indledet Forhandlinger med Kejser Franz Joseph, i 1868 med Kong Victor Emanuel om fælles politisk Optræden. I Begyndelsen af 1869 besluttede han i sin Ængstelse over det Nederlag, han havde lidt over for Belgien, at skride til Gennemførelsen af en stor Plan: en offensiv og defensiv Alliance mellem Frankrig, Østerrig og Italien. Han følte sig sikker paa Kong Victor Emanuels Tilslutning og indledede derfor først Underhandlinger med Østerrig, kaldte den østerrigske Gesandt i Paris, Fyrst Metternich, og dennes Kollega i Florens, Grev Vitzthum, til Tuilerierne, forelagde dem Planen til en Triplealliance og anmodede dem om hemmelig at fortsætte Forhandlingerne herom med Rouher. Rouher udarbejdede et Udkast, ifølge hvilket (Sybel „Die Begründung etc." pag. 87) de tre Magter indgik et Forbund med det Formaal at sætte en Skranke for alle preussiske Erobringslyster og gengive Østerrig dets tidligere Stilling i Tyskland. „Vicekejseren" Rouher stødte her straks paa den beustske fine diplomatiske Kunst, der i Virkeligheden nærmest bestod i en eminent Evne til at forvrøvle alt. Vitzthum, der var den østerrigske Rigskanslers højre Haand, erklærede til Rouhers store Forbavselse, at hans Forslag „paa Grund af Østerrigs indre Forhold og Beusts Grundsætninger" var ganske uantageligt; Fyrst Metternich, der maatte give sin Kollega Ret heri, foreslog Vitzthum selv at udarbejde et Forslag. Det var Vitzthum straks rede til, og han nedskrev et Udkast, der begyndte med de Ord: „De tre Magter, der er bestemte paa for Fremtiden at følge den samme Politik i Orienten som i Occidenten, har sluttet et defensivt Forbund." Vitzthums Udkast indeholdt i øvrigt en Række almindelige Udtalelser om de tre Magters Samvirken — og en Bestemmelse, der forbeholdt Østerrig Ret til Neutralitet for det Tilfælde, at Frankrig begyndte Krig med Preussen.

Dermed var de hemmelige Allianceunderhandlinger komne ind i et fuldstændig galt Spor, men hverken Rouher eller Napoleon III fandt Kraft til at gøre deres Anskuelser gældende med Eftertryk. Rouher og Metternich foretog kun nogle Ændringer i Vitzthums Forslag, som han efter deres Bemyndigelse i Marts 1869 forelagde Grev Beust. Den østerrigske Rigskansler, hvis „Politik" nærmest bestemtes af Frygt for alt muligt, for Magyarerne, for Frankrig, for Preussen, for Rusland, maatte selvfølgelig føle sig i høj Grad tiltalt af sin Ven Vitzthums Forslag, der sikrede ham et traktatmæssigt Venskab med Frankrig og tillod ham at indbilde sig selv,

at han eventuelt vilde udrette noget stort og knuse det forhadte Preussen, uden at forpligte ham til at fatte en modig Beslutning, naar Afgørelsens Time kom. Beust fik Franz Josephs Billigelse af „Allianceforslaget", og Vitzthum begav sig tilbage til Paris for at fortsætte Forhandlingerne. Nu kom Turen til Italien. Heller ikke Forhandlingerne med denne Magt blev førte ad regelmæssig diplomatisk Vej. Den italienske Militærattaché i Paris, Grev Vimercati, var Mellemmand mellem sin Konge og de Franskes Kejser, og først efterhaanden blev den italienske Gesandt i Paris, Nigra, indviet i Hemmeligheden.

Kong Victor Emanuel var øjensynlig overordentlig villig til at slutte hvilken som helst Alliance med de Franskes Kejser, men han turde kun betro sig til sin Ministerpræsident, General Menabrea, ikke til sine øvrige Ministre, der aldeles ikke delte Kongens Anskuelser om, at Italien skyldte Napoleon III og Frankrig Taknemmelighed, men vilde se Tiden an for eventuelt at slutte sig til Sejrherren. For at skaffe sig en fast Støtte hos Nationen, hvis franskvenlige Sympatier havde lidt et Skaar ved Mentana-Affæren, søgte Victor Emanuel, der ogsaa selv nærede det inderlige Ønske at gøre Rom til Italiens Hovedstad, at benytte Lejligheden til at opnaa Indrømmelser i det romerske Spørgsmaal.

Han fandt varm Understøttelse hos Grev Beust, der netop den Gang stod paa en meget spændt Fod med Kurien, men Rouher var personlig meget utilbøjelig til at give efter i den Sag, og det klerikale Parti ved Hoffet i Tuilerierne gjorde sig desuden stærkt gældende gennem Kejserinde Eugenie, der paa Grund af Kejserens tiltagende Svaghed fik større og større Indflydelse paa Kejserrigets Politik. Til sidst slog Kong Victor Emanuel og Menabrea sig til Ro med Napoleons Løfte om at lade de franske Tropper rømme Rom, saa snart han saa, at Pavens Sikkerhed var uantastelig, og den 4de Juni endte Forhandlingerne med et Udkast til en Alliancetraktat, der gik ud paa, 1) at de tre Magter sluttede en defensiv Alliance til Opretholdelse af den europæiske Fred, 2) at der i ethvert forekommende Spørgsmaal skulde indtræde en fælles diplomatisk Aktion — og 3) at Østerrig forbeholdt sig at udstede en Neutralitetserklæring, hvis Frankrig saa sig nødt til at begynde en Krig.

Napoleon III og hans Raadgivere havde imidlertid faaet det rette Blik for, at en saadan Alliancetraktat ikke havde stort Værd for Frankrig, og da Menabrea meddelte, at han, efter at have

undersøgt de andre Ministres Mening, ikke for Øjeblikket vovede at forelægge dem Traktaten, og at hans Konge altsaa maatte udsætte Stadfæstelsen, trængte Napoleon ikke videre paa den endelige Ordning af Sagen. I August indledede Menabrea ved Beusts Mellemkomst atter Underhandlinger om det romerske Spørgsmaal. De endte med, at Menabrea afgav en Erklæring om, at man fra italiensk Side ikke havde noget at indvende mod Forbundstraktaten, men at Italien maatte tage et lignende Neutralitets-Forbehold som Østerrig og i ethvert Tilfælde først efter Roms Rømning kunde deltage i en Krig. Den europæiske Situation havde taget en afgjort fredelig Vending, og Napoleon, der nylig havde overstaaet en haard Sygdom og hverken følte Lyst eller Kraft til en alvorlig politisk Aktion, „skrev,“ hedder det hos Sybel (p. 110), „til Kejser Franz Joseph, at han havde udsat at undertegne Traktaten paa ubestemt Tid, men at han ogsaa uden Traktat vilde være rede til at ile Østerrig til Hjælp, hvis det blev angrebet.“ „Franz Joseph“, hedder det videre hos Sybel, „udtalte i sit Svar sin Tak herfor og bemærkede, at han ganske henstillede til Napoleon, naar det maatte konvenere ham at genoptage Forhandlingerne ... Saaledes blev hele Resultatet af de lange Forhandlinger, at de tre Suveræner gav hverandre et skriftligt Løfte om, at ingen af dem uden de to andres Vidende vilde indgaa noget Forbund med en fremmed Magt, et Løfte, som Franz Joseph og Napoleon i øvrigt allerede i 1867 mundtlig havde givet hinanden.“

Da de tre Suveræners Breve ikke er offentliggjorte, er det umuligt at vide, om Sybels Gengivelse af deres Indhold er udtømmende. Der foreligger fra Underhandlingerne i 1870 Skrivelser baade fra Kong Victor Emanuel og fra Beust, der tyder bestemt paa, at Kongen af Italien og Kejseren af Østerrig har givet Kejser Napoleon videre gaaende Løfter, eller at Underhandlingerne i det mindste er blevne betragtede som moralsk forpligtende for Deltagerne, uanset at der ingen Alliancetraktat blev underskrevet.

Men der savnes Holdepunkter for bestemte Formodninger eller blot Gisninger i den Retning. Det er i ethvert Tilfælde sikkert, at der ikke i 1869 blev afsluttet nogen Alliancetraktat mellem de tre Magter, men det er ligeledes sikkert, at de tre Monarker følte sig moralsk bundne til visse Forpligtelser over for hinanden, og at der mellem de tre Riger bestod en „Union“ — for at bruge et Udtryk fra den nyeste Tids Historie — der var rettet mod Preussen.

Det er sørgelig karakteristisk for den Uklarhed og Mangel paa Handlekraft og den viljeløse Afmagt, der overalt præger Kejser Napoleon III's Regering i Tiden før den store Katastrofe i 1870, at han og hans Ministre først genoptog Forhandlingerne om en definitiv Afslutning af Triplealliancen, efter at Krigen var erklæret. Sejrherren fra Custozza, Erkehertug Albrecht, havde i Mellemtiden aflagt Besøg i Frankrig og med Kejser Napoleon drøftet forskellige Felttogsplaner. Da Erkehertugen havde erklæret, at han efter alt, hvad han havde set i Frankrig, følte sig forpligtet til at sige Kejseren, at den franske Hær var for svag til uden Allierede at optage en Krig med Tyskland, svarede Napoleon, at han vilde sende en Adjutant til Wien med alle Oplysninger, og at han haabede, at Erkehertugen saa vilde faa en bedre Mening om den franske Hær. General Lebrun fik dette Hverv, og han og Erkehertugen blev enige om en Felttogsplan. Men da den franske General efter Erkehertugens Opfordring havde søgt Privataudiens hos Kejser Franz Joseph, erklærede Kejseren, at han vilde benytte Lejligheden til aabent og ærligt at advare Kejser Napoleon mod Illusioner med Hensyn til Østerrigs Hjælp, da han aldeles ikke kunde forpligte sig til at erklære Krig samtidig med Frankrig, hvis denne Magt optog Kampen med Preussen.

„Atter kunde Napoleon," skriver Sybel, „som i Januar 1867 udbryde: Jeg har ikke nogen Ven i Verden! Østerrig stod fast paa Neutraliteten!" Det er, selv bortset fra Italien, en stor Overdrivelse, hvad der tilstrækkelig fremgaar af Begyndelsen af Underhandlingerne i Juli 1870. Beust spillede dobbelt Spil. Han vilde gerne tiltræde Alliancen med Frankrig, men han vilde helst vente med at falde over Preussen, til den preussiske Hær havde lidt det første store Nederlag, som han ansaa for uundgaaeligt eller dog for højst sandsynligt; paa den anden Side var han bange for, at Kejser Napoleons Hære i et Nu skulde slaa Preusserne til Jorden, og at den franske Kejser da vilde lade Østerrig føle sin Harme over, at det ikke straks havde taget Parti for Frankrig. Beust bestyrkedes i sin vaklende Politik ved sin Tro paa, at han spillede fint Spil, naar han vedligeholdt Ligevægten mellem Frankrig og Preussen, for saaledes at bane Vejen for et østerrigsk Protektorat over Sydtyskland, der i Virkeligheden interesserede ham langt mere, end Grev Vitzthum havde villet indrømme over for Rouher. Endelig var Beust — og her var der virkelig en alvorlig Grund til Østerrigs Neutralitet — bange for Rusland, der truede

med at tage Parti for Preussen, hvis Østerrig sluttede sig til Frankrig.

Magyarernes Leder, Grev Andrassy, førte en maalbevidst Politik, der gik ud paa at bruge det dualistiske Forlig af 1867 til at sikre Ungarn den afgørende Indflydelse paa det habsburgske Monarkis Udenrigspolitik. Han og hans politiske Venner havde visselig ikke noget at indvende mod en Krig med Rusland, men saa meget mere frygtede de for, at Østerrig skulde genvinde sin tabte Indflydelse i Tyskland, hvorved Tyskerne atter vilde faa Eneherredømmet i Østerrig. Andrassy var en ganske anden Mand end Beust, og han forstod at benytte Rigskanslerens Tvivl og Ubestemthed. Den 15de Juli erklærede Frankrig Preussen Krig, og den 18de Juli afholdtes et stort Kronraad i Hofburg. Rigskansler Beust foreslog, at Østerrig-Ungarn hverken skulde slutte Forbund med Frankrig eller afgive Nevtralitetserklæring, men foreløbig iagttage en afventende Holdning og i Stilhed bringe sin Hær paa halv Krigsfod. Den ungarske Ministerpræsident, Grev Andrassy bekæmpede energisk dette Forslag og satte sin Vilje igennem: Det blev i Kronraadet besluttet, at Østerrig skulde ruste sig for at være forberedt paa alle Eventualiteter, og at det skulde udstede en Neutralitetserklæring.

Andrassy havde sejret, men Grev Beust opgav derfor ikke sine Planer. Han udstedte ikke som Rusland og England en officiel Neutralitetserklæring, han meddelte kun i en Rundskrivelse de europæiske Hoffer, at Østerrig vilde iagttage Neutralitet og ved Rustninger sikre sit eget Territorium. Samtidig hermed rettede han til Fyrst Metternich en fortrolig Skrivelse, der var et rent Mesterværk i Retning af Uklarhed. „De vil behage,“ skrev Beust den 20de Juli til Metternich, „at gentage for Hs. Majestæt (Kejser Napoleon) og for hans Ministre, at vi, tro mod vore Forpligtelser, saaledes som de er blevne fastsatte i de Breve, som ifjor blev udvekslede mellem de to Suveræner, betragter Frankrigs Sag som vor, og at vi inden for det muliges Grænser vil bidrage til dets Vaabens Fremgang.“ Grev Beust erklærede ganske vist derefter, at den østerrigske Regering paa Grund af Russernes, Magyarernes og de tyske Østerrigeres Holdning „til sin Beklagelse“ var nødt til at udstede en Neutralitetserklæring. Men derefter tilføjede Beust: „Neutraliteten er dog for os kun et Middel til at nærme os det virkelige Maal for vor Politik, det Maal: at fuld-

føre vore Rustninger, uden værgeløse at udsætte os for et fjendtligt Angreb."

Sybel har allerede i sin Fremstilling af disse Begivenheder i „Die Begründung des deutschen Reiches" anslaaet en meget hadefuld Tone mod Hertugen af Gramont og gjort gældende, at Beust i sit Brev af 20de Juli til Fyrst Metternich tydelig nok havde erklæret, at Østerrig kun ad diplomatisk Vej kunde støtte Frankrig mod Preussen. I sin Afhandling i „Die Zukunft" for 6te April 1895 er Sybel naaet til at tale om, at Gramont har sat sin „Lügekunst" et glimrende Mindesmærke ved at anføre Beusts Brev som Bevis for, at han havde Grund til at vente væbnet Hjælp fra Østerrig. Hertugen af Gramonts Fremstilling af hin Tids Begivenheder er ganske vist ingenlunde fuldt paalidelig. Men kan man egentlig bebrejde Hertugen, at han i sit Forsøg paa, saa vidt muligt, at retfærdiggøre sin Optræden over for det tunge Ansvar, der hvilede paa ham for en Katastrofe, som styrtede hans Fædreland i Ulykke, saa mere optimistisk paa den østerrigske Rigskanslers Løfter, end en Historiker, der 25 Aar efter hine Begivenheder fældede sin Dom ved sit Skrivebord? Hertugen af Gramont var visselig heller ikke nogen fremragende dygtig Udenrigsminister. Han vilde kunne anføre til sin Undskyldning, at han som Gesandt i Wien systematisk var bleven holdt i Uvidenhed om Allianceforhandlingerne, og at han kun i kort Tid havde været Udenrigsminister, da Katastrofen i 1870 indtraadte. Men han kan lige saa lidt som Kejser Napoleon frikendes for at have vist Letsindighed og Mangel paa Energi ved først efter Krigserklæringen at forny Underhandlingerne om Triplealliancens Afslutning. Victor Emanuel og fremfor alle Beust begik en stor politisk Fejl ved ikke straks og bestemt at tiltræde Koalitionen mod Preussen, men Beusts Forsøg paa at udsætte at tage en afgørende Beslutning var forklarlig, og Gramont burde fra Wien have kendt sin Beust og handlet derefter. Men i Hovedsagen er det dog Gramont, ikke Sybel, der har Ret. Skulde der være nogen Mening i Beusts Skrivelse af 20de Juli til Metternich, kunde det dog kun være den, at Østerrig vilde have Tid til at fuldføre sine Rustninger, før det greb ind i Kampen. Fyrst Metternich, paa hvis Ord Gramont dog ifølge Fyrstens Stilling som Østerrigs Repræsentant i Paris maatte have Ret til at lægge Vægt, forklarede desuden, som Sybel selv siger (i „Die Zukunft" pag. 11), over for den franske Udenrigsminister Østerrigs Neutralitetsbeslutning saaledes: „Det er ganske

Deres (Gramonts) eget Forslag: Neutralitet, Rustning, Mægling, til sidst Krigserklæring", og Gramont maatte have saa meget mere Grund til at acceptere denne Fortolkning, fordi de franske militære Sagkyndige erklærede, at den østerrigske Hær først efter seks Ugers Forløb kunde rykke i Marken.

Der ligger i Virkeligheden en let kendelig Tendens til Grund for den tyske Historikers Fremstilling af Forhandlingerne om den napoleonske Triplealliance. Sybel, hvem Wilhelm II paa Grund af hans Forherligelse af Jærnkansleren nægtede Verdun-Præmien, vil forsvare Bismarck mod den Bebrejdelse, at han i 1870 spillede Hazard, og at han kun kunde takke Beusts og Victor Emanuels Blindhed og Vaklen for sit Held. For at forherlige sin Helt tager Sybel i sin Fremstilling af Gramonts Forhandlinger med Beust endog sin Tilflugt til Skældsord. Fuldstændig meningsløs og fuldstændig selvmodsigende er Sybels Forsøg i Afhandlingen i „Die Zukunft" paa at bevise, at Pichereaus Paastand om, „at Kong Victor Emanuel om ikke ved en formelt beseglet Traktat, saa dog ved Breve og Løfter, ved Ære og Troskab var forpligtet til at yde Frankrig Vaabenhjælp," beror „paa fri Opfindelse af Hertugen af Gramonts yderst frugtbare Fantasi." Sybels Paastand staar i direkte Modstrid med hans egen Erklæring om, at Victor Emanuel var „stets rauflustig" („Zukunft" p. 11), og at „Kongen var ivrig for Krigsforbundet med Frankrig" („Zukunft" p. 13). Paastanden modbevises ogsaa direkte af Victor Emanuels egne Breve.

Det virkelige Forhold var, at Kong Victor Emanuel ikke alene var rede til at opfylde sin Taknemmelighedspligt mod Kejser Napoleon og mod Frankrig, men at han (Sybel, „Die Begründung etc.", p. 392) „var Fyr og Flamme for Forbundet med Frankrig og for Deltagelse i Krigen, hvor han ved glimrende Bedrifter haabede at tilkæmpe sig herlig Løn af sin kejserlige Ven". Men Kongens Begejstring stødte paa kold Modstand hos hans Ministerium, der ikke mere lededes af General Menabrea, som delte sin Konges Anskuelser, men af Lanza, der vel var en Ven af Frankrig, men ligesom Beust vilde afvente Begivenhedernes Gang, og som paavirkedes stærkt af Finansminister Sella, der nærede stor Forkærlighed for Tyskland og „med Afsky" afviste Tanken om et Angreb paa Italiens Forbundsfælle fra 1866.

Krigen kom Victor Emanuel ganske uventet; han var paa Jagt, da Frankrig udstedte sin Krigserklæring. Ministeriet be-

nyttede hans Fraværelse til at søge at danne et Neutralitetsforbund med Østerrig og England, men Victor Emanuel, der den 17de Juli i Hast vendte tilbage til Florens, var af en anden Mening. Kejser Napoleon havde allerede den 15de Juli sendt en Depeche til Kongen af Italien, og derpaa, da han intet Svar fik, en ny Depeche, i hvilken han bebudede, at han vilde trække de franske Tropper tilbage fra Rom og betro Pavedømmets Skæbne til Kongens Ære og Loyalitet. Straks efter sin Ankomst til Rom besvarede Victor Emanuel Napoleon III's Depecher i følgende Brev:

Sire! Forsinkelsen af mit Svar paa Deres to Depecher skriver sig fra, at jeg var paa Rejse til Florens.

Jeg ønsker af mit ganske Hjerte at være Deres Majestæt til Tjeneste, idet jeg samtidig søger at at tjene den italienske Nations sande Interesse.

Jeg vilde gerne vide, hvilken Holdning Østerrig indtager, og om det allerede har indgaaet Forpligtelser.

Jeg venter Vimercatis Ankomst med Hensyn til Enkelthederne, og jeg agter at skrive et Brev til Deres Majestæt om Rom-Affæren.

Mit Venskab, Sire, vil aldrig svigte Dem.

Victor Emmanuel.

Florens, 17de Juli Kl. 11 Aften.

Det bebudede Brev om Rom-Affæren blev afsendt den 21de Juli. I Forvejen skrev Kongen følgende Privatbrev til Kejser Napoleon:

Florens, 21de Juli 1870, Kl. 8 Aften.

Jeg lader iaften Brevet angaaende Rømningen afgaa.

Deres Majestæt maa ikke forbavses over de almindelige Udtryk, hvori det er affattet. For at opnaa Virkeliggørelsen af vore Planer er jeg nødt til at tage Hensyn til et Ministerium, der staar fast paa et fredeligt Formaal, og som jeg ved Begivenhedernes hurtige Gang er bleven forhindret i at fjerne saa hurtig, som jeg havde ønsket for Virkeliggørelsen af vore gamle Planer.

Vimercati afrejser iaften til Wien; Türr ventes.

Deres Majestæt kan stole paa mig; jeg er og vil altid vedblive at være Deres bedste Ven.

Victor Emmanuel.

Kongen har her klart angivet Situationen. Den udviklede sig ikke efter hans Ønske. Beust havde fattet en ny Plan: at binde Italien til sin Politik ved et Neutralitetsforbund og hindre det i at slaa løs, før han vilde, og for at naa dette Maal stillede han det romerske Spørgsmaal i Forgrunden, hvorved han tillige tog en lille Hævn over Kurien, og optraadte i den Sag mere italiensk end selve Italienerne. Han støttede derved det italienske Ministeriums Opposition mod Kongen, og Victor Emanuel, der i mange Henseender og ogsaa i sin Holdning under disse Forhold lignede Kong Carl XV, tøvede med at fatte en Beslutning, til Begivenhederne tog Magten fra ham. Han bestyrkedes desuden i sin Vaklen ved sin Krigsministers og sine Generalers Erklæring om, at den italienske Hær var aldeles uforberedt til Krig. Kongen lovede Napoleon at stille 60,000 Mand i Marken straks; i Virkeligheden vilde Italien i August 1870 kun kunne have sendt en Hær paa 40,000 Mand over Alperne.

Den Lyst til at se Tiden an, der ved Beusts Hjælp havde grebet Kongen af Italien, fremtraadte allerede i følgende Brev fra ham til Kejser Napoleon:

> Jeg iler med at meddele Deres Majestæt, at Østerrig foreslaar os en foreløbig Neutralitetstraktat mellem Østerrig og Italien, hvad der i paakommende Tilfælde vilde lette vor Deltagelse i Triplealliancen.
>
> Paa denne Maade paavirker man ogsaa den offentlige Mening paa en gunstig Maade.
>
> *Victor Emmanuel.*
>
> Florens, Pitti, 26de Juli.

Kejser Napoleon begik en utilgivelig Fejl ved ikke i dette Øjeblik at tilfredsstille Kong Victor Emanuels Fordringer med Hensyn til Rom, der endnu den Gang ikke gik videre, end at Kejseren under de givne Forhold kunde opfylde dem med Ære. Tiden gik, man blev i Florens og i Wien mere og mere forbløffet over den Langsomhed, hvormed Frankrig indledede sine Krigsoperationer, og begyndte at ane, hvad der vilde komme, og man forhandlede frem og tilbage om en italiensk-østerrigsk Neutralitets-Alliance.

Victor Emanuel var dog, som Sybel selv meddeler, stadig tilbøjelig til at optræde aktivt paa Frankrigs Side. Den 26de Juli enedes Beust og Vimercati om en østerrigsk-italiensk Traktat. Sybel angiver Traktatens Indhold saaledes: „De to Magter

vilde foreløbig fuldføre deres Rustninger til Sikring af deres Neutralitet, undgaa enhver ensidig Optræden og stedse træffe Aftale om fælles Skridt, hvad enten det var til Mægling eller til Kamp". Pichereau erklærer, at Traktaten ifølge Meddelelse til ham fra Hertugen af Gramont indeholder fire Kapitler, i hvilke „Kejseren af Østerrig og Kongen af Italien forpligtede sig til at sætte deres Stridskræfter til Lands og til Vands paa en væbnet Neutralitets-Fod, hvilken Neutralitet var bestemt til at gaa over til effektiv Kooperation til Fordel for Frankrig."

Sybel indrømmer („Die Begründung", pag. 399), at Victor Emanuel „med Glæde gav sit Samtykke til dette Udkast, der, som han haabede, atter skulde bane ham Vejen til Krigsforbundet". Hertugen af Gramonts Analyse af Traktaten er vel saaledes rigtig. Der foreligger da ogsaa et direkte Vidnesbyrd, — som Sybel ikke synes at have bemærket — om, at Grev Vimercati, der var nøje indviet i disse Underhandlinger, endnu i Begyndelsen af August ansaa det for givet, at Italienerne vilde kæmpe ved Franskmændenes Side mod Tyskerne. I Januar 1894 gjengav Alfred Darimont i Le Figaro nogle Meddelser, han havde faaet af General Lewal. Det meddeltes deri, at Lewal en Dag havde mødt den italienske Militærattaché, Grev Vimercati i Metz og rettet følgende Spørgsmaal til ham: „Vil De overvære vort Felttog som Militærattaché?" „Nej", svarede Greven, „jeg er for en Tid bleven Diplomat. De ved, at vi er med Dem. Kong Victor Emanuel forbereder sig til at sende Dem 40,000 Mand, men man maa give ham Tid at samle dem".

De 40,000 kom imidlertid lige saa lidt i 1870, som de 22,000 kom i 1864. Vimercati var, som han selv sagde, for en Tid bleven Diplomat. Han var netop kommen til Metz for at forelægge Kejser Napoleon Traktaten af 26de Juli. Napoleon protesterede, trods Prins Jérôme Napoleons Formaninger, mod den østerrigsk-italienske Traktat dels paa Grund af, at Beust havde indsat et Løfte om, at Østerrig vilde søge at skaffe Italien „bedre Betingelser med Hensyn til Rom", dels fordi han ønskede fastsat en bestemt Tid for Østerrigs og Italiens „effektive Kooperation". Vimercati forlod Metz med uforrettet Sag. Den 5te August kom han til Florens. Den 6te om Aftenen modtog Kong Victor Emanuel, under en Teaterforestilling, som han overværede med Grevinde Mirafiore, en Depeche, der gav ham Meddelelse om Slagene ved

Wörth og Spicheren. Kongen forlod i Hast Teatret. Da han var kommen hjem i sit Palæ, kastede han sig i en Lænestol og udbrød: „Stakkels Kejser! Men lige meget — det slap jeg godt fra!“ Endnu samme Nat modtog han et Telegram fra Napoleon. „Som overvunden“, telegraferede den ulykkelige Kejser, „kan og tør jeg intet fordre, men i min vanskelige Stilling appellerer jeg til Deres Venskab og ridderlige Følelse“. Kongen blev dybt bevæget ved dette Telegram og lod straks Lanza, Visconti og La Marmora hente. La Marmora erklærede „med bitre Taarer“, at Italien var ude af Stand til at udrette noget for Frankrig. Dermed følte den let bevægelige Konge sit Hjerte lettet. Allerede den 7de August var han ganske optagen af Tanken om, at Vejen til Rom nu stod ham aaben. „Vi er slupne lykkelig fra den Sag“, sagde han til Vitzhum. „At Franskmændene ingen Generaler havde, vidste vi siden 1859. Men denne vilde Flugt ved Wörth er dog ubegribelig. I militær Henseende er der intet for os at udrette; jeg vil se, om jeg kan hjælpe den stakkels Napoleon ad diplomatisk Vej!“ Den Hjælp blev der heller ikke noget af; Beust ventede dog i det mindste med at standse sin „halve Mobilisering“, til Efterretningen om Sedan-Katastrofen indløb.

Den napoleonske Triplealliance blev aldrig formelt afsluttet, men ingen upartisk Iagttager kan nægte, at Kejser Napoleon havde moralsk Ret til at stole paa Østerrigs og navnlig paa Italiens Hjælp, og det er ganske klart, at det skyldtes den klerikale Indflydelse, som Kejserens Omgivelser øvede paa den af Sygdom nedbrudte Mand, at Alliancen ikke blev afsluttet i det mindste med Italien. Fyrst Bismarck har da ogsaa i en Artikel i „Hamb. Nachr.“, „Aus dem Jahre 1870“ erklæret, „at man i 1870 ikke kunde gaa ud fra, at Italien stillede sig afvisende overfor Forberedelserne til en italiensk-østerrigsk-fransk Triplealliance“, og da Victor Emanuel i 1873 steg ud af Toget paa Banegaarden i Berlin, hilste han paa Kejser Wilhelm I med de Ord: „Sire, jeg erklærer oprigtig, at jeg ved Taknemmelighed mod Napoleon III og Frankrig ansaa mig for forpligtet til, og at jeg nærede det Ønske, at komme dem til Hjælp, og at jeg kun blev holdt tilbage af mine Ministre og af den offentlige Mening!“

Visselig havde Kejser Franz Joseph ved de tyske Jubilæumsmanøvrer Anledning til at anstille interessante Betragtninger over Triplealliancer. Han har baade Underskrifter og Segl under sin

Alliance, men dog har han maattet opleve, at Fyrst Bismarck drev „tostrenget“ Politik og i et afgørende Øjeblik erklærede, at det Spørgsmaal, for hvilket Østerrig var rede til at drage Sværdet, at Bulgarien var „Hekuba“ for det tyske Rige, og at den østerrigsk-ungarske Udenrigsminister, da han for faa Uger siden i samme Anliggende vilde henvende sig til den nuværende tyske Rigskansler, ikke kunde faa ham i Tale. Der er ingen Tvivl om, at Kejser Wilhelm II efter sin Hjemkomst fra sin Ferierejse har ført et andet Sprog end Fyrst Hohenlohe, og de Venskabsbeviser, som den tyske og den østerrigske Kejser udvekslede i Stettin, gav talende Beviser for, at deres Alliance atter hviler paa en hjertelig Forstaaelse; men samtidig havde Fyrst Hohenlohe den Opgave, at overbevise Czaren om, at Triplealliancen stadig er en Fredsalliance.

Moral: En Alliance er, hvad enten den er skreven eller uskreven, naar den ikke straks træder i Kraft, en Veksel paa Fremtiden, der ikke kan inddrives ad Rettens Vej, og hvis Indfrielse beror paa personlige Opfattelser af Forholdene og Vedkommendes egne Interesser, ofte paa uklare Følelser og Stemninger, paa personligt Mod eller Forsagthed.

Kejser Franz Joseph og hans Raadgivere har været klogere og forsigtigere end Kejser Napoleon og Hertugen af Gramont. Det, og ikke Affattelsens Form, er endnu den væsentligste Forskel paa den fransk-østerrigsk-italienske og den tysk-østerrigsk-italienske Triplealliance.

R. Besthorn.

Efterskrift. — Efter at denne Artikel allerede var sat og korrigeret, erfarede jeg af „National Zeitung“ for 9de Oktober, at Professor Hans Delbrück i sidste Hæfte af „Preuss. Jahrb.“ har skrevet en Afhandling: „Das Geheimniss der Napoleonischen Politik im Jahre 1870“. Saa vidt jeg kan skønne af „Nat. Ztg.“'s Artikel, der i meget affejende Udtryk angriber Afhandlingen, hævder Delbrück en lignende Opfattelse som den, jeg ovenfor har fremsat, og angriber skarpt Sybels Fremstilling; „Nat. Ztg.“ anfører følgende Udtalelse fra Delbrücks Afhandling: „Mit dieser Art Historie werden wir in der Weltgeschichte nicht bestehen, und die Franzosen lachen uns einfach aus“.

R. B.

En Dag.

Drøm.

Det Land, jeg saa i Nat i mine Drømme,
var fladt og grønt og fuldt af store Strømme,
og mange Skibe gennem Landet sejled,
og store Skyer i Vandene sig spejled,
og gamle Møller deres Vinger vendte —
det var et Land, jeg vidste ej, jeg kendte.

Jeg vandred frem, og Luften fugtig blæste;
i Himlens Skyer jeg Høst og Storme læste,
og Græsset slog om mine Ben, der gik.
Jeg vandred fremad, til jeg Øje fik
paa Havet som en smal, en sølvgraa Strimmel,
der laa langs Grænserne af Jord og Himmel.

Da standsed jeg og hørte Maager skrige,
og Popler suste fra et græsgroet Dige.
Da vidste jeg, hvorfra jeg Landet kendte,
og at mit eget Liv laa her i Vente,
beredt for mig, som flakkede forvildet
og bad, landflygtig, for et fremmed Billed.

Virkelighed.

En Himmel, tæt og blaa som Ametyst,
staar over Gaardens Træer og Gadens Huse,
og alle Løv i Morgenbrisen bruse;
i mine Stuer er der tyst og lyst.

Dér hviler som en død paa Søvnens Kyst,
hvor Drømmens Bølger over Sjælen suse
og fylder den — som Døn i Sneglehuse —
hun, der for mig er Livets Sorg og Lyst.

Dér hviler paa en anden, mindre Pude
et Hoved, rødmende og mildt og lille —
min Haand kan skjule Øjne, Mund og Kind.

I mine Stuer er der morgenstille.
Og Blikket søger Himlen bag min Rude
og flyver stille i Guds Himmel ind.

Erindring.

Jeg griber et Bind i min Bogreol,
et Bind, der med gylden Rygtitel ler;
jeg aabner en Bog — og mit Hjerte ser
Firenzes Torv i Oktobersol.

Torvet i Florens en Solskinsdag,
jeg kom fra de gamle, solløse Gader.
Duerne fløj fra Paladsets Tag
til Kunstgalleriets Arkader.

Blandt Fotografier og Fletværk af Straa,
„Souvenirs de Florence“ og obscøne Bøger
Brownings udvalgte Værker laa —
ham er det jo netop, jeg søger.

Browning, hvis Muse havde sit Hus
mellem Fiesoles Bjærg og Shelleys Casciner
— hvis Vers virker tungt som den tunge Rus
af Vin fra de varme Apenniner.

Jeg købte Bogen — en Lire halvfjerds
— forhøjet Pris efter Landets Skik —
og gik saa langs Arno med Brownings Vers:
en kostelig, florentinsk Mosaik.

Mosaik som San Miniatos Mur,
der straaler hist oppe i Morgensol,
lysende hvid i den lyse Natur,
en Kvinde paa Bjærgets Dronningestol.

En Kirke, saa skinnende skær og ren,
der lyser bag Dødens sorte Cypresser —
en Digtning af blanke, brogede Sten,
højt over Røgen af Arner og Esser.

Det Florens, jeg saa, o Browning, blev dit:
ved Dag i de kølige Kirkers Kapeller,
hvor „Pictor ignotus“ har malet og lidt,
og i Lippos, i Fiesoles Celler.

Og Rafaels Kvinder, Del Sartos med
kroned dit Vers med en verdslig Glorie;
der var ej i Florens en Støtte, et Sted,
du nynnede ej dets Historie ...

Saa sad jeg, før Allehelgensdag,
Vigilien før, paa en Skrænt, i en Have.
Under mig Florens, Fiesole bag.
Og Klokkerne ringed til Ave.

Dalen af Dæmring og Damp laa fuld,
de elektriske Lamper stod tændte.
Bag Solnedgangshimlens Hav af Guld
Nymaanens Sølvfyr brændte.

Sorte Cypresser mod Solluftens Baal,
og under dem Dalbundens Taager —
en Trolddomsdrik i en dyrebar Skaal ...
Kulturens Kedel, som koger ...

Firenze, du Jorderigs ædleste Land,
jeg skal dig i Morgen forlade —
saa nødig og tøvende vender min Haand
mit Livs florentinske Blade.

Men griber jeg siden i min Reol
til Brownings Udvalgte Værker —
da ser mit Hjerte Firenzes Sol,
og Fiesoles Luft jeg mærker.

Og aabner jeg Bogen paa maa og faa,
da føler jeg Versene virke —
jeg ser over Arno skinnende staa
San Miniatos Kirke.

Johannes Jørgensen.

Nutidstyper fra det litterære Paris.

III.

Henry Becque.

Paris er fremfor nogen anden By Livets Stad, fordi den i sig ejer en Selvfornyelsens Evne, der aldrig svækkes. Hvor mange Mennesker ellers bor tæt op ad hverandre, plejer det fælles Samliv lidt efter lidt at skabe en vis Ensformighed overalt: Meningerne slibes af mod hverandre, Vanerne tynger Individualiteterne ned, den fælles Atmosfære, de fælles Interesser, de fælles Pligter giver efterhaanden Samfundet et eget monotont Præg.

Anderledes Paris. De Mennesker, der former Samfundet her, fødes alle med særlige Betingelser for at kunne give den Tilværelseskonstellation, i hvilken Hændelsen eller Nødvendigheden kaster dem ind, al den Fylde, al den Ejendommelighed, som den moderne Eksistens kræver af den, skal den ikke lade Noten falde i Samlivet med de andre, der danner sig rundt om den. For den enkeltstaaende Personlighed er Betingelserne for selvstændig Udvikling saaledes ikke saa store som for det enkelte Milieu. Men disse Milieu'er paavirker idelig hverandre: deres gensidige Beundring, Smiger, Had eller Ringeagt skaber en levende Luft omkring dem, frugtbar paa Nydannelser af alle Arter. At disse Forhold maa have en overordentlig Indflydelse paa den Kunst, der suger sin Næring af Livet, som det pulserer i Dagslyset, siger sig selv: den rige Afveksling, der idelig fremstaar, giver den stadig ny Emner at skildre; Milieu'erne betragter hverandre med forundrede Blikke, og gennem Temperamenternes farvede Glas ses Livets Udsnit i tusinde Nuancer.

Af disse Temperamenter er nu nogle saaledes beskafne, at de ikke kan nøjes med Iagttagelsen alene. Det er de særlig stærke og selvstændige Aander, der fødes med saa højt et Haab, saa ren en Vilje, at alt, hvad de ser om sig, hurtigt farves af deres Vrede, deres Bitterhed og deres Had. Den Evne til at skabe Kunst, som de har i Blodet, er dem ikke nok: i deres Sind formes snart — af Opposition mod Omverdenen — en sædelig Idé, mod hvilken de efterhaanden lærer at holde alt det op, som de frembringer, regulerende det efter Ideen. Saaledes fremstaar Moralisterne, for hvilke vi har lært typiske Repræsentanter at kende i Forain og Hervieu.

Men i en By som Paris kan Rollen som Tugtemester være vanskelig nok at holde i Længden, og dobbelt vanskelig bliver den for de Personligheder, hos hvem den kunstneriske Samvittighed udvikler sig til en stadig højere Grad af ømtaalig Delikatesse, paa Bekostning af den rent menneskelige. Store Skuffelser venter jo Moralisterne: med Forundring og Sorg iagttager de, hvordan Livet gaar sin Gang paa tværs af alle Ideer; de havde haabet at kunne forbedre Menneskene, men nu vil Menneskene engang ikke lade sig forbedre; dette er trist for Ideerne, og det er trist for Forfængeligheden. Ogsaa for Kunsten er det trist, thi ofte har man forsyndet sig imod den for Idealets Skyld, — og hvad hjælper det saa alt sammen? Man begynder saa smaat at tabe Modet, man spørger sig selv, om det virkelig er Umagen værd til Stadighed at vise det lodne ud. Dertil kommer, at Samfundet, som angribes, altid kun svarer derpaa med et Smil: i denne By, hvor fejlslagne Forsøg betragtes som Forbrydelser, bliver man hurtigere end ellers overalt skeptisk ved Ideernes tilsyneladende saa afmægtige Kamp mod de menneskelige Institutioner. Alt dette gør jo efterhaanden Indtryk paa Moralisterne; naturligvis slaar man ikke om, — som Tilfældet saa ofte er i de mere ukultiverede Nationer; i den „modne“ Alder at bekæmpe det, man i Ungdommen stredes for, vilde her betragtes som en Smagløshed uden Lige. Men man bliver en Smule træt og resigneret overfor disse Spørgsmaal, — og Livet, som det er, lokker stærkere og straaler varmere ved Følelsen af, at Døden rykker nær. — Medens saaledes Livsbetragtningen hos disse Mennesker ikke ændres synderligt i Aarenes Løb, er den Udtryksform, som den vælger sig kunstnerisk, stadige Forandringer underkastet: den simplificeres og bliver samtidig stedse mere forfinet.

Typen for en saadan Udvikling kan man finde i den dramatiske Forfatter Henry Becques Værker og Liv.

* * *

For lidt mer end en Menneskealder siden kommer han sammen med en ældre Broder til Paris fra Sydfrankrig, hvor han er født. Med den Voldsomhed, som er disse Sydens Mænd egen, kaster han sig ind i Livet, som det ligger foran ham. Han tænker ikke paa den Dag i Morgen. Hans ildfulde Veltalenhed, hans Aands Charme, hans klare og stolte Blik indtager alle dem, han kommer i personlig Berøring med. Han oplever Æventyr, der dog sjælden er af lang Varighed, thi hans Kaadhed og hans allerede da udviklede Skepsis bryder ofte forstyrrende ind i Forhold, som er blevne ham kære, og som han kunde ønske bevarede. Og med den Foragt for Penge, som kendetegner de rette Livets Elskere, ødsler han sin hele Formue bort, og en skønne Dag opdager han da, at han intet mere ejer.

Hvad er der nu at gøre? Skal han sætte sig til at skrive, — som saa mange af hans jævnaldrende allerede gjorde? Intet laa ham fjernere paa det Tidspunkt. Han levede saa stærkt og hensynsløst, at hvert Minut, røvet fra Livet, forekom ham et forbryderisk Tidsspilde. Skulde han nu med ængstelig Kritik begynde at ordne og sammenføje til Kunst det, som Livet selv i sin Visdom og Galskab havde kastet ind over ham? Nej, lad Pedanter og Fruentimmer om sligt! Han ønskede intet andet end Brydetag med sin Eksistens. Og efter nogen Søgen blev han da Sekretær hos en Bankier; derfra ledes han ind paa Børsen. Hvorfor skulde han ikke have Held med sig der, som saa mange andre?

Her møder han den første Skuffelse: inden lang Tid begriber han klart, at han slet ikke egner sig for disse Affærer; han er for lunefuld og for hidsig, og fremfor alt er han en hæderlig Mand. Han gaar der nogle Aar, og ved saadanne uskyldige Smaaforretninger, der overlades Stedets allerenfoldigste, tjener han netop til Livets Ophold. Saa trækker han sig tilbage lige saa fattig, som da han kom, men meget rigere paa bitter Menneskekundskab. Og da intet andet frembyder sig for ham, griber han nu til sin Pen.

Men hvad skal han skrive om? Der sprudler endnu saa megen kaad Livslyst ud af hans Øjne, hans Blod er saa varmt

og fyrigt, hvert af hans Smil er en trodsig Udfordring til Livet: skulde han paa en Gang blive en galdesyg og menneskefjendsk Bodsprædikant? Nej, de bitre Erfaringer eksisterer ikke længer for ham, — Verden er saa skøn og rig selv for den fattige, Paris ler og hulker udenfor hans Dør med sin utæmmelige Blodskraft, og Kvinderne — ja Kvinderne! Er deres Legeme ikke Livets sødeste Hemmelighed? Er det at lytte til deres Ord ikke en Lykke? Er deres Smil ikke som Violintoner, saa berusende?

Og berust af sine Minder og af de Oplevelser, hver Dag skænker ham, skriver han den splittergale Komedie: *L'enfant prodigue.* Den er saare lidet vægtig, denne Farce, fordi den kun er skreven som et Tidsfordriv, den er saare umoralsk, fordi den overmodigt beundrer alt det, som Modenhed og Dyd hovedrystende maa tage Afstand fra, og saare ulitteraær er den endelig, fordi den ganske er bygget efter den Form, som da var den gængse for sceniske Arbejder: Hensigten med det hele var jo kun at more den, der skrev, og skaffe ham nogle Penge til at more sig videre for. Men Replikernes klare og faste Form, deres stiliserede Naturtroskab aabenbarer allerede nu et særegent og dramatisk Talent hos Forfatteren.

Han gaar nu til Teaterdirektørerne med sit Stykke, — og han oplever her sit Livs anden store Skuffelse, der er af langt større Betydning for ham end den tidligere, og som kommer til at spille en afgørende Rolle i hans Liv: han lærer nu for første Gang Teatermennesker og Kritikere at kende, — og hans aldrig hvilende Kamp med disse Folk begynder her. Han bliver Polemiker alene af Trang til at forsvare sig selv; hans vaagnende Selvfølelse giver hans Personlighed den solide Basis, hvorfra han hugger ud efter enhver, der vil forskertse ham hans Ret til Livet, — Livet, som han elsker saa hedt og saa hensynsløst. De utallige Afslag og Udflugter, han her møder, denne ydmygende Løben-om fra den ene til den anden af disse Mænd, som han agter saa ringe, har givet hans Forfængelighed Saar, som den aldrig forvinder, har for Alvor plantet en Pæl i hans Kød. Og Følelsen heraf breder sig ikke lidt efter lidt befriet ud over hans Sind som den vage, sentimentale, alt omsluttende Weltschmerz; den brænder heftigt i ham og giver hans Vrede den særegne skarpe Glød, der vidner om, at hans Personlighed helt og ganske er til Stede, saavel naar han skriver, som naar han lever.

To Aar efter „L'enfant prodigue"'s Opførelse (1868) har han fuldendt et stort Drama i 5 Akter: *Michel Pauper*. Heller ikke dette Arbejde staar særlig højt i litterær Henseende. Det er en mørk Tragedie, der faar sit lyriske Sving af den smertelige Forbitrelse, som en ulykkelig Kærlighedshistorie netop da fyldte Forfatteren med, og sin glimtvise Højhed af hans voldsomme personlige Selvfølelse; det har især Værdi som en Bekendelse, en Udfordring, en Slaaen sig for Brystet. Men den tragiske Diktion falder ikke Becque naturlig; han er endnu for meget Dilettant til uden Risiko at kunne paatage sig den Skikkelse, han ønsker, og den Kamp pro aris et focis, han her udkæmper, er for ringe til at give hans Ord den tunge, smertemættede Klang, som man hører ud fra de store Tragedier, — de, hvori Digterens Jeg og Verden dækker hinanden.

Saa kommer Krigen, — og der gaar nu otte Aar, uden at han lader høre fra sig, otte lange Aar, de bitreste i hans Liv. Fædrelandets Ydmygelse griber ind i hans Tilværelse som en personlig Ulykke; dertil kommer Tabet af en højtelsket Broder og en deraf følgende trykkende Fattigdom for hans Moder og ham selv. Alt mislykkes for ham: han skriver en lille Pièce: *L'enlèvement*, hvorpaa han tjener 150 francs; han vender sig atter mod Børsen, naturligvis uden Held. Livet viser Tænder ad ham, og han har ikke mere Lykke til at tvinge det under sin Vilje.

Men i disse tunge Tider fæstnes og klares hans artistiske Evner. Litterære Mønstre arbejdede han ikke efter; i stedse højere Grad blev Livet selv hans Læremester i Kunsten at skrive. Han forstod nu, at skal man anklage Menneskene, da er det ikke nok at vise dem sin knyttede Næve og saa lade staa til; af sine Erfaringer har han lært, at ene Kendsgerningernes Brutalitet formaar at gøre Indtryk paa den moralsk sløvede Tid. Og mens han tidligere følte sit eget Væsen saa stærkt, at han kun mærkede sig selv i Verden, opdager han nu med smertelig Forundring, at der rundt om ham findes Skabninger, der lider under Skæbnens Tryk og de mægtiges Forfølgelser som han selv. Disse Ting, som han ser med sine Øjne, indvirker bestemmende paa den Form, hvori hans Kunst efterhaanden fæstner sig. Dens dybe Overlegenhed, dens usentimentale, fyldige Styrke, dens klare Ro skyldes hans indtrængende Kendskab til Livet, hans Kærlighed dertil, hans Had dertil, hans Tro derpaa.

Det første af disse hans fuldt modne Manddoms Arbejder, der nu tager deres Begyndelse, er: *Les corbeaux;* Stemningen deri skyldes den Smerte, Becque led under ved sin Broders pludselige Død, i Forbindelse med Erfaringerne fra hans eget fattige Liv og de bitre Minder fra hans Børstid.

Stykkets Skæbne er bekendt: Efter at det i Løbet af fem Aar er blevet forkastet af omtrent samtlige Teaterdirektører i Paris, antages det endelig af Edouard Thierry ved Théâtre français. Opførelsen blev et fuldkomment Nederlag, „en Skandale for Huset“, men samme Aften — den 14de September 1882 — inaugureredes en ny Epoke i den franske Teaterlitteraturs Historie.

Som næsten alle andre Gennembrudsværker forældedes dette Arbejde hurtigt. Hvor stærkt og sanddru end dets Indhold er, har det — formelt — alt for meget Karakter af et Bevis, — men poetiske Beviser har Tiden nu engang aldrig synderlig Respekt for. Tankeeksperimenter virker jo altid ødelæggende i Digterværkerne, fordi de inden kortere eller længere Tid maa erstattes af andre; da ramler de sammen, og i deres Fald tager de Værkerne med; Følelser bevarer deres Værdi, hvor meget de end løber vild, fordi de — med det røde Blod — udspringer fra Hjertet selv. Og Becques Drama undgik ikke sin Skæbne: snart lærte andre efter ham at gøre Beviset med en ganske anderledes raffineret Behændighed, — og Stykkets Form, som var det ny og det forargende ved dets Fremkomst, blev snart det mest iøjnefaldende Kendetegn paa, at det allerede var gammelt.

For Forfatteren selv blev dette Skuespils Fremkomst af afgørende Betydning. Ikke alene vandt han derved en særegen og højt anset Position i den litterære Verden med deraf følgende Tilbud fra de bedst betalende Blade og Tidsskrifter; men denne Anerkendelse fra de kræstneste Smagsdommere gav ham den sikre Tro paa sig selv, som han trængte til mere end de fleste, trods hans tidlig vakte Selvfølelse.

Livet begynder atter at smile til ham, og som før giver han sig hen dertil. Han har set sine Forhaabninger brudte, uden at han længer klager derover; hans Ungdoms stormende Glæde har forenet sig med den senere Alders Bitterhed og er bleven til Vemod og Skælmeri. Hans Hoved er saa klart som ingen Sinde, og hans Hjerte bliver ved at leve. Den Tid er kommen, hvor han frembringer sine bedste, sine blivende Værker. Jeg har haft

den gode Skæbne at lære ham at kende netop i den Tid i et langt og dagligt Samliv. —

* * *

Hans Liv er endnu saa uroligt, saa fyldt af indre Bevægelse, som det altid har været. Han skriver kun lidt, og han skriver langsomt; det morer ham ikke synderligt at arbejde, Inspirationen kommer jo ikke altid, naar den ventes, og hans stedse paapasselige Selvkritik irriterer ham og faar ham ofte til at kaste Pennen i Vrede. Han har jo faaet den tragiske Gave: at bære Billedet af det fuldkomne i sit Hjerte uden at kunne gengive det rent umiddelbart. Møjsommeligt, Træk for Træk, maa derfor Genskabelsen ske, belyst af hans Tvivl. Og der gaar lange Tider, hvor han kun rører Pen og Papir for at sammentømre sine berømte Avisartikler, der skaffer ham Livets Ophold, og hvori hans Sinds oprindelig ustyrlige Voldsomhed endnu fra Tid til anden giver sig Luft i Udfald mod hans gamle Fjender. Ellers lever han i sit tilrøgede Rum, glad ved ikke at have noget at bestille, glad ved i sin Hjerne at finde de funklende Malicer, der næste Dag paa deres Løb Byen rundt skal faa hans tusinde Fjender til at fnyse.

Hen ad Aften trækker han i Kjolen, og han farter nu, som aandrig Causeur og skarp Iagttager, om i det parisiske Selskabsliv, i dets mest forskelligartede Krese. Han er endnu saa smuk med sin tapre, graa Manke, sine klare, funklende Øjne, sit bedaarende Smil. Med den stærke Personligheds ubevidste Naivetet er han som oftest fuldt optagen af sig selv; i de Anekdoter, hvormed han belyser sit Liv, dækker han sin urokkelige Selvfølelse ved et henrykkende Skælmeri i Formen; taler han om sine Fjender, vælger han Udtryk, der med næsten uigennemskuelig Finhed dølger hans vredemættede Haan. Men samtidig har han vaagne og paapasselige Øjne, hvor han færdes. Gennem det Glimmer, der giver mere overfladiske Iagttagere Lejlighed til saa mange brogede og rigt varierede Skildringer af det mondaine Pariserliv, trænger hans Blik ned til de store, enkle Love, hvorefter dette Liv former sig. Det simplificeres for ham i uendelige Gentagelser, men det finder ham aldrig træt eller blaseret. Han lever endnu stedse alt for personligt med deri, og hans ømfindtlige Kunstsans glæder sig over den Alvor, bliver vemodig over den Komik, der slaar ham i Møde derfra. Og langsomt krystal-

liseres hans Erfaringer i klare Former, som hans sjældne Kunst giver Liv og Realitet.

Og mens Tiden løber, faar og bevarer han enkelte Passioner, som efterhaanden bliver de Baand, der knytter ham til Livet.

Først og fremmest elsker han Kvinderne, som han altid har gjort. De er for ham som Vin og Musik. Som faa har han lært deres Perfidi, deres uforstandige Hjerteløshed at kende, — som ingen ved han at faa dette til dybt klingende at smelte ind i den forelskede Overbærenhed, der som en Tone fødes i ham ved Synet af dem, ved Tanken paa dem. Han kan lide ondt og længe ved en Troløshed fra en Kvinde, — men hvor svært at vredes, naar blot en yndefuld Haandbevægelse, et ligegyldigt Ord, henkastet i Forbigaaende med et Smil, kan fylde hans Kunstnerhjerte med Glæde og Taknemmelighed Dage igennem.

Og som han elsker Kvinderne, elsker han Ungdommen; han elsker den først og fremmest, fordi den ikke er gammel. Thi Alderdommens pretentiøse Afmægtighed kan gøre ham syg af Vrede; kun den er for Alvor forfængelig, kun den er for Alvor gold og smaatskaaren. Alverdens Uforstand er samlet i de gamle forbenede Hjerner, der bugner af Selvklogskab. Og hæslig er den med sin indskrumpne Hud og sine defekte Sanser, — forladt af alle Muser og Gratier. Han elsker Ungdommen, fordi den er kaad og varm og uden Hensyn — som han selv, den gamle Mand, det friske Hjerte. Disse meningsløse Kolbøtter, denne trodsige Truen ad Maanen, denne ømme Lidenskab for Æselshovedet, — alt dette betragter han med Kunstnerens Glæde og den kloge Mands overlegne Skælmeri.

Men mere end noget andet og i stedse højere Grad elsker han den rene Kunst. Hans artistiske Sans udskyder let og uvilkaarligt alt, hvad ikke den fineste litteraære Vurdering vil finde passabelt. Hans Smag synes instinktiv og uden Lyde, undfangen, født og formet i en ældgammel Kulturs Skød. Og lige saa ubønhørlig hans Kunstfanatisme er, lige saa rummelig kan den være; i samme Grad ved han at vurdere Victor Hugos svulmende Ordpragt og Stephan Mallarmés dunkle, intense Prosa. Men det Talent, der dyrker andre Guder end sin Kunst, er for ham uden Værdi; thi for ham er Kunsten nu bleven lige saa hellig, som Livet altid har været det.

Og saaledes saa han derpaa, da han skrev sine to sidste og — i kunstnerisk Henseende — betydeligste Arbejder: Enakteren *La navette*, og treakts Skuespillet: *La Parisienne*. Den lille Situation: „Les honnêtes femmes“, der blev skreven som et Slags Pendant til „La navette“, er uden Betydning og forbigaas her.

Først fremstaar „La navette“, en Spotters og en sørgmodigs Værk, der har Udseende af at være skabt i en lykkelig Inspiration, med en umiddelbar dramatisk Genialitet, der kunde være Molière værdig. Omkring Antonia som Centrum, — Kvinden, det smukke og brutale Hundyr — svinger tre Mænd i en naragtig og regelbunden Runddans, et perpetuum mobile, holdt oppe og reguleret ved den Kraft, der udgaar fra hendes rolige, instinktive Overlegenhed. Alt føjer sig saa vel ind i hinanden i dette fortryllende Kunstværk; Personerne skildres med dybe og flygtige Træk, Ordene er saa klare og dansende lette, Optrinenes Følge og snelle Bevægelse uden Lyde: Den hele lille Maskine drejer og drejer, villigt, yndefuldt, uden mindste Besvær. Og bag den ses Mesterens alvorlige og skælmske Smil.

I „La Parisienne“ behandles egentlig det samme Emne; men dette Arbejdes kunstneriske Værdi ligger paa andre Punkter. Det er mindre fuldstøbt end det foregaaende, men Stoffet er uddybet, og i Titelfiguren ejer det et Menneske, der lever i den Grad intenst, at de allerfleste Skikkelser i den moderne dramatiske Litteratur synes stive og sammentømrede ved Siden af hende.

Det er en forelsket og skinsyg Mand, der har givet denne Kvinde Liv. Hvert Træk hos hende er følt af Elskerens nervøse og ømfindtlige Skarpsynethed, gengivet med den fortrylledes ømme Tilbedelse og den bedragne Mands dybe Haan; men Helheden støbtes af den fødte Kunstners fri og diskrete Overlegenhed. Her er ikke én falsk Note, ikke én banal Betoning; her er Tusind af de Illogismer, der uvilkaarligt og logisk udspringer af den indre faste Sammenhæng, og som mest af alt giver Skikkelsen Liv. Den bliver en Type, fordi den ikke er skabt til at være det; den træder os i Møde, kendt og særegen, mangfoldig og enkel, streng i sine Linier og med den bøjeligste Ynde.

Ja, hvor er hun ikke henrivende, Clotilde du Mesnil, Pariserinden, — til Trods for den farlige Situation, hun for Tiden er i, og som i enkelte Øjeblikke sætter vor Sympati paa Prøve.

Som Tusinder af Kvinder i Paris er hun bleven gift med en Mand, som hun aldrig har skænket en Tanke udenfor dem, det daglige Vaneliv fører med sig, en ret skikkelig, højst kedsommelig Egoist, skildret af Forfatteren med samme halvt velvillige, halvt overbærende Ringeagt, som Clotilde selv føler for ham. Hun er jo en Kvinde, hun har kun ét at forlange af en Mand: at hun skal kunne elske ham; kan hun ikke det, staar en anden ved Døren.

Denne anden er her Mandens Ven, Lafont, — en Figur, der kun er skitseret, hvilket er Skade, thi den er dybt og mesterligt anlagt. Enkelte Repliker viser ham som et aandrigt og stemningsrigt Menneske; men Lidenskaben for Clotilde og den Skinsyge, han begynder at føle, har gjort ham næsten dyrisk stupid. En latterlig og tragisk Urokse! Forfatterens klare og leende Haan har overvældet ham med Naragtighed, — men hans Hjerte banker smerteligt i Takt med hans. Han raser ikke, Staklen, han trygler ikke, — han sidder blot stille og stirrer paa hende med arme, sviende Øjne, syg af sin Mistanke. Stundom græder han lidt. Aabner han Munden, er det for at give Tanker Luft som disse: Hvor har De været? ... Hvor skal De hen? ... Maa jeg gaa med Dem? ... Maa jeg blive hos Dem? ... Stort andet ved han ikke at sige, og han pines afskyeligt og hans Hjerne bliver stivere Dag for Dag.

Mellem disse to Mænd er Clotilde altsaa stillet med sit stakkels, lette Hjerte; den ene har hun aldrig elsket, — den anden elsker hun ikke mere. Hun har et Par Smaabørn, som hun forguder, men hendes Tanker og Ønsker flagrer ogsaa andre Steder hen med snart flygtige snart hede Længsler efter en Kærlighed til Erstatning for den, hun nu har mistet. Og hun knytter et nyt Forhold, — som først afsløres klart for Læseren i Slutningen af Skuespillet, men som fra dets Begyndelse spiller fint bestemmende ind i hendes Adfærd mod de to, og i deres mod hende; og herom handler Stykket.

At fortælle denne Handling vilde være ørkesløst: en saadan Redegørelse vilde blot faa Læseren til at tro, at der ingen var, i den Grad synes Scenernes ydre Fysiognomi det samme, kun hist og her med en Grimaces Forskel. Her — som i „Les corbeaux“ — har Becque taget Livet selv til Læremester, mens hans Kunst er bleven saa sikker og forfinet, at den kan manøvrere med disse Mennesker ganske efter sit Tykke uden dog at berøve dem blot

et Glimt af deres fri Naturlighed. Thi Sproget i dette Skuespil er saa klart, at det giver Indblik i Sindenes fineste Rørelser, og samtidig er Helhedens Holdning stor, fribaaren og plastisk. Op af det dagligdags Liv er et Par Mennesker løftede af en varsom Haand, at alle kan se dem. Deres Forfængelighed, deres smaa Passioner, deres Ønsker bort fra sig selv, har ført dem sammen i de Forhold, Livet yder; men alt er forgæves: hver lever i sin Verden, hver taler sit Sprog; hver en er ene. Og de vredes paa Elskov og Troløshed og Skinsyge og kalder dem for Livets Tragik; de ser ikke, at Grunden til deres Misère er den, at Hverdagslivet kun evner at frembringe Disharmoni.

Og bagved dem staar deres Skaber og Mester Henry Becque. Den Kunst, han raader over, har formaaet at give dem hver sit særegne og levende Udtryk i diskret Sanddruhed, og dog er han saa personlig til Stede i alt, hvad de siger, at man har Ret til at se hans egen Udvikling i Stykkets, gennem hver Replik.

Med dette Skuespil har Becque altsaa foreløbig sagt sit sidste Ord, — men kun foreløbig. Om ikke lang Tid vil udkomme: *Les Polichinelles,* en stor satirisk Samfundskomedie, i hvilken hans senere Ungdoms Bittterhed vaagner op for at mødes med hans Manddoms overlegne Menneskeforagt og tumle sig smilende med tusind Hug og Stød til offentlige Forhold og Personligheder i hans Fædreland; det bliver sikkert hans Hovedværk. Planlagte og delvis udførte er en lille kaad og henrivende Elskovsidyl, skreven i de klareste Vers, og et større Skuespil: „Les grands hommes“, hvis Titel alene lover meget; — men disse Arbejder hører jo Fremtiden til. —

I den moderne franske Teaterlitteratur staar Becque ganske for sig selv. De Veje, Dumas og Augier har traadt før ham, vilde han ikke gaa. Med lige saa meget Skarpsyn som Ensidighed har han i deres Værk ene og alene set en Fortsættelse af de kunstneriske Principer, som for længe siden var blevet vedtagne som de rette, og som uvægerlig maatte indvirke trivialiserende paa Menneskebetragtningen i Værkerne. Men hertil vilde han — i Rædsel for det banale — ikke være med. Første Gang brød han ud af Rækken med „Les corbeaux“; siden da er han gaaet sin egen Bane, ledet af sin ufejlbarlige artistiske Sans.

Den kunstneriske Personlighed, vi nu møder i ham, og som har givet sig saa smukke og varige Udslag, har saaledes gaaet i Skole hos det stærke Liv, — dybt væsensbeslægtet dermed,

som den er; dér har den lært Simpelhed og Kraft, har lært at følge Naturens egne Love i Mennesket. Men den er modnet i hans voksende litterære Selvstændighedsfølelse, og den er formet og fæstnet under Indtryk af hans Uvilje mod de herskende æstetiske Anskuelser.

Og hans Talent — hans Personligheds Udtryksevne — er ham af Naturen givet, just som det bliver anvendt. Han er den fødte Dramatiker, for hvem alt, hvad han møder i Livet, uvilkaarligt former sig i Rampebelysning. Og mere end nogen anden i den moderne franske Litteratur — Forain maaske undtagen — evner han at indpuste Skabninger Aand og Liv med de Ord, han lægger dem i Munden.

Becque sagde en Gang til mig: „Vil De tro mig, naar jeg siger det: Alt, hvad jeg i mit Liv har foretaget mig, mine Komedier og Avisartiklerne ikke mindre end Børsforretningerne i min Ungdom, — alt har jeg gjort kun for at tjene Penge!“ — Og han tilføjede med sit bitre og lystige Smil, idet han pegede rundt om sig i sit tarvelige Rum: „Og her ser De Resultatet“ ....

Lykkelige Land, siger man uvilkaarlig til sig selv, — rige og dumme Folk! Ligegyldigt og ubekymret skaber du i Blinde, med et Smil, Købmænd, der laver Kunst med mere Finhed og Styrke end den, man ellers overalt ser anvendt paa Silkesko og Hakkelsemaskiner! Store, vidunderlige Kultur! Mild og rensende gennemtrænger du disse Aander med din Kraft, bøjer dem i lydhør Forstaaelse af Livets fineste Ting, hæver dem i Selvfølelse, fylder deres Hjerter som med en ædel og dunkel Vin!

Sven Lange.

Sidse Peer Grovsmeds.

Sidse Peer Grovsmeds kaldte de hende. —

Hun havde „da'tte Navn a' ded nette," — ikke faaet Navnet for det gode — sagde den hellige Skrædder, hver Gang han talte om hende: Han elskede Ordspil. Og han hadede Sidse. For da han, en Gang for mange Herrens Tider siden, en Aftenstund fandt paa at fri til Sidse, satte hun Hænderne i „Sidestykkerne" og svarede ham haanligt:

„Nærenstid at do ha'de væ't hellig, foringen at Vorherre han fik slavet dig mæ' desse hersens sure Skanker, du maa gaa aa hive paa, ja, se saa ku' vi ha' snakket om 'et! Men foringen var du li'egodt et krakilsk Skab — saad'n a' Naturen. . . . Men — — ka' do bilde Fa'en ing, a' do har ændret dig stort, siden do tog fat paa dette med aa la' Øren aa Næb hænge — saad'n," (og hun vrængede ad ham), — „ja, saa ka' vi gerne holde Bryllup imaaren. Men, ser do, Skrædder: Ingen Fa'en troer stort paa dig!"

Den Gang var Sidse midt i Tyverne, et højvoksent, rankt, sorthaaret Kvindemenneske med lange Arme og Ben, store Hænder og Fødder, et frejdigt, sundt, groftskaaret Ansigt, et Par smaa, spillende Øjne, og — „en Tonge! — akerat mestendels li'som en Slanges," paastod Skrædderen og saa ud, som om han frøs.

Hun var et „Naturmenneske." — Vi har paa Landet Natur-Bæster, og vi har Natur-Mennesker. Det er dem, som de andre kan byde, hvad de vil, uden at faa Magt til at „ta' Pippet fra dem". Sidse var fra Begyndelsen af en godhjertet og kæk, men letsindig Tøs. Hun kunde slæbe, og hun fik Lov at slæbe som en Karl af de bedste. Og hun lignede mere en Karl end en Pige, naar hun gik derude i Brakmarken og syngende svingede sin Møggreb, — eller hun stod paa Kornlæsset og „stak op."

Men om Aftenen, naar Arbejdet og Slidet var endt, saa lignede Sidse bare et Kvindemenneske. Det vidste de unge Karle. Og det fejlede ikke, at Sidse i de Aar jo havde været Kæreste med en hel Del af de bedste blandt dem. Naar en har Valget, tager en helst det bedste. Sidse havde Valget.

Men den sidste af dem, hun valgte, var Peer Grovsmed. Han blev hendes Livs store Kærlighed.

Peer var en køn, kraftig Mand, 40 Aar, god Forretning i Landsbyen, Kone og to Smaabørn i Hjemmet. Men, — hver har nu sit at slæbe paa gennem Livet; ogsaa en Grovsmed. Og Peers store, utaalelige Byrde var hans egen Kone.

„Da jeg tog Ki'sten," sagde den besindige Mand en Foraarsaften til Sidse — de stod hver paa sin Side af Havestakittet og talte fortroligt sammen, ganske sagte, — „da jeg tog hende, Sidse, var hun en Engel ... saadan no'et blødt, hvidfødt no'et, som en lille Guds Engleonge, forstaar du. Og, da jeg fø'st havde faaet hende, — saad'n rigtig, — ja, se saa var hun et — et forskrækkelig vanskeligt Fruentimmer aa ha'. Men-n, da hun havde faaet Børnene, — saad'n etterhands, som hun fik dom, — saa blev hun mer og mere edderspændt. Og til sidst, Sidse, var hun som nu!... Se, nu har jeg da'tte mit blivendes Sted, uden som i Smedjen, . . . og Børnene ikke heller, ikke; for paa Kroen vil jeg ikke: Jeg fornemmer paa mig selv, at, kommer jeg fø'st der, saa gaar jeg a' Helvede til! . . Og hun skal ikke faa den Magt over mig: Ded ska' hun li'egodt blive for klein til!" — Han knugede Hænderne fast om Stakitværket og spyttede langt hen for sig.

„Herre Gud, Peer!" hviskede Sidse, hun stod saa stiv som en Pind hinsides Stakittet med Hænderne gemte under Sjalet. — Saa stod de begge to og grundede en Tid lang. —

„Ja — for Saten!" brød det pludselig frem af Smedens skæggede Mund. Det kom over de dirrende Læber med en Lyd, saa forpint i Klangen, saa svanger med indeklemt Graad og indestængt Forbandelse, og dog saa forsigtig dæmpet, at Sidse blev helt uhyggelig til Mode.

„Godnat Sidse!" mælede da Smeden med sin sædvanlige Stemme og strakte Haanden ud imod hende.

„Godnat Smed!" svarede hun og skyndte sig afsted.

Næste Gang, Peer og Sidse mødtes, blev Samtalen meget længere. Og Sidse var ikke bange mere — tværtimod. Hun

havde mangt et forstandigt Trøstens Ord at sige den indesluttede Mand, der altid forhen var forekommen hende at være en af Landsbyens Matadorer, men som nu syntes hende at være hendes jævnbyrdige ligesom alle de andre Mandfolk, hun havde kendt, — bare meget mere værd. For der var noget saa sært vægtigt over Smeden, noget saa umaadelig solidt. Naar Sidse gik forbi Smedjen og saa ham staa derinde, sort og alvorlig, og hamre løs paa det rødglødende Jærn, saa Gnisterne føg omkring ham, forstod hun ikke, at noget Kvindemenneske i Verden kunde være ond mod ham. Og naar han saa saa op fra Arbejdet et Øjeblik og næsten umærkeligt tilnikkede hende i Forbifarten, betoges hun af et lønligt Had til den „edderspændte", der sad derinde bag Stuehusets Rude og keg ud efter Sladderkællingerne og skældte og smeldte paa Ungerne og galede, som en arrig Hanekylling, tværs over Gaden til Manden, der stod og hamrede, saa Sveden haglede ned ad hans sværtede, forgræmte Ansigt.

Naa, — hele Somren gik, og, om nogen havde sagt ondt om Peer og Sidse, havde han løjet. Ganske vist var Sidse til Forargelse i de unge Karles Kres. Thi hun, der før havde været med overalt, den raskeste Pige i en Sekstur og altid parat til at følge, naar Ungdommen samledes om Aftenen i „Kallehaven", hun var nu bleven saa særegen, — næsten „fos" kunde man kalde hende. Og da Jens Kusk en Aften skældte hende ud for: „dit lange Jærtegn", fandt de andre, at det var meget træffende sagt. Gu' var Sidse et Jærtegn! Det var netop det, hun var! — Men, — der var dog ingen, der turde sige hende noget paa ellers.

Saa kom Vinteren, og jo kortere Dagene blev, jo værre blev Peers Kone. — Til sidst kastede han Skødskindet, trak i Søndagstøjet og gik til Præsten for at klage sin bitre Nød.

Og Præsten, som var en Menneskekender, tog vel imod Peer og lovede at komme hen at tale Kvinden til Rette næste Søndag.

Han kom da ogsaa. Det var ved Aftenstid. Smedemadammen havde netop raset som en Furie. Børnene havde hun skikket sultne i Seng. Peer sad paa Hønsebænken og stirrede tavs ned for sig og rullede med Tommelfingrene og biede paa sin Mad, der ikke kom.

Men da Præsten aabnede Døren og traadte ind, fik Fløjten pludselig en helt anden Lyd. I et Nu havde Smedekonen hentet

gammel Vin og Klejner. Hun bænkede Præsten jævnsides „sin kære Peer", skænkede i Glassene og snakkede op med sin allersødeste Stemme og sit allerkæreste Ansigt om „Hjemmets Fred" og „Guds Fred" og hendes daglige Slid, der rent tog Humøret fra hende, saa hun undertiden nok kunde være „tungsindig paa Peer". Men, „der var da Skyld paa begge Sider: Peer var virkelig næsten altid gnaven og — og — —."

Langt om længe gik Præsten da sin Vej. Han sagde jo først et Par fornuftige Ord om Fred og Hygge; men han var dog glad, da han slap udenfor. For Smedekonen havde snakket hele Tiden, og det var saa bravt og saa rart alt det, hun fortalte; men Peer havde næsten ikke mælet et Ord; han mente, at Præsten var vel Mand for at hitte Rede i Tingene selv.

Men det var knap nok, at han var det. Thi nok havde han i sin Tid hørt og set mange Rappenskralder, baade fine og grove, men — saadan en Skallekværn til at male Løgn og sandt mellem hinanden, saadan en hykleragtig Sødedyppe, som Kirsten, det havde han dog aldrig truffet før.

Men knebent var Præsten — han var ellers en meget herlig Mand — sluppen udenfor, før Kirsten fik Dampen op igen:

„Naa, saa det er dig, dit sorte Skab! som gaar og genner Præsten paa mig?!" hvæsede den arrige Kone ganske dæmpet, mellem Tænderne — hun kunde endnu høre Præsten trampe i Sneen udenfor. „Naa, saa det er paa den Façon, vi ska' ha' det!" vedblev hun, højere og højere . . . . Og, da Præsten drejede af langt nede ved Kirkevænget, skreg hun Ordene ud saa hurtige og høje, at Smaabørnene inde i Sengen gav sig til at græde, og Kanariefuglen oppe under Loftsbjælken gav sig til at synge: den troede, der var kommet Foraar i Landet, og Moppen for ud under Kakkelovnen og faldt i med at gø, saa den knebent kunde staa paa Benene af Ivrighedens Bagslag, og, som alle andre Køtere, gøede den af den, der blev skældt mest ud.

„Ne', sikken en durkdreven Kløer, han er! Sikken en — Pæ-æ-æer!" galede hun med en Latter, der var baade tvungen og fæl. „Sikke han dog ka' gaa paa Hosesokker med sine Eldefantere-Kløer! — hva' — lille, kære Pæer!" vrængede hun. „Saa sidder han der, — dette svedendes, overmøjede Trævl! — og ruller me' Tommeltotterne og la'r, som han ingen Steder ha'de hjemme! — bare for at bilde Præst og Folk ind, at han har det saa haardt, han! — — Aa, Herre Gud, for et Skind, han er!"

Peer havde hidtil siddet ganske rolig og ladet Uvejret rase. Nu rejste han sig langsomt og støttede sig med Næven mod Bordpladen. Han var ganske hvid i Ansigtet. Men han sagde bare:

„Giv mig nu min Mad, Kirsten.“

„Haha!“ skreg hun, „saa Skroget skal ha' Mad! Ja, nu skal du faa, hvad du fortjener!...“

Hun sparkede Køkkendøren op, og før Peer kunde værge sig, havde han Mælkefadet ned over sig, — og Svineblæren med Andels-Fedtet, — og Moppens de gamle Kødben, — og Brødskiver — efterfulgt af Tallerkener og Kopper, Kander og Blikmaal!

Peer havde oplevet noget lignende før. Men i Aften var det værre end vanlig. Siden han havde truffet Sidse, var han bleven ligesom lidt mindre taalmodig. Nu sprang han til og tog Konen i Nakken.

„Ser du, Ki'sten,“ sagde han, hæs af Bevægelse, „naar jeg ta'r dig — saadan, — saa kan du fornemme, at — at — at jeg kunde mørbanke din syndige Krop, — om jeg vilde! — — Det var bare det, jeg sku' ha' sagt.“

Saa slap han Taget, rev Kabudsen fra Knagen og gik ud. Men, næppe var Kirsten sluppen fri, før hun hvinende for op, kylende Skaar og Skrammel efter ham — langt ud paa Vejen.

Men Peer slog Frakkekraven op om Ørene, borede Hænderne i Lommerne og styrede sin Gang ad Kroen til, mens alle Naboer og Genboer ganske forsigtig trak Næserne til sig. De havde været ude at lytte; men nu skønnede de, at der ikke blev „mere ved det“ i Aften.

* *
*

Peer Smed var ikke beruset, da han ved Midnat vandrede hjemad. Han var ikke fuld. Han var blot i saadan en underlig Sindsstemning. Han var sikker paa, hvordan det maatte blive for ham. Han havde prøvet sig selv ofte og længe nok. I Nat havde han bestemt sig. Kirsten vilde ikke skilles fra ham. Men han, Peer, kunde ikke døje det længer. Det var nu afgjort! Han hverken kunde eller vilde. Saa — om Kirsten ikke nu tog sig sammen og blev skikkelig, saa fik han flytte fra hende; han kunde godt faa et Kammer hos Kromanden.

Da han naaede sit Hus, var Døren stænget indvendig fra. Han bankede paa, og han gik bag om Huset og pikkede paa

Sovekammervinduet. Lige meget hjalp det. Moppen gøede, og Smaabørnene vaagnede og skreg af Angst. Men Kirsten raabte bare „hold Kæft!“ og hun hverken svarede ham eller lukkede op.

Smeden stod endnu et Øjeblik der udenfor i Sneen. Han stod og tænkte sig om, mens Vreden kogte i hans Blod. Han stemte Panden mod den kolde Væg og lukkede Øjnene og tænkte sig om:

Hvad, om han nu tog „Kobenet“ derhenne i Krogen og slog Muren ind — knuste Sparrer og Sprinkelværk, saa Kalk og Murbrokker sprang i Sengen til hende derinde! — Han kunde have Lyst til at splintre hele Reden, saadan som hun havde lavet den til for ham og Ungerne. — — — Herre Gud dog osse! at saadant et blegnæbbet, finagtigt Pigebarn, som hun den Gang var, kunde blive til saadan Fortræd! — Og saa var hun dette Smule spinkle Fruentimmer, som en ordentlig Mand ikke havde — havde Sindelag til at tæ'ske. — Men, — hun skulde heller ikke faa kusket ham! Aa nej — aa nej! — —

Der var et Lys, der skinnede ud i Sneen inde fra Mads Hansens Gaard, just som Peer vandrede tilbage til Kroen for at søge Nattekvarter der. Det kom fra Sidses Kammer; hun havde været med Folkene i Købstaden, og de var komne sent hjem.

Han gik uvilkaarligt nærmere og standsede saa. Derinde, bag det fattige, røde Vinduesforhæng, gik den høje Pigeskikkelse frem og tilbage og ordnede sine Sager. Nu og da tegnede sig hendes Silhouet paa den røde Tøjstump. Han kunde se, at hun var pudset og pyntet endnu. Og han kunde høre, at hun nynnede — ganske sagte og stilfærdigt.

Peer Grovsmed gik nærmere og nærmere. Der kom over ham en pludselig og umaadelig Længsel efter at se denne store, godlidende Kvinde derinde, Sidse med det kønne, friske Ansigt og det frejdige Hjerte. Han havde en Følelse af, at det „gjaldt hans Liv“, om han i Nat fik møde Sidse. Men — det fik ikke hjælpe! Han var lige glad, hvad Folk sagde. Han vidste, at Pigen holdt af ham, og han følte, at hun var det eneste Menneske, han kunde stole paa og holde af. Han vilde tale med hende! i Nat! straks!

Peer bankede ikke forgæves paa Sidses Rude. Tværtimod. Uden Betænkning lukkede hun den husvilde Mand ind i sit lune og lyse Kammer.

Der sad de to Mennesker saa i deres Søndagsklæder og samtalede, fortroligt og ømt. De sad paa Sidses Dragkiste med de røde og blaa Rosenmalerier og det hvælvede Laag. De sad der længe.

Før de gik til Ro, spiste de et stort Knippe ægte Christiansfelder-Honninghjerter.

Næste Dag vidste hvert Menneske i Landsbyen, at Peer og Sidse „havde noget mellem dom.“ Peer hamrede paa sit Jærn, og Sidse sled for sin Madmoder og Husbond, som et „Naturbæst“, og den „offentlige Mening“ gik omkring paa Hosesokker og viftede med Haanden og sagde: „Hm — aa ja! Gud ved, hvad det skal blive til!“

Den offentlige Mening var aldeles vis paa, hvorledes den Slags Sager fortjente at dømmes! Men, der er noget, der kaldes „formildende Omstændigheder“. Peer og Sidse var, hver for sig, afholdte og respekterede. Betragtede under et maatte enhver god Borger ganske vist indvende særdeles meget imod dem. Men, — man kendte for Ret, at Peers arrige Kone paa en Maade laa, som hun havde redet. Det var dog nærmest Mændene, der tænkte saaledes. De gifte Koner holdt med Kirsten: Kirsten havde altid været sin Mand „tro“. Hun havde skænket ham tre Børn! Saa fik han vel bære en Kende over med hende, selv om hun nu og da kunde blive en Smule vanskelig o. s. v.

Og Kirsten — hvad sagde hun? — for alle Byens Sladderkællinger tøvede jo ikke med at tude hende Ørene fulde om Peer og Sidse.

Hun sagde ikke et eneste Ord. — „Je' tro'de s'Gu' dov, a' hun ha'de givet en Koppe Kaffe,“ sagde en af Sladdersøstrene indigneret, da hun havde været hos Kirsten med „Nyheden“, — „ja, ded sku' man da vente og anta'! Men, hva' gi'r hun? Ikke saa mejet te' aa væde Tongen med, som bav paa min Haand! — Aa saa si'er hun oven i Købet nok saa kra'sbø'stig, at alle vi ka' gerne blive fra hinne. Naa da! æ' ded aa være Kone i sit Hus ka'ske?“ ...

* *
*

„Det er en højst meget mærkelig Forandring, der er foregaaet med Kirsten,“ tænkte Smeden en Dag og standsede midt i Hammerslaget og spyttede ganske langsomt paa det glødende

Jærn. „Nu har de proppet hinne' Øren fulde med Sidse,“ funderede han videre. „Gu' har Kællingerne proppet hinne lige til Øjenhullerne med Sidse; . . . og saa holder hun, Kirsten, eli'el Kejen i, — og der er kommet flakt Sild og en Sopken og en ren Dug paa Bordet, — og Mad, naar en er trængendes, — og hun snyder Næserne ordentli' paa Børnene og klæ'r dem, saa at de mestendels ser ud som rejtige — som Smedebørn helst sku' se ud! — Ja, saad'n er 'et. Og — det er mæ-æ-ærkelig, det.“ — Han var lige ved at slutte: „For jeg har dog forfejlet mig en Kende i dette hersens med Sidse.“ Men — han skød Tanken brat fra sig, løftede Hammeren og slog løs, saa det drønede i hele Smedeskuret!

Dage og Uger gik. Peer ventede paa nyt Uvejr. Men der kom ikke noget. Hjemme i Stuen gik alt, som det skulde. Kirsten var som forvandlet. Tavs og „bleg om Næbet“ gik hun og passede sit Kram. Hun havde aldrig et ondt Ord til Peer; men heller aldrig et venligt og varmt. Hun bare passede sit, som et Mønster paa en Husmoder. Hun var god mod Børnene og drev ikke mere Tiden hen med Kaffesladder.

Saaledes naade man til første Søndag i Maj, Peers Fødselsdag.

Han sad paa Bænken for Bordenden og saa vekselvis paa det festligt dækkede Bord og ud ad Vinduet.

Der, paa Bordet, havde Kirsten i Dag sat frem alt det bedste, hun havde kunnet rage og skrabe sammen! Der var Sylte, og der var et flakt Lammehoved; der var gammel Ost fra „Gaarden“, og der var „Perikonner“ og en „Solbær“; der var virkelig Grisetæer! og — midt i det hele — et Glas med Paaskeliljer og Bukkar . . . . Og der udenfor skinnede Majdagens unge, kønne Sol. Langs ad Gaden gik søndagsklædte Mennesker, nogle til Kirken, andre til Kroen. Der gik nu Hans Jensen, Skomageren, og Mads Urmager, — de plejede ellers at komme og sidde her om Aftenen, naar han havde „Geborsdag“. Der kom Ole Daahjort. Men han var allerede „svidrendes“, det Trævl! Og Peer Olsen Kværkerød, som fik skoet hos ham, skønt der da var Smed i Kværkerød, — han kom agende med Kvinden og den unge røde, saa Skidtet røg efter dem! . . .

Nu gik Præsten ud af Laagen deroppe paa Kirkebanken. Han havde da ikke nødig at gaa saa rask, for de kunde da ikke ta' fat, forinden han var sluppen op i Kirken! Han saa ellers

godt nok ud, saa gammel han var, i den lange sorte og med den store, runde Krave om Halsen og alt dette hvide Haar i Nakken. Nu stod han stille og talte med en af Kvinderne .... Det var Sidse! — Jøsses Kors! — Naa da, til Helvede!" —

Og han rynkede Brynene og greb Gaflen med fuld Haand og langede ud og jog den tværs gennem Lammehovedet, saa den skurede mod Tallerkenen.

Peer spiste med Appetit. Kirsten bød og skænkede saa flittigt. Hun var mild og venlig mod Børnene, forekommende mod Fødselsdagsbarnet. Og mens Solen skinnede kækt ind i Stuen, og Kanariefuglen sang og Gyldenlakken duftede og Moppen for lystig omkring paa Gulv og Bænk mellem de glade Børn, svandt Bordets Herligheder som Dug for Solen.

Saa sagde Peer: „Tak for Mad, Ki'sten." — „Velbekomme Spisen, Peer," svarede hun. — Og saa tog han sin Hue og gik en Vending udenfor.

Da han en Time efter kom ind igen, var Kirsten alene i Stuen. Hun havde sat alt til Side. Selv stod hun rejseklædt midt paa Gulvet, og ved Siden af hende den lille Trækasse med Hængelaas, Kassen, som havde indesluttet alle hendes jordiske Ejendele, den Gang hun kom og flyttede sammen med Peer.

Peer studsede.

„Men, — hvad er det! Hvor skal du hen, Kirsten?"

Kirsten svarede ikke straks. Hun stod og arbejdede bleg og nervøs paa at faa Fingrene ind i de sorte, strikkede Vanter. Peer stirrede paa hende. Han syntes, hendes Næse blev spidsere og spidsere.

„Hvad skal det betyde, Kirsten! — Hvad skal Kassen der — og det hele?"

„Jeg mener, det er Skiftedag i Dag," svarede hun endelig med sikker Røst og løftede Ansigtet imod ham.

„Og — hvad saa?"

„Ja, saa ta'r jeg mit Tøj og gaar. Du har jo sagt mig op i Tide. Du vilde af med mig, og du bad mig gaa. Du var ked af mig; og — det kan gerne være, at du havde Grund til at være det. Før vilde jeg ikke gaa, men nu skal jeg flytte mig, Peer. Jeg mente det ikke saa ondt med dig, som du troede. Jeg skal ikke staa dig i Vejen længere. Nu har jeg sat Huset i Orden, — og det er Skiftedag, — og din Geborsdag, da jeg gerne vil gøre dig en Tjeneste, — og — det er Skiftedag, — den Dag,

da Folk skifter Piger . . . . . . Ja, nu byder jeg dig da Farvel, Peer.“

Der blev ganske stille i den lille Stue. Peer stod støttet med Knoerne paa Bordpladen og stirrede frem for sig. Kvinden saa forbi ham, gennem Vinduet og langt ud ad Vejen. Der var ganske stille. Det gamle Vækkeurs Tik-Tak og Kanariefuglens Fald fra Pind til Pind lød som stærke og sørgelige Lyd i Peers og Kirstens Øren.

Det var Peer, der brød Tavsheden. Han løftede Hovedet og saa fast paa Konen:

„Det er det — med Sidse?“ mælede han endelig.

„Det er det med Sidse, der har lukket Øjnene op paa mig,“ svarede hun besindig. „For jeg kan skønne, at, naar et Mandfolk med dit Sindelag og med din — din Skabelon til godt og ondt, naar saadan en handler som du, saa har han først døjet mere Uret selv, end som han ku' taale. Men — vi er' jo ikke sat sammen, for at vi skal forurette hinanden. Og derfor er det nu bedst, at vi gaar hver sin Vej.“

Der blev igen en Pavse. Saa sagde Peer:

„Det stod ingen Steder skrevet om dig, Kirsten, da du var min Kæreste, at du skulde blive, som du blev, da du blev Kone: Til de fleste Tider var det skidt mellem os, som du ved og — og antager. Men, siden at du fik Orden paa dig, siden — har jeg ikke søgt efter Sidse. Det kan jeg svær'e som en ærlig Mand.“

„Ja, nu kommer Hans Olsen nede paa Vejen med Køretøjet,“ sagde Kirsten med tilsyneladende Kulde og strakte Hals for at se efter Vognen. „Jeg har lejet ham til at age mig til Moster i Sokkeløse. — Nu vil jeg da bare — paa det yderste — bede dig, Peer, at du vil være god mod de smaa . . .“

Smeden kastede et stjaalent Blik ud ad Vinduet. Jo, ganske rigtigt. Der kom Hans Olsen, Hønsekræmmeren, med den gamle skimlede.

„Ki'sten,“ sagde han med lav Stemme og tog et langt Skridt frem imod hende, „'Fald du vil blive og være, som du har været paa det sidste, saa kan jeg love dig, at du skal aldrig faa Aarsag til at — til at ærgre dig . . . . Ta' nu og ræk mig din Haand, Kone!“

De to Mennesker var komne ganske nær til hinanden. Han tog hendes Haand med den sorte Fingervante, og hun lod

ham beholde den. Saa stod de en Tid lang og saa paa hinanden. Uvilkaarlig flakkede deres tungtflyvende, vildsomme Sjæle spejdende og søgende tilbage over deres Samlivs øde, slet pløjede Mark. De fløj som et Par graa, forsultne Fugle, der stirrer nedad, om de dog ikke til sidst skulde finde et Korn.

Men de fandt ingen Ting. — Ægteskabet havde fjernet dem i Stedet for at knytte dem fastere til hinanden. Ikke saa snart var den fattige Kirsten flyttet ind til al Smedens Herlighed, saa var hun bleven som forvandlet. Beruset af sin Værdighed som Smedemadam lagde hun sine forhen saa skrappe Hænder i Skødet og lod Husholdningen gaa sin skæve Gang. Ikke havde hun giftet sig for at slide i det som en anden Tjenestetøs! Byens Sladderkællinger, — disse Samfundets onde, skadelige Aander, der burde brændes som Hekse, om man kunde faa Tag i dem! — Landsbyens Sladderkællinger gjorde en let Fangst i Kirsten Peer Grovsmeds. Hun blev snart selv en af de allersnildeste til at „sæbe Folk ind“. Og mens hun, Dag efter Dag, slubrede sin Kaffe i daarligt Selskab, gik det ganske jævnt ad Helvede til med hendes forhen godartede Sindelag, med Husholdning inde og ude og med hendes Forhold til Peer og Børnene. Den propre, forhenværende Stuepige blev til en So i sit eget Hus. Forfængelig og snakkesyg sad hun og knejste paa sin Mødding af et Hjem, rap og stor i Kaffesøstrenes Selskab, sur og utilfreds, naar Per kom ind og forlangte, hvad han skulde have. Og da Børnene kom, blev det meget værre. Uopdragne og snavsede Børn bringer ikke Hygge til Hjemmet. Og Peer, som holdt saa meget af Børn, skændte tit nok, fordi hans egne gik og drev om saa grimede og fæle, som om de hverken havde Fader eller Moder.

„Ded æ' li'egodt Klydder med vos,“ mælede Smeden endelig og saa forknyt ned i Gulvet.

„Ja — ded æ' skidt, Peer,“ indrømmede hun og bøjede Hovedet.

Deres Tanker fløj atter søgende afsted. — Der er dog altid ét lyst Punkt i to Menneskers Mellemværende, fra de mødes, til de skilles. Der er dog altid én lille, solbeskinnet og køn Plet, hvorhen saadanne Menneskers Sjæle kan søge, naar de, skuffede ved Livets ofte saa bitre Virkelighed, forundrede og haabløse spejder efter en Trøst.

Peer var den, der først opdagede hans og Kirstens „Plet“. — Han sagde endelig, efter lang Betænkning:

„I Dag — for ti Aar siden, — Herre Gud, Ki'sten!"

Deres Øjne mødtes.

„Ja, jeg holdt daarlig, hvad jeg lovede dig. — Det er en Sandhed," sagde hun.

„Og jeg — faldt a' paa 'et nu til Sidstningen," indskød Peer med et Suk. — „Skal vi prøve, at — at rette paa Delene, Ki'sten? — hver paa sin Maner?"

„Ja, Peer!" sagde hun en Smule usikker i Røsten. — Og de fik netop Tid til at klemme hinanden i Hænderne, da Hønsekræmmerens skimlede Hest formørkede Vinduet.

„Der er han!" hviskede Peer hastig. „Skynd dig at ta' Overstykket og Vanterne a' dig! Og — lad saa mig klare det med ham..."

Hun smuttede ud i Køkkenet. Han gik ud i Forstuedøren.

„Naa, Goddag, Hans Olsen! er du allerede der!"

„Jah, Gu' er jeg! — Din Kone har jo bestilt mig, saa hun ku' komme med Toget."

„Aa, det er jo barestens en Kasse Flæsk, at du skal age med!" udbrød Smeden med forstilt Moro. „Vor Mo'r er lige straks færdig med at pakke. Den skal til den gamle i Sokkeløse: Hun holder netop Geborsdag imorgen; og se saa skulde Sulet jo være der!"

„Ja, saa faar jeg s'Gu' age bare med Flæsket, Peer!"

„Ja, det ser saadan ud," sagde Smeden og spyttede eftertænksomt ind mellem Hjul-Egerne. „Nu skal jeg komme med Kassen."

Et Øjeblik efter rullede den lille Hønsekræmmer sindigt afsted med det Sokkeløse-Flæsk.

Da han kom tilbage igen, var det allerede Aften. Der var lyst hos Smedens og Larm af fremmede Stemmer. Saa drejede Hønsekræmmeren op for Døren: han maatte da fortælle, hvordan det var gaaet. Inde i Stuen sad Peer og Kirsten og fire Mænd fra Byen. Der vankede Punch. Stemningen var glad nok. Og Hans Olsen blev da „hængende" til Midnat. —

„Naa, Godnat, Peer! og Tak! Ded æ' da li'egodt ingen Sag aa fylde Aar, nørenstid Kvinden vil diske op saadan, som Ki'sten hun har gjort nu, i Aften!" peb den lille Hønsekræmmer lyksalig med sin høje, hæse Stemme; — han sad allerede og hev den skimlede i Munden med Linerne for at faa den i Lag med Hjemvejen.

„Næ—ih, Hans Olsen,“ indrømmede Peer i en lidt uklar Tone, „næ—ih! det er aldeles ikke nogen Sag, naar barestens — naar barestens — barestens Fruentømmerne er — ved — Kondevitterne! Det er jo akerat lige netop det, jeg si-i-ger, og anta-a-ger, Hønsekræmmer. Det er Fruentømmernes Kondevitte i al Slags, — det er det, det kommer an paa!“ .....

Peer blev ved at gentage sin „Antagelse“. Men til sidst mærkede han, at han stod og snakkede ud i Luften. Thi den skimlede var for længe siden trippet afsted med Hønsekræmmeren.

* *
*

Sidse havde mistet sit gode Humør. Det var længe, længe siden, hun havde talt med Peer. Hun havde hørt, at hans Kone havde taget Skeen i den anden Haand. Men, — derfor kunde han da gerne give hende et venligt Ord. Før havde han været kær nok efter hende! Før var det ham, der trængte til en Ven. Nu trængte hun, — ja, som ingen Tid før! Herre Gud, at en kunde holde saa meget af et gift Mandfolk! For, siden Peer havde aabenbaret sig for hende, havde hun været rent som forhekset .... Det maatte være det, som de kaldte for Kærlighed. Ja, det var ulykkeligt, det!

Og hun saa ned ad sin egen alt for føre Skikkelse og græd.

En Aftenstund, da Peer stod alene i Smedjen og hev i Blæsebælgen, pikkede det pludselig paa det lille Vindue ud til Marken. Han standsede med Arbejdet og gik til Ruden: Derude i Mørket stod Sidse med det tærnede Sjal over Hovedet.

Han skød Vinduet op.

„Jeg skal ha' et Lille,“ hviskede hun og saa bedrøvet paa ham.

„Naa,“ sagde han.

„Vil du være ved, at du er Fa'r til Barnet?“ spurgte hun.

„Ja. — Du troede kanske, at jeg havde glemt det?“

„Jeg ved nu snart hverken ud eller ind,“ sagde hun, og hendes store, nu lidt hule Kinder dirrede af Bevægelse. „Men, du skal aldrig faa Utak for det alligevel.“

„Naar skal det være?“ spurgte Peer koldblodig.

„Snart,“ svarede hun.

„Saa skal jeg snakke med Ki'sten om det, naar jeg kommer hjem.“

„Aah, Herre Jesus, Peer! hvad Fortræd du faar af mig!"

„Pas du dit, Sidse — du kan faa Læs nok endda. Flink og skikkelig har du altid været... Dit Barn kunde ha' haft baade værre Mo'r — og Fa'r."

Han vendte sig brat og trak nogle Gange i Blæsebælgen. Saa drog han det gloende Jærn ud af Kullene, lagde det med et Sving paa Ambolten, greb Forhamren og hamrede løs, saa Gnisterne føg omkring ham.

Sidse stod endnu et Øjeblik med Blikket stift hæftet paa hans svære Skikkelse. Saa lukkede hun sagte Vinduet og forsvandt i Mørket derudenfor. — —

Da hun et Par Maaneder efter havde født sit Barn, sendte Peers Kone hver Dag en Krukke varm Grynsuppe ned i „Præstemarkshuset" til hende. Og Smeden hjalp hende med Penge og Tøj til Drengen.

Sidse vedblev at være det „Naturmenneske", hun altid havde været. Hun sled og slæbte bare endnu taprere end forhen. Hun flyttede til Nabobyen med sin Dreng. Og Drengen, der hed Peer, blev stor og tyk og lignede baade sin Fa'r og sin Mo'r. Han fulgte Moderen overalt: i Roemarkerne og i Vadskehuset, ved Høstarbejdet og i Bryggerset.

Men Sidse havde forandret sig. Mager og lang, alvorlig og ordknap, gik hun sin trælsomme Gang. Hun var hverken „galhovedet" eller „krakilsk". Hun bare passede sig selv og sin Dreng. Hun havde Friere nok. Thi mange Mænd havde Tillid til hende og skønnede, at hun kunde blive en værdifuld Støtte i alle Forhold. Men hun „sendte dem alle Vintervejen".

Aarene gik. Peer døde, og Kirsten tog den ny Smed.

Og Aarene blev ved at gaa. De syntes at forsvinde med hemmelighedsfuld Fart for den ældre Generation i Landsbyen. Kirsten bed i Græsset og Hønsekræmmeren og Præsten og den gamle Urmager. Alle de gamle døde. Kun „Sidse Peer Smeds", som hun vedblev at hedde, holdt Stand. Rynket og rusten i Mælet, knoklet og graahaaret, men rank og høj endnu, stod hun igaar i sin pyntelige Have og gravede, som en ung Karl altid burde grave.

Men fra imorgen at regne trækker hun sig tilbage til det „indenoms". Hun købte nemlig i Dag Smedjen og Smedehuset til sin Søn, unge Peer, og hans Kæreste. Og hos dem vil hun hvile de Dage, hun kan have tilbage.

H. Kaarsberg.

Spiritisme og andet Selvbedrag.

> I en Tid, da det selv for den redeligste Vilje er vanskeligt at faa nogen Form for det overnaturlige, griber Folk Skinnet og glæder sig ved at narre sig selv med Skinnet.
>
> *Poul Møller.*

„Moderne Spiritisme og Okkultisme“ er Titlen paa 3dje Bind af Dr. *Alfred Lehmanns* Værk om Overtro og Trolddom, og med dette Bind afslutter Forf. Værkets historiske Afdeling. Det er et stort og solidt Arbejde, Dr. Lehmann her har præsteret, og det har sikkert været paa en Gang en slidfuld og ikke synderlig forfriskende Opgave for Forfatteren at gennemarbejde den uhyre Masse Bundfald, Menneskehjernerne i Aartusinder har afsat. Men det vil formodentlig gaa ham dermed, som det gaar med det Bundfald, Vandet i visse Floder afsætter, og som bliver til frugtbart Marskland. I 4de og sidste Bind ligger „Spiritismens Psykologi“ for, og det er rimeligt, at Forfatteren dér vil tage Revanche for alt sit Slid, saa at han ud af Dyndet vil kunne faa til at vokse frem et nyt Syn paa adskillige vigtige Spørgsmaal. Der er nok at tage fat paa, thi Spiritismen og de beslægtede Fænomener har indirekte været til betydeligt Gavn ved at give Materiale og Inspiration til Løsningen af mange dybtgaaende Spørgsmaal, saasom de ufrivillige Bevægelser, hvoraf en stor Del slet ikke naar til vor Bevidsthed, eller Iagttagelsesfejlene og deres Aarsager hos det enkelte Individ og deres mærkelige Potensering hos Masserne, hvad der gør en Omvurdering af saakaldt Bevismateriale paatrængende nødvendig.

Den Ære saaledes at blive til Gavn deler Spiritismen ganske vist med en Mængde andre Selvbedrag — Alkemi, Astrologi, dyrisk Magnetisme etc. — men den moderne Spiritisme havde den store Fordel fremfor de øvrige, at den kom senere, paa et Tidspunkt, da Videnskaben var bedre i Stand til at udskille Metallet fra

Slakkerne; thi Spiritismen er virkelig en psykologisk Guldgrube, der afgiver mere, jo dybere man trænger ind i den. Renan siger et Sted, at Videnskaben forebygger Fejlsyn mere, end den bringer Sandhed. Egentlig forholder det sig vel saaledes, at Sandheden vokser frem af Fejlsynet. Den, der gør Menneskeslægtens Illusioner og Selvbedrag til Genstand for Studium, kan ikke undgaa at lægge Mærke til, hvordan disse i deres Undergang og Død har gødet den Jordbund, op af hvilken de ny Ideer spirer og henter Næring. Fejlsynet bliver Ophavet til Visdommen, og Daarerne bliver uden at ane det, netop gennem deres Daarskaber, Sandhedens Forløbere, dem, der bringer Videnskabens Førere paa Sporet.

De, der tror, at Videnskabens Udvikling og Fremgang, eller med andre Ord vor Tids bedre Kendskab til Naturen og dens Love, gør det af med Hanget mod Mysteriet, vil blive revne ud af deres Illusion. Vor Horisont udvides ganske vist mere og mere, uden at vi dog paa den Maade rykker nærmere hen imod Løsningen af Tilværelsens Gaade. „Midt i de Mysterier“, skriver Herbert Spencer, „som bliver obscurere, jo dybere de gennemsøges af Tanken, rejser der sig en absolut Vished, den, at vi bestandig staar overfor den uendelige, evige Kraft, fra hvilken alt udgaar.“ Og Mysteriets Land fik Religionerne i evig Arv og Eje.

Moderne Spiritisme er et mislykket Forsøg paa at anlægge den induktive Metode paa Religionen; Øjets og Ørets Udsagn skal bekræfte Hjertets Længsel. Man overser bare, at i samme Øjeblik en Religion „bevises“, dør den som Religion for at indgaa som Led i vor Viden, Side om Side med Astronomi, Geologi, Kemi o. s. v. Religionerne hører hjemme paa Mysteriernes Vidder, ikke i Fornuftens snevre Bolig. Jo solidere en Religions historiske Grundlag er, des vanskeligere synes den ogsaa at fæste Rod; hvis Kristendommen taber Terræn, er det ikke af Mangel paa historisk Bevis. En Religion er imellem dobbelt Ild: Bevises dens Sandhed, gaar den over til at blive en positiv Kendsgerning, og dens Rolle som Religion er udspillet; bevises dens Falskhed, er den et negativt videnskabeligt Faktum; i begge Tilfælde er det Fornuften, der appelleres til.

Spiritismen var i sin Fødsel destineret til at falde til Jorden. Var det lykkedes gennem Bevisførelse at slaa fast, at Aander kan aabenbare sig for vore Sanser, saa var det forbi med den som Religion — men det mislykkedes totalt, og den er nu kun en temmelig tarvelig Religion. „De religiøse Spiritister“, skriver

Dr. Lehmann, „begynder mere og mere at betragte de mediumistiske Fænomener som en skadelig Udvækst, og dermed er jo i Grunden Slaget tabt. De mere videnskabelige Spiritister er blevne Okkultister ɔ: de mener, at de mærkelige Fænomener kan forklares ad naturlig Vej — selv om vi endnu ikke kender de „psykiske Kræfter", der spiller med ind ved saadanne Lejligheder."

Det er de daarlige Fritænkere — og de er i Flertal — der tiltrækkes af den spiritistiske Religion. De fleste, der river sig løs fra Kristendommen, finder ikke udenfor den den attraaede Frihed, men en ny Herre, der er adskillig urimeligere og ubegribeligere end den tidligere. Det er de færreste „Fritænkere", der finder Hvile i den Tanke, at, naar man er død, er det for længere Tid. Af alle Jordens Religioner er den egentlige Seance-Spiritisme vistnok den, der gør Regning paa det største Maal af Stærblindhed hos sine Tilhængere. Tilhængerne af Dogmerne om den pavelige Ufejlbarhed og den ubesmittede Undfangelse er Skeptikere i Sammenligning med de troende Deltagere i Mørke- eller Halvmørke-Seancerne, hvor et velrettet Spark eller et Skub med Haanden paa rette Tid og Sted vil gøre det klart, selv for Lægmænd, hvor latterlig, hvor vulgær en Forestilling der opføres for at fange Menneskesjæle. Spiritismen er bleven Trosartikel for dem, der par dépit tørster efter at tro paa alt, hvad der smager af antikristeligt.

Blandt de mange psykologiske Spørgsmaal, der knytter sig til Spiritismen, er et af de mest gaadefulde, hvorfor saa mange logiske Hoveder med kritisk Sans og videnskabelig Dannelse — geniale Naturforskere og fremragende Jurister — har ladet sig indrullere under dens Banner samtidig med, at Masserne trak sig bort fra den — noget, der for øvrigt ingenlunde er ejendommeligt for Spiritismen, thi det samme gjaldt f. Eks. Fortidens Alkemi, der dyrkedes ved Universitetet og i Laboratoriet, efter at den var forladt og glemt af Folket. I Halvfjerdserne var man Vidne til, at en anden Rangs Taskenspiller som Slade paa sit Triumftog gennem Europa efterlod slagne og saarede Videnskabsmænd overalt paa sin Vej. Forklaringen ligger væsentlig i, at den gængse Logik er forkert, saa at de, der er mest logiske, synker dybest i Selvbedragets Hængedynd. Jævne Folk undgaar instinktmæssig Faren, men adskillige blandt de logisk trænede Forskere skammer sig ved at skulle skærme sig bag det dyriske Instinkt. Det Ur, der gaar fortræffeligt, men som nu engang er stillet forkert, maa

nødvendigvis bestandig vise gal Tid. Det, der slet ikke er trukket op, viser dog rigtigt to Gange i Døgnet.

Evnen til at undres er hos den videnskabelige Opdager den drivende Kraft, som, naar den hos logiske Hoveder forenes med Mangel paa psykologisk Viden, udgør det Stof, hvoraf videnskabelige Spiritualister opstaar.

Forskere som Helmholtz og Virchow vægrede sig klogelig ved at deltage i Slades Seancer og undersøge „Fænomenerne“. Zöllner derimod var ikke forknyt, og hans Beskrivelser er efter Dr. Lehmanns Sigende „noget af det værdiløseste, der er præsteret paa dette Omraade. Han forsømte i Virkeligheden de allersimpleste Forsigtighedsregler overfor Slade“.

Dr. Lehmann paaviser, at Halvfjerdserne var Spiritismens Glansperiode; derefter gaar det paafaldende rask ned ad Bakke. Paa samme Vis er det gaaet med andre Selvbedrag: naar der diskuteredes ivrigst om dem, naar Spektaklet var paa sit højeste, var Afslutningen nær. Lidt kosmisk Stof trænger ind i Jordens Atmosfære og bliver ved Friktionen til et Stjerneskud, der med Lys og Larm styrter ind i hastig Tilintetgørelse. Men samtidigt farer utallige Millioner af samme Slags Smaaverdner lydløst og usete gennem det uendelige Rum. Ogsaa i den organiske Natur gaar det normale, sunde Livs mekaniske Processer ganske stilfærdigt for sig, uden Friktion og uden Smerte. Det er først Sygdom og Død, der fører Skrig og Dødskamp med sig.

Saa længe disse Selvbedrag vandt almindelig Tilslutning, gik Forskerne og Forfatterne roligt forbi dem; derfor fyldte de hverken Sindene eller Litteraturen. Men ikke saa snart laa Dødens kolde Haand paa dem, før de begyndte deres Skælven, der tiltog, indtil hele Jorden kom i Bevægelse. Dyrisk Magnetisme, Spiritisme, Clairvoyance og Tankelæsning tørnede Slag i Slag mod Nutidens Viden, indtil de kom i Glød og alle med Forbavselse stirrede paa den store Ildebrand.

Blandt Aarsagerne til Spiritismens Nederlag indtager den udtømmende Forklaring af de spiritistiske Fænomener, som den moderne Nevrologi giver, næppe første Plads. Grunden hertil er at Klingerne ikke mødes, thi Videnskaben appellerer til Fornuften, Spiritismen hovedsagelig til Følelserne. Viden er ganske vist en Magt, men i den evige Kamp mellem de to har Følelsen altid haft Overtaget. I Tidernes Løb vil Fornuft og Sandhed for-

haabentlig sejre, men for Tiden hævder Selvbedrag, Usandhed og Overtro unægtelig deres Overlegenhed.

Latterliggørelse, der møder Spiritismen paa dens eget Felt, Følelsernes, har derimod vist sig adskilligt virksommere. Derfor har den lange Række Demaskeringer af Medier været effektiv, skønt de jo logisk ingenlunde kan fælde Spiritismens abstrakte Paastande. Dr. Lehmann fortæller, at Spiritisten Aksakow — som er en af de forstandigste — efter at Buguet af Domstolen var bleven stemplet som en simpel Bedrager, mente, at der dog maaske blandt B.s mange tusende falske Aandebilleder kan have været nogle ægte. Muligt er det jo ganske vist!

De ufrivillige Bevægelser, de hypnotiske og tranceagtige Tilstande, og Udsagn af Øjenvidner i Tusendtal — disse er Spiritismens Forudsætninger, og kun de ganske faa, der som Dr. Lehmann fuldt ud magter disse tre Kundskabsgrene, har dermed Nøglen, ikke blot til Spiritismen men ogsaa til næsten alle de store Selvbedrag, Historien beretter om. Dersom de blev universelt forstaaede, som de nu forstaas af psykologiske Specialister, vilde der, ja kunde der ikke eksistere en eneste Spiritist, thi alle vilde da vide, at Aanderne kun bor i Hjernens Celler — at det ikke er i vore Boliger, men i vore Hjerner, at det spøger. Hjernen er bleven overvurderet; det, der nu trænges til, er Paavisningen af dens Begrænsning og af, hvor svagt et Organ den i Grunden er.

I sine roligste, sundeste Øjeblikke er Mennesket et Bundt af Refleks-Handlinger; det, Viljen er Herre over, det villede, forsætlige, er en ganske minimal Brøkdel af det hele. I Hjernen kommer og gaar Tankerne mere, som de selv vil, end som vi vil, Sjælen er aldrig helt i Ro og lige saa lidt helt under Kontrol. I Samklang med ydre og indre Paavirkning arbejder Hjernen uophørligt, og til Tankerne svarer Muskel-Sammentrækninger og Muskel-Slappelser. At tænke er at bevæge sig. Langtfra altid, ja næppe engang som Regel, er vi vore Tanker eller de tilsvarende legemlige Bevægelser bevidste, og hyppigt er det kun ved Hjælp af sagkyndig Undersøgelse, at disse kan opdages. Selv kan vi allerdaarligst analysere vore egne Funktioners Virksomhed.

I Trance-Tilstand fungerer det bevidste og det ubevidste Liv sideordnet og uafhængigt af hinanden. Viljen remplaceres af en Række mentale Udslag og Muskelbevægelser, der er lige saa automatiske som Hjerteslaget; Øjet ser, hvad det spejder efter, Øret hører, hvad det ønsker, eller hvad det frygter.

Af alle de hundrede Ting, der kan fremkalde Trance, er intet saa sikkert i sin Virkning som Forventningen om, at noget overnaturligt skal ske. Den blotte Mulighed af, Frygt for, Mistanke eller Ønske om, at der er noget uforklarligt, usædvanligt i Vente, er nok til hos den psykologisk og patologisk disponerede at fremkalde Trance med alle dens fysiske og psykiske Symptomer[1]).

Det er igennem Kendskab til de ufrivillige Bevægelser og til Trancetilstanden, at Forklaringen findes til Bordenes „Dans" under Hænderne paa den i Spænding ventende Kres, til „Planchettens" Bevægelser paa Papiret, Ønskekvistens Tilkendegivelser af, hvor Guldaarene og Vandaarene findes, til Browns „Tankelæsning" ɔ: Udtydning af uvilkaarlige Muskelbevægelser, det mærkeligste Selvbedrag siden Mesmers Tid, og til Aabenbaringen af kære afdødes Ansigter og Stemmer i Nattens Mørke eller i Seancernes Tusmørke.

Trancen og de hypnotiske Tilstande er blevne saa stærkt drøftede, at der her kun kunde blive Tale om en Gentagelse af, hvad der tidligere er skrevet, hvorimod Spørgsmaalet om Vidneudsagnenes Værdi — en af Spiritismens Grundpiller — i høj Grad trænger til at uddybes. Dr. Lehmann har forskellige Steder gjort Æmnet til Genstand for Behandling, og han har bl. a. paavist, hvor daarlig en Iagttager et Menneske er, saasnart der foregaar noget usædvanligt, naar det er under Frygt eller anden Sindsbevægelse. „Naar det suser for Ørene og Hjertet hamrer, kan intet Menneske stole paa sine Sanser".

Men gælder det om at være paa sin Post overfor den isolerede Iagttagers Udsagn, hvor det f. Eks. drejer sig om et eller andet Naturfænomen, er dette af endnu større Vigtighed, hvor vi staar overfor Masse-Vidneudsagn — og her er vi inde paa „Historiens" Omraade.

Indtil for nylig har man ikke turdet benægte, at et sundt Menneske, der er ved sine fulde fem, overalt maa kunne stole paa sine Sanser, at den første Betingelse, der bør kræves af en Iagttager og Meddeler er Ærlighed — ikke særlig Træning — og at, hvad der er godt og fyldestgørende Bevismateriale for en bestemt

---

[1]) Den geniale Neurolog George M. Beard var den første, der videnskabelig undersøgte denne Tilstand og paaviste, at den var en af Selvbedragenes Forudsætninger: The scientific basis of delusions (a new theory of trance).

Art Paastande maa være lige saa godt for alle andre. Disse tre Forudsætninger, der udgør det fælles Grundlag for Lov og Logik, vil Fremtidens Neurologi helt skyde til Side, og i deres Sted vil det blive fastslaaet, at videnskabeligt set er kun den særlig kyndiges Udsagn af Værdi. Endvidere, at det afhænger af en Paastands Natur og Art, hvor meget og hvad Slags Bevismateriale, der skal til for at afgøre Sagen[1]). Først og sidst maa det understreges, at den uundgaaelige Betingelse for enhver videnskabelig Fremgang er, at kun de paa de respektive Felter særligt trænede føres som Vidner, og at de øvrige forkastes. Kun paa den Betingelse er Videnskab mulig. Man gør sig næppe nogen Forestilling om, i hvor enorm Grad Undladelsen heraf har handicapet Menneskeslægten under dens sneglende Fremadskriden. To eller tre Hundrede Vidners Udsagn kan saa lidt som to eller tre enkeltes fastslaa et videnskabeligt Faktum — hvis de ikke er særlig kyndige. Ja, skønt det lyder som et Paradoks, er deres samlede enslydende Udsagn af endnu mindre Betydning.

Hidtil var det jo Logik, at talrige Vidners enslydende Udsagn bidrog til Paalideligheden og Nøjagtigheden af en Beretning. Men den Logik er forkert. Netop saadanne Beretninger maa modtages med den allerstørste Skepsis. Hedder det, at et eller andet er blevet samtidigt og ens iagttaget af flere hundrede Vidner, kan man i det langt overvejende Antal Tilfælde gaa ud fra, at det, der virkelig skete, var noget helt andet end det, der berettes. De allerfleste „historiske“ Beretninger bør opfattes som Fantasiprodukter, fantastiske Gengivelser af mangelfuld Iagttagelse, tilsatte post festum med en god Portion „Forklaring“. Havde vi ikke arvet Fortidens Kunst — monumental, bildende og litterær — saa vidste vi nu saa godt som intet tilforladeligt om denne Fortid.

Det er en ikke lidet udbredt Anskuelse, at Kunst er en Luksus, et Kryderi, der kildrer Ganen, men uden synderlig Næringsværdi. Opfattelsen er ganske overfladisk, men let forklarlig. Piben

---

[1]) Den ansete amerikanske Jurist Edmonds plejede at sige, at han sigtede og vejede Beviserne for Aandeaabenbaringer, ganske som han sigtede Bevismaterialet i en Sag for Domstolen — følgelig blev han en troende Spiritist.

Fra et „logisk“ Universitets-Standpunkt er Spiritismen uangribelig, thi Bevismaterialet til Fordel for de spiritistiske Paastande er sikkert en Million Gange større end det, der f. Eks. kan skaffes til Veje for Tyngde-Teorien.

vil herefter faa en anden Lyd, naar det fra alle Sider maa erkendes, at Kunsten ɔ: den ægte Kunst, er Menneskehistoriens mest værdifulde Grundlag, og at næsten alt det andet, der gøres saa meget Væsen af, og som der bliver anvendt saa uhyre Flid og Kapital paa, ikke har synderlig mere Værdi end Mytologi. At den bildende Kunst har den magiske Evne til at omsætte en Tidsalders, en Slægts Sjæl i et Sprog, der er ærligere og lettere forstaaeligt for Eftertiden end Bøgernes — Dante staar Nutidsmennesket langt fjernere end Fidias — mindre kunstlet og lavet end Religionernes, ligger i Kunstner-Naturellet. Den ægte Kunstner er yderst modtagelig og ubevidst, tænker helst i Billeder, ræsonnerer grumme lidt, og bliver derfor som et Spejl for det Samfund, han lever i. Han er for ureflekteret til ikke at være oprigtig, og for let paavirket af Milieuet til ikke trofast at gengive dets Ideer, Følelser og Tilbøjeligheder. Manglen paa Frihed er paa den Maade netop Kunstnernes Styrke. De omspindes af et Net af Traditioner, Ideer og Livsopfattelse, der tilsammen udgør en Races, en Tids Sjæl, en Arv af Følelser, Tanker og Higen, hvis Paavirkning er saa meget mægtigere, fordi den dominerer i den Ubevidsthed, hvor Værkerne bliver til.

Historikerne strides om objektiv eller subjektiv Historieskrivning, men enkelte synes at glemme, at næsten alt det Materiale, de benytter og baserer deres Domme paa, er af en saa subjektiv for ikke at sige grumset Beskaffenhed, at hele Striden bliver som den om Kejserens Skæg[1]).

Det kan jo ikke være undgaaet nogens Opmærksomhed, at vi véd mindst tilforladeligt om netop de Personer, der i Historien har spillet den største Rolle: Herakles, Buddha, Jesus, Muhamed.

---

[1]) En af dem mente for nylig (i „Berlingske Tid.", Nr. 109, 1895) at Nero kan studeres lige saa koldt — objektivt — som Infusionsdyrene. Ja, hvis der var et halvt Hundrede falske Glas mellem Forskerens Øje og Infusionsdyret, vilde Sammenligningen ikke halte fuldt saa meget, som den faktisk gør. Der er nemlig den Væsensforskel mellem Naturforskeren og Historieforskeren, at hin møder op med selve Kendsgerningen, hvorimod denne i gunstigste Tilfælde paakalder gode Mænds Udsagn om det formentlige Faktum. Naturforskerne har aldrig lagt synderlig Vægt paa Beretninger, hvis Sandhed ikke kan kontrolleres — hvor eminent Kilden end var. Cuviers og Agassis' Opdagelser var, ligesom alle sande videnskabelige Opdagelser, baserede paa Ting, der kunde iagttages først direkte af dem selv. og senere reproduceres, naar som helst det forlangtes, og undersøges under givne Betingelser og Vilkaar af Skeptikeren.

I Grunden gør det snarere til end fra, da det netop er de populære Legender om de store Mænd, der fanger Interessen; thi det er jo Sagnheltene, ikke de virkelige Helte, der har sat deres uudslettelige Mærke paa talrige Slægter.

Men ikke engang Legenderne har, selv om de tilsyneladende fæstnes i Bøger, synderlig Fasthed. Massens Fantasi omformer dem uophørlig, alt som Tiden gaar og alt efter Racens Karakter. Ofte skal der kun et enkelt eller et Par Slægtled til, for at en Skikkelse som Napoleons kan antage de mærkeligste Omformninger, fra idyllisk Filantrop og Smaafolks Ven til den blodtørstige Despot, der blot for at tilfredsstille sin Forfængelighed ofrer 3 Millioner Menneskers Liv. Og nu i den allersidste Tid omformes Legenden paany, og Helten fremstaar i ny Skikkelse. Er det da saa forunderligt, om Forskerne, der om et eller to Tusinde Aar læser alle disse højst forskellige og modsigende Beskrivelser og Domme, begynder at tvivle om Napoleons Eksistens, ligesom vi til Tider om Buddhas, og kun ser i ham en Legende eller en Udvikling af Herakles-Myten?

Naa, til den Tid véd enhver Skoledreng, at „Historien" er en ordnet Samling Myter. Thi det Studium — Massernes, Forsamlingernes, Hobenes Psykologi — som først nu, efter at den moderne Neurologi har naaet sin nuværende Udvikling, er i sin Vorden, vil til den Tid høre til Børnelærdommen.

Den Tid, vi nu gaar ind til, er Massernes Æra — derom hersker der formentlig ingen Tvivl. Det har altsaa ikke blot Kuriositetens Interesse men ogsaa stor praktisk Betydning at studere Massernes Psykologi[1]). Men selv om Tiden først nu er kommen til at dyrke dette Studium, har Handlingens store Mænd, Religionsstifterne, Cæsarerne og de store Statsmænd, om end ubevidst, været fine Psykologer med et instinktmæssigt, ofte mærkeligt sikkert Kendskab til Massernes Sjæleliv. Napoleon f. Eks. forstod beundringsværdigt Massernes Psykologi i de Lande, hvor han herskede. Der, hvor han tog fejl, i Spanien og overfor fremmede Racer som Russerne, led han ogsaa det store Skibbrud. Og det gælder nu som før om disse Mænd: enten er de Hobens Gud eller intet.[2])

---

[1]) Gustave le Bon: La psychologie des foules, Librairie Alcan Paris. 1895.

[2]) Man lade sig ikke vildlede af, at Masserne ikke saa meget som tidligere imponeres af Ordene Gud og Religion; der har dog næppe nogen Sinde været flere Fetischer end i det 19. Aarhundrede. Guddommen Boulangers Billede fandtes i sin Tid i hver en Krog af Frankrig; for ingen Gud eller Helgen blev der rejst saa mange Altre eller Statuer.

Det synes at være udenfor al Tvivl, at Personer, der i længere Tid har opholdt sig i en Menneskemængde, meget snart, og fornemmelig naar denne er i Bevægelse, bringes i en tranceagtig Tilstand, der i visse Henseender nærmer sig til den Fortryllelse, vi ser hos hypnotiserede. En saadan Hob faar særlige, meget karakteristiske Egenskaber, der i forbavsende Grad adskiller sig fra de enkelte Individers. Det kommer af, at Mennesker, der intellektuelt staar paa højst forskellige Trin, har væsentlig samme Følelsesliv, Instinkter og Lidenskaber. De bevidste Elementer, Frugten af Opdragelsen og det særlige, vi har faaet i Arv, er kun en ringe Del af Sjælelivet, som tilmed stærkt udviskes, naar vi indgaar som Del af en Masse. Den Forandring, der foregaar, forstaas maaske bedst, naar man lægger Mærke til, hvad der kommer frem, naar et større Antal Ansigter — af samme Race — fotograferes paa samme Plade, saa at Øjnene paa alle falder nøjagtigt sammen. Der fremkommer saa et Fysiognomi, der gengiver alt det fælles, det i Racen dybest liggende, Racemærket. Alle de individuelle Ejendommeligheder, det, vi til daglig bider Mærke i for at kunne kende den ene fra den anden, udviskes. Hos Massen sker noget ganske lignende, alt det individuelle forskelligartede viskes ud, og det fælles, det ordinære træder frem. De ubevidste Egenskaber bliver suveræne. Individualiteten forsvinder, og Tøjlerne slappes.

Det usandsynlige ophører at eksistere for Hoben. Det maa huskes, hvis man vil forstaa den Lethed, hvormed de usandsynligste Legender og Fortællinger opstaar og udbredes. De Optrin, som Hoben bliver Vidne til, omformes i et Nu, et enkelt Tankebillede fremkalder ny, og der opstaar en hel Række, der ingen logisk Forbindelse har med det oprindelige. Enhver af os ved jo af Erfaring, hvorledes en eller anden Begivenhed kan fremkalde en hel Række bizarre Ideer, hvis Mangel paa Sammenhæng vor Forstand konstaterer. Hos Hoben eksisterer denne Kontrol ikke, og det af Fantasien fremkaldte blandes hulter til bulter med det oplevede; subjektivt og objektivt skilles ikke ud fra hinanden.

Det enkelte isolerede Individ er i fuldkommen sund Tilstand ikke paafaldende modtagelig for Suggestion, hvorimod en af Hobens mest karakteristiske Egenskaber netop er dens overordentlige Modtagelighed for Forestillinger og Indskydelser — dens Suggestibilitet. Og Suggestioner er mærkelig smitsomme overalt, hvor Mennesker klumper sig sammen, ja blandt alle de „psykologiske Miserer“, der hjemsøger os stakkels Mennesker, er der maaske ingen, der for-

planter sig hurtigere og voldsommere end denne Trancetilstand. I et Sekund kan den, ligesom Ild i Hedens tørre Lyng, forplante sig fra den ene til den anden i en stor Forsamling, indtil de alle samtidig ser og hører, føler og opfatter et og det samme. Individualiteten gaar op i en fælles Ekstase, et Tusind Hjerner bliver som en eneste, Evnen til at iagttage afstumpes, og Sansernes Udsagn er ikke længer afgørende. Det enkelte Individ i Hoben er som et Sandskorn imellem en Masse andre, der løftes op og føres med af det første det bedste Vindstød[1]).

Smitten er let nok at konstatere, men ikke saa let at forklare og maa henregnes til Fænomenerne af den hypnotiske Orden. De Individer i Hoben, der besidder tilstrækkelig Personlighed til at modstaa Indskydelsen, er for faa til at kæmpe mod Strømmen. Det er allerede meget, hvis de formaar at lede den i en anden, mindre fatal Retning, forandre dens Kurs; man har ofte set, at et lykkeligt Ord, et eller andet Billede à propos har afvendt Hoben fra forbryderisk Handling. Thi som overalt, hvor der er Suggestion, søger den fremkaldte Forestilling at slaa over i Handling, og Hjernerne lader sig rive hen med samme Lethed, enten det drejer sig om at stikke et Slot i Brand eller at sætte Livet ind paa en ædel Sag. Massen bliver meget let Bøddel, men lige saa let Martyr. Alt afhænger af, hvad der fremkalder Forestillingen, og hvorledes det er beskaffent. Hos det enkelte, isolerede Menneske er det derimod Fornuften, der stritter imod og forpurrer Forestillingens Overgang i Handling. Lunefuldhed og Ustadighed, Letbevægelighed og

---

[1]) Le Bon gør opmærksom paa, at Fænomenet naturligvis er kraftigst udpræget hos uansvarlige Masser, men dog tilstrækkelig tydeligt hos alle Forsamlinger. Vi ser saaledes en Jury afgive en Kendelse, som hver enkelt isoleret Jurymand aldrig vilde bifalde, vi ser en Rigsdag vedtage Love og Foranstaltninger, som de enkelte Medlemmer utvivlsomt maatte og vilde forkaste. Hver for sig var det store Flertal af Konventets Mænd oplyste og fredsommelige Borgere, der ikke nænnede at gøre en Kat Fortræd, men samlede vedtog de uden at blinke de grusomste Foranstaltninger og sendte ganske uskyldige Personer til Retterstedet. Ja, de gik endog, stik imod Selvopholdelsesdriften, ind paa at afstaa fra deres egen Ukrænkelighed. Man lægge Mærke til denne besynderlige Magt hos Massen: den gør den gerrige flot, Skeptikeren troende, den honette forbryderisk og Kujonen heroisk. Den franske Adel gav i den historiske Nat 4de August 1789 i et Øjebliks „Begejstring“ Afkald paa alle sine Privilegier — noget, næppe et eneste af dens Medlemmer havde gjort under Isolation.

Irritabilitet er Forsamlingers iøjnespringende Egenskaber. Hvad de vil, vil de med et Slags Raseri, men dette varer heldigvis ikke længe. I Længden er Massen lige saa lidt i Stand til at ville som til at tænke.

Naturligvis er der en himmelvid Forskel mellem f. Eks. en angelsaksisk og en latinsk Mængde. Alle har de som sagt Hunkønnets Naturel men ingen dog i højere Grad end den latinske Art. Man erindre blot det famøse paa ny saa omtalte Emser-Telegram, som Bismarck omredigerede for at faa den franske Krigsgalskab til at slaa ud i lys Lue hos Hoben, baade inden- og udenfor corps legislatif. Den store Menneskekender vidste paa en Prik, hvorledes Gallerne skulde have Suggestionen serveret.

Det er ingenlunde nødvendigt, at en Forsamling skal være særlig talrig, for at Evnen til at iagttage rigtigt skal gaa tabt og for at falsk Fortolkning af Fænomenerne skal opstaa.

Naar saa og saa mange Personer — lad dem end være udmærkede Lærde — slutter sig sammen, bliver de ganske almindelige Elementer i en Hob — undtagen paa deres Specialitets Omraade, og deres Iagttagelsesevne og kritiske Sans gaar tabt.

En bekendt Psykolog, Mr. Davey, fortæller om, hvorledes han sammenkaldte en Del fremragende Mænd, blandt hvilke den meget omtalte Forsker Wallace. Efter at disse Herrer havde taget alle tænkelige Forsigtighedsregler, undersøgt og forseglet saa meget, de lystede, fremkaldte Davey hele Rækken af de bekendte spiritistiske Fænomener, Aandernes Legemliggørelse, Tavleskrivning, og hvad det nu alt sammen hedder. Bagefter gav de tilstedeværende skriftlige Beretninger om det passerede med den Tilføjelse, at Fænomenerne umuligt kunde være opstaaede ad naturlig Vej, og først da aabenbarede Davey, hvorledes alt var Resultatet af ganske simple Bedrag. Naa, dette Udfald kom næppe uventet for ham, derimod blev han højst imponeret af Beskrivelsernes utrolige Upaalidelighed. Øjenvidnerne havde lavet de nydeligste detaillerede Beskrivelser, hvoraf næsten intet var korrekt, men gik man ud fra, at Beskrivelserne var rigtige, ja saa kunde Fænomenerne ganske vist ikke være fremgaaede af Bedrag.

De Kneb, han benyttede, var tilmed yderst simple og saa let gennemskuelige, at man forbavses over, at han havde den Dristighed at byde dette distingverede Publikum sligt. Men han skal besidde et saa mærkeligt Herredømme over Hobens mentale Tilstand, at han kan afvende dens Opmærksomhed næsten efter

Forgodtbefindende og overbevise den om, at den ser, hvad den slet ikke har for Øje.

Det er altsaa omtrent som i en af de sædvanlige „Seancer“, dog med den Forskel, at han udøvede sin Magt over Elitemennesker, der tilmed var paa deres Post imod Bedrag af enhver Art. Hvor let maa det saa ikke være for visse Folk under visse Forhold at illusionere den store Hob?

Den Slutning kan uddrages af ovenstaaende, at Mennesker i Klump altid intellektuelt er underlegne dem, der staar alene — for saa vidt har Henrik Ibsen fuldkommen Ret. Hvor det derimod gælder Følelseslivet og de Handlinger, der er Udslag deraf, kan det kollektive Resultat deraf blive bedre eller værre — alt efter Omstændighederne. Thi det afhænger jo af, hvilken Kurs Hobens Indskydelse tager. Dette er ikke blevet tilstrækkeligt forstaaet. Hoben er sikkert ofte forbrydersk sindet, men maaske lige saa hyppigt uselvisk, ja heroisk i sin Optræden. Korsfarerne eller Franskmændene i 1793, der slet bevæbnede og nødlidende gik i Døden, begejstrede eller hypnotiserede — ganske som man vil — for en Tro eller en Idé, er et Par Eksempler blandt mange. Det er ubevidst Heroisme, men den sætter dybe Mærker i Menneskeslægtens Historie, og den, der stoler paa den ræsonnerende Heroisme, kommer vist til at vente længe.

Blandt de mange Problemer, Spiritismen bringer under Debat, er Selvbedragenes Forhold til Sociologien, deres Andel i Naturens sammensatte Husholdning, ikke det mindst tiltrækkende. At Troen paa det, der ikke kan paavises — Spencers „unknowable“ —, Religionen, er og bliver en Nødvendighed for Menneskene, synes uomtvisteligt. Og at Troen paa det paavisligt falske — Overtro — er noget nær lige saa uundværlig som almindelig udbredt, er der meget, der taler for. Det vilde derfor være lovlig sangvinsk at haabe paa, at det paavisligt sande, ɔ: Videnskabens Omraade, i en overskuelig Fremtid skulde kunne udstrækkes, saa at alle dér kunde hente Trøst og Husvalelse.

Men gaar vi ud fra, at Samfundene bestandig maa have et eller andet Selvbedrag, bliver Spørgsmaalet: hvad vil det næste blive? Hvor skal vi søge den Luftspejling, som skal lokke vore Børn og Børnebørn? Oraklet maatte vige for Astrologen, Astrologen for Alkemisten, Alkemisten for Heksen, Heksen for Magnetisøren, Magnetisøren for Clairvoyanten og denne for Mediet; til hvem kommer nu Turen?

Efterhaanden som Videnskaben har erobret Terræn og taget Selvbedragenes sidste Forskansninger — det ubevidste Liv, de ufrivillige Bevægelser — bliver det lidt svært for Taabeligheden at føre regulær Fejde mod Fornuften, den maa nøjes med en Guerillakrig. Naar man betænker, hvor overordentlig stor direkte Indflydelse det bevislig falske endnu bestandig udøver paa Samfundene, er der virkelig en vis Grund til Frygt for, at Folket skal komme til at vansmægte, til at sukke over Tabet af de gamle Illusioner og til med høj Røst at fordre at blive bedraget — men at Svarene vil udeblive.

Skal det 20de Aarhundrede virkelig opleve at se en Civilisation — for første Gang i Menneskeslægtens Historie — uden et kraftigt og udbredt Selvbedrag?

Alfred Bramsen.

Kristian VIII og Nordslesvig.

Da Rigsarkivar A. D. Jørgensen for et Aars Tid siden holdt sit Foredrag om Kristian VIII, vakte dette straks stor Opmærksomhed. Den ny, ejendommelige Betragtning af denne Konge, som her kom til Orde, fik ikke blot Vægt ved Talerens store Autoritet, men den virkede ogsaa umiddelbart tiltrækkende ved den Rigdom paa ny Synspunkter og den personlige, dybtgaaende Forstaaelse af Fortidens Tankegang, der er denne Historikers bedste Egenskab. Og hertil kom, at det maatte antages, at denne ny Opfattelse var opstaaet hos ham ved Studiet af Kongehusets for andre utilgængelige Papirer. Man vidste, at endnu for et Par Aar siden havde A. D. Jørgensen bedømt Kristian VIII ganske anderledes, og det laa da nær at tænke sig, at de Papirer, som havde ændret hans Opfattelse, var af saa afgørende Art, at de ogsaa maatte kunne overbevise andre. Med største Interesse modtoges derfor Foredraget, da det blev trykt[1], og hos mange vandt det Tillid, om end mindst hos dem, der havde beskæftiget sig mest med Datidens Historie.

Derimod blev det næppe fuldt ud forstaaet, i hvilken Grad dette Foredrag bringer ikke blot en ny Vurdering af Kristian VIII, men ogsaa Antydninger til en samlet Betragtning af vort Lands Historie efter 1814. Vi møder her i Omrids de Synsmaader, ud fra hvilke det maa ventes, at A. D. Jørgensen vil skrive det 19. Aarhundredes Historie i den store Fædrelandshistorie, vore bedste Forfattere for Tiden skriver paa.

---

[1]) A. D. Jørgensen: Kong Kristian VIII og den danske Sag i Nordslesvig. Sønderjydske Aarbøger 1894, 4de Hæfte.

Kernepunktet i denne Opfattelse er Troen paa, at alle Vanskeligheder kunde være løste ved „en jævn og naturlig Udvikling“. Havde Kong Kristian og hans Mænd faaet Lov at fortsætte, var alt blevet godt. Vi havde, nationalt set, uden Opgivelse af Monarkiets Integritet vundet fuld Ligeberettigelse for den danske Nationalitet uden „afgørende Brud med Monarkiets tyske Indbyggere“, vi var, politisk set, langsomt naaede frem til Selvstyre. I Stedet for kom 1848 med en „Kuldkastelse af det i Aarhundreder nedarvede“ baade paa nationalt og politisk Omraade, og Følgen blev i begge Henseender Reaktionen efter 1863.

Denne Betragtning er egentlig ikke ny. Den falder ganske godt i Traad med den Opfattelse af den nationalliberale Politik, som siden 1864 har været gængs i Højre som i Venstre. Men hidtil var dette kun en Slags offentlig Mening, dikteret af Partihensyn og bygget paa den populære Opfattelse, at Nederlaget i 1864 nødvendigvis maatte skyldes dem, der netop var Ministre, da Krigen kom. I historisk Litteratur havde disse Meninger hidtil ingen Repræsentant.

A. D. Jørgensen er da den første, der ved et grundigt historisk Studium er kommen til saadanne Resultater og har søgt at føre et virkeligt Bevis for dem. Og det er gaaet som ellers, naar denne Forfatter har gjort en Folkemening til sin; han har paa en Gang uddybet og afdæmpet den; han har draget dens Konsekvenser ikke blot for Perioden 1848—64 men ogsaa for Tiden før 1848, og han har ikke saa meget angrebet de nationalliberale, som han har rost deres Modstandere. Foreløbig kender vi imidlertid ikke hans Opfattelse i dens fulde Omfang. Endnu er den kun gennemført overfor Kristian VIII, og det er vel muligt, at hans Dom over Halvtredsernes Politik til sidst ikke vil blive saa haard, som man nu maa være tilbøjelig til at tro.

Foreløbig har derfor Interessen samlet sig om Kristian VIII. Med ikke ringe Spænding har efter Foredragets Trykning de historisk interesserede imødeset Offentliggørelsen af Forfatterens Bevismateriale. Denne er nu sket. Sidste Hæfte af Sønderjydske Aarbøger bringer de Uddrag af Kongens Dagbøger og Breve og af andre Aktstykker, som Forfatteren har ment nødvendige til at bevise hans Anskuelse[1]). De er hovedsagelig kun ledsagede af

---

[1]) Kristian VIII og Nordslesvig. Sønderjydske Aarbøger 1895, 1ste og 2det Hæfte.

orienterende Bemærkninger og enkelte Betragtninger, som gennemgaaende synes lidt mere maadeholdne end Foredraget. Han har fremlagt Sagens Akter og lader nu Læseren selv dømme.

Der er al Grund til at være ham taknemmelig for denne Fremgangsmaade, men den vil næppe bringe ham den ventede Tilslutning. For de fleste Læsere vil der vistnok ud af disse Aktstykker forme sig et Billede af Kong Kristian ikke saa meget forskelligt fra det, man havde før. Der ændres hist og her en Enkelthed i det, men ingen af disse Enkeltheder er af saa gennemgribende Betydning, at det kan begrunde en ny Helhedsopfattelse. Begivenhedernes Række staar i det hele urokket, og man vil derfor snart forstaa, at den ny Vurdering ikke nær saa meget hviler paa ny positiv Viden som paa et andet Udgangspunkt for Bedømmelsen. Det er Forfatterens almindelige Tro paa den langsomme Udviklings Ret, der nu skaffer Kristian VIII og hans Regering hans Sympati.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Kongens Evner og Karakter, har A. D. Jørgensen ikke nøjedes med en almindelig Udtalelse om, at Kongen var „en i højeste Grad intelligent Mand". I sin Skildring af Forhandlingerne 1846 om det aabne Brev har han nærmere formuleret sin Opfattelse saaledes: „Det er et Vidnesbyrd om den overlegne Personlighed, den Styrke i Overbevisningen og den uimodstaaelige Veltalenhed, Kongen raadede over, at han trængte igennem i denne Sag uden at behøve at forandre sit Ministeriums Sammensætning, Hertugen udtalte da ogsaa i sit senere forbitrede Stridsskrift mod ham og hans Politik, at han havde været i Besiddelse af en dæmonisk Magt over udmærkede Mænd, saa de bøjede sig for hans Vilje uden at kunne hævde deres egen Overbevisning."

Vi har her et af de klareste Udtryk for den Overbevisning om Kongens overlegne Intelligens og sikre Vilje, som ligger til Grund for hele A. D. Jørgensens Betragtning, men det er vanskeligt at finde Beviset for dens Berettigelse i de nysnævnte Forhandlinger. De Oplysninger, som foreligger om disse, er dels noget usikre, dels lidet fuldstændige; det havde været interessant, om Forfatteren udførlig havde meddelt os, hvad Kongens Papirer siger herom. Da han ikke har gjort det, maa vi i Mangel heraf nøjes med, hvad der ellers staar uanfægtet og uimodsagt. Det vides da, at Uenigheden i Statsraadet ikke gjaldt Indholdet af det aabne Brev, men kun Betimeligheden af dets Offentliggørelse, det vides, at

Kongens Opfattelse kun fandt bestemte Modstandere i Ørsted og H. Reventlov-Criminil samt udenfor Statsraadet i J. Reventlov-Criminil, medens de mest karakterfaste Deltagere i Forhandlingerne stod paa Kongens Side. At Ørsted og H. Reventlov-Criminil ikke sværmede for Kabinetsspørgsmaal er noksom bekendt, og J. Reventlov-Criminil gik jo af, før Sagen var endt. Man vil da let forstaa, at en enevældig Konge nok kunde faa sin Vilje i denne Forsamling uden at besidde nogen særlig „dæmonisk Magt“. At rose ham for Overlegenhed og Viljefasthed i den Anledning er der ingen Grund til.

Og vender vi os til den bedste Kilde, man har, til at faa Oplysning om, hvilket Indtryk Kongens Person gjorde paa Samtiden: Udtalelser fra hans samtidige, saa lyder Svaret enstemmigt nok i smukkeste Overensstemmelse med Datidens Mundheld om ham: „Fagre Ord faar vi nok af“. Jeg skal gennem nogle Citater tegne Samtidens Billede af Kongen. Bardenfleth siger om hans Regering: „Imidlertid laa det i Kong Kristian VIIIs hele Aandsretning og i den Synsmaade, der kunde ventes at gøre sig gældende hos hans fornemste Raadgivere, at man ikke kunde gøre Regning paa særdeles kraftige Forholdsregler i nogen Retning, saa længe ikke en aabenbar Fare var for Haanden. Der var en vis Halvhed i næsten alle de Forholdsregler af nogen politisk Betydning, som blev tagne af Kongen i hin Periode“ [1]). H. N. Clausen siger: „Var det faldet i hans Lod at henleve sit Liv som privatiserende Prins, som fyrstelig Dilettant, uden denne Indfatning af en Kongeværdighed før og efter, — begge Gange med stærke Krav netop paa de Mandigheds-Egenskaber, der var nægtede ham, — i hvor smuk en Belysning vilde han da ikke have staaet!“ [2]). Flor tegner i sit Brev til Hjort Lorenzen før dennes Rejse til København 1842 tydeligt nok Billedet af den Konge, Rejsen gjaldt: „Erfaring har lært os, at Kongen ikke er modtagelig for langsom Erfaring, ja vi have ikke en Gang Sikkerhed for, at han erfarer, hvad der kommer fra vor Side. Naar De nu straks efter Forsamlingens Slutning fik Kongen i Tale, og som Klager for Dem selv og for Nordslesvigerne fremsatte ham alt rent ud og bestemt, saa vilde det uden Tvivl imponere ham noget. Thi 1mo har han af Naturen Hang til at høre alle Meninger, hvorved han

[1]) Bardenfleth: Livserindringer S. 78.
[2]) H. N. Clausen: Mit Levneds og min Tids Historie I S. 97.

bilder sig ind at blive uafhængig, og 2do vil han i dette Øjeblik have nogen Respekt eller Frygt for Dem, da Deres Person saa at sige er en Partifane. De har ikke alene al Ret paa Deres og Deres Fordringers Side, men De har et naturligt Talent „zum Auftreten“, som vi ej bør lade ubenyttet, og som hos denne Konge er vigtigt“[1]). Og hos Hjort Lorenzen lyder det: „Vi danske Slesvigere ville nu ikke længere lade os narre af denne kronede Komediant“[2]). Hos R. Schleiden træffer vi følgende Ord: „Es war ein Unglück für den neuen König-Herzog, wie für die seinem Scepter anvertrauten Länder, dass er durch seine Geburt zum Regenten bestimmt war. Kein Land hätte sich einen befähigteren und verständnissvolleren Minister des Innern wünschen können, als ihn, und Naturforscher, Künstler und Kunstfreunde würden sich durch seine Mitarbeit geehrt und gefördert gefühlt haben. Aber zum absoluten Herscher fehlte ihm die wichtigste Eigenschaft: über den Parteien zu stehen und, unbeirrt durch den Beifall seiner Umgebung und der grossen Menge, charactervoll lediglich das Wohl des Ganzen in's Auge zu fassen, fehlten ihm strenge Pflichttreue, Wahrhaftigkeit und der Glaube an den Sieg des Guten und Rechten“[3]). Og endelig siger Prins Frederik af Noer: Christian VIII. war mit hervorragenden Eigenschaften ausgerüstet, die zwar durch eine vernachlässigte Erziehung nicht zu der Ausbildung gelangt waren, deren sie fähig gewesen wären, aber durch spätern Fleisz und Verkehr mit gelehrten Leuten hatte er sich sehr vieles Wissen angeeignet und seinem Verstande eine Schärfe gegeben, die nur durch seinen gänzlichen Mangel an Muth oft geringer erschien, als sie es in der That war. Diese Entbehrung sowohl des physischen als moralischen Muthes legte seiner übergrossen Heftigkeit die Zügel auf und liesz ihn stets mit einem Schein von Milde und Güte erscheinen, welcher Jedermann angenehm an ihn heranzog[4]).“

Disse Udtalelser har ikke alle samme Vægt; der er mellem dem baade Ord, skabte af Øjeblikkets Harme, og Ord, som rummer en psykologisk, forstaaende Karakteristik, men de viser uimodsigelig, at konservative og liberale, maadeholdne og vidtgaaende dansk-

---

1) L. Skau: P. H. Lorenzen S. 227.
2) Sammesteds S. 270.
3) R. Schleiden: Erinnerungen II S. 60.
4) Prins Frederik: Aufzeichnungen S. 12.

sindede i Slesvig, moderate og radikale Slesvigholstenere alle forenes i den samme Opfattelse af Kongen: et ganske godt Hoved men en svag Karakter, en Mand, rig paa de Egenskaber, der blænder i Øjeblikket, men ganske blottet for dem, der imponerer og vinder for altid.

A. D. Jørgensen mener, at ikke alle de Mænd, der stod ved Kongens Grav, miskendte ham. Han nævner som Eksempel Heibergs Sørgekantate, og der kunde selvfølgelig hentes flere Beviser af samme Værd fra Mindetalelyriken baade paa Vers og paa Prosa; men Værdien af den Art Ros angiver Fru Heiberg tydelig nok, naar hun fortæller, at Heiberg ansaa det at vie sin Pen til denne Konge for ensbetydende med „at sælge sin Overbevisning“ [1]), og hun har sikkert gengivet den fælles Familiestemning overfor Kongen i Ordene: „Kongen stod ifølge sin Karakter let Fare for at slutte sig til Personer, der var i Stand til ved krybende Smiger at vinde hans Tillid, og enhver, der afholdt sig fra denne Feteren, var han tilbøjelig til at anse som sin Modstander“ [2]). Fru Heibergs Citater af Thorvaldsen viser, hvorledes de kyndigste vurderede Kongens Kunstinteresser.

End ikke fra dem, der stod Kongen nærmest lyder stærke Røster til hans Ros. Jeg mindes i Øjeblikket ikke andre end Martensens Citat af Pastor Ibsens Ord: „Det er næsten ærgerligt at høre ham. Han har studeret langt mindre end de andre i Selskabet. Og alligevel ved han alting, og naar han disputerer, kan han altid stikke en“. Martensen, der stod Kongen nær, anfører sikkert disse Ord til hans Ros, men selv han finder det nødvendigt at tilføje, at han ikke vil undersøge: „Om det Ideale havde Kraften til at udforme sig til Karakter [3])“. At der nu og da findes almindelige Tillægsord som „klartseende“ og lignende betyder jo overmaade lidt. A. D. Jørgensen anfører intet nyt Vidnesbyrd om, at nogen af Kongens Samtidige ansaa ham for en særlig „overlegen Personlighed“, og læser man den ovenfor omtalte augustenborgske Udtalelse, som stærkt sammendraget gengives af A. D. Jørgensen i selve den Droysen-Samwerske Form, saa bliver Indtrykket heller næppe til Fordel for Kongen [4]).

---

[1]) Fru Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen I. S. 409.
[2]) Sammesteds I S. 410.
[3]) Martensen: Af mit Levnet. II S. 102—104.
[4]) Sammenlign Sønderjydske Aarbøger 1894, 4. Hæfte S. 267—268 og Droysen und Samwer: Schleswig-Holstein und Dänemark S. 267.

Og hvis nu Kongens Dagbøger og Breve gav os et andet Indtryk; hvis det var lykkedes ham i sine Optegnelser at bringe System i sine Handlinger, at skildre sig selv som den overlegne Leder af alle de andre, skulde vi da gøre disse Optegnelser til Kilden over alle Kilder, tro paa Kongens Skildring af egen Konsekvens og opgive det Indtryk, Samtid og Eftertid har faaet af ham? Ethvert historisk Granskerprincip siger Nej. I Virkeligheden vil da ogsaa en uhildet Læsning af de kongelige Optegnelser kun give et nyt Argument for den Opfattelse, Memoirer og Handlinger lede til. Gang efter Gang viser Kongen sig ganske uklar over egne og andres Meninger; stadig vakler han, stadig overvejer han med betegnende Ængstelighed Indtrykket af sine Handlinger. Selv gennem faa Optegnelser vil den lydhøre Læser let kende den virkelige Begavelse paa Tankernes Dybde og Kraft, ja selv paa Sætningernes Form. Men hvor finder man i disse Optegnelser originale Tanker med den overlegne Intelligenses Stempel? Ganske vist kender vi ikke alle Kongens Optegnelser, men man tør dog nok gaa ud fra, at det ikke er det daarligste, A. D. Jørgensen har ladet trykke.

I højere Grad er det derimod lykkedes A. D. Jørgensen at løse sin anden Opgave: at føre Beviset for Kongens Interesse for det danske Sprog i Slesvig. Saa talrige Vidnesbyrd om en saadan Interesse er her fremdragne, at man næppe kan betvivle, at den virkelig har været stærk. Dette er vel heller ikke før blevet nægtet, men man har dog hidtil næppe kendt Omfanget af denne Interesse. Alligevel synes jeg, at man trænger til en nærmere Bestemmelse af Interessens Art, og det forekommer mig, at A. D. Jørgensen gaar for vidt, naar han siger, at Kongen „tog med sine rige Evner levende Del i alt, hvad der rørte sig i det danske Folk, og følte sig med hele sin Personlighed dybt sammenvokset med alle dets Minder og Forhaabninger, hele dets ejendommelige Natur“. Jeg tror, at man i de kgl. Optegnelser forgæves vil lede efter Udtalelser, der vidner om en særlig dansk Nationalfølelse, og den vilde jo ogsaa vanskelig kunne ventes hos det dansk-tyske Monarkis Konge. Kristian VIIIs Interesse for den danske Nationalitet i Slesvig bestemtes sikkert af andre end national-danske Motiver. Hans Maal var — ret naturligt for enhver ikke særlig vidtskuende Konge — i første Række at bevare Monarkiet samlet. Det ses klart af en Del af de kgl. Udtalelser, som A. D. Jørgensen anfører. Det hedder saaledes i Udtalelser fra 1833: „Hvilke

Baand mellem Folkene er stærkere end det fælles Sprog? Man tage sig derfor vel i Agt for at løse Baandet mellem det slesvigske og det danske Almuesmaal, som jeg anser for Baand mellem Danmark og Slesvig; de Baand, som bestaar mellem dette Hertugdømme og Holsten vil holde begge forenede med Kronen" [1]) — og 1843 træffer vi Konsekvensen: „Kongen bør staa over Partierne og vedligeholde Tilstanden som den er: Slesvig som et selvstændigt Hertugdømme under den danske Krone, enhver Undersaats Sprogforhold respekteret" [2]).

Af denne Betragtning udsprang Kongens Interesse for Danskheden i Slesvig, den støttedes af hans almindelige Retfærdighedsfølelse og maaske af lidt stærkere Sympatier for dansk end for tysk Nationalitet. Sikre Vidnesbyrd om saadanne Sympatier er dog ikke anførte.

I Modsætning til andre danske Konger forstod Kristian VIII fuldt ud, hvilken Betydning det danske Sprog i Slesvig havde for Monarkiets Bevarelse, men ud over det Program, „at vedligeholde Tilstanden, som den er", naaede han ikke. Dette Maal fastholdt han hovedsagelig, men der hørte til at skabe sig det ingen vidtskuende Begavelse, og der er ringe Konsekvens i de Midler, hvormed han arbejdede derfor. Havde der ved Danmarks Ror staaet en Mand med særlig dansk Nationalfølelse og med klar Forstaaelse af Tidens Udvikling, da vilde for ham Danskhedens Hævdelse have været ikke Midlet men Maalet, og Monarkiets Integritet, der nu var Maalet, vilde i det højeste have været et Middel. Og næppe en Gang det. Han vilde have set, at hele Aarhundredets Udvikling bar hen mod Forhold, der gjorde en Bevarelse af det dansk-tyske Monarki umulig, og det vilde blevet hans nærmeste Maal at forberede Adskillelsen ved en Adskillelse indenfor Monarkiet. Var det sket i Tide, da vilde i 1848 Grænsen let være bleven dragen efter Sproget. Saa længe man betragter Kristian VIII som en almindelig jævn Begavelse med lidt rigere Evner, end danske Konger ellers har ejet, er det ubilligt at bebrejde ham, at han ikke forstod dette. Men hvis man vil gøre ham til en Art Nationalhelt, der ved sin fremragende Intelligens blev den eneste danske Statsmand, som dybt forstod og troede paa Danskheden i Slesvig, saa maa ogsaa Kravene til ham stige.

---

[1]) Sønderjydske Aarbøger 1895 1—2 Hæfte S. 59.

[2]) Sammesteds S. 116.

Kongens Maal var: Balance mellem Dansk og Tysk i Sønderjylland for Retfærdighedens og Monarkiets Skyld. A. D. Jørgensen synes, at hans Arbejde for dette Maal er „helstøbt og velbegrundet, udført med Kraft, gennemført med Fasthed"; jeg formaar ikke at bøje mig for Forfatterens Autoritet og følge ham i denne Vurdering.

Det er lidet sandsynligt, at Kongen tiltraadte Regeringen med klar Bevidsthed om, hvad han overhovedet vilde. Herimod taler Adlers Ord til Heiberg den 2. Dcbr. 1839, der hos Fru Heiberg anføres saaledes: „Ja dør Kongen i Dag, saa skal Fanden tage mig, om min Prins eller jeg er forberedte paa det mindste"[1]). Det stemmer ganske med hans Udtalelser Dagen efter til H. N. Clausen[2]). Mulig er der heri en Overdrivelse, men det tyder dog ikke paa, at Kongen og hans Ven har følt sig Situationen ganske voksne.

A. D. Jørgensen vil svare med at pege paa Reskriptet af 1840, hvorved Dansk blev Rets- og Regeringssprog, hvor det var Kirke- og Skolesprog. Dette er for ham: „det afgørende Hovedslag imod Tyskhedens Herredømme i Nordslesvig, som er det store Vendepunkt i Landets nationale Historie, Udgangspunktet for hele den senere første Kamp ... Det var et Brud med Aarhundreders Politik i Sønderjylland, Udgangspunktet for en fuldstændig Opgørelse mellem Dansk og Tysk, der maatte føre til Sprogenes Ligeberettigelse i alle Forhold"[3]). Ingen vil nægte, at dette Reskripts Betydning var stor, og at Kongen selv har Æren for, at det gennemførtes saa hurtig og i saa stort Omfang, men derfra til at gøre det til en epokegørende Begivenhed i dansk Historie er dog et Spring, som man ikke gør saa let. Der skete ved det intet nyt og uhørt. Endnu til det 18de Aarhundredes Midte havde jo Dansk holdt sig nogenlunde uanfægtet som Retssprog i Nordslesvig; først 1833, syv Aar før Sprogreskriptet, forsvandt det fra de sidste Herreder; det var altsaa, som Allen har sagt, „en forholdsvis ny Uret, der afskaffedes"[4]). Tanken var heller ingenlunde ny; allerede 1810 havde man haft Planer om at gaa langt videre; og endelig maa det vel huskes, at dette Reskript ikke fremgik af Kongens Initiativ; Sagen var før Frederik VIs

[1]) Fru Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen I S. 406.
[2]) H. N Clausen· Af mit Livs og min Tids Historie I S. 222.
[3]) Sønderjydske Aarbøger 1894. 4. Hæfte S. 250 og 255.
[4]) Allen: Det danske Sprog i Slesvig II S. 246.

Død rejst i Stænderne, og Nordslesvigernes Krav syntes disse saa maadeholdne, at Forslaget vandt Flertal der. Saa forfærdelig epokegørende var det altsaa ikke, at Kongen indrømmede Nordslesvigerne omtrent det samme, som Tyskerne undte dem. Det er sandt, at Kongen for længst nærede lignende Tanker, men han er hverken den første, der har næret dem, eller den første, der har gjort Skridt til deres Gennemførelse.

A. D. Jørgensen synes i ikke ringe Grad at overvurdere dette Reskripts Følger, naar han siger, at det „fremkaldte et Omslag i Stemningen i Nordslesvig", og naar han tager Hjort Lorenzens Overgang til Indtægt herfor. Det er troligt nok, at det kan have støttet den danske Bevægelse blandt de loyale Bønder, at de en Stund troede Kongen paa deres Side, men intet som helst tyder paa, at Reskriptet er blevet afgørende for Bevægelsen, og i de fremlagte Aktstykker findes intet Bevis derfor, thi Bøndernes Takadresse vil da vel ingen beraabe sig paa. Den danske Bevægelse var begyndt 1836; 1838 og 39 havde den faaet sine to Blade, 1839 var en stor Forening stiftet til Udbredelse af dansk Læsning, og Forbindelsen med Kongerigets liberale var da godt i Gang. Baaret af Forholdene vilde alt dette være blevet fortsat, selv om der intet Sprogreskript var kommet. Om A. D. Jørgensen støtter sin Udtalelse om Reskriptets Indflydelse paa Hjort Lorenzen paa en blot Formodning eller paa et bestemt Bevis, ses hverken af Foredraget eller af Aktstykkerne. Skau omtaler Hjort Lorenzens Overgang som væsentlig fuldbyrdet i 1839 under Paavirkning af danske liberale; hans Antipati mod Hertugen og de politiske Overvejelser, som bestemte ham, er noksom bekendte, saa der bliver her i det højeste den Mulighed, at Reskriptet kan have styrket hans Tro paa, at der var Haab om Sejr ad denne Vej. Kristian VIII har ikke Æren for hans Overgang.

Reskriptet var altsaa i sig selv intet „afgørende Hovedslag"; om det blev et „Udgangspunkt for en fuldstændig Opgørelse" ved den Konsekvens, hvormed det hævdedes, den Kraft, hvormed det førtes videre, kan ogsaa omtvistes. Der kom i hvert Fald adskillige Indskrænkninger, men uden et nøje Kendskab til Datidens Retssager i Nordslesvig, er det ikke godt at vide, hvor meget disse i Praksis betød, eller hvor nødvendige de var, saa lidt som i hvilken Grad Embedsmændene lod Reskriptets Bestemmelser uænsede. Allen meddeler en Del Eksempler paa Ikke-Gennemførelse, A. D. Jørgensen en Del paa Gennemførelse, men begge Dele er jo kun

Eksempler, og før en udtømmende Statistik foreligger, siger de ikke stort[1]). Og hvad Fortsættelsen angaar, er det heller ikke saa let at vurdere den. Vist er det, at der i Kongens Levetid intet af Betydning skete, men at han efter Stilstandsperioden 1842—46 atter syslede med Planer om at gaa videre i Reskriptets Spor. Hvad disse vilde ført til, er derimod ganske usikkert. A. D. Jørgensen lader selv dette Spørgsmaal staa aabent.

Paa alle Punkter viser det sig saaledes, at dette Reskript vel havde sin Betydning ved Siden af saa mange andre Ting, men at det er overmaade langt fra at være nok til at sikre Kristian VIII Navn af stor Statsmand. Naar A. D. Jørgensen nævner som Tegn paa, hvilken Anerkendelse det vandt, at Slesvigholstenerne 1848 lod Reskriptet urokket, saa maa det dog huskes at Slesvigholstenerne baade i deres almindelige Frihedsprinciper og i Ønsket om at vise Maadehold havde Grunde nok til at lade Reskriptet blive staaende.

Ogsaa i A. D. Jørgensens Forsøg paa at rense Kongen for Klagerne over hans Forhold til Augustenborgerne og hans Optræden overfor de nordslesvigske Førere, er der „noget sandt men ogsaa en stor Overdrivelse“.

Det blev efter 1848 den almindelige Mening i Danmark, at Oprøret skyldtes en augustenborgsk Sammensværgelse, som var ledet med List og Svig, og som 1842—46 ganske havde behersket Kongen. Man ved nu, at hele denne Tro skyldtes en politisk Sagndannelse, og at der fra danske Historikeres Side i den Tid førtes lige saa daarlige Argumenter i Marken som fra tyske[2]). Augustenborgernes Indflydelse paa Kongen saavel som deres Betydning for den tyske Bevægelse var adskillig mindre i Virkeligheden end i deres Modstanderes Fantasi. A. D. Jørgensen ser her overlegent og rigtigt paa Slesvigholstenerne og yder dem en Anerkendelse, som antagelig vil have en gavnlig Virkning paa almindelige danske Forestillinger om dem. Han siger: „Det er et mærkeligt Fejlsyn, at Slesvigholstenerne skulde have været særlig

---

1) Sammenlign Allen: Det danske Sprog i Slesvig II S. 249 og flg. og Sønderjydske Aarbøger 1895 1—2 Hæfte S. 155.

2) Interessant er det at se, hvorledes Troen paa den lumske Sammensværgelse har berøvet Wegener Evnen til at citere nøjagtig. Man sammenligne saaledes Sønderjydske Aarbøger 1895 1—2 Hæfte S. 55 og Wegener: Aktmæssige Bidrag S. 470.

slette Mennesker, der mere end andre vilde forholde deres Medborgere en naturlig Ret" og „begge de nationale Strømninger voksede op samtidig og havde begge saa vel en historisk som en folkelig Ret". Det er paa Tide, at vi her hjemme kommer til Forstaaelse af denne i Virkeligheden saa simple og selvindlysende Sandhed.

Alligevel synes A. D. Jørgensen at reducere den augustenborgske Indflydelse paa Kongen for meget. Lidet overbevisende er hans Fremstilling af Ministerskiftet i 1842 og hans Forsøg paa at bortforklare dets Betydning. Hans Mening er omtrent denne: Kongens Hovedmaal var at faa yngre Ministre; Prins Frederik af Noers Udnævnelse til Statholder skyldtes ikke Ønsket om en Tilnærmelse til Augustenborgerne, men var et Forsøg paa at skille Brødrene; O. Moltkes og Krabbes Afgang havde væsentlig andre Grunde.

Det forelagte og det foreliggende Materiale er imidlertid paa intet af disse Punkter tilstrækkeligt til at naa sikre Resultater, og med Henblik paa Kongens Karakter, er det vistnok rimeligt at lægge Hovedvægten paa andre Momenter og søge en Hovedgrund i hans sædvanlige Ønske om, at naar der var sket noget „ostensibelt" i den ene Retning, skulde der ogsaa ske noget i den anden[1]); Tyskerne var forbitrede over Sprogreskriptet, altsaa maatte deres Vrede dæmpes.

Det er muligt, at det hele Ministerskifte oprindelig har haft en noget tilfældig Karakter, men intet tyder paa, at Ønsket om at faa yngre Ministre har været saa særlig afgørende, og i hvert Fald kan det jo ikke have bestemt de ny Udnævnelsers Karakter. At Maalet var at skille Augustenborgerne, føres der heller intet Bevis for. Der er tværtimod Grund til at formode, at Kongen ved denne Tid har haft Planer om en Udsoning med begge Augustenborgerne ved en Affindelse med deres Arvekrav. Det var jo i Juli 1842 kort efter Ministerskiftet, at han foreslog Hertugen dette. A. D. Jørgensen anfører Kongens Referat af den paagældende Samtale. Her fremstilles det, som om det var Hertugen, der søgte Kongen for at undskylde sig, og at Arvesagen da halvt tilfældig kom frem, men Slutningsordene: „Vi skiltes som Venner, men denne Samtale har ikke bragt Sagen, Forstaaelsen om Sukces-

---

[1]) Se Sønderjydske Aarbøger 1895. 1—2. Hæfte S. 167.

sionen nærmere“ [1]), synes at vise, at Tanken om en saadan Forstaaelse ved denne Tid ret ofte har optaget Kongen. Hos Droysen og Samwer[2]) meddeles det, at Kongen allerede 1841 havde omtalt denne Plan, ligesom at Hertugen paa Sorgenfri fra flere Sider opfordredes til at henvende sig til Kongen, da en Forklaring vilde være heldig for at fjerne dennes Misfornøjelse, og endelig fremstilles det, som om Arvesagen var Samtalens egentlige Emne. Man kan vel ikke uden videre stole paa denne Skildring, men den danner dog her et oplysende Supplement til Kongens Beretning. Det er jo ganske naturligt, at det er noget forskellige Ting, der betones i Kongens og Hertugens Referater, og vel har vi ikke Hertugens Referat i samme Grad fra første Haand som Kongens, men, naar man har opgivet at opfatte Slesvigholstenerne som „særlig slette Mennesker“, bliver de to Referaters Kildeværdi jo ikke saa meget forskellig. Den sande Beskaffenhed af Kongens Planer kan med det nu foreliggende Stof næppe med Sikkerhed bestemmes; vist er det, at har han tænkt sig at skille Prins Frederik fra Broderen, saa har Tanken været ret naiv, og det er jo sikkert nok, at det ikke lykkedes.

Hvad Krabbe og O. Moltke angaar, saa har A. D. Jørgensen nogenlunde bevist, at Krabbes Tilbagetræden væsentlig skyldtes andre Grunde end Misfornøjelse med Prinsens Udnævnelse. Derimod oplyser hans Citater ikke, om ikke Kongens Ønske om at fjerne ham har beroet paa, at han ikke passede i den ny Kombination med Augustenborgere og Criminiler. For Moltkes Vedkommende er Sagen endnu mere tvivlsom. Der findes herom i de kgl. Udtalelser ved Udnævnelsen af Prinsen: „Følgen heraf har været Gr. Otto Moltkes Retraite; han har den 26. bedt om sin Afsked fra Kancelliet — jeg venter det skriftlig“ [3]), og den 30. Marts: „I Statsraadet sagde jeg, at jeg havde modtaget Gr. Otto Moltkes Ansøgning om Afsked og beklagede, at hans Helbredstilstand skulde nøde ham dertil“ [4]), og endelig i et Brev: „O. M. vil, tror jeg, give det Udseende af, at hans Afgang har sin Grund i Prinsens Udnævnelse, i Virkeligheden maa den søges i hans nedbrudte Helbred, der for Tiden gør ham uskikket til Forretningerne“ [4]).

[1]) Sønderjydske Aarbøger 1895. 1—2. Hæfte S. 109—11.
[2]) Schleswig-Holstein und Dänemark S. 164—68.
[3]) Sønderjydske Aarbøger 1895. 1—2. Hæfte S. 107.
[4]) Sammesteds S. 108.

Det reelle heri er altsaa, at Moltke har angivet Udnævnelsen som Grund; det andet er kgl. Formodninger med det Maal at forringe Betydningen af hans Tilbagetræden, og disse vinder ikke meget i Vægt ved, at A. D. Jørgensen søger at støtte dem ved at sige, at Moltke allerede 1827 havde været for svag til at passe sine Sager.

Betydningen af Udnævnelserne søger A. D. Jørgensen saa meget som muligt at svække. Saaledes betoner han stærkt de Løfter, Prinsen gav Kongen, og anfører Kongens Referat af vedkommende Samtale. Det lyder: „Vigtig Samtale, i hvilken jeg udviklede for ham, hvorlunde det var nødvendigt, at Kongens Statholder maatte handle aldeles i Regeringens Aand; at det var min Grundsætning at holde Hertugdømmerne indbyrdes og til Danmark i de Forhold, hvori de nu befinder sig, at Slesvig navnlig ej burde drages mere til Tyskland, men ej heller fordanskes, men være et Land imellem Danmark og Holsten, at Undersaatterne derfor maatte holdes ved deres Sprog, og det danske for de dansktalende lige saa lidt fortrænges som det tyske for de tysktalende; deri maatte vi være ganske enige. Hvad Arvegangsspørgsmaalet angik, maatte man overlade til Tiden at løse det, og jeg ansaa det for min Pligt at virke til at løse det paa en fredelig Maade men vore fælles Bestræbelser burde være, at Slesvig ej burde skilles fra Danmark. Pr. Fr. svarede derpaa, at han vidste, det var hans Pligt, naar han overtog Statholderskabet ganske at handle i Regeringens Aand og at bidrage til at vedligeholde de bestaaende Forhold; kunde han ej længer virke i denne Aand, saa vilde han trække sig tilbage, navnlig i det dynastiske Spørgsmaal, hvis Afgørelse ej nu var forhaanden, men angaaende hvilket han antog, at Hertugdømmerne ej burde adskilles. Jeg sagde ham, at jeg i denne som enhver Henseende regnede paa, at han vilde handle som en ærlig og tro Statholder, hvilket han lovede[1]).“ Oplysende vilde det have været, om A. D. Jørgensen til dette for Kongens Tankegang saavel som for hans lidet koncise Udtryksmaade saa betegnende Referat havde føjet Prinsens: „Ich sprach mich in derselben dahin aus, dass es meine unerschütterliche Ansicht sei, dass die Herzogthümer rechtlich unzertrennbar wären, und erklärte nur unter der Bedingung dass Amt übernehmen zu können, dass in ihrer gegenseitigen Stellung keine Aenderung eintreten würde. Der König aüszerte, dass Ersteres allerdings nicht seine

[1]) Sønderjydske Aarbøger 1895. 1—2 Hæfte S. 106—7.

Ueberzeugung sei, allein es würde auch keine Aenderung der bestehenden Verhältnisse von ihm beabsichtigt, und eine Verschiedenheit der Ansichten würde daher zu keiner Collision führen können. Jedenfals hege er zu mir das feste Vertrauen, dass ich meine Stellung nicht misbrauchen würde, wo meine Ansichten von den seinigen abwichen, — worauf ich damit schlosz, dass meine Stellung eine administrative sein würde; die Versicherung daher, dass die bestehenden Verhältnisse zwischen den Herzogthümern erhalten werden sollten, mir genüge, und dass ich als Beamter meine Pflicht zu thun wisse, dessen sei er ja überzeugt, wie ebenfalls davon, dass ich als Ehrenmann keine Minute länger dienen würde, als ich es mit meiner Ueberzeugung vereinbar finden würde[1])". — Der er mellem de to Beretninger ingen ligefrem Modsigelse, men man faar dog det forskelligste Indtryk; hver af dem er i sin Fremstilling den overlegne, der modtager den andens Løfter; det gaar her som ved Referaterne af Kongens og Hertugens Samtaler 1842, saavel som ved flere af Samtalerne mellem Kongen og Skau. A. D. Jørgensen holder sig i alle Tilfælde til Kongens Referat, og en vis Grund dertil kan jo findes i, at alle de tre andre havde en ret livlig Fantasi. Kongens Fantasi har imidlertid vistnok ikke været synderlig mindre livlig, og en Gennemlæsning af disse Referater synes at maatte give det bestemte Indtryk, at alle disse Samtaler har været ret tvetydige, saaledes som det saa ofte gaar mellem Politikere, der ikke ved, hvor de har hinanden. Bag efter fortolker saa hver det forefaldne til sin Fordel. I dette Tilfælde taler alt for, at baade Kongen og Prinsen har givet Løfter, og at de begge har brudt dem; Prinsen ved sin fortsatte Deltagelse i den slesvigholstenske Agitation, Kongen ved ikke forud at forhandle det aabne Brev med sin Statholder.

A. D. Jørgensen fremhæver, at Statholderens Magt i det hele var illusorisk; hovedsagelig er dette vistnok rigtigt for selve Regeringssagerne, men man kan dog ogsaa for meget betone Statholderens Magtløshed. I hvert Fald var han jo tillige kommanderende General, og det er nu snart trivielt at minde om, at næsten alle tyske Soldater i 1848 villig fulgte deres gamle Fører. Overhovedet var denne Udnævnelses symbolske Betydning ikke ringe. Prinsen mente selv, at den betød „die Untrennbarkeit der

[1]) Prins Frederik: Aufzeichungen S. 17.

Herzogthümer öffentlich anerkennen[1])", og hvor forkert end denne Opfattelse var, saa deltes den dog af mange og gav mangen slesvigholstensk Embedsmand Mod, ligesom Sprogreskriptets heldige Indflydelse paa Folkeopfattelsen herved mere end opvejedes.

Men langt vigtigere var det, at J. Reventlov-Criminil samtidig blev Præsident i det tyske Kancelli og Stænderkommissær; alle Hertugdømmets Regeringsposter var dermed besatte med Slesvigholstenere. A. D. Jørgensen søger at undskylde dette med, at Kongen „ikke tidligere havde kendt ham"[2]), men dette stemmer kun daarligt med Etatsraad Hjort Lorenzens Oplysning, at J. Reventlov-Criminil „allerede som Amtmand havde nydt Kongens særlige Fortrolighed"[3]). Og J. R. Criminils Poster var absolut ikke uden reel Betydning. Enhver, der i Sønderjydske Aarbøger 1891 læser Hjort Lorenzens Skildring af Novemberbegivenhederne 1842 vil da ogsaa — selv med aabent Øje for Overdrivelserne — forstaa, at Kommissarius ret ofte tillod sig at modificere de kgl. Ordrer. Tilstrækkelig bekendt er det, at han i Decbr. 1842 efter Aftale med Prins Frederik ved at udelade Ordene „under Danmarks Krone" gav et kgl. Reskript reelt set næsten modsat Betydning. Kongen nøjedes med sine sædvanlige Formaningsskrivelser, Kommissarius beholdt sin Post, og hans, ikke Kongens, Erklæring blev staaende. A. D. Jørgensen omtaler ikke denne Begivenhed, saa han har vel intet fundet, der kan stille den i et andet Lys.

A. D. Jørgensen nævner som Eksempel paa, at Udnævnelserne ikke paavirkede „Kongens nationale Politik", Forslagene om Toldgrænsens Flytning fra Kongeaaen til Elben, Stænderkomiteer, fælles Undervisningsdirektion og endelig de ny Regimentsfaner med Dannebrog. Men dels strandede disse Forslag, bortset fra Fanerne, og det delvis paa tysk Modstand, dels var de aldeles ikke af national men af dynastisk Art, bestemte af Helstatsideerne.

Vist er det, at havde Kongen haft de store og klare Planer, da havde han ikke i 4 Aar paa de første Pladser beholdt Mænd, hvis Maal maatte være at hindre disse Planers Udførelse; i hvert Fald vilde det da røbe en næsten utænkelig Mangel paa Evne til at vælge sine Ministre.

---

[1]) Prins Frederik: Aufzeichnungen S. 17.
[2]) Sønderjydske Aarbøger, 1894. 4. Hæfte S. 281.
[3]) Biografisk Leksikon IV S. 111.

Det kan næppe omtvistes, at Kongens endelige Maal var det samme mellem 1842 og 46 som før og efter, men netop fordi dette Maal var det rent neutrale: Bevarelsen af det bestaaende med Kongen hævet over Partierne, kom for de to Nationer alt an paa Midlerne; og de var grundforskellige i disse forskellige Perioder.

Og vanskeligt vil det ogsaa kunne hævdes, at Kongen i disse fire Aar har behandlet Nordslesvigernes Førere paa en velvillig eller blot rimelig Maade. Noget forbavses man her over at se, i hvilken Grad A. D. Jørgensen tager Parti for Kongen. I Hovedsagen kan der vel intet siges til hans almindelige Skildring af Nordslesvigernes Førere[1]), men i de enkelte Tilfælde, hvor de stod mod Kongen, synes hans Dom over dem unægtelig lidet billig. Især gælder dette Hjort Lorenzens og Kongens Forhold efter Novbr. 1842, da Hjort Lorenzen i Stænderforsamlingen havde talt Dansk. Efter at have lavet et Utal af Udkast, som viser en fuldstændig Usikkerhed, udstedte Kongen Reskriptet af 2. Decbr. 1842, hvori han udtalte sin Misfornøjelse med Lorenzens Optræden, men dog i uklare Ord gav ham Ret til at tale Dansk, medens han i et Privatbrev forklarede Kommissarius, at dette var Meningen, saa at denne ikke kunde følge sit Ønske at holde sig til den modsatte Fortolkning. Før næste Stænderforsamling kom imidlertid Reskriptet af 29. Marts 1844. Reelt tillod det første Lorenzen at tale Dansk, reelt udelukkede det andet ham fra Stænderne. Om Kongens Uklarhed har været saa stor, at han ikke forstod dette, eller han 1844 har ment, at man trængte til noget „ostensibelt“ i tysk Retning, er mindre vigtigt. A. D. Jørgensen mener det første. Han siger i Foredraget om Kongen: „Patentets Ord forstod han saaledes, at Hjort Lorenzen med Rette kunde blive ved at tale Dansk, da det kom an paa enhvers eget Skøn, hvilke Fordringer han vilde stille til sig selv og sit Sprog“ [2]). Jeg formoder, at det, han her gengiver, er følgende Ord af Pastor Schølers Brev: „Kongen ytrede, at det var hans udtrykkelige Mening, at det skulde staa enhver Stænderdeputeret frit for at benytte sig af hvilket Sprog han vilde og erklærede, at de nordslesvigske Deputerede vilde faa et bejaende Svar paa en Forespørgsel desangaaende. Stemann derimod mente, at et saadant Svar ikke vilde blive givet, men at det jo stod enhver Stænder-

---

[1]) Sønderjydske Aarbøger 1895, 1—2. Hæfte, S. 130—31.

[2]) Sønderjydske Aarbøger 1894, 4 Hæfte, S. 264.

deputeret frit for at benytte sig af en Usandhed, da der jo ingen Forhandling maa finde Sted" [1]). Saafremt denne Formodning er rigtig, er det jo ikke Kongen men Stemann, der har den tvivlsomme Ære af at have fundet denne mærkelige Udvej, men en Gaade bliver det da, hvorledes Kongen har kunnet forstaa Reskriptet paa sin Maner. Ordene deri begrænser jo udtrykkelig Retten til at tale Dansk til dem, „som ikke tiltro sig at være det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige". Som Bevis for, at Kongen ikke har tænkt sig de danske Deputeredes Udtræden, siger A. D. Jørgensen: „6. Juni skrev Kongen til Prinsen af Noer bl. a. „om de slesvigske Deputeredes Udtræden af Forsamlingen, hvilket ej har været min Hensigt med Reskr. af 29. Marts" (kun denne Bemærkning findes)" [2]). Dette Brev gengives hos Droysen og Samwer saaledes: „Es kann gut für den Geschäftsgang sein, dass gewisse dänisch redende Deputirte sich von der Ständeversammlung zurückhalten, aber es ist wahrlich nicht meine Meinung gewesen, dass die Resolution von 29. März den dänisch redenden Deputirten einen gültigen Grund geben sollte zu einem solchen Schritt und ich würde viel darum geben dass die Suppleanten sich einfänden" [3]). Forskellen er her saa stor, at det vilde have ikke ringe Interesse at erfare, om A. D. Jørgensen har Beviser for, at det Droysen-Samwerske Citat er forkert, eller om der virkelig her skulde være løbet ham et unøjagtigt Citat i Pennen. Er det sidste Tilfældet, er det ikke just Velvilje, der betegner Kongens Omtale af de „dänisch redende".

Klart er det imidlertid, at Hjort Lorenzen maatte udeblive. Havde han efter Begivenhederne i 1842 talt Tysk i 1844 eller tiet stille, havde det været en Fiasko, og mødte han og talte Dansk under Paaskud af, at han ikke kunde Tysk, var det et Bedrag. Naar A. D. Jørgensen her bebrejder L. Skau, at denne først kaldte Udeblivelsen „Galskab", medens han siden var med til i den slesvigske Forening at billige den, saa maa det vel huskes, at ingen Politiker har undgaaet at acceptere Partibeslutninger, som han i Partimøder har bekæmpet.

En overordentlig Uklarhed og Vaklen møder os helt igennem i Kongens Optræden i denne Sag; endnu i 1846 grundede han over, om man skulde lade det blive ved den provisoriske Be-

[1]) Aarbøgerne 1895, 1—2. Hæfte, S. 127.
[2]) Sønderjydske Aarbøger 1895, 1—2. Hæfte, S. 128.
[3]) Droysen und Samwer: Schleswig-Holstein und Dänemark, S. 176.

stemmelse af 1844 eller give en ligefrem Lov af samme Indhold. A. D. Jørgensen siger herom i Foredraget: „Da Sagen dengang (1846) forelagdes i Statsraadet, holdt alle Ministre for, at der ikke var nogen Grund til at gaa videre, saaledes som Kongen ønskede, selv Kronprinsen (Frederik VII) ytrede, at „det kun var Agitation mere fremkunstlet end virkelig[1])““. Af Aktstykkerne ses imidlertid, at Kongens „Gaaen videre“ indskrænkede sig til, at han af Hensyn til Stemningen i Danmark ikke vilde rippe op i Sagen ved en Lovbestemmelse men netop bevare det bestaaende. Og tillige ses det her, at der i Dagbogen staar: „Ministrene og selv Kronprinsen mente, at Form og Sædvane krævede Lov efter Stændernes Raad; det var kun Agitation, mere fremkunstlet end virkelig“. Som sædvanlig udmærker Kongens Referat sig ikke ved Klarhed, men det ses dog, at der ingen Hjemmel er for at tilskrive Kronprinsen denne sidste danskfjendtlige Ytring, der passede lige saa daarlig til hans Tankegang, som den laa nær for flere af Ministrene.

Kongens Optræden overfor den „slesvigske Forening“, hans Samtaler med Skau o. s. v. skal jeg ikke her dvæle ved. Det er sikkert, at under denne Konge, der som ingen anden skal have forstaaet Nordslesvigernes sande Vel, følte disse sig 1842—46 som forfulgte mere end nogen Sinde før eller siden; saa talrige er Udtalelserne herom i Breve og Erindringer, at dette ikke kan betvivles. Men dels er Materialet til en Bedømmelse af de enkelte Tilfælde, A. D. Jørgensen her fremdrager og skildrer til Fordel for Kongen, endnu mere utilstrækkeligt end ved de andre Detailspørgsmaal fra denne Tid, dels er alt dette mindre vigtigt for Bedømmelsen af Kongens nationale Politik. Embedsmændenes Indflydelse og Iveren for at hævde Enevoldsværdigheden spiller her for stærkt ind. Og desuden gjorde de formentlige Forfølgelser ingen Skade, thi naar en Bevægelse, der har en naturlig Basis, en Gang er kommen i Fart, saa drager den jo i lige Grad Fordel af Modstand og af Indrømmelser.

Paa de Omraader, hvor vi hidtil har fulgt Kongen, har vi hørt lidet eller intet om de afgørende statsretlige Spørgsmaal. Vi har set ham i 1840 følge afstukne Baner paa det sproglige Omraade, vi har set ham efter 1842 vaklende tage Stilling til en Situation, han ikke selv havde skabt, og vi har endelig set, hvordan

[1]) Sønderjydske Aarbøger 1894, 4. Hæfte 264.

han kom fra at vælge sine Ministre. Det staar tilbage at kaste et Blik paa hans eneste storpolitiske Værk: det aabne Brev 1846. Dettes Formaal var ikke nationalt men dynastisk; det var Monarkiet det gjaldt, og megen Skade har det siden gjort os ved de derved foraarsagede Erklæringer til det tyske Forbund, hvori det sagdes: „Allerede Udtrykkene „Helstat“ og „Fællesmonarki“ beviser, at der her ikke skal være Tale om nogen Stat, i hvilken den ene Del er den anden underordnet, eller hvori det ene Land indlemmes som Provins i det andet som Hovedland“ og „Paa den anden Side har Hs. Majestæt lige saa lidt i Sinde at fremkalde en Forandring i de Forhold, der forbinde Hertugdømmet Holsten med Slesvig“. Her bandtes første Gang den danske Politik med de Baand, som delvis sprængtes i 1848, men som Kristian VIIIs Mænd i 1851—52 knyttede fastere end nogen Sinde før, og som i 1864 blev Bismarcks bedste Vaaben. A. D. Jørgensen har ingen ny Oplysninger fremdraget om det aabne Brev; at han alligevel dømmer det saa ganske anderledes nu end før, er et af Tegnene paa, at hans ny Opfattelse ikke hviler paa ny Viden om selve Begivenhederne; disse staar i deres Hovedtræk uændrede. Hele det ny System hviler egentlig blot paa en ny Bedømmelse af almen kendte Kendsgerninger.

Vi har da forgæves fulgt Kongens nationale Politik for der at opdage noget nyt og stort, og ganske paa samme Maade vilde det gaa, om vi fulgte hans indre Politik. Overalt fortsætter han ad Baner, betraadte under Frederik VI. Stændernes Indførelse, ikke Tronskiftet danner Epoke i de danske Reformers Historie; et Blik paa Lovdatoerne sammenholdte med Stænderforhandlingerne vil vise, at de vigtigste Love snarest hører de første Stænderaar til; et Blik paa Finansbalancen stiller det ikke saa meget gunstigere for Kristian VIII. Dennes Reformer er hidtil snarere overvurderede end undervurderede, blandt andet af den Grund, at vigtige Love, der skyldtes de foregaaende Aar, først udstedtes efter 1839. Hvad Forfatningen angaar, var han jo endnu i Juli 1847 stemt for at nøjes med „et nyt udvidet Statsraad med folkelige Medlemmer“; det var de tyske Ministre, der satte igennem, at man gik videre.

Det er mig da umuligt paa noget Punkt at faa Indtrykket af, at Kristian VIII har ledet den „langsomme Udvikling“, som maaske var hans Maal, med sikker Haand. Overalt møder os den samme Uklarhed over Maal og Midler, den samme ængstelige

Balanceren mellem de to Nationer, hvis Sammenstød han ikke formaaede at afværge. Men selv om han havde evnet at lede Udviklingen, havde det ikke været nok. Ingen „Udvikling“ kunde føre os ud af Datidens Situation. Frihedsbevægelsen og Nationalitetsbevægelsen maatte sejre her som i det øvrige Europa, og det betød for det danske Monarki Brud og Sprængning. Intet tyder paa, at vi havde undgaaet Oprøret 1848, om Kristian VIII havde levet; intet berettiger til at tro, at han mere end den preussiske Konge vilde have været Situationen voksen.

Jeg kan forstaa, at Kristian VIIIs Maal maatte blive, som det blev, jeg kan føle en vis Sympati for hans haabløse Arbejde med at mægle og glatte, men jeg formaar ikke at beundre ham som en overlegen Personlighed, en fremragende Begavelse og en fast Karakter. Han var de smaa Midlers Mand i en Tid, der krævede store Midler, han var den langsomme Udviklings Mand i en Tid, der krævede Kuldkastelse og Brud.

Derfor kan de Nationalliberale have været ubillige og uforstaaende i mangen Dom om de enkelte Kongehandlinger, men de havde Ret overfor ham i alle Hovedspørgsmaalene. Har de fejlet, saa var det i hvert Fald ikke, fordi de brød for stærkt med Traditionen, men fordi ogsaa de vaklede overfor dette Brud. Men jeg skal denne Gang ikke dvæle nærmere herved. Naar A. D. Jørgensen bestemtere har formuleret sine Meninger om de Nationalliberale, haaber jeg at faa Lejlighed til at komme tilbage hertil. Jeg skal da medtage hans Udtalelser om dem baade i dette Foredrag og paa de Sider i hans „Griffenfeld“, hvor han fælder den samme haarde Dom over Griffenfeld og over Mændene fra 48, ledet af den samme Tro paa den langsomme Udviklings Eneret.

P. Munch.

Nationalitet og Kultur.

I.

Ligesom der kan være en udpræget personlig Ejendommelighed til Stede, uden at nogen egentlig Selvfølelse ytrer sig, saaledes kan der hos et Folk gøre sig national Ejendommelighed gældende, uden at nogen Nationalfølelse lægger sig for Dagen. Ejendommelighederne, Racens eller det enkelte Individs, ytrer sig da uvilkaarligt som en Slags Instinkt. Der er en bestemt Maade at tage Tingene paa og behandle Tingene paa, der ligger den enkelte eller en hel Race nærmest, og med hvilken der er forbundet en særegen Tilfredsstillelse. En egentlig Følelse, Selvfølelse eller Nationalfølelse, vil først opstaa, naar den uvilkaarlige Trang til at handle eller tænke paa en bestemt Maade møder Modstand, eller naar — for Nationalfølelsens Vedkommende — Trangen til at færdes og bo og bygge paa bestemte Steder hindres. Naar Menneskene efter Hindring og Afstand vender tilbage til den vante Dont og de vante Steder, opstaar den ejendommelige varme Genkendelsesfølelse, der er en væsentlig Bestanddel baade af Nationalfølelsen og af den personlige Selvfølelse. Som man maa være hjemme i sit eget Sind for at føle sig som Personlighed, saaledes maa et Folk ogsaa være hjemme i sit Land og i sit Arbejde for at føle sig som Folk. Hindring og Afstand vil især virke til, at denne Følelse bliver klar og levende. Ligesom et Dyr kommer i Affekt, naar det hindres i at foretage en Instinkthandling, og hellere udtømmer sin Livskraft i stadige Forsøg end lader sig hindre deri, saaledes kan ogsaa Nationalfølelsen blusse op til en Sindsbevægelse af den voldsomste Art, naar der øves Modstand mod de af Racekarakteren og af Racens Minder og Vaner udspringende Tendenser.

Der er saa stor Inderlighed og Kraft i denne Følelse, fordi saa mange tidligere Erfaringer, ikke blot den nuværende Slægts, men ogsaa tidligere Slægters, virker sammen og ligesom presser paa Viljerne med Fordring om at komme til at bestemme Livets Gang og Form. Landskabets Lys- og Farvetone, Sprogets Klang, Arbejdets Art og Maade, Samfundets Ordning og Tradition — alt virker sammen til at berede den bestandige Stemning, som danner saa godt et Leje for Livets fortsatte Strøm.

Men Nationalfølelsen er ikke blot en Genkendelsesfølelse, den er tillige en Fællesskabsfølelse. Det, som genkendes og stemmer hjemligt, er her fælles for en hel Menneskegruppe. Forudsætningen for, at der saaledes kan blive fælles Genstande, til hvilke Følelsen kan knytte sig, er, at Liv og Skæbne har været fælles i lange Tider, — at man har døjet Ondt og Godt med hverandre, — og at der som Følge deraf har dannet sig en Skat af fælles Minder og fælles Forhaabninger. Erindringen er det sammenholdende Baand i Folket som i den enkelte Personlighed. Forudsætningen for, at Skæbnen kan blive fælles, er igen, at Livsforholdene ikke stadigt skifter, og at de ikke er for forskellige for de forskellige Dele af Menneskegruppen. Derfor vil Nationalfølelsen i sin egentlige Form først opstaa, hvor der er faste Boliger, og hvor der er en stadig Forbindelse mellem de forskellige Egne, som Menneskegruppen har besat. Selv et Nomadefolk vil — naar det virkeligt skal kunne kaldes et Folk — have sine faste Centrer. Skyterne erklærede til Perserkongen Dareios, at de ikke vilde møde ham i Kamp, uden hvis han fandt deres Fædres Grave; dem vilde de forsvare! Det er i Virkeligheden altid for Fædrenes Grave, at et Folk kæmper, naar det forsvarer sig selv: det gælder at bevare Sammenhængen med dets egen Fortid, og denne Sammenhæng er fælles for det hele Folk. Paa et saare primitivt Trin kan Kærligheden til Land og Stamme opstaa. Om en af de Ildlændere, der med Skibet „Beagle“ rejste tilbage til deres Hjemstavn, siger Darwin, at han var meget patriotisk og priste sit Land og sin Stamme. En udpræget historisk Bevidsthed har denne Ildlænder vel næppe haft; men Trangen til de hjemlige Egne og den hjemlige Færd har været levende hos ham. Fraværelsen af denne historiske Bevidsthed, der er saa vigtig en Bestanddel af Nationalfølelsen i dens højere Former, forklarer den Lethed, hvormed en Indianer selv i Krigstid skifter Stamme og forlader sin Anfører, naar hans egen Nytte synes at kræve det, — og forklarer

tillige, at han ved denne Adfærd ikke paadrager sig den Skændsel, som hos alle civiliserede Folkeslag hviler paa Overløberen. Hvor der er lidt og stridt, elsket og hadet, jublet og sørget i Fællesskab, der kan der paa den anden Side danne sig en Nationalfølelse og en Folkebevidsthed, selv om Race og Sprog fra først af var forskellige. Et Eksempel herpaa frembyder Schweizerfolket med sine tre Sprog, de fransksindede Elsassere og det gamle danske Monarki (før 1814). Ove Mallings bekendte Læsebog: „Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere“ blev skreven for en Slægt, der havde fælles Minder og følte sig som Et, trods Forskellen i Sprog og Afstamning, og Thomas Thaarup lader i „Høstgildet“ Repræsentanter fra Monarkiets forskellige Dele bringe Kongens Søn deres Hyldest hver paa sit Maal. I sin interessante Afhandling om Flensborg (i dette Tidsskrift 1889) viser P. Lauridsen, hvorledes der her i Grænsebyen mellem Dansk og Tysk havde dannet sig en særligt loyal og patriotisk Befolkning, især paa Grund af Byens nøje Forbindelse med det danske Kongehus lige fra 1459 til 1864: „i alle disse Aar delte Byen vore Nederlag og vore Sejre, vore bitreste Ydmygelser og højeste Triumfer“, og selv mellem 1851 og 1864 fandtes her en tysk dannet men dansk sindet Borgerstand. Paa den anden Side er England og de nordamerikanske Fristater et Eksempel paa, hvorledes udprægede Forskelligheder i Nationalkarakter og Nationalfølelse kan danne sig, selv hvor der er fælles Race og fælles Sprog, naar den historiske Udvikling ophæver Fællesskabet i Skæbne, i Arbejde og i Forhaabninger. Det er derfor næppe klog Politik at begynde sine Bestræbelser for at bibringe en Befolkning en ny Nationalitet med at paatvinge den det ny Sprog. I Stedet for at tilvejebringe Fællesskab ægger man derved Modstanden og uddyber Fremmedhedsfølelsen.

Som Fællesskabs- og Helhedsfølelse forudsætter Nationalfølelsen, at de forskellige Dele af Menneskegruppen staar i mere eller mindre livlig Vekselvirkning og ikke lever hver sit isolerede Liv. Bygdepatriotismen maa miste sin absolute Karakter, for at en mere omfattende Patriotisme kan opstaa. I sit interessante Skrift „Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes, navnlig i Vestjylland“ (Kbhvn. 1889) har Pastor H. F. Feilberg vist, hvorledes først den nyere Tids Oplysning, udvidede Færselsmidler og politiske Bevægelser har ophævet den Isolation og Begrænsning, under hvilken Livet i de forskellige Egne af vort lille Land førtes i tidligere Tider. Man saa forhen kun „til sin egen

Marks Grænse, eller, naar det kom højt, til Sognets Skel," og der manglede gennemgaaende Sans og Følelse for det store Samfund, for Land og Folk som Helhed. Det er nu blevet anderledes, eller er i Færd med at blive anderledes. Ogsaa Arbejderen og Husmanden har lært, at „de hører et Folk til, at de har fælles Interesser med deres Folk, at de har en Ret og ét Ansvar." —

II.

Nationalfølelsen har saaledes sine bestemte Betingelser og opstaar kun, hvor disse virker. Selv hvor disse Betingelser er til Stede, kan den arbejde sig selv imod, dels ved at ytre sig paa en saa larmende eller sentimental Maade, at den som en Kontrastvirkning fremkalder Lede og Væmmelse hos mange, der hellere lader sig denne Følelse fraskrive end deltager i dens Udskejelser, dels ved at nære en overdreven Kærlighed og Beundring til det nedarvede og tilvante, som ender med Sløvhed og derigennem med Svækkelsen af den Energi, der retfærdiggør Følelsen. Det betegner en Krise i et Folks Liv, hvor det, der tidligere har holdt Folket frisk og dygtigt, er ved at være forbrugt, og hvor det trænger til ny Erfaringer og ny Ideer, for hvilke dog netop Sansen mangler — paa Grund af Vedhængen ved Fortiden. Men fra saadanne Kriser kan der ikke hentes nogen Indvending mod Nationalitetsejendommelighed og Nationalfølelse.

Det maa erindres, at der gives en anden Art Sløvhed end den, der skyldes for langvarig og for overdreven Kultus af det hjemlige og det tilvante. Det er ogsaa en Sløvhed at være for modtagelig for det ny og at optage det fremmede alt for let og uselvstændigt. Hvad Nationalitetsejendommeligheden kræver, er blot det, at Tilegnelsen og Produktionen skal være selvstændige, bestemte ved Folkets Evne og Trang. Hvor der er en udpræget Nationalejendommelighed, især naar den er forbunden med en tilsvarende Nationalfølelse, der kan ikke alt nyt gaa ind, men kun det, der kan blive Kød og Blod hos Folket. Og om noget kan det i det enkelte Tilfælde, kan ikke paa Forhaand vides. Men saa meget staar fast: uden udpræget Ejendommelighed, ingen selvstændig Tilegnelse. Og hvilken Værdi har ogsaa en Kultur uden denne? Kultur kan ikke overføres eller indføres. Kun under Forudsætning af en vis Modstand, der overvindes, bliver et virkeligt Arbejde gjort.

Det er ingen Begrænsning af et Tankearbejdes eller et Kunstværks Værdi, at det — som Følge af den Modstand, enhver udpræget Ejendommelighed gør imod det fremmede, og af den bestemte Form, i hvilken den støber det ny — har et nationalt Præg, — lige saa lidt som det er til Skade, at et Værk bærer Præget af den Personlighed, som har skabt det. Dets objektive eller „absolute“ Værdi bestemmes ikke ved dette Præg; thi det kunde jo netop være Nationens eller Personlighedens Fejl, der kom for Dagen i det. Men et saadant Præg vil dog altid være et Tegn paa, at der er arbejdet med fuld Kraft, saa at alle Strenge i den arbejdendes Natur kommer til at klinge med. Det er mere end en Analogi, naar vi her, som oftere i det foregaaende, sammenstiller den nationale og den personlige Ejendommelighed: thi hin er i Virkeligheden en Del af denne. Nationaliteten er en Del af Personligheden, og et Værk, i hvilket Personlighedens hele Kraft sættes ind, vil da, hos den, der virkeligt i Sind og Hjerte hører sit Folk til, ogsaa blive nationalt — og kun paa den Maade kan Kunst og Tænkning virkelig blive nationale[1]). Og baade for Kunsten og for Tænkningen har det sin store Betydning, at de nationale Ejendommeligheder kommer til at virke paa denne Maade. For det første, fordi det som sagt er Tegn paa, at der virkes med fuld Kraft. Men for det andet, fordi Emner og Problemer derved betragtes fra flere Sider, og fordi Forskellighederne i Betragtningsmaaden ægger til fortsat Kappestrid og til Forsøg paa at finde ny, dybere liggende Enhedspunkter. Helt op i den strenge Videnskab viser den nationale Forskellighed sig som Betingelse for større Rigdom paa Synspunkter og Metoder. I Kunsten vil denne Forskellighed naturligvis være mere fremtrædende end i Videnskaben. Men Grænsen mellem Kunst og Videnskab er ikke altid let at drage. Saaledes hører mange betydningsfulde Forsøg paa Filosofiens og paa Historieskrivningens Omraade snarere til Kunstens end til den rene Videnskabs Omraade, idet den kritiske Behandling af Problem eller Emne har faaet en Afslutning, en Fortoning, i hvilken Forskerens Personlighed, hans Nationalitet indbefattet, lægger sig for Dagen.

Nationaliteten skal, ligesom Personligheden, godtgøre sin Værdi og sin Berettigelse — ikke ved at trænge sig frem og falde

---

[1]) Denne Betragtning stemmer med Julius Langes i hans Skrift: Vor Kunst og Udlandets. 1879 p. 16. fl.

i Øjnene for sig selv — men ved at fremtræde som et Organ for noget værdifuldt, som en Udsigtsplads, hvorfra man faar Øje paa noget, der ikke kunde opdages fra et andet Stade. Naar vi faar en god Ide, er det nok saa meget Ideen, der griber os, som os, der griber Ideen; det at kunne lade sig gribe er Hemmeligheden; det kommer an paa Jordbunden: og det vil da være et Gode for Slægten, at der er saa mange forskellige Arter af Jordbund som muligt, for at alle Muligheder kan blive prøvede. Baade den materielle og den aandelige Kulturs Fremgang beror herpaa, og det vilde ikke være til dens Tarv, om Forskellighederne i Maaden at tage Verden paa reduceredes.

III.

Det er saa langt fra, at Nationalitet og Kultur strider mod hinanden, at Nationalitetsfølelse i en vis Forstand kan kaldes et Kulturprodukt. Thi saa længe Menneskets Liv er helt optaget af Kamp for den fysiske Eksistens, kan Genkendelsesfølelsen ikke opstaa, og ogsaa Fællesskabsfølelsen forudsætter en Udvikling: Isolationen af de mindre Menneskegrupper maa ophæves gennem Vekselvirkning, og der maa være indøvet en Evne til at knytte sin Interesse til store, varige og omfattende Forhold. Fædrelandskærligheden kan have at kæmpe med modstaaende Kræfter, egoistiske, økonomiske, religiøse. Under Religionskrige f. Eks. har de stridende Partier ikke betænkt sig paa at søge Hjælp hos udenlandske Trosfæller til Skade for deres eget Land. Paa Religionskrigenes Tid i det 16de og 17de Aarhundrede syntes, som Lecky bemærker, Fædrelandskærligheden næsten at være uddød. Det moderne Nationalitetsprincip kunde derfor kun komme frem, efter at religiøse Motiver var fortrængte fra Politiken. Det hænger nøje sammen med Personlighedsprincipet, som ogsaa kun kunde gøre sig gældende, efter at den dogmatiske Indflydelse paa Livets Ordning var trængt tilbage.

Hvis der er nogen Fare for nationale Ejendommeligheder i vore Dage, saa er det[1]) snarere, fordi der er for liden Kultur i Verden, end fordi der er for megen. Thi Kulturen — den sande Kultur — avler den fine Sans for Ejendommeligheder, nationale

[1]) Som jeg allerede har udtalt i min Etik (1887). p. 342.

saavel som personlige. Barbaren tramper paa det fremmede, som han ikke forstaar og ikke bryder sig om at forstaa[1]). Kulturen giver en Interesse for, hvorledes Tingene ser ud indeni, og en Trang til at naa indenfor den fremmede Skal. For den sande Kultur staar en Nationalitet inden for Menneskeheden ligesom en Personlighed inden for det enkelte Folk. Livet bliver des rigere, jo flere Forskelligheder i harmonisk Vekselvirkning det frembyder. Kulturen fordrer blot, at der er Energi til Stede til paa ejendommelig Maade at tage de ny Opgaver op. Det er en ny Form for den stadige Kamp for Tilværelsen.

Der er intet i Vejen for, at Udviklingen for Fremtiden paa én Gang kan gaa i Retning af Koncentration af de nationale Eksistenser og i Retning af stigende Universalisme. Det viser sig allerede faktisk at være Tilfældet. Thi Nationalitetsprincipet er, som vi har set, et forholdsvis nyt Princip og en Følge af fremskridende Kultur. Og ny er paa den anden Side ogsaa den livlige Vekselvirkning mellem Nationerne. De to Tendenser, den nationale og den universelle, behøver gensidigt hinanden for at fremtræde paa en sund Maade.

Karakteristisk nok var det Rousseau, der først paastod, at der er en Modsætning til Stede mellem Nationalitet og Kultur, — og han tog Parti for Nationaliteten mod Kulturen. Han bebrejdede Kulturen, særligt den intellektuelle og den æstetiske, at den udryddede Patriotismen. Men ved de nærmere Forklaringer, han gav af sine Paradokser, kom han til at vise, at Sagen ogsaa har en anden Side. Han anerkender nemlig Kunst og Videnskab, hvor de er ægte, selvstændige og selvvundne Udtryk for Menneskenes egen virkelige Kraft. Herhen peger hans Udtalelser om den græske Kunst, særligt det græske Drama, til Dels ogsaa om

[1]) Eugen Dühring mener i sit nyeste Værk (Wirklichkeitsphilosophie. Berlin 1895. p. 190), at „den tyske Nation, i det mindste i sine bedre og afgørende aandelige Ytringer nogenlunde og mere end andre Folk har vidst at vogte sig for letfærdig og dristig Overvurdering af sig selv.“ Om Tysklands Nabofolk vil indrømme dette, er vel et stort Spørgsmaal. Og Dühring føjer da ogsaa til: „I øvrigt har ogsaa, fra den Bismarckske Æras Begyndelse af, alle Slags tyskchauvinistiske Elementer sørget for, at der ikke mangler Fristelser til at overbyde forskellige andre Folks dristige Anmasselser. De Brutaltyske eller Tyskbrutale kan jeg naturligvis ikke mene, naar og hvor jeg taler om gode Egenskaber hos Nationen.“

Corneille og Molière i Modsætning til det senere franske Drama. Hans Indsigelse mod Kulturen gaar egentligt kun ud paa, at Kulturen maa svare til Folkets Standpunkt. Der gives ikke en eneste saliggørende Kultur, men et vist bestemt Forhold mellem Folk og Kultur maa være til Stede, for at Kulturen skal være sund. Snart søger vi Fejlen i Kulturen, snart hos Folket, naar Forholdet ikke er, som det skal være. Det kan være, at Kulturen er overmoden, men det kan ogsaa være, at Folket endnu ikke er modent for den af andre Folk vundne Kultur. Hvad Rousseau egentlig mente, var altsaa, at der maa være et naturligt Forhold mellem et Folk og dets Kultur. Han tog maaske for lidet Hensyn til Muligheden af selvstændig Tilegnelse og tænkte kun paa Produktionen. Men Konsekvensen af hans Betragtningsmaade blev dog den, at der alligevel ikke i og for sig er nogen Modstrid mellem Nationalitet og Kultur.

Som vi har set, er Nationalitetsfølelsen selv i en vis Forstand et Kulturprodukt, da den forudsætter et vist Udviklingstrin. Paa den anden Side kommer — som vi ligeledes har set — et nationalt Præg ganske naturligt frem, overalt hvor der arbejdes med fuld Kraft, og vi kan her gaa et Skridt videre. Der er en psykologisk Lov, som er af overordentlig stor etisk Betydning, nemlig Loven om det omvendte Forhold mellem en Følelses Omfang og dens Styrke[1]). Den er allerede anvendt paa samme Maade, som jeg her anvender den, af Adam Smith, der siger i sin „Theory of Moral Sentiments“: „Den store Menneskeheds Interesse vil bedst fremmes ved, at hvert Individs største Opmærksomhed rettes mod den specielle Del af Menneskeheden, som mest ligger inden for dets Evner og dets Forstands Omraade.“ Det er i de snævrere Menneskekrese, at Følelsen kommer i den stærkeste Bevægelse, og at Livet føres inderligst og fyldigst. Jo større den Kres er, til hvis Interesser Følelsen er knyttet, des svagere bliver let Følelsen. Det er i hvert Tilfælde i de snævrere Krese, at Livet skal grundlægges og vokse, for saa senere at brede sig til større Krese. Derfor ligger det i selve Kosmopolitismens Interesse ikke at kue de snævrere Samfunds Selvstændighed; den vilde derved tilstoppe sit eget Livs Kilde.

---

[1]) Kfr. min Etik. p. 42 fl.; 144 fl. og min Psykologi (3die Udg.) p. 275; 287—289.

IV.

For os Danske faar denne hele Betragtning en ganske særlig Interesse ved den Kamp, den nordslesvigske Befolkning fører for Bevarelsen af sin Nationalitet. Denne Kamp er i Virkeligheden tillige en Kamp for sand og naturlig Kultur. Den nordslesvigske Befolkning, der for største Delen bestaar af Landboere, stod ved Adskillelsen fra Danmark — og staar i endnu højere Grad den Dag i Dag — paa det Stadium af Udvikling, hvor Sansen for ideel Kultur er vaagnet, og hvor Muligheden for Tilegnelse af og Deltagelse i Kulturarbejdet er til Stede. Hos et saa vaagent og selvstændigt Folk som det nordslesvigske er videre Udvikling kun mulig i dansk Form, gennem den danske Kultur som Mellemled. Det gaar med den aandelige Næring som med den legemlige: den kan kun tilegnes, naar det bliver vor egen Natur, der bestemmer, hvad den skal bestaa i, og hvorledes den skal tilberedes. Kultur er ikke noget, der kan paatvinges udefra. Skal den tyske Kultur indføres, maa der begyndes helt forfra, saa at den Vækkelse og den selvstændige Maade at tage Tingene paa, som allerede er til Stede, først udryddes, for at man kan faa bar Grund at bygge paa.

Tyske Optimister og danske Pessimister mener, at den nordslesvigske Nationalitetskamp kun er en Dødskamp, som det gælder at gøre saa kort som muligt. Et saadant Indtryk gør nu Forholdene i Nordslesvig sikkert ikke paa den, der virkeligt kender dem. Kampen føres med Mod og Haab, og Livet under de trykkede Forhold leves med det Lune og det gode Humør, som er et af de sundeste Elementer i den danske Folkekarakter. Den jevne Velstand og den kraftige Selvfølelse gør, at man ikke lader sig imponere af officielle Autoriteter; ogsaa dette er et nationalt Træk, thi ogsaa Forholdene i Kongeriget har udviklet en Ironi overfor bureaukratisk Vælde og en Tillid til, at Livets egentlige Kræfter ikke afhænger af det officielle Regimentes Former, — en Ironi og en Tillid, uden hvilke den politiske Kamp her hjemme og dens Udfald vilde have virket mere sløvende, end den har. Der viser sig da ogsaa hos den nordslesvigske Befolkning en voksende Selvstændigheds- og Virksomhedstrang, som lægger sig for Dagen i en hel Række Foreninger, der har til Opgave at

værne om det nationale Liv i Kirke og Undervisning, i Sproget og i Landbruget.

Aldeles afset fra alle politiske Forhaabninger kan det for os Danske ikke være ligegyldigt, at Grænsen for vor Nationalitet rykkes højere op mod Nord. Begynder den først at flytte sig, vil den vanskeligt falde til Ro. Vi betragter det som et Tegn paa vor Nationalitets Dygtighed, at den kan gøre saa sej og saa frejdig en Modstand. Men i Kraft af den ovenfor udviklede Opfattelse er det ikke blot nationale Ønsker, heller ikke blot den naturlige Sympati med vore fraskilte Landsmænd, men det er Interesse for selve den sande Kulturs Udbredelse, der gør, at vi følger den nationale Kamp dernede med spændt Opmærksomhed. Og det gør paa os et underligt Indtryk, at det netop er det tyske Folk, der her udefra og ad Magtens Vej mener at kunne tvinge sin Kultur ind. De store aandelige Grundlæggere af den tyske Kultur udmærker sig netop ved deres dybe Forstaaelse af det personlige Liv, af Nødvendigheden af, at Udviklingen sker indefra og ad Selvvirksomhedens Vej. I denne Aand udtaler de store Mystikere i Middelalderen sig, og i denne Aand virkede Luther og Pestalozzi, Kant og Fichte, Wilhelm von Humboldt og Schleiermacher. Med denne Ejendommelighed trøstede Fichte i Nødens Stund sit Folk i de berømte „Taler til den tyske Nation.“ Ved sin Fremfærd mod andre Nationaliteter indenfor sit Magtomraade kommer det tyske Folk derfor i Modsigelse med det bedste, det ejer.

Harald Høffding.

St. Antonius' Fiskeprædiken.

Legende - Fabel.

Antonius fra Padua
i hellig Vrede bort nu fra
de døve Menneskebørn sig vendte
og vandred did, hvor Adria
hvidt langs den gule Sandkyst brændte
og med en dyb Indigoblaa
sin Kimingskres langs Himlen spændte.
Ud paa en tanghængt Klippesten,
der midt i Bølgebruset laa,
som paa en Prædikestol han tren; —
da gik den Skumdans brat istaa
for ej at væde hellige Ben;
saa længe kun endnu det skvætted
paa Stenen op, til af hans Fod
Stadstøvet var fuldstændig tvættet,
hvorefter han paa tør Grund stod.
Den friske Søvind dog utrættet
end blæste hannem hart imod,
rev Kappen af ham fast og lod
hans tynde Haar forviltret flagre
og røved ham hans Aandedræt.
Da hæved han sin fastemagre,
sin understærke Haand — og ret
som Vand, der koger over Gryden
og svides bort paa Ovnens Plade:
saaledes her langs ad den flade,

sandede Kyst med sagte Syden
svandt bort den stolte Skumkaskade,
og Tordenen af Søens Bryden
rulled kun fjernt og svagt — skønt længe,
lig Klang af tusind dybe Strenge,
der sprang i Hundredvis, indtil
forstummet var det ganske Spil.
Men for hans Mund, som aabned sig
til Tale, vendte Vinden om —
en Kriger lig, der vover ej
at nærme sig den Helligdom,
fra hvis Portal i hvide Klæder
en stille Procession udtræder.

Mens Havet standsed trindt sit Brus,
saa talte St. Antonius:

„O kommer hid og Øre laaner,
skønt ydre Øre ej jer gaves,
I, der saa vidt, som Søen blaaner,
I, der saa dybt, som disse Haves
uloddelige Bund er sænket,
fik eders Bolig maalt og skænket
af Skaberen den fjerde Dag.
Thi han, der skabtes paa den sjette —
ej ved et enkelt Skaberord,
men formet ud med stort Umag
i Herrens Billede af Jord
(som ud af fugtigt Ler Giudette
i Lucca former snildt en Mand,
dog uden Liv og Aande) — han,
der burde være just den rette
til Herrens Ord at imodtage
med sine Øren, sin Forstand:
han monne det forstokket vrage,
ja frækt med Skrig og Skraal forjage
den Herrens Træl, der drog om Land
og dette Ord til Mængden bød.
Thi skænkes jer, der Havets Skød
befolker, nu det Livsens Brød,

o, kommer hid for det at smage,
Og du, Almægtige! du gøre
til Sandhed nu, hvad skammeligt
opløjet blev i gammelt Digt
— til verdslig Kunst Folk at forføre —
af Hedninger i Grækenland
om Amphion, den Spillemand,
at, naar han legte paa sin Lire,
da kom de Dyr paa alle fire
fra Marken, Bjærget, Lunden, Vænget
og lytted til hans Musica —
hvorved de anede endda,
som i et Drømmesyn forvrænget,
hvad ved din Almagt nu skal ske
dit Ord til Lov og Pris.

Og se,
han havde knap talt ud, da kom
der Liv og Røre rundtenom
i det Bassin, der bølgeløst
sig halvkresformet monne brede,
som hvor man Olie har øst
at dæmpe Bølgegangens Vrede.
Det var, som boblede det nede-
fra op; saa viste sig derude
en Hale hist og her en Snude;
snart rørte sig en vever Finne,
snart saas de blanke Skæl at skinne.
Nu sprang der helt af Vandet op
en mægtig, krummet Fiskekrop,
der spjætted, plumped og forsvandt,
imens de blanke Bølgeringe
hen over Fladen langsomt randt;
og nu paa spilet Finnevinge
fra Vandet pludselig sig hæved
en Flyvefisk og fremad svæved.
Men udenfor, hvor mørkeblaa
med lange, skumbeklædte Toppe
de Bølger rulled end, han saa
en Hjord Delfiner lystig hoppe,

til over denne Grænsemur,
der rejste sig af dyb Azur
med kridhvid Tind, i mægtigt Sæt
de foer en efter anden, ret
som naar ved Væddeløb den sidste
Forhindring tages med „Halløj" —
saa ivrig de mod Maalet fløj
for ej det mindste Kny at miste.
Thi skønt det ellers er Musiken,
de kloge Dyr forstaar sig paa,
saa vilde de dog ej forsmaa
at nyde ogsaa Retoriken,
der ikke havde produceret —
saa vidt vi ved — sig paa en Strand
fra den Dag af i Grækenland,
da Demosthénes promovered
med Sten i Mund (som Morgenstund
har Guld) med Havet og med Blæsten
til Opponenter. — Mon der var
i Vente fler? det syntes næsten;
thi langsmed Horisontens Kres
der steg i Vejret vel en Snes
om ikke flere Springvandspar
og syntes langsomt frem at glide,
lysende klart, krystalne hvide,
mod Himlens violette Dunst.
Vist ingen hydroteknisk Mester
fremtrylled ved en Kejsers Fester
saa glimrende Fontænekunst.
Det var det store Havdybs Hvaler,
den vaade Verdens Elefanter
(som Hajen er dens Tigerkat
fra Tangens slimede Junglekrat) —
de kom nu der fra alle Kanter,
skumpiskende med deres Haler
det stride Vand af fulde Kræfter
utvivlsomt helt forslugne efter
lig deres Stammefader, der
i Jonas' Bog optegnet er,
at gaa med en Profet i Mave.

Saalunde selv fra fjerne Have
fornemme Gæster styred hid.
Men foran blev imidlertid
alt Vandet fyldt helt myldertæt
med Fiskekrop ved Fiskekrop,
som hvor et Bundgarn drages op; —
kun at St. Peders Fiskedræt,
hvor underfuld dens Rigdom end
har været, intet var mod den,
som gjorde fast vor Helgen bange
ved første Syn og dernæst glad,
da Ordets Garn han havde kastet
i Dybet ud, dets Børn at fange
til Naadens store Hyttefad.
Thi hver en Slægt og Art, saa mange,
Gud Herren skabte, alle hasted
de til hans Vod, og fromt han saa,
hvordan de ved hans Fødder laa
saa tæt som stuvede i Tønder:
Med Munden skæv og Blikket vindt
paa Siden helded sig en Flynder
og syntes endnu hildet i
en skeptisk Livsfilosofi,
paa Forhaand sigende „jo Pyt!“
Men Silden smuttede gesvindt
omkring, begærlig efter Nyt,
og veksled idelig sin Stilling.
Nysgerrig keg den slanke Villing;
forventningsfuld maaske, men dorsk
flød ubevægelig en Torsk
og lod sit Skæg med Strømmen drive.
Letsindig blinkede den rappe
Makrel, der aldrig træt kan blive.
I træge Bugtninger sig vred
laartykke, tifodslange Aal.
Skarpskinnende som slebet Staal
en Labraks sig i Halen bed,

af sit antike Ry helt vigtig.
Sankt Peders-Fisken havde rigtig
et Mærke af Apostlens Finger,
hvad Helgenen betragted meget
andægtig. — Som paa spændte Vinger
svævede „Ørnen"; gennemsigtig,
tynd som Papir Glasfisken leged
paa Overfladen, sart og mat;
favndybt i den lasurblaa Nat
nedsænkt Sømaanens Skive aanded
sit milde Fosfor-Lys; Sølvbaandet,
changerende i Bronceskær,
vimplede sagte hist, og der
den rosenrøde „Flamme", randet
med Safran, brændte lyst i Vandet.
Men alle disses Farvepragt
var overdaadig sammenblandet
og overbudt i en: — betragt
o Snct. Antonius og giv Agt!
Det er den kosteligste Fisk,
der bares paa en Rigmands Disk!
Rødbarben skuer du, skønt ej
saa skøn, som den kan vise sig: —
lyslevende i aaben Sø
den skinner herlig allerede;
men lurende at se den dø
paa Bordet i et Kar af Glar —
det var den fede Romers Glæde;
udaandende dens Legem bar
til Skue Farver, som kun Dagen
i Dødens stille Time har:
Orange, Purpur, Guld, Skarlagen
og Blaat og Grønt, lig Patina,
der slører halvt de blanke Ertser,
samsmeltet alt i brudte Toner
forlysted Gæstens Øje da,
før Ganen svælgede i Kødet; —
og tredvetusinde Sestertser
— saa vel de firetusind Kroner —
paa denne Dobbeltspas blev ødet.

Dog det var paa vor Frelsers Tid,
at sligt et Ry den havde naaet;
snart Skæbnen blev den mindre blid,
nu er den længst af Mode gaaet
og sælges til manerlig Pris, —
hvorfor den og sandsynligvis
for Naadens Bud er mer modtage-
lig nu end i sin Storheds Dage.
Men hys! hvad for et sælsomt Skrig
er det, som nu fra Dybet lyder
— en undersøisk Hvrinsken lig —?
Det lysner hist, som om der foer
fra Havets Bund en Meteor,
og gennem Vandets Blaanen bryder
en uforlignelig Umbrine; —
sin Glans af fugtigt Perlemor
den soler, alt imens den glor
paa Barben med fornærmet Mine.
Den kunde sagtens ikke taale
at hin blev rost saa stærkt, og vil
nu vise, at dens Farvespil
med hins kan magelig sig maale,
hvem længst den monne overstraale
i Pengeværd — i Rom især,
hvor den er nu i højest Mode.
Ja, havde man den fangen der,
man vilde hugge af dens Ho'de
og paa et gyldent Fad det lægge,
og sætte Fadet paa en Baare
med gyldenfrynset Purpurdække,
og til en stolt Conservatore
paa Capitolium det bære
med Tubeklang og al den Ære,
som selv det bedste Hoved kan
forlange med en sund Forstand;
thi Laurbær fattes ikke heller,
det hviler blødt i deres Krans.

Saa hædres, som Kroniken melder,
Umbrinen i sin Død. Vor Helgen

fortabt i uvant Farvesvælgen,
nød alle disse Havdyrs Glans,
der om Guds Almagt Nyt fortæller;
thi han betænkte nu, hvor rig,
ja ganske uudtømmelig
paa Skønhed Livets Kilde vælder.
Dernæst hans Blik, af Skønhed mættet,
sig mod det underlige retted:
Sælsomme Væsner, ja endog
frastødende og grimme, — dog
højst underholdende — paa al
hans Fatteevne lagde nu
Beslag. Han saa med Lyst og Gru
barokke Fantasi-Indfald
af Skaberlunet, der har gemt
til Dybet just sin bedste Skemt.
Af alle underlige Fisk
var talrigst mødt den sære Rokke,
som overalt i hele Skokke
man saa: med Hale som en Pisk,
og Kroppen som et fladt Kvadrat,
utallige i Slægt og Art
de vrimled der i hvert Format,
de mindste som et Blad i Kvart
som Væggen af et Hus de større,
der for at bringes paa det tørre
behøve mange Hestespand,
der hale alt, hvad hales kan.
Der, hvor de mindste Rokker flød,
en sagte, arrig Knurren lød:
Knurhanen var det; pandebred
og rød af Utaalmodighed
den demonstrered hele Tiden.
En Ulk der var, en ganske liden,
i ottekantet Panser, knubbet
og puklet, Munden som en Tud —
saa' stridbar og forsoren ud;
dog blev den let til Side skubbet
af Koffertfisken — klodset, styg
bar denne paa sin brede Ryg

lig Elefantens Pansertaarn
en formidabel Pyramide.
Havdjævlen, hæslig og uvorn,
skulede vredt og vilde bide
omkring sig, rasende, fordi
man havde fra det Dynd, hvori
den lurede paa Havsens Bund,
lokket den op her, hvor der kun
var klart Vand — ej for dens Bestik —
og saa en Mand, hvis milde Blik
fasttryllede dens frygtelige
tandhvasse Gab med Fangeflige,
der som et Ormebundt sig snoede
— et Skæg som et Medusahaar.
Ved Siden af den vildt sig kroede
det mønjerøde Drageho'de
med Hængelapper, Kam og Horn,
mens truende som en, der spaar
dem ondt, der træder den for nær,
Rygfinnens giftige lange Torn
den rejste. I det hele taget
var denne Gruppe Smaafolk plaget
af Nykker og desuden mer
eller mindre af en saare knubbet
ja umedgørlig Karakter,
saa at de sikkert helst var sluppet
for Præstens fromme Ord at høre
— men det lod sig nu ikke gøre.

Der var en Gruppe modsat den
— der hørte Kæmperokken hen —,
en Klub, hvor man sig ikke morer,
af tavse, stolte Matadorer,
som alle maalte deres femten
til tyve Fod; med Værdighed
de strakte sig og paa dem bed
ej bidske Ord ej heller Skemten,
det saa man allerede, førend
hver enkelt af dem fik bebudet
sit Tænkesæt. Der laa nu Støren,

med Ho'det skjoldedækt, spidssnudet,
det ene Øje fornemt lukket,
den lille Mund til Side trukket:
som den, hvis skjulte Indre var
for hele Hoben Kaviar.
Som Æresvagt paa hver sin Side
af denne gæve Flod- og Havfisk
der laa en Sværdfisk og en Savfisk,
let kendelige paa det hvide
Stødvaaben, der fra Dyrets Snude
stak frem som Bugspryd paa en Skude,
og som, naar Vreden koger over,
det selv i Hvalens Kødbjærg vover
at rende ind som en Harpun.
Men størst iblandt dem var en Thun —
hint Middelhavets ædle Dyr,
hvis Blodbad aarlig end fornyr
den sicilianske Vesper — næst
Assunzione Folkets Fest.
Da ser man der, hvor Bølgeranden
brister i snehvidt Skum paa Stranden,
halvnøgne Mænd og Kvinder, Gutter,
Piger og Børn, ja Patteglutter
(saa vidt jeg tror) med lange Knive
bevæbned', ret af Hjertens Lyst
hugge og støde, flense, flenge
i Fiskene, for langt om længe
at faa dem taget helt af Live.
Det er et Syn som de barokke
Fontæner: mellem Klippeblokke
og store Fiskekroppe, drastisk
opdyngede, og nøgne plastisk-
formede Ben, Arme og Rygge —
dèr sprøjter hid og did de tykke
Blodstraaler højt til Vejrs, og plasker
blodrøde Bølger; mægtig basker
i Dødskamp tusind Fiskehaler;
og Menneskene hyle, hvine
og danse om som Kannibaler.
Paa Kysten midlertid de fine

Sicilianere se til;
igennem Kikkerten de nyder
det folkelige Skuespil
med al den Farvepragt, det byder,
og den Beruselse i Blodet,
der stiger dem saa smaat til Ho'det,
som om de selv var med i Legen
og myrdede for Fode væk. —
Nu vugger den sig nok saa kæk,
den stolte Thunfisk, med en egen
Bevægelse af Kraft og Ro.
Kun lidet nu du aner jo,
at alt de unge Piger flikke
det rædsomme Tonarro-Net,
hvori du snart dig basker træt, —
mens en, den skønneste blandt skønne,
den kvikkeste iblandt de kvikke,
med ferskendunet Kind, med rønne-
bærrøde Læber og med Øjne
saa dybe og saa fløjelsbrune,
der spiller sødt, med kælent Lune
til Knøsen — ham der staar ved Baaden —
saa flinkt bevæger sine nøgne
Arme — to Slanger, smidig-slanke —
(o ve! jeg taber næsten Traaden
og Rimet med ved dette Syn,
der faar mit Hjerte til at banke)
og sliber paa et Trin den blanke
Staalkniv, der sender Lyn paa Lyn
i Solens Glød — den samme Kniv,
som hun endnu i denne Uge
vil overmaade tappert bruge
til en Snes Stik, der paa dit Liv
gør Ende. — Hvilket Genre-Billed!
saa skønt som noget, der blev stillet
af Maleren paa Staffeli
og opkøbt af et Galleri!
Saa lystig er Tilværelsen,
saa smuk og malerisk — for den,
der ganske rolig den betragter

og ikke hildes fast deri,
som du i Nettet, og er bleven
som du til Knivens Od forskreven.
Og derfor, gode Thun! o lyt
til Naadens Stemme og benyt
det dyrebare Øjeblik,
som Fiskeverdnen skænket fik,
da denne fromme Dyreven
fra Byen gik til Stranden hen: —
at om dit Legem ofres end,
din Sjæl maa i et Liv forklares,
hvor — dersom Præsten præker ret —
der findes ej Tonarro-Net
(St. Peders, som vel opbevares
deroppe, var af simplere Art),
og hvor de sicilianske Piger
— de af dem da, der ej tog Fart
til Helved — efter hvad man siger,
har faaet Englevinger paa
og Fiskerglæder plat forsmaa.

Tys! vil han tale allerede?
Ja, Gæsterne er vel tilstede.
Dog nej — vel staar hans Mund paa Klem,
men Ordet kommer ikke frem.
Et utaalmodigt Blik han retter
halvt spørgende paa Fiskemassen
— som Skolemestren ser paa Klassen; —
bedst, at den Uro først sig sætter!
Hvad er dens Grund? de laa jo alt
saa stille der, saa lutter Øre!
og nu de pludselig sig røre,
som om en Sten iblandt dem faldt!
Med ængstlig Hast de villig vige
midtvejs til Side, og en lige
Kanal har aabnet sig, vel fem
Fod bred, som gravet ud ... For hvem?
Se der den Fisk, som glider frem

midt i den — kun en liden en,
blaastribet, formet som en Ten,
og næppe nok en Fod i Længden.
Hvor kan den imponere Mængden
saa stærkt, at man gør Plads for den —
og det en saadan Plads, hvor alle
de andre gør sig ganske smalle
og ydmyg sammenpresser sig?
Hvem er det da? Piloten kalde
de den og ved, at den i Hyre
er fast som Lods hos en, der ej
kan spøges med, den frygtelige
Sørøver, den forslugne Haj.
Rigtig — den kommer: — se den styre
sin Kurs i Kresen ind, som i
en Havn, opfyldt af Koffardi-
mænd sejler ind en Krigsgalej —
et femogtyvefods Uhyre.
Dog ikke for at bryde Freden
den kom, men lægger rolig bi. —
Imidlertid paa Yderreden
Hvalflaaden nu var ankret op,
og i det vilde Brændingskog
af Bølgeranden tungt sig vugged
de lange, mørke Kæmpeskrog,
mens af og til de sølverklare
Vandstraaler sprøjted højt, som dukked
de op fra Havet selv og bare
til Himlen Bud fra Oceanet,
til hvilket Himlens Frelsesbud
omsider havde Vej sig banet.

Saa var da Menigheden samlet,
og statelig den tog sig ud.
I Tal og i Mangfoldighed
af Kæmpefolk og Dværge hamled
den op med Pavens, naar han beder
ned over den Velsignelsen

højt fra sin Loggia paa St. Peder.
Dog for Fuldstændigheden end
der nævnes bør som Efterslet: —
Skildpadder i et Udvalg lige
fra Kæmpefad indtil Assiet;
Sømunkene, der sprude Blæk
omkring sig, og Polypper, slige
formløse Klumper, der kan vide
sig ud fra Pung til Torvesæk
og fæle Vorte-Arme vride.
Søhesten, krummet som en Springer,
gjort af Neptuni Schakspil-Drejer;
Conchylier, som Tritoner plejer
at tude i, naar Stormen ringer
til Oprør; Søgræshopper, Rejer,
Søstjerner, Pindsvin, Krabber, Krebs —
kort alle Slags *frutti di mare,*
som sluges af Neapels Plebs;
samt Vandmænd, skinnende saa klare
og regnbuespillende som Glas,
der smeltes i Venezias
Fabrikker til en Doges Haller.
Ja, hvor et Mellemrum der var,
flød Muslinger med aabne Skaller
som lutter svømmende Ørenpar,
nysgerrig efter at fornemme
Visdommens Ord fra hellig Stemme.

End en Forsinkelse — den sidste —
Gudstjenesten dog maatte friste.

Tæt ved den store Sten, der danned
hans Prækestol, et lidet Næs
skød sig en Smule ud i Vandet.
En kummerlig, forblæst Cypres —
fast kun en Stamme med en Skygge
af Krone bøjet ind mod Landet —
stod yderst der som en Vedet,
omklamrende sit Klippestykke

med Røddernes tætspundne Net,
hvis Trevler sig i Søen tvætted.
Mod en af dem Antonius
nu helt tilfældig Blikket retted,
og maalløs af Forundring saa
han der et ganske lille Pus,
der gennem Vandets Dæmringsblaa
til Luft og gyldent Sollys sindigen
men ufortrødent entred op,
som var dens Maal Cypressens Top.
Det var en Krybefisk fra Indien.
Den havde ligget i det varme
Mudder af en af Indus' Arme
under et Lotusblad, nedsænket
i dump, nirvana-anende
Betragtning, da det manende
Opraab til Fiskene, som — krænket
af Mennesker — hin Frelsens Mand
lod udgaa, vakte den paa Stand;
saa denne indadvendte Drømmer
sig manded op til dristig Sport
og blev til en Distance-Svømmer
af eventyrlig høj Rekord,
som aldrig var noteret end.
Da med Forbrug af sin Formues
yderste Kraft det lykkes den
at krybe over Land ved Suez —
saa den med stor Profit slap fra
Omvejen syd om Afrika —
den naaede vel betids til Stevnet;
men ikke mindste Plads var levnet,
slet ingen Ting den kunde se
og høre heller ej maaske.
Fortvivlet dykked den — da fandt den
en trevlet Rod og sagde: stig
til Vejrs, saa naar du det minsandten!
Som sagt, saa gjort. Der sad nu Kræet,
Zachæus lig i Morbærtræet,
dog mest sin egen Ane lig,
da han, totusind Aar forleden,

sad i et Banjantræ, hvor Buddha
paa Hug var lejret underneden.
Det er de samme Øjne, nu da
de Snct. Antonius betragte —
de samme klare Perler smaa —
og heller ej er hvad de saa'
for saa forskjelligt just at agte.
Var Kappen gul — er Kutten graa,
det kommer ej paa Skinnet an,
og Helligheden er, hvordan
den end er klædt, det samme Under,
som ingen Klogskab fuldt udgrunder.
Saa at til sidst man spørge kan,
om saadan et Par tusind Aar
nu ogsaa virkelig forslaar
til en Forskellighed at sætte,
hvor vi det evig Ene gætte —
hvad heller vi bør se deri
kun Mayas tomme Gøgleri. —

Dog — til vor Prædikant tilbage,
som nu for Alvor fat vil tage.
Thi hellig Anton, den Guds Mand,
slog ud med Haanden og begyndte.
Veltalende han dem forkyndte,
hvorledes Skaberen, da han
først havde Himmel skabt og Jord —
alene ved sin Almagts Ord —
paa Jorden mellem Land og Vand
Skilsmisse satte og lod Grønt
og Urter, Planter, allehaande
Buske og Træ'r beklæde skønt
det faste Land og gro og aande
med poret Løv den klare Luft
og krydre den med Blomsterduft.
Men dybt i Havets dunkle Flod,
hvor Lyset kun er som en Drøm
om Lys, hvor Vind og Luft er Strøm

og Vand — dér nedenunder lod
han slimet Søgræs finde Grøde,
bladløse Træer, purpurrøde
og haardere end Marmelstene,
i Klippegrunden fæste Rod
og Tangen milevidt forgrene
sin brune Vildnis. Paa hans Bud
fløj dernæst alle Fugle ud
og kresed lystig under Himlen;
paa Jorden mylred alskens Kryb
frem ved hans Vink, mens Fiskevrimlen
svam gladelig i Havets Dyb.
Og alting skete paa en Studs —
fuldvoksne var de der; thi Guds
almægtige Vilje kræver ingen
Tid eller Lejlighed — den vil,
og hvad den tænker, det er til,
og intet andet. Fuglevingen
slaar sine Slagfjer ud og svæver,
og Fiskefinnen leger væver
i Strømmen, og i Støvet snor
sig Øglen frem med slimet Spor —
hver paa sin Vis og hver især
fuldkommen, helstøbt — som om den
alene var Bevægelsen,
og intet fjernt og intet nær
sig kunde blot det mindste røre,
uden dens Kraft i sig at føre.
Og det med Rette: thi enhver,
endog det mindste Kreatur,
er selv Guds Vilje, ubeskaaren,
og er som Livets Arving baaren;
ja, kunde Kødets Skillemur
med evigt Blik det gennemskue,
hvad vilde da dets Livsmod kue?
ej Rummet stænged som et Bur,
ej Fremtid gaves, det at true!
Hvi skulde det for andre grue?
Thi i det ganske Verdensrund
det intet fremmed fik at se.

Hvorfor det er i Sandhed kun
vor egen Røst af Hjertens Grund,
naar tillidsfuldt i Lyst og Ve
vi sige fromt: „Guds Vilje ske!“

Et Øjeblik han standsed her —
ej for at øge den Effekt,
hvorpaa en Taler lægger Vægt,
og heller ikke for sit Vejr
at trække — det var overflødigt —
men mer og mer tildrog sig hans
Opmærksomhed den store Haj,
der ved at vifte med sin Svans
— som om den logrede ærbødigt —
var kommen alt ham ganske nær
(sin Plads veg jo for den enhver)
tiltrukken aabenbart magnetisk
af ham, der talte saa profetisk,
og laa og lyttede med sær
Andægtighed: — af fromt Begær
den ligesom var halvvejs daanet,
og laa paa Siden som et Vrag
— helt overvældet. For en Dag
kom nu dens Bug, der hvidlig blaaned,
hvori dens Mund stod halvvejs aaben
som i en salig mystisk Maaben
(kan hænde ogsaa netop stemt
til kraftig Hallelùja-Raaben)
og viste af sin stærke Vaaben-
Besætning et Par tusind Tænder;
mens med det ene Øje klemt
lidt sammen — ret som naar en Kender
et gammelt Kunstværk ta'r i Skøn —
over sin brede Snude hen
den skuled til vor fromme Ven.
Og denne folded sine Hænder
og bad en stille Takkebøn
til Gud, som havde aabenbaret
sin Magt og underfuldt opklaret

endog de dorske Havdyrs Sans
og Sind, saa den, der af dem alle
var vildest — Menneskeæderen,
som bange Søfolk kalde den —
det værste Bæst til Lands og Vands,
var øjensynlig ved at falde
hen i Beskuelse, i *trance*
som Engelskmanden vilde sige,
og fik ved hellig Suggestion
et mystisk Glimt af Religion.

Nu tænkte midlertid vor Haj:
„Naar bare nu den Guds Mand vilde
et Skridt gaa frem — et ganske lille
med venstre Fod, saa kunde jeg
bekvemt ham snappe og fortære.
En Synd kan det jo ikke være:
for, hvis han gør det, maa man se
deri Guds Vilje — den bør ske!
Saa faar jeg ligge og se til,
Forsynets Vink jeg lyde vil.“

Dog ak! den Mand saa stille stod,
som var han fast til Stenen groet.
Kun Armene bevæged han
med Kraft i Foredragets Iver,
alt mens han præ'ked om, hvordan
den Gud, hvis Skabervilje alt
fra intet har til Live kaldt,
nu ogsaa af sin Visdom giver
Velsignelse til Livets Vækst.
Han lagde herlig ud den Tekst,
at ingen Spurv til Jorden faldt
uden Guds Vilje, og i Nettet
(som af sit eget Køkkensalt
„for Lejligheden“ han supplered)
ej mindste Hundestejle spjætted
uden Guds Vidende og Raad.
Alt var helt viselig indrettet;
selv Bugens mindste Skæl er talt

— her Teksten lidt han variered,
der ellers næppe blev forstaa't
af en saa skallet Menighed
som den, hvorpaa han her saa ned.
Den han nu videre forklared,
hvor kærlig som Forsørger Gud
den ganske Skabelse bevared
og ledte vist den ind og ud,
saa hvert et Væsen fandt sin Føde
og saare faa af Hunger døde,
ja endnu færre vel af Kulde
— i Havet navnlig gælder det,
saa man kan indse der tilfulde,
at Skaberen maa have Ret,
naar han erklærede det hele
for saare godt i alle Dele.
Hvorfor vi og bestandig skulle
fromt vor Taknemlighed bevise
og med hvert Aandedrag ham prise.

Da dette Tema nu saalunde
var saa omstændeligen drøftet,
at sikkert alle de, der kunde
forstaa det, maatte det forstaa,
slutted han Talen af, hvorpaa
han begge sine Hænder løfted —
og over denne andagtstyste
Forsamling han Velsignelsen
med megen Fynd og Alvor lyste
og vendte værdig sig og gik. —
Hajen, hans nysomvendte Ven,
ledsaged ham med langligt Blik.

Saa var da Fiskene alene.
Og da de alle nu som Stene
saa ubevægelige laa
og paa Velsignelsen sig sunded
— og vaagned, de, der havde blundet —

saa sundedes og vaagned med
en ret velsignet Appetit.
Ja, mangen en, der havde svømmet
af Livsens Kræfter milevidt
og derpaa lyttet til, en stiv
ja næsten for stiv Klokketime,
var ved af Hunger at besvime
og frygted næsten for sit Liv.
Dog da de nu omkring sig saa,
helt rigelig der Føde laa
for alle hobet op rundt om.
Og nu med et de alle — som
paa fælles Initiativ —
uden det mindste Øjeblik
at spilde, helt taknemlig gik
fra Prædiken til Maaltid over;
ja Legendarierne vover
at paastaa, denne Del af Festen
— Kærlighedsmaaltidet — var næsten
den, der med størst Andægtighed
blev fejret — skønt foruden Præsten.
Fra mindste Kræ til største Bæst
de alle gabed, snapped, bed
og gumled eller fastbidt sled
i, hvad der var dets Tænder næst.
Den lille Krybefisk alene
sad trygt, i uantastet Fred
mellem Cypressens tørre Grene
og oversaa den sære Scene,
mens filosofisk paa Sanskrit
den ganske stille tænkte sit,
indtil ved dette Syn den misted
sin arvelige Appetit
paa alt, hvad der har Kødet fristet,
saa skønt den intet havde ædt,
det var saa godt, som blev den mæt.
De andre nedenunder aade
som sagt paa Kraft og overmaade
solidt: — det var en vældig Brugen
af Gab og Svælg, en Biden-i

og Huggen-fast, et Fraadseri,
en gensidig Hinanden-Slugen,
hvor Røveren blev selv til Rov:
Med Sildens Hale i sin Flab
og med sin Svans i Hajens Gab
lovpriste fromt en Kabliau
Alvisdoms og Algodheds Fylde.

Den du, o Læser ogsaa hylde!

KARL GJELLERUP.

Thomas Carlyle.

5. Decbr. 1795 — 5. Decbr. 1895.

I de vidunderlige „Erindringer“, Carlyle har skrevet om sin Fader og om sit fattige Barndomshjem deroppe i det puritanske Skotland, fortæller han en løjerlig Historie om en gammel Skolelærer og Skomager, som levede iblandt dem. John Orr hed han; „han var en Mand med et rigt Naturel og af uendelig Kærlighed; men til Tider fik han Anfald af Tøjlesløshed. Saa forsvandt han ugevis i skumle Smugkroer og kom atter til Syne gusten og udtæret, pint af nagende Anger. Maaske var det i en saadan mørk Periode, at han kom til at tænke paa sin Fader, og paa hvorledes han stadig laa hen uden Gravmæle, skønt Stenen alt længst laa færdig tilhugget paa en Stenhuggerplads oppe ved Mein. John havde ikke en Skilling at leje en Vogn for, men nu skyndte han sig hen til Stedet og fik med fortvivlet Anstrengelse Stenen læsset paa Ryggen. Den var saa tung, at den nær havde slaaet ham ihjel. Atter og atter maatte han sætte den og hvile sig; til sidst segnede han under Byrden, og venlige Folk maatte hjælpe den gamle Mand hjem til hans Hus.“

Tit, naar jeg tænker paa Carlyle, smelter hans Billede sammen for mig med denne gamle Skolelærer. En Mand med et vildsomt og stridigt, ulykkeligt Sind og dog saa fuld af Højsind, af Ømhed, af Ærefrygt; saa rig af Indre. Han drager fortvivlet med en Byrde, som han bitter og egensindig har læsset paa sin Ryg, og som ingen vil hjælpe ham med at bære. Han vil sætte en Sten paa sine Fædres Grav; han vil fortælle om deres Tro, om deres Kraft, om deres Sæd og Skikke; han vil lære os at vandre i deres Aand og klæde os i deres Kappe, at leve i deres Gudsfrygt og Nøjsomhed, at elske og hade som de, herske og byde som de, stride og lide som de. Han vil lære os det; han

vil tvinge os til det. Men han mægter det ikke; Stenen er ham for tung; og gode Folk, som kommer forbi, finder den gamle Mand ensom og ulykkelig, segnet under Vægten af sin store, fortvivlede Gerning. De er venlige mod ham, vil gerne hjælpe ham afsted, men peger han paa sin Sten, at den vil han have med, saa ryster de paa Hovedet og smiler og ruller videre i deres raske Trav.

En saadan venlig Mand er f. Eks. John Morley, Generalsekretæren for Irland. Han har skrevet en Essay om Carlyle, som er meget læst, og som er værd at læse; thi den er veltalende og forstandig og human og vel instrueret, og engelsk, o saa engelsk! Og for hver Paastand, Carlyle har fremsat, har Morley fem fuldstændig rigtige Indvendinger at gøre, og naar den vrede Skotte bruger et af sine Kraftudtryk og slaar i Bordet, saa Tekopperne rasler, saa kan den retsindige Englænder fortælle, at dette Udtryk er meget for stærkt og derfor meget uberettiget. Ja ikke engang med Carlyles berømmelige Sprog er Generalsekretæren rigtig tilfreds, for han bruger saa mange Gadedrengeudtryk, og saadanne Ord tager Morley aldrig i sin Mund — aldrig. Summa summarum af Morleys Kritik bliver da, at med al Sympati og Agtelse for Carlyles Personlighed og Beundring af hans Talenter, kan man dog ikke billige hans Ideer, og der er egentlig nu til Dags ikke nogen videre Brug for hans Forfatterskab.

En ganske anden Mening havde en fattig Væver fra Paisley om den samme Sag. Biografien fortæller, at der kom en saadan Mand til Carlyle og takkede ham, fordi han havde lært ham, at Mennesket lever ikke ved Bevisførelse, men ved Tro: *man does not live by demonstration but by faith;* Verden havde længe været ham et øde Tempel, — Carlyles Skrifter havde gengivet Tingene deres Betydning for ham. — Jeg tager ikke i Betænkning her at anvende Ordet, at hvad der er skjult for de vise og forstandige, er aabenbaret de umyndige. En Mand som Morley kan have Ret i de fleste af sine Indvendinger; — lad ham have Ret i dem alle, saa sandt som Carlyle, eksentrisk og ensidig som han var, i Reglen var meget uretfærdig og ofte har positivt Uret. Det er saa let at vise hans Fejl og Modsigelser og Begrænsning; men det er aldeles ikke det, det kommer an paa ved Bedømmelsen af en saadan Aand. Hvad det gælder om er det, som allerede Taine har betonet: at have Organet for at kunne opfattè ham. Der skal et Øre til som til Musik; man maa være en Smule forelsket i ham og i de Ting, han taler om, for ikke at stejle over ham; man

maa have en Nerve, der berøres elektrisk, naar han begynder sin fængslende Tale. Jeg tror, man har dette Øre, hvis man har bevaret noget af den Sjælens Primitivitet, som det er saa lykkeligt at eje. Han taler selv ud af en saadan Hjertets Oprindelighed, og han taler til dem, der har en Smule deraf eller længes efter den.

Men hører man ikke til deres Tal, hører man til dem, som Intelligensen er løbet af med, saa vil denne intelligente kunne skatte ham fra et andet Synspunkt. Han vil have det historiske Blik for en saadan Naturs Betydning, et Øje, der ser, hvilke stærke og forskellige Udslag af menneskelig Aand der maa til for at drive Tidens Hjul, og han vil se, at det Stød, Carlyle har givet, er af uberegnelig Virkning. Dets Styrke er ikke det choque, hvormed det rammer baade Ven og Fjende; dets Styrke er den, at det har ramt saa mange, at det er blevet en sjælelig Bevægelse i en talløs Mængde Mennesker i vort Aarhundrede, er blevet en Del af deres Sjæl. Og er det gaaet mange som hin Væver fra Paisley, at disse Skrifter har *„restored the significance of things“* for dem, saa har de netop udrettet noget uberegneligt værdifuldt, og saa bliver Carlyle at bedømme, ikke som Tænker eller Politiker eller som den litterære Kritiker, — paa disse Punkter har han ingen almen Gyldighed — knap nok som Historiker og Stilist, hvor han dog er saa betydelig, men som en vækkende, forkyndende, formanende Aand, en digterisk, profetisk Skikkelse, en Præst i Ordets blivende Forstand, saa sandt som hans Hjerte helt igennem bevægedes af det, han selv har kaldt: *„the vast concerns of an Eternal scene.“*

En Præst for vor Kulturtid, kan man føje til. Han bebrejder Voltaire, at han havde for ringe Dybde til at opdage sin Tidsalders bageste Tendenser, end mindre var Højsindet nok til at staa dem imod; han har dermed, som med omvendt Skrift, givet sin egen Karakteristik, har røbet, hvad der var hans Stræben, og bebudet, hvad der skulde blive hans Fortjeneste.

„Annandale“, fortæller Carlyle om sit Barndomshjem, „havde længe ligget Norden for Lands Lov og Ret. Folk var nok hørt op med at ride paa Røvertog, men Virkningerne af dette Liv havde ikke fortaget sig. *„The gallant man“* paa disse Egne var endnu et vildt Naturmenneske, næsten dyrisk. Kun nogle udvalgte faa havde dannet en Menighed. De havde bygget et lille

lyngtækt Forsamlingshus i Ecclefechan“ — — „min Barndoms fattige Tempel, mere helligt for mig i dette Øjeblik end maaske den største Katedral dengang kunde have været; raa, klodset, nøgen — ingen Kirke i Verden kunde være det mere end den — men der var hellige Luer, Tunger af den himmelske Ild, der tændte, hvad der var bedst i et Menneske, tændte, hvad der endnu ikke var gaaet ud. Forunderligt levende staar disse gamle Ansigter for mig, saadan som jeg saa dem hver Søndag, de tungt bebyrdede, taalmodige, altid opmærksomme Ansigter; den sparsommelige, renlige Fattigdom hos disse gode Folk, deres pænt vedligeholdte Klæder med gammeldags Veste, alt dette ser jeg endnu undertiden for Øje, 60 eller 65 Aar efter hine Dage; — o evigt underfulde Tid! o Død! o Liv!“

Paa denne Jordbund, af denne Slægt var han vokset frem; han har fortalt om disse Puritanere i mange træffende Skildringer: et Folkefærd, der endnu sad inde med et afsidesliggende Folks primitive Egenskaber: Legemsstyrke, Forvovenhed og Trods, Udholdenhed og Nøjsomhed; dertil Stolthed, ubøjelig Fasthed og bidsk Knaphed. Lidenskabelige Følelser med hurtige Ytringer, og — hvor de tager Retning mod det gode — med dyb Inderlighed og rørende Trofasthed. Gammel Gudsfrygt, hærdet i Religionskampe, skærpet ved en abstrakt og kategorisk Kristendoms Forkyndelse; rodfæstet Pietet mod Fædrene, mod deres Skikke og Meninger, — endnu en Rest af Stammefølelse hos disse Folk, der saa vort Aarhundrede gry.

Han var en tro Søn af denne Slægt, som han var en tro Søn af sin Fader, den fattige Murer og Bondemand, ved hvis Minde han hang med en Ærbødighed og Beundring, der grænser til Kultus: „en Mand, sund paa Legeme og Sjæl, frygtende Gud, arbejdende med Omhu paa Guds Jord, med Tilfredshed, Haab og utrættelig Beslutsomhed . . . en Mand i aandelig Overvægt; hans jordiske Liv var belyst og overhvælvet af et himmelsk. Han var religiøs med alle sine Sjæleevners Tilslutning; Religionen var hans Polarstjerne, uden Religion vilde han have været intet.“

Det blev Carlyles lykkelige Lod at kunne modne den Kerne af Naturkraft, denne Afstamning havde givet ham, gennem et bevæget Kulturliv, gennem dagligt Samkvem med betydelige og fra hans egen Natur udpræget forskellige Personligheder.

Hans begejstrede Ungdomsvenskab med den senere saa navnkundige Religionsstifter Edward Irving var den første frugt-

bare Udviklingsgrund for hans alt for primitive Naturel. Under Samlivet med denne lykkeligt begavede, tidligt modnede og dannede Mand, just i Ungdommens kritiske Dage, udfoldede Carlyles haarde, indesluttede Sind sig Dag for Dag, inddrak den Kultur, der mødte ham i Vennens Personlighed og i det første Møde med Aarhundredets Digtning og Videnskab, hvortil Irving førte ham.

Den smukke og rigt begavede Jane Welsh, som havde været Irvings første Brud, blev Carlyles Hustru og efter sin Død hans Helgeninde eller Afgudsbillede. Hun ofrede ham alt, sin Formue og sine Talenter, sit litterære Navn og, man kan sige, sin daglige Lykke. Hendes fint udviklede Personlighed, dannet gennem Opdragelsen i et udmærket og fornemt Hjem, blev ikke blot Mennesket og Manden Carlyle til saa rig Velsignelse, men har utvivlsomt ogsaa været en Ledestjerne for hans Tænkning. Hun fremstillede for ham — ligesom Faderen var Grundtypen for hans Religiøsitet — det Humanitetens Ideal, den Livets Finhed og Dannelsens Overlegenhed, som hans djærve Afstamning afskar ham fra at opleve i sig selv. Ukendt med Verden, ja fjendsk mod det civiliserede Liv, som han oprindelig var, stedse tilbøjelig til Bitterhed og Foragt mod den jævne Virkelighed, behøvede han i sit daglige Liv en saa elskelig Mindelse om det forædlede Menneskes Værdi for ret at fatte og skatte Verdenslivets Rigdom; hvo ved, til hvilke Miskendelser af det menneskeliges Ret og til hvilken Skævhed i den religiøse Kritik Carlyle kunde have ladet sig drage, om ikke hans *wise little woman* havde holdt ham tilbage med sin milde Haand.

Og hvem ved, hvad det hele var blevet til med ham, hvis han ikke, endnu i sin tidlige Manddom havde haft den Lykke i lang Tid dagligt at omgaas det moderne Englands skarpsindigste Tænker og redeligste Mand, den dengang endnu unge og lidet kendte John Stuart Mill. Carlyle skældte og haanede denne Ven, hadede hans Rationalisme og Ateisme, foragtede hans positivistiske Retning, hans Tro paa Videnskaben, paa Demokratiet og paa den moderne Økonomi; han gjorde utroligt Nar af hans Tørhed og Pedanteri og snærter hans radikale Klikeri; dog maa han i sin Vrede indrømme, at han er det bedste Menneske, han har kendt, og det er ikke for dristigt at paastaa, at naar det lykkedes Carlyle paa saa enestaaende Maade at faa vor Tid i Tale, da er det ganske sikkert for en stor Del, fordi han gennem Stuart Mill kom i virkeligt Forhold til dens Ideer.

I øvrigt var Carlyles Livsførelse i London, hvor han levede et Antal Aar, en Række af interessante Bekendtskaber. Han var Lærling af Coleridge og omgikkes Southey, var Ven med Dickens som med John Sterling, hans Erindringer er fulde af Berøringer med saadanne Mænd; hans Brevvekslinger, frem for alt med Goethe og med Amerikaneren Emerson, vidner om, hvor indgaaende hans aandelige Samkvem kunde være.

De boglige Indflydelser, hvorunder han stod, var højst mangfoldige og dybt indgribende. Begivenheden i hans litterære Liv var Mødet med den tyske Romantik, hvortil Coleridges Skrifter førte ham. Han fulgte sin Lærer i hans Forsøg paa at indføre tyske Ideer og tysk Litteratur i England, men hans Begejstring skød over Maalet. Han frastødte Englænderne ved den voldsomme og uformidlede Forplantning af det fremmede, og han optog det selv ukritisk og eksentrisk. Lad ham tilbede Goethe, — men at skildre ham som en Profet og en mægtig Kristen er dog vel at gaa noget vidt, og hans larmende Begejstring for Mænd som Novalis og Jean Paul vækker alt for tit et Smil hos Læseren. Man mærker i saadant den store geografiske Afstand mellem Datidens England og Tyskland, og Afstand forherligede alt for Carlyles romantiske Blik. Derimod maa man beundre, at han — trods denne Afstand — fik saa central en Forstaaelse af den vanskeligt tilgængelige Fichte. Han optog hans Tanker i sig indtil slavisk Efterligning, men han betalte rigelig sin Gæld til den store Tænker ved den glimrende Forkyndelse, hvormed han godtgjorde disse Ideers Betydning.

De stærke Indflydelser, hvorunder Carlyle var vokset op og levede, var dog kun en Del af hans sjælelige Betingelser. Hans Standpunkt havde fuldt saa meget Rod i hans eget stærke Sind, — haard og kantet, som han var, trodsig og egensindig; modtog han meget, forkastede han end mere; han vandt den halve Del af sit sjælelige Indhold gennem Protester mod det bestaaende.

I disse to Bevægelser: begejstret Tilslutning og hensynsløs Vragen ytrer hans Ejendommelighed sig, mere end i fri, selvstændig Skaben. Han er ofte kaldet en andenhaands Tænker og til Dels med Rette, thi hans Ideer er tit nok dannede umiddelbart under fremmed Indflydelse, og han har ikke sat nogen ny Begyndelse i Tankens Verden. Oprindeligheden ligger i det Præg, som alt, der gik gennem hans Bevidsthed, modtog af hans Personlighed. Lad mig søge at give et Grunrids af denne, førend jeg

prøver det umulige: i saa kort en Sammenhæng at give Begreb om hans Værk.

Hans Intelligens var baaret af en usædvanlig Hjernekraft; han var en af de vældigste Læsere, der har levet. I sin Skolemestertid — fortæller han — læste han, skønt en stor Del af hans Tid var beslaglagt af Undervisningen, et Bind af Gibbon om Dagen og bevarede i sin høje Alder en meget tydelig Erindring om disse Bøgers Indhold. Til sine Artikler om Voltaire og Diderot, som han forfattede paa nogle Maaneder, læste han disse Forfatteres lange Rækker af Skrifter igennem, læste saa godt som uafbrudt fra Morgen til Aften, indtil han havde udtømt sit Stof og fyldt sig til Randen; skrev saa ud af sin Erindring om det læste, kun sjælden støttet af Optegnelser. Han havde lært sig selv de fleste europæiske Kultursprog og læste dem allerede i sin Ungdom flydende. De tre Hovedlitteraturer beherskede han som vistnok ingen af hans samtidige. Goethe erklærer hans Kendskab til den tyske Litteratur for større end de fleste Tyskeres. Han hører til de faa, som har kunnet udholde at læse Jean Paul helt igennem, ja skal endog have gjort det mere end en Gang. — Sin høje Rang som Historiker opnaaede han ved en ubetvingelig Trang til Selvsyn. Han helmede ikke, saa længe der var et Dokument i Sagen, han kunde faa fat paa. Hans Forarbejder til „Cromwell“ og „Frederik den store“ skal have været enorme.

Med al denne voluminøse Videtrang og aandelige Bærekraft skortede det dog Carlyle paa egentlig Tilegnelsesevne. Hans Opfattelse er ensidig og vilkaarlig, dikteret af hans Standpunkt og Sympatier. Han arbejder i bestandig og lidenskabelig Vælgen og Vragen. Hvad der finder Sangbund i hans Sjæl, giver mangedobbelt Genlyd; men mangfoldige Toner gaar ham forbi uden at frembringe en eneste Svingning i ham. Hvad han ikke forstaar, foragter han, og hvad han har Mistanke mod, vil han ikke forstaa. Han manglede ganske Naturforskerens Evne eller Dyder: at tage en Ting mellem Fingrene, vende og dreje den, til den er set fra alle Sider og erkendt i hele sin Bygning, er ham ganske umuligt. Hans saglige Sans er den historiske Dokumentation ikke den analyserende Undersøgelse.

I Samtale var han utilbøjelig til at drøfte. Naar han overhovedet talte, fremsatte han sin Mening uden Hensyn til andres

Indlæg, ja ofte uden at lade sin Tale afbryde af dem. — Overhovedet lod han sig ikke belære uden om det, han fra først af var anlagt paa at erkende. Derfor blev han saa tidlig færdig med sin Udvikling. Efter at han var kommet til Mands Modenhed, skete der alt for faa Nydannelser i ham, og Resten af hans lange Levetids Arbejde blev kun Udfoldelsen af Ungdommens Spirer. „Der Mann der Gründlichkeit wird zuletzt nur der Sophist seines Jugendwahns“, siger Kant etsteds; det mismodige Ord passer kun alt for godt paa Carlyle.

Den betydeligste Side af Carlyles intellektuelle Liv var hans ejendommelige Evne til i sin Fantasi at bearbejde og udfolde et givet Forestillingsindhold. Han forstod i vidunderlig Grad at danne sig en Anskuelse enten af en Ide eller af en Begivenhed og at gøre disse anskuelige for andre. Dette gør ham saa enestaaende som historisk Skildrer og giver ham overhovedet hans høje Rang som Skribent, som Forkynder af sin Retnings Ideer.

Hans Sprogmidler er uudtømmelige; han er den mægtigste Retor blandt moderne engelske Forfattere. Og næsten aldrig er han oratorisk. Den stærke, uafladelige Stemning i hans Tale kan virke trættende, ja i Længden vække et vist Lede som ved for megen Pedalbrug — men han er i sine moderne Skrifter aldrig Ordgyder; han siger udtrykkelig, at han aldrig tillod sig at nedskrive en Sætning, uden at han havde forvisset sig om, at der var sagt noget dermed. Han taler gennem en Vælde af Realiteter. Hans Stil er overstrømmende, ofte fantastisk og barok, men altid fængslende ved sit Liv og ved sin Vægt. Datidens akademiske Naturer som Macauley og Jeffrey frastødtes af den, men Southey læste hans „Franske Revolution“ seks Gange, og Dickens førte den i lang Tid med sig, hvor han end var. Mill fortæller, at da han endelig havde lært at forstaa „Sartor Resartus“, læste han den med uophørlig Beundring og den mest levende Henrykkelse.

Stærkest virker dog Carlyle som Aand ikke ved sine rent intellektuelle Gaver, men ved de Karakteregenskaber, der bærer og former hans aandelige Indhold. Her er han helt paa første Haand; hans Følelsesliv er ægte og oprindeligt, som det er at vente hos en Mand, der saa umiddelbart er vokset frem af Folkets Rod. Hans Personlighed havde den Fasthed, som det giver at være blevet til, hvad man er, alene ved sin egen Vilje, at have trodset usle Kaar og den lave Herkomsts Hindringer. Hans Følelsesliv er kraftigt, uden megen Sanselighed. Selv hans

Erotik viser kun sin aandelige Side. De æstetiske Kunstglæder, som henvender sig umiddelbarest til Sanserne: Nydelsen af Billedkunst og Musik, synes han kun at have haft ringe Sans for; derimod var Naturskønhed ham en idelig Kilde til entusiastisk Glæde. Den store Natur: Havet, Klipperne, Heden, optager ham stærkest; Taine fremhæver hans fantasifulde Skildring af Polarnaturen i „Sartor Resartus". Det idylliske Landskabs Fred, hans Barndoms Solway og de grønne Dalstrøg om hans Hjemstavn smelter ham til barnlig Henrykkelse. Dog er Følelsen for det ophøjede, i Naturnydelsen som i hele hans æstetiske Liv, den afgjort fremherskénde Følelse. Den puritanske Poesi er gammeltestamentlig, og Carlyles Livspoesi bevarede bestandig denne Karakter. Storhed og Helhed, Majestæt og Styrke var de Bestemmelser, der satte hans Følelser i livligst Bevægelse. Her er han uafladelig skaberisk; han forstaar at se og føle den ophøjede Side af et Forhold, hvor de fleste aldrig vilde mærke den, og han taler om den med profetisk Ild.

Af ømme Følelser er Pietet den, som han røber mest uforbeholdent; vi kender den fra Omtalen af Faderen; ogsaa i Forhold til sin Moder taler han rørt og inderligt. Han havde noget af Stammefølelsens Konservatisme i sig, og denne har haft afgørende Betydning for hans Anskuelser. I Aarenes Løb vokser en Følelse af Næstekærlighed stedse stærkere frem i ham. Han føler sig i Brodersamfund med Medmenneskene, tiltaler sine Læsere som Brødre, vender sig med Ømhed til de lidende, med Harme mod Uretfærdigheden, hvorunder de lider. Denne Barmhjertighed er uden sødlig Bismag; den ledsages af skaanselsløs Retshaandhævelse og bidende Spot over den forlorne Nænsomhed mod Forbrydere.

Den intensive Virkning, hans Følelse frembringer, skyldes ogsaa det faste Viljesliv, hvoraf den ledsages og sættes i Bevægelse. Der er intet af Plantenatur i hans Sjæl. Det vokser ikke i ham, det drives frem. Han lever i Kamp; man mærker bestandig Arbejdet, Selvtvangen i hans Udvikling. Han kæmper med sin Natur som med sine Modstandere, med sit Stof og sine Ideer, med Sproget, med Pennen og Papiret.

Denne bestandige Villen fyldte hans Liv med Møje og hans Sind med Bitterhed, men giver ham hans hele Karakter. Hans Standpunkt i alle Livsspørgsmaal var frembragt og fastholdt af Vilje.

Han er først og fremmest en Overbevisningens Mand. Goethe har karakteriseret ham i høj Grad træffende ved at udtale netop dette. „Carlyle var saa lykkelig“ sagde han, „at eje en oprindelig Overbevisning, ud fra hvilken han uden andres Hjælp kunde udfolde den Kraft, der laa i ham.“ Hans Oprindelighed var netop denne det personlige Princips. Saa excentriske hans Følelser end kunde være, saa fast laa dette Karakterens Tyngdepunkt i ham selv, og saa villigt og uforbeholdent han end optog fremmede Tanker, saa afgjort bliver de hans Ejendom ved at indsmeltes i hans Karakters Ejendommelighed. Som Viljen gør hans Anskuelser til Overbevisning, saaledes faar hans af Naturen sværmeriske Følelsesliv sin Karakter af Entusiasme ved at ledes ind i hans Viljes Retning. En entusiastisk og energisk troende kan man kalde ham, hvis man i Korthed vil give ham en Karakteristik.

Carlyle var sig denne Viljefasthed og stærke Tro bevidst, og han skattede den som sit Livs egentlige Bærer. Han mente at have frelst sig gennem Haabløshedens Timer ved „en fortvivlet Stædighed, der vægrer sig ved at opgive dette besjælede Jeg.“ „Ti Muldyrs Stædighed har jeg undertiden kaldt det; men i fuldeste Forstand er der ogsaa noget ved dette, som er et Menneske værdigt. Jeg har i mit Livs Løb, midt blandt dets mange usigelige Velsignelser ikke haft noget andet virkeligt Grundanker at holde mig til under haarde Bølgeslag: menneskelig Haardnakkethed, grundet paa virkelig Tro og Indsigt, det er noget, der duer, det er det bedste.“

I sit personlige Liv praktiserede Carlyle denne Stædighed i fuldeste Maal, og den hele Sindsbeskaffenhed, der blev saa betydningsfuld for hans litterære Personlighed, blev, som det fra alle Sider bevidnes, til ringe Glæde for hans Omgivelser. Allerede fra hans Ungdomstid hed det, at Tom var *„gey ill to live wi'“*, og Ufordrageligheden i Omgang steg med Aarene. Selv ikke Hustruens Blidhed og opofrende Omsorg fik Bugt med den mørke Utilgængelighed, hvori hans irritable Sindstilstand ytrede sig. Han talte i Reglen ikke til hende før ved Aftensbordet og stillede de urimeligste Fordringer til det daglige Hensyn. Den mindste Forstyrrelse bragte ham ofte ud af sig selv, og han sparede da ingen, selv ikke dem, der stod ham nærmest og var ham kærest. „En positiv Kristen“, siger hans Hustru, „i at bære andres Lidelser, var han en rasende Thor, naar han selv blev stukket med en

Knappenaal.“ Han misunder Fangerne i et Tugthus deres uforstyrrede Ro i Cellen. Lad os høre ham i hans eget, uoversættelige Sprog: I fancied, I, for my own part, so left with paper and ink, and all taxes and botherations shut-out from me, could have written such a book as no reader will here ever get of me. Here, alas, one has to snatch one's poor book, bit by bit, as from a conflagration and to think and live, comparativly, as if the house were not one's own, but mainly the world's and the devil's.

Dette ulykkelige Temperament havde sin Rod i et legemligt Onde, i Fordøjelseslidelser, som sjælden eller aldrig forlod ham, og som til Tider truede med at nedbryde hele hans Natur. „Den forbandede Heks „Dyspepsia“ rider mig med Tøjle og Trense og stræber at gøre min lysvaagne Dag til en gusten Nattemare. Jeg staar imod, alt hvad jeg kan, rækker hende aldrig en Finger, men hun gør mit Hjerte for Alvor tungt og min Strid smertelig og haabløs.“ Han tilbragte allerede i sin Ungdom Uger i Søvnløshed og tæller de Tider, da han var ganske fri for Lidelser, som Lyspunkter i sin Tilværelse. Hvad Under, at han blev tungsindig og gnaven, hvad Under, at han til sidst kun befandt sig vel ved Tungsindighed og Gnavenhed, ja tillagde sin Tilstand en vis aandelig Værdi. Hvor han i sin „Cromwell“ fortæller, at den store Puritaner havde Besvær af sin Galde, indskyder han en Parentes: *„Samuel Johnson also, — all great souls are apt to have.“*

Et andet personligt Motiv i Carlyles Bedømmelse af Mennesker var Bevidstheden om hans egen ringe Herkomst. Han bevarede stedse noget af Almuesønnens Uvilje mod Samfundets Patricierside. Da han som ungt Menneske for første Gang kommer ind i en Edinburg-Klub og ser de soignerede Gentlemen sidde ved deres Aviser, dukker denne Misstemning straks op i ham. Hans Udbrud ved denne Lejligked: o *fortunatos nimium!* forraader den ikke levevante Mand. Han er sig denne Svaghed bevidst. Han beklager sig over sin stærke Tilbøjelighed til at undervurdere denne Verdens store, „og jeg indser vel, at denne Følelse stammer fra mine Livskaar.“

Ret livligt kommer denne Foragt opadtil til Orde i en Ungdomserindring. „Georg IV besøgte Edinburg. Jeg selv var der ikke. Jeg var bleven ækel ved denne rædselsfulde Loyalitet hos alle Klasser i Anledning af det forestaaende Besøg af denne Person, som de kaldte „Konge“, men som jeg i min private Radikalisme kaldte — jeg ved ikke hvad. I hvert Fald: Loyalitet var ikke

den Følelse, der besjælede mig overfor noget Stykke af dette Fænomen. Til sidst, da jeg en Dag paa Politiplakaten læste, at „man ventede, at alle ved H. M.'s Ankomst vilde være gallaklædte i sort Kjole og hvide Ducksbenklæder, snærrede jeg ved mig selv: Fordømte Lakejsjæle! Hvis jeg skulde forandre noget ved min Paaklædning, skulde det da være at tage hvid Kjole og sorte Bukser paa; men jeg foretrak at forlade Byen og være fraværende og tavs ved denne Blomstring af Spytslikkeriet."

Saaledes skænker Bitterheden ham dog en for en tænkende Mand og Moralist uskatterlig Gave: en trodsig Uafhængighed, der afskærer ham fra ethvert personligt Hensyn. Han er kemisk fri for Snobberi og har aldrig haft med Partier at gøre, hverken politiske eller religiøse. Han tilhørte ingen Sekt, intet Kirkesamfund. Han nægtede gentagne Gange at overtage vellønnede journalistiske Hverv for ikke at rodes ind i Partivæsenet. Han ønskede at staa alene, og han fik sit Ønske opfyldt. Han vandt derved sin store Selvstændighed, men maatte betale den med sit Livs Ensomhed.

Man maa læse ham selv for at faa Begreb om, hvem han var, og hvad han vilde. Jeg tager som Prøve paa hans Forfatterskab et Stykke af hans „Oliver Cromwell". Denne Bog er forfattet ved en kyklopisk Sammenstilling af Aktstykker: Breve og Dagbøger, Dokumenter og Beretninger fra Cromwells egen Haand, ordnede med behændig Kyndighed til et mægtigt. levende Billede. Carlyle har været banebrydende i moderne Historieskrivning ved Indførelsen af denne Metode. Taine lovpriser den og siger, han vilde ønske, at alle historiske Bøger var skrevne paa den Maade. Skal der skrives en brugelig Bog om Carlyle, maa den skrives efter samme Princip og ikke anderledes; hvor ferske og fattige er ikke de Forsøg, som er gjorte paa i mere eller mindre akademisk Form at fortælle eller forklare Ejendommeligheden i dette Forfatterskab! Den stikker jo netop i det uudsigelige, i det, han knap selv kunde sige, som han følte et Sted dybt inde i sig, og som man maa læse sig til imellem hans Linier. — Nu, Carlyle har søgt, som ingen anden, at holde sig til Teksten, da han skrev sin „Cromwell"; men det vil ikke altid lykkes ham. Hans stærke Subjektivitet, der bevæger sig usynlig bag det hele Værk, træder paa given Foranledning des stærkere frem. Saa bryder han ud i heftige Monologer, bliver begejstret eller skælder ud, bedst som

han sidder i Dokumentationen. Saaledes i dette Sted, der er en Slags Kommentar til et Brev fra Cromwell til hans Frænke Mrs. Masham i Otes, som har haft hans Sønner i Huset; i sin Tak for hendes Venlighed indfletter Cromwell i puritansk sekteriske Udtryk en Bekendelse om sin syndige Vantro i Ungdommens Dage, og om sin vidunderlige Frelse til Troen og Livet.

„Der er to eller maaske tre af Cromwells Sønner i Felsted Skole paa den Tid; en sandsynlig Gisning er det, at han har taget Dick over til Felsted, dengang han var der paa Otes-Egnen og var de fromme Mashams til saa megen Trøst under sit Sommerbesøg i Otes. — Hvilke Glimt af længst henrundne Somre, af længst forsvundne menneskelige Væsener, i udhugne Pludderhoser, i stivede Pibekraver, i Hættekappe og Fardingal aldeles levende i deres antikvariske Dragter, levende Mænd og Kvinder; — belærende, af stor Interesse for en og anden! Mrs. St. John kom ned til Frokost hver Morgen under det Sommerbesøg i Aaret 1638, og Sir William læste Bordbønnen alvorligt, og de sagde høfligt hinanden smukke Ting. — Og de er forsvundne, de og deres Ting og Taler; — alt er tavst som Ekkoet af de gamle Nattergale, der sang hin Sommer, som Blomsterne paa de gamle Roser. — O Død! o Tid!

„Thi den sjælelige Udstyrelse hos disse brave Folk er blevet ikke mindre uforstaaelig, antikvarisk, end deres spanske Støvler og fligede Huer. Den velærværdige Mark Noble[1]), min ærværdige imbecille Ven, opdager i dette Brev Bevis for, at Oliver engang var en meget udsvævende Herre. O min ærværdige imbecille Ven! Har du selv aldrig levet et indre Liv, eller har du blot levet et Sanseliv eller Maveliv? Din Sjæl længtes aldrig mod de rene Højder, som ganske er skjulte for dig; aldrig tørstede du som Hjorten paa de vandløse Steder. Det var aldrig en Sorg for dig, at den evige Polarstjerne er gaaet ud, har flyttet sig i mørke Skyer; — blot en Sorg, at en eller anden Patron glemte dig, naar et Sognekald blev ledigt?

„Moderne Læser! dunkelt maa dette Brev tykkes dig; jeg vil raade dig til at gøre et Forsøg paa at forstaa det. Der er i det en Beretning om Menneskelighed, som vejer op mod alt det øvrige; et uomtvisteligt Certifikat om, at Mennesket engang havde en Sjæl, at Mennesket engang vandrede med Gud, — hans korte Liv en

[1]) En Cromwell-Biograf, som Carlyle bestandig fejder imod.

hellig Ø, ombæltet af Evighed og Guddomme. Var det ikke en Tid for Stormænd? Helte var dengang mulige. Jeg siger: du skal forstaa dette Brev! ... Ja, der er en Klang i denne Olivers Sjæl, der lyder af det uforgængelige. Med ædel Sorg, med ædelt Taalmod længes han mod den høje Kaldelses Maal og Løn. Jeg synes, han har valgt den bedre Del. Verden og dens Larm — om de blot vilde lade ham i Ro. Dog, han vil vove det, vil virke og lide for Guds Sag, om Kaldet kommer. Og hvem havde mere Grund dertil? Han havde kendt megen Vaklen, var sluppet ud af Mørket til vidunderligt Lys; han vil aldrig fortjene den mindste Hvid. Selvets Tilintetgørelse, „Selbsttödtung“ som Novalis kalder det; at kaste sig selv for Guds Trones Skammel. „Leve eller dø for evigt; som du vil, ikke som jeg vil!“ — Broder, har du aldrig under nogen Form haft saadanne Øjeblikke i din Historie? — Du kender dem ikke, end ikke af troværdigt Ry. Nu vel! saa var din Vej paa Jorden fredeligere; men det højeste var aldrig i dig, det højeste vil aldrig komme ud af dig. Du kan føre et Liv som en velplejet Hushund, med Guldhalsbaand maaske og Foder nok; men Kampen, Heltedøden og Sejrens Ildvogn, der bærer Mennesket op til de udødelige, skal aldrig blive dine. — Jeg ynkes over dig; — pral ikke, at jeg ikke skal nødes til at foragte dig!“

Vi har den hele Carlyle i dette Stykke: Historikeren, Fortælleren og Taleren, Puritaneren og Romantikeren, Profeten og Politikeren. Cromwell var hans Helt — fordi han var en Helt, et Stormenneske; fordi han var Puritaner; fordi han var et hensynsløst Herskertalent; fordi han var en Mand fra det 17de Aarhundrede. Carlyle var opfyldt af det 17de Aarhundrede; han fandt i dette Tidsrum en Kraft og en Karakter, en Dybde, en Oprindelighed og en Tankestyrke, som han forgæves leder efter i „de to ugudelige Aarhundreder“, som fulgte efter det. Han har overdrevet dette, som han overdrev alt, men han har, tror jeg, Æren af at være den første, der har peget paa dette stærke Aarhundredes overordentlige Betydning i Aandslivets Historie; fra mange Sider vil man nu til Dags billige denne hans Vurdering, først og fremmest enhver, der beskæftiger sig med Filosofiens Historie. Til Beundringen for det 17de Aarhundrede svarer hans Foragt for det 18de. Dets Overfladiskhed og Verdslighed, dets Negativitet overfor Gud og Mennesker — Vantro og Egoisme — dets tomme Poesi og upraktiske Idealer tilspidser sig for ham i Deis-

mens og Frankrigs Koryfæ, den store Persifleur, Voltaire. Carlyle har tegnet Voltaire vilkaarligt, ensidigt, som han opfattede det Aarhundrede, Voltaire tilhørte, og i denne Opfattelse og i Protesten mod Rationalismens Tidsaand kendes hans egen Livsanskuelse tydeligt. „Intelligens er ikke hele Mennesket“, vil han sige; „den største Del af os bestaar af Følelser og Drifter, som er os ganske gaadefulde, og at afvise disse Sjælesiders Part i Sagen, er en højst ufuldstændig Fremgangsmaade. Hvor taabeligt er det ikke at opholde sig over „Daarskab“, som om vor Tale blev andet end Daarskab, naar den vil nærme sig det højeste.“ Hvor let bliver ikke alle vore Forsøg paa at udtrykke dette ufattelige latterlige? Hvor misforstaaet at gøre Latteren til Sandhedens Kriterium!

Altsaa mod Forstanden med dens Kritik og dens Fjernelse af det rationelt set værdiløse stiller Carlyle Følelsen med dens umiddelbare Bekræftelse af, hvad den finder værdifuldt. Imod de personlige Egenskaber, som Rationalismen priste: Tankeklarhed, Vittighed, Verdensklogskab, opstiller han Dybsindighed, Alvor, Ømhed, og først og fremmest Ærefrygt som uundværlige Grunddyder.

Med denne Underordnen af Forstanden følger en Udvidelse af Verdensbilledet. Vor Bevidsthed om Tilværelsen indskrænker sig ingenlunde til, hvad vi erkender, men bestaar langt mere af, hvad vi aner og tror; ikke blot Sansning og Dømmekraft, men i overvejende Grad Fantasien opbygger det for Mennesket naturlige Verdensbillede, og dette udvider sig for det første i Rummet: over hele Naturen, over Universet, for det andet i Tiden: over Menneskeslægtens hele Levnedsløb. Saaleder erkendes det endelige, vi ser, at ligge i det uendelige, vi ikke ser; og idet dette uendelige nu erklæres for Aand, kan Sætningen: det synlige i det usynlige, føres videre: det sanselige i det aandelige, Verden i Gud.

Her er vi naaede til Hjertepunktet i Carlyles hele Livsanskuelse, til hans mægtige, fantasirige Religion: Gud som Tilværelsens Aand og Væsen og Vilje, „Verden som Guds Klædebon“, Mennesket som Guds Tempel, Guds Billede, som — „jeg ved ej hvad — Lysfunker flydende i Guds Æter.“ I barok Anskuelighed fremstiller Carlyle denne Tanke i Ungdomsskriftet „*Sartor resartus*“, „den omsyede Skræder“, hvor han foredrager „Klædernes Filosofi“. Alt hvad der eksisterer, er Aandens, Guddommens Klæder, Sym-

boler og ydre Tegn, hvorigennem Verdensaandens altgennemtrængende Kraft aabenbarer sig og virkeliggør sig. Her staar han midt i Kalvinismens absolute Gudsbegreb, hvori han var opfødt, i Spinozas Panteisme, i Kants transcendentale Idealisme, i Novalis' og Jean Pauls sværmeriske Tilbedelse af Alguden. Han forstaar at smelte disse sammen til et Hele, at finde det Punkt, hvor Puritanismen og Romantiken, hvor Skotsk og Tysk kan mødes, og hvor det svimler aldeles for Englænderen.

Man maa se bort fra disse Tankers tilfældige Form og agte paa, hvad der rører sig bag dem. I Virkeligheden en primitiv og storladen Religiøsitet og, som jeg tror, en Religiøsitet af blivende Betydning, fordi den paa intet Punkt kolliderer med, hvad der fysisk og logisk, moralsk og æstetisk er et kultiveret Menneske ufravigeligt, og fordi det, den bringer. er lige saa ufravigelige religiøse Værdier: den Livets Baggrund eller Tilværelsens Perspektiv, den Løftelse og Ydmygelse af Sindet, som Kulturmennesket saavel som den enfoldigste Sjæl har behov, fordi det simpelt hen kun er, hvad der hører med til fuldstændig Menneskelighed. Han taler ærefrygtsfuldt om Liv og Død, om Universet og Tiden, om Menneskets Skæbner og Menneskets Kald, om Sjælens og Guddommens lønlige Dybder; taler med Ord, der minder om Profeters og Salmisters, oftere med Ord, man synes aldrig at have hørt; Oprindeligheden i hans religiøse Patos giver ofte hans Tale en uforlignelig Højhed.

Den primitive Undren over Livet, som er det vanesløve Kulturmenneske saa fjern, er Carlyles religiøse Begyndelse; „Tilværelsens store Faktum er ham for stort"; „han kan ikke slippe bort fra denne Virkeligheds forfærdende Nærværelse"; han føler sig „overvældet af den forvirrede og omskiftelige Tilværelses mangfoldige Svingninger; føler sig henrevet, magtstjaalen, kvalfyldt under den store, mørke, gaadefulde Skæbnes Gang." Han knuges under Tanken om Tiden, at Tiden svinder og vender ikke tilbage; dette at man skal dø — at Døden gives, og at den er Livets eneste Vished. „Tid, o Tid! Forunderlig og frygtelig er du! — Alt haster fremad; Menneske følger Menneske; hans Liv er som et Tal, der er talt."

„Dog, ligger ikke Evighed under Tiden", føjer han troende til, og i denne Bevidsthed bestaar ret egentlig hans Tro. „Der er noget i et Menneske, der hæver ham over Tiden"; „sandelig, der er en Gud i Mennesket"; „der er noget uendeligt i os, som vi

med alt vor Snille ikke kan faa begravet under det endelige." I denne Tro finder han Fasthed og Sikkerhed: han staar med Fødderne paa den evige Klippe og skuer gennem Tiden med dens Død ind i Evigheden med dens Liv." Han føler Hvile i denne Tro, stille, vederkvægende Sjælefred, eller berusende Salighed og hæver sig til glødende Beundring i sin Ærefrygt for det evige, hvormed han staar i Pagt.

Hans Tro er altsaa simpelthen den, at Verden er baaret af Aand, og at denne Aand er det vigtigste ved Verden, ligesom Forholdet til denne Aand, Religionen, er det vigtigste ved et Menneske. Hans Gudsbegreb har et panteistisk Anstrøg, men er dog ikke Panteisme; han tænker sig Gud ikke blot som Uendelighed og Evighed, men som uendelig og evig Personlighed, og han kalder ham den store Fader, som han var vant dertil fra Barndommens Dage. Hvad Carlyle nærmere forstaar ved disse Bestemmelser, er han for gudbevidst til at have nogen Mening om. Han ved, at han her staar overfor det ufattelige, der lammer Tanke og Tunge, og hellere end at forsøge at tale forstaaeligt om disse Ting bevæger han sig i den aabenbare Selvmodsigelse: „Et evigt Nu", „et universelt Her." Der kan man da tydeligt se, hvad vore Ord er for klodsede og komiske Tingester, og hvor formasteligt det er at ville udtrykke det højeste i Ord. Helst dog af alt Tavshed, hellig Stilhed, den løndomsfulde Tiens uendelige Sprog: Tale er Tidens, Tavshed er Evighedens." — Morley er saa klog, at han kan opdage Modsigelsen mellem denne Paastand og Carlyles omfangsrige Produktion, og saa vittig, at han kan begynde sin Essay med de Ord: „I tredive Bind er „Tavshedens Evangelium" forkyndt over Jorden"; — der findes virkelig Mennesker, som sætter Mærke i deres Bog ved den Slags Fraser og mener, at det er saadant noget, der skal siges!

I sine senere Skrifter kom Carlyle, dels ved sine kalvinske Forudsætninger, dels under Paavirkning af Fichtes Filosofi, ind paa en Bestemmelse af Guddommen som Retfærdighed og hævdede denne Paastand med paafaldende Massivitet. For ham havde ikke blot den naive Paastand: „die Weltgeschichte ist das Weltgericht" umiddelbar Gyldighed, men selv i Naturens fysiske Bevægelser ser han Guds Viljes Ytringer og moralske Verdensorden. At Skibet strander, er kun, hvad man har fortjent, naar man ikke agter paa Naturens Love og lærer at sejle ordentligt.

Fra denne Gudsbevidstheds ophøjede Stade bedømmer og fordømmer Carlyle nu sin Tid og alle dens Gerninger og alt dens Væsen. Thi paa sit eget Aarhundreder ser han ned med ikke mindre Ringeagt end paa det 18de. Han finder for det første, i sin umiddelbare Nærhed, den engelske Borgerlighed med dens jordiske, materielle Sindelag, med dens forventningsfulde Tillid til det ny, som Aarhundredet har bragt: de ypperlige mekaniske Hjælpemidler, og med sin Tro paa „Institutionernes“ Betydning, de politiske og de økonomiske Han fejder mod *„the mechanical era“*, ikke for Mekanismernes Skyld, men for den naive Tillid, hvormed man klynger sig til dem og tror, at nu er det fundet, Spidsborgerlyksalighedens „wie wir's so herlich weit gebracht.“ Hvad Carlyle vil fortælle de gode Folk, er, at der kun er én Vej til at frelses, og det er Aandens, Personlighedens Vej. Han taler ikke — hvad man har sagt — som Rousseau imod Kulturen; thi det er just Kultur, han vil; men han taler mod den Kulturløshed, som findes der, hvor man tror, at Kulturens ydre Midler er den hele Kultur. Han ser, at Menneskehjertet staar Fare for at mekaniseres, at man vil lade Livet gaa op i, hvad der nylig er kaldt Matematik og Hestekræfter, og det er det, han kæmper imod, med Ensidighed, med Blindhed for Betydningen af det, han bestrider, med den Lidenskab, som engelsk Børsluft og Grossererfilosofi har vakt i andre end ham, i Dickens som i Byron.

Som en blid Forening af den forhadte Rationalisme og det bestandig borgerlige, han ivrer imod, møder han paa sin Vej den opdukkende Positivisme, møder den i selve Stuart Mills Person. Carlyle var rasende paa Positivismen, fordi den beroede paa de Ting, som han ganske specielt foragtede: den fuldkomne Tro paa Videnskaben, Samfundslæren og det politiske Demokrati. Det er beklageligt, at Carlyle, der selv var en Kender af mange Videnskaber, lod sig henrive af sin idealistiske Iver til at bryde Staven over det logiske Arbejde og over de ærlige Forsøg, man har gjort paa at bygge en Samfundsteori. Han vilde intet have tabt og havde vundet meget ved at tage mere Hensyn dertil, men Romantikeren i ham kunde ikke udholde det længere med *„patient logical method“* og netop hans egne videnskabelige Kundskaber hjalp ham til denne hans Foragt. Han havde kigget bag om Videnskabens Hjørne og øjnet det endeløse Land, som den aldrig vil komme til at bebygge; han havde set, at Livets Hvorfor? er stort som Universet, og at Tankens Fordi! er lille som en Menneskehjerne —

og saa lod han det bero med denne Bevidsthed om vor Afmagt og spottede enhver, der ikke følte sig lammet af den som han.

Mod Viden sætter han Tro, fordi Mennesket er anlagt paa Tro og ikke paa Viden; fordi Tro er Menneskesjælens Fuldstændiggørelse, er Sjælens Sundhed, *„the healthy state of mind"*. Sjælesund bliver Mennesket imidlertid ikke ved Troen, saa længe den ikke er ham naturlig, er umiddelbar Vished i ham, og kun hvad et Menneske kan tro med alle sine Sjælsevners Tilslutning har det Betydning for ham at tro. Han formaner med Fichtes Ord: „Hvad du ikke kan tro, det skal du ikke tro; for din Sjæls Saligheds Skyld, tro det ikke". Thi han var Fritænker saa ivrigt, som han var troende; de fleste af Kirkens Dogmer forkastede han brat, skønt hans romantiske Metafysik fuldt ud vilde tillade ham at tro baade paa Aabenbaring, Mirakler og Opstandelse fra de døde. Alt for lidt agtede han paa, at denne Frihed i Troen, som han glædede sig saa meget over, var Frugten af den *patient logical method*, som han havde saa lidt tilovers for.

Det positive, Carlyle vil opnaa ved den Tro, han forkynder, er ikke Sjælens blotte Tilfredsstillelse i Følelsen af egen Frelsthed og Salighed, men først og fremmest i en vigtig Ytring udadtil: en sympatisk Sammenslutning mellem Mennesker, et virksomt Kærlighedsliv. Han har bemærket, at Rationalismens Moral var egoistisk, og det var derfor, den ikke udrettede noget; thi Mennesket formaar ingenting som blot Individ, han formaar kun noget som organisk Led i et samarbejdende Samfund. For at blive et saadant Led, maa man imidlertid opgive sin Egoisme og lære at agte andre fremfor sig selv. Men dette er Mennesket umuligt, saa længe han bevæger sig i den almindelige borgerlige Verdensbevidsthed, saa længe han tror paa, at det er „Lykke", man skal vinde paa Jorden. „Hvad om du opgav at tro paa Lykken, og valgte Velsignelse i Stedet." Hermed er det religiøse Moralprincip indsat i Stedet for det verdslige. Thi Velsignelse naas kun, hvor man søger sin Lykke ikke ved at gøre andre til Middel for sig, men ved at gøre sig selv til Middel for andre. Men denne Seen-bort-fra sig selv, „Selbsttödtung", som han med et overflødig stærkt Udtryk kalder det, er umulig for Kød og Blod. Der behøves for at kunne leve dette uselviske Liv en Frigørelse for Selvets Krav, en Omvendelse, hvori man lærer at lade sig drive af overindividuelle og oververdslige Motiver; der kræves Tro paa Gud som Verdens Sjæl og Væsen, og paa hans Vilje som Verdens Lov. Og denne Guds

Vilje og Verdens Lov er netop Menneskekærligheden. Med hvilken Lidenskabens uendelige Veltalenhed og bestandig paa ny overraskende Opfindsomhed Carlyle kan tale Barmhjertighedens og Menneskerettighedernes Sag er enhver bekendt, som har kigget i hans senere Skrifter. Hvad der giver Carlyle en saa ejendommelig Magt, naar han taler Barmhjertighedens Sag, er, at han i allervirkeligste Forstand betragter den som Menneskelivets Grundlov. Den aabenbarer sig som Guds Vilje ved at være selve Livets Nødvendighed. Den er identisk med Retfærdigheden, identisk med Naturens Orden. Menneskeslægtens Historie er Fortællingen om, hvorledes Himlens Fred er over Jorden, naar hver Mand faar sin Ret og Kærligheden hersker mellem Menneskene, og hvorledes Helvedes Magter slipper løs, naar man krænker den hellige Fordring.

Er dette nu naaet, at Troen ikke blot skænker den enkelte Livsfølelsen, Selvfølelsen, men ogsaa leder ham til Selvhengivelse, til Medfølelse og alle Mennesker til Samfølelse, saa er Betingelsen givet for, at Mennesket kan opfylde sin Bestemmelse, og denne er: at arbejde. *The end of man is action.* Vil man vide, hvad Arbejde har at betyde, og lære at bøje sig for den arbejdende Mand i hans tavse, ubetvingelige Magt, saa skal man læse Carlyles „Svundne Tider og ny“ og erkende hans uforlignelige, saglige Veltalenhed, hans mægtige Synsmaade. Ogsaa her møder vi det ejendommelige Spil mellem religiøs Bestemmelse og Naturdeterminisme. Naturen tvinger Mennesket til Arbejde, fordi den vil betvinges af Mennesket ved Arbejde. Naturen er Sfinksen, hvis Opgave Mennesket skal løse; Sfinksen med en Kvindes Aasyn og Barm, men bagtil med Løvens sønderrivende Kløer: skøn og øm og føjelig, fuld af Velsignelse og himmelsk Fred for den, der magter Opgaven, sønderrivende vild mod den uduelige. Men den magtes kun igennem Arbejde; ved det eksisterer Mennesket og gaar fra Sejr til Sejr, ved det bliver Mennesket sig bevidst og gaar fra Erkendelse til Erkendelse. Men idet Mennesket erkender og betvinger Naturen, erkender han Gud og lyder hans Vilje, thi denne er nedlagt i Naturens Love og intet andet Sted. Lydighed mod Naturen, — hvormed den alene kan besejres — er Lydighed mod Gud; — og kun i Lydighed kan han dyrkes. Arbejde er Gudsdyrkelse; *laborare est orare.* Der gives ingen sand Gudsdyrkelse uden den, der er ledsaget af Arbejde, og intet sandt Arbejde uden det, der er ledsaget og baaret af Gudsfrygt. Den

ægte Arbejder er religiøs, han hengiver sig selv som den fromme; Arbejde er selvhengivende Virksomhed; selvisk, lønsyg Virken fører til ingenting, har sin Løn borte. Sandt Arbejde sigter ud over Individet, er Arbejde for Slægten, for Verden, for Evigheden. „Alt ægte Arbejde er helligt; vidtstrakt som Jorden har det sin Tinde i Himlen: Ansigtets Sved; derfra til Hjernens Sved, lige op til den „Dødsangst med blodig Sved", som alle Mennesker har kaldt guddommelig. — Aa Broder! hvis dette ikke er Gudsdyrkelse, da siger jeg: desværre for Gudsdyrkelsen; thi det er den ædleste Ting, der endnu er set under Guds Himmel!"

Saaledes virkeliggør den sande Religion sig i Menneskets naturlige Bestemmelse: i Arbejde, i Arbejde, der bunder i Tro ɔ: i Tillid til det usynlige, som virkeliggøres af Arbejdet, bunder i Selvhengivelsen til det almene og evige, for hvilket der arbejdes. Men Arbejde bliver knn muligt, hvor alle arbejder med hinanden, og dette kun, hvor alle mødes i den Tro, hvoraf Arbejdet fremgaar. „En troende Verden, et arbejdende Samfund, en Menneskehed i evig Stræben, i fælles Alvor, alt additivt, intet subtraktivt, — det vil blive en sejrrig Verden; men aldrig før."

Dette Maal kan Menneskeslægten imidlertid kun nærme sig, naar den ledes dertil; der kræves Opdragelse, Ordning, Styrelse af Menneskene, der kræves, at de dygtige Individer gaar i Spidsen, og at de andre følger dem. Det er Menneskelivets naturlige Husholdning, at den stærke vejleder den svage, den kyndige de ukyndige; „det er Daarernes fornemste Ret at blive regerede af den vise". Og saadanne Førere for Udviklingen skænkes bestandig Menneskeslægten i de særligt udrustede Individer, Heroerne, Stormenneskene.

Teorien om Stormennesket er den mest bekendte af Carlyles Anskuelser og det lille Skrift „*On Heroes and Hero-Worship*" den mest læste af hans Bøger. Desværre, kan man sige, thi den hører ingenlunde til hans betydeligste Frembringelser, og dens velgørende Fremhævelse af den store Karakters Betydning — som han i øvrigt havde lært af Fichte — blev ved den grænseløse Overdrivelse, han gav den, den svageste af hans svage Sider, ja en virkelig Monomani. I den allersidste Tid har den faaet en vis Aktualitet ved sin tilsyneladende Lighed med Teorien om Overmennesket. I Virkeligheden er Forskellen mellem de to Doktriner større end Ligheden. Carlyles *hero* er ganske vist et Individ i stor Stil, udrustet mere end de fleste med Kraft og Intelligens;

men det væsentlige ved Stormanden er dog hans etiske Egenskaber: hans Ægthed og Oprindelighed, Sanddruhed, Alvor og Mod, og det afgørende, Udspringet for alle disse Egenskaber, er hans Tro, hans Religion, hans Forhold til det usynlige og evige. „Givet en stor Sjæl, som er aaben for Livets guddommelige Betydning, saa er der givet en Helt.“ Men er Stormenneskeligheden saaledes etisk-religiøst betinget, da hører den dermed op at være en Forret for de enkelte og bliver snarere en Opgave for alle: „du og jeg, min Ven, enhver af os kan i den mest spytslikkende Verden hidskaffe en Ikke-Spytslikker, en Stormand, om vi saa vil: det bliver to Stormænd til at begynde med; — Mod! — maaske det kan blive en Verden af Stormænd at ende med!“

Denne Stormandsteori har ført Carlyle til hans politiske Standpunkt. Hans rasende Had og vittige Polemik mod Demokratiet er bekendt; han forkaster brat sin Tids politiske System og protesterer forbitret mod det Grundsyn, hvorpaa de politiske Bevægelser i Aarhundredets Midte beroede: den naive Optimisme nemlig der i Folkeinstinktet saa en tilforladelig Vejleder for Statslivets Ordning. Han søgte at paavise, at dette saa højt betroede „Folk“ for største Delen bestaar af daarligt begavede, snæversynede og materielt sindede Individer, og at den overordentlige Mand, gennem hvem de betydningsfulde Fremskridt i Slægtens Udvikling alene er mulige, i Reglen ikke vil forstaas, men forkastes og forfølges af saadanne Menneskers Flertal. „Hvilken Gud fik nogen Sinde sin Sag igennem hos Tipundsvælgere, i et offentligt Sogneraadsmøde eller hos noget Synedrium af større Betydning?“ — „Nej, Bobus!“ siger han til Pølsehandleren, „du og dine Bobuser vælger i det højeste en Bobissimus, hvis I kan finde en!“

Med al sin Foragt for Demokratiet var Carlyle dog mindst af alt til at tage til Indtægt for den sædvanlige Konservatisme. Han skælder paa den engelske Adel og Regering med ikke mindre Lidenskab, paa „Sir Vindhas“ lige saa vittigt som paa „Tøndebundstaleren“, — og hvor uærbødig har vi ikke hørt ham tale om Hans Majestæt Georg IV. Det er Vindbøjtleriet, Fuskeriet og Udueligheden, han vil til Livs under enhver Form. Er Loyaliteten ham end Livets og Troens og Arbejdets højeste Norm, saa er Servilitet ham det foragteligste af alt, og Ordet *„flunkey“* findes mindst hundrede Gange i hans Skrifter. Han var den oplyste Absolutismes Mand, men egentlig nok saa meget for et oplyst Oligarki, og skønt han vel nok opstiller „Enevælde med borgerlig

Frihed“ som den rette Styrelsesformel, saa var det tydeligste Maal for hans Politik — ligesom for Fichtes — Indsættelsen af et Dygtighedsaristokrati som Folkets faktiske Regenter. Til Løsningen af den politiske Vanskelighed, hvorledes man finder et saadant Aristokrati og overdrager det Magten, har han ikke bidraget synderligt, og hvad han giver, gaar nærmest i demokratisk Retning. Han fremsætter nemlig den etiske Formaning, som vi allerede tidligere har hørt: du og jeg skal etisere os, blive ægte og sande, alvorlige, modige og indsigtsfulde, saa vil Vindbøjtlen ikke komme til at styre og herske over os; men egentlig Betydning faar, som det let vil ses, denne Fordring kun, naar „du og jeg“ bliver saa mange og saa mægtige, at vi kan faa Indflydelse paa Valget af den styrende.

Paa en lignende etisk Fordring — der naturligvis igen kun løses ad religiøs Vej — grundlægger Carlyle sin Betragtning af det økonomiske Liv. Hans Syn paa Sagerne er her mindre forbitret, er positivere og lysere. Saa mørkt han end maler Nutidens Billede, løber hans Harme dog ingenlunde ud i Pessimisme. Thi dels lader han sig mindst af alt skræmme af Overbefolkningsspøgelset, dels er han fast overbevist om, at Menneskeslægten ligesom det organiske Liv vil vide at tiltvinge sig de uundværlige Livsbetingelser: Livsforholdenes Ordning derunder indbefattet. Dette kan ske ad de voldsomme Processers Vej, gennem Revolutioner og Krige. Men det kan ogsaa ske ad en rolig og lykkelig Vej: ved Etisering af Mennesket. Den ydre Følge af denne Forbedring vil være en paa altruistisk Synsmaade grundlagt Arbejdsordning, ved retfærdig og velvillig Styrelse af de industrielle Forhold. Til dette sidste sætter Carlyle sin Lid, idet han mener, at Frygten for Revolutioner efterhaanden vil lære de besiddende at træffe de nødvendige Ordninger i Mindelighed. Men ogsaa den indre Følge af en stigende Moralitet vil virke dertil. Thi efterhaanden som de arbejdende Klasser naar til i ædel Forstand at kunne „arbejde“, vil Nytteberegning og Agtelse for Arbejdernes Værdi forene sig om at skaffe dem gunstigere Livskaar. — Denne overraskende Optimisme hos den mørksynede Mand staar i Sammenhæng med hans Religion. Den beror paa hans Tro paa en retfærdig Verdensorden, paa den guddommelige Viljes tvingende Aabenbaring i Menneskeslægten. At hans Samfundsbetragtning paa dette Punkt i sin faktiske Paastand falder sammen med den positivistiske Udviklingslæres Fremtidsforventning, udsletter ikke Forskellen mellem

ham og denne Filosofi. Den religiøse Grundstemning bliver bestandig staaende som Bæreren af det Carlylske Tankesæt; — og saa har han den Fordel at være sig bevidst, at hans Tro paa Menneskehedens Fremtidslykke i sin Grund er religiøs!

Den snævre Plads har tvunget mig til at gengive Carlyle i Referatets kedsommelige Form, og den ringe Tilslutning, han har fundet i Danmark, har tvunget mig ind i en Forsvarers eller Forkynders Stilling, hvori jeg har maattet fremstille hans Tanker under den rimeligste Form. I hans Skrifter, hvor de er omgivne af hans Tales Magt og Glød, er de desværre ogsaa skæmmede af hans personlige Lyder og Begrænsning: hans Urimelighed og Særhed, hans hensynsløse Ensidighed og barske Ufordragelighed. Han har skaffet sig mange Fjender ved disse Lyder og er bleven Genstand for Intelligensens Ringeagt paa adskillige Steder; men ved sit Hjerte og sin høje Aand har han skaffet sig Venner og sværmeriske Beundrere i 10,000-vis i den engelske Verden og ud over denne. Thi han var en Mand med Venner og Fjender, og han holdt mest af at skaffe sig de sidste. Derfor blev han ikke sit Aarhundredes Mand, som hans Antipode Voltaire var blevet det, og han ønskede heller ikke at blive Mand for et saa forvirret Aarhundrede som det 19de. — Hvad vil han blive for det 20de? Vil det køre forbi ham og lade ham staa alene med sin Mindesten, som en Særling, man smiler ad; eller vil det forstaa ham og tage ham og hans Tanker op? Der er Grund til at tro det: afgjort har hans Betydning været stigende i de sidste Aartier, og den Fest, der nu med saa stærk Tilslutning beredes for hans Hundredaarsdag, vil efter alt, hvad man kan skønne, mere faa Karakteren af Oprejsning for en Mand, man har agtet for ringe, end af et Minde for en Mand, hvis Saga er ude.

Marburg a. d. Lahn 15. Novbr. 1895.

EDV. LEHMANN.

Herrens Venner ingen Sinde...

Et Satyrspil.

AGERENDE:

En Pastor, en Missionær, en Skovrider og en brunplettet Hønsehund.

Handlingen foregaar paa Damperen Hebe, der besørger sin daglige Rute mellem Kalundborg og Aarhus.

Det er en solvarm Dag i Forsommeren. Skibet glider for halv Kraft ud af Kalundborg Fjord ud mod Kattegattet.

Foran: det uendelige Hav, der ender ved den cimbriske Halvø.

Paa Siderne: Sjølunds fagre Sletter.

Bag ude: Esbern Snares femfingrede Kirke, der rager højt mod Himlen, op over al jordisk Tegl og Straa, Spaan og Skifer.

Lærkerne jubler inde over Land. Søen er blaa og stille. Og i den blaa og stille Luft kreser Maager og Terner med hvide, solglitrende Vinger.

Klokken er et. Alle Førsteklasses-Passagererne sidder nede i Spisesalonen og tilfredsstiller Legemets usle Krav omkring Frokostbordet, der bugner under denne Verdens sølle Goder:

Bøf,
Karbonade,
Sylte,
Skinke,
Æg,
Tunge,
Laks,
Sardiner,
Hummer,
Ansjoser,
Lammesteg,
Rødspætter
(kogte og stegte),
Hollandskost,
Schweizer-,
Sødmælks-,
Gammel- og
Rochefortost,
Radiser,
Bajerskøl,
Rødvin,
Kummen-,
Lysholmer- og
Aalborgerakvavit,
Rødbeder,
Rejer og
Grisetæer.

Men oppe paa Dækket paa en simpel Træbænk sidder Missionæren og skuer drømmende ud over Havet. Skibet gør en Drejning bort fra Land og sejler nu i rum Sø, saaledes at dets lange Kølvandsstribe synes at danne en Bro did hen, hvor Hav og Himmel mødes. Og straks kommer Missionæren til at tænke paa Jakobsstigen, der forbandt Himlen med Jorden.

Han sidder og tygger, alt medens han stirrer. I hans Skød hviler en liden Pakke Mad: Fire Stykker Rugbrød med Rullepølse, tre med Mejeriost og et flækket Surbrød med bart.

Han er ved Rullepølsen, og hans lange, graasprængte Apostelskæg bevæger sig alvorligt op og ned som Skægget paa en Gedebuk, der tygger Drøv. — Hans Ansigt er gulblegt. Kinder og Tindinger indsunkne. Øjnene store og overjordiske, som havde han stadig Blikket fæstet paa et hinsidigt Maal, en himmelsk Milepæl, eller en oversanselig Telefonstang, der maa naas, forinden hans Sjæl finder Fred. — Den lune Sommervind leger med hans lange, tynde Polkahaar, der hænger ned under Bulehatten. Hans Frakke er sort med et diplomatisk Snit, hans Vest er sort, hans Bukser graa. Flip holder han ikke, men et lidt anløbet Linklæde er snoet ham utallige Gange om Halsen og foran knyttet i en sirlig Knude. Han er lille og ængstelig mager, og sit Tombaksur bærer han i en Lidse flettet af hans Hustrus Hovedhaar. Han har Ring paa Ringfingeren og er Præses for en Sekt i Slagelse, der strengt forsager alle jordiske Lyster. Dertil har han ni Børn og er Skomager af Profession....

Passagererne kommer op fra Frokostbordet varme, gode, kæphøje, mætte. Nogle spaserer frem og tilbage paa Dækket og taler om Vejret. Andre sætter sig ind i Rygesalonen og fordøjer. Der tændes Cigarer og serveres Kaffe med Kognak. Maskinmesteren lader fyre tre store Skovlfulde Kul under Kedlen, Skorstenen spyr Gnister, Rattet knager, og man begynder at skimte Samsø.

PASTOREN og SKOVRIDEREN i Samtale, fulgte af DEN BRUNPLETTEDE HØNSEHUND.

Hans Velærværdighed er en middelhøj Herre op i Treserne. Han er hvidhaaret og skægløs og af et noget lasket Embonpoint. Ligner en père noble fra en statsunderstøttet Scene: sorte Klæder, høj Silkehat, hvidt Slips med broderede Ender, Ordensbaand i Knaphullet, Guldhalskæde og Rejsekikkert. Han er Enkemand; men holder en Husbestyrerinde, der laver hans Mad og reder hans Leje. Begge Dele fortrinligt.

SKOVRIDEREN er en høj, kraftig Mand op i Trediverne. Lyst, krøllet Haar; lyst, krøllet Fuldskæg. Hvid Kasket med Celluloidskygge; graa Dress; Staalurkæde med vedhængende Hundefløjte; solbrændt; Turistsko og trofaste blaa Øjne — kort sagt: ser ud, som et ungt Skovmenneske skal se ud i god Litteratur. Han har været gift i to Aar og har tre Børn. Alle Drenge.

PASTOREN
gestikulerende med en Tandstikker.

Disse Aftener i Bredgade er som paa Kristi Tid, forsikrer jeg Dem! Ikke Tale om Rang og Titler og den Slags! Nu ved sidste Møde her i Marts kommer jeg lidt tidligt og bliver lukket ind i Salonerne af Tjeneren. Der sidder en Herre, jeg kendte, og vi falder i Samtale. Saa lukker Tjeneren en ny Person ind. Han siger Godaften, trykker venligt vore Hænder og smiler og nikker ganske sans façon! Jeg syntes nok, jeg skulde kende hans Ansigt ... Og ved De saa, hvem det var?

SKOVRIDEREN
spændt.

Nej?

PASTOREN.

Prins Mads!

SKOVRIDEREN
betaget.

Prins Mads!

PASTOREN.

Ganske ligefrem Prins Mads, der trykker vore Hænder og smiler og nikker!

SKOVRIDEREN.

Det var storartet!

PASTOREN.

Ja ... Og saa taler man endda om, at Kristendommen har svigtet sine demokratiske Principer! . . . Naar en Prins af Blodet optræder saa kordialt!

SKOVRIDEREN.

Ja, og Baronen selv, der gaar i Smaagaderne om Aftenen for at frelse Syndere fra Fortabelse!

PASTOREN.

Ja, ja! . . . Ja-a, vi har mange nidkære Arbejdere i de højere Samfundslag! . . . Hvad er hans Fætter for en Mand? Vandrer han i Mørket endnu?

SKOVRIDEREN
ryster beklagende paa Hovedet.

Ak ja, han er et Verdens Barn! Saa helt modsat Baron Ole ... Jeg føler det ofte som et Kors at skulle være i hans Brød!

PASTOREN.

Vi har jo hver vore Kors! Bruger Tandstikkeren: Han skal have saadan en dejlig Kone?

SKOVRIDEREN.

Hun er meget smuk, ja.

PASTOREN.

Mørk eller lys?

SKOVRIDEREN.

Mørk.

PASTOREN.

Jeg sætter nu de blonde Kvinder højest. Der er en egen Blødhed over dem, en ... en Blidhed, en . . . der er noget af en Margarethe hos enhver blond Kvinde! Hvor gammel er hun?

SKOVRIDEREN.

Et Par og tyve vist.

PASTOREN.

Aa disse unge Hustruer, der er en Charme ved dem! Dog maa jeg ogsaa sige, at jeg har megen Glæde af mine Konfirmand-

inder, disse Blomster i Knop! Der kan være noget paa en Gang saa kysk og pikant over et saadant næppe fuldmodent Pigebarn! Bruger Tandstikkeren med Voldsomhed. Undskyld, men der har sat sig et Rødspætteben saa nedrigt fast mellem to af mine Kindtænder!... kender De det?

SKOVRIDEREN.

Ja, det er meget ubehageligt.

PASTOREN
arbejder videre.

De spiste . . . De spiste Fisken stegt . . . saa jeg . . . Den har en langt finere . . . Der gik Benet! Vil De se, hvilken Størrelse præsenterer Benet paa Spidsen af Tandstikkeren . . . Næ, hvad jeg vilde sige: al Fisk har en langt finere Smag kogt! Skal vi gaa ind i Rygesalonen og tage en Kop Kaffe og en Cigar?

SKOVRIDEREN.

Tak, jeg plejer ellers ikke ... men naar Pastoren mener...

PASTOREN.

Ja, det hjælper paa Fordøjelsen!

De gaar ind i Rygesalonen forbi MISSIONÆREN, der er ved at lægge sidste Haand paa Surbrødet. Han skuler ydmygt-forbitret efter dem; thi han har ventet en Genkendelseshilsen fra PASTOREN. Naar han er færdig med at spise, lægger han omhyggelig Madpapiret sammen og stikker det i Diplomatfrakkens Baglomme. Derpaa rejser han sig og lister ind i Salonen, hvor han sætter sig paa Yderkanten af en Sofa og spidser Øren for at opfange noget af de to andres Samtale. Hvilket for øvrigt ikke falder ham vanskeligt, da PASTOREN ingenlunde sætter sit Lys under nogen Skæppe.

PASTOREN
lægger sin Haand paa SKOVRIDERENS Ben.

Nej, kære unge Ven, kære unge Ven, nu stiger De til Katolicismens misforstaaede Selvpinsel!

SKOVRIDEREN
ivrig.

Jamen, staar der ikke udtrykkeligt, Hr. Pastor, at den, som har to Skjorter, skal dele med den, som ingen har?

PASTOREN.

Det staar der unægteligt! Men det er Teori, digterisk Overdrivelse; det praktiske Liv arter sig anderledes, og maa arte sig anderledes! Peger paa DEN BRUNPLETTEDE HØNSEHUND: Tror De ikke, at dette Dyr vilde sløves og blive dorsk og ubrugbart til at opfylde sin Mission, om det blev lagt paa Fløjlspuder og kælet for af hvide, bløde Hænder? . . . Naa, ser De det! Men akkurat paa samme Maade vilde en brav og dygtig Arbejdsmand sygne hen legemligt

som sjæleligt, om han ved utidig Gavmildhed og misforstaaet Kærlighedstrang blev afholdt fra at udføre det Hverv, Herren nu en Gang samfundsmæssigt har paalagt ham! Der drives saa meget demokratisk Opvigleri i vore Dage! Lad os tage et Eksempel fra min egen Virksomhed som Sjælesørger! Jeg siger intet til, at en Lægmand rejser sig i Forsamlingen og vidner for Menigheden, at Herren har rørt ham med sin Naades Finger — jeg siger intet dertil; Herren kan bruge ethvert Redskab. Men jeg er sandelig ingen Ven af disse omrejsende Skræddere og Hjulmænd, der mener sig kaldede til at tage os Ordet af Munden! Hvad ved de? Hvad kan de? Det er gerne Folk, som forstaar deres jordiske Metier daarligt — Fuskere i deres eget Haandværk, der finder det bekvemmere at bruge Munden end Haanden. Hvad vilde De sige, om en af Deres Skovhuggere kom og vilde belære Dem? ... Nej, min gode Hr. Køhl, der er meget, meget i det gamle Ord: Skomager bliv ved din Læst! **Synes først nu at opdage Missionæren, som under dette Foredrag har rullet sig sammen ligervis en Hugorm paa Spring:** Ah, men der har vi jo ... Skomager Klemmesen! Vel mødt, vel mødt! Har De været her hele Tiden? Jeg har sandelig ikke lagt Mærke til Dem. De agter Dem vel ogsaa til Mødet?

MISSIONÆREN
forsøger paa at svare, men formaar det ikke formedelst indædt Arrigskab.

PASTOREN
rolig præsenterende.

Skovrider Køhl fra Boruplund; en af Vennerne — Skomager Klemmesen, Formand for Slagelse Afholdsforening.

MISSIONÆREN
bevæger lydløst sit Apostelskæg.

PASTOREN
stadig rolig.

Vi drager vel samme Vej?

MISSIONÆREN
hult.

Ja, Vennestrømmen gaar jo mod Viborg nu!

PASTOREN
kordialt.

Vil Klemmesen ikke have en Kop Kaffe med?

MISSIONÆREN.

Jeg nyder Vand!

PASTOREN.

Ja, det er jo ogsaa en Drik! Vender sig fra ham til Skovrideren. Peger paa Hunden. Det er en Tispe?

SKOVRIDEREN.

Ja.

PASTOREN
smilende.

Har den fundet sin Pyramus?

SKOVRIDEREN.

Hva'...?

PASTOREN.

Jeg mener: skal den være Moder?

SKOVRIDEREN.

Naa-aa! nej, den er ikke mer end et halvt Aar.

PASTOREN.

Naa ikke. Idet han slaar en temmelig Cirkelbue med Hænderne: Ja for den forekommer mig lidt ... lidt trivelig, hæ! Pludselig til MISSIONÆREN: Ikke sandt Klemmesen?

MISSIONÆREN
svarer ikke.

PASTOREN.

Ja for det maa De jo forstaa Dem paa, min gode, der er Fader til saa mange Verdensborgere.

MISSIONÆREN
som fra Jordens Indre.

Et Menneske har de Børn, Herren skikker ham!

PASTOREN.

Aa ja ... tilvisse ja! naturligvis! ... Ni? Er det ikke ni, De har? ... Et for hver Muse, hæ!

MISSIONÆREN
eksploderende.

Jo! ... Med Deres Tilladelse!

PASTOREN smiler, MISSIONÆREN fraader, og SKOVRIDEREN ser forfjamsket ud. Pause.

EN BONDEKLÆDT PERSON viser sig i Døren til Salonen. Han har et stort Uldtørklæde svøbt talløse Gange om Halsen og kalder med hæs Røst:

Klemmesen! Klemmesen! Aa hør lidt?

MISSIONÆREN
ubehersket.

Hva' æ der?

DEN FREMMEDE.

Hør Klemmesen, den hellige Aands Naadegave er lige netop kommen over Vennerne paa tredje Plads, saa de vil lovsynge Herren!

MISSIONÆREN.

Hum! . . . ja la' dem synge!

DEN FREMMEDE.

Jamen Du maa sg . . . jamen Du maa komme ner aa gi' Tonen, Klemmesen, for je' æ jo rusten!

MISSIONÆREN.

Nu kommer jeg! Manden bliver staaende. Gaa ned og sig, at nu kommer jeg!

PASTOREN

da DEN FREMMEDE er gaaet.

Var det ikke den fordrukne Klavs Væver?

MISSIONÆREN

rejser sig.

Han hører vos til nu, Hr. Pastor! Det er det tredje lille Faar, vi har indfanget for Hjorden i Vinter. Ser PASTOREN stift i Øjnene: Herren har været fuld af Miskundhed mod Slagelse, siden De rejste, skal jeg tillade mig at sige Dem, Pastor Krarup! Flygter.

Pause, under hvilken PASTOREN trommer med Fingrene i Bordet og SKOVRIDERENS Cigar gaar ud af Befippelse.

Endelig siger PASTOREN forholdsvis behersket til at begynde med:

Ja undskyld, kære Hr. Køhl, men jeg kan ikke med disse Mennesker! De hører til en lavere Race end vi andre; thi der er Forskel paa Mennesker og Mennesker! De er som besatte af Hovmodets og Ufordrageligheden Aand, bare fordi de er skaaret en Smule for Tungebaandet! Taler sig flere Grader Reaumur op. Hæ, hvad vil det sige, at en Klavs Væver hører „vos“ til? ... introduceret af en Skomager Klemmesen! Klavs Væver, den værste Drukkenboldt siden Noæh Dage! Brændevinen lyser ham jo ud af Øjnene! Og saa tror disse stakkels Mennesker paa hans Omvendelse og slæber ham rundt fra Forsamling til Forsamling, for at han kan „vidne“. Det er en Uskik med hele dette Lægprædikanteri! En blot og bar Overtro, at disse mislykkede Skræddere og Skomagere og Kakkelovnsrensere i Kraft af deres Udvidenhed SKOVRIDEREN vil gøre en beskeden Indsigelse. . . . jo netop Udvidenhed og Mangel paa saavel Aandens som Hjertets elementæreste Dannelse ... skal have Lov til at anmasse sig en Position, der ... Og saa aner De ikke, Mand, hvad det vil sige for en Sognepræst at have en saadan — „Apostel“ i sin Menighed! Jeg har sandelig mangfoldige Gange grebet mig i at huse den Tanke at melde mig ud af den ganske Suppedas! ... Og mange af mine Embedsbrødre tænker som jeg!

SKOVRIDEREN
stille beskedent.

Jeg hørte dog i Fjor Pastor Stormbuk paa et Vennemøde i Hillerød udtale sig ...

PASTOREN
heftigt afbrydende:

Stormbuk er, Gud forlade mig! selv noget af en Lægprædikant! SKOVRIDERENS Øjne bliver ved denne blasfemiske Ytring lige saa store og udtryksfulde som to Østers. PASTOREN ser sig, forfærdet over sin egen Dristighed, sky omkring, og hans Stemme synker ned til en Hvisken: Naaja ... ja De forstaar mig, kære Hr. Skovrider, jeg ... jeg var lidt ... lidt opirret! Hæver igen Stemmen og slaar ud med Haanden: Stormbuk er en vældig Kæmper for Herren, en Arbejder af uskatterligt Værd i døde Tider som vore! Man hører Salmesang fra tredje Plads. Nu synger de. Hører De Sangen? ... Fortrolig: Kort sagt: jeg er ikke nogen særdeles Ynder af denne Kristendom paa Presenterbakke! Gak ind i dit Kammer og luk din Dør, hedder det ... Opdager gennem Salonens Vinduer, at Skibet er ved at dreje ind til Samsø. Rejser sig hurtig og gaar ud paa Dækket, hvor han vinker ad SKOVRIDEREN, der følger efter med HUNDEN.

PASTOREN
med Kikkerten for Øjnene.

En vakker lille Ø!

SKOVRIDEREN.

Ja ...

PASTOREN

Kender De noget til Danneskjolds?

SKOVRIDEREN.

Næ ...

PASTOREN
rækker SKOVRIDEREN Kikkerten.

Ønsker De ...? Den er indstillet.

SKOVRIDEREN
sætter Apparatet for Øjnene.

Tak! ... Det er en ypperlig Kikkert!

PASTOREN.

Et fortrinligt Instrument, ja! Jeg købte det i ni og firs i Bordeaux ... Vil De se her: denne lille Skrue er til at indstille det med. Ser De: Teaterøjne, Kampagneøjne og Marineøjne, alt eftersom man er i Teatret, paa Landjorden, eller paa Havet! ... Ah, nu er vi ved Kajen!

Hebe manøvrerer ind til Bolværket under Kaptejnens Kommandoraab: „Slag bak“ og „Slag frem“. Trosserne hives i Land og fastgøres. En Landgangsbro stikkes ud, og to Heste og en gammel Kone gaar om Bord. PASTOREN, SKOVRIDEREN, HUNDEN og de øvrige Passagerer ser interesserede til, medens de

Helliges Salmesang fra Agterdækket klinger lydt mod Himlen: Herrens Venner ingen Sinde mødes skal for sidste Gang...

Naar Postsækkene er udvekslede, og Landets Produkter: Smør, Ost, Huder, Korn og Uld er ombyttede med de mere oversøiske Delikatesser: Kaffe, Te, Sukker, Tobak og Petroleum, løsnes Trosserne atter, Kaptejnen bestiger paany Kommandobroen; Skruen sættes i Gang, og Hebe damper af for Aarhus.

PASTOREN.

Det er herligt at rejse! ... De har aldrig været udenfor Danmark, Hr. Køhl?

SKOVRIDEREN.

Aldrig, nej ...

PASTOREN.

Jo, i ni og firs var jeg en Tremaaneders Tur gennem Frankrig, Italien og Schweiz, og hjem gennem Østerrig-Ungarn og Tyskland. Min Kone havde lidt Formue, og der var reciprokt Testamente... De skulde virkelig se at komme lidt ud! Man faar et langt større Blik paa alle Forhold! Peger: Se nu det Skib derude, hvor trægt det gaar! Hvad er det, naar man har set Baadene flyve med Latinersejl over Lago di Como! ... som Svaner! — De burde rejse! Man lever kun én Gang!

SKOVRIDEREN.

Ja-a ... men Kone og Børn ... Og selv om jeg nu ogsaa ha'de Raad, saa ... saa mener jeg ... Saa synes jeg ... Der er jo saa mange trængende blandt Vennerne, som det er ens Pligt at hjælpe ...

PASTOREN

fikserer ham skarpt, men bliver øjeblikkelig beroliget og klapper ham faderligt paa Skulderen

De er et bravt og naivt Menneske, Hr. Køhl! ... Og enhver bærer jo sin Lovbog i sin Samvittighed! ... De er lykkelig ved Hustru og Børn?

SKOVRIDEREN

med Øjne som St. Hansblus.

Ja, det er jeg!

PASTOREN

sukkende.

Ja, ak ja! ... Hvor længe har De været gift?

SKOVRIDEREN.

To Aar.

PASTOREN.

Og tvende Børn?

SKOVRIDEREN

lidt genert.

Tre ...

Pastoren.

Ah—h! ser man det!

Skovrideren
hurtig.

De to første er Tvillinger!

Pastoren
smilende.

Ja, ja ... Gudbevares! ... Betragter ham med Velbehag. De er jo ogsaa en hel lille Atlet! ... Og Deres unge Hustru er ogsaa en sund Natur? Ammer selv?

Skovrideren
naivt.

Jo Tak.

Pastoren
sukker igen.

Nej, jeg fik jo aldrig Børn! Naa, hvem ved, hvad det var godt for. Min Hustru var jo ældre end jeg, og hun led af en sørgelig Svaghed, Stakkel — en Betændelse i Moderen. Hun døde her i otte og firs; og Aaret efter var det saa, at jeg rejste til Udlandet ... Aa, hun led meget paa det sidste ... meget! Og hun var lidt penibel at være om; skønt Gud skal vidne, at Eriksen og jeg gjorde i Sandhed vort bedste for at pleje hende! — Eriksen er min brave, trofaste Husbestyrerinde, der var og er mig til stor Husvalelse ... Men en Hustru er dog en Hustru! Naa: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!

Højtidsfuld Pause, i hvilken Pastoren fikserer Jyllands Kyst gennem Marineøjnene.

Skovrideren
frygtsomt.

Der var noget, jeg ...

Pastoren.

Danmark er dog, naar alt kommer til alt, et saare indtagende lille Land: disse Bakker og Skove, disse kornrige ... Hvad siger De, Hr. Køhl?

Skovrideren.

Der var noget, jeg gerne vilde tillade mig at spørge Dem til Raads om, Hr. Pastor ...

Pastoren
i Kikkerten.

Tal ...

Skovrideren.

Jo-o, vi begyndte i Vinter hjemme hos os at holde nogle smaa Vennemøder: Forpagterens, Godsforvalterens Frue og nogle af de nærmeste Proprietærfamilier, navnlig Damerne . . .

Pastoren.

Ja, Kvinden har altid været vor Hovedhjørnesten!

Skovrideren.

. . . Vi samledes hver Onsdag hos hinanden skiftevis til Oplæsning af den hellige Skrift, Bønner og Sang. Og saa drak vi Te . . .

Pastoren
stadig i Kikkerten.

Meget prisværdigt! . . . Det er dog en Pokkers Kikkert, nu kan jeg aldeles tydelig skelne Gran fra Fyr!

Skovrideren.

Jamen, det vakte Forargelse . . .

Pastoren
distrait.

Saa-aa? Forargelse? — Hvorledes? Tager Kikkerten fra Øjnene. Naa-aa? Saa det vakte Forargelse, siger De?

Skovrideren.

Ja; der var flere af Vennerne, der lod Ord falde om, at vi holdt os for os selv og satte Splid i Menigheden. Særlig var der en Skomager Christensen . . .

Pastoren.

Saa De lider ogsaa af en Skomager!

Skovrideren.

Ja, og . . .

Pastoren.
vredt.

Splid i Menigheden! Hø! paa ingen Maade! Man samler de Venner om sig, man staar paa lige Fod med, naturligvis!

Skovrideren.

Jamen Pastor Sahlertz mente ogsaa, at vi burde holde op.

Pastoren
betænkelig.

Saa-aa, mente Sahlertz det? . . . Tja-a . . .

Skovrideren.

Og saa holdt vi op.

PASTOREN.

Ja ... ja-a ... det var maaske ogsaa det rigtigste! Jeg kender jo ikke Egnen ... Apropos: Hvorledes gaar det med den Forsamlingsbygning, De skulde have opført i Sognet? Jeg saa noget om det i Vennebladet.

SKOVRIDEREN
sørgmodigt.

Ja, den er jo ikke færdig endnu. Vi mangler Penge. Der var ingen, der vilde tegne sig. Og nu er der Stemmer, der mener, at vi bør sælge Grunden til Forbrugsforeningen. Men jeg synes dog virkelig, det er saa underligt, det ene Aar at sige, at Herren vil ha' et Bedehus, og det næste, at Herren ingen vil ha'?

PASTOREN.

Ja, det gaar ikke an!

SKOVRIDEREN.

Saa nu skal vi vist søge et Laan i Kreditforeningen.

PASTOREN.

Ak ja; der er jo sørgelig megen Lunkenhed til Stede!

Pause.

SKOVRIDEREN
famlende og nølende.

Kunde ikke De, Pastor Krarup ...

PASTOREN
paa Post.

Hvad mener De?

SKOVRIDEREN
forvirret.

Jeg mener ... Pastoren talte før om ... og saa tænkte jeg ...

PASTOREN
anende, hvorhen det bærer.

Jeg forstaar Dem sandelig ikke! Tal væk, ud af Posen!

SKOVRIDEREN
yderligere forfjamsket.

Jeg mener ... Jeg tænkte ... Jeg vilde bare tillade mig at spørge, om ... om ikke De ... om ikke Pastoren ... De talte før om, at De havde arvet nogle Penge efter ...

PASTOREN
venligt overbærende.

Penge? Jeg? ... Aa, kære, det var en ren Ubetydelighed! ... Og desuden staar jeg jo ogsaa min egen Menighed nærmest!

SKOVRIDEREN.

Naa, saa der skal ogsaa bygges?

PASTOREN.

Det vil jeg ikke sige; men-n . . .

SKOVRIDEREN
i pludselig Ekstase.

Jeg synes, det maatte være saa herligt, at bygge disse smaa Hjem op for Guds udvalgte Flok!

PASTOREN.

Det maatte det, det maatte det, naar Herren havde givet En Evnen dertil! . . . Vender sig imod Vest: Se der har vi jo allerede Spiret af Domen i Aarhus! Sætter Kikkerten for Øjnene: Rejser De direkte til Viborg?

SKOVRIDEREN
svedende efter Sindsbevægelsen.

Ja . . . ja det vil sige: nej! jeg bliver i Langaa i Nat hos min Broder. Det er ham, der skal ha' Hunden her.

PASTOREN.

Jeg møder ogsaa først i Morgen. Jeg overnatter i Aarhus, indbudt af Borgmesteren, som er en Universitetskammerat. Kærtegner den brunplettede: Hvad hedder Dyret?

SKOVRIDEREN.

Bella.

PASTOREN.

Sit Navn værdig! Det er et nydeligt Hovede, godt behængt! . . . De tror altsaa ikke, at den er gravid? . . . Naa ikke. Men De skal dog sige til Deres Broder, at han skal være lidt forsigtig, naar den bliver løbsk! Saaledes fik jeg en Gang en meget fin irsk Setter spoleret af en ganske almindelig Bondeköter. De ved naturligvis, at selv om ogsaa Dyret senere bliver holdt til en Racehund, er der megen Sandsynlighed for, at Afkommet er ødelagt! . . . De gaar vel en Del paa Jagt, Hr. Køhl?

SKOVRIDEREN.

Jeg tvinges jo til det . . .

PASTOREN
forundret.

Interesserer det Dem ikke?

SKOVRIDEREN.

Jo-o, naturligvis, men-n . . .

PASTOREN.

Det er en ædel Beskæftigelse, mandig! Jeg dyrkede den meget i mine bedste Aar. Nu er man desværre for gammel!

SKOVRIDEREN.

Ja, jeg synes ogsaa ..., men somme Tider kan det pludselig komme over mig, at det vist er en syndig Glæde.

PASTOREN.

Men, kære!

SKOVRIDEREN.

Staar der ikke: Du skal ikke ihjelslaa?

PASTOREN
ryster smilende paa Hovedet.

De er lidt hysterisk, min gode Skovrider! ... Undskyld! Ernærede ikke Herrens egne Disciple sig ved Jagt? Ganske vist paa Havets Dyr, men dog en Slags Jagt!

SKOVRIDEREN.

Jo-o ...

PASTOREN.

Vogt Dem for Overdrivelsernes Skær, min kære Køhl; det er paa det, at Guds Børn oftest er strandet!

Pause.

MISSIONÆRENS Apostelhoved og øvrige hellige Skikkelse stiger langsomt op over Trappen, der fører fra tredje til første Plads. Salmesangen sidder ham endnu i Mundvigene.

PASTOREN.

Der har vi vor ... Jerusalems Skomager, havde jeg nær sagt! Hvad rejser den Pjes i Grunden paa første Plads efter!

SKOVRIDEREN
bedende.

Kære Hr. Pastor ... Han hører jo dog til Vennerne ...

PASTOREN.

Ja ... det siges! Men den Personnage staar mig som Sennop udi Næsen! ... Et Ord i Alvor, Hr. Køhl: Vaer Dem for disse Menneskers quasi Veltalenhed! De er for naiv, De formaar ikke ret at skelne Skallen fra Kernen! ... Med en overmaade elskværdig Haandbevægelse ud mod MISSIONÆREN, der er gleden nærmere som paa Gummihjul: Naa, lille Klemmesen, saa fik De da ledet Sangen! Vi hørte den her oppe. Den lød smukt under Guds klare Himmel!

MISSIONÆREN
skummel.

Enhver Fugl synger med sit Næb, Hr. Pastor!

PASTOREN
mildt.

Ja, ja, sandelig, ja! Jeg . . .

MISSIONÆREN
afbrydende.

Spurvekvidder og Lærketriller er lige velbehagelige for Herren i samme Maal og Maade, naar de klinger fra Hjerteburet, Pastor Krarup!

PASTOREN
behersket.

Til visse, til visse!

Pause med tilsyneladende Havblik.

Men pludselig stikker PASTOREN Haanden i Brystlommen og tager en Cigar frem, som han holder tæt hen under Næsen paa MISSIONÆREN og siger:

Vil De ryge en Habanna, Klemmesen?

MISSIONÆREN
trækker sig et Skridt tilbage og svarer med et Blik som en oversanselig Tiger:

Tak, jeg røger ikke . . . Krarup!

PASTOREN gør rask omkring og gaar med hurtige, knirkende Trin bort over Dækket. SKOMAGER-MISSIONÆREN ser instinktmæssig efter hans Fødder for at se, om han bruger Fjeder-, eller Snøre-Sko eller -Støvler.

Rædsom Pause:

SKOVRIDEREN ser ud, som havde han ondt. MISSIONÆREN minder om Luther paa Wartburg, da han havde hevet Blækhornet i Hovedet paa Satan. Hebe drejer skummende og fraadende ind i Aarhusbugten. Rattet knager. Maskinen stønner. Moesgaard-, Marselisborg- og Ris-Skove tegner sig blaasorte i Horisonten, og DEN BRUNPLETTEDE HØNSEHUND lopper sig betænkelig bag Øret.

Endelig drister SKOVRIDEREN sig til at bryde Tavsheden og siger stille:

Det er dejligt Vejr i Dag, Hr-r-æ . . . Missionær.

MISSIONÆREN
med oprakt Pegefinger, hvorpaa Rester af Skomagerbeg.

Herre! sæt Vagt for min Tonge, tag Vare paa mine Læbers Dør! Tager Bulehatten af og tørrer sit Aasyn med en rødbroget Svededug, smykket med den Korsfæstedes Billede. Derpaa hæver han paany Pegefingeren og taler som følger:

Den sorte Skoles Mænd er fulde af Hovmod! . . . Aa, om de dog vilde ihukomme vor Herre og Frelsers Ord om kalkede Grave! Om de dog vilde stige ned blandt vos, ned blandt Menigmand og lære den Ydmyghed og Taknemmelighed for Guds Naadegaver at kende, som sidder i vore Hjerter, naar vi bede og synge og lovtakke Herren, fordi han har opladt vore Øjne og Øren til at høre og se, hvad han fordrer af vos arme, usselige Menneskebørn, for at vi kunne skue hans Herlighedsdag Ansigt til Ansigt, hvad enten vi haver taget videnskabelig Eksamen eller annammet hans Visdoms Kilde paa anden Sæt eller Maade!

SKOVRIDEREN
vil give sin bifaldende Mening til Kende; men hindres i sit Foretagende af

MISSIONÆREN,
der med tre oprakte Fingrer fortsætter:

O, sandeligen! det være langt fra mig at kaste den første Sten paa Sognepræst Krarup! Men han haver en letfærdig Tonge! Og det vil jeg sige, mine Brødre og Søst... og det vil jeg sige aabent for min himmelske og jordiske Øvrighed, at Herren haver været miskundelig god imod Slagelse og Anekser fra den naadige Stund af, da Pastor Krarup blev forflyttet til Sengeløse og Vragsted; thi som Hyrden er, saa og Faarene! Og jeg vil sige til eder alle, saa mange, der vil oplade eders Øren: Spørg Vennerne i Slagelse By, om ikke Pastor Krarup, medens hans arme, pinefulde Hustru endnu stredes med Døden, den sidste store Port, som aabnes og lukkes for vos alle! om han da ikke er set mangen Aftenstund letfærdigen vandre vore ringe Huse forbi med Jomfru Krestine Eriksen, hans daværende Husbestyrerinde og nuværende! SKOVRIDEREN slaar Kors for sig, og Hr. KLEMMESEN kører videre: O, mine Venner, det være langt fra mig, saa langt som Libanons Høje ligger fra Sarons Dale, at tale om Utugt og Skørlevnet, thi hvo, som er ren, ser vel til, at han ikke falder! men det tilspørger jeg eder: har ikke den retfærdige Gud selv lagt sin straffende Haand tungt paa Sognepræst Krarups Skuldre ved at gøre ham til en barnløs Olling gennem en ufrugtbar Hustru? ... Dette spørger jeg om?

SKOVRIDEREN
der ihukommer sine Tvillinger nikker heftigt.

Jo, jo, sandelig, sandelig!

MISSIONÆREN
med foldede Hænder og Vand i Øjnene.

Men jeg slutter ham dog hver Aften ind i mine Bønner! thi, o! ligesom det er saligere at give end at tage; saaledes er ogsaa at tilgive det sødeste for Vennerne!

SKOVRIDEREN
snyder Næse af Beundring.

De er et ædelt ... ædelt ... ædelt Menneske, Missionær Klemmesen.

MISSIONÆREN
med beskeden Selvfølelse.

Jeg stræber ydmygt at vandre ad de Stier, vor Herre og Frelser selv har anvist vos!

SKOVRIDEREN.

Og det er jo alt, hvad et Menneske formaar!

MISSIONÆREN.

Ja, det er alt! . . . Men det lykkes jo kun for de udvalgte!

Hellig Tavshed med bøjede, tankevægtige Hoveder. Selv DEN BRUNPLETTEDE HUND synes at tænke over sin Sjæls Salighedsvilkaar.

Pludselig giver Hebe et Brøl fra sig. Man er i Aarhus Havn. Passagerer og Mandskab strømmer op paa Dækket. Ogsaa PASTOREN. Trosserne gøres klare, og Kaptejnen bestiger Kommandobroen. Inde paa Bryggen ses et Mylr af Mennesker, Damer og Vogne.

MISSIONÆREN
griber hurtig SKOVRIDERENS Haand.

Farvel, Ven! Jeg maa ned til mine smaa!

SKOVRIDEREN.

Farvel, og Tak for alt godt!

MISSIONÆREN
skulende hen efter PASTOREN.

Et sidste Ord, min Broder: Vogt Dem for at lytte til letfærdige Tongers lokkende Tale! . . . Og hermed Gud befalet!

Bort.

PASTOREN
nærmer sig med Overfrakke og Haandkuffert.

Naa: au revoir, min gode Køhl!

SKOVRIDEREN
forvirret.

Farvel, Hr. Pastor! Det har været mig . . . Og lev vel!

PASTOREN
smilende.

Ja, ja, vi ses jo i Morgen!

SKOVRIDEREN.

Jo . . . ja . . . ja naturligvis! . . . Om Gud vil!

PASTOREN
stadig smilende

Det vil han nok! . . . Naa, havde De noget Udbytte af Deres Samtale med . . . Skotøjsfabrikanten?

SKOVRIDEREN
rødmer.

PASTOREN
klapper ham paa Skulderen og betragter ham næsten rørt.

De er et bravt og naivt Menneske! . . . Paa Gensyn, kære Køhl, paa Gensyn!

Hebe ligger nu ved Bolværket. Landgangsbroen stikkes ud, og Passagererne gaar fra Borde og drager videre hver efter den Formue og Lejlighed, Gud har beskikket ham.

Pastoren sætter sig i Borgmesterens Landauer.

Skovrideren og den brunplettede tager en Droske.

Missionæren drager paa Apostlenes Heste afsted i Spidsen for sin Hjord ...

Børn raabe, Hunde gø, Haner gale, Svaler kvidre, Heste vrinske, Kør brøle og Svin grynte.

Men højt op over al jordisk Larm og Tummel rager Domkirkens korsbærende Spir som et manende *memento coeli*, et velsignende:

pax vobiscum!

Gustav Wied.

Prædikeren og Humoristen.

Et Foredrag holdt i Studenterforeningen den 30. Marts 1895.

Biblen er, som bekendt, den Bog, der i Danmark er mest udbredt og mindst læst; men for at komme frem her i Landet er det nødvendigt at være konfirmeret, og dette kan man ikke blive, med mindre man paa staaende Fod kan opramse Navnene paa alle de bibelske Forfattere. De ved altsaa alle sammen, at der er en af disse, som kaldes Prædikeren.

I mine Tanker er Prædikerens Bog et af de mærkeligste og vældigste Skrifter, som Menneskeheden kender. Og saa har den det Fortrin, at den trods de mange Aarhundreder, som er henrundne siden dens Tilblivelse, dog er ganske moderne og udtaler Tanker og Stemninger, der passer paa os den Dag i Dag, som om de netop var henvendt til os. „Der er“, siger Prædikeren (3, 4), „en Tid til at græde og en Tid til at le, en Tid til at sørge og en Tid til at danse“. For vor Slægt har det i en Del Aar været en Tid til at græde. Tanken om alle Tings Usselhed og Livets Intethed har været den, som stærkest har trængt sig paa. Jeg ved meget vel, at vi ogsaa har let, danset og gaaet paa Karneval; men hvor dybt hin Tanke er trængt ned i Sindene, viser sig bedst, naar vi af og til opskræmmes af Selvmord. Glimtet fra Revolveren er i al sin Kortvarighed stort nok til at lade os ane Omfanget af den dybe, mørke Nat, som danner Baggrunden for den larmende Glæde. Naar Børn jamrer sig uden tilstrækkelig Grund, giver en forstandig Fader dem ikke Stads og Sukkergodt; han føler, at det ikke er Klap, men Klaps, hvortil de trænger, at Kuren ikke bør være Mildhed, men Strenghed, hvorfor han siger til dem: nu skal I faa noget at græde for.

Denne faderlige Rolle er det, som Prædikeren har paataget sig lige overfor Menneskeheden. Der fældes hyppigt Taarer for Ting, som ikke er Taarerne værd, og der er mange, som græder, blot fordi det saaledes er Mode, eller fordi de er skabagtige og blødagtige. Her gælder det, at det ikke kan blive helt godt, førend det er blevet helt galt, og her er Prædikeren den rette Læremester. Aldrig har nogen tegnet Tilværelsens Jammer med saa skarpe Farver; hvad der i vore Dage siges og skrives for at nedsætte Livet, lyder som en Barnetrompet i Sammenligning med hans vældige Røst. „Hvilket Overmaal af Tomhed! siger Prædikeren, hvilket Overmaal af Tomhed! al Ting er Tomhed. Hvad Gavn har et Menneske af al den Møje, hvormed han plager sig under Solen?“ (1, 2—3).

Prædikeren er ligesom et gennemdannet Nutidsmenneske helt frigjort for Dogmatik og Metafysik; uden at bekymre sig om overleverede Meninger, uden at hildes i nogen Kirkes, Sekts eller Skoles særegne Tankegang og Udtryksmaade gaar han lige løs paa Sagens Kerne, idet han jævnt og enfoldigt spørger, om Livet har en Mening, og hvilken da denne Mening maatte være. Om en saadan Mening synes der ham kun at kunne være Tale under den Forudsætning, at der gives en Udvikling, et Fremskridt, og det vel at mærke et Fremskridt, som styres af en moralsk Verdensorden.

Men Erfaringen har lært ham, at Fremskridtet er en Indbildning, at et Menneske ingen Gavn har af al den Møje, hvormed han plager sig under Solen: „En Slægt gaar bort, en anden kommer, og Menneskeheden vedvarer evindelig. Solen staar op, og Solen gaar ned; den arbejder sig tilbage og staar atter op, idet den skrider frem mod Syd og vender sig mod Nord. Vinden drejer sig uafladelig, og den fuldbyrder de selvsamme Drejninger. Alle Floderne flyder ud i Havet, uden at dette bliver fuldt, og Floderne flyder uafbrudt samme Sted hen. Alle Ting er i en rastløs Virksomhed, saa at ingen kan skildre dem; Øjet bliver ikke mæt ved at se og Øret ikke fyldt ved at høre. Hvad der har været, vil atter være, og hvad der er sket, vil atter ske; der er intet som helst nyt under Solen. Det, hvorom man siger: se, det er nyt, det var for længe siden i de Tidsaldre, der gik forud for os. Der er ingen Erindring om Forfædrene, og heller ikke om Efterkommerne, som skal blive til, vil der være nogen Erindring hos dem, der følger bagefter“ (1, 4—11).

Og hvad den moralske Verdensorden angaar, saa kan han vel ikke opgive Troen paa den; „jeg er“, udbryder han, „forvisset om, at det maa gaa de gudfrygtige vel, for at de skal frygte Gud, og at den, som ikke frygter Gud, ligesom en Skygge, ikke kan leve længe“ (8, 12—13); men han maa desværre indrømme, at denne Tro uafladelig gendrives af Virkeligheden, saa at den for ham kun er en ufrugtbar Følelse, hvorpaa han intet tør bygge. „Det er sørgeligt“, siger han, „hvad der sker paa Jorden, at der er retfærdige, der behandles, som om de var ugudelige, og ugudelige, der behandles, som om de var retfærdige (8, 14). Se, de undertrykte græder, men der er ingen, som trøster dem; Undertrykkerens Haand hviler tungt paa dem, men der er ingen, som trøster dem“ (4, 1).

Naar der ikke kommer noget ud af det hele, er det selvfølgelig spildt Ulejlighed at umage sig med Tænkning. Er det forud givet, at Facit er Nul, gør man bedst i at spare sig de Overvejelser, som uundgaaelig fører til dette Facit. „Jeg gav“, forsikrer han, „mit Hjerte hen til med Visdom at udgrunde og opdage alt, hvad der foretages under Himlen; det er en ond Møje, som Gud har givet Menneskenes Børn at umage sig med. Jeg saa alle de Gerninger, der udføres under Solen, og se, al Ting er Tomhed og en Stræben hen i Vejret. Hvad der er kroget, kan ikke blive ret, og hvad der mangler, kan ikke tilvejebringes“ (1, 13—15). Og hvad det praktiske Arbejde angaar, saa volder det vel Glæde, saa længe det staar paa; men da der intet Fremskridt gives, er Glæden kun af en rent forbigaaende Natur: „jeg indlod mig paa store Foretagender; jeg byggede mig Huse; jeg plantede Vingaarde; jeg anlagde Haver og Parker, hvori jeg plantede alle Slags Frugttræer; jeg lavede Damme for ved deres Hjælp at vande Træerne, som voksede op i Skoven; jeg købte Trælle og Trælkvinder; jeg fik hjemmefødt Tyende og derhos en større Besætning af stort Kvæg og smaat Kvæg end alle de, som før mig var i Jerusalem; jeg samlede ogsaa Sølv og Guld og de Herligheder, hvorover andre Konger og de øvrige Lande raadede; jeg skaffede mig Sangere og Sangerinder, og hvad der fryder Menneskenes Børn: Elskerinder i Mængde. Jeg blev stor, ja større end alle de, som før mig var i Jerusalem, og derhos bevarede jeg min Visdom. Intet af, hvad mine Øjne begærede, formente jeg dem; jeg nægtede ikke mit Hjerte nogen som helst Glæde. Thi mit Hjerte glædede sig over al min Møje; dette var det Ud-

bytte, jeg høstede af al min Møje. Da jeg betragtede alle de Gerninger, som mine Hænder havde gjort, og den Møje, jeg havde underkastet mig for at udføre dem, se, det var alt sammen Tomhed og en Stræben hen i Vejret; der er ingen varig Glæde under Solen" (2, 4—11).

Sin Opfattelse af Livet udtrykker derfor Prædikeren i de tungsindige Ord: „Jeg priste dem lykkelige, som allerede er døde, fremfor dem, som endnu lever, men lykkeligere end dem begge den, der endnu ikke er bleven til, og som ikke har set den onde Gerning, der øves under Solen" (4, 2—3).

Man vilde imidlertid tage mærkelig fejl, hvis man antog, at Prædikeren fordybede sig i dette Tungsind og ligesom Pessimisterne i vore Dage hengav sig til Jammer, Suk og Klage. Tværtimod: Intet mishager ham mere end Græmmelse. Naar Livet viser sig saa sort, er det kun, fordi man grubler derover og vil finde Tanker deri, som det ikke kan indfri. Jager man Grublerierne paa Døren, opdager man, „at Lyset er sødt, og at det kvæger Øjnene at se Solen" (11, 7). Denne umiddelbare Livsglæde er det, som vi skal søge. Atter og atter indskærper derfor Prædikeren: „Se, hvad der efter min Erfaring er godt og smukt, er, at én spiser og drikker og gør sig til Gode gennem al den Møje, hvormed han umager sig under Solen, i de faa Levedage, Gud forunder ham; thi hertil er det, han er henvist" (5, 17).

Det er let at indse, at det er forbundet med overmaade store Vanskeligheder at fastholde denne Livsanskuelse. Prædikeren erklærer Nydelse for intet, og dog sætter han Livets Betydning i Nydelse. Rent teoretisk set forsvinder Modsigelsen, naar man fastholder, at det er Grublerierne, som ødelægger Nydelsen, og derfor forlanger, at Grublerierne skal standse. Men det er et stort Spørgsmaal, om dette praktisk lader sig gøre. Maaske lykkes det for en kort Tid; men for den, som en Gang er vaagnet til at tumle med store Tanker, vil det i Længden være ugørligt atter at faa disse til at standse. Herpaa afgiver Prædikeren selv det mest slaaende Eksempel. Næppe har han proklameret Nydelsen, førend han atter selv slaar den ihjel. „Glæd dig", siger han, „du unge! i din Ungdoms Dage, og lad dit Hjerte være vel til Mode i din kraftige Alders Dage; gaa, hvorhen dit Hjerte drager dig, og lad dine Øjne gotte sig, men betænk, at Gud vil kræve dig til Regnskab for alt dette! Fjern Græmmelse fra dit Hjerte, og lad Lidelse vige bort fra dit Kød; thi Ungdom

og Manddom svinder bort“ (11, 9—10). Men jo mere han fordyber sig i Overvejelsen af, at Nydelsen væsentlig hører Ungdommen til, des kraftigere overvældes han af Tanken om Døden. „Tænk“, fortsætter han, „paa din Sundhed i din kraftige Alders Dage, førend de onde Dage kommer og de Aar nærmer sig, om hvilke du maa sige: de behager mig ikke, førend Solen og Lyset og Maanen og Stjernerne formørkes, og Skyerne derpaa atter udgyder Regn — paa den Dag, da Husets Vogtere skælver og de kraftige Mænd krummer sig, og Møllepigerne holder Hvil, fordi de er blevne faa, og de Kvinder, der ser ud af Vinduerne, sidder i Mørke, da begge Dørene ud til Gaden lukkes, fordi Møllens Lyd dæmpes, og man staar op ved Fuglekvidder og alle Sangens Døtre stemmes ned; de frygter ogsaa for, hvad der er højt, og der er Rædsler paa Vejen; Mandeltræet blomstrer, Græshoppen slæber sig frem med Møje og Kapperfrugten mister sin Kraft; thi Mennesket er i Færd med at gaa bort til sin evige Bolig, og de, der istemmer Dødsklagen, vandrer om paa Gaden — førend Sølvsnoren sønderrives og den gyldne Lampe knuses, førend Spanden brydes itu ved Kilden og Hjulet ruller ned i Brønden, førend Støvet vender tilbage til Jorden, hvor det var tilforn, og Aanden vender tilbage til Gud, som gav den“ (12, 1—7). Og saa ender under Indtrykket af Dødstanken hans Opfordring til Nydelse uvilkaarlig med det Suk, hvormed han begyndte: „Hvilket Overmaal af Tomhed! al Ting er Tomhed“ (12, 8).

Det ligger i Sagens Natur, at den Nydelse, Prædikeren anbefaler, ikke i Længden kan tilfredsstille en Tænker. En saadan forlanger at mættes med Ideer; men for Prædikeren beror Nydelsen jo paa, at man glemmer Ideerne, hvorfor den faar en lavere, sanselig Karakter, idet den væsentlig sættes i Mad og Drikke og deslige. Men hvorledes skulde Prædikeren kunne glemme, han, som bag sig havde Israels tusindaarige Historie, han, som var Arving til en Fortid, hvor Job og Profeterne havde lidt og stridt for Fremskridtets og Retfærdighedens Tanker? Disse Tanker var endnu over ham; men han havde dem som den, der ikke havde dem; han ejede dem ikke længere som en livsbærende Magt; de boede i hans Sjæl som fjerne Minder, der af og til lig Genfærd rejste sig og gjorde Ende paa den Nydelse, hans Filosofi førte ham til at opstille som sit Maal.

Der er nu til Dags ingen, der mener, at Salomo har skrevet Prædikerens Bog; jeg selv hører til dem, der antager, at For-

fatteren levede under Kong Herodes kort før Kristi Fødsel. Han betegner Afslutningen af Israels, ja, om man saa vil, af hele den gamle Verdens Udvikling. En Tidsalder er kun levedygtig, naar dens Ideer og Virkeligheden for den staar i Samklang. Affældigheden kendes derpaa, at der indtræder en uløselig Modsigelse. I den gamle Verden, baade i Jerusalem og i Rom og i Athen var der kommet et Øjeblik, hvor man ikke længere kunde tro paa de gamle Idealer og dog ej heller evnede helt at slippe dem. For denne Aandstilstand er Prædikerens Bog det mest gribende Udtryk, og netop derfor er det, at den saa mægtigt tiltaler os, der er et Bytte for lignende Stemninger, idet den gamle Dogmatik ikke længere øver den Magt over os, som over vore Fædre, medens dog de fleste af os har en lønlig Følelse af, at uden Religion kan vi ikke leve. I slige Perioder føles det, at der maa ske et af to; enten maa Ideerne fuldstændig forkastes, saa at vi synker ned i Materialisme, eller ogsaa maa de gamle Idealer opstaa igen i en ny og bedre Form. Efter Prædikerens Bog fulgte det store Gennembrud ved Kristus; vi forventer ingen ny Kristus, men mange af os forventer en Periode, hvor de Idealer, han forkyndte, atter vinder Magt over Sjælene ved at iklædes en Skikkelse, som svarer til vort Behov.

For os er det store Gennembrud endnu ikke kommet, og jeg skal ikke indlade mig paa at profetere om, hvilke Forandringer det vil medføre i vor Idekreds; men jeg vil forsøge paa at skildre for Dem en Livsanskuelse, med hvilken nogle midlertidig kan tage til Takke, og som gennem sine Virkninger for mange, der ikke slutter sig til den, kan blive til Velsignelse, en Livsanskuelse, der væsentlig deler Prædikerens filosofiske Udgangspunkt, men som forhaabentlig undgaar de Skær, hvorpaa han strander. Jeg kan ikke her henvise Dem til en enkelt Forfatter, da det er en Mangfoldighed af Fænomener, som kommer i Betragtning; jeg skal foreløbig i al Almindelighed betegne denne Livsanskuelse som den humoristiske.

Sandsynligvis forbavser dette Navn Dem. Talen er jo her om noget meget alvorligt, og de fleste af Dem er formodentlig vant til ved det humoristiske at tænke paa meget grovkornet Spøg. Men det faar ikke at hjælpe; jeg vil bære mig ad som Manden, der bad Publikum beundre en Nattergal, som han holdt i Haanden. „Men, det er jo en Graaspurv“, udbrød en af de tilstedeværende. „Saa“, sagde Foreviseren roligt, „jeg kalder det

nu en Nattergal". Det er for Resten temmelig ligegyldigt, hvad man kalder en Ting, naar man blot ved, hvad det er, man tænker paa. Ordet Humor har som saa mange andre Ord i Aarhundredernes Løb skiftet Betydning. Det betyder egentlig Fugtighed og brugtes i Middelalderens Naturlære om Livssaften, der antoges at bestemme de fire Temperamenter. Ret naturligt gik det da over til at være det samme som „Stemning, Lune". Og De ved nu, at Ordet „Lune" snart peger hen paa tilfældig vekslende Stemninger og snart paa en vis Art af Komik. Den sidste Betydning fik i det attende Aarhundrede Overvægten i England, saa at man ved Ordet efterhaanden forstod en særegen Blanding af Dybsind og blød Mildhed, af Alvor og Spøg, af Graad og Smil. Denne Betydning trængte igennem i Tyskland og naaede derfra til os, hvor den særlig har faaet sin litterære Begrebsbestemmelse gennem Søren Kierkegaard, hos hvem Humor blev Navnet paa en ejendommelig Art af religiøs Livsanskuelse. Vi, der hører til den ældre Slægt, har været vante til at bruge Ordet saaledes, og det bruges endnu den Dag i Dag paa denne Maade af Filosoferne. Det er jo muligt, at den folkelige Anvendelse af Ordet, der mere og mere synes at bane sig Vej, en Gang ogsaa vil tvinge Filosoferne til at ændre deres Sprogbrug; men indtil videre holder jeg fast ved den gamle Betydning og beder Dem blot hele Tiden om at erindre, at jeg ved Humor forstaar noget, der er væsensforskelligt fra de Farcer, der opføres paa vore Morskabsteatre.

S. Kierkegaard bestemmer[1]) Humor som „Confiniet mellem det etiske og det religiøse". Eller med andre Ord: Humoristen er en Mand, for hvem det staar fast, at Livet skal føres paa etisk Maade i Overensstemmelse med Retfærdighed og Kærlighed; det Problem, der sysselsætter ham, er, ligesom hos Prædikeren, dette, om det etiske kun er menneskelige Bestemmelser, eller om det har sit Tilhold i Livets dybeste Grund, om der er en etisk Gud, der vaager over og værner om det etiske. Efter denne Begrebsbestemmelse kunde det imidlertid se ud, som om Humoristen baade kan være religiøs og ikke-religiøs, baade kan være en, der bekræfter, og en, der fornægter den etiske Gud. Jeg tror, at S. Kierkegaard kommer Sandheden nærmere, naar

[1]) Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, S. 384.

han et andet Sted[1]) bestemmer Humor som „den religiøses Incognito“. Thi Forskellen mellem Prædikeren og Humoristen er just den, at, medens hos Prædikeren den etiske Gud mere og mere forvandles til et Minde, fordi hans Tilværelse uafladelig modsiges af Virkeligheden, saa er for Humoristen den etiske Gud en Tanke, der uafladelig paatrænger sig ham som det, hvorom hele Livet drejer sig. Han kan snart være nær ved den mest positive Bekræftelse og snart nær ved den mest negative Benægtelse; men til ingen af Siderne overskrider han nogen Sinde helt Grænsen; han har sit Liv i en bestandig Uro med Hensyn til det religiøse, men i en Uro, der efter Omstændighederne snart er større og snart mindre. Og jeg skønner ikke rettere end, at han her er mere konsekvent end Prædikeren. Han ser lige saa klart og tydeligt som denne, at den etiske Ide og Virkeligheden paa det kraftigste modsiger hinanden; men han gør Alvor af Prædikerens Paastand om, at vi i Grunden intet ved. Prædikeren ved meget mere, end han efter sit Udgangspunkt strengt taget bør kunne vide; han, der intet ved, ved dog til Punkt og Prikke, at der ingen Udødelighed gives, at Fremskridtet og Viljens Frihed kun er en Indbildning. Humoristen, der ubønhørlig fastholder sin Ikke-Viden, lever og aander i den Forestilling, at der er flere Muligheder mellem Himmel og Jord, end vi aner, hvorfor han ingen Sinde nødes til som Prædikeren at anvise den etiske Gud en beskeden Plads blandt Ideer, som vel haves, men som dog i Grunden er ufrugtbare. For Humoristen er den etiske Gud en Tanke, der altid ledsager ham og altid tages med, hvorfor den Nydelse, han higer efter, har en helt anden ideal Karakter. Men deri ligner han Prædikeren, at han ligesom denne vil have en umiddelbar Nydelse, en Nydelse, der er gennemtrængt af den kraftigste Realitet. Der gives Filosofer, som bygger storartede Systemer, hvori de efter Sigende forsoner Ide og Virkelighed med hinanden; men naar alt kommer til alt, er Virkeligheden for dem kun en abstrakt Skyggeverden, hvis væsentligste Indhold er at søge i Ideer. De ligner en Marskandiser, der omtales i „Enten—Eller“ (2den Udgave, 1ste Del, S. 13), hos hvem der fandtes et Skilt med Paaskriften: her rulles; „vilde man komme med sit Tøj for at faa det rullet, var man narret; thi Skiltet er blot til Salgs“. Saaledes er Humoristen ikke. Han forener i sig to

[1]) Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift. S. 383.

Personer, en Person, der med fuldstændig gennemreflekteret Klarhed lever og aander i de etiske Ideer, og saa samtidig en anden Person, der med et Barns Friskhed forholder sig til alt — hvad enten det er stort eller smaat — som træder ham i Møde; og just, fordi han som et Barn søger det allerumiddelbareste, er det vel navnlig det smaa, det jævne og dagligdags, som fængsler og interesserer ham.

Men vil De sige: „Humor er jo dog beslægtet med Spøg og med det komiske“, og De vil spørge: „hvorledes kommer da dette frem?“ For at besvare dette Spørgsmaal maa De erindre, at det komiske beror paa en Modsigelse; det fremkommer, hver Gang vi venter et og saa pludselig møder noget helt andet. „Naar to Anskuelser eller to Begreber, som er absolut uforenelige, mødes, og jeg haardnakket vedbliver at sysle med dem i den Overbevisning, at de alligevel kan og skal forenes, saa indtræder den Ulystfølelse, som er Særkendet for det stygge og absurde; hvis jeg derimod øjeblikkelig kommer under Vejr med, at de hverken kan eller skal forenes, saa at det hele kun er en munter Leg, opstaar den potenserede Lystfølelse, som skaffer sig Luft i Latteren“ [1]).

Se, paa Modsigelse mangler det sandelig ikke for Humoristen; tværtimod: den foreligger for ham i den mest udprægede Skikkelse, hvori den overhovedet kan optræde, idet han paa den ene Side har klare og ophøjede etiske Ideer og paa den anden Side en Virkelighed, om hvilken han lige saa tydeligt som Prædikeren indser, at den staar i skærende Modsigelse med disse Ideer. Den første og naturlige Følge af denne Modsigelse er en dyb Smerte, og „enhver betydeligere Sindsbetagethed, af hvad Navn nævnes kan, umuliggør Latteren. Den kan kun indfinde sig paa det Vilkaar, at Sindet er frit og let, saa at der ikke er noget som helst trykkende, knugende eller blot nogenlunde alvorligt, som enten i Forvejen har taget det fangen eller uvilkaarlig lægger Beslag paa det just ved den Situation eller Ytring, som skulde vække Latteren“ [2]).

Hvorledes gaar det da til, at Humoristen, der er betagen af den alleralvorligste og allermest trykkende Sindsstemning, alligevel spøger, ja endog ler? Fra den nys omtalte Smerte kan

---

[1]) Se mit Skrift: Æstetiken og Livet, S. 208.

[2]) Samme Sted, S. 193.

man befri sig derved, at man skyder det ene af Leddene til Side. Dette er det, som Prædikeren gør. Han lader de etiske Ideer træde tilbage i en saadan Fjernhed, at de ikke længere med tilstrækkelig Livlighed paavirker ham. Helt anderledes Humoristen. Han fastholder de etiske Ideer med uforandret Styrke; men just, fordi han er overbevist om, at de til Slutning paa en eller anden for ham aldeles ubegribelig Maade vil faa Overtaget, betragter han de mange pinlige Modsigelser, hvori han er hildet, som et midlertidigt Virvar, over hvilket det, naar alt kommer til alt, dog i Grunden ikke er værd at gøre for store Ophævelser. Det gaar ham som en Mand, der kører ud til Skoven med sin Familie for at more sig. Det ene Uheld indtræffer efter det andet. Kusken kører en forkert Vej; den ene af Hestene faar en Sten i Foden, saa at Vognen kun med Besvær kommer frem; det viser sig, at man har glemt en væsentlig Del af de Madvarer og Drikkevarer, hvormed man skulde vederkvæge sig; endelig giver det sig til at øsregne, saa at man slet ikke naar Skoven, men maa søge Ly i en Bondehytte. I Begyndelsen bliver Manden ærgerlig; han skænder paa Kusken og er gnaven mod Familien; men i samme Øjeblik, som han opdager, at Turen er redningsløst spildt, besinder han sig pludselig paa, at han er sikker paa om Aftenen igen at ligge i sin egen gode Seng. Et Smil opklarer hans Ansigt; han beslutter sig til at le i Stedet for at græde; han slaar Gækken løs; Munterheden forplanter sig til Familien, og det ender med, at den forulykkede Skovtur, som slet ikke blev til en Skovtur, i Fremtiden for ham og Familien staar som et af deres glade Minder. Der er et Ordsprog, som lyder: „man kan ikke søbe og blæse paa én Gang“. Humoristen gør ligesom den nys omtalte Mand dette Ordsprog til Usandhed; han ejer den store Livets Kunst, der lader Sorg og Glæde, Graad og Latter gaa Haand i Haand med hinanden.

En af Betingelserne for, at han kan gøre dette, er, at han er helt fri for Dogmatik, at han vel tror paa de etiske Ideer, men at han, om jeg saa maa sige, har denne Tro under Tvivlens Form, saa at han forholder sig skeptisk til de positive Udtryk, som de har faaet i de forskellige religiøse Samfund eller filosofiske Skoler. Den, med hvem dette ikke er Tilfældet, den, for hvem Sandheden er bleven et med denne eller hin bestemte Bekendelse, han tillader sig ingen Spøg med Hensyn hertil; naar han tager Ordet desangaaende, er det som en Forkynder, der med Over-

bevisningens hele Ild og Varme søger at drage andre til det samme Standpunkt, som han selv indtager, og han betragter det gerne som en sørgelig Mangel paa Alvor, naar en Humorist afbryder ham med en munter Bemærkning. Sæt f. Eks., at en Filosof har uddannet sig et System, hvis afgørende Knudepunkt er Menneskenes kvalitative Forskel fra Dyrene, som han udvikler med Fynd og Myndighed. Hvilken fortrædelig Mine vil han ikke sætte op, naar en [1]) med et lunt Smil udbryder: „De glemmer det vigtigste, nemlig at Dyrene ikke kan skele; det kan vi Mennesker, og deri bestaar et af den menneskelige Naturs største Fortrin“. Eller antag, at en Teolog har forelsket sig i Forestillingen om Menneskenaturens væsentlige Godhed, og at han som Følge heraf holder et Foredrag, hvori han bekæmper Dogmet om Arvesynden og til Støtte for sin Lære opregner en Mængde Eksempler paa, at ulykkelige er blevet hjulpne og det endog ofte af Folk, der var dem vildfremmede. Mon han vil være tilfreds, hvis Jean Paul yder ham sin Tilslutning med den Bemærkning, at „Menneskene utvivlsomt altid er villige til at hjælpe en med at bære hans Kors, naar de blot véd, at det er det Kors, hvortil han skal nagles“? Eller sæt, at en Mand med dyb Gravrøst skildrer Livets Ulykker og den Vej, ad hvilken efter hans System Lykken alene kan vindes, og at da bagefter en Tilhører imødegaar ham med de Ord [2]): „Ja ganske vist er der noget i Vejen med os alle; men dersom jeg kunde leve den Dag, da min Vært lod anbringe en ny Klokkestreng i Gaarden, hvor jeg bor, at det kunde blive tydeligt og hurtigt afgjort, til hvem der ringes om Aftenen, saa vilde jeg skatte mig højst lyksalig“. Eller tænk paa en af den indre Missions fanatiske Præster, paa en af dem, der misbruger Kærlighedens Evangelium til at pine Tilhørernes Nerver i den Grad, at de ulykkelige er nær ved at gaa fra Sans og Samling. Antag, at han i flere Timer med glødende Veltalenhed har skildret Helvedes Svovlpøl, „Ormen, der ikke dør, og Ilden, der ikke slukkes“, at han derpaa indbyder Forsamlingen til at ytre sig om Virkningen af hans Prædiken, og at saa en af de tilstedeværende møder frem med følgende lille Indlæg: „Hvor vidt en slig Tale om Helvede er gavnlig, beror paa Klimaet i det

[1]) Jvfr. G. C. Lichtenberg: Vermischte Schriften II, Göttingen 1801, S. 422.

[2]) Jvfr. S. Kierkegaard: Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, S. 343.

Land, hvor den holdes. Der gives Egne saa kolde, at Tanken om Helvede virker tiltrækkende; jeg har i det mindste læst[1]) om en Missionær, der prædikede saa varmt om Helvede for Grønlænderne, at disse begyndte at føle Længsel derefter. Omvendt gives der Egne, der er saa varme, at Helvede ikke skræmmer Beboerne. Mark Twain fortæller et Sted[2]), at „Termometret i Fort Yuma bestandig staar paa 120 Grader i Skyggen, med Undtagelse af, naar det gaar endnu højere. De forenede Stater holder en Afdeling Soldater i Fortet, og de bliver saa vante til den forfærdelige Hede, at de fryser, naar de kommer andre Steder hen. Der gaar et Sagn om en meget slem Soldat, der en Gang døde der, og som naturligvis rejste lige hen til Fortabelsens hedeste Krog; næste Dag telegraferede han efter sine Uldtæpper. Der er slet ingen Tvivl om, at denne Historie er sand; der kan ingen Tvivl være om det. Jeg har selv set det Hus, hvor Soldaten plejede at bo". Hvis jeg derfor maa fordriste mig til et Forslag, saa vil det komme til at gaa ud paa, at Prædikerne om Helvede og Klimaet sættes i et nøjagtigt Forhold til hinanden, saa at de kun afholdes ved en aldeles bestemt Termometerstand."

Naturligvis vil baade saadanne Filosofer og saadanne Præster finde den Art Spøg aldeles forargelig. Sagens sande Sammenhæng er, at de, der taler saaledes, kan have den allerdybeste Følelse af Menneskets høje Bestemmelse, af Tilværelsens Jammer og af det forfærdelige i Fortabelsens Mulighed. Forskellen er kun den, at de har et dybere Syn og en større Menneskekundskab, og stundom opnaar de gennem en vel anbragt Spøg at gøre et mere gribende Indtryk paa deres Medmennesker end de, der holder salvelsesfulde Prædikener. Det kan f. Eks. være overmaade godt at lovprise Monogamiet med positiv Alvor; men der er dem, paa hvem det gør nok saa megen Virkning, naar Mark Twain under sit Ophold i Mormonernes Land siger[3]): „Med hele den Selvtillid, som en Yngling kan have, tørstede jeg efter at styrte mig paa Hovedet ind i alle Polygami-Spørgsmaal for at fremkalde en gennemgribende Reform; men jeg saa imidlertid de mormonske Fruentimmer, og saa blev jeg rørt. Mit Hjerte viste sig fornuftigere end mit Hoved. Jeg følte mig sym-

[1]) Jvfr. G. C. Lichtenberg: Vermischte Schriften II, S. 419.
[2]) Jvfr. Skildringer og Skitser, 3 Udg., 2 Bd., S. 158—59.
[3]) Samme Sted 1 Bd., S. 152.

patetisk stemt for disse stakkels kejtede og grimme Væsener, og idet jeg vendte mig om for at skjule den medfølende Fugtighed i mit Øje, sagde jeg: Nej, den Mand, der har ægtet en af disse Kvinder, har udført en ægte kristelig Handling, der berettiger ham til alle Menneskers venlige Bifald, og han bør ikke være underkastet nogen haard Dom, — og den Mand, der gifter sig med 60 saadanne Kvinder, har udført en saa ædel og ophøjet Daad, at alle Nationer burde staa med blottet Hoved i hans Nærværelse og tilbede ham i Tavshed."

Hemmeligheden ved den humoristiske Kunst beror, som før bemærket, paa den Lethed, Sikkerhed og Hurtighed, hvormed Vedkommende forstaar at ombytte det etiske Synspunkt, der volder Harme, med et andet, der tillader Skemt og Latter at bryde frem.

For at gøre mere forstaaeligt, hvad jeg mener hermed, skal jeg tage et Eksempel fra vore egne Forhold. De ved, at Studenterne har deres særegne Politik, og at de politiske Bølger stundom gaar højt hernede. Af og til oplever man da noget, der er ganske kønt; man bliver Vidne til Ild, Begejstring, Trofasthed og Opofrelse. Men paa den anden Side udfoldes der ikke sjælden af de unge Mennesker nøjagtigt de selvsamme uhyggelige Udyder, som skæmmer det store politiske Liv. Man træffer Fejghed, Forræderi og en Ærgerrighed, som lader haant om Sandhed og alle moralske Love. En ældre, der er Vidne dertil og maaske endog deltager deri, kan stundom forbitres saaledes, at han føler sig fristet til at holde Tordentaler; men hvis han er humoristisk anlagt, saa kommer han, just som Tordenen skal til at rulle, til at huske paa, at det er ganske unge Mennesker, der agerer. Og pludselig, som med et Lyn, falder hans Erindring paa en yndet Leg fra Skoletiden, paa „Røvere og Soldater". Minde paa Minde dukker op i hans Sjæl. Hvor var den dog ikke dejlig, den lyse Sommerdag, da de paa flagsmykkede Vogne kørte ud ad Strandvejen! Hvilken Fryd, naar de skjulte sig bag Skovens Stammer — hvilken Jubel, naar de fangede og bastede deres Kammerater! Straks kruser et Smil sig om hans Læber; Harmen lægger sig, og skæmtefulde Ord flyder fra hans Mund. Thi før var Modsigelsen af en etisk Natur, men Synspunktet „Røvere og Soldater" har forandret alt: Nu er Modsigelsen kun den mellem det uhyre Apparat, der bringes i Anvendelse, og de meget beskedne Formaal, der tilstræbes, og denne Modsigelse er befriende; men det følger af sig selv, at den Omstændighed, at det etiske

Synspunkt gaar forud og stadig ligger bagved, giver Spøgen en dybere Karakter og alle Vegne forsyner den med dobbeltydige Brodde. Jeg tænker, at, naar det etsteds i Salmerne (Salm. 2, 4) hedder, at Gud ler, hvorved der aldeles ikke sigtes til den humoristiske Latter, saa kunde det dog maaske hændes, at Vorherre — tilgiv, at jeg taler menneskeligt om ham — stundom ogsaa ler paa samme Maade som Humoristen, idet han betragter Jorden som en Børnehave og os Mennesker som mere eller mindre uartige Børn, der opdrages i den.

Det store litterære Forbillede paa denne Metode er givet af den engelske Forfatter, Jonathan Swift. De har uden Tvivl i deres Barndom læst hans berømte Skrift „Gullivers Rejse". Den Gang opfattede De det kun som en fornøjelig, eventyrlig Beretning om smaa Mennesker. Men Sagen er den, at Swift, der selv med mangehaande Skuffelser havde taget Del i Englands politiske og kirkelige Liv, heri humoristisk satiriserer over Striden mellem Toryer og Whigger, mellem højkirkelige og lavkirkelige og over Kampene mellem de europæiske Nationer indbyrdes, og han gør det paa en saa klassisk, almengyldig Maade, at hans Satire har fuld Anvendelse den Dag i Dag. Hvis han umiddelbart havde taget Sigte paa sin Samtid, vilde han sagtens være brudt ud i bitre, harmfulde Ord, og vi vilde da kun have haft et politisk og kirkeligt Stridsskrift til ved Siden af de mange andre, hvoraf Verden vrimler; men snildelig henlægger han Scenen til de smaa Lilleputter, som han lader skændes og føre Krig om Bagateller, som det for store Mennesker maa synes en Latterlighed at gøre Ophævelser over. Læs nu som voksne hans Skrift om igen, og De vil glæde Dem over den selvbeherskende Kunst, hvormed han forstaar at snærte og tugte vore Smaaligheder. Lad mig som en Prøve fortælle Dem et lille Stykke af hans Bog.

„En Morgen", beretter Gulliver[1]), „kom den første Statssekretær Reldresel til mig og sagde: vi lider under to store Ulykker, nemlig en heftig Partikamp her hjemme og Faren for et Angreb fra en mægtig, udenlandsk Fjende. Hvad den første Ulykke angaar, maa De vide, at der i over 70 Maaneder har været to Partier, der strides om Magten i dette Rige; de kaldes Tramecksan og Slamecksan, alt eftersom de har høje eller lave

---

[1]) Jvfr. Jonathan Swift: Works, vol. IX, 1803. A voyage to Lilleput. S. 46—49.

Hæle paa deres Sko; deri bestaar nemlig den væsentlige Forskel imellem dem. Det er ganske vist anerkendt, at de høje Hæle bedst stemmer med vor gamle Forfatning; men Hans Majestæt har dog besluttet sig til udelukkende at besætte alle Kronens Embeder med de lavhælede; Hans Majestæts egne kejserlige Hæle er mindst $^{1}/_{14}$ Tomme lavere end Hoffolkenes. Fjendskabet mellem disse to Partier gaar saa vidt, at de hverken vil spise eller drikke eller tale med hinanden. De højhælede er unægtelig de talrigste; men Magten er helt og holdent i Hænderne paa os, som bærer lave Hæle. Vi frygter for, at hans kejserlige Højhed, Tronarvingen, har nogen Sympati for de højhælede; vi kan i alt Fald tydelig nok se, at den ene af hans Hæle er højere end den anden, og at han som Følge heraf har en vaklende Gang.

Midt under disse indvortes Uroligheder trues vi med et Angreb af Blefuscu. Anledningen til Striden er følgende: Alle indrømmer, at man fra først af havde for Skik, naar man skulde spise Æg, at slaa den tykke Ende af dem itu; men da Hans nuværende Majestæts Bedstefader en Gang som Dreng vilde spise et Æg og behandlede det efter den gamle Praksis, havde han det Uheld at skære en af sine Fingre af. Hans Fader, Kejseren udstedte derfor et Edikt, hvori han under svære Straffe befalede alle sine Undersaatter fremtidig at slaa den tynde Ende af Æggene itu. Folket tog denne Lov saa ilde op, at der, som vore Historier fortæller os, i denne Anledning seks Gange blev gjort Oprør, i hvilke én Kejser mistede sit Liv og en anden sin Krone. Disse Uroligheder fik idelig Næring fra Blefuscus Herskere, til hvem Oprørerne, naar de blev drevne i Landflygtighed, altid tog deres Tilflugt. Man har beregnet, at ialt 11000 har foretrukket Døden fremfor at nedlade sig til at slaa Æggets tynde Ende itu. Om denne Strid er der forfattet mange Hundrede store Bind; men de tykendedes Bøger er for længe siden blevne forbudte, og der er givet en Lov, hvorved hele dette Parti er blevet udelukket fra alle Embeder. Kejserne af Blefuscu har herimod gjort gældende, at vi er skyldige i Kætteri, idet vi støder an mod en af vor store Profet Lustrogs Hovedlærdomme, den, der er fremsat i det 44de Kapitel af Blundecral, hvilken Bog er deres Koran. Men de synes herved at gøre Vold paa Teksten, da Ordene lyder saaledes: alle sande troende skal slaa deres Æg itu paa den passende Ende. Og hvilken den passende Ende er, synes mig at maatte overlades

til den enkeltes Samvittighed eller dog i alt Fald til Regeringens Forgodtbefindende.“

Medens Prædikerens Standpunkt i alt væsenligt kun kan tænkes netop saaledes, som det foreligger i den Bog, der bærer hans Navn, gives der en Mangfoldighed af humoristiske Standpunkter. Det er karakteristisk for dem alle, at Harmen, Smerten eller Bitterheden i alt Fald maa være traadt saa langt tilbage, at der kan blive Plads for Spøgen; men det Maal, hvori denne Tilbagetræden finder Sted, kan være højst forskelligt. Stundom kan Harmen eller Smerten endnu være saa stærk, at den voldsomt dirrer bag de spøgefulde Ord; stundom kan Stemningen være saa formildet, at vi ombølges af blød Venlighed.

Som et Eksempel paa en Humor, hvori Smerten lever og aander, skal jeg nævne Lessing. Først i en fremrykket Alder blev det muligt for ham at gifte sig; men hans Lykke varede kun kort; hans Hustru døde snart, og lidt efter mistede han sin lille Søn. Overvældet af dette Slag skrev han til en Ven[1]): „Min Glæde var kun kort, og jeg mistede saa nødig denne Søn. Thi han var saa forstandig, saa forstandig. Tro ikke, at de faa Timer, hvori jeg var Fader, allerede har gjort mig til en Abe af Fader. Jeg ved, hvad jeg siger. Var det ikke Forstand, at man med Jærntænger maatte trække ham ud i Verden, at han saa snart mærkede Uraad? Var det ikke Forstand, at han greb den første Lejlighed til igen at slippe bort derfra? Jeg vilde ogsaa en Gang have det lige saa godt som andre Mennesker, men det gik mig ilde“.

I den bitre Humor har ingen været en større Mester end Jonathan Swift. Han var af Fødsel en Irlænder, og hans Sjæl vaandede sig under den skændselsfulde Behandling, som hans Landsmænd maatte udstaa af Englænderne. I sin Forbitrelse skrev han et Skrift, hvori han fremsatte „et beskedent Forslag om at forhindre de stakkels Irlænderes Børn fra at være en Byrde for deres Forældre eller Fædreland og om at gøre dem frugtbringende for det offentlige Vel“. Forslaget lød saaledes[2]):

„Hvordan skal man sørge for alle disse Børn? Dette er under de nuværende Forhold en fuldstændig Umulighed. Vi

---

[1]) Se sämmtliche Schriften, udgivne af Lachmann og Maltzahn, 12. Bd., 1857, S. 597—98.

[2]) Se Jonathan Swift, Works, vol. XIII.

kan ikke anvende dem til Haandværk eller til Agerdyrkning, da vi hverken bygger Huse ude paa Landet eller opdyrker Jord, og de er ude af Stand til at skaffe sig et Levebrød ved at stjæle, førend de bliver 6 Aar gamle, med mindre de da er særdeles lærenemme.

Jeg skal ærbødigt fremsætte et Forslag, som jeg selv har udtænkt, og mod hvilket der forhaabentlig ikke kan rejses den allerringeste Indvending.

En meget indsigtsfuld Amerikaner, med hvem jeg har stiftet Bekendtskab i London, har forsikret mig, at et sundt, velnæret Barn, som er et Aar gammelt, er en overordentlig delikat, velsmagende og nærende Føde, hvad enten man serverer det stuvet, stegt, bagt eller kogt, og jeg nærer ingen som helst Tvivl om, at det ligeledes vil gøre god Fyldest i en Frikassé eller i en Ragout.

Jeg skal derfor henstille, at af vore 120,000 Børn kun 20,000 faar Lov til at forplante sig, og af dem behøver blot en Fjerdedel at være Hanner; én Han er nok til fire Hunner; naar Talen er om Faar og Svin, lader vi ikke en Gang saa mange Hanner blive i Live. De tiloversblivende 100,000 Børn bør, naar de er et Aar gamle, sælges til velfornemme og velstaaende Folk rundt om i Riget, og man bør derhos altid formane Mødrene til at give dem rigelig Die i den sidste Maaned, for at de kan blive fede og tjenlige til et godt Bord. Et Barn vil ved et Gæstebud for Venner kunne anvendes til to Retter, og naar Familien spiser alene, vil Forfjerdingen eller Bagfjerdingen udgøre én god Ret, og saafremt de krydres med Peber eller Salt, kan de i kogt Tilstand smage godt paa den fjerde Dag, især om Vinteren.

Jeg indrømmer, at denne Føde vil være temmelig dyr; men netop derfor vil den egne sig for Godsejere, som, da de allerede har fortæret de fleste af Forældrene, synes at have den største Adkomst til Børnene.

Barnekød vil kunne faas mest rigelig i Marts. En udmærket fransk Læge har nemlig oplyst, at da Fisk er en Føde, som bidrager til at frugtbargøre, saa fødes der i de romersk-katolske Lande flest Børn omtrent 9 Maaneder efter Faste. Mit Forslag vil derfor ogsaa have den gode Virkning, at det formindsker Antallet af Papister blandt os.

Endvidere kan man af Børnenes Hud, naar den bliver kunstfærdig behandlet, lave fortræffelige Handsker til Damerne og Sommerfodtøj til de fine Herrer.

Naar denne Plan gennemføres, vil den indeholde en mægtig Tilskyndelse til at indgaa Ægteskab, og Mødrenes Ømhed mod Børnene vil vokse, naar de er sikre paa, at disse faar en Anvendelse, hvorved deres Udlæg bliver erstattet. Vi vil komme til at opleve en ædel Kappestrid mellem Hustruerne om, hvem der kan bringe det fedeste Barn til Torvs. Og Mændene vil da holde lige saa meget af deres Hustruer i deres Svangerskabs Tid, som de nu holder af deres Hopper, naar de er med Føl, eller af deres Køer, naar de er med Kalve, eller af deres Søer, naar de er med smaa Grise. Frygten for, at det skal gaa galt med Fødslen, vil bevirke, at de aldrig mere — saaledes som det nu hyppigt sker — vil slaa eller sparke Hustruerne.

En fortræffelig Mand, der for Alvor elsker sit Fædreland, og for hvem jeg paa Grund af hans Dyder nærer den største Agtelse, har, da jeg meddelte ham min Plan, foreslaaet en Forbedring. Han mente nemlig, at, da Antallet af Raadyr var betydelig taget af, kunde Vildtet passende erstattes ved unge Knøse og Fruentimmer, der var mellem 12 og 14 Aar gamle. Men trods min Ærbødighed for denne udmærkede Patriot kan jeg dog ikke gaa ind herpaa. Thi min amerikanske Bekendt har meddelt mig, at Erfaringen lærer, at de mandlige Individers Kød i den Alder er alt for tørt og sejt. Og hvad de kvindelige angaar, saa vil en slig Brug af dem medføre et pekuniært Tab, da de jo snart selv kan føde Børn; desuden er det ikke usandsynligt, at der er Mennesker, som er saa overdrevent samvittighedsfulde, at de — skønt ganske med Urette — vilde være tilbøjelige til at betragte denne Fremgangsmaade som en lille Tilnærmelse til Grusomhed, og dette er i mine Tanker en Indvending, som er farlig selv for det mest velmente Forslag.

Jeg beder Læserne bemærke, at mit Lægemiddel udelukkende er beregnet for Kongeriget Irland og ikke for noget som helst andet Rige, som har været til, er til eller nogen Sinde vil være til paa Jorden. Og jeg tør indestaa for, at jeg ikke har den ringeste personlige Interesse af denne Sag, at jeg kun ledes af Kærlighed til mit Fædreland, af Ønsket om at ophjælpe dets Handel, at sørge for dets Børn, at hjælpe de fattige og skaffe de rige en Fornøjelse. Jeg har ingen Børn, for hvem jeg kan

faa en eneste Øre. Mit yngste Barn er ni Aar gammelt, og min Hustru er ude over den Alder, hvori en Kvinde føder."

Aldrig har der fra Irland lydt et Smertens Skrig saa vældigt og saa bittert klagende som dette. Jeg er vis paa, at Swifts Landsmænd, alt som de lo, fik Taarer i Øjnene og krampagtigt knyttede Hænderne mod Tyrannerne. Jeg er vis paa, at der var Englændere, hvis Kinder, medens de lo, bedækkedes af Skamrødme. Uvilkaarligt mindes vi ved denne Brug af Latteren om en af vore egne Forfattere, om S. Kierkegaard, som, da han med blodigt Vid hudflettede Folkekirken, udbrød[1]): „med mig er den almægtige; og han ved bedst, hvorledes der skal slaas, saa det føles, at Latteren, betjent i Frygt og Bæven, maa være Svøben, — derfor bruges jeg".

Ønsker De endelig et Eksempel paa en Humor, hvor det bløde og milde til Slutning altid vinder Sejr over Harmen, skal jeg nævne Zacharias Bræsig i „Landmandsliv". Fritz Reuter har den store Fortjeneste i ham at have tegnet en kernesund Mand af Folket, hos hvem, trods Manglen paa boglig Dannelse, Aand og Hjerte paa det skønneste formæler sig med hinanden. Denne Skikkelse, der er skildret med saa friske Træk, at den staar lyslevende for os som aldeles troværdig, er et Vidnesbyrd om, at det ikke er Lærdom, hvorpaa en Livsanskuelse beror; den fødes i Personlighedens inderste Dybder; den videnskabelige Uddannelse betyder kun, at Personligheden i sin Udtryksmaade har større og rigere Midler at raade over og virke med.

Den Omstændighed, at vi er Studenter, betyder altsaa ingenlunde, at vi som saadanne har noget Fortrin med Hensyn til den humoristiske Livsanskuelse. Og det ligger i Sagens Natur, at det paa ingen Maade kunde falde mig ind at opfordre Dem til just at havne i denne. Livsanskuelser er jo i det hele taget ikke noget, som man faar efter Behag; de naas kun gennem en Erfaring, der staar i Samklang med ens oprindelige Anlæg. Og hvad særligt den humoristiske Livsanskuelse angaar, saa egner den sig aabenbart ikke for unge Mennesker. Den forudsætter, at man med Smerte gennemskuer alle Tings Tomhed og saa dog alligevel med Glæde formaar at omfatte alt, hvad menneskeligt er, at man har Øjet aabent for, hvorledes Uretfærdigheden overalt triumferer — ogsaa inden i en selv: det er en daarlig Humorist,

[1]) Øjeblikket, Nr. 7, S. 28.

som anser sig selv for bedre end alle andre Mennesker, — og at man saa dog alligevel med Tro hengiver sig til de etiske Idealer. Sligt ligger ikke for en Yngling, som endnu trindt om er hildet i mangehaande Illusioner, der først kan og skal briste i Aarenes Løb, hvis de da overhovedet brister; der er mange, som aldrig kommer ud over Blændværket.

Jeg vil derhos ikke lægge Skjul paa, at den humoristiske Livsanskuelse er svær at praktisere. De fleste Mennesker trænger til de faste Støttepunkter, som Dogmer giver. Heine har i sin Omtale af den kantiske Filosofi paa sin sædvanlige vittige Maade gjort opmærksom herpaa: „Efter Tragedien" siger han[1]) „følger Farcen. Immanuel Kant har hidindtil givet den ubønhørlige Filosof; han har stormet Himlen og ladet den hele Besætning springe over Klingen. Verdens Overherre svømmer ubevist om i sit Blod; der er nu ingen Albarmhjertighed mere, ingen Fadergodhed, ingen Belønning hinsides for Afholdenhed her paa Jorden. Sjælens Udødelighed ligger paa sit yderste. Hvilken Stønnen og Jamren! Den gamle Lampe staar som bedrøvet Tilskuer med sin Paraply under Armen; Angstens Sved og Taarer rinder ned ad hans Ansigt. Da forbarmer Immanuel Kant sig og viser, at han ikke blot er en stor Filosof, men ogsaa et godt Menneske; han overvejer, og halvt godmodig, halvt ironisk siger han: „Den gamle Lampe maa have en Gud; ellers kan det stakkels Menneske ikke være lykkeligt; men Mennesket maa være lykkeligt i Verden. Det siger den praktiske Fornuft. Lad gaa! Saa maa ogsaa den praktiske Fornuft staa inde for Guds Tilværelse". I Kraft af dette Argument skelner Kant mellem den teoretiske og den praktiske Fornuft, og med denne genopliver han som med en Tryllestav den af den teoretiske Fornuft dræbte Deismes Lig." Man skal for Resten ikke skamme sig ved at blive som Kants gamle Tjener Lampe. Heine endte med at gaa over til dennes Standpunkt, og Grunden hertil var vel netop hans humoristiske Natur; Humor ligger nær ved Livets varme Kilder. Men paa den anden Side forhindrede Humoren ham ogsaa fra at blive ortodoks som Lampe. Han vedblev med at spøge lige til det sidste. Naar man spurgte ham, om han troede paa Bileams talende Æsel, svarede han[2]): „Jeg har aldrig set et Æsel — det vil da sige:

---

[1]) Sämmtliche Werke VII, 1885. Deutschland I, S. 106.

[2]) Samme Sted, S. 12.

et firføddet — der talte som et Menneske; derimod har jeg truffet Mennesker nok, som, hver Gang de lukkede Munden op, talte som Æsler". Som sagt: Vanskelighederne er store. Humoristen er som en Mand, der alene i en lille Jolle sejler paa 70,000 Favnes Dyb [1]). Det er ikke alle, der holder Sejladsen ud. Stakkels Jonathan Swift! ham gik det galt; han endte i en Daarekiste, som han — humoristisk nok — i sin Velmagts Dage havde ladet bygge for andre.

Selv om det var muligt, vilde jeg endog anse det for lidet ønskeligt, om Flertallet af de modne Mænd og Kvinder blev Humorister. Disse har nemlig kendelige Mangler. Humoristen er for det første tilbøjelig til at være en ensom Mand. Ganske vist er Partiforhold, som vi nu kender dem, en Forbandelse; men det maa indrømmes, at der kan være Situationer, hvor det er i høj Grad nødvendigt, at den ensomme Stilling opgives, og at mange staar Side om Side, Skulder ved Skulder for at erhverve eller for at forsvare dyrebare Goder. Humoristen er dernæst i Reglen ikke tilstrækkelig handlekraftig; han foretrækker helst at være en Betragter af Livet. Men skal Verden skride frem, udfordres der ogsaa, at der er et tilbørligt Antal af positive Naturer som med Lidenskab og Overbevisning styrer mod dette eller hint positive Maal. Ligesom der i Naturen er Plads for mangehaande Planter og Blomster, saaledes ogsaa i Menneskenes Verden; den vilde blive uhyggelig ensidig, hvis ikke mange forskellige Maader at tage Livet paa gjorde sig gældende.

Men et er det at have en Livsanskuelse, et helt andet at have Sans for den. Og vi trænger just i vore Dage højlig til, at saa mange som muligt — og det baade gamle og unge — faar Sans for det humoristiske i den Forstand, hvori jeg her har udviklet dette Ords Betydning. Man plejer at sige om os Danske, at hos os Alvor og Spøg paa en ejendommelig Maade blander sig sammen. Hostrup sang en Gang:

Alvor og Gammen
enes hos Stammen,
som fæsted Rødder ved Nordhavets Kyst.

Alvor og Gammen
mødes i Flammen,
saadan den brænder paa Arnen i Nord.

---

[1]) Jvfr. S. Kierkegaard: Stadier paa Livets Vej, 2. Udg., S. 441.

Men i vore Dage passer disse Ord desværre ikke mere; nu har vi

Alvor saa tung
og klangløs som Bly,
Gammen saa luftig
som Vind og Sky.

Paa den ene Side har vi Varietéer og Farcer, der er blottede for ethvert Spor af Alvor, og paa den anden Side betages mangfoldige af de Ibsenske Dramaer, som, hvor fortræffelige de end i andre Henseender maatte være, dog har den Fejl, at de saaledes strutter af Alvor, at man forgæves leder efter den befriende Humor; de er, naar alt kommer til alt, spirede frem af den samme Rod som den indre Missions Prædikener. Kort sagt: vort Aandsliv gennemtrænges snart af Grin, snart af eddikesur Galde. Det er paa Tide, at vi søger at naa den højere Enhed af begge disse Yderligheder, saa at vi ikke glemmer, at vi er Sønner af et Folk, i hvis Midte Holberg, Heiberg, S. Kierkegaard og Hostrup har virket. Vi trænger baade til den lyse og lette Komik, naar den blot, som hos Hostrup, peger opad mod Renhed, og til den dybe Humor, i hvilken, som hos S. Kierkegaard, Latteren er et Skjul for Sindets Betagethed af store Idealer. Gid det ægte komiske i alle dets Former aldrig maa savne Repræsentanter hos os! Og gid det altid maa finde et villigt Øre hos Ungdommen, særligt da hos den Ungdom, der fortrinsvis er kaldet til at bære Aandsudviklingen i vort Fædreland! Vi maa opdrages til altid at søge Alvor bag Gammen; vi maa se at lære den Kunst at have Alvor uden hul Patos og fersk Højtidelighed. Det kan ikke undgaas, at vort Hjerte af og til vaander sig under Livets tragiske Smerte; men gid vi maa blive saa modne, at vi selv da forstaar at skønne paa Spøgen, paa Skemten, paa Smilet!

A. C. Larsen.

Den franske Republik.

Blandt de Tusinder og atter Tusinder af Pariserfarere, der Dag ud og Dag ind vandrer fra Concordepladsen mod Triumfbuen, som heldigvis kun ved Beskuelse fra det fjerne trykkes og skæmmes af det monstrøse Udstillingstaarn, der er et mere passende end heldigt Mindesmærke om den Tid, til hvilken dets Bygherres Navn er knyttet, er der kun en lille Brøkdel, som gør en Afstikker til højre ned til Rue de l'Elysée for at betragte det Sted, hvor den tredje Republiks Præsidenter har opslaaet deres Residens. Der er endnu færre, som dvæler i længere Tid ved det hermetisk tillukkede Midtpunkt for Republikens Regering, Maalet for saa mange Politikeres og endnu mere for deres Hustruers og Døtres Ærgerrighed. Besøget lønner sig heller ikke, hvad enten man efter et Blik paa den ganske uinteressante Havemur vender tilbage til Verdens og Halvverdenens internationale Tumleplads, den uforlignelige Avenue, idet man i Forbigaaende bemærker, at den engelske Gesandt bor lige saa smukt som den Genbo, han har den Opgave at studere paa sit Lands og sin Regerings Vegne, eller man fuldfører sine Elysée-Studier ved at kaste et Blik ind i Elyséegaarden fra Rue du Faubourg St. Honoré og ind i Vagtstuen, der til Held for Republiken ikke blev sat paa nogen alvorlig Prøve den 27. Januar 1889.

Og dog er der ingen blandt alle Paris' verdenshistoriske Bygninger, der i saa kort Tid har set et saa broget Selskab indenfor sine Mure, som Mme. de Pompadours gamle Bolig. Det er, som om Skæbnen paa Forhaand havde bestemt dette Palæ, der ligger i næsten St. Cloudsk idyllisk Stilhed faa Skridt fra Verdenslarmen, til at være et Slags politisk Herberge, hvad det nu er. I Revolutionstiden husede Elyséet Statstrykkeriet, under Direktoriet

huserede de offentlige Baldamer i det Pompadourske Palæ. Den første Napoleon, Murat og Hortense boede der, og formodentlig var det disse Minder, der bestemte Louis Napoleon til at vælge Elyséet til Præsidentbolig, til han kunde flytte over paa den anden Side af Concordepladsen.

Og hvilket broget Selskab har der ikke boet i disse alt andet end hellige Haller siden den Dag, da Tuilerierne blev et Offer for Kommunen? Hvor mange Omskiftelser har ikke de gamle Tjenere oplevet, der her som overalt i Paris' offentlige Bygninger paa lignende Maade, om end ikke i samme Grad, som den brogede Forvirring af Smaapenge med alle mulige Præg, man faar i de parisiske Kaféer, saa levende minder om Seinestadens Valgsprog? Og hvad vilde ikke de og Republikens Hof-Tapetserere og Hof-Snedkere kunne fortælle En om Verdens og Politikens Omskiftelighed — hvis der ikke stod i Bædeker, at Præsidentens Bolig *„n'est pas ouvert au public“*.

Des lettere er Adgangen for de politiske Ærgerrigheder; man har i de sidste Aar mere end én Gang set, at franske Politikere har vægret sig ved at overtage Ministerpræsidiet for ikke at kompromittere deres Udsigter til at blive Republikens Præsident. Indtil Begyndelsen af November 1895 havde den tredje Republiks Præsidentpalæ set seks Herskere og lige saa mange Herskerinder; den nominelle Ungkarl Gambetta naaede aldrig den elyséiske Tilværelse, der saa sikkert syntes at vente ham; han gik forinden bort som Offer for et Drama, i hvilket Rygtet tillagde hans Søns Moder Hovedrollen. Med Undtagelse af Grévy har alle Præsidenterne været deres repræsentative Opgave voksne; hvad Præsidentinderne angaar, var kun Madame Thiers og først og fremmest Madame Grévy umulige.

Aldrig har vel et mærkeligere Par end Hr. og Fru Grévy staaet i Spidsen for en stor Stat. Grévys Gerrighed er bekendt; de elyséiske Søndags-Dinéer med to Retter Mad og en halv Flaske Rødvin, i hvilke den langt bedre vante Hr. de Freycinet regelmæssig deltog for at sikre sig det Herredømme over Frankrigs Kødgryder, der bl. a. kostede Republiken tretten Milliarder til Kanal- og Jærnbaneanlæg, som endnu truer med yderligere at koste Republiken Livet, er blevne historisk berømte. Ikke mindre berømt var i sin Tid Grévys Prutten med Arkitekter og Haandværkere og hans forretningsdygtige Svigersøn Daniel Wilsons Forsøg paa at forøge Familiens Millioner ved at benytte de

Hemmeligheder, han opsnappede ved at lytte ved Nøglehullet til Statsraadsværelset og ved ikke saa ganske ringe Handel med Ordener. Fru Grévy er ikke bleven saa berømt for sin Nærighed som hendes Mand, men hun var lige saa sparsommelig — man paastod endog, at hun til de officielle Dinéer brugte Margarine.

Fru Elisa Thiers var ikke nærig, men hun var aldeles ude af Stand til at repræsentere. Hun savnede al Sans for sin Mands litterære og politiske Interesser; det var ikke hende, men en anden Dame, der var den berømte Historikers og Statsmands aandelige Livsledsagerinde. Til Gengæld var Fru Thiers ikke skinsyg, og hun lo ad alle de anonyme Breve, ved hvilke deltagende Medmennesker søgte at forstyrre Familien Thiers' huslige Lykke. Den tredje Republiks første Præsidentinde var tilfreds, naar hun kunde faa sig en lang Middagslur og Kager, som hun ofte egenhændig bragte hjem til Elyséet. Ved officielle Lejligheder vakte hun Forbavselse ved sin tarvelige Kjole, der tilstrækkelig vidnede om, at den ikke var udgaaet fra et af de store Pariseretablissementer.

Marskal Mac Mahon var den mest repræsentative Præsident, den tredje Republik har haft, og „Marskalinden", som Præsidentinde Mac Mahon altid kaldtes, var en ægte Type for *une grande dame*. Under dette Præsidentpars Regimente blev der holdt Hof i Elyséet — det skulde jo ogsaa danne Indledningen til det virkelige Hof, til hvilket der allerede var indkøbt alt, endog Heste og Vogne, da Greven af Chambord hindrede Restaurationen ved sin principrytterske Fastholden ved Liljebanneret, der vistnok i Virkeligheden var et velkomment Paaskud for den højst hæderlige, men højst svage Prætendent til at undgaa at overtage Regeringens Byrder.

Carnot og hans Gemalinde havde en vanskelig Opgave, da de afløste det Grévyske Regimente. De løste den ikke uden Held. Carnot var dog for korrekt, hans berømte sorte Kjoler blev til sidst for berømte, og hans hele Skikkelse ydede de geniale franske Karikaturtegnere et for taknemligt Emne. Men Hr. og Fru Carnot følte sig som Repræsentanter for et berømt republikansk Dynasti og handlede derefter. De førte et flot republikansk Hof, og Fru Carnot opnaaede endog, om end kun efter mange Kampe, at gennemføre Dekoletteringstvang ved Elyséets Baller og at standse Handelen med Adgangskort til Præsidentens officielle Selskaber.

Ogsaa Casimir-Perier og hans Gemalinde følte sig som Repræsentanter for en til Magten født Æt, og deres kolossale Formue

tillod dem meget. Deres Ophold i Elyséet var kun kort, men det var ikke billigt hverken for dem eller for Staten. Republikens Præsidenter har Ret til at forlange Elyséet møbleret efter deres Ønske. Thiers havde kun ét Ønske: at man skulde fjerne de kejserlige Insignier fra Dørlaasene; Fru Thiers havde slet ingen Ønsker. Og da man meddelte Thiers, at der var 1200 Døre i Elyséet, og at Opfyldelsen af hans Ønske vilde koste 80,000 Francs, opgav han det. Marskal og Marskalinde Mac Mahon forlangte kun Møblerne fra Kejserinde Eugenies Værelser. Grévy fordrede Spilleborde, et Skrivebord af hidtil ukendte Dimensioner — og en Samling tykke Penneskafter. Hr. og Fru Carnot kostede Republiken flere Penge; Præsidentinden forlangte bl. a., at hendes Værelser skulde møbleres i Ludvig XIV.'s Stil. Dyrest var dog Fru Casimir-Perier; men det gik med de storartede Forandringer, hun foretog i Elyséet, som med Kejserinde Eugenies berømte Opkørsel til den store Opera; de var ikke færdige, da hun maatte forlade Elyséet.

Det var et rent Tilfælde, der skabte Felix Faures og hans Families Lykke, men Valget var ikke daarligt. Eks-Rederen fra Hâvre, der med Urette fik Skyld for ogsaa at være Eks-Garversvend, hvad der indbragte ham en folkelig Hyldest paa hans første Køretur til Elyséet, var med sit fænomenalt elegante Skjortebryst og sine hvide eller hvidgule Gamacher den eleganteste Fremtoning i Palais Bourbon. Han repræsenterer Staten med den samme borgerligfine Elegance, hvormed han imponerede sin Samtid som Vicepræsident i Kamret og paa Ministerbænken. Fru Faure staar næppe i repræsentativ Henseende paa Højde med sine to Forgængerinder. Men til Gengæld har den tredje Republiks sjette Præsident sin ugifte Datter. Hun blev straks populær ved det Jubelraab, hvormed hun hilste sin Fader, da han, der havde forladt Paris som dimissioneret Marineminister, vendte tilbage fra Versailles som Republikens Præsident: *„c'est papa!“* Der var efter den Casimir-Perierske Dimission mange, som allerede begyndte at frygte for, at ogsaa Præsidentposten var falden stærkt i Pris: det glædede Franskmændene at høre, at Familien Faure var lykkelig over sin Lykke, og Frøken Faure blev populær — og er det endnu.

Man vilde vel anse Beboerne af et Land, der i 24 Aar skiftede seks Gange Dynasti, for temmelig umulige; endnu værre staar det dog til med „Regeringsmagtens Stabilitet“ for de franske Ministeriers Vedkommende. Den franske Republik har i det Øjeblik, disse Linier nedskrives, lige faaet sit 34. Ministerium, og

hvem vover at indestaa for, at Ministeriet Bourgeois-Cavaignac, det første rent radikale franske Kabinet efter Floquets kortvarige Æra, oplever Slutningen af November?

At den franske Republik trods den i Verdenshistorien enestaaende Mangel paa Fasthed i Regeringsforholdene, der finder sit Udtryk i de hyppige Præsidentskifter og de endnu hyppigere Ministerskifter, stadig lever og i det hele endog synes at befinde sig særdeles vel, er et forbløffende politisk Fænomen, ganske særlig i et Land, hvis Beboere i høj Grad udmærker sig ved logisk Evne og deraf følgende Forkærlighed for rene politiske Standpunkter og ved Lyst til Forandringer. Tilsyneladende er Fænomenet overmaade trøsteligt for de franske Republikanere; men naar man ser nøjere til, lider denne Trøst et betydeligt Skaar. Den tredje Republik har ikke bestaaet saa længe i Virkeligheden som af Navn, og lige til Gambettas Død, altsaa i Halvdelen af sin Tilværelse, havde den det levende Midtpunkt, den „Mand“, som Frankrig saa daarlig kan undvære.

Thiers' og Mac Mahons Republik var kun en Overgangstilstand. Ingen troede paa Republikens Varighed, og Herren paa Frohsdorf var en mægtigere Mand i Frankrig end Herrerne i Elyséet. Saa kom den 16. Maj. Monarkisternes Magt blev knækket, Restaurationen var skudt ud i en ubestemt Fremtid. Men heller ikke den ny Herre i Elyséet, Grévy, var den egentlige Magthaver i den franske Republik. Grévy intrigerede mod sin formentlige Efterfølger, men Frankrigs Politik blev ledet fra den lille Villa i Ville d'Avray, og Frankrigs Blik var rettet mod Diktatoren fra Tours. Selv efter det store Ministeriums Fiasko, der først har faaet sin rette Belysning ved Panamaskandalerne, som klart har afsløret Ophavsmændene til den ubestikkelige Gambettas og hans Elev, Waldeck-Rousseaus Fald, vedblev den Mand, der i 1870—71 havde reddet den store Nations militære Ære og dens Tro paa sig selv ud af det store Skibbrud, at være den mægtigste Mand i Frankrig. Og han var noget mere; han var den „Mand“, som Frankrig kunde ty til, naar alt andet glippede: Republikens Personifikation.

Ved Gambettas Død mistede Republiken sin „Dauphin“, sin Reserve, sit faste Holdepunkt, hvis blotte Eksistens var tilstrækkelig til at tilfredsstille Nationens Trang til en Garanti for det bestaaende, og Vejen aabnedes for cæsaristiske Eksperimenter. Boulanger-Perioden var en logisk Konsekvens af det Hul i Stats-

maskineriet, som Eks-Diktatorens Død efterlod, og som kun en Tid kunde dækkes af de opportunistiske Koryfæer, som i deres Skinsyge havde bidraget saa meget til at holde Gambetta borte fra Elyséet, men som kun i nogle Aar kunde leve af den Arv, han efterlod dem. Boulanger syntes kaldet til at styrte Republiken eller dog den parlamentariske Republik. I Boulanger-Dyrkelsen forenedes Revancheideen med Trangen til en Personifikation af Regeringsmagten, og det var den i saa lang Tid populære Generals egen Skyld, at han ikke endte sine Dage som Frankrigs Herre i Stedet for at falde for sin egen Haand som et politisk Vrag paa Ixelles-Kirkegaarden.

Boulanger var en glimrende personlig Fremtoning; han maa vel ogsaa have været i Besiddelse af fremragende militære Evner, eftersom han stod i Spidsen for det franske Officerkorps og havde beklædt netop de militære Poster, der kræver de mest omfattende Kundskaber. Men han var ingen Skæbnens Mand. Han vilde vinde alt ikke ved Vaabenmagt, men ved Stemmesedlen, og i den Kamp bukkede han under for Republikens Redningsmand, den lige saa snedige som haandfaste Constans. Til Gengæld skubbede hele Regerings-Oligarkiet Redningsmanden til Side; den Figaro-Artikel, i hvilken „Elyséet", d. v. Carnot, motiverede, at han havde valgt Loubet og ikke Constans til Ministerpræsident, ved at anklage „Boulangerdræberen" for at ville være „den ny Boulanger", er et overmaade opbyggeligt og lærerigt historisk og politisk Dokument.

Med Boulangers Flugt begynder først det egentlige republikanske Afsnit i den tredje Republiks Historie, den Æra, da Republiken skulde vise sin Livskraft og godtgøre, at en Militær-Stormagt kunde styres af et Princip, der ikke blev baaret frem af en Person. Eksperimentet har varet i seks Aar, og den franske republikanske Forfatning har for saa vidt staaet sin Prøve i et ikke alt for kort Tidsrum, tilmed under saare vanskelige Omstændigheder, idet den tredje Republik endog har gennemgaaet den frygtelige Panamakrise, og med særlig Glans, eftersom Kronstadt- og Toulon-Festerne og den fransk-russiske Forstaaelses Udvikling til en — skreven eller uskreven — Alliance falder i dette Tidsrum.

Det er Kendsgerninger. Spørgsmaalet er nu, hvilke Slutninger man tør drage af disse Kendsgerninger. Medaljen har her som altid to Sider. Paa den ene Side staar Republikens voksende storpolitiske Betydning, paa den anden Side en stadig fremad-

skridende Svækkelse af de Institutioner, der er i Spidsen for Republiken: Parlamentet og Præsidentværdigheden.

Svækkelsen af det parlamentariske System er ikke særlig karakteristisk for Frankrig.

„Uden Kronologi", har en tysk Lærd, Grotefend skrevet i et i øvrigt overmaade kedeligt Værk om tysk Klosterkronologi i Middelalderen, „vilde der ikke være nogen Forskel paa de kapitolinske Gæs og Kapitulationen ved Sedan". Siden Hr. Grotefend, der er baade Kronograf og Tysker, siger det, maa det vel være sandt, og der er vel ingen, der vil nægte Kronologiens Nytte. Men den verdenshistoriske Udvikling tager intet Hensyn til Tidsafsnit. En Del af den europæiske Verden har allerede i flere Aar interesseret sig for det forestaaende Aarhundredskifte, man har opfundet Udtrykket *Fin-de-siècle*, og den tredje Republik forbereder sig paa at fejre Aarhundredets Slutning ved en storartet Verdensudstilling i Paris. Fortiden giver ingen Støtte for disse Forudanelser om, at der vil foregaa noget mærkeligt ved Aarhundredskiftet. Hvad enten man følger den populære Betegnelse af Aarhundredernes Begyndelse eller den kronologisk fastslaaede Begyndelse, vil man ikke finde verdenshistoriske Begivenheder af første Rang i Aarhundredernes første Aar i vor Tidsregning. Kejserkroningen i Rom i Aaret 800 og Kongekroningen i Königsberg 1701 kan vel ikke regnes til den Kategori.

Heller ikke nu falder den ny Tids Begyndelse sammen med noget kronologisk fremtrædende Afsnit. Den moderne Forfatningsudvikling har i Virkeligheden allerede for lang Tid siden i de fleste Stater fremkaldt en ny Periode. Den begyndte ligesom den romerske Forfatnings Forfald den Dag, da Udviklingen var naaet til det Punkt, at de lige berettigede konkurrerende Myndigheder gjorde deres absolute Ret gældende, satte Magt mod Magt og derved standsede eller dog hemmede Statsmaskineriets normale Gang. Det finder sit Udtryk i modsatte, i og for sig logisk begrundede, men praktisk uigennemførlige Fordringer. De kæmpende Elementer har vel begyndt at skimte den Sandhed, at alt, hvad der drives ud i de yderste Konsekvenser, ender i Vanvid, og de filosofisk anlagte Iagttagere har opdaget, at den første Republiks noble Devise: Frihed, Lighed og Broderskab indeholder lutter Modsigelser, da den absolute Frihed udelukker baade Lighed og Broderskab, ligesom Broderskab udelukker den absolute Frihed og Lighed. Og dog har hin Devise i over en Menneskealder baaret

Europas Udvikling frem i en rolig og lykkelig Periode, vistnok den lykkeligste i Menneskeslægtens Historie!

Disse og lignende Spekulationer over en nær lykkelig Fortid og en absolut mindre lykkelig Nutid vil dog næppe øve nogen Indflydelse paa Politikerne og Politiken. Til Slutning er og bliver al Politik et Magtspørgsmaal, og det er umuligt at forudsige, hvad den nuværende Udvikling vil føre til, da det er umuligt at forudsige de fremtidige Magtgrupperinger. Man maa haabe, at den Udvikling, som den franske Revolution gav Stødet til, som satte sine første betydelige Frugter i 1830, kulminerede fra 1848 til hen imod Midten af Tresserne og efterhaanden under den væbnede Freds-Æra er indtraadt i en Dekadenceperiode, ikke har været tabt for Europa, at den vil hindre baade en alt for stærk Reaktion og en alt for voldsom Udvikling. Men sikkert er det, at det „moderne" parlamentariske og konstitutionelle Statsmaskineri næsten overalt arbejder tungt, uden at der endnu er fundet ny Former for en fremtidig Udvikling, og Friktionerne fremtræder ikke blot særlig stærkt, men ogsaa særlig truende i Frankrig, fordi der i Republiken mangler det faste Punkt, som den monarkiske Forfatning giver andre Stater.

De hyppige Præsidentskifter er et iøjnefaldende Tegn paa, at det franske Statsmaskineri staar Fare for at arbejde sig i Stykker. Men endnu gaar Maskineriet, og den nuværende Præsident har atter givet Republikens Venner Haab om en bedre Fremtid. Men Udsigten til, at disse Forhaabninger vil gaa i Opfyldelse, svækkes ved den tiltagende Ligegyldighed, som Nationen viser overfor Parlamentet, som efter Panamaafsløringerne er sunket dybt i Nationens Omdømme. En Omvæltning fordrer imidlertid en ydre Aarsag. Selve Parlamentets synkende Anseelse formindsker Udsigten til, at en dristig Parlaments-Ærgerrighed kan gribe Magten, og Generalerne er for et langt Tidsrum blevne skræmmede ved den Skæbne, der ramte Boulanger.

Men Eksplosionen behøver ikke at fremkaldes af en „Skæbnens Mand"; den kan udgaa fra selve Statsmaskineriet. Den tredje Republik har utvivlsomt med alle sine Fejl store Fortjenester af Frankrigs Genoprejsning efter Katastrofen i 1870—71. Intet Dynasti, hvad enten det var blevet Huset Bourbon eller Huset Orléans eller Napoleoniderne, vilde have vovet at sætte sin Popularitet paa Spil ved at paabyde og paabyrde Nationen de uhyre Ofre, som

Hærens og Flaadens Udvikling har krævet; den Opgave kunde kun det ansvarsløse Folk selv løse. Men Skyggesiderne i den franske Udvikling fremtræder i den Korruption, som den ubegrænsede Rutten med Statens Midler, som Vanen til at regne ikke med Millioner, men med Milliarder har fremkaldt, og som endnu trods Panamaafsløringerne og Sydbane-Affæren næppe anes.

Den franske Nation er endnu rig, men Budgetternes Deficit forøges, og Finansministrenes Ballancekunst er opbrugt. Man taler hvert Aar i Frankrig om Besparelser og sund Ballance paa — det næste Budget. Besparelserne og Ballancen udebliver hvert Aar, og de maa udeblive, fordi den langt overvejende Del af Statsindtægterne er bundne ved den enorme Statsgæld og ved de militære Udgifter. Den finansielle Situation er ikke farlig for Frankrig, da Statsobligationerne er paa Franskmændenes egne Hænder; men den er farlig for Republiken. Faren bliver akut den Dag, da Republikens Regering for Alvor maa skride til Indførelsen af en Indkomstskat.

Endnu synes dog Farens Dag ikke at være kommen for den franske Republik. Endnu er den franske Republik et Eksempel paa en Regeringsform, som Aristoteles ikke havde forudset. „Regeringen", skrev den store græske Tænker, der paa saa mange Maader har givet Grundlaget for vor Kulturudvikling, „er den højeste Magt i Staten; Magten kan enten være betroet en eller faa eller mange". Han havde ikke forudset, at der efter 2200 Aars Forløb vilde eksistere en stor Stat, hvor ingen havde Magten, og hvor der dog ikke herskede Anarki. Og endnu danser man i Paris baade i og udenfor Elyséet roligt, om end ikke trygt paa Vulkanen. Der er ganske vist ved alle Jordstød dem, der profeterer om Jordskælv. Paa den sidste Kongres i Versailles sagde Charles Dupuy: „Jeg hører den galopperende Hest, jeg ser kun endnu ikke Rytteren", og under den Krise, som fremkaldtes ved Ministeriet Ribots Fald paa Sydbane-Affæren, formanede alle moderate republikanske Organer Herrerne i Palais Bourbon til at se den Afgrund, mod hvilken de ved deres Luner og umotiverede Ministerstyrterier førte Republiken hen med rivende Fart. Men efter Ribot fulgte Bourgeois, efter Bourgeois vil følge Ribot eller Dupuy eller Waldeck-Rousseau eller en ganske ny Mand eller maaske Loubet, der, siden han reddede Carnot for Constans, anses for det sidste Nødanker. Og endnu kan alle Minister-

aspiranter med Udbytte og Fornøjelse studere den *„Manuel du parfait Député“*, som *Le Figaro* udgav i disse Dage for to Aar siden:

Un seul ministre serviras
Quel qu'il soit, avec dévoûment.

A chacun tu répéteras:
„Nous voulons un gouvernement!“

Dans un groupe tu t'inscriras
Afin de voter librement

A la buvette siégeras
Quand on parlera gravement.

Tous les mois interpelleras
Sans motif, très exactement.

Jamais tu ne refuseras
A l'ami l'applaudissement.

Tes électeurs tu recevras
Avec un sourire charmant.

Bureaux d' tabacs tu promettras
A chacun indistinctement.

Jamais ton vote ne vendras
Si ce n'est très discrètement.

Très souvent tu voyageras
Dans les wagons, gratuitement.

Dans les tribunes lorgneras
D'un air vainqueur, très longuement.

Et jamais tu ne mentiras
Si ce n'est pas utilement

C'est ainsi que tu deviendras
Un membre du gouvernement.

R. Besthorn.

Et Eventyr fra Ødemarken.

Der kom Kolonister ud i Ødemarken for at bygge Land der. Lig Parasiter begyndte de at bide sig ind i den yderste Rand af denne hemmelighedsfulde Ensomhed, som indtil da havde været Enehersker; — Skridt for Skridt gjorde de den Herredømmet stridigt og forvandlede dens Poesi til Mad. Kun ugerne veg Urskoven tilbage for deres Økser og deres Ild, og truende og uhyggelig stod den der lige overfor de to smaa Hytter, hvis Beboere vilde gøre den Magten stridig. — Langt borte fra Slettelandet var de komne, tre i Tallet: Matti, hans Broder og en Ven. De to sidste var store og stærkt byggede, men Matti var lille og forkrøblet. Han havde store Hænder og Fødder, en Pukkel paa Ryggen og et stort Hoved. Naturen havde villet gøre ham stor, men Tilfældet havde trykket ham sammen, saa han var bleven under Middelhøjde, og, som havde Blodet ikke Plads nok i det lille Legeme, spændte og pressede det og hidsede ham i evig Uro, saa han ikke var tilfreds paa noget Sted og altid higede efter Forandring. Til Arbejde duede han heller ikke, men han kunde befale, og han havde Ideer, mange flere, end de andres Arme kunde udføre.

Derfor troede de ham uden videre og gik med ham, da han en Dag kom og fortalte dem, hvor let de kunde blive uafhængige, selvstændige Folk, hvis de vilde bygge der langt oppe i Ødemarken. De kunde endog blive rige, sagde han; naar de bare selv vilde, for der kunde de indtage sig Marker, saa store, som de havde Lyst til, og i Skoven kunde de tage Bygningstømmer og Vildt, og de kunde jage i den, meget mere, end de behøvede til at leve.

Som sagt, — de gik med Matti og begyndte at hugge og afbrænde Skoven og grave og bygge Huse, — et til Matti

og hans Broder og et til Vennen. Mattis Hus skulde have to Kamre.

De mærkede næppe, at han lod dem udføre hele Arbejdet, og sagde de en Gang imellem noget om det, saa han saa truende paa dem med de store, mørke Øjne, at de uden videre Indvendinger lod ham styre, som han vilde. Ofte drev han hele Dage omkring i Skoven, og da han var en god Skytte, kom han aldrig tilbage uden Vildt. En Dag var han forsvundet, og blev flere Uger borte. Og da han saa kom tilbage, bragte han en Kvinde med. Han havde været oppe i Landet og havde giftet sig der. Tre Køer drev de foran sig. Det var den hele Medgift.

„Vi kan bare underholde én Kone — indtil videre", sagde han til Broderen. „Men næste Foraar er det Vennens Tur til at søge sig en Kone, saa han ogsaa kan have en Værtinde i sit Hus, — og saa kommer din Tur!"

Om Sommeren dræbte Bjørnen en af Køerne. Men Markerne blev større og større, og Kornet bølgede i Vinden. De vilde have Brød nok, naar Vinteren kom, og blev det næste Aar lige saa godt, kunde vel Vennen for fulde Alvor tænke paa at gifte sig.

Foraaret kom, og Bjørnen tog den anden Ko.

„Vi maa skyde den," sagde Matti og tog en Bøsse ned fra Væggen. De to andre mente, det var en farlig Jagt, da de kun var tre.

„Faar jeg bare Øje paa den, saa skyder jeg den ogsaa," sagde Matti, som om det var en Bagatel det hele, og han saa saa foragteligt paa de andre to, at de forstummede. De vidste, han var en god Skytte.

Tidlig den næste Morgen drog de saa ud. Matti og Vennen havde deres gamle Bøsser, men Broderen kun Økse og Kniv. Der faldt en fin, vedholdende Regn, medens de Mil efter Mil gik inde i Skoven. For at kunne finde Vejen tilbage, huggede Broderen her og der en Flis af Træerne. Imod Middag saa de Bjørnen, som gik omkring og kradsede Mos af Træstammerne. Den kiggede forbavset paa dem, disse fremmede Dyr, som ogsaa kunde gaa paa to Ben — og saa fandt den det fornuftigst at luske af. Men da blev den truffet af et Skud, som knuste Underkæben paa den, og det gjorde den rasende. Den rejste sig op paa Bagbenene, den ogsaa, og begyndte at gaa angrebsvis til Værks.

Vennen kunde ikke lade igen, da det regnede, og Broderen havde ingen Bøsse. Matti alene gik mod Bjørnen med Geværet

i Anlæg og ventede med at fyre for at kunne træffe des sikrere. De kom hinanden nærmere og nærmere. Bjørnen brølede af Raseri og Smerte, medens Blodet vældede den ud af Munden. Matti vendte ikke Øjet fra den, og da den bare var ti Skridt borte, trykkede han af.

Geværet klikkede. Fængkrudtet var blevet vaadt. Der var ikke Tid til at springe til Side og komme bort, og saa hævede han Bøssen og slog til. Men Bjørnen parerede. Bare en Bevægelse med Forpoterne, og Bøssen fløj langt hen mellem Træstammerne. I næste Øjeblik havde den Kløerne i Matti og mishandlede ham forfærdeligt. Den stakkels Mand havde lige Aandsnærværelse nok, til at stikke Haanden ind i Bjørnens Gab og gribe fat i dens Tunge. Men det nyttede ham intet; thi Bjørnen trak bare Tungen længer ind og tyggede og bed i Armen, indtil Matti slap Tungen og trak den sønderflængede Arm ud igen. Han jamrede sig ynkelig og bønfaldt de andre to om at befri sig, medens Bjørnen sled i ham og flængede ham Huden fra Hovedet og Halsen og bed ham i Ansigtet med den saarede Kæve, saa det knagede.

De to andre gjorde et Par Skridt frem for at befri Matti. Men Bjørnen brølede saa rasende imod dem, at de løb deres Vej alt, hvad de kunde. — Næste Dag kom de tilbage. De fandt blot en stor Blodpøl, et Par Haartjavser og det sønderslagne Gevær. Det tog de med sig hjem.

Eneboeren, som i mange mange Aar havde boet paa den lille Ø i Skovsøen, gik just i Skoven for at samle Urter og Bær, da han hørte Skud og Raab. Hurtig søgte han hen i Retning af Lyden. Snart saa han Bjørnen komme gaaende oprejst paa Bagbenene, bærende noget mellem Labberne. Da den saa ham, lod den sin Byrde falde og kom truende hen imod ham. Men Eneboeren strakte den død til Jorden med et velrettet Skud fra sin Bøsse. Derpaa undersøgte han den saarede, fandt, at der endnu var Liv i ham, forbandt hans Saar og bar ham til sin Bolig. Bjørnen dækkede han til og mærkede sig Stedet, hvor den laa.

Saa snart han var kommet hjem, skyndte han sig at pleje den saarede. Denne saa skrækkelig ud. Hovedhuden hang i Tjavser ned til alle Sider, Ansigtet var et eneste Saar, Øjnene var ikke til at se, Arme og Bryst var forfærdelig mishandlede. Matti kom til sig selv, medens den Gamle rensede hans Saar for Mos

og Blade og igen lagde Hudfligene tilbage paa deres Plads; men han faldt atter i Afmagt, da den nedfaldne Pandehud skulde trækkes op paa sin Plads. Eneboeren turde ikke gøre videre ved Matti, og Huden blev derfor liggende, hvor den laa, og klæbede sig fast der; Øjenaabningerne kom til at sidde nede paa Kinderne, medens Øjnene, som ingen Skade havde lidt, blev siddende inde under Pandehuden.

„Han bliver blind for bestandig," tænkte den gamle. — „Men det er vel ogsaa bedst for ham, at han ikke kan se, hvor fæl han ser ud."

Da Matti langt om længe atter kom til Bevidsthed, laa han og famlede af og til hen over Ansigtet og kunde ikke finde sig til Rette. Til sidst kom der nogle Ord over de saarede Læber:

„Hjælp mig at aabne Øjnene."

„Det er umuligt. Du kommer aldrig til at aabne dem mere."

Matti sukkede dybt og tav en Stund. Saa begyndte han igen.

„Har du dræbt Bjørnen?"

„Ja, men det var lige ved, at den først havde dræbt dig. Ser du, den er Herskeren her i Ødemarken. Og den kan ikke lide, at Menneskene kommer her ud og bygger og fordærver Ødemarken for den."

„Dyrker du ingen Jord her?"

„Nej, jeg spiser, hvad Ødemarken giver mig, og er tilfreds med det. I Skoven søger jeg mig Bær, fanger Fisk i Søen og jager saa meget Vildt, som jeg behøver. — Jeg elsker Ødemarken, og den elsker mig igen, for vi er begge Ensomhedens Børn."

„Hvor længe har du boet her ved Søen?"

„Længer, end din Hukommelse rækker."

„Hvor er du kommen fra?"

„Langt fra Syden."

„Hvad hedder du da?"

„Ensomheden behøver intet Navn."

„Hvad gør du om Vinteren?"

„Jeg fletter mine Net og gør mine Fælder i Stand, gaar paa Ski i Skoven for at undersøge mine Snarer og Garn og drømmer om, at det atter skal blive Sommer — ligesom Ødemarken. Og naar Sommeren saa kommer og Ødemarken vaagner af Vintersøvnen, da gælder det ikke at være blind, men at se og at glæde sig ved Synet af den," sagde den gamle og strøg Matti over de blinde Øjne.

Denne sukkede, og den gamle fortsatte:

„For eder andre er Ødemarken bare noget dødt. I ser i den ikke andet end Træer, Stene, Vand og vilde Dyr, for eder er den bare Mad, Brænde og Fare — intet andet. Men for mig er den Livet og Skønheden selv. Naar endelig Sommeren kommer og Solen skinner deroppe paa Himmelen, stor og gul, da trækker Sneen sig langsomt tilbage til de højeste Fjældspidser og ligger der og glinser som Sølv. Og Skoven staar der mørk og dyster og svanger med meget Liv og mange Hemmeligheder og hovmodig, fordi den har klatret op og ned ad saa mange stejle Skraaninger. Og den ejer hele Landet oppe fra Sneen og her ned til Floden, som flyder bred og mægtig gennem Dalen. Ved Floden maa Skoven gøre Holdt; den staar der og tænker efter, hvordan den skal komme over og spejler sig, til den ganske glemmer det. For Strømmen kan saa godt skuffe den og lede den i Fristelse. Den anstiller sig saa dyb og saa blaa som Himmelen, og Skyerne sejler dernede, Solen og Maanen straaler der ogsaa, og Skoven bliver ganske forvirret og ved ikke mere rigtig, hvor den har sin Himmel, og om den staar paa Toppene eller paa Rødderne. Og den bøjer sig altid dybere ud over Strømmen, for at kunne kige paa den anden Skov, som vokser dernede med Toppene nedad.

Men Strømmen tirrer den og gnaver lidt af Stranden snart hist snart her, indtil en eller anden Trækæmpe mister Ligevægten, — glider ned med Rødder og løsreven Jord og styrter i Strømmen. Da ler Strømmen lystig og, medens den slynger den faldne Kæmpe som en Bold mellem Fossens Stene, brøler den for Spøg som en gammel Bjørn. Skoven suser misbilligende til Legen, men den faar saadan en respektfuld Kærlighed til Strømmen, saa her nede, hvor Strømmen udvider sig og lægger sig til Ro som Sø, sender den en bred, blød, grøn Eng imod den for at omarme den ømt.

Da smygér Søen sig ind i det grønne Englejes løse Jord og sender sine Hemmeligheder op i Lyset som store Underblomster af de dejligste Former. Paa Engen i Solskinnet ligner de Søen og faar Øjne saa blaa, som Himmelen har gjort dem, men jo nærmere de kommer Skovranden, jo mere rødmer deres Uskyld for alle Skovens Hemmeligheder, og der inde mellem Træstammerne lyser de som rød Ild.

Men Skoven trænger sine Hemmeligheders Rødder dybt ned under Søen og sender dem saa op i Lyset, rensede af Vandet, paa hvis Overflade de hviler som store, vidunderlige Liljer.

Over Vandfladen jager guldglinsende Libeller efter Elskovens Nydelser, saa længe endnu Livsdagen varer; — medens Millioner store Myg kommer dansende med Musik, som de har lært i Skoven, og koncerterer og danser for Solskinnet, som betaler saa rundhaandet. Og de faar aldrig nok. — Endnu af de allersidste Solstraaler tager de Guldet og farer saa tilbage ind i Skoven med deres Musik, — medens Solen et Øjeblik gaar bag Fjældet for at hente mere Guld.

I Skoven kvidrer og synger en ensom Sangfugl for sin egen Fornøjelse uden at bekymre sig om al den anden offentlige Koncerteren; — nede ved Stranden fortæller Vildanden sine Unger, hvor vigtigt det er her i Livet at kunne svømme og dukke, nøjagtig som Faderen og Bedstefaderen saa viselig har lært hende selv; store, hvide Svaner kommer flyvende fra Syden for at tage Sommerbolig her oppe, hvor det er køligere. Og de bryster sig, medens de stolt glider hen over Vandfladen og tier om det, de ikke ved.

Men i Skoven gaar Skovens Herre, Bjørnen, søgende Rødder og Bær, og han brummer, fordi Tiderne er saa slette, — fordi Rensdyrene løber for langt mod Nord, saa snart Sommeren er der, og fordi ogsaa de andre Dyr betaler sin Tribut saa slet. — Og han brøler af Raseri, naar han tænker paa eder fremmede, som kommer herop, fordærver Ødemarken for ham og slet ingen Tribut vil betale, men tvinger ham til at tage den med Magt og at føre Krig med eder om Herskerretten paa Liv og Død.

Men om Aftenen, naar Maanen glider over Træstammerne og slaar en Bro over Søen, lige til min Hytte, hvor den spiller sagte paa Døren, da er min Time kommen. Mit hele Jeg gribes af Bevægelse, Døren springer op af sig selv, den gamle Zither ligger paa mine Knæ, uden at jeg ved, hvordan den er kommen der, og saa sidder jeg længe, længe paa Tærskelen og spinder Toner, lyse og skøre som Maanens Sølv, lette og luftige som Spindelvævens Traade.

Og de flyver langt, langt did hen, hvorfra jeg er kommen og henter Erindringer og Stemninger frem, og jeg bliver saa besynderlig til Mode, at jeg maa græde. Da besnærer Ødemarken mig med sin Kærlighed og bringer mig til at glemme. Søen glider frem som luftig Taage, og Taagen gør alt til et Hav, hvori Engen, Skoven og Øen med min Hytte synker ned, min Længsel stivner i behagelig Kulde, mine Øjenlaag bliver tunge og falder til. —

Naar jeg saa atter vaagner, har Solen suget Taagen op og spændt den ud mellem Trækronerne som et Telt, under hvilket hele Naturen gør sit Morgentoilette, vasker sig saa hurtig som muligt med Dug for at være paa sin Post, naar Taagen flyder hen i intet og Solen holder Morgeninspektion.

Da tænker jeg ikke paa andet, end at jeg maa undersøge mine Net, og min højeste Lykke er at finde dem tunge af sølvglinsende Fisk.

„Har du set alt dette saadan, den Gang du endnu ikke var blind?“

„Nej!“ sagde Matti.

„Kan du se det nu?“

„Ja!“

„Da glæd dig, thi du vil altid kunne se det igen, skønt du aldrig mere vil kunne aabne dine Øjne. Men saa længe du bare vil, kan du leve i denne Skønhed. Og naar du glemmer, skal jeg fortælle dig endnu mere og skønnere. — Ingen anden fortæller jeg det — bare dig, stakkels blinde.“

Matti sukkede og tav. Men medens han laa der, smeltede hans fattige Feberfantasier sammen med den gamles Fortællinger, og en ny Verden opstod i ham, en Verden af fantastisk Skønhed. Jo friskere han blev, des mere fordybede han sig i den; til sidst gik han ganske under i den og glemte alt, glemte, hvorfra han var kommen, og hvad han havde været; sad den ene Dag som den anden og grublede. Og den gamle fortalte ham altid mere og tvang ham endogsaa at glemme Blindheden over farverige Syner, som aabenbarede sig for hans indre Øje.

En Aften tog Eneboeren den gamle Zither frem og aflokkede den Toner, vemodige, længselsfulde Toner, som svævede hen over Søen og langt ind i Skoven for ikke at vende tilbage.

Matti blev selsomt greben. Som vakt af en Drøm fo'r han op og sagde sagte, men bestemt:

„Jeg vil gaa hjem, nu straks.“

„Er du da ikke hjemme?“ sagde den gamle, idet han satte Zitheren bort, ked af, at han havde spillet for Matti.

„Jeg vil gaa hjem, — jeg har en Hustru, som venter mig.“

„Dig venter hun ikke! Du var den Gang en anden, da du gik bort fra hende! Og det er længe siden, hun vænnede sig til at anse hin Mand for død. Mange — mange Uger.“

„Jeg vil gaa hjem," sagde Matti bare, stod op og gik et Par Skridt. Han sukkede, for han var jo blind.

„Kom, — hjælp mig, — vis mig Vejen," bad han.

Den gamle roede ham over Søen og fulgte ham gennem Skoven til Skovranden, hvor Stien gik.

„Gaa nu langs Stien, saa kommer du til din Hytte," sagde han og gav Matti en Stok til at støtte sig paa. — „Hvis du ikke skulde føle dig vel der, saa kom tilbage hid og vent. I Morgen, i Overmorgen og alle følgende Dage kommer jeg her hen, til jeg finder dig her."

Matti famlede sig alene videre frem til sit gamle Hjem.

Der gik hans Hustru op og ned og besørgede sin daglige Gerning. Hun saa et Øjeblik hen ad Vejen. Der kom jo en, som famlede sig frem med Stokken til venstre og saa igen til højre, gik et Par Skridt og blev saa igen staaende.

Hun gik bort og spurgte ham, hvad han vilde. Han vendte et fremmed, modbydeligt Ansigt imod hende, — et eneste, uhyre Saar, med en Mund, som samtidig lo og spottede, naar han talte. Men da hun hørte Stemmen, kendte hun Matti igen, og hun gav sig til at skrige, som saa hun et Spøgelse for sig.

Til sidst tog hun Mod til sig og gik hen til ham.

„Du er i Live, Matti?" spurgte hun.

„Ja! Bjørnen vilde det vel ikke. Men den gamle, som bor der langt borte ved Søen, reddede og helbredede mig. — Blind er jeg nok, — men for Resten fejler jeg intet, slet intet, sagde Stakkelen, som ingen Anelse havde om, at han saa saa modbydelig ud. Men Konen saa det des bedre. Hun svarede ikke og kunde heller ikke overvinde sig til at berøre ham. For Matti havde hun i sin Tid følt en vis Ømhed, men denne græsselige Vanskabning opvakte kun hendes Modvilje og Væmmelse.

Til sidst gav hun ham dog Haanden, førte ham ind i Hytten og gav ham at spise.

„Spis Matti, — din Broder vil snart komme tilbage fra Skoven."

Matti spiste Brød som et forsultent Dyr.

„Hvordan gaar det Naboen?"

„Han er for længe siden gaaet til Landsbyen for at hente sig en Kone."

„Saa?"

Nu kom Broderen trampende ind, blev staaende i Døren og saa paa den spisende.

„Hvad er det for en? Hvordan har han fundet Vejen til os?“ spurgte han.

„Det er Matti.“

„Nej se, — ja sandelig er det Matti.“ Han genkendte Pukkelen. „Saa du lever virkelig endnu?“

Matti fortalte ham om sin Redning ved den gamle ved Skovsøen, om hvor vakkert der var der, — hvor gul Solen var, — hvordan Myggene gjorde Musik, — og om Taagen, der tjente Skoven og Søen som Brudetelt, — om Fossen, som brummede efter Bjørnen, — om Maanen, som byggede Bro over Søen, — og han blev varm om Hjertet, jo mere han fortalte om al Ødemarkens Poesi, som den gamle havde skænket ham.

Han kunde se det, naar han bare vilde, sagde han, og han vilde ogsaa lære dem at se det.

De tænkte, at det dog var dumt af en blind at sige, at han kunde se, og de svarede ikke. De havde en ganske anden Opfattelse af Naturen, som de levede i dagligt Fjendskab og i daglig Kamp med om Tilværelsen.

Men Matti fortalte, hvor godt han havde haft det hos den gamle ved Skovsøen og løj sammen det ene Eventyr efter det andet for dem. Hans Fantasi, som der var bleven vakt, var frisk og nyfødt og kunde skabe ubegrænset uden at trættes. Til sidst holdt han op og tav en Stund.

„Men jeg har dog længtes hid efter eder, og nu gaar jeg aldrig mere bort. Man har det dog bedst hos sin Kone,“ sagde han til sidst.

Der blev med et stille i Stuen.

„Det bliver svært for os at have dig her,“ sagde Broderen til sidst. — „Svært er det jo alt at skaffe Føden til os to. Og nu, da du er blind, kan du jo ikke mere skyde Vildt. Du maa se at tigge dig Føden hjemme i Landsbyen, hvor Folk bedre kan undvære lidt, end vi her.“

„Du maatte jo ogsaa arbejde den Gang, og ogsaa den Gang fik jeg jo min Føde,“ sagde Matti. „Hytten tilhører mig lige saa godt som dig, — og hvordan skulde jeg kunne forlade min Kone?“

Han vilde give hende Haanden, men hun trak sig fuld af Væmmelse bort fra hans Nærhed. Og Broderen sad der og gav ondt af sig for hver Bid, Matti spiste; han saa paa hende, og hun

saa paa ham, og af begges Øjne talte bare Væmmelse og Fjendskab mod Matti. Han havde før været deres Herre, men det var nu forbi med hans Herredømme; han var blind, og nu var de hans Herrer.

— „Det kan jo være det samme, om vi tier eller siger ham det," hviskede Broderen til hende. „Han kan jo lige saa godt straks faa det at vide."

— Sige mig? — Hvad? tænkte Matti og holdt op med at tygge. Han følte af deres Tavshed og Kulde, at de bedrog ham, og at han var mellem Fjender.

„Ja, det er vel bedst," hviskede hun tilbage til Broderen.

„Sig du det."

„Nej, sig du det."

Matti ventede og anede det. Og saa fortalte hans Kone usikkert og stammende — men Matti var altid med sin Anelse langt forud for hendes Fortælling: De havde troet ham død, sagde hun, og de havde begyndt at leve sammen som Mand og Kone, og det vilde de fortsætte med.

„Du kan da ikke forlange, at jeg til og med nu, du er saa ynkelig, skal være din Kone. Men din Veninde vil jeg være, og jeg skal nok pleje dig og drage Omsorg for dig."

Broderen blev med en Gang meget venlig.

„Din Mad og Bolig skal du faa hos mig, saa længe du lever," sagde han.

Matti svarede intet. Men han stødte sin Hustrus Haand, som begyndte at stryge hans Haar, bort, skød Maden fra sig og følte sig frem langs Væggen til sin Seng, som endnu stod paa den gamle Plads. Der satte han sig ned og grublede Time efter Time ubevægelig hen for sig, og der sad han endnu, da de to andre var gaaet ind i det andet Værelse for at sove.

— Bare han kunde se, — bare han kunde se!

Hans indespærrede Øjne brændte ham som Ild i Hovedet, — han begyndte at trække i Huden, som var tørret fast foran Øjnene, og at rive i den med Neglene, til Blodet flød — til han fik et Stykke løs og der blev et Hul foran det ene Øje.

Saa famlede han sig frem til Ovnen og grov omkring i Asken, — det lyste og glødede der, — han saa! — han saa igen!

Han tog et Stykke Brænde, tændte det og lyste om sig. Der laa Brænde til Tørring ved Ovnen, — han tog et langt Stykke, stødte den ene Ende ind bag Ovnen og satte den anden fast mod den modsatte Væg, hvorved han tilspærrede Sovekammerdøren,

bag hvilken de to sov. Saa tog han en Mængde Brænde, stablede det op foran Sovekammerdøren og tændte Ild i det, tændte Straaet i Sengen, gik saa ud og laaste Døren udenfra.

„Behold hende nu, gerne for mig, saa længe du lever," sagde han og blev staaende paa Vejen for at se, om det brændte godt. Inden en halv Time slog Flammerne ud overalt, — en halv Time til, og hele Hytten var bare en glødende og gnistrende Askehob. Og Røgen og Funkerne fløj til Himmels, og Kæmpetræerne, som stod rundt omkring, susede dystert.

Matti stod der endnu og saa til med sit blodige Øje og glædede sig over, hvor dejligt det brændte. Et modbydeligt Grin laa som stivnet paa det uhyggelige Ansigt, og da Huset styrtede sammen, lo han, saa det gav Genklang langt inde i Ødemarken.

De havde ikke engang forsøgt at komme ud. De havde sovet saa godt, at de intet mærkede, før Røgen naaede dem og kvalte dem.

Han løb hen til Ilden, — tog en stor Brand, slæbte den hen til Vennens Hytte og tændte ogsaa den an.

Han vilde nok rigtig glæde sig, Vennen, naar han kom tilbage, over at han ejede en saa stor Hob Aske, som hans unge Hustru kunde være Værtinde for!

Men, — hvorfor var han ogsaa saadan en daarlig Ven, — hvorfor hjalp han ikke Matti ud af Bjørnens Klør, hvorfor hindrede han ikke Broderen i at tage hans Kone fra ham?!

— Hvorfor dræbte du ikke Bjørnen? Nu bryder Bjørnen dit Hi!

Da den anden Stue stod i lys Lue, vendte Matti sit gamle Hjem Ryggen og gik langs Stien, hvorfra han var kommen, til det Sted, hvor den sluttede. Der satte han sig paa en Sten og ventede.

Han havde hævnet sig!

Medens han sad der i Timevis og ventede og stirrede ind i Skoven med det blodige Øje i den Retning, hvorfra den gamle skulde komme, lagde hans Vrede sig. Der blev tomt i ham, Broderens, Hustruens og Vennens Billeder forsvandt af hans Sind. Men noget levede endnu og gærede i ham. En Tanke arbejdede sig lidt efter lidt frem, — han spurgte sig selv, hvorfor han havde maattet gøre dette, hvorfor han havde myrdet, — hvorfor de var blevne ham troløse, — Broder og Hustru? — Og hvoraf det kom, at han nu havde været saa magtesløs overfor dem?

Han, som dog før trods sin Svaghed havde tvunget dem til at elske ham, til at arbejde for ham, — bare med et Blik!

Han hævede Hovedet.

Ja, saadan var det: de havde adlydt, — men kun bundne af hans Blik! Og nu havde han jo været blind, havde ikke kunnet befale over dem som før! Men hvorfor var han da blind? Bjørnen havde jo skaanet hans Øjne, — den gamle havde læget ham, men hvorfor lod han da Pandehuden vokse fast over Øjnene?! Hvad havde han ment med det, — hvad havde bevæget den gamle til at spærre ham saaledes inde i sig selv?

Det var ikke blot for at kunne lyve sammen sine Eventyr for ham og for at have en, som troede paa dem! Nej, den gamle var falsk, listig, han var gerrig, — han vilde have Ødemarken for sig selv og være Enehersker der. Han vilde have de ny Kolonister bort, derfor havde han bragt Matti saa vidt, at han maatte ødelægge dem! — I alt var den gamle Skyld.

Det var den gamle, som havde myrdet hans Broder og Hustru. Matti var ingen Morder, ingen Mordbrænder! Han havde bare været dum!

Hans blodige Øje stirrede truende ind i Skoven, — han ventede ikke mere nogen Ven derfra, men en Fjende.

Matti skulde nok hævne dem!

Da han saa den gamle komme gaaende mellem Træerne, trak han Huen ned over Øjet. Han sagde ikke et Ord, hverken hilsede eller svarede, — tog bare den gamles Haand og lod sig føre af ham gennem Skoven. De kom til Søen og steg i Baaden. Den gamle tog den ene Aare og stødte Baaden gennem det raslende Siv langt ud i Vandet og vilde saa gaa forbi Matti hen til Robænken. Men da fik han et pludseligt Stød, tabte Ligevægten og faldt i Vandet, idet han stødte Baaden fra sig i Faldet. — Et svagt Skrig — en Haand, som et Øjeblik strakte sig op af Vandet efter Hjælp, og den gamle var forsvundet.

Matti sad en Stund ganske stille og saa dumpt hen for sig, uden rigtig at vide, hvad han havde gjort. Saa fiskede han Aaren op, som var falden i Vandet, og roede et Stykke videre.

Pludselig grebes han af en Tanke. Han maatte dog se, hvor den gamle laa, Vandet var jo saa klart, at han maatte kunne se det. Han roede et Stykke tilbage og bøjede sig ud over Baadens Rand — — da fo'r han tilbage, skælvende paa alle Lemmer.

Et Ansigt havde stirret paa ham fra Dybet, — et skrækkeligt, modbydeligt Udyrs Ansigt, — den skæve, halvaabne Mund hylede truende med den ene, lo haanlig med den anden Side, — Øjnene var lukkede, men i Panden, lige ved Haarroden, var en blodig Aabning, hvoraf et vanvittigt Øje stirrede ud.

Han tog sig sammen og bøjede sig ud over Randen paa den anden Side af Baaden, — det samme blodige Øje stirrede atter paa ham, — den samme skæve Mund truede og haanede ham fra Dybet.

Han hylede højt af Skræk — Skoven gentog Hylet, Klipperne kastede det tilbage i en Haanlatter af hundrede Ekkoer, hele Naturen lo den ud, hin væmmelige Karikatur, som Søen genspejlede, og skreg det ud i den hele Ødemark: dette Monstrum, dette Indbegreb af al Hæslighed var kommet hid til Skønhedens Hjemsted, vilde rive Herredømmet til sig, være Herre og ødelægge Ødemarken med sin Ild og sin Økse! Bare for at fylde sin Mave og blive rig!

Han skreg og hylede som en forrykt — det var jo hans eget Ansigt, han havde set!

Og hvert Klageraab blev som Haanlatter kastet tilbage fra Skoven. — Og greben af en Rædsel, saa den kolde Skælven jagede ham gennem Aarerne, roede han af alle Kræfter til Øen, — sprang ud af Baaden og lod den drive. Han gik ind i den gamles Hytte, trak Døren til og sad der alene i Mørket sitrende af Angst.

Nu først forstod han, at det havde været bedre for ham, om han aldrig mere var kommen til at se, og at han havde myrdet sin Velgører. Han vilde græde, men han kunde ikke, han vilde skrige, men vovede ikke for ikke at høre sin egen Stemme.

Lidt efter lidt beroligede han sig, medens han sad derinde i Hyttens mørkeste Hjørne. Det var jo ikke muligt, at han kunde se saaledes ud, — det maatte være en Øjenforblindelse, eller det havde været et Søuhyres Ansigt, han havde set. Ja, det var det.

Han følte sig træt og syg som efter Kampen med Bjørnen, da han laa der og den gamle sad hos ham, plejede ham og vakte hans Fantasi med alle Ødemarkens Herligheder. Han forsøgte at se det igen, men i hans Indre var nu bare et Billede brændt ind: — Billedet af hans eget Ansigt, — nej, — ikke det, ikke det! — Han kunde ikke se saadan ud!

Han forsøgte at tænke paa noget andet, men altid gik Tankerne igen ad samme Vej, og pludselig saa han Ansigtet igen,

men nu saa stort, at det fyldte den hele Stue, hint forfærdelige, fordrejede, haanende Ansigt, hvoraf et blodigt Øje, der sad skævt i Panden, stirrede frem paa ham.

Fnysende og jamrende stod han op og gik omkring i Stuen som et indespærret vildt Dyr, — gik uden Afbrydelse, til han pludselig sank sammen og sov ind.

Paa en Gang fo'r han op af Søvnen. Han havde drømt, at han igen var hjemme i sin egen Stue, — i Sideværelset sov Broderen med hans Kone. Ha! han skulde hævne sig paa dem! — Han grov i Asken efter Ild for at tænde Huset i Brand, men alt var koldt og slukket.

Kun paa Bordet glitrede noget. — Det var Zitheren — Maaneskinnet spillede ind gennem den halvaabne Dør og strøg hen over Strengenes Glans. — Matti tog Zitheren, gik ud paa Trappen, satte sig og vilde spille, men hans Fingre kunde ikke tvinge Strengene til at klinge, de skrattede bare og vilde ikke give nogen Vellyd fra sig. Han gik ind, kastede Zitheren tilbage paa Bordet, lagde sig og sov ind.

En skrækkelig Sult vakte ham. Han stod op og gennemsøgte hele Stuen uden at finde noget, gennemsøgte hele Øen, men fandt ingen Bær. saa intet Liv.

En liden Fugl kvidrede i Toppen af en Birk og fløj saa hen over Søen og ind i Skoven. Han vilde ogsaa over for at søge sig noget at spise der. Men Baaden var borte, den drev langt ude paa Søen, og i den laa endnu den gamles Bøsse. Matti klædte sig af og steg i Vandet for at svømme efter Baaden, — men skreg igen højt af Angst og sprang tilbage til Bredden, thi det fæle Ansigt stirrede op imod ham nede fra Dybet, hvor han end vilde kaste sig ud, Ansigtet, der tilhørte Ødemarkens onde Aand. Og paa sine Klageraab fik han bare Haanlatter til Svar.

Nu havde den fanget ham, Ødemarken, og den vilde ikke mere slippe sit Offer.

Han ventede, til det blev mørkt, for da at svømme over, — men om Natten skinnede Maanen, og da grinede Ansigtet ham endnu uhyggeligere i Møde fra Søen.

Flere Dage gik han omkring paa Øen, svag og elendig af Sult, til sidst halv vanvittig af Smerte og Dødsangst.

Og hver Nat skinnede Maanen.

Endelig var det, som om Matti havde lidt nok. En Morgen laa Baaden der og gyngede ganske nær ved Stranden. Den var ikke

langt borte, — han fattede Mod, gik ud i Vandet og vilde svømme hen til den. Men Kræfterne strakte ikke til. Da han havde svømmet et Par Alen, følte han, at han ikke vilde naa Baaden. Han vendte om og vilde tilbage til Stranden. Men under ham stirrede et blegt Ansigt, vanvittigt og fordrejet. En Gysen løb gennem alle hans Lemmer, lammede dem, han kunde ikke bevæge sig, gav bare en svag Stønnen fra sig og sank kraftløs i Dybet.

Baaden laa der ene og tom og gyngede paa Vandet. — I Sivet paa den anden Side snadrede Andemoderen, Svaneherskaberne svømmede i stolte Sving ude paa Søen, og i Skoven kvidrede Tusinder af Fugle for hinanden.

Aftenen kom, og Maanen gled sagte over Trætoppene, byggede en Bro over Søen til Hytten, glimtede ind gennem den halvaabne Dør og kærtegnede Zitheren, som laa der ene og forladt.

Dens Strenge sitrede i Maanens Sølvglans og sagte, ganske sagte svirrede nogle Toner, saa fine som Spindelvæv, ud gennem Døren, ud over Søen og døde hen langt borte i Ødemarkens Uendelighed.

Adolf Paul.

Ny Skuespil.

Edvard Brandes: Asgerd. Skuespil. — *Edvard Brandes:* Muhammed. Skuespil. — *Knut Hamsun:* Ved Rigets Port. Forspil. — *Gunnar Heiberg:* Det store Lod. Skuespil. — *Viggo Stuckenberg:* Romerske Scener.

To Skuespil har Dr. Edv. Brandes sendt ud, og begge foregaar de i svundne Tider og fjerne Egne. — Island og Arabien — det var just ikke der, man ventede, at han vilde færdes. Man var nu engang vant til at træffe ham i Byens fashionable Kvarterer, i en Villas Blomsterhave eller en Landejendoms rige Omgivelser — naar galt skulde være, i danske Embedsmænds lavloftede Lejligheder. Hans Tale var stille, og gik Lidenskaberne end højt, saa holdtes de dog i Tømme af det moderne Samfundslivs dæmpede Tone. Og nu skulde man pludselig se ham, ikke blot i Profetens Stad Medina, hvor hans tidligere Studier kunde have ført ham hen, men ogsaa paa den gamle Fjældø, hvor Oehlenschläger og Grundtvig havde hejset deres Flag, Ibsen og Bjørnson drømt deres unge Digterdrømme, og hvor saa mange smaa Poeter lige fra Aarhundredets Begyndelse havde danset Krigsdans til Akkompagnement af Bogstavrim og andet til Kæmpefaget henhørende.

Man var maaske ikke ganske utilbøjelig til at mene, at vi havde nordiske Tragedier nok, at vi kendte de barske Helte, de kyske Møer, de vilde Valkyrjer og de gamle, hvidskæggede Vikinger ud og ind, at vi vidste saa nøje, hvad de vilde sige, enten de nu udtrykte sig i svulmende Lyrik eller i den underlige, knurrende Prosa, der aldrig var Mennesketale, hvor dybsindig den saa ellers er.

Der er vel Grund til at tro, at heller ikke Brandes var helt ukyndig paa dette Omraade, og naar han dog skrev „Asgerd“, maa det vel være, fordi han i dette Skuespil vilde give noget

nd de tidligere nordiske Drama-Digtere. Ligheden med „ændene paa Helgeland“ er let at paapege — thi Emnerne er ĸt beslægtede —, men Forskelligheden er paa den anden Side a iøjnefaldende og saa karakteristisk, at man først og fremmest dvæler ved den. Forskellen er, at det eventyrlige, fantastiske er forsvundet. Personerne i „Asgerd“ er Mennesker lige saa fuldt som Personerne i Brandes' andre Skuespil, og Ægteskabskonflikten her er ikke mindre „realistisk“ end i „Et Besøg“ og „Under Loven“.

Man behøver ikke at minde om Valkyrje og Einherje for at fortælle Indholdet af dette Drama, der handler om Kvinders Lidenskab og Magt, om Mænds Styrke i Venskab og Svaghed i den elskedes Arme. Asgerd er vild, ustyrlig, grum, men hendes Handlinger forklares altid ud fra menneskelige Motiver, hun svæver aldrig over i Eventyret. Hun ender ikke med at fare til Valhal, mens Odin viser sig i Skyerne, hun foretager sig tværtimod noget saa rent menneskeligt som at blive hellig efter en hidsig levet Ungdom. Der er med andre Ord ikke Spor af det balletmæssige i „Asgerd“. Dette er baade nyt og dristigt, og det er tilmed det korrekte. Thi Njals Saga, hvorfra Emnet til Skuespillet er taget, er en islandsk Hverdagshistorie. De Syner og Varsler, der findes i den, berører ikke Hovednerven i denne Fortælling om en Slægts daglige Liv og Færden.

Til dette Island naaede aldrig Romantikerne, der efter Traditionen opdagede det gamle Nord. Eller rettere sagt: de sejlede udenom det. Thi de foretog deres Sejlads i den „maaneklare Tryllenat“, og de brugte den fortryllede Lampe til Lanterne. Poesiens Island, og dermed ogsaa Almenhedens, var et ganske andet Land end det, hvortil de selvbevidste norske Bønder drog, hvor de arbejdede meget og drømte lidet, hvor Vilje tørnede mod Vilje, hvor Lidenskaberne gik højt, og hvor Elskoven som oftest var mere hidsende og begærende end sværmende og længselsfuld.

„Men derpaa kan Digteren jo meget let raade Bod ved at lægge noget mere erotisk i sine Skildringer, end der virkelig findes .... thi det er hans Kald at forskønne Naturen, og han har Tilladelse til at mildne den alt for krigerske Tænkemaade, som Mangel paa borgerlige Forhold var Aarsag i.“ Saaledes ræsonnerede den unge Oehlenschläger i sin Besvarelse af Universitetets Prisspørgsmaal om den nordiske Mytologis Anvendelse i Poesien, saaledes beroligede han de brave Professorer, saaledes indførte han med dristig Haand sin Tids „borgerlige Forhold“ i den gamle Fristat.

Om ikke for andet, saa fordi Brandes bryder med denne Tradition, har hans Drama en fremragende Plads mellem de nordiske Tragedier.

Thi hvad der er sagt om selve Asgerd gælder selvfølgelig ogsaa de andre Personer. Det vil med andre Ord sige, at Dragten og Dekorationen aldrig breder sig paa Menneskeskildringens Plads. Og det er dog det, der til syvende og sidst er det vigtigste i et Digterværk: Analyseringen af Menneskers Drifter og Følelser. Her er det, vi finder Digteren Brandes' personlige Indskud, efter at han først som Videnskabsmand har rejst sin Scene.

Og af alle de Menneskeskikkelser, Brandes har skabt, vil Asgerd, Sæmund og Flose sikkert ikke være de kortest levende.

Der er over Asgerds Skikkelse en Glød, en Ildglans af Lidenskab og Elskovstrang, som virker betagende og længe. Og samtidig er hun skildret med en Enkelthed, en Sluttethed, der rykker hele Personen tilbage til svundne Tider. Saa usammensat som Asgerd er næppe nogen moderne Kvinde, saa konsekvent i sit Had er kun en af hine Sagafigurer, der tegnes i ét Rids og bliver staaende uantastet af Overleveringen. Men Asgerd er ikke blot ond. Hvad der hæver hende til tragisk Højhed, er hendes Higen efter Elskov, og denne Trang hos hende til at bøje sig for den stærkeste kaster det forsonende Skær over hendes blodige Handlinger.

Netop fordi Asgerd handler saa stærkt, er hun skabt til at være det Punkt, omkring hvilket Dramaet drejer sig. Hver af hendes Tanker udføres, lige fra Stykkets første Scene. Men dette krævede just et Sceneri, hvor de „borgerlige Forhold“ var noget — mangelfulde; derfor staar Asgerd lige højt som Menneskeskildring og som Tidsbillede.

Med ikke mindre Overlegenhed er de to Mænd Sæmund og Flose skildrede. Der findes i Stykkets første Akt en Samtale mellem dem, hvor de aabner deres Sjæle for hinanden, som Mænd gør, naar de mærker en truende Fare, der kan skille dem, hvor de takker hinanden for aarelangt Venskab med en saa højbaaren Jævnhed, at der ligesom bliver højt til Loftet i den lave islandske Stue. Men netop dette er jo den Tone, der kendes fra de bedste Sagaer, hvor pludselig en enkelt Replik, en enkelt Handling kan give Fremstillingen en forunderlig Højhed.

Helt i Stilen er ogsaa Koll, Asgerds Fosterfader, hendes Tanke i Menneskikkelse. Hans sammenbidte Ondskab, hans kolde

Had gør Slutningsscenen af første Akt ejendommelig og højst gribende.

Med fast Haand har da Brandes ud af Sagaens Mylr af Skikkelser, Hændelser, Samtaler grebet de karakteristiske Træk, han har samlet og grupperet dem til et Tidsbillede, der er nyt og fængslende; og samtidig har han bevaret sin Evne til sikker og selvstændig Menneskeanalyse.

Overalt føler man, at en ny Personligheds Aande har indblæst Sagafigurerne nyt Liv, har ligesom gjort dem mere bevidste og kloge paa sig selv, givet Asgerd den fulde Glæde over sin Skønheds Magt, Sæmund den vemodige Forvisning om sin Svaghed overfor den, der er ham kær, Flose det Kendskab til sin egen Karakter, den kølige Ro, der slog Skel mellem ham og andre Mennesker. Naar saaledes Flose et Sted siger: „Mennesker vil, at man skal være ligesom de, netop saa varmblodig eller letsindig eller løsttænkende som de — ellers lider de En ikke", saa er dette paa samme Tid ganske i Sagaens Aand — mindre i dens Tone — og højst karakteristisk for Grundstemningen i Brandes' Produktion.

Alt i alt er da „Asgerd" en værdifuld Forøgelse af Brandes' Skuespil. Den moderne Aand har forstaaet de gamle Skikkelser, deres Længsler og indre Kampe, deres Sky for at larme med Patos og sentimentalt Føleri. Derfor er „Asgerd" paa samme Tid et Tidsbillede og et personligt Digterværk, paa samme Tid nyt og gammelt. Det er følt med hidsig Lidenskab og bygget med kunstnerisk Ro, og det er fuldt af spændende Optrin, der giver Skuespillerne interessante Roller.

Brandes' andet Skuespil fører os fra Sagaernes Skildringer af husligt Liv til den store Religionsstifter, fra det kolde Had til den blussende Lidenskabelighed. Ved at skrive „Muhammed" opnaaede Brandes i hvert Tilfælde det, at han ikke risikerer straks at blive stillet Ansigt til Ansigt med en Række nordiske Klassikere; dette Skuespil vil maaske virke stærkere end „Asgerd", fordi vi ikke i Forvejen kender Emnet saa nøje.

Vil man endelig finde en „Muhammed" til at maale Højde med Brandes', maa man tilbage til Voltaire.

Hvor det er underligt at læse en af disse gamle Tragedier, hvis Kunst er saa uendelig forskellig fra vore Tiders. Paa en Maade gør Voltaire det saa rart nemt for os. For det første

kalder han sit Drama „Muhammed eller Fanatismen“, allerede det er en Hjælp, thi saa ved vi straks, hvor vi skal hen; for det andet lader han sine Personer, og da navnlig Muhammed, udtale sig om sig selv med en Aabenhjertighed, der er saare langt fra den Hemmelighedsfuldhed, hvormed Personerne i moderne Dramaer begraver deres Følelser under gaadefulde Ord og forblommede Antydninger.

Muhammed siger om sig selv:

L'amour seul me console; il est ma récompense,
L'objet de mes travaux, l'idole que j'encense,
Le dieu de Mahomet, et cette passion
Est égale aux fureurs de mon ambition.

Den elskovslystne Tyran, saaledes er Voltaires Opfattelse af Profeten, og selv i Goethes Bearbejdelse, hvor „Fanatismen“ er strøget i Titlen og mangen Replik dæmpet, fremtræder han som den samme Skurk, hvem intet er helligt.

I Brandes' Drama er Muhammed en langt mere sammensat Karakter og et meget større Menneske. Ganske vist: „l'amour“ er stadig en væsentlig „objet de ses travaux“, men den fremtræder mere sympatisk og mere forklarlig. Og Muhammed er hverken en Slyngel eller en Hykler, han er en begejstret troende, en klog Fører og et kæmpende Menneske. Netop dette sidste gør ham interessant for os. Han rykker os ind paa Livet, han gennemgaar Kampe, som vi kan kontrollere, fordi vi har Forudsætningerne til at forstaa dem i os selv.

Skønt Brandes har formet sit Skuespil omkring en virkelig Begivenhed i Muhammeds Liv, er det i sit Indhold saa rent almenmenneskeligt, at vi kan tænke os det foregaa i moderne Forhold. „Muhammed“ er mere end en Pastiche, mere levende end „Asgerd“, skønt det i sin Skildring hviler paa lige saa videnskabelige Undersøgelser.

Brandes' to ny Skuespil har atter kaldt Diskussionen om det historiske Dramas og den historiske Romans Værdi til Live. Diskussionen synes noget overflødig og ganske teoretisk: thi hvad der er skønt og fuldendt forsvarer sig selv. Det var selvfølgelig heller aldrig Naturalisternes Mening, at banlyse den historiske Digtning, kun en vulgær Opfattelse kan faa det ud af deres Fordring om Sandhed, om Digterens personlige Forhold til Emnet. Det var jo netop en af vore hjemlige Naturalisters bedste Mænd, der skrev „Marie Grubbe“, det var just dem, der mod de bitreste

Angreb forsvarede denne Roman, der nu regnes til vor Nationallitteratur, og det var endelig ogsaa en af dem, der skrev: „det afgørende i Forholdet mellem Historie og Poesi det er, hvad der fører Digteren til det historiske Stof, hvad der bringer ham til at gribe dette og ikke et andet. Der maa være et eller andet Moment i Stoffet, som hemmelighedsfuldt eller øjensynligt korresponderer med hans eget Væsen, med hans indre Liv.“ Man kan læse videre om det i G. Brandes' Karakteristik af Hauch, og man vil se, at han ikke med et Ord angriber den historiske Digtning som saadan, men blot hævder dette, at kun ved at være subjektiv, ved at fordybe sig i sig selv, naar man til Sandheden. I det hele taget: denne Fordring om „objektiv Sandhed“ burde vi vel snart være færdig med. Hverken Videnskabsmanden eller Digteren kan være objektiv. Ud af de mange Sandheder søger han at genfremstille det Billede, han har i sin Bevidsthed, og jo bedre han formaar det, jo sandere bliver hans Gengivelse.

Akkurat paa samme Maade Digteren. Hvordan ser man da, om Digteren har naaet Sandheden, om han har været personlig med i sit Arbejde, hvorledes finder man det „Moment i Stoffet“, der som det flagrende Frø slog Rod i hans Sjæl og befrugtedes af den?

Man kan granske hans Liv, trænge ind i dets Løngange, bryde hans hemmelige Skuffer op, gennemlæse hans Dagbøger, studere hans Breve, belure ham. Metoden er god nok: har Granskeren en lykkelig Haand og dertil Fantasi nok til at sætte sig i et andet Menneskes Sted, vil han temmelig sikkert naa til et Resultat. Men Metoden har sine Svagheder. Den glipper overfor de Forfattere, der har formaaet at udslette Sporene af deres intime Liv, der nødig skrev Breve, eller som sørgede for, at de blev brændte, som levede ensomt eller fjernt eller for saa længe siden, at Tiden har visket deres Livsgang ud. Den har sin Svaghed, fordi der er de Forskere, hvem denne indtrængende — eller paatrængende — Virksomhed synes lidet fristende, endelig fordi den kræver den allerstørste Finsans, hvis den ikke skal synke ned til Reportage.

Der er en anden Metode, der selvfølgelig ikke udelukker Benyttelsen af Selvbiografier og hvad Digteren selv har overgivet Offentligheden, men som forsmaar den ivrige Indtrængen i hans private Liv. Den gaar den modsatte Vej. Den trænger ikke fra Digterens Personlighed ind til hans Værker, men fra hans Værker

til hans Personlighed. Den tager alle aandelige Evner i Beslag, fordrer det fineste Øre, den dybeste Forstaaelse, det ærligste Menneskekendskab, den er til sin inderste Fiber subjektiv, og den naar derfor, hvis den øves ret, uvægerligt til Sandheden.

Den gamle Horats' Ord: Hvis Digteren vil, at jeg skal græde, maa han selv først græde, kan vendes om: Har Digteren grædt, da vil ogsaa jeg græde, hvis han forstaar sin Kunst.

Gribes jeg, da er det, fordi Digteren selv var greben, da ser jeg ind i hans Sjæl, da aabenbarer han i Digterværket sine lønligste Tanker for mig.

Den ydre historiske Sandhed i et Digterværk, ja, den maales ved videnskabeligt Studium, men den indre, den, der fremkom ved, at Digteren blev tiltrukken af Stoffet og ikke omvendt Stoffet af ham, den føles, fordi han anslaar Strenge i mit Indre, fordi jeg kan forstaa hans Skildring.

Og netop dette opfylder Brandes' „Muhammed".

„Indholdet", Intrigen i dette Skuespil, er let fortalt. Muhammed er paa Røvertogt. Som sædvanlig ledsages han af en af sine Hustruer, denne Gang af Aisja, der allerede som Barn blev bragt til ham. Paa Togtet forsvinder Aisja, men føres kort Tid efter tilbage til Profeten af en ung Mand. Den aldrende Muhammed fatter straks Mistanke, tror ikke Aisjas Fortælling om Grunden til Udeblivelsen, men pines af Uvished. Hans Mænd trænger ind paa ham for at faa ham til at handle, men Muhammed flygter fra dem for i Ensomhed at kunne gruble over Aisjas Skyld eller Uskyld. Til sidst lader han sig overbevise, tager hende atter til sig og drager ud til Sejr i Spidsen for sine Skarer.

Muhammed fremstilles altsaa som den tvivlende, uvisse. Han er ikke den ufejlbarlige, der ved alt, kan alt og vinder alt, han er ikke Profeten i Skyerne, som man ikke forstaar og derfor ikke interesserer sig synderligt for.

Den Situation, i hvilken Muhammed fremtræder, er netop egnet til at skildre ham som Menneske. Det er den store Fører, i hvis Haand manges Skæbne hviler, der midt under Kampen gribes af noget, som fører ham bort fra alle, en Kamp meget bitrere end den store, almene, fordi han der staar overfor sig selv. Det er tungt at være Fører. Føreren er aldrig ene, flygter han med sine syge Tanker, iler de andre efter ham, og han udraaber halvt bønfaldende: „Hvorfor denne Søgen, denne Jamren — en Dag kan I vel staa i Kamp uden mig! Jeg ønsker Ensomhed

— Fred — Hvile.“ Men de andre trænger ind paa ham, hver med sit Udraab, der viser deres Hjælpeløshed uden ham.

Men til Trods for dette føler Føreren sig dog, naar det gælder Ansvaret, naar det drejer sig om Kampen mod Hadet, som den ene overfor de mange. Det deler ingen med ham, han er Fanen, der flagrer højest og rammes først.

Men en saadan Mand maa først af alt tro paa sig selv, paa sit Kald, paa sin Evne. Hans Styrke beror inderst inde paa en Selvtillid, der er stærk nok til at rive alt over Ende.

Denne Selvtillid brister i Forholdet til Aisja. Muhammed er gammel, Hustruen er ung, begynder Tvivlen først at bore sig ind i dette Forhold, vil den brede sig ubarmhjertigt som en Ild. Og med Rette tvivler Muhammed om Aisjas Troskab, hun har hvilet i den unge Mands Arme. Aisja er ypperligt skildret. Man ser hende for sig: ung og stærk, klog og kold. Men en Gang slog hendes Trang til Elskov ud i en Lue, der fortærede al hendes Kløgt, det var, da hun i Ørkenens store Tavshed slog sine Arme om en ung og hed Elsker og udbrød: „Jeg vil ikke tilbage til den gamle Mand — hvad angaar det mig, at han er Allahs Sendebud — hans Haar er graat og stift, hans Hænder haarde, hans Læber tørre — og han er syg —.“

Men det varer ikke længe, inden hun atter ser Forholdene klart: som Muhammeds Hustru, den, der staar hans Hjerte og Sanser nærmest, er hun mægtig, og hans Magt slaar igen en Kres om hende, som hun ikke kan bryde.

Hun bedrager da Muhammed, driver kold sin Elsker i Døden og indtager atter sin Plads. At det lykkes hende er let at forstaa. Gammel Mands Elskov er svag mod skøn Kvindes Kløgt, og naar Muhammed lader sig overbevise, saa har det vel ogsaa sin Grund i, at Elskeren er død, og at Forholdene har trukket sig i den Grad sammen om ham, at han maa ryste Tvivlen af sig. Han udbryder, da den unge Mands Død meldes ham: „Allah! Det er et Tegn,“ det Tegn, han har ventet paa, bønfaldet om. Det kommer dels som en Inspiration, dels som en Viljesakt. Dette er betegnende for Muhammeds Forhold til Allah: han hykler ikke, men han fremtvinger stundom ved at hidse sig op, ved at bringe sig i Ekstase, en Aabenbaring. Og er han først begyndt, da river Ordene ham med sig, da er han ikke mere Herre over sig selv. Dette svære Punkt i Fremstillingen er Brandes kommet over med overlegen Kunst.

En smuk og betydelig Skikkelse er den gamle Jøde Kab. Han er den rolige Humanisme, den adlede Menneskekærlighed, en sjælden og fin Natur, der søndertrædes af den sejrende Muhammed.

Dog, hvorfor gennemgaa Brandes' Skuespil Person for Person, Scene for Scene, hvorfor dvæle ved dets faste Bygning og dramatiske Kraft — den største Ros for en Forfatter er vel den, at man fordyber sig i hans Arbejde, hans største Sejr, at man ikke kan lade være dermed.

I dansk dramatisk Digtning staar Brandes stadig temmelig ene. Hans Emners Alvor og hans Replikers Dybde danner en skærende Modsætning til den Hverdag, der hersker i vore andre Skuespilforfatteres Arbejder.

I Norge tumler den dramatiske Litteratur med større Opgaver end her i Danmark. Det synes, som om Ibsens Alvor hindrer det spidsborgerlige Pjat i at komme frem. Maaske er den sceniske Behændighed større hos os; det kommer vel af, at vi i København har Teatre, hvis Ydelser altid præges af en god Traditions Sikkerhed, medens de i Kristiania lige har fjernet Stilladserne om deres første virkelige Skuespilhus.

Samtidig foreligger to norske dramatiske Arbejder, der begge er interessante og begge giver rige Løfter.

Knut Hamsuns Drama „Ved Rigets Port“ bærer ikke Spor af, at dets Forfatter er ny som Dramatiker. Det er bygget overlegent og sikkert, og Dialogen er overalt holdt saa tæt op ad Hverdagens Tale, som den kunde holdes uden at blive banal.

Saa moden som i dette Arbejde har Hamsun ingen Sinde før været. Han har givet Afkald paa den Originalitet, der bestod i at forbløffe paa alle Maader, og som egentlig betyder saa lidt. Den opnaas nemlig ved at springe Motiveringen over, ved at tage alle Overgange bort. Metoden er specifik ny-norsk og giver den ny Litteratur noget hovedkulds, der til en Begyndelse blændede og syntes frisk, men efterhaanden er bleven tom Manér.

Det er dette, Hamsun har arbejdet sig bort fra. Hans Stil er bleven mere ensartet, hans Opfattelse af Mennesker finere og ærligere. Der kunde i Hamsuns tidligere Bøger, som alle var talentfulde, alle gribende og fulde baade af Lyrik og Vid, være Sider, hvor pludselig alle gode Guder syntes at have svigtet Forf.,

og hvor han med et gled ud i Lejebiblioteksromanens Uføre. Man stolede ikke rigtig paa Dannelsen — hverken den indre eller den ydre — hos denne Mand, der saa nemt kunde gribe fejl. Allerede „Pan“, denne henrivende Lovsang over de fjerne Vidders Skønhed, var et stort Skridt fremad, i sit sidste Arbejde har han skubbet alt det falske fra sig, er fin og overlegen uden at have tilsat noget af sin Originalitet.

„Ved Rigets Port“ handler om den gamle Sandhed, at det er tungt at stride sig op imod Strømmen. Kareno er Filosof, men hans Anskuelser gaar stik imod de herskende, derfor beklæder han ingen Stilling, faar ingen Forlægger og udpantes til sidst af Fogden. Rigets Port stænges for ham, han smager aldrig Magtens Sødme, plukker aldrig Anerkendelsens fagre Blomst.

Som Modsætning vises saa, i Jervens Person, hvor ynkelig tilredt den bliver, der vil ind i Riget. Al sin Foragt samler Hamsun omkring denne Mand, der løber fra sin Overbevisning og sælger sig. Den Scene, hvor Jerven søger at løskøbe sin daarlige Samvittighed ved at hjælpe Kareno med Penge, er noget af det bedste i Skuespillet.

Maaske vilde denne Konflikt mellem Samfundet og den enkelte have vundet i Interesse, hvis Stridsemnet havde været noget andet end just Filosofi; det er ikke ganske klart, hvad Kareno vil, og det er heller ikke ganske troligt, at han rent materielt kom ud over alle Vanskeligheder, hvis han skrev et filosofisk Værk i en anden Aand. Det vilde have virket stærkere, hvis det, der skilte Kareno fra Samfundet og fra Jerven, havde ligget Dagens Strid nærmere, havde været politisk eller socialt, mere praktisk og haandgribeligt. Lige meget: Kampen mellem det hæderlige og uhæderlige,-mellem den ærlige og den, der solgte sig, er den samme paa Videnskabens som paa ethvert Omraade, og griber altid, fordi den altid er lige aktuel.

Men det er ikke den, der bærer dette Drama. Den er Rammen om en Ægteskabskonflikt, der skildres med stor Finhed og megen Kraft.

Den unge Fru Kareno, høj og kraftig, af Bondeæt, forsømmes af Kareno, hvis Interesse helt opsluges af Videnskaben. Hun lever i Fattigdom og Ensomhed, kan ikke forstaa, hvorfor Manden ikke vil lempe sig — thi det forudsættes stadig, at der var Guld at tjene for Kareno, hvis han prædikede en anden Filosofi, mon ikke

et nordisk Publikum vilde sulte ham ud, hvad enten han valgte den ene eller den anden? —, og hun kan ikke faa vækket hans Sanser, der synes at slumre alt for trygt.

Der gaar hun med sin høje Barm, sin ranke Ryg, sit lyse Haar og længes efter at tages i Favn og efter at nyde nogle af Livets gyldne Glæder. Selv byder hun ved sin Skønhed og sin længselsfulde Elskov et Kongerige af Lykke, men ogsaa ved dette Riges Port synker Kareno fortvivlet om, da hans Hustru forlader ham sammen med en Mand, der har villet betale Prisen for denne Verdens Goder.

Ægtemanden er den svagest tegnede i dette Forhold. Han er for meget Aand, og man forstaar ikke ret, hvordan han i sin Tid vandt denne Hustru. Til Gengæld er hun en henrivende Skikkelse, ypperligt og fint opfattet og skildret helt ud. Hendes Forhold til Mandens Virksomhed er langtfra dumt, men tjener blot til at vise hendes Forskel i Afstamning, hun ser instinktmæssigt klogere paa Livet end den indesluttede Videnskabsmand. Hendes Jalousi paa Tjenestepigen er netop ved sin Ugrundethed et Tegn paa den Trang, hun har til Kærlighed fra Manden. Den er sikkert lige forklarlig, hvad enten man ser paa den fra den fysiske eller den psykiske Side. Af slige overraskende fine Smaatræk vrimler det i Bogen.

Knut Hamsun kalder sit Drama et „Forspil“, og det forlyder ogsaa nu, at en Fortsættelse vil følge. Den er i og for sig ikke nødvendig. Skuespillet ender logisk og naturligt og kan ypperligt tages som en Enhed for sig.

At der findes nogle Særheder i det forbavser ikke. Hamsun vilde ikke være ung Normand, hvis de ikke var der. De kommer hyppigst frem, naar han vil være satirisk. Satiren lykkes i det hele taget sjældent for de unge norske Digtere. De bliver ofte barnagtige, hvor de tror, de er vittige. Der er et Sted i Skuespillet, hvor dette spores tydeligt; det er, hvor Jerven og hans Forlovede og Journalisten Bondesen, den Mand, med hvilken Fru Kareno følger ud i Livet, en Aften besøger Karenos. Her skulde Replikkerne falde let og vittigt, men de gør det ikke — i hvert Tilfælde ikke for danske Øren. Men dansk Selskabelighed er jo ogsaa noget andet end norsk. Vi smiler stille af en træffende Bemærkning, i Norge ler man højt af en Vittighed, der ikke altid er god. Denne Scene „Ved Rigets Port“ er et Bevis blandt mange andre.

Men den største Særhed i Stykket turde den mystiske Fuglefænger være. Han indføres ganske umotiveret for at sige et Par — ikke videre betagende — Aandrigheder. Og han taler i det afsnuppede Sprog, vi kender fra Ibsens Rottejomfru. Han kan vel ikke en Gang sige sig fri for at være lidt i Slægt med hende.

Men alt i alt er „Ved Rigets Port“ saa rigt et Arbejde, saa fuldt af Spænding — hvis man da ved Spænding forstaar noget andet end Scribeske Intriger — og saa taknemmeligt for Skuespillerne, at man ikke begriber, hvorfor der slet intet forlyder om dets Opførelse. De Forkortelser, der maatte finde Sted, var ikke vanskelige at foretage.

De nordiske Teatre maa sidde inde med mange uopførte Skuespil, naar de har Raad til at undvære dette. Kun Skade, at de ruger saa tungt over deres Skatte.

Er Knut Hamsuns Skuespil paa sine Steder for bredt, saa er den anden Nordmands, Gunnar Heibergs „Det store Lod“, til Gengæld saa meget mere kortfattet. Han søger netop at presse det største Stof ind i den mindste Form, higer med øjensynlig Nervøsitet at undgaa alt, hvad der kan undværes, alt det, Tilskueren selv kan tænke sig til. Derfor mangler hans Skuespil netop det, Folk vil have. Tag de Skuespil, der har gjort Lykke her hjemme i de sidste Aar, og man vil se, at de har deres Styrke deri, at de aldrig forbavser, aldrig gaar for hastigt og aldrig — bringer noget nyt.

Dette forsmaar Gunnar Heiberg. „Balkonen“ forskrækkede ved sin Voldsomhed, „Kunstnere“, der lynede af Vittighed og Kunst, blev slet ikke forstaaet, og „Geerts Have“, som rummede megen Skærsommernats Poesi, forblev ganske upaaagtet. Desværre synes denne Ilfærdighed, denne Trang til at sige meget i lidt, at udarte til Manér hos Heiberg. Hans sidste Arbejde lider derunder og taber i Tydelighed og Virkning. Saa store Fordringer som her har ingen Forfatter Ret til at stille til Publikum.

„Det store Lod“ er interessant og stort tænkt. Det er en politisk Tragedie med Sammenstødet mellem Kapital og Fattigdom som Baggrund. Sikkert vilde det være en Berigelse for vor Litteratur, om Digterne atter valgte sig større Emner, men det synes, som om vor nervøse, hastige Tid hindrer dem i at uddybe saadanne. Heiberg har ikke naaet det. Hans Hovedpersoner

udvikler sig i Spring, ja i Krumspring, efter Love, der ikke helt forstaas. Der er f. Eks. Folkeagitatoren Haller. Hvordan faar man fat paa denne Mand, der i første Akt er en stille, ensom Student og i næste Akt har udviklet sig til en Folkefører med uindskrænket Magt over sine Partifæller. Og saa det pludselige Omslag, fordi der kommer „Guldtraad i Væven“, da Haller vinder „det store Lod“. Selvfølgelig: det kan gaa saadan, men der er Eksempler nok paa det modsatte, og hvorfor saa forudsætte det som det eneste mulige? Her var det netop, at det faste Punkt i Dramaet skulde ligge, og her har Heiberg sluppet Taget.

Endnu uforklarligere er dog den kvindelige Hovedperson, Ilka, der foretager sig lutter ubegribelige Ting og ikke et eneste Øjeblik tegner sig med klare Konturer. Man kunde gennemgaa hendes Replikker Stykke for Stykke og vise det usammenhængende i dem. Hvad der hos andre Digtere vilde kræve Forklaring og sjælelig Analyse, det foregaar hos Heiberg — i Mellemakterne. Det er ganske vist Originalitet, men den er dyrekøbt. Det synes næsten, som om Heibergs Tanke arbejder for hastigt; han ser Resultatet straks, han har Syvmilestøvler paa: saa snart han har tænkt sig et Maal, saa er han der.

Men han glemmer at se sig omkring under Vejs. Dette er saa meget større Skade, som „det store Lod“ rummer en Mængde dybsindige Repliker og er skrevet med stor dramatisk Sans.

Allerede Indledningen, hvor alle Modsætninger paa en Gang mødes paa Scenen, røber en sjælden Kunst, og rundt om i alle Akter findes Optrin, der er formede med Mesterhaand.

Gunnar Heiberg har Modet til at lade sine Personer støde sammen og tale helt ud, han har Dristighed og Originalitet. Han er blandt de faa, der sidder inde med Evnen til at føre den dramatiske Kunst videre.

Hvis han blot vil give sig Tid dertil.

Der er et Sted i Viggo Stuckenbergs „Romerske Scener“, hvor Elskeren kommer lige fra en Fest i Neros Haver til den Kvinde, han stadig har i sine Tanker. Ordene falde saaledes:

PONTIA.

Du ser saa urolig ud, og dine Øjne er røde — —

OKTAVIUS.

Jeg kommer fra Neros Have. Det er Røgen fra de kristnes Baal.

PONTIA.

Skreg de Stakler. — var der unge og smukke imellem dem? — — —
Hvor din Kappe lugter stygt af Røg! — Læg den fra dig. hører du.

I en Scene som denne ligger Berettigelsen til den Titel, Stuckenberg giver sin sidste fortrinlige Bog. Sceneangivelserne, der er formede med stor malerisk og stilistisk Skønhed, giver ogsaa Optrinene et romersk Præg.

Men det har sikkert været Stuckenberg mere om at gøre at give sine Personers Tale en Stemningsfarve end en Tidsfarve. En Stemning, farvet af den Elskov, der ligger saa langt fra Dagen som muligt, der hverken har Tid eller Sted, der kræver sin Mand ubønhørligt. Det er denne Elskov, Stuckenberg skildrer i sine „Romerske Scener", han viser os, dens Rasen og Flammen i Menneskers Sjæle, dens Magt over deres Handlinger. Og fordi den romerske Kejsertid var en Tid, hvor der levedes voldsomt, som med draget Sværd, passer denne Tid som Ramme om disse Optrin, uden at det derfor er sagt, at det er den eneste, der kan tænkes. Det gjaldt om at føre Læseren bort til noget fremmed og eventyrligt, og netop dette har Forf. opnaaet. De „Romerske Scener" er ikke beregnede til Opførelse, men alligevel er den dramatiske Form den eneste mulige. De fine Stemninger, de bratte Overgange, der her skal skildres, fordrer saa faa Ord som muligt, al Forklaring vilde virke flovt og brutalt. Som Stemningsbilleder staar Scenerne overmaade højt, hvert Ord er rigtigt og træffer ganske nøje. Stuckenberg er vel den af sin Forfattergeneration, der tidligst er naaet til Modenhed, den første, som har fuld kunstnerisk Sikkerhed. I Novellen „Fagre Ord" og de „Romerske Scener" glipper hans Kunst paa intet Punkt, han faar overalt sagt just det, han vil.

Ejendommeligt betagende er Lyriken i disse Scener. Som al Lyrik siger den mere, end Ordene i sig selv rummer, fordi der altid ligger noget bag, som en Klang af skælvende Strenge en vemodig Skumring. Den kan blive gaadefuld, som selve den Elskov, den beskriver, rummer meget, der bliver tomt, naar det forklares, men griber forunderligt, naar ens Sind er opladt derfor.

Mangen, der griber denne Bog i Dagens Larm, vil maaske lægge den bort uden at have følt det dybeste i den. Men kommer han saa til den en Gang, hvor hans Sjæl er urolig, hvor han længes, eller hvor lyse Minder glider dulmende over hans Tanker, da vil han blive grebet, og da vil han forstaa Digterens Kunst.

I noget er Bogen beslægtet med Maeterlincks Skuespil, men den er dog langt klarere og vil ikke gøre Virkning paa saa søgt en Maade. Noget af den Forskel, som er mellem dansk og tysk Romantik, gaar igen i dette Forhold. Mørket har større dragende Magt over Maeterlinck, Uhyggen større Tag i ham. Men hvad Maeterlinck og Stuckenberg har fælles, det er det lydhøre Øre for Menneskesjælens halvt ubevidste Rørelser og Evnen til at give Stemningen Ord.

Poul Levin.

Teatrene.

Først al mulig Anerkendelse af, at det kgl. Teater, i Løbet af et Par Maaneder, har bragt to ny danske Helaftensstykker frem. Og saa — ja hvad skal man sige om en Indstudering, der gjorde begge Forestillingerne næsten værdiløse? Særligt Edv. Brandes' *Asgerd* blev bogstaveligt spillet ihjel. Under den sidste Mellemakt ved en af Opførelserne sagde en Herre, en Modstander af Brandes' Forfatterskab, højt til en Bekendt: „Nej ved De hvad, saa syntes jeg dog bedre om det, da jeg læste det!" Kan man tænke sig en mere nedsættende Kritik af Spillet? Et Teater skal lægge til i Interesse, her trak det fra. Teatret skal udfylde hvad der mangler, dække over Fejl, fremhæve Fortrin; her blottede det Svaghederne, sløjfede Fortrinene, tværede alting ud i en graa og træet Kedsommelighed. Saadan har man ligefrem ikke Lov til at behandle et Stykke.

Den kunstneriske Ledelse ved Nationalteatret synes i denne Sæson at være i en rent forbavsende Tilbagegang. Saa evneløs eller ugidelig har Sceneinstruktionen aldrig vist sig før. Straks Teatrets første Reprise vakte de værste Anelser. Man ved, hvilken mægtig Autoritet *Eventyr paa Fodrejsen* har, hvor populært det er i sig selv. Der skal saa lidt til, for at det kan more. Og alligevel: hvis ikke Hr. Olaf Poulsen havde sat i med et voldsomt og kunstnerisk meget malplaceret Farce-Spil, vilde Teatret have faaet at se endog den store, kritikløse Hob vende det Ryggen. Den mindre Hob troede knap sine Øjne og Øren. Hvor var dog Digterens Mening, Stykkets Struktur, Stykkets Plan blevet af? Man husker, at Hostrup har bygget sin indtagende Vaudeville yderst symmetrisk op, med Modsætninger paa Modsætninger stillet parvis overfor hverandre. Men hvem saa anden Modsætning her end den mellem et lystigere og et alvorligere Par forelskede? Hvem kunde f. Eks. begribe, at Birkedommer-Fruen og Forstkandidaten skal repræsentere den „fine" Forvorpenhed i Modsætning til den plumpe Forvorpenhed hos Skriverhans og hans Kammerat? Intet var trukket frem, intet sat i Skygge; alt gik paa bedste Beskub; blev de spillende kede af at gaa eller staa og de ingen Repliker havde længer, satte de sig hen i Baggrunden og lod til at slaa en Faddersladder af. Og nu den sjællandske Sommerdags-Luft, der aander i Stykket? Melodi-Valget — alle rette Vaudevillers halve Kunst og hele Poesi! — angiver den saa tydeligt. Man behøver blot at lytte efter Rytmerne, saa følger man Sommerdagen lige fra dens

skælmsk glade Formiddagssol til dens sværmerisk blide Maanelys, og man ser al den Skiften i Tempo og Tonefald, som de spillende skal overholde, hele den Stemnings-Skala, som Fremstillingen skal gennemløbe. Men hvad Stemning var der over Opførelsen? Borte havde taget den, ingen havde gidet være over at vogte paa den og faa den frem.

Det er underligt at lægge Mærke til, hvilken Stilløshed der kan brede sig paa et Teater. I ingen anden Kunstart vilde man taale sligt. Tænk Dem en Adagio for Strygere, og at saa, mens Orkesterchefen sov, Bratchisten tog en Trompet og anden Violin en Pauke og gav sig til at skingre løs! Det er netop det, Skuespillere saa tit tillader sig. Et dramatisk Digterværk er jo paa en Maade ogsaa et Musikstykke, beregnet paa at gengives af de og de bestemte Instrumenter, udført i en vis Hovedtoneart, som bestemmer, hvor langt Modulationerne tør fjerne sig. Der er i saadan en Digtning en Grundtone, som usynligt trækker Grænser for, af hvad Art de spillendes Alvor og Lystighed maa være, og hvor stærkt eller svagt den tør ytre sig. Næppe i et eneste Hostrupsk Stykke hører f. Eks. Farce-Spil hjemme. Hostrups komiske Sans var Sans for det smaapudsige; men Farcen er Karikatur, den forstørrer Pudsigheden, den puster en Myg af Naragtighed op til en Elefant af Naragtighed. Og i alt Fald her i *Fodrejsen?* Stykkets allerstærkeste Udslag af Lystighed klinger i Studentens Danse-Melodi om, at hvis i Skovens Hal han hørte Valsen klinge, saa skulde han rigtignok svinge sin Skat den hele Nat. I dette Stykke forandrede nu som sagt Hr. O. Poulsen en skikkeligt indskrænket, lidt konfus Birkedommer til en forfjamsket Sprællemand. Han var kalkunsk af Stupiditet, han spjættede med Arme og Ben og tumlede Gulvet rundt af Befippelse. Pauke-Rabalder i Adagioen! — Eller tag Udførelsen af Komediens Hovedfigur, Skriverhans. Hr. Zangenberg havde sluppet Bratschen og sat Trompeten for Mund. Han vilde gøre sin Tyveknægt mere „realistisk“, han lagde Vægt paa, at Hans har i sin Ungdom været Skriver paa en Amtsstue og storsnudet, han fremstillede ham som trodsig, forpint, ulykkelig, søgte bestandig at forberede paa den religiøse Omvendelse. Men alt det var fra Ende til anden Fejlgreb. Den fordums Skriver-Værdighed — ja monstro Hostrup egentlig har givet Hans den af nogen anden Grund, end fordi Stykkets Intrige krævede, at han skulde have en fin Haandskrift? Han ligner da ellers mest i Gemyt en sjællandsk Almuesmand, spiller jo ogsaa Bonde — og altid Bonde — med forbavsende Virtuositet. Og hans Sindstilstand? Før Omvendelses-Scenen er der ikke Gnist af Anger, ikke det svageste Tilløb til Længsel efter at blive et bedre Menneske. Hans Omvendelse skal netop komme pludselig; Indtrykket af Ejbæks Handlemaade, Tænkemaade, hele Personlighed skal som et uventet Lyn spalte den tykke Skorpe om hans moralske Sans. Indtil dèt Optrin er han kun ked af sit Levebrød som Gavtyv, fordi „det fører ikke til noget.“ Ikke mere forpint, end at man foreløbig omtrent ingen Medlidenhed føler med ham, ikke mere trodsig eller frygtelig, end at man slet ingen Angst har for ham: han skal vække lidt Spænding, og man skal more sig over hans Vid og hans Snuhed. Hør blot igen efter Melodierne: den største Alvor, der er i Skriverhans før Omvendelsen, er ikke kraftigere, end at den kan faa

Udtryk i en Drikkevises raske og nonchalante Rytmer. Skriverhans er en halvt idyllisk Forbryder, ligesom Birkedommer Krans er en ganske idyllisk Dumrian. Saadan spillede Phister Figuren, og kun saadan holder den sig indenfor Stykkets Stemnings-Ramme. Man kan gøre Fortræd ogsaa ved at ville være anderledes virkelighedstro, end et Stykke forudsætter. Med mindre selvfølgelig man kan yde en saa usvigeligt sand og gribende Menneske-Fremstilling, at vi alle glemmer over den baade Digter og Stykke og at vi overhovedet sidder i et Teater; thi hvem giver ikke gerne et Hønseæg, naar han kan faa et Guldæg i Stedet? Men Hr. Zangenbergs brave Flid lægger aldrig Guldæg, den kan ikke holde skadesløs for Tabet af Hostrups hyggelige Poesi. Altsaa burde Sceneinstruktøren have skredet ind og gjort sin Pligt. Det er nemlig hans Pligt at sørge for, at om der end maaske ikke kan spilles godt, der dog i det mindste spilles rigtigt.

Man kan indvende, at selv et statsunderstøttet Teater kan ikke altid, af praktiske Hensyn, tage det saa nøje med en Reprise. Nej ikke altid. Men naar Reprisen er et i den Grad nationalt Digterværk som *Fodrejsen*, bør der dog vel under alle Omstændigheder blive Raad ved Indstuderingen til et Minimum af Pietet, Optagethed, Kunstforstand. Og for Resten var der jo sløset lige saa stærkt med langt den betydeligste af de to Nyheder, *Asgerd*. Her i al Fald havde der da været Grund til at lægge sig i Selen. Edv. Brandes' kloge og interessante Forfatterskab har i en Aarrække været trængt bort fra Teatret af saare ... uæstetiske Hensyn. Naar Teatret nu gjorde et Forsøg paa at vinde Forfatterskabet tilbage, burde det saa ikke — for dets egen Værdigheds og Fordels Skyld og for Forfatterens Skyld — have sat Kraft ind paa at vise, at hine Hensyn var ... uæstetiske? Man skulde synes det.

Skuespillet hører til de lidt farlige Arbejder, hvis Skæbne er lagt helt og holdent i Titelfigurens Hænder. Bærer ikke de Stykkets lille Verden oppe, saa styrter den i Grus. Hvor maa altsaa ikke Iscenesætteren være aarvaagen og opfindsom, for at denne Figur kan komme til at virke rigtig karakteristisk, rigtig kraftigt, hvor maa han ikke med alle Midler søge at klargøre og forstørre dens Magt! ... Hvad er nu Fru Asgerd for en Kvinde? En meget smuk, meget æggende Kvinde; Mandfolk løber efter hende. Men hun selv er ligegyldig og kold, kold ind i den inderste Hjertekrog. Der er ikke det i Verden, som hun bryder sig blot det allermindste om. Godt er ikke godt, og ondt er ikke ondt for hende; hun irriteres af andres Lykke, hun kildres af deres Sorg og deres Død. Skønt borgerligt kysk i sin Optræden er hun ukysk og gemen som en Koblerske. Evigt optagen af sig selv, af sin formentlige Storhed eller Sjældenhed, lever hun doven i en evig Utilfredshed, og hendes eneste Sysselsættelse udadtil bestaar i at mætte sin saarede Forfængelighed gennem en fejg og falsk Benyttelse af Omgivelsernes Svaghed eller Dumhed. Der mangler ikke meget, og en Karakteristik af hende kunde anvendes som oplysende Eksempel i en Skildring af moralsk Sindssygdom eller af en vis Art Hysteri. Hun har nære Slægtninge blandt Henr. Ibsens Heltinder, hun har dem nærmere endnu blandt Dumas fils'. Saadan altsaa er Asgerd. Hvordan skal hun saa opfattes og spilles? Hendes

Aandsform er fuldstændigt modern, saa der var for saa vidt intet til Hinder for at fremstille hende ganske som hin halvhysteriske Fru A. eller Frk. B., der i dette Øjeblik i vort Nabohus eller vort Genbohus forstyrrer Freden for sin Familie og sin Bekendtskabskres. Men siden hun er flyttet tilbage til Sagatiden, mellem Slagsmaal og svungne Økser og Drab, skal hun vel have større Dimensioner. Og der er da vistnok to Veje at gaa. Enten kan Fremstillerinden se medynksfuldt paa Figuren, romantisere den, lægge den Løgn bag ved Opfattelsen, at dersom blot dette forpinte Væsen havde faaet en Halvgud til Mand, vilde det have straalet som et skønt Vidunder. En ændret Udgave altsaa af Ibsens Hjørdis, skikket til at vække en Del Skræk og endnu mere Sympati! Maaske vilde Figuren, saaledes opfattet, have faaet Stykket til at knage i dets Sammenføjninger; men Opførelsen kunde være blevet en Sukces. Eller ogsaa kan Fremstillerinden se medynksløst paa Fru Asgerd, trække al hendes Usselhed op med stærke Farver, hidse Tilskuerne imod hende og dog samtidig tøjle Tilskuernes Forbitrelse ved at gøre Uhyggen storladen, hemmeligheds-fuld. En Slags ny Fru Macbeth altsaa (hvis man da vil forstaa Fru Macbeth som en bedaarende „Djævel" af en Kvinde)! Husker man la femme de Claude? Dèr er Fru Cesarine paa én Gang en almindelig Dame, Opfinderen Rupers Hustru, og meget mere: alt det, Dumas forstaar ved „Prostitutionen", Kvinden som Samfundets Ødelægger. Mon man ikke skulde træffe den samme Symbolik her? Er ikke Asgerd tænkt baade som Person og som Indbegreb af mange Kvinders Slethed, og er ikke netop Handlingen lagt fjernt, for at denne Symbolik lettere og naturligere kunde gøres scenisk iøjnefaldende? Man fristes til at forklare Brandes gennem Dumas. Brandes synes at have saa meget til fælles med ham i Følemaade og Tænkemaade, ingen Forfatter synes at have paavirket ham varigere.

Der var maaske af Teatret gjort et lille Tilløb til at nærme sig den sidstnævnte Opfattelse. Fru Oda Nielsen søgte at synes legemligt større, end hun er, hun førte sig med en Statues kolde Ro. Og i anden Akts store Gilde-Scene holdt hun sig hele Tiden omme bag den luende Arne-Ild: som skulde der vækkes hos Tilskuerne en flygtig Forestilling om en Troldkvinde, der koger sin Sejd. Men — allerede „Masken" mislykkedes. Fru N. blev ikke højere end ellers (saadan som f. Eks. Fru Hennings blev, da hun i sin Tid spillede Hedda Gabler). Og desuden — ja, hvordan var det, J. P. Jacobsen skrev om Døden? at den var ikke alene større, end som Mennesker er, „der var heller ingen Ting Hvidt i dens Øjne, bare det Sorte, som ser." Ansigtet, Øjnene skulde have sagt, at her kom en Asgerd; de sagde blot, at her kom Fru Oda Nielsen. Og hvad var det dog for et fortvivlet Indfald med Statue-Agtigheden! Ved en Sceneinstruktør ikke, at skønt den kan anvendes som virkningsfuld Kontrast i et enkelt Optrin eller af en Bifigur, saa, hvis den bæres til Skue af en Hovedfigur Scene efter Scene, kvæler den just det, der skal holde et Skuespil oppe, nemlig Livet, Bevægelsen? Vi Tilskuere forstaar kun en Figurs Sindstilstand gennem de Udslag, den giver sig; naar der nu for lutter Beherskethed ingen eller ingen tydelige Udslag kommer, hvad saa? Der er et Sted i første Akt, hvor Asgerds

Mand giver hende en Lussing. Lige straks sidder hun bleg og ubevægelig, egenlig mest forbavset over det utrolige: at man har turdet vove at slaa hende! Men allerede det næste Øjeblik maa vel Vreden og Hadet fare forvirret op — og røbe sig. Og nu tror hun sig ene: skal vi saa ikke kunne se, hvor hendes Tanker jager og jager efter Hævn? En Huskarl, der undres over hendes Optagethed, bemærker, at Gæsterne er kommet. „Gæsterne? . . . hvem?" (Er der ikke blandt dem et Redskab? kan de ikke give mig en Ide?) Huskarlen nævner de fremmede, ogsaa Sigtrygg. — „Sigtrygg . . . ?!" (Kunde ikke han bruges? men hvordan?) — „Ja", siger Karlen, „og Dagfinn". — „Dagfinn . . . ?!" (Vent! — jo! endelig! — saadan og saadan! . . . han kan bruges!) Hele dette indre Oprør, hele dette rasende Tankearbejde blev borte bag Fru Nielsens ydre Ro. Hævn-Planen fødtes ikke hos hende, hun bare udtalte den og endda som noget, der ikke laa hende synderligt paa Hjerte. Ganske den samme Lidenskabsløshed i 2den Akt. Her, under Gildet, smeder Asgerd Intrige paa Intrige, alle synes hun at ville have hidset mod hverandre, baade dem, hun har Brug for, og dem, hun ikke har Brug for. Hendes Øjne „er stive af Glans", hedder det. Hun gaar som i Feber, hun er berust, er magtstjaalen af sin Ondskab og sin Trang til Pirring, hun vilde le højt i Krampelatter, hvis den ganske Forsamling gik til Grunde. Kan nogen begribe dèt ved blot at se hende vandre som en Marmor-Hekate omme bag Ildstedet? Skal vi interesseres stærkt for et Lykke- eller Ulykke-Spil, maa da Spilleren først vise sig stærkt interesseret. . . . Paa alle disse Punkter nu kunde Sceneinstruktionen have faaet det rette Billede antydet: gennem Tempoer og Pauser, gennem Ordrerne om, naar Asgerd skal sidde og rejse sig og staa og gaa, og hvor hun skal være, og hvordan hun skal bevæge sig. Thi alle den Slags udvortes Tegn er jo Tegn, paa noget indre. Tilbage blev saa at faa Figuren sær eller sjælden, mere uhygge-vækkende som sagt, end en halvhysterisk Hverdagsfrue er. Det kunde kun være sket ved at finde — og vove sære og sjældne Sindsbevægelses-Udtryk. Asgerds Haan maatte havt en hvassere Klang, end vi synes Haan ellers har, hendes Luren og Listen og Fristen og Æggen maatte til Tider have mindet lynsnart om et Dyrs eller en Djævels. Naar hun bøjer sig ned over sin dræbte Mand og spørger: „Fik du Slaget tilbage?" skulde hendes Hvisken skratte som en Sav. Det er sandt, at slige Fund bør en Skuespillerinde gøre paa egen Haand. Men naar hun ikke kan, saa skal Sceneinstruktøren kunne hjælpe hende til at finde.

Og endelig kunde han have forstærket Fru Asgerds Virkning paa Publikum ved at faa hendes Medspillende til at vise, at paa dem gjorde hun stærk Virkning. Thi Tilskuere smittes jo let af det Indtryk, som de ser en Person frembringe hos dens nærmeste Omgivelser. Der er i Stykket en tre, fire Figurer, som blindt lader sig lede af Asgerd. Paa Teatret saa det ud, som de lod sig forlokke af, hvad hun sagde; det burde have set ud, som om de forlokkedes ved, at hun sagde det. Et Par andre Figurer igen staar hende imod. Deres halve og hele Modstand blev ikke gjort karakteristisk, ikke varig nok. Som nu den vise Flose, han, der gennemskuer hende, der aner, hvad hun pønser paa, der

forudser hele Ulykken! Asgerd bruger om ham de Ord, at altid naar det gaar galt, „tripper han om som en æggesyg Høne.“ Hendes Uvilje overdriver naturligvis; men træk Overdrivelsen fra, saa bliver der dog noget tilbage: og hvem saa, hvem hørte dette noget hos Teatrets Hr. Flose? Han viste kun Utryghed, i Minespil og Stemmeføring, det lille bitte Øjeblik, da Dialogen forlangte det rent ud. — Lige saa ilde var Statisterne instruerede. Der skal være „megen Larm og Kaadhed og Voldsomhed“ under 2den Akts store Gilde; et Par Steder antyder Dialogen, at nu er der Spektakel. Altsaa skraaltes der af og til op henne ved et Gildesbord, Gæsterne støjede, Gæsterne begyndte at slaas. Hvorfor? Fordi Drikken og deres Tale steg dem til Hovedet? En udmærket Grund ved et tilfældigt Gilde i det virkelige Liv, en overmaade slet Grund ved et nøje beregnet Gilde i et Skuespil! Det er jo overhovedet ikke Iscenesættelseskunst at lade Statister „agere“ eller „være livlige“ for egen Regning. Kunsten bestaar i at gøre dem til Deltagere i Stykkets Handling, i at lade dem paavirke — og kun at lade dem paavirke — af det, som bevæger de talende Personer. Hvad er saa Indholdet i 2den Akt? Det er det, at Asgerd stifter Ufred. Alt, hvad der er stygt og farligt, kommer fra hende. Derfor skulde der ingen Drukkenskab have været, uden at det kunde skønnes, hun havde fremkaldt den; der skulde ingen Vildskab have slaaet op, uden at man havde set, hun havde pustet den frem. Larmen og Voldsomheden skulde have rejst sig i hendes Spor. Og saa skulde naturligvis denne Larm (og Tempoet, hvori de spillende talte og førte sig) have skiftet Styrke. Have begyndt smaat — have vokset — være blevet trængt ned — have vokset — være trængt ned — have vokset, vokset, vokset. Indtil Scenen, hvor den halvdrukne, lystne Ægtemand byder Asgerd op, og hvor en halvdrukken, galen Rival lader sig hidse til at hugge ham Øksen i Hovedet. „Fik du Slaget tilbage?“

Endnu en Gang: Teatret kvalte Stykket, i et vissent og valent Favntag. Den eneste Undskyldning for Sceneinstruktionen er, at den kan have ladt sig narre af Dialogens Jævnhed. Fordi der ingen Lyrisme er i den, ingen Deklamation, har man maaske ment, at dette her var da lutter sober Nethed og Stilfærdighed, som man kunde aflevere paa sin akademisk. Men — siden den jævne Dialog krænger aabenlyst Figurernes Driftsliv frem; siden dette Driftsliv er voldsomt, og Handlingen bevæger sig frem gennem megen Voldsomhed; siden endelig det ikke synes synderlig kløgtigt at købe Edv. Brandes for just en lidenskabsløs Skribent — ja! saa er der dog maaske Undskyldninger til her i Verden, som synes mere undskyldende.

D. 25. Novbr.

Vilhelm Møller.

INDHOLD.

Januar.

Februar.

Marts.

April.

Maj.

Juni—Juli.

August.

September.

Oktober.

November—December.